T 8110

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÎNĂ

1

ANUL VI
IANUARIE — FEBRUARIE
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

0 JUL 2005

i 8110

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÎNĂ

2022

1

ANUL VI
IANUARIE — FEBRUARIE
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

2583/959.

1964

COMITETUL DE REDACȚIE:

PROF. D. MACREA—*redactor responsabil*; ACAD. M. SADOVEANU; ACAD. IORGU IORDAN; ACAD. AL. ROSETTI; EUSEBIU CAMILAR, membru corespondent al Academiei R.P.R.; PROF. G. ISTRATE; V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU; C. OTOBÎCU; SORIN STATI; ST. TOMA.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÎNĂ*
BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., Telefon 3.85.05

SUMAR

VALORIFICAREA MOŞTENIRII LINGVISTICE

Pag.

D. MACREA, Necesitatea unei istorii a lingvisticii 5

J. BYCK, Din istoria filologiei romîne 11

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

B. B. BERCEANU, Observaţii şi propuneri privind „Gramatica limbii romîne" : sistemul pronumelui personal şi al pronumelor înrudite 19

LIMBĂ ŞI LITERATURĂ

C. CRUCERU, Propoziţia exclamativă în proza lui I. L. Caragiale. 36

CULTIVAREA LIMBII

L. VASILIU, Unele probleme de topică în limba presei actuale 46

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

S. BUIUM, Cu privire la predarea recţiunii verbelor în limba rusă 53

I. MOISE, Despre întrebuinţarea genitivului şi acuzativului după verbe cu negaţie în limba rusă 67

CRONICĂ

GH. BULGĂR, Conferinţele prof. Alf. Lombard (Suedia) la Bucureşti 75

S. STATI, După o vizită în Republica Cehoslovacă 78

RECENZII

Limba romînă (fonetică, vocabular, gramatică), Editura Academiei R.P.R., 1956, p. 278 (*M. Iliescu*) 81

Un nou manual şcolar de gramatică (*C. Otobicu*) 84

P. S. OBNORSKI, Die Kultur der russischen Sprache, Halle, 1955, trad. de Christine Patzer (*R. Ocheşeanu*) 89

The New Imperial Reference Dictionary, Georges Newnes Limited 66—69, Great Queen street London, W.C. 2 (f.a.) ; The Concise Oxford Dictionary of Current English, Oxford, at the Clarendon Press, ed. IV-a, 1954, 1540 ; A World Treasury of Proverbs, Cassel et Company LTD. London 1955 (*Valeria Pop*) 91

Note bibliografice 95

CONSULTAŢII

Răspuns cititorilor 98

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

NECESITATEA UNEI ISTORII A LINGVISTICII

DE

D. MACREA

Dialectica materialistă impune cunoașterea și folosirea pentru dezvoltarea științei a tot ce este rezultat pozitiv în cercetările științifice din trecut. Numai vulgarizatorii concepției marxiste, ignorînd că însăși metoda materialist-dialectică este rezultatul unei lungi dezvoltări istorice, au crezut că pot fi nesocotite tradițiile culturale ale diferitelor popoare. Această atitudine greșită a fost de mult înlăturată. Dezvoltarea culturilor naționale ale popoarelor socialiste se face pe temelia solidă a tradițiilor lor progresiste.

Dintre numeroasele ramuri ale științei, lingvistica are în cultura noastră o bogată tradiție, pe care tinerele cadre de lingviști trebuie să o cunoască pentru a putea aprecia drumul pe care ea l-a parcurs, problemele ei dominante în fiecare epocă, greșelile și cuceririle ei de pînă acum. Numeroase probleme care se ridică astăzi în lingvistica și filologia noastră s-au pus și în trecut, formulîndu-se sugestii și ajungîndu-se la rezultate care adeseori sînt confirmate de cercetările noi. Cunoașterea istoricului diferitelor probleme este deci indispensabilă, fiindcă numai astfel pot fi apreciate în mod just rezultatele obținute în stadiul actual al cercetărilor.

„Metoda cea mai sigură în problemele științelor sociale, scrie V. I. Lenin, și ceea ce se cere în primul rînd pentru a dobîndi într-adevăr deprinderea de a aborda în mod just aceste probleme și a nu te pierde în mulțimea amănuntelor sau în enorma diversitate a părerilor care se înfruntă, — ceea ce se cere în primul rînd pentru a aborda aceste probleme din punct de vedere științific, — este să nu uiți conexiunea istorică fundamentală,

să privești fiecare problemă din punctul de vedere al modului în care a apărut în istorie un fenomen dat, al etapelor principale pe care le-a parcurs în dezvoltarea lui acest fenomen și să vezi, privind prin prizma acestei dezvoltări, ce a devenit acest fenomen în prezent" [1].

O orientare științifică în lingvistică este posibilă numai printr-o informare temeinică asupra modului, a timpului și a locului în care au apărut diferitele teorii lingvistice, a legăturii lor cu cerințele sociale și culturale ale epocii.

Rolul important pe care-l are cunoașterea istoricului problemelor face necesară elaborarea unei istorii a lingvisticii, așa cum există pentru multe alte discipline : filozofie, pedagogie, medicină, economie etc. Practica muncii cu studenții și aspiranții, la cursuri ca și la seminarii, ridică numeroase probleme teoretice și practice legate de nume de lingviști și filologi din trecut și de curente lingvistice. Dacă le sînt cunoscute pozițiile teoretice de bază ale reprezentanților Școlii ardelene, activitatea și numele lui B. P. Hasdeu, Ovid Densusianu și Sextil Pușcariu, ei au foarte vagi cunoștințe despre activitatea lui Al. Lambrior, Al. Philippide H. Tiktin, I. Bogdan, I. Bianu, Gr.Tocilescu, M. Gaster, L. Șăineanu, I. A. Candrea, Pericle Papahagi, a lingviștilor dintre cele două războaie mondiale : V. Bogrea, N. Drăganu, G. Giuglea, C. Diculescu, Th. Capidan, C. Lacea, Al. Procopovici, Ilie Bărbulescu, Tache Papahagi, și nu reușesc să se orienteze în mod critic asupra rolului avut de revistele noastre de lingvistică : „Archivul" lui Cipariu, „Arhiva" de la Iași, „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", „Dacoromania", „Grai și suflet", „Revista filologică", „Buletinul Al. Philippide", „Bulletin linguistique".

Aceste lipsuri în pregătirea tinerelor cadre se datoresc absenței de preocupări privitoare la istoria lingvisticii noastre. În afară de „Istoria filologiei romîne" a lui Lazăr Șăineanu, lucrare remarcabilă pentru vremea în care a apărut, dar care se oprește la anul 1892, cercetările în acest domeniu au fost abia de curînd reluate sub forma reconsiderării activității cîtorva dintre lingviștii și filologii noștri din trecut. Deși aceste cercetări au făcut unele progrese, ele sînt încă reduse în raport cu importanța acestei ramuri de cunoștințe. Cercetările de pînă acum s-au mărginit la studiile publicate în revista „Limba romînă", începînd din 1954. Singura lucrare mai mare de acest fel este cea a lui I. Rizescu „Contribuția lui H. Tiktin la dezvoltarea lingvisticii romînești", susținută ca dizertație de aspirantură, în luna noiembrie 1956, la Institutul de lingvistică din București.

Curentele și activitatea din lingvistica noastră pot fi însă deplin apreciate numai în strînsă legătură cu școlile lingvistice străine de care au fost, în general, influențate. Aceasta impune ca, alături de istoria

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, E.S.P.L.P., 1956 p. 457.

lingvisticii romîne, tineretul nostru să fie bine orientat şi în istoria lingvisticii europene şi universale. În această direcţie, în afară de lucrarea acad. Iorgu Iordan „Introducere în studiul limbilor romanice", apărută în 1932, lucrare cu material bogat dar cu pronunţate preferinţe ale autorului pentru curentele idealiste la modă în acea epocă, nu s-au mai făcut la noi alte studii. Lipsa lor este însă adînc simţită de tineretul nostru din facultăţile de filologie care, întîlnind în lecţii şi în lecturile lor de specialitate numele lui Lomonosov, Humboldt, Diez, Bopp, Grimm, Schleicher, Vostokov, Brugmann, Ascoli, Gröber, F. de Saussure, H. Schuchardt, W. Meyer-Lübke, A. Meillet, Baudouin de Courtenay, F. F. Fortunatov, Nyrop, Gilliéron, Kreschmer, Brunot, N. Trubeţkoi, Scerba, Bartoli, Sandfeld, nume de curente lingvistice : neogramatic, neolingvist, structuralist etc., doreşte o informare amănunţită asupra acestor lingvişti şi curente şi asupra operelor mai de seamă legate de numele lor. Se cunoaşte şi mai puţin activitatea şi numele lingviştilor din ţările vecine : Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, Bulgaria, în lucrările cărora se găsesc numeroase contribuţii privitoare la raporturile limbilor acestor ţări cu limba romînă.

Cunoaşterea istoriei lingvisticii europene şi universale ne permite să apreciem ceea ce este original şi specific în lingvistica noastră, ceea ce s-a creat la noi sub influenţe străine, proporţiile acestor influenţe şi rolul pe care lingvistica l-a avut în ansamblul manifestărilor culturale. Nu este o curiozitate gratuită cunoaşterea evoluţiei ştiinţei despre structura gramaticală sau istoria elaborării dicţionarelor limbilor naţionale, ci o necesitate ştiinţifică de apreciere a drumului parcurs în diferite ţări pentru întocmirea lucrărilor de acest fel şi de comparare cu cele ce s-au realizat sau se realizează la noi.

Una din greşelile istoricilor de pînă acum ai lingvisticii a fost limitarea cîmpului de cercetare aproape exclusiv la lingvistica occidentală. Ei n-au dat importanţa cuvenită studiilor lingvistice din lumea greco-romană, din India şi China, din evul mediu, iar pentru epoca modernă, celor ruse şi sovietice. După aceştia, lingvistica ar fi făcut progrese hotărîtoare numai în Occident, începînd din secolul al XIX-lea, prin descoperirea şi aplicarea metodei istorice comparative. Această metodă are o importanţă covîrşitoare în dezvoltarea lingvisticii ştiinţifice, dar nu pot fi ignorate studiile lingvistice din celelalte părţi ale lumii, din evul mediu şi din antichitate.

Lingvistica are o veche şi bogată tradiţie în cultura umană. În domeniul foneticii şi al gramaticii s-au făcut, în India, studii aprofundate încă în secolul al V-lea înaintea erei noastre. Gramatica lui Panini din acea epocă cuprinde o descriere a sistemului fonetic şi a structurii gramaticale a limbii sanscrite de care indoeuropeniştii din secolul al XIX-lea s-au servit cu mult folos în cercetările lor.

În antichitatea greacă au fost stabilite, pentru întîia oară, părțile vorbirii și au fost studiate cîteva categorii gramaticale : numărul, timpul, modul, diateza, ajungîndu-se la rezultate deplin valabile și astăzi. Învățații de la Atena, Roma și Alexandria, de acum două mii de ani, au pus bazele gramaticii ca știință, combătînd credința idealistă despre esența supranaturală a limbii.

Studiile de gramatică din antichitatea greco-romană, deși limitate la limbile greacă și latină, au avut o mare importanță în dezvoltarea științei gramaticale din evul mediu și din epoca modernă. În Grecia antică au fost dezbătute problema originii și a naturii limbii, concordanța categoriilor logice cu cele gramaticale, au avut loc importante discuții între analogiști care admiteau existența legilor structurii limbii și anomaliști care negau aceste legi. În aceste discuții s-au manifestat tendințe idealiste și materialiste care continuă să constituie, din antichitate pînă astăzi, obiectul unor vii controverse în domeniul lingvisticii.

Știința gramaticală a lumii medievale, dezvoltată de necesitățile scolasticei, s-a bazat în întregime pe cea din antichitate. Schemele gramaticilor latine și grecești au fost descrise și analizate secole întregi, încît ele au servit, prin caracterul logic al structurii acestor limbi, de model autoritar pe baza căruia s-au alcătuit primele gramatici descriptive ale diferitelor limbi naționale, fără a se ține, în general, seama de particularitățile specifice ale acestora. Această situație s-a oglindit și în istoria elaborării gramaticii limbii romîne care a fost alcătuită, mai întîi, după modelul gramaticilor slavone și apoi al celor latine. Abia treptat, prin observarea faptelor concrete de limbă, s-au putut alcătui gramatici descriptive științifice ale limbilor moderne, emancipate de schema gramaticilor grecești și latine.

Desigur, într-o istorie științifică a lingvisticii, diferitele curente și teorii nu pot fi privite ca elaborări spontane ale lingviștilor, ci ca produse istorice condiționate de cultura epocii respective și de cerințele dezvoltării societății. Astfel, apariția gramaticii de la Port-Royal, din secolul al XVII-lea, care susținea concordanța deplină între formele gramaticale și cele logice, este explicabilă, pe lîngă influența modelului limbilor latină și greacă, prin stăpînirea, în cultura epocii, a filozofiei raționaliste și prin nevoia de codificare pe care o impuneau limbii cerințele literare ale timpului. Gramaticile descriptive ale limbilor naționale sînt strîns legate de progresul filozofiei empiriste și de începutul științelor experimentale din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. În opoziție cu concepția rațională care susținea posibilitatea unei scheme gramaticale universale pe baza celei a limbilor latină și greacă, ale căror categorii gramaticale corespund, în general, categoriilor logice, empiriștii au susținut specificul structurii gramaticale a fiecărei limbi, primatul practicii și al uzului. Istorismul din lingvistica seco-

lului al XIX-lea este legat de filozofia evoluționistă și de progresul studiilor istorice. Psihologismul în lingvistică a avut ca bază concepțiile asociaționiste și psihofiziologice susținute, la sfîrșitul secolului trecut, de Ebinghaus, Wundt și alții. Studierea aspectului social al limbii, începută de F. de Saussure și A. Meillet, a fost o urmare a cercetărilor sociologice promovate de Auguste Comte, G. Tarde și Durkheim. Concepțiile de astăzi ale semanticilor americani și occidentali se explică prin filozofia pragmatistă, agnostică și nominalistă. Lingvistica materialistă se bazează, în concepția și metodele ei, pe tezele filozofiei marxist-leniniste asupra societății, originii și dezvoltării limbii.

Identificarea bazei filozofice a unei concepții lingvistice nu înseamnă însă cunoașterea ei integrală. Despre un curent lingvistic nu am spus totul dacă l-am numit idealist, empirist sau psihologist. Unii lingviști au avut concepții teoretice înguste sau eronate, dar fiind riguroși în observarea faptelor de limbă au adus contribuții valoroase la cunoașterea structurii diferitelor limbi. Neogramaticii au adunat pentru aproape toate limbile din lume o mare bogăție de material care servește și astăzi cercetătorilor, deși concepția lor teoretică nu mai este împărtășită. H. Schuchardt, W. Meyer-Lübke, A. Meillet, F.F. Fortunatov, O. Densusianu, Sextil Pușcariu și alții au studiat cu un adînc spirit de pătrundere gramatica istorică a diferitelor limbi și aspectul lor contemporan în lucrări impunătoare care, prin vastitatea materialului și prin bogăția observațiilor concrete, sînt și astăzi de o necontestată utilitate, independent de unele aspecte idealiste ale concepției lor teoretice despre natura și evoluția limbii. Expunerea critică a apariției și a contribuției fiecărui curent și autor în istoria lingvisticii ne ferește de generalizări sumare, atît de dăunătoare studiilor științifice.

★

Dacă asupra necesității întocmirii unei istorii a lingvisticii nu mai pot exista îndoieli, rămîn totuși de precizat cîteva probleme concrete în legătură cu elaborarea unei asemenea lucrări și cu predarea acestei materii în facultățile de filologie. Ea se predă în prezent, după cunoștința noastră, numai în cîteva facultăți de filologie din Uniunea Sovietică, unde au avut loc de curînd[1] vii discuții cu privire la problemele practice ridicate de predarea ei. Toți participanții la discuții au subliniat că, prin caracterul ei de studiu introductiv și de orientare generală, istoria lingvisticii trebuie predată în al doilea an de facultate, după cursul de introducere în lingvistică și înainte de cursul de lingvistică generală, deoarece abia după cunoașterea

[1] Vezi V. N. Iarțeva, *O kurse „Istoriia iazîkoznaniia" na filologhiceskih fakultetah universitetov*, p 104—116, nota din partea redacției, „*Voprosî iazîkoznaniia*", nr. 4/1954, p. 101—104; A. V. Desnițkaia, *Ob universitetskom kurse „Istoriia iazîkoznaniia"*, „*Voprosî iazîkoznaniia*" nr. 6/1954, p. 90—105 și G. S. Ahvlediani, nr 2/1955.

evoluției concepțiilor lingvistice pot fi înțelese mai bine problemele teoretice din cursul de lingvistică generală. Despre predarea propriu-zisă a materiei s-au formulat două puncte de vedere : predarea ei după specialități (romanistică, slavistică, germanistică etc.) și predarea într-un curs comun pentru toate specialitățile. Părerea adoptată a fost aceea de a se preda istoria lingvisticii într-un curs general și nu pe specialități. Predarea pe specialități ar îngusta orizontul cunoștințelor generale și ar cere un număr prea mare de specialiști în istoria lingvisticii. S-a ridicat de asemenea problema lipsei mijloacelor didactice necesare predării acestui curs : monografii, antologii critice etc.

Greutățile sînt aceleași și la noi. Pentru a putea fi predat în facultățile noastre de filologie un curs de istoria lingvisticii, e necesar să se alcătuiască, în primul rînd, o antologie critică a gîndirii lingvistice romînești de la cronicari pînă astăzi, monografii critice asupra operei lingviștilor noștri mai de seamă, retipărirea lucrărilor lor mai importante devenite rare, organizarea de expoziții a revistelor noastre de lingvistică, a lucrărilor romînești de lingvistică și a lucrărilor lingviștilor străini asupra limbii romîne. Numai în acest fel se va putea ajunge la ținerea unor cursuri corespunzătoare de istoria lingvisticii în facultățile noastre de filologie și la elaborarea unei istorii științifice a lingvisticii.

Introducerea în facultățile noastre de filologie a unui asemenea curs și alcătuirea unei istorii științifice a lingvisticii va avea un mare rol în întărirea pregătirii teoretice a viitoarelor cadre de lingviști din țara noastră, în lărgirea cîmpului cercetărilor teoretice, în orientarea justă a cercetărilor noastre de lingvistică și în scoaterea în evidență a bogatei noastre tradiții lingvistice, alături de cea a altor popoare.

DIN ISTORIA FILOLOGIEI ROMÎNE[1]

DE

J. BYCK

Marele public, ca și mulți oameni de specialitate de la noi, continuă să confunde în mare măsură f i l o l o g i a cu l i n g v i s t i c a. Dacă pentru faza mai veche a istoriei acestor discipline faptul e justificat, fiindcă înainte de a se introduce termenul de *lingvistică* (franc. *linguistique*, germ. *Sprachwissenschaft*, rus. *языкознание*), filologia era o disciplină care cuprindea un întreg complex de preocupări, printre care și studiul limbilor (de unde a luat naștere și termenul de *filologie comparată*, denumind o ramură a lingvisticii), astăzi domeniul ei e mai restrîns.

Cel mai cuprinzător sens al filologiei se datorește preocupărilor vechilor filologi clasici, care, întemeindu-se pe tot ce a rămas scris de la popoarele antichității, urmăreau cunoașterea vieții acestora sub toate aspectele ei. Numeroși savanți consideră și astăzi filologia clasică drept știința antichității clasice : *Altertumswissenschaft*, cum îi spun germanii, știința întregii civilizații greco-latine. Această concepție a fost adoptată și de unii romaniști de altădată. Și la unii și la ceilalți învățați, în centrul studiului a stat însă totdeauna limba. Așa se explică de ce filologia a ajuns să-și restrîngă obiectul și să se confunde cu lingvistica. „Pentru noi, — scria în 1897 O. Densusianu, — obiectul filologiei este de a studia limba unui popor (sau mai multor popoare) și de a înțelege tot ce găsim din această limbă în documente sau auzim în vorbirea de toate zilele"[2]. Cu treizeci de ani mai tîrziu, I.A. Candrea, de acord cu O. Densusianu, dădea și mai precis expresie aceleiași concepții : „Filologia își propune să studieze și, la nevoie, să reconstituie graiul și evoluțiunile lui"[3].

[1] Acest articol, care face parte dintr-o serie de studii privitoare la problemele de filologie romînă, a fost compus după notele luate la prelegerea de deschidere a unui curs consacrat acestor probleme.

[2] Ov. Densusianu, *Obiectul și metoda filologiei*, București, 1897, p. 15.

[3] I.A. Candrea, *Iarba fiarelor*, Studii de folklor, București, 1928, p. 8.

În practică, nici O. Densusianu, nici I.A. Candrea nu s-au oprit la acest din urmă sens al filologiei. Astfel O. Densusianu, a cărui catedră se intitula „Filologia romanică cu specială privire la limba romînă", preda la facultate, cu aceeași pasiune, limba textelor vechi, capitole din istoria literaturii mai vechi sau mai noi, estetica poeziei simboliste franceze sau a trubadurilor, ba chiar probleme de folclor, pentru că, potrivit unei concepții tradiționale, studiul poeziei populare, al datinelor, superstițiilor și credințelor poporului intra și el în sfera preocupărilor filologului.

Poate că la începuturile manifestărilor noastre științifice acest cumul era necesar și era justificat prin aceea că nu mulți erau cei ce se consacrau acestui grup de discipline. Dar cu timpul fiecare dintr-însele și-a precizat domeniul : una este astăzi istoria literaturii și altceva lingvistica ; filologia este și ea altceva decît estetica literară, iar folclorul s-a desprins și el de fostele lui tovarășe.

Nu trebuie să înțelegem prin asta că filologia nu are nimic comun cu istoria literaturii sau cu lingvistica. Dimpotrivă, la fiece pas se descoperă o strînsă legătură între aceste discipline și, mai ales, sîntem convinși că un lingvist trebuie să aibă educație filologică și că nu poate fi cineva bun filolog fără o temeinică pregătire de lingvist. Filologia este una dintre cele mai de preț auxiliare ale istoriei literare și ale lingvisticii.

Dar care este obiectul filologiei ?

Filologia este studiul textelor — nu spunem vechi, pentru că Paul Zarifopol și Șerban Cioculescu, editîndu-l pe Caragiale, au făcut și ei operă de filologi —, studiul textelor cu dificultăți : dificultăți de grafie, de datare sau de localizare, de limbă, de stabilire a paternității, de stabilire a filiațiunii dintre diverse redacțiuni sau copii. Prin urmare, nu vechimea textului cercetat e esențialul pentru un filolog, ci dificultățile pe care le-am amintit și pe care el trebuie să știe să le înlăture.

Din întîmplare, și e firesc să fie așa, cele mai vechi texte prezintă și cele mai multe dificultăți, pun cele mai pasionante probleme, și astfel filologia se îndreaptă cu preferință spre epocile mai vechi ale scrisului ; dar un text mai recent — și după cum l-am amintit pe Caragiale, îl putem cita și pe Eminescu, obiectul recentei ediții a academicianului Perpessicius —, un text mai recent se poate și el preta la studii filologice dintre cele mai subtile. Confruntarea diverselor ediții, ale diferitelor variante manuscrise, stabilirea textului de bază, iată atîtea operațiuni legate de grija editării unei opere fie mai vechi, fie mai recente.

În afară de grija editării textelor, filologul trebuie să aibă însă în vedere și interpretarea lor. Aci se vădesc cunoștințele sale în domeniul istoriei limbii, ca și în acela al istoriei societății în care apare textul editat. Către cuprinsul textului se îndreaptă aceeași migăloasă cercetare, ca și spre problemele legate de tehnica ediției.

Nu se poate tăgădui că bazele științei filologice s-au pus prin contactul cu textele vechi, că metodele precise ale filologilor s-au impus pornind tot de la studiul vechilor scrieri și că cea mai bună ucenicie în ale filologiei se face cercetînd aceleași texte vechi.

Lucrul acesta nu trebuie să-l pierdem din vedere nici noi, cu atît mai mult cu cît una din tendințele cele mai grabnice ale filologiei romîne este pregătirea unei vaste campanii de editare și de studiere a textelor vechi.

Dar, mai înainte de a vorbi despre ce avem de făcut, e instructiv să vedem ce s-a făcut pînă astăzi în specialitatea noastră.

Fără a pretinde că începuturile filologiei romîne sînt foarte depărtate, putem totuși afirma că ea este una dintre cele mai vechi discipline științifice de la noi. Ea s-a impus ca o consecință a concepțiilor școalei ardelene, care, încă de pe vremea lui Petru Maior, Gheorghe Șincai, Samuil Micu, Ioan Budai-Deleanu, se interesa de cărțile noastre vechi, deși nu se ajunsese încă să li se cunoască adevărata semnificație.

Cea mai veche manifestare în acest sens este *Crestomatie sau Analecte literare, din cărțile mai vechi și nouă romînești, tipărite și manuscrise, începînd de la secolul al XVI-lea pînă la al XIX-lea, cu notițe literare*, adunate și alese de Timotei Cipariu, carte apărută la Blaj, în 1858.

Nu ignorăm faptul că unele ediții de texte mai vechi apar chiar cu cîțiva ani mai înainte. Astfel se publică în 1835, la Iași, *Hronicul romano-moldo-vlahilor* alcătuit de Domnul Moldaviei Dimitrie Cantemir la anii 1710 ..., ediție îngrijită de G. Seulescu ; la București se tipăresc, în 1843, după manuscrisul romînesc din 1654, *Învățăturile* atribuite lui Neagoe Basarab ; *Arhiva romînească* a lui M. Kogălniceanu începe să apară în 1840, la Iași ; *Letopisețele Moldovei* editate de același apar la 1845, 1846 și 1852 ; *Magazin istoric pentru Dacia*, sub redacția lui A. Treb. Laurian și N. Bălcescu, vede lumina tiparului, la București, începînd din 1845. Dar edițiile cuprinse în aceste publicații, deși apreciabile din multe puncte de vedere, nu pot fi luate în seamă ca opere filologice. Le lipsește esențialul : exactitatea în reproducere și critica.

Iată de ce trebuie să vedem în Timotei Cipariu nu numai pe „maestrul ilustru care a inaugurat studiul istoric al limbii romîne", cum îl califică Lazăr Șăineanu în închinarea ce-i face în fruntea *Istoriei filologiei romîne* (1892), ci și pe creatorul filologiei romîne propriu-zise.

Cipariu nu a mers atît de departe, în timp, cu alegerea textelor, cum o spune în titlu, ci s-a oprit la secolul al XVI-lea și al XVII-lea, și nu a folosit decît tipărituri ; dar ceea ce ne-a dat în cele 250 de pagini ale *Analectelor* dovedește o conștiinciozitate remarcabilă și un spirit metodic surprinzător.

Ca o întregire a acestor *Analecte*, Cipariu a publicat la 1866 o nouă ediție a studiilor tipărite în *Organul luminării* între 1847 și 1848, sub titlul

de *Principii de limbă și de scriptură*. Observațiile lingvistice ale lui Cipariu sînt atît de ingenioase și uneori atît de juste, încît au fost luate în considerație de toți cei care s-au ocupat cu gramatica și cu istoria limbii romîne.

Începînd schițarea istoriei filologiei romîne cu Timotei Cipariu, am fixat și primul moment de strălucire în evoluția acestei discipline.

Al doilea moment important corespunde apariției operei lui B.P.Hasdeu. Cu diversele lui ediții de texte și studii, publicate fie în volum, fie prin numeroasele reviste la care a colaborat sau pe care le-a condus, dar mai ales cu celebrele sale *Cuvente den bătrîni* apărute între 1878 și 1881, Hasdeu înalță filologia la o treaptă egală cu aceea pe care această știință se găsea în țările cu o cultură mai înaintată. Atenția sa nu se limitează la textele tipărite; el cercetează mai cu seamă manuscrisele, și nu numai traduceri, cum erau textele bisericești, ci și scrieri originale, documente în care se oglindește nu o limbă artificială, ci limba vorbită. Hasdeu nu se mulțumește, ca Cipariu, cu reproducerea textului chirilic, ci dă și transcrierea — după un sistem pedant, cum i s-a reproșat, dar foarte conștiincios — și însoțește fiecare text cu o descriere diplomatică a manuscrisului, cu comentarii istorice și un mare număr de note lingvistice și de istorie literară.

În 1891 apare la Leipzig clasica lucrare a lui M. Gaster, *Chrestomatie romînă*. Ea marchează o nouă etapă în progresul filologiei romîne. *Chrestomatia* lui Gaster este o lucrare de înaltă ținută științifică, cuprinzînd nu numai texte, alese din tipărituri și manuscrise dintre secolul al XVI-lea și al XIX-lea, din toate dialectele, ci și o introducere istorică-literară, o schiță de gramatică a limbii acestor texte și un glosar romîn-francez. E cel mai desăvîrșit manual pe care-l posedă filologia romînă, și dacă astăzi nu mai e utilizat nu ne scuză decît faptul că lucrarea lui Gaster a devenit extrem de rară.

Am ajuns acum la faza culminantă a desfășurării ce o expunem; ea corespunde la două date: apariția studiului *Monumentele cele mai vechi de limbă romînească*, în *Noua revistă romînă* din 1901, și a fundamentalei lucrări *Psaltirea șcheiană comparată cu celelalte psaltiri din secolul XVI și XVII traduse din slavonește*, tipărită în 1916, amîndouă datorite lui I.A. Candrea.

Și într-o operă și în cealaltă găsim adunate laolaltă, în mod magistral, toate mijloacele la care apelează un filolog care vrea să stabilească data și locul apariției unei scrieri lipsite de asemenea indicații, originalitatea ei, raporturile ei cu textele înrudite și particularitățile ei lingvistice. Și dacă în cea dintîi se arată pentru întîia oară la noi în ce chip se poate rezolva o problemă de istorie literară cu ajutorul metodelor filologice, cealaltă se impune ca un model de ediție critică, uluitoare prin minuțiozitatea aparatului critic și prin bogăția celor două glosare: unul romîn-slav, celălalt slav-romîn.

Ținem să amintim un repros pe care i l-au făcut unii critici și pe care Candrea însuși nu pregeta să și-l facă, — acela că, în editarea vechilor noastre psaltiri, el nu a luat ca punct de plecare textul unuia dintre manuscrise, ci pe acela reconstituit de dînsul și socotit ca înfățișînd aspectul prototipului pierdut, din care derivă toate copiile cunoscute.

E știut că I. A. Candrea a lucrat astfel nu pentru că era convins de eficacitatea procedeului, ci fiindcă sistemul i se impusese de către „Comisia istorică a Romîniei", — sub auspiciile căreia apărea cartea, — la sugestia filologului bizantinist D. Russo.

În aceeași vreme se ivesc alți doi mari filologi : Ovid Densusianu și Nicolae Drăganu. Cel dintîi, după ce se afirmase în filologia franceză cu o lucrare capitală : *La prise de Cordres et de Sebile* (1896), pe lîngă editarea a două importante manuscrise *Viața sfîntului Vasile cel nou* (1898) și *Manuscrisul lui Silvestro Amelio* (1924) și cîteva studii dintre care amintim aci pe cel privitor la *Psaltirea Voronețeană* (1898), ne-a dat prima expunere sintetică a limbii textelor din secolul al XVI-lea, în al doilea volum din valoroasa *Histoire de la langue roumaine* (vol. I, 1901 ; vol. II, 1914-1938).

N. Drăganu s-a făcut cunoscut mai întîi cu editarea a *Două manuscripte vechi* : *Codicele Todorescu și Codicele Marțian* (1914). De atunci el a desfășurat în domeniul filologiei o activitate dintre cele mai rodnice, — revistele *Dacoromania* și *Anuarul institutului de istorie națională* de la Cluj erau pline de articolele sale, — impunîndu-se ca un savant înarmat cu cele mai fine instrumente de investigație.

Cu A. Rosetti, care are meritul de a fi aplicat metodele geografiei lingvistice la studiul vechilor noastre texte, cu A. Procopovici și cu Ștefan Pașca și J. Byck, care și-au îndreptat privirile mai ales spre secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, se poate însemna ultima etapă a unui drum început acum un veac.

Nu trebuie să uităm că o contribuție de preț în studiul și editarea textelor noastre vechi o datorăm filologilor de peste hotare. Printre cei mai vechi se impune numele lui V. Grigorovici, descoperitorul cronicii lui Mihail Moxa. Acesta a urmărit izvoarele bizantino-slave ale scrierii și a publicat un fragment dintr-însa (Kazan, 1859), stimulînd astfel cercetările lui B.P. Hasdeu și I. Bogdan. Emile Picot și Mario Roques, pe lîngă cursurile consacrate limbii și literaturii romîne, în special la „Școala de limbi orientale de la Paris", au participat la progresul disciplinei noastre prin lucrări de valoare. Cel din urmă ne-a dat, între altele, clasica ediție a *Paliei* de la Orăștie (din aceasta a apărut numai primul volum, cuprinzînd Prefața și Geneza, la 1925). St. Romansky s-a ocupat de *Învățăturile* atribuite lui Neagoe Basarab (1902) ; Bohuš Tenora de raportul dintre *Codicele Voronețean* și modelul lui slav (1914). C. Tagliavini a urmărit istoria vechilor glosare ale limbii romîne și a publicat *Lexiconul*

Marsilian (1930). Hiador Sztripszky, în colaborare cu Gheorghe Alexici, a pus la îndemîna cercetătorilor (1911) cîntecele religioase romînești atribuite episcopului Pavel Tordași și tipărite cu grafie ungurească între 1570 și 1572. În ultimii ani, savanții L. Gáldi și L. Tamás au clarificat multe dintre problemele filologice legate de relațiile romîno-maghiare.

Filologia romînă a primit un sensibil ajutor și din partea specialiștilor aparținînd altor domenii, ca slaviștii I. Bogdan și I. Bărbulescu, bizantinologii D. Russo și V. Grecu, istoricii literari N. Cartojan și G. Călinescu.

D. Russo, pe lîngă numeroase studii consacrate legăturilor dintre vechile noastre texte și literatura bizantină, a compus un foarte succint manual, *Critica textelor și tehnica edițiilor* (1912), destinat unei bune îndrumări a filologilor.

Nici dialectele noastre nu au fost total neglijate în cercetările filologice. Textul aromînesc cunoscut sub numele de *Codex Dimonie* a format obiectul unor ediții și al unor studii elaborate de Paul Dachselt (1894), G. Weigand (1897-1899, 1906, 1910) și T. Capidan (1906); pornind pe drumul trasat de J. Thunmann, W.M. Leake, Fr. Miklosich și G. Meyer, Pericle Papahagi a dat în *Scriitorii aromîni în secolul al XVIII-lea* : *Cavalioti, Ucuta, Daniil* (1909) un model de ediție critică.

Astăzi, cînd cercetarea limbii romîne se face cu atîta sîrguință, se observă, cu surprindere și cu strîngere de inimă, că pasiunea pentru studiile filologice e pe cale să se stingă.

Tot mai puțini sînt aceia care li se consacră și tot mai slab este și interesul cercurilor largi pentru filologie.

Ne gîndim la vremea cînd numai după trei ani de la apariție, o lucrare ca *Relațiile Țării Romînești cu Brașovul și cu Țara Ungurească* (1902), culegere de documente slavo-romîne prezentată de Ion Bogdan, putea să apară în a doua ediție. Și succese asemănătoare au avut și alte cărți de filologie. Așa se explică numărul impresionant de texte și de studii apărute în cursul celor 30 de ani din jurul anului 1900.

Seria începe cu lucrarea lui Hasdeu, *Cuvente den bătrăni*, la 1878; în același an, George Sion editează *Divanul lumii* de Dimitrie Cantemir; după un an, Hasdeu dă la lumină al doilea volum din *Cuvente den bătrăni*, iar G. Bariț tipărește *Catechismul calvinesc*; după alți doi ani, la 1881, Hasdeu publică *Psaltirea lui Coresi* și după 1883 — în cinci ani consecutivi — apar : *Istoria ieroglifică* de Cantemir, editată de A. I. Odobescu (1883), *Pravila de la Govora*, editată, probabil, tot de A. I. Odobescu (1884), *Codicele Voronețean*, editat de I.G. Sbiera (1885), Operele lui Miron Costin publicate de V. A. Urechiă (1886-1888) și *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, cu studiu de Ion Bianu (1887). După alți doi ani (1889), tot Ion Bianu dă frumoasa ediție în facsimile și transcriere a *Psaltirii șcheiene*. La 1891 apare *Chrestomatia* lui M. Gaster.

Se publică culegeri de documente, ca cele ale lui N. Iorga : *Documente romînești din arhivele Bistriței*, *Studii și documente*, Colecția Hurmuzaki, culegerile lui Gh. Ghibănescu : *Surete și izvoade*, *Ispisoace și zapise* ; *Documentele romînești* transcrise de Ion Bianu ; texte istorice, ca ediția deja citată din operele lui Miron Costin, scrierea lui Cantemir *Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor* publicată de Gr. Tocilescu ; texte religioase, în afară de cele pomenite mai sus, date în vileag de G. Giuglea (*Psaltirea Voroneteană*), C. Gălușcă (același text, însoțit de un studiu și un glosar) ; M. Gaster (*Evangheliarul lui Radu de la Mănicești*, aflat la British Museum) ; edițiile *Predicilor* lui Antim Ivireanul datorite lui I. Bianu și lui C. Erbiceanu ; glosare și mici vocabulare : Gr. Crețu, *Lexiconul lui Mardarie Cozianul*, *Anonymus Caransebesiensis* (reluare a studiului și ediției întreprinse cu cîțiva ani înainte de către Hasdeu) și *Dicționarul latino-romînesc* al lui Todor Corbea ; texte juridice, ca *Pravila* de la Govora, amintită mai sus, editată de Academia Română și, deosebit, de I. Peretz în „Revista" lui Gr. Tocilescu, *Pravila* lui Vasile Lupu în comparație cu a lui Matei Basarab, cu un studiu amplu și un glosar bogat de S.G. Longinescu ; studii, ca cel citat al lui I.A. Candrea despre *Monumentele cele mai vechi de limbă românească* și ale lui O. Densusianu, care au culminat cu *Histoire de la langue roumaine*, ale lui I. Bogdan și Ilie Bărbulescu despre problemele privitoare la scrierea cu chirilice, al lui Iosif Popovici despre *Palia* de la Orăștie, al lui C. Lacea despre limba din *Viața și petrecerea svinților* de Dosoftei, al lui D. Pușchilă despre *Molitvenicul* lui Dosoftei[1].

Se dau la iveală mici manuale, ca cel al lui Al. Philippide : *Introducere în istoria limbii și literaturii române*, cataloage de manuscrise și bibliografii, ca cele publicate sub conducerea lui I. Bianu.

Apar reviste consacrate în mare parte filologiei ca *Arhiva pentru istorie și filologie* a lui T. Cipariu, *Revista română* a lui A. I. Odobescu *Columna lui Traian* și *Arhiva istorică* redactate de Hasdeu, *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* a lui Gr. Tocilescu, *Tinerimea română* condusă de același, *Arhiva* de la Iași, *Revista critică-literară* a lui Aron Densusianu.

Revistele *Contemporanul* și *Convorbiri literare* își pun la dispoziție paginile pentru studii de filologie.

Pasiunea publicului pentru textele vechi e atît de aprinsă, încît textele existente par să nu mai ajungă și se trece la confecționarea falsurilor. Printre acestea, unul care a stîrnit mai multă vîlvă e vestita cronică a lui Huru, tipărită de Asachi (1856). E vorba de o istorie a romînilor de la anul 274 pînă la 1290, tradusă în romînește la 1495 de Petre Clănău, vel-spătar al

[1] Nu am menționat aci toate edițiile cronicilor, fiindcă, deși unele au adus servicii filologilor și lingviștilor, istoricii care le-au pregătit au fost preocupați mai ales de cuprinsul textelor și au neglijat normele filologice. Această scădere caracterizează și cele mai multe dintre edițiile de acte și scrisori vechi.

lui Ştefan cel Mare, după textul latinesc pe care Huru, mare cancelar al lui Vodă Dragoş pe la 1280, îl copiase după originalul „script din zile bătrîne de Arbure Campoduxu".

Alt fals, mai vechi, e acela care îşi găseşte loc în *Arhiva romînească* a lui Kogălniceanu la 1840: panegiricul lui Ştefan cel Mare, atribuit lui Vartolomei Măzăreanul, călugăr care trăia în Bucovina în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Spre cinstea filologiei romîne, amîndouă aceste falsuri au fost date în vileag: unul de către Gr. Tocilescu, în *Revista pentru istorie, arheologie şi filologie* din 1885, celălalt de Ovid Densusianu, în revista *Viaţa nouă* din 1909.

În felul acesta i-a fost dat istoriei filologiei romîne să înregistreze şi gustul de mistificare, atît de fecund în alte ţări, atît de timid, din fericire, la noi.

Spaţiul nu ne îngăduie să spunem mai mult despre ceea ce a însemnat filologia romînă în primii ani de activitate şi nici să amintim ceea ce s-a lucrat în ultimii ani, pînă la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial. Ne mărginim să subliniem buna calitate a ediţiilor şi studiilor închinate unora dintre vechile noastre texte, dar totodată să observăm sărăcia lucrărilor faţă de epoca precedentă.

Rămîne deci să luăm notă de această scădere şi să ne gîndim la ce avem de făcut.

Ceea ce se impune este pregătirea tinerilor cercetători în vederea formării unei noi generaţii de filologi. Aceştia trebuie să-şi însuşească cele mai potrivite metode de editare a textelor, de studiere a grafiei şi a limbii acestora, de întocmire a glosarelor, pe texte, pe grupe de texte, pe autori şi pe epoci.

Avem serioase motive să credem că, în condiţiile create astăzi pentru cercetările ştiinţifice, filologia romînă, care a cunoscut momente de strălucire, îşi va relua elanul de altădată şi-şi va reocupa locul de cinste printre disciplinele istorico-sociale.

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

OBSERVAŢII ŞI PROPUNERI PRIVIND „GRAMATICA LIMBII ROMÎNE“ * : SISTEMUL PRONUMELUI PERSONAL ŞI AL PRONUMELOR ÎNRUDITE

DE

B. B. BERCEANU

Într-o recenzie din presă asupra primului volum al „Gramaticii limbii romîne”[1], acad. Emil Petrovici semnalează că uneori formulările acelei gramatici nu sînt precise şi clare şi apreciază că formulările prin tablouri sînt cele mai indicate; apoi, exemplifică aceste considerente cu modul de tratare a pronumelui personal, tratare în care nu se accentuează asupra deosebirii dintre întrebuinţarea formei accentuate şi întrebuinţarea formei neaccentuate. Articolul de faţă caută să răspundă la această neprecizare printr-o serie de tablouri, cu care ocazie face unele reconsiderări cu caracter mai general, privind persoana : anume, subliniind că pronumele care prezintă forme diferite de la o persoană la alta[2] (pronumele personal, pronumele reflexiv, pronumele posesiv şi pronumele de întărire — într-un cuvînt denumite în lucrarea de faţă **pronume de persoană**) formează un sistem unitar, sistemul pronumelui de persoană.

Pentru ca cititorul să poată cunoaşte tratarea din „Gramatica limbii romîne” a chestiunilor reconsiderate, am făcut în paranteze trimiterile corespunzătoare (volumul, paragraful, precedate de prescurtarea *cf.*); pentru ca să nu mai dezvolt o altă serie de chestiuni îndeajuns de

* Academia Republicii Populare Romîne, *Gramatica limbii romîne*, Ed. Acad. R.P.R., 1954, 2 vol.

[1] „Contemporanul”, 27 aug. 1954, nr. 412.

[2] O altă serie de pronume se referă la toate cele trei persoane, fără a avea însă forme diferite de la o persoană la alta : *singur* (*eu* ***singur***, *tu* ***singur*** etc.), *tot* (*noi* ***toţi***, *voi* ***toţi*** etc.), *care* în funcţie de relativ (*eu, **care** am fost la Festival,...*); în sfîrşit, majoritatea rămasă se referă numai la persoana a III-a.

tratate în „Gramatica limbii romîne", am făcut — tot în paranteze — o altă serie de trimiteri (volumul, paragraful, precedate de mențiunea *dezvoltat în*).

În ce privește terminologia, am folosit în principiu terminologia din „Gramatica limbii romîne". Acolo unde am făcut grupări sau distincții nefolosite în „Gramatica limbii romîne", dar pe care le-am socotit necesare, am folosit denumiri corespunzătoare, menționînd aceasta de la caz la caz. Iar acolo unde „Gramatica limbii romîne" a dat unui singur termen două înțelesuri, am folosit acel termen pentru un singur înțeles; este cazul termenilor „adjectiv" și „pronume" cărora li s-au dat cînd un sens mai larg, cînd altul mai restrîns [noțiunea la un moment dat numită „adjectiv determinativ" și deci inclusă în înțelesul termenului „adjectiv" și exclusă din înțelesul termenului „pronume" era inclusă în altă parte a lucrării în înțelesul termenului „pronume" (cf. I, § 141; v. și definiția adjectivului și a pronumelui; v. și prezentarea pronumelor)], caz rezolvat în lucrarea de față prin acceptarea consecventă a unui înțeles larg pentru noțiunea de **adjectiv** (adjectivul determinativ rămîne tot timpul un adjectiv, așadar: „pronumele" de întărire *însumi* etc. va fi numit aici adjectiv de întărire: *eu* ***însumi*** *am fost*, iar nu ***însumi*** *am fost*; *îi dau lui* ***însuși***, iar nu (*îi*) *dau* ***însuși*** etc.), și a unui înțeles restrîns pentru noțiunea de **pronume.**

Voi prezenta pe rînd: formele pronumelui de persoană (morfologia) și echivalentul lor sintactic, așezarea lor (topica) și acordul de persoană (sintaxa propriu-zisă).

I. FORMELE PRONUMELUI DE PERSOANĂ

A. PREZENTAREA SEPARATĂ A FIECĂREI PERSOANE

O primă serie de tablouri urmăresc să evidențieze că toate pronumele de persoană formează un sistem unitar și complet.

Tabloul nr. 1 prezintă ansamblul de pronume privind persoana I singular.

Pentru persoana I plural și pentru persoana a II-a — singular și plural — se pot întocmi tablouri similare. Pentru persoana a II-a adaug că există și un vocativ, identic ca formă cu nominativul (dezvoltat în I, § 165), vocativ căruia vorbirea familiară i-a dat extindere (*ce spui,* ***tu***?).

Față de primele două persoane, persoana a III-a prezintă unele diferențe. Astfel, cazurile oblice ale persoanei a III-a au două rînduri[1] de forme, una reprezentînd aceeași persoană cu subiectul propoziției care o include (*el* ***se*** *laudă*) — formă denumită *reflexivă* — și alta, în celelalte cazuri (*el* ***îl*** *laudă, el* ***o*** *laudă* etc.)[1]. Din cauza acestor diferențe,

[1] În limba romînă veche există formă aparte pentru reflexiv și la persoanele I și a II-a (dezvoltat în I, § 175).

Tabloul nr. 1

Persoana I singular a pronumelui de persoană

(cf. § 161—165, § 176—177 și § 179; II, § 112)

Se întreabă / Cazul și funcțiunea sintactică	ca însoțitor obligator al verbului predicat (numită — la cazurile oblice — forma neaccentuată a pronumelui personal)	ca întăritor al formei neaccentuate sau ca pronume neînsoțit de verb (forma accentuată a pronumelui personal)	ca întăritor al formei accentuate (adjectivul de întărire)	
			masculin	feminin
nominativ-subiect	desinența verbală a persoanei I singular[1]	*eu*	*însumi*	*însămi*
nominativ-predicat	×	*eu*		
genitiv-atribut, obiectul posedat fiind:				
sing-masc.	×	*meu*		
sing. fem.	×	*mea, mele*		
plur.-masc.	×	*mei*		
plur.-fem.	×	*mele*		
dativ-complement nedrept	*îmi* (*mi-, mi-, -mi, -mi-*)	*mie*		
acuzativ-complement drept	*mă* (*m-, -mă, -m-*)	*pe mine*		
acuzativ-circumstanțial (prepozițional)	×	*mine* (precedat de diferite prepoziții, inclusiv *pe* cu sens locativ)		

[1] De observat că la persoana I singular a indicativului prezent desinența este, în general, zero.

reproduc și tabloul persoanei a III-a, de această dată singularul și pluralul fiind cuprinse într-un tablou unic (v. tabloul nr. 2). La acest tablou este de făcut o rezervă, aceea că genitivul *său, sa, săi, sale* este restrîns în prezent la singular și numai la numele de persoane, genitivul *lui — ei —lor* fiind extins în mod corespunzător (dezvoltat în I, § 178).

Pentru a se exprima deferența sau distanța sufletească față de o persoană, forma accentuată a pronumelui personal de persoana a II-a (*tu — voi*) sau forma accentuată (nereflexivă) de persoana a III-a (*el —ea — ei — ele*) se înlocuiește cu pronumele de politețe *dumneata — dumneavoastră*, respectiv *dumnealui — dumneaei — dumnealor* (dezvoltate în I, § 172), *forma neaccentuată și adjectivul de întărire rămînînd neschimbate.*

Tabloul nr. 2

Persoana a III-a a pronumelui de persoană

(cf. I, § 161—165, § 173, § 176—177 şi § 179; II, § 113)

Cazul şi funcţiunea sintactică / Se întrebuinţează	ca însoţitor obligator al verbului-predicat (numită — la cazurile oblice — forma neaccentuată a pronumelui personal)	ca întăritor al formei neaccentuate sau ca pronume neînsoţit de verb (forma accentuată a pronumelui personal)		ca întăritor al formei accentuate (adjectivul de întărire)
	la ambele genuri	la ambele genuri	masculin	feminin	
nominativ-subiect :					
sing.	desinenţa verbală a persoanei a III-a sing.	×	*el*	*ea*	
plur.	desinenţa verbală a persoanei a III-a plur.	×	*ei*	*ele*	
nominativ-predicat :					
sing.	×	×	*el*	*ea*	
plur.	×	×	*ei*	*ele*	
genitiv-atribut — reflexiv, obiectul posedat fiind :					
sing.-masc.	×	*său*	×	×	
sing.-fem.	×	*sa, sale*	×	×	
plur.-masc.	×	*săi*	×	×	
plur.-fem.	×	*sale*	×	×	
genitiv-atribut — nereflexiv :					
sing.	×	×	*lui*	*ei*	
plur.	×	*lor*	×	×	
dativ-complement nedrept — reflexiv	*îşi* (*şi, şi-, -şi, -şi-*)	*sie(şi)*	×	×	
dativ-complement nedrept — nereflexiv :					
sing.	*îi* (*i, i-, -i, -i-*)	×	*lui*	*ei*	
plur.	*le* (*li, le-, li-, -le, -le-, -li*)	*lor*	×	×	
acuzativ-complement drept — reflexiv	*se* (*se-, -se, -se-*)	*pe sine*	×	×	
acuzativ-complement drept — nereflexiv :	masculin / feminin				
sing.	*îl* (*l-, -l*) / *o* (*-o*)	×	*pe el*	*pe ea*	
plur.	*le* (*i-, -i*) / *le* (*le-, -le*)	×	*pe ei*	*pe ele*	
acuzativ-circumstanţial (prepoziţional) — reflexiv	×	*sine*	×	×	
acuzativ-circumstanţial (prepoziţional) — nereflexiv :					
sing.	×	×	*el*	*ea*	
plur.	×	×	*ei*	*ele*	

Fără diferenţe faţă de tabloul precedent, deci *însuşi, însăşi* (sing.) şi *înşişi, înseşi* (plur.); în plus, *înşele* (sinonim cu *înseşi*). Aceste adjective nu se folosesc în caz că forma accentuată a pronumelui personal e înlocuită cu *dînsul* sau *însul*.

Folosirea pronumelor de persoana a III-a ne evidențiază și mai mult că forma accentuată (nereflexivă) a pronumelui personal are o aplicație mult mai restrînsă decît forma reflexivă, forma neaccentuată și adjectivul de întărire. Într-adevăr, de la caz la caz, forma accentuată (nereflexivă) a pronumelui personal poate fi înlocuită și cu pronumele *însul* (dezvoltat în I, § 170 — pronumele e folosit numai ca acuzativ-prepozițional), *dînsul* (dezvoltat în I, § 171 — derivat din acuzativ-prepozițional lui *însul*, dar dezvoltat ca pronume independent, cu toate cazurile), cu orice alt pronume de persoana a III-a de aplicație mai mult sau mai puțin restrînsă, și chiar cu un substantiv (ceea ce e firesc, substantivul fiind tot de persoana a III-a); forma reflexivă, forma neaccentuată și adjectivul de întărire rămînînd neschimbate, cu unele mici rezerve[1]. Rezultă că sistemul prezentat aici nu numai că se aplică tuturor pronumelor, dar chiar că formează un cadru pentru întreg sistemul de substantive și pronume (într-un cuvînt denumite în lucrarea de față **nume**) al limbii romîne.

B. OBSERVAȚII PRIVIND TOATE PERSOANELE

Principalele caracteristici ale acestei sistematizări a formelor pronumelui de persoană sînt următoarele:

1) desinența verbală este nominativul formelor neaccentuate (oblice);

2) adjectivul posesiv *meu*, *tău* etc. este genitivul (formă accentuată, al) pronumelui personal;

---

[1] Aceste rezerve, numai pentru cazurile oblice (practic: dativ și acuzativ-complement drept), sînt:

a) forma neaccentuată e facultativă cînd în locul formei accentuate corespunzătoare e un substantiv comun denumind o persoană și totodată așezat după verb (cf. I, § 169) sau pronumele *cine* în funcțiune interogativă sau exclamativă (***cui să(-i) dau?*** ; ***pe cine(-l) vrei?***);

b) forma neaccentuată se omite cînd în locul formei accentuate corespunzătoare e un substantiv (comun) denumind un lucru (o plantă sau un animal) și totodată așezat după verb (cf. I, § 169) sau pronumele *ce* în funcțiune interogativă sau exclamativă (***ce vrei?***, dar niciodată ***ce-l vrei?***)

Dacă — drept urmare a excepțiilor de mai sus — se omite forma neaccentuată a acuzativului, numele care înlocuiește în tablou forma accentuată formează acuzativul fără prepoziția *pe* și totodată se articulează (cf. I, § 169); se ajunge astfel la trei cazuri:

— cazul substantivului propriu — nume de persoană, care urmează regula din tabloul pronumelui (de persoana a III-a): *Maria* ***l-a văzut pe Ion***, *Ion* ***a văzut-o pe Maria*** — la acest fel de substantive, lipsite de distincție între forma articulată și forma nearticulată (formal, *Ion* e totdeauna nearticulat și *Maria* e totdeauna articulat), nu se pune problema articulării, cum nu se pune nici la pronume; dacă însă, substantivul propriu are un sens comun, se aplică regula substantivelor comune: *Ion a văzut* ***o Marie*** (v. mai jos);

— cazul substantivului comun denumind persoana poate urma oricare din cele două forme: *Maria l-a văzut* ***pe om(ul*** *care...*) și *Maria a văzut* ***om***, *Maria a văzut* ***un om***, *Maria a văzut* ***omul***;

— cazul substantivului comun denumind lucruri, care urmează numai excepția: *Maria* ***a văzut revoluție*** (***o revoluție***, ***revoluția***).

În aceeași ordine de idei, este de observat că pronumele *cine* formează acuzativul cu *pe*, în timp ce pronumele *ce* formează acuzativul fără *pe*.

3) forma accentuată este întărirea formei neaccentuate — tot astfel cum adjectivul de întărire este o întărire a formei accentuate — și deci e facultativă.

Mă voi opri cîte un moment la fiecare dintre aceste trei caracteristici — atît pentru a le sublinia justețea, cît și pentru a le arăta relativitatea — după care voi face unele considerații generale privind formele pronumelui de persoană.

1. Desinența verbală este nominativul formelor neaccentuate (oblice)

La această afirmație, s-ar putea observa că *între desinența verbală și formele neaccentuate (oblice) ale pronumelui personal există deosebiri de formă*, cea mai importantă fiind aceea că desinența face parte din forma verbală personală, prezentînd chiar unele variații, mai ales în conjugarea neregulată, în timp ce fiecare din formele neaccentuate (oblice) — variabile numai după caz, persoană, număr și gen — este principial unitară, ușor de deosebit față de verb. Dar această diferență nu înseamnă decît că introducerea lor in limbă s-a făcut la epoci diferite : mai întîi creîndu-se în limbă desinența și apoi, formele oblice. Ceea ce nu înseamnă că azi ele nu ar putea avea o funcțiune comună, aceea de a însoți în mod obligator verbul.

Faptul că obligativitatea întrebuințării e mai puternică la desinență decît la formele neaccentuate (oblice) se poate de altfel explica prin natura sintactic deosebită a diferitelor cazuri : căci o propoziție — în general —nu poate fi concepută fără un nominativ-subiect, în timp ce poate fi concepută fără un dativ-complement nedrept sau fără un acuzativ-complement drept.

Cu toate acestea, *între desinența verbală și formele accentuate (oblice) ale pronumelui există asemănări de formă* :

— ca și desinența, aceste forme oblice sînt neaccentuate (au numai un accent secundar), formînd — de cele mai multe ori — cu cuvîntul alăturat o unitate fonetică (*să-**mi** aducă, să **mi**-aducă, adu-**mi***) ; e de observat că forma neaccentuată (oblică) așezată în urma verbului formează unitatea fonetică totdeauna cu verbul ; anticipînd asupra așezării diferitelor forme ale pronumelui de persoană (prezentată pe larg mai departe), mai observ aici că — asemenea desinenței — forma neaccentuată oblică se așază în urma verbului ori de cîte ori acestuia îi lipsește desinența, adică la modurile impersonale (*aducîndu-**mi**, adusu-**mi***) — cu singura excepție a infinitivului (*a-**mi** aduce*) ;

— ca și desinența, formelor neaccentuate oblice au ajuns uneori să aibă un înțeles pur formal : pentru desinență e cazul verbelor impersonale

(*trebuie, plouă, este bine*), pentru formele neaccentuate oblice e cazul verbelor exclusiv reflexive (cu dativul sau cu acuzativul : *îmi închipui, mă tem*).

De asemenea, *între cele două forme neaccentuate (oblice) — dativul şi acuzativul(-complement drept) — există deosebiri de formă*, fără ca această deosebire să fi atras concluzia că cele două forme fac parte din sisteme diferite ; astfel, la forma nereflexivă a persoanei a III-a, acuzativul-complement drept are forme deosebite pentru cele două genuri (masculinul *îl, îi* şi femininul *o, le*), în timp ce dativul *îi, le* (ca şi desinenţa verbală) are o formă unică pentru toate genurile.

Avem azi aşadar un sistem de forme neaccentuate unic, format din cazurile nominativ, dativ şi acuzativ-complement drept. Sistemul este şi complet, deoarece :

— lipsa genitivului nu este decît rezultatul logic al faptului că el nu se aplică la verb, ci la substantiv, cu alte cuvinte, că funcţiunea sintactică a unui genitiv este aceea de atribut ;

— lipsa acuzativului-prepoziţional, corespunzător în sintaxă cu complementele circumstanţiale, este de asemenea rezultatul logic al faptului că unui verb-predicat i se pot aplica deodată oricîte circumstanţiale, în timp ce nu poate avea decît un singur complement nedrept şi tot unul singur drept.

2. Adjectivul posesiv este genitivul pronumelui personal

Formele posesive, socotite de obicei ca adjective (şi pronume) posesive, pot fi socotite cu acelaşi temei genitive ale pronumelor personale.

Pentru considerarea lor ca adjective posesive, s-ar putea aduce următoarele argumente :

— pentru o formă unică de nominativ al pronumelui personal există patru forme de posesive, după genul şi numărul obiectului posedat ;

— aceste patru forme au un început de declinare proprie, respectiv declinarea articulată, concretizată prin aceea că genitiv-dativul femininului singular ale primelor două persoane (*mele—tale—noastre—voastre*) nu este identic cu nominativul femininului singular (*mea—ta—noastră—voastră*), ci — prin analogie cu substantivele de aceeaşi terminaţie — cu nominativul femininului plural.

Pe de altă parte, în susţinerea tezei contrarii, teza noastră (aceea de a le considera genitive ale pronumelor personale), se pot aduce argumente cel puţin tot atît de valabile :

—acela că pronumele personale *eu, tu* etc. nu au genitiv la acele persoane, numere şi forme (reflexivă, nereflexivă) pentru care există adjective posesive şi invers : adjectivele posesive nu au forme la acele per-

soane, numere etc. la care pronumele personale au genitive ; în prima teză am avea așadar două sisteme (pronume personale și adjective posesive) incomplete, în timp ce în teza a doua avem un singur sistem, și unitar, și complet ;

— acela că formele *meu*, *tău* etc. primesc articolul posesiv *al*, *a*, *ai*, *ale*, tot astfel cum primesc acest articol oricare din genitivele substantivelor sau ale altor pronume (demonstrativ etc.) ; considerarea formelor *meu*, *tău* etc. ca genitive ar simplifica de altfel însăși definiția adjectivului posesiv[1].

Dar oricare dintre teze s-ar adopta — realitatea limbii este desigur intermediară celor două schematizări extreme — ceea ce este necesar să fie respectat este consecvența în interpretare, și anume : sau considerăm formele posesivului ca genitive ale pronumelui personal și atunci putem spune că posesivul este — o dată cu întregul pronume personal — flexibil după persoană, sau le considerăm — cu ajutorul articolului posesiv —pronume proprii, dar atunci întregul posesiv este — ca toate celelalte pronume în afara pronumelui personal — un pronume oarecare de persoană a III-a : *eu* ***sînt***, dar *al meu* ***este***. Observația nu se referă la pronumele *dumneata-dumneavoastră*, pronume de politeță de persoana a II-a, care nu are comun cu posesivul decît originea componentei (tot astfel cum adjectiv-pronumele *însumi* nu are în prezent nimic comun cu substantivul *ins* și cu dativul posesiv *mi*).

3. Forma accentuată este întărirea formei neaccentuate

După cum rezultă din tablourile de mai sus, constituite pe baza exemplelor de pronume din „Gramatica limbii romîne", la cazurile în care formei accentuate îi corespunde o formă neaccentuată și pentru propozițiile în care verbul se exprimă (există propoziții eliptice în care verbul — și, o dată cu el, forma neaccentuată — se omite), forma accentuată este prezentată ca o întărire (deci, facultativă) a formei neaccentuate.

Regula este restrînsă de următoarele excepții :

a) forma accentuată nu se întrebuințează ori de cîte ori forma neaccentuată și-a pierdut înțelesul de pronume personal, astfel :

— în cazul dativului etic (dezvoltat în I, § 166) ;

— în cazul dativului posesiv (dezvoltat în I, § 167) ;

— în cazul acuzativului *o* de valoare neutră (dezvoltat în I, § 168) ;

---

[1] În locul definiției de la I, § 136, s-ar ajunge astfel la următoarea definiție : **articolul posesiv** *este cuvîntul care dă funcțiune de nominativ genitivului unui substantiv sau al unui pronume* — mai pe scurt : genitivului unui nume — *îngăduind astfel întrebuințarea unui genitiv fără nominativul (și în general fără numele) al cărui atribut îl formează.* De sigur că și definiția înlocuită și definiția înlocuitoare trebuie să mai observe și folosirea articolului posesiv la formarea numeralului ordinal.

— în cazul dativului sau acuzativului reflexiv (cînd forma reflexivă nu se opune unei forme nereflexive, deci cînd e formală);

— în cazul acuzativului reflexiv de persoana a III-a (dezvoltat în I, § 925), numai cînd sensul e dinamic (§ 925 c), pasiv (§ 925 e) sau impersonal (§ 925 f);

— în cazul pleonasmului *mi*()*te*, folosit în scopul de a evidenția participarea emotivă și de sens deosebit a convorbitorilor (*eu* și *tu*) la comunicarea care îl cuprinde : *pasămite*, (*coș*)*cogeamite*, *darămite*, *tocmai-mi-te*[1] ; tot astfel în cazul *mi ți* din formele de felul *mi ți-l* (*mi ți-l lua*, *mi ți-l trîntea*), *mi ți-o* etc.[2] ; se observă că dativul posesiv și pleonasmul *mi*()*te* se folosesc în independență de vreo formă verbală ;

spre deosebire de forma neaccentuată, sensul formei accentuate nu este susceptibil de deviere — așa fiind, forma accentuată se impune practic ori de cîte ori forma neaccentuată este susceptibilă de un sens derivat ;

b) forma neaccentuată a dativului se omite (obligatoriu la unele persoane și facultativ la alte persoane) cînd vine în concurență cu o formă neaccentuată a acuzativului-complement drept, a se vedea chestiunea dezvoltată mai jos (așezarea pronumelor de persoană, folosirea concomitentă a dativului și a acuzativului) ;

c) în răspunsul dat la o întrebare, se folosește sau nu forma accentuată după cum întrebarea care-l provoacă conține sau nu forma accentuată (sau un echivalent al ei : pronume interogativ, substantiv etc.) ; astfel,

la întrebarea :	răspunsul posibil este :	dar niciodată :
el ți-a dat ?	*el* sau *el mi-a dat* . . .	*mi-a dat*
ție ți-a dat ?	*mie* sau *mie mi-a dat* . .	*mi-a dat*
ți-a dat ?	*mi-a dat*	*el mi-a dat* sau *mie mi-a dat*
cine ți-a dat ?	*el* sau *el mi-a dat*	
	Gheorghe sau *Gheorghe mi-a dat* . . .	*mi-a dat* etc.

cu alte cuvinte, formularea răspunsului este determinată de formularea întrebării (regula are un caracter mai general).

După cum se observă, aceste excepții nu schimbă natura diferenței dintre întrebuințarea formei neaccentuate și întrebuințarea formei accentuate arătată în tablouri.

---

[1] Întîlnit la Creangă, *Amintiri*, Ed. de stat pentru literatură și artă, Biblioteca pentru toți, p. 40 ; îl reproduc cu ortografia întîlnită acolo.

[2] Forma este explicată de acad. Iorgu Iordan, în *Limba lui Creangă* din *Contribuții la istoria limbii romîne literare în secolul al XIX-lea*, Ed. Acad. R. P. R., 1956, p. 161.

4. Considerații generale asupra formelor pronumelui de persoană

Formele pronumelor de persoană formează un tot logic, unitar și complet, independent de faptul că o formă sau alta dintre ele este mai dezvoltată sau mai restrînsă, independent de faptul că originea etimologică a lor sau că gradul de interdependență fonetică a lor diferă etc.

De altfel, gradul neegal de dezvoltare a diferitelor forme ale pronumelui nu înseamnă atît o lipsă de sistem, cît mai degrabă un sistem economic, rezultat al unei îndelungate evoluții. De pildă, are importanță ca persoana a III-a să aibă forme cît mai variate (pentru că, într-o convorbire concretă, există de regulă un singur „eu" și un singur „tu", în timp ce oricînd se poate introduce un nou „el") — ca urmare, la persoana a III-a se exprimă prin forme distincte situația reflexivă de cea nereflexivă și masculinul de feminin; pe de altă parte, nu sînt necesare distincții prea multe în cadrul formei reflexive sau a adjectivului de întărire, pentru că distincțiile sînt deja făcute de nominativul față de care e reflexiunea sau de pronumele la care e întărirea; tot astfel, genitivul e mai dezvoltat decît celelalte forme pentru că el e atributul unui alt nume (susceptibil în principiu de gen și de număr) al cărui loc oricînd îl poate lua etc.

În același timp, formele de întărire nu complică sistemul, ci îl precizează, ele făcînd distincții care scapă formei de bază. De pildă, la persoana I și a II-a forma de bază a pronumelui (*eu* etc.) nu face deosebire de gen, în timp ce adjectivul de întărire o face (*eu* ***însumi*** — *eu* ***însămi*** etc.); la persoana a III-a, forma neaccentuată nu face totdeauna deosebire de gen, în timp ce forma accentuată o face; la persoanele I, a II-a și a III-a reflexiv, genitivul pronumelui face deosebire de formă după numărul și genul obiectului posedat (*calul* ***său***, *casa* ***sa***, *caii* ***săi***, *casele* ***sale***), în timp ce adjectivul de întărire respectiv face deosebire după genul posesorului (*calul său* ***însuși***, *calul său* ***însăși***) etc.

De asemenea, libera folosire a formelor de întărire face sistemul mai maleabil, ea îngăduind să faci sau să nu faci unele distincții.

Nu îmi propun să arăt care dintre aceste perfecționări aparțin unei epoci mai vechi — în general comune tuturor limbilor indoeuropene —, care sînt mai noi — comune limbilor neolatine — și care sînt specifice limbii române. Ceea ce mă mulțumesc să observ este că de multe ori se fac apropieri nejustificate cu alte limbi; astfel, termenii *eu*, *tu* etc. din limba română nu corespund termenilor *je*, *tu* etc. din limba franceză (decît ca etimologie), ci termenilor *moi*, *toi* etc.; în mod corespunzător, desinența verbală din limba română, nu corespunde desinenței verbale din limba franceză, ci desinenței plus termenii *je*, *tu* etc.

II. AȘEZAREA PRONUMELOR DE PERSOANĂ ȘI GRADUL LOR DE DEPENDENȚĂ FAȚĂ DE CUVINTELE VECINE

A. AȘEZAREA

1° *Desinența verbului* (cu funcțiunea de nominativ al formei neaccentuate). Desinența verbului (uneori zero) se așază imediat după tema verbului, formînd cu ea o unitate fonetic indisolubilă (*laud, lăudăm*), denumită **formă verbală personală,** față de care voi determina așezarea celorlalte părți ale propoziției respective.

Dacă verbul e compus din mai multe cuvinte, numai unul din ele, de regulă primul, cuprinde desinența (***am** vorbit, **aș** fi zis*).

Există și forme verbale compuse care au două desinențe (*am să scriu*); în enunțările de mai jos, voi trata aceste ultime forme verbale ca pe niște fraze (*am + să scriu*).

2° *Formele neaccentuate oblice.* Verbul (respectiv forma verbală personală — deci cu desinență — sau forma verbală nepersonală) împreună cu cuvintele: *să* din conjunctiv, *de* din optativ, *a* din infinitiv, *nu* din negație, *mai* în sensul de „încă", „puțin", „în parte" (cf. I, § 333) și cu formele neaccentuate oblice (dativul și acuzativul-complement drept) ale pronumelui personal se așază — ori de cîte ori se concurează — într-o ordine rigidă și anume:

I) *să* din conjunctiv, *de* din optativ sau *a* din infinitiv;

II) *nu* din negație;

III) forma neaccentuată de pronume personal a dativului;

IV) forma neaccentuată de pronume personal a acuzativului;

V) *mai* (explicat mai sus) — în loc de *mai* se mai poate folosi: *prea* și — arhaic — *foarte*; uneori se întîlnesc și împreună: *prea mai*;

VI) verbul.

Exemple: *să nu mi te mai lauzi*, (*să nu mai mi te lauzi* — cu *mai* înainte de pronume — singura variantă topică folosită, nu se recomandă); *nu-i prea mai merge!*

Dacă verbul e compus și totodată e la formă personală, formele neaccentuate ale pronumelui personal se așază imediat înainte de componenta care conține desinența, iar forma *mai* se așază înainte de prima componentă fără desinență: *de nu **l-aș mai** fi lăudat !*; regula așezării formelor neaccentuate aici enunțată se aplică chiar dacă — în rare cazuri — componenta fără desinență se așază înaintea celei cu desinență: *opri-**v-ar** focul să **vă** oprească!*

Excepții:

a) la imperativul pozitiv, gerunziu și participiu(l inflexibil), formele neaccentuate trec după verb: *laudă-mi-te !, mai laudă-mi-te!, nemai-lăudîndu-mi-te*, dar: *nu mi te mai lăuda!, a nu mi te mai lăuda*;

b) la formele verbale compuse cu auxiliarul *am — aș*, forma neaccentuată de acuzativ *o* se așază, prin derogare de la regula stabilită, după ultimul cuvînt al formei verbale compuse (*ar fi luat-**o***, iar nu ***o** ar fi luat*).

Excepția are loc pentru a se respecta alte două reguli : prima, că *o* nu se sacrifică într-o eventuală eliziune cu *a* (cu care începe auxiliarul *am — aș*) ; a doua, că forma neaccentuată oblică formează eliziune obligatorie cu formele auxiliarului *am—aș*. Totuși, regional și în poezie se folosește și regula generală : *Și nu a mai crescut — Sau nu **o** mai am cunoscut* (Tudor Arghezi, *Flori de mucigai*, p. 10).

Aceste excepții vizează ordinea, iar nu rigiditatea ei (în cadrul unui mod, unui caz și unei persoane date).

Între toate aceste cuvinte nu se poate intercala nici un alt cuvînt. Voi denumi în rîndurile următoare întreg acest șir de cuvinte din jurul formei verbale personale — între care se află și forma neaccentuată a pronumelui de persoană — , așezat în ordinea rigidă arătată și care nu îngăduie intercalări, **ansamblu predicativ.**

3⁰ *Formele accentuate.* Formele accentuate, singure sau însoțite de adjectivul de întărire (așezat de obicei după forma accentuată și în imediata ei vecinătate), se așază fie înainte, fie după ansamblul predicativ (***mie însumi** să nu **mi**te mai lauzi, să nu **mi**te mai lauzi **mie însumi***). Spre deosebire de rigiditatea ordinii din ansamblul predicativ, formele accentuate pot fi așezate în orice ordine și pot fi despărțite (de ansamblul predicativ și între ele) de orice alt element, ca : atribut, circumstanțial, interjecție etc. ; acest element, cu excepția atributului, se așază între virgule.

B. GRADUL DE DEPENDENȚĂ FONETICĂ

Am arătat mai sus că desinența formează totdeauna cu verbul o unitate fonetică indisolubilă și că formele accentuate sînt totdeauna independente și bine distincte de verb. Rămîne de discutat gradul de dependență fonetică al formelor neaccentuate oblice, grad care variază după așezarea lor și după cuvintele vecine ; s-a observat de altfel din tablourile nr. 1 și 2 că formele neaccentuate oblice au — pentru același număr, gen, caz și în general pentru aceeași situație sintactică — mai multe forme.

Se deosebesc două situații :

1° aceea în care se folosește pe lîngă verb o singură formă neaccentuată oblică (dativ sau acuzativ-complement drept) ;

2° aceea în care se folosesc pe lîngă verb deodată ambele forme neaccentuate oblice (dativ și acuzativ-complement drept, fiecare dintre ele referindu-se, bineînțeles, la persoane diferite).

1° *Folosirea unei singure forme neaccentuate oblice.* Sînt în principiu trei forme pentru fiecare caz :

— o formă independentă fonetic față de cuvintele vecine ;

— o formă avînd unitate fonetică cu cuvîntul dinainte, numită formă **enclitică** ;

— o formă avînd unitate fonetică cu cuvîntul următor, numită formă **proclitică**.

Aceste trei forme sînt prezentate în tabloul nr. 3.

Tabloul nr. 3

Formele neaccentuate (oblice) ale pronumelui personal

Flexiunile (după persoană număr și gen) / Formele (după dependența fonetică)		Persoana I		Persoana a II-a		Persoana a III-a						
						reflex.	nereflexivă					
							sing.			plur.		
		sing. la ambele genuri	plur. la ambele genuri	sing. la ambele genuri	plur. la ambele genuri	la ambele numere și genuri	amb.	masc.	fem.	amb.	masc.	fem.
independ.	dativ	*îmi*	*ne*	*îți*	*vă*	*își*	*îi*	×	×	*le*	×	×
	acuzativ	*mă*	*ne*	*te*	*vă*	*se*	×	*îl*	*o*	×	*îi*	*le*
enclitică	dativ	*-mi*	*-ne*	*-ți*	*-vă*	*-și*	*-i*	×	×	*-le*	×	×
	acuzativ	*-mă*	*-ne*	*-le*	*-vă*	*-se*	×	*-l*	*-o*	×	*-i*	*-le*
proclitică	dativ[1]	*mi-*	*ne-* / *ni-*	*ți-*	*v-, vă-* / *vi-*	*și-*	*i-*	×	×	*le-* / *li-*	×	×
	acuzativ	*m-, mă-*	*ne-*	*te-*	*v-, vă-*	*se-*	×	*l-*	*o-*	×	*i-*	*le-*

[1] Forma din primul rînd se aplică în general; forma de dedesubt se aplică în fața formelor lui *a fi*; — *s* sau în *e*——*: ești* etc.

Menționez că prezentarea din tablou, făcută prin intermediul ortografiei uzuale, este simplificată față de realitatea fonetică deoarece aceeași literă poate însemna deopotrivă: o vocală, o semivocală sau un semn de înmuiere.

Asupra întrebuințării uneia sau alteia din forme, se pot formula următoarele reguli:

a) forma independentă (fonetic) se poate întrebuința înainte de verb, dar numai dacă acest verb nu începe cu auxiliarul *am — aș* sau nu este *-s* (= sînt): ***îmi** recitesc manuscrisul*;

b) forma enclitică e obligatorie cînd urmează verbului (dacă verbul se termină — în actualul stadiu al limbii — în consoană, el păstrează totuși în această situație vechiul *u* final, pentru a face posibilă uniunea fonetică): *du-**mă**, rîzîndu-**ți***; în măsura în care formei enclitice îi corespunde o formă independentă (fonetic) începînd cu *î* (*îmi, îți, își,îi*), ea se poate întrebuința și cu alte cuvinte, ca: *să* din conjunctiv, *a* din infinitiv, *nu* din negație, diferite conjuncții (*că, de, și* etc.) etc.: *a-**mi** aduce, să-**l** învinge*;

c) forma proclitică e obligatorie înainte de o formă auxiliară a lui *a avea* (*am — aș, ai, a — ar, am, ați, au — ar*) sau de *-s* (*eu **ți**-s frate*) și e posibilă înainte de altă formă verbală cînd aceasta începe cu o vocală care să îngăduie o sudare (*tu **mi**-ești frate*). Uneori sudarea înseamnă contopire a celor două vocale, respectiv **crasă** (***mi**-aduce*), alteori înseamnă sacrificare fie a vocalei finale a pronumelui, respectiv **eliziune**

(*m-aduce*, *v-aduce*), fie a vocalei inițiale a verbului, respectiv **aferează** (*mă-ntoarce*, *vă-mparte*) : de unde cele două forme din tablou pentru acuzativul persoanei I singular (*m-*, *mă-*) și pentru dativ-acuzativul persoanei a II-a plural (*v-*, *vă-*).

Din aceste reguli rezultă că sînt situații în care se pot întrebuința deopotrivă mai multe forme : *să îmi aducă* = *să-mi aducă* = *să mi-aducă*.

În sfîrșit, sudarea mai poate însemna — cazurile *ni-*, *vi-*, *li-* din fața formelor lui *a fi* — schimbarea vocalei finale, respectiv **alternanță** : *ni-ești prieten*, *vi-e(ste) foame*, *li-s drag(i)*.

2° *Folosirea concomitentă a dativului și a acuzativului.* După cum am amintit mai sus, în cazul folosirii concomitente a ambelor cazuri oblice, se omite forma neaccentuată a dativului, trecîndu-se în schimb în mod obligatoriu forma lui accentuată(*mă aduce vouă*, *vouă mă aduce*) ; forma accentuată a acuzativului își păstrează caracterul facultativ, potrivit regulii generale. Prin această simplificare, chestiunea se reduce la cazul de mai sus (folosirea unei singure forme neaccentuate oblice).

La unele persoane și numere se poate folosi și forma regulată, cu ambele forme neaccentuate oblice, caz în care dativul în *—e* și *—ă* schimbă pe *—e* sau *—ă* în *—i* (dacă acuzativul nu e *-o*).

Întreaga situație a folosirii concomitente a dativului și a acuzativului se poate schematiza, astfel cum s-a făcut în tabloul nr.4.

Tabloul nr. 4

Folosirea concomitentă a dativului și a acuzativului

(combinarea formelor neaccentuate ale dativului cu cele ale acuzativului)

Acuzativul \ Dativul			Persoana I		Persoana a II-a		Persoana a III-a		
			sing. *mi*	plur. *ni, ne*	sing. *ți*	plur. *vi, v (ă)*	reflexivă *și*	nereflexivă sing. *i*	nereflexivă plur. *li, le*
Pers. I	sing.	×	×						
	plur.	×							
Pers. a II-a	sing.	(-)*te*	*mi(-)te*	*ni(-)te*	×			*i(-) te*	*li(-)te*
	plur.	×							
Persoana a III-a	reflexivă	(-)*se*	*mi(-)se*	*ni(-)se*	*ți(-)se*	*vi(-)se*	×	*i(-)se*	*li(-)se*
Persoana a III-a nereflexivă	sing. masc.	*-i*	*mi-l*	*ni-l*	*ți-l*	*vi-l*	*și-l*	*i-l*	*li-l*
	sing. fem.	*-o*	*mi-o*	*ne-o*	*ți-o*	*v-o*	*și-o*	*i-o*	*le-o*
	plur. masc.	*-l*	*mi-i*	*ni-i*	*ți-i*	*vi-i*	*și-i*	*i-i*	*li-i*
	plur. fem.	(-)*le*	*mi(-)le*	*ni(-)le*	*ți(-)le*	*vi(-)le*	*și(-)le*	*i(-)le*	*li(-)le*

Legendă. Spațiu barat (×) — nu este posibilă o folosire concomitentă ; spațiu alb — este posibilă numai construcția cu o singură formă neaccentuată (cea a acuzativului) ; spațiu completat—este posibilă, pe lîngă construcția cu o singură formă neaccentuată, și construcția cu ambele forme neaccentuate, construcție cu care e completat spațiul.

Formele separate în tablou prin semnul (-) se scriu izolat cînd sînt așezate înaintea verbului (*să **mi te** lauzi*); formele separate prin semnul - se scriu izolat cînd sînt așezate înaintea verbului numai dacă acuzativul formează unitate fonetică cu forma verbală personală care-i urmează (obligativitatea sau posibilitatea de unire fonetică, ca în cazul folosirii unei singure forme neaccentuate oblice: *să **mi-l** laude*, dar *să **mi l-aducă*** și *să **mi-l** aducă*); ambele forme se scriu totdeauna legate prin liniuță de unire cînd sînt așezate după verb: *lăudîndu-**mi-te***, *lăudîndu-**mi-l***. De observat că dativul nu se unește niciodată cu cuvîntul dinainte cînd e așezat înaintea verbului și se unește totdeauna cînd e așezat după verb.

Regula se aplică chiar în cazul verbelor exclusiv reflexive; astfel, în cazul verbului *îmi închipui* cu complement drept, se spune: ***mi-o** închipui* (*pe Maria*), dar ***mă** închipui*, deși în general dativul *îmi* este — în cazul acestui verb — obligator.

Aplicațiile duc la situații dintre cele mai complexe: *lăudatu-**mi-te-am**, **ți**-am lăudat-**o*** = *lăudatu-**ți-o**-am* (în care *o* face silabă cu *ți*, nu cu *am*) etc.

În sfîrșit, folosirea concomitentă a trei forme neacentuate oblice (două dative și un acuzativ) — formele *mi ți-l* (*pe el*), *mi ți-o*, *mi ți-i*, *mi ți-le* — nu necesită discuții speciale.

III. ACORDUL DE PERSOANĂ

Regula logică este aceea a acordului de persoană între forma neaccentuată, forma accentuată (cu eventualul adjectiv de întărire) și realitate. Există totuși excepții.

A. EXCEPȚII LA REGULA ACORDULUI DINTRE FORMA NEACCENTUATĂ ȘI FORMA ACCENTUATĂ

(forma neaccentuată fiind aceea care păstrează acordul cu realitatea)

Excepțiile au loc numai la nominativ și se cunosc sub numele de „acord al predicatului cu subiectul după înțeles". Menționez următoarele cazuri:

1) Formele de tipul *nepriceputul de mine*, *nepricepuții de noi* ... (atributele persoanelor I și a II-a) și de tipul *nepricepuții dintre noi*... (partitivele pluralului persoanelor I și a II-a) — acest ultim tip, numai pentru cazul în care *eu* mă includ printre acei *nepricepuți dintre noi* — sînt folosite cu verbul-predicat fie la persoana a III-a (respectiv persoana substantivelor-subiecte *nepriceputul-nepricepuții*, potrivit regulii generale a acordului de persoană dintre numele-subiect și desinența verbului-predicat), fie la persoana pronumelui personal (respectiv persoana determinării — acord de persoană după înțeles). Mai mult, pronumele nehotărît *nici unul*, *nimeni*, *cineva*, *care(va)*, *fiecare*, *oricare* se acordă după înțeles,

chiar fără determinarea de persoană respectivă (*dintre noi*, *dintre voi* etc.), subînțeleasă în aceste cazuri (***fiecare** am fost la Festival* pentru ***fiecare dintre noi** am fost la Festival*). Acordul după înțeles este mult folosit în vorbirea populară (***care** ești acolo?*, ***care** ieși la raport?*)

Cum e și firesc, aceste neregularități nu sînt admise de „Gramatica limbii romîne", care recomandă acordul după înțeles numai în forme însoțite de determinarea persoanei de tipul *jumătate* (sau alt substantiv reprezentînd o determinare cantitativă) *din(tre) noi*, condamnîndu-l în celelalte cazuri, dar tolerînd totuși forme chiar fără determinare de persoană pentru *unul* (***unul** nu mai scăpăm* ! —se observă că *unul* are — în acest exemplu dat de „Gramatică" — înțelesul lui *nici unul*), *cineva* (*dacă veniți **cineva** pe la mine...*) și *fiecare*, acesta din urmă numai cu complement distributiv (*au* —deci și *ați* —*adus **fiecarele cîte** un car*) (II, § 122 și 126 A).

2) Titulaturile formate dintr-un substantiv însoțit de adjectivul posesiv corespunzător (*domnia mea* — corespondentul de persoana I al lui *dumneata*, cu rare aplicații în practică — , *excelența voastră* etc.) sînt folosite fie cu verbul-predicat la persoana a III-a (*excelența voastră a fost la Festival*, regula generală), fie cu verbul-predicat la persoana adjectivului posesiv (***excelența voastră** ați fost la Festival*); formele contrase *dumneata* — *dumneavoastră* se folosesc numai cu verbul-predicat la persoana a II-a, de unde și îndreptățirea de a fi considerate pronume personale proprii.

De această dată, „Gramatica limbii romîne" pare a opina pentru acordul după înțeles (I, § 172 : și *mai țineți minte **domniile-voastre***... dat însă ca exemplu de formă învechită a lui *dumneavoastră*).

3) În limbajul administrativo-judiciar, substantivul *subsemnatul* — *subsemnații*, cu care se începe de obicei o petiție, folosește un verb-predicat de persoana I (*Subsemnatul B.B. vă rog...*). Lipsa de acord se explică, dacă vom considera propoziția ca formă eliptică în care *subsemnatul* este apoziția (*Eu, **subsemnatul** B.B., vă rog...*) — în această ordine de idei, cred că e mai corect să se despartă *subsemnatul* de verb prin virgulă (*Subsemnatul (B.B.), vă rog...*).

B. EXCEPȚII LA REGULA ACORDULUI DINTRE ÎNTREGUL PRONUME DE PERSOANĂ ȘI REALITATE

1) În lipsa unui corespondent lingvistic pentru omnipersonal, se folosește persoana I pentru a include toate trei persoanele (*noi* poate însemna deopotrivă : pluralul lui *eu*, dar și „eu și tu", „eu și el" etc.) și persoana a II-a pentru a include persoana a II-a și a III-a (*voi* poate însemna deopotrivă : pluralul lui *tu*, dar și „tu și el" etc., niciodată însă „tu și eu") (I, § 161). Aceasta fiind regula, putem ușor face distincție de înțeles între „impersonalul" exprimat prin persoana I plural și „impersonalul" expri-

mat prin persoana a II-a singular (I, § 235, al. 6, 3—4 și — coroborat cu cele arătate mai jos, 3) — al.4, 2—3).

În lipsa unui corespondent lingvistic pentru impersonal, se folosește persoana a III-a — reflexivă, pentru verbele personale — (I, § 235, al. 5 și al. 6, 1—2); impersonalul nu este un omnipersonal decît în mod virtual.

(Cf. și II, § 114 și 115.)

2) Cel care comunică folosește uneori persoana a III-a în locul persoanei I (I, § 235, al. 4, 1), din diferite cauze: pentru a-și marca situația suverană, principialitatea și caracterul colectiv (***Prezidiul** Marii Adunări Naționale a R.P.R. emite următorul decret...*), pentru a-și marca obiectivitatea față de sine însuși (criticul G. Călinescu, în „Istoria literaturii romîne", vorbind de el însuși ca scriitor, folosește persoana a III-a), din emfază sau, pur și simplu, pentru a păstra stilul interlocutorului (*Dar **Caragiale** nu ia, **Caragiale** numai împrumută*, ripostă antiregalistă atribuită lui Caragiale). Cu titlu de curiozitate, dar în același timp pentru a arăta un maxim de depărtare de la regula generală, menționez că, într-un argou răspîndit, cel care comunică se camuflează printr-un nume cu aspect de substantiv propriu, *mandea* (***Mandea** a făcut* pentru *eu am făcut*), la origine pronumele personal țigănesc de persoana întîi în dativ (dar fără să se mai respecte nici persoana, nici cazul).

3) Alteori, cel care comunică, pentru a veni în ajutorul interlocutorului (de obicei, un copil mic), întrebuințează persoanele nu în raport cu sine, ci în raport cu interlocutorul; în acest sens își găsesc explicația cîteva exemple din „Gramatică": *să-i dea mamițica băiatului zăhărel?*, *sîntem cuminți* (pentru *tu ești cuminte*), *grăbește-te, așteaptă-l cu masa și el întîrzie* (I, § 235, al. 4, 1—3).

4) În sfîrșit alteori, cel care reproduce vorbirea cuiva poate întrebuința persoanele în raport cu acela: este așa-numita ***oratio recta***. Uneori *oratio recta* este strecurată incidental într-un text epic; în acest sens, exemplul din „Gramatică" *sîntem cuminți* pentru *el e cuminte*, vezi și aliniatul precedent.

LIMBĂ ŞI LITERATURĂ

PROPOZIŢIA EXCLAMATIVĂ ÎN PROZA LUI I. L. CARAGIALE*)

DE

C. CRUCERU

Caracterul dramatic al prozei lui I. L. Caragiale a fost subliniat în repetate rînduri de critica noastră literară. G. Ibrăileanu, de pildă, referindu-se la schiţele lui Caragiale, la limbajul lor, arăta că: „Limbajul, dialogul este partea esenţială a acestor schiţe. Mai întîi, pentru că ele sînt foarte dramatice, Caragiale fiind înainte de toate un dramaturg... "[1].

Într-adevăr, scrierile în proză ale lui I. L. Caragiale poartă caracterul unei vaste şi autentice opere dramatice, în care scena se schimbă de la o creaţie la alta. Se perindă astfel prin faţa ochilor noştri oameni din medii sociale diferite, aparţinînd unor anumite regiuni şi exercitînd diverse profesii. Felul de a se exprima al eroilor lui I. L. Caragiale constituie principalul mijloc prin care autorul scoate în relief trăsăturile caracterului lor, creînd, în acelaşi timp, tipuri reprezentative pentru anumite pături ale societăţii noastre de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea [2].

În studiul citat, acad. T. Vianu arată că limba personajelor lui Caragiale este „un mijloc al datării, al localizării, al tipizării şi, ca atare, un mijloc al criticii" şi că, pentru realizarea acestor funcţiuni, limba folosită de scriitor „ este mai întîi o limbă vorbită". În procesul redării limbii vorbite, I. L. Caragiale utilizează o varietate foarte bogată de mijloace[3].

Unul dintre aceste mijloace, specific limbii vorbite, cu un rol deosebit de însemnat — atît din punctul de vedere al diversităţii stărilor afective

---

* În cursul acestei lucrări vom avea în vedere nu propoziţia exclamativă în general, ci efectele artistice obţinute prin repetarea ei.

[1] G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura romînească*, Iaşi, 1909, p. 236.

[2] Cf. T. Vianu, *Aspecte ale limbii şi stilului lui I. L. Caragiale*, în *Studii şi conferinţe cu prilejul centenarului lui I. L. Caragiale*, E. S. P. L. A., p. 155.

[3] Vezi enumerarea lor, cu exemple, la T. Vianu, lucr. cit., p. 157-158.

pe care le exprimă, cît și din acela al efectului artistic obținut — constă în deasa folosire a propozițiilor exclamative.

De altfel, numeroasele propoziții exclamative, care exprimă o întreagă gamă de stări afective, precum și împrejurările în care propozițiile amintite sînt, uneori, folosite de I. L. Caragiale, ridică o nouă problemă: aceea a funcțiunilor stilistice ale acestor propoziții.

Printre mijloacele de realizare artistică, proprii artei de prozator a lui I. L. Caragiale, modul de folosire a exclamației, chiar dacă nu ocupă primul loc, nu poate fi trecut cu vederea.

În cele ce urmează, vom încerca să analizăm unele aspecte ale procedeului de folosire a propozițiilor exclamative și să precizăm efectele artistice realizate.

★

Succesiunea propozițiilor exclamative este la Caragiale unul dintre mijloacele de realizare a caracterului dramatic al povestirii. Distingem mai multe aspecte.

I. Uneori succesiunea propozițiilor exclamative cu valori afective diferite marchează contrastul dintre modul în care vorbitorul ar dori să se desfășoare evenimentele și realitate. Fiecare dintre propozițiile exclamative din citatul de mai jos este expresia indignării preotului Niță din nuvela „Păcat" în fața hazului cu care lumea adunată în jurul lui Mitu boieru —„un mititel măscărici foarte destrăbălat, jigărit, sfrijit și galben" — îi „răsplătește" caraghioslîcurile.

Iată cum reacționează preotul Niță la vederea acestui dureros tablou:

„E păcat, domnilor! gîndiți-vă! Creștini!... Frumos!... Mare păcat!" (O. I 30) [1]

Dar să analizăm mai îndeaproape succesiunea exclamațiilor din fragmentul menționat.

Relevăm, astfel, amplificarea conținutului afectiv în cursul comunicării; faptul nu se poate stabili, bineînțeles, decît dacă pornim de la raportul dintre prima propoziție („E păcat, domnilor!") și ultima („Mare păcat!").

Trebuie subliniată în acest sens variația intonației acestor propoziții exclamative. Întreaga succesiune de exclamații dobîndește un colorit afectiv mai pronunțat datorită tocmai contrastului dintre spectacolul pe care îl oferea realitatea și atitudinea personajului (preotul Niță).

Caragiale și-a dat fără îndoială seama că eroul său se afla într-o stare sufletească din ce în ce mai chinuitoare. E tocmai ceea ce-l determină pe preot, în speranța că va reuși să întrerupă hazul necugetat al mulțimii strînse în jurul nenorocitului copil, să izbucnească: „E păcat, domni-

[1] Citatele trimit la I. L. Caragiale, Opere I, II, ed. Paul Zarifopol, București, 1930.

lor!..." etc. Constatarea aceasta se transformă într-un apel desperat, adresat mulțimii („gîndiți-vă!"), urmat de o stăruitoare dojană („Creștini!... Frumos!...") și încheiat printr-o apostrofare plină de indignare („Mare păcat!").

Se știe apoi că în propoziția exclamativă, față de cea interogativă, tonul este „*coborîtor*" [1]; în exemplul citat, aparent cel puțin, — dacă ne referim nu la fiecare propoziție în parte, ci la întreaga comunicare — se constată în partea inițială o urcare a tonului, pentru ca în partea finală să înregistrăm o intonație coborîtoare. De altfel, trebuie să subliniem că intonația celor două propoziții: „Creștini!..." și „Frumos!" este foarte apropiată de intonația interogativelor (*Creștini sînteți dvs.?...E frumos ce faceți?*). Dacă ar fi să redăm schematic această situație, primele două propoziții („E păcat, domnilor! gîndiți-vă!") ar marca o ușoară ascensiune, care s-ar accentua pentru următoarele două propoziții („Creștini!... Frumos!..."), iar în ultima propoziție („Mare păcat!") am înregistra o coborîre bruscă a tonului.

În aceste două elemente: contrastul de care am amintit și variația intonației exclamațiilor succesive, se află izvorul puternicei forțe expresive a propozițiilor exclamative de care ne ocupăm.

II. Alteori, repetarea propozițiilor exclamative (formal diferite) cu aceeași valoare afectivă scoate în relief intenția autorului de a accentua o anumită idee, de a releva o anumită stare sufletească.

Iată cuvintele cu care Ileana, din aceeași nuvelă, „Păcat", îl întîmpină, la un moment dat, pe Mitu învățătorul, fratele ei necunoscut:

„Ci vino odată! gemu ea. De ce mă chinuiești? Ce vrei?—să mor? Zi tu că vrei să mor... *Pe sufletul mamii din groapă — s-ajung să mă gunoiesc la garduri pînă or fugi și clinii de mine! Să-mi pice carnea putredă de pe oase! să mi se macine oasele pînă la măduvă! jigăniile pămîntului să mi se-ncuibe în coșul pieptului și-n teasta capului: zi tu că vrei să mor... acușica, acilea, mor!*" (O. I p. 47).

Întreg acest șir de exclamații e determinat de dorința arzătoare a Ilenei de a-l convinge pe Mitu că dragostea ei pentru el poate ajunge pînă la sacrificiu și că purtarea lui e nedreaptă. Teama eroinei că s-ar putea să nu fie înțeleasă impune succesiunii propozițiilor exclamative un ritm rapid și, drept urmare, o gradație continuă care lasă să se întrevadă starea desperată a acesteia.

Topica fiecărei propoziții exclamative din fragmentul citat este, în linii mari, aceeași: predicatul pe primul plan (la început); faptul e, de altminteri, caracteristic pentru propozițiile exclamative care exprimă jurăminte, imprecații: accentul logic, în cazul acesta, e atras de predicat.

---

[1] Vezi Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Manual pentru instituțiile de învățămînt superior, 1954, p. 522.

Singura schimbare de topică apare în propoziția : „jigăniile pămîntului să mi se-ncuibe în coșul pieptului și-n țeasta capului" ; „abaterea" are drept consecință lărgirea conținutului afectiv al imprecației și, ca atare, forța de convingere a jurămîntului în ansamblu e mai puternică.

III. Efecte stilistice asemănătoare obține scriitorul și prin folosirea unui alt procedeu : repetarea aceleeași propoziții exclamative. Se ajunge astfel la adîncirea unei anumite stări afective, nu prin înșiruirea succesivă a mai multor propoziții exclamative, așa cum am constatat, ci prin reluarea aceleeași propoziții la intervale diferite în text.

Ne vom referi pentru ilustrarea acestor afirmații la un fragment din „Art. 214" (discuția dintre avocat, tînăra Acrivița Popescu și preot, tatăl Acriviței, care vrea cu orice preț s-o „devorțeze" de soțul ei, Lae Popescu) :

„*Avocatul* (care privește cu multă stăruință la tînăra clientă, fără s-asculte îndestul vorbele părintelui) — Damă, care va să zică ? ... damă?

Tînăra — Da, domnule, damă...

(Părintele se uită la legătură, să vază dacă șade bine ; legătura își ține mîndră fundele-n sus).

Avocatul— *Așa tînără* ! ... De cîți ani, doamna mea !

Tînăra — Am împlinit optsprezece ani la două dechemvrie trecute.

Avocatul (Din ce în ce mai dus) — La două dechemvrie ! ...*Așa tînără* ! !

Popa — La sfîntul prooroc Avacum...

Avocatul (și mai dus) — Avacum ! ... *Așa tînără* !

Tînăra (tristă) — ... și fără noroc !" (O. II 84-85).

Desigur că simpla reluare a exclamației (*Așa tînără!*) n-ar ridica probleme deosebite din punctul nostru de vedere. Creșterea conținutului afectiv de la o propoziție exclamativă la alta este un fapt evident și de aceea vom insista puțin asupra acestui procedeu.

Intonația, alta pentru fiecare propoziție în parte, este elementul datorită căruia cele trei propoziții exclamative din fragmentul citat nu pot fi considerate ca simple reluări. Constatările care provoacă exclamațiile avocatului sînt felurit nuanțate, fiecare dintre ele aducînd o notă aparte datorită tocmai intonației : prima propoziție exclamativă (*Așa tînără!*) este urmarea firească a constatării că, deși foarte tînără, Acrivița Popescu este totuși „damă" ; compătimirea ce se desprinde din această propoziție căpătînd noi proporții (*Așa tînără!!*) [1] îndată ce eroina face precizarea că nu are decît optsprezece ani, împliniți nu demult, pentru ca, în sfîrșit să primească accente și mai puternice (*Așa tînără!*) în urma intervenției preotului care nu întîrzie să întărească cu vădită durere în suflet că, într-adevăr, Acrivița „La sfîntul prooroc Avacum" împlinise optsprezece ani. De fapt, Caragiale însuși indică o pronunțare aparte a ultimelor două exclamații, notînd în paranteze că, în timp ce exclamă a doua oară (*Așa*

[1] Faptul e subliniat de autor prin dublarea semnului exclamării.

tînără!), avocatul e „din ce în ce mai dus", iar ultima dată pare „și mai dus". Or, cum din punct de vedere formal cele trei propoziții exclamative sînt identice, intonația rămîne singurul element cu ajutorul căruia se puteau crea diferitele nuanțe (analizate mai sus) ale acestor propoziții.

Și mai interesantă apare folosirea propozițiilor exclamative în schița „Tren de plăcere". Reluarea exclamației este cu atît mai semnificativă cu cît, de la un anumit punct al desfășurării faptelor povestite de autor, adică după ce am întîlnit o singură dată, în text, exclamația respectivă, în relatarea ulterioară a întîmplărilor momentele revenirii exclamației sînt atît de evidente, încît determinarea lor în mintea cititorului se face, am putea spune, în mod automat. Pentru cine a parcurs măcar o dată cuprinsul bucății al cărei titlu l-am amintit mai sus, e destul de greu să dea uitării zbuciumul cu care pînă la urmă, dorind să petreacă o zi la Sinaia, familia, compusă din d. Georgescu — capul familiei — , madam' Georgescu — soția sa — , Ionel Georgescu — „puiul" — fiul și gramama — „coana Anica, mamița mamițichi puiului" — sosește în mult rîvnitul orășel. De-abia de acum înainte, însă, încep să se ivească peripețiile :

„S-a întunecat... Lămpile electrice încep a sclipi. Puiului i-e foame. D. Georgescu lasă pe madam' Georgescu pe o bancă în aleea principală, unde e toiul promenadei de lume bună și pleacă cu puiul la gramama.

Fatalitate ! La otel Mazăre, i se spune că n-a fost odaie goală și că au trimis-o pe jupîneasa la otel Manolescu, devale. D. Georgescu coboară cu bravul ofițeraș de vînători, care este foarte obosit și flămînd. La Manolescu, *iar fatalitate !* n-a fost odaie goală și a trimis-o pe jupînească la otel Voinea în Izvor. D. Georgescu sui cu bravul ofițeraș, după ce i-a cumpărat o franzelă și i-a dat să bea apă. Trecînd spre izvor, se abate prin parc să spuie lui madam' Georgescu, nu cumva să-și piarză răbdarea așteptîndu-l... *Fatalitate !* Madam' Georgescu lipsește de pe bancă. D. Georgescu lasă un moment pe puiul, care nu mai poate umbla, să se odihnească pe bancă, face cîțiva pași în sus, apoi în jos, să găsească pe madam' Georgescu. Madam' Georgescu nicăieri ! Se-ntoarce să ia pe puiul, să-l ducă la Voinea și să se-ntoarcă apoi în parc, unde trebuie pînă în fine să găsească pe madam' Georgescu. *Fatalitate !* Puiul lipsește. (O. II 3-4).

Exclamația *Fatalitate !*, repetată de patru ori în acest fragment, dobîndește o deosebită forță expresivă datorită următoarelor motive : E necesar să remarcăm mai întîi dispunerea și reluarea aceleiași exclamații.

Astfel, exclamația *Fatalitate !* apare ori intercalată într-o propoziție, ori înaintea unei propoziții sau fraze. În primul caz exclamația respectivă apare precedînd fraza prin care eroul ia cunoștință de neplăcuta întîmplare : (Fatalitate !) „La otel Mazăre, i se spune că n-a fost odaie goală și că a trimis-o pe jupîneasa la otel Manolescu" ; apoi apare intercalată : „La Manolescu (iar fatalitate !) n-a fost odaie goală..." ; în sfîrșit, a treia ca și a patra oară înaintea propozițiilor : (Fatalitate !) „Madam' Georgescu lipsește de pe bancă" și (Fatalitate !) „Puiul lipsește."

În fragmentul citat mai apare o singură propoziție exclamativă, în afara celor amintite : „Madam' Georgescu nicăieri !" În locul exclamației

obișnuite *Fatalitate!* urmată de explicația : Madam' Georgescu nu e nicăieri, de data aceasta înregistrăm numai propoziția *exclamativă* : „Madam, Georgescu nicăieri !" (Lipsa predicatului este, de fapt, dovada puternicului caracter afectiv al comunicării). Valoarea expresivă a exclamației *Fatalitate!* e mai mare însă decît aceea a propoziției „Madam' Georgescu nicăieri !".

Se ivesc în acest caz două întrebări : 1) de ce propoziția exclamativă „Madam' Georgescu nicăieri !" este inferioară, din punctul de vedere al efectului artistic produs, exclamației *Fatalitate!* și 2) cum se explică apariția acestei propoziții („Madam' Georgescu nicăieri !").

Primul element pe care-l vom aduce în discuție în legătură cu cea dintîi întrebare este acela de care aminteam mai sus : *dispunerea exclamației* (înțelegînd prin aceasta apariția exclamației *Fatalitate* ! fie intercalată într-o propoziție, fie înaintea unei propoziții ori fraze care numai datorită folosirii ei în aceste împrejurări nu are pe lîngă conținutul ei intelectual și un conținut afectiv, așa cum, de altfel, am putut constata). Se știe că dintre două fapte de limbă, care pe lîngă conținutul lor intelectual prezintă și un conținut afectiv, constatăm o mai largă sferă expresivă la acela în care predomină conținutul afectiv asupra celui intelectual. Or, elementul cu un mai bogat conținut afectiv este, în cazul nostru, exclamația *Fatalitate* !, al cărei conținut intelectual e subordonat celui afectiv, și nu una dintre propozițiile ori frazele amintite, în care situația s-ar prezenta invers[1]. Procedeul apare cu atît mai semnificativ cu cît, prin repetare, conținutul afectiv al exclamației *Fatalitate!* nu se accentuează, așa cum s-ar părea la prima vedere, în dauna celui intelectual. S-ar putea afirma chiar, în ciuda aparenței, că, dimpotrivă, conținutul intelectual al exclamației este cu atît mai pronunțat cu cît el nu ne e transmis sub forma unei comunicări obișnuite, ci sugerat cu multă ingeniozitate artistică prin însuși conținutul povestirii, prin felul cum se succed evenimentele narate, fapt de care, în mod necesar, trebuie să ținem seamă.

În privința propoziției „Madam' Georgescu nicăieri !" credem că apariția ei este justificată de dorința scriitorului de a nu face din exclamația *Fatalitate* !, prin folosirea ei prea deasă, un element supărător.

Al doilea element care determină sporirea forței expresive a exclamației *Fatalitate!* constă în aceea că, deși această exclamație apare în relatarea de către autor a faptelor povestirii, cititorul își dă totuși seama că ea aparține domnului Mihalache Georgescu ; faptul amintește de stilul indirect liber și contribuie la crearea impresiei care face ca cititorul să se

[1] Motivul redării exclamației printr-un singur cuvînt, *Fatalitate !*, trebuie căutat tocmai în prezența accentelor afective pe care le conține acest termen. Ch. Bally consideră că prezența unor puternice accente afective în comunicare este unul dintre factorii care explică caracterul ei eliptic (vezi Ch. Bally, *Traité de stylistique française*, t. I, ed. a 2-a, p. 279.).

transpună cu ușurință în împrejurările în care se desfășoară evenimentele povestite.

Alături de dispunerea exclamației în text și de folosirea ei în stilul indirect liber, intonația pe care o capătă de fiecare dată, potrivit stării afective exprimate, mai exact, potrivit intensității acestei stări, contribuie de asemenea la întărirea forței ei expresive[1]. Nu ne referim la intonație ca expresie a unei stări afective oarecare — admirație, amenințare, bucurie, dispreț, dorință, durere, mînie, poruncă, teamă[2] etc. —, ci la nuanțele intonației unei anumite exclamații cu același conținut afectiv — admirație ori teamă, dispreț sau poruncă etc.

Cînd, parcurgînd schița lui I. L. Caragiale „Tren de plăcere", întîlnim pentru prima oară exclamația *Fatalitate!*, înțelegem că ea este expresia supărării provocate personajului (d. Georgescu) de faptul că „gramama" nu se afla la otel Mazăre, așa cum fusese hotărît, pentru că „n-a fost odaie goală." Dar eroul lui Caragiale, într-un răstimp de cîteva ceasuri, se găsește de nouă ori în situații „asemănătoare", exclamația *Fatalitate!* repetîndu-se de tot atîtea ori în mai puțin de patru pagini!

Repetarea exclamației marchează într-o atare situație înlănțuirea ascendentă a întîmplărilor istorisite de autor. Această gradație ascendentă se face simțită și prin modul în care trebuie intonată, la fiecare reluare, exclamația respectivă.

Întîlnim exclamația *Fatalitate!*, folosită în împrejurări asemănătoare de către scriitor, în alte două creații ale sale: „Lanțul slăbiciunilor" și „Două loturi".

În „Lanțul slăbiciunilor", de pildă, povestitorul, bun prieten cu profesorul de latinește Costică Ionescu, cade pe capul acestuia spre a obține nota șapte pentru bietul Mitică Georgescu. Din nefericire, scrisoarea cu numele protejatului e rătăcită. Ca să-l afle, povestitorul aleargă zadarnic la domnișoara Mari Popescu, care îl îndreaptă la Madam Preotescu, iar aceasta trimite s-o cheme pe Madam Diaconescu:

„N-aștept mult. Madam' Diaconescu vine. Dar, *fatalitate!* și dumneaei se află în aceeași necunoștință despre numele junelui nostru protejat: însemnărica i-a dat-o amicei sale madam' Preotescu". (O. II 115).

Celălalt exemplu ni-l oferă schița „Două loturi". D. Lefter Popescu a cîștigat dintr-o dată cu două bilete, la două „lotării" diferite, loturile cele mari. E nenorocit însă că nu-și amintește unde le-a pus. La gîndul că biletele se află în jacheta cenușie cu care fusese îmbrăcat cînd le cumpărase, se însenînează. În odaia unei chivuțe care cumpărase jacheta în

---

[1] În privința valorii expresive a intonației, vezi J. Marouzeau, *Précis de stylistique française*, Paris, 1941, p. 48 și urm.

[2] Vezi *Gramatica limbii romîne*, Ed. Acad. R. P. R., vol. II, p. 43 și urm.

schimbul a 10 farfurii, pe două paturi, stau grămezi de vechituri, haine, încălțăminte, pălării, șaluri purtate...

„La vederea mormanelor de vechituri — povestește mai departe autorul — d. Lefter însoțit de comisarul de poliție tresare ; se repede și-ncepe să scotocească luînd și examinînd pe rînd bucățică cu bucățică, fir cu fir. Cîte reflexiuni ironice, picante, sentimentale, se pot face asupra unei așa grămezi pestrițe de vechituri, cu privire la zădărnicia lumii trecătoare prin care au trecut și ele o clipă, nouă, nevestejite ! dar d. Lefter n-are vreme să filozofeze...el caută... caută mereu... *Fatalitate!* jacheta cenușie nu se află". (O. I 153).

Se cuvine să amintim însă că, de unde în „Tren de plăcere" exclamația se repetă ca urmare a faptului că autorul intervine în repetate rînduri și uneori destul de insistent cu relatările sale, în cele două schițe amintite desfășurarea povestirii este lăsată mai mult pe seama dialogului, ceea ce determină folosirea exclamației *Fatalitate!* pe o scară mult mai redusă.

IV. În unele cazuri, ca, de pildă, în schița „Căldură mare", repetarea la intervale mai mult sau mai puțin egale a propozițiilor exclamative cu aceeași valoare afectivă precedate de alte propoziții exclamative cu valori afective diferite marchează trecerea bruscă de la un plan de gîndire, de preocupare, la altul.

Schița, în întregime, e redată sub forma dialogului dintre „fecior" și „domnul" care-și caută amicul din str. Sapienții nr. 11 bis. Dialogul, desfășurat în fraze scurte și propoziții simple, cele mai multe monomembre, imprimă conținutului povestirii un ritm sacadat, care se opune acelui „calm imperturbabil, egal și plin de dignitate", de care ne informează cu vădită ironie în primele rînduri autorul, vor da dovadă, în restul povestirii, „toate persoanele". Iată o parte din discuție. (În miezul unei călduroase zile de vară, un domn oprește trăsura în fața casei ce poartă numărul 11 bis din str. Pacienței și sună dorind să-și vadă amicul, pe d. Costică Popescu) :

Domnul — ... Să-i spui cînd s-o întoarce că l-am căutat ...
Feciorul — Cine ?
Domnul — Eu.
Feciorul — Numele dumneavoastră ?...
Domnul — Destul atîta... mă cunoaște dumnealui... sîntem prieteni...
Feciorul — Bine, domnule.
Domnul — Ai înțeles ?
Feciorul — Am înțeles.
Domnul — A !... Spune-i ca să ne-ntîlnim negreșit.
Feciorul — Unde ?
Domnul — Știe dumnealui... Da', să vie neapărat" (O. II 102).

Vom proceda acum la examinarea unui fragment din partea a doua a schiței amintite — fragmentul cu care se încheie povestirea.

În urma conversației din care am reprodus fragmentul de mai sus, „domnul" își dă seama că greșise strada : el căuta „str. Sapienții 11 bis".

Porneşte atunci grăbit în căutarea străzii... Pacienţei. De aceea, din momentul în care constată că omul care conducea trăsura nu-l poate lămuri cu nimic, povestirea ulterioară a faptelor se desfăşoară în felul următor :

„O babă trece. Domnul opreşte birja.

Domnul — Mă rog, jupîneasă, ştii dumneata unde e str. Pacienţii?

Baba — Asta e, măiculiţă.

Domnul — Ei, aş ! ... *Teribil e de ramolită !... Mînă-nainte, birjar !*

Birja porneşte. Domnul face semn să oprească la o băcănioară în colţ, unde pe prag moţăie la umbră un băiat cu şorţul verde.

Domnul — Tînărule, ce stradă e asta?

Băiatul — Str. Pacienţii...

Domnul — *Eşti un prost !... Inainte birjar !*

Birja merge încă o bucată bună... Un sergent de stradă stă pe o bancă la poarta unei curţi mari. S-a descălţat de cizme să-şi mai răcorească picioarele. Domnul face semn : birja opreşte.

Domnul — Sergent !

Sergentul — Ordonaţi !

Domnul — Mă rog, nu ştii dumneata unde e strada Pacienţii?

Sergentul — Chiar asta e.

Domnul — Imposibil.

Sergentul — Da, domnule, asta e.

Domnul — ... la d. Popescu, numărul 11 bis...

Sergentul — Ei, da, mai în sus, pe mîna stîngă, nişte case galbene-n curte, cu marchiză ...

Domnul — *A !... Atunci feciorul e un stupid !* ... Mersi ! ...

Întoarce, birjar ! (O. II 104-105).

E de remarcat că ritmul iniţial al dialogului capătă accente din ce în ce mai puternice, mai pronunţate, care se succed cu regularitatea impusă de repetarea şi gruparea propoziţiilor exclamative din fragmentul citat :

1. „Teribil e de ramolită ! (*a*). Mînă-nainte birjar ! (*d*)
. . . . . .
2. „Eşti un prost ! (*b*)... Înainte birjar !" (*d'*)
. . . . . .
3. „Atunci feciorul e un stupid ! (*c*)... Întoarce, birjar !" (*d''*)
. . . . . .

Explicaţia acestui fapt trebuie căutată atît în succesiunea propoziţiilor exclamative cu valori afective diferite, care se desprind limpede din fiecare dintre enunţările de mai sus, cît şi în extinderea cadrului desfăşurării acţiunii, care se îmbogăţeşte prin succedarea diverselor momente : discuţia „domnului" cu birjarul, cu băiatul „cu şorţul verde" şi cu sergentul.

Este, de asemenea, important de relevat şi faptul că în fiecare dintre grupările propoziţiilor exclamative amintite mai sus 1, 2, 3, cea de-a doua propoziţie *d*, *d'*, *d''* are întotdeauna acelaşi conţinut afectiv : exprimă o poruncă. Se creează astfel, între diversele scene din această ultimă parte a schiţei, legătura atît de necesară unităţii ei de acţiune şi în acelaşi timp se realizează şi intensificarea ritmului impus de-a lungul întregului dialog.

În același sens trebuie subliniată schimbarea planului de gîndire a personajului, indicată de valorile afective ale primelor propoziții exclamative *a*, *b*, *c*, diferite de acelea ale propozițiilor de care sînt urmate d, d', d''.

La intensificarea ritmului acțiunii, în această a doua parte a schiței, contribuie, deopotrivă, și topica propozițiilor cu același conținut afectiv (poruncă). Într-adevăr, accentul logic în toate aceste propoziții cade pe predicate: „*Mînă*-nainte, birjar!...", „*Înainte*, birjar!...", „*Întoarce*, birjar!", deci pe cuvîntul care exprimă acțiune, mișcare; predicatele din aceste propoziții, urmînd la intervale mai mult sau mai puțin egale, atrag asupra lor accentele propozițiilor respective, iar succesiunea aceasta devine periodică și ca atare ritmică.

Întrepătrunderea tuturor acestor aspecte ale artei scriitorului duce la crearea unei complexități de reprezentări scenice și la lărgirea „zonei înconjurătoare a expresiei individuale" [1], a propozițiilor exclamative.

Într-unul din recentele sale studii, acad. T. Vianu arată că în faptele de limbă distingem „un nucleu al comunicării și o zonă înconjurătoare a expresiei individuale" [2]. Pornind de la această constatare, putem afirma că, între diversele fapte de limbă, propozițiile exclamative, prin natura lor[3], cît și prin modul cum sînt folosite de Caragiale, dobîndesc o mai largă zonă de expresivitate.

Pentru determinarea valorii artistice a dialogului la Caragiale, trebuie să se țină seamă și de aceste importante aspecte ale scrisului său.

Urmărirea procedeului discutat mai sus scoate în relief numărul mare de propoziții exclamative pe care Caragiale le pune în gura eroilor săi — vorbire directă — față de acelea, mult mai reduse ca număr, întîlnite la scriitorul nostru atunci cînd dialogul este întrerupt pentru a face loc relatărilor sale — vorbire indirectă liberă. Forța dramatică a textului însă nu numai că nu scade în asemenea împrejurări, ci, dimpotrivă, ea este puternic susținută de efectul pe care-l obține povestitorul făcînd apel la stilul indirect liber.

La Caragiale folosirea propozițiilor exclamative în stil indirect liber nu numai că ajută la identificarea felului de exprimare al autorului cu acela al personajelor, dar creează în același timp o corespondență de situații, stabilește adică un contact direct între cititor și acțiune, între cititor și eroi.

---

[1] T. Vianu, *Cercetarea stilului*, în *Probleme de stil și artă literară*, E. S. P. L. A., p. 200.

[2] T. Vianu, lucr. cit., p. 199-200.

[3] Exclamația, fiind expresia unor anumite stări afective, poartă amprenta unui puternic caracter afectiv prin însăși natura ei.

CULTIVAREA LIMBII

UNELE PROBLEME DE TOPICĂ IN LIMBA PRESEI ACTUALE

DE

L. VASILIU

În general, ordinea cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază nu este fixă în limba romînă.

Ne-am deprins să considerăm [1] că ordinea cea mai obișnuită a cuvintelor în propoziție este subiect, predicat... În realitate însă, atît în vorbire, cît și în scris, apare tot atît de des subiectul înaintea predicatului ca și predicatul înaintea subiectului.

Există o ordine a cuvintelor care are exclusiv funcție de comunicare și care este de tipul propoziției subiect-predicat (*cocoșii cîntă*) și o ordine a cuvintelor cu intenție stilistică, în care predicatul se pune înaintea subiectului (*cîntă cocoșii*). În limba literaturii beletristice aceste două construcții sînt la fel de frecvente.

Nici chiar despre textele de literatură științifică nu se poate spune că se caracterizează prin fraze construite după schema subiect-predicat, chiar dacă acest tip de frază apare în textele științifice mai des decît în cele de literatură artistică.

De unde provine libertatea topicii în limba romînă?

În mare măsură, de la faptul că limba romînă posedă elemente de flexiune nominală și anume:

— are desinențe pentru genitiv-dativul declinării feminine,

— înlocuiește flexiunea desinențială cu flexiunea articolului,

— folosește prepoziția *pe* ca morfem al acuzativului.

---

[1] Vezi și Gramatica Academiei R.P.R., vol. II, p. 263; „Există totuși o ordine obișnuită, ordinea cea mai frecventă în limbă, care corespunde desfășurării logice a gîndirii: subiect + atribut + predicat + complement direct și indirect + complement circumstanțial".

Există însă și situații cînd categoriile morfologice și funcțiunile sintactice sînt exprimate cu ajutorul topicii.

1. Un exemplu îl oferă cazurile, atunci cînd nu sînt exprimate prin procedee morfologice (desinențe):

șarpele (nominativ) mănîncă cîinele (acuzativ)	cîinele (nominativ) mănîncă șarpele (acuzativ)

Cazul substantivului se exprimă prin poziția față de verb: cînd precedă verbul e în nominativ (subiect), cînd îl urmează e în acuzativ (complement).

Din asemenea cazuri deducem că *topica nu e liberă în mod absolut.*

2. Există, de asemenea, determinante exprimate prin acuzativ cu sau fără prepoziție (alta decît *pe*), prin gerunzii și chiar prin participii, determinante a căror legătură cu determinatele lor nu e evidentă, nefiind exprimată desinențial. Aceste determinante trebuie să fie așezate lîngă determinatele lor.

3. În interiorul locuțiunilor și al îmbinărilor de cuvinte, în general, nu pot fi intercalate alte cuvinte căci acestea le-ar strica unitatea.

4. De asemenea se folosește o anumită ordine cerută de afectivitate.

Situațiile ilustrate prin exemple de felul celor analizate sub 1, 2, 3 și 4, în care ordinea e mai mult sau mai puțin impusă de funcțiunea gramaticală a cuvintelor, fac necesară respectarea unor norme și în ceea ce privește topica.

În cele ce urmează ne vom ocupa de cîteva cazuri, oferite în special de presa noastră, exemple în care nerespectarea normelor susmenționate duce la construirea de fraze greoaie, confuze și chiar ininteligibile.

Vom grupa aceste exemple după părțile de propoziție sau după propozițiile care produc confuziile.

În general, în interiorul p r e d i c a t u l u i compus, exprimat printr-un semiauxiliar și un infinitiv, nu pot fi intercalate alte părți de propoziție. În citatul următor fraza este greoaie tocmai pentru că între semiauxiliar și infinitiv este intercalat subiectul urmat de o serie de determinante ale lui.

Cînd ***a încetat*** *limba, grăită de o anumită populație,* ***de a mai fi*** *latină „vulgară" și cînd a luat înfățișarea ei precisă de limbă romanică...* („Contemporanul", nr. 471, 1).

Construcția corectă cere ca infinitivul să fie așezat imediat după semiauxiliar: *cînd limba grăită de o anumită populație a încetat de a mai fi latină „vulgară" ...*

Cele mai multe greșeli se constată la a t r i b u t, întrucît același substantiv poate fi determinat prin mai multe atribute exprimate în mod diferit. Gruparea acestor atribute în jurul substantivului determinat nu poate fi întîmplătoare, ci trebuie făcută după importanța pe care o are

atributul pentru determinatul său, precum și după caracteristicile formale ale atributului.

Uzul limbii romîne cere ca atributul adjectival să fie așezat cît mai aproape de substantiv. De aceea orice intercalare de cuvinte între adjectiv și substantiv face fraza greoaie.

Idei ale marxismului,... soluții ale sale ***idéologice*** („Gazeta literară", nr. 113, 1).

Adjectivul posesiv[1] trebuie pus în urma grupului substantiv-atribut adjectival: *soluții ideologice ale sale.*

Cînd avem mai multe atribute adjectivale, ordinea se stabilește în raport cu legătura mai strînsă sau mai puțin strînsă pe care o au cu substantivul.

În ciuda unui fond ***ascuns pozitiv*** *al eroului, drumul lui ...*(„Gazeta literară", nr. 102, 2).

Adjectivul *pozitiv* formează împreună cu substantivul *fond* un grup semantic bine închegat (caracteristica distinctivă a acestui *fond* este faptul că e *pozitiv*), care este determinat în întregul său de celălalt adjectiv (*ascuns*). De aceea ordinea corectă se obține prin intervertirea celor două adjective: *fond pozitiv ascuns.*

Aceeași este și situația exemplului următor: *apărarea fruntașilor* ***condamnați*** *ai muncitorimii romîne...* („Cercetări filozofice", nr. 4/1955). *Condamnați* determină întregul grup: *fruntași ai muncitorimii* de aceea, cu toate că e atribut adjectival, trebuie așezat la sfîrșitul sintagmei, în urma atributului genitival: *fruntașilor muncitorimii romîne condamnați...*

În general însă atributul genitival poate fi așezat mai departe de substantiv, datorită faptului că genitivul este format cu ajutorul articolului posesiv *al, a* care se acordă cu substantivul determinat. Acordul indică în mod clar legătura dintre substantivul determinat și atributul lui substantival în genitiv. Spre deosebire de atributul genitival, atributul prepozițional nu se acordă cu substantivul determinat, de aceea legătura dintre ele e mai greu de sezisat. Pentru a ușura înțelegerea construcției și a evita eventualele confuzii, se recomandă așezarea atributului prepozițional în imediata apropiere a substantivului determinat, ca să se vadă legătura dintre ele.

Conferința ***miniștrilor*** *afacerilor externe* ***de la Geneva*** *ai celor patru puteri* („Contemporanul", nr. 468, 1). Prepozitionalul *de la Geneva*, așezat departe de determinatul său *conferința*, se leagă în mod greșit de substan-

[1] S-ar părea că teoria contrazice aplicarea: și adjectivul posesiv este atribut adjectival, deci și el trebuie să fie așezat lîngă substantiv, întocmai ca și celălalt adjectiv. În realitate *ale sale* are o situație deosebită de a celuilalt adjectiv, întrucît este precedat de articolul posesiv și, prin analogie cu atributul genitival, poate fi așezat mai departe de substantiv (v. mai jos atributul genitival exprimat cu ajutorul articolului posesiv).

tivul intercalat între ele : *miniștrii...*, înțelegîndu-se că e vorba de *miniștrii* de la Geneva și nu de *conferința* de la Geneva. De aceea construcția corectă este : *conferința de la Geneva a miniștrilor afacerilor externe...* (genitivalul *miniștrilor* poate sta mai departe).

Cînd atributul prepozițional formează împreună cu substantivul pe care îl determină grupuri de cuvinte mai mult sau mai puțin fixe, sau cînd e exprimat prin infinitive lungi sau scurte precedate de prepoziții, așezarea lui în imediata apropiere a substantivului este și mai necesară. Exemplele următoare ilustrează situațiile enunțate aici, în ordinea în care au fost prezentate :

***Puterea** neobișnuită **de expresie** cu care ne-a răscolit acest fragment din Oedip...* („Contemporanul", nr. 502, 2).

*A fost un prilej de învățătură pentru publicul nostru. Prin aceasta nu ne referim neapărat la stabilirea unei scări de valori, a unei ierarhii, ci mai degrabă la **posibilitățile** oferite de asemenea p r i l e j u r i **de îmbogățire** a perspectivei muzicale* („Contemporanul", nr. 468, 1) (prepozitionalul *de îmbogățire* determină substantivul *posibilitățile* pentru că substantivul *prilejurile* a fost definit mai sus).

*S-a dat **posibilitatea** unei formații orchestrale din țară **de a cînta** cu unul din cei mai buni ...* („Contemporanul", nr. 471, 2)[1].

Multe confuzii poate produce și gerunziul — c i r c u m s t a n ț i a l d e m o d cînd este așezat în apropierea mai multor verbe, și aceasta, pentru că poate fi legat în mod greșit de alt verb decît cel de care se leagă în realitate. Așa se întîmplă în citatul următor :

*Așa cum a r ă t a tov. Chivu Stoica în cuvîntarea sa la recenta sesiune a Marii Adunări Naționale, **călăuzindu-se** neabătut după învățătura leninistă guvernul v a a c o r d a...*(„Contemporanul", nr. 471, 5). După poziție, *călăuzindu-se* poate fi legat mai degrabă de *arăta* decît de *va acorda*. Ca să redăm adevăratul sens al frazei trebuie să intercalăm gerunziul între predicatul pe care îl complinește și subiectul lui, astfel : *așa cum arăta tov. Chivu Stoica, guvernul, călăuzindu-se după..., va acorda...*

C o m p l e m e n t u l d i r e c t partitiv așezat departe de verbul complinit și lîngă un substantiv e luat drept atribut al acestuia.

*O serie de tovarăși își permit **să citeze** pentru o mai frumoasă și cuprinzătoare ilustrare a n o ț i u n i l o r **din literatura** noastră populară...* („Contemporanul", nr. 471, 5). *Din literatura* pare aici atributul *noțiunilor* și nu complementul verbului *să citeze*, cum este în realitate.

Putem corecta construcția astfel : *o serie de tovarăși, pentru o mai frumoasă ilustrare a noțiunilor, își permit să citeze din literatura ...*

---

[1] Construcțiile corecte sînt : *neobișnuita putere de expresie ; posibilitățile de îmbogățire a perspectivei muzicale, posibilități oferite de... ; s-a dat unei formații... posibilitatea de a cînta.*

Mai există însă o soluție pe care o putem obține cu ajutorul punctuației. Dacă punem o virgulă înainte de complement, izolăm construcția incidentă care desparte verbul de complement și nu se mai poate face legătura între substantivul *noțiunilor* și complementul *din literatura*. Citatul astfel corectat devine : *să citeze, pentru o mai frumoasă ilustrare a noțiunilor* [,] *din literatura...*

În citatul următor substantivul de origine verbală *acordarea* are două compliniri : un complement indirect *(populației. .)* și un complement direct *(a dreptului. . .). La 8 februarie în orașele principale ale Ciprului a început greva declarată în sprijinul revendicărilor cu privire la* ***acordarea populației*** *acestei insule* ***a dreptului*** *la autodeterminare* („Scînteia tineretului", nr. 2417, p. 4, 1957).

Datorită poziției complementului *populației* imediat după acest substantiv provenit din infinitiv, complementul poate fi considerat în mod greșit direct, ajungîndu-se în felul acesta la un nonsens : ar fi vorba de acțiunea de acordare care s-ar exercita *asupra* populației nu *către* ea, *în interesul* ei.

Ca să nu se mai poată produce confuzia, construcția trebuie corectată prin intervertirea ordinii celor două complemente în raport cu infinitivul determinat : *în sprijinul revendicărilor cu privire la acordarea dreptului la autodeterminare populației acestei iusule.* O construcție mai simplă se poate obține prin renunțarea la infinitivul *acordarea: a început greva declarată în sprijinul revendicării dreptului la autodeterminare pentru populația acestei insule.*

Și complementul de agent îngreuiază înțelegerea frazei dacă este așezat departe de verb, mai cu seamă cînd e exprimat cu ajutorul prepoziției *de.* În loc de : *ecourile stîrnite la sfîrșitul veacului trecut pe scene de frunte ale lumii de manifestările unor cîntăreți romîni* („Contemporanul", nr. 471, 4/1) e mai bine să spunem : *ecourile stîrnite... de manifestările... pe scene...* În felul acesta redăm funcțiunea reală a grupului *pe scene...* : *manifestările* se petrec pe scene nu *ecourile* sînt stîrnite pe scene, așa cum se înțelege din fraza citată.

Complementul instrumental, mai ales cel exprimat cu ajutorul unei prepoziții bogate în sensuri cum e *cu*, cînd e așezat departe de verb și lîngă un substantiv, se leagă de substantiv, devenind astfel atribut.

În intervalul iulie 1955, februarie 1956 au fost elaborate o serie de conferințe cu forțe locale, („Știință și tehnică", nr. 4/956, 27).

Este vorba de conferințe care au fost *elaborate* cu ajutorul forțelor locale, nu de conferințe la care participă forțe locale. Deci trebuie să *spunem: au fost elaborate cu forțe locale o serie de conferințe.*

Cînd se determină din punct de vedere temporal o acțiune, indicîndu-se datele între care se desfășoară ea, nu trebuie stricată prin nimic uni-

tatea determinării temporale. Este greșit să spunem : *Începînd cu anul 1905, participă la expozițiile anuale ale societății „Tinerimea artistică" cu lucrări de pictură, pînă în 1936* („Informația Bucureștiului" nr. 866). Ordinea corectă este cea intervertită : *începînd din anul 1905, și pînă în 1956, participă la....*

Propoziția cauzală așezată lîngă alt verb decît cel pe care îl complinește produce confuzie :

Închipuiți-vă un savant care cunoaște admirabil problemele secțiunii conice, dar ***scrie*** *despre energia atomică pe care n-o cunoaște,* ***fiindcă aceasta este o problemă actuală*** („Gazeta literară", nr. 112, 1).

S-ar părea că savantul nu cunoaște problema pentru că e actuală !...[1]

Asemănătoare este și situația atributivei următoare :

Pentru mai buna organizare a conferinței S. R. S. C., în Timișoara este necesară obținerea unor ***săli permanente*** *pentru ținerea conferințelor,* ***care să intre în obișnuința ascultătorilor*** („Știință și tehnică", nr. 4/1956, 28).

De fapt, cuvintele care ne încurcă sînt o repetiție inutilă. Simpla omitere a lor clarifică fraza : *pentru buna organizare a conferințelor... e necesară obținerea unor săli permanente care să intre în obișnuința...*

Abuzul de subordonate, care prin natura lor trebuie așezate lîngă cuvintele determinate, împiedică succesiunea firească a elementelor principale ale frazei și dă naștere la confuzii.

Toate descoperirile tehnice în domeniul transporturilor urmăresc astăzi folosirea mijloacelor din ce în ce mai repezi, pentru ca ***spațiile să se străbată mai iute*** *mai productive...* („Știință și tehnică", nr. 2/1956, 33).

Finala *pentru ca spațiile...* îngreuiază urmărirea enumerării calităților *mijloacelor*. Fraza nu se poate clarifica decît cu sacrificarea finalei : *folosirea mijloacelor din ce în ce mai repezi, mai productive...*

Uneori întîlnim exemple care conțin atît de multe greșeli încît pentru înlăturarea lor nu mai e suficientă schimbarea ordinii cuvintelor :

Organizarea unor discuții de către specialiști în jurul variatelor aspecte ale problemei fie prin conferințe, fie prin periodice („Contemporanul", nr. 471, 3).

Atributul *de către specialiști* e așezat prea departe de substantivul determinat (*organizarea*) ; circumstanțialul de mod *fie prin conferințe...* stă prea departe de același substantiv pe care îl determină și el ; în fine, atributul *în jurul...* este la rîndul lui separat de substantivul determinat (*discuții*). Aceste numeroase intercalări fac fraza greu de urmărit și tot

[1] Nu putem corecta construcția decît schimbînd-o puțin : *fiindcă energia atomică e o problemă actuală, scrie despre ea, deși n-o cunoaște.*

atît de greu de corectat. De aceea soluția nu se poate obține decît schimbînd întreaga construcție : *specialiștii trebuie să organizeze, fie prin conferințe, fie prin periodice, discuții în jurul...*

O discuție specială merită problemele de topică în limba poeziei. Aici ordinea cuvintelor este influențată de legile prozodiei, avînd mai adesea valoare stilistică. De aceea inversiunile de tot felul sînt mai frecvente și în analizarea lor se cere mai multă prudență. Dar libertatea mai mare de care se bucură topica în poezie nu trebuie să contravină regulilor gramaticale și în orice caz sînt condamnabile inversiunile care contravin regulilor topicii fără a avea vreo justificare poetică.

Fără să ne oprim în mod special asupra acestei probleme în articolul de față, vom da un singur exemplu în care grija pentru respectarea rimei duce la greșeli de topică :

Prin tine-și cîntă milioane forța
De oameni ce ridică-n viață torța
Dreptății, libertății, vieții pline,
Cum celui ce lucrează se cuvine. („Contemporanul", nr. 471).

Aici este vorba de milioane de oameni care cîntă o anumită forță, forța care ridică torța... Dar poetul, ca să aibă la sfîrșit de vers cuvintele *forța* și *torța*, sacrifică sensul frazei și o construiește în așa fel încît se poate înțelege că e vorba de milioane de oameni care ridică torța, oameni care își cîntă forța lor.

*

După cum se vede din exemplele discutate, e greu de dat cu privire la topică reguli generale care să poată fi aplicate fără greș în toate cazurile. Recomandările pe care am încercat să le dăm sînt valabile pentru categoriile (uneori destul de speciale) care se desprind din exemplele discutate. De aceea, oricînd se pot ivi situații deosebite, care să nu intre în schemele indicate de noi. Singura recomandare generală pe care o putem da, și pe care am urmat-o în tot cursul articolului de față, este aceea de a avea în vedere întotdeauna funcțiunile gramaticale ale cuvintelor care ne interesează. Numai în felul acesta putem construi fraze cu o topică corectă.

CU PRIVIRE LA PREDAREA RECȚIUNII VERBELOR ÎN LIMBA RUSĂ

DE

S. BUIUM

Lingvistica rusă și sovietică ne oferă un bogat material teoretic asupra noțiunii de recțiune sau regim, care în sintaxa limbii ruse ocupă un rol important[1].

Recțiunea sau regimul (rus. управление) este una dintre formele legăturii gramaticale între cuvintele propoziției. O definiție scurtă, dar destul de cuprinzătoare, a acestui fenomen a dat-o lingvistul sovietic A. M. Peșkovski: *Recțiunea* — arată el — *este subordonarea substantivului unui alt cuvînt oarecare*[2]. Mai precis și mai complet, fenomenul respectiv este definit în „Gramatica limbii ruse", vol. II, apărută în 1954, în Editura Academiei de Științe a U. R. S. S. În această lucrare se spune: *Recțiune se numește acea formă de legătură sintactică în care folosirea unui anumit caz indirect al substantivului, pronumelui personal sau adjectivului substantivat (cu sau fără prepoziție) este condiționată de valoarea gramaticală sau lexico-gramaticală a unui alt cuvînt, cu rol dominant*[3] (în îmbinarea de cuvinte respectivă).

Deși tradiția lingvistică românească cunoaște această noțiune și lingviștii noștri o folosesc în mod curent, totuși „Gramatica limbii române",

[1] Vezi cîteva lucrări apărute în ultimii ani: А. А. Кока, *Конструкции с временным значением в современном русском языке*, *Вопросы изучения русского языка*, Alma-Ata, Изд. Акад. наук Казахской ССР, 1955, p. 67—111. — Н. Н. Прокопович, *О влиянии словообразовательных связей частей речи на построение словосочетаний*, „Вопросы языкознания", 1953, nr. 6, p. 37—52. — М. Л. Ванслова, *О связи слов в предложении*, „Русский язык в школе", 1952, nr. 1, p. 25—30.

[2] А. М. Пешковский, *Русский синтаксис в научном освещении*, Moscova, 1938, p. 84.

[3] Vezi *Грамматика русского языка*, t. II, *Синтаксис*, partea I, Moscova, *Изд-ство Академии наук СССР*, 1954, p. 22.

vol. II, „Sintaxa", apărută în Editura Academiei R. P. R. (1954), nu atinge deloc problema recțiunii, lipsă care este semnalată în recenzia, de altfel în mare parte elogioasă, a lui V. A. Lisițki asupra „Gramaticii" noastre[1].

Prezența în limba romînă a cazului indirect cerut de un alt cuvînt din propoziție poate fi folosită de profesorul de limbă rusă în munca dificilă pentru însușirea practică de către elevi a recțiunii în limba rusă.

Astfel, în versurile :

Jelui-m-aș codrului

și

Майор привёз мальчишку на лафете... (К. Симонов)

cazul dativ al substantivului „codru" este cerut de verbul „a se jelui", după cum cazul acuzativ al substantivului мальчишка este cerut de verbul привезти.

De asemenea, în versurile :

Și ne răpiți al firii cînt
Și florile și cerul sfînt... (D. Neculuță)
Улыбка женщины — как много и как мало... (К. Симонов),

cazul genitiv al substantivului „firea" este cerut de substantivul „cînt", după cum cazul genitiv al substantivului женщина este cerut de substantivul улыбка.

Iar în versurile :

Străin la vorbă și la port
Lucești fără de viață... (Eminescu)

și

Девичьи лица ярче роз... (Пушкин)

cazul acuzativ cu prepoziție al substantivelor „vorbă", „port" este cerut de adjectivul „străin", după cum cazul genitiv (plural) al substantivului роза este cerut de gradul comparativ al adjectivului яркий.

Însușirea recțiunii în limba rusă de către elevii și studenții noștri are o mare importanță teoretică și practică. Pe de o parte, recțiunea ca formă a legăturii sintactice între cuvinte este o expresie a particularităților structurii gramaticale a limbii respective, subliniind originalitatea acestei limbi, specificul ei național. Pe de altă parte, recțiunea joacă un rol important în construirea propoziției rusești ; necunoașterea legilor recțiunii, proprii limbii ruse, poate transforma vorbirea elevului sau studentului într-o înșiruire de cuvinte nu numai incorectă, dar deseori de neînțeles. De altfel, acestea sînt valabile pentru însușirea oricărei limbi

[1] В. А. Лисицкий, „*Gramatica limbii romîne*", *vol. I-II, 1954 (Acad. R.P.R.)*, „Вопросы языкознания", 1955, nr. 6, p. 116—124. Vezi p. 121.

străine care cunoaște recțiunea. Astfel se explică desigur faptul că studiului practic al recțiunii îi sînt închinate tot mai multe lucrări ale lingviștilor sovietici[1], dintre care pentru noi cea mai importantă este fără îndoială „Îndreptar privind recțiunea verbelor în limba rusă" de M. I. Feodorov și I. P. Kriukova[2], destinat elevilor școlilor neruse, în care sînt date în ordine alfabetică verbele rusești cele mai uzuale și prezentînd cele mai mari greutăți în privința recțiunii, cu indicarea cazului pe care ele îl cer.

Într-adevăr, cea mai mare dificultate pentru cei ce studiază limba rusă o prezintă construcțiile în care rolul diriguitor, dominant, îl are verbul, în care deci substantivul este subordonat unui verb. Construcțiile în care substantivul este subordonat unui alt substantiv, unui adjectiv, numeral sau adverb sînt în număr relativ mic în limba rusă și au un caracter mult mai puțin variat decît construcțiile verbale, de aceea mai departe ne vom ocupa numai de acestea din urmă.

Sînt o serie de construcții verbale, identice în limbile rusă și română, de ex.: принести что-нибудь кому-нибудь *a aduce ceva* (acuz.) *cuiva* (dat.); дать, подарить что—н. кому—н. *a da, a dărui ceva* (acuz.) *cuiva* (dat.); увидеть что-кого—н. *a vedea ceva* sau *pe cineva* (acuz.).

Dar în acest domeniu (al construcțiilor verbale) între limbile rusă și română sînt mult mai multe deosebiri decît asemănări. În limba română domină construcțiile cu prepoziții (de tip analitic); majoritatea verbelor românești cer acuzativul cu prepoziție. Limba rusă cunoaște numeroase construcții verbale de tip sintetic (fără prepoziții), iar în construcțiile analitice rusești și românești prepozițiile cerute de verbe cu același sens deseori au valori diferite sau cer cazuri deosebite în rusă și română. Dacă mai adăugăm faptul că în limba română nu există cazurile instrumental și prepozițional, atunci putem înțelege greutățile și lipsurile elevilor noștri în însușirea practică a recțiunii în limba rusă. Nu arareori elevii care studiază limba rusă de cîțiva ani spun, calchiind construcțiile românești, în loc de *советовать товарищу*-советовать товарища, în loc de *благодарить учителя*-благодарить учителю, confundă dirijarea verbelor использовать și пользоваться etc.

Din aceste motive, problemei recțiunii, în special recțiunii verbale, profesorii trebuie să-i acorde o mare atenție. Verbele trebuie studiate în legăturile vii în care ele apar în limbă. Pentru ca elevii noștri să rețină corect construcțiile verbale cele mai uzuale, este necesară sistematizarea acestora, clasificarea lor după anumite caracteristici. Ne vom opri la două dintre căile pe care poate merge o asemenea sistematizare a construcțiilor

[1] Vezi, de ex.: В. М. Шкарцов, *Как обучать управлению глаголов в немецком языке*, „Иностранные языки в школе", 1955, nr. 2.

[2] М. Я. Фёдоров и И. П. Крюкова, *Справочник по глагольному управлению в русском языке. Пособие для учащихся старших классов нерусских школ*, Учпедгиз, 1955.

verbale din limba rusă, fără a uita însă că e vorba nu de enunțarea unor reguli generale, ce ar cuprinde toate verbele rusești sau măcar majoritatea acestora, ci doar de gruparea unor construcții verbale rusești în scopul însușirii lor mai repezi și mai eficace. Principiile ce vor fi arătate pot fi folosite atît la lecțiile de vocabular (citire, traducere și povestire), cît și la lecții speciale închinate recțiunii verbale în cursul studierii sintaxei limbii ruse, atît în școala medie cît și în institutele de învățămînt superior.

Cele două căi pe care poate merge sistematizarea construcțiilor verbale rusești sînt următoarele:

A. Folosirea legăturilor semantice între verbe.

B. Folosirea relației între prefixul verbului și prepoziția cerută de acest verb.

A. În ceea ce privește prima dintre aceste căi, aici vom deosebi două aspecte:

a) Verbele apropiate ca valoare semantică formează, de multe ori, construcții identice; verbele sinonime cer de multe ori același caz — cu sau fără prepoziție. Mai mult, verbele antonime de asemenea pot avea aceleași proprietăți sintactice.

Cîteva exemple pentru cazul dativ:

Cazul dativ în limba rusă denumește persoana sau obiectul spre care se îndreaptă acțiunea. O serie de verbe care cer dativul pot fi grupate, de exemplu, astfel:

1. Verbe care arată o atitudine activă, de obicei răuvoitoare față de obiectul acțiunii:

мстить кому-чему-нибудь	вредить
мешать	завидовать
препятствовать	льстить
грозить	кадить
	ș. a.

2. Verbe care arată ajutorul activ sau simpatia față de obiect:

советовать кому-чему-н.	содействовать	сочувствовать
помогать	способствовать	сопутствовать
служить	удружить	
	(dar: сопровождать кого-что-н.)	

3. Un grup de verbe compuse, opuse ca sens celor de mai sus:

противодействовать кому-чему-н.	противопоставить
противоречить	противоположить
противостоять	

4. Verbe care denumesc anumite sentimente sau trăiri:

радоваться кому-чему - н.	улыбнуться
удивляться	засмеяться

5. Următoarele verbe sinonime :

надоесть кому-чему - н.	докучать	опостылеть
наскучить		опротиветь

6. Verbe care arată supunerea :

подчиняться, повиноваться, подвергаться кому-чему—н.

şi antonimele lor :

возражать кому-чему-н.	прекословить (cărturăresc)
досаждать	перечить (familiar)

7. O serie de verbe care arată atitudinea faţă de obiectul acţiunii cer dativul cu prepoziţia *к* :

относиться к кому-чему-н.	подольщаться
стремиться	подслуживаться
остывать	ласкаться
охладевать	ластиться

(ласкаться, ластиться mai formează şi construcţia *около кого-чего-нибудь*).

Exemple de sistematizare a verbelor care cer cazul genitiv :

1. Verbe ce arată îndepărtarea sau teama de obiectul acţiunii :

избегать кого-чего-н.	лишить	остерегаться
сторониться	лишиться	оберегаться
чуждаться	бояться	трусить
стесняться	пугаться	трепетать
стыдиться	опасаться	краснеть

(Ultimele trei verbe se pot construi şi cu prepoziţia *перед* urmată de cazul instrumental, apropiindu-se de verbele date la cazul instrumental, punctul 8).

2. Verbe care arată că acţiunea asupra obiectului este exercitată parţial :

касаться кого-чего-н.	придерживаться чего-н.
жалеть	прибавлять
слушаться	

3. Verbe care arată că subiectul tinde spre un scop :

ждать кого-чего-н.	хотеть	добиваться
ожидать	требовать	домогаться
дожидаться	просить	достигать
жаждать	выпрашивать	искать

Exemple de verbe legate semantic, care cer acuzativul cu o anumită prepoziţie :

1. Acuzativul cu prepoziţia *на* este cerut de verbele sinonime :

жаловаться, сетовать, пенять на кого-что-н.

și de verbele cu sens contrar:

надеяться, полагаться, рассчитывать на кого-что-н.

(de asemenea de expresia возлагать надежды на кого-что-н.).

Acuzativul pe lîngă verbul сердиться на кого-что-н. atrage după sine un șir întreg de construcții identice cu verbe sinonime:

обижаться на кого-что-н.	досадовать
злиться	гневаться
дуться	негодовать

(ultimul putînd fi construit și cu prepoziția *против* cu genitivul).

Apropiate ca sens de ultimele sînt și verbele:

покушаться, посягать на кого-что-н.

2. Acuzativul cu prepoziția *в* se întîlnește în construcțiile de tipul următor:

произвести в офицеры	пройти в депутаты
поступить в дворники	метить в министры

care arată profesia pe care începe sau dorește să o practice subiectul acțiunii și în care acuzativul plural al substantivelor însuflețite are forma nominativului plural.

Exemple de grupe de verbe legate prin semantica lor care cer cazul instrumental:

1. Verbe care arată posesia sau conducerea:

владеть кем-чем-н.	руководить
обладать	распоряжаться
управлять	вершить (cărturăresc)
командовать	верховодить (familiar)
ведать	заниматься
заведовать	пользоваться

2. Verbe care arată interesul (uneori exagerat) pentru obiectul acțiunii:

интересоваться кем-чем-н.	восхищаться
дорожить	восторгаться
увлекаться	прельщаться
наслаждаться	любоваться кем-чем-н. (sau на кого-что-н.)

precum și verbele apropiate ca sens:

гордиться. кичиться кем-чем-н.

3. Antonimele grupei precedente:

пренебрегать кем-чем-н.	злоупотреблять
брезгать	жертвовать
манкировать	рисковать

4. O grupă de verbe sinonime cu sens dezaprobativ:

хвалиться чем-н.	красоваться
бахвалиться	чваниться
хвастаться	тщеславиться (învechit)

5. Verbe care arată o trăire intensă:

пылать чем-н.	скорбеть
дышать	пыхать
гореть	воспрянуть (духом)

6. Următoarele verbe sinonime cer cazul instrumental precedat de prepoziția *над*:

смеяться над кем-чем-н.	шутить
насмехаться	подтрунивать
издеваться	глумиться
	ş. a.

de asemenea antonimul acestora: сжалиться над кем-чем-н.

7. Aceeaşi construcție o cer următoarele verbe sinonime:

преобладать над кем-чем-н.	доминировать
господствовать	превалировать
торжествовать	

şi expresia: одержать верх

8. O serie de verbe care arată linguşirea se construiesc cu instrumentalul precedat de prepoziția *перед*:

заискивать перед кем-чем-н.	пресмыкаться
раболепствовать	угодничать (învechit)
лебезить	кланяться
	ş. a.

Verbul „кланяться", cînd nu are sens negativ în context, cere dativul fără prepoziție, iar cînd înseamnă *a se saluta reciproc* se construieşte cu instrumentalul precedat de prepoziția *с*.

9. Următoarele verbe sinonime cer instrumentalul precedat de prepoziția *за*:

следить за кем-чем-н.	надзирать
наблюдать (în sensul *a studia*, acesta cere acuzativul fără prepoziție).	шпионить
	гоняться

Unele exemple pentru cazul prepozițional:

1. O serie de verbe care arată o atitudine negativă, dar pasivă față de obiectul acțiunii, se construiesc cu prepoziționalul precedat de prepoziția *в*:

сомневаться в чём-н.	разочароваться
усомниться	отчаяться
колебаться	раскаяться
подозревать	измениться
заподозрить	ş. a.

Apropiate ca sens de această grupă sînt verbele :

упрекнуть, обвинить в чём-н.

2. Antonimele grupei precedente formează construcții identice :

убедиться в чём-н.	увериться (familiar)
разобраться	удостовериться
заверить	ș. a.

3. Cazul prepozițional cu prepoziția *на* este cerut de verbele sinonime :

основываться на ком-чём-н.
базироваться dar : опираться на кого-что-н.
зиждется, зиждутся (impersonal, poetic).

4. Următoarele verbe apropiate ca sens între ele se construiesc cu prepozițională precedat de prepoziția *о* :

заботиться о ком-чём-н.	беспокоиться
печься (cărturăresc)	хлопотать (dar și
	хлопотать за кого-н.)

Teza de mai sus se verifică prin faptul că un verb împrumutat din altă limbă adoptă însușirile sintactice ale verbului sinonim de origine rusă, după cum se poate vedea din exemplul 7 referitor la cazul instrumental (доминировать) și din exemplul 3 referitor la cazul prepozițional (базироваться), precum și din verbele :

претендовать на что-н. după modelul : притязать на что-н.

În exemplele aduse nu ne-am oprit asupra unor construcții foarte uzuale în limba rusă, cum sînt acuzativul complementului drept (de ex. пишу письмо) sau instrumentalul care denumește instrumentul acțiunii (de ex. пишу пером).

Folosirea legăturilor de sinonimie între verbe permite elevilor să rețină și să-și însușească cu destulă ușurință o serie de construcții frecvente în limba rusă, fără să cuprindă însă nici pe departe toate cazurile de recțiune verbală (astfel semantica verbelor nu ne explică de ce verbul основываться se construiește cu cazul prepozițional, iar опираться cu acuzativul).

b) În studiul recțiunii verbale mai poate fi folosit un aspect al semanticii verbelor : omonimia și polisemia lor[1]. Fiecare verb omonim sau polisemantic dispune de proprietăți sintactice diferite, corespunzătoare diferitelor sensuri pe care le are.

[1] Înțelegem prin polisemie însușirea cuvîntului de a avea în etapa dată a dezvoltării limbii mai multe înțelesuri, între care, spre deosebire de omonim, se păstrează o legătură semantică mai mult sau mai puțin strînsă. Astfel omonim poate fi considerat substantivul păr, între sensurile căruia („arbore" și „plete") nu există nici o legătură semantică, iar cuvînt polisemantic — ceas („oră" și „ceasornic").

Exemple de verbe omonime care pentru fiecare sens al lor dispun de particularități sintactice deosebite :

изменить покрой платья (*a schimba*) — изменить родине, другу (*a trăda*)

закусить губы (*a mușca*) — закусить чем-нибудь (*a gusta*)

справиться с работой, с противником (*a o scoate la capăt*) — справиться о подруге (*a se informa*)

Există un număr mare de verbe polisemantice care cer cazuri diferite în funcție de sensul pe care-l au în contextul respectiv, de pildă :

заключаться в чём-н., de ex. : дело заключалось в том (*a consta în*) — заключаться чем-н., de ex. : письмо заключалось приветом (*a se încheia cu*)

— заключаться во что-н., de ex. : заключаться в тюрьму (*a fi închis*)

отозваться о книге (*a-și arăta părerea*) — отозваться на зов (*a răspunde*)

— отозваться на чём-н., de ex. : отозваться на судьбе (*a se reflecta*)

принадлежать кому-чему-н., de ex. : недра земли принадлежат государству (*a aparține*) — принадлежать к чему-н., de ex. : к группе артистов (*a face parte din*)

тяготеть к искусству (*a fi atras de*) — тяготеть над кем-чем-н., de ex. : несчастья тяготеют над ним (*a fi în permanență amenințat*)

приписать несколько строк (*a adăuga în scris*) — приписать Пушкину стихотворение (*a atribui*)

наговорить чепуху, чепухи (*a vorbi mult*) — наговорить на кого-н. (*a bîrfi*)

назначить заседание (*a stabili*) — назначить командиром (*a numi*)

договориться о поездке (*a conveni, a se înțelege*) — договориться до нелепостей (*a ajunge la absurd în discuție*)

подделаться под что-н., de ex. : под ребяческий тон (*a imita*) — подделаться к начальнику (*a cîștiga încrederea prin lingușire*)

обратить воду в пар (*a transforma*) — обратить глаза на стену (*a îndrepta spre*)

обратиться во что-н., de ex. : вода обратилась в пар (*a se transforma*) — обратиться к врачу (*a se adresa*) — обратиться к науке (*a începe să te ocupi*)

насолить огурцы, огурцов (*a săra*) — насолить кому-чему-н. (familiar) (*a crea neplăceri cuiva*)

отвести детей к бабушке (*a duce, a conduce*)	— отвести участок под огород (*a da spre folosinţă*)
привести к победе (*a duce*)	— привести в действие, в порядок (*a pune*)
подвести войска к переправе (*a conduce*)	— подвести кого-н., (familiar) (*a pune pe cineva într-o situaţie proastă*)
подвести шутку под оскорбление (*a considera*)	— подвести фундамент под строение (*a pune temelia*)

În aceste exemple, fiecare verb are valori semantice care se deosebesc mult una de cealaltă.

În alte cazuri, deosebirile dintre nuanţele de sens sînt mult mai puţin însemnate sau sînt chiar imperceptibile :

следовать за учителем (*a merge în urma profesorului*)	— следовать учителю (*a-l urma pe profesor*, fig.)
удостоить сталинской премии (*a distinge, a decora*)	— удостоить ласковым взглядом (*a acorda atenţie cuiva* ; de multe ori ironic)
согласиться на предложение (*a da răspuns afirmativ*)	— согласиться с мнением автора (*a fi de aceeaşi părere*)
подписаться под доверенностью (*a se iscăli*)	— подписаться на журнал (*a se abona*)
замедлить выполнение решения	— замедлить ответом sau с ответом
вспомнить молодость	— вспомнить о важном деле
знать книгу	— знать о книге
верить в победу	— верить подруге на слово
объявить конкурс	— объявить о начале занятий
задуматься над вопросом	— задуматься о будущем
скучать, тосковать	по ком-чём-н. sau по кому-чему-н. ş. a.

Astfel, pentru studierea construcţiilor verbale ruseşti, alături de sinonimie poate fi folosită omonimia şi polisemia verbelor, fără a epuiza însă prin aceasta bogăţia şi varietatea tipurilor de recţiune în limba rusă.

B. Pe lîngă factorul semantic pentru sistematizarea construcţiilor verbale, profesorul poate folosi şi relaţiile dintre prefixul verbului şi prepoziţia care uneşte verbul respectiv cu substantivul dirijat de verb. Aceasta se referă la acele cazuri în care prefixul verbal nu şi-a pierdut complet valoarea lexicală, pe care a avut-o la origine, n-a devenit încă un accesoriu pur gramatical al verbului (cum s-a întîmplat cu verbele : написать, сделать etc., în care prefixul are valoare pur gramaticală, dînd verbului sensul de aspect perfectiv).

Cîteva exemple în acest sens:

O serie de verbe cu prefixul *в* se construiesc cu acuzativul precedat de prepoziția *в*:

вбежать в комнату	вдуматься в смысл повести
вбить гвоздь в стену	влюбиться в девушку
вклеить лист в книгу	вникнуть в смысл рассказа
впустить в зал	внедрить новый метод в производство
вовлечь в работу	(în ultimele două verbe prefixul s-a
вселить в новый дом	contopit cu rădăcina) ș. a.
в текст вкралась ошибка	

Cînd verbele cu prefixul *в* arată direcția acțiunii spre suprafața obiectului, ele cer acuzativul cu prepoziția *на*:

впрыгнуть в лодку	dar:	впрыгнуть на стол
втащить в подвал	„	втащить на второй этаж
вторгнуться в чужую жизнь	„	вторгнуться на территорию врага

Multe verbe cu prefixul *при* cer dativul precedat de prepoziția *к*:

прибежать к дому	присоединиться к общему мнению
приблизить книгу к глазам	прибегнуть к новым мерам
приковать к скале	привлечь к работе
прикрепить ручку к корзине	привязаться к друзьям
прикоснуться к руке	приговорить к смертной казни
приучить к воровству	приобщить массы к культуре
поле прилегает к саду	приобщиться к науке
к одежде пристала	применить к новым условиям
(прилипла) грязь	придраться к пустякам
приучить к воровству	приспособиться к обстоятельствам
прислушаться к голосу	

Dar unele verbe cu prefixul *при* se construiesc cu dativul fără prepoziție:

привить сыну (вкус к музыке)	приказать кому-н. (отойти)
признаться девушке (в любви)	придать документу (законную форму)
присягать отечеству (в верности)	(вещь) ему приглянулась

La alte verbe cu același prefix *при* felul recțiunii e determinat de sensul general al cuvîntului:

придерживаться за перила (лестницы)
придерживаться правой стороны, твёрдых убеждений
притворится, прикинутся кем-чем-н.
прикрикнуть на кого-что-н.

La verbul привнести, al doilea prefix *в* s-a dovedit mai puternic decît primul:

привнести элементы лиризма *в* рассказ

Unele prefixe au mai multe sensuri, fiecare dintre ele determinînd prezența unui anumit caz al substantivului. Astfel, prefixul „от" poate da

verbului sensul îndepărtării de obiect (отделить, отъехать) sau sensul îndeplinirii definitive a acțiunii (отломить, отменить). În primul caz, verbele se construiesc cu genitivul precedat de prepoziția „от" :

отделить старые книги от новых	отклониться от темы
отмахнуться от комара	отколоться от семьи
отвязаться от назойливого человека	оторваться от производства
оттолкнуть от себя друзей	отвлечься от работы
отгородиться от народа	отречься от своего мнения
отъехать от станции	отказаться от решения
отговорить кого-н. от поездки	отлегло от сердца ș. a.

Dar în unele expresii, în locul prepoziției *от* se folosește *у* cu același sens de îndepărtare de obiect : отобрать билеты *у* пассажиров, отнять время *у* кого-н., отвоевать землю *у* врага ș. a.

În al doilea caz (se arată că acțiunea a fost definitiv îndeplinită), verbele cu prepoziția *от* cer acuzativul complementului drept :

отменить закон	отломить ветку
отработать долг	отмахнуть мух ș. a.

Verbele cu prefixul *до*, care arată o mișcare, se construiesc de cele mai multe ori cu genitivul precedat de prepoziția *до* :

добежать, дойти до станции	дожить до внучат
довести, донести до дома	добраться до сути дела
допустить до больного	(dar : допустить *к* конкурсу)

(Comparați însă omonimele verbului донести:
донести о приближении кого-н. донести на кого-н.).

Aceeași construcție o formează verbele reflexive cu prefixul *до*, care arată că acțiunea a fost dusă pînă la rezultate extreme, deseori negative :

доиграться до неприятностей	докатиться до преступления
докричаться до хрипоты	дорваться до беды
договориться до глупостей	додуматься до интересной мысли

În sfîrșit, prefixul *до* poate da verbului sensul unei acțiuni complet încheiate ; asemenea verbe cer acuzativul complementului drept :

догнать товарищей	дописать письмо
доесть суп	доплатить сто рублей
доделать работу	дополнить сказанное общим замечанием

În alte cazuri, recțiunea verbelor cu prefixul *до* este determinată de sensul general al verbului, de legăturile lui semantice cu alte verbe :

довериться товарищу	добиться успехов
докучать кому-н. просьбами	дождаться победы ș. a.

Verbele cu prefixul *на*, care arată direcția acțiunii, cer cazul acuzativ precedat de prepoziția *на* :

напасть на врага
наступать на неприятеля
наброситься на вора
натравить собаку на зайца
набрести на знакомого
налететь на воздушное заграждение
нарваться на неприятеля
навлечь на себя подозрение
напасть на лентяев
натолкнуть на правильное решение
не могу налюбоваться на картину
на него нашла грусть
expresia : слёзы навернулись на глаза.

(Comparați : настоять на чём-нибудь ; în această expresie verbul nu arată direcția acțiunii și se construiește cu prepoziționalul).

Verbele cu același prefix *на*, care arată că acțiunea se manifestă într-o măsură mare, se pot construi deopotrivă cu acuzativul ca și cu genitivul fără prepoziție (partitiv) :

налить молока sau молоко
нарубить дров
накупить книг
надавать подарков
наготовить топлива
натерпеться голоду (familiar)
наделать глупостей
наслушаться рассказов
наесться сладкого (e posibilă și construcția наесться сладким, în sensul de *a mînca pînă te saturi*)

Verbele нарадоваться și надивиться se pot construi cu acuzativul precedat de prepoziția *на* (нарадоваться на кого-что-нибудь), dar și cu dativul fără prepoziție (în acest caz se manifestă influența rădăcinii verbului).

În alte cazuri, recțiunea este determinată de sensul general al verbului, fără ca prefixul *на* s-o influențeze :

наскучить кому-н.
навязать кому-н. свои привычки
наведаться к кому-нибудь (familiar)
наслышаться об успехах друга
насладиться музыкой
надышаться лесным воздухом

(comparați expresia : не надышаться на кого-нибудь).

Se pot aduce, de asemenea, o serie de exemple pentru a ilustra faptul că, de pildă, verbele cu prefixul *вы*, care arată o mișcare venită din interior, se construiesc cu genitivul precedat de prepoziția *из*, iar verbele cu același prefix, dar arătînd epuizarea acțiunii, cer acuzativul fără prepoziție ; de asemenea că verbele cu prefixul *из*, care arată o unire, cer de obicei cazul instrumental cu prepoziția *с*, iar cele care arată o mișcare de sus în jos cer genitivul cu prepoziția *с* ș.a.m.d. Numărul exemplelor aduse poate fi mult îmbogățit ; pentru pregătirea lor, profesorul poate folosi dicționarul explicativ al limbii ruse, întocmit de S.I. Ojegov, în care la fiecare verb explicat sînt indicate proprietățile lui sintactice ; într-o oarecare măsură, în cazul de față dicționarul lui S.I. Ojegov poate fi suplinit de

„Îndreptarul privind recțiunea verbelor în limba rusă", despre care am vorbit mai sus.

În predarea recțiunii vom urmări nu atît ca elevii să rețină unele chestiuni generale, cît să-și însușească construcțiile vii, proprii limbii ruse.

Credem că, mergînd pe căile arătate de sistematizare a construcțiilor verbale rusești, subliniind totodată acele cazuri care rămîn în afara unei asemenea clasificări, putem obține ca elevii și studenții noștri să asimileze recțiunea verbală a limbii ruse nu numai pe plan teoretic, ci și în mod practic, într-o măsură mult mai mare decît pînă acum.

DESPRE ÎNTREBUINȚAREA GENITIVULUI ȘI ACUZATIVULUI DUPĂ VERBE CU NEGAȚIE ÎN LIMBA RUSĂ

DE

I. MOISE

Deși pare o chestiune măruntă, această problemă își are totuși importanța ei, dat fiind că prezintă dificultăți nu numai pentru cei care studiază limba rusă, dar și pentru aceia a căror limbă maternă este rusa.

Lucrări speciale consacrate acestei probleme aproape că nu există. La lingviștii ruși și sovietici nu găsim decît unele afirmații disparate, care ating problema în chestiune — unii recomandă numai genitivul (Lomonosov), alții admit și întrebuințarea acuzativului (Buslaev, Șahmatov, Peșkovski). În „Русский язык в школе" nr. 1, 1952, la rubrica „Consultație" se indică anumite cazuri cînd folosirea genitivului sau a acuzativului e preferată. De folosirea acuzativului în propozițiunile negative s-a ocupat în mod special A. I. Tomson [1].

În ultima vreme a mai apărut în „Русский язык в школе" nr. 2/1956 articolul lui L. A. Deribas — „Прямое дополнение при переходном глаголе с отрицанием" — în care se tratează aceeași problemă.

O trăsătură caracteristică care deosebește limba rusă de celelalte limbi indoeuropene e aceea că după verbe tranzitive la forma negativă, în afară de cazul acuzativ se folosește și genitivul, de exemplu : я люблю зиму, dar я не люблю зимы; я знаю закон, dar я не знаю закона.

În limba rusă literară veche, după verbele tranzitive la forma negativă se întrebuințează exclusiv genitivul. Faptul acesta se reflectă și în grama-

[1] *Винительный падеж прямого дополнения в отрицательных предложениях в русском языке*, „Русский филологический вестник" 1903.

ticile vechi cum ar fi, de pildă, gramatica lui M. N. Lomonosov, apărută în 1757.

De întrebuințarea genitivului după verbe tranzitive negative în limba rusă literară veche ne dăm seama și din expresiile idiomatice, care se mențin vreme îndelungată în forma lor inițială, fără a fi supuse transformărilor. Exemple: ни зги не видно (întuneric beznă), ни слуху ни духу о ком-то (nu se aude nimic despre cineva), не давать проходу (a agasa, a plictisi tot timpul cu o rugăminte) шапки не ломает (nu se ploconește), не казать глаз (a fi scump la vedere), не давать спуску (a fi exigent, sever), ног не слышать под собой (nu-și mai încape în piele de bucurie), не отведав горького, не узнаешь сладкого (cine n-a gustat amarul nu știe ce e zaharul), не спросясь броду не суйся в воду (a nu se gîndi la urmări) etc.

Același lucru se poate spune și despre expresiile: не обращать внимания (a nu acorda atenție), не представлять трудности, интереса (a nu prezenta nici o greutate, interes), care se întrebuințează exclusiv cu genitivul. Exemple: Но я *не обращал* на неё *внимания*, а отец захлопотался... (Тургенев, „Часы"); В прежние времена разрешение этого вопроса *не представляло никаких затруднений* (Салтыков Щедрин, „Помпадуры и Помпадурши").

Credem însă că A. M. Peşkovski are dreptate cînd susține că „limba vie niciodată n-a putut să înfăptuiască o astfel de întrebuințare exclusivă a genitivului" [1]. Într-adevăr, chiar în secolul al XVIII-lea, D. I. Fonvizin, în operele căruia influența limbii vorbite se resimte mult mai puternic decît la alți scriitori contemporani, admite și întrebuințarea acuzativului cu negație, deși într-o măsură destul de limitată: *Да не гневи дядюшку* (Д. Фонвизин, „Недоросль", p. 78); Всякий женись на своей невесте. Я *чужу не трону* и *мою* чужой *не тронь-же* (op. cit., p. 76).

Puşkin de asemenea întrebuințează uneori în operele sale acuzativul cu negație: Ещё семь лет — и *обещанье/Ты не исполнишь* может быть („К. Маше") *Не жажду гору* серебра, Не знаю завтра, ни вчера („К. Юдину").

În limba rusă contemporană construcțiile negative cu acuzativul capătă o dezvoltare din ce în ce mai mare. Întrebuințarea genitivului e obligatorie numai în propoziținile negative impersonale, printre care un loc de seamă îl ocupă construcțiile cu verbul быть (бывать): Я и то уж думаю: *нет ли такого разговорного сборника* на разные темы (Куприн, „Молох", p. II).

Aici negația *нет* are valoare de prezent indicativ al verbului *быть* la forma negativă [2]: И пощады тебе *не будет* (Салтыков-Щедрин,

[1] А. М. Пешковский, *Русский синтаксис в научном освещении*, Москва, 1938.
[2] Despre aceasta vorbește și originea ei: provine din „не есть".

„Помпадуры и Помпадурши“); Забору этому *не было конца* ни вправо ни влево (op. cit., p. 54). Trebuie menționat însă că în construcțiile impersonale negative genitivul înlocuiește în cele mai multe cazuri nu acuzativul, ci nominativul.

E de remarcat că în general în construcțiile negative predomină întrebuințarea genitivului. Această regulă se reflectă însă în mod deosebit în diferite stiluri ale limbii. Cea mai frecventă folosire a acuzativului cu negație se întîlnește în limba vorbită. În limba rusă actuală vorbită se observă tendința de creștere a întrebuințării acuzativului cu negație în dauna genitivului. Astfel în vorbirea zilnică se pot auzi asemenea expresii: Кто *не брал билет ? Что не едят* люди, Ваня ест; Ваше выступление показывает, что вы *этот вопрос не знаете*. În „Krokodil”, care reflectă într-o măsură remarcabilă limba vorbită, se întîlnește adesea acuzativul cu negație: *Не будем открывать* здесь *митинг* (Крокодил,, nr. 29/1954, p. 9); Бачите, Брыль *магазин не запечатан*, (*ibidem*, p. 6).

Uneori se întîlnesc în aceeași frază și genitivul și acuzativul cu negație ceea ce arată că nu există o regulă categorică de întrebuințare a unui caz sau altul, din care cauză întîlnim deseori ezitări: *Белья* на них никогда *не меняли*, так же, как никогда *не подметали пол* в этой комнате и *не проветривали воздух*. (Куприн, „Поединок“, p. 197).

Deși genitivul și acuzativul cu negație se întrebuințează paralel și e destul de greu de stabilit reguli categorice de întrebuințare a unui caz sau altul, se pot indica totuși anumite situații, cînd întrebuințarea unui caz poate fi preferată celuilalt.

1) Cazul genitiv folosit după verbele tranzitive cu negație a căpătat funcțiunea de a întări ideea de negare: Ну, да, ношу джерси, потому что *терпеть не могу проповедей* Льва Толстого (Горький, „Жизнь Клима Самгина“ p. 170); *Не запирайте ворот*, я за доктором — сказала она выбегая на улицу (*ibidem*, p. 93). Prin întrebuințarea paralelă a celor două cazuri în construcțiile negative limba rusă și-a îmbogățit mijloacele de exprimare; s-a ajuns la faptul că negația puternică poate fi exprimată nu numai cu ajutorul cuvintelor care întăresc negația, ci și prin folosirea cazului genitiv.

2) Sînt în limba rusă verbe, care la forma negativă, în majoritatea covîrșitoare a cazurilor, cer genitivul. Astfel sînt, de ex.: иметь, давать (дать), терпеть, выносить: А ну их! *Терпеть не могу инженерных обедов* — поморщился Бобров (Куприн, „Молох“, p. 33); Я *не выношу праздничных улиц* и людей, которые в седьмой день недели одевают на себя чистенькие костюмы, маски счастливцев (Горький, „Жизнь Клима Самгина“, p. 225); *Позволения* никто *не даёт*, а только что от мужчины в доме ничего не прибудет (Лев Толстой, „Крейцерова соната“).

Un loc deosebit în această grupă îl ocupă verbul иметь care, la forma negativă, cere exclusiv genitivul : Человек, — это мыслящий орган природы, *другого значения он не имеет* (Горький, „Жизнь Клима Самгина", p. 117); А люди-мастера были забиты и сами *не имели вещей* (Лев Кассиль, „Швамбрания", p. 31). Astfel de verbe la forma negativă cer de regulă genitivul, deoarece datorită semnificației lor lexicale sînt capabile să exprime o negație accentuată, ca : *не люблю* și *терпеть не могу*, *не выношу*.

Не имею este identic ca sens cu *у меня нет;* ambele exprimă o negație absolută care impune întrebuințarea genitivului. *Не имею* ține de fapt de stilul operelor de știință, în limba vorbită îi corespunde *у меня нет*

3) Gerunziul negativ, aproape fără excepție, se întrebuințează cu cazul genitiv : Тогда всё-таки я, *не выпуская кинжала*, схватил её левой рукой за горло... (Лев Толстой, „Крейцерова соната");... он продолжал, очевидно ни на минуту, *не теряя нити* своей мысли (*ibidem*). Я кликнул Тархова по имени, и, *не получив ответа*, хотел было удалиться (Тургенев, „Пунин и Бабурин").

4) După cum am mai spus, *negația puternică* cere de obicei cazul genitiv. În limba rusă există mai multe mijloace de a exprima o astfel de negație :

a) Trebuie menționată în primul rînd *negația dublă*, cînd negația este accentuată de particula negativă *ни*, sau de adverbe și pronume negative formate cu această particulă (не + ни, никто, ничто, никакой, ничей, ниодин, нигде, никуда, ниоткуда, никогда. нимало, нисколько etc.).

Exemple : Но просматривая идеи знакомые ему, Клим Самгин *не находил ни одной удобной* для него... (Горький, „Жизнь Клима Самгина" p. 365);... какой-то молчаливый господин в сером, *не обращавший* на себя *ничьего внимания* (Куприн, „Молох", p. 11); Новые впечатления *не внушали* им более *никакого интереса*, а только еще сильнее утомляли их (*ibidem*, p. 31); *Ни громов, ни молний не последовало*, никого не попросили оставить службу... (*ibidem*, p. 38); Они *никому не приносят пользы* — а я тебе так буду благодарен, брат! (Тургенев, „Часы"); Но Давид, казалось, *нисколько не понимал моих намеков* (*ibidem*).

E de remarcat însă că aceste cuvinte, care întăresc negația, nu întotdeauna impun întrebuințarea genitivului : Я *никогда не забуду выражение* отчаянного ужаса, которое выступило в первую секунду на обоих их лицах, когда они увидали меня (Лев Толстой, „Крейцерова соната") *Не слушая ни Алину*, ни её, горбатенькая всё таскала детей, как собака щенят (Горький, „Жизнь Клима Самгина", p. 376).

b) Negația puternică poate fi exprimată în rusește și cu ajutorul unor expresii idiomatice formate pe baza negației duble : *ни*

черта[1] *не* (черта provine de la *чорт*, „drac"), ни гроша не, ни шиша не, ни хрена не, ни фиги не. Toate sînt sinonime cu ничего, de ex.: ни черта не сделал „n-am făcut nici pe dracul", ни гроша не получил „n-am primit nici o para", dar sînt mult mai expresive şi exprimă o negaţie mult mai categorică.

c) După verbe la forma negativă însoţite de adverbele *совершенно*, *даже* se foloseşte de cele mai multe ori cazul genitiv: Лекции, споры, шопоты, весь хаотический шум сотен молодёжи, опьяненной жаждой жить, действовать, всё это так оглушало Самгина, что он *не слышал даже мыслей своих* (Горький, „Жизнь Клима Самгина", p. 224); Поболтать с ним о будущем—наслаждение. Но настоящего он совершенно не понимает (*ibidem*, p. 173).

d) În operele scriitorilor din secolul al XIX-lea (Puşkin, Gogol, Nekrasov, Turgheniev etc.), negaţia puternică este exprimată şi prin folosirea verbelor de aspect imperfectiv cu sufixele *-îva*, *-iva*. Astfel de verbe subliniază uneori repetarea acţiunii[1], alteori exprimă un trecut îndepărtat. La forma negativă ele întăresc considerabil negaţia: *Я не слыхивал* от нее *умного слова*, зато я и пошлости от неё не слыхал; а умнее *глаз* я не *видывал* (Тургенев, „Часы"); Собственно меня больше всего интересовала его борода: она была очень гладко выбрита, но *таких синих щёк и подбородка я отроду не видывал* (Тургенев, Пунин и Бабурин).

e) Cînd verbul la forma negativă e urmat de pronumele negativ ничего + un adjectiv sau participiu, acestea stau întotdeauna în cazul genitiv: Это значит, что в твоем поведении я *не вижу ничего хорошего* (Горький, „Жизнь Клима Самгина", p. 177); Самгин *не замечал* в нем *ничего лишнего*, *придуманного*, ничего, что позволило бы думать: этот человек не таков, каким он кажется (*ibidem*, p. 220); *Ничего* —[genitivul pronumelui negativ *ничто* — se întrebuinţează aşa de des în construcţiile negative duble, încît aproape că s-a desprins de forma de bază — *ничто* — şi a devenit de sine stătător.

5) Sînt cuvinte în limba rusă care, cînd urmează unui verb cu negaţie, stau aproape exclusiv în cazul genitiv, cum ar fi, de ex., pronumele demonstrative *это*, *то* şi pronumele relativ *что*: Клим поднял голову, хотел надеть очки и *не мог сделать этого*, руки его медленно опустились на край стола (Горький, „Жизнь Клима Самгина", p. 112); Отец рассказывал лучше бабушки и всегда что-то такое, *чего* мальчик *не замечал* за собой, не чувствовал в себе (*ibidem*, p. 112); Клим послушал его и ушел *не узнав того*, что хотелось знать (*ibidem*, p. 11).

[1] *Черта* la origine poate fi acuzativ-genetic, deoarece provine de la un substantiv socotit însufleţit, acum însă nu se mai resimte legătura cu cuvîntul de bază datorită transformărilor fonetice prin care a trecut, şi forma e simţită de toată lumea ca un genitiv.

[2] В. В. Виноградов, *Русский язык*, Moscova, 1947, p. 503.

Deși extrem de rar, totuși aceste cuvinte se întîlnesc și în cazul acuzativ: *Не понимают это,* — которые назад пятятся, вперед задницей живут... (Горький, „Рассказы о героях“).

6) De obicei substantivele care desemnează noțiuni abstracte, cînd urmează unui verb la forma negativă, se pun în cazul genitiv [1]: Он долго соображал, как нужно наказать её, и *не нашел* для девочки *наказания*, которое не было бы обидно и ему (Горький, „Жизнь Клима Самгина“ p. 91); а так как он поступком своим доказал, что недостоин носить их, и даже *цены им не понимает*... (Тургенев, „Часы“); Но вице-губернатор *не слышит этого зловредного объяснения*... (Салтыков-Щедрин, „Помпадуры и Помпадурши“).

7) Genitivul se folosește și după verbe la forma negativă urmate de un complement care exprimă o *cantitate nedeterminată* (разделительно-количественное значение): Давыдов отец всё не ехал и даже *писем не присылал* (Тургенев, „Часы“; Отец всё чаще уезжает в лес, на завод или в Москву, он стал рассеянным и уже *не привозил* Климу *подарков* (Горький, „Жизнь Клима Самгина“); В этот вечер Нехаева *не цитировала стихов, не произносила имён* поэтов, не говорила о своем страхе перед жизнью и смертью... (*ibidem*, p. 229). În acest caz genitivul subliniază nu atît faptul că acțiunea nu are loc, cît cantitatea nedefinită; el se traduce în românește prin acuzativul nearticulat: не привозил подарков „nu aducea daruri”, не цитировала стихов „nu cita versuri”.

8) În construcțiile infinitivale negative se întrebuințează aproape exclusiv genitivul: Люблю, не люблю ли, про то я знаю,—отвечала она: а только чему быть, *того не миновать* (Тургенев, „Пунин и Бабурин“) Спит, не шевелится; даже *дыханья не слыхать* (Тургенев, „Часы“); Вам *не видать таких сражений* (Лермонтов, „Бородино“). În astfel de propoziții acțiunea este simțită ca imposibilă, din care cauză negația e puternică și cere genitivul [2].

9) Se întîlnesc cazuri în limba rusă cînd se folosește complementul direct în genitiv, iar negația *нет* este numai subînțeleasă: Ну, это ты выдумала! Ни тени кокетства! (Горький, „Жизнь Клима Самгина“, p. 167); Один сегодня утром скончался, а другой если ещё не умер, то вечером умрёт непременно... А у нас *ни медикаментов, ни помещения, ни фельдшеров опытных* (Куприн, „Молох“, p. 33).

★

Se pot indica anumite situații cînd în construcțiile negative acuzativul este preferat genitivului.

---

[1] „Русский язык в школе“ 1952, nr. 1, p. 90.

[2] М. В. Ломоносов, *Российская грамматика*, în *Полное собрание соч.*, t. VII Moscova, 1952, p. 528.

1) Dacă în genitiv stau substantivele abstracte, acuzativul subliniază caracterul concret al obiectului [1]: А вы *грушу не хотите?* (Леонид Андреев, „Тьма", p. 242); Ничего подобного, он вовсе *не украл книжку* Горький, „Жизнь Клима Самгина" p. 325); Мать, осторожно, чтобы *не стереть пудру* с щёк, прикладывала ко глазам своим миниатюрный платочек, но Клим видел, что в платке нет нужды, глаза совершенно сухи (*ibidem*, p. 275). Asemenea construcții cu acuzativul se dezvoltă și-și lărgesc sfera de întrebuințare sub influența limbii vorbite.

2) Tocmai pentru că subliniază caracterul concret al obiectului, acuzativul se întrebuințează cu nume de ființe sau cu nume proprii: *Не понимаю Алину,* — что её заставило? (Горький, Жизнь Клима Самгина" p. 250); Клим давно знал, что мать *не любит Лидию*, но так решительно она впервые говорила о ней (*ibidem*, p. 167); За что ты *не любишь мою маму?* (*ibidem*).

Ar fi greșit însă să se creadă că acuzativul cu negație se întrebuințează numai atunci cînd complementul lui este un substantiv concret. Sînt cazuri cînd și complementul exprimat printr-un substantiv abstract stă în acuzativ: Неужели он *не понимает всю невозможность, всю нелепость* заговоров у нас, в России (Тургенев, „Пунин и Бабурин"); Он *не закончил свою мысль*, почувствовав легкий приступ презрения к Лидии (Горький, „Жизнь Клима Самгина", p. 408).

3) Cînd verbul la forma negativă e despărțit de obiect printr-un infinitiv sau prin alte cuvinte, se poate întrebuința atît genitivul, cît și acuzativul. În majoritatea cazurilor însă se preferă acuzativul: Кутузов *не дал ей кончить фразу* (Горький, „Жизнь Клима Самгина", p. 175); ...как мы можем браться за производство стаканов, если мы *не умеем отличить стакан* от рюмки, бутылки, графина, колбы (А. С. Макаренко, „О коммунистическом воспитании", p. 79).

Cînd între verbul la forma negativă și complement sînt intercalate alte cuvinte, ideea de negație slăbește într-o oarecare măsură, ceea ce face posibilă întrebuințarea acuzativului în astfel de construcții.

4) Acuzativul se mai întrebuințează și atunci cînd complementul stă înaintea verbului: Знаете, есть эдакие девицы с недостатками: *недостаточек* никто бы и *не заметил*, но девица сама предваряет (Горький, „Жизнь Клима Самгина", p. 250); Он должно быть, неу мный, даже *хорошую жену не мог себе выбрать*, жена у него маленькая, некрасивая и злая (*ibidem*, p. 26).

5) Acuzativul se folosește, prin excelență, cînd avem de-a face cu o negație slabă, parțială, puțin accentuată: Я, вообще, *мало знаю и не понимаю Россию* (*ibidem*, p. 172); А я — хочу и не хочу курицу (*ibidem*,

[1] „*Русский язык в школе*", 1952, pr. 1, p. 90.

p. 120). Ср.: Я *вовсе не хочу курицы.* Если нашими фонариками *не можем осветить всю тьму*, так погасим же огни и все полезем в тьму (Леонид Андреев, „Тьма", p. 265).

Aici acționează aceeași regulă care cere genitivul în construcții cu negație puternică.

6) Cazul acuzativ indică caracterul definit al obiectului, spre deosebire de genitiv, care arată că obiectul e nedefinit [1]. În acest caz acuzativul se traduce în romînește prin acuzativul articulat, iar genitivul prin acuzativul nearticulat : не давай ему *деньги* „nu-i da banii", не давай ему *денег* „nu-i da bani", я не ел *колбасу* „n'am mîncat salamul", я не ел *колбасы* „n-am mîncat salam". Regula e valabilă și pentru forma afirmativă.

7) Cînd negația nu se referă direct la complement se întrebuințează exclusiv acuzativul : *Не они пьесу печатали* (Крокодил, nr. 29/1954, p. 7); *Революцию не делают с антрактами* (Горький, „Жизнь Клима Самгина", p. 130). Не значит ли это, что мы обречены в своей воспитательной работе иметь дело исключительно с символами, иначе говоря, что мы *будем воспитывать не коммунистическую личность*, а коммунистическую декорацию личности? (А. С. Макаренко, „О коммунистическом воспитании", p. 80).

După cum reiese din acest articol, întrebuințarea genitivului și a acuzativului după verbele la forma negativă nu este cu totul întîmplătoare, deși există situații cînd se pot folosi ambele cazuri. Sînt însă situații cînd folosirea unui caz este preferată celuilalt, pentru că anumite norme stilistice cer aceasta. Posibilitatea întrebuințării a două cazuri în construcțiile negative, e drept, face multe dificultăți străinilor care învață limba rusă, dar ea este necesară pentru exprimarea diverselor grade de intensitate a negației, îmbogățind astfel mijloacele de expresie ale acestei limbi.

---

[1] А. А. Реформатский, *Введение в языкознание*, Moscova, 1955, p. 229.

CRONICĂ

CONFERINȚELE PROFESORULUI ALF LOMBARD LA BUCUREȘTI

În luna octombrie 1956, cunoscutul romanist și prieten al țării noastre, profesorul Alf Lombard de la Universitatea din Lund, Suedia, a petrecut cîteva săptămîni la noi, ca invitat al Institutului de lingvistică din București. Cu acest prilej, lingvistul suedez a ținut trei comunicări de specialitate și a avut un larg schimb de păreri cu lingviștii romîni, privitor la problemele și realizările lingvisticii noastre.

În ziua de 12 octombrie 1956, profesorul Alf Lombard a vorbit la Institutul de lingvistică despre limbile seandinave. Oaspetele a fost salutat de către prof. D. Macrea, directorul Institutului, cu aceste cuvinte:

În numele Consiliului științific și al tuturor colaboratorilor Institutului de lingvistică al Academiei Republicii Populare Romîne, salut, cu o deosebită bucurie, prezența în mijlocul nostru a lingvistului de reputație mondială, Alf Lombard.

Activitatea d-sale este binecunoscută fiecăruia dintre noi prin lucrările de o excepțională valoare asupra limbii romîne și de romanistică, care ne sînt de mare folos în munca ce se desfășoară astăzi la institutul nostru.

Folosesc acest prilej ca să exprim profesorului Alf Lombard admirația noastră pentru originalitatea studiilor sale asupra limbii romîne și recunoștința cea mai vie pentru felul în care, prin autoritatea sa științifică, menține interesul, în fața lumii științifice din Apus, pentru problemele limbii noastre. Prin activitatea sa, profesorul Lombard continuă tradiția creată de marii romaniști europeni Friederich Diez, Hugo Schuchardt, Wilhelm Meyer-Lübke, Gustav Weigand, Kristian Sandfeld, Mario Roques, V. F. Șișmarev, care au studiat cu dragoste limba romînă și au făcut cunoscute în lingvistica mondială caracterul ei latin și specificul dezvoltării sale.

Profesorul Alf Lombard nu studiază limba romînă ca o rece îndeletnicire profesională, ci cu pasiunea caldă a savantului devotat din inimă muncii sale, dovedind prin corectitudinea și distincția cu care o vorbește un atașament sufletesc profund față de ea.

Prietenia nedezmințită pe care d-sa a arătat-o, de la începutul carierei sale științifice, țării și poporului romîn se explică prin faptul că el cunoaște și iubește elementul cel mai trainic al ființei și istoriei noastre, care este limba noastră.

Venind în Romînia, după un răstimp îndelungat, profesorul Lombard are prilejul să constate la institutul nostru că studiul limbii romîne, pe care d-sa o iubește atît de mult, a făcut progrese, prin sprijinul excepțional acordat muncii lingvistice de către statul nostru de democrație populară. Numeroasele lucrări alcătuite de institut și cele pe cale de elaborare sînt o dovadă a nivelului pe care l-a atins lingvistica romînească în cadrul revoluției noastre culturale, în care studiul și

cultivarea limbii naționale constituie o sarcină de onoare și de răspundere pentru lingviștii din țara noastră.

Bucuriei de a-l saluta pe profesorul Alf Lombard ca prieten al limbii și țării noastre asociez omagiul meritat savantului care reprezintă astăzi în fața noastră știința patriei sale și care ne împărtășește, în cadrul comunicării ce va urma, cunoștiințe prețioase asupra limbilor scandinave. Deoarece aceste limbi sînt încă puțin cunoscute la noi, considerăm inițiativa profesorului Alf Lombard de a vorbi despre ele ca o perspectivă luminoasă și rodnică pe care d-sa o deschide în fața lingviștilor din țara noastră.

Mulțumindu-i pentru vizita cu care onorează institutul nostru și pentru comunicarea ce o va ține, îl asigur încăodată de toată dragostea noastră și că-l vom asculta cu multă plăcere.

★

Prof. Alf Lombard a prezentat apoi o schiță istorică a dezvoltării limbilor scandinave, punînd în lumină tendințele evoluției celor trei limbi : norvegiana, suedeza și daneza. Pentru prima oară un suedez a expus în romînește problemele vechi și contemporane ale limbilor scandinave.

Dintre aceste trei limbi, suedeza a păstrat mai bine decît daneza fizionomia vechii limbi nordice. Ea a menținut finalele explozive *k*, *t*, *p*, pe care daneza le-a schimbat în *g*, *d*, *b*. Traducerea Bibliei de către Olaus și Laurentius Petri a avut o mare influență asupra dezvoltării suedezei moderne. În secolele din urmă (după 1700) s-au produs mari schimbări, mai ales în vocabular. Multe cuvinte franceze, introduse în limbă în secolele XVII și XVIII, au fost înlocuite cu elemente din limba veche și din graiul viu. Suedeza actuală are terminațiile pline, armonioase.

Daneza, în trecut, datorită condițiilor istorice speciale, a avut preponderență și în Norvegia, mai ales după unirea acestei țări cu Danemarca în secolul al XIV-lea. Daneza a devenit limbă literară oficială a Norvegiei și continuă și azi să fie acolo limba literaților. Norvegiana e limba poporului și are numeroase dialecte, explicabile prin natura geografică a țării. În veacul trecut s-a pornit un curent de ridicare pe plan literar a norvegienei. Totuși daneza a rămas limba literară a norvegienilor, însă s-au introdus în limba daneză, din graiul viu norvegian, multe elemente populare, dialectale. Așa au procedat și marii scriitori H. Ibsen și B. Björnson.

Ca și islandeza, norvegiana a păstrat diftongii vechii limbi nordice și a pierdut anumite grupuri de consoane inițiale, care au fost menținute însă în daneză și suedeză.

În încheierea conferinței sale, prof. Alf Lombard a distribuit textul multiplicat al celor trei imnuri naționale (suedez, danez și norvegian), pe care le-a citit și tradus, pentru a ilustra caracteristicile fonetice și gramaticale ale celor trei limbi scandinave.

Reproducem, aici textul și traducerea făcută de conferențiar imnului suedez :

Du gamla, du fria, du fjällhöga Nord,
du tysta, du glädjerika, sköna,
jag hälsar dig, vänaste land uppå jord,
din sol, din himmel, dina ängder gröna.

O tu, vechiul, liberul Nord (= Scandinavia)
cu munți înalți și acoperiți de zăpadă,
tu, liniștite Nord, plin de bucurii, de frumuseți ;
te salut, o țară cea mai încîntătoare de pe lume,
salut soarele, cerul, plaiurile tale verzi.

Du tronar på minnen från fornstora dar,
då ärat ditt namn flög över jorden,
Jag vet att du är och förblir vad du var.
Ja, jag vill leva, jag vill dö i Norden".

Tu păstrezi amintiri din trecutele zile
Cînd numele tău, slăvit, zbura prin lume.
Eu știu că tu ești și vei rămîne ceea ce ai fost
Da, eu vreau să trăiesc și să mor în Nord.

★

La Academia R.P.R. prof. Alf Lombard a prezentat sintetic concluziile monumentalei sale lucrări, apărută anul trecut, „Le verbe roumain" (Verbul românesc) în 2 vol. (1223 pagini), cea mai vastă monografie scrisă pînă azi asupra unui capitol de morfologie românească. Învățatul romanist, după ce a adus un cald omagiu țării și limbii noastre, a subliniat importanța științifică pe care o are pentru romaniști și pentru lingviști în general, cunoașterea și studiul limbii române.

Studiul asupra verbului românesc e o parte dintr-o lucrare mai întinsă privitoare la limba noastră, lucrare pe care prof. Alf Lombard o pregătește de mulți ani.

În clasificarea morfologică a verbului românesc, conferențiarul a stabilit cîteva criterii fundamentale : 1. terminațiile — cea mai caracteristică fiind aceea a infinitivului ; 2. absența sau prezența sufixului — *ez* sau — *esc* la persoana I a prezentului indicativ, de unde verbe cu prezent tare și verbe cu prezent slab ; 3. alternanțele consonantice la fonemul final al radicalului ; 4. vocalismul. În unele cazuri mai restrînse, se ține seama și de diversele tipuri de perfect, de difuziunea mai mare sau mai mică în interiorul flexiunii, a consonantismului alterat. Primul și al doilea dintre criteriile enumerate duc la clasificarea verbelor românești în șase mari categorii : 1. verbe cu infinitivul — *a* și cu prezentul tare : *fura, fur* ; 2. verbe cu infinitivul în — *a* cu prezentul slab ; *forma, formez* ; 3. verbe cu infinitivul în — *i* (*î*) și cu prezentul tare : *dormi, dorm* ; 4. verbe cu infinitivul în — *i* (— *î*) și cu prezentul slab ; *iubi, iubesc* ; 5. verbe cu infinitivul în — *ea* : *tăcea, tac* ; 6. verbe cu infinitivul în — *e* (— *ă*) : *merge, merg*. De asemenea, celelalte criterii de clasificare duc la stabilirea de subclase în interiorul celor șase clase mari.

★

În ziua de 20 octombrie 1956, lingvistul suedez a vorbit la Facultatea de filologie, inaugurînd conferințele Cercului de lingvistică pe 1956/57. Tema conferinței a fost : „Constituirea limbii române literare", problemă care a stîrnit un interes deosebit, deoarece ea e de mai mult timp viu discutată la noi, la Academia R.P.R., în facultăți și în publicistica noastră.

Caracteristic pentru limba română e faptul că în comparație cu celelalte limbi romanice diferențele dialectale sînt mici. Cu toate acestea limba literară română comună s-a desăvîrșit tîrziu, cînd statul unitar a influențat, în măsură considerabilă, dezvoltarea unității limbii române. Față de italiană și celelalte limbi romanice, limba noastră ajunge la fixarea ei modernă mult mai tîrziu. Există și azi în vocabular și în gramatică oscilații mari și trăiesc cuvinte latine și slave pentru aceeași noțiune importantă : *trăi-viețui, oră-ceas, vreme-timp, prilej-ocazie, ban-monedă* etc. În ceea ce privește neologismele se manifestă ezitări și în folosirea accentului : *maritim-marítim, bárbar-barbár, profésor — profesór*. În morfologie, pluralul unor substantive e variabil : *bulevarde-bulevarduri, strade-străzi*. La formarea cuvintelor există concurență între diversele sufixe : *creare-creațiune-creație*. Astfel de exemple ne arată că atît vocabularul cît și structura morfologică a limbii române prezintă o considerabilă bogăție și particularități distincte care fac din această limbă un interesant obiect de studiu pentru specialiști și mai ales pentru romaniști.

★

Cele trei conferințe ale lingvistului suedez au fost ascultate de un numeros public format din lingviști, scriitori, cercetători, oameni de cultură, studenți, care au fost impresionați de cunoașterea adîncă a problemelor limbii noastre și de distincția cu care conferențiarul vorbește limba română. Cei prezenți la conferință și-au manifestat prețuirea și simpatia față de prof. Alf Lombard a cărui muncă științifică pasionată și rodnică contribuie la mai buna cunoaștere a limbii noastre în străinătate.

GH. BULGĂR

DUPĂ O VIZITĂ ÎN REPUBLICA CEHOSLOVACĂ

Răspunzînd invitației mai multor lingviști cehi care se ocupă de problemele limbii romîne, am vizitat Cehoslovacia timp de trei săptămîni. Această invitație a fost pentru mine un bun prilej de a cunoaște o țară prietenă, cu un trecut istoric și cultural bogat, care se găsește astăzi în plină dezvoltare.

Numele Cehoslovaciei e bine cunoscut, atît datorită multor realizări culturale, apreciate în lumea întreagă, cît și din pricina evenimentelor petrecute acolo în ultimele decenii. În timpul celui de-al doilea război mondial, mai multe țări au dat unor localități numele de Lidice, după satul ceh distrus de naziști. După 1945, anul eliberării, numele unuia dintre eroii luptei împotriva fascismului a devenit cunoscut și iubit pretutindeni, numele lui Iulius Fučik. Tineretul lumii cunoaște Praga, orașul unde a avut loc primul festival al tineretului și studenților.

Cele 13 milioane de locuitori ai republicii ocupă un teritoriu de 128 000 km pătrați, format din regiunile Boemia, Moravia, Silezia și Slovacia. Poziția geografică avantajoasă — la răscrucea drumurilor dintre est și vest, nord și sud — a contribuit din cele mai vechi timpuri la dezvoltarea economică și culturală a țării. Produsele de export — mașinile-unelte, mașinile textile podurile, macaralele, vapoarele, instalațiile portuare, automobilele, motocicletele — sînt apreciate și cerute în Europa, Asia și America. Legăturile culturale, științifice, tehnice cu străinătatea sînt deosebit de dezvoltate în Cehoslovacia. Am putut constata lucrul acesta din primele clipe petrecute pe pămîntul republicii prietene, la aeroportul din Praga. Linii aeriene directe leagă Cehoslovacia de Amsterdam, Berlin, Bruxelles, București, Budapesta, Moscova, Sofia, Stockholm și Varșovia.

Cehoslovacia e o țară cu tradiții culturale puternice. Muzicieni, scriitori și oameni de știință ca Smetana, Dvořák, Čapek, Nemcóvá, Komensky și alții se bucură de un renume mondial.

Cehii sînt mîndri de valorile culturale ale trecutului. M-a uimit bogăția de cunoștințe istorice precise pe care le are orice locuitor al Pragăi în legătură cu turnurile, podurile, teatrele, clădirile mai importante ale orașului. De altfel centrul e aproape în întregime un monument istoric. Castelul Hradčany, care domină întreg orașul, a fost construit în secolul al VI-lea și refăcut în secolul al XVIII-lea. Abia cînd am privit de aici, la apusul soarelui, panorama capitalei, cu scînteierea zecilor de cupole, am înțeles numele ei — Zlata Praha (Praga de aur). În incinta castelului Hradčany se înalță, uriașe, arcadele ogivale și săgețile turnurilor catedralei Sf. Vit, care datează din secolul al XIV-lea. La teatrul Tyl s-au cîntat pentru prima dată operele lui Mozart „Nunta lui Figaro" și „Don Juan" (1787). Povestea Teatrului Național din Praga este edificatoare pentru dragostea de cultură a poporului ceh : clădirea a fost ridicată prin subscripție publică între anii 1862 și 1881. La două luni de la inaugurare fiind distrusă de un incendiu, în mai puțin de o lună s-au strîns fondurile necesare reconstruirii.

Regimul democrat-popular încurajează tradițiile culturale multiseculare și a creat condiții prielnice pentru un nou avînt. Există astăzi 64 de teatre permanente și 3450 de cinematografe, la fiecare 5 locuitori se numără cîte un aparat de radio, iar în 1953 și-a început emisiunile stația de televiziune Praga. Numărul studenților s-a dublat față de 1936 și jumătate din aceștia sînt bursieri. Academia Cehă și cea Slovacă, prima creată în 1784 și restructurată în 1952, coordonează aproape întreaga muncă științifică din țară. Editura Academiei tipărește circa 200 de lucrări originale anual și scoate 43 de reviste, dintre care unele exclusiv în limbi străine. Editura publică de asemenea 4 reviste de popularizare.

Realizările științifice, tehnice și artistice ale Cehoslovaciei au început să fie cunoscute la noi tot mai bine în ultimii ani. Cărțile scriitorilor Čapek, Jirásek, Nemcová sînt apreciate și iubite de cititorii romîni. Acordurile culturale și științifice romîno-cehe s-au dovedit rodnice pentru țara noastră. În ceea ce privește lingvistica, o știință care a ocupat și ocupă un loc de cinste

în republica prietenă, colaborarea romîno-cehă, începută numai de cîţiva ani, e în plină dezvoltare. Am cunoscut lingvistica cehă, realizările ei valoroase din trecut şi de astăzi, din discuţiile pe care le-am avut cu specialişti cehi, din vizitele pe care le-am făcut la Academia de Ştiinţe, la Cabinetul de filologie modernă, la Institutul Slav, la diferite catedre ale Facultăţii de filologie din Praga, în biblioteci şi librării.

Am răsfoit în cîteva librării publicaţiile de lingvistică. Sînt numeroase şi au o vechime remarcabilă. „Listy filologické", de pildă — foaia filologică, consacrată studiilor de lingvistică cehă şi comparată — se găseşte în al 81-lea an de existenţă ; „Naše řeč" („Limba noastră") revistă de cultivare a limbii, apare de 40 de ani. Nu sînt mult mai tinere nici „Časopis pro moderní filologii" („Revista de filologie modernă"), „Slavia" (publicaţie consacrată filologiei slave), „Archiv orientální", „Slovo a slovesnost" („Cuvîntul şi literatura") — revistă de teoria şi cultivarea limbii.

Eforturile lingviştilor cehi din secolul trecut au ridicat considerabil prestigiul Cehoslovaciei în lumea ştiinţifică. Se ştie de asemenea că, între anii 1930 şi 1940, lingvistica cehă a ocupat un loc de frunte în Europa. Şcoala structuralistă pragheză, cu toate lipsurile ei, cu toată orientarea greşită în unele privinţe, a însemnat un progres pentru ştiinţa limbii. Tezele structuralismului praghez vor fi discutate şi reconsiderate în cadrul secţiei de lingvistică structurală a Cercului lingvistic de la Praga, care şi-a reluat activitatea în toamna anului 1956.

După al doilea război mondial şi după stagnarea cauzată de influenţa marrismului, lingvistica cehoslovacă se află într-o nouă perioadă de avînt, dominată de efortul de a folosi metodele de cercetare ale lingvisticii marxiste. Iată numai cîteva titluri de lucrări consacrate limbii cehe : „Gramatica limbii cehe" de Trávníček, „Dicţionarul etimologic" de Holub şi Kopečný, „Tipologia limbii cehe" de Skalička, „Gramatica practică a limbii cehe" de Havránek şi Jedlička, „Dicţionarul ortografic şi morfologic" de Adam, Iaros şi Holub.

Activitatea lingviştilor e coordonată de Secţia a VIII-a a Academiei de Ştiinţe, de care depind :

— Institutul oriental,
— Institutul slav,
— Institutul de limbă cehă (unde se studiază şi problemele de lingvistică generală),
— Cabinetul de filologie modernă,
— Cabinetul de studii clasice,
— Cabinetul de documentare filologică,

Am cunoscut la Praga numeroşi slavişti, romanişti, balcanologi, clasicişti şi orientalişti, printre care mulţi cercetători tineri. La catedra de slavistică a Facultăţii de filologie am discutat despre ultimele lucrări din acest domeniu : Horálek — „Introducere în studiul limbilor slave", Horálek — „Evangheliare şi tetraevanghele", Dostál — „Studii asupra sistemului aspectului verbal în slava veche", Dostál — „Evoluţia dualului în limbile slave, în special în polonă."

Despre filologia romanică în Cehoslovacia am discutat cu asistenta Jiřiná Smrčková, care şi-a făcut studiile în Romînia. Astfel am aflat de conferinţa filologilor moderni, care a avut loc la Liblice, în 1954, unde s-a arătat că sarcina cea mai urgentă este pregătirea de gramatici ştiinţifice pentru limbile străine contemporane. Problemele de care se interesează romaniştii cehi sînt următoarele : începuturile limbilor romanice în legătură cu latina vulgară (Křepniský), diminutivele în limbile romanice (Studiul lui J. Dvořák consacrat diminutivelor în latina vulgară şi în spaniolă), ortografia limbii franceze (vezi interesanta carte a regretatului romanist V. Buben „Influenţa ortografiei asupra pronunţării limbii franceze moderne").

Orientalistica cehă este legată de numele lui B. Hrozný, savant de renume mondial, autorul descifrării hieroglifelor hitite şi al unei interesante încercări de descifrare a scrierii liniare B din Creta. La Institutul oriental au fost elaborate gramatici ale limbilor coreeană, bengaleză şi japoneză. La secţia de orientalistică a Facultăţii de filologie din Praga se studiază un număr impresionant de limbi : hitita, asiriana, toharica, mongola, chineza, japoneza, coreeana,

indiana, vietnameza, birmana, indoneziana, persana, turca, armeana, limbile caucaziene, egipteana, bantu. Nu este un lucru neobișnuit pe coridoarele acestei facultăți să auzi studenți cehi discutînd cu colegi chinezi, coreeni sau indieni în limba maternă a acestora. Am avut ocazia să asist la o discuție între președintele Sukarno al Indoneziei și niște tineri cehi care studiaseră limba indoneziană. Discuția a avut loc numai în limba indoneziană, pe care cehii o vorbeau curent.

O mențiune specială se cuvine studiilor consacrate limbii române. Interesul viu pentru această limbă continuă tradiția creată de fondatorul studiilor de romanistică din Cehoslovacia J. U. Jarník. La secția lexicografică a Institutului slav s-a terminat redactarea unui dicționar român-ceh și vor începe în curînd lucrările dicționarului ceh-român. Ambele lucrări se bazează pe colaborarea dintre lingviștii cehi și români. De limba română se ocupă îndeosebi lingviștii Křepinský, Křečan, Wittoch, Beneš, Hořejší, Smrčková și J. Felix. Lucrarea cunoscutului romanist Křepinský consacrată influenței slave asupra verbului românesc este de un mare folos pentru cercetătorii istoriei limbii române. Prof. A. Křečan, de la Facultatea de filologie din Praga, este autorul unui manual de limba română pentru studenții cehi, care urmează să fie dat la tipar în cursul anului 1957. Ultima parte a manualului cuprinde o expunere succintă a gramaticii limbii române, alcătuită pe baza celor mai noi lucrări de lingvistică apărute în România și cu exemplificări literare bine alese. Tot prof. Křečan pregătește un manual de conversație pentru cehii care călătoresc în România. Tînărul lingvist J. Felix, care a studiat un timp în țara noastră, pregătește un manual de limba cehă pentru români. J. Smrčková are un interesant studiu despre influența originalului slav asupra traducerii unor texte religioase românești. Cercetătorul V. Hořejší studiază problema mijloacelor analitice și sintetice de exprimare a cazurilor în limba română, precum și problema genului neutru.

Aș vrea să închei aceste impresii și informații în legătură cu vizita mea în Republica Cehoslovacă enumerînd lucrările aflate în curs de elaborare la diferite institute de lingvistică din Praga : dicționarul manual al limbii cehe, un dicționar normativ, revizuirea regulilor ortografice, un dicționar istoric al limbii cehe ; o serie de dicționare bilingve — polon, bulgar, sîrbo-croat, maghiar, francez, albanez, portughez, suedez. Se continuă publicarea marelui dicționar rus-ceh, din care au apărut pînă acum 3 volume (А—п). A fost dat la tipar un mare dicționar etimologic comparativ al limbilor slave. La aceste lucrări trebuie adăugate numeroase altele, aflate în curs de elaborare la Brno și Bratislava.

Cunoașterea activității bogate și interesante a lingviștilor din Republica Cehoslovacă constituie pentru lingviștii români un puternic stimulent și ne face să dorim continua strîngere a relațiilor dintre specialiștii din cele două țări. Lucrările cercetătorilor cehi consacrate limbii române sînt contribuții prețioase pentru cunoașterea reciprocă și schimbul cultural româno-ceh. Prietenia tradițională dintre popoarele noastre își găsește astfel o fericită exprimare în cercetarea problemelor de lingvistică.

S. STATI

RECENZII

LIMBA ROMÎNĂ

(fonetică, vocabular, gramatică)

Editura Academiei R.P.R. 1956, 278 p.

„Limba romînă", după cum se precizează în „Cuvîntul înainte" este un „mic tratat de limbă romînă ... alcătuit de secţia de gramatică a Institutului de lingvistică din Bucureşti pe baza „Gramaticii limbii romîne" în două volume, editată de Academia R. P. R. în 1954", elaborată de acelaşi Institut. Spre deosebire de aceasta din urmă, lucrarea prezentată aici se adresează unor mase mai largi de cititori. „Ea nu este un manual şcolar, dar va putea fi folosită de către elevi şi profesori ca auxiliar al manualului, iar de cititorii din afară, în loc de manual". Lucrarea nu se ocupă exclusiv de gramatică, ci de „limba romînă în ansamblul ei" ceea ce explică existenţa unui capitol consacrat noţiunilor generale de lingvistică, a altui capitol consacrat noţiunilor de istoria limbii romîne şi dezvoltarea dată capitolului care se ocupă de vocabular. În schimb s-a redus considerabil „Fonetica", renunţîndu-se la toate problemele mai dificile şi de strictă specialitate. În partea de gramatică s-a accentuat caracterul „descriptiv şi normativ al lucrării : s-a renunţat la notele istorice, la formele vechi şi regionale, la faptele particulare, la explicaţii nesigure sau litigioase". Însă „Limba romînă" nu este numai o simplificare a „Gramaticii limbii romîne", ci într-o anumită măsură şi o îmbunătăţire a ei, în aşteptarea unei noi ediţii. Astfel „s-au corectat unele inadvertenţe, s-au îmbunătăţit unele definiţii, s-au completat şi s-au precizat alte fapte cu ajutorul observaţiilor primite şi al cercetărilor ulterioare, s-a încercat o mai bună sistematizare a expunerii".

În cele ce urmează nu vom insista asupra valorii lucrării ; am vrea să facem doar cîteva observaţii pe marginea unor capitole, insistînd mai mult asupra capitolelor care nu figurează în „Gramatica limbii romîne" a Academiei R. P. R. din 1954.

„Limba romînă" începe cu „Noţiuni generale de lingvistică" în cadrul cărora se tratează pe scurt noţiunile cele mai importante de lingvistică generală, privite din punct de vedere marxist. Se tratează între altele următoarele probleme : legătura dintre istoria limbii şi istoria societăţii, limba şi suprastructura, limba şi gîndirea, caracterul de sistem al limbii, legile interne de dezvoltare ale limbii, evoluţia limbii, limba literară.

În legătură cu problema limbii şi a suprastructurii şi cu paragraful „Limba, bun al întregii comunităţi", cred că nu era necesar să se pornească de la erorile lui N. I. Marr. E mai util să se precizeze ce şi cum este limba, decît să se explice ce şi cum nu este.

În schimb rîndurile consacrate „limbii şi gîndirii" ar fi putut fi mai dezvoltate şi mai explicite. Se afirmă de exemplu că „unitatea

dialectică presupune pe de o parte o legătură strînsă între cele două elemente în chestiune ... iar pe de altă parte contradicții între ele *prin rezolvarea cărora se obține dezvoltarea, progresul* (subliniat de mine, — *M. I.*). Prima parte a acestui adevăr filozofic e exemplificată foarte clar cu fapte de limbă, în schimb ultima parte rămîne neexemplificată și neexplicată. Rămîne nelămurit dacă prin rezolvarea contradicțiilor dintre limbă și gîndire se obține dezvoltarea, progresul.

Discutîndu-se caracterul de sistem al limbii se dau și exemple din fonetică. Ar fi fost poate util să se facă trimiteri la capitolul de fonetică pentru noțiunile mai grele sau în orice caz noi pentru unii cititori. Astfel ar fi fost binevenită o trimitere la p. 54, unde se discută mai pe larg ce e un fonem.

Citeodată se strecoară în cadrul unor capitole fraze care nu sînt suficient de clare. În capitolul consacrat legilor interne ale limbii se spune : „În sistemul verbal al limbii romîne se constată o evoluție continuă spre ordine și claritate" ca și cum această tendință ar fi specifică numai limbii noastre.

Nepotrivit ni se pare subtitlul „Variabilitatea limbii" pentru paragraful în care se discută trecerea limbii de la limba triburilor la limba popoarelor și de la limba popoarelor la cea a națiunilor. În legătură cu dezvoltarea limbii în general însă, ar fi trebuit să se vorbească de inegala dezvoltare a părților limbii.

O problemă mai spinoasă este aceea a subîmpărțirii sociale a limbii. Se afirmă că : „se folosesc de argouri cei în subordine, pentru a nu fi înțeleși de superiorii, cu care se află în dușmănie. Este cazul, în societatea capitalistă, al soldaților, al elevilor". Și ceva mai jos : „În societatea socialistă, nemaiexistînd exploatare și categorii asuprite, argourile dispar". Se pune întrebarea : astăzi la noi și, mai mult, în Uniunea Sovietică elevii nu folosesc argou ? În cărțile și în piesele de teatru din lumea elevilor și a studenților, scriitorii și dramaturgii nu folosesc expresii argotice care reflectă aspecte din vorbirea vie a școlarilor ?

Urmează „Noțiuni de istoria limbii romîne", capitol indispensabil pentru o bună înțelegere a limbii romîne. Capitolul e foarte interesant și colectivul care l-a întocmit are meritul deosebit de a fi știut să aleagă dintr-un noian de fapte pe cele mai importante, necesare pentru înțelegerea evoluției limbii romîne. Deoarece în parte e vorba și de probleme încă nerezolvate, unele afirmații pot fi discutate. Astfel la p. 25 se spune : „Romanitatea de răsărit rămînînd, prin împărțirea în două a imperiului roman, foarte de timpuriu izolată de cea apuseană, limba romînă a avut condiții să se formeze mai devreme decît celelalte limbi romanice." În primul rînd, romanitatea de răsărit n-a rămas izolată de cea apuseană din cauza împărțirii imperiului, ci din cauza migrațiunilor. Iar în al doilea rînd faptul că izolarea a contribuit la formarea limbii romîne înaintea celorlalte limbi romanice nu e explicat și nici argumentat în nici un fel.

Tot în capitolul „Noțiuni de istoria limbii romîne" se găsesc cîteva inconsecvențe : unele de terminologie (la p. 29 se vorbește de latina tîrzie, și la aceeași pagină se vorbește de latina preromanică), iar altele de tratare (în unele cazuri se pornește de la faptele din latina tîrzie — ex. Substantivul —, în altele de la latina clasică — ex. Adjectivul — , deși și în cazul al doilea stuația din latina tîrzie explică mai bine faptele din limba romînă). În același capitol consacrat Adjectivului se spune că : „În limba latină adjectivele se grupau în adjective cu trei terminații și cu două terminații". Afirmația nu este exactă întrucît existau și adjective cu o singură terminație, de tipul lui *audax, felix* etc.

La capitolul „Sintaxă", se dă ca exemplu de limbă care ar fi putut să influențeze sintaxa limbii noastre, daco-traca. Afirmația aceasta pare hazardată, din moment ce nici nu cunoaștem sintaxa acestei limbi. Aceasta cu atît mai mult cu cît, pe drept cuvînt, la pg. 25 ni se spune : „Elementele lexicale dacotracice și ilirice din limba romînă sînt în general greu de identificat". Fără îndoială că elementele sintactice sînt și mai greu de identificat.

Capitolul „Vocabular" a fost mult mărit în comparație cu cel din „Gramatica limbii romîne". Se tratează și despre sinonime, antonime, omonime, sensul propriu și sensul figurat al cuvintelor, arhaisme, neologisme etc., probleme neatinse de gramatica în două volume.

Două observaţii mărunte în legătură cu omonimele : la p. 41, unde se vorbeşte de felul în care se poate înlătura omonimia, ar fi fost bine să se pomenească şi de posibilitatea dispariţiei unuia dintre termeni. La p. 40 se dă ca exemplu de omonim cuvîntul *ochi* cu diferitele sale înţelesuri.Credem că acest exemplu ilustrează mai degrabă polisemia (capacitatea unui cuvînt de a avea mai multe sensuri, p.41). Cuvîntul *ac* dat ca exemplu de cuvînt cu multe înţelesuri importante (p. 44) este exact în aceeaşi situaţie ca şi cuvîntul *ochi*. Acesta din urmă nu îndeplineşte nici condiţiile cerute de acad. Graur (în lucrarea sa „Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne") pentru a putea fi considerat un caz de omonimie. Diversele sensuri ale cuvîntului în cauză nu „au ajuns să se rupă total unul de altul". Nici „verigile dezvoltării semantice" nu lipsesc între diferitele sensuri ale cuvîntului în cauză. Sensurile cuvîntului *ochi* sînt de fapt în marea lor majoritate metaforice.

După cum se spune şi în fragmentul de prefaţă, citat de noi mai sus, în „Limba romînă" s-a încercat o mai bună sistematizare a expunerii. Trebuie subliniat într-adevăr în mod deosebit faptul că expunerea morfologiei şi sintaxei este făcută cu mult spirit pedagogic, cu multă claritate. Numerotarea diverselor puncte care trebuie reţinute în cadrul capitolelor uşurează mult consultarea cărţii. (Vezi de exemplu la „Atribut" sau la „Felurile propoziţiilor după înţeles" etc. Şi alegerea materialului din „Gramatica limbii romîne" este bine făcută, iar îndreptările şi schimbările ridică valoarea lucrării. Desigur că observaţii pot fi făcute şi aici.

În cadrul propoziţiei atributive, se vorbeşte între altele şi de folosirea pronumelui *ce*. Afirmaţia că „în vorbire pronumele relativ *ce* nu se mai întrebuinţează astăzi decît în anumite construcţii fixate" (p. 233) este prea categorică. În vorbirea căutată şi în limbajul oficial, *ce* se foloseşte încă destul de des. Iar în limba literară contemporană *ce* nu „se întrebuinţează din ce în ce mai rar" cum se spune în aceeaşi pagină. Folosirea lui, mai ales lîngă nume de fiinţe, este nerecomandabilă, dar tocmai în ultima vreme apare surprinzător de des, chiar şi în unele publicaţii oficiale.

La unele capitole se observă anumite inconsecvenţe. Astfel la „Gradele de comparaţie, (Gradul superlativ) se vorbeşte, pe drept cuvînt, de „complementul superlativului" (p. 96), dar acesta nu este tratat nicăieri în cadrul „Complementului".

De asemenea, la prepoziţia *de* se vorbeşte de un complement de agent care exprimă cauza (p. 172), deşi la complementul de agent nu se vorbeşte de această categorie.

În ceea ce priveşte clasificarea complementelor circumstanţiale, deşi este exact ca cea din „Gramatica limbii romîne", ea ni se pare incompletă şi în unele cazuri nejustificată.

Astfel la complementul de mod se înglobează fără motivare pe lîngă complementul comparativului şi complementul consecutiv, deşi în cadrul circumstanţialelor, propoziţia de mod şi propoziţia consecutivă sînt tratate separat.

Pe de altă parte lipseşte cu totul complementul preţului, al materiei, al originii, care apar în cadrul capitolului „Prepoziţii".

Închei aceste sumare note cu cîteva observaţii formale : nu cred că titlul „Limba romînă" este cel mai fericit. Se produc confuzii cu revista care poartă acelaşi nume, ba chiar mai mult, cu manualele de limba romînă. Felul în care sînt date siglele mi se pare inconsecvent şi nepractic. Ar fi fost bine să se dea sau numai autorul, făcîndu-se economie de spaţiu şi renunţînd la o citare riguros ştiinţifică, sau sigla întreagă, cum s-a procedat la „Gramatica limbii romîne". Faptul că se indică numele operei din care e dat exemplul, nu înlesneşte cu nimic cititorului căutarea lui, dacă nu se indică pagina şi ediţia.

Cu toate lipsurile şi lacunele care se pot găsi în micul tratat „Limba romînă" — ca în orice lucrare, de altfel — , cartea este deosebit de preţioasă atît pentru specialişti, cît şi pentru profesorii şi elevii de toate gradele. Ea va contribui în mod activ la cultivarea limbii noastre literare şi într-o măsură însemnată la culturalizarea maselor.

MARIA ILIESCU

Un nou manual școlar de gramatică *

Alcătuirea unui manual de gramatică, în special pentru clasele mai mici, nu este o treabă ușoară. Autorul unui astfel de manual are de învins numeroase greutăți, fie legate de faptul că unele probleme de gramatică nu au fost încă suficient studiate și explicate, fie legate de prezentarea noțiunilor gramaticale la un nivel accesibil elevilor cărora le este destinat manualul. În ce privește cea de a doua serie de greutăți, trebuie să menționăm că cea mai mare dificultate o prezintă nu atît explicarea noțiunilor gramaticale, cît definirea lor.

Se știe că gramatica unei limbi este o știință destul de complicată, cu foarte multe noțiuni specifice, reguli și definiții. Însușirea cunoștințelor de gramatică de către elevi depinde în mare măsură de felul cum sînt explicate și definite noțiunile gramaticale ; iar aceasta, după cum am arătat mai înainte, nu este un lucru ușor.

Cu astfel de greutăți au avut de luptat și autoarele manualului de gramatică pentru clasa a V-a, elaborat în anul 1956, asupra căruia vom face cîteva observații [1]. Desigur, cele mai multe observații asupra acestui manual se vor putea face după folosirea lui în practică cel puțin un an de zile. De aceea, în cele ce urmează, vom face doar cîteva observații, care am dori să fie o invitație pentru profesori de a studia atent acest manual și de a-și spune părerea despre el. Considerăm că orice observație critică va constitui o propunere pentru îmbunătățirea lui, și în același timp un ajutor dat profesorilor și elevilor care îl folosesc.

Pentru ca observațiile noastre să poată fi urmărite mai ușor le vom grupa pe probleme. Prima problemă de care ne vom ocupa va fi aceea a definiției noțiunilor gramaticale, a doua : explicarea lor, iar a treia : unele chestiuni în legătură cu expunerea materialului și cu tehnoredactarea.

Trebuie să spunem de la început că atît în privința calității definițiilor, cît și în privința explicării noțiunilor gramaticale, manualul în discuție reprezintă un vădit progres față de vechile manuale. Faptul acesta arată că autoarele lui au cunoștințe temeinice de gramatică și o bogată experiență pedagogică. Scăderile pe care le-am observat în cursul lecturii manualului, și pe care le voi arăta în rîndurile ce urmează, nu m-au împiedicat să formulez aprecierea de mai sus.

În legătură cu capitolul „Fonetica", considerăm că definiția dată vocalelor (sunete care „se rostesc mai ușor, cu gura deschisă, deoarece aerul care iese din plămîni nu întîlnește în calea sa nici o piedică"), nu este de natură a-i face pe elevi să înțeleagă deosebirea dintre vocale și consoane. Nici una dintre cele trei caracteristici, indicate în definiție, nu este proprie numai vocalelor. Copiii rostesc cu aceeași ușurință și vocalele și consoanele, iar consoanele *c*, *g*, *l*, *h* etc. se rostesc și ele cu gura deschisă. În ce privește „piedica", nu se poate spune că cel puțin vocalele *o* și *u* nu întîlnesc o „piedică", pe care o observă și copiii. De altfel, chiar vocalele se clasifică, după participarea buzelor, în : rotunjite și nerotunjite, iar după locul de articulare a limbii în : anterioare, mediale și posterioare, ceea ce înseamnă că rostirea lor se face totuși cu ajutorul buzelor și al limbii. Aceasta face, desigur, necorespunzătoare definiția dată consoanelor („sunete care se rostesc mai greu, deoarece aerul care iese din plămîni întîlnește în calea sa o piedică : limba, dinții sau buzele"). Cred că cel puțin pentru elevii de clasa a V-a, definiția vocalelor și a consoanelor ar fi bine să rămînă aceea care era în vechile manuale de gramatică.

Nici definiția silabei nu pare mai clar formulată : „sunetul sau grupul de sunete care se rostește cu o singură deschidere de gură". De aici ar rezulta că există sunete care se rostesc cu mai multe deschideri de gură sau, trecînd peste aceasta, că orice sunet formează silabă — pentru că orice sunet se rostește cu o singură deschidere de gură. Credem că definirea silabei ca „unitatea sonoră alcătuită dintr-o

---

* *Gramatica limbii române, manual pentru clasa a V-a.* Ed. de stat didactică și pedagogică, 1956, de Chiosa Clara Georgeta și Miciora Ionescu Maria Eliza.

[1] Vezi și articolul prof. I. Popescu *Despre manualul de gramatică pentru clasa a V-a*, „Scînteia tineretului", 12 oct. 1956, nr. 2314.

vocală sau dintr-un grup de sunete în care intră neapărat o vocală și care se rostește cu o singură deschidere de gură"[1] ar putea fi adaptată la posibilitățile de înțelegere ale elevilor de clasa a V-a și ar înlătura confuziile ce se pot naște din definiția dată în manual.

În ce privește definițiile cuprinse în capitolul „Părți de vorbire" (de ce nu „Părțile de vorbire"?), sîntem de acord cu observațiile prof. I. Popescu, publicate în „Scînteia tineretului". Definițiile formulate la începutul acestui capitol pentru părțile de vorbire sînt prea succinte și adesea incomplete. Autoarele se bazează mult pe **etc.** Astfel, substantivele sînt cuvinte care denumesc ființe, lucruri *etc.*, articolele sînt particele de vorbire care se alătură unor substantive *etc.*, adjectivele sînt cuvinte care arată însușirile ființelor, lucrurilor *etc.* ș. a. m. d.

Deoarece posibilitatea elevilor de a face o bună analiză morfologică depinde foarte mult de înțelegerea noțiunilor gramaticale din capitolul „Morfologia", credem că autoarele manualului de gramatică pe care-l discutăm, cunoscînd, desigur, acest lucru, ar fi trebuit să depună eforturi pentru a defini cît mai precis noțiunile gramaticale cuprinse în acest capitol. Vom analiza cîteva definiții care ni se par necorespunzătoare.

De exemplu, definiția substantivului ni se pare prea strîmtă, chiar pentru a cuprinde exemplele de substantive date în manual. Astfel, substantivele *clipă*, *glas* și altele nu se încadrează în nici una dintre categoriile de obiecte fixate pentru substantiv : ființe, plante, lucruri, materii, acțiuni, fenomene, sentimente, însușiri. Acolo unde autoarele dau explicații, pentru a ieși din această încurcătură recurg la **etc.** De exemplu : „cuvintele : *pîrîu*, *ciocănel*, *fereastra*, *făclioara*, *peștera*, *ușa*, *stelele*, *ochii*, *glasul*, *noaptea*, *dumbrava* etc. sînt nume de lucruri, corpuri cerești, părți ale corpului, împărțiri ale timpului *etc.*"

În ce privește definiția cazurilor („Formele diferite pe care le ia substantivul potrivit funcțiunii sale în propoziție") trebuie să arătăm că este inaccesibilă înțelegerii elevilor de clasa a V-a, ale căror cunoștințe despre subiect, atribut și complement sînt extrem de sărace în momentul cînd li se explică această definiție. Pe de altă parte, definirea cazurilor în raport cu funcțiunile lor sintactice, este nepotrivită, deoarece nu orice caz corespunde unei anumite funcțiuni sintactice — unele îndeplinesc două funcțiuni, iar vocativul nu are nici una. Un alt cusur al definiției cazurilor este și faptul că e prea strîmtă — se referă numai la substantiv. Autoarele manualului de gramatică s-au lăsat mult influențate de definiția dată cazurilor în „Dicționarul limbii romîne literare contemporane", care, așa cum se știe, nu se adresează copiilor.

Definiția dată declinării („Trecerea unei părți de vorbire prin toate cazurile la singular și plural"), poate fi socotită mai degrabă o descriere a acestui fenomen gramatical. Unele note ale definiției sînt de prisos. De exemplu, indicația „la singular și plural" nu era necesară, deoarece și atunci cînd facem ca un substantiv să-și schimbe forma după caz numai la singular, tot se cheamă că-l declinăm, iar pe de altă parte majoritatea substantivelor „trec" numai prin patru cazuri, deoarece n-au vocativ.

Cît privește articolul, era bine să se evite formularea a două definiții întrucîtva diferite. La pagina 16, articolele sînt *părticele de vorbire* (sublinierea noastră) care se alătură unor substantive spre a le da un anumit înțeles, definiție care seamănă mult cu aceea dată prefixelor și sufixelor. Iar la pagina 37 articolul este definit ca „Partea de vorbire care se așază pe lîngă un substantiv, pentru a-i da un anumit înțeles". Din această definiție, pe lîngă că nu se precizează despre ce anume înțeles e vorba, reiese că articolul este caracteristic numai substantivelor, deși puțin mai departe se vorbește despre articularea adjectivului.

Nici definiția dată articolului hotărît nu poate fi considerată precisă : „Articolul alăturat la sfîrșitul substantivului, pentru a-i preciza înțelesul". De aici ar reieși că substantivele, atunci cînd sînt nearticulate, n-au un înțeles precis. Privită din acest punct de vedere și definiția articolului nehotărît („Articolul așezat înaintea substantivului și care dă acestuia un înțeles neprecis") ni se pare greșită — deoarece una este a nu determina precis un

[1] Vezi și *Limba română*, Ed. Acad. R.P.R. 1956, p. 58.

substantiv (cum se arată în „Limba romînă", p. 80) și alta este a-i da un înțeles neprecis. Considerăm că definiția dată articolului nehotărît în vechiul manual de gramatică pentru clasele V-VI este mai bine formulată : „Articolul care lămurește în chip nehotărît înțelesul unui nume (substantiv, adjectiv, numeral)".

La capitolul „Formarea substantivelor" în definiția dată sufixului se spune că acesta servește pentru a forma cuvinte noi, iar în definiția prefixului se mai adaugă la această notă și indicația „cu alt înțeles", ceea ce vrea să însemne, dacă facem comparație între cele două definiții, că sufixele formează cuvinte noi, dar nu cu alte înțelesuri. Indicația specială „cu alte înțelesuri", introdusă în definiția prefixului, nu era necesară. Ea dă naștere la nedumeriri.

O observație se poate face și în legătură cu definiția adjectivului. Se știe că adjectivul arată nu însușirile substantivelor, așa cum se afirmă în manualul pe care-l discutăm, ci însușirile obiectelor denumite de substantive. De asemenea, formulele alese pentru definirea adjectivului posesiv și a adjectivului nehotărît nu ni se par a fi lipsite de posibilitatea de a da naștere la confuzii. Astfel, adjectivul posesiv este definit ca *pronume posesiv, care însoțește un substantiv*, iar adjectivul nehotărît ca *pronume nehotărît care însoțește un substantiv*, ca și cînd pronumele ar fi o specie a adjectivului. Definițiile date adjectivului posesiv și nehotărît în vechiul manual pentru clasele V-VI, editat în 1955, par a fi mai precise.

În ce privește verbul, nu avem de făcut observații decît la definiția modului, care ni se pare destul de vagă. Modurile nu pot fi definite : „Formele pe care le iau verbele pentru a arăta în ce fel se îndeplinește acțiunea", deoarece nu putem spune despre conjunctiv, de exemplu, că este modul care arată că acțiunea se îndeplinește „nesigur". Credem că era mult mai bine dacă modurile ar fi fost definite ca arătînd felul cum consideră vorbitorul acțiunea exprimată de verb.

Greșeala semnalată cînd am discutat definiția articolului se repetă și la definiția adverbului. Și această parte de vorbire are două definiții diferite. Cît privește definiția a doua (p. 174), autoarele nu trebuiau să se lase influențate de definiția din Gramatica Academiei R.P.R., unde se spune că adverbul este „partea de vorbire, *în general* neflexibilă... (sublinierea noastră) deoarece această afirmație nu este întemeiată. Ea a fost de altfel corectată în „Limba romînă". Introducînd această notă în definiția adverbului, autoarele manualului de gramatică pentru clasa a V-a se și contrazic, deoarece la p. 19 arată că adverbele, prepozițiile și conjuncțiile sînt părți de vorbire neflexibile.

Tot la capitolul „Morfologia" vrem să mai semnalăm o deficiență și în definirea prepoziției, care se deosebește de conjuncție prin aceea că *leagă două părți de propoziție* (sublinierea noastră) cu rol diferit : atributul cu substantivul său, complementul cu verbul său. Oare substantivul și verbul sînt *părți de propoziție*?

La capitolul „Sintaxa", definițiile ni se par mult mai precise și mai clare. O observație avem totuși de făcut în legătură cu definiția atributului („Partea secundară a propoziției care determină un substantiv"), care ni se pare strîmtă. Ea este depășită de observația care se face la pagina 240 a manualului : „Într-o propoziție dezvoltată, atribute... pot avea ... și verbele (la moduri nepersonale)...".

Numeroase observații se pot face și în legătură cu *explicațiile* pe care le cuprinde manualul. Ne vom referi la formulări pe care le considerăm greșite și la unele explicații neclare sau insuficiente. Pentru ca aceste observații să poată fi urmărite mai ușor, le vom face respectînd ordinea capitolelor din manual.

Astfel, la capitolul „Fonetica", pagina 4, se arată că „fiecare limbă folosește un anumit număr de sunete, care, îmbinate în diferite feluri, formează cuvintele acelei limbi". De aici s-ar putea înțelege că diferitele cuvinte ale unei limbi iau naștere printr-o simplă îmbinare de sunete și că e de ajuns să îmbinăm sunete în diferite feluri pentru ca să obținem cuvinte. În acest caz, vocabularul unei limbi ar fi un simplu joc de sunete. Cine ar putea demonstra o astfel de teză?

Tot la pagina 4 se face observația justă că cuvintele se deosebesc între ele prin „mai

multe sunete sau prin toate sunetele din care sînt formate", dar se omite cazul special al omonimelor.

Deosebirea dintre litere şi sunete este formulată astfel: „*sunetele* se pronunţă şi deci se aud, pe cînd *literele* se scriu şi se văd" (p. 4). Cît de neconsistentă este o asemenea formulare se vede de la prima lectură. La capitolul „Sunete şi litere" credem că, pe lîngă definiţia literelor, era necesară şi definiţia sunetelor vorbirii. De asemenea, nu ne putem explica de ce în afară de cele 27 de litere ale alfabetului nostru nu sînt date şi literele *ö, q, ü, y* şi *w*, pe care copiii de clasa a V-a, care citesc ziare, reviste sau cărţi pentru tineret, le întîlnesc adesea.

În legătură cu corespondenţa dintre litere şi sunete se face observaţia justă că „în general, fiecare literă a alfabetului corespunde unui sunet" (p. 5), iar apoi se citează literele *c, g* şi *ch, gh* care înainte de *e, i* „se citesc altfel", deci notează alte sunete. Sunetele redate în scris prin aceste litere sînt omise însă la clasificarea în vocale şi consoane, deşi în exerciţiile care se dau elevilor la acest capitol ele apar.

În ce priveşte vocalele, o chestiune rămîne neexplicată. La pagina 7 se dă pentru analiza vocalelor şi a consoanelor următorul exerciţiu: *Lizuca se simţi...*, în care *i* final din cuvîntul *simţi* este vocală. Dar elevii vor să ştie ce este *i* din cuvîntul *simţi*, dacă am spune: *Lizuca, tu simţi...?* Nedumerirea lor sporeşte şi mai mult cînd la pagina 10 găsesc scris „la sfîrşitul unor cuvinte ca: pomi, fraţi, livezi etc. *i* se aude foarte slab, de aceea nu poate forma silabă". Dacă nu poate forma silabă înseamnă că nu e vocală şi copiii se întreabă atunci ce este, consoană sau semivocală? Căutîndu-l la consoane nu-l află, iar definiţia semivocalei nu-l cuprinde.

Rădăcina cuvîntului este definită ca partea neschimbătoare a acestuia şi se dau exemple concludente, dar la exerciţii se află şi cuvinte cu alternanţe vocalice în rădăcină, fapt care rămîne neexplicat. Tot la acest capitol, datorită faptului că sunetele redate prin două şi trei litere n-au fost definite bine, elevii întîmpină greutăţi în determinarea rădăcinii şi a terminaţiei la cuvinte de felul acesta: *trece — treceam — trecurăm — trecusem — trecut — trecînd.*

La numărul substantivelor, deşi nu se vorbeşte decît de cele cu cîte o formă pentru fiecare număr şi despre cele cu formă unică pentru sg. şi pl., la exerciţii se cere elevilor să formeze pluralul unor substantive care la acest număr comportă variante, de ex. cuvîntul *şcoală*. Tot la acest capitol amintim şi omiterea pluralului numelor proprii.

În exemplele de care se folosesc autoarele pentru a ajunge la definiţia articolului hotărît şi nehotărît, aceste două articole apar doar la singular. Dar în exerciţii, unde li se cere elevilor să sublinieze substantivele articulate şi nearticulate, apar şi formele de plural. Era necesar ca, înainte de a se trece la exerciţii, să fi fost arătate toate formele de sg. şi pl. ale articolului hotărît şi nehotărît, pentru cele trei genuri. (Schema formelor articolului nehotărît apare abia cu cîteva pagini în urmă, iar cea a formelor articolului hotărît nu apare de loc).

Multe observaţii se pot face şi în legătură cu explicaţiile date la capitolul „Declinarea substantivelor". De exemplu, la declinarea cu articol nehotărît a substantivelor masculine şi feminine, pentru cazul vocativ se dau formele: *şcolar, frate, vizitiu, tată, căprioaro*, care, după cum se vede, nu sînt însoţite de nici un articol. În Gramatica Academiei R. P. R. şi în „Limba romînă" apar, la vocativ, astfel de forme, dar aici capitolul respectiv este intitulat „Declinarea nearticulată" (şi se explică ce se înţelege prin declinare nearticulată), pe cînd în manualul de clasa a V-a, capitolul respectiv se intitulează „Declinarea cu articolul nehotărît...". Nu înţelegem, de asemenea, pentru ce la substantivele feminine în afară de forma de vocativ în *o* care este destul de rară, nu se dă şi forma în *e*, similară cu a nominativului, aşa cum apare chiar în manualul discutat, la pagina 78, în exemplul: *Ce frumos exemplu ne dai*, muncitoare *harnică*.

La declinarea substantivelor cu articol hotărît este dat ca exemplu de vocativ, printre altele, şi forma *frate*. De asemenea, nu considerăm indicat să se recomande elevilor forme foarte puţin obişnuite, cum ar fi de exemplu,

vocativul *taţi*[1]. (Deoarece vocativul apare aşa de rar, considerăm că ar fi fost bine să se facă observaţia generală că vocativ au în special substantivele care denumesc fiinţe).

În legătură cu declinarea numelor proprii trebuie să semnalăm o eroare gravă. După ce se declină substantivul *Ion* se dă o indicaţie „lămuritoare" : „în trecerea lui prin cele cinci cazuri (declinare) substantivul propriu *Ion* şi-a schimbat forma ca oricare dintre substantivele comune". Dar substantivul *Ion* nu-şi schimbă forma decît la vocativ[2]. La capitolul „Formarea substantivelor" a fost introdus în seria cuvintelor formate cu prefixe şi cuvîntul *recreaţie*. Credem că e doar o scăpare din partea autoarelor manualului. În acest caz nu avem a face cu o derivaţie românească.

În legătură cu capitolul „Adjectivul" rămîne inexplicabil de ce autoarele nu tratează şi problema adjectivului articulat cu articolul nehotărît. De altfel, din toate explicaţiile cuprinse în acest capitol, nici nu se întrevede că ar putea să existe aşa ceva.

La pagina 78 se arată că „...adjectivele aşezate în urma substantivelor masculine se declină ca substantivele masculine nearticulate...", cu toate că nu se explică nicăieri ce se înţelege prin declinarea substantivelor nearticulate.

În ce priveşte capitolul „Pronumele", observăm că lipsa formelor neaccentuate ale pronumelui personal (care se scriu împreună cu alte părţi de vorbire) este nejustificată, deoarece în exerciţii şi la sfîrşitul manualului, la capitolul „Semne ortografice şi de punctuaţie" apar şi aceste forme.

De asemenea, dată fiind greutatea cu care elevii înţeleg deosebirea între pronumele şi adjectivele nehotărîte, autoarele ar fi putut să citeze toate pronumele nehotărîte (nu să dea cîteva însoţite de **etc.**) şi să arate apoi care dintre ele pot deveni adjective.

Nejustificată apare, la capitolul „Numeralul", lipsa unei definiţii generale a acestei părţi de vorbire, care la începutul manualului are o definiţie incompletă („cuvintele care arată numărul fiinţelor, lucrurilor etc.").

O altă scădere a manualului, în ce priveşte explicaţiile, este şi aceea că nicăieri nu se face o observaţie specială din care elevii să înveţe a distinge pe *un* şi *o* articole, de *un* şi *o* adjective şi pronume nehotărîte sau numerale.

La pagina 129, unde se dă un tablou al numeralelor ordinale, pînă la zece se indică şi forma de masculin şi cea de feminin, iar de la zece înainte nu se mai indică decît cea de masculin, deşi este bine cunoscut că cele mai multe greşeli pe care le fac elevii la capitolul respectiv sînt legate de necunoaşterea acestor forme.

În ce priveşte capitolul „Verbul", explicaţiile date în scopul definirii modurilor sînt cu totul insuficiente pentru ca elevii să înţeleagă această categorie gramaticală. La aceasta se adaugă, aşa cum am arătat mai sus, o definiţie destul de confuză. De asemenea, indicarea timpurilor caracteristice fiecărui mod, era absolut necesară.

La pagina 157 se face observaţia justă că verbul *a avea* ca auxiliar are forme speciale. Dar de ce au fost date aceste forme de două ori (p. 157, 159), iar cele ale verbului *a vrea* (ca auxiliar) niciodată, nu ne putem explica.

În sfîrşit, o ultimă observaţie pe care vrem să o mai facem în legătură cu explicaţiile, se referă la capitolul „Părţile de vorbire, prin care se exprimă subiectul", unde sînt date trei exemple de subiect exprimat prin pronume şi nici un exemplu de subiect exprimat prin adjectiv.

Din analiza pe care am încercat să o facem manualului de clasa a V-a, elaborat în anul 1956, se desprinde şi concluzia că o ediţie viitoare cere o atentă revizuire a redactării, care pe alocuri a fost făcută în grabă[1]. Iată cîteva exemple : „Articolul este o parte de vorbire care nu poate fi de sine stătătoare : el însoţeşte totdeauna o parte de vorbire şi *se schimbă o dată cu ea. El se declină o dată cu cuvîntul pe care îl însoţeşte. Aşa de pildă, nu declinăm arti-*

[1] *Limba română* (Ed. Acad. R. P. R., 1956, p. 78), deşi foloseşte ca model de declinare cuvîntul *tată*, evită forma de vocativ pl. *taţi*.

[2] Indicaţia că numele de persoană de genul masculin, în general, nu-şi schimbă forma decît la vocativ se găseşte şi în *Gramatica Academiei R. P. R.* vol. I, p. 154 şi în *Limba română* Ed. Acad. R. P. R., 1956, p. 80.

[1] A se vedea în acest sens un exemplu la pagina 51, unde se scrie : „De la regula *aceasta* (sublinierea noastră) se abat substantivele feminine terminate în *-ie*. Ele îşi formează genitiv-dativul singular...", iar regula precedentă este următoarea : „Nominativul plural articulat al substantivelor feminine se formează de la pluralul nearticulat, la care se alătură articolul hotărît (*-le*)".

colul hotărît sau nehotărît, ci substantivul însoțit de articolul hotărît ori de articolul nehotărît (sublinierea noastră) (p. 38);

„În locul punctelor puneți terminațiile și articolele hotărîte potrivite :

.....

d) Nimeni nu întreabă de cas... frumos ci de cas... vrednic ..." (p. 54); „Acțiunea *se poate petrece* în prezent... sau *în trecut...*" (sublinierea noastră) ; „Verbele care încep cu consoana *n* : dacă li se adaugă prefixul *în* se scriu cu doi *n* : *înnora, înnopta, înnegri* etc. La verbele care încep cu *b, p*, prefixul *în* — se transformă în *îm* — : *îmbunătăți, împărți* etc.". În acest din urmă exemplu este clar că nu verbele încep cu *n, b* sau *p*.

Evident, atît în privința explicațiilor cît și a definițiilor s-ar mai putea spune încă multe lucruri și nu ne îndoim că profesorii de limba romînă se vor osteni să-și formuleze observațiile lor despre acest manual, pe care cu toții îl dorim un bun instrument de lucru în mîna profesorilor și a elevilor, și în același timp, o carte plăcută.

În speranța că observațiile noastre vor fi luate în seamă cu prilejul unei noi ediții a manualului, ținem să mai atragem atenția că la paginile 42, 76, 180, 240, 248 etc. apar unele greșeli tipografice (*în* în loc de *la; părți de prepoziție* în loc de *părți de propoziție; de fel* în loc de *ce fel; și-și* în loc de *și-ți* etc.), care, mai ales într-un manual școlar, ar trebui cu totul înlăturate.

C. OTOBÎCU

S. P. OBNORSKI

Die Kultur der russischen Sprache

Halle 1954 trad. de Christine Patzer

Limba, spune Obnorski în această lucrare, este factorul cel mai important în dezvoltarea spirituală a unei națiuni. Limba și legile ei de dezvoltare se află în legătură indisolubilă cu istoria societății, cu istoria poporului căruia îi aparține limba respectivă. De aceea, trecutul bogat al unui popor, dezvoltarea intensă a culturii sale, constituie garanția unei bogate și puternice dezvoltări a limbii. O astfel de limbă, care oglindește un bogat trecut istoric și o serioasă cultură, este și limba rusă. Bogăția, forța interioară, pregnanța și frumusețea limbii ruse au atras încă de mult atenția tuturor cercetătorilor. Lomonosov este de părere că limba rusă întrece celelalte limbi europene prin frumusețea și bogăția ei. Prezintă interes și părerea lui Engels, care consideră limba rusă ca una din cele mai bogate și mai puternice limbi vii.

Scoțînd în evidență caracteristicile fonetice ale limbii ruse, autorul subliniază trăsăturile generale ale acestei limbi : sonoritate, muzicalitate, tonalitate moale și ritmică largă. Trecînd la cealaltă calitate a limbii ruse, bogăția, Obnorski constată că ea este într-adevăr surprinzătoare. Marea bogăție a limbii ruse rezultă nu numai din cantitatea mare a vocabularului, ci și, mai ales din bogăția de semnificații a lexicului, din larga ramificare a sensului cuvintelor, din nuanțarea semantică a lor, precum și din bogăția stilistică și frazeologică a limbii. Astfel același cuvînt are nenumărate sensuri și nuanțe, și, după felul cum este întrebuințat, el primește din punct de vedere stilistic altă culoare.

Limba rusă are de asemenea posibilități nelimitate de creștere și de îmbogățire, datorită structurii ei morfologice (capacitatea de a crea grupe noi de cuvinte cu ajutorul sufixelor și al prefixelor).

În capitolele care urmează, Obnorski dă informații interesante referitoare la începuturile limbii ruse scrise, la originea limbii literare, la cristalizarea limbii naționale ruse, la etapele dezvoltării limbii literare etc.

Obnorski socotește că limba rusă scrisă a existat încă înainte de secolul al XI-lea, o dovadă o constituie așa-numita „Russkaia

Pravda", cel mai de seamă document original care s-a păstrat şi care datează din anul 1016.

De asemenea trebuie menţionate tratatele Rusiei cu grecii din anii 907, 912, 945 şi 971. Deşi Obnorski consideră ca probabilă ipoteza recentă, emisă de acad. Grekov, după care au existat documente scrise chiar în perioada anterioară secolelor VI-VIII, ea nu ni se pare verosimilă. Autorul trece apoi la cercetarea documentelor de limbă literară scrisă, din timpurile cele mai vechi. Documentul cel mai important este „Cîntecul plecării la luptă a lui Igor", care este un model de măiestrie artistică. În continuare, Obnorski, referindu-se la originea limbii literare ruse, socoteşte ca complet falsă ideea că limba literară rusă ar fi avut la baza ei limba slavă bisericească, în care s-au introdus treptat elemente ale limbii vii ruseşti. Documentele literare cele mai vechi ne obligă să recunoaştem că baza limbii literare ruse este limba rusă populară, care a luat fiinţă înainte de secolul al X-lea. Trebuie subliniat că, deşi limba rusă a avut legături cu limbile fineză, turcă şi greacă, împrumuturile lexicale sînt neînsemnate. Limba rusă literară, care este rusească în toate elementele ei, a crescut şi s-a dezvoltat o dată cu dezvoltarea întregii culturi ruseşti. Nici influenţa limbii slave bisericeşti nu a fost prea mare. Ea s-a exercitat mai ales asupra vocabularului, mai puţin în domeniul foneticii şi al morfologiei, şi aproape de loc în sintaxă.

O etapă importantă în dezvoltarea limbii literare ruse o constituie perioada înfiinţării statului moscovit. Aceasta a fost — după Obnorski — epoca cristalizării limbii naţionale ruse, a cărei bază istorică a fost dialectul moscovit. În perioada următoare (epoca lui Petru cel Mare inclusiv secolul al XVII-lea) Rusia se înglobează în viaţa generală europeană. În această perioadă limba rusă trece printr-o puternică reînnoire. Pătrund din ce în ce mai mult elementele limbii ruse vii şi dispare elementul slav-bisericesc, care se mai păstrează numai în limba bisericească. Acum pătrund de asemenea numeroase împrumuturi din limbile europene. Lomonosov, care trăieşte în această epocă, a determinat, prin activitatea sa literar-artistică şi prin cercetările sale asupra limbii ruse, calea de dezvoltare al imbii literare moderne. Lomonosov socotea că limba literară trebuie să utilizeze atît elementele limbajului familiar, de toate zilele, cît şi limba înaltei societăţi şi la nevoie elementele din limba slavă bisericească. La finele secolului al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea s-au ivit două noi curente privitoare la limba literară rusă: Karamzin cu şcoala lui era pentru europenizarea limbii literare ruse. Şişkov era un adversar înverşunat al introducerii elementelor vesteuropene în limba literară. În acest timp apare Puşkin, care se ţine departe de ambele curente, pe care le considera irealizabile. Geniul său şi simţul său pentru limbă l-au îndreptat pe un drum cu totul nou în ce priveşte limba literară. El poate fi considerat drept creatorul limbii literare contemporane.

Puşkin admite europenismele, cu condiţia ca acestea să fie justificate de „felul de gîndire şi de simţire" al poporului rus. El nu admite arhaismele şi nici elementele din limba familiară. De la Puşkin încoace limba s-a îmbogăţit mult. Totuşi bazele limbii literare au rămas cele create de Puşkin. Obnorski se ocupă apoi de caracterul limbii literare ruse de azi. Era firesc ca schimbările sociale uriaşe din perioada revoluţionară să se oglindească şi în limbă, în special în domeniul lexicului. Astfel au dispărut unele expresii, care oglindeau concepţiile structurii sociale din trecut şi altele au primit un sens nou. Progresele pe tărîmul industrial, tehnic şi ştiinţific au dus la o îmbogăţire colosală a vocabularului. În acelaşi timp însă, s-a produs şi o îndepărtare de la linia pe care evoluţia limbii o urmase în trecut. S-au introdus în limbă elemente neliterare, dialectale, elemente populare, tehnice, termeni de argou şi neologisme care ameninţau să strice limba literară. La începutul anului 1930, sub conducerea lui M. Gorki, a avut loc o discuţie referitoare la această problemă, în care s-a arătat că limba literară este un bun comun de mare valoare şi că societatea nu poate să rămînă indiferentă faţă de direcţia pe care o ia evoluţia limbii. De atunci s-a început purificarea activă a limbii. S-au eliminat abrevierile, s-au determinat graniţele pentru utilizarea cuvintelor dialectale şi populare.

Dacă primele capitole aduc idei interesante privitoare la originea, evoluția și caracterul limbii literare ruse, deși unele poate prea îndrăznețe, ca de exemplu : existența documentelor scrise în secolele VI-VIII, cristalizarea limbii naționale în perioada înființării statului moscovit ș. a., în partea finală autorul își îndreaptă atenția în special asupra problemelor legate de cultivarea limbii ruse. Socotim chiar că ar fi trebuit să se insiste și mai mult asupra acestei probleme, care formează de fapt centrul lucrării. Autorul subliniază necesitatea acordării de către marele public a unei atenții deosebite pentru păstrarea purității, a simplității și a corectitudinii limbii, pentru a-i asigura dezvoltarea într-o formă superioară.

Un capitol special este consacrat problemelor legate de ortoepie. Pronunțarea corectă trebuie să ne preocupe pe toți. Obnorski socotește că în ultimul timp nu se mai respectă așa de strict vechile norme ortoepice, cristalizate la Moscova, ci se folosesc oarecum normele Leningradului. Se recomandă de asemenea evitarea pronunțării dialectale.

Una din greutățile limbii o constituie și accentul, care este foarte mobil. Corecta accentuare a cuvintelor, în decursul modificărilor suferite prin declinare sau conjugare, este necesară chiar și în limbajul familiar, cu atît mai mult ea trebuie respectată în limba literară.

În capitolul final, Obnorski face o serie de recomandări cu privire la grija care trebuie acordată vocabularului și stilului. Astfel, trebuie utilizate cuvinte scurte, precise, care au sens clar, nu ambiguu. Să se renunțe la împodobirea limbii cu manierisme, cu cuvinte căutate, artificiale, „originale." Trebuie evitate cuvintele și expresiile împrumutate din alte limbi, cînd există termeni corespunzători în limba rusă, trebuie evitate abrevierile, care strică limba. Să se păstreze simplitatea și claritatea limbii : simplitatea, condiție indispensabilă pentru păstrarea pregnanței limbii, — claritatea, care o face accesibilă înțelegerii maselor largi.

În ceea ce privește stilul, Obnorski amintește de prima încercare a unei diferențieri stilistice, făcută de Lomonosov, și de teoria dezvoltată de el asupra celor trei feluri de stiluri. După această teorie, anumitor lucrări literare le corespunde un anumit stil, există totuși și posibilitatea de a combina un stil cu altul.

Totuși, după Lomonosov, un amestec de stiluri în operele literare care corespund unui anumit gen literar nu ar trebui tolerat. Într-o lucrare cu conținut științific nu se poate folosi și stilul familiar și invers. Această idee a lui Lomonosov s-a dovedit justă în decursul evoluției limbii literare ruse și s-a menținut. De mare însemnătate pentru problema limbii literare ruse a fost discuția ridicată de Gorki în 1930, deoarece ea a determinat și granițele pentru utilizarea elementelor dialectale în lucrările literare.

Limba literară nu se va usca și nu va sărăci, ci, din contra, se va întări și se va dezvolta dacă se vor utiliza cu măsură și alegere elemente dialectale, populare, familiare, profesionale, atît în limba literară scrisă cît și în limba de toate zilele.

Problemele atinse de Obnorski în partea finală a lucrării : respectarea purității și a corectitudinii limbii, grija deosebită care trebuie acordată vocabularului și stilului, pronunțarea și accentuarea corectă a cuvintelor, toate acestea prezintă un interes deosebit și pentru limba română, deoarece, deși adeseori aduse în discuție în cercurile de specialiști, ele n-au constituit pînă acum o preocupare constantă și organizată pentru cercetătorii noștri și cu atît mai puțin pentru marele public.

R. OCHEȘEANU

The New Imperial Reference Dictionary

George Newnes Limited 66—69 Great Queen Street London, W.C. 2. (f.a.) e un dicționar explicativ (englez-englez) apărut într-un singur volum, de 1504 pagini, și cuprinde 150000 de cuvinte. A fost redactat în aproximativ doisprezece ani. După cum se semna-

lează în prefață, dicționarul include un mare număr de cuvinte și expresii noi, dintre care multe nu figurează în dicționarele anterioare. Acestea au pătruns în limbă datorită dezvoltării științei și tehnicii, schimbărilor sociale din ultima decadă mai ales. Toți acești termeni, precum și cuvintele care erau considerate ca făcînd parte din limbajul profesional al unor grupuri restrînse de specialiști, și care acum sînt de circulație generală, nu puteau fi omiși din dicționar.

Cuvintele dialectale de asemenea au fost inserate în măsura în care ele figurează în lucrările scriitorilor englezi de autoritate.

Dicționarul constă din două părți : partea de dicționar propriu-zisă, pînă la pagina 1302, și un supliment de 190 de pagini cuprinzînd 21 de anexe cu ample informații din diferite domenii.

Cuvintele din prima parte a lucrării sînt date în ordine alfabetică, cu excepția derivatelor care din motive de economie de spațiu — după cum se explică în nota către cititor — sînt tratate în cadrul articolului consacrat cuvîntului de bază ; sistemul este deci acela al „cuiburilor" de cuvinte și care, departe de a avea numai avantajul unei economii de spațiu, oferă cititorului posibilitatea de a avea în fața ochilor întreagă familia unui cuvînt. De pildă, cuvîntul ***arbour*** are — în afară de articolul cuvîntului de bază și de cele două articole ale compuselor ***Arbor Day*** și ***arbor vitae*** — toată familia acestui cuvînt, deci încă 15 titluri de articole, urmate fiecare de definiții. Astfel avem în ordinea în care au fost tratate în cadrul articolului : ***arbour*** substantiv, ca titlu al articolului de bază, 3 adjective : ***arboraceus, arboreal, arboreous ;*** substantivele ***arborescence*** și ***arborisation ;*** un alt adjectiv, ***arborescent;*** substantivele ***arboret*** (cu mențiunea „ieșit din uz") și ***arboretum ;*** substantivul pl. ***arboreta ;*** adjectivul ***arboricultural ;*** substantivele ***arboriculture, arboriculturist***, și ***arborist ;*** adjectivul ***arborous ;*** compusele ***Arbor Day*** și ***arbor vitae.*** Tabloul derivatelor contribuie astfel la înțelegerea mai precisă a fiecărui derivat în parte.

Aceeași notă adresată în prefață cititorului îl previne pe acesta că unele derivate au rămas nedefinite, deoarece înțelesul lor poate fi foarte ușor dedus din combinarea cuvîntului-titlu cu sufixul derivatului. De pildă, înțelesul cuvîntului *darkness* este obținut prin adăugarea înțelesului sufixului — *ness* la acela al lui *dark* ; acolo unde s-a dezvoltat un sens special — continuă aceeași notă — derivatul este clar definit. Am fi preferat — dat fiind că dicționarul este făcut și pentru uzul străinilor — ca multe din cuvintele fără definiție, considerate ușor de înțeles prin deducție să fi avut totuși o definiție (cf. ***annealer*** și ***annealing***). Timpul *past* al indicativului și participiile verbelor, precum și pluralele substantivelor, sînt date după cuvîntul-titlu acolo unde formele lor se abat de la regula generală sau unde ar putea rămîne o îndoială lectorului.

Diferitele valori morfologice ale unui cuvînt se tratează în cadrul aceluiași articol, de ex. cuvîntul ***absent***, care are și valoare de adjectiv și de verb, se lucrează astfel : ***absent***, ab'sənt, *adj.* being away etc.... — *v.t.* (ab-sent') to keep (oneself) away.

Fiecare cuvînt-titlu are transcrierea fonetică alături, iar derivatele din interiorul articolului au transcrierea în măsura în care dicționarul a considerat că e necesar să o facă, de exemplu ***anathema***, *a* — or *ə-nath'i-mă* și derivatele ***anathematical*** — *mal'i -kl*, ***anathematisation*** — *ma-ti-za'shən* etc. sau ***convenient***, *kən-vən'yənt* și derivatul ***convenable*** *kon'vən-ə-bl*, dar celelalte două derivate ***convenience*** și ***conven'iency*** sînt fără transcriere fonetică, deoarece cititorul nu are nici o îndoială asupra felului în care ele se pronunță. Cuvintele în transcriere sînt despărțite în silabe prin linioară. Transcrierea fonetică însă nu se face cu ajutorul sistemului internațional de transcriere, ci cu un sistem mai complicat, în care se găsesc și cîteva din semnele sistemului internațional. E păcat că dicționarul nu a adoptat sistemul atît de clar, de precis și de complet al transcrierii internaționale. Tot în nota introductivă se menționează principiul după care s-au dat sensurile unui cuvînt, și anume : uneori se dă în primul rînd sensul cel mai curent sau

mai important, alteori se dă sensul originar și apoi celelalte sensuri care se dezvoltă și se leagă de acesta. În acest din urmă caz cititorul este prevenit prin mențiunea *obs* [*olete*][1] „ieșit din uz, învechit", care precedă primul sens al cuvîntului. Se atrage atenția cititorului că mențiunea se referă exclusiv la acest sens. Sensurile nu sînt ilustrate nici prin citate, nici prin expresii ceea ce desigur constituie o scădere a dicționarului. Totuși această lipsă este compensată prin preciziunea definițiilor și prin bogăția sinonimelor.

Dicționarul este și etimologic. Etimologia este dată în croșete la sfîrșitul fiecărui articol. Se dă și traducerea etimonului.

La cuvintele pătrunse în engleză prin intermediul altor limbi se procedează istoric, urmărindu-se etimologia pînă se ajunge la etimonul de origine (de ex. la articolul ***claim*** : [O[ld]Fr[ench] claimer — L[atin] clamare, to call out.)

În partea a II-a a dicționarului, cititorul poate găsi informații de cultură generală sau din diferitele domenii de știință pe care le vom înșira în ordinea în care le găsim tratate : prefixele și sufixele limbii engleze ; expresii și citate din latină, greacă și din limbi străine moderne ; o listă de prescurtări uzuale în limba engleză ; un tablou al simbolurilor matematicii ; simboluri și prescurtări în muzică ; o listă a numelor de persoană cu variantele lor, cu pronunțarea în transcriere fonetică în dreptul fiecăruia, cu indicarea originii lor, cu înțelesul lor (tradus în englezește), cu echivalentele lor în celelalte limbi și cu diminutivele, acolo unde este cazul (de exemplu : ***Ann, Anne*** *an, ană* ***Hannah,*** *hană* f. (Heb [raică] grace,,grație". —Dim [inutive]s ***Anita*** (a-ne'tă, Sp.), ***Annette*** (a-net', Fr.), ***Annie, Nan, Nance Nancy, Nannie, Nanny, Nina*** (ne'nă, ni'nă), ***Ninette*** (ne-net', Fr.), ***Ninona*** (ne-non', Fr.) ; indicații asupra pronunțării americane și un tabel al sistemului de pronunțare american ; alfabetul rus și grec ; sistemul metric și un prețios tablou comparativ al măsurilor și greutăților europene față de sistemul metric și de greutăți englez. O foarte valoroasă parte a suplimentului o constituie „ghidul limbii engleze", în care sînt semnalate greșelile curente sau ezitările celor ce folosesc limba engleză ; se atrage atenția asupra punctuației și asupra cuvintelor greșit pronunțate, se recomandă formele corecte. Se vorbește despre forme care, deși încalcă normele gramaticii, sînt acceptate ca fiind încetățenite în vorbirea curentă (de exemplu : *go slow*, incorect din punct de vedere gramatical (pentru forma corectă *go slowly*) a fost general acceptată deși, în același timp, nu se spune niciodată *walk slow* sau *proceed slow* ci numai forma corectă *walk slowly* etc.). Se condamnă grafii greșite și se recomandă scrierile corecte (cf. *alright*). Se dau noțiuni de gramatică etc. Foarte utilă ni se pare partea intitulată „*Some useful Synonyms and Antonyms*", de fapt un mic dicționar de sinonime și antonime.

Partea istorică a apendicelui conține lista tuturor suveranilor Angliei cu anii domniei și numele dinastiilor, datele principale din istoria Angliei, a Scoției și a Welsh-ului. O altă parte a suplimentului este „*Biographical Dictionary*", care conține nume celebre în istorie, politică, artă etc. Urmează apoi un indice de nume din mitologia clasică, un alt indice, al numelor personajelor din literatura engleză și o listă de 8 pagini de proverbe și citate mai ales din literatura engleză, care încheie suplimentul atît de interesant și de cuprinzător.

„*The New Imperial Reference Dictionary*" se prezintă sub forma unui volum ușor de mînuit și admirabil realizat din punct de vedere tehnic și constituie o bogată sursă de consultare. Are un ingenios sistem — gen repertoar — care facilitează cititorului căutarea cuvintelor.

The Concise Oxford Dictionary of Current English, Oxford, at the Clarendon Press, ediția a patra.

A apărut în 1954, într-un volum de 1540 de pagini, revizuit și îmbogățit față de edițiile anterioare. Dicționarul este explicativ și etimologic. Cuvintele sînt date în ordine alfabetică, iar derivatele sînt grupate în cadrul articolului de bază

[1] Completările din croșete sînt ale recenzorului.

după același sistem al cuiburilor sau al familiilor de cuvinte pe care l-am întîlnit și la „*New Imperial Reference Dictionary*". Spre deosebire de acesta, foarte puține din derivate sînt definite. Dicționarul se rezumă la înșirarea în ordine alfabetică a fiecărui derivat, cu specificarea categoriei gramaticale, la sfîrșitul ultimului sens al cuvîntului de bază, sistem cu care nu putem să fim de acord. De cele mai multe ori derivatele sînt introduse în cadrul articolului prin tildă și sufix (de exemplu la articolul **algebra** derivatele apar în felul următor : ~ aIC(AL) aa., ~ a'icalLy[2] adv., ~ (*a*)IST nn. Se realizează astfel o economie de spațiu, dar dezavantajul este că derivatele se pierd aproape în text (fără să mai vorbim aici de grafia hieroglifică sub care se prezintă. Tot spre deosebire de „*Imperial Dictionary*" — de data aceasta deosebirea fiind în avantajul dicționarului Oxford — sensurile sînt numerotate, și anume cu cifre arabe cu caractere grase. În acest fel se face o delimitare mai netă între diferitele sensuri ale unui cuvînt, deoarece punctul și virgula pe care îl utilizează „*Imperial Dictionary*" nu reușește să reliefeze polisemia unui cuvînt. Totuși delimitările sînt făcute pe grupuri mult prea încărcate de sensuri. De pildă, verbul **call** e împărțit în trei sensuri mari : *1.* cry „a striga" etc. *2.* summon „a chema" etc. și *3.* name „a numi" etc. La sensul *1* întîlnim însă și implicația de *pay brief visit* „a face o scurtă vizită" sau la sensul *2* aceea de *broad cast* „a difuza, a transmite". Același verb în tratarea dicționarului englez-german *Muret-Sanders* (*Grosse Ausgabe*) are 19 sensuri distincte. Găsim însă că e bine că în unele cazuri definițiile sînt ilustrate prin exemple scurte sau prin îmbinări de două cuvinte (de pildă la articolul ***ambitious*** se dă exemplul *an* ~ *attempt*). Se dau ca și în *Imperial Dictionary*, în cadrul aceluiași articol, diferitele valori morfologice ale aceluiași cuvînt. Am găsit însă și cazuri cînd același cuvînt este tratat în două articole deosebite : în unul ca adjectiv și substantiv, în celălalt ca verb (vezi ***aggregate*** și ***absent***). Probabil că din cauza complicațiilor care s-au ivit la cuvintele cu semantică mai bogată s-a recurs la această soluție. Procedeul însă este inconsecvent și dovedește lipsa unor norme bine stabilite care să stea la baza dicționarului. La verbele cu două funcțiuni s-a dat aceeași definiție pentru ambele (vezi ***blot***[2], ***aggregate, agglutinat, age, dodge*** etc.). S-a ajuns însă la exagerări ca în cazul cuvîntului ***bell***[3], a cărui dublă valoare morfologică (substantiv și verb intranzitiv) a fost concentrată (înghesuită mai bine zis) într-o singură definiție în felul următor : ***bell***[3], n., &, v.i. (*Make the*) *cry of stag or buck at rutting-time*. Soluția nu ni se pare ingenioasă chiar cu paranteza abilă care pare să adapteze definiția pentru ambele funcțiuni. În ceea ce privește definițiile, unele sînt necorespunzătoare (cf. ***passport***), altele sînt aglomerate (cf. ***wolf***). Foarte multe cuvinte compuse nu sînt explicate (cf. *Comittee of Supply* la articolul ***committee***). Toate acestea prezintă mari dificultăți pentru străini. Selecția cuvintelor a fost foarte arbitrar făcută ; de pildă se tratează expresii ca *Hoi polloi* (la articolul ***polloi***), dar lipsește cuvîntul *calculating*.

În ceea ce privește transcrierea fonetică, ea nu este făcută după sistemul internațional, ci după un sistem personal. Există în partea introductivă a dicționarului o notă, destul de lungă, în legătură cu această problemă. În notă se spune că transcrierea fonetică este dată în paranteză rotundă numai alături de cuvintele care au nevoie de această transcriere, deoarece s-a observat că transcrierea fonetică poate să fie înlocuită prin simbolurile care pot să fie adaptate chiar la cuvîntul titlu, ca de pildă **bănish**, care în acest fel nu mai are nevoie de transcriere fonetică, sau ca **dispŏse** la care transcrierea se rezumă la (—z). În aceeași notă, în continuare se dă ampla schemă fonetică care cuprinde 25 de simboluri fonetice numai pentru vocale. În concluzie, sistemul de transcriere fonetică al acestui dicționar este foarte complicat și greoi. Cele mai multe cuvinte sînt date fără transcriere sau cu transcriere numai pentru una sau două silabe ale cuvîntului. În același timp cuvîntul titlu apare într-o grafie încărcată cu tot felul de semne și accente care încearcă să suplinească transcrierea integrală a cuvîntului și care fac aproape de nerecu-

noscut la prima vedere cuvîntul, cf. *ăllia'ceous* cu transcriere (-shus) sau *pa͡rt'icoloured, pa͡rty* — cu transcrierea (—ulerd). Cred că de multe ori cititorul rămîne la fel de nelămurit ca și înainte de a consulta dicționarul.

Etimologia cuvîntului se dă la sfîrșitul fiecărui articol în paranteze drepte. Ca și la „*Imperial Dictionary*", la cuvintele pătrunse în engleză prin intermediul altor limbi se procedează istoric, urmărindu-se etimonul pînă se ajunge la cel originar.

Ca observație generală, „*The Concise Oxford Dictionary*" e foarte încărcat din cauza prea multor tilde, prescurtări, cratime, asteriscuri, semne de egalitate, de plus și de minus etc., care toate economisesc mult spațiu, fără îndoială, dar încurcă pe cititor, care ar trebui să facă un studiu adîncit al prefeței ca să se poată lămuri asupra unui cuvînt sau asupra unei expresii în acest dicționar. Caracterele literelor, unele cursive simple, altele cursive grase, unele capitale alături de minuscule grase în interiorul aceluiași cuvînt, nu fac decît să complice în mod inutil sistemul. Conciziunea exagerată duce la formule greoaie, iar rațiunea economiei de spațiu dăunează scopului pentru care a fost făcut dicționarul.

A World Treasury of Proverbs, Cassel § Company LTD. London, 1955.

Este o colecție de proverbe făcută de Henry Davidoff și publicată în Anglia în 1953. Lucrarea cuprinde 15.500 de proverbe culese din 25 de limbi. La foarte multe din ele se menționează sursa. Proverbele sînt grupate fie după cuvîntul în jurul căruia se centrează ideea, fie după ideea pe care o exprimă, iar titlurile sub care se grupează sînt în ordine alfabetică. Sistemul ni se pare destul de arbitrar, dar probabil că e greu de grupat un material atît de vast și de variat. De pildă, sub titlul *Gratitude* sînt grupate douăsprezece proverbe dintre care numai cinci conțin cuvîntul titlu, celelalte îl exprimă numai ca idee, iar sub titlul *Gradual* nici unul din cele trei proverbe care se citează nu exprimă decît ideea de gradație (de pildă *feather by feather the goose is plucked* etc.). E ușor de presupus cît de dificilă devine, în această situație, găsirea materialului care interesează pe cititor.

De fapt colecția nu cuprinde numai proverbe, ci, mai ales, citate din autori celebri, maxime, aforisme etc. De altfel, autorul însuși, chiar la începutul prefeței colecției sale, semnalează acest lucru cititorului, încercînd să delimiteze sfera noțiunii „proverb" și remarcînd că toate dicționarele dau la definiția cuvîntului *proverb* sinonime ca: aforism, axiomă, maximă, zicătoare etc.

Aproximativ jumătate din totalul proverbelor și citatelor sînt culese din limba engleză și americană, deoarece — spune prefața — lucrarea se adresează cititorilor de limbă engleză.

În textul marginal interior al anvelopei se dă o statistică interesantă a numărului citatelor luate de la diferiți autori. Astfel aflăm că sînt 42 citate din Horațiu, 31 din Ovidiu, 30 din Homer, 47 din La Rochefoucauld etc. Cea mai mare parte a materialului însă este anonim, atribut caracteristic de altfel pentru proverbele din toate limbile.

Colecția este destul de cuprinzătoare și constituie o utilă sursă de consultare mai ales în lucrările noastre de lexicografie.

VALERIA POP

NOTE BIBLIOGRAFICE

MARTÍN ALONSO: **Ciencia del lenguaje y arte del estilo** (cuarta edición, editorial Aguilar, Madrid, 1955)

Opera lui Martín Alonso, „Știința limbajului și arta stilului", prezintă în cele 1503 pagini ale sale un foarte vast și variat material, împărțit în trei mari „cărți": *teoretică* (pag. 1—542), *sinoptică* (pag. 543—705) și *practică* (pag. 707—1503). Prima expune elementele limbajului și ale stilului, a doua înfățișează rezumativ și schematic conținutul primei „cărți", iar ultima cuprinde un mare număr de exerciții analitice referitoare la limbaj și la stil.

Ceea ce dă un preţ deosebit acestei lucrări este caracterul ei enciclopedic şi nedogmatic, precum şi bogata ei informaţie în domenii care depăşesc cadrul fixat prin titlu. Bibliografia referitoare la limba spaniolă şi la literatura spaniolă şi hispanoamericană este ţinută la zi şi constituie un adevărat tezaur mai ales pentru cercetătorii străini.

Indispensabilă hispanistului, voluminoasa lucrare a lui Martin Alonso poate fi de folos şi oricărui cercetător preocupat de probleme lingvistice şi istorico-literare. De aceea am ţinut să-i semnalăm apariţia în paginile revistei noastre.

I. C. I.

Wörterbuch der ägyptischen Sprache

Im Auftrage der deutschen Akademien herausgegeben von Adolf Erman und Hermann Grapow Unveränderter Neudruck. Vol. I-V, Berlin, 1955. 2786 pagini, format in -4°.

Ediţia este o reproducere a celei tot cu acelaşi titlu şi în 5 volume, publicată la Berlin 1926-1931, cunoscută şi citată sub numele de *Berliner Wörterbuch*.

Textul e scris de mînă de W. Erichsen.

La acestea se adaugă 5 volume de *Belegstellen*, trimiteri şi citate de texte, spre ilustrare a sensurilor cuvintelor din dicţionarul propriu-zis, şi anume : Vol. I, 1935, retipărit în 1955 ; vol. II, 1937-1940 (8 caiete) ; vol. III, 1951 ; vol. IV, 1953 şi vol. V, 1953.

Dicţionarul limbii egiptene vechi, retipărit fără schimbare în 1955, a apărut pentru prima oară, după douăzeci şi opt de ani de lucrări pregătitoare, în 1926 şi a continuat şi s-a sfîrşit în 1931. Editorii ne pun în cunoştinţă, în prefaţa primului volum din 1926 de felul şi peripeţiile lui. Lucrările au început în 1898. Nu putea fi vorba de publicarea unui *thesaurus*, întrucît existau sumedenie de texte nepublicate şi necontenit se făceau noi descoperiri de texte, care aduceau cuvinte noi necunoscute sau modificau sensul atribuit unor cuvinte cunoscute, al căror înţeles era fixat în mod conjectural.

Mai întîi au trebuit despuiate textele nepublicate, iar pentru cele publicate, de multe ori cu greşeli, trebuia controlată pe original exactitatea notaţiilor. Tot astfel au trebuit despuiate texte noi descoperite pe inscripţii şi papyrus. La această muncă imensă s-au consacrat egiptologi dintre cei mai de vază ai timpurilor noastre : W. Heintze, L. Borchardt, Breasted, Wreszinski, Gardiner, Erman, Sethe, Steindorff, Schäfer, Rusch, Junker etc.

A doua operaţie a consistat în scoaterea materialului pe fişe. Treizeci şi patru de savanţi au lucrat şi au pus la dispoziţia redactorilor dicţionarului aproape un milion şi jumătate de fişe. În afară de unii din cei precedenţi au mai lucrat la această operaţie Möller, Grapow, Roeder, Schack-Schackenburg, Vogelsang, Ranke etc.

Primele încercări de redactare a dicţionarului au început în 1904-1905. Acestea au arătat editorilor că citarea chiar a textelor celor mai importante ca material de ilustrare a sensurilor unui cuvînt ar da dicţionarului dimensiuni atît de mari, încît i-ar mări peste măsură costul şi l-ar face incomod la întrebuinţat. De aceea s-au hotărît să lase deoparte textele de susţinere a sensurilor cuvintelor luate în dicţionar şi să le publice în volume separate.

Astfel, dicţionarul propriu-zis apare în forma următoare : pe o primă coloană se dă cuvîntul în transcrierea cu alfabet latin convenţional, cu anumite semne diacritice, apoi imediat în coloana următoare, cuvîntul în caractere hieroglifice, anume forma care pare cea mai corectă ca ortografie, respectiv cea mai veche. În a treia coloană se dau sensurile cuvîntului, aşezate unul sub altul, cu indicarea epocii celei mai vechi cînd apar (anume pe cele trei diviziuni ale istoriei Egiptului, vechi : Imperiul Vechi, Imperiul Mediu

Imperiul Nou, în fine Epoca greco-romană ; dacă e posibil se indică dinastia). Se mai indică şi categoria de texte în care se întîlneşte cuvîntul (Piramide, Sarcofage, Cartea Morţilor, Medicină, Magie etc.). Lipsind citatele din texte, dicţionarul este foarte comod de consultat pentru studentul care caută sensurile unui cuvînt, iar acestea, fiind aşezate unul sub altul, sînt uşor de cuprins cu ochiul. Cînd e de un interes oarecare, se dau la finele sensurilor, în coloana a 3-a, formele derivate în coptă, şi cînd e cazul, forma greacă. În a patra şi ultima coloană se dau în hieroglife variantele de grafie ale cuvîntului, în diferite epoci ale literaturii egiptene, indicîndu-se şi epoca. Nu trebuie uitat că dicţionarul fixează formele unei limbi care a dat texte ce se întind în timp peste 3000 de ani.

Dicţionarul este publicat nu cu caractere de tipar, ci scris de mînă, într-un cursiv foarte citeţ, iar cele 2786 pagini ale lui au fost scrise de W. Erichsen.

În 1921, Erman şi Grapow au publicat o prescurtare a dicţionarului, într-un volum, sub titlul *„Aegyptisches Handwörterbuch"*, Berlin, 1921, în —4°, 232 pagini, făcut după sistemul dicţionarului mare, al cărui prim volum avea să apară abia în 1926. Acest dicţionar prescurtat, comod şi accesibil ca preţ, a adus mari servicii studenţilor în egiptologie.

Primul volum al adaosurilor (*„Belegstellen"*) apare în 1935 (retipărit fără schimbare în prima parte a ediţiei din 1955). El se referă la primul volum al dicţionarului propriu-zis şi se compune, în ediţia din 1955[1], din două părţi : în prima (cu litere de tipar) se dau trimiterile la texte, pe măsura posibilului în mod exhaustiv, iar partea a doua (scrisă de mînă) dă o alegere a textelor citate în caractere hieroglifice, anume a textelor inedite (această a doua parte numai n ediţia din 1955) .

Volumul al doilea apare între anii 1937 şi 1940, în opt fascicole, editat de W. Erichsen şi H. Grapow, întrucît între timp Erman murise. În acest volum se încearcă a se da toate textele în citate cu caractere hieroglifice (768 pagini).

Volumele III—1951, IV—1953 şi V—1953 ale adaosurilor, care se referă la volumele III, IV şi V ale dicţionarului propriu-zis, sînt concepute iarăşi după un plan mai modest, al volumului I din 1955 : o primă parte cu trimiteri cît se poate mai complete la texte, iar partea a doua cu citate alese, în caractere hieroglifice, ale textelor inedite.

Aici credem că ar fi fost mai just să se dea în citat hieroglific textele cele mai caracteristice pentru ilustrarea unui sens al unui cuvînt şi nu numai textele inedite. E drept că celelalte texte, necitate textual, se găsesc în partea primă a trimiterilor la texte. Dar acest lucru presupune că cititorul are la dispoziţie o bibliotecă egiptologică pe care n-o posedă decît puţine biblioteci de specialitate din lume.

Cu toată lipsa de unitate de concepţie a *„Adaosurilor"*, monumentala lucrare a aşa-numitului *Berliner Wörterbuch* va constitui pentru decenii încă baza de cercetare şi de cunoaştere a limbii egiptene vechi. Planurile viitoare ale editorului rămas în viaţă (Hermann Grapow a împlinit în 1955 vîrsta de 70 ani) şi colaboratorilor lui sînt expuse în Prefaţa volumului V al *„Adaosurilor"*.

Un al şaselea volum, apărut în 1950, intitulat *Deutsch-Aegyptisches Worterverzeichnis* completează întreaga operă.

Academia R.P.R. şi-a procurat acest dicţionar cu *„Adaosurile"* respective în 5 exemplare, din care parte au fost trimise la diferitele ei Institute. Un exemplar complet îl posedă şi Institutul de lingvistică al Academiei R.P.R. Avîntul pe care studiile de orientalistică l-au luat în ultimul timp la noi ne îndrituieşte să sperăm că nu vor trece mulţi ani pînă se vor afla studioşi specialişti în egiptologie care să le consulte.

ARAM M. FRENKIAN

[1] În ediţia din 1935 nu există decît prima parte.

CONSULTAŢII

RĂSPUNS CITITORILOR

N. D. ROTARU - Oltina, reg. Constanţa

1. *Întrebare* — Cum se spune: *subiect multiplu* sau *subiecte multiple*?

Răspuns — Întrebarea dv. scoate în evidenţă o lipsă a „Gramaticii limbii române" editate de Academia R. P. R. Într-adevăr, la capitolul „Subiectul" (vol. al II-lea, p. 64), categoria subiectului multiplu nu e discutată, în schimb la „Acord" (ibid., p. 114) se tratează acordul predicatului cu un subiect multiplu (dar nici aici categoria nu e definită). Din exemplele utilizate reiese că subiectul multiplu este format dintr-un grup de cuvinte de aceeaşi categorie gramaticală, de obicei legate între ele printr-o conjuncţie, întregul grup raportîndu-se ca subiect la predicatul propoziţiei: *Eu şi fratele meu mergem la şcoală.*

Se întîlnesc şi situaţii cînd în aceeaşi propoziţie apar două sau chiar trei grupuri de cuvinte cu funcţie de subiect: *Tata şi mama, soră-mea şi fratele meu Sandu au fost ieri la teatru.* Aici avem de-a face cu două subiecte multiple.

După cum vă daţi seama, se poate vorbi în sintaxa frazei şi de *subiect multiplu*, şi de *subiecte multiple.*

2. *Întrebare* — Cum putem deosebi o propoziţie cu predicat multiplu de o frază?

Răspuns — Elementul esenţial al unei propoziţii este predicatul. Atribuim unui cuvînt sau unei serii de cuvinte denumirea de propoziţie numai dacă cuprinde un predicat. De aceea prezenţa, într-o înşirare de cuvinte, a două sau mai multe predicate conferă acestei înşirări calitatea de frază. Pe baza acestui raţionament, se poate spune că *nu există predicate multiple.*

3. *Întrebare* — Cum se poate deosebi o propoziţie coordonată cauzală de una subordonată cauzală?

Răspuns — Nedumerirea dv. porneşte de la faptul că Gramatica Academiei R.P.R. şi „Limba română" tratează propoziţiile coordonate cauzale fără a arăta clar cum pot fi ele deosebite de subordonatele cauzale. De fapt, este discutabilă însăşi existenţa unei categorii de propoziţii cauzale care să poată fi denumite coordonate (sau principale). Exemplele date de Gramatica Academiei R.P.R. şi interpretarea propusă acolo au fost discutate de acad. Al. Graur în volumul „Studii de gramatică", I (p. 86), precum şi de Sorin Stati, în revista „Limba română" nr. 6/1955 (articolul „Există propoziţii coordonate cauzale?"). Concluzia ambelor articole este că, cel puţin în limba română, nu există decît propoziţii cauzale subordonate. Concluzia se bazează pe faptul că distincţia între „cauză" şi „motiv" (propusă de Gramatica Academiei R.P.R.) nu are nici o justificare de ordin logic sau gramatical, iar limba română nu cunoaşte conjuncţii specifice pro-

poziţiilor care corespund cauzalelor coordonate din alte limbi (germana, de pildă). Pentru întreaga discuţie vă recomandăm consultarea articolelor citate mai sus, atrăgîndu-vă totodată atenţia că asupra acestei probleme părerile lingviştilor noştri sînt încă împărţite.

I. SIMION — com. Poiana, reg. Hunedoara.

1. *Întrebare* — Există complement circumstanţial de condiţie?

Răspuns — Deşi afirmau existenţa unei corespondenţe între părţile de propoziţie şi propoziţiile subordonate, gramaticile noastre considerau că propoziţia condiţională nu are corespondent în sintaxa propoziţiei (cu alte cuvinte, nu există complement circumstanţial condiţional). Opinia contrară a fost susţinută recent de Mioara Avram, în articolul „Despre corespondenţa dintre propoziţii şi părţile de propoziţie (publicat în volumul „Studii de gramatică, "I, p. 42), la care vă trimitem pentru o informare mai completă. Exemplul găsit de dv.: „*Trăind şi nemurind*, vom vedea-o şi pe asta" confirmă părerea Mioarei Avram, pentru că aici *trăind* şi *nemurind* sînt într-adevăr complemente condiţionale.

2. *Întrebare* — Care este valoarea sintactică a expresiei *Cîl pentru Porojan* din propoziţia *Cîl pentru Porojan, el a ajuns un plăcintar vestit*?

Răspuns — Este complement circumstanţial de relaţie.

3. *Întrebare* — Cum trebuie considerată propoziţia a doua din fraza: *Voinicului i se părea că piedicile pot fi uşor înlăturate*?

Răspuns — Propoziţia *că piedicile pot fi uşor înlăturate* este subiectivă, răspunzînd la întrebarea: *Ce i se părea voinicului*?

În celălalt exemplu propus de dv. (*Se pare că adevărul n-a fost totdeauna iubit*), propoziţia *că adevărul n-a fost totdeauna iubit* este tot subiectivă. Interpretarea dv., potrivit căreia propoziţiile discutate ar fi în acelaşi timp subiective şi predicative, nu se poate susţine (verbul *se pare* formează singur predicatul).

S. St.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POŞTALE
PRIN FACTORII POŞTALI ŞI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTREPRINDERI ŞI INSTITUŢII

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ nr. 3
BUCUREŞTI

Com. 18

Preţul Lei 2.—

T 8111

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÎNĂ

2

ANUL VI
MARTIE — APRILIE
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

0 JUL 2005

97

8111

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

DEC. 2014

LIMBA ROMÎNĂ

IAN. 2022

2

ANUL VI
MARTIE — APRILIE
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

2584/959.

1964

COMITETUL DE REDACȚIE:

D. MACREA-*redactor responsabil*; Acad. M. SADOVEANU; Acad. IORGU IORDAN; Acad. AL. ROSETTI; EUSEBIU CAMILAR, membru corespondent al Academiei R. P. R.; GH. ISTRATI; V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU; C. OTOBÎCU; SORIN STATI; ST. TOMA.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÎNĂ*
BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R. Telefon 3.85.05

SUMAR

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE Pag.

D. MACREA, Rolul lui Ovid Densusianu în dezvoltarea lingvisticii românești 5

CULTIVAREA LIMBII

Acad. IORGU IORDAN, Limba românească în publicațiile Academiei R.P.R. . . . 22

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

L. IACOB, Note sintactice 34

LIMBĂ LITERARĂ

B. CAZACU, Despre valoarea stilistică a adjectivelor demonstrative în romanul „Nicoară Potcoavă" 45

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

CHIOSA CLARA GEORGETA, Cîteva observații în legătură cu analiza limbii și a stilului operei literare în școala medie 50

CRONICĂ

. ' . Consfătuirea revistei „Limba română" cu cititorii și colaboratorii ei 59

S. STATI, Latina „vie" — o nouă limbă internațională (Lucrările Congresului internațional de latină vie, Avignon, 2—6 septembrie, 1956) 62

RECENZII

Studii și cercetări de istorie literară și folclor, IV, 1955; V, 1—2, 1956 (*Gh. Bulgăr*) . 65

Studii și cercetări lingvistice, 1956, an. VII, nr. 1—4, 300 p. (*St. Toma*) 69

F. C. WEISKOPF, Verteidigung der deutschen Sprache. Versuche [Apărarea limbii germane, Eseuri], Berlin, Aufbau-Verlag, 1955, 136 p. (*Flora Șuteu*) 73

Limba franceză, manual pentru clasa a VIII-a, Editura de stat didactică și pedagogică (București) 1956, 247 p. (*Sanda Stavrescu*) 78

NOTE BIBLIOGRAFICE

Acad. Al. Rosetti, Limba română în secolele al XIII-lea — al XIV-lea (București), 1956, 241 p. (*Marius Sala*) 81

C. OTOBÎCU, O problemă de lingvistică mult discutată în zilele noastre: *sensul cuvîntului* 82

ANDREI AVRAM, Pe marginea unui glosar la opera lui Pavel Dan 89

Răspuns cititorilor 92

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

ROLUL LUI OVID DENSUSIANU ÎN DEZVOLTAREA LINGVISTICII ROMÎNEȘTI

DE

D. MACREA

Între lingviștii romîni din prima jumătate a secolului al XX-lea, Ovid Densusianu a fost personalitatea cea mai complexă. El și-a impus prezența în cele mai variate domenii ale vieții noastre intelectuale : lingvistică, literatură, critică și istorie literară, mișcarea de idei a timpului, acțiunile culturale și sociale legate de evenimentele contemporane lui. Partea cea mai bogată și mai valoroasă a activității sale a consacrat-o însă lingvisticii, care a făcut la noi, prin contribuția lui, o cotitură hotărîtoare.

Activitatea multilaterală a lui Ovid Densusianu l-a fixat, în viața noastră culturală, într-un relief mai puternic decît al celorlalți lingviști romîni ai vremii. Al. Philippide a fost un mare erudit, dar participarea lui la viața noastră culturală s-a mărginit exclusiv la studii de lingvistică, iar lucrările lui mai importante au apărut abia către sfîrșitul vieții. Sextil Pușcariu, trăind în tinerețe în afara granițelor de atunci ale țării, nu a putut participa intens la viața culturală din Romînia. Abia după primul război mondial, el a devenit un factor activ în dezvoltarea noastră culturală prin lucrările lingvistice de mari proporții întreprinse sub îndrumarea lui de Muzeul limbii romîne din Cluj : „Dicționarul Academiei", „Atlasul lingvistic romîn" și „Dacoromania".

Ovid Densusianu a ajuns foarte tînăr, la 26 de ani, profesor la Universitatea din București, unde a deținut mai întîi catedra de limba și literatura romînă și apoi cea de lingvistică romanică timp de 41 de ani. El și-a desfășurat deci activitatea de lingvist, critic și istoric literar, folclorist, poet și militant cultural, în centrul vieții noastre culturale care este

capitala țării. Ovid Densusianu a reușit de la început să facă din catedra sa o tribună de propagare a ideilor științifice înaintate ale timpului în domeniul lingvisticii și al culturii. „Niciodată și în nici o privință, scrie el, universitatea nu trebuie să rămînă în afară de atmosfera intelectuală, nu numai a unei țări dar și a unei întregi epoci. Nu poate fi curent de idei care se discută într-o parte sau într-alta și care să nu găsească ecou în universitate" [1].

O caracteristică de seamă a cursurilor sale a fost marea lor varietate. În lunga lui carieră de profesor, Ovid Densusianu a ținut aproape în fiecare an cursuri noi[2] din domeniul limbii și literaturii romîne, al folclorului nostru, al limbilor, literaturilor și folclorului celorlalte popoare romanice. Prin marea lor bogăție de idei, probleme, soluții și sugestii, aceste cursuri, în cea mai mare parte rămase nepublicate, sînt mărturia vie a unui spirit cu largi orizonturi științifice. Pînă acum n-a fost întocmită o bibliografie completă a scrierilor lui Ovid Densusianu și nu s-a elaborat o monografie critică asupra operei lui[3].

Încercarea de față de a arăta rolul lui Ovid Densusianu în dezvoltarea lingvisticii noastre nu este decît o prezentare generală și un îndemn pentru o reconsiderare mai largă a operei acestui mare lingvist și om de cultură al nostru.

★

Ovid Densusianu a fost fiul lui Aron Densușianu și nepotul lui Nicolaie Densușianu, cunoscuți lingviști latinizanți, istorici și scriitori. Mama lui Ovid Densusianu a fost de asemenea scriitoare.

Numele originar al tatălui său era Pop de Hațeg, dar fiindcă la Blaj, unde și-a făcut studiile secundare, erau prea mulți elevi cu numele de Pop, i s-a dat din partea profesorilor numele distinctiv de Densușianu, după satul Densuș din ținutul Hațegului în care s-a născut. Acest nume a fost definitiv însușit și dus la strălucirea de mai tîrziu de către Aron, Nicolaie și Ovid Densusianu.

Născut în decembrie 1873, la Făgăraș, Ovid Densusianu a urmat școala elementară la Săcele, satul de naștere al mamei sale, lîngă Brașov, apoi liceul și universitatea la Iași, unde tatăl său a fost silit să se refugieze din cauza persecuțiilor autorităților maghiare ale vremii față de intelectualii romîni din Ardeal. În mediul familiei sale de cărturari și patrioți, Ovid Densusianu și-a cultivat înclinațiile literare și lingvistice, precum și virtuțile de cinste și curaj al adevărului caracteristice înaintașilor săi El a devenit de timpuriu colaborator al tatălui

[1] Ovid Densusianu, *Incredere în știință*, în „*Viața nouă*", an IV, 1908, p. 389.
[2] Vezi D. Șandru, *Ovid Densusianu filolog*, București, 1939.
[3] Lucrarea lui Al. Popescu-Telega, *Ovid Densusianu*, (București f.a.), este o scriere apologetică, fără spirit critic.

său la „Revista critică-literară", în care a publicat, începînd din 1893, numeroase studii de lingvistică, de teorie literară, note și recenzii. O caracteristică a înaintașilor săi, de care Ovid Densusianu a rămas străin, a fost fanatismul latinist și preocuparea exagerată de problemele ardelenești. La Iași, ca și mai tîrziu la București, el s-a identificat cu problemele culturii românești de pretutindeni.

Ovid Densusianu și-a format pregătirea de specialitate la Berlin și mai ales în Franța, la marele romanist al epocii Gaston Paris, despre a cărui metodă de cercetare vorbește cu adîncă admirație într-un studiu consacrat maestrului său, în 1903, la moartea acestuia[1].

Această metodă era cea a pozitivismului științific, care consta în a aduna cît mai multe fapte, a le grupa după legăturile lor naturale și a le explica cu respectul riguros al adevărului. „Trebuie, înainte de toate, scria Gaston Paris, să iubești adevărul, să dorești să-l cunoști și să crezi în el, să lucrezi pentru el și, dacă este posibil, să-l descoperi. Trebuie să știi să-l privești în față, să juri că nu-l vei trăda niciodată, chiar pentru o cauză care aparent îi este superioară, căci nu există nimic deasupra lui, și din moment ce l-ai trădat simți o diminuare intimă în fundul sufletului, care, oricît de mică ar fi, se răsfrînge în curînd în toată activitatea ta morală" [2].

Ovid Densusianu a manifestat totdeauna o puternică încredere în știință și în progresul ei, combătînd cu tărie tendințele mistice și sceptice ale celor care vorbeau în acea vreme de „falimentul științei". Lecția lui de deschidere a anului universitar 1908—1909 a fost întitulată în mod semnificativ „Încredere în știință" [3] și ea constituie o caldă pledoarie pentru formarea și răspîndirea la noi a adevăratului spirit științific. El arată că știința se constituie atunci cînd omul depășește caracterul strict practic al îndeletnicirilor sale și reușește să stabilească raporturi cu caracter permanent între fenomene. „Orice aplicațiune practică în știință, scrie el, este urmarea unei formulări teoretice, a unor probleme abstracte care au preocupat mult timp mintea cercetătorilor. Partea practică și teoretică nu pot fi despărțite una de alta în nici o știință fiindcă una precede pe cealaltă. Fără savanți devotați științei, fără cercetări dezinteresate pentru urmărirea unui adevăr, nu ne-am putea bucura de atîtea binefaceri care sînt legate de viața civilizată de astăzi" [4].

Recunoscînd însă limitele firești ale naturii umane, Ovid Densusianu nu cultivă prezumția facilă a credinței absolute în puterea științei. „Prin însăși natura ei, adaugă el, prin felul împrejurărilor în care trăim, prin caracterul alcătuirii noastre, va fi fatal ca știința să rămînă imperfectă

[1] Ovid Densusianu, *Gaston Paris*, București, 1903.
[2] Ibidem, p. 14.
[3] Ovid Densusianu, *Incredere în știință*, în *„Viața nouă"*, an. IV, (1908) p. 2—12.
[4] Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, Paris, 1901, t. I, p. XXXI.

și niciodată nu se va naște acela care să poată spune : am găsit cel din urmă adevăr" [1].

Ovid Densusianu a formulat în repetate rînduri — în studii, cursuri, conferințe, articole — îndrumări metodologice de valoare permanentă pentru cercetările științifice.

În lecția de deschidere a primului său curs universitar [2], în 1897, el îndeamnă pe viitorii lingviști să nu se încreadă în autoritatea adevărurilor consacrate, deoarece „dinaintea fiecărui fapt filologul conștiincios este dator să pună un semn de întrebare" [3]. El arată că „nenumărate greșeli au trecut dintr-o scriere în alta din cauza lipsei de control din partea acelora care au primit, cu bună-credință, rezultatele cercetărilor altora" [4].

O altă regulă metodologică subliniată de Ovid Densusianu este asupra atenției ce trebuie acordată așa-ziselor „fapte mici". „Numai unui om care nu-și dă seama de scopul mai înalt al filologiei, continuă el, lucrurile mici i se par neînsemnate. Un adevărat filolog dă fiecărui detaliu însemnătatea cuvenită pentru că știe cît de mult îi poate înlesni înțelegerea și dezlegarea faptelor mari" [5].

Pe lîngă aceste indicații metodologice, Ovid Densusianu relevă calitățile morale pe care trebuie să le posede omul de știință. Prima greșeală în care acesta poate cădea este „prăpastia încrederii prea mari în sine însuși". Această încredere „îl face să disprețuiască pe aceia care pășesc mai încet, cu mai multă circumspecțiune, dar mai sigur. De aici intransigența, dușmanul cel mai mare al științei, pentru că ne face să nu luăm în seamă ideile care ne contrazic. Și acolo unde lipsește respectul pentru ideile altora, niciodată nu vom găsi respectul pentru știință". De aceea, „orice filolog care nu lucrează pentru punerea în relief a personalității sale, ci pentru progresul științei, să nu uite niciodată că și altul poate avea o părere mai dreaptă decît a lui, pentru că monopolul științei nu este dat nimănui" [6].

De acest spirit riguros de cercetare era nevoie mai ales în lingvistica noastră, în care, la sfîrșitul secolului trecut, dominau încă tendințele naționaliste romantice.

Ovid Densusianu își începe activitatea cînd prestigiul lui B. P. Hasdeu începuse să apună prin alunecarea acestuia în teoria fantezistă a „dacismului" și în misticism. După ce Hasdeu pusese bazele lingvisticii noastre moderne prin editarea de texte vechi și prin inaugurarea studiilor de

---

[1] Ovid Densusianu, *Incredere în știință*, în *„Viața nouă"*, an. IV, (1908), p. 394
[2] Ovid Densusianu, *Obiectul și metoda filologiei*, București, 1897.
[3] *Ibidem*, p. 4.
[4] *Ibidem*, p. 7.
[5] *Ibidem*, p. 9.
[6] Ovid Densusianu, *Obiectul și metoda filologiei*, București, 1897, p. 22.

slavistică și de lexicografie, se impunea elaborarea unei istorii a limbii romîne la nivelul științei vremii. Această sarcină a fost îndeplinită cu mare strălucire de Ovid Densusianu prin publicarea monumentalei sale opere „Histoire de la langue roumaine" (tome I, Paris, 1901). Lucrarea este scrisă în limba franceză, după cele mai severe exigențe ale științei vremii, pentru a răspunde controverselor vii care existau atunci în lingvistica străină asupra limbii noastre.

Într-o vreme cînd abia cîteva din textele noastre vechi fuseseră editate, cînd dialectele și graiurile limbii romîne abia începuseră să fie studiate, Ovid Densusianu reușește să elaboreze o operă dintre cele mai valoroase ale lingvisticii noastre, nu numai prin numeroasele ei puncte de vedere noi și juste, ci și prin spiritul științific obiectiv în care au fost tratate. El a folosit un material imens, adunat în întregime prin munca sa, nelăsînd nemenționat nici un fapt esențial și nici una din problemele importante ale istoriei limbii noastre. Lucrarea a fost atît de temeinic alcătuită, încît toate studiile ulterioare de la noi și din străinătate privitoare la istoria limbii romîne îi sînt tributare. Această lucrare clasică a lingvisticii noastre este prea cunoscută ca să mai fie nevoie a o prezenta aici. Gaston Paris a caracterizat-o, la apariția ei, astfel: „Ovid Densusianu, pe care cititorii revistei „Romania" îl cunosc bine, a întreprins o operă considerabilă și grea. Pentru îndeplinirea ei, el a avut o metodă excelentă și, ceea ce merită îndeosebi să fie semnalat, un spirit pur științific. Această operă face cinste autorului, tinerei școli filologice romîne și școlilor de unde autorul a primit elementele științei și metodei sale". Ea „este bogată în fapte și idei și merită să fie citită nu numai de aceia care studiază în mod special limba romînă, ci de toți romaniștii. Ovid Densusianu este la curent cu starea cea mai recentă a științei pînă în cele mai mici amănunte; el supune toate părerile la care se referă unei critici personale, aproape totdeauna justă, iar punctul de vedere propriu pe care-l adoptă îl ajută să lămurească adeseori într-un fel nou fenomenele de care alți savanți s-au ocupat înaintea lui" [1].

La noi în țară, I. Bogdan, pe atunci decan al Facultății de filologie din București, propune senatului universitar, pe baza acestei lucrări, ca Ovid Densusianu să fie numit fără întîrziere profesor titular, ea reprezentînd „rezultatele trainice ale unui studiu temeinic, urmărit ani de zile fără întrerupere; e vorba de produsul unui spirit distins care îmbogățește literatura noastră filologică cu una din cele mai prețioase scrieri ce au apărut pînă acum în țară și în străinătate asupra limbii noastre" [2].

Dacă Ovid Densusianu, avînd vigoarea tinereții necesară unei asemenea opere, a elaborat primul volum înainte de a împlini vîrsta de 30

[1] Gaston Paris, *„Romania"*, 1901, p. 415.
[2] I. Bogdan în *„Convorbiri literare"*, 1901, p. 266.

de ani, volumul al doilea a apărut într-un răstimp mult mai îndelungat, abia în 1936. El era gata de tipar în 1916. Manuscrisul s-a pierdut însă în timpul primului război mondial, astfel încît autorul a fost nevoit să-l redacteze din nou. Acest din urmă volum cuprinde analiza limbii din secolul al XVI-lea, adică din epoca primelor noastre texte scrise, el constituind un adevărat model pentru cercetările de această natură. Din păcate, lucrarea se oprește la secolul al XVI-lea. Limba secolului al XVII-lea a fost analizată de Densusianu numai în cursurile sale universitare, rămase netipărite.

Pentru marea lor valoare științifică, pe care și-o păstrează pînă astăzi, cele două volume din „Histoire de la langue roumaine" au fost traduse recent în limba romînă de Institutul de lingvistică din București, urmînd să fie date în curînd la tipar.

În cursul timpului, Ovid Densusianu a adus el însuși completări la volumul întîi al operei sale, iar contemporanii și elevii lui au adîncit numeroase probleme ridicate de el. Astfel, Sextil Pușcariu a adus importante contribuții la problema stabilirii locului de formare a limbii și poporului romîn, la reconstituirea limbii romîne primitive comune, adică a perioadei din istoria limbii noastre de dinaintea despărțirii ei în cele patru dialecte (dacoromîn, aromîn, meglenoromîn, istroromîn) și la studiul acestora. Al. Philippide a încercat să lămurească, într-o vastă lucrare, originea poporului romîn, iar acad. Al. Rosetti, elev al lui Densusianu, a adîncit, în lucrarea sa „Istoria limbii romîne", problema elementului latin, a substratului lingvistic, a romînei primitive comune, a influenței slave și a limbii romîne din secolul al XVI-lea.

În colaborare cu I. A. Candrea, Ovid Densusianu a început, fără a le duce însă la capăt, alte două lucrări de bază privind limba romînă în ansamblul ei.

Prima este „Dicționarul etimologic al limbii romîne, elementele latine" (București, 1908), care a apărut numai pînă la cuvîntul *a putea*. Dicționarul arată pentru fiecare cuvînt transformările fonetice și semantice suferite de la forma latină de bază la cea de astăzi, comparîndu-le cu cele petrecute în celelalte limbi romanice. Lucrarea își păstrează pînă astăzi, în întregime, valoarea științifică.

A doua lucrare este „Dicționarul general al limbii romîne din trecut și de astăzi" (București, 1909), care cuprinde cuvintele literare citate din autorii vechi și de astăzi, cuvintele dispărute cu indicarea izvoarelor din secolele al XVI-lea — al XVIII-lea, formele populare din tot domeniul dacoromîn cu indicarea regiunii unde se întrebuințează, numeroase ilustrații și etimologia cuvintelor. Destinat să rivalizeze și să anihileze dicționarul elaborat, sub auspiciile Academiei, de Sextil Pușcariu, lucrarea lui Ovid Densusianu și I.A. Candrea se oprește la sfîrșitul literei A. Elaborarea ei a fost reluată mai tîrziu numai de I.A. Can-

drea, apărînd abia în 1932 sub titlul „Dicționarul enciclopedic ilustrat « Cartea Romînească »".

★

Spre deosebire de ceilalți lingviști ai noștri din trecut, absorbiți de probleme și studii speciale de istoria limbii, de lexicografie și de dialectologie, Ovid Densusianu a fost și un teoretician în lingvistică. Fără a avea pretenția să elaboreze ceea ce se numește o teorie sau un sistem lingvistic, el a analizat critic, în numeroase rînduri, caracterul și valoarea orientărilor lingvistice europene din vremea sa, arătînd căile sănătoase pe care trebuie să se dezvolte cercetările noastre lingvistice.

Ovid Densusianu a folosit în mod curent termenul de „filologie" pentru ceea ce numim astăzi lingvistică. El n-a acceptat întrebuințarea termenului de filologie numai pentru editarea de texte și pentru studiul limbii acestora. „Pentru noi, scrie el, obiectul filologiei este de a studia limba unui popor (sau mai multor popoare) și de a ajuta înțelegerea a tot ce găsim din această limbă în documente sau auzim în vorbirea de toate zilele"[1]. . . „Cercetările filologice nu ne lămuresc numai asupra trecutului unei limbi, asupra diferitelor forme sub care ni se prezintă pe unde este vorbită ; din ele învățăm mai mult : viața sufletească a celor de altădată și a noastră, prefacerile de cultură pe care le-a adus vremea. O limbă nu este numai un complex de sunete, de forme combinate și schimbate într-un fel sau altul ; ea mai este semnul unui anumit fel de gîndire, al unui anumit chip de viață, expresiunea stărilor sufletești și de cultură determinate de împrejurări. Din cuvintele pe care le aveam altădată sau le-am păstrat încă, din altele pe care le-am primit mai tîrziu, ni se deslușește trecutul ori putem înțelege și judeca timpul de azi ; singur un cuvînt uneori ne reînviază o lume întreagă de odinioară și ne poate spune mai mult decît șiruri de însemnări istorice ; și e destul să prindem din vorbirea de toate zilele cîteva forme pentru ca să putem spune cum gîndim și ce e cultura noastră" [2].

Ovid Densusianu a căutat să demonstreze că lingvistica, prin posibilitatea de a stabili raporturi constante între fenomenele de limbă, este superioară istoriei care nu poate ajunge, după el, la stabilirea unor raporturi atît de constante între fenomenele pe care le studiază. În polemici răsunătoare pe care le-a avut cu A.D. Xenopol, N. Iorga și V. Pîrvan, el a arătat că istoria nu se poate lipsi de ajutorul lingvisticii. „Fără ajutorul filologiei, scrie el, nu se poate lămuri trecutul așa de întunecat la noi, și dacă ar fi să se cîntărească ce a dat fiecare din aceste studii ca rezul-

[1] Ovid Densusianu, *Obiectul și metoda filologiei*, București, 1897, p. 15.
[2] Ovid Densusianu, *Limba noastră ca imagine a vieții culturale*, în *„Viața nouă"*, 1905, p. 533.

tate pozitive în această direcție s-ar vedea că mai ales filologiei trebuie să-i mulțumim dacă unele fapte au ajuns să fie mai bine limpezite ori definitiv stabilite" [1].

Lingvistica are, după Densusianu, un important rol normativ în dezvoltarea literaturii unui popor și a limbii în care este scrisă. „Un filolog, scrie el, prin faptul că cunoaște evoluțiunea întreagă a unei limbi și mai cunoaște ce s-a întîmplat în alte limbi pînă să ajungă în formele fixe ale literaturii — sînt anumite condițiuni care impun peste tot preponderența unor anumite forme — poate să-și dea seama de rostul unei direcțiuni și să înțeleagă dacă îndrumarea ei e firească și va putea să se impună. În atmosfera intelectuală din care se limpezește încetul cu încetul și forma unei literaturi, filologii pot avea deci și ei o parte de acțiune. Au avut-o peste tot unde s-a fixat de mult limba literară, în Franța, în Italia ș.a., o pot avea și azi la noi, cu atît mai mult cu cît filologia s-a emancipat de vederile strîmte de odinioară și s-a apropiat de o înțelegere mai largă, mai dreaptă a faptelor" [2].

Ovid Densusianu a introdus la noi primele noțiuni de stilistică estetică și lingvistică. Despre cursul ținut de el, ani în șir, la Facultatea de filologie, „Evoluția estetică a limbii romîne", acad. G. Călinescu scrie că „reprezintă întîia organizare documentată și cu criterii strict estetice de istorie literară modernă" [3].

El a ținut în tinerețe cursuri de istoria literaturii noastre moderne, pe care le-a tipărit apoi în trei volume, cuprinzînd perioada școlii latiniste pînă la Grigore Alexandrescu.

După Ovid Densusianu, studiul literaturii nu este posibil fără temeinice cunoștințe lingvistice. „Nu poți despărți fenomenele lingvistice de cele literare, scrie el. Între felul de a se exprima dintr-o epocă, între materialul lingvistic și producțiunea literară există totdeauna un raport determinat; unui curent literar îi corespunde o anumită direcție lingvistică, un anumit fel de redare a ideilor prin cuvinte. A privi fenomenele lingvistice independent de cele literare este a avea o concepție mărginită despre ele, a nu înțelege o parte din viața lor, împrejurările care le-au dat un caracter hotărît și le-au făcut să evolueze într-o anumită direcție . . . Dacă ne gîndim, de altă parte, că filologul este dator să studieze particularitățile lingvistice în legătură cu motivele psihologice și sociale care le-au determinat, aceasta îl apropie iarăși în cercetările lui de istoricul literar, pentrucă și acesta este chemat — dacă nu stăruie în me-

---

[1] Ovid Densusianu, *Istorici și filologi*, în „*Viața nouă*", 1912, p. 201.

[2] Ovid Densusianu, *Rolul filologiei în viața noastră intelectuală*, în „*Viața nouă*", 1907, p. 518.

[3] G. Călinescu, *Istoria literaturii romîne*, București, 1940, p. 605.

tode învechite — să urmărească transformările literare în lumina faptelor de ordine psihologică și socială" [1].

Concepția largă pe care Ovid Densusianu a avut-o despre interpretarea fenomenelor lingvistice a fost expusă de el îndeosebi în studiul intitulat „Orientări nouă în cercetările filologice", apărut ca articol program al revistei „Grai și suflet" (1923), căruia i-a adus mai tîrziu numeroase completări în cursul „Directive actuale în romanistică și lingvistica generală" ținut la facultate în 1932—1933 și rămas nepublicat.

Analizînd curentele din lingvistica modernă, Ovid Densusianu nu aderă integral la nici unul din ele, deoarece, ca și Sextil Pușcariu, el consideră fenomenele lingvistice prea complexe pentru a putea fi cuprinse în cadrul unei singure concepții. Ovid Densusianu recunoaște fiecărui curent anumite merite în lărgirea orizontului de cercetare și în relevarea de aspecte noi din viața limbii. Subliniind utilitatea cercetărilor dialectale, el critică concepția lui Gilliéron care neagă granițele dialectale și mai ales metoda acestuia de a urmări evoluția cuvintelor în afara contextului din limba vie. De asemenea, el nu împărtășește părerea întemeietorului geografiei lingvistice despre rolul determinanților formali, ca omonimia și scurtimea cuvintelor, în transformările limbii, susținînd că acestea se petrec în realitate după factori mult mai complecși.

Ovid Densusianu a apreciat fonetica experimentală, dar numai ca auxiliară a investigațiilor lingvistice, arătînd că ea nu se poate izola de fonetica istorică.

În domeniul lexicologiei, Ovid Densusianu a subliniat marea importanță și complexitate a semanticii, arătînd însă că în acest domeniu sînt necesare precizări de metodă care să stabilească factorii ce determină schimbările de înțeles ale cuvintelor. În semantică, după el, trebuie urmărit sufletul pe care-l exprimă cuvintele, fondul lor de viață.

Apreciind punctul de vedere sociologic introdus în lingvistică de Ferdinand de Saussure și A. Meillet, Ovid Densusianu arată că în această direcție nu trebuie să se devieze spre teoretizări fără temei, ci lingvistul să se mențină la fapte sigure. „Apropiindu-se de psihologie și sociologie, scrie el, lingvistica a venit propriu-zis să accentueze importanța ei pentru istoria culturii. Prin datele pe care ni le pune la îndemînă, ea ne înlesnește să cunoaștem viața culturală a unui popor, faptele evoluției lui, felul de afirmare a sufletului său în diferite împrejurări. . . Și în acest sens deci lingvistica își manifestă azi tendințele realiste, stăruind să privească fenomenele în raporturile lor cu stările concrete, cu ambianța lor de geneză ori de circulație" [2].

[1] Ovid Densusianu, *Istoria literară în învățămîntul universitar*, în *„Viața nouă"*, 1911, p. 382.

[2] Ovid Densusianu, *Orientări nouă în cercetările filologice*, în *„Grai și suflet"*, an. I, 1923, p. 10.

Un curent lingvistic pe care Ovid Densusianu îl respinge cu hotărîre ca fiind unilateral și neștiințific este idealismul lui Vossler. El consideră școala lui Vossler ca prezumțioasă și diletantă, lipsită de inițiere deplină în chestiunile fundamentale ale lingvisticii, ea făcînd numai teoretizări filozofice pe marginea unor fenomene lingvistice.

Dintre metodele lingvisticii moderne, Ovid Densusianu vorbește cu mare încredere despre metoda comparativ istorică, recomandînd folosirea ei pe scară cît mai largă.

El subliniază necesitatea unor studii ample asupra rolului elementului conștient și al celui inconștient în evoluția limbii, necesitatea studierii ritmului vorbirii, a armoniei silabice, a accentului, a muzicalității cuvintelor și frazelor, acestea din urmă fiind elemente importante care determină fizionomia unei limbi.

Îndemnînd cu încredere la realizarea acestui vast program de muncă pe care îl reclamă complexitatea fenomenelor lingvistice, Densusianu adaugă: „o știință nu trăiește numai din preocupări actuale, din imediatul realizabil, ci și din indicații pentru studii de mai tîrziu, din anticipări asupra problemelor care mîine pot fi puse pe primul plan, altfel ea riscă să se sterilizeze, să cadă în rutină" [1].

Activitatea de cercetare a lui Ovid Densusianu a fost fecundă în numeroase din direcțiile indicate de el.

Un domeniu de cercetare pe care Ovid Densusianu l-a cultivat și prețuit de la începutul activității lui, ca izvor important al studiului limbii și literaturii, a fost folclorul. „La ajutorul lui trebuie să recurgem, scrie el, cînd urmărim unele probleme de istoria limbii și literaturii, și cu deosebire în studiile de dialectologie se vede bine legătura între un gen și celălalt de cercetări" [2].

Ovid Densusianu a dat la noi o nouă interpretare folclorului, considerîndu-l o manifestare permanentă a sufletului popular și nu o depozitare de creațiuni ale trecutului.

Sistemul vechi de culegere a folclorului numai sub forma basmelor și a poeziilor are, arată Densusianu, o bază îngustă și unilaterală, deoarece limba basmelor și a poeziilor populare este tradițională. Materialul folcloric ce se culege trebuie să arate cum simte și gîndește poporul, atît sub influența ideilor, credințelor și superstițiilor moștenite din trecut, cît și sub influența elementelor contemporane.

Ovid Densusianu este primul nostru folclorist în sensul științific al cuvîntului. În colaborare cu I.A. Candrea și Th. Sperantia a publicat colecția de texte dialectale și folclorice „Graiul nostru" (două volume,

---

[1] Ovid Densusianu, *Orientări nouă în cercetările filologice*, în *„Grai și suflet"*, an. I, 1923, p. 22.

[2] Ovid Densusianu, *Folclorul: cum trebuie înțeles*, București, 1901, p. 5

1906—1908), care cuprinde texte culese la fața locului din toate ținuturile locuite de romîni. Aceasta este la noi cea dintîi culegere bogată de texte populare cu transcriere fonetică.

O altă lucrare de mare valoare folclorică și dialectologică a lui Ovid Densusianu este „Graiul din Țara Hațegului" (1915), locul de origine al familiei sale, lucrare care este, în lingvistica noastră, una dintre cele mai bune monografii asupra unui grai regional.

Ovid Densusianu a considerat monografiile dialectale superioare atlaselor lingvistice, deoarece în textele culese la fața locului cuvintele se găsesc în contextul frazei, adică în întrebuințarea lor vie și uzuală și ne putem da seama mai bine de felul cum sînt pronunțate și înțelese decît în forma izolată în care sînt prezentate în atlasele lingvistice. El a mai publicat texte dialectale și de folclor în volumele : „Antologie dialectală" (1915), „Flori alese din cîntecele poporului" (1920), „Poezii populare" și „Din popor", acestea două din urmă în colaborare cu I. A. Candrea.

★

Preocuparea de a găsi în limbă atît mărturia trecutului istoric, cît și manifestările cele mai caracteristice ale sufletului poporului, l-a îndemnat pe Ovid Densusianu să întreprindă cercetări îndelungate asupra păstoritului la noi și la alte popoare, îndeosebi la cele romanice. El susține că ocupația de bază cea mai veche a poporului romîn a fost păstoritul. Numai această ocupație explică, după el, răspîndirea atît de mare a romînilor pînă în Pelopones, Moravia și Istria, menținerea noastră în nordul și în sudul Dunării și rezistența noastră la vicisitudinile din aceste părți în evul-mediu. Păstoritul explică, după Densusianu, și omogeneitatea mai mare a limbii noastre decît a celorlalte limbi romanice, unde, pe întinderi mici, găsim numeroase contraste dialectale. El a avut un mare rol nu numai în răspîndirea fenomenelor lingvistice, ci și în cea a elementelor de folclor și a obiceiurilor. Ovid Densusianu explică prin păstorit și firea noastră. El susține că marea energie a poporului romîn se explică prin felul de viață pe care l-am trăit ca păstori sute de ani. „Dintre toate popoarele romanice sîntem singurii care am arătat cea mai mare putere de expansiune tocmai pentru că am fost în primul rînd un neam de păstori . . . Și cine știe dacă, nefiind păstori, am fi izbutit, departe de ceilalți latini, pierduți printre atîtea neamuri străine, să ne păstrăm individualitatea de popor romanic" [1].

Unitatea lumii romanice, atît cît s-a putut menține în evul mediu, se datorește, după Densusianu, și păstoritului, care, alături de cruciade și de pelerinajele religioase, a fost al treilea factor de unitate în lumea medievală. Pentru a dovedi rolul pe care l-a avut păstoritul în viața po-

[1] Ovid Densusianu, *Păstoritul la popoarele romanice*, București 1913, p. 28.

poarelor romanice, el analizează într-o serie de cursuri și lucrări terminologia păstorească a acestor popoare: „Aspecte lingvistice ale păstoritului", „Terminologia păstorească în provensală", „Cuvinte latine cu semantism păstoresc" etc.

Convins că cercetarea păstoritului este unul din izvoarele explicative cele mai fecunde ale istoriei și limbii noastre, Ovid Densusianu a emis ipoteza îndrăzneață despre originea iranică a moților, care, după el, ar fi urmași ai alanilor, o seminție iranică care a ajuns în părțile noastre ca păstori. El susține ca fiind de origine iranică numele localității *Zărand*, a unor cuvinte general românești ca *stînă* și *brînză* și chiar a numelui *Olt*. Ca orice ipoteză care vrea să îmbrățișeze fapte prea îndepărate în timp și spațiu, această teorie a lui Densusianu a întîmpinat, cum era și firesc, numeroase obiecțiuni. Ea constituie cea mai vulnerabilă parte a activității lui, temeinicia ei fiind tot atît de discutabilă ca cea a „dacismului", formulată de Hasdeu.

În ceea ce privește importanța pe care a acordat-o Ovid Densusianu păstoritului în istoria noastră, ea este o realitate de necontestat, care explică rezistența noastră în evul mediu, răspîndirea românilor pe mari întinderi în nordul și în sudul Dunării și unitatea limbii române. Faptele pe care le-a analizat Densusianu în sprijinul acestei teorii rămîn un cîștig pozitiv pentru știință, ca și orizonturile largi deschise de el prin sugestiile date. Pentru interpretarea folclorului nostru și pentru evidențierea rolului păstoritului în poezia noastră populară, lucrarea lui Ovid Densusianu „Viața păstorească în poezia noastră populară" (București, vol. I—II, 1922) constituie o dovadă a marilor lui calități de cunoscător al sufletului popular și de analist al artei sale.

★

O altă direcție în care Ovid Densusianu a fost la noi un deschizător de drumuri este lingvistica romanică. Pînă la el, limba română a fost studiată aproape exclusiv în raport cu sursa ei primară, limba latină. Ovid Densusianu deschide larg orizonturile lingvisticii noastre, studiind limba română în comparație cu toate celelalte limbi neolatine.

Lucrările lui tipărite în acest domeniu sînt mai puțin numeroase decît cursurile ținute la facultate, care au rămas nepublicate. Prima lucrare tipărită a lui Densusianu în acest domeniu este „Aliterațiunea în limbile romanice" (Iași, 1895), un studiu de lingvistică și estetică în care se urmărește, pentru întîia oară în mod amănunțit, aliterațiunea în toate limbile romanice.

Ovid Densusianu a fost primul învățat român care s-a ocupat de problemele literaturii medievale franceze, dovedindu-se de la început la înălțimea acestei sarcini. În 1896, el a obținut titlul de elev diplomat

la École des Hautes Études cu analiza unui „Chanson de geste"din secolul al XII-lea „La prise de Cordres et de Sebille", susținînd un punct de vedere original asupra originii poemului și publicînd întîia oară textul, după manuscrisul găsit de el la Biblioteca națională din Paris. Lucrarea a fost editată, la propunerea lui Gaston Paris, pe cheltuiala Societății pentru texte vechi franceze. În același an, a mai publicat în revista „Romania" un studiu similar „Aymery de Narbonne dans la chanson du pelerinage de Charlemagne". Gaston Paris, care se găsea atunci în culmea autorității lui științifice, scrie despre aceste lucrări ale lui Densusianu că ele au „o valoare incontestabilă, autorul aducînd idei personale și interesante în valorificarea materialelor publicate. Inteligența, tenacitatea și marea capacitate de muncă îi vor asigura autorului succesul în cercetările lingvistice, el fiind unul din cei mai distinși elevi care au ieșit din École des Hautes Études" [1]. Tot în revista „Romania", Densusianu a mai publicat studiul de fonetică istorică romanică „Sur l'alteration du *C* latin devant *e* dans les langues romanes" (1900).

Ovid Densusianu a fost cel dintîi profesor de lingvistică romanică în țara noastră și singurul mare romanist pe care l-am avut pînă azi. Dintre numeroasele lui cursuri de romanistică, mereu noi, amintim: „Spiritul latin în manifestările sale critice", „Originea poeziei trubadurilor", „Elementele latine ale limbii basce", „Aspectele poeziei populare romanice", „Originea epopeii franceze", „Dante și latinitatea", „Sufletul latin și literatura nouă", „Directive actuale în romanistică și lingvistica generală", „Dialectologie romanică". El a avut o simpatie adîncă pentru popoarele neolatine, atît pentru comunitatea noastră de origine și de limbă cu ele, cît și pentru prețuirea pe care o acorda spiritului latin raționalist creator. Ovid Densusianu a fost el însuși un reprezentant strălucit al acestui spirit prin formația lui intelectuală și prin încrederea în puterea rațiunii și a științei. El a iubit latinitatea ca formă de cultură, dar și prin contrast cu spiritul militarist prusac al vremii. În 1914, cînd Germania militaristă a dezlănțuit primul război mondial, Ovid Densusianu, într-un articol intitulat semnificativ „Ce nu trebuie să învingă" își exprimă astfel indignarea împotriva agresiunii germane: „De ani întregi megalomania prusacă a otrăvit sufletul Europei și, în tragedia care se desfășoară acum, ochii tulburi vor fi simțind toată voluptatea pe care o dau visurile de sînge... Germania e azi victima nebuniei cîtorva pretenționși ce cred că nimic nu le poate sta în cale, — dar unde îi va duce această nebunie vom vedea în curînd... O Germanie cumințită, reculeasă din ce a rătăcit-o, aceasta va trebui să fie una din urmările războiului provocat

[1] Vezi Ovid Densusianu, *Memoriu de titluri și publicațiuni* p. 13.

chiar de ea. Veacul al XX-lea nu poate fi osîndit la rușinea unei tiranii militare și emblema lui nu poate fi chivăra prusacă" [1].

Solidar cu spiritul latin și avînd convingerea valorii lui, Ovid Densusianu nu a manifestat însă față de celelalte țări neolatine atitudinea de ploconeală și sentimentul de inferioritate pe care l-au întreținut numeroși contemporani ai lui, mai ales pentru Franța. El s-a simțit totdeauna romîn și a considerat o datorie patriotică să folosească tot ce credea mai potrivit în cultura țărilor neolatine pentru progresul culturii noastre.

Dacă în domeniul lingvisticii Ovid Densusianu și-a însușit din Franța și a propagat la noi o orientare sănătoasă și fecundă, în schimb, în domeniul literaturii preferințele lui pentru principiile poeziei simboliste, pe care a căutat să le răspîndească la noi prin activitatea lui de teoretician și poet, au avut un ecou redus. Această încercare a lui Ovid Densusianu nu trebuie însă considerată ca o imitație servilă și nici ca o înclinație spre decadentism în poezie. El a fost adversar al așa-zisei poezii moderniste pe care a condamnat-o pentru lipsa ei de fond sufletesc și de expresie. Ovid Densusianu a considerat simbolismul ca o formulă acceptabilă prin posibilitățile pe care credea el că le oferă pentru exprimarea subtilă a sentimentelor delicate și pure ale sufletului omenesc. El a pornit de la convingerea justă că literatura noastră trebuie să facă un pas înainte prin redarea unui conținut modern, deoarece ea nu se mai putea menține la nivelul și tendințele literaturii semănătoriste. Despre revista lui Ovid Densusianu „Viața nouă", apărută în 1905, care a luptat pentru aceste idei, s-a mai scris și nu vom reedita aceste discuții care nu au o legătură directă cu studiul nostru. Ceea ce trebuie subliniat este tendința principială a lui Ovid Densusianu de a deschide orizonturi noi culturii și literaturii noastre. „Viața noastră, scrie el, trebuie desfăcută de ce o împiedică să-și ia un avînt mai larg, mai liber, trebuie deschisă curentelor mari care au prefăcut lumea din alte părți... Un scriitor nu se poate izola de ce se petrece aiurea, datoria lui e să urmărească zi cu zi ce se petrece în mișcarea literară a străinătății și să aleagă tot ce poate fi folositor literaturii, la înălțarea căreia voiește să aducă partea lui de muncă" [2].

Ovid Densusianu a căutat în permanență să fie în centrul actualității vieții noastre culturale. Poziția adoptată de el în literatură l-a dus la polemici vii cu toți contemporanii lui de seamă: Titu Maiorescu, N. Iorga, G. Ibrăileanu, Sextil Pușcariu, arătînd față de ei o combativitate și o tenacitate impresionantă, fără să depășească însă niciodată formele oneste ale luptei de opinii. „A avea o părere hotărîtă, scrie el, pe care s-o susții cu energie fără să te uiți la dreapta sau la stînga dacă unul

[1] Ovid Densusianu, *Ce nu poate să învingă*, București, 1914, p. 5—6, 20.
[2] Ovid Densusianu, *Ideal și îndemnuri*, în *„Viața nouă"* 1909, p. 139.

ori altul te dezaprobă, aceasta trebuie să fie astăzi linia de conduită în literatură ca și aiurea" [1].

Punctul de vedere susținut de Ovid Densusianu în orientarea literaturii noastre era firesc să nu aibă succesul pe care l-a avut în spiritul contemporanilor lupta lui N. Iorga sau G. Ibrăileanu, care corespundea în acea epocă dominantelor sensibilității romînești. Literatura rafinată a unei aristocrații și formula „artă pentru artă" nu puteau să aibă ecou într-o țară în care țărănimea forma marea masă a populației. Problemele ei materiale și morale se impuneau în primul rînd atenției artiștilor și cărturarilor noștri. Dar dincolo de această formulă literară unilaterală și livrească adoptată de Densusianu trebuie prețuită lupta lui pentru introducerea spiritului modern în cultura și știința noastră, a literaturii ideilor și sentimentelor omenești adînci și curate, a cultului muncii și adevărului.

Pentru promovarea acestor valori, Ovid Densusianu nu a luptat numai în domeniul științei și al literaturii ci și în domeniul vieții sociale. Ca și înaintașii săi, luptători pentru ideea de naționalitate și cultură națională, Ovid Densusianu a fost, în condițiile timpului său, un pasionat militant în publicistica noastră socială. El n-a făcut politica nici unui partid. Acțiunea lui cu caracter social este aceea a unui intelectual cinstit care nu elaborează sisteme și doctrine sociale, ci reacționează la problemele vremii lui prin resorturile sensibilității lui morale, fără a fi ispitit de ambiție, egoism sau interes personal.

Cunoscător adînc al vieții țărănimii prin preocupările lui de dialectolog și folclorist, Ovid Densusianu și-a manifestat cu tărie, încă din tinerețe, indignarea față de înapoierea în care era ținută țărănimea noastră. „M-am îngrozit, scrie el, de ce-am văzut în unele părți din Mehedinți: copii diformi, istoviți de boală la doi, trei ani, cu fețele chinuite. E vremea să se înțeleagă că fără o bunăstare materială țăranul nostru, oricîtă învățătură i-am da, oricîți așa-zișI apostoli i-am trimite, rămîne ce a fost pînă acum, un rob care așteaptă mîntuirea din cer, cînd e așa aproape, în brațele și mintea lui" [2].

Concepția estetică a „artei pentru artă", desprinsă de realitățile noastre sociale, împărtășită de Densusianu, nu l-a împiedicat să vadă cinstit realitatea și să lupte pentru îndreptarea anomaliilor din viața noastră publică. În 1919, acțiunea socială a lui Ovid Densusianu ia un caracter mai coordonat prin întemeierea revistei „Înălțarea". „Acțiunea noastră, scrie el în articolul program, va fi cu deosebire o acțiune socială, de cercetare a vieții, de cunoaștere a sufletului, de inițiative spre folosul celor mulți, de control unde pînă acum au stăpînit despotismul și abuzul, de

[1] Ovid Densusianu, în „*Viața nouă*", 1905, p. 159.
[2] Ovid Densusianu, în „*Viața nouă*", 1905, p. 361.

înlăturare a tot ce a apăsat asupra noastră atîta timp, a înăbușit ori a îndepărtat de la calea lor atîtea energii"[1]. În numărul următor al „Înălțării", el adaugă : „Ce a fost lăsat în paragină cere toate puterile noastre de prefacere și cînd neamul nostru e înzestrat cu atîtea însușiri alese am fi vinovații vinovaților dacă am sta cu brațele încrucișate și cu gîndurile leneșe. În jurul nostru totul e o chemare la muncă, totul așteaptă să fie mișcare, să primească binecuvîntările înnoirii".

Nu găsim nici aici un plan precis de acțiune, ci o tendință cinstită de a îndruma viața noastră publică spre muncă, cultură și patriotism creator, tendință care a fost însă repede spulberată în atmosfera viciată de politicianismul vremii. „Înălțarea" a fost nevoită să-și înceteze apariția după primele zece numere. Ea a reapărut în 1937, cînd s-a menținut timp de un an, continuînd să combată demagogia politicianistă, succesul ieftin al lipsei de merit, improvizația și fățărnicia care domneau în viața noastră publică. Ovid Densusianu îndeamnă tineretul la seriozitate, la adoptarea eticii severe a muncii și dreptății, a simțului de răspundere și al demnității. N. Iorga l-a considerat pe Ovid Densusianu un inadaptabil. Caracterizarea este însă formalistă, deoarece Ovid Densusianu nu a fost condus în acțiunea lui socială de motive personale, ci animat de o conștiință etică și cetățenească superioară.

★

Pentru progresul studiilor noastre lingvistice, Ovid Densusianu mai are marele merit de a fi creat și condus societăți și publicații lingvistice de seamă.

În 1898, el a înființat publicația „Anuarul seminarului de limba și literatura romînă", din care a apărut numai un volum din pricina lipsei de fonduri. În 1905, a înființat revista „Viața nouă" care a apărut pînă în 1925. În același an, a înființat „Societatea romînă de filologie", al cărei buletin a apărut timp de doi ani și și-a încetat apariția din același motiv ca Anuarul. În 1914, a întemeiat „Institutul de filologie și folclor", al cărui organ „Grai și suflet" a fost întitulat astfel pentru a sublinia strînsa legătură dintre limbă și sufletul poporului. Această revistă, care a apărut între anii 1923 și 1938, a fost una din cele mai importante reviste românești de lingvistică. Colaboratorii ei de seamă, alături de Ovid Densusianu, au fost I. A. Candrea, V. Bogrea, Al. Rosetti și T. Papahagi. Dintre colaboratorii mai tineri amintim pe I. Diaconu, Al. Vasiliu, T. Gîlcescu, Alexandrina Istrătescu-Tzura, Elena Moroianu, M. Gregorian, D. Șandru și F. Brînzeu, care au publicat în revistă îndeosebi texte dialectale și de folclor. Ovid Densusianu și-a publicat

[1] Ovid Densusianu, în *„Înălțarea"*, articolul program, 1919.

în „Grai și suflet" ultimele sale studii : „Iranoromanica", „Cuvinte latine cu semantismul păstoresc", „Semantism anterior despărțirii dialectelor", „Noua ortografie", „Limba descîntecelor" și altele. Un deosebit prestigiu științific l-a cîștigat revista prin rubrica „Dări de seamă", susținută aproape exclusiv de Densusianu, în care a analizat cu un ascuțit spirit critic și în larga perspectivă a bogatelor lui cunoștințe de specialitate toate lucrările mai importante apărute în acea vreme în lingvistica europeană și românească.

Colaboratorul cel mai de preț al lui Ovid Densusianu la toate publicațiile periodice înființate și conduse de el și unul din prietenii lui cei mai devotați a fost I.A. Candrea, pe care l-a apreciat și sprijinit toată viața împotriva prejudecăților și persecuțiilor rasiale.

Ovid Densusianu (mort în 1938) n-a întemeiat o școală lingvistică propriu-zisă sau de cercetare literară în jurul catedrei sale, dar din îndrumările și sugestiile lui s-au format numeroase generații de profesori în învățămîntul mediu și valoroși oameni de știință care au dezvoltat în sens propriu perspectivele deschise de el cercetărilor noastre de lingvistică, folclor, critică și istorie literară : acad. Al. Rosetti în domeniul istoriei limbii, acad. Al. Graur în lingvistica teoretică, G. Giuglea în romanistică, Tache Papahagi, D. Șandru și B. Cazacu în dialectologie, Mihai Pop în studiul folclorului, J. Byck în filologie, acad. Tudor Vianu în stilistică și studiul limbii literare, acad. G. Călinescu, acad. D. Panaitescu-Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, D. Popovici, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu ș.a. în critică și istorie literară.

Rolul lui Ovid Densusianu în dezvoltarea lingvisticii românești este fixat de vastele orizonturi deschise de el cercetărilor în direcții care se continuă și astăzi, de lucrările lui care pot fi citite cu același folos ca și atunci cînd au apărut și de numeroasele generații de profesori și de cercetători formați sub îndrumarea lui. El ocupă în istoria vieții noastre intelectuale și în istoria lingvisticii noastre, alături de Cipariu, Hasdeu și Pușcariu, un loc neegalat încă de alți lingviști români.

CULTIVAREA LIMBII

LIMBA ROMÎNEASCĂ ÎN PUBLICAȚIILE ACADEMIEI R.P.R.

DE

Acad. IORGU IORDAN

Hotărîrea Subsecției de științа limbii și literatură de a dezbate într-o ședință lărgită problema cultivării limbii corespunde unei necesități adînc simțite. După cum am arătat într-un articol apărut de curînd („Limba Romînă", 1956, fasc. 5), felul în care foarte numeroși compatrioți ai noștri, printre ei oameni cu pregătire universitară, folosesc limba lor maternă impune intervenția urgentă a tuturor iubitorilor acestei limbi, în frunte cu cei ce o mînuiesc zilnic, adică scriitorii de toate categoriile, și cu cei ce o studiază, adică lingviștii. Așa se explică, între altele, inaugurarea, în această revistă, a unei rubrici permanente, intitulată „Cultivarea limbii", și tot așa s-a ajuns la ședința noastră de astăzi, care ar putea, ba chiar ar trebui să aibă o continuare.

Academia R.P.R. este chemată să joace un rol foarte important în lupta pentru ridicarea limbii noastre naționale la cea mai mare înălțime din punctul de vedere al îmbunătățirii și perfecționării ei. Cu toate că și-a lărgit enorm sfera preocupărilor în comparație cu vechea academie, care, chiar în ultimii ei ani de existență, era sau cel puțin părea preocupată, în primul rînd, de problema dicționarului, deci a limbii, actuala academie continuă totuși să aibă o subsecție, foarte bogată ca număr de membri, a cărei menire exclusivă este studiul limbii și al literaturii.

Dar afară și mai presus de această misiune reprezentată prin una dintre unitățile ei, căreia îi sînt afiliate două institute de lingvistică, un institut de istorie literară și folclor, precum și cîteva secții de lingvistică și literatură la Iași și Cluj, Academia R.P.R., în calitatea ei de for științific

suprem al țării noastre, are dreptul și datoria să urmărească de aproape toate manifestările culturale, în sensul cel mai larg al cuvîntului, și nu numai sub raportul conținutului, ci și sub acela al formei, adică al limbii.

În ce privește acest ultim aspect, Academia R.P.R. își poate îndeplini sarcina atît prin intervenția oarecum directă, sub forma operelor patronate de ea și menite să ajute pe compatrioții noștri a-și însuși o limbă cît mai corectă (am în vedere Gramatica și Dicționarul limbii literare, Micul dicționar ortografic, Îndreptarul de punctuație, Dicționarul ortoepic), cît și, mai cu seamă, prin exemplul pe care trebuie să-l dea făcînd ca limba folosită în publicațiile sale să fie un adevărat model de corectitudine și chiar de frumusețe. Din păcate acest ultim lucru nu se întîmplă. Revistele, volumele și broșurile editate de Academia R.P.R. suferă, în general, din punctul de vedere al modului cum sînt scrise, cam de aceleași defecte ca și publicațiile celorlalte edituri din țara noastră.

Trebuie să precizez totuși că vina principală o poartă autorii studiilor și comitetele de redacție ale numeroaselor periodice publicate de instituția noastră. Nu e mai puțin adevărat însă că, întrucît Academia R.P.R. își dă girul pentru tot ce apare în editura ei cu privire nu numai la conținut, ci și la formă, o parte de răspundere, chiar mare, cade și asupra ei, indiferent care anume dintre organele sale se ocupă efectiv de acest important aspect al activității pe care o desfășoară.

Ceea ce m-a determinat să iau asupra mea sarcina de a releva diverse abateri de la regulile limbii noastre, constatate în unele dintre publicațiile Academiei R.P.R. al căror conținut mă interesează mai de aproape, este dorința de a ajuta la îmbunătățirea muncii duse de autori și de colaboratorii editurii în legătură cu redactarea lucrărilor, cu aspectul lor lingvistic și stilistic. Faptele prezentate de mine în acest articol nu sînt prea numeroase, pentru motivul că n-am avut intenția să epuizez materialul apt de a fi supus unei discuții de natura celei de față, ci numai să atrag atenția asupra neglijenței cu care se redactează lucrările trimise spre publicare Academiei R.P.R. Deși relativ puține, faptele ce urmează sînt destul de variate, în sensul că aparțin mai tuturor compartimentelor limbii. Afară de aceasta, ele sînt reprezentative, dacă pot spune așa: le întîlnim nu la un singur autor sau într-o singură publicație, ci, de obicei, la o bună parte dintre tovarășii noștri și în multe dintre revistele și cărțile editate de Academia R.P.R. Semnificativă mi se pare, înainte de toate, apariția lor într-o revistă care, date fiind conținutul și preocupările ei, ar trebui să acorde mai mult decît oricare alta o mare atenție aspectului lingvistic și stilistic al contribuțiilor care i se prezintă pentru a fi publicate: este vorba de „Limba Romînă", revista Institutului de lingvistică din București.

Grupez faptele după natura lor lingvistică[1].

I. Lexicale. Cuvinte întrebuințate impropriu : *produse petrolifere* (*St*, oct.-dec. 1953, p. 26); *Autorul. . . ia cu pasiune parte la dușmăniile. . . , înnegrind partida adversă* (*ibidem*, p. 77); *deosebiri care deseori formează cauza principală. . .* (*LR*, 1954, 1, p. 65); *La vîrsta de 46 ani începe să studieze anatomia—o dovadă a multilateralității preocupărilor și prospețimii sale* (*St*, oct.-dec. 1953, p. 87-88). *Petrolifer* însemnează „producător de petrol" și de aceea nu poate apărea decît în legătură cu subst. *teren*. Produsele extrase din petrol prin distilare și rafinare sînt produse *petroliere* (și tot *petrolieră* este, de pildă, o navă care transportă petrol). Un adversar poate fi *ponegrit*, nu *înnegrit*. Deosebirile, oricum ar fi ele, nu pot *forma* o cauză. Studiul anatomiei la o vîrstă relativ înaintată poate fi o dovadă a *prospețimii* celui ce studiază această disciplină științifică?

Goana după cuvinte neaoșe, caracteristică pentru numeroși contemporani ai noștri, care, de altfel, caută, cu aceeași asiduitate, și „termeni radicali" (și pentru un motiv perfect similar, acela de a „epata" pe cititori), ne întîmpină, uneori, și în publicațiile Academiei R.P.R. Iată un exemplu : *Aceste rînduri grăiesc din plin despre liberul plac și atotputernicia. . .* (*St*, apr.-iunie 1953, p. 181). De ce *grăiesc*, și nu *vorbesc*? Sîntem doar la o publicație științifică, și de aceea se impune folosirea unui stil direct, sobru, care să nu trezească în mintea cititorilor imagini sau nuanțe semantice menite să tulbure sezisarea precisă a noțiunilor.

Tot improprie este întrebuințarea verbului *recăsători* în citatul acesta : *La Petersburg se recăsătorește cu Anastasia Trubețkaia* (*ARS*, Istorie, 1953, 4, p. 24). Autorul a vrut să spună că D. Cantemir (căci despre el este vorba) s-a recăsătorit, după moartea primei sale soții, dar textul ni-l prezintă ca recăsătorit, căsătorit, adică, a doua oară, cu A.T. (ca și cum ar mai fi fost căsătorit o dată tot cu dînsa).

De altfel, prefixul *re-* urmărește, cu o adevărată furie, pe foarte mulți oameni. Sub influența frc. *ressentir*, verbul romînesc *a simți* este pe cale să dispară din vorbirea și scrisul unui mare număr dintre contemporanii noștri. Dau o serie de citate : *unitatea poporului rus era foarte bine resimțită și se oglindea în terminologie* (*St*, ian. - martie 1953, p. 168); *exploatarea economică a fost resimțită în primul rînd de către țărani* (*ibidem*, apr. - iunie 1953, p. 203); *lipsa unui astfel de manual fiind mult resimțită* (*ibidem*, p. 222). Cf. și *LR*, 1956, 2, p. 33.

Și la alte verbe apare nu numai de prisos, ci și în mod păgubitor, din punctul de vedere al unei înțelegeri precise, acest prefix parazitar,

---

[1] Dau lista abrevierilor pentru periodicele pe care le-am folosit la întocmirea prezentului articol : *LR = Limba Română*; *St = Studii*; *SCL = Studii și cercetări lingvistice*; *ARS = Analele Romîno-Sovietice*.

și tot după un model francez. De pildă : *Apendicele labio-velar și cel labio-palatal îl regăsim. . .* (*LR*, 1956, 2, p. 33) [1].

Un prefix vechi, foarte productiv, anume *ne-*, cauzează și el multe încurcături, dar în alt sens decît confratele lui francez. Datorită faptului că *ne-* se întrebuințează, de obicei, la adjective și participii (*serios - neserios*, *prețuit - neprețuit*), deci la cuvinte care capătă ușor valoare adverbială, se întîmplă ca, atunci cînd astfel de formații apar împreună cu infinitive substantivate, prefixul *ne-* să treacă, din cauza sensului, în parte verbal, al acestora, de la adjectiv (respectiv adverb) la substantiv (respectiv verb).

Fiindcă pe de o parte se spune, de exemplu, *pregătire netemeinică* și *a pregăti netemeinic*, iar pe de alta *a nu pregăti temeinic*, care a dat naștere infinitivului substantivat „negativ" *nepregătire* (= lipsă de pregătire), se ajunge, relativ ușor, la „negarea" nu a adjectivului, ci a substantivului, adică la *nepregătirea temeinică*. Cazul este destul de frecvent și tinde să se răspîndească. L-am găsit și în una dintre revistele Academiei R.P.R. : *neîncadrarea suficientă a cadrelor . . .* (*St*, ian.-martie 1953, p.18).

II. Fonetice. Tendința, binecunoscută și veche, a limbii noastre de a „pierde" finala *-iu* are și trebuie să aibă limite impuse de normele limbii literare, care nu pot fi trecute cu vederea, cel puțin de către oamenii de știință, de către scriitori etc. Există un număr mare de cuvinte care păstrează (și, probabil, vor păstra încă multă vreme) pe *-iu*. Ele sînt, în general, destul de recente și, din cauza noțiunilor pe care le exprimă, au caracter de termeni tehnici, ceea ce ajută, în largă măsură, la conservarea formei recomandate de normele limbii literare. Recolta adunată din revistele, cercetate de mine, ale Academiei R.P.R. este foarte săracă. Ea constă dintr-un singur exemplu : *în teritorul sovietic* (*St*, apr.-iunie 1953, p. 45), care ar putea fi considerat de unii (eu nu mă număr printre aceia) ca o greșeală de tipar.

III. Gramaticale. Sînt cele mai frecvente și aparțin atît morfologiei, cît și sintaxei. Încep cu cele morfologice (A), care se leagă, de altfel, foarte strîns de sintaxă, și le grupez după partea de vorbire la care se referă.

A. 1. Substantivul. Greșeli de gen : *corespondenții sinonimi* [ai locuțiunilor verbale] (*LR*, 1955, 1, p. 67). Știu că lingviștii tineri spun și *compuși* pentru (*cuvinte*) *compuse*, *derivați* în loc de (*cuvinte*) *derivate*, probabil sub influența chimiștilor, care, întrucît dau substantivului *corp* (chimic) formă de masculin la plural (*corpi*), pentru a evita confuzia cu *corpuri* (la animale, în geometrie etc.), sînt nu numai îndreptățiți, ci și obligați (de normele gramaticale) să folosească pe *compus* și *derivat*, cînd

[1] În acest citat apar încă două greșeli : lipsa prep. *pe* înaintea lui *cel* și forma de singular (*îl*) în locul pluralului (*le*).

au valoarea substantivală, cu forma masculină. Nevoia invocată chiar acum de a evita confuziile, nevoie dictată de scopul însuși al limbii, care este comunicarea și înțelegerea între oameni, impune și în cazul de față să spunem *corespondentele sinonime* (sau, mai bine, *sinonimele corespunzătoare*), nu *corespondenții sinonimi*: „corespondenți" sînt colaboratorii gazetelor aflați în alt loc decît acela unde apare gazeta respectivă. sau vorbitorii care furnizează (de la distanță) materialul anchetatorilor lingvistici.

Foarte frecvente sînt cazurile de înlocuire a unui complement circumstanțial prin dativ. Fenomenul ne întîmpină de multă vreme în limba oamenilor culți, indiferent de conținutul operelor, dar apariția lui a sporit în epoca dintre cele două războaie, cum am arătat într-un studiu special (v. „Bulletin linguistique", VII, 1939, p. 28 și urm.) și am impresia că continuă să sporească sau, cel puțin, să-și mențină poziția în scrisul nostru actual. Renunț la explicația acestui fenomen, pe care, de altfel, am dat-o la locul citat, mulțumindu-mă să înregistrez faptele constatate în publicațiile Academiei R.P.R.

Înflorirea culturală... coincide stării de înflorire a culturii rusești sub Petru cel Mare (*ARS*, Istorie, 1953, 4, p. 8); *Milescu se încadrase cu totul vieții spirituale din Rusia* (*ibidem*, p. 12); *perioada care a precedat celui de al doilea război mondial* (*ibidem*, p. 119); *se poate alia numai acelora...* (*St*, oct.-dec. 1953, p. 24); *să fie anexate Rusiei sau Romîniei* (*ibidem*, p. 34); *fapte marginale istoriei* (*LR*, 1955, 1, p. 20).

La fel de des întîlnim acuzativul, ca obiect direct, fără *pe* înaintea substantivelor nume de ființe umane și înaintea pronumelui. Fenomenul constituie de asemenea o caracteristică a limbii noastre contemporane, de astă dată sub toate aspectele ei (vorbit și scris, cult și „popular"), ceea ce însemnează că primejdia răspîndirii lui este ceva mai mare decît în cazul dativului și, prin urmare, nevoia de a interveni pentru a combate acest uz este mai urgentă. De ex: *a rolului progresist care l-a jucat* (*St*, oct.-dec. 1953, p. 76); *modelul care voia și el să-l realizeze* (*ibidem*, p. 80); *Edițiile romînești care le avem* (*ibid.*, p. 83); *combină armonios metoda istorică, metoda fonologică și cea experimentală* (*LR*, 1954, 1, p. 73).

2. Articolul. După *ca*, cu sensul de „în calitate de", substantivul imediat următor nu poate primi articolul enclitic, pentru motivul că astfel se schimbă cu totul înțelesul spuselor noastre (*ca* este atunci sinonim cu „la fel cu", „întocmai ca"). Această regulă, impusă de necesitatea concordanței depline dintre gîndire și expresie, este adeseori călcată, bineînțeles nu numai în publicațiile Academiei R.P.R., din care dau cîteva citate: *D. Cantemir s-a născut... ca fiul serdarului Constantin Cantemir* (*St*, oct.-dec. 1953, p. 76); *figurează ca data nașterii anul 1673* (*ibidem*,

p. 76); *el considera istoria filozofiei ca istoria dezvoltării ideii absolute* (*ARS*, Filozofie, 1953, 6, p. 56).

Cînd formula sintactică *din punct de vedere* este urmată de un substantiv (care stă întotdeauna la genitiv), *punct* trebuie să primească articolul hotărît enclitic. Sub influența construcției aceleiași formule fără acest articol, cînd determinarea ei este un adjectiv, substantivul amintit rămîne nearticulat. Cu alte cuvinte, uzul corect cere de o parte *din punct de vedere teoretic*, de alta *din punctul de vedere al teoriei*. În *LR*, 1954, 1,74 apare de două ori greșeala aici în discuție : *din punct de vedere al articulației* ; *din punct de vedere al articulării*.

Folosirea formei unice a articolului genitival (*a*), caracteristică pentru vorbirea familiară și pentru unele graiuri regionale (în special pentru cel moldovenesc), își face apariția și în publicațiile Academiei R.P.R. De pildă : *Rezervăm loc. . . răspunsului tov. S.Vianu și a altor tovarăși. . .* (*St*, iulie-sept. 1953, p. 77).

3. P r o n u m e l e. Forma de dativ a reflexivului apare fără necesitate pe lîngă verbe ca *a avea*, *a căpăta*, *a găsi* și altele asemănătoare, înrudite, ca sens, cu noțiunea de „posesie" : *Întreaga istorie a filozofiei. . . și-a găsit o apreciere științifică în lucrările lui Marx și Engels* (*ARS*, Filozofie, 1953, 6, p. 55). Prezența lui *și* nu ajută, ci, mai degrabă, îngreuiază înțelegerea exactă a conținutului, întrucît dă sau poate da construcției o nuanță „posesivă", care trezește în mintea noastră ideea că „aprecierea științifică" exista mai înainte de a fi fost găsită.

Pronumele de identitate (sau de întărire), cu forme numeroase și cam greu de mînuit pentru un vorbitor obișnuit, pune în încurcătură și pe unii dintre colaboratorii publicațiilor Academiei R.P.R., ceea ce n-ar trebui să se întîmple, căci e vorba de oameni de știință. Ca de obicei, și aceste greșeli apar tot în revista „Studii", cea mai puțin îngrijită sub raportul lingvistic dintre publicațiile cercetate de mine. De pildă : *Însăși cauzele. . .* (iulie-sept. 1953, p. 77) ; *înșiși scopurile* (*ibidem*, p. 118) ; *s-ar fi ajutat și mai mult pe ele însele* (oct.-dec. 1953, p. 48) ; *consfătuirea prezidată de țar însuși* (*ibidem*, p. 62) ; *încerca să guverneze însuși* (*ibidem*, p. 76). La ultimele două citate, greșeala constă, cum se poate ușor vedea, respectiv în lipsa articolului la subst. *țar* și în folosirea lui *însuși* fără un substantiv sau fără un pronume personal pe lîngă el. În ce privește citatul cu (*ele*) *însele*, s-ar putea invoca, drept scuză, faptul că Gramatica Academiei R.P.R. admite forma *însele* alături de (după mine, singura corectă) *înseși*, mai mult (sau chiar exclusiv) din motive de ordin practic : deoarece numeroși vorbitori folosesc pe *însele*, autorii au crezut că simplifică problema, conformîndu-se unei situații date, fără s-o analizeze din punctul de vedere al regulilor gramaticale.

Extrem de numeroase sînt faptele privitoare la pronumele posesiv de persoana a III-a. Ele se reduc, toate, la întrebuințarea lui *al său* etc. în loc de *al lui* etc., atunci cînd posesorul nu este un nume de ființă umană. Lucrurile se complică prin aceea că, dacă în construcția sintactică precedentă apar două substantive, ambele apte, cel puțin teoretic, de a servi ca „posesor", cititorul (sau ascultătorul) poate greși, în sensul că atribuie „posesia" unui „posesor" fictiv, ceea ce dă naștere la confuzii. Acest al doilea aspect al problemei este cel mai important, dacă ținem seamă de scopul pentru care există limba, și anume comunicarea ideilor în vederea înțelegerii lor de către membrii colectivității lingvistice.

Iată citatele : *Cernîșevski cercetează fenomenul respectiv în mișcarea lui și în procesul dezvoltării sale* (*ARS*, Economie, 1953, 6, p. 57) ; *Astfel, găsind multe lucruri valoroase la Feuerbach, el vede, în același timp, și caracterul limitat al lucrărilor sale* (*ibidem*, Filozofie, 1956, 6, p. 89) ; *un bun marxist trebuie să cunoască. . . gîndirea. . . în cursul dezvoltării sale* (*LR*, 1954, 1, p. 51) ; *organismul lingvistic în evoluția sa* (*ibidem*, 1955, 1, p. 20) ; *ultimele zile ale existenței sale* [ale pronumelui *carele* !] (*ibidem*, p. 27) ; *dialogul scris nu realizează integral valențele sale* (*ibidem*, 1955,5, p. 20). Comentariile sînt de prisos. Trebuie totuși să atrag atenția asupra faptului că în primul citat, autorul, dorind să „varieze stilul", folosește o dată pe *lui*, a doua oară pe *sale*, deși ambele pronume se referă la același „posesor". Urmarea este că un cititor mai puțin atent (ori, dimpotivă, prea atent ?) ar putea crede că primul pronume indică drept „posesor" subst. *fenomenul*, iar al doilea pe . . . *Cernîșevski*. (Și, după mine, această interpretare este cea justă din punct de vedere strict gramatical.)

Cu privire la pronumele demonstrativ, greșeala cea mai răspîndită constă în confundarea lui *cel* (pronume propriu-zis) cu *acel* (adjectiv demonstrativ ; forma pronominală este *acela*). Semnificativ, din punctul de vedere care ne preocupă aici, mi se pare faptul că toate greșelile de acest fel constatate de mine apar în revista „Limba Romînă". Iată-le : *cît mai apropiat de acel al expresiilor rusești* (*LR*, 1954, 1, p. 54) ; *Efectul pluralului stilistic este acel al măreției neterminate* (*ibidem*, 1954, 2, p. 20) ; *dar și acel care o va domina* (*ibidem*, 1955, 5, p. 11) ; *un punct de vedere just și rațional, acel al simplificării* (*ibidem*, 1956, 1, p. 91) [1].

În aceeași revistă și privitor tot la pronumele demonstrativ am găsit alte două construcții condamnabile, în alt sens decît precedentele : *dacă ținem seama de aceea că manualul. . .* (*LR*, 1954, 1, p. 60) ; *un același termen* (*ibidem*, 1955, 2, p. 37). Prima nu este o greșeală propriu-zisă, și totuși trebuie evitată, din cauză că se împotrivește uzului, consacrat

[1] Pretutindeni în aceste citate *acel* poate fi înlocuit și prin *acela* : greșeala se reduce, deci, la întrebuințarea adjectivului demonstrativ (*acel*) în locul pronumelui (*cel* sau *acela*).

de multă vreme, al limbii noastre, care evită și alte construcții similare, de ex. *pentru aceea că* : în astfel de cazuri noi spunem (*ținem seamă*) *de faptul* (*împrejurarea* etc.) *că. . ., pentru motivul că. . .* Cît despre *un același* (*termen*), care reprezintă traducerea frc. *un même* (*terme* etc.), prezența lui *un* este și de prisos și contrară regulilor limbii noastre. Ea trebuie înlocuită fie prin *același* (*termen* etc.), fie, în ipoteza că vrem să insistăm asupra ideii de „identitate" sau de „repetare", pe care o exprimă *același* etc., prin *unul și același* (*termen* etc.).

4. Verbul. Cele mai multe fapte privesc modurile, în primul rînd pe cele nepersonale (infinitivul și participiul). Sub influența limbii franceze, în care infinitivul apare foarte des precedat de prepoziții, numeroși compatrioți ai noștri construiesc la fel, împotriva regulilor gramaticale, infinitivul romînesc. De pildă : *se întreceau în a ghici intențiile Porții* (*St*, iulie-sept. 1953, p. 57) ; *oboseala în a da fiecărui amănunt* (*LR*, 1954, 5, p. 99) ; *de a avea în stăpînire casele lor însemna de a stăpîni propriile lor gospodării* (*St*, ian.-martie 1953, p. 247). În ultimul citat, infinitivul are o situație specială, asupra căreia nu socot util să mă opresc aici. Ceea ce interesează este folosirea greșită (cu *de* înainte) a infinitivului atît în partea inițială, cît și în partea finală a propoziției.

Deoarece acest mod verbal este un fel de sinonim al conjunctivului, în sensul că ele se pot înlocui unul pe altul, bineînțeles în condiții sintactice determinate, mulți oameni cred că în aceeași construcție și legate de același auxiliar este posibilă apariția ambelor moduri aici în discuție. Iată un citat : *Sarcina logicii este de a expune. . ., precum și să dezvolte* (*ARS*, Filozofie, 1953, 6, p. 76).

Participiul se întrebuințează, după *a merita*, singur, în loc să fie precedat sau de infinitivul sau de conjunctivul lui *a fi*, adică, altfel spus, apare participiul în locul infinitivului sau al conjunctivului pasiv. De ex. : *Merită citată în acest sens mărturia. . .* (*St*, iulie-sept. 1953, p. 105) ; *Faptul nou ce merită îndeosebi subliniat. . .* (*ibidem*, oct.-dec. 1953, p. 78).

Cu scopuri „stilistice", greșit înțelese și la fel de greșit realizate, alternează, în aceeași frază, diateza pasivă cu cea reflexiv-pasivă, ca în citatul acesta : *Astfel este făcută istoria genului neutru. . . ; se explică istoria. . . se face istoria conjugărilor. . .* ; *este explicată flexiunea verbală. . .* (*LR*, 1954, 1, p. 58).

5. Adverbul. Trebuie evitată în limba scrisă și, deci, combătută forma familiară de superlativ *cel tîrziu* (pentru *cel mai tîrziu*) : *să înceapă operațiunile militare cel tîrziu la 20—25 iulie* (*St*, oct.-dec. 1953, p. 68). Lăsarea la o parte a lui *mai* se datorește, cu siguranță, influenței lui *cel mult*, *cel puțin*, care, în ciuda aparențelor, sînt superlative, căci înseamnă „cel mai mult", „cel mai puțin".

Unele adverbe se întrebuințează greșit, în sensul că ori nu este necesară prezența lor, ori apar în locul altora. La prima categorie aparține *ca* după verbe de felul lui *a numi*, care se construiesc cu două obiecte gramaticale directe : *Poarta otomană l-a numit ca domn al Moldovei* (*St*, oct.-dec. 1953, p. 77). Astfel de construcții sînt foarte frecvente în vorbirea oamenilor semidocți sau inculți, dar aceasta nu e un motiv ca ele să se strecoare într-o publicație a Academiei R.P.R. ; dimpotrivă.

Adverbul *deja*, prigonit de puriștii șovini ai regimului trecut, se simte prost și astăzi, cînd atmosfera s-a schimbat cu totul. (Nu-mi pot explica altfel evitarea lui de către foarte mulți oameni.) Pînă nu de mult el era înlocuit exclusiv prin *de-acum*, care continuă să i se substituie extrem de des și în momentul de față. Prin traduceri făcute din rusește s-a ivit în ultima vreme un al doilea înlocuitor : este *încă*, echivalentul curent al rus. *eșcё*. De pildă : *Încă S. Freud, la sfîrșitul carierei sale, și-a aplicat principiile. . .* (*St*, apr.-iunie 1953, p. 169).

Un adverb care se bucură de o vitalitate extraordinară este *doar*, ca sinonim al lui *numai*. Un număr foarte mare de vorbitori au eliminat aproape cu totul din limba lor pe acesta din urmă. Uzul, pe cît se pare de origine oltenească (sau mai ales oltenească), se extinde sub ochii noștri cu o intensitate neobișnuită și în limba scrisă. Periodicele Academiei R.P.R. l-au adoptat și ele, cum nu era posibil altfel. Iată un citat : *această metodă se practică doar la secțiile de arheologie, etnografie și artă* (*St*, apr.-iunie 1953, p. 199).

Poate fi amintit, ca greșeală propriu-zisă, *din contră* (*LR*, 1955, 5, p. 83), cu *-ă*, în loc de *-a*, sub influența sinonimului *dimpotrivă*. Acest fapt constituie o caracteristică a vorbirii oamenilor puțin cultivați și de aceea trebuie evitat în orice împrejurare.

6. Prepoziția. Abaterile de la regulile limbii literare în legătură cu prepoziția sînt numeroase și variate. De cele mai multe ori se înlocuiește, greșit, o prepoziție prin alta : *Rivalitatea între cele două familii. . .* (*St*, oct.-dec. 1953, p. 76 ; cf. și *ibidem*, p. 77) ; *Pentru toate cuvintele rusești este indicat accentul. . .* ; *liniuța înlocuiește, pentru substantivele terminate în. . .*, *toate literele. . .* (*LR*, 1954, 1, p. 24) ; *influența substratului se manifestă la lexic* (*ibidem*, 1954, 6, p. 112). În primul citat trebuie *dintre*, nu *între*, fiindcă substantivul precedent este articulat (cf. *hat între lanuri* și *hatul dintre lanuri* ; *pomi în grădină* și *pomii din grădină*). Cred că apariția lui *între* în locul lui *dintre* se explică prin influența rusă : traducătorii nu sesizează just sensul construcției rusești corespunzătoare, din cauză că limba rusă, neavînd articol, nu face, formal vorbind, distincție între substantivul articulat și cel nearticulat.

Complementul de agent personal este însoțit, la noi, de prepoziția *de* sau *de către*, pe cînd cel de agent „nepersonal", adică instrumental,

nu poate fi precedat decît de prepoziția *de*. Dată fiind relativa asemănare (de conținut) dintre aceste două complemente, apare uneori *de către* cu un complement de instrument, ca în citatul următor : *granița dintre limbă și dialect. . . este determinată. . . nu numai de către gradul de deosebiri calitative. . ., de către deosebirea legilor interne. . ., ci și de către condițiile social-politice* (*SCL*, 1954, p. 263).

Altă greșeală constă în nerepetarea prepoziției înaintea unui substantiv legat prin *și* de altul construit la fel și care exprimă o noțiune independentă de a celui precedent : *Unele probleme de dialectologie și geografie lingvistică* (*LR*, 1954, 1, p. 10). Lipsa lui *de* după *și* denaturează sensul, întrucît s-ar putea crede, pe de o parte, că „dialectologia" și „geografia lingvistică" alcătuiesc o unitate, adică o singură disciplină, iar pe de alta, că există o „dialectologie lingvistică". (Dialectologia nu poate fi decît lingvistică, și de aceea adaosul determinantului în discuție, presupunînd că ar apărea printr-o întîmplare ciudată, înseamnă ori o tautologie, ori un nonsens.)

Cf. și *dacă verbul e de aspect imperfectiv* (*LR*, 1954, 1, p. 24), unde prezența lui *de* nu se justifică din punctul de vedere al raportului pe care a vrut să-l exprime autorul articolului.

B. Nu mai puțin numeroase și mai puțin grave sînt greșelile de ordin s i n t a c t i c , pe care le-am constatat în publicațiile Academiei R.P.R. Deși de prisos, țin să precizez (mai exact spus, să repet o precizare făcută mai înainte) că și în domeniul sintaxei există o mare asemănare între limba acestor publicații și aceea a revistelor, cărților etc. apărute în alte edituri. Oamenii sînt, ca să zic așa, în general aceiași pretutindeni sub raportul pregătirii și al grijii cu care își redactează lucrările sau supraveghează, în vederea tiparului, redactarea făcută de alții.

Încep cu g r e ș e l i l e d e a c o r d g r a m a t i c a l între cuvintele legate prin diverse raporturi care cer adaptarea de ordin formal a unora față de altele. Astfel atributul adjectival (în sens larg) se acordă în gen, număr și caz cu substantivul pe care îl determină, predicatul se acordă cu subiectul în număr și persoană etc. Abaterile cele mai obișnuite de la regulile acordului sînt provocate, în unele cazuri, de ceea ce gramaticile numesc atracție, adică vecinătatea unui cuvînt care, tocmai din cauza apropierii, influențează în sensul suprimării acordului, iar în alte cazuri, diferite firește, sînt cauzate de contradicția dintre forma de singular și înțelesul de plural al subiectului.

Iată o serie de citate : *Pînă în anii războiului acesta* (*St*, iulie-sept. 1953, p. 65) ; *Marea majoritate a studenților. . . cunoaște bine operele studiate* (*ARS*, Filozofie, 1953, 6, p. 104 ; cf. și *Majoritatea studenților socotește că. . .*, p. 105) ; *sintaxa, în general, și sintaxa limbii române, în special a fost foarte puțin studiată* (*LR*, 1954, 1, p. 58) ; *majoritatea lingviștilor*

romîni este de acord că... (*ibidem*, p. 72); *principala ei preocupare era crearea și sporirea colecțiilor* (*ibidem*,1955, 6, p. 15).

Extrem de frecventă este repetarea obiectului gramatical sub forma pronumelui personal conjunct. Deși nu avem a face cu o greșeală gramaticală, acest fenomen, care se răspîndește vertiginos în limba actuală, trebuie evitat ori de cîte ori comunicarea noastră poate fi ușor înțeleasă și fără să recurgem la pronumele conjunct, ceea ce se întîmplă în marea majoritate a cazurilor. Repetarea obiectului gramatical constituie o particularitate a limbii vorbite în sens larg, și de aceea apariția ei în limba scrisă (mai ales a operelor științifice) dă acesteia un colorit familiar, care contrastează neplăcut cu conținutul grav, adesea solemn, al acestor opere.

Exemplele întîlnite de mine în publicațiile Academiei R.P.R. sînt foarte numeroase. Dau aici o parte din ele: *Engels a subliniat încă din 1873, combătîndu-l pe Hintzen...* (*ARS*, Istorie, 1953, 4, p. 141); *Aprioriștii îi critică aspru pe empiriști* (*ibidem*, Filozofie, 1953, 6, p. 78); *El i-a învățat pe revoluționari...* (*ibidem*, p. 83); *Domnul îi mai confirmă mînăstirii Secul...* (*St*, apr.-iunie 1953, p. 235); *Alături de țărani îi găsim luptînd și pe orășeni* (*ibidem*, iulie-sept. 1953, p. 59); *Consiliul de miniștri l-a însărcinat pe Brătianu...* (*ibidem*, oct.-dec. 1953, p. 54); *redacția revistei îi roagă pe toți cei care se ocupă de problemele...* (*LR*, 1953, 4, p. 98); *Printre aceștia din urmă îi amintim pe A. Lambrior, B.-P. Hasdeu* (*ibidem*, 6, p. 38).

După modelul, nerecomandabil, al limbii franceze, în care *où* „unde" este totodată adverb relativ și pronume relativ, numeroși romîni întrebuințează, greșit, pe *unde* cu valoarea lui *în care* sau *la care*. Iată două citate din publicațiile periodice ale Academiei R.P.R.: *Marea majoritate a studenților anului IV, unde examenele au și avut loc...* (*ARS*, Filozofie 1953, p. 104); *lecțiile de gramatică, unde ei se familiarizează...* (*LR*, 1953, 5, p. 32).

Neglijențe condamnabile constatăm în felul cum sînt alcătuite frazele atît sub raportul strict gramatical, cît și sub raportul stilistic. Această „neglijență" dovedește lipsă de claritate și de precizie în gîndirea însăși a celui ce vorbește sau scrie.

Reproduc o parte din faptele de acest fel pe care le-am notat în cursul lecturii periodicelor menționate mereu pînă aici. Exemple de topică greșită: *Întrucît domnia turcească relativ nu atingea privilegiile lor* (*St*, oct.-dec. 1953, p. 78); *Operele sale au fost pozitiv apreciate de către scriitorii progresiști* (*ibidem*, p. 81). Construcții sintactice neconforme cu regulile limbii noastre: *dezbaterile trebuie să se sprijine și să folosească învățăturile acestei lucrări* (*St*, ian.-martie 1953, p. 17); *Astfel în istoria R.P.R. ... citățm „Țărănimea liberă...."* (*ibidem*, apr.-iunie, p. 203); *În cele*

39 de scrisori din copier, trei dintre ele privesc răscoala decembriștilor (*ibidem*, p. 217); *să muncească în așa fel, ca elevii să iubească limba romînă* (*LR*, 1954, 1, p. 61); *Ultimele două exemple nu sînt concludente pentru sintaxa secolului al XIX-lea, apărînd în vorbirea unui personaj* (*ibidem*, 1955, 6, p. 47). Cf. și *Hotărîrea Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne din 13 decembrie 1952 privind comemorarea a o sută de ani de la moartea lui Nicolae Bălcescu, care prevede și editarea de către Academia R.P.R. a operei lui Nicolae Bălcescu...* (N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R. 1953, p. I).

Neglijențe stilistice: *sînt traduse de diferiți traducători* (*St*, oct.-dec. 1953, p. 83); *Cantemir s-a căsătorit din nou, luînd în căsătorie....* (*ibidem*, p. 87).

Faptele prezentate și discutate în paginile precedente, deși relativ puțin numeroase judecate absolut, îndreptățesc, cred, aprecierile mele defavorabile și, mai cu seamă, îngrijorarea oricărui iubitor al limbii noastre naționale, provocată de gîndul că exemplul rău, dat, fără nici o intenție, de publicațiile Academiei R.P.R., poate găsi nu atît imitatori — numărul acestora depășește cu mult limitele unei imaginații normale — cît mai ales apărători ai scrisului „la voia întîmplării". Se impune de aceea luarea unor măsuri urgente și eficace, pentru ca starea de lucruri, numai schițată cu ajutorul unui material cam sărac, dar semnificativ, să înceteze cît mai curînd cu putință. Colaboratorii de toate categoriile, comitetele de redacție ale periodicelor și Editura Academiei R.P.R. trebuie să depună toate eforturile în vederea îmbunătățirii aspectului lingvistic și stilistic al publicațiilor forului științific suprem din patria noastră. Sper că ședința de astăzi a Subsecției de științа limbii și literatură va avea ecoul dorit de cei ce au organizat-o și au participat la buna ei desfășurare, cel puțin în cadrul instituției noastre, dacă nu și dincolo de zidurile ei și ale unităților ei de muncă.

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

NOTE SINTACTICE

DE

L. IACOB

I. GERUNZIU CU VALOARE ADJECTIVALĂ SAU ADJECTIV GERUNZIAL?

În „Gramatica limbii romîne", Editura Academiei R.P.R., la capitolul care tratează despre atribut, e menţionat cu această funcţie şi gerunziul, care este discutat şi în cazul atributului adjectival şi în cadrul atributului verbal. Aceasta este o consecinţă a faptului că Gramatica Academiei R.P.R. atribuie gerunziului două valori : o valoare adjectivală şi o valoare verbală.

Se vorbeşte despre gerunziul cu valoare adjectivală în construcţii de tipul : *candelă murindă, cînturi răsunînde, puteri crescînde, buze sîngerînde.*

A considera determinantele de mai sus drept gerunzii înseamnă a contrazice una dintre esenţialele caracteristici ale gerunziului, şi anume faptul că gerunziul e o formă verbală neflexibilă. Se ştie că în limba romînă gerunziul, întocmai ca infinitivul şi supinul, nu cunoaşte flexiunea. În momentul cînd apare flexiunea, gerunziul încetează de a mai fi o formă verbală, întrucît ia înfăţişarea unui cuvînt cu aspect şi conţinut diferit de cel al gerunziului. Noul cuvînt care s-a format, prin caracteristicile pe care le are, pătrunde în categoria gramaticală a adjectivului, cu alte cuvinte devine adjectiv. În felul acesta limba se îmbogăţeşte cu noi cuvinte capabile să redea o cît mai mare varietate de nuanţe ale însuşirilor.

Acest procedeu de îmbogăţire a vocabularului—schimbarea categoriei morfologice [1] este des întîlnit în limba noastră.

[1] Am înlocuit termenul de „categorie gramaticală" cu acela de „categorie morfologică", deoarece primul termen este folosit de Gramatica Academiei R.P.R. şi pentru a desemna elementele care determină flexiunea părţilor de vorbire (gen, număr, caz, persoană etc.).

Astfel supinul și infinitivul [1] pot deveni substantive, participiul adjectiv, adjectivul adverb ș.a.m.d.

Este firesc ca o parte de vorbire care în anumite condiții pierde caracteristicile categoriei din care face parte, căpătînd caracteristicile altei categorii morfologice, să părăsească, o dată cu vechile caracteristici și vechea denumire, primind în schimb numele categoriei în care a pătruns. De ce oare gerunziul, în împrejurările amintite, e considerat tot formă verbală, cînd totul contrazice acest lucru?

Dacă analizăm construcțiile: *lumină pălindă, măști rîzînde, inimă murindă*—întîlnite în poeziile lui Eminescu—constatăm că determinările substantivelor de mai sus—pe care Gramatica le numește gerunzii—se comportă întocmai ca adjectivul propriu-zis, acordîndu-se în gen, număr și caz cu substantivul pe care-l determină: lumină *pălindă* (Eminescu, Poezii", 5), măști *rîzînde* (Eminescu, „Poezii, 17), contra inimii *murinde* (Eminescu, „Poezii, 36). De asemenea, ca și adjectivele propriu-zise, ele sînt apte de a primi articolul hotărît: . . . metalica, *vibrînda* a clopotelor jale (Eminescu, La moartea lui Aron Pumnul) sau articolul adjectival: *buzele cele sîngerînde.*

Toate aceste particularități ne îndreptățesc să numim adjective gerunziale ceea ce Gramatica numește gerunzii cu valoare adjectivală.

În ceea ce privește valoarea semantică a acestor adjective, e de remarcat că ele păstrează în conținutul lor ceva din ceea ce este caracteristic verbului, și anume ideea de acțiune, dinamismul. Din această cauză ele nu pot fi înlocuite, fără a le schimba într-o oarecare măsură conținutul, cu sinonimele lor: adjectivul propriu-zis, adjectivul participial, sau adjectivul verbal format cu sufixul *-tor.* Așa, de pildă, dacă comparăm *față palidă* (substantiv + adjectiv propriu-zis) cu *față pălindă* (substantiv + adjectiv gerunzial) constatăm, în primul exemplu, că adjectivul *palidă* atribuie obiectului pe care-l determină o însușire, dacă se poate spune, statică, spre deosebire de *pălindă*, care de asemenea ne arată o însușire, însă o însușire care crește în intensitate cu fiecare clipă care trece. Cînd spunem *față pălindă* avem imaginea unei figuri în care paloarea devine din ce în ce mai pronunțată. Avem sentimentul unui proces neterminat, în care însușirea ia forme din ce în ce mai accentuate, trezind în noi imagini vii, puternice.

De asemenea, cînd spunem *lebădă murindă* avem sentimentul că asistăm la clipele de agonie ale lebedei, premergătoare morții ei.

Dinamismul acestor adjective gerunziale, puterea lor de evocare, dau stilului un caracter dramatic.

---

[1] Infinitivul lung e substantiv, întrucît are caracteristicile substantivului (se declină, se articulează etc.). Situație identică întîlnim și la supinul devenit substantiv.

E de remarcat, de asemenea, că echivalentul sintactic și semantic cel mai apropiat al acestor adjective este propoziția atributivă, în care adjectivul devine predicat verbal al propoziției. Astfel construcția *mîini tremurînde* poate fi înlocuită cu *mîini care tremură*. Este însă evident pentru oricine că expresivitatea adjectivului gerunzial este mai puternică decît aceea a echivalentului său.

Adjectivele gerunziale de care ne-am ocupat pînă acum sînt noi în limba romînă. Ele au apărut în secolul al XIX-lea și le găsim din plin în poeziile vremii [1]. De aceea ele sînt simțite ca fiind străine de limba noastră, preferîndu-se în locul lor sinonimele despre care am mai vorbit. Însă nici unul dintre aceste sinonime nu poate fi un echivalent perfect al adjectivului gerunzial.

În unele construcții, adjectivele gerunziale par de neînlocuit — probabil fiindcă ne-am deprins cu ele — ca în exemplele : *buze sîngerînde, puteri crescînde, forme născînde, forțe descrescînde* și alte cîteva. Pentru celelalte adjective gerunziale, care nu au pătruns încă adînc în limba noastră, rămîne ca vremea să hotărască dacă sînt sau nu viabile.

E de remarcat că nu orice verb la gerunziu poate deveni adjectiv. Sînt verbe al căror conținut nu îngăduie acest lucru, ca de pildă : *a merge, a vorbi, a ieși, a pleca* etc.

Adjectivele gerunziale apar, îndeosebi, ca determinante ale unor substantive ce denumesc noțiuni abstracte sau obiecte, și foarte rar nume de ființe. În general, nu apar ca determinante pe lîngă nume de persoană. O excepție în acest sens o constituie *suferind*, care s-a încetățenit în vorbire.

★

În volumul al II-lea al Gramaticii Academiei R.P.R., pagina 107, citim : *Cînd substantivul e la masculin sau neutru singular, nu se cunoaște dacă avem de-a face cu un atribut adjectival sau verbal.*

Cele ce urmează tind să demonstreze caracterul nejust al acestei afirmații.

Dacă analizăm următorul exemplu : *Strigătul crescînd al mulțimii îl urmărește mereu*, după cele afirmate în rîndurile citate, înseamnă că ne găsim în imposibilitate de a preciza valoarea morfologică a lui *crescînd* (dacă e adjectiv gerunzial sau verb la gerunziu) care, fiind determinantul unui substantiv neutru singular, are formă identică cu gerunziul.

Se știe însă că gerunziul este o formă verbală neflexibilă și că adjectivul își schimbă forma în funcție de substantivul pe care îl determină. Se știe de asemenea că și substantivul este o parte de vorbire flexibilă, și anume își schimbă forma în funcție de gen, număr și caz.

[1] Vezi acad. Iorgu Iordan, *Limba romînă contemporană*, Ministerul Învățămîntului, 1954, p. 648.

Dacă în exemplul de mai sus, supunem flexiunii substantivul *strigătul* (determinatul) schimbîndu-i numărul, vom căpăta următoarele: *strigătele crescînde ale mulțimii îl urmăresc mereu*, în care *crescînd* și-a schimbat forma. Comparînd acest exemplu cu cel dintîi, constatăm că în ambele cazuri determinantele în discuție au aceeași valoare semantică și se află în raporturi identice cu cuvintele precedente, care, la rîndul lor, nu diferă între ele decît prin aceea că unul se află la singular, iar celălalt la plural. În primul caz, determinantul, pentru a fi acordat cu substantivul pe care-l determină, ia formă de masculin singular: *strigătul crescînd al mulțimii . . .*, în al doilea caz, ia formă de feminin plural: *strigătele crescînde ale mulțimii . . .*

La masculin singular adjectivul gerunzial are formă identică cu gerunziul; totuși acest lucru nu ne îndreptățește să le confundăm. Dacă la prima vedere întîmpinăm o greutate în stabilirea valorii morfologice a cuvîntului în discuție, avem suficiente mijloace pentru a înlătura această greutate. Exemplul analizat mai sus ilustrează acest lucru: supunînd flexiunii substantivul determinat, urmărim felul în care acționează determinantul. Dacă rămîne neschimbat, avem de-a face cu gerunziul, iar dacă determinantul își schimbă forma în funcție de substantivul pe care-l determină, avem de-a face cu un adjectiv gerunzial. În consecință afirmația făcută de Gramatica Academiei R.P.R. cu privire la confundarea adjectivului gerunzial cu gerunziul nu este întemeiată.

II. UNELE OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA FUNCȚIA ATRIBUTIVĂ A GERUNZIULUI

Din cele discutate pînă acum reiese că gerunziul nu are decît o valoare verbală — valoarea adjectivală care i-a fost atribuită aparținînd adjectivului gerunzial cu care a fost identificat. Fiind un mod nepersonal, nu poate forma predicatul. În majoritatea cazurilor are însă un subiect exprimat, care poate fi același cu subiectul propoziției sau diferit de acesta.

În propoziție gerunziul poate apărea cu funcție de complement direct și circumstanțial, și mai rar cu funcție de atribut. În lucrarea de față ne vom ocupa numai de funcția atributivă a gerunziului.

Spuneam că gerunziul apare rar ca atribut. Destul de des însă i se atribuie greșit această funcție datorită faptului că de cele mai multe ori ne orientăm în stabilirea funcției sintactice a gerunziului după locul pe care-l ocupă față de o parte de vorbire sau de alta. Dacă stă pe lîngă un substantiv, ne grăbim să-l considerăm atribut. Așa, de pildă, în lucrarea recent apărută a acad. Iorgu Iordan, „Limba Romînă contemporană", printre exemplele care ilustrează atributul gerunzial, găsim la p. 648 și următorul citat din Creangă: *îl și întîmpină un urs mormăind*, în care

mormăind este considerat atribut. În cele ce urmează voi căuta să dovedesc că aci gerunziul nu este atribut, deşi este aşezat lîngă substantiv şi legat printr-un raport logic de acesta.

Dacă schimbăm ordinea cuvintelor din citatul lui Creangă în felul următor : *un urs îl şi întîmpină mormăind*, observăm că din punctul de vedere al comunicării nu există nici o deosebire între citatul din Creangă şi cea de-a doua versiune în care am intervenit noi. Din punct de vedere morfologic de asemenea nu e nici o deosebire, întrucît cuvintele îşi păstrează forma şi valoarea. Numai topica este alta, care însă, în exemplul nostru, nu a schimbat cu nimic conţinutul propoziţiei, nu a modificat întru nimic raportul dintre cuvinte. În prima versiune—citatul din Creangă—gerunziul este aşezat lîngă substantiv : îl şi întîmpină *un urs mormăind* ; în a doua, apare după verb : un urs îl şi *întîmpină mormăind*. Totuşi, conţinutul comunicării este acelaşi. Putem oare stabili funcţia atributivă a gerunziului numai prin faptul că se află aşezat lîngă substantiv ? Găsim răspuns la această întrebare în aceeaşi lucrare a acad. Iorgu Iordan, la p. 552 : . . . *nu orice juxtapunere este un mijloc de exprimare a raporturilor sintactice, dimpotrivă, aşezarea unul lîngă altul a cuvintelor într-o propoziţie se datoreşte unei necesităţi de ordin fiziologic şi de cele mai multe ori n-are nici o semnificaţie gramaticală.*

Exemplul mai sus discutat confirmă cele susţinute în citatul reprodus.

Să revenim la textul din Creangă şi să stabilim ce funcţie sintactică îndeplineşte *mormăind*.

Între gerunziu şi substantivul lîngă care este aşezat se stabileşte, firesţe, un raport, dar nu un raport de determinare—nu putem pune întrebarea : care urs ? la care să răspundă gerunziul *mormăind*, întrucît am modifica într-o oarecare măsură sensul comunicării—ci un raport în care substantivul *urs* este subiect al acţiunii exprimate prin gerunziul *mormăind*, iar gerunziul „predicat", atribuind o acţiune substantivului *urs*.

Acest raport care se stabileşte între substantiv şi gerunziu — raport de altă natură decît acela de determinare — a rămas nediscutat de gramaticile de limbă romînă. Această lipsă duce, de cele mai multe ori, la o greşită interpretare a funcţiunii sintactice a gerunziului, care, în asemenea împrejurări, este considerat de unii atribut.

Frecventa interpretare a gerunziului „predicat" drept atribut se explică şi prin faptul că *între atribut şi predicat există o strînsă înrudire datorită faptului că amîndouă arată o caracteristică a subiectului, amîndouă „atribuie" subiectului un semn caracteristic. De aceea raportul dintre atribut şi subiect este tot de inerenţă, ca şi raportul dintre predicat şi subiect* [1].

[1] Acad. I. Iordan, *Limba romînă contemporană*, Ministerul Învăţămîntului, 1954, p. 613.

Observăm de asemenea că gerunziul *mormăind* intră în raport și cu verbul *întîmpină*, arătînd chipul în care se săvîrșește acțiunea (cum îl întîmpină? mormăind). De acest raport este determinată funcția sintactică a gerunziului (de raportul care se stabilește între gerunziu și verbul din propoziție) care în exemplul analizat este aceea de complement circumstanțial de mod.

O observație care se desprinde mereu din urmărirea atentă a gerunziului ca parte de propoziție este aceea că gerunziul nu poate îndeplini funcția de atribut atîta vreme cît între acesta și verbul din propoziția în care se află se poate stabili un raport. Pentru o mai bună înțelegere a acestei afirmații, voi da cîteva exemple în care gerunziul se găsește în construcții similare cu aceea întîlnită în citatul din Creangă, îndeplinind de fiecare dată funcția de complement.

... intră în odăiță, unde-l aștepta popa ***trăgînd*** *tutun și* ***oftînd*** *greu* (I.L. Caragiale, „Opere", I, 299).

— Să ne vedem sănătoși la înviere, coane Leiba! adăugă Gheorghe ***depărtîndu-se*** (*Ibidem*, 250).

Da, repetă el ***surîzînd*** *cu o clipire fioroasă: da! s-o țintuiască pe loc* (*Ibidem*, 260).

Măi băiete, mormăi bătrînul ***făcînd*** *cu ochiul* ***semn*** (M. Sadoveanu, „Nada Florilor", 86).

Of! Sindicatul, sindicatul, îngînă Elisabeta ***plîngînd*** (Al. Sahia, „Schițe și articole", 25).

Aicea-i foarte bine, Patrocle, grăi fetița ***cuibărindu-se*** (M. Sadoveanu, „Opere", VIII, 328).

În fiecare din aceste exemple gerunziul este „predicat" al substantivului lîngă care se află și complement al verbului din propoziție.

★

Concluziile desprinse din observațiile axate pe funcția atributivă a gerunziului au fost întărite și de constatarea unei serioase greșeli în Gramatica Academiei R.P.R., greșeală care a trecut neobservată.

În volumul I al lucrării citate, la pagina 321, citim următorul exemplu:

Pe respectabila madam Trahanache am văzut-o ieșind de la Cațavencu urmat de explicația: *împreună cu un acuzativ pe lîngă care stă ca atribut, gerunziul face parte dintr-o construcție care înlocuiește o propoziție completivă.*

Din afirmațiile de mai sus se desprinde o vădită contradicție, și anume aceea de a socoti, pe de o parte, atribut, gerunziul *ieșind*, iar pe de altă parte de a considera *ieșind* ca fiind o contragere a unei completive.

Este știut că părților de propoziție le corespund în frază propoziții secundare care îndeplinesc aceeași funcție sintactică. Dacă *ieșind* este

atribut, echivalentul său în frază este o atributivă şi nicidecum o completivă. Iar dacă este simţit ca fiind o contragere a unei completive, nu poate îndeplini în propoziţie decît funcţia de complement direct. Rămîne să vedem, deci, cînd greşeşte Gramatica: cînd afirmă că gerunziul este atribut sau cînd consideră gerunziul ca fiind o contragere a unei completive?

Dacă urmărim raportul care se stabileşte, pe de o parte, între *ieşind* şi *madam Trahanache*, iar pe de altă parte, între *ieşind* şi *am văzut*, constatăm că gerunziul este în acelaşi timp „predicat" al grupului sintactic *madam Trahanache* şi complement direct al verbului din propoziţie. Acţiunea verbului *am văzut* din exemplul de mai sus se răsfrînge în mod direct şi asupra persoanei (pe cine am văzut? pe madam Trahanache) şi asupra acţiunii săvîrşite de acea persoană (ce am văzut? ieşind). Atît *madam Trahanache*, cît şi *ieşind* sînt complemente directe ale aceluiaşi verb. Această interpretare este confirmată şi de transformarea gerunziului într-o completivă, conţinutul comunicării rămînînd acelaşi: *Pe respectabila madam Trahanache am văzut-o cum ieşea de la Caţavencu.*

Un cititor nemulţumit, probabil, de interpretarea dată de Gramatica Academiei R.P.R. gerunziului *ieşind* din exemplul discutat, cere lămuriri redacţiei revistei „Limba romînă". În nr. 4 al revistei „Limba romînă", anul 1955, p. 106, citim următorul răspuns: *„Ieşind" este aici atribut pe lîngă „madam Trahanache", grup sintactic pe care îl determină. Nu poate fi considerat complement al verbului „am văzut", deoarece nu arată cum se exercită acţiunea de a vedea (în ce fel am văzut? ieşind).*

Desigur că ieşind nu arată chipul în care se exercită acţiunea verbului *am văzut*, şi este firesc să nu poată răspunde la întrebarea: în ce fel am văzut? Dar, în afară de complementul circumstanţial de mod, verbul cunoaşte şi alte compliniri — de pildă complementul direct, pe care autorul rubricii „Răspuns cititorilor" îl neglijează cu totul în rezolvarea problemei ridicate de cititor.

În cele ce urmează dăm cîteva exemple în care gerunziul cu funcţiunea sintactică de complement direct se află în împrejurări identice cu acelea din citatul din Caragiale:

— *Văzut-am flăcăii* ***scuturîndu-şi*** *pletele... şi poporul* ***căutînd*** *în beţie uitarea necazurilor* (Al. Russo, „Opere alese", 38).

— *Fericit acel ce calcă tirania sub picioare! Care vede-n a lui ţară libertatea* ***re-nviind***! (V. Alecsandri, „Poezii").

— *Dimineaţa pleca de acasă şi se ducea să vadă soldaţii* ***făcînd instrucţie***[1] (A. Bacalbaşa, „Schiţe şi articole", 43).

[1] „Făcînd instrucţie" — locuţiune verbală.

— ... *auzi lacrimile* ***forfotind*** *în năsușorul cel neînsemnat* (M. Sadoveanu, „Opere", VIII, 318).

— *Tată, eu am auzit pe mămica* ***rîzînd*** *în salon cu domnu Micuș* (*Ibidem*, 319).

— ... *auzi lîngă ea pe Patrocle* ***lătrînd*** *cu mînie de trei ori* (*Ibidem*, 340).

Dacă prin exemplele pe care le-am dat nu am reușit să conving că gerunziile cuprinse în ele sînt complemente și nu atribute, voi imagina un exemplu identic din punctul de vedere al construcției cu toate cele înșirate pînă acum, însă pe care rațiunea noastră îl refuză, pentru început. Așa de pildă : *l-am auzit pe Oleg Danovski dansînd.*

Dacă gerunziul *dansînd* ar fi atribut, ar trebui să acceptăm numaidecît această îmbinare de cuvinte. Ceea ce ne face s-o respingem este contradicția care apare între necesitatea de a stabili un raport între gerunziul și verbul din propoziție, gerunziul îndeplinind funcțiunea de complement direct, și conținutul fiecăruia dintre cele două cuvinte care nu îngăduie această construcție. Dar de îndată ce înlocuim unul din acești doi termeni : *am văzut* sau *dansînd*, așa încît gerunziul să poată îndeplini funcțiunea de complement direct, comunicarea nu mai contrazice principiile de logică. Așa de pildă nimeni nu poate aduce vreo obiecție următoarelor formulări : *L-am văzut pe Oleg Danovski dansînd* sau *L-am auzit pe Oleg Danovski vorbind.*

Dacă privim cu atenție prima comunicare pe care am respins-o și anume : *L-am auzit pe Oleg Danovski dansînd*, vedem că și această formulare este corectă atît din punct de vedere gramatical, cît și logic, însă necesită o explicație : pot foarte bine să-l aud pe Oleg Danovski dansînd, dacă mă aflu într-o cameră alăturată de aceea în care maestrul de balet execută un fragment coregrafic. Deși nu-l văd, pot să-i aud pașii, mersul ritmat, săriturile. În consecință nu greșesc atunci cînd spun că îl aud pe Oleg Danovski dansînd. Ceea ce însă am vrut să dovedesc cu acest exemplu — poate mai lesne decît am făcut-o cu celelalte — este faptul că gerunziul intră în raport cu verbul din propoziția în care se află, îndeplinind funcțiunea de complement direct, și este greșit a considera atribut gerunziul care se găsește în asemenea împrejurări. Totodată cred că s-a dovedit din nou, cu acest exemplu, că topica nu constituie totdeauna un criteriu de a marca raportul dintre cuvinte.

★

Am discutat mult pe marginea celor două exemple — citatul din Creangă și din Caragiale — deoarece am urmărit să justific obiecțiile aduse în legătură cu faptul de a ne limita uneori la criterii formale în stabilirea funcțiunii sintactice a unui cuvînt, fapt care ne face să greșim, așa cum am văzut.

Gerunziul îndeplinește funcțiunea de atribut cînd apare ca determinant al unui substantiv :

— *Trecură pe la marginea satului, prin desiș mărunt de mlajă, și dădură de o apă îngustă și limpede,* ***frămîntînd*** *argint pe prund și* ***clocotind*** *cu murmur dulce* (M. Sadoveanu, „*Vremuri de bejenie*", 38).

— ... *după o pădurice, în care făceau larmă paseri mărunte și care ascundea un răstimp scurt priveliștea Sucevei, se înșirară căsuțele unui sa cu lume deșteaptă* ***umblînd*** *vioaie după treabă în răcoarea dimineții* (*Ibidem*, 31).

— *Biserica de piatră se ridica în noapte, în cer limpede, cu crucea din vîrf* ***sclipind*** (*Ibidem*, 55).

— ...*niște boieri* ***sosind*** *acum cer voie să se înfățișeze la măria ta* (C. Negruzzi, „Alexandru Lăpușneanu").

Gerunziul atribut apare totdeauna ca o contragere a unei atributive :... *care frămînta argint pe prund și care clocotea cu murmur dulce*; ...*cu lumea deșteaptă, care umbla vioaie*... ; ...*cu crucea din vîrf care sclipea*;... *niște boieri care au sosit acum*...

Gerunziul atribut poate sta în imediata apropiere a substantivului pe care îl determină : *Toată această țesătură de întîmplări* **ținînd** *de lumea basmului constituie o alegorie cu înțeles simbolic* („Istoria literaturii romîne", Ed. Acad. R.P.R., 135); poate fi despărțit de determinatul său prin virgulă, fiind echivalentul unei atributive explicative : *Din camioane începură a se prăvăli pachete de oameni,* **salvîndu**-*se la întîmplare pe cîmp* (M. Sadoveanu, „Mitrea Cocor", 105); *Asemenea idei,* **privind** munca *artistului și rolul său în societate, revin de foarte multe ori în opera poetului* („Istoria literaturii romîne", Ed. Acad. R.P.R., vol. II, 140).

Între gerunziul atribut și determinatul lui pot fi intercalate alte atribute :

— *Acesta era un om tînăr de o statură mijlocie,* ***purtînd*** *un fes pe cap, și o junǎ înaltă într-un șal negru* (C. Negruzzi, „Scrisori", 85).

— *Nevoia îl făcu să se gîndească la vecin, un vecin ciudat de tot. Bătrîn, singur cuc, uscat,* ***ducînd***[1] ***o viață*** *de pravoslavnic, de pusnic, de sfînt în toată legea,* ***bombănind*** *toată ziulica viața sfinților părinți* (B.Delavrancea, „Nuvele", 73).

Din exemplele de mai sus reiese că este greu a se stabili vreun raport între gerunziul atribut și verbul din propoziția în care se află. Această observație ar trebui să ne călăuzească în analiza sintactică a unui text.

---

[1] Atributul este *ducînd o viață*, deoarece avem a face cu o locuțiune verbală.

III. ÎN LEGĂTURĂ CU UNELE FUNCȚII SINTACTICE ALE FORMELOR NOMINALE ALE VERBELOR NEPREDICATIVE

Gerunziul verbelor nepredicative — auxiliare sintactice — nu poate forma singur atributul. Așa, de pildă, în exemplul dat de Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 107 : *S-auzea un cîntec puternic... un cîntec părînd un cutremurător semnal de alarmă* — gerunziul *părînd* nu are nici un sens dacă îl desprindem de cele ce urmează. *A părea* este un auxiliar sintactic, iar atributul este *părînd un semnal*, în care gerunziul își păstrează valoarea de copulă.

Această observație este valabilă nu numai pentru gerunziu și nu numai pentru atribut, ci pentru oricare mod al verbelor nepredicative și pentru orice funcție sintactică. Astfel în Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, întîlnim și asemenea exemple :

— *Ajuns calfă la găitănărie, vorbea frumos și cu patimă în mijlocul tovarășilor săi* (B. Delavrancea), sau

— *Nefiind dansator încercat, greșea adeseori pașii* (L. Rebreanu), în care Gramatica atribuie funcția de circumstanțial de timp lui *ajuns* și circumstanțial de cauză lui *nefiind*. Această interpretare este incompletă. Circumstanțialul din primul exemplu este *ajuns calfă*, iar din al doilea exemplu *nefiind dansator*, verbele avînd valoare de copulă. Era necesar ca Gramatica să precizeze acest lucru și anume că verbele nepredicative, indiferent de modul la care se găsesc, nu pot îndeplini singure o funcție sintactică.

Dăm mai jos cîteva exemple în care apar forme nominale ale unor verbe nepredicative :

— *Ne mai* ***fiind pribeag****/De atunci înainte/Aduceri aminte/M-or coperi cu drag* (M. Eminescu, „Poezii", 209).

— *Dar dascălul Iordache,* ***fiind*** *cam* **chilaciu,** *a început a ne ridica de urechi la fîrta...* (I. Creangă, „Amintiri", 80).

— *E rău* ***a fi supus*** */ La oricare tiran* (Gr. Alexandrescu, „Cîinele și Măgarul", 80).

— *Tot așa, cu mîndrie, era purtată și o barbă uriașă, castanie, în care se deschideau doi ochi căprii, cu luciri blînde și totuși* ***părînd grozavi*** *în stufăria aceea de păr* (M. Sadoveanu, „Vremuri de bejenie", 16).

— *Slujba cere stăruință / și este lucru cam greu /* ***A fi deștept*** *cu simțire* (Al. Donici, „Veveriția", 80).

— *Dorința de* ***a fi folositor*** *omenirii i-a fost călăuză toată viața.*

Observăm din exemplele citate că formele nominale ale verbelor nepredicative nu pot îndeplini singure funcția de subiect, atribut sau complement, tot așa cum nici modurile personale ale acestor verbe nu pot forma singure predicatul. Aceste forme nominale ajută la formarea

subiectului, atributului și complementului, tot așa cum modurile personale ajută la formarea predicatului nominal, cu alte cuvinte calitatea de auxiliar sintactic a verbelor nepredicative este evidentă nu numai în cazul predicatului, ci și în cazul celorlalte părți de propoziție. În concluzie, formele nominale din exemplele citate sînt simple morfeme care înlesnesc formarea subiectului (a fi supus, a fi deștept), atributului (a fi folositor, părînd grozav), complementului (nefiind pribeag, fiind chilaciu).

De asemenea, formele nominale ale verbelor care fac parte din locuțiuni verbale nu pot fi desprinse de celelalte cuvinte cu care alcătuiesc locuțiunea, întrucît întreaga construcție corespunde unei singure noțiuni — are valoarea unei singure părți de vorbire. Astfel în exemplele date de Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 315—316 :

— *Cea dintîi treabă ce făcu fu de a da drumul din robie cumnaților săi* (P. Ispirescu),

— *Vede d. Anghelache că amicii lui nu i-au priceput vorbele, și astfel se simte obligat a le da explicațiunile necesare* (I. L. Caragiale),

— *Satul, văzînd că acest om nu se dă la muncă nici în ruptul capului, hotărî să-l spînzure pentru a nu mai da pildă de lenevire și altora* (I. Creangă), *a da* este luat singur și considerat ca o parte de propoziție. În cele trei exemple pe care le-am citat nu figurează însă verbul *a da* cu sensul „a înmîna cuiva ceva", ci locuțiunile verbale : a da drumul[1], a da explicații, a da pildă. Așadar, în primul exemplu numele predicativ este *a da drumul* și nu *a da* cum spune Gramatica, în al doilea exemplu, complementul indirect este *a da explicații*, iar în al treilea exemplu circumstanțialul de scop este *a nu da pildă*. Asemenea scăpări n-ar trebui să existe într-o lucrare științifică atît de importantă ca Gramatica Academiei R.P.R.

[1] S-ar putea lua construcția *a da drumul din robie*, locuțiune verbală echivalentă cu *a dezrobi*.

DESPRE VALOAREA STILISTICĂ A ADJECTIVELOR DEMONSTRATIVE ÎN ROMANUL „NICOARĂ POTCOAVĂ"

DE

B. CAZACU

O particularitate stilistică a romanului „Nicoară Potcoavă" este deasa întrebuinţare a adjectivelor demonstrative (*acest* şi *acel*), care apar atît în expunerea propriu-zisă a autorului, cît şi în părţile dialogate ale operei.

Iată cîteva exemple de folosire a adjectivelor demonstrative *acest* (*această*) şi *acel* (*aceea*), spicuite la întîmplare din diferite pagini ale romanului.

„A c e s t mazîl Alexandru Dăvidean, văr de-al doilea cu noi a fost în vremea lui Staroste de Putna" (p. 51)[1]; „... am fost cu a c e s t soţ al meu la Roşcani..." (p. 9); „[Tutunul] foloseşte la răceli, te apără de frigurile de baltă, potoleşte tusa de dimineaţă. A c e s t tutun, în păpuşi de cîte un sfert de ocă, moş Petrea îl dobîndise de la un ovrei de la Braţlau..." (p. 27); „... Alexandru cunoscuse înfricoşatele salturi ale hatmanului Potcoavă de altă dată şi se cutremura de amintirea lor. A c e s t bărbat blînd ridicase ca în furtună căzăcimea de la praguri..." (p. 124); „Mura privea la el [= Alexandru] cu frică, judecîndu-l cu mintea ei ageră că bună dreptate face a c e s t tinerel" (p. 110); „Să nu socoată a c e s t Vartic că noi nu ne-om aduce aminte, cînd ne-om întoarce cu măria sa Nicoară..." (p. 118); „Iaca, bine trăim noi cu a c e ş t i ciangăi de lege şi limbă străină" (p. 41); „Deşi e aşa de bun meşter [şi cîştigă destul, n-are linişte în a c e s t tîrg al Moghilăului..." (p. 184)[2].

[1] Mihail Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, Ed. Tineretului, Bucureşti, f.d.; citatele care apar în cuprinsul articolului de faţă, fără altă indicaţie decît pagina, se referă la acest roman.

[2] Cf. alte exemple la paginile: 58, 68, 84, 110, 182, 192, 204, 207.

Întrebuințarea adjectivului demonstrativ *acel* (*aceea*) este mai frecventă (fapt pe care îl vom explica mai jos):

„Dacă n-ar fi fost atunci pieirea lui, apoi s-ar fi întors iar a c e l Bîrlădeanu asupra Ipăteștilor" (p. 8); „Diacul Radu își isprăvi istorisirea... despre întîlnirea de la hanul lui Haramin, cu a c e l bărbat ciudat și spînatic cu nas ascuțit cît și al lui Alexa Totîrnac. Slujitorul a c e l a al mazîlului... ducea la episcopia de Roman blesteme împotriva Ieremiei Pîrcălabului" (p. 25—26); „Trăiește, măria-ta, aicea un neam de oameni... loviți și sărăciți de a c e l Irimia" (p. 23); „Cînd a ajuns la patruzeci și cinci de ani... a c e l Iurg Litean... s-a gîndit..." (p. 65); „Fiind a c e a fecioară frumoasă și înaltă..." (p. 65); „... au intrat în șerbie la a c e l căpitan de lefegii..." (p. 33); „sub hoarnă ardea foc mare... Din a c e l foc, Ile aduna jar" (p. 132); „Să se știe că a c e l pîrcălab e otrava vieții mazîlilor" (p. 30); „A c e l Vartic vornic va intra în stăpînirea morii..." (p. 112); „Masa era împresurată de oaspeți și a c e i oaspeți ospătau" (p. 52); „La tumultul de glasuri care a cutremurat ulița... s-a deschis o portiță și a ieșit capul lui Pan Kopițki... A c e l cap al fostului căpitan de oaste avea rase cu briciul bărbia, obrajii și tîmplele..."(p. 187); „... a lucit deasupra ogoarelor și livezilor a c e l u i cuprins soarele" (p. 44); „Se afla în fundul ființei sale o întrebare... însă măria-sa a stăpînit în taina ei a c e a întrebare către feciorii Gîrbovului" (p. 294); „S-au scîrbit, socotind cît e de scurtă a c e a zi a vieții lor" (p. 116); „...A găzduit în a c e a albă privelește..." (p. 66); „A c e a vale a Moldovei... fusese un fel de rai al lumii" (p. 32); „Atunci la a c e a moarte a părintelui meu a fost răzmeriță" (p. 33) [1].

★

Funcția originară a demonstrativelor este de a exprima gestul care însoțește comunicarea, de a concretiza legătura dintre vorbire și gest: cel ce vorbește, folosind adjectivul demonstrativ pe lîngă un substantiv, „conduce" privirea auditoriului spre o anumită persoană sau un anumit obiect (fie situate în imediata lui apropiere, fie mai depărtate — la propriu sau la figurat). Prin folosirea demonstrativelor, elemente prin excelență d e i c t i c e, se realizează verbal notarea dinamicii gesturilor personajelor. Mihail Sadoveanu utilizează adesea demonstrativele, în romanul „Nicoară Potcoavă", cu acest efect indicator. De exemplu: „Vă închin vouă, credincioșilor mei, a c e s t vin, a grăit Nicoară" (p. 119); „Dacă era cumva un neprietin, apoi dădeam drumul a c e s t e i haite Vidra de-l rupea" (p. 36); „După ce-or cădea a c e s t e frunze. m-oi pregăti" (p. 207).

[1] Cf. alte exemple la paginile: 8, 9, 26, 35, 46, 55, 65, 66, 68, 69, 111, 117, 199, 125, 135, 173, 180, 191, 202, 207.

Demonstrativele nu indică însă numai obiectul sau persoana care sînt de față, ci au și funcția a n a f o r i c ă de a relua un termen anterior, de a se referi la cineva sau la ceva despre care a mai fost vorba în text, atrăgînd astfel atenția asupra unei anumite persoane sau a unui anumit obiect. Această funcție este des întîlnită în romanul „Nicoară Potcoavă" : „Acolo, la domnia lui Ștefăniță vodă, și-a fost clădit curte cu turn de strajă un cneaz cu numele Iurg Litean . . . Avea a c e s t Iurg Litean părul creț în cap și în barbă și ochii mari" (p. 64); sau : „Se ridicase în aceste părți de lume, căpitane Petrea, un lup sur, cu părul aproape ca măgara. . . Și fiind acu patru ani la o cîșlărie haita noastră Vidra, pe care ați văzut-o, iată că s-a pustiit o vreme cu a c e l lup sur" (p. 60); „Iar căruța, Caraiman a întors-o iar la vale către Izvoare, cu caii. Și a c e l Caraiman oacheș fiind, se pare, slujitorul celorlalți, nu s-a mai întors sus" (p. 79); „. . . ei fac un negoț mult mai bănos — ducînd negustorași de marfă măruntă în tîrg la Moghilău. A c e i negustorași de la noi caută lucruri ușoare și scumpe" (p. 181).

Folosirea frecventă a adjectivelor demonstrative are, în scrisul lui M. Sadoveanu, o dublă funcție stilistică. Pe de o parte, prin utilizarea adjectivului demonstrativ, „obiectul" desemnat prin substantivul pe lîngă care apare adjectivul este „apropiat" de ochii noștri, e conturat și delimitat în mod mai precis. Funcțiunea gramaticală a adjectivului demonstrativ, în astfel de cazuri, e oarecum asemănătoare cu aceea a articolului hotărît din limba literară actuală[1], cu mențiunea că construcția cu adjectivul demonstrativ nu se reduce la o simplă determinare a cuvîntului, ci prin ea se realizează și funcția stilistică de insistență (adjectivul demonstrativ detașează un element al propoziției, îl relevă, opunîndu-l restului comunicării). Totodată, în cazurile cînd demonstrativul se referă la un anumit obiect (din apropiere sau mai depărtat de vorbitor), întrebuințarea acestei părți de vorbire are și o funcție evocatoare, contribuind — așa cum am amintit mai sus — la obținerea unui efect de natură scenică (adjectivul demonstrativ sugerează dinamica gesturilor personajelor).

Pe de altă parte, se știe că frecventa întrebuințare a elementelor deictice e, în general, o particularitate a stărilor de limbă mai vechi[2] (într-o oarecare măsură și a vorbirii populare). Se pot cita numeroase exemple în acest sens din scrierile cronicarilor : „Fost-au a c e s t Ștefan vodă om nu mare de stat"[3]; „A c e s t Alexandru vodă zic că au

[1] Cf. : „După ce-or cădea a c e s t e frunze [=frunzele] m-oi pregăti" (p. 207).

[2] Vezi, de pildă, pentru vechea franceză, observațiile lui Erhardt Lommatzch, *Deiktische Elemente in altfranzösischen*, în *Hauptfragen der Romanistik, Festschrift für Ph. Aug. Becker*, Heidelberg, 1922, p. 102 și urm.

[3] *Letopisețul țării Moldovei întocmit de Grigore Ureche vornicul și Simion Dascălul*, Ed. Clasicii romîni comentați, Craiova, 1934, p. 61.

fost..."[1] „Acest Alexandru vodă au ținut scaunul o lună"[2]; „Acest Petru vodă au domnit... 12 ani"[3]; „Acest Ștefan vodă, ce l-au poreclit Lăcustă"[4]; „Acei lei sălbateci și lupi încruntați... au rădicat domn"[5]; „Fost-au acesta război între verii, pentru domnia țării..."[6]; „Este și aceasta laudă în letopisețul lor..."[7]; „Mare întunecare aice înțelepciunii acestui domn"[8]; „Multu au stătut hanul îndoit după aceste cuvinte a lui Hmil"[9]; „Și aceie cetate... au fostu a răsipei casei lui Vasile vodă pricina"[10]; „Ce aceie iarnă l-au apucat acolea"[11]; „Ce apoi nu l-au mai solobozitu Schinder paşe pre tălmaciul acela"[12]; „Ce la cît va veni pe urmă acest boier, vremea viitoare va arăta"[13]; „...iară sultanul n-au dat nici un răspuns pe acea carte"[14]; „... pînă i-au adus pre acel porucinic și cu acei unsprezece soldați"[15].

Mihail Sadoveanu, recurgînd la construcții de acest fel, dă stilului său o coloratură arhaică. Sub pana lui M. Sadoveanu, construcțiile amintite cu adjectivul demonstrativ dobîndesc așadar — ținînd seamă de sentimentul lingvistic al lectorului actual — o valoare stilistică deosebită, ele contribuind și la realizarea culorii locale a limbii folosite în romanul său istoric.

★

S-ar putea pune întrebarea de ce în romanul istoric al lui Mihail Sadoveanu adjectivul demonstrativ acel apare mai des întrebuințat decît acest (vezi supra, p. 46).

Ambele adjective demonstrative (ca și pronumele demonstrative corespunzătoare) fac parte din sistemul de „organizare referențială"[16] al semnelor lingvistice; însă funcțiile lor în limbaj, în procesul de comunicare, pot implica nuanțe deosebite. Explicația folosirii mai dese a demon-

---

[1] *Letopisețul Țării Moldovei întocmit de Grigore Ureche vornicul și Simion Dascălul*, Ed. Clasicii romîni comentați, Craiova, 1934, p. 179.
[2] *Ibidem*, p. 170.
[3] *Ibidem*, p. 150.
[4] *Ibidem*, p. 109.
[5] *Ibidem*, p. 109.
[6] Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, București, 1944, p. 27.
[7] *Ibidem*, p. 27.
[8] *Ibidem*, p. 70.
[9] *Ibidem*, p. 121.
[10] *Ibidem*, p. 142.
[11] *Ibidem*, p. 121.
[12] *Ibidem*, p. 48; Alex. Gîdei (*Studiu asupra cronicarilor moldoveni din sec. al XVII-lea din punct de vedere al limbii, metodei și cugetării*, București, 1898, p. 184) a semnalat astfel de exemple în scrisul lui Miron Costin.
[13] *Cronica lui Ion Neculce*, Ed. Clasicii romîni comentați, Craiova, 1932, vol. II, p. 475.
[14] *Ibidem*, p. 283.
[15] *Ibidem*, p. 471.
[16] Cf. E. Benveniste, *La nature des pronoms*, în volumul *For Roman Jakobson, Essays on the occasion of his sixtieth birthday*, Haga, 1956, p. 34 și urm.

strativului *acel* (față de *acest*) trebuie căutată în caracterul narativ al operei de care ne-am ocupat: se pare că *acest* e mai ales deictic-scenic — folosit îndeosebi pentru indicarea în situația prezentă, contemporană vorbitorului —, iar *acel* e mai cu seamă anaforic-narativ. În cursul unei narațiuni e de așteptat deci ca autorul să facă mai des apel la cea de a doua categorie de demonstrative.

Tot din aceeași cauză însă, utilizarea destul de frecventă a demonstrativului *acest*, în romanul istoric discutat, apropie narațiunea de prezentul scriitorului și creează o atmosferă de contemporaneitate cu bogate rezonanțe afective.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

CÎTEVA OBSERVAȚII ÎN LEGĂTURĂ CU ANALIZA LIMBII ȘI A STILULUI OPEREI LITERARE ÎN ȘCOALA MEDIE

DE

CLARA GEORGETA CHIOSA

Felul cum se analizează măiestria artistică a unui scriitor — mai cu seamă în clasele mari ale școlii medii — constituie piatra de încercare a unui bun profesor de literatură, deoarece cu acest prilej el deschide elevilor ferestre largi spre înțelegerea esenței creației literare.

Cunoașterea unei opere literare — a conținutului ei de idei sau de sentimente — fără studierea atentă și minuțioasă a mijloacelor artistice prin care scriitorul le face sensibile, prin care el reușește să vorbească cititorului, să-l impresioneze, este de neconceput în școală, în cadrul lecțiilor de literatură. Aceasta, pentru că, pe de o parte, elevii nu pot și nu trebuie numai să asculte și să memoreze afirmațiile profesorului — oricît de valabile și de interesante ar fi ele, — pe de altă parte, acum e timpul ca ei să-și deslușească propriile impresii, să pătrundă miracolul creației literare, să intuiască prin ce mijloace artistice scriitorul își croiește drum în spre înțelegerea și sensibilitatea cititorului.

Școala trebuie să pună la îndemîna elevilor mijloacele de investigație literare proprii domeniului analizei. Acest deziderat și-a găsit rezolvarea acum, cînd în clasa a VIII-a s-a reintrodus studiul teoriei literaturii, în care ca la o disecție se separă — evident în mod artificial — componentele creației literare, privită în diversitatea aspectelor ei — și apoi ca puse sub microscop se analizează trăsăturile lor specifice. Cunoștințele de teoria literaturii sînt tot atît de necesare pentru analiza literară a creației scriitorilor care vor fi studiați de-a lungul istoriei li-

teraturii romîne, pentru formarea priceperii de a gusta o operă literară, ca şi disecţia pentru pregătirea viitorului medic.

Dar atunci cînd se trece la analiza literară a celor mai de seamă creaţii ale marilor noştri scriitori ca Alecsandri, Eminescu, Creangă, Caragiale, Sadoveanu ş.a., procedeul semnalat mai sus nu mai este valabil. Acum scopul analizei literare este să pună în lumină atît concepţia, ideile şi sentimentele scriitorului, cît şi mijloacele artistice folosite, „felul personal" în care el ne transmite mesajul minţii şi al inimii sale. Analiza fiecărei creaţii a scriitorului trebuie să aducă o sumă de argumente pentru confirmarea celor expuse în lecţiile de prezentare a biografiei, pentru caracterizarea personalităţii sale artistice în concluzii. Totodată, analiza creaţiei sale literare trebuie să dea prilej elevilor de a vedea cum cu opera scriitorului studiat arta noastră literară mai urcă încă o treaptă a evoluţiei ei.

Dar, mergînd — aşa cum e şi firesc — pe urmele criticii noastre literare, şcoala acordă încă mai mare atenţie numai analizei conţinutului operei literare, neglijînd relevarea măiestriei artistice a scriitorului. De asemenea se mai observă în şcoală practicarea vechiului sistem de studiere a măiestriei artistice a scriitorului — şi anume sub forma înşirării tropilor, a arhaismelor sau cuvintelor regionale, a unor construcţii anumite de sintaxă poetică, fără să se motiveze de ce şi cum aceste mijloace artistice şi nu altele sînt folosite de scriitor, în ce măsură ele sînt cerute de însăşi esenţa şi economia operei literare.

Îndeosebi, asupra acestei laturi a analizei operei literare în şcoala medie ne propunem să facem unele consideraţii.

Trebuie să fie de la început limpede că asemenea lecţii cer o pregătire minuţioasă — o bogată informare şi o contribuţie personală în sensul creării climatului potrivit posibilităţilor de receptare ale clasei.

La aceste lecţii profesorul urmează să descopere elevilor săi bogăţia arsenalului artistic al fiecăruia dintre marii noştri mînuitori ai cuvîntului, măiestria cu care scriitorul foloseşte mijloacele pe care i le pune la îndemînă limba într-o etapă dată a dezvoltării ei, modul personal de îmbinare şi de dozare a lor în scopul creării imaginii artistice în care se încheagă gîndurile şi simţirile sale, ceea ce aduce el nou în mijloacele de exprimare poetică — cu alte cuvinte forma artistică individuală în care se manifestă personalitatea sa de scriitor.

În alcătuirea unei lecţii de analiză a măiestriei artistice a scriitorului, cu privire specială la problemele de limbă şi de stil, este extrem de important să se stabilească o cît mai strînsă legătură între forma artistică, procedeele stilistice şi ideea pe care acestea o sensibilizează.

Pornind de la această premisă vom încerca să arătăm cum se desfăşoară analiza felului individual şi artistic în care Eminescu foloseşte

limba, precum și procedeele de artă: mijloace de expunere, tropi, construcții poetice într-una din operele sale cele mai amplu studiate în școală: „Scrisoarea III".

În procesul analizei compoziției poeziei — în cea mai largă accepție a acestui termen — relevarea mijloacelor lingvistice și a procedeelor stilistice vine să sublinieze conținutul de idei, care apare astfel mai pregnant, mai convingător.

Antiteza dintre cele două mari părți ale poeziei poate fi evidențiată mai bine cu ajutorul studierii atente a vocabularului, folosit de scriitor cu o rară măiestrie.

În prima parte, aceea de evocare a trecutului și, îndeosebi, în tabloul întîlnirii dintre Mircea și Baiazid, al luptei și al liniștii care încununează victoria oștilor romîne, vocabularul folosit este cel neaoș romînesc, cu foarte rare excepții. Culoarea epocii este realizată prin întrebuințarea — cu scumpătate însă — a unor cuvinte și construcții arhaice, atît cît este necesar să ne evoce vremuri de mult apuse, fără ca aceste arhaisme să împieteze asupra înțelesului. Aceasta cu atît mai mult, cu cît opera lui Eminescu e menită să trezească sentimente adînci, fără nici o veleitate de a da informații de ordin istoric sau arheologic așa cum s-a desprins, de pildă, din analiza nuvelelor istorice ale lui Odobescu.

Cuvintele și construcțiile arhaice ca: „oști *leite*-n zale", „ale țării *steaguri*", „mulți *durară*", „scriind *o carte*", „*cu oaste și război ca să ne certi*" etc., se împletesc cu forme și expresii populare: „călărețiî *împlu* cîmpul", „de n-*o fi cu bănat*", „*se năruie* tot cerul", „*să faci întoarsă... a ta cale*", „ce *e scris* și pentru noi".

Vocabularul folosit în această parte a poeziei este, evident, cel cerut de conținut, fără a surprinde prin neobișnuit. Este interesant, totuși, ca elevii să remarce în ce măsură simple mijloace lingvistice — altminteri de neobservat — sînt în stare să reliefeze intențiile scriitorului, să fie ridicate la rangul de procedee stilistice în arta unui mare creator.

În contrast cu lexicul întrebuințat în prima parte a poeziei, neologismul abundent din partea a doua nu înseamnă numai simpla trecere la folosirea unei limbi corespunzătoare conținutului (aspecte ale societății contemporane poetului), ci un mijloc artistic de o rară putere sugestivă. Utilizarea voită a neologismelor — uneori stridente — vine în sprijinul criticii necruțătoare, al marcării disprețului și urii poetului pentru societatea descompusă moralicește, al cărei tablou îl zugrăvește cu atîta pasiune.

Invectiva uzează de termeni ca: „*saltimbanci*", „*canalie* de uliți", „stîlpi de *cafenele*", „*quintesență de mizerii*", „*fameni*" etc. Aceste neologisme, ca și ceilalți termeni folosiți de poet pentru caracterizarea putreziciunii morale a claselor suprapuse, aduc o și mai mare putere de

expresie prin noutatea lor nu numai în limbă, dar mai ales în creaţia poetică.

În acelaşi scop, adică pentru forţa lor de a exprima ironia poetului, sînt utilizate cuvinte luate în sens antonimic : „nu se nasc *glorii* pe stradă", „*patrioţii*, *virtuoşii*, *ctitorii* de-aşezăminte". Dar iată-ne trecuţi din domeniul limbii în acela al procedeelor stilistice, aceasta datorită faptului că nici nu se pot stabili limite prohibitive între ele.

Întreitul aspect al biciului satirei eminesciene : neologismul, ironia, cuvîntul neaoş de ocară, împletite genial, ridică poezia de la pamfletul politic cotidian la marea şi zguduitoarea operă de artă care va rămîne nepieritoare cînd chiar amintirea acestor aspecte oribile ale societăţii burgheze va fi dispărut.

Folosirea vocabularului în scopuri artistice se mai poate releva şi cu prilejul analizei fiecăreia dintre cele două părţi ale poeziei, şi anume a diferitelor tablouri din care sînt alcătuite. Cercetînd mijloacele artistice de realizare a tabloului exotic — visul sultanului — se poate observa că poetul a realizat coloritul oriental şi cu ajutorul cîtorva cuvinte — substantive comune şi proprii : *şeih*, *Eschişer*, *Edebali*, *Malcatun*, aşa cum într-o pictură, cîteva trăsături de penel muiat într-o anume culoare creează atmosfera întregului tablou. „Atmosfera, exotismul, impresia de Orient din aceste versuri, sînt redate mai ales de numele proprii, şi de aceea sînt scoase, toate, în relief, accentuate cu putere, arătate cu degetul prin plasarea lor în rimă — culminînd în frumuseţea rimei *ca o creangă de alun — frumoasa Malcatun*, numele personajului principal, menţionează G. Ibrăileanu în „Studii literare" [1].

Cuceririle imperiului otoman sînt amplu sugerate de cele cîteva versuri alcătuite aproape în întregime din substantive proprii (numiri geografice) :

„. . . . . vede şiruri munţii mari ;
Atlasul, *Caucazul*, *Taurul şi Balcanii* seculari ;
Vede *Eufratul şi Tigris*, *Nilul*, *Dunărea* bătrînă ;
. . . . . .
Astfel *Asia*, *Europa*, *Africa*. . . . . .

Observarea atentă a textului din punct de vedere lexical dă elevilor posibilitatea să tragă concluzii asupra bogăţiei şi varietăţii vocabularului folosit de poet, asupra artei cu care acesta a introdus în poezie cuvintele menite să exprime „adevărul", neţinînd seama de caracterul lor mai mult sau mai puţin „poetic". Cuvinte ca : *fălci*, *buget*, *pocitură*, *scufie*, *ceafă*, *pomadă*, *guşaţi* etc., cu un conţinut noţional şi o sonoritate vădit „nepoetică" — sînt în arta lui Eminescu mijloace cu o rară putere de expresie.

[1] G. Ibrăileanu, *Studii literare*, ed. C. R. 1931, p. 191—192.

Analiza mijloacelor de expunere, a construcțiilor sintactice, a unor particularități morfologice folosite de poet în realizarea celor două părți ale poeziei (și, mai ales, a primei părți — a cărei arhitectonică este vădit mai complexă) va arăta mai bine concordanța dintre conținut și formă.

Prima parte a poeziei — povestire care proiectează ca pe un ecran locuri, fapte și eroi din trecut — utilizează rînd pe rînd narațiunea, descrierea, dialogul, dozîndu-le după cum faptele sînt mai îndepărtate — într-un trecut de legendă (narațiunea eminamente epică) sau mai apropiate în timp și spațiu —mai aproape de propriile sentimente ale rapsodului (dialogul, narațiunea cu caracter dramatic). Înlăuntrul acestor mijloace de expunere poetul folosește și alte procedee de limbă și de stil.

Reluarea aceluiași cuvînt sau grup de cuvinte în aceeași propoziție sau în propoziții consecutive întăresc — și prin simetria muzicală creată — impresia de povestire domoală în care poetul evocă timpuri și fapte demult apuse — asemenea aceleia a unui bătrîn rapsod :

Iar din inima lui simte un copac cum că răsare
Care *crește* într-o clipă ca în veacuri, mereu *crește*
Cu a lui ramuri peste lume, peste mare se lățește ;
Umbra lui cea uriașă orizontul îl cuprinde
Și sub dînsul universul într-o *umbră* se întinde. . .

sau :

După vremuri mulți veniră, începînd cu acel oaspe
. . . . . .
Mulți durară, *după vremuri*, peste Dunăre vrun pod.

Deosebit de sugestiv sînt folosite repetiția și enumerația în versurile care împletesc povestirea despre visul sultanului cu însești imaginile din care visul este alcătuit. Cele două cuvinte care se repetă : *vede* și *umbră* sînt esențiale — primul introduce fiecare imagine a viziunii profetice, al doilea sugerează nu numai întinderea cuceririlor, ci și presimțirea furtunii pe care năvălirea turcă o stîrnește. Enumerarea ținuturilor cucerite, a hotarelor lor, a bogățiilor cuprinse, dă viziunii proporții cu adevărat uriașe.

Iată un mijloc grafic de a le scoate în evidență :

	repetiție	*enumerație*
a. *umbra*	lui cea uriașă orizontul îl cuprinde	
b. *umbră*	și sub dînsul universul într-o se întinde	
c. *vede*	iar în patru părți a lumii șiruri munții mari :	— Atlasul, — Caucazul — Taurul — și Balcanii seculari.

repetiție	*enumerație*
d. *vede* :	Eufratul și Tigris, Nilul, Dunărea bătrînă
e. *umbra* arborelui falnic peste toate e stăpînă	
a. Astfel :	— Asia, — Europa — Africa cu-a ei pustiuri — Și corăbiile negre legănîndu-se pe rîuri — Valurile verzi de grîie legănîndu-se pe lanuri — mările țărmuitoare — și cetăți lîngă limanuri
b. toate se întind nainte-i... ca pe-un uriaș covor	
c. *vede*	— țară lîngă țară — și popor lîngă popor.
d. ca prin neguri alburie se întind	
e. și se prefac în întinsă-mpărăție sub o *umbră* de copac.	

Împletind anumite construcții sintactice cu procedee stilistice ca enumerația și repetiția, poetul încheagă largi imagini spațiale.

Din analiza structurii propoziției :

Astfel Asia,

Europa,

Africa cu-a ei pustiuri

Și corăbiile negre legănîndu-se pe rîuri,
Valurile verzi de grîie legănîndu-se pe lanuri
Mările țărmuitoare
} toate se întind nainte-i...

și cetăți lîngă limanuri

elevii vor putea observa că înșiruirea componentelor unui subiect multiplu însoțite de determinări care ating ele însele proporțiile unor propoziții — apoi închegarea lor într-un subiect generalizator : *toate*, urmăresc să ne desfășoare tabloul imensei întinderi de pămînt și apă, al bogățiilor care toate s-au supus puterii otomane.

Alteori imaginea spațiului este realizată prin fraza amplă, în care propozițiile depășesc cadrul neîncăpător al versului :

Pe cînd oastea se așază, iată soarele apune,
Voind crestetele-nalte ale țării să-ncunune
Cu un nimb de biruință ; fulger lung încremenit
Mărginește munții negri în întregul asfințit,

Pîn'ce izvorăsc din veacuri stele una cîte una
Şi din neguri, dintre codri, tremurînd s-arată luna :
Doamna mărilor şi-a nopţii varsă linişte şi somn.

Creşterea vertiginoasă a imperiului otoman este zugrăvită cu mare forţă în cîteva versuri doar. Repetiţiile şi enumeraţiile urmăresc prin aşezarea lor simetrică să sugereze totuşi îndelungatul timp în care s-a întins şi a devenit atotputernică împărăţia turcească :

An cu an împărăţia tot mai largă se sporeşte,
Iară flamura cea verde se înalţă *an cu an*,
Neam cu neam urmîndu-i zborul şi *sultan după sultan*.

Ultimul vers : Astfel *ţară după ţară* drum de glorie-i deschid... reia imaginea spaţială şi o împleteşte cu cea de timp încheind primul tablou — visul sultanului — şi deschizînd cu versul :

Pîn'la Dunăre ajunge furtunosul Baiazid

calea celui de-al doilea tablou : ciocnirea dintre turci şi romîni.

Acum, povestirea rapsodului devine parcă mai vie, mai apropiată nu numai datorită dialogului, ci şi folosirii unor procedee morfologice şi sintactice. Astfel, în tabloul luptei, prin trecerea de la perfectul simplu la prezentul istoric :

Şi abia *plecă* bătrînul... Ce mai freamăt, ce mai zbucium !
Codrul *clocoti* de zgomot şi de arme şi de bucium.
Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase
Mii de coifuri lucitoare ***ies*** din umbra-ntunecoasă ;
Călăreţii ***împlu*** cîmpul şi ***roiesc*** după un semn
Şi în caii lor sălbatici ***bat*** cu scările de lemn... etc.

se realizează aducerea în prim plan a tabloului luptei şi se obţine — fără îndoială — dinamizarea povestirii.

În acelaşi tablou poetul împleteşte ordinea directă (subiect + predicat) cu inversiunea (predicat + subiect), cu precăderea acesteia din urmă în momentele cele mai dramatice ale încleştării :

Şi ca nouri de aramă şi ca ropotul de grindeni,
Orizonu-ntunecîndu-l, *vin săgeţi* de pretutindeni,
Vîjîind ca vijelia şi ca plesnetul de ploaie...
Urlă cîmpul şi de tropot şi de strigăt de bătaie,
În zadar *striga-mpăratul* ca şi leul în turbare,
Umbra morţii se întinde tot mai mare şi mai mare ;
În zadar flamura verde o ridică înspre oaste,
Căci cuprinsă-i de pieire şi în faţă şi în coaste ;
Căci *se clătină* rărite *şiruri* lungi de bătălie,
Cad arabii ca şi pîlcuri risipite pe cîmpie,
În genunchi *cădeau pedeştrii*, colo caii se răstoarnă,
Cad săgeţile în valuri care şuieră, se toarnă,
Şi lovind în faţă-n spate, ca şi crivăţul şi gerul,
Pe pămînt lor li se pare că *se năruie* tot *cerul*...

Folosirea numai a ordinei directe ar fi dat impresia unui ritm egal, monoton, al luptei, deci nefiresc, pe cînd inversiunea marchează nu numai accelerări ale acțiunii, ci și ciocnirile violente, caracterul variat al mișcării.

Imaginile luptei crîncene care se dă, a acțiunilor care se succed sînt mai viu conturate cu ajutorul comparațiilor: *vin* (săgeți) *ca nouri de aramă* și *ca ropotul de grindeni, vîjîind că vijelia* și *ca plesnetul de ploaie, strigă* (împăratul) *ca și leul în turbare, cad* (asabii) *ca și pîlcuri risipite, lovind* (săgețile) *ca și crivățul și gerul.* Trebuie remarcat faptul că acțiunile — nu obiectele — sînt comparate în scopul de a le reliefa.

Dar poetul nu ne face numai să vedem lupta, ci s-o și auzim. În acest pasaj efecte acustice de o rară subtilitate sînt realizate cu ajutorul armoniilor imitative — atît de bine scoase în evidență tot de G. Ibrăileanu în opera citată.

Explicarea unor imagini auditive se face relevîndu-se frecvența unor sunete sau folosirea unor cuvinte a căror componență sonoră este onomatopeică:

Codrul *clocoti* de zgomot și de arme și de bucium

Repetarea sunetului *o* și îndeosebi folosirea cuvîntului onomatopeic: *clocoti* sugerează marea frămîntare a oștilor romîne înăbușită de desimea codrului.

În versurile:

Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni
Orizonu-ntunecîndu-l vin săgeți de pretutindeni

zgomotul săgeților este sugerat de repetarea sunetului *r*; iar în versul următor:

Vîjîind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie

efectul sonor este realizat nu numai prin repetarea sunetului *v*, dar și prin efectul sonor imitativ al cuvintelor: *vîjîind, vijelia, plesnetul.*

Partea a doua a poeziei — intens lirică — uzează de alte procedee artistice, diferite de cele din prima parte. Acum, rapsodul care evoca timpuri de glorie face loc poetului care revarsă torentul revoltei sale împotriva josniciei contemporane. Spre deosebire de caracterul narativ al primei părți — în care povestirea se face la persoana a III-a, în partea a doua poetul se adresează direct celor invectivați; fraza, deși amplă, este alcătuită din propoziții interogative sau exclamative, care o segmentează, o întrerup, din nevoia de a marca tonul (interogativ sau exclamativ) după fiecare propoziție:

Au prezentul nu ni-i mare? N-o să-mi dee ce-o să cer?
N-o să aflu între-ai noștri vreun falnic juvaer?
Au la Sybaris nu sîntem lîngă capiștea spoielii(?)
Nu se nasc glorii pe stradă și la ușa cafenelii? etc.

Prea v-ați arătat arama, sfîșiind această țară, (!)
Prea făcurăți neamul nostru de rușine și ocară, (!)
Prea v-ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei
Ca să nu s-arate-odată, ce sînteți — niște mișei !

În această a doua parte a poeziei, indignarea poetului dusă pînă la furie răsună în construcția propozițiilor, care devin scurte, eliptice chiar :

Toți pe buze avînd virtute, *iar în ei monedă calpă.*

Voi sînteți urmașii Romei ? *Niște răi și niște fameni !*

Virtutea ? e-o nerozie, *geniul* ? o *nefericire.*

Stările sufletești ale poetului se transpun în construcția frazei, în ritmul folosit, așa cum în vorbirea obișnuită altul este ritmul cînd se povestesc fapte de mult petrecute — cu toate nuanțările cerute de specificul lor și de participarea afectivă a povestitorului — și altul este ritmul cînd în vorbire se revarsă avalanșa unor sentimente care nu pot fi stăvilite.

Dintr-o bună lectură a poeziei se poate desprinde clar diferența de tempo (deși ritmul este același) dintre cele două părți ale poeziei. În prima parte, cu toată varietatea de tablouri, povestirea se marchează în acorduri largi, maiestoase, pentru că acele vremi evocate sînt pentru poet pline de măreție, — în partea a doua ritmul este parcă mai grăbit, cu o vădită tonalitate sumbră, corespunzătoare stării sufletești a poetului.

„Solo"-ul (cum îl numește G. Ibrăileanu) sau „cadențele" în stil popular cu care se încheie partea întîi nu aduc numai impresia de repaus, ci dezvăluie parcă esența însăși a primei părți : dragostea poetului pentru popor, pentru toate calitățile lui.

Tot în sprijinul constatării că în prima parte a poeziei sentimentele poetului cer ritmul larg, fraza amplu desfășurată, varietatea procedeelor de artă, mai vine și observația că aici își găsește loc folosirea din plin a comparației — figură de stil a cărei desfășurare cere răgaz, — pe cînd în partea a doua ea este aproape absentă, deoarece impetuozitatea sentimentelor poetului nu-i mai dă răgazul necesar. Acum metafora, epitetul, apostrofa sînt mijloacele stilistice prin care poetul dezlănțuie grindina de invective asupra „saltimbancilor și irozilor".

Am încercat în rîndurile de mai sus să scoatem în evidență unele mijloace lingvistice și procedee de stil care au izvorît în poezie — voit sau spontan — din însăși frămîntarea gîndurilor și sentimentelor poetului. Analiza a urmărit să arate cum se poate explica elevilor corespondența dintre conținutul operei, forma artistică pe care acest conținut o îmbracă și emoțiile estetice pe care opera de artă cu diversele ei posibilități le poate trezi cu mai mare intensitate în simțirea unui cititor avizat.

CRONICĂ

CONSFĂTUIREA REVISTEI «LIMBA ROMÎNĂ» CU CITITORII ŞI COLABORATORII EI

Editura Academiei Republicii Populare Romîne a organizat, la sfîrşitul lunii decembrie 1956, în cadrul decadei cărţii, o consfătuire cu cititorii şi colaboratorii din Bucureşti ai revistei «Limba romînă». Consfătuirea a fost prezidată de acad. Al. Graur, director general al Editurii Academiei.

La început, D. Macrea, redactorul responsabil al revistei, a vorbit despre principalele sarcini ale revistei «Limba romînă» pe anul 1957. Subliniind noua orientare a activităţii lingvistice din ţara noastră, vorbitorul a arătat că revista «Limba romînă» are sarcina de a dezbate, în paginile ei, probleme teoretice şi practice, care interesează marile mase : probleme de gramatică, de vocabular, de ortografie, probleme legate de nevoile şi de sarcinile învăţămîntului, reconsiderarea şi valorificarea operelor lingviştilor din trecut, probleme de limbă literară şi de cultivarea limbii, de dialectologie, problema terminologiei ştiinţifice şi tehnice şi, în sfîrşit, informarea cititorilor săi despre activitatea lingvistică din ţara noastră şi din alte ţări.

Rubricile revistei au fost susţinute, în anul 1956, cu articole numeroase şi folositoare. Astfel, la rubrica «Gramatică şi vocabular», au fost publicate 14 articole, dintre care opt — legate direct de problemele învăţămîntului. Vorbitorul a menţionat printre acestea articolul acad. E. Petrovici «Fonemele limbii romîne», care, în comparaţie cu capitolul «Fonetica» din Gramatica Academiei R.P.R., este o prezentare mai explicită a sistemului fonetic al limbii romîne, studiul minuţios şi bine alcătuit al prof. Gh. Nedioglu «Despre predicatul verbal», publicat în 3 numere consecutive şi alte articole ca : «Funcţia semantică a genului», de Şt. Iacob şi „Observaţii în legătură cu sensul general al substantivelor" de Rita Marinovici, interesante prin noutatea problemelor pe care le discută.

Rubrica «Limbă şi literatură» a cuprins articole în care sînt relevate părerile scriitorilor noştri clasici despre limba literară şi articole care analizează folosirea măiestrită a cuvîntului de către unii scriitori. Din prima categorie au fost semnalate articolele «Coşbuc : despre limba literară», de Gh. Scridon, «Contribuţie la studiul concepţiei lui G. Ibrăileanu despre limba literară», de N. Dănilă şi «Părerile lui Costache Negruzzi despre limbă», de Gr. Brîncuş ; iar din a doua categorie, «Numele de persoane în „Ţiganiada" lui I. Budai-Deleanu», de Lidia Şerdeanu, «Evoluţia frazei în stilul lui Barbu Delavrancea», de Al. Niculescu şi «Un procedeu de individualizarea personajelor în opera satirică a lui I. L. Caragiale», de Luiza şi Mircea Seche.

D. Macrea a subliniat de asemenea contribuţia pe care acad. T. Vianu a adus-o, prin articolele publicate în anul 1956 în «Limba romînă», la-lămurirea unor probleme de stilistică, foarte viu dezbătute în zilele noastre.

În cadrul rubricii «Valorificarea moştenirii lingvistice», cititorii revistei au fost informaţi despre activitatea a trei lingvişti din trecut : Gustav Weigand, Samuil Micu şi Sextil Puşcariu.

În ce priveşte legătura revistei «Limba romînă» cu şcoala, D. Macrea a arătat că ea nu trebuie căutată numai la rubrica «Metodica predării limbilor» , care în raport cu alte rubrici a fost mai puţin susţinută în anul 1956. Totuşi, şi aici au fost publicate cîteva articole scrise pe teme viu discutate în cercurile profesorale, cum ar fi aceea a predării ortografiei şi a analizei stilistice a textului literar.

În anul 1956 numărul rubricilor revistei «Limba romînă» a fost sporit, prin inaugurarea rubricii de «Cultivarea limbii» . Vorbitorul a arătat că această rubrică vine să împlinească un gol de mult simţit în publicaţiile noastre de lingvistică. Ea va aduce contribuţii preţioase la lămurirea numeroaselor probleme legate de folosirea corectă a limbii romîne în presă, la teatru, la radio, în vorbirea curentă etc., probleme care interesează un public foarte numeros.

Latura informativă a revistei, în anul 1956, a fost destul de dezvoltată. Din cele 100 de pagini ale fiecărui număr aproximativ 30 de pagini scrise cu petit, au fost umplute totdeauna cu material informativ : cronici, recenzii, note bibliografice, note şi consultaţii.

Referindu-se la lipsurile revistei «Limba romînă» pe anul 1956, D. Macrea a arătat că relativa sărăcie a rubricii «Metodica predării limbilor» se datoreşte faptului că numărul colaboratorilor revistei, legaţi de problemele învăţămîntului, deşi a crescut în ultima vreme, rămîne încă neîndestulător. Profesorii din învăţămîntul mediu şi învăţătorii n-au simţit că au în revista «Limba romînă» o rubrică a lor, pe care sînt datori să o susţină. Cea mai mare parte dintre aceştia, care se îndeletnicesc şi cu munca de cercetare, înclină mai mult spre problemele de lingvistică, decît spre cele de metodica predării limbilor. Evident, aceasta nu constituie un rău — a arătat vorbitorul — însă rubrica de «Metodică» nu se va ridica la nivelul celorlalte rubrici fără sprijinul activ al profesorilor cu o bogată experienţă în munca didactică.

Printre celelalte lipsuri, care supără mult pe cititorii revistei «Limba romînă» ca şi pe membrii Comitetului de redacţie, D. Macrea a subliniat apariţia cu întîrziere a unor numere şi modul defectuos de difuzare, lipsuri care, datorită unor noi măsuri, în anul acesta vor fi înlăturate.

În încheierea referatului său, D. Macrea, redactorul responsabil al revistei «Limba romînă», a arătat cîteva dintre sarcinile noi ale revistei pe anul 1957. Comitetul de redacţie va căuta să răspundă din ce în ce mai bine unor noi cerinţe pe care cititorii şi le exprimă în ultima vreme cu tot mai multă stăruinţă. Astfel, rubrica «Cultivarea limbii», deschisă în anul trecut, va fi susţinută în permanenţă cu un material bogat şi variat. La şedinţa din 12 dec. 1956 a Secţiei de limbă şi literatură a Academiei, unde au fost analizate periodicele Institutului de lingvistică din Bucureşti şi ale Institutului de literatură, scriitorii au luat hotărîrea de a susţine revista «Limba romînă» prin publicarea de articole în care vor fi dezbătute problemele legate de folosirea limbii în operele beletristice. În urma colaborării scriitorilor şi a criticilor literari comitetul de redacţie speră că se va ajunge ca revista «Limba romînă» să aibă o apariţie lunară.

Tot în anul 1957 revista va deschide o rubrică de filologie, care se va ocupa în special de problemele limbii vechi, şi de problemele pe care le ridică editarea operelor clasicilor literaturii noastre.

După referatul redactorului responsabil au urmat discuţii. Vorbitorii, în majoritate profesori, au arătat că, pentru cei care o folosesc, revista «Limba romînă» este de un real folos, atît în munca de predare, cît şi în ce priveşte sporirea cunoştinţelor profesionale. Ei au făcut în acelaşi timp şi unele observaţii critice şi propuneri. S-a arătat astfel că în urma apariţiei unor lucrări importante, elaborate fie de institutele de lingvistică, fie de diverşi lingvişti, cititorii revistei «Limba romînă» aşteaptă să găsească în revistă recenzii critice asupra lor. Astfel de recenzii apar cu mare întîrziere sau nu apar de loc.

O altă critică adusă revistei se referă la combativitatea ei, uneori destul de redusă. S-a arătat că revista «Limba romînă» ar trebui să intervină cu curaj în unele probleme foarte actuale, cum sînt, de pildă, unele abateri de la normele noii ortografii, discuţia cu privire la formarea limbii literare romîneşti, apariţia a numeroase greşeli de limbă în unele publicaţii actuale etc. Dezvoltarea spiritului critic şi organizarea de discuţii pe teme actuale ar face revista mult mai interesantă, mai atractivă şi mai căutată, şi ar spori simţitor numărul cititorilor şi al colaboratorilor ei.

În ce priveşte corectitudinea limbii şi a stilului, unii participanţi la discuţie au arătat că revista «Limba romînă» nu poate servi totdeauna de model, aşa cum ar fi de aşteptat.

Mult mai numeroase, în raport cu criticile, au fost sugestiile şi propunerile pentru îmbunătăţirea tematicii revistei pe anul 1957. Profesorii din învăţămîntul mediu au propus ca redacţia revistei să stabilească legături cu Cabinetul pedagogic sau chiar cu diversele cercuri pedagogice, atît pentru a vedea care sînt problemele de gramatică încă nelămurite, cît şi pentru a atrage noi colaboratori dintre profesorii activi şi competenţi, care participă la aceste cercuri. Acesta ar fi unul dintre procedeele care s-ar putea folosi pentru ridicarea rubricii «Metodica predării limbilor» la nivelul celorlalte rubrici.

O problemă care îi preocupă mult pe profesorii de limba şi literatura romînă este felul cum trebuie făcută la clasă analiza limbii şi a stilului operelor beletristice. Publicarea unor astfel de articole la rubrica «Metodica predării limbilor» ar fi de un real folos, cu atît mai mult cu cît unii profesori încă mai fac confuzie între măiestria artistică şi limba literară.

De asemenea, pentru a sprijini procesul de învăţămînt de toate gradele, revista ar putea să discute în articole speciale felul cum sînt scrise diverse manuale şcolare. S-a observat că sub acest raport multe dintre ele sînt criticabile, fie pentru că sînt inaccesibile elevilor cărora le sînt destinate, fie pentru că au numeroase greşeli de limbă şi de stil. Acestea din urmă sînt cu atît mai intolerabile cu cît în materie de limbă literară, orice manual este considerat de elevi o autoritate.

Asemenea greşeli care apar în manuale, ca şi cazurile de «opinie separată» în unele probleme de ortografie, adesea foarte frecvente în operele beletristice ale unor scriitori contemporani, chiar dintre cei cu renume, fac multe dificultăţi profesorilor de limba romînă. Aceste observaţii au dus la propunerea ca revista «Limba romînă» să adopte în anii care urmează, o atitudine mai fermă în ce priveşte respectarea noii ortografii şi eventual să deschidă o discuţie în jurul problemelor în care există încă controverse.

Cei mai mulţi participanţi la discuţie au apreciat iniţiativa Comitetului de redacţie al revistei de a întreţine în permanenţă, în anii care urmează, rubrica de «Cultivarea limbii» şi au făcut, în legătură cu această rubrică, numeroase propuneri. Semnalăm printre acestea propunerea de a se publica articole în care să fie analizată limba traducerilor — nu numai a operelor beletristice, ci şi a celor ştiinţifice — prin intermediul cărora se strecoară în limba noastră multe neologisme inutile şi multe expresii şi construcţii neconforme cu structura limbii romîneşti.

Prin rubrica de «Cultivarea limbii», şi în special prin colaborarea scriitorilor cu experienţă, revista «Limba romînă» va putea să devină un îndrumător al tinerilor scriitori, în ce priveşte folosirea corectă a limbii romîneşti în operele beletristice. Participanţii la discuţie au arătat necesitatea de a se lua atitudine împotriva numeroaselor greşeli de limbă, a construcţiilor lexicale şi frazeologice artificiale, care apar în operele unor scriitori cu mai multă sau mai puţină experienţă.

De asemenea, merită să fie înregistrată aici şi propunerea de a se combate prin presă argourile elevilor şi studenţilor, argouri care în ultima vreme par a se afla într-o situaţie înfloritoare şi care, într-o oarecare măsură, se răsfrîng în vorbirea întregului tineret.

Luînd cuvîntul la sfîrşitul consfătuirii, atît D. Macrea, redactorul responsabil al revistei, cît şi acad. Al. Graur, directorul general al Editurii Academiei R.P.R. au arătat că participanţii la consfătuire au făcut observaţii şi propuneri interesante, care vor ajuta Comitetul de redacţie să facă din revista «Limba romînă» o revistă din ce în ce mai folositoare, mai căutată.

LATINA „VIE" — O NOUĂ LIMBĂ INTERNAȚIONALĂ

(Lucrările Congresului internațional de latină vie, Avignon, 2—6 septembrie 1956)

S-a făcut adeseori constatarea că studiile clasice sînt, în epoca modernă, în continuu declin. Programele de învățămînt prevăd pretutindeni tot mai puține ore de greacă și latină. Lucrări de știință și opere literare se scriu azi tot mai rar în latinește. Deși filologia clasică a dat, în multe țări, în ultimele decenii, o serie de opere valoroase, la un înalt nivel științific, nu este pentru nimeni un secret că acest fapt pozitiv este contrabalansat de o scădere cantitativă apreciabilă a preocupărilor pentru clasicismul greco-latin.

Nu de mult, în primăvara anului 1954, a avut loc în Elveția o discuție aprinsă pentru sau contra limbii latine, discuție provocată de articolul unui publicist: „Învățămîntul limbii latine este o uriașă mistificare, care durează de mai bine de o mie de ani și care trebuie să înceteze". Apărarea n-a fost de loc ușor de susținut. Argumentele bine cunoscute — cultura, civilizația, spiritul latin etc. — au devenit banalități, care trebuie înlocuite cu alte arme, mai puțin tocite.

În aceste condiții, a avut loc la Avignon un Congres internațional de latină, care s-a bucurat de participarea a 150 de reprezentanți din 22 de țări. A fost un congres de latină „vie" (*latin vivant*), al cărui scop, unic, se poate defini astfel: discutarea problemelor lingvistice, pedagogice și propagandistice ridicate de încercarea de a face din latină o limbă internațională. „Latină vie" înseamnă pentru organizatorii congresului de la Avignon latina clasică adaptată cerințelor unei limbi internaționale moderne. În raportul de bază al prof. J. Bayet, directorul școlii franceze din Roma, se spune: „Nous cherchons un mode universel de transmission de la pensée, en particulier scientifique, pour éviter l'ignorance réciproque des travaux de recherches qui se poursuivent dans les différentes partie du monde". Latina trebuie preferată oricărei limbi moderne, pentru a nu se produce rivalități și nemulțumiri, dar ea trebuie preferată și oricărei limbi artificiale (Volapük, Ido, Esperanto) — a susținut prof. J. J. Delgado în comunicarea sa „Lingua latina, lingua universalis".

După cum se știe, încercarea de a face din latină o limbă universală nu e nouă. Ca să nu citez decît ultima tentativă în acest sens, amintesc de Congresul de latină din aprilie 1933 (Roma), care ajunsese la următoarele concluzii:

— latina trebuie să devină limbă universală;
— documentele congreselor și conferințelor internaționale trebuie redactate în latină;
— să se învețe în toate țările latina încă din clasele primare;
— să se scrie cărți latinești cu teme de actualitate;
— să se scrie și să se vorbească latinește în licee și universități.

Iarăși nu este o noutate că o astfel de inițiativă e sprijinită, în primul rînd, de cercurile clericale catolice. În publicațiile Vaticanului „l'Osservatore Romano" și „Latinitas" au apărut în ultimii ani o serie de articole pe această temă.

Ceea ce a fost într-adevăr nou la congresul de la Avignon se leagă de politica cercurilor occidentale care doresc crearea unor State Unite ale Europei. Din punct de vedere lingvistic, această federație ar urma să se deosebească de „estul comunist" prin folosirea latinei.

În comunicarea sa — intitulată semnificativ „Latina ca idiom social al afinității occidentale", Kurt Stegman von Pritzwald, profesor la Marburg, scrie textual:

„Latina este un idiom social care constituie un grup social înăuntrul comunității lingvistice naționale din Occident. Acest grup se va putea recunoaște (după adoptarea limbii latine—n.n.) după formația sa clasică și de aceea se va putea uni într-o federație. Limba latină desparte structura „burgheză" a societății occidentale de structura „comunistă" a societății din estul sovietic.

Există o serie de piedici de netrecut în calea introducerii unei limbi moarte — chiar cu calitățile și prestigiul incontestabil al limbii latine — ca limbă internațională. Problema unei „limbi internaționale", în condițiile actuale, este bine cunoscută de lingviștii romîni, pentru a mai fi nevoie să ne oprim aici asupra ei. Este foarte puțin probabil ca inițiativa discutată la Avignon să izbutească și latina să devină limba oficială a „comunității nord-atlantice". Totuși unele idei din comunicările prezentate, precum și metodele preconizate pentru promovarea limbii latine ca limbă universală, sînt interesante și merită să fie reproduse.

1. Cum trebuie adaptată latina la noua ei funcție, aceea de limbă internațională a epocii noastre? La această întrebare s-a răspuns cu propuneri privind pronunțarea, gramatica, stilul și vocabularul.

a. *Pronunțarea.* Secole de-a rîndul limba latină a servit drept limbă a culturii europene, cu toate că marii umaniști ai Renașterii și erudiții secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea pronunțau latinește diferit în Italia, Franța, Germania, Anglia. Deși în aceste condiții înțelegerea internațională era posibilă prin intermediul limbii latine, organizatorii congresului de la Avignon se arată în favoarea introducerii pronunțării latine reconstituite (*restituce*) în toate țările. Motivele invocate în sprijinul generalizării acestei pronunțări — experimentată în ultimii ani într-o serie de forme de învățămînt din occident—sînt: 1. Realizarea unei înțelegeri lesnicioase între națiuni și 2. Respectarea ultimelor rezultate la care a ajuns gramatica istorică. Se ia ca bază latina așa cum se vorbea în primele secole înaintea și în era noastră. Față de pronunțarea limbii latine în Romînia, deosebirile sînt următoarele: *ae, oe, eu* se pronunță *ai, oi, eu* (cu hiat: *e+u*); *ch, ph, th* se pronunță cu o ușoară aspirație după oclusivă; *c* și *g* se pronunță velar și înainte de *e, i*; grupul *qu* se citește *cu*, iar *t* urmat de *i* în hiat se pronunță *t*, nu *ț*. Pronunțarea „reconstituită" întîlnește numeroase obiecții din partea tradiționaliștilor din diferite țări, dar ea are prestigiul incontestabil al adevărului științific.

b. *Gramatica și stilul.* O serie de comunicări pun problema adaptării gramaticii și stilului clasic latin la cerințele unei limbi internaționale a epocii noastre. „Latinam linguam in sintaxi, in stilo, in lexico renovemus" e intitulată comunicarea prof. Riccardo Avallone. Prof. M. Mignon vorbește despre „une syntaxe remaniée et simplifiée". Propunerile comitetului de organizare a congresului sînt destul de vagi în această privință. Amănunte aflăm numai din raportul de bază al prof. J. Bayet. Puritatea latinei clasice nu trebuie alterată, dar „aspectele logice ale gramaticii latine vor trebui să fie preferate modalităților stilistice". Se propune evitarea stilului indirect, simplificarea construcțiilor cu gerunziul și gerundivul și găsirea unor procedee pentru a suplini lipsa articolului — chiar cu riscul derogării de la uzajul stilistic consacrat. Adjectivele nou create urmează să fie încadrate în clasa I (*-us, -a, -um*). Acestor indicații li se adaugă propunerea prof. R. Avallone ca sintaxa latinei „vii" să nu se bazeze exclusiv pe stilul lui Cicero, ci și pe Sallustiu, Tit-Liviu, Seneca, Tacit, scriitorii creștini. Se combate, în comunicarea profesorului italian, servilismul față de anumite modele stilistice și se cere o deplină libertate stilistică pentru oamenii de știință care vor vorbi și scrie latinește.

c. *Vocabularul.* Indicațiile organizatorilor congresului referitoare la îmbogățirea vocabularului latinei clasice sînt următoarele:

— se vor folosi procedeele de derivare și compunere specifice pentru latina clasică;

— se vor latiniza cuvinte grecești;

— se vor latiniza termeni moderni consacrați de uzul general (aceasta numai cînd primele două metode nu dau rezultate mulțumitoare).

Iată cîteva neologisme propuse de prof. G. Paciti : *arca loricata* „safe", *forum nummarium* „bursă", *litterae nummariae* „cec' *argentarius* (*mensarius*) „bancher", *ponderatio rationum* „buget" etc. Într-adevăr utilă şi de interes general este problema stabilirii unor denumiri universal valabile, latineşti, pentru produsele farmaceutice. Expunerea doctorului J. Volckringer este convingătoare.

2. Cum trebuie predată limba latină ca ea să poată deveni mai uşor şi mai repede limbă internaţională? Răspunsul la această a doua întrebare se poate rezuma astfel :

a) Trebuie înlăturată concepţia că latina este o limbă moartă. De aceea profesorii trebuie să vorbească, între ei şi în clasă, latineşte, trebuie să folosească cît mai mult metoda retroversiunilor şi, în general, metode active de predare. Manualele trebuie să cuprindă texte cu un conţinut de actualitate din diferite domenii, pentru a obişnui pe elevi cu ideea că latina nu este numai un factor de cultură, dar şi un instrument practic, viu, de comunicare.

b) Să se renunţe la predarea limbii latine pentru începători cu ajutorul unor exerciţii puerile, stupide (de exemplu : *Virginia habet duas columbas. Virginia columbas amat. Amantne columbae Virginiam*? — citat în raportul de bază al lui Goldwin Beach).

c) Să se pună la îndemîna începătorilor cărţi de mare popularitate traduse în latineşte (S-a vorbit despre succesul traducerii cunoscutei cărţi pentru copii „Pinocchio" — în latineşte „Pinoculus").

d) Textele clasice să apară în condiţii grafice atrăgătoare pentru copii. Să se folosească la maximum ilustraţii şi coperte viu colorate.

e) În alcătuirea manualelor să se folosească texte cît mai atractive — chiar dacă nu aparţin scriitorilor de frunte.

f) Să se dea toată atenţia scandării, pentru ca elevii să îndrăgească poezia latină şi, implicit, limba latină.

g) Predarea gramaticii să folosească — la clasele mici — metoda intuitivă. Exemplificările făcute în comunicarea prof. Plaut sînt foarte sugestive (pentru cazuri şi pentru speciile de propoziţii autoarea propune diferite simboluri : „o palmă întinsă" pentru dativ, „un tirbuşon" pentru ablativ, „un ceas" pentru propoziţiile temporale etc.).

h) Studierea judicioasă a vocabularului — pe baza metodei cercurilor concentrice.

Din toate aceste principii, *b*), *f*), şi *h*) cred că sînt aproape în întregime juste şi cred că trebuie luate în considerare şi de cadrele didactice de la noi. Retroversiunile în licee şi facultăţi şi scandarea în facultăţi nu se bucură actualmente de toată preţuirea cuvenită. Aşa se explică de ce gramatica limbilor clasice se învaţă foarte greu şi încet şi de ce studenţii nu simt farmecul muzical şi poetic al versurilor lui Catul şi Horaţiu, al odelor lui Pindar şi al corurilor tragice.

Concluziile congresului de la Avignon au fost următoarele :

— Pînă la viitorul congres de latină „vie", trebuie să activeze trei comisii, care să studieze lexicul, gramatica şi fonetica şi principiile predării limbii latine în licee, universităţi ;

— se recomandă folosirea limbii latine în colecţiile ştiinţifice de interes internaţional (lexicoane ale limbilor clasice, ediţii critice de texte vechi etc.) ;

— se recomandă ca, în revistele ştiinţifice, articolele de interes internaţional să fie scrise în latineşte sau măcar însoţite de un rezumat în limba latină.

Pentru progresul filologiei clasice, fără îndoială că trebuie avute în vedere şi amplu discutate unele teze expuse la congresul de la Avignon. (Pentru ţara noastră, problema a devenit deosebit de actuală în urma reintroducerii limbii latine în învăţămîntul mediu.) Este probabil însă că această încercare de creare a unei limbi internaţionale este sortită eşecului. Încercări de acest fel, mai ales cînd se asociază unor scopuri politice destul de transparente, nu sînt de natură să servească filologiei clasice, ci, dimpotrivă, o discreditează.

SORIN STATI

RECENZII

STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIE LITERARĂ ŞI FOLCLOR IV, 1955; V, 1—2, 1956

Ultimele două volume ale revistei Institutului de istorie literară şi folclor au un conţinut mai bogat decît cele precedente; ele sînt şi mai variate tematic. Întîlnim numeroase studii de istorie literară (romînă şi universală), studii de folclor, materiale documentare (de fapt ample monografii asupra scriitorilor noştri mai vechi) şi cîteva dări de seamă şi recenzii. Precumpănitoare este prezenţa acad. G. Călinescu, care în volumul IV publică monografiile „N. Filimon" şi „Gr. Alexandrescu", iar în primul volum pe 1956 „Cultura lui Eminescu", capitol dintr-o monografie vastă; aici se reiau şi se completează studiile mai vechi asupra vieţii şi operei poetului nostru, publicate de autor înainte de război.

Pentru o mai bună cunoaştere a literaturii universale, importante sînt şi studiile: „Torquato Tasso" de G. Călinescu, „Doi nuvelişti ruşi în Romînia" de Valeriu Ciobanu. În aceasta din urmă, autorul vorbind despre viaţa şi activitatea lui V. Korolenko, insistă asupra interesului pe care scriitorul rus îl nutrea pentru limba romînă; acesta a introdus un mare număr de cuvinte şi expresii romîneşti în proza lui artistică pentru a reda fidel peisajul dunărean. „Aceste cuvinte sînt notate cu caractere latine oridecîteori le folosesc romînii şi cu litere ruseşti cînd sînt pronunţate de ruşii din Dobrogea (uneori, în acest caz, au şi uşoare deformări fonetice şi grafice). Ni se pare interesant să dăm lista acestor cuvinte — continuă V. Ciobanu — în ordinea în care scriitorul rus le-a folosit (unele din ele sînt repetate de cîteva ori, chiar în cursul aceleeaşi povestiri; adesea sînt traduse în paranteză sau în notă, de către autor): *liber, constituţie, căruţă, amendă, arman, domnule, plăcintă, schit, călugăr, certificat, birjar, gardist, Dumnezeu, judeţ* etc. etc.". Sînt citate apoi şi o serie, nu prea lungă, de „expresii" ca: *ci mai faci doctore?*; *lume nouă*; *poftim domnilor*; *salutări, domnule Korolenko* etc. Scriitorul nostru N. Dunăreanu a fost în legătură cu povestitorul rus ale cărui opere au circulat destul de mult la noi. Conspectul bibliografic adăugat la sfîrşitul studiului e util pentru mai buna cunoaştere a relaţiilor din trecut dintre cultura noastră şi cea rusească şi a influenţelor reciproce care s-au conturat în diverse etape.

Revista acordă o deosebită atenţie studiilor de folclor, valorificării operei folcloriştilor din trecut.

Acad. D. Panaitescu-Perpessicius în „Lazăr Şăineanu şi folclorul" arată, pe baza unei bogate documentări, importanţa studiilor pe care le-a publicat de-a lungul unei lungi şi fecunde activităţi învăţatul filolog, autor al numeroaselor studii de lingvistică, lexicologie şi folclor.

I. C. Chiţimia prezintă pe larg, şi cu interpretări judicioase, viaţa şi activitatea lui Teodor Burada, „folclorist şi etnograf", iar

Valeriu Ciobanu analizează în aproape 100 de pagini viaţa şi opera de folclorist a lui Tudor Pamfile. Astfel de studii largi, în care s-au folosit numeroase documente în legătură cu istoria mediului social şi cultural în care au lucrat aceşti folcloriştii ai noştri, ar putea figura foarte bine ca studii introductive la eventuale culegeri antologice din operele publicate de Burada şi de Pamfile, antologii deosebit de preţioase pentru mai buna cunoaştere a literaturii şi a limbii noastre populare.

Multe lucruri noi şi preţioase se pot afla de asemenea din studiul documentat şi bine scris al lui Al. Bistriţianu : *Primii culegători de basme romînești (Frații Schott, Obert, Kunisch)*, şi din descrierea vieţii lui Petre Ispirescu făcută de Dora Littman.

★

Spaţiul acordat analizării diferitelor aspecte ale operei unor scriitori contemporani este important. Teodor Vîrgolici scrie despre „Drumul vieţii şi operei lui Gala Galaction", arătînd în chip sintetic principalele momente ale vieţii scriitorului şi trăsăturile fundamentale ale operei sale, originală prin viziunea umanistă a lumii şi a erorilor zugrăviţi de scriitor. Cele cîteva observaţii asupra limbii şi stilului lui Galaction vădesc preocuparea autorului de a pune în evidenţă unele particularităţi lexicale şi stilistice specifice artei prozatorului. Era aici foarte util să se discute şi rolul elementelor vechii literaturi religioase în contextul artistic, cît şi priceperea cu care scriitorul dă viaţă nouă limbii vechi, arhaismelor şi formelor stilistice din trecut.

Un alt scriitor contemporan studiat în paginile acestor volume este G. Bacovia. Aspectele fundamentale ale poeziei cunoscutului scriitor contemporan, recent sărbătorit, sînt bine prinse de Marin Bucur care a reţinut esenţialul din poezia lui Bacovia.

Reuşită ni se pare şi analiza pe care acelaşi cercetător o face în legătură cu „unele opere de seamă în creaţia lui Mihail Sadoveanu". Ne-am fi aşteptat însă ca în seria acestor „opere de seamă" să găsim şi alte cărţi, fără îndoială reprezentative în activitatea artistică a maestrului. Aşa, bunăoară, sîntem de părere că „Divanul persian", nepomenit de autor, depăşeşte în valoare „Nopţile de Sînziene". Analiza celorlalte cărţi de seamă : Şoimii, Neamul Şoimăreştilor, Fraţii Jderi (odinioară publicase Octav Şuluţiu o excelentă cronică literară în legătură cu această operă capitală), Zodia Cancerului, Hanul Ancuţei, Baltagul, Nicoară Potcoavă, Mitrea Cocor e atentă şi instructivă, studiul avînd o formă de eseu mai degrabă decît de cercetare ştiinţifică. Aici, ca şi în alte studii publicate despre unii scriitori contemporani, se indică, din păcate numai o parte din studiile preţioase mai vechi, tipărite despre viaţa şi opera unor scriitori discutaţi în paginile revistei.

Literatura dintre cele două războaie mondiale e consecvent interpretată din unghiul de vedere al cercetătorului bine documentat asupra problemelor şi aspectelor pozitive şi negative ale operelor apărute în acea epocă de confruntare a curentelor şi influenţelor contradictorii. Despre poezia Mariei Banuş şi despre evoluţia temelor, a orientării şi a mijloacelor ei artistice scrie Liliana Fischer. „Opera lui I. A. Bassarabescu" e prezentată de T. Vîrgolici bazîndu-se pe o serie bogată de studii, interviuri, articole, apărute în presa vremii despre scriitor şi opera lui. Acest studiu cuprinzînd o sinteză a particularităţilor operei lui Bassarabescu va fi un bun punct de plecare pentru viitoarea monografie asupra scriitorului muntean. Deşi nu prea extinsă, analiza limbii şi a stilului scriitorului, cum şi scurta comparaţie cu alţi scriitori contemporani : Caragiale, Sadoveanu, Gîrleanu, Brătescu-Voineşti sînt foarte utile pentru înţelegerea mai adîncă a originalităţii artistice a lui Bassarabescu.

Sarcina cercetării operei Hortensiei Papadat-Bengescu este dificilă, pentru că drumul creaţiei acestei scriitoare este mai sinuos decît al oricărui autor prezentat pînă acum în paginile revistei. „Cariera sa literară începe la „Viaţa romînească", deşi nimic din directivele revistei nu se răsfrîngeau în literatura sa. Ea se va detaşa ulterior de acest cenaclu, integrîndu-se definitiv, de la 1919 înainte, în atmosfera grupului de la „Sburătorul",

căruia îi dedică aproape toate volumele (V, 197). Dar şi din punctul de vedere al limbii, specificul stilului autoarei implică o diversitate neaşteptată de sensuri şi experienţe. Sondajul psihologic, eroii lumii „bune" care se întîlnesc la fiecare pas ne duc la multe elemente de jargon, calcuri, construcţii destul de bizare, neobişnuite în limba literară. Nota lirică şi concesia largă făcută elementelor străine în limbă, diferenţiază de la prima privire pe scriitoare de contemporanii săi. În peisajul de ansamblu al literaturii noastre moderne, opera prozatoarei constituie un capitol original prin conţinut şi prin limba şi stilul cărţilor sale. Poate la nici un scriitor de valoare din acest secol nu întîlnim o atît de asiduă cultivare a temelor şi procedeelor artei „distinse", a artei scrutării sufletului uman de care Hortensia Papadat-Bengescu se apropie cu o sensibilitate şi o capacitate de zugrăvire remarcabilă. Cele cîteva fraze despre limba şi stilul scriitoarei sînt departe de a cuprinde marea varietate a mijloacelor limbii scriitoarei. Cercetarea lor ar fi necesară pentru a putea vedea în ce măsură romanciera a zugrăvit veridic societatea şi desfăşurarea faptelor şi care este aportul operei sale la îmbogăţirea mijloacelor artei noastre literare.

Din studiul Dorei Littman despre Mihail Sebastian ne putem da seama de multilateralitatea preocupărilor şi a realizărilor autorului dramatic atît de talentat şi atît de prematur dispărut. Excelentă e informaţia despre viaţa şi opera scriitorului şi regretăm că, în loc de a rezuma unele piese azi cunoscute de toţi cititorii, nu s-a insistat mai mult asupra legăturii lui Sebastian cu epoca lui, asupra comparaţiei între arta lui dramatică şi aceea a lui Camil Petrescu, de exemplu. Această observaţie — necesitatea analizei prin comparaţie — ar putea fi extinsă asupra mai multor studii publicate în cele două volume ale revistei.

★

Monografiile publicate de acad. G. Călinescu — pomenite la început — au la bază un material documentar adunat mulţi ani de-a rîndul, acum prelucrat şi sistematizat într-o cuprinzătoare imagine a epocii, a personalităţii şi operei scriitorului analizat sub toate raporturile. De la început, citind indicaţia despre participarea colectivului la discutarea materialului lucrat, ne dăm seama că în interiorul laboratorului de lucru al dascălului se face o şcoală continuă a acumulării, organizării, interpretării şi pătrunderii faptelor, a documentelor, a valorilor istorice şi artistice, a creaţiilor literare.

Gruparea pe capitole a monografiei asupra lui Filimon uşurează urmărirea şi reţinerea principalelor fapte ale vieţii şi operei scriitorului. În această privinţă credem că şi monografia asupra lui Alexandrescu putea să fie la fel, împărţită pe capitole, pentru o grupare mai vizibilă a faptelor. Astfel, la Filimon întîlnim un capitol vast despre „arta literară" a scriitorului (c. XIII). Lui Alexandrescu nu i se rezervă decît un spaţiu mult prea mic privitor la arta lui originală, deşi analiza conţinutului, a semnificaţiei versurilor sale este minuţioasă şi foarte vastă, adesea tratată pe plan comparativ. În legătură cu limba şi stilul poetului sînt de observat fapte particulare puţin întîlnite la alţi scriitori ai vremii. E vorba de unele modificări importante în lexicul şi stilul versurilor pe care le introduce în ediţiile succesive publicate în a doua jumătate a vieţii sale: *duh, veac, mîntuire, cinste* devin *spirit, secol, salvare, onoare* etc. Corecţiunile pe care le face poetul în sensul reţinerii neologismelor sînt un indiciu al înnoirii limbii, dar nu totdeauna bine inspirată.

Tot acad. G. Călinescu publică într-o formă nouă capitolul „Cultura lui Eminescu", reluat din seria volumelor mai vechi, în care autorul a analizat viaţa şi opera poetului. De data aceasta unele capitole apar amplificate, toate însoţite de indicaţia izvorului care stă la baza documentării, numeroase referinţe la scriitorii şi operele care au putut influenţa într-un fel sau altul formaţia intelectuală şi artistică a poetului. A fost de fapt nevoie de o impresionantă erudiţie, pentru a demonstra temeiurile solidei culturi a poetului nostru, care dacă „nu a fost şi nu a putut fi un *monstrum eruditionis*", a fost un „foarte cultivat poet", cu o uriaşă putere de asimilare şi cu o sensibilitate excepţională.

În aceste savante reconstituiri ale epocii, personalității, creației și artei scriitorilor analizați de acad. G. Călinescu ne-a surprins faptul că autorul nu trece mai departe de 1946 cu indicația bibliografică a studiilor despre scriitorii prezentați. În ultimii 10 ani s-a mai scris cîte ceva despre vechii noștri scriitori, mai ales despre Eminescu. Dar nici studiile publicate de acad. Tudor Vianu, Al. Rosetti, nici paginile despre concepția pedagogică și despre ideile privitoare la problemele limbii noastre literare nu sînt înregistrate de istoricul de azi al culturii lui Eminescu. Nu ne putem explica această omisiune la un autor atît de informat cum este acad. G. Călinescu.

Un amplu studiu de filologie publicat în paginile acestor „Studii" aduce o serioasă contribuție la mai buna cunoaștere a literaturii noastre vechi. E vorba de studiul lui Vladimir Drîmba „O copie din secolul al XVII-lea a „Tîlcului evangheliilor" și a „Molitevnicului" diaconului Coresi", în care sînt discutate atît împrejurările răspîndirii tipăriturilor lui Coresi, cît și particularitățile documentului descoperit de Gh. Ciuhandu, copia făcută după textele coresiene de diacul Ioan din Pocioveliște (lîngă Beiuș, reg. Bihor), pe la mijlocul secolului al XVII-lea. „Importanța excepțională a copiei... constă în faptul că ea păstrează numeroase texte care în cele două exemplare cunoscute ale tipăriturii coresiene nu se mai păstrează... Completările pe care le aduce copia la textul original al „Molitevnicului" sînt însă cele mai prețioase" (IV, p. 544). Importanța documentului este subliniată apoi comparînd conținutul copiei cu celelalte tipărituri de care ea se leagă într-un fel sau altul. Prețioase sînt pentru istoria limbii noastre particularitățile lingvistice ale textului minuțios analizate de autorul studiului. Aceste aspecte ale limbii textului „dovedesc că copistul era originar din regiunea Crișului Negru și că limba lui reprezintă stadiul mai vechi al graiului din această regiune". După ce Vl. Drîmba enumeră particularitățile limbii copiei, după ce compară limba copiei cu graiul actual din comuna pomenită mai sus, trage următoarea concluzie: „copistul introduce în limba textului coresian pe care-l copiază particularități dintr-un grai crișean; acesta reprezintă, probabil, chiar stadiul vechi al graiului din comuna Pocioveliște, care în decurs de peste trei secole a păstrat multe particularități esențiale, pe altele dezvoltîndu-le sau înlocuindu-le cu elemente din graiurile învecinate" (*ibidem* 55). În partea a doua a studiului se dau textele care nu există în tipăriturile coresiene.

★

Deși cronica revistei este modestă și puțin variată, paginile despre „limba literară" aduc interesante puncte de vedere care sînt anunțate doar ca un început de discuție. Dar în volumul imediat următor, în cel pe 1956, nu se mai reia această problemă. Deoarece azi discuția, deschisă de mai multă vreme, continuă, opiniile transcrise în paginile revistei merită a fi înregistrate pentru o mai bună documentare asupra tuturor aspectelor problemei. Nu e greu de ghicit că aceste teze aparțin, prin stil și natura argumentării, conducătorului revistei, acad. G. Călinescu. Citățm un mic fragment: „Un nou mod de a gîndi (de a oglindi universul) atrage după sine nu un vocabular nou, ci un chip inedit de a descoperi valența cuvintelor. Astfel coloriștii, după cromatismul primitivilor, scot sensuri surprinzătoare din contraste noi între culori". Pentru rest trimitem la vol. IV al revistei „Însemnările de istorie literară" (Al. Piru) sînt utile pentru completarea istoriei relațiilor dintre literatura noastră și alte literaturi.

Cîteva observații de amănunt. Am fi bucuroși dacă această revistă, atît de variată în conținut, și-ar îmbunătăți forma, cu alte cuvinte dacă ar dispărea formulările vagi, frazele abstracte și stilul pe alocuri uniform, șovăitor. Ar fi de dorit mai multă claritate și concizie în contexte ca „una din cele mai meritorii traduceri" (vol. IV, 78); figura„ lui Burada a fost mult *roasă* de vreme" (p. 95); „dă exemple lexicale de limbă" (p. 143); „romanele *dovedesc* totuși pe scriitorul care"... (194); „*diferit* de femeia ofilită, care așteaptă iubitul cu un suprem efort înainte de moarte, Bacovia prezintă într-o coloratură socială mai pregnată pe femeia burgheză "(209—10); „excelent *expozitor* de medii și fizionomii" (317); „această sinistră reprezentare a capi-

talismului, Moloch domnind peste o cetate populată de gnomi păzitori ai comorilor, proiectează una din viziunile poetei asupra lumii capitalismului" (p. 217); „ un *metod* de a potoli revendicările" (485); „toată această activitate, mulțumită căreia numele său a rămas în literatură, nu a fost pentru Petre Ispirescu decît al său" violon d'Ingres" *căreia* își dedica nopțile vieții sale. *Zilele*, în toată lungimea lor, el era muncitorul tipograf" (528) etc.

De ce în studiul despre Bacovia aproape fiecare frază constituie un alineat? Ar fi necesară apoi o revizie tehnică mai atentă pentru a îndrepta desele greșeli de tipar.

În revistă ar trebui să se oglindească, în cadrul cronicii, și activitatea Institutului de istorie literară și folclor. Capitolul de informație bibliografică e sărac, uneori redus la cîteva pagini. Se publică un material insuficient în cadrul recenziilor.

S-a renunțat din păcate la publicarea documentelor relative la viața și opera scriitorilor (cum ne obișnuiseră primele volume). Creația nouă beletristică și studiile noi de istorie literară ar trebui oglindite în paginile revistei. Vechea experiență și indiscutabila competență a conducătorului revistei ar putea fi împărtășită în chip foarte util tinerilor colaboratori care lucrează intens sub îndrumarea profesorului lor, iar ei ar putea să-și lărgească încă mai mult activitatea și sfera preocupărilor lor. Faptul că în 1956 au fost publicate două volume e un semn al sporirii lucrărilor istoricilor noștri literari și ale folcloriștilor, spor cantitativ și în măsură tot mai mare și calitativ.

GH. BULGĂR

STUDII ȘI CERCETĂRI LINGVISTICE

1956, an. VII, nr. 1—4, 300 p.

În fasciculele 1—4 ale revistei „Studii și cercetări lingvistice" din 1956 sînt larg dezbătute problemele de fonetică.

Atenția specialiștilor s-a îndreptat îndeosebi spre stabilirea sistemului fonematic al limbii române.

Autorii articolelor aduc, cu egală competență, argumente pentru punctul de vedere pe care-l susțin.

În articolul „Sistemul fonematic al limbii române", acad. E. Petrovici propune modificarea sistemului fonologic al limbii române stabilit de acad. Al. Rosetti în colaborare cu Al. Graur în 1938[1]. Autorul articolului amintit consideră că opoziția consoană dură — consoană moale se realizează în toate pozițiile nu numai la finală; în mod paralel există opoziția consoană labializată — consoană nelabializată. De asemenea consideră că în limba română nu există diftongii *ea* și *oa*, iar sistemul vocalic cuprinde numai 5 termeni: *a, o, u, ă/e, î/i.*

Acad. Al. Rosetti în articolul imediat următor, „Despre sistemul fonologic al limbii române", bazat pe concluziile sale anterioare precum și pe cercetări mai recente, respinge teza existenței în limba română, a corelațiilor consoană dură — consoană moale și consoană labializată — consoană nelabializată; demonstrează de asemenea că *ă* și *î*, în sistemul fonologic al limbii române, sînt foneme autonome, iar *i*, în alternanța *î* — *i* este o variantă extrafonologică combinatorie a fonemului *î*, care este suportul acestei corelații.

[1] Tabloul întocmit de acad. Al. Rosetti și Al. Graur consideră 7 vocale, fără diferențe cantitative, semivocalele *i* și *u*, o serie de diftongi, printre care *ea* și *oa* și 20 de consoane, dintre care 15 au o variantă palatalizată dar numai la finala cuvîntului.

Amintind că alternanța *ă — e* nu există în sistemul fonologic al limbii romîne, acad. Al. Rosetti infirmă părerea acad. E. Petrovici, care-și exemplificase teoria cu rime eminesciene de tipul: *cerul, adevărul; văzul, crezul; tău, mereu.*

Existența acestora este explicată de Al. Rosetti prin apropierea de timbru a vocalelor *ă* și *e.*

Referitor la diftongul *ea* se stabilește că prezența lui în silaba accentuată a cuvîntului este determinată de timbrul vocalei din silaba următoare.

În fascicula 3—4 prof. Tamás, de la Budapesta, prin articolul „Cu privire la sistemul fonemelor limbii romîne", se pronunță împotriva poziției adoptate de acad. E.Petrovici.

Constatînd că sistemul fonologic al graiurilor se deosebește deseori mult de sistemul limbii comune — autorul articolului nu este de acord cu felul în care procedează acad. E. Petrovici, care pune în aceeași categorie limba comună și graiurile limbii romîne.

În privința teoriei acad. E. Petrovici, referitoare la corelația consoane dure — consoane moi, consoane nerotunjite — consoane rotunjite, Tamás arată că aceasta nu se poate aplica la limba literară și la limba romînă comună.

Așadar, cercetătorul maghiar se asociază principiilor elaborate de acad. Al. Rosetti și Al. Graur în „Esquisse d'une phonologie du roumain" (1938).

Pe linia acelorași cercetări se înserează părerile lui Em. Vasiliu din articolul „Cîteva observații asupra sistemului fonologic al limbii romîne".

Autorul ia în discuție problema 1) tipului fonologic al limbii romîne (dacă limba romînă este de tip consonantic sau nu) și 2) fonemele *ă/e, î/i.*

1) Concluzia la care ajunge Em. Vasiliu în legătură cu prima problemă este că în limba romînă există un raport de dependență a vocalelor față de vocalele următoare și a consoanelor față de vocalele următoare.

Corelația de timbru a consoanelor coexistă alături de corelațiile vocalice, iar vocalele limitează sfera de realizare a corelațiilor de timbru consonantice.

2) La fel ca acad. Al. Rosetti, Em. Vasiliu consideră că în limba romînă *ă/e, î/i* reprezintă foneme independente.

„Contribuții la studiul fonologiei limbii romîne" este titlul articolului prin care A. Avram demonstrează că în limba romînă nu există corelație de timbru a consoanelor nici la finală, nici în interiorul cuvîntului.

Tot la rubrica „Fonetică și fonologie" pot fi citite alte două interesante articole: „În jurul fonemului", semnat de acad. Al. Rosetti, și „Problema moștenirii din romanica comună a corelațiilor palatale a consoanelor în limba romînă", semnat de acad. E. Petrovici.

Primul articol are drept scop să lămurească aspectul psihofiziologic al fonemului, care împreună cu aspectul funcțional formează un tot.

Pornind de la momentul cînd copilul începe să vorbească, se constată că societatea îi oferă acestuia o serie de foneme (vocale și consoane), de pildă vocala *e.* Acest *e* nu este sunetul pronunțat în realitate, nici vocala pronunțată de toți vorbitorii aparținînd aceleiași comunități lingvistice, ci o medie a tuturor *e*-urilor, un *e* abstract, adică „general".

Vocala *e* constituie fonemul abstract *e* și sunetul material *e.*

Fonemul este stabil, dar realizările sale sînt variate.

Aceste considerații îndreptățesc pe autor să conchidă că scrisul nu redă sunete, ci foneme.

În al doilea articol acad. E. Petrovici arată că corelațiile de timbru ale consoanelor din limba romînă actuală sînt creații noi, care s-au dezvoltat în limba romînă într-o epocă relativ recentă, fără a continua fenomenele analoge romanicei comune.

„Consoanele moi romînești, opuse celor dure, ca și cele rotunjite, opuse celor nerotunjite", consideră autorul că „au luat naștere pe teren romînesc în urma deprinderii de a pronunța consoanele urmate de vocale anterioare și de cele posterioare (labiale) cu o articulație suplimentară palatală, respectiv labială".

Ca o dovadă a faptului că preocupările pentru fonetică predomină sînt și cîteva articole publicate la rubrica „Note".

În scurta notă „Din nou asupra alternanțelor fonologice în limba romînă", Em. Vasiliu revine asupra părerilor expuse într-un articol anterior[1] exprimîndu-și de astă dată convingerea asupra existenței unei corelații de timbru a consoanelor limbii romîne. Pe aceeași pagină citim o altă notă „Despre recțiune în fonologie", semnată de A. Avram, în care sînt combătute unele din afirmațiile lui Em. Vasiliu în privința recțiunii.

„Variantele regionale ale fonemelor *t'*, *d'*" este titlul unei scurte note prin care acad. E. Petrovici dovedește cu fapte de limbă întîlnite în Banat și Ardeal că *t''*, *k'*, *č*, *d''*, *ģ*, *ğ* sînt variante ale lui *t'* și *d'* și nu ale lui *t*, *d*.

La rubrica de gramatică, din fascicula 1—2 a revistei, este publicat articolul, „Rolul locuțiunilor verbale în formarea cuvintelor" de Fl. Dimitrescu. Autoarea stabilește trei procedee de formare a noilor cuvinte, rezultate de la locuțiuni: *a*) schimbarea valorii gramaticale, *b*) derivația prin sufixe și *c*) procedeul compunerii. Dintre acestea, cel mai productiv s-a dovedit a fi procedeul schimbării valorii gramaticale — bogat exemplificat în articol.

Un alt mijloc de îmbogățire a limbii pornind de la locuțiunile verbale, menționat în articol, îl oferă formațiile noi în care apare mai întîi un cuvînt din aceeași familie cu verbul respectiv, dar originar diferit (de ex. *bătaie de joc*).

O contribuție nouă în problemele de gramatică o oferă articolul lui I. Coteanu „Despre poziția articolului în limba romînă". Expunîndu-și pe larg punctul de vedere, autorul aduce o serie de argumente în sprijinul noii teorii a postpunerii articolului în limba romînă.

În prima parte a studiului — intitulată „Articolul proclitic la numele feminine în romîna veche" — autorul arată că articolul feminin proclitic din secolul al XVI-lea (despre care multă vreme s-a crezut că este continuarea directă a proclizei din latină) este o inovație a dacoromînei, o încercare de organizare simetrică a numelor proprii, datorită atracției pe care o reprezenta sistemul de articulare a numelor proprii masculine.

Articolul proclitic folosit înaintea numelor feminine comune, precedate de un posesiv, se explică tot prin limba romînă, ca rezultat al păstrării unei anumite ordini a cuvintelor.

În partea a doua a studiului, autorul dă o altă explicație postpunerii articolului în limba romînă pornind nu de la grupul substantiv-adjectiv, ci de la substantiv-substantiv.

I. Rizescu în articolul „O problemă de sintaxă istorică a limbii romîne în opera lui H. Tiktin" analizează critic părerile acestui lingvist privitoare la topica formelor neaccentuate verbale și pronominale în limba romînă veche. Subliniind elementele valabile pînă astăzi din teoria lui H. Tiktin, autorul studiului aduce unele contribuții personale la explicarea poziției formelor neaccentuate în limba romînă contemporană. Despre chiasm — pe care Tiktin îl socotea un fenomen gramatical, I. Rizescu afirmă că are un caracter complex — gramatical și afectiv.

Problemele de lingvistică generală sînt reprezentate într-un însemnat număr de pagini ale fasciculei 3—4: „Observații și cercetări experimentale" cu privire la „contaminări" de Tatiana Cazacu, însumează rezultatul experiențelor efectuate de autoare în vederea explicării cauzei fundamentale a contaminărilor.

După ce aflăm că autoarea consideră „contaminări" fenomenele de influențare reciprocă dintre cuvinte, datorită cărora acestea își modifică forma sau chiar și sensul, ne putem da seama că insuficienta cunoaștere a limbii (și îndeosebi a cuvintelor — atît în ceea ce privește suportul lor sonor, cît și semnificația) este de fapt cauza reală a contaminărilor.

Un alt articol care abordează probleme de lingvistică generală este „Conținutul morfologiei și locul ei în gramatică" de Vladimir Hořejší, în care autorul analizează concepția care stă la baza împărțirii tradiționale a morfologiei și indică posibilitatea unei alte concepții.

Spre deosebire de alte numere, în care problemele de dialectologie își aveau un cîmp mai larg de dezbatere, în paginile celor patru fascicule din anul precedent, semnalăm un singur articol de dialectologie al lui B. Cazacu

[1] „*Alternanțele fonologice din punctul de vedere al recțiunii*". „*Studii și cercetări lingvistice*", VI, 1955, p. 44 și urm.

„Despre procesul de diferențiere în graiul unei comune" (Meria, regiunea Hunedoara).

Bogăția de fapte, sistematizarea lor, concluziile clare care se desprind din articol fac proba unui studiu aprofundat.

Propunîndu-și să studieze influența limbii comune asupra unui grai local, autorul încearcă să surprindă într-o fază inițială procesul de diferențiere pe sexe și generații.

În urma anchetelor, B. Cazacu constată că acțiunea nivelatoare a limbii comune se exercită inegal în diversele compartimente ale limbii și în mod diferit asupra vorbitorilor de sexe și vîrste diferite. Urmarea acestui proces e o diferențiere a graiului pe sexe și pe generații în special în domeniul fonetic și al lexicului.

Tabelele amănunțite care însoțesc textul articolului vin să argumenteze fiecare din concluziile trase de autor.

Notele cuprinse în revista de care ne ocupăm, pe lîngă că sînt numeroase, fiecare dintre ele lămuresc o serie de probleme interesante.

Se remarcă astfel nota prof. G. Istrate „Numele mic al poetului Coșbuc", în care se probează cu argumente fonetice evidente că este nejustificată pronunțarea *Gheorghe* Coșbuc, întrucît lui *g'* din celelalte graiuri îi corespunde în graiul năsăudean *gi*.

Acad. Al. Graur publică „Note etimologice" prin care aduce diverse puncte de vedere noi în stabilirea etimologiei unor cuvinte.

În „Note lexicologice", la fixarea originii cuvîntului *targă* aduce un argument în plus I. Fischer în sprijinirea etimologiei date de acad. Al. Graur. Tot aici se discută și sensul cuvîntului *parc*.

În articolul „Evoluția semantică a cuvîntului latin *venalis*" M. Iliescu, bazată pe o mulțime de texte, a putut stabili cum s-a ajuns de la înțelesul inițial de „obiect de vînzare" al cuvîntului *venalis* la un sens peiorativ.

M. Sala face unele rectificări și adăugiri prețiosului manual al lui Éd. Bourciez, „Eléments de linguistique romane". Urmărind materialul grupat pe paragrafe, autorul recenziei completează și corectează unele afirmații referitoare la limba romînă.

Cu prilejul împlinirii a 80 de ani ai profesorului Maximilian Křepinský, Al. Ionescu-Nișcov face cunoscute cititorilor revistei preocupările lingvistului ceh în ce privește limba romînă.

Cronica fasciculei 1—2 este făcută de Rodica Ocheșeanu și Flora Șuteu și cuprinde o minuțioasă dare de seamă asupra activității lingvistice din țara noastră în 1955.

La aceeași rubrică, în fascicula 3—4, Al. Niculescu publică relatări asupra problemelor limbii literare în discuția Congresului al VIII-lea de studii romanice.

I. Pătruț și D. D. Drașoveanu semnează recenziile asupra volumelor I și II ale „Gramaticii limbii romîne".

Arătînd ce aduce nou recenta gramatică față de cele anterioare, autorii sezisează unele lipsuri și sugerează în același timp soluții de îndreptare pentru viitoarea ediție.

O altă recenzie cuprinde observațiile făcute de Mioara Avram pe marginea cărții lui Alf Lombard, „Le verbe roumain". Recenzenta pune în lumină, alături de incontestabila valoare pozitivă a lucrării, și inconsecvențele de metodă, greșelile și uneori lipsa de informare a autorului lucrării.

Rubrica „Critică și Bibliografie" a revistei „Studii și cercetări lingvistice" mai cuprinde cîteva recenzii și prezentări semnate de Gh. Mihăilă („Influența limbilor slave meridionale asupra limbii romîne—sec. VI-XII" de acad. Al. Rosetti; „Cercetări în domeniul dialectologiei istorice bulgare", vol. I; „Limba documentelor muntene din sec. al XIV-XV-lea" de S. B. Bernștein); Zdeněk Wittoch („Influența reciprocă a formei și a sensului cuvintelor" de Ducháček Otto); Vladimir Hořejší („Revista de filologie modernă" — Praga, 1954) și M. Sala (Giovanni Alessio, „Concordanze lessicali tra i dialetti rumeni e quelli calabresi", Estrato dagli Annali della Facoltà di Lettere e filosofia, vol. I, an. 1954, Editore Alfredo Cressati, Bari).

Din cele arătate mai sus se poate vedea că revista „Studii și cercetări lingvistice" pe anul 1956 cuprinde un material variat din diferite domenii ale științei limbii.

ST. V. TOMA

F. C. WEISKOPF

Verteidigung der deutschen Sprache. Versuche

[Apărarea limbii germane, Eseuri]

Berlin, Aufbau-Verlag, 1955, 136 p.

În anul 1955 a apărut în Editura Aufbau din Berlin cartea intitulată „Apărarea limbii germane". Autorul ei este regretatul publicist socialist german Frantz Karl Weiskopf (1890-1956), cunoscut prin cîteva volume de nuvele, romane, descrieri de călătorie și reportaje. Cartea este o culegere de eseuri care se ocupă cu unele aspecte teoretice și practice ale cultivării limbii germane. Cele șapte studii care formează volumul de 136 de pagini se intitulează „Observații asupra decăderii limbii și a stilului" ; «„Germană răsăriteană" și „germană apuseană" sau cu privire la pericolul înstrăinării limbii » ; „Școală a limbii" ; „Înaltă școală a limbii" ; „Practica și teoria traducerii poetice" ; „Limbă în exil" ; „În căutarea comorilor de cuvinte".

După cum mărturisește autorul, scopul cărții este întărirea, în rîndul scriitorilor, a simțului lingvistic. Cartea urmărește să prevină pe scriitori, să-i alarmeze și astfel să dea impuls unei discuții generale asupra stării și a posibilităților de dezvoltare ale limbii literare germane.

Pentru a-și ilustra constatările, autorul a selectat o parte din materialul strîns în decursul lecturilor sale. Citatele sînt luate aproape exclusiv din lucrări beletristice, fără a se indica nume sau titluri. Pentru a liniști spiritele, autorul menționează că a folosit și exemple de greșeli descoperite la revederea propriilor lucrări.

Scriitorii nu sînt folosiți însă numai pentru a ilustra „pericolele" care amenință limba germană, ci și pentru a înarma împotriva acestor pericole. Începînd cu Martin Opitz și terminînd cu Lion Feuchtwanger, Weiskopf culege maxime și indică atitudini care vin, toate, în sprijinul ideii că limba trebuie curățită de formele hibride, incorecte, că ea trebuie cultivată și înălțată la rangul de adevărată „operă de artă". Citatele nu se rezumă numai la Germania, ele străbat țări și continente, din Franța lui Flaubert și Balzac pînă în China lui Li-tai-pe. Am putea spune că, uneori, lucrarea lui Weiskopf pare o culegere de maxime cu privire la rolul limbii în creația literară.

Deși lucrarea este dedicată problemelor limbii germane, ea prezintă interes general atît ca metodă de lucru, cît și ca idei.

În primul rînd vom încerca să amintim concluziile teoretice care se desprind din cele șapte studii ale volumului, iar apoi vom prezenta cîteva aspecte practice ale cultivării limbii germane, așa cum reies acestea mai ales din primul articol al culegerii.

Dorind să trezească interesul scriitorilor pentru problemele cultivării limbii, Weiskopf le atrage acestora atenția asupra faptului că limba nu trebuie socotită un simplu instrument. După cum aflăm din motto-ul cărții, ea este totodată cadru și conținut al literaturii. De aceea cine disprețuiește limba va fi disprețuit de contemporani și va fi repede uitat de posteritate (p. 11).

După părerea lui Weiskopf o operă literară cu greșeli de conținut poate să fie salvată de la cădere sau uitare datorită înaltului grad de perfecțiune a formei. Prin această afirmație Weiskopf ține să sublinieze rolul deosebit de important al formei în beletristică. Dar, pentru a da creațiilor literare o formă apropiată de perfecțiune, este necesar talentul de stilist, singurul talent care se formează prin străduință și perseverență (p. 13).

Autorul dă cîteva indicații asupra direcției spre care trebuie să se îndrepte hărnicia scriitorului pentru a-și forma acest talent. El le cere tuturor celor care se ocupă cu arta scrisului să aibă, în primul rînd, răbdarea de a medita îndelung, atît asupra celor ce urmează să fie așternute pe hîrtie, cît și asupra celor ce nu așteaptă decît să fie tipărite.

Din această meditație operele vor cîștiga prîmul semn al desăvîrșirii ; conciziunea. Dar nu numai atît, răbdarea de a migăli forma operei va crea un stil personal bine

conturat, lipsit de şabloane şi de forme hibride. Ea va da posibilitate scriitorului să-şi însuşească marea bogăţie lexicală, necesară pentru alegerea celor mai potrivite expresii.

Amintindu-l pe Maxim Gorki, care cerea scriitorilor să cunoască bine fondul lexical al limbii în care scriu, Weiskopf încheie observaţiile sale asupra talentului de stilist cu un îndemn către scriitorii contemporani. El le cere acestora să contribuie la îmbogăţirea vocabularului limbii literare germane prin căutarea comorilor ei lexicale şi prin reînvierea cuvintelor ieşite prematur din uz.

Un studiu special este dedicat problemei traducerii poetice, pe care autorul o consideră o adevărată operă de creaţie şi căreia, mărturiseşte el, i se acordă în momentul de faţă, în Germania, prea puţină atenţie. Weiskopf arată că şi într-o bună traducere primele condiţii sînt corectitudinea şi bogăţia limbii. O traducere superficială nu face decît să nimicească valoarea operei şi să alimenteze limba cu nenumărate forme (expresii, construcţii etc.) calchiate sau adoptate fără nici un discernămînt din textul originalului.

Din cele relatate pînă aici s-ar părea că lucrarea lui Weiskopf se rezumă la îndrumări şi consideraţii cu caracter teoretic. Dar, cum am precizat mai sus, autorul face şi o analiză a limbii germane literare, ilustrîndu-şi afirmaţiile cu numeroase exemple de greşeli spicuite din publicistica germană, în special din beletristică.

Prima constatare a autorului este alarmant de categorică : în publicistica germană actuală abundă greşelile de limbă, pe de o parte, din cauza răspîndirii îndeletnicirii scrisului la un număr mare de oameni, dintre care multora le lipsesc cultura şi deprinderea necesară, şi, pe de altă parte, din cauza totalei indiferenţe faţă de problemele limbii, indiferenţă care bîntuie de la redacţiile ziarelor şi ale edituri-lor pînă la cabinetele de lucru ale diferiţilor publicişti.

Aşa după cum cele afirmate mai sus găsesc multe puncte comune şi în domeniul cultivării limbii romîne, şi cele ce vor fi discutate în continuare pot fi ilustrate cu exemple din publicistica romînească, ceea ce vom încerca să facem prin cîteva citate culese la întîmplare.

Weiskopf arată care sînt cele mai frecvente şi mai caracteristice greşeli din publicistica germană.

El discută în primul rînd folosirea cuvintelor şi a expresiilor de jargon, de argou şi a regionalismelor. Autorii germani contemporani ignorează o regulă foarte importantă a tuturor maeştrilor prozei realiste : „evitarea expresiilor dialectale necunoscute şi folosirea expresiilor de jargon numai în vorbirea directă, şi acolo cu multă zgîrcenie" (p. 16-17). Analizînd situaţia care domneşte în limba germană în ultimii 10 ani, autorul remarcă dezvoltarea în sensuri diferite a celor două „limbi" : „germana răsăriteană" şi „germana apuseană". În legătură cu pătrunderea elementelor de jargon în limba literară el observă că în „germana răsăriteană" abundă expresiile din jargoane profesionale, administrative şi de partid. Expresia *mişcarea de 100 waţi* trezeşte, pe drept cuvînt, nedumerirea germanilor din sectorul occidental (p. 55).

Asemenea exemple credem că se găsesc destule şi la noi : să ne gîndim numai la volumaşul de poezii apărut acum vreo 4 ani şi intitulat „Cincisutistul".

Un alt aspect criticabil al limbii literare germane se datoreşte abuzului de forme calchiate din limbile străine. În această privinţă noi ne aflăm tot alături de „germana răsăriteană" în care pătrund foarte numeroase expresii, cuvinte şi construcţii traduse din rusește. După expresia rusească : во главе с se formează în germană construcţii ca : *Die Völker Asiens mit dem neuen China an der Spitze* (Popoarele Asiei, cu noua Chină în frunte), în loc de : *Die Völker Asiens, voran das neue China* (p. 58).

În „germana apuseană" se abuzează în mod voit de expresii englezeşti, care pătrund din ce în ce mai mult în publicistică în locul cuvintelor germane (p. 62 şi urm.). Alături de acestea apar numeroase cuvinte şi expresii care reflectă tot mai puternic politica de militarizare a Germaniei apusene. Autorul aminteşte o lucrare de gramatică germană (Gerhard Storz, „Umgang mit der Sprache"), în care cele mai multe exemple sînt legate de viaţa militară (p. 60). Weiskopf observă că,

prin împărţirea ţării, limba germană este cuprinsă de un exces de influenţă din partea limbilor străine. Singurul mijloc pus la dispoziţia tuturor celor dornici de a se apăra împotriva înstrăinării este tocmai severa cultivare a limbii, apărarea ei de orice exagerare care dăunează clarităţii, frumuseţii şi curăţeniei limbii (p. 72).

Tot în domeniul lexicului, Weiskopf remarcă, pe de o parte, exagerările care se fac în compunerea cuvintelor. El critică mai ales formarea unor substantive prin compunerea infinitivelor verbelor cu elementele care le însoţesc : *Niemalsdabeiseinkönnen* „a nu putea fi niciodată de faţă", *Ganzinsichabgeschlossensein* „cu totul închis în sine" (p. 21). Pe de altă parte, el subliniază folosirea improprie a anumitor substantive, adverbe sau conjuncţii: *misslich* „neplăcut" în loc de *missraten* sau *misslungen* „nereuşit" (p. 16); *scheinbar* „în aparenţă" este adeseori folosit în locul lui *anscheinend* „după cum se vede" (p. 23).

Folosirea improprie a unor cuvinte apare şi în publicistica noastră în exemple ca următoarele :

. . . aceste planuri nu trebuie ***referite*** *la natura invenţiei . . .* (Cont.[1], 471, 6/2).

. . . Cazurile de ***flagrantă*** *semnalare a unor erori sau confuzii . . .* (Cont., 471, 5/3).

Weiskopf nu reproşează publiciştilor contemporani numai folosirea incorectă a vocabularului, el le semnalează şi greşelile provocate de necunoaşterea regulilor gramaticale.

Printre acestea el aminteşte declinarea numelui predicativ :

Seine Aufgabe ist eine ebenso schwierige wie grosse („sarcina lui este una la fel de grea ca şi de importantă") (p. 24). O construcţie asemănătoare se întîlneşte şi în publicistica noastră :

Problema pusă de autor este una de conţinut. . .

Weiskopf aminteşte în continuare abuzul de superlative care merge pînă acolo încît se compară adjective care nu au grade de comparaţie :

seelenloseste „cel mai lipsit de suflet"
konkreteste „cel mai concret"
abstrakteste „cel mai abstract"
hervorragendsten „cele mai proeminente" (p. 24—26).

Cele mai mari şi mai supărătoare greşeli de limbă, după cum spune Weiskopf, sînt din domeniul sintaxei. Construcţiile sintactice incorecte se caracterizează prin lipsa de acord, prin omiterea anumitor părţi de propoziţie, prin construirea unor false propoziţii relative sau prin propoziţii secundare introduse greşit (p. 26-30).

Nu putem spune că presa noastră excelează în respectarea tuturor normelor gramaticale. Amintim două dintre cele mai frecvente greşeli ale exprimării publice de azi :

1. Construirea verbului *a urma* cu dativul şi atunci cînd complementul nu este o persoană :

. . . au urmat ***celui*** *de-al doilea război mondial* (Cont., 468, 6/4).

Cazul se explică prin copierea unei construcţii germane asemănătoare.

2. Lipsa prepoziţiei *pe* înaintea pronumelui relativ *care* în acuzativ :

. . . examenul de stat, ***care*** *trebuie să-l dau în curînd . . .* (Interviu radiofonic, ianuarie 1957).

În sfîrşit, Weiskopf aduce în discuţie problemele de topică. El avertizează pe scriitori că este timpul să se renunţe la prejudecata după care ordinea cuvintelor în propoziţie nu ar avea reguli în limba germană. Libertatea în topică, precizează autorul, nu înseamnă că scriitorul poate să-şi aşeze cuvintele în propoziţie, după bunul său plac (p. 30-31). Cred că şi publiciştii romîni vor fi de acord cu Weiskopf, dacă vor vedea un exemplu ca următorul :

Nicolas Guillen a lucrat la poemul, din care publicăm azi prima parte, timp de trei ani (G. l.,[1] 31, 1956, 6/4).

Cartea lui Weiskopf atrage atenţia scriitorilor asupra celor două extreme la fel de dăunătoare în stilul unei opere literare : abuzul de metafore, epitete, compliniri şi determinări, pe de o parte, condensarea pînă la maximum a expunerii, reducerea cuvintelor şi chiar a propoziţiilor, pe de alta. Chiar dacă frazele prea lungi sau excesiv de scurte respectă normele strict gramaticale, ele trebuie

[1] „*Contemporanul*".

[1] „*Gazeta literară*".

criticate fiindcă nu servesc de loc exprimarea ideii, ştergînd, prin prea multe epitete sau printr-un abuz de abrevieri, întreaga imagine. De exemplu :

...sie neigt ihm ihr bleiches, verblühtes, leidverzerrtes Gesicht zu und spricht mit erregter, heiserer Flüsterstimme auf ihn ein... (p. 40) („... ea îşi pleacă spre el obrazul ei palid, veşted, urîţit de durere şi îi vorbeşte cu voce şoptită, agitată şi fierbinte...");

sau un exemplu de exprimare „telegrafică" :

...unterm Kopf faltet Hände... (p. 41) („îndoaie mîini su'-cap...").

Desigur că există şi în publicistica romînească numeroase exemple de exprimare prea încărcată. Mă mulţumesc să semnalez unul singur : înşirarea mai multor atribute prepoziţionale. În asemenea cazuri ar fi bine să se omită determinantele care se subînţeleg.

Iată, de pildă, titulatura care a ocupat timp destul de îndelungat panoul din faţa sălii Dalles :

Expoziţia anuală ***de stat de grafică.***

Nu era destul de clar : *Expoziţia anuală de grafică*? Dacă organizatorii nu precizau, ar fi bănuit cineva că este o expoziţie particulară?

În afară de lipsa de conciziune sau de lipsa de claritate, forma operelor beletristice suferă şi de alte neajunsuri.

Uneori stilul scriitorilor este lipsit de orice notă de individualitate. Weiskopf observă, cu o amărăciune care poate să ne fie comună, că în Germania scriitorii îşi împînzesc operele cu fraze stereotipe, cu expresii şablon din vorbirea curentă, aşa cum casele moderne sînt construite din prefabricate. Pe de altă parte însă, din dorinţa de a evita exprimarea şablon, scriitorii cad în păcatul preţiozităţii. Ei se simt tentaţi să varieze stilul înlocuind verbe simple ca *sagen* „a spune", *antworten* „a răspunde" sau *ausrufen* „a exclama" prin următoarele construcţii : *sich lösen* „a-şi da drumul", *schwitzen* „a se speti", „a asuda" etc. (p. 43).

Iată două exemple de exprimare greoaie şi pretenţioasă, din publicistica romînească :

...aceeaşi înaltă generalizare a intonaţiilor muzicii noastre populare, făcută într-un ***fel profund*** *nu exterior* (Cont., 471, 4/6) ;

...specificul muzical este prezent în opera lui Dimitrie Cuclin sub forme diverse, ***de la*** *aceea a melodiei culeasă direct din folclor, la aceea constînd în inspiraţia din tot ce are mai esenţial şi mai organic limbajul muzical naţional,* ***pînă la*** *treapta superioară de evocare a modului naţional de exprimare prin muzică, a înaltelor idealuri şi simţăminte umane* (Cont., 471, 4/1).

În ultimul exemplu este de remarcat şi lipsa de simetrie a perioadei. Se spune că specificul muzical naţional este prezent la Dimitrie Cuclin *de la...la* şi apoi *pînă la* (?).

Numai lipsa de atenţie a putut lăsa necorectate asemenea construcţii. Aceleiaşi lipse de atenţie faţă de limbă i se datorează multe din greşelile care populează publicistica germană. Weiskopf subliniază faptul că starea de decădere în care se află limba germană se datorează ignoranţei, pe de o parte, superficialităţii şi neglijenţei, pe de altă parte. În loc de a curăţi limba literară de resturile nelogice, incorecte, hibride, rămase din vorbirea familiară, neîngrijită, scriitorii îşi redactează lucrările în „limba de flecăreală". Astfel se explică numeroasele cazuri de tautologii, contaminări sintactice, repetiţii, exprimări confuze, neanalizate logic, pe care Weiskopf le găseşte în presa şi în beletristica germană. Acestea, din păcate, pot fi găsite şi în publicistica noastră :

...doica ***ei,*** *aflînd de intenţiile* ***sale...*** (emisiunea radiofonică, din 12. V. 1956 ora 12,30,

...şi televiziunea ***îşi*** *are anumite riscuri* ...(în «Programul radio» nr. 265 din 13. XII. 1956),

...este destinul tuturor ***marilor capodopere...*** (Cont., 502, 2/5),

...s-au cerut ***suplimente în afară de piesele*** *din program* (Cont., 471, 1/4),

... Tratat general ***european*** *de securitate colectivă* ***în Europa...*** (Cont., 468, 1/1).

Weiskopf semnalează şi exprimări figurate incorecte. Acestea fiind însă mai greu de încadrat în norme, desigur că se vor găsi mulţi cititori care vor avea cîte ceva de obiectat. Unii vor spune că exemplul :

...Die Eimer in der Milchkammer trocknen leer und lautlos (Vasele se usucă în cămară

goale şi tăcute) cuprinde o „figură de stil" reuşită, complinirea *leer und lautlos* nefiind decît o „repetare" cu precisă nuanţă stilistică.

Credem că autorul cărţii de care ne ocupăm, a avut dreptate să facă observaţii şi din acest punct de vedere. Ne vom permite chiar să semnalăm două citate romîneşti, asemănătoare cu cele date de Weiskopf, şi să încercăm un scurt comentariu pe marginea lor.

Iată exemplele :

. . . ***ascultătorul*** *obişnuit al* ***sălilor*** *de concert* . . . (Cont., 471, 2/3),

. . . ***timpul*** *fără* ***vreme*** *al veşniciei* . . . (Emisiunea radiofonică din 16. X. 1955, ora 20,30).

Primul exemplu apare în diferite variante : *spectatorul sălilor de teatru, publicul stadioanelor*, care sînt mai puţin supărătoare decît forma în care se indică calitatea de *ascultător* pe care o are publicul la concerte.

Forma fiind nouă, neobişnuită, ea ne îndeamnă s-o analizăm şi deci zîmbim involuntar atunci cînd ne gîndim la un *ascultător al* ***sălii*** *şi nu al concertului* deşi, în fond, situaţia este aceeaşi ca în cazul expresiei *spectatorul sălilor de cinema.*

Al doilea exemplu cere explicaţii din partea autorului, pentru a se afla cu ce accepţiuni a folosit cele două sinonime, *timp* şi *vreme.* Dar oricare ar fi explicaţia, credem că nu este recomandabilă construirea unei imagini despre *vesnicie* pe scheletul unei construcţii de tipul *în timpul amiezii.*

Cartea lui Weiskopf conţine de asemenea trei studii care se ocupă cu probleme specifice limbii germane. Unul dintre ele analizează situaţia scriitorilor siliţi să trăiască mai mulţi ani departe de patrie, în exil. Izolarea lor de teritoriul lingvistic originar a dus la conservarea limbii lor materne în stadiul în care se afla în momentul părăsirii patriei şi la împestriţarea ei cu multe împrumuturi străine (de ex. la Berthold Brecht : *Panzerbil* din *Panzer* „blindat" şi danezul *bil* „maşină"), dar i-a silit pe mulţi scriitori la o mai atentă atitudine faţă de limba maternă. Acesta credem că este, în primul rînd, cazul autorului culegerii pe care o recenzăm. Weiskopf a fost mult timp silit să trăiască departe de patria sa. Acest fapt explică în mare măsură preocuparea lui pentru literatura germană în exil, căreia i-a dat prima istorie. Studiul care se ocupă de problema limbii germane în exil este un imn închinat limbii materne, refugiul tuturor celor năpăstuiţi şi dezmoşteniţi.

Ultimele două capitole ale cărţii lui Weiskopf prezintă trei lucrări importante pentru cultivarea limbii germane :

1) „Gramatica limbii germane" elaborată de institutul de bibliografie ; 2) „Îndrumătorul stilistic" al lui Eduard Koelwel şi 3) A doua ediţie a cărţii scriitorului austriac Karl Kraus, intitulată „Die Sprache". Weiskopf face o analiză critică a acestor lucrări, semnalînd importanţa lor pentru cultura germană contemporană.

Am încercat să sistematizăm şi să concentrăm în cîteva pagini cele mai importante probleme discutate în cartea lui Weiskopf. Concluzia care se desprinde după lectura ei are pentru noi o importanţă teoretică şi practică. Ea constituie o încurajare prin faptul că demonstrează interesul pe care problemele cultivării limbii l-au trezit în afara rîndurilor specialiştilor, şi anume, chiar în tabăra „adversă", a publiciştilor, atît de recalcitranţi la norme şi la explicaţii.

Deşi avem în vedere şi apreciem faptul că această carte este opera unui scriitor şi nu a unui lingvist, totuşi credem că sînt necesare cîteva observaţii critice. În primul rînd, socotim că ar fi fost binevenită o mai strictă repartizare pe probleme a materialului ilustrativ, mai ales în primul studiu. Multe din cazurile citate sînt lipsite de o discuţie riguros ştiinţifică. Autorul priveşte uneori lucrurile din unghiul omului de gust, căruia *i se pare* o expresie frumoasă, reuşită, corectă, clară, sau *nu i se pare aşa* (p. 94).

Scriitorul s-a lăsat adeseori furat de patos, folosind un stil prea figurat, ceea ce dă posibilitate la dubla interpretare a unor afirmaţii de ale sale. Credem că este bine să semnalăm faptul că uneori elanul scriitorului creează imagini care nu concordă întrutotul cu adevărul ştiinţific.

Vom cita cazul cel mai evident : „. . . *in dieser Erkenntnis, dass die Sprache ein lebendiger Organismus und nicht ein toter Gebrau-*

chsgegenstand ist; in dieser Liebe zur Sprache als Kunstwerk, und nicht bloss Mitteilungswerkzeug: in all dem liegt die Bedeutung des Krausschen Buchs von der „Sprache"... (p. 104). („... în recunoașterea faptului că limba este un organism viu și nu un instrument mort; în dragostea pentru limbă ca operă de artă și nu numai ca mijloc de comunicare, în toate acestea constă importanța cărții lui Kraus despre limbă).

Într-adevăr limba nu este un instrument mort, adică lipsit de mișcare. Dar compararea ei cu un organism viu este o imagine care corespunde unei concepții vechi și greșite despre limbă și care trebuie evitată. Cît despre rolul limbii ca mijloc de comunicare, avem impresia că autorul îl consideră un rol minor, subordonat limbii ca operă de artă. În acest caz atitudinea lui Weiskopf este greșită. Eforturile depuse pentru desăvîrșirea exprimării noastre scrise și orale sînt îndreptățite și justificate numai în măsura în care vizează perfecționarea limbii ca mijloc de comunicare. Ocupîndu-ne de limbă ca de o operă de artă trebuie să avem în vedere, în primul rînd, rolul ei ca mijloc de comunicare. Dacă scriitorul austriac, pe care Weiskopf îl laudă, a procedat altfel, este greșit și chiar dăunător. Dacă totul se datorește unei simple exprimări echivoce, ne mulțumim să cerem precizarea termenilor.

După cum se poate ușor observa, obiecțiile noastre nu ating problemele esențiale ale cărții.

În încheiere putem spune că Frantz Karl Weiskopf a dat o culegere de studii interesante pentru toți cei care se ocupă cu problemele cultivării limbii. Fiindcă ne însușim temerea autorului că cele expuse vor fi considerate de mulți ca expresia unei prea mari severități și a unei îngustimi de vederi în cultivarea stilului beletristic, amintim cuvintele lui Flaubert adresate Luizei Collet, într-o scrisoare din 1852:

„Ei, marii scriitori — nu trebuie să se străduiască pentru stil, ei sînt mari în ciuda slăbiciunilor lor... dar noi, cei mici, ne putem menține numai prin gradul de desăvîrșire al exprimării".

Weiskopf adaugă: „Oare să nu ni se potrivească nouă ceea ce i se potrivea lui Flaubert?" (p. 51).

FLORA ȘUTEU

LIMBA FRANCEZĂ, MANUAL PENTRU CLASA A VIII-A

Editura de Stat didactică și pedagogică [București] 1956, p. 247

Schimbările introduse anul acesta de Ministerul Învățămîntului în programa analitică a școlilor elementare și medii au redat disciplinelor umanistice locul care li se cuvenea. Printre altele, s-a extins și studiul limbii franceze, care începe acum să fie predată elevilor din clasa a V-a elementară. Sarcini noi se pun deci profesorilor de franceză care, avînd condiții mai favorabile pentru desfășurarea muncii lor, trebuie să procedeze și la o verificare a metodei lor de predare și a instrumentelor lor de muncă. Or, unul dintre cele mai importante instrumente este tocmai manualul. Îmbunătățirea lui trebuie să constituie o neîncetată grijă pentru toți cei preocupați de predarea în cît mai bune condiții a limbii franceze în școli. Observațiile asupra manualului de clasa a VIII-a, care vor urma, sînt făcute tocmai în vederea acestui scop.

Față de manualele anterioare, actuala carte de franceză de clasa a VIII-a prezintă desigur un progres. Tipărită îngrijit, cu texte variate și atrăgătoare, avînd partea teoretică (gramatica) bine explicată, exerciții variate și adecvate, ea poate constitui un prețios ajutor atît pentru profesor, cît și pentru elevi.

Dar nu asupra părților bune ale manualului se cuvine să insistăm ci, dimpotrivă, asupra acelor părți care, la o ediție viitoare, ar putea fi îmbunătățite.

O primă lipsă a manualului este, după părerea noastră, faptul că se trece direct la enunțarea unor reguli de pronunție fără a fi explicat mai întîi elevului care este sistemul

fonetic al limbii franceze, ce fel de ortografie întrebuinţează şi care sînt problemele pe care le ridică redarea sunetelor în scris. Elevul ar trebui să ştie de la început că poate să întîlnească mai multe grafii pentru acelaşi sunet (sunetul *o* poate fi redat fie prin *o*, fie prin *au* sau *eau*) sau o singură grafie pentru mai multe sunete (litera *e*, care indică în general un *e* mut, atunci cînd este urmată de două consoane redă un *e* închis (*é*). Elevul trebuie să mai ştie că, oricît de ciudat i s-ar părea, aproape fiecare neregularitate în grafia cuvintelor are explicaţia ei etimologică, explicaţie pe care o poate adesea găsi făcînd comparaţii fie cu latina (pe care acum o învaţă), fie cu romîna. Aceste explicaţii preliminare, sprijinite pe cîteva exemple uşor de înţeles, pe de o parte ar spulbera din mintea elevului ideea greşită că ortografia limbii franceze nu se poate învăţa decît mecanic, iar pe de altă parte ar uşura învăţarea unor reguli ortografice.

Mai importantă decît aceste noţiuni preliminare este însă predarea de la început justă a elementelor de fonetică a limbii franceze.

Credem că nu este indicată o comparaţie între rom. *ă* şi fr. *e* (mut), aşa cum se face la pagina 3 a manualului : elevii care vor avea la început greutăţi în pronunţarea acestui sunet vor soluţiona problema spunînd *tablă* în loc de *table* şi *metră* în loc de *mètre*. Asemenea pronunţări greşite se aud, din păcate, destul de des chiar la persoane care pretind că vorbesc bine franţuzeşte.

Dar dacă există argumente pro şi contra acestei comparaţii, în schimb nu există motive pentru care s-ar încuraja unele greşeli specifice romînului care vorbeşte franţuzeşte. La aceasta duc explicaţiile greşite de tipul :

„*e* — cu accent grav (`) se pronunţă *e* deschis, adică un *e* lung şi apăsat, pronunţat cu gura deschisă, ca primul *e* din cuvîntul romînesc *merge*" (p. 3) sau

„*ê* — cu accent circumflex (^) se pronunţă *e* semideschis, adică un *e* pronunţat cu gura pe jumătate deschisă şi apăsat ca *e* din cuvîntul romînesc *miel*" (p. 4).

Este bine cunoscut că pronunţarea lui *e* „în limba literară e închisă"[1] şi că numai dialectal, în Transilvania, putem găsi un *e* deschis oarecum asemănător cu *e* deschis (*è*) din franceză. Nu reiese din cele spuse în manual că autorul s-ar fi referit la această pronunţare regională, ci dimpotrivă pare clar că e vorba de cea literară.

Pe de altă parte, nu e oare hazardat să se distingă, în franceză, un *e* deschis redat prin *è* şi un *e* semideschis redat prin *ê*? Maurice Grammont, în renumitul său tratat „La prononciation française", distinge numai un *e* deschis şi un *e* închis. *E* deschis este redat fie prin *è*, fie prin *ê* sau *ai*. Singurul lucru cert care s-ar putea spune despre *ê* este că are o pronunţare asemănătoare cu *e*, dar că, de cele mai multe ori, e mai lung, deoarece în principiu accentul circumflex ţine locul unui *s* latinesc dispărut în franceză.

Probabil că, dacă s-ar fi procedat la o consultare mai atentă a cărţilor de specialitate, s-ar fi evitat asemenea comparaţii greşite, pe baza cărora elevul trage concluzia că nu există diferenţe prea mari între *é*, *è* şi *ê*, deoarece nu înregistrează pe cele existente între *e* din *merge*, *e* din *miel* şi ceilalţi *e* din limba romînă literară. El socoteşte deci că poate să pronunţe *élév* în loc de *élève* şi *tét* în loc de *tête*, „dacă aşa scrie şi în carte". Cîtă muncă va trebui să depună apoi profesorul pentru a corecta o pronunţare greşită învăţată o dată cu primele cuvinte franţuzeşti !

Manualul ar trebui să insiste asupra diferenţelor existente între variantele lui *e* din limba franceză, să dea exemple mai bogate (două rînduri de exerciţii nu sînt suficiente) şi să aleagă tocmai acele cuvinte în care opoziţia între diferitele feluri de *e* să fie evidentă : *j'achète, je prête, je répète, la quête, poème, même, blême* etc.

Tot în aceeaşi ordine de idei, este nevoie de a se insista (practic mai ales — deci prin mai multe exemple) asupra vocalei *ü* şi asupra vocalelor nazale. Se ştie că elevii au tendinţa de a pronunţa diftongul *iu* în locul lui *ü* francez (redat grafic prin *u*) şi $\widetilde{a}$ în locul lui $\widetilde{i}$: e cazul să se semnaleze această greşeală şi să se indice o serie de exerciţii prin care ea să fie prevenită. De asemenea, e greşit să se spună că „pronunţarea vocalelor nazale e însoţită de un *n*

[1] I. Popovici, *Vocale romîneşti*, Cluj, 1927, p. 49.

scurt" (p. 18). Acest *n* a dispărut de mult din limba franceză. Se poate spune numai că, atunci cînd pronunţăm o vocală nazală, vălul palatului se coboară ca şi la *n* lăsînd ca o parte din aer să se scurgă prin cavităţile nazale.

În general, manualul nu se preocupă îndeajuns de durata vocalelor limbii franceze. Ar fi necesară o bogată exemplificare şi exerciţii din care elevii să înveţe că :

a din *pâte* e mai lung decît *a* din *patte*

o din nôtre e mai lung decît *o* din *notre*.

ai redă, în general, un *e* mai lung decît cel reprezentat prin é sau *è* ; cf. *La chair, mon cher, ma chère*.

Toate aceste exerciţii şi exemple ar implica, e drept, o îngreunare considerabilă a primelor lecţii. Cum ele sînt însă indispensabile, ar fi preferabil să se renunţe la felul de alcătuire a părţii care cuprinde regulile de pronunţare şi să se treacă, chiar de la prima — sau eventual a doua lecţie —, la *alcătuirea de texte* sau măcar de grupuri de fraze, din care să se deducă regulile care ne interesează. Desigur, alcătuirea unor asemenea texte nu este o sarcină uşoară, dar nici imposibilă. Este preferabil ca noţiunile elevilor despre sunetele limbii franceze să se îmbogăţească treptat, paralel cu cele de lexic şi de gramatică. Asimilarea lor s-ar face mai bine decît atunci cînd aplicarea regulilor fonetice învăţate se reduce, aşa cum e cazul primelor lecţii, la citirea unor cuvinte sau mici propoziţii izolate.

Morfologia şi sintaxa, explicate în manualul de clasa a VIII-a, sînt în general clar şi inteligibil expuse. Totuşi, s-ar putea aduce anumite îmbunătăţiri.

De pildă, cînd se explică formarea prezentului verbelor din grupa a II-a, manualul socoteşte grupul *-iss-* ca făcînd parte din terminaţie : el este tipărit cu caractere grase. Dimpotrivă, cînd se explică formarea imperfectului, grupul *-iss-* este legat de radical (e redat ca şi acesta prin caractere obişnuite). Amintim că introducerea acestui grup de sunete în conjugare constituie pentru începători o greutate destul de mare, ei spunînd adesea *je grandisse* pentru *je grandis* şi *je grandais* pentru *je grandissais*. Inconsecvenţe de genul celei arătate mai sus nu pot decît să favorizeze aceste greşeli.

Articolului partitiv i s-a acordat un loc mult prea mic pentru problemele pe care le pune. Se ştie că întrebuinţarea lui este destul de greu înţeleasă de către elevi, deoarece această categorie morfologică nu există în romînă. Sînt necesare explicaţii mai ample cu privire la articolul partitiv şi, în special, mai multe exerciţii pe marginea celor explicate.

De asemenea, ar trebui să se indice dintr-un început (la p. 30) cele două feluri de construire a formei interogative, nu numai cea în care inversiunea subiectului e necesară. Pe de altă parte, ar trebui să se evite anumite construcţii de tipul *mes enfants vous êtes prêts*?, care nu sînt conforme celor mai stricte norme gramaticale, deşi ele se întîlnesc în vorbirea populară.

În sfîrşit, ar trebui să se găsească anumite metode, pentru ca învăţarea verbelor de grupa a III-a, mai ales, să nu constituie un simplu act mecanic din partea elevului. Să se explice, de pildă, elevilor că la multe verbe de grupa a III-a (cele în *-oir*, de exemplu) există o alternanţă a radicalului şi că, dacă ştim la ce timpuri şi persoane se schimbă acesta, învăţarea verbului neregulat nu mai prezintă mari dificultăţi. S-ar putea de asemenea să se scoată în evidenţă neregularitatea anumitor verbe cu ajutorul unor caractere speciale (de pildă, *-s-* care apare la anumite tipuri ale verbelor *dire* şi *lire* să fie redat printr-un alt caracter decît celelalte litere ale cuvîntului). Verbele neregulate, a căror conjugare se aseamănă, pot fi grupate între ele : *dire* să fie învăţat cam în acelaşi timp cu *lire*, *tenir* cu *venir*, *vouloir* cu *pouvoir*, *dormir* cu *mentir*, *servir*, *partir* etc.

S-a omis să se spună, la pagina 104, atunci cînd se vorbeşte despre adverbele de negaţie, că *non* este o formă care poate fi întrebuinţată izolat, pe cînd adverbul de negaţie *ne* trebuie să fie urmat de un verb.

Învăţarea comparativului nu ar fi uşurată oare printr-o comparaţie cu cel romînesc?

Bucăţile sînt în general bine alese şi plăcute. Excepţie face poezia de la pagina 137, care nu poate servi decît la coruperea simţului estetic al elevilor. Totuşi ele s-ar putea îmbunătăţi din două puncte de vedere : *a*) prin alegerea de texte prelucrate după autori

celebri, cu ocazia cărora s-ar putea da și anumite noțiuni generale de literatură; *b*) prin alcătuirea de texte care să permită învățarea mai sistematică a cuvintelor pe domenii semantice.

Exercițiile sînt bine alcătuite. Ar trebui însă mult îmbogățite. Manualele de limba rusă, după care se învață în școli acum cîțiva ani constituie un exemplu în această privință. Și mai folositoare ar fi publicarea, detașat de manualul de franceză, a unei cărți de exerciții, care ar permite profesorului să insiste tocmai asupra acelor părți ale limbii franceze pe care elevii le învață mai greu. Pe de altă parte, elevii care, din diferite motive (boală etc.) nu au putut să-și formeze în cadrul orelor de franceză anumite reflexe cu ajutorul cărora să poată vorbi franțuzește, vor putea, pe baza acestor exerciții suplimentare, să-și lichideze rămînerea în urmă.

În sfîrșit, iată cîteva greșeli de amănunt:

O construcție greșită: *voici le tram en station* (p. 15). În Franța cuvîntul *station* nu se întrebuințează decît pentru stația de metrou. Francezii spun: *le tram est à l'arrêt.*

De asemenea francezul spune *les fleurs poussent* sau *on voit les fleurs bouter* și nu *les fleurs surgissent* pentru „florile răsar". Se spune mai degrabă *les concurents* sau *les participants à un concours* decît *les aspirants* (*d'un concours*) (p. 45).

Condițiile grafice sînt satisfăcătoare dar nu optime. Semnalăm cîteva din greșelile de tipar: (p. 18) pronunțarea lor (a vocalelor nazale) este însoțită de un *u* scurt; (p. 29) *êtes-vous prêts?*; (p. 108); *„les trottoirs sont bondés, de piétons*; (p. 108) *thèatre.* Iată și o greșeală care sperăm că este tot de tipar: *Elle est un éleve* (p. 17).

O bună parte a lipsurilor acestui manual au fost evitate de manualul de clasa a V-a, apărut de curînd. Trebuie ca manualul de clasa a VIII-a să-i urmeze exemplul. O dată introduse îmbunătățirile amintite, el va servi și mai bine scopurilor învățămîntului de astăzi.

SANDA STAVRESCU

NOTE BIBLIOGRAFICE

ACAD. AL. ROSETTI, **Limba romînă în secolele al XIII-lea — al XIV-lea,** [București], 1956, 241 p.

„Limba romînă în secolele al XIII-lea — al XIV-lea", de acad. Al. Rosetti, deschide seria „Materiale și cercetări lingvistice", inițiată de curînd de Editura Academiei R.P.R.

Lucrarea este o descriere a stadiului limbii romîne din secolele al XIII-lea — al XIV-lea. Așa cum arată și autorul în prefață, avem a face cu materialul publicat în volumul al VI-lea al lucrării „Istoria limbii romîne", completat pe baza unor lucrări apărute între timp. Amintim, printre altele, lucrarea acad. Al. Graur, „Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne", 1954, și cartea lui Alf Lombard, „Le verbe roumain", 1955. Impresionează în mod deosebit bogăția materialului luat din recenta culegere de „Documente privind istoria Romîniei", București, 1951 urm.

Cartea începe cu o introducere generală asupra grafiei, în care se discută sunetele limbii romîne vorbite în acea epocă precum și felul cum sînt redate în scris aceste sunete. De fapt, în aceste zece pagini, sînt discutate principiile care stau la baza întregii lucrări și anume principiile fonologiei aplicate la studiul limbii vechi. Astfel, pornind de la constatarea că „fonemul este o medie a diferitelor pronunțări ale unui sunet" (p. 15), acad. Al. Rosetti ajunge la concluzia că scrisul este o aproximație și semnele pe care le folosim, pentru a nota sunetele, ne sînt impuse de societate, prin școală (p. 16). Autorul are grijă să precizeze că pentru o justă interpretare a textelor vechi este nevoie să se țină seama de ortografia întrebuințată în epoca respectivă și în epocile precedente, de frecvența apariției grafiilor bizare în texte diferite și la același scriitor, de pregătirea culturală a persoanei care a scris textul, de faptul că limba nu poate evolua prea mult în epoci

puțin îndepărtate una de alta și, în sfîrșit, de faptul că sînt grafii care nu comportă nici o explicație (p. 23—24).

Lucrarea este împărțită în două părți: prima, un fel de introducere la cea de a doua, cuprinde prezentarea limbii romîne din secolele al XIII-lea — al XV-lea; partea a doua, mult mai mare, se ocupă de limba romînă din secolul al XVI-lea. Fiecare dintre cele două părți începe cu o introducere asupra condițiilor istorice în care au apărut aceste texte. Subliniem atenția deosebită pe care autorul o acordă problemei apariției primelor texte romînești. Atît în partea I cît și în partea a II-a, materialul este grupat în diviziunile obișnuite în lingvistică: fonetică, morfologie, sintaxă și lexic. În fiecare diviziune, materialul este grupat pe regiuni geografice pentru a putea trage concluzii de ordin lingvistic. Între diviziunile amintite fonetica ocupă un spațiu mai important, deoarece multe dintre problemele discutate nu au fost pînă acum pe deplin elucidate. O importanță mare se dă și problemelor lexicului din secolul al XVI-lea. În discutarea faptelor puse de cercetarea lexicului, autorul a avut în vedere că vocabularul este constituit din fondul principal lexical și restul vocabularului.

Față de volumul al VI-lea din „Istoria limbii romîne", volumul cuprinde în plus și o „anexă" cu două probleme de amănunt, care nu au fost cuprinse în corpul lucrării: 1. „Cele mai vechi traduceri romînești de cărți religioase. Considerații asupra datării și localizării lor". 2. „Raportul dintre versiunea romînească din *Codicele Voronețean* și versiunea din *Apostolul* lui Coresi".

Datorită bogăției de material și a modului nou în care acesta a fost interpretat, cartea acad. Al. Rosetti este o lucrare de care va avea nevoie orice cercetător al istoriei limbii romîne.

MARIUS SALA

O PROBLEMĂ DE LINGVISTICĂ MULT DISCUTATĂ ÎN ZILELE NOASTRE: *SENSUL CUVÎNTULUI*

Printre problemele de lingvistică generală mult discutate în ultima vreme este și aceea a sensului cuvîntului. Contribuția cea mai însemnată la această discuție au adus-o lingviștii sovietici. Revista «Voprosî Iazîkoznaniia» a publicat, în ultimii ani, cîteva lucrări importante ale lingviștilor sovietici și ale altor lingviști, lucrări în care sînt studiate diversele aspecte ale laturii semantice a cuvîntului. În cele ce urmează vom face o prezentare sumară a acestor lucrări. Prima, publicată în «Voprosî Iazîkoznaniia», nr. 2 din 1953, se intitulează «Sensul cuvîntului» și aparține regretatului lingvist sovietic A. I. Smirnițki.

Pornind de la teza cea mai răspîndită, care susține că sensul cuvîntului reprezintă legătura dintre un complex sonor cu obiectul denumit de acesta, Smirnițki arată că dacă sensul ar fi o legătură, un raport, toate cuvintele ar avea același sens, pentru că, în general vorbind, legătura dintre sunetele cuvîntului și obiectul denumit de acesta este una și aceeași. Or, după cum se știe, fiecare cuvînt își are sensul lui. Pe de altă parte, dacă este adevărat că cuvîntul are mai multe sensuri, atunci sensul nu poate fi numai o legătură, un raport.

Smirnițki arată că sensul cuvîntului nu este nici obiectul denumit de acesta. Există cuvinte (*centaur*, *înger*, *magie*, *a deochia* etc.) care nu denumesc obiecte sau fenomene reale, dar care au totuși un sens precis.

Tendința de a confunda sensul unui cuvînt cu obiectul sau fenomenul denumit provine din faptul că sensurile cuvintelor sînt determinate de existența obiectelor și fenomenelor reale, denumite de aceste cuvinte. Chiar la baza reprezentărilor fantastice, a figurilor mitologice etc., se află anumite fenomene ale realității, fenomene abstractizate de conștiința oamenilor și combinate în mod fantastic în reprezentări și imagini care nu mai corespund nici unei realități. Rezultatul unei astfel de combinații este și cuvîntul *rusalcă* «ființă cu trup jumătate de femeie, jumătate de pește și care trăiește în apă». Este însă evident că dacă n-ar exista femei și animale acvatice, oamenii n-ar putea crea imaginea rusalcii. De aceea cuvintele cu «sensuri fantastice» sînt tratate inconștient ca cuvinte cu «sensuri reale». Însăși prezența cuvîntului creează impresia că există un obiect sau un fenomen corespunzător.

Pînă la acest punct, explicaţia sensului pare puţin paradoxală : obiectul denumit de cuvînt nu poate constitui sensul acestuia şi totuşi sensul e determinat de obiect. Înseamnă că sensul cuvîntului e altceva decît obiectul denumit de cuvînt sau decît simpla legătură dintre cuvînt şi obiect. Sensul cuvîntului trebuie să fie ceva ce corespunde obiectului şi nu obiectul însuşi. Acest ceva, care reprezintă sensul cuvîntului, este, după Smirniţki, oglindirea în conştiinţă a obiectului, copia sa, mai mult sau mai puţin corectă.

Evident, între cuvînt şi obiectul denumit există o legătură, dar ea nu este directă, ci mijlocită. Ea nu există în afara reflectării obiectului respectiv în conştiinţa noastră, ci se înfăptuieşte tocmai prin această reflectare. Dacă reflectarea obiectului, legată de sunetele cuvîntului, constituie sensul acestuia, atunci sensul cuvîntului nu poate fi definit ca simpla legătură dintre sunete şi obiectul desemnat sau ca un raport al sunetelor faţă de obiect. Sensul cuvîntului este — arată Smirniţki — nu legătura dintre complexul sonor şi obiect, ci legătura dintre complexul sonor şi reflectarea în conştiinţa noastră a obiectului denumit. Fără această reflectare, legătura dintre complexul sonor şi obiect n-ar putea fi înfăptuită, deoarece ea ar fi întreruptă ori de cîte ori obiectul respectiv ar fi înlăturat din cîmpul percepţiei noastre şi nu ar exista, prin urmare, nici posibilitatea de a abstractiza şi generaliza.

Cum se aplică însă această definiţie dată sensului în cazul cuvintelor care nu denumesc obiecte reale şi care totuşi au un sens precis? Smirniţki arată că sensul cuvîntului nu este numai reflectarea unor obiecte reale, legată de un complex sonor, ci şi reflectarea anumitor fenomene psihice analoge, cum ar fi de exemplu diversele combinaţii fantastice care se produc în mintea oamenilor, pornind de la elemente reale, dar care nu există în realitate combinate în forma în care le-a combinat fantezia oamenilor. (Este cazul cuvintelor : *înger*, *strigoi*, *rusalcă* etc.).

Astfel, în privinţa sensului, Smirniţki distinge două cazuri :

1. (Cel fundamental) Complexul sonor — sensul — obiectul.

2. (Derivat) Complexul sonor — sensul. (Deci un caz în care sensului îi corespunde un obiect existent în realitate, altul în care nu-i corespunde).

Complexul sonor şi sensul merg totdeauna împreună (fără combinarea lor nu există cuvînt), în timp ce sensul şi obiectul real — aşa cum s-a arătat, nu se află totdeauna împreună. Acest al doilea caz este însă determinat de primul, de cazul fundamental.

Dar pentru că putem gîndi în tăcere, în sinea noastră, înseamnă că limba există într-un anumit sens şi fără sunetele materiale, reale. Evident, o asemenea existenţă a limbii are un caracter secundar şi presupune existenţa ei materială, sonoră.

Faptul că organele vorbirii sînt puse în mişcare în mod conştient face ca sunetele vorbirii să fie percepute ca o realizare materială a unor «reprezentări sonore» pe care le avem deja în minte. Şi într-adevăr, nu putem pronunţa un cuvînt dacă nu avem în conştiinţă amprenta sunetelor sale, reprezentarea lui sonoră. Dar această reprezentare nu este altceva decît rezultatul influenţei sunetelor reale asupra creierului şi ea nu putea să apară înainte ca aceste sunete reale să existe.

De aici reiese — arată Smirniţki — că sensul cuvîntului este legat atît de sunetele reale ale cuvîntului, cît şi de reflectarea lor în conştiinţă, în ambele cazuri el rămînînd acelaşi. Aşa se explică gîndirea interioară, în care cuvintele şi construcţiile gramaticale sînt folosite nu cu sunetele lor reale, ci cu reprezentările lor existente în conştiinţa noastră. Elementul fundamental, primar, îl formează legătura sensului cu sunetele reale ale cuvîntului, în timp ce legătura sensului cu «imaginea sonoră a cuvîntului» este secundară. Această «imagine sonoră» nu este altceva decît reflectarea în conştiinţă a sunetelor reale ale cuvîntului.

Sensul cuvîntului face parte din structura acestuia, ca un aşa-zis aspect intern. În raport cu acest aspect intern, sunetele joacă rolul unui înveliş material, necesar nu numai pentru a exprima sensul (a-l comunica), ci chiar pentru apariţia, existenţa şi dezvoltarea lui. Fără acest înveliş sonor material, influenţa realităţii asupra conştiinţei noastre nu ar

avea ca rezultat ceea ce numim sens al cuvîntului.

În încheierea studiului său, Smirniţki, se opreşte puţin asupra cuvintelor-interjecţii, arătînd că întrucît emoţia, care constituie conţinutul acestor cuvinte, este şi ea, ca şi sensul cuvîntului, un fenomen al conştiinţei noastre, sfera noţiunii de sens al cuvîntului trebuie lărgită ca să cuprindă şi emoţia exprimată de interjecţie.

L. S. Kovtun, într-un articol intitulat «Despre sensul cuvîntului» («Voprosî Iazîkoznaniia», nr. 5 din 1955), completează definiţia dată de Smirniţki sensului, arătînd că acesta reflectă categorii de obiecte sau fenomene generalizate în conştiinţa oamenilor şi nu obiecte sau fenomene izolate, şi că el are un caracter social ce decurge din natura socială a limbii. Această observaţie este însă făcută în treacăt, articolul fiind consacrat, în cea mai mare parte, problemei raportului dintre sensul cuvîntului şi noţiune. Kovtun caută răspuns la întrebarea, dacă reflectarea considerată de Smirniţki ca sens al cuvîntului coincide cu noţiunea, ştiut fiind că noţiunea este şi ea o reflectare în conştiinţa oamenilor a trăsăturilor generale şi esenţiale ale obiectului.

Combătînd unele afirmaţii ale lui D. P. Gorski [1], prin care acesta susţine că sensul cuvîntului nu e adecvat noţiunii, adică nu poate să exprime întregul conţinut al acesteia, Kovtun arată că sensul cuvîntului are totdeauna la bază noţiunea şi poate exprima la fel de bine atît noţiunea ştiinţifică, cît şi pe cea curentă, constituită în practica întregului popor, şi care într-o anumită măsură o contrazice sau o denaturează pe cea ştiinţifică. Astfel, între reflectarea realităţii prin sensul cuvîntului şi între reflectarea prin noţiune nu există deosebire. Sensul cuvîntului este realizarea noţiunii prin mijloacele unui anumit sistem lingvistic. Aceasta nu însemnează însă că el se identifică cu noţiunea. Sensul cuvîntului exprimă, prin noţiunea care stă la baza lui, realitatea obiectivă.

Sub un alt aspect, problema legăturii dintre sensul cuvîntului şi noţiune este studiată şi de lingvistul cehoslovac Fr. Travnicek [2]. Ideea studiului său este sugerată de una dintre tezele susţinute de E. M. Galkina-Fedoruk, şi anume : «fiecare cuvînt are un sens, dar nu fiecare cuvînt exprimă o noţiune logică, şlefuită, ca sinteză a aspectelor esenţiale ale fenomenelor sau obiectului. Omul văzînd ceva neplăcut pentru el exclamă „ptiu" ! Este oare această interjecţie un cuvînt ? Evident că da, deoarece alţi oameni înţeleg că prin acest „ptiu" ! se exprimă un dezgust. Cuprinde însă acest cuvînt o noţiune logică ? Desigur, nu. Prin urmare, în unele cuvinte „noţiunea" şi „sensul" coincid, iar în altele nu există această coincidenţă, deoarece ele nu exprimă numai conţinutul gîndirii, ci şi alte sfere ale psihicului omenesc : emoţia, voinţa» [3].

Bazat pe rezultatele cercetării psihicului omenesc, Travnicek respinge teza Galkinei-Fedoruk, arătînd că şi cuvintele care exprimă emoţia şi voinţa cuprind o noţiune logică, deoarece între gîndire şi celelalte sfere ale psihicului uman (emoţie, voinţă etc.) este o legătură strînsă. Sentimentele nu constituie un proces psihic cu totul izolat de procesul de cunoaştere. Sentimentul şi emoţia nu sînt altceva decît trăirea de către om a atitudinii sale faţă de ceea ce cunoaşte. Inteligibilitatea limbii se datoreşte faptului că limba reprezintă «realitatea nemijlocită a gîndirii». Aşadar, dacă cuvîntul «ptiu !» este înţeles, înseamnă că el exprimă o noţiune. Dar întrucît este în legătură cu o anumită stare afectivă, el exprimă în acelaşi timp o noţiune şi o emoţie (un sentiment). Sentimentele şi voinţa sînt exprimate de cuvinte numai în legătură cu noţiunea, iar conţinutul noţional al cuvîntului constituie aici elementul de bază. În sprijinul teoriei lui Travnicek vine şi cunoscuta teorie a lui Lenin : «orice cuvînt generalizează».

Mergînd mai departe cu analiza, Travnicek arată că raportul dintre sentiment şi noţiune se prezintă sub două aspecte diferite :

[1] Vezi articolul „Contribuţii la problema formării şi dezvoltării noţiunilor", în „*Voprosî Filosofii*", nr. 4, 1952.

[2] Vezi articolul „Unele observaţii în legătură cu sensul cuvîntului şi cu noţiunea" în „*Voprosî Iazîkoznaniia*", nr. 1, 1956.

[3] E. M. Galkina-Fedoruk, „Probleme principale de lingvistică în lucrările lui V. I. Lenin, în „*Innostranie iaziki v şkole*", nr. 1, 1951, p. 9.

1. Prin cuvintele *plăcere, neplăcere, bucurie, tristeţe, iubire, ură, spaimă* etc. se exprimă noţiuni al căror conţinut este sentimentul. Ele au apărut pe baza cunoaşterii faptului că anumite obiecte posedă însuşiri care ne produc un anumit sentiment. Aceste cuvinte pot fi numite emoţionale. Ele seamănă cu celelalte (neemoţionale : *pădure, munte, rîu* etc.), prin aceea că exprimă noţiuni (adică sînt o reflectare generalizată a însuşirilor esenţiale ale obiectelor) şi se deosebesc de ele prin aceea că exprimă un rezultat specific al generalizării însuşirilor obiectelor. În cuvintele neemoţionale rezultatul generalizării este ideea abstractă despre obiectele denumite, iar în cele emoţionale — este sentimentul produs de anumite obiecte.

2. Cu totul altul este raportul dintre noţiune şi sentiment în cuvintele de tipul *bunicuţ*. Aici rezultatul generalizării este ideea abstractă despre un anumit obiect, însoţită însă de un sentiment care poate fi foarte variat. Cuvintele de acest tip pot exprima de pildă simpatie, gingăşie, admiraţie, dispreţ, ironie etc. Ele ar putea fi numite cuvinte cu ton afectiv, pentru a fi deosebite de cele neutre sub raport afectiv, cum sînt cele de tipul *bunic*.

În cazul cuvintelor de tipul *bunicuţ*, nuanţa afectivă este exprimată prin sufixe derivative. Există însă şi cuvinte nederivate, cu nuanţă afectivă : *a crăpa* cu sensul de a mînca, *bostan* cu sensul de cap etc. În anumite condiţii fiecare cuvînt poate căpăta o nuanţă afectivă. Dar pe lingvist — după părerea lui Travnicek — trebuie să-l intereseze în special cuvintele în care tonul afectiv este permanent şi care constituie prin urmare o categorie lexicală aparte. Celelalte cuvinte a căror expresivitate depinde de anumite condiţii rămîn în atenţia stilisticii.

Travnicek ajunge la concluzia că fiecare cuvînt exprimă o noţiune. Nu există cuvinte care să aibă numai sens. Această concluzie este valabilă pentru cuvintele propriu-zise, care fac parte din vocabularul limbii, nu şi pentru cele «fictive» [1], rămase în afara cadrului limbii.

[1] Travnicek se referă la cuvintele care o dată cu pierderea sensului noţional îşi pierd şi caracterul de cuvinte independente şi devin sufixe.

Dintr-un unghi de vedere cu totul nou este privită problema sensului de lingvistul polonez E. R. Kurylovici [2]. El analizează sensul cuvîntului folosindu-se de metoda opoziţiei, metodă caracteristică fonologiei şi admite, pentru cuvînt, un singur sens general care cuprinde cîteva sensuri particulare — adică sensul realizat în cîteva întrebuinţări ale cuvîntului [3].

Sensul general al cuvîntului este independent de context (de aceea contextul nu ajută la definirea lui), în timp ce sensurile particulare sînt determinate totdeauna de context şi deci nu pot fi definite decît cu ajutorul contextului.

Obiectul studiului lui Kurylovici îl constituie raportul dintre sensul cuvîntului şi context. Întrucît sensul general al cuvîntului este independent de context, Kurylovici îl lasă de o parte, ocupîndu-se numai de sensurile particulare. La început, autorul subliniază rolul, cîteodată decisiv, pe care îl are contextul în ce priveşte sensul cuvîntului. De pildă, *eu, tu* etc. capătă înţeles deplin numai în raport cu contextul. Cuvintele *acesta, acela* pot să denumească un obiect sau să se refere la un substantiv din context.

Kurylovici distinge două feluri de contexte : sintactic şi semantic. Contextul sintactic provoacă uneori modificarea globală a sensului (adică trecerea cuvîntului la o altă parte de vorbire). În propoziţiile *cei orbi vor vedea, cei surzi vor auzi*, adjectivele *orbi* şi *surzi* sînt folosite independent, fără sprijinul substantivelor determinate de ele. Această independenţă le face să capete sensul substantivelor (*oamenii orbi, oamenii surzi*), deşi ca formă ele rămîn adjective.

Influenţa contextului sintactic asupra sensului cuvîntului este foarte uşor de stabilit. De exemplu, substantivele folosite cu funcţia sintactică de determinant al verbului se transformă în adverbe. Sau, cînd limba nu posedă decît o singură formă pentru exprimarea perfectului compus şi a perfectului simplu,

[2] Vezi articolul „Însemnări cu privire la sensul cuvîntului", în „*Voprosî Iazîkoznaniia*", nr. 3/1955.

[3] Termenii „sens general" (sau „fundamental") şi „sens particular" (sau „secundar") sînt înlocuiţi la Kurylovici prin „funcţie semantică primordială" şi „funcţie semantică secundară".

funcția perfectului compus este primordială, iar perfectul simplu este condiționat prin context, și anume, printr-un adverb sau alte forme verbale.

Influența contextului semantic asupra sensului este mai greu de definit. Cînd un cuvînt dat reflectă două sau mai multe realități fizice sau psihice diferite nu putem vorbi totdeauna de o polisemie a cuvîntului. De exemplu, cuvîntul *a mînca* în combinațiile *a mînca mere* și *a mînca omlete* are același sens, deși între cele două acte diferența fiziologică este mare. Aici avem a face cu o influență fictivă a contextului asupra sensului. De o influență reală putem vorbi — arată Kurylovici — numai atunci cînd contextul modifică în așa măsură sensul cuvîntului, încît acesta coincide cu sensul altui cuvînt (sau al altei construcții lexicale) existent(ă) în limbă. De exemplu, cuvîntul *bot*, folosit în sens primordial pentru animale, cînd este folosit în legătură cu omul devine sinonim cu *gură*, căpătînd un sens figurat.

Influența reală a contextului asupra sensului se produce și în cazul expresiilor. De exemplu, sensul expresiei *a-ți aprinde paie în cap* nu corespunde cu suma sensurilor cuvintelor care o compun, ci este determinat de context. (În cazul metaforelor — *stăpîna mării* = balenă — situația se schimbă puțin, deoarece *mare* își păstrează sensul propriu și constituie contextul semantic al cuvîntului).

Nu în toate cazurile sensurile derivate, particulare, sînt determinate de context. De exemplu, sensul afectiv al cuvîntului *bunicuț* este independent de context.

Kurylovici consideră mai importante, pentru cercetarea sistemului semantic al limbii, cuvintele în care funcția expresivă nu e dată de la început prin mijloace speciale (cum este cazul lui *bunicuț*), ci se definește prin context.

Pentru că la stabilirea cazurilor — arătate mai sus — de influență a contextului asupra sensului, Kurylovici s-a folosit de metoda opoziției, caracteristică fonologiei, el face și o analogie între aceste fenomene semantice și unele fenomene fonetice. De exemplu, același cuvînt poate avea sensuri diferite așa cum același sunet poate avea variante fonologice diferite. Variantele fonetice ale sunetelor, care nu au importanță pentru sistemul fonologic al limbii (deși pot deveni punctul de plecare al modificărilor fonologice), amintesc influența fictivă a contextului asupra sensului, care cîndva poate deveni o influență reală și poate provoca o diferențiere de sens. Și pentru variantele stilistice independente de context (*nevastă — muiere*) există o analogie fonetică : așa-numitele variante fonetice (*joc — gioc*).

Concluzia pe care o trage Kurylovici la sfîrșitul acestui studiu este că pentru limbă esențialul îl constituie sensul general al cuvîntului, care nu este determinat de context, în timp ce sensurile celelalte («particulare», «specifice») nu fac altceva decît să adauge celui principal elemente de context. Sensurile principale pot primi atîtea elemente de context, încît, uneori, se ajunge la o ramificație semantică foarte complexă.

Problema sensului cuvîntului este abordată și în lingvistica românească. Dintre studiile mai recente amintim capitolul «Aspectul semantic al cuvîntului» din cartea «Limba română contemporană» a academicianului Iorgu Iordan, capitolul «Formă și conținut» din cartea «Studii de lingvistică generală» a academicianului Alexandru Graur și capitolul «Conținutul cuvîntului» din «Limba română (fonetică, vocabular, gramatică)» editată de Institutul de lingvistică din București.

Acad. Iorgu Iordan definește cuvîntul ca unitatea dintre «două elemente, indestructibil legate între ele : un element material, sunetele, partea sonoră, de natură pur fizică. . . și un element ideal, noțiunea, care oglindește realitatea înconjurătoare».

În ce privește raportul dintre sens și noțiune, acad. I. Iordan arată că ele nu pot fi identificate «. . . sensul unuia și aceluiași cuvînt poate fi (și adesea este) multiplu, pe cînd noțiunea exprimată de cuvîntul în discuție este unică. Am putea vorbi de un sens fundamental, cel mai general cu putință (acesta ar fi noțiunea), și de sensuri secundare, derivate, mai mult ori mai puțin diferite unul de altul, dar întemeindu-se toate pe cel fundamental (acestea ar fi sensurile propriu-zise)».

Referindu-se la raportul dintre cuvînt și noțiune, acad. Iorgu Iordan susține teza că

prepoziţiile şi conjuncţiile, ca «expresii ale raporturilor dintre noţiuni» precum şi interjecţiile, ca «manifestări ale unor senzaţii», nu au la bază o noţiune «logic elaborată». În această privinţă este citată şi părerea lingvistei sovietice E.M. Galkina-Fedoruk: «noţiunea este sensul cuvîntului, cînd e vorba de limba raţională, dar nu în ceea ce priveşte cuvintele care exprimă emoţii şi manifestări de voinţă[1]».

În ultima parte a capitolului citat, acad. Iorgu Iordan face o analiză amănunţită a omonimelor şi a sinonimelor, arătînd modul în care apar şi cum se comportă ele în limbă.

În ce priveşte omonimele (— cuvinte cu mai multe sensuri —), se arată că ele apar «prin extinderea folosirii unui cuvînt pentru a denumi obiecte sau fenomene mai mult sau mai puţin asemănătoare cu cel vechi». Astfel, cuvîntul *capră* (nume de animal) a căpătat sensurile de «capră a trăsurii», «capră de tăiat lemne», «capră de sărit» (în gimnastică). Uneori această extindere are la bază un element afectiv. Ex. *ciupercă* «pălărie femeiască mică şi caraghioasă»; *dovleac* (sau *bostan*) «cap (prost)»; *plisc* (sau *clonţ*) «gura omului» etc.

Omonimele iau naştere şi din cauza modificărilor fonetice suferite de cuvinte în decursul istoriei. Ex. *cioacă* «o specie de cioară» (cuvînt slav sau maghiar), *cioacă* «deal» (din sîrbeşte sau bulgăreşte).

Un alt izvor al omonimiei îl constituie împrumuturile din alte limbi, în cazurile în care cuvîntul împrumutat capătă o formă identică cu a unuia neaoş. Ex. *casă* (de locuit) lat. *casa* şi *casă* (de bani) <fr. *caisse* etc.

În ce priveşte sinonimele, acad. Iorgu Iordan arată că, în urma unei analize mai amănunţite a conţinutului lor noţional, nu este greu de observat că ele nu au totdeauna sensuri perfect identice. Ca sinonime perfecte se citează adesea *timp* şi *vreme*, *prilej* şi *ocazie*, *secol* şi *veac* etc., uitîndu-se că ele nu pot fi substituite totdeauna unul prin altul. De exemplu *vreme* nu poate fi înlocuit prin *timp* în locuţiunea *de vreme ce*, *prilej* prin *ocazie* în *lucru de ocazie* etc. Dacă se ajunge cîteodată ca limba să aibă unele sinonime perfecte, situaţia nu este tipică, pentru că unul din cele două cuvinte sinonime sau dispare cu timpul sau capătă o altă accepţiune.

Referitor la apariţia sinonimelor se arată că în majoritatea cazurilor avem a face cu o origine multiplă, cele mai multe explicîndu-se prin bilingvism, care nu presupune neapărat amestec de populaţii, ci rezultă şi din însuşirea unei limbi străine de către un număr redus de oameni, a căror influenţă asupra limbii, la un moment dat, este puternică.

Apariţia sinonimelor nu se datoreşte totdeauna influenţelor străine. Este cazul numelor diferite pe care le poartă aceleaşi obiecte în graiurile teritoriale şi care o dată pătrunse în limba comună devin sinonime. Aşa se explică *straie* alături de *haine* etc.

Uneori originea sinonimelor se explică şi prin mijloacele de formare a cuvintelor, caracteristice limbii respective. Ex. *brădet — brădiş*, *incomplet — necomplet* etc.

Alteori sinonimia se datoreşte colaborării dintre mijloacele interne ale limbii şi unele influenţe străine. Este cazul împrumuturilor de origine latino-romanică formate de la verbe cu sufixul *-ţie*, care au devenit sinonime cu infinitivele substantivate româneşti ale aceloraşi verbe: *administraţie — administrare*, *formaţie — formare* etc. Dar, ca la toate sinonimele şi în acest caz, deosebirea semantică este evidentă. Infinitivul substantivat, din cauza originii verbale, păstrează nuanţa de acţiune, în timp ce substantivul corespunzător a pierdut-o. (Comp. *administrarea bunurilor statului* cu *administraţia bunurilor statului*.)

Acad. Iorgu Iordan aminteşte aici şi derivaţia sinonimică: «două cuvinte care au acelaşi înţeles propriu devin sinonime şi prin înţelesul lor figurat». De exemplu, *a arde*, *a frige* şi *a pîrli* sînt într-un fel sinonime. Datorită acestui fapt, verbul *a arde*, din expresia *m-am ars* «am făcut o greşeală mare, o prostie», poate fi înlocuit cu *a frige* sau *a pîrli* şi expresia devine *m-am fript* sau *m-am pîrlit*, păstrînd aproximativ acelaşi înţeles. Astfel, verbele *a frige* şi *a pîrli* au devenit sinonime cu *a arde* şi în sensul lor figurat.

Precizările făcute de acad. I. Iordan în studiul amintit, cu privire la omonimie şi la sinonimie, sînt foarte importante pentru studierea evoluţiei semantice a cuvîntului.

[1] E. M. Galkina-Fedoruk, *op. cit.*

Studiile prezentate pînă aici au scopul de a arăta ce trebuie să înțelegem prin conținutul cuvîntului, arătînd sub ce formă se manifestă el, și fac abstracție, în general vorbind, de complexul sonor. Privind în ansamblu toate aspectele problemei pe care o prezentăm, lipsa aceasta este suplinită de studiul pomenit mai sus al academicianului Alexandru Graur. Obiectul acestui studiu îl formează raportul dintre formă și conținut în limbă. Printr-o cercetare amănunțită a raportului dintre conținut și formă, acad. Al Graur demonstrează netemeinicia concepției, dominantă în lingvistica burgheză, potrivit căreia forma este absolut arbitrară și nu are nici o legătură cu conținutul. Numeroase fenomene care pot fi observate în dezvoltarea limbii s-ar părea că justifică o astfel de concepție. Astfel, unele cuvinte și-au modificat sensul, în decursul istoriei, fără ca sunetele din care sînt alcătuite să fi suferit schimbări simțitoare. Ex. *casă*, în latinește însemna «cocioabă», iar acuma denumește o locuință cît se poate de confortabilă. La fel *mîndru*, la origine însemna «înțelept», iar azi, fără să-și fi schimbat întru nimic forma, înseamnă «frumos» sau «trufaș». Există și cazuri în care se modifică sunetele, iar conținutul rămîne același. Ex. cuvîntul latin *sole* a devenit în română *soare*, fără a suferi vreo schimbare de conținut. De asemenea, în cazurile în care se schimbă și sunetele și înțelesul (vechiul slav кржгъ. «cerc» a devenit în românește *crîng*) cele două schimbări nu merg împreună : «schimbările de sens sînt legate de evoluția societății, de descoperiri, de influențe din partea altor popoare, și diferă de la cuvînt la cuvînt, pe cînd schimbările sunetelor țin de regulile interne ale limbii și se produc în mod uniform la cuvinte care diferă total între ele ca sens : în *moară*, *o* a devenit *oa* pentru că în silaba următoare era un *ă* (ca în *poartă* din lat. *porta*, în *coasă* din v. sl. *kosa*, în *roagă* din lat. *rogat* etc.). Însuși caracterul de sistem al schimbărilor fonetice ne-ar îndemna să credem că, în limbă, între schimbările de formă și cele de conținut nu există nici o legătură. În acest caz ar însemna că legea materialismului dialectic, potrivit căreia între formă și conținut există o unitate indisolubilă, unitate în care ambele elemente se influențează reciproc, nu acționează și în domeniul limbii. Acad. Al. Graur arată că o astfel de concepție, care este proprie lingviștilor idealiști, își are izvorul într-o înțelegere greșită a ceea ce înseamnă formă în lingvistică. Evident, în ce privește vocabularul, forma o constituie grupul de sunete care îmbracă sensul cuvîntului. Dar «sunetele, luate fiecare în parte, nu sînt o formă, pentru că ele nu au un conținut. Sunetele sînt numai materialul din care este constituită forma, dar nu sînt forma însăși, după cum la un compus chimic, diferitele molecule, luate izolat, nu constituie o formă, dar organizarea lor generală este o formă.» Transformarea lui *sole* în *soare* nu echivalează cu o schimbare de formă, în înțelesul marxist al acestui cuvînt. Prin faptul că s-au schimbat unul sau două sunete nu am căpătat alt cuvînt. Dar cînd *chelner* a fost înlocuit cu *ospătar*, s-a produs o schimbare de formă însoțită și de o schimbare de conținut. La fel se petrec lucrurile și în morfologie. Dacă pluralul mai vechi *ceasure* devine *ceasuri*, nu înseamnă că s-a produs o schimbare de formă. Dar cînd pluralul *blăni* este înlocuit cu *blănuri*, schimbarea de formă este evidentă, ca și legătura ei cu o schimbare de conținut.

În concluzia la această cercetare, acad. Al. Graur arată : «Așadar, legea generală a materialismului dialectic, care spune că întîi se modifică conținutul și acesta fie că provoacă modificarea imediată a formei, fie că se acomodează un timp cu forma veche și numai după un timp ajunge să o arunce în aer, — această lege este valabilă și pentru faptele de limbă. Ideea greșită că în materie de limbă forma și conținutul ar putea evolua independent una de alta se bazează pe neînțelegerea noțiunii de formă : numai materialul din care e alcătuită forma poate să se modifice independent de conținut».

Interpretarea pe care acad. Al. Graur o dă formei cuvîntului, în lumina materialismului dialectic, deschide noi perspective de cercetare în domeniul lexicului și poate să ducă la rezolvarea unor probleme mult controversate.

C. OTOBÎCU

NOTE ŞI CONSULTAŢII

PE MARGINEA UNUI GLOSAR LA OPERA LUI PAVEL DAN

De curînd a apărut, sub îngrijirea lui Florian Potra, o culegere de nuvele ale scriitorului ardelean Pavel Dan[1]. La sfîrşitul volumului se află un glosar care cuprinde 52 de cuvinte considerate de editor mai puţin cunoscute; pentru acestea se dau fie sinonime, fie explicaţii, menite să contribuie la înţelegerea completă şi exactă a textelor în care apar cuvintele respective.

E adevărat că în opera lui Pavel Dan se găsesc relativ multe cuvinte cu o circulaţie redusă (mai ales regionalisme). Un glosar era necesar, fără îndoială; dar, aşa cum a fost alcătuit, glosarul nu îşi atinge scopul în toate cazurile, ba, uneori, stîrneşte nedumeriri prin modul cum au fost alese sau glosate cuvintele „rare" întîlnite în paginile volumului.

Credem că puţini cititori au întors foile pentru a căuta la sfîrşitul cărţii cuvinte ca b a i e (de sare) „ocnă", b o b o t a i e „vîlvătaie"[2], g h i o l d „ghiont", care nu au un caracter strict regional şi, în orice caz, nu îngreuiază înţelegerea pasajelor în care apar; poate că nici nu ar fi fost nevoie să figureze în glosar. Să admitem că nu e nici un rău dacă se dau explicaţii şi acolo unde nu sînt necesare. Ne întrebăm însă după ce criterii s-a condus editorul cînd a inclus în glosar aceste cuvinte şi a lăsat de o parte pe altele cam tot atît, dacă nu chiar mai puţin cunoscute, ca, de pildă: c h e p e n e a g, c i u p a g, c l o p, f i a c ă r, g l a j ă, p o l o j e n i e, r e v e r a n d ă[3]. Înşirarea acestor cuvinte nu vrea să fie un argument în favoarea dreptului lor de a intra în glosar; pentru ca acesta să nu fie nici incomplet, nici prea încărcat, fiecare cuvînt, în parte, necesită o examinare atentă. Dar se pot găsi în volumul lui Pavel Dan numeroase cuvinte care, cu siguranţă, ar fi meritat mai mult decît b a i e, b o b o t a i e, g h i o l d să fie incluse în glosar. Iată cîteva exemple:

c o p î r ş e u „sicriu" (p. 78);

c o r l a n „coş, horn" (p. 207, 219);

e c l e j i e „pămînt, proprietate a bisericii, folosit de preot" (p. 35); cuvîntul nu figurează nici în DLRC, nici în dicţionarul lui Candrea (= CADE), nici în cel al lui Tiktin (=TDRG)

---

[1] Pavel Dan, *Scrieri alese*. Ediţie îngrijită şi prefaţată de Florian Potra, Bucureşti, E.S.P.L.A., [1957].

[2] În *Dicţionarul limbii romîne literare contemporane* (= DLRC), nu se face nici o menţiune din care să rezulte că b o b o t a i e ar fi regionalism.

[3] Nici lista aceasta, nici cele care vor urma nu au pretenţia să fie complete.

f l e u r ă „gură, fleancă" (termen peiorativ): *Marş înainte!... Nu ţi-ai putut ţinea fleura* (p. 40)[1];

f o d o r i, pl. „un fel de manşete (încreţituri sau dantele) la mînecile iei" (p. 219);

g o l g o t i n ă „buruiană care creşte prin lanuri" (p. 26);

j e l i ţ ă „vînt uşor, răcoros" (p. 142); cf. TDRG, s. v.: „linder Wind, Lüftchen"; Ştefan Paşca, *Glosar dialectal...*, Bucureşti, 1928, s.v. i e l i ţ ă: „vînt subţire care bate în cursul verii";

n ă g l a g „un fel de lut, întrebuinţat ca tencuială" (p. 199);

p a c l ă „pachet": *N-avea bani nici pentru o paclă de tăbac* (p. 224);

p r o s p o i a t „răsfirat, afînat, înfoiat": *O pasăre... cu coada prospoiată* (p. 174). *Un braţ de paie prospoiat în cale* (p. 203);

t i r i b o a n ţ ă „roabă"; cuvîntul e întrebuinţat, ironic, ca sinonim pentru „brişcă, şaretă": *Tînărul* [baron] *care umblă cu tiriboanţa cu două roate şi vinde lapte şi castraveţi* (p. 154);

ţ a n g ă u „băietan, vlăjgan" (p. 165);

a z g ă u r a „a se uita lung, a zgîi ochii (la ceva)"; *În casa lui va ţi lapte şi copiii nu-i vor zgăura seara la porţi străine cu oala în mînă* (p. 143).

Primele şapte cuvinte din lista de mai sus nu sînt înregistrate în cele două volume apărute (A—L) din DLRC; e c l e j i e, g o l g o t i n ă, j e l i ţ ă, n ă g l a g, p a c l ă, p r o s p o i a t, t i r i b o a n ţ ă, ţ a n g ă u nu se găsesc în CADE. Menţionăm acest lucru pentru a arăta că cititorul nu găseşte cu uşurinţă în altă parte lămuririle care ar fi trebuit să existe în glosar; (trecem peste faptul că nu i se poate pretinde să le caute în alt loc decît la sfîrşitul volumului pe care îl citeşte).

Ar fi fost bine ca glosarul să cuprindă şi cuvintele care au în opera lui Pavel Dan sensuri mai puţin obişnuite sau cunoscute numai în unele părţi ale ţării:

b a c i „nene, bădie"[2] (p. 185);

a c l ă c u i „a face un lucru de mîntuială": *Tortul ăsta tot trebuie tors din nou. Asta numai mi-a clăcuit lîna* (p. 36); DLRC, CADE, TDRG şi Dicţionarul Academiei (= DA) nu cunosc acest sens;

d u b i t „julit, zdrelit": *Calul alb... cu pielea dubită pe coaste* (p. 196);

a î n v r ă j b i e întrebuinţat de Pavel Dan cu înţesul de „a alunga, a băga spaima (în cineva)"[3]: *Dar şi cînd se supăra nebunul îi bătea de scula satul pe casa lor. Uneori... Dumitru... trebuia să plece prin sat să-şi caute copiii învrăjbiţi* (p. 296);

d î r ă, în a u m b l a î n d î r a ... „a fi preocupat, a se interesa (de ceva)": *Numai să vină popa cu cocanii, beienii şi ceilalţi, apoi vom vedea. — Popa se vede că în dîra asta umblă* (p. 316);

m o t o r „automobil, autocamion": *Care, oi, vite şi motoare zbîrnăitoare alergau în toate părţile* (p. 145); cf. diminutivul m o t o r a ş, la p. 59;

n ă f r ă m u ţ ă nu înseamnă „năframă mică", cum s-ar putea crede, ci „batistă" (p. 214);

a s e p u r t a „a da zor, a se grăbi": *Tatăl tău adapă vitele să mergeţi la semănat. Ascultă-l, dragă, şi purtaţi-vă; poate isprăviţi mîine acolo* (p. 47);

s i l i t, î n a f i s i l i t p e c e v a „a avea nevoie de ceva": *Ce, mă! Eu îs silit pe pămîntul tău? Eu am ce-mi trebuie...* (p. 27);

s l a b, î n v o r b e s l a b e „vorbe urîte, necuviinţe" (p. 38); cf., la TDRG s.v., sensul asemănător de „necurat" pe care pare să-l aibă adjectivul, în l u c r u s l a b.

---

[1] Cuvîntul f l e u r ă apare şi în bucata *Studentul Livadă*, publicată de Pavel Dan în revista *Blajul*, II, 1935, nr. 11—12: *Murăşanu se zborşi de sub plapomă*: — *Ţine-ţi fleura, Muscă!* (p. 486). În ediţia Potra, f l e u r ă devine... f l u i e r ă (p. 182)!

[2] B a c i cu acest sens (< ung. b á c s i „idem") nu este, de fapt, acelaşi cuvînt cu b a c i „cioban".

[3] Înţelesul de „a băga spaima (în cineva)", înregistrat în DA, este ilustrat cu un singur citat, din Ţichindeal.

Editorul glosează, just, b i r a i e[1] (ale curții) „logofeți de curte"; ar fi fost, poate, necesar să se menționeze și sensul de „primar" pe care îl are cuvîntul la p. 170 (aici apare singularul).

Pentru unele cuvinte din glosar se dau explicații incomplete, ca, de pildă: c e g l ă u „bucată de lemn dintre loitrele carului"; l e a s ă (a carului) „împletitură de nuiele"; p ă n u r ă „țesătură de lînă" (orice fel de țesătură de lînă?); p o g ă n i c i „argați tineri" (ar fi trebuit să se adauge: „care mînă boii").

O serie de cuvinte sînt glosate greșit:

f î ș c ă nu înseamnă „fîșie de iarbă"; textul scriitorului ne lămurește mai bine decît explicația din glosar: *Filimon ședea pe un răzor înalt și ierbos; o fîșcă tomnatecă pe care, ascunsă cum e între bucate, vara n-o taie coasa și toamna, cînd e bătrînă, n-o mîncă vitele* (p. 289); cf., în DA, f î ș c ă u „un fel de iarbă";

a s e î n c o t o r a nu înseamnă „a se împiedica" (nu poți să te încotorezi de o piatră sau de un scaun!) ci „a se împunge, a se înțepa într-un c o t o r (= partea de jos a tulpinii unei plante tăiate, care rămîne ieșită din pămînt)"; iată și textul în care apare cuvîntul: *Sfîntul era desculț... Dar nu se încotora. Mirîștea țepoasă și spinii ruseți se muiau sub pasu-i* (p. 291);

p o d m o l (p. 295) nu înseamnă „coastă de deal" (!?), ci „terasă de lut în jurul caselor țărănești"; cuvîntul se găsește, cu acest sens, la TDRG; cf. CADE, s.v. p o m n o l;

p o r o d i ț ă înseamnă „descendent, urmaș" (vezi citatele la p. 33 și 104), nu „neam, spiță"; cf. Ștefan Pașca, *op. cit.*, s.v., unde se dă și etimologia: srb. p ó r o d i c a „Nachkommenschaft";

p r e m î n d ă e glosat „parte ce revine cîntăreților de biserică din prisoase" (sic!). Cuvîntul are, ce e drept, și acest sens[2], dar nu în opera lui Pavel Dan: după cum putem citi la p. 304, iobagii (nu cîntăreții!) primesc premîndă, de la baron (și nu din prinoasele aduse la biserică!);

s î c i t o r (= sicitor, sucitor; p. 196, 211)[3] înseamnă „băț rotund și neted cu care se întinde aluatul", nu „făcăleț" (acestuia i se spune, în regiunea din care e originar, Pavel Dan în care se petrece acțiunea nuvelelor lui, m e l e s t e u sau m e s t e c ă t o r).

Foarte curios ni se pare felul cum e glosat verbul a s e t ă u i (derivat de la t ă u „baltă, lac"). Iată, mai întîi, frazele în care apare cuvîntul: *Soarele, sfîrîind în geamuri, curge în sală, tăuindu-se pe jos* (p. 174). *Unsoarea sărea afară din butoi, se tăuia prin odaie* (p. 322). Glosarea „a se bălăci" e cu atît mai inexplicabilă, cu cît editorul avea la îndemînă un pasaj care conține echivalentul exact al lui a s e t ă u i: *Din discul* (soarelui) *pe jumătate topit curge materia gălbuie băltuindu-se pe jos* (p. 110—111).

Autorul glosarului comite, cîteodată, erori la refacerea singularului de la substantivele atestate la plural[4]: de la u i o ș e (neutru!) se reface un singular u i o ș ă „scurtă de lînă", în loc de u i o ș (cf. h u i o ș „haină cu mîneci", la Ștefan Pașca, *op. cit.*); s c o v e r z i devine, la singular, s c o v a r g ă[5], în loc de s c o v a r d ă, și e glosat, greșit, „plăcintă", în loc de

---

[1] Scris, greșit, b i r a e. În treacăt fie spus, mai sînt și alte greșeli de ortografie. Vom da un singur exemplu: *în pietrii și în bolovani* (*Gînd romînesc*, IV, 1936, nr. 1, p. 26) devine *în pietrii și în bolovanii*, atît în volumul *Urcan Bătrînul. Nuvele*. Cu o introducere de Ion Chinezu, București, 1938, p. 213, cît și în ediția Potra (p. 207). Așadar, în loc să fie înlăturată o greșeală, s-a mai adăugat una. Din păcate, există și intervenții în limba operei lui Pavel Dan; acesta din urmă scrie g r u m a z i i (*Abecedar*, I, 1933, nr. 29—30, p. 6), nu g r u m a j i i, ca în ediția Florian Potra (p. 219). Nu e o problemă de ortografie!

[2] Vezi CADE, unde e vorba însă de „prinoase".

[3] Datorită, probabil, unei greșeli de tipar, în glosar a apărut s î c î i t o r.

[4] De ce nu se procedează la fel în toate cazurile, și pentru b i r a i e, p e n e, o g ă ș i i și p o g ă n i c i se păstrează pluralul?

[5] S c o v a r g ă e singularul de la s c o v e r g i, înregistrat de TDRG, s.v. s c o v a r d ă.

„clătită", în ciuda textului din care reiese că aceste două cuvinte nu sînt sinonime : *Ce ai făcut azi de mîncare?... — Tot scoverzi şi plăcinte* (p. 153).

Rîndurile de mai sus nu au urmărit altceva decît să atragă atenţia asupra unor greşeli care, fără prea mare greutate, ar putea fi evitate la o eventuală retipărire a *Scrierilor alese*. Operele regretatului scriitor, de la a cărui moarte se vor împlini în vara aceasta douăzeci de ani, merită să fie puse la îndemîna cititorului într-o ediţie îngrijită din toate punctele de vedere.

ANDREI AVRAM

RĂSPUNS CITITORILOR

G. BOBOC - Valea lui Mihai

1. *Întrebare* : — Cum se analizează sintactic versurile :

N-avem nici vreme de închinat
Căci vremea ni-e în mîni la voi,
Avem un suflet încă-n noi
Şi parcă l-aţi uitat!

Răspuns : Propoziţia întîi este principală regentă (trebuie spus „principală regentă" pentru că există şi principale neregente, precum şi regente care nu sînt propoziţii principale), a doua — subordonată cauzală, a treia — principală, a patra — adversativă, (Găsiţi explicaţii privitoare la *şi*, introducînd propoziţii adversative, în Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea) Fiind vorba de o propoziţie adversativă, ar fi trebuit ca la sfîrşitul versului al 3-lea să se pună virgulă.

Părerea — greşită — că propoziţia a 4-a este atributivă se explică prin aceea că adesea atributivele calificative echivalează cu nişte coordonate (de obicei copulative). În cazul de faţă : *Avem un suflet, şi parcă l-aţi uitat* = avem un suflet, pe care parcă l-aţi uitat, chiar dacă sensul e acelaşi, formal construcţiile nu trebuie confundate.

În legătură cu aceeaşi frază, ne întrebaţi care este predicatul propoziţiei a doua. Predicatul este numai *e*, deoarece are sensul „se află", „există".

Verbul *a avea* nu este auxiliar nici în propoziţia întîi, nici în a treia.

2. *Intrebare* : — Ce specii de propoziţii se găsesc în versurile :

Aţi pus cu toţii jurămînt
Să n-avem drepturi şi cuvînt;
Bătăi şi chinuri, cînd ţipăm
Obezi şi lanţ, cînd ne mişcăm
Şi plumb, cînd istoviţi strigăm
Că vrem pămînt!

Răspuns : Propoziţia întîi e principală regentă, a doua — completivă directă. O considerăm completivă (şi nu atributivă), nu pentru că răspunde la întrebarea *Ce-aţi pus?* sau *Ce-aţi jurat?* (Se poate obiecta că, la fel de bine, putem întreba *ce jurămînt*), ci pentru că *a pune jurămînt* este o locuţiune verbală (= a jura), determinată în întregimea ei de propoziţia a doua.

Propoziţia a treia este principală regentă eliptică şi cuprinde cuvintele: *Bătăi şi chinuri... obezi şi lanţ... şi plumb.* Celelalte trei propoziţii nu pun probleme, aşa că nu le mai discutăm.

În legătură cu alte probleme, ridicate de dv. într-o scrisoare anterioară — care ne-a parvenit cu mare întîrziere — aveţi dreptate semnalînd greşelile frecvente de exprimare sau de ortografie remarcate în şcoala unde lucraţi. E într-adevăr regretabil că nu toţi profesorii, indiferent de specialitate, aplică consecvent noile norme ortografice.

S. St.

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ nr. 3
BUCUREŞTI

Com. 593

Preţul Lei 2.—

I 8112

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÎNĂ

3

ANUL VI
MAI – IUNIE
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

1990

97

0 IIII 2005

I 8112

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

ULIM 2014

LIMBA ROMÎNĂ

2022

3

ANUL VI
MAI — IUNIE
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

2585/959

1964

COMITETUL DE REDACȚIE

D. MACREA - *redactor responsabil*; Acad. M. SADOVEANU; Acad. IORGU IORDAN; Acad. AL. ROSETTI; EUSEBIU CAMILAR, membru corespondent al Academiei R. P. R.; G. ISTRATE; V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU; C. OTOBÎCU; SORIN STATI; ST. TOMA.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÎNĂ*
BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., Telefon 3.85.05

SUMAR

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR — Pag.

D. MACREA, Despre definirea cuvintelor în „Dicţionarul limbii romîne literare contemporane" 5
ŞT. IACOB, Determinare şi individualizare 14

LIMBĂ LITERARĂ

GH. BULGĂR, Limba poetică a lui Oct. Goga 22

CULTIVAREA LIMBII

MARIUS SALA, Observaţii asupra limbii folosite în „Informaţia Bucureştiului" . . . 38

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

I. POPESCU, Pe marginea manualului de limbă latină 45
G. BELDESCU, Pentru un material didactic cu temă ortografică 53

PROBLEME DE FILOLOGIE

R. MUNTEANU, Probleme de textologie 63

CRONICĂ

G. BRÎNCUŞ şi E. ŞERBAN, Sesiunea ştiinţifică din martie 1957 a cadrelor didactice de la Facultatea de filologie din Bucureşti 72

RECENZII

Contribuţii la istoria limbii romîne literare în secolul al XXI-lea, Editura Academiei R.P.R., 1956, 280 p. (*C. Maneca*) 76
B. DELAVRANCEA, Opere, I, II, E.S.P.L.A., [Bucureşti], 1954, (*Al. Niculescu*). 81
Limba franceză, manual pentru clasa a IX-a, Editura de stat didactică şi pedagogică, [Bucureşti], 324 p. (*Sanda Stavrescu*) 84

NOTE BIBLIOGRAFICE

Acad. prof. IORGU IORDAN, Limba romînă contemporană, Editura Ministerului Învăţămîntului, [Bucureşti], 1956, 831 p. *(C. Otobîcu)* 86

Pag.

S. ULLMANN, Précis de sémantique française, Edition A. Francke, S. A. Berne, 380 p. (*C. Otobîcu*) 87

G. REVÉSZ, Origine et préhistoire du langage, Payot, Paris, 1950, 234 p. (*V. S.*) . 90

П. Я. Черных, Очерк русской исторической лексикологии издательство Московского университета, 1956, 143 p. *(I. Moise)* 91

Studii şi cercetări ştiinţifice, Filologie, anul VII, fasc. 1, 1956, Academia R.P.R., Filiala Iaşi, 167 p. (*V. Şuteu*) 93

NOTE

VL. KARAKULAKOV (Stalinabad, R.S.S. Tadjikă), Cu privire la dialectele limbii romîne 96

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

DESPRE DEFINIREA CUVINTELOR ÎN „DICŢIONARUL LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE"

DE

D. MACREA

În cadrul Institutelor de lingvistică din Bucureşti şi Cluj ale Academiei R.P.R. s-a desfăşurat în ultimii ani o intensă muncă lexicografică.

Din „Dicţionarul limbii romîne literare contemporane" au apărut pînă acum trei volume, iar al patrulea, cel din urmă, se află în corectură de tipar şi va apărea în cursul acestui an. Dicţionarul ilustrat şi etimologic, ediţie prescurtată într-un volum a dicţionarului mare, se află sub tipar. Sectorul de istoria limbii literare al Institutului de lingvistică din Bucureşti a început elaborarea „Dicţionarului limbii lui Eminescu", călăuzindu-se în această muncă după dicţionarele limbii lui Puşkin, Goethe şi Petöfi, care se lucrează în ţările de origine ale acestor mari poeţi.

Lexicografii romîni au adus o contribuţie importantă la strîngerea relaţiilor culturale între popoare, elaborînd o serie de mari dicţionare bilingve. Dicţionarele rus-romîn şi german-romîn, primul conţinînd 70.000 de cuvinte, iar al doilea peste 100.000, se găsesc sub tipar. S-a terminat elaborarea dicţionarului francez-romîn, care cuprinde peste 100.000 de cuvinte şi a celui englez-romîn, cuprinzînd 80.000 de cuvinte. Ele vor fi date la tipar în toamna acestui an. Dicţionarul polon-romîn se găseşte în prezent în revizie finală la Institutul de lingvistică din Varşovia. Un colectiv al Institutului de lingvistică din Bucureşti a colaborat la revizia finală a dicţionarului romîn-ceh, alcătuit de Institutul de lingvistică din Praga. Un alt colectiv al Institutului revizuieşte în prezent dicţionarul romîn-bulgar, alcătuit de Institutul de lingvistică din Sofia. Institutul de lingvistică din Cluj a terminat redactarea dicţionarului romîn-maghiar, care se găseşte acum în revizie finală la Budapesta şi a reluat lucrările începute înainte

de primul război mondial, la Sibiu, de învățatul sas A. Schullerus, pentru dicționarul graiurilor săsești. Același Institut lucrează în prezent, în colaborare cu secția de lingvistică din Iași, un dicționar de regionalisme.

Întocmirea acestor mari lucrări n-ar fi fost posibilă fără sprijinul material larg dat de conducerea statului nostru de democrație populară, care a înțeles însemnătatea deosebită a dicționarelor în opera de cultivare a limbii naționale, de răspîndire a culturii în mase și de apropiere între popoare.

Lingvistica romînească dispune în prezent de un însemnat număr de lexicografi cu experiență. La „Dicționarul limbii romîne literare contemporane" au lucrat 80 de redactori, iar la dicționarele bilingve peste 100. Acest număr mare de colaboratori se datorește faptului că dicționarele științifice, prin proporțiile lor vaste și prin dificultățile pe care le comportă elaborarea lor, nu pot fi terminate în timp util decît de colective mari de specialiști.

Activitatea lexicografică din țara noastră constituie pentru lingviștii romîni o școală bogată în învățăminte, care se impun a fi valorificate critic prin studii de sinteză cu caracter teoretic asupra vocabularului.

Elaborarea unei mari lucrări ca „Dicționarul limbii romîne literare contemporane", pe lîngă deschiderea de noi perspective de cercetare în problemele care privesc vocabularul romînesc, face posibilă formularea teoretică a principiilor ieșite din activitatea practică depusă atît de înaintași, cît mai ales de lexicografii de astăzi.

★

De la începutul secolului al XIX-lea s-a desfășurat la noi o bogată muncă lexicografică, dar studiul teoretic al principiilor vocabularului nu a constituit pentru lexicografii romîni o preocupare corespunzătoare. Puținele contribuții în domeniul teoriei vocabularului se găsesc mai cu seamă în prefețele diferitelor noastre dicționare. Ele se mărginesc însă, în general, la metodele de muncă folosite, fără a discuta principii generale privind vocabularul.

Lexicografia romînească a avut inițiative îndrăznețe în încercările ei de a elabora dicționarul limbii noastre. Dicționarul de la Buda, apărut în 1825, cuprinde traducerea cuvintelor romînești în limbile latină, germană și maghiară, indicînd în același timp și etimologia lor. Dicționarul lui A. de Cihac, scris în limba franceză (1871—1879), este primul dicționar etimologic științific al limbii romîne. Dicționarul lui A. T. Laurian și I. C. Massim (1873—1876) a încercat să latinizeze întregul vocabular al limbii noastre. „Etymologicum Magnum Romaniae" al lui Hasdeu a căutat să cuprindă vocabularul romînesc din toate timpurile, dar, fiind conceput în proporții prea vaste, el n-a putut fi întocmit și publicat decît pînă

la cuvîntul *bărbat*. În 1896, apare dicționarul lui Lazăr Șăineanu cu titlul îndrăzneț de „Dicționar universal al limbii romîne". Dicționarul romîn-german, în trei mari volume (1895—1925), al lui H. Tiktin este istoric și etimologic. Dicționarul Academiei Romîne (1906—1940), redactat sub conducerea lui Sextil Pușcariu, a căutat să cuprindă întregul vocabular romînesc, istoric, regional și literar și să dea etimologia fiecărui cuvînt. Au putut fi însă redactate și publicate numai literele A—C și F—L pînă la cuvîntul *lojniță*. „Dicționarul limbii romîne din trecut și de astăzi" (1932) al lui I. A. Candrea este istoric și etimologic.

Dintre autorii acestor dicționare numai B. P. Hasdeu, în prefața dicționarului său și Sextil Pușcariu, în studiile „Din perspectiva dicționarului" și „Dicționarul Academiei"[1], au făcut și unele considerații teoretice asupra cuvîntului și a vocabularului.

Îndrumările teoretice ale lui Sextil Pușcariu în domeniul lexicografiei au izvorît din preocuparea lui de a crea o școală de lexicografi romîni, care a putut să se dezvolte abia în condițiile de muncă de astăzi.

★

Dintre problemele lingvistice de bază pe care le pune cuvîntul în fața lexicografului, cea mai complexă este definirea sensurilor lui. De aceea, ne vom opri deocamdată asupra cîtorva din greutățile mai mari pe care le prezintă această problemă, folosind experiența cîștigată în elaborarea „Dicționarului limbii romîne literare contemporane".

Dacă fiecare cuvînt ar avea un singur sens, problema definirii cuvintelor ar fi relativ simplă. Dar cuvintele au în fiecare limbă un mare potențial semantic. Capacitatea semantică a cuvîntului nu se mărginește numai la semnificațiile proprii ale noțiunii pe care o denumește, ci este în funcție de categoria gramaticală căreia îi aparține cuvîntul, de contextul în care este întrebuințat, de corelația sinonimică, de coloritul stilistic pe care îl are.

Latura semantică a limbii face parte din structura ei și îi determină calitatea în aceeași măsură ca sistemul fonetic și structura gramaticală. De aceea, semantica este una din ramurile importante ale lingvisticii.

Sfera semantică diferă de la un cuvînt la altul. Cuvintele care denumesc noțiunile tehnice și științifice au în general sensuri limitate, pe cînd cele ale limbii curente se caracterizează, aproape toate, prin polisemantism.

Sensurile multiple ale cuvintelor și expresiile specifice fiecărei limbi naționale corespund bogăției prin care este exprimată realitatea în limba fiecărui popor. Ele sînt o dovadă a posibilităților creatoare ale limbii respective. Înregistrarea acestora în toată complexitatea lor,

[1] Sextil Pușcariu, *Din perspectiva dicționarului*, în „*Dacoromania*", vol. I, (1920—1921), p. 73—108 și în „*Dacoromania*" vol. II, (1921—1922), p. 19—84. Idem, „*Dicționarul Academiei*", București, 1926.

chiar pentru o perioadă scurtă din istoria unei limbi, constituie una din greutăţile mari ale muncii lexicografice. În această privinţă nu există dicţionare fără lipsuri. De aceea, una din ediţiile renumitului dicţionar german-francez şi francez-german de Sachs şi Vilatte are ca motto : „Enciclopediile şi dicţionarele au privilegiul de a fi incomplete".

A defini o noţiune exprimată printr-un cuvînt înseamnă a arăta conţinutul ei, notele ei esenţiale şi caracteristice.

După cerinţele logicii, o definiţie ştiinţifică constă în arătarea genului proxim şi a diferenţei specifice a unei noţiuni. Ea este totdeauna în funcţie de sistemul de clasificare a noţiunilor. De aceea, definiţiile noţiunilor din domeniile ştiinţelor naturii şi ştiinţelor sociale se schimbă încontinuu, după locul pe care aceste noţiuni îl dobîndesc, prin progresul ştiinţei, în sistemul de clasificare.

Notele noi descoperite în conţinutul noţiunilor impun deci elaborarea continuă a dicţionarelor explicative. Definiţiile noţiunilor de *om*, *pămînt*, *atom*, *idee*, *filozofie*, spre exemplu, diferă cu totul astăzi de cele din antichitate sau de la începuturile epocii moderne, reflectînd progresul cunoaşterii ştiinţifice. Cuvinte ca *a sta*, *a face*, *cald*, *rece* etc. au, spre deosebire de termenii ştiinţifici şi tehnici, un conţinut semantic foarte larg pe care dicţionarul este chemat să-l precizeze, aşa cum se află el în mintea vorbitorilor, în toată varietatea nuanţelor lui.

Dar definiţiile lingvistice, atît ale termenilor ştiinţifici şi tehnici, cît şi ale cuvintelor obişnuite, nu se pot mărgini numai la arătarea genului proxim şi a diferenţei specifice. Dicţionarul explică mijloacele lexicale prin care se exprimă într-o limbă noţiunile elaborate şi folosite de societate. Dacă pentru omul de ştiinţă cuvîntul *greutate* exprimă noţiunea de „forţă cu care un corp este atras spre pămînt în virtutea legii gravitaţiei ; gravitaţie", pentru vorbitorul obişnuit el este folosit ca mijloc pentru a exprima o mulţime de stări şi acţiuni cu sensuri foarte diferite de cel ştiinţific. Astfel, în vorbirea curentă, *greutate* înseamnă : „sarcină, povară, încărcătură", „lucru greu de făcut", „apăsare", „importanţă", „putere", „autoritate" („om cu greutate") etc.

Orice definiţie trebuie să îndeplinească cîteva condiţii fundamentale : să fie clară, precisă, scurtă, să poată forma în mintea cititorului imaginea exactă a obiectului sau a noţiunii definite.

Definirea fiecărei categorii de cuvinte — substantiv, adjectiv, verb, pronume, numeral, prepoziţie, conjuncţie etc. — prezintă probleme specifice pentru lexicograf.

Dintre substantive, termenii tehnici şi ştiinţifici ocupă un loc din ce în ce mai important în componenţa dicţionarelor moderne, datorită dezvoltării mari a ştiinţei în epoca noastră. În volumul I al „Dicţionarului limbii romîne literare contemporane", termenii ştiinţelor naturii formează apro-

ximativ 17%, iar cei ai științelor sociale, 8% din totalul cuvintelor. Redactorii dicționarului s-au străduit să-i definească într-o formă accesibilă unor cercuri cît mai largi. Definițiile acestor termeni, formulate de ei, au fost trimise spre verificare specialiștilor din 42 de specialități. Cu toate acestea, în volumul I al dicționarului s-au strecurat unele greșeli, deoarece verificatorii, deși specialiști valoroși în domeniile lor de activitate, n-au avut și o pregătire lexicografică corespunzătoare. Începînd cu volumul al doilea, situația a putut să fie îmbunătățită radical prin munca strînsă de colaborare, stabilită între redactorii dicționarului și cei ai „Lexiconului tehnic romîn", care posedă o bogată experiență lexicografică în urma elaborării acestei vaste lucrări[1]. Colaborarea a întîmpinat la început dificultăți, fiindcă redactorii Lexiconului propuneau pentru dicționar definiții enciclopedice. Dar rolul dicționarului este de a explica sensurile cuvintelor într-o formă cît mai accesibilă unei înțelegeri generale.

Pentru aprecierea deosebirii dintre definiția lingvistică și cea enciclopedică, vom compara definirea unor termeni de largă răspîndire din „Dicționarul limbii romîne literare contemporane" și din „Lexiconul tehnic romîn". Cuvîntul *galben* este definit în dicționar: „Una dintre culorile spectrului solar, situată între portocaliu și verde; de culoarea aurului, a cerii, a lămîii, a șofranului etc.", pe cînd în „Lexiconul tehnic romîn" el este definit: „Calitatea senzației de lumină produsă de o radiație electromagnetică, avînd lungimea de undă cuprinsă între cca 5.600 și 5.900 Å (galben monocromatic), sau de un amestec al acestor radiații". Cuvîntul *metal* este definit în dicționar: „Element chimic, cu un luciu caracteristic, bun conducător de căldură și electricitate, maleabil și ductil, de obicei solid la temperatură obișnuită, care se găsește în natură în stare nativă sau sub formă de săruri, oxizi etc.", iar în „Lexiconul tehnic romîn": „Din punct de vedere chimic se numește metal un element al cărui potențial de ionizare este mic și deci ai cărui atomi pierd ușor electroni și se transformă în ioni pozitivi, atît prin dizolvarea în apă sau în alte lichide polare ale anumitor compuși ai elementului, cît și, uneori, în urma ridicării temperaturii vaporilor compușilor respectivi sau în urma ciocnirii moleculelor acestor compuși de către particule repezi". *Fontă* este definit în dicționar: „Aliaj de fier și carbon, conținînd peste 1,7% carbon, produs de obicei în furnale înalte; tuci", iar în „Lexiconul tehnic romîn": „Aliaj fier-carbon cu peste 1,7% carbon (fie sub formă de carbură de fier, fie sub formă de grafit) și, uneori, cu alți metaloizi (sulf, siliciu, fosfor etc.) sau metale (mangan, nichel etc.). Unele aliaje fier-carbon, cu peste 1,7% C și cu metale de adaos, care se pot căli și au rezistențe mari, se numesc oțeluri speciale. Fonta se topește între 1050°—1250°, este ușor de turnat, nu suportă deformații la cald sau la rece (nu se poate forja, lamina sau trage)..."

[1] *Lexiconul tehnic romîn*, vol. I—VII, București, 1949-1955.

Într-un dicționar special tehnic, numele noțiunilor, adică termenii sau cuvintele care le denumesc, sînt definite mai cuprinzător decît într-un dicționar al limbii comune, definițiile fiind completate cu numeroase explicații tehnice, mai greu accesibile cercurilor largi. Dicționarul limbii comune se adresează însă, în primul rînd, acestor cercuri.

Cuvintele care denumesc noțiuni concrete ca, spre exemplu, numele de plante și de animale nu sînt nici ele atît de ușor de definit cum s-ar putea crede. A defini o plantă sau un animal în termenii proprii tratatelor științifice, numai prin arătarea genului proxim și a diferenței specifice, înseamnă a nu trezi în mintea majorității celor ce consultă dicționarul imaginea noțiunii respective din pricina caracterului prea abstract al definiției științifice. Noțiunea de *cal* este definită, spre exemplu, în „Enciclopedia sovietică" : „Animal cu copita nedespicată, din ordinul equus, familia echideelor". În „Dicționarul limbii romîne literare contemporane", aceeași noțiune este definită : „Animal domestic, ierbivor, cu copita nedespicată, care servește omului la călărie, la tras vehicule și la dus poveri". Notele din conținutul noțiunii, enumerate în definiția lingvistică, au un caracter științific, dar sînt însoțite de elemente din experiența comună care ajută să se formeze în mintea cititorului imaginea care corespunde acestei noțiuni. În definițiile numelor de plante și de animale, dicționarul face apel în măsură largă la elemente descriptive caracteristice. Acestea nu sînt totuși suficiente pentru a elimina confuziile între speciile apropiate. De aceea, orice dicționar științific este obligat să dea și numirea latină consacrată.

Unele dicționare, în dorința de a aduce precizări cît mai complete pentru noțiunile concrete, dau și ilustrații ale obiectelor respective, ceea ce constituie un ajutor important pentru înțelegerea cuvîntului. În „Dicționarul limbii romîne literare contemporane" într-un volum, s-a considerat necesar să se adopte această metodă, însoțind unele definiții cu ilustrații.

Definirea termenilor din domeniul științelor sociale constituie pentru lexicograf o muncă specială, deoarece conținutul acestor termeni se modifică de la un regim social la altul. Termeni ca *democrație*, *revoluție*, *contrarevoluție*, *plusvaloare*, *colonialism* etc. au primit înțelesuri noi în funcție de nivelul cunoașterii legilor de dezvoltare a societății.

Dacă definirea termenilor sociali și politici în „Dicționarul limbii romîne literare contemporane" oglindește o anumită concepție politică și socială, trebuie precizat că orice dicționar reflectă concepția politică a epocii în care este elaborat. Aceasta o impune însăși natura cuvîntului și a vocabularului în care se imprimă totdeauna, cu mare rapiditate, amprenta actualității. De aceea, nu există dicționar care să nu înfățișeze, conștient sau nu, terminologia politică și socială prin optica ideologiei epocii în

care a fost elaborat. „Dicționarul limbii romîne literare contemporane", cuprinzînd numeroși termeni caracteristici perioadei de construire a socialismului, i-a definit după concepția materialist-dialectică care stă la baza întregii lucrări și a întregii activități științifice de astăzi din țara noastră.

★

Cel mai bogat material al unui dicționar îl constituie, desigur, cuvintele obișnuite din vorbirea curentă, a căror definire prezintă dificultăți specifice pentru lexicograf din cauza sensurilor multiple pe care aceste cuvinte le au în diferite expresii, îmbinări frazeologice și stilistice, în limbajul diferitelor profesiuni etc. Verbe de mare întrebuințare ca *a face*, *a fi*, *a avea*, *a da*, *a sta*, *a lega* și altele, mai ales cele de origine latină, au o atît de mare pluralitate de sensuri și funcțiuni, încît dicționarele abia le pot cuprinde. De aceea, pentru a ilustra numeroasele sensuri și nuanțe stilistice ale verbului *a avea* a trebuit să se dea în „Dicționarul limbii romîne literare contemporane" 87 de citate, pentru verbul *a băga*, 74, iar pentru *cap*, 122. Un număr mare de citate a fost necesar să fie dat pentru așa-numitele unelte gramaticale, în special pentru prepoziții și conjuncții, care neavînd o existență independentă în vorbire nu au un înțeles al lor propriu. De aceea, problemele pe care le ridică asemenea cuvinte lexicografului, fiind exclusiv de gramatică, el este nevoit să definească deci nu sensuri, pe care acestea nu le au, ci funcțiunile lor gramaticale, fiind totdeauna obligat să le ilustreze prin citate.

Cum a procedat „Dicționarul limbii romîne literare contemporane" în fața marii varietăți de sensuri ale cuvintelor obișnuite?

După definirea celui mai general și mai frecvent sens al cuvîntului, sînt definite și înșirate, în ordinea frecvenței lor, sensurile speciale. Astfel, spre exemplu, sensul general al cuvîntului *colț* este definit : „Punct unde se întîlnesc două (sau mai multe) laturi ale unui obiect sau ale unei figuri". Acest sens general al cuvîntului este completat prin înșirarea sensurilor lui secundare în ordinea frecvenței lor în contexte, în expresii figurate etc. : *colțul străzii*, *colț de pîine*, *colțul greblei*, *colțul ierbii* etc., care au toate un sens specific. Înșirarea sensurilor diferite pe care le au cuvintele și expresiile întregește și precizează ceea ce definițiile nu pot cuprinde în termenii lor prea generali. Ilustrarea sensurilor și a expresiilor prin citate, care sînt un auxiliar indispensabil în munca lexicografică, a fost făcută în „Dicționarul limbii romîne literare contemporane" pornindu-se de la autorii de astăzi spre cei din trecut, deoarece acest dicționar este, în primul rînd, al limbii de astăzi.

Ordinea în care trebuie înfățișate într-un dicționar sensurile cuvintelor a fost mult discutată în lexicografie, precizîndu-se în această materie două puncte de vedere diferite : unul istoric, de redare a sensurilor în ordinea

dezvoltării lor cronologice şi altul de redare a lor, pornindu-se de la sensul cel mai general răspîndit şi mai frecvent spre cele de circulaţie mai restrînsă.

Acest din urmă criteriu, adoptat în „Dicţionarul limbii romîne literare contemporane", este mai practic şi mai potrivit rostului unui dicţionar explicativ care se adresează maselor largi.

Limba serveşte în societate ca instrument de comunicare, schimb de idei şi de cunoaştere. De aceea, sensul cuvîntului pe care un dicţionar al limbii contemporane este firesc să-l înfăţişeze mai întîi este cel care are circulaţia cea mai generală şi mai frecventă. În această ordine a fost redat sensul cuvintelor în primele volume ale marelui „Dicţionar al limbii ruse literare contemporane" (în curs de apariţie), precum şi în dicţionarele ce se elaborează în ţările de democraţie populară. Acest criteriu nu este nou. El a fost folosit în secolul al XIX-lea, spre exemplu, în marele „Dicţionar al limbii italiene" al lui Tomaseo (1865—1879).

Numeroase alte dicţionare au folosit şi folosesc ordinea istorică, adică a redării sensurilor cuvintelor în ordinea dezvoltării lor cronologice. Această metodă a dominat aproape întreaga lexicografie a secolului al XIX-lea în toate ţările. În dicţionarele istorice se urmăreşte întocmirea biografiei fiecărui cuvînt cu specială privire la sensurile lui din trecut. Dar într-un dicţionar al limbii contemporane, prezentarea sensurilor cuvintelor în ordinea frecvenţei sau a circulaţiei lor nu este mai puţin ştiinţifică decît cea cronologică în dicţionarele istorice, deoarece principiul frecvenţei sau al circulaţiei este şi el un principiu ştiinţific incontestabil, care a fost formulat, pentru întîia oară în lingvistica mondială, de un lingvist romîn, B. P. Hasdeu. Este vorba de două tipuri diferite de dicţionare, ambele consacrate în lexicografie. Dicţionarul istoric este o operă destinată în primul rînd lingviştilor, pentru explicarea istorică a faptelor de vocabular. Vorbitorul obişnuit doreşte însă — aceasta i-o impune viaţa în societate — să cunoască şi să stăpînească cît mai bine limba contemporană, în forma ei cea mai îngrijită. În acest scop, în „Dicţionarul limbii romîne literare contemporane", fiecare cuvînt este caracterizat în funcţie de rolul pe care îl are astăzi în limbă. Dicţionarul ia atitudine faţă de fiecare cuvînt, sens şi funcţiune, arătînd ce este învechit, rar, livresc, regional, familiar, creaţie, personală, slavonism, turcism, latinism, franţuzism, argotic, depreciativ etc. El indică de asemenea, pentru cuvintele speciale, domeniile în care acestea sînt folosite : zoologie, botanică, tehnică, filozofie etc. Aceste indicaţii completează şi ele înţelesurile cuvintelor cuprinse în definiţii, în prezentarea sensurilor şi în citate.

Adoptînd criteriul circulaţiei în prezentarea sensurilor cuvintelor, în „Dicţionarul limbii romîne literare contemporane" nu a fost necesar să se dea etimologia. În cele mai multe cazuri, sensurile etimologice şi cele actuale nu coincid, fiindcă de la originea lor pînă astăzi cuvintele au suferit nume-

roase transformări semantice. Fiind un dicționar explicativ al limbii de astăzi, „Dicționarul limbii romîne literare contemporane" nu a dat deci etimologia, fiindcă aceasta nu putea lămuri decît într-o măsură redusă înțelesul actual al cuvintelor. Studiul etimologiei cuvintelor, cu explicațiile corespunzătoare ale schimbărilor de formă și de sens ale acestora de-a lungul timpului, va forma obiectul unui dicționar etimologic special al limbii romîne. Totuși, dorința explicării etimologice a cuvintelor este atît de înrădăcinată la noi, încît în ediția într-un volum a „Dicționarului limbii romîne literare contemporane", care se află sub tipar, a fost satisfăcută și această cerință, indicîndu-se etimologia cuvintelor.

DETERMINARE ŞI INDIVIDUALIZARE

DE

ŞT. IACOB

Noţiunile exprimate prin substantive se prezintă în vorbire, de obicei, în două forme : fie determinate, fie individualizate. Fiindcă în problema definirii acestor doi termeni şi în problema mijloacelor prin care se realizează cele două operaţii la care se referă ei, pluteşte oarecare lipsă de precizie, ne vom strădui ca, în rîndurile de mai jos, să le precizăm şi să arătăm baza lor logică.

Înţelegem prin determinarea unei noţiuni micşorarea sferei ei. Determinarea se poate face calitativ, cantitativ sau în ambele chipuri deodată. Ea este calitativă atunci cînd micşorarea sferei se face în funcţie de o notă secundară (neesenţială) a noţiunii. În versurile lui M. Beniuc :

Iar de va fi ca steaua mea să cadă
'Nainte de soroc, pe drumul greu,
Un alt fecior cu frunte de zăpadă
Va duce mai departe drumul meu,
(„Drumul meu")

noţiunea *drum greu*, în care nota *greu* nu este esenţială, devine astfel restrînsă numai pînă la limita prezenţei acestei note, dat fiind că poate fi şi altfel de drum, uşor. De asemenea, în expresia *fecior cu frunte de zăpadă*, atributele *cu frunte de zăpadă* determină substantivul *fecior* printr-o notă neesenţială, care restrînge şi ea sfera noţiunii, la limita prezenţei ei.

După cît se poate vedea chiar din citatul dat, determinarea calitativă se obţine prin adjective.

Nu constituie o determinare calitativă atributul stilistic (epitetul), a cărui tendinţă este să exprime o notă caracteristică. Exemplu în :

Soarele rotund și palid se prevede printre nori
(V. Alecsandri, „Iarna")

atributele *rotund* și *palid* nu sînt determinative, ci au funcțiune de epitete.

Mai adăugam că la determinarea calitativă contribuie și mijloacele gradării : comparativul, superlativul, care efectuează limitări ale sferei la noțiuni deja determinate o dată calitativ, prin atribute. *Om foarte bun* este o limitare a lui *om bun*.

Determinarea este cantitativă atunci cînd micșorarea sferei se face la noțiunea considerată cu tot conținutul ei calitativ, fără a ține seama de vreo notă particulară. Ea se face prin numerale. În versurile lui Coșbuc :

Trei pași la stînga binișor
Și alți trei pași la dreapta lor
(„Nunta Zamfirei")

substantivul *pași* este determinat cantitativ prin numeralul *trei*.

Determinarea cantitativă se poate îmbina cu cea calitativă. În propoziția lui Creangă : . . .*un țap și două capre slabe și rîioase era toată averea Irinucăi* („Amintiri"), substantivul *capre*, determinat calitativ prin atributele *slabe* și *rîioase*, note accidentale, este determinat și cantitativ, prin numeralul *două*.

O determinare atît calitativă, cît și cantitativă se face prin atributul genitival. În noțiunea *coama calului*, substantivul *coama* are sfera limitată atît din cauza reducerii lui la limitele unei specii animale, cît și din cauză că unele note proprii fac să se deosebească coama calului de a altor animale, de pildă de a leului.

Determinarea cantitativă privește două tipuri de noțiuni : noțiunea *continuă* (ex. *aer*, *nisip*) și noțiunea *discontinuă* (ex. *om*, *carte* etc.), cu alte cuvinte : substanță și corp finit. În primul caz se folosesc ca determinative adjectivele cantitative : *puțin*, *cîtva*, *mult*, *tot* ; în al doilea caz, numerele (cardinalele) : *unu*, *doi* etc. și derivatele lor : ordinalele (*al doilea* etc.) și distributivele (*cîte doi* etc.).

Destul de des un substantiv este determinat cantitativ de un alt substantiv. În cazul acesta, cel care determină își pierde calitatea sa de noțiune independentă și devine determinativ.

În propoziția *Se scutură din salcîmi o ploaie de miresme* (Delavrancea, „Bunicul"), substantivul *o ploaie* devine determinantul cantitativ al lui *miresme*. Tot așa, în versurile lui Beniuc :

E sătul de iarbă și otavă
Ii voi da un troc de jar la prînz

un troc devine determinantul cantitativ al lui *jar*.

Uneori, un substantiv nume de corp devine unitate de măsură pentru alt substantiv ; în acest caz se adaugă și determinante numerale : *un litru de lapte, două kilograme de mere* etc. O unitate de măsură asemănătoare avem și în expresia *un pahar de apă*, în care *un pahar* rămîne determinativ pe lîngă *apă*. Altfel stau lucrurile cu expresia *un pahar cu apă*, în care *cu apă* devine atribut cu rol de determinant al lui *pahar*.

Determinarea fundamentală a noțiunii este însă cea efectuată prin categoriile gramaticale. Înțelegem prin categorie gramaticală exprimarea unei noțiuni de bază, prin morfeme.

O determinare cantitativă se face cu ajutorul categoriei numărului în care avem *singularul* pentru aspectul continuu al noțiunii și *pluralul* pentru noțiunea discontinuă.

Ajunși aici se impune să facem distincția necesară între singularitate, unitate și individualitate. Noi socotim că forma singulară a substantivului exprimă aspectul general al noțiunii. Prin *om* (singular) nu înțelegem nici *un om* (unitate), nici *cutare om* (individualitate), ci noțiunea în sine, ca specie. Spre deosebire de singularitate, unitatea arată un individ sau un exemplar oarecare din specie, iar individualitatea este un anumit individ, izolat de specie, avînd notele sale proprii care îl fac să nu se confunde cu ceilalți indivizi ai speciei.

Cînd rostim propoziții ca : *Bradul este o gimnospermă, Adevărul este o hrană a minții, Lupul trăiește în pădure*, nu ne gîndim de loc la cîte un individ din specia respectivă, ci la specia întreagă. Dacă am folosi în astfel de propoziții forma pluralului : *Brazii sînt gimnosperme, Adevărurile sînt o hrană a minții, Lupii trăiesc în pădure*, am exprima același lucru, cu deosebirea că nu luăm noțiunea sub aspectul ei unitar, ci sub acela al unei sume de indivizi disparați. Iată bunăoară o frază dintr-un articol de T. Arghezi :

Pe vremuri, viața reprezentativă se prezenta ca o menajerie în care au dreptul să figureze tigrii, leii, leopardul, elefanții „Contemporanul" 2(536).

În acest text sînt date cu același înțeles generic și singularul *leopardul* și pluralul *leii*.

În limba romînă pluralitatea se exprimă prin terminațiile *-i* și *-e* (*pom — pomi, scaun — scaune*). Terminația *-uri* tinde a avea rolul să dea mai mult nota de varietate, ca în *corp — corpuri, mîncări — mîncăruri*, și ca atare ea poate fi găsită și la acele cuvinte care denumesc noțiuni continue : *zemuri, cărnuri, nisipuri, adevăruri* etc.

Noțiunea, atît sub aspectul de singularitate, cît și sub cel de pluralitate mai este supusă, din punct de vedere cantitativ, unei alte determinări importante : aceea care în limba romînă se face cu ajutorul arti-

colului, devenit de fapt un morfem. Asupra funcțiunii semantice a articolului ne vedem nevoiți a stărui.

În cărțile de gramatică se spune vag că articolul „precizează" înțelesul substantivului sau că rolul lui este „individualizarea obiectelor". Asemenea explicații fiind nedovedite, vom încerca să definim în cele ce urmează funcțiunea logică specifică articolului.

Rolul articolului — în limba romînă — este să dea nota de *integritate* singularului și pe cea de *totalitate* pluralului. Vrem, anume, să punem articolul în funcție de categoria logică parte — întreg. Un prim indiciu al acestei funcțiuni îl avem în faptul că după numeralul *tot*, orice substantiv trebuie să fie articulat : *toată vremea*, *toți oamenii* ; și, dimpotrivă, după numerale cu caracter partitiv, substantivul nu poate fi articulat : *multă vreme*, *cîțiva oameni* etc.

În vorbirea curentă putem observa acest lucru. Zicem : Am băut *apă* din pahar (subînțeles : o parte din ea), dar : Am băut *apa* din pahar (subînțeles : toată) ; sau : *Muncitori* ies din uzină (o parte) ; dar : *Muncitorii* ies din uzină (toți). Firește, e vorba aici de o totalitate logică : Chiar dacă pe pereții paharului va mai fi rămas o picătură de apă, chiar dacă în uzină va mai fi rămas vreun muncitor, în proporțiile de mai sus, vorbitorul pleacă de la ideea întregului, iar aceasta formează conținutul logic al articolului. O astfel de totalitate logică avem, de pildă, în textul :

„*Membrii sindicatului salariaților din instituțiile de artă, cinematografie și radio, au primit ieri după masă, în clubul lor, vizita unui oaspete drag . . .*" („Scînteia", nr. 2588),

în care nu trebuie să pretindem că absolut toți membrii sindicatului să fi fost de față, ci să înțelegem că sindicatul, ca organizație care reprezintă pe toți membrii, a primit pe oaspete, chiar dacă o parte au lipsit.

Datorită articolului, în limba romînă se pot exprima judecăți universale fără a mai fi nevoie de numeralul *tot*, care, de pildă, în limba latină este necesar. În romînă, străvechea premisă socratică se poate formula astfel : *Oamenii sînt muritori*, subînțelegîndu-se că *toți oamenii*, pe cînd în limba latină dacă se zicea *Homines mortales sunt* și nu *Omnes* (toți) *homines mortales sunt*, nu s-ar fi înțeles că toți. Iată deci că articolul a ajuns să țină locul adjectivului cantitativ al totalității (tot).

În raportul dintre două noțiuni folosite într-o judecată, forma articulată este „specia", pe care o luăm în întregul ei, iar forma nearticulată este „genul", pe care îl luăm în parte. Nu putem zice : *Calul este animalul* (ambele articulate), fiindcă a doua noțiune o luăm numai parțial (în afară de cal mai sînt și alte animale). Corect este : *Calul* (articulat) *este animal* (nearticulat). La fel, este incorect : *Textiliștii sînt muncitorii*, dar este corect : *Textiliștii sînt muncitori*.

Cum s-a ajuns să se atribuie articolului rol individualizator? De bună seamă, atribuindu-i-se rolul altor cuvinte, care servesc ca atribute.

Să luăm un exemplu chiar din „Gramatica Academiei R.P.R." :

Iar în ochii ei albaştri
Toate basmele s-adună
(Eminescu, „Crăiasa din poveşti").

Se pretinde că aici individualizarea substantivului *ochii* se datoreşte articolului. Noi socotim, dimpotrivă, că nu se datoreşte articolului, ci atributului *ei*. Dacă articolul individualizează, de ce nu se întîmplă acelaşi lucru şi cu cuvîntul *basmele* din acelaşi text? Acest cuvînt, cu toate că este articulat, nu are înţelesul de anumite basme, ci de basme în general.

O impresie mai puternică în ce priveşte pretinsa funcţiune de individualizare a articolului produc acele texte în care atributele care individualizează, lipsind din text, sînt numai subînţelese din context. Iată un exemplu de acest fel :

Şi s-a ivit
O umbră la zăbrele
Şi umbra e lumina lor
(A. Toma, „Printre zăbrele").

Este adevărat că aici *umbra* nu este o umbră în general, ci o anumită umbră. Dar nici aici individualizarea nu provine din articol, ci din modul de exprimare eliptică îngăduită de context. Ar trebui să fie : „Şi umbra (subînţeles : *care s-a ivit la zăbrele*) e lumina lor".

Cuvintele articulate sînt întrebuinţate foarte des cu înţeles general. În :

Nalt cît casa,
Verde ca mătasea,
Dulce ca mierea
. . . . . .

nu este vorba, desigur, de o anumită casă, de o anumită mătase sau miere, ci de noţiunile acestea luate în înţelesul lor general.

Din exemplele discutate mai sus se vede că afirmaţia privitoare la funcţiunea individualizatoare a articolului nu se poate susţine.

Articolul îşi păstrează o funcţiune specifică în cadrul procesului de determinare cantitativă a noţiunii şi anume aceea de a arăta întregul, adică integritatea noţiunii cînd are formă singulară şi totalitatea ei cînd are formă plurală. Noţiunea determinată prin articol poate fi şi una determinată calitativ prin atribute. De exemplu expresia *oamenii harnici* indică o totalitate însă numai aceea a oamenilor harnici ; din contra, *oameni harnici* înseamnă o pluralitate de oameni harnici, dar nu toţi.

Și articolul adjectival are această calitate. Mai întîi el se leagă de substantivul articulat enclitic : *fata cea cuminte, ostașul cel viteaz*, ceea ce denotă că articolul enclitic și cel adjectival au funcțiune comună. Această comunitate funcțională explică de ce uneori ele se pot înlocui.

În propoziția : „Toți *cei patru frați* aveau ceasornice la fel" (Camil Petrescu, „Un om între oameni"), substantivul *frați* este dispensat de articolul enclitic, prin prezența celui adjectival proclitic ; dacă ar lipsi *cei*, ar trebui spus : *toți patru frații*. Tot așa, cînd adjectivul precede substantivul și ar trebui să fie el articulat enclitic (*viteazul ostaș, cumintea fată*), dacă vrem să folosim articolul proclitic, acesta capătă funcțiunea celui enclitic : *cel viteaz ostaș, cea cuminte fată*.

Cît privește pe *un* și *o* cu rol de articole nehotărîte, ele sînt „nehotărîte" în sensul că oscilează în a indica întregul sau partea, avînd cînd un înțeles, cînd pe celălalt. Spre exemplu în :

O lume toată-nțelegea (Eminescu, „Pe lîngă plopii fără soț"),

o lume este echivalent cu *lumea* (articulat), căci s-ar putea zice : *Lumea toată-nțelegea* ; pe cînd în : *Să răsuflu un aer mai slobod, mai curat* (Gr. Alexandrescu, „Anul 1840") *un aer* este echivalent cu *aer* (nearticulat), căci s-ar putea zice : *Să răsuflu aer mai slobod, mai curat*, — fără a se schimba, prin aceasta, înțelesul propoziției.

În unele cărți de gramatică se dau astfel de exemple de articole nehotărîte :

***Un** stejar străjuia la marginea drumului* ; ***Un** ciobănaș îmi ieși în cale.*

În astfel de cazuri — după părerea noastră — cuvîntul *un* nu poate fi înlocuit prin forma articulată sau prin cea nearticulată ; se poate discuta dacă el este numeral cardinal sau pronume nehotărît (oarecare), în nici un caz articol nehotărît. Dacă *un* ar fi aici articol nehotărît, el ar trebui, în lumina tezei noastre, să poată fi înlocuit fără schimbarea înțelesului, fie cu forma nearticulată, fie cu cea articulată a substantivului ; dar e clar că nu putem zice : *Ciobănaș îmi ieși în cale*, iar dacă zicem : *Ciobănașul îmi ieși în cale*, schimbăm înțelesul. Nu e același lucru ca, bunăoară, în propoziția : (Iordan) *era un om blînd și domol* (Sadoveanu, „Mitrea Cocor"), în care se exprimă exact ceea ce s-ar exprima și prin propoziția : *Era om blînd și domol*, deoarece aici acel *un* nu are sens nici de numeral, nici de pronume. Astfel stînd lucrurile, rămîne ca pe *un* din exemplul anterior (un ciobănaș) să-l considerăm numeral cardinal, dacă vrem să afirmăm că unul, nu mai mulți ciobănași, mi-a ieșit în cale ; și să-l considerăm pronume nehotărît, dacă îl luăm cu înțelesul de *oarecare*.

Să vedem acum care sînt mijloacele prin care se face individualizarea.

Dacă un obiect există în lume într-un singur exemplar, el nu are nevoie de determinante individualizatoare, căci este individual prin sine însuși. De exemplu, luna de pe cer, în accepția ei populară, este una singură, totdeauna individuală, ca și soarele. În :

Soarele și luna
Mi-au ținut cununa („Miorița")

cuvintele *soarele* și *luna* sînt prin natura lor individuale. Tot așa, cînd folosim o noțiune în înțeles concretizat, ea poate căpăta caracter individual. Bunăoară cînd în basm citim că : *fetița s-a întîlnit cu lupul*, prin cuvîntul *lupul* nu trebuie să înțelegem un lup dintre mulți alții, ci noțiunea de lup, ca și cînd lupul ar fi unul singur în lume.

La substantivele nume comune, individualizarea se face prin nume proprii. Cuvîntul *cal* este nume comun ; *Murgu* sau *Vîntuleț*, nume proprii date anumitor cai, sînt termeni individualizatori.

Dar a da nume tuturor ființelor sau obiectelor, individual luate, este o imposibilitate. De aceea se dau nume individuale unui număr limitat de lucruri, iar pentru restul — imens de multe — se folosește în limbă un sistem închis de cuvinte, anume, *pronumele*, care constituie un alt mijloc de individualizare.

Cu ajutorul pronumelor putem individualiza pornind, în ultimă analiză, tot de la nume proprii sau de la noțiuni individualizate.

Să presupunem că citim următorul text de M. Sadoveanu :

Eu știu de la bunicul Manole multe istorii vechi. Deștepta el din cînd în cînd lumea lui, a tinereții adormite în veșnică liniște. Pronumele *eu* individualizează prin aceea că știm cine este povestitorul ; pronumele *el*, prin aceea că este legat de numele bunicului (*povestitorului*) Manole ; *lui* individualizează substantivul *lumea* tot prin corelație cu acele nume, iar pentru *tinereții adormite*, pronumele *lui* nu se mai repetă, fiind subînțeles.

De pronume este nevoie mai ales la individualizarea obiectelor cărora nu li se dau nume proprii. În : *Cristophi își pipăia în neștire mustața neagră* (Camil Petrescu, „Un om între oameni"), noi știm că este vorba despre *mustața neagră* a lui Cristophi, datorită pronumelui *își*.

Cînd Ipsilanti zice lui Păturică : *Ține hîrtia aceasta și silește-te cît vei putea să împlinești poruncile mele* (N. Filimon, „Ciocoii vechi și noi"), știm despre care anume hîrtie și despre care anume porunci este vorba, datorită pronumelor *aceasta* și respectiv *mele*.

În vorbire, adesea numele propriu care individualizează este subînțeles din context. Nuvela „Județ al sărmanilor" de M. Sadoveanu se termină cu cuvintele : *Sfîrșindu-și povestirea, ciobanul pufni spre flăcări*

amărăciunea pe care o avea încă în el. Cuvîntul *ciobanul* nu explică, desigur, noțiunea generală de cioban ci arată că e vorba de un anumit cioban, de o persoană individuală. Ar fi trebuit să se zică *ciobanul Constantin Moțoc*, dar, deși numele propriu nu s-a mai repetat, noi știm dinainte că e vorba despre el. Acest înțeles individual nu este dat de articol substantivului ciobanul. Articolul este necesar aici fiindcă individualitatea este un întreg.

Și pronumele pot fi absente și subînțelese, așa cum am arătat în două locuri mai sus. Într-o frază ca următoarea : *Apoi cheamă pe tata și-i zice hotărîtor : Spune-i și dumneata băietului, omule, ce se cuvine* (I. Creangă) cuvîntul *tata* ar trebui să fie urmat de pronumele *meu*, iar cuvîntul *băietului*, de pronumele *acestuia* ; dar aceste pronume se subînțeleg așa de bine, încît prezența lor e inutilă.

Numele propriu și pronumele, subînțelese din context, își îndeplinesc, chiar absente fiind, funcțiunea lor de termeni individualizatori.

Ca urmare a explicațiilor din rîndurile de mai sus, se impune concluzia că articolul nu are funcțiune de individualizator. Atît în cadrul aspectului general, cît și în cadrul aspectului individual al noțiunii, el dă nota întregului, spre deosebire de forma nearticulată, care dă nota de parte din întreg.

Cît privește individualizarea, aceasta este sarcina numelor proprii și a pronumelor. Orice confuzie de roluri între cele două părți de vorbire puse în discuție, articole și pronume, se poate evita prin analiza nu numai a textului gramatical, ci și a contextului, precum și a sensului logic, avînd în vedere frecventa exprimare eliptică în graiul viu și în limba operelor literare.

LIMBA POETICĂ A LUI OCT. GOGA

DE

GH. BULGĂR

Ca poet Octavian Goga s-a impus în primul deceniu al acestui veac atît prin originalitatea ideilor, prin puternica imagine realistă a vieții poporului romîn din Ardealul înrobit de monarhia habsburgică, cît și prin forța expresivă a limbii și stilului său artistic. Personalitatea creatoare a scriitorului s-a conturat pe deplin în primul său volum de versuri apărut la Budapesta, la sfîrșitul anului 1905, purtînd titlul simplu „Poezii".

În acest volum s-au sintetizat concepția și procedeele artistice care au cîștigat repede și unanim adeziunea cititorilor și a criticii literare. Academia Romînă, pe baza raportului lui Titu Maiorescu [1], a și premiat volumul, la numai cîteva luni de la apariția lui. Încă foarte tînăr (avea abia 25 de ani), O. Goga devine poet național. Faptul e explicabil dacă ținem seama că într-un moment istoric de înverșunare contra oprimării politice și sociale versul inspirat al poetului exprima într-o formă nouă, atrăgătoare, tristețea oprimării și năzuințele ardelene spre eliberare:

Dă-mi tot amarul, toată truda,
Atîtor patimi fără leacuri,
Dă-mi viforul în care urlă
Și gem robiile de veacuri.
— De mult plîng umilții-n umbră,
Cu umeri gîrbovi de povară...
Durerea lor înfricoșată
În inimă, tu mi-o coboară.

(„Rugăciune")

[1] *Analele Academiei Romîne*, S. II, t. XXVIII, partea ad-tivă, 1905—1906, p. 272. Citim aici: „Sîntem mișcați de puterea unui limbagiu poetic".

Mesajul acesta suna nu ca o rugăciune umilită, resemnată, ci ca un preludiu al răzvrătirii care, mocnind de veacuri, se pregătea să se dezlănțuie cu o violență necunoscută. Cuvîntul și tonul poetului nou erau *altceva* decît ne spuseseră pînă atunci poeții noștri. Goga identificîndu-se cu trecutul poporului în numele căruia vorbea, călăuzit de aceleași sentimente care stăpîneau imensa majoritate a ardelenilor dornici de libertate și de o viață mai bună, vestea „înfricoșatul vifor al vremilor răzbunătoare", vorbea profetic despre „înfricoșata zi de mîine", despre „duhul răzvrătirii negre" care avea să răzbune nedreptățile și robia și pe cei care de „atîtea veacuri umilite își gem strivita răzbunare".

Identificarea poetului cu cele mai generale și mai acute tendințe politice și sociale ale vremii, exprimată artistic, cu sinceritate, într-o limbă înzestrată cu toate atributele stilului solemn, cvasisacramental, se inspiră atît din vechile tradiții ale culturii noastre, cît și din tezaurul folcloric al poporului. Arta poetului a adăugat limbii noastre artistice noi sinteze și invenții metaforice strălucite. Creația lui însă n-a avut, din nefericire, un curs, firesc, ascendent. Poezia-program a primului său volum de impresionant debut și definitivă consacrare, cu tot ecoul uriaș pe care l-a stîrnit, a fost urmată de rătăciri care au umplut de amărăciune pe poet și pe cititorii săi.

Adevărata artă a lui Goga, autenticul sunet al lirei sale inspirate, au rămas închise mai ales în filele „Poeziilor" publicate în 1905. „...Octavian Goga a făcut de două ori nedreptate poeziei sale, o dată prin alunecarea pe panta naționalismului burghez, înstrăinîndu-se de creația poetică și de inima poporului, apoi prin aderarea la fascism (același rău la potențial mai ridicat), care l-a rupt definitiv de interesele adevărate ale țării", — precizează poetul Mihai Beniuc în prefața la recenta ediție a versurilor lui Goga." Experiența politică lamentabilă a ucis pe poetul cu accente revoluționare de la începutul acestui veac și l-a făcut să lase pe plan secundar activitatea literară căreia îi era destinat. Totuși meritul mare al lui Goga — se spune în continuare în prefața citată mai sus — este de a fi ridicat aspectele oarecum cotidiene ale vieții altoite pe o suferință milenară la rangul de înaltă poezie, menită să însuflețească, să cheme la luptă de eliberare națională. Chiar și sentimentele religioase, care merg pe linia tradiției sătești, îndeplinesc aceeași funcțiune socială".

★

Poetul se cuvine însă prețuit în ceea ce are el mai bun, mai reprezentativ pentru arta noastră națională. Or, Goga e aproximativ întreg în primul său volum pe care l-am pomenit. Cine urmărește explicarea originalității fundamentale a artistului e obligat să țină seama în primul rînd de acest volum. Ne vom opri deci la „Poezii", pentru a încerca să

desprindem aspectele originale ale limbii şi stilului, în strînsă legătură cu fondul de idei al operei.

Poezia lui O. Goga se impune cititorului de la primele versuri prin aspectul popular, prin simplitatea şi naturaleţea comunicării. Fondul general, vechi, al limbii constituie principala sursă a invenţiei lui poetice; un colorit plastic inedit aduce şi vechea noastră literatură, mai ales în latura ei religioasă. Nu e refuzat nici neologismul, cînd nevoia precizării nuanţelor de gîndire şi de sentiment îl cere. Vorbind despre aspectele vieţii rustice şi despre gîndurile şi credinţele lui, graiul se adaptează la cadrul general al mediului:

Trei pruni frăţîni, ce stau să moară,
Îşi tremur' creasta lor bolnavă,
Un vînt le-a spînzurat de vîrfuri
Un pumn de fire de otavă.
Cucuta creşte prin ogradă
Şi polomida-i leagă snopii...
— Ce s-a ales din casa asta,
Vecine Neculai al popii!...
(„Casa noastră")

Predominante în acest mediu rural sînt cuvintele populare, termeni specifici limbii vorbite: *frăţîne, otavă, ogradă, polomida, stau să moară*; şi încă alţii din versurile necitate ale aceleiaşi poezii: *şindilă, cuscră, merinde, glugă, a ţinea isonul*; uneori lexicul capătă aspecte regionale ardeleneşti: *vost', meşter-grindă.*

Caracterul popular se vede şi în fonetismul formelor: *părete, pîne, blăstem, stînge, ţîntă, pîne, sara, săcure, hodini, premeni*, ca în versurile:

Strîngînd *săcuri* la subsuoară (p. 15);[1]
Ca o vecernie domoală
Se *stînge* zvonul din dumbravă (p. 21);
A *sămănat* nădejdea vieţii noastre... (p. 59);
Azi *ţîntele* de nestemate
Culege-le din cingătoare (p. 113) etc.

★

Întîlnim de asemenea înmuierea unor sunete: *ceriu, vestitoriu, mieu, bielşug, chiema, îngenunchiam, ochielari.*

Aceste particularităţi regionale, mai degrabă populare, dau un colorit particular exprimării. Ideile şi sentimentele tumultuoase au nevoie de o mare varietate lexicală; cuvîntul rar e chemat să fixeze peisajul, acţiunea şi oamenii. Deşi neobişnuite, cuvintele se lămuresc perfect în context şi devin sugestive prin haina vechimii, prin explicarea nouă a tîlcurilor: „Du-l cu tine meşteşugul Care ne-ntărea *soborul*" (p. 67);

[1] Trimit la paginile volumului din 1905.

„moșnegi *ceteți* ai cărților din strană" (p. 27); „banul nu mai *umblă* azi" (p. 66); „puse Mura un *creițar*" (p. 65); „*cetluind* pe patru strune/Taina zvonurilor multe" (p. 125); el va fi *județul* ceasului de mîne" (p. 120). La exemplele citate se pot adăuga alte cuvinte spicuite din alte poezii ale acestui volum (reprezentativ pentru mentalitatea și graiul de ieri al Ardealului): „*bucoavna* ta supt *pravul* de pe grindă" (p. 26); „Și-au *orînduit* să fie / Un pribeag din orice casă" (p. 23); „*Dumiriți de-o pildă veche*/ Îl ascultă doi cumetri" (p. 86). Uneori variantele regionale capătă forme diferite, deși apar la mică distanță unele de altele: *cîrcimă* (p. 72), *cîrcimar* (p. 74), dar și *crîșmar* (p. 72).

★

Aceste particularități ale limbii noastre nu dau poeziei un aspect vetust, mai puțin valabil azi decît ieri. De fapt cu Goga se întîmplă același lucru ca și cu Eminescu sau cu Creangă: elementul popular intră în țesătura contextului și capătă strălucirea creației folclorice, a noutății artistice cristaline; de aceea poezia lui, de la apariție, s-a contopit cu tezaurul literaturii de esență anonimă, rod al creației colective. Astfel Goga — fapt puțin comun pentru poeți în general — a devenit dintr-o dată popular, o poezie pe buzele tuturor. Apropierea și chiar confundarea creației lui poetice cu literatura folclorică a fost determinată și de forma, de limba și stilul versurilor sale: simplitate fără căutare, noutate fără ostentație. Poetul însuși a mărturisit că și-a scris versurile „avînd la bază folclorul, limba romînească vorbită în regiunea în care m-am născut; al 2-lea, cărțile bisericești; al 3-lea, literatura cultă". („Fragmente autobiografice", p. 36).

Din frumusețile graiului popular au pătruns în poezia lui Goga și un considerabil număr de proverbe, zicători, expresii și locuțiuni care întăresc puterea plastică a versului, îi lărgesc baza metaforică și dau imaginii aspect de originalitate necăutată. Iată cum poetul aspiră la un trai simplu:

Să ne-așezăm în sat la noi
S-avem în deal o casă,
Să fiu cel mai cuminte-n sat
Și tu cea mai frumoasă.

Să vie și mama la noi,
Că-i necăjită tare,
Să aibă tichn'un an ori doi
Ori cît pămînt' mai are.

Și să trăim acolo-n munți
De cît trai avem parte,
Eu sara să-mi adun sătenii
Și să le spun din carte...

(„Dorința")

Potrivirea dintre conținut și expresie e izbitoare. Din punct de vedere lexical înregistrăm polisemia lui *cuminte* = *a*) „om priceput, învățat, citit"; *b*) „așezat, cumpănit, la locul lui", exprimînd un complex de calități esențiale pentru un bărbat, cum *frumoasă* exprimă o însusire de preț pentru o femeie; repetarea construcției superlative, schimbînd doar adjectivele: *cuminte-frumos*, deschide seria altor construcții în genul graiului popular: *să aibă tichnă*; *cît pămînt mai are*; *de cît trai avem parte*; *să le spun din carte.*

Se poate întocmi un bogat registru de astfel de expresii, proverbe, forme stilistice de sursă folclorică, pe care poetul le folosește pentru a da adîncime și vioiciune versurilor sale. Textele religioase sînt și ele puse la contribuție prin îmbinare cu lexicul popular:

Bea și dumneata, părinte,
Dumnezeu să-ți ție darul —
Să mai poți ceti psaltirea
Și să poți goli paharul.

— Că noi bem de patru zile
Cu cîrcimarul, umfle-l zmeii,
Bem, părinte, ca la nunta
De la Cana Galileii.

(„Cîntece III")

Din atmosfera solemnă, a textelor sacre, poetul a luat pe: *a ceti psaltirea*, *nunta de la Cana Galileii*, *a face din apă vin* (minune narată de tradiția religioasă), pentru a le asocia cu termeni și expresii populare: *dumnezeu să-ți ție darul*; *a goli paharul*; *umfle-l zmeii*; *bată-l crucea maicii sfinte*; *ne-am prăpădi.* Poezia este o frumoasă evocare a unui tablou din viața de ieri a satului romînesc; și nu întîlnim aici nici un neologism, nici o construcție forțată, nici o inovație lexicală. Tabloul se întregește din cuvinte vechi, într-o lumină pătrunzătoare, într-un contur perfect, plin de umor, de vioiciune, de spirituală reconstituire. În evocarea concentrată a cîtorva amănunte trăiește un optimism caracteristic poporului nostru.

★

Nu trebuie să tragem însă concluzia din cele arătate pînă acum că poetul ar evita neologismul; valorile expresive ale cuvintelor noi, de care evoluția modernă a culturii noastre a avut atîta nevoie, apar uneori pentru a da precizie și varietate ideilor și faptelor. Ibrăileanu observase de mult (în „Viața romînească" din 1916) caracterul *intelectual* al creației poetice a lui Goga. Neologismul însă apare destul de rar, cum e firesc, în aceste versuri închinate zugrăvirii oamenilor simpli, a mediului de la țară. Nu-

mărul neologismelor a crescut în volumele ulterioare ale poetului, cînd inspirația lui s-a oprit mai des asupra mediului urban. În acest volum, chiar în poezii ca : „Plugarii", „Casa noastră", „Dascălul" „Clăcașii", Goga a recurs la formații lexicale moderne pentru a putea reda la nivel contemporan ceea ce frămînta mintea și simțirea semenilor săi. Întîlnim versuri în care lexicul nou, redus ca volum, intră ca element necesar expresiei poetice :

A mea e lacrima ce-n tremur
Prin sita genelor se frînge,
Al meu e cîntul ce-n pustie
Neputincioasa jale-și plînge.
Ci-n pacea obidirii voastre,
Ca-ntr-un întins adînc de mare,
Trăiește-nfricoșatul vifor
Al vremilor răzbunătoare.
(„Plugarii")

Cuvinte ca : *răzbunător*, *cînt*, *pace*, *cetățuie*, *har* creează impresia că ne aflăm într-un larg domeniu de neologisme. Ele au o dublă funcțiune în poezie : intensifică accentul patetic al evocării și dau aspect de actualitate, de înnoire instrumentului expresiv. Dacă cercetăm volumul de „Poezii", pentru a vedea raportul dintre cuvinte vechi, populare și neologisme, găsim aproximativ 82% cuvinte din fondul comun al limbii, 15% regionalisme și cuvinte vechi din textele religioase și abia mai puțin de 3% neologisme. Există însă multe poezii („De la noi", „Sara", „Singur", „La stînă", „Toamna", „Zadarnic", „Bătrînii") care descriu un colț din viața sau din natura rustică, în care e firesc ca neologismul să lipsească cu desăvîrșire. În schimb în versurile precumpănitor lirice, confesiunea subiectivă recurge din loc în loc la neologisme : „cetatea *eternelor* stele" (p. 49) ; „Și-n graiul lor plînge și n-are *repaos*/Amarul nădejdiilor noastre" (p. 62).

Apariția în poezie a neologismului în această fază importantă a creației lui Goga o putem considera ca o raritate. O mai atentă cercetare a lexicului poeziilor din primul volum ne arată că într-o poezie ca „Solus ero", detașată de tematica generală a celor mai importante poezii cu conținut social-politic, poezie personală, lirică prin excelență, are puține neologisme, deși modul romantic de a-și dezvălui simțirea putea atrage în sfera construcțiilor poetice multe cuvinte noi, multe nuanțe lexicale necesare redării unor stări psihologice complexe. Însă puține poezii găsim în acest volum din care să lipsească termenii religioși, expresiile împrumutate din textele sacre. Într-o poezie adresată „cîntăreților de la oraș", în care ne-am aștepta să întîlnim multe neologisme, dat fiind mediul și tema poeziei, poetul se exprimă totuși aproape exclusiv numai cu aju-

torul fondului vechi de cuvinte și expresii românești. Dar nu lipsesc cuvintele ca : *praznic, hirotonire, sfînta ei cîntare, glasul nost' cuvîntă, Dumnezeul neamurilor toate, nădejdea vieții noastre.* Este, dacă se poate spune astfel, un paradox al procedeelor artei poetului nostru : temele cele mai actuale, cele mai moderne sînt dezvoltate cu ajutorul limbii vechi, al limbii populare, al expresiilor statornicite de veacuri.

Într-o epocă de experiențe moderniste și de intensă circulație a neologismului în literatură, Goga scrie o operă excelentă, aproape exclusiv cu elementele limbii vechi, ale graiului popular. E una din trăsăturile fundamentale ale originalității artei sale poetice. În momentul în care apărea volumul de poezii al lui Goga, versurile lui îmbrăcau deci cea mai românească haină ; același lucru se întîmplase cu opera de maturitate a lui Eminescu, Creangă, Caragiale, Coșbuc și Sadoveanu. Acești scriitori au zugrăvit realitățile *noastre* în cea mai limpede, mai specifică limbă a poporului nostru. De aici consensul general în aprecierea superlativă a artei lor literare ; de aici permanența, durabilitatea operei lor, rezonanța adîncă pe care o găsește creația lor în cititorii fiecărei noi generații.

★

Tonul biblic care putea ascunde fondul adînc protestatar a convenit deci poetului. Dar creația metaforică din versul unui revoltat se inspiră și din istorie, din paginile de vitejie ale trecutului. Goga se oprește la figura lui Ștefan cel Mare pentru a scoate din opoziția trecut-prezent un argument nou contra tiraniei, contra silniciilor. Glasul poetului capătă energie sporită și amplitudini neobișnuite în readucerea la viață a arhaismului :

Acolo departe spre soare-răsare,
În freamăt de foi de dumbravă,
Pe veci cetluite în marmură rece
Dorm clipele noastre de slavă.
Voi sînteți acolo, viteji pîrcălabi,
Și voi precinstiților vornici,
Statornici în cinstea de lege și țară
În focul credinței statornici.

Acolo dormi și tu, arhangel bătrîn,
Tu Ștefan, sfînt voevoade,
Ce-ai scris strălucirea norodului tău
Cu sînge dujman de noroade.
De sfînta ta dreaptă, de spada ta sfîntă
Spun toate poveștile slovei,
— Să nu se-nfioare de numele tău
Nu-i frunză în codrii Moldovei...

(„De la noi")

Invocația la Goga dă perspective optimiste, generate de încrederea lui în viitor : puterea brațului și dreptatea cauzei pe care o apără urmașii lui Ștefan nu pot fi biruite, chiar cînd cumpăna robiei apasă greu asupra poporului. Cu un sever și obiectiv ochi critic Eminescu înfierase decadența contemporană ; cu o credință de fier, pe care i-o dădea cunoașterea vieții, voinței și puterii populare, Goga proiectează în viitor schimbarea radicală a ordinii politice și sociale, apăsătoare la începutul acestui veac :

Simt cum lumină-ncepe să se facă,
Cum moare bezna vechilor păcate
Și sufletul înviforat îmi spune
Că fătul ăst' al patimii amare
Și-al dorului ce moare-n așteptare
E solul sfînt . . . înfricoșatul crainic,
Izbăvitor durerilor străbune.

(„Clăcașii")

Arhaismele care apar : *cetlui* ; *soare-răsare* ; *vornici preacinstiți*, *cinstea de lege și țară* ; *poveștile slovei* ; *purcede* ; *veacuri umilite* etc. întăresc caracterul popular al creației.

Am arătat în alt loc cum și G. Galaction în proza lui, modernă prin tematică, asociază, pe același plan, neologismul de ultima modă cu lexicul specific textelor religioase pentru a da colorit moral și argumentare teologică analizei sale artistice, stilului său literar [1]. Vocabularul plastic covîrșitor popular, punctat cu cuvinte biblice care sugerează însă la Goga o atmosferă de solemnitate, cuvîntul cu care poetul se adresează cititorilor săi e acela al unui propovăduitor — un *vates* — al adevărurilor peremtorii. Cuvîntul încărcat cu prestigiul literaturii ecleziastice, cunoscut din mediul în care a trăit poetul, putea servi bine propagării ideilor proprii. Se știe că pentru cititorii din Ardeal literatura religioasă reprezenta aproape unica formă a culturii propagate în mase pînă în vremuri încă apropiate de noi, astfel încît poezia lui Goga avea pregătit terenul în care să prindă rădăcini. Procedeul tindea și să sugereze, prin asemenea cuvinte încărcate de sensuri adînci, sfințenia adevărurilor spuse răspicat. Goga scrie deci „o limbă biblică" (prin cuvinte, și mai ales prin ton), fără nimic rebarbativ în structura versurilor. Prin asocieri noi și prin cadențe inspirate, poetul evită clișeul și realizează o simplitate lexicală, de construcții, de metafore, în care stă închis un sunet nou, neîntîlnit la alți poeți ai literaturii noastre.

★

[1] *Galaction și limba noastră artistică*, în *Limbă și literatură*, 1956.

Aspectul popular și cel arhaic pot fi urmărite și în construcțiile gramaticale. Iată dubla articulare în :

Și hîtrul dascălu'Ilie,
Cel înțelept, glumeț și șchiop,
La vatră răzimat spunea
O pilduire din Isop...
(„Reîntors")

Numeroase pronume au forme populare scurte : *„norocul nost' al tuturora* " (p. 8) ; *„copiii noști tu să-i înveți*" (p. 40) ; *„lucrul ăst că tare-i jelnic*" (p. 45) ; versul prezintă uneori forme de flexiune rară, cerută în special de necesitățile versificației : „doi cărbuni sfiala-și *scapăt*" (p. 66) ; „turla satului *străluce*" (p. 81) ; „sfîrșit el *îngenunche* și zgribură de frig" (p. 107) ; „Și rostul celor vechi *întrupă-l*" (p. 113) ; inversiuni ca : *„Avere-ai* și dumneata/Nepoți să-ți zică moșu" (p. 31) ; „și *plînge-vor* frații de-o lege" (p. 63) ; *„primiți-mă, rogu-vă* iarăși" (p. 42) ; *„rugămu-ne* ție" (p. 56) ; „blînd *zîmbire-ar*" (p. 69). Din construirea unor complemente lipsește prepoziția de legătură cu verbul respectiv : *„luna trece șura popii*" (p. 89) ; *„holdelor* noastre cu spicul de aur... *le fură belșugul*" (p. 56).

În sintaxă întîlnim de asemenea unele particularități ale graiului vorbit, unele construcții frazeologice rare. Iată o comparație de factură regională :

Și are-nvățătură,
Din carte și din gură
Mai multă *și ca* popa,
Ca popa Irimie.
(„Ruga mamei")

Ca în vorbirea poporului, frazele sînt scurte, propozițiile adesea juxtapuse, iar unele subordonate se repetă, atrăgînd atenția asupra amănuntelor :

Luna trece șura popii,
Luminînd în drum pridvorul,—
Pipa moșului nu arde,
Baba și-a uitat fuiorul.
(„Părăsiți")

Se rupe tortul galben al razelor de lună,
Mor visurile albe ce-mi tremură pe strună.
Luceafărul clipirea în negură și-o frînge,
Lumina lui bolnavă se zbate și se stînge.
(„Despărțire")

Natura preocupărilor poetului face să predomine în frazele sale propoziția hortativă, exclamativă, optativă pentru că inspirația scriito-

rului este axată pe linia revoltei, a activării resorturilor sufleteşti capabile să răstoarne rînduiala veche şi nedreaptă. Desigur că numărul considerabil de astfel de construcţii ar putea duce pe scriitor la retorism. Goga evită banalitatea cultivînd simplitatea graiului popular : rare sînt frazele lungi sau construcţiile sintactice complicate. Gîndul scriitorului se poate urmări uşor în succesiunea propoziţiilor scurte.

★

Originalitatea poetului apare cu deosebire în stil, în procedeele specifice ale artei sale literare. Epitetul care determină sau întăreşte semnificaţia unui nume adaugă nuanţe noi cîmpului metaforic al cuvîntului determinat :

Sfios amurgul toamnei mohorîte
Îşi mişcă-ncet podoaba lui *bolnavă*. (p. 29)

Amurgul învestmîntă-n umbre
Smerita frunzei frămîntare,
Şi pare tînguiosul freamăt
Un glas *cucernic* de tropare.
(„Clăcaşii")

Epitetele sînt luate din categoria determinărilor morale. Ele intensifică peisajul sufletesc, descripţia frămîntărilor colective : *podoaba bolnavă* ; *tînguiosul freamăt* ; *suflete moarte* ; *viaţă deşartă* ; *munca măsteră, crudă* ; *ceată tristă de-ngropare* ; *arşiţa ucigătoare* ; *secera cu sclipire nendurătoare* (din „Clăcaşii"). Astfel de adjective dau însufleţire şi dimensiuni umane lucrurilor şi acţiunilor descrise. Goga şi-a ales epitetele adesea din lexicul literaturii religioase, colorînd biblic versurile sale : *praznicul păgîn* (p. 46) ; *drept vestitorule apostol* (p. 23) ; *un glas cucernic de tropare* (p. 47) ; *clipele noastre de slavă* (p. 55) ; *Tu preacurată rază* (p. 111). Se impune de asemenea observaţia, în legătură cu epitetele, că poetul, pentru a fi în tonul general al „cîntării pătimirii noastre", dă o mare circulaţie unor determinări ca : *rătăcitor, pribeag, trudit, pustiu, pierdut, strivit, jelnic, maşter*. Latura optimistă a cîntecului său e exprimată prin puţine epitete, luate din seria îndemnurilor revoluţionare : *înfricoşatul vifor al vremilor răzbunătoare* (p. 9) ; *vifor năpraznic cu braţe de flăcări* (p. 64) ; *şi-un gînd păgîn mă-nfioară* (p. 103).

Metaforele poetului capătă energie şi realism în descrierea vieţii şi a năzuinţelor eliberatoare ; ele sînt construcţii admirabile prin simplitate şi noutate :

Fraţi buni ai frunzelor de codru
Copii ai mîndrei bolţi albastre,
Sfinţiţi cu lacrimi şi sudoare
Ţărîna plaiurilor noastre !

Din casa voastră, unde-n umbră
Plîng doinele și rîde hora,
Va străluci odată vremii
Norocul nost'al tuturora.

(„Plugarii")

Dacă ar fi să consemnăm cele mai reușite metafore, personificări, alegorii din volumul „Poezii", numărul lor ar fi considerabil și din el n-ar putea lipsi imagini artistice ca :

În coapsa grăitoarei miriști
De vreme plugul vostru ară (p. 7).

Cu grele răsuflete apele dorm,
Pe lanuri dorm spicele grele,
Asupra pădurii veghează de sus
Cetatea eternelor stele.

(„Dimineața")

Cuvintele vechi capătă, în construcția metaforică, prin vecinătăți neașteptate, o forță sugestivă nouă : *A noastră moșie frumoasă nespus/Grumazul și-a-ntins spre pierzare* (p. 56) ; *Acum văduvite/Zac sfintele tale oțele ... Mărit voevode, — în țara ta azi/Și vise și fulgere-s moarte ...* (p. 55). În amănuntele evocării istorice a poeziei recunoaștem virtuțile *epice* ale unei puternice inspirații. Poetul, fără a fi un „laudator temporis acti", caută un fundament istoric, o justificare logică, firească revoltei. Cuvîntul său devine chemare de luptă.

Cît de grea era atmosfera acelor ani despre care ne vorbește poetul ne putem da seama din tristețea copleșitoare pe care o cuprind versurile poeziei „Zadarnic" cu multe construcții stilistice apropiate de limba vechilor texte biblice :

Zadarnic vii cu cartea, cu gînd să-mi dai canoane
Și vrei să mă cumineci, părinte Solomoane,
Cucernic faci aghiazmă și mîna ta părinte,
Stropește casa tatii, ca bine s-o cuvinte.

Finalul poeziei nu sugerează nici o modalitate de îndreptare ; ticăloșia vremurilor și a oamenilor e atît de mare încît nici formula sacramentală, nici invocarea puterii supranaturale nu pot consola pe poet. Cînd vorbește — ca aici — despre sine, înțelegem că versul nu e gratuit, nu-i o tînguire lirică provocată de deprimări romantice, ci prefigurează simbolul suferinței colective : *Dar în zadar mă-nvălui încet cu patrafirul/Și fruntea mea fierbinte o răcorești cu mirul ...* Tot ceremonialul, toată solemnitatea

actului pios nu ajută. Dar violențele nedreptății vestesc începutul răzvrătirii. Zădărnicia actelor de pietate nu sugerează renunțarea; dimpotrivă, versul cheamă indignarea, pregătește dezlănțuirea acțiunii, de vreme ce răbdarea a ajuns la capăt.

Aceste adevăruri pe care le desprindem din întreaga dezvoltare a poeziei celei mai bune a lui Goga sînt sugerate chiar de structura volumului de care ne ocupăm. El se deschide cu o „rugăciune" dar are în final „Clăcașii", tablou zguduitor prin relatarea amănuntelor, a mulțimii și a adîncimii suferințelor poporului muncitor, prin acumularea în serii bogate a determinărilor stilistice care gradează, intensifică ideea fundamentală, pivotul tabloului:

Erau clăcași: oștenii fără număr
Ce duc războiul mare-al tuturora,
Cei ce se stîng în neguri și uitare
Și cad și mor de cruda-mpovărare
A tuturor durerilor din lume...

Robia și chinul lor vor avea un capăt; o schimbare radicală e sugerată de metafore luate din cronicari: „jalea din viitorime" se va sfărma; „județul ceasului de mîne" va zdrobi „cartea legilor bătrîne".

★

Prin comparații și repetări ale unor cuvinte poetul dă un accent intensiv imaginii și unor contexte poetice originale:

Tu *frate* plînsetelor noastre
Și răzvrătirii noastre *frate* (p. 16).

Vesmîntul *nou* de *nouă* sărbătoare (p. 121).

La noi de *jale* povestesc
A codrilor desișuri
Și *jale* duce Mureșul
Și duc tustrele Crișuri.
(„Noi")

Un astfel de procedeu (frecvent în poezia lui Goga) realizează ideea de superlativ, ideea de forță considerabilă a acțiunii și de persistență a unei trăsături dată de determinant: „*Statornici* în cinstea de lege și țară/În focul credinței *statornici*" (p. 55); „de *sfînta* ta dreaptă, de spada ta *sfîntă* spun poveștile slovei" (ibid.); „cu brațul *greu* de *greul* răsplătirii". (p. 121).

Şi în poezia intimistă întîlnim aplicarea acestui procedeu folosit de altfel şi de Eminescu :

Tu să-ţi pleci *uşor* genunchii
Şi *uşor* să-ţi pleci grumazul (p. 68).

Acelaşi scop de întărire a imaginii îl slujeşte şi *antiteza*. Din sinteza contrastelor sentimentul capătă relief :

Sădeşte-n braţul meu stăpîne
Tăria *urii* şi-a *iubirii* (p. 4).

Plîng doinele şi *rîde* hora (p. 8).

Cînd *umbre mor* şi *scapără lumina*
Din negura zburînd biruitoare (p. 58).

Din lăută două ştie :
Una-i *dor* şi una-i *jele* (p. 73).

Personificarea elementelor neînsufleţite aduce în construirea stilistică a versurilor inovaţii surprinzătoare. Iată chipul original de a poetiza realitatea în cele mai diverse feţe ale ei :

Blînd tainele vi le desface
Din sînu-i milostiva glie,
Căci toată floarea vă cunoaşte
Şi toată frunza ei vă ştie (p. 7).

Sfios amurgul toamnei mohorîte
Îşi mişcă-ncet podoaba lui bolnavă (p. 29).

Atîtea veacuri umilite
Îşi gem strivita răzbunare (p. 47).

Stelele sus călătoare
Fete mari clevetitoare
Mi-au spus vîntului oftatul
Şi mă ştie satul (p. 76).

Umanizarea lucrurilor, a cadrului natural prin sensibilizarea materiei este de două ori în avantajul poeziei : întîi pentru că ceea ce întîlneşte poetul în drum devine asociat gîndirii şi simţirii sale, un aliat care pledează cu aceeaşi căldură şi putere de convingere cauza poeziei-program, în al doilea rînd, în locul descripţiei, al naraţiunii simple şi uniforme, în faţa noastră apare mişcarea, dinamismul a tot ce capătă viaţă sub pana poetului, pentru a se alinia intenţiei lui artistice : prezentarea vie a realităţii, a oamenilor şi a momentului istoric, tragic, pe care-l îmbrăţişează cuprinzător, cu ardoare şi patetism lira lui O. Goga. Poetul vorbeşte deci nu numai cu semenii săi, ci şi cu codrii, cu apele, cu păsările, cu vestigiile sacre ale amintirilor istorice sau ale mediului familiar, în care s-au

depus bucurii și tristeți vechi, dar din care pot răsări îndemnuri noi la viață și la luptă :

Slăvite fărmituri a vremii,
De mult v-au îngropat văleatul ...
Neputincios pari și tu astăzi —
Te-a-ncins cu lanțuri împăratul.
Ca unda ta strivită gemem
Și noi tovarășii tăi buni.
Dar de ne-om prădădi cu toții
Tu, Oltule, să ne răzbuni ! (p. 16)

Cu fruntea-n țărînă, plîngînd azi ne vezi
Din slavă, cerescule soare ;
Rugămu-ne ție, azi sufletul nostru
Tu lasă-l departe să zboare.
Trimite și vîntul, pribeagul drumeț,
El crainicul bolții albastre,
Să ducă departe pe aripa lui
Cuvîntul strigărilor noastre (p. 54).

Acest mod de a se exprima este apropiat de procedeele folclorului, ale creației populare, în care personificările, repetițiile, antitezele sînt frecvente. E suficient să ne gîndim doar la „M i o r i ț a" sau la „T o m a A l i m o ș" pentru a ne aduce aminte cum poetul anonim transferînd atributele simțirii umane mediului, lucrurilor, naturii întregi, dă mișcare și profunzime de sentiment întregii construcții poetice.

★

Un ultim aspect al creației stilistice trebuie pomenit aici : folosirea expresiilor populare în structura poeziilor. Acordînd acestora rolul de metaforă, construcția poetică devine sintetică, sugestivă prin încărcătura afectivă pe care o poartă. Integrarea acestor elemente cristalizate de veacuri în ritmul vioi al versurilor, asigură poeziei un caracter generalizator, o mai ușoară pătrundere în circuitul folclorului (de aceea poeziile lui Goga au ajuns mai repede, mai departe decît ale oricărui poet, un bun al tuturora, ca și folclorul), garantează simplitatea și armonia creației poetice. Iată cîteva modalități estetice ale valorificării tezaurului limbii noastre :

Și cîtor cîntece la joc
Țineam cu glasul mieu isonul (p. 19).

Că mă-nsuram cînd isprăveam
Cu slujba la-mpăratu !
Doar casă-aveam în rînd cu toți —
— Cum m-ar cinsti azi satu ! (p. 31)

Am plîns și gîndul m-a bătut
Să mă întorc la casa noastră (p. 33).

Iar cînd poetul se regăsește printre ai săi, la țară, gîndurile lui capătă o haină încă mai adecvată simțirii și graiului popular :

Măi crîșmare Niculaie,
Ce mai zici de lumea asta,
Dumnezeu să-ți ție vinu'
Și norocu' și nevasta.

Cum mai umblă tîrgurile?
Ți cam acru vinu' vere,
Dar ți-e harnică nevasta,
Arz-o focul de muiere! (p. 72)

★

Toate aceste aspecte originale ale fondului și formei poetice produc un ecou adînc, durabil, în cititorii de azi ca și în cititorii de ieri. Vremurile s-au schimbat cu totul de cînd, în urmă cu mai bine de o jumătate de veac, tînărul poet Octavian Goga și-a tipărit mesajul lui poetic cu încredințarea că avea să spună *ceva nou* contemporanilor săi. Versurile lui nu s-au perimat, pentru că în arta lui s-au cristalizat stări de conștiință și de simțire care sînt ale omului tuturor veacurilor, ale tuturor generațiilor : dorul de libertate, de dreptate, de adevăr și frumusețe ; avîntul tinereții eroice și umanitatea gestului care alintă sau care revoltă ; tulburarea îndrăgostitului și chemarea grandorilor naturii ; exaltarea patriotică a gloriilor străbune pecetluite în documentele istoriei, și tot ceea ce înfrățește generațiile între ele. Toate acestea zac latent în inima și cugetul omului de totdeauna. Poeții care au cîntat în versuri inspirate ceea ce se află mai adînc în conștiința noastră, ceea ce e mai adevărat, mai nobil în gîndurile și sentimentele omului și și-au îmbrăcat într-o limbă aleasă elanul lor poetic rămîn prin arta lor aproape de inima fiecărei generații. Goga este din această categorie de creatori.

Experiența poetică atît de rodnică a lui Eminescu a fost reeditată de poetul ardelean la un mod personal de interpretare a vieții și năzuințelor vremii sale. Versul său lapidar a exprimat în formă nouă aspectele caracteristice ale realității satului, ale provinciei ardelene, într-un moment de răscruce cînd tensiunea luptei pentru libertate și progres atinsese poate apogeul. Azi numai cadrul general al motivelor care l-au inspirat are un caracter *documentar*. În amănunt fiecare poezie concretizează o stare de spirit umană, o experiență a vieții în care cititorul întîlnește tonuri profunde și eterne, care-i fac sensibilitatea să vibreze și să se recunoască în cîntecul poetului. Prin apropierea limbii poetice de modelul cristalin al folclorului, imaginea a căpătat claritate și simplitate clasică, devenind accesibilă tuturor. Se spunea cu dreptate încă în raportul academic din 1906, că poezia lui Goga e „izvorîtă și întoarsă de-a dreptul în creația folclorică".

Şi pentru a nu uita că acest artist al limbii noastre a rămas poet pînă la sfîrşitul vieţii sale, cu toate rătăcirile care i-au întunecat anii din urmă mai ales, îmi îngădui să citez cîteva versuri din volumul postum „Din larg" (1939), versuri care impresionează adînc sufletul oricărui iubitor de poezie adevărată :

Cărbunii cînd ţi-or arde-n vatră
În seri de ani tîrzii şi goi,
Tu stînd la lespedea de piatră
Să te gîndeşti c-am ars şi noi ...

Iar cînd din ochii de jăratic
Vor tresări scîntei-scîntei,
Să ştii că visul meu sălbatic
S-a mai aprins odată-n ei (p. 54).

★

Volumul lui Goga din 1905, „Poezii", „aducea o lume nouă, un sentiment nou şi o formă nouă", cum bine observa Ibrăileanu. Lumea nouă : asupriţii, victimele silniciilor politice şi sociale ; sentimentul nou : tristeţea şi protestul lor, credinţa în dreptatea de mîine ; forma nouă : versul energic şi sinteza expresivă a tezaurului vechi popular al limbii. Poate nici unui scriitor al acestui veac ca lui Octavian Goga nu i se potriveşte mai bine definiţia pe care Tudor Arghezi a dat-o stilului : „Stilul pare să fie meşteşugul de a da cuvintelor duritate, relief, culoare şi însufleţire". Prin astfel de calităţi ale versului, prin inspiraţia-i patetică şi prin ataşamentul profund faţă de popor, aşa cum se oglindeşte în cel mai preţios şi mai reprezentativ volum al său, Goga rămîne vestitorul acelui „înfricoşat vifor al vremilor răzbunătoare", unul dintre cei mai de seamă cîntăreţi romîni ai luptei şi năzuinţelor populare, un inspirat poet al libertăţii noastre.

CULTIVAREA LIMBII

OBSERVAȚII ASUPRA LIMBII FOLOSITE ÎN „INFORMAȚIA BUCUREȘTIULUI"

DE

MARIUS SALA

În ultimul timp preocupările pentru cultivarea limbii încep să fie din ce în ce mai intense. Într-un articol-program, publicat în revista „Limba romînă", acad. Iorgu Iordan [1] a arătat că la Institutul de lingvistică din București a luat ființă un colectiv de tineri cercetători care strîng material privind greșelile de limbă din publicațiile de tot felul (printre acestea se găsește și „Informația Bucureștiului"). Colectivul amintit ține ședințe săptămînale, în vederea prelucrării materialului sub forma unor articole care vor apărea în revista „Limba romînă" (p. 8). Preocupări similare manifestă și revista „Viața romînească", a cărei conducere a inaugurat, începînd cu numărul 6 din 1956, o rubrică intitulată „Cronica limbii literare", unde sînt discutate diferite aspecte ale folosirii limbii de către scriitori. Aprecierile cuprinse în această rubrică nu sînt făcute totdeauna într-o formă potrivită și nici cu competența necesară.

Între preocupările de cultivare a limbii trebuie amintită și acțiunea inițiată de ziarul „Informația Bucureștiului" pentru a analiza corectitudinea lingvistică a articolelor pe care le publică. Această acțiune urmărește oarecum numai partea practică a problemei căutînd să înlăture abaterile de la normele limbii literare [2].

În cele ce urmează aducem în discuție o serie de fapte care apar mai des și care, de aceea, caracterizează într-o anumită măsură felul de a scrie al ziarului „Informația Bucureștiului".

[1] Acad. Iorgu Iordan, *Cultivarea limbii*, în *„Limba romînă"*, nr. 5, an. V, 1956, p. 5—13.

[2] Prezentul articol este un referat ținut în fața redactorilor ziarului amintit.

Faptele de l e x i c sînt numeroase. La această situație contribuie în primul rînd împrejurarea că vocabularul este un sistem deschis, care permite întrebuințarea mai liberă a uneia sau a alteia dintre două sau mai multe sinonime, variante etc. De multe ori însă libertatea pe care o au vorbitorii în ce privește lexicul se manifestă în mod abuziv prin întrebuințarea nerecomandabilă a multor cuvinte.

Numărul mare de fapte lexicale care comportă discuție se explică și prin aceea că procesul de îmbogățire a vocabularului (formarea cuvintelor și împrumuturile) are un caracter continuu și deci numărul formelor noi lexicale care intră la un moment dat în circulație este mult mai mare decît acela al formelor morfologice sau fonetice.

Pentru ușurarea discuției vom împărți faptele de lexic în două mari grupe : în prima, care va cuprinde un material mai bogat, vom urmări situația neologismelor, iar în a doua vom arăta cîteva exemple în legătură cu folosirea unor cuvinte din limba comună, rar întrebuințate.

În ce privește n e o l o g i s m e l e, amintim în primul rînd apariția unor cuvinte a căror folosire lasă de dorit din punctul de vedere al proprietății. De fiecare dată cauza unei astfel de abateri de la uzul consacrat trebuie căutată în neglijența autorilor sau în dorința de a „inova" cu orice preț, sau și în una și în alta :

„eforturi *salivare*" (1012, 2, 4) ; „mulți spectatori *s-au abținut* să se mai înghesuie" (898, 4, 1) ; „omul începe *să resimtă* oboseala" (999, 1, 3) ; „Curtea depozitului *este menținută* într-o dezordine și necurățenie supărătoare" (867, 2, 1).

Ultimul exemplu arată că, uneori, se ajunge, din cauza necunoașterii sferei semantice a cuvîntului, la confuzii. Folosirea lui *a menține* în locul lui *a ține, a păstra* dă alt sens frazei. Din exemplul citat s-ar putea înțelege că și înainte curtea era ținută într-o dezordine și necurățenie supărătoare.

Surprinde apoi în mod neplăcut întrebuințarea unor neologisme a căror utilitate nu poate fi motivată decît prin dorința de a scrie „ales". Situația este cu atît mai gravă, cu cît aceste cuvinte pot fi înlocuite, fără nici o pagubă, prin termeni cunoscuți de toți vorbitorii. Iată cîteva exemple : „Dincolo de *ordonanța* și discreția cu care a fost acompaniat solistul în concertul de Boccherini" (1002, 2, 4) ; „toate *insanitățile* și vulgaritățile" (1048, 2, 3) ; „Procedeul este evitat *ostentat* de autorii filmului" (1046, 2, 2).

Acest fel de a scrie, des întîlnit în revistele de literatură și artă („Contemporanul", „Gazeta literară"), caracterizează mai ales unele dintre articolele care apar în pagina a II-a a ziarului.

Încercările de a folosi forme cît mai necunoscute, deci cît mai „interesante", duc uneori la creații lexicale cel puțin discutabile : „*degajamen-*

tele laterale ale scenei" (950, 2, 1); „*siluetarea* unui grup de oameni" (1008, 2, 3); „mişcare *inovatorică*" (1056, 1, 5).

În privinţa modului în care sînt folosite cuvintele mai rare din fondul limbii comune, amintim cîteva cazuri. Toate trădează o căutare exagerată a cuvîntului „frumos" care să producă o impresie cît mai puternică: „cei care *ctitoresc* înfăţişarea societăţii de mîine" (897, 1, 6); „[mîini] fără *istov*" (1053, 1, 1); „ascundea fiecare din ele în *căuşul* înţelesului său" (1057, 1, 5); „În interiorul fiecăruia din ele [cuşti] *va locui* cîte o familie de fazani" (966, 1, 1); „Printre cei care *meşteriseră* la primenirea articolelor [de la gazeta de perete] se afla şi agitatorul Andrei Ion" (1046, 1, 4).

Ultimul exemplu arată în ce măsură dorinţa de a se deosebi de felul obişnuit de a scrie duce la schimbarea conţinutului. *A meşteri* se întrebuinţează de obicei fie cu sensul „a lucra ceva manual", fie cu valoare ironică.

★

În ce priveşte g r a m a t i c a, cele mai numeroase fapte aparţin s i n t a x e i. Situaţia se explică prin aceea că regulile sintactice sînt mai puţin rigide decît cele ale morfologiei sau ale foneticii. Din această cauză vorbitorii au o anumită libertate atunci cînd aplică una sau alta dintre regulile sintaxei.

Fenomenul cel mai curent în legătură cu p r e p o z i ţ i a este î n t r e b u i n ţ a r e a u n e i p r e p o z i ţ i i î n l o c u l a l t e i a. Dăm numai cîteva exemple de prepoziţii folosite foarte des în ultima vreme: *asupra* apare mai ales în locul lui *relativ la*, *în ce priveşte*, *pe*: „Pentru taxele *asupra* bicicletelor, bărcilor şi luntrilor" (1008, 1, 2); „Organele Miliţiei Capitalei au ridicat în repetate rînduri în consfătuirile organizate cu cetăţenii şi cu cadrele didactice problema supravegherii şi instruirii copiilor, *asupra* felului cum să se comporte aceştia pe străzi" (867); *de* pentru *prin*: „Laturile egale [ale triunghiului] sînt limitate, la celălalt capăt, *de* hotarul comunei Popeşti-Leordeni" (966, 1, 3). În acest caz, înlocuirea lui *prin* duce la transformarea complementului instrumental în complement de agent, deci la personificarea instrumentului.

Fenomenul semnalat în legătură cu prepoziţia caracterizează şi c o n j u n c ţ i a. Numărul exemplelor pentru conjuncţii întrebuinţate greşit este totuşi mai mic decît cel al prepoziţiilor: *ca să* în loc de *să*: „omul trebuie să se simtă atras *ca să* vină la club" (901, 2, 6).

Menţionăm şi frecvenţa supărătoare a lui *iar*: „Aleea şi-a schimbat şi ea înfăţişarea, devenind trecătoare largă, asfaltată. *Iar* trecătorul ce a avut drumul ..." (898, 1, 5); „Spectacolele lor au fost nu odată [sic!] transmise de posturile de televiziune. *Iar* artiştii cu contribuit la turnarea a 9 filme artistice şi documentare" (1059, 2, 6); „Dar distanţele nu con-

stituie pentru ei un impediment, pentru că cu toții iubesc ansamblul. *Iar* asta este cheia succesului" (1059, 2, 7).

Întîlnim și greșeli de acord. Cele mai multe se referă la felul în care se face acordul atributului (mai ales cînd e vorba de acordul atributului adjectival exprimat printr-un participiu al unui substantiv feminin pus la genitiv-dativ singular). Fenomenul este foarte răspîndit și se explică prin aceea că participiile păstrează uneori valoarea verbală, fiind echivalente cu predicatul unor propoziții atributive („Gramatica Academiei R.P.R.", vol. II, p. 109). Totuși, nu pot fi considerate corecte construcții de felul celor care urmează: „... a unei probleme mult *discutată*" (1055, 4, 4); „În atmosfera sumbră și închistată a familiei burgheze, *stăpînită* de prejudecăți" (897, 1, 5).

Dintre celelalte fapte de sintaxă ne oprim mai mult la cazurile, din ce în ce mai numeroase, de înlocuire a propozițiilor atributive prin construcții echivalente (mai ales în construcții introduse prin gerunziu): „s-au angajat interesante conversații *convergînd* în special spre problemele creației literare" (898, 1, 1); „elenii s-au angajat neîntrerupt 293 de olimpiade de-a lungul a 1172 ani, pînă cînd împăratul Teodosiu le-a interzis, *devenind* pentru sportivi cel mai odios personaj istoric" (1013, 2, 3).

Folosirea acestor construcții nu este recomandabilă în primul rînd pentru că se poate ajunge la confuzii ca în exemplul: „trebuie să menționăm căminul „Vasilescu Vasia", care a prezentat în concurs cele mai numeroase formații, *avînd* o pregătire bună" (901, 2, 1). Subliniem apoi că folosirea gerunziului în astfel de cazuri îngreuiază fraza.

În coloanele ziarului de care ne ocupăm se manifestă tot mai puternic tendința de a segmenta fraza în așa fel încît propoziția principală este despărțită de cea secundară prin punct. Procedeul își are explicația în dorința vorbitorilor de a sublinia și acțiunea din propoziția secundară. Se ajunge în acest fel la construcții oarecum hibride, nerecomandabile, amestec de juxtapunere și legare prin conjuncții. Dacă în proza artistică procedeul este mai mult sau mai puțin admisibil, în reportaj, care folosește un stil mai simplu, mai obișnuit, nu este recomandabil. Iată exemplele (mai numeroase sînt cazurile propozițiilor introduse prin *iar*): „Pe mașina ta s-au adunat două drapele. *Iar* de noi fuge norocul" (897, 1, 3); „un curier probabil al vreunui minister, și altul al Institutului de Studii Romîno-Sovietic. *Iar* mai tîrziu încă unul de la I.C.A.R." (996, 1, 4); „cere răspuns la cine știe ce experiență interesantă privind ameliorarea plantelor, cultura porumbului sau a grîului. *Sau* poate aduce la cunoștință un succes al agrotehnicii românești. Cea de la minister conține poate un semnal de ajutor în rezolvarea unei grele probleme de producție. *Sau* aduce mulțumiri pentru documentația tehnică abia primită" (996, 1, 5); „Un colectiv de oameni de știință lucrează deocamdată la tematica muzeului (și să sperăm

că ea va fi definitivată cît de curînd). *Dar* directorul muzeului, muzeografii, sînt gata să-ți înfățișeze viitorul chip ..." (984, 1, 6); „Un mare număr de piese pentru noul aparat au fost fabricate în țară. *Cum* ar fi: condensatorii de hîrtie" (1008, 1, 1); „Se discuta ce va produce industria textilă, ce va vinde comerțul. *Ca* la fiecare început de an" (1059, 1, 3); „Oamenii trebuie informați. *Să* cunoască ce s-a vorbit și hotărît la adunarea mondială" (1059, 1, 4).

În sfîrșit, se observă că dintr-o neglijență condamnabilă, amestecată uneori cu o cunoaștere aproximativă a limbii, nu sînt repetate anumite cuvinte cu toate că regulile gramaticale cer acest lucru.

a) Nerespectarea articolului posesiv al genitivului atunci cînd avem două sau mai multe genitive care determină același cuvînt. De obicei, dintr-un fel de comoditate, numai primul genitiv are articolul *al, a, ai, ale* înainte, iar celelalte genitive rămîn fără articol. Se poate ajunge în acest fel la confundarea genitivului cu dativul. Repetarea articolului în astfel de cazuri este necesară, fiindcă fiecare dintre noțiunile exprimate prin genitiv reprezintă ceva de sine stătător, care nu trebuia tratat ca o simplă anexă a altei noțiuni[1]; „De cîte ori o citești, de cîte ori o vezi, de fiecare dată te tulbură și te emoționează, descoperind în țesătura subtilă și originală a acțiunii *și dialogurilor* semnificații și rezonanțe" (1002, 2, 1); „continua îmbunătățire a sortimentelor *și gamei* de culori și desene" (898, 1, 3); „În Uniunea Sovietică este obligator controlul cu raze gama al elementelor de construcții, *corpurilor* de nave, *cazanelor* cu abur, *motoarelor* cu reacție, *conductelor* de gaze etc." (897, 2, 3); „multitudinea sentimentelor și *ideilor*" (1002, 2, 4); „procedeul de gumare a plicurilor și *timbrelor*" (1012, 2, 4).

b) Nerespectarea auxiliarului (la diverse forme verbale compuse): „s-au proiectat noi tipuri de mobilier și *executat* primele „capete de serii" (1054, 1, 6); „să cunoască ce s-a vorbit și *hotărît*" (1059, 1, 4); „se vor aduce și mai tîrziu *fabrica* în țară" (1048, 1, 3);

c) Nerepetarea unei prepoziții: *de*: „extinderea rețelei *de* canalizare și gaz metan" (886); „modele *de* toamnă și iarnă" (998, 1, 6); *în*: „Teatrul de Păpuși „Țîndărică" va prezenta spectacole *în* spitale și căminele de copii" (867); *pe*: *pe* strada Barbu Văcărescu și calea Florească" (866) „au putut vedea, fie *pe* mărșăluitori, fie *pe* ciclișți, canotori, înotători sau alergători" (904, 4, 1).

★

Ne permitem să facem și unele observații în legătură cu aspectul stilistic în sens larg (frazeologic și stil propriu-zis). Amintim în primul rînd clișee stilistice de felul lui *la modul ...*, *a-și aduce aportul* și

[1] Iorgu Iordan, *Limba romînă actuală*, ed. a II-a, București, 1947, p. 433—434.

altele : „fie, ca să spun așa, *la modul liric*" (897, 1, 5) ; „*să-și aducă aportul*" (1051, 1, 1) ; „fiecare în rolul său *a adus lirism*" (1002, 2, 2) ; „Părăsim vasta încăpere în care *am vibrat* pentru soarta lui Don Carlos" (950, 2, 1).

În ce privește faptele de stil propriu-zis se observă un fel de paralelism între felul cum este înțeleasă libertatea de a folosi cuvintele și dreptul autorului de a crea imaginile. Apar astfel imagini nefirești : „o bucată de 5 ha de teren, *pleșuvă*, presărată cu snopi de orz" (901, 2, 3) ; „a uitat totul și a prins *să scurme cu privirea în jur*" (866).

Semnalăm, în sfîrșit, cazuri de repetare supărătoare a unor cuvinte în interiorul aceleiași fraze : „În prezent *în interiorul* parcului se fac amenajări *interioare*" (966, 1, 1) ; „rochii uniformă *din* stofă bleumarin cu guler alb *din* pichet, rochii uniformă *din* țesături de bumbac, șorțuri *din* satin negru și șorțuri *din* zefir alb" (994, 1, 5).

★

Pentru a termina, vom face cîteva observații în legătură cu felul în care sînt aplicate regulile de punctuație, după care vom discuta unele probleme de ortografie.

Dintre problemele de p u n c t u a ț i e cea mai importantă este f o l o s i r e a v i r g u l e i. Se poate spune că în „Informația Bucureștiului" virgula se pune peste tot, numai acolo unde trebuie, nu. Apare astfel virgula chiar și între subiect și predicat : „*alții, montau la încrucișările de linii*" (1002, 1, 2) ; *Ba, culmea, contraatacurile pe care le inițiau din cînd în cînd timișorenii, prilejuiau . . .*"(1002, 4, 5) ; „*Autorul însă, manifestă*" (1048, 2, 6).

Trebuie remarcat că de multe ori apare virgula și înainte de *și*, fără nici o justificare: „*Asemenea lucrări nu se puteau face în condițiile circulației tramvaielor, și cînd rețeaua este sub tensiune*" (1002, 1, 2) ; „*redactînd scrisori pentru cei ce nu știu să scrie, și întocmind chitanțe de credit*" (952, 2, 6) ; „*țapi, căprioare, și cerbi carpatini*" (966, 1, 1).

Nu se respectă nici regula după care înainte de *etc.* nu se pune virgulă (956, 2, 6 ; 966, 1, 3 ; 987, 2, 2 ; 1002, 2, 4 ; 1059, 2, 2 etc.).

Dăm și alte exemple de folosire greșită a virgulei, luate la întîmplare : „*Ceasurile petrecute aici, — chiar dacă încep, o dată cu zorii și sfîrșesc cu umbrele viorii ale serii, împînzite printre ramuri — nu pot fi, nici o clipă lipsite de frumusețe*" (898, 1, 6) ; „*Iar pădurea rămîne iar în urmă, ca o dungă verde întunecată, la orizont, ai lăsat în ea o parte din încîntarea sufletului*" (898, 1, 6).

Din mulțimea de cuvinte scrise greșit amintim cîteva mai des întîlnite. Aproape niciodată *o dată* nu este scris corect (898, 1, 6 ; 950, 2, 2 ; 996, 1, 4 ; 1008, 1, 3 ; 1055, 1, 4 ; 1059, 2, 6 etc.). Dăm și alte cuvinte scrise greșit : *așa dar* (1058, 1, 4 ; 1048, 2, 5) ; *chintezența* (1002, 2, 2) ;

trebue (994, 1, 1). Un exemplu elocvent de neconsecvență este scrierea în două feluri a unuia și aceluiași cuvînt : *astăseară* (1094, 1, 7) și *astă-seară* (în același loc).

★

Am prezentat cîteva abateri de la uzul consacrat al limbii, așa cum apar în unul dintre cele mai citite ziare din țara noastră. Comparînd diferite ziare și reviste din punctul de vedere al corectitudinii în exprimare, constatăm că „Informația Bucureștiului" ocupă un loc de mijloc. Articolele care apar în pagina a II-a se apropie de unele articole din „Contemporanul" și din „Gazeta literară" (la aceste reviste există tendința de a scrie cît mai „ales"); prin felul în care sînt scrise celelalte articole, ziarul amintit se apropie de ziarele și de revistele mai îngrijit redactate („Scînteia", „Romînia liberă"). Există și cazuri în care articolele dovedesc o neglijență explicabilă, în parte, prin aceea că multe dintre articolele apărute mai ales în primă pagină sînt scrise în grabă, cu puțin înainte de a fi dat ziarul la tipar.

Ar fi bine ca în viitor redacția ziarului în discuție să fie și mai atentă în privința felului cum sînt scrise diferitele articole, fiindcă modul cum e scrisă o gazetă este luat ca model de cititori.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

PE MARGINEA MANUALULUI DE LIMBĂ LATINĂ PENTRU CLASA A VIII-a

DE

I. POPESCU

Manualele școlare au format, în ultimii doi ani, obiectul unor îndelungate și rodnice discuții. În urma sugestiilor date de cadrele didactice, Ministerul Învățămîntului a stabilit ca în viitor manualele școlare să fie elaborate pe bază de concurs. Pînă la fixarea condițiilor în care se va desfășura concursul, Editura de stat pedagogică și didactică a apelat la profesorii și învățătorii cu mai multă experiență. În felul acesta au fost elaborate manualele de clasa a III-a, a V-a și a VIII-a pentru anul școlar 1956—1957 și se elaborează în prezent și pentru alte clase.

Printre manualele noi, apărute la începutul anului școlar 1956—1957, se numără și cel de limba latină pentru clasa a VIII-a, elaborat de prof. Gh. Guțu. Acest manual a fost alcătuit pentru toate școlile de cultură generală și coincide cu reintroducerea studiului limbii latine în această categorie de școli.

O examinare atentă a manualului se impune cu atît mai mult, cu cît studiul limbii latine a fost reintrodus în școlile de cultură generală după o întrerupere de 7 ani.

Reintroducerea limbii latine în planul de învățămînt al școlilor medii nu trebuie să fie compromisă prin folosirea vechilor metode de predare. Folosirea unor metode noi este cu atît mai necesară, cu cît limba latină nu este un obiect de studiu dintre cele mai ușoare. Învățarea limbii latine este în mare parte condiționată de felul cum înțelege profesorul să facă accesibilă această limbă din primul an de studiere a ei.

În afară de profesor, manualul școlar poate să contribuie foarte mult la ușurarea sau la îngreunarea studiului limbii latine.

De aceea am găsit necesar să facem o analiză mai amănunțită a manualului de limba latină pentru clasa a VIII-a.

Acest manual respectă cu strictețe programa școlară, care prevede că „în clasa a VIII-a se predă morfologia regulată și cîteva chestiuni fundamentale sintactice, proprii limbii latine ... Gramatica se va studia pe baza unor bucăți de lectură, alese spre a ilustra chestiunea gramaticală de tratat"[1]. În același timp, se va studia sistematic vocabularul limbii latine și se vor face exerciții orale și scrise de retroversiune.

Conform acestor indicații, fiecare lecție cuprinde : un text latin, vocabularul necesar înțelegerii textului respectiv, una sau mai multe chestiuni de gramatică, scurte observații și exerciții.

În privința textelor, programa școlară recomandă următoarele : „manualul va fi astfel alcătuit încît să cuprindă unele bucăți care să înfățișeze aspecte ale vieții romane și aspecte din munca sclavilor și plebeilor romani, pentru ca elevii să capete un minimum de cunoștințe indispensabile privitoare la viața publică și privată a romanilor"[2].

Autorul manualului s-a străduit și a reușit, în mare măsură, să satisfacă cele două cerințe ale programei privitoare la texte : să servească la ilustrarea chestiunilor de gramatică și să redea aspecte din viața romanilor. În general, textele sînt redactate de autor, adesea pe baza unor opere ale scriitorilor latini : Cicero, Quintilianus, Justinus, Cornelius Nepos, Seneca etc. Căutînd să împace necesitatea extragerii regulilor de gramatică din bucățile de lectură cu aceea de a da fiecărei bucăți un conținut unitar, autorul a fost nevoit, din cînd în cînd, să nu ilustreze suficient chestiunile de gramatică. De multe ori, paradigmele nu sînt ilustrate în textul respectiv decît într-o foarte mică măsură. Chiar cu ajutorul celorlalte cuvinte din text deseori nu se poate scoate o paradigmă completă, profesorul fiind lăsat s-o completeze singur. Aceasta creează multe greutăți de ordin metodic și face dificilă munca profesorilor. Chiar autorul a fost nevoit cîteodată să forțeze lucrurile pentru a expune noțiunile de gramatică propuse. Astfel, la lecția a XI-a a tratat despre indicativul și infinitivul prezent la conjugările a III-a și a IV-a. Neavînd nici un infinitiv de conjugarea a III-a în textul dat la această lecție, a fost silit să procedeze nepedagogic. După ce a scos cele trei verbe de conjugarea a III-a, existente în toată bucata de lectură : *claudunt*, *ȳignit*, *vivunt*, de la care nu putea să obțină tema prezentului, a trebuit să dea singur infinitivul. Un singur infinitiv de conjugarea a III-a, dacă exista în tot textul, l-ar fi ajutat să scoată tema în mod inductiv, așa cum a procedat și la celelalte conjugări.

[1] *Programa limbii latine*, clasa a VIII-a, 1956, p. 4.
[2] *Ibidem*, p. 5.

Predarea problemelor de gramatică ar fi fost mult ușurată, dacă autorul ar fi subliniat cuvintele folosite ca paradigme. Sublinierea acestora ar fi înlesnit urmărirea lor. Aceasta era cu atît mai necesară, cu cît lecțiile sînt în general mari și nu pot fi predate, în bune condiții, în cele 20—25 de minute din fiecare oră, destinate comunicării cunoștințelor noi. De asemenea, s-ar fi venit în ajutorul miilor de elevi de la cursurile fără frecvență.

Autorul n-a pierdut din vedere nici corelația dintre diferitele discipline care se predau în școlile medii. Pentru a veni în ajutorul profesorilor de literatură română, s-a dat și un fragment din „Descriptio Moldaviae" a lui Dimitrie Cantemir. De asemenea s-au dat fabule, anecdote, maxime și zicători. Acestea din urmă au un mare rol educativ, însă gruparea prea multora într-o lecție și introducerea prea multor lecții formate numai din maxime și zicători într-un singur manual fac ca acesta să depășească puterile elevilor.

Limba latină este o limbă sintetică. Din cauza aceasta, traducerea textelor, chiar atunci cînd nu sînt prea grele, se face cu oarecare greutate. Dacă textele obișnuite din manual pot ridica dificultăți, cu atît mai puțin accesibile sînt lecțiile în care sînt grupate un număr prea mare de maxime sau de zicători, care, prin natura lor, sînt de o excepțională concizione. Era mai bine dacă s-ar fi trecut la sfîrșitul unor lecții cîte o maximă sau cîte o zicătoare. Procedîndu-se astfel, elevii ar fi putut memora cu ușurință o mare parte din acestea și ar fi reflectat mai mult asupra ideilor exprimate. Fiind aglomerate prea multe maxime într-o lecție, elevii se vor preocupa numai de traducerea lor și de cuvintele noi, neglijînd restul.

Fără a pleda pentru o reducere excesivă a lecturilor, nu putem să ignorăm cunoscutul principiu pedagogic : *non multa, sed multum* și să stăruim asupra calității mai mult decît asupra cantității. Din simpla examinare a manualului, ne putem da seama că autorul a fost tentat să dea prea mult deodată. Deși programa școlară recomandă ca „vocabularul să fie bine dozat", în general, s-au dat prea multe cuvinte noi. Astfel, la primele 10 lecții, în vocabularul dat de autor după fiecare text sînt între 34 și 46 de cuvinte. Oricît de apropiate ar fi aceste cuvinte de corespondentele lor din limba română, nu se poate tăgădui că reținerea a 70—90 de cuvinte pe săptămînă este imposibilă. În felul acesta elevii află multe cuvinte, dar rețin puține. În mod firesc se reține mai ușor cele asemănătoare cuvintelor românești și se neglijează celelalte. Din cauza aceasta rămîn multe cuvinte necunoscute, care împiedică înțelegerea și asimilarea altor lecții. Credem că nu se pierdea nimic dacă unele lecții erau mai scurte și mai ușoare.

Tot în legătură cu textele, trebuie să mai facem o constatare. Deși acestea sînt redactate în limba latină, titlurile s-au dat în limba română.

Nu știu ce va fi determinat pe autor să nu traducă și titlurile în limba latină. De îndată ce se cere elevilor să traducă texte destul de dificile pentru posibilitățile lor, ce i-ar împiedica să traducă și titlurile? Fiind redate în limba latină, titlurile ar forma un tot cu textul; n-ar mai apărea ca ceva artificial, pus de circumstanță. De altfel, este surprinzător că, în timp ce la manualele de limba franceză, engleză, rusă, editate tot de Editura de stat pedagogică și didactică, titlurile s-au dat în limba respectivă, numai la manualul de limba latină s-a procedat altfel.

Înainte de a trece la chestiunile de gramatică, vom mai face o observație cu privire la vocabular. Programa școlară recomandă „să se folosească mai des cuvinte din fondul principal lexical al limbii latine, acestea să fie, pe cît posibil, legate de corespondențele lor din limba romînă și grupate pe familii de cuvinte. Se vor evita în clasa a VIII-a etimologiile care cer cunoștințe filologice; se vor face numai acele apropieri cu limba romînă care se impun de la sine. Comparația între sensul cuvintelor latine și cel al cuvintelor din limba romînă este foarte utilă, ea folosește precizării vocabularului în ambele limbi"[1]. Fără îndoială că aceste apropieri se vor face, pe cît posibil, de către profesori la fiecare lecție. Totuși manualul ar fi putut veni în sprijinul elevilor, dînd cursiv cuvintele care au corespondente în limba romînă, iar pentru celelalte folosind caracterele obișnuite. Procedîndu-se astfel, manualul ar fi impus elevilor să compare permanent lexicul limbii latine cu cel al limbii romîne.

În clasa a VIII-a, se pune un accent deosebit pe predarea gramaticii limbii latine, fără de care traducerea unui text, oricît de ușor, este imposibilă. Autorul manualului a acordat o atenție specială problemelor de gramatică. Procedînd inductiv și analitic, a lămurit suficient cele mai multe chestiuni. Experiența pe care o posedă autorul și contactul neîntrerupt cu predarea limbii latine l-au ajutat să facă înțelese chiar unele paragrafe mai dificile. Chestiunile de gramatică sînt dozate la fiecare lecție conform programei școlare, iar la sfîrșitul fiecărui capitol mare s-au dat tabele recapitulative : la declinări, la pronume, la conjugări etc.

De asemenea, n-a neglijat să facă și apropierile necesare între gramatica limbii romîne și cea a limbii latine.

Deși nu i se poate reproșa autorului superficialitate în tratarea gramaticii, vom face unele propuneri în vederea îmbunătățirii manualului. Mai întîi cîteva cuvinte în legătură cu pronumele. Socotim că nu este suficientă menționarea pronumelui posesiv la recapitularea pronumelui (p. 83). Sau trebuia să se fi amintit de existența lui imediat după pronumele personal, sau, la pagina 21, unde s-a arătat cum se declină adjectivul posesiv, era necesar să se specifice că acest adjectiv, fiind de origine

[1] *Programa limbii latine*, clasa a VIII-a, 1956, p. 4.

pronominală, se întîlnește și ca pronume posesiv. Astfel elevii află la lecția a VIII-a despre adjectivul posesiv, iar la lecția a XXXIII-a, cu prilejul recapitulării pronumelui, găsesc menționat și pronumele posesiv, cu indicația în paranteză că acesta se declină ca la pagina 21. La această pagină nu s-a spus însă nimic despre pronumele posesiv. Menționarea pronumelui posesiv în altă parte decît la pagina 83 este necesară și pentru alt motiv. La lecția a XXXIII-a sînt prea multe chestiuni de gramatică, unele nu prea ușoare. Din cauza aceasta se poate întîmpla ca profesorul să nu aibă timp de recapitulare, lăsînd aceasta pe seama elevilor, care recapitulează ceea ce s-a explicat în lecțiile precedente, fără să dea atenția cuvenită celor cîteva rînduri de la sfîrșitul acestei lecții, în care se face și recapitularea pronumelui.

Tot în legătură cu pronumele. La paginile 81—82, sînt discutate pronumele nehotărîte, care sînt împărțite în două grupe : „*a*) unele *compuse* cu *quis...*, *b*) altele care se declină după declinarea pronominală (genitiv în *-ius*, dativ în *-i*; la restul cazurilor ca adjectivele cu trei terminații)". În continuare sînt date : *unus*, *nullus*, *nonnullus*, *alter*, *alius*, *totus*, *nemo*, *nihil*. Sîntem de acord cu autorul în privința primelor șase pronume, dar nu și în ceea ce privește ultimele două : *nemo* și *nihil*, care nici nu au genitivul în *-ius*, nici nu se declină la celelalte cazuri ca adjectivele cu trei terminații. *Nemo* și *nihil* sînt defective. Primul nu are decît nominativ, dativ și acuzativ singular, iar al doilea numai nominativ și acuzativ singular — genitivul *nihili*, acuzativul *ad(in) nihilum* și ablativul *nihilo* se întîlnesc numai în locuțiuni. Este adevărat că unii scriitori latini întrebuințează în locul cazurilor care le lipsesc acestora, cazurile corespunzătoare ale lui *nullus*, dar aceasta nu îndreptățea pe autor să înglobeze pe *nemo* și pe *nihil* în aceeași categorie cu adjectivele enumerate mai sus.

Încă o observație referitoare la pronume. În cadrul lecției a XXVI-a, este dată declinarea pronumelui personal. Autorul consideră pe : *sui*, *sibi*, *se*, *se*, ca pronume personal de persoana a III-a, atît pentru singular, cît și pentru plural. Ca atare sînt trecute în coloana a treia a tabloului pe care îl dă la pagina 65. La observații caută să aducă o precizare, care nu este însă suficientă : „pronumele personal de persoana a III-a are aceeași formă și la singular și la plural, el se întrebuințează numai ca pronume reflexiv ; drept pronume personal de persoana a III-a se folosește pronumele demonstrativ *is*, *ea*, *id*". Se pune întrebarea, cu ce rămîne elevul ? Pronumele dat în coloana a III-a este personal sau reflexiv ? Din coloana menționată rezultă că este personal, iar din observația citată reiese că este reflexiv, de îndată ce se întrebuințează ca reflexiv.

Pentru a nu da naștere la confuzii, trebuia : sau să se menționeze, în coloana a treia a tabloului declinării pronumelui personal (p. 76), deasupra, „numai reflexiv" sau simplu „reflexiv", fiindcă, așa cum preci-

zează A. Ernout, în limba latină „nu există pronume personal de persoana a III-a nereflexiv"[1], sau în această coloană să se fi arătat numai că în limba latină nu există pronume personal de persoana a III-a, iar dedesubt să se fi dat pronumele în discuție ca pronume personal-reflexiv, cum a procedat Radu I. Sbiera[2], făcîndu-se în continuare observațiile cuvenite.

În ceea ce privește declinarea pronumelui personal de persoana I, era bine să se fi dat, la dativ singular, și forma scurtă *mi*.

În legătură cu verbul, nu vom face decît două observații. În primul rînd, una asupra temei verbelor de conjugarea a III-a. La pagina 28 se arată că tema verbelor *claudĕre*, *gignĕre*, *vivĕre* este *claude-*, *gigne-*, *vive-*, iar vocala tematică este *e*, care „la pers. a II-a și a III-a singular se schimbă în *-i*, iar la pers. a III-a plural în *-u*". Autorul n-a trecut însă cantitatea vocalei *e*. La pagina 34 vocala *e* din tema lui *lege-ba-m* este lungă. Era necesar ca la observații să se fi specificat că vocala tematică e de la imperfectul indicativului, la conjugarea a III-a este lungă, iar la pagina 28 să se fi dat cantitatea vocalei *ĕ*, așa cum de altfel s-a dat la pagina 100.

Fiind vorba de un manual școlar, în care este bine să fie clarificate toate problemele de gramatică tratate, pentru a fi însușite de elevi în mod rațional, era necesar să se arate de ce la viitorul I (p. 87) și la conjunctivul prezent (p. 91) au apărut alte vocale.

În afară de cele semnalate mai sus, se mai pot face unele observații de amănunt. Astfel, la pagina 11 genitivul substantivelor *hortus*, *campus*, *oculus* este *ī*, nu *ĭ*. Elevii se vor obișnui de la primele lecții să-l considere vocală scurtă pe *i* de la genitivul singular al substantivelor de declinarea a II-a. Mai tîrziu însă vor învăța, cînd vor avea nevoie pentru scandarea versurilor, că acest *i* este lung. Se impune deci corectarea necesară.

Dînd indicații asupra felului în care se trec cuvintele în vocabular, se recomandă (p. 9): „în vocabular redăm acestea astfel: *silva*, *ae*; *umbra*, *ae*". Este adevărat că dicționarele dau terminațiile fără liniuță înainte. Elevii se găsesc însă abia la începutul studierii limbii latine. Ar fi fost mai bine dacă li se recomanda să scrie terminațiile cu liniuță înainte și dacă chiar autorul ar fi procedat la fel în manual. S-ar fi evitat, pe de o parte, unele confuzii între terminații și unele cuvinte independente (ex. între *-is* desinență și *is* pronume demonstrativ), iar pe de altă parte, n-am întîlni atît de dese cazuri în care, pe aceeași pagină, terminațiile apar de două, trei ori fără liniuță înainte și tot de atîtea ori cu liniuță. Cazurile sînt atît de frecvente, încît este inutil să mai indicăm paginile.

În ceea ce privește folosirea termenilor științifici, necesari în predarea gramaticii, de asemenea, se constată unele inconsecvențe. Este adevărat

---

[1] A. Ernout, *Morphologie historique du latin*, Paris, 1927, p. 158.

[2] Dr. Radu I. Sbiera, *Gramatica latină pentru licee și gimnazii*, ed. a III-a, Cernăuți, 1929, p. 51.

că autorul folosește denumirile de temă, desinență, sufix, iar unde ar fi mai greu de urmărit de către elevi le numește simplu terminații.

Din manual se desprinde că recurge la această numire constrîns de natura lecției. Totuși este de dorit mai multă consecvență. Astfel, la pagina 95 se arată că persoanele a II-a și a III-a singular ale imperativului „se formează cu sufixul *-to*", iar la pagina 101, aceleași persoane „au terminația *-to*", cînd de fapt *-to* este desinență[1]. De asemenea, la pagina 33 se spune că la imperfectul indicativului apare „înaintea desinenței personale grupul *-ba-*, sufixul caracteristic imperfectului indicativ". Este adevărat că nu se poate explica elevilor care sînt elementele componente ale lui *-ba-*,dar, de îndată ce s-a spus că este sufix și nu este greșit[1], de ce să mai folosim și termenul de grup, ale cărui elemente nu le putem lămuri elevilor în clasa a VIII-a. Se pot da și alte exemple, dar socotim că cele menționate sînt suficiente pentru a demonstra că este necesar să se acorde o mai mare atenție folosirii termenilor.

Pe lîngă cele semnalate în ceea ce privește gramatica limbii latine, trebuie să menționăm și unele greșeli de gramatică a limbii romîne și de ortografie. La pagina 8, ocupîndu-se de „funcțiunile cazurilor" arată că „părțile de vorbire în limba latină sînt aceleași ca și în limba romînă, cu deosebirea că în limba latină nu există articol. De aceea *silva* se traduce fie articulat: *pădurea*, fie nearticulat: *pădure*, *o pădure*". De aici ar rezulta că *o pădure* este substantiv nearticulat și că între *pădure* și *o pădure* nu există nici o deosebire. Fie că este vorba de o greșeală de tipar, fie că este o scăpare din vedere la redactare, ar fi de dorit ca la revizia manualului să se redacteze altfel, pentru a nu produce confuzii în mintea elevilor.

Dacă aceasta nu poate fi considerată decît ca o scăpare din vedere, nu putem crede același lucru și despre scrierea curentă în tot cuprinsul manualului, a lui *aș* de la persoana I a condiționalului-optativ din limba romînă cu *i* la urmă, adică „*ași*". Probabil că aceasta este o deprindere sau o convingere personală a autorului. Ea însă nu-și poate găsi aplicarea într-un manual școlar pentru care ortografia oficială este obligatorie. Este de dorit ca în manualele școlare să nu apară astfel de greșeli, întrucît pot deruta pe elevi și deservesc pe profesorii de limba romînă.

Și în ceea ce privește stilul sînt necesare cîteva observații. Un manual ca cel de limba latină trebuie să fie model de limbă literară. În manualul pe care îl discutăm întîlnim construcții ca acestea: „Din această cauză, fiindcă unele din ele erau mai greu de pronunțat ..." (p. 13); „Se numesc substantive parisilabice substantivele ..." (p. 36) etc.

Uneori redactarea este neclară, putînd să dea naștere la confuzii. La pagina 101 citim: „Din tema prezentului se formează următoarele

[1] A. Ernout, *op. cit.* p. 268.
[2] A. Ernout, *op. cit.*, p. 248.

moduri și timpuri .... *Imperativul prezent*; persoana a II-a sing. este tema însăși; pers. a II-a pl. are terminația *-te* (la conj. a III-a *e* se transformă în *i*)". Lămurirea din paranteză are nevoie de o completare, fiindcă altfel se poate crede că „*e*", care se transformă în „*i*", se referă la *e* din „terminația *-te*"). Tot atît de neclară este și paranteza lămuritoare de la imperativul viitor — aceeași pagină : „la conj. a III-a și a IV-a aceleași observații ca și la prezent". Cuvîntul „prezent" singur nu precizează dacă este vorba despre prezentul imperativului, la care s-a făcut observația citată mai sus, sau despre al indicativului, la care s-a referit de fapt autorul.

În afară de cele discutate pînă aci, nu se poate să trecem cu vederea nici greșelile de tipar care n-ar trebui să apară în special în manualele de limbi străine. Dacă unele greșeli ca „*voc.*" în loc de *abl.* la pronumele personal de persoana a II-a singular (p. 65), „- *claudite*" și „*-este*" în loc de *claudite* și *este* (p. 95), „vocala *-o-*" în loc de vocala *-o* (p. 95), „*vțitor*" în loc de *viitor* (p. 101) pot fi corectate mai ușor, altele ca : „*volanta*" în loc de *volant* (p. 5), „*t*" în loc de *i* (p. 4) și „*popŭlne*" în loc de *popŭlus* (p. 16) pot ridica dificultăți serioase în urmărirea lecțiilor.

Probabil tot unei greșeli de tipar se datorește și lipsa verbului *esse* la infinitivul perfect pasiv al verbului *laudare* (p. 148).

Nu avem pretenția că am semnalat toate problemele pe care le ridică manualul de limba latină. Este de datoria tuturor acelora care au predat la clasă după acest manual să trimită editurii observații amănunțite. Cadrele didactice trebuie să continue discutarea manualelor școlare pînă cînd se vor realiza manuale bune la toate disciplinele, pentru toate clasele.

PENTRU UN MATERIAL DIDACTIC CU TEMĂ ORTOGRAFICĂ

DE

G. BELDESCU

Lucrarea de față a pornit din intenția de a provoca o discuție asupra uneia din cheile succesului lecțiilor de ortografie în școli, materialul didactic. În această primă parte urmărim : *a*) să definim și să fixăm tipurile mari de material didactic cu temă ortografică ; *b*) să raportăm aceste tipuri la faptele lingvistice de care sînt legate normele ortografice (fapte de fonetică, de vocabular și de morfologie). În partea a doua vom discuta : *a*) tipurile de material didactic raportate la o temă ortografică dificilă și de actualitate, întrebuințarea liniuței de unire ; *b*) caracterele pe care le poate căpăta un material didactic cu temă ortografică, privit în modalitățile de a-l alcătui. În partea a treia și ultima vom analiza : *a*) caracterele pe care un material cu temă ortografică le poate căpăta ca rezultat al modalităților de a-l folosi ; *b*) întrebuințarea practică a materialului didactic cu temă ortografică [1].

Materialul propus nu este nici pe departe singurul posibil. Scopul lui este mai curînd de a sugera căi de rezolvare a problemei.

I

§ 1. Considerăm material didactic cu temă ortografică orice element care enunță, concretizează, sistematizează, explică sau motivează o normă ortografică și care, prin aceasta, ajută fie însușirea teoretică

[1] Părțile a II-a și a III-a se vor publica în numerele următoare ale revistei.

a normei predate, fie formarea de deprinderi practice decurgînd din aplicarea normei memorate, fie, uneori, şi una şi alta.

Putem alcătui trei tipuri mari de material didactic cu temă ortografică : tablouri sau scheme, liste şi texte.

Tablourile sau *schemele* conţin în mod obişnuit enunţarea sistematizată şi concretizată a unei singure norme ortografice sau a mai multora — legate, în cazul acesta, printr-o temă fundamentală. Propunem mai jos un tablou care se referă la un caz particular de întrebuinţare a liniuţei de unire :

Liniuţa de unire la formele inversate ale verbelor

Cazuri	Reguli
Perfectul compus *adunat-am* *adunatu-iam* *adunatu-v-aţi* *adunat-o-am*	1. Auxiliarul devine un enclitic silabic legat întotdeauna prin liniuţă de cuvîntul precedent.
Viitorul I *aduna-voi* *aduna-ne-vom* *aduna-vă-vom*	2. Formele neaccentuate ale pronumelui personal şi reflexiv se intercalează între verb şi auxiliarul enclitic.
	3. Participiul păstrează vechiul *-u* cînd există pronume intercalat (altul decît acuz. fem. sg. *o*).
Optativul prezent *adunare-aş* *aduna-ne-am* *aduna-s-ar* *fir-ai*	4. Optativul prezent leagă auxiliarul de infinitivul lung cînd nu există pronume intercalat şi de infinitivul scurt cînd există pronume intercalat.

Listele de fapte ortografice pot conţine fapte de repetiţie, fapte de precizare a unor forme fluctuante şi fapte unice ; adică, prin natura conţinutului lor, listele pot grupa forme care ilustrează o anumită regulă ortografică generală (fapte de repetiţie), forme care se află într-un stadiu de fixare şi care se pot repeta sau nu (fapte de precizare) şi forme excepţionale (fapte unice). Pe primele două le discutăm împreună şi le numim fapte tipice.

În listele de fapte tipice putem înscrie cuvinte izolate, sintagme izolate sau propoziţii şi fraze izolate. Trecerea de la un mod la altul de concretizare este determinată de natura faptelor lingvistice la care se referă norma din temă, alteori de scopul didactic urmărit. De exemplu, regulile ortografice care se raportează la probleme de fonetică se pretează mai ales la listele de cuvinte izolate. În aceeaşi listă, faţă în faţă,

putem înscrie fapte care ilustrează regula şi fapte care o contrazic (v. § 9), sau fapte la care se referă regula şi fapte cu care acestea se pot confunda (v. mai jos), sau, în sfîrşit, în aceeaşi listă putem introduce atît fapte de repetiţie, cît şi fapte de precizare (v. § 2).

Listele de cuvinte izolate pot avea următoarele teme[1]: vocale (v. mai jos), diftongi (şi triftongi) (v. § 10), vocale în hiat (v. § 2), consoane (v. § 5), despărţirea cuvintelor în silabe (v. § 9), derivarea (v. § 2), scrierea cu majusculă, forme dificile la pluralul substantivelor (v. § 2), genitiv-dativul femininelor la singular articulat (v. § 2), forme dificile la verbe (v. § 8)... Propunem o listă de cuvinte izolate cu tema vocale :

Vocale

A			Î
şade	*înfăţişări*	*poet*	*gînd*
şase	*angajări*	*poezie*	*român*
şapte	*înfricoşător*	*alee*	*întîi*
jalbă	*îngrăşămînt*	*idee*	*pînă*
jale		*agreez*	*hotărî*
jar	E	*creez*	*hotărîre*
uşa	*înşela*	*fineţe*	
tovarăşa	*jecmăni*	*frumuseţe*	U
coaja	*jelui*	*tinereţe*	*ochi*
grija	*jeratic*		*vechi*
	epocă	I	*arici*
Ă	*eră*	*şină*	*bici*
fruntaşă	*economie*	*jir*	*tai*
tovarăşă	*eu*	*aceeaşi*	*lămîi*
uşă	*ei*	*aceiaşi*	*mei*
grijă	*el*	*aceleaşi*	*pietroi*
coajă	*este*	*însăşi*	*cui*
plajă	*eşti*	*însuşi*	*serviciu*
îngraşă	*eram*	*înşişi*	*viciu*
îngroaşă	*erai*	*iarăşi*	*naufragiu*
	era	*totuşi*	*domeniu*
	meu		

Sînt însă împrejurări cînd nu este posibil să alcătuim liste din cuvinte izolate : unele norme ortografice nu pot fi concretizate decît prin grupări sintagmatice. Caracteristice în această privinţă sînt următoarele

[1] Nu intră, în ceea ce gîndim noi că sînt l i s t e l e de fapte ortografice, exemplele care constituie un amănunt, o parte — de obicei indispensabilă — dintr-un material mai complex, t a b l o u l sau s c h e m a. Vorbim adică despre liste ca material de sine stătător, neafiliat ori subordonat altui tip. Temele propuse se referă deci la liste care servesc prin ele însele, independent, fie comunicarea, fie consolidarea, fie aplicarea unor reguli ortografice.

situații : scrierea cu *-i*, *-ii*, *-iii* (v. § 5), întrebuințarea liniuței de unire la cuvintele rostite împreună, pronumele de întărire și întrebuințarea articolului posesiv. Iată o listă cu sintagme izolate, grupate — paralel cu formele cu care se pot confunda — pe tema : întrebuințarea liniuței de unire la monosilabice omomorfe :

Liniuța de unire la monosilabice asemănătoare (omomorfe)

Fără eliziune

i-a dat	*să ia*
l-a dus	*la gară*
i-ar cere	*iar și iar*
să-i vezi	*ai săi*
etc.	etc.

Cu eliziune

c-am spus	*cam mult*
v-a plăcut	*va plăcea*
s-a uitat	*cartea sa*
s-ar zice	*ei sar*
etc.	etc.

Ultimul fel de liste cu fapte tipice se poate alcătui din propoziții sau fraze izolate. Folosim acest fel de liste ori de cîte ori norma ortografică este reliefată de context, așa cum se întîmplă în situația scrierii cu *-i*, *-ii* și *-iii* sau în cazurile de întrebuințare a liniuței de unire la cuvintele rostite împreună. Iată o listă cu fapte tipice în propoziții sau fraze izolate :

Liniuța de unire la monosilabice omomorfe

Fără eliziune[1]

a-i ***ai***

*Mi-**a** trebuit mult curaj pentru **a-i** spune că tu **ai** făcut tema.*

a-l ***al***

*Voi interveni pentru **a-l** transporta pe **al** tău mai întîi.*

a-ți ***ați***

*Tu ai avut răbdare pentru **a-ți** gîndi lucrarea ; voi însă **ați** scris grăbit.*

că-i ***căi***

*Zicea **că-i** bine și **că-i** place să umble pe **căi** drepte.*

[1] Mai sînt posibile *de-s*, *mi-i*, *ne-a*, *ne-am*, *ți-i*, *vi-i* etc.

ce-a	**cea**
Ce-a făcut el cu cea mai frumoasă carte, cea de la şcoală?	
ce-i	**cei**
Ce-i cu cei mici, cei din anul I? Ce-i frămîntă?	
Ce-l	**cel**
Ce-l doare pe cel din dreapta, cel mai palid?	
i-a	**ia**
I-a răspuns că-şi ia asupra lui toată răspunderea.	
i-ar	**iar**
Lui i-ar mai trebui un caiet, iar ţie un toc.	
i-au	**iau**
Ieri i-au ajutat cei mari; astăzi iau cei mari exemplu de la ei.	
l-a	**la**
Mihai l-a condus pe tatăl său la gară.	
să-i	**săi**
Am să-i spun că prietenii săi nu l-au uitat ...	

Listele de fapte unice pot avea ca temă : scrierea unor nume de persoană, abrevieri şi interjecţii. Propunem o listă cu tema — scriitori romîni învăţaţi în gimnaziu :

Scriitori romîni

V. Alecsandri
C. Bolliac
I. L. Caragiale
George Coşbuc
B. P. Hasdeu
M. Kogălniceanu
C. Negruzzi
A. Pann
A. Russo
etc.

După natura exerciţiului căruia le sînt destinate, *textele* [1] pot fi în general complete, cu omisiuni sau cu forme de restaurat.

[1] Atragem atenţia şi aici. ca şi în cazul listelor de fapte ortografice, că ne referim la t e x t e considerate independent, ca material neintegrat altui tip. Un profesor poate pleca, în predarea unei reguli, de la o serie de exemple disparate (de obicei) sau de la un text închegat (foarte rar); în situaţia aceasta, atît exemplele disparate, cît şi textul închegat constituie un compartiment, o parte a unui material mai complex care le include, tabloul sau schema. Ne referim adică numai la textele pentru exerciţii aplicative.

Textul complet conține, într-o concentrare neobișnuită, forme ortografice perfecte legate de o anumită temă fundamentală. De exemplu :

Scrierea cu *-i, -ii, -iii* la pluralul substantivelor

Elevi buni[1]

Doi săteni din Poeniţa aveau cîte o puzderie de copii. Într-o toamnă, sătenii aceştia dădură pe doi dintre fiii lor la gimnaziu, alături de copiii altor oameni din sat. Părinţii voiau să facă din băieţii lor ţărani luminaţi. Copiii trebuiau să meargă zilnic cinci kilometri, pînă în comuna vecină, pentru că atunci nu erau gimnazii atît de multe. Treceau de două ori pe zi prin codrii întinşi ai Plopeanului şi peste două albii de pîraie. Munţii nu erau nici ei prea departe ...

Dar profesorii erau mulţumiţi : amîndoi copiii aveau la studii medii mari. Oamenii din sat începură a-i şti copii buni şi a-şi îndemna fiii să fie ca băieţii noştri. Iar părinţii se gîndeau liniştiţi la anii viitori, la bucurii poate şi mai mari ...

Textul cu omisiuni are întrebuinţare limitată şi este în fond un derivat al textului complet. Se poate alcătui, de exemplu, prin suprimarea desinenţelor, sufixelor, articolelor :

Scrierea cu *-i, -ii, -iii* la pluralul substantivelor

Elevi buni

Doi săten- din Poeniţa aveau cîte o puzderie de copi-. Într-o toamnă, săten- aceştia dădură pe doi dintre fi- lor la gimnaziu, alături de copi- altor oameni- din sat. Părinţi- voiau să facă din băieţ- lor ţăran- luminaţi. Copi- trebuiau să meargă ...

Textul cu forme de modificat este tot un derivat al textului complet : cuvîntul care concretizează norma de aplicat este scris între paranteze la forma lui inițială :

Scrierea cu *-i, -ii, -iii* la pluralul substantivelor

Elevi buni

Doi ***(săteanu)*** *din Poeniţa aveau cîte o puzderie de* ***(copil)****. Într-o toamnă,* ***(săteanu)*** *aceştia dădură pe doi dintre* ***(fiu)*** *lor la gimnaziu, alături de* ***(copil)*** *altor* ***(om)*** *din sat.* ***(Părinte)*** *voiau să facă din* ***(băiat)*** *lor* ***(ţăran)*** *luminaţi.* ***(Copil)*** *trebuiau să meargă...*

[1] După prof. Cucu Petre, Şcoala pedagogică, Buzău.

§ 2. Materialul didactic poate enunța sau concretiza norme ortografice legate de fonetică, vocabular și morfologie. Vom discuta mai departe cîteva probleme rezultînd din raportarea celor trei tipuri fundamentale de material didactic la o anumită categorie de fapte lingvistice.

Materialul cu norme sau fapte referitoare la *fonetică* ia de obicei forma de liste de cuvinte izolate; și aceasta pentru că aici regula poate fi indicată sau sugerată prin simpla grupare sistematică a unor cuvinte, pentru că, apoi, regulile privitoare la fonetică îngăduie mai mult decît aiurea folosirea cu randament a văzului și pentru că, în sfîrșit, regulile în cauză nu cer în general o motivare, lucru posibil doar într-un tablou sau într-o schemă. Nu înseamnă însă că alte tipuri de material nu s-ar putea întrebuința, de exemplu, s c h e m a : despărțirea cuvintelor în silabe (v. § 9), t a b l ó u cu motivarea largă a scrierii diftongilor *ea* și *ia* etc. Textele sînt rare. Propunem o listă de cuvinte izolate cu tema — vocale în hiat :

Vocale în hiat

A-E	E-E	I-I
a-er	*ale-e*	*fi-ință*
a-erisi	*ide-e*	*și-ință*
a-erian	*lice-e*	*fi-indcă*
a-erodrom	*agre-ez*	*(cunoștință)*
a-eroport	*cre-ez*	*(încunoștința)*
E-A	**I-A**	**O-E**
bore-al	*famili-a*	*po-et*
cere-ale	*istori-a*	*po-ezie*
ide-al	*rochi-a*	
cre-a	*vi-a*	**O-O**
cre-are		*alco-ol*
cre-ație	**I-E**	*co-operativă*
gare-a	*famili-e*	*co-opta*
imperme-abil	*istori-e*	*co-ordonare*
	rochi-e	*zo-ologie*
	vi-e	
		U-E
		du-el
		perpetu-ez

Materialul caracteristic problemelor ortografice legate de *vocabular* este lista de fapte tipice sau unice. Motivele sînt aceleași ca și pentru situația discutată mai sus. Scheme sau tablouri nu se fac, iar textele sînt

și aici accidentale. În afara cazurilor care se referă la liniuța de unire (cuvinte compuse care cer liniuța de unire și despărțirea cuvintelor compuse ori derivate în silabe) se pot alcătui aici liste cu următoarele teme: prefixe și sufixe (fapte tipice), majuscula la numele proprii compuse (fapte tipice și fapte unice), abrevieri de nume proprii compuse (fapte tipice și fapte unice)... Propunem o listă pentru prefixe și sufixe:

Sufixe și prefixe

Sufixe	Prefixe	
-ărie	*în-*	*des-*
berărie	*înnopta*	*descoase*
-erie	*înnoda*	*desface*
frizerie	*înnoi*	*desparte*
-ean, -eală	*îneca*	*dez-*
-eață	*înăbuși*	*dezbrăca*
clujean	*înota*	*dezdoi*
greșeală	*în+alt*	*dezgoli*
oblojeală	*în + ainte*	*dezmorți*
roșeață	*în + apoi*	*deznoda*
-ământ	*împărți*	*dezlega*
îngrășământ	*îmboldi*	*dezrădăcina*
simțământ	*imbold*	*dezveli*
-(ț)ie,-(ț)iune	*iluminat*	*dezamăgi*
discuție	*imatriculat*	*dis-*
iluzie	*con-, co-*	*dispreț*
națiune	*concetățean*	*distructiv*
pasiune	*consătean*	*răs-, răz-*
secție	*compatriot*	*răscroi*
secțiune	*combătut*	*răsfira*
reacție	*conațional*	*răsturna*
reacțiune	*corupt*	*răzbate*
porție	*coexista*	*răzgîndi*
porțiune	*coopera*	*ne-*
rație	*coordona*	*nevăzut*
rațiune		*nemaivăzut*
		nemaivăzînd

În privința regulilor ortografice legate de *morfologie* nu se mai poate vorbi de un tip exclusiv sau chiar caracteristic. Natura raporturilor dintre ortografie și morfologie ne cere să dăm extindere materialului demonstrativ explicativ, adică tablourilor și schemelor, iar frecvența și gravitatea dificultăților de fapt pe care le produc regulile legate de morfologie ne obligă să folosim foarte des textele — dar și listele de fapte ortografice.

Tablourile sau schemele cuprind aici de obicei nu numai enunțarea normei ortografice, ci și explicarea sau motivarea ei gramaticală. Motivarea poate fi expresă (la scrierea cu *-i*, *-ii*, *-iii* — § 5, formarea pluralului substantivelor și al adjectivelor, formarea genitiv-dativului feminin singular articulat — § 6, imperativul singular) sau inclusă (la pronumele de întărire). Propunem un tablou pentru formarea pluralului substantivelor și adjectivelor (legat de scrierea cu *-i*, *-ii*, *-iii*).

Pluralul substantivelor și adjectivelor

Masculin

elev, elevi, elevii *bun, buni, bunii*	*-i, -ii*
copil, copii, copiii *fiu, fii, fiii* *sacagiu, sacagii, sacagiii* *mijlociu, mijlocii, mijlocii.*	*-ii, -iii*

Feminin

casă, case, casele *basma, basmale, basmalele* *bună, bune, bunele*	*-(l)e, -(l)ele*
ușă uși, ușile *mare, mari, marile*	*-i, -ile*
istorie, istorii, istoriile *roșie, roșii, roșiile*	*-ii, -iile*

Neutre

scaun, scaune, scaunele	*-e, -ele*
tablou, tablouri, tablourile	*-uri, -urile*
studiu, studii, studiile	*-ii, -iile*

Se pot alcătui apoi liste de precizare a unor forme fluctuante (unele forme dificile la verb — § 8 sau la pluralul substantivelor), precum și liste de fapte de repetiție (genitiv-dativul feminin singular articulat în *-ii*, *-(l)ei* și *-iei*, pluralul substantivelor și al adjectivelor în *-i*, *-ii*, *-iii* etc). Propunem o listă cu fapte de precizare și o alta cu fapte de repetiție:

Forme dificile la pluralul unor substantive și adjective

umeri	*cunoștințe*	*pasaje*	*brazi*
boli	*științe*	*peisaje*	*cruzi*
școli	*privințe*	*personaje*	*francezi*
pagini	*zerouri*	*ficși*	*englezi*
reguli	*radiouri*	*ortodocși*	*breji, treji*

Genitiv-dativul fem. sg. art. la substantive și adjective		
-ii	*-(l)ei*	*-iei*
Americii	*Franței*	*Rusiei*
marii	*casmalei*	*istoriei*
firii	*casei*	*academiei*
păcii	*bunei*	*hîrtiei*
cărții	*cunoștinței*	*mîniei*
bolii	*științei*	*omeniei*
paginii	*privinței*	*cafeniei*
regulii	etc.	*roșiei*
etc.		etc.

Am propus în altă parte t e x t e necesare analizelor morfologice (v. § 1). Ne-ar trebui însă culegeri speciale de texte pentru predarea problemelor ortografice.

PROBLEME DE FILOLOGIE

PROBLEME DE TEXTOLOGIE

DE

R. MUNTEANU

În ultimii ani, reeditarea clasicilor noştri a devenit o preocupare tot mai stăruitoare a filologilor şi istoricilor literari. Rînd pe rînd, operele scriitorilor de mare însemnătate în cultura noastră ca I. Budai-Deleanu, Al. Odobescu, B. Ştefănescu-Delavrancea, Caragiale sau ale scriitorilor mai mărunţi ca Sion şi alţii, au fost redate cititorilor în condiţii filologice superioare celor din trecut. Cercetătorii experimentaţi şi numeroşi tineri, care îşi fac ucenicia în domeniul activităţii editoriale, şi-au dat contribuţia în această direcţie.

În aceste condiţii mi-am luat sarcina grea de a reedita jurnalul de călătorie scris de I. Codru Drăguşanu. Proiectată să apară la început în „Biblioteca pentru toţi" de unde a fost trecută însă în colecţia „Clasicii noştri", ediţia îngrijită de mine nu avea pretenţia unei lucrări de mare rigoare filologică.

Ţinînd seama de destinaţia ediţiei care se adresează unor cercuri mai largi de cititori, unele particularităţi lingvistice, care trebuie respectate într-o lucrare de mare stringenţă ştiinţifică, nu au fost avute în vedere în această situaţie.

La puţină vreme după apariţia în librării a „Peregrinului transilvan", cunoscutul critic Şerban Cioculescu a publicat în paginile revistei „Gazeta literară" o amplă recenzie în legătură cu modul în care am făcut transcrierea memorialului scriitorului din Drăguş.

Regret că pînă în momentul de faţă, din motive independente de voinţa mea, n-am avut posibilitatea să-mi exprim punctul de vedere în legătură cu minuţioasele şi subtilele observaţii ale experimentatului editor al operei lui I. L. Caragiale şi I. Codru Drăguşanu.

Semnalez, de la început, faptul că o bună parte din numeroasele obiecții aduse de Șerban Cioculescu în legătură cu modul de editare a „Peregrinului transilvan" sînt întemeiate.

Pornind însă de la considerentul că procesul filologic deschis de Șerban Cioculescu cu prilejul retipăririi scrierilor prozatorului ardelean ridică probleme de interes mai larg în legătură cu editarea unora dintre clasicii noștri, precum și de la faptul că uneori poziția domniei-sale nu mi s-a părut suficient de clară sau de justificată, socotesc că intervenția mea tardivă în această discuție nu va fi lipsită de o anumită utilitate în elucidarea unor probleme ridicate. Pe de altă parte, experiența de editor a lui Șerban Cioculescu m-a făcut să urmăresc cu un interes deosebit recenzia sa, mai ales că mă găsesc în fața primei mele ediții care, în pofida celor arătate de cunoscutul critic, îmi permit să cred că ridică probleme dificile cu totul specifice, neîntîlnite în aceeași măsură la scriitori de seamă din generațiile mai vechi. De altfel, cum era și firesc, am așteptat ca publicarea recentei ediții să stîrnească unele discuții și am sperat că intervenția unui experimentat editor nu se va limita doar la relevarea unor lecțiuni greșite sau la unele omisiuni, ci va îmbrățișa și unele probleme de ordin mai general, privitoare la modul de transcriere a textelor scrise cu dificila ortografie etimologică. Dat fiind faptul că noi, pînă în momentul de față, nu dispunem de un sistem științific de transcriere a ortografiei etimologice și că nici editurile nu și-au formulat criterii precise în această direcție, procesul filologic deschis de Șerban Cioculescu se anunță a fi de la început deosebit de interesant.

O asemenea contribuție la elucidarea unor probleme de textologie, domeniu în care la noi cercetările se găsesc la început, poate fi de un neprețuit ajutor pentru tinerii editori. Socotim că edițiile viitoare mult așteptate, din scrierile lui S. Micu, Gh. Șincai, P. Maior, T. Cipariu, I. Eliade Rădulescu etc., ar apărea, în lumina unor astfel de discuții, în condiții mult mai satisfăcătoare.

Una din problemele de interes mai larg, pe care le ridică Șerban Cioculescu în recenzia sa, este aceea a caracterului normativ pe care îl are ortografia etimologică, nu numai sub aspectul impunerii unui mod de scriere, ci și în sensul reflectării unei realități fonetice prin imaginea vizuală a cuvîntului.

Trecem peste justa interpretare a modului de transcriere a sunetelor *ă, î, ț, z, s* (pe care Șerban Cioculescu în mod greșit le numește *semne diacritice*) și ne oprim asupra afirmației în care domnia-sa precizează că atunci cînd etimologiștii „scriau *a potea, potență, nepotență, potențios, atotpotente*, ei nu pronunțau ca poporul contemporan : *a putea, putință, neputință, putincios* etc.

Aceeași concluzie se desprinde și din pasajul în care criticul afirmă că Drăgușanu cînd scria *bene* dorea să impună o pronunție reală. La fel și forme ca : *sene, a mori, a porta, morinte, dominecă, generatione, contributione, natione* etc. reprezintă după părerea domniei-sale realități fonetice care trebuiau respectate, schimbarea lor constituind o gravă abatere de la autenticitatea textului.

Departe de noi gîndul de a contesta faptul că etimologiștii se străduiau să impună prin imaginea vizuală a cuvîntului și o altă pronunție mai mult sau mai puțin îndepărtată de cea obișnuită, mai ales că după părerea multora dintre ei, savanții, oamenii de largă cultură, erau cei dintîi care-și puteau permite libertatea de a schimba limba.

Cu toate acestea, *uzul vorbirii* n-a fost neglijat de acești pasionați reformatori ai limbii noastre. T. Cipariu, de pildă, arată acest lucru cu toată claritatea într-un pasaj din „Principii de limbă și scriptură" pe care îl transcriem într-un stil modernizat : *Cum că deși etimologismul e întîiul factor al limbii, prin care s-au constituit formele originale, dar fonetismul e al doilea pentru că prin el s-au constituit particularitățile care disting limba romînească, de către surorile ei și amîndouă au format uzul vorbirii în limba romînească, iar nu unul sau altul singur* (p. 342).

De altfel, un puternic sprijin în felul în care am procedat pentru a considera că forme ca : *explicatione, generatione, natione* nu sînt realități fonetice îl găsim în „Tentamen criticum", opera lui Aug. Treb. Laurian, ale cărui reguli, după cum recunoaște și Șerban Cioculescu, prozatorul ardelean le urmărește îndeaproape. În nota 1, bunăoară, de la pagina 8 se afirmă : *Auditur ferme ut u in syllabis finalibus : one, oni, ome, omi, onte, onti, onde, ondi, uti : carbone... titione, nome, monti, tonde* etc.

Prin analogie cu exemplele indicate aci, am transcris *națiune* pentru *natione*, *generațiune* pentru *generatione* etc., socotind că formele amintite nu sîntem obligați să le considerăm neologisme de proveniență italiană, ci cuvinte refăcute după etimoane latine, așa cum apar atîtea în dicționarul lui Laurian și Massim, unde întîlnim : *estenuatione* < *extenuatio, esterminatione* < *exterminatio, estensione* < *extensio* (v. vol. I, p. 1200).

Șerban Cioculescu ne mai reproșa printre altele faptul că n-am păstrat forme ca : *morire, dominecă* etc. În nota 2 de la pagina 8 a aceleiași lucrări, Laurian precizează : *Effertur pariter ut u in omnibus atonis in principio et medio, uti : rogare, arbori, parcella, morire, domineă, tempori* etc.

Prin analogie cu aceste cazuri, noi am transcris și alte forme ca : *putere, putincios* etc. Șerban Cioculescu consideră de asemenea o gravă abatere de la textul autentic faptul că am transcris *bine* pentru *bene*,

sine pentru *sene* etc. La nota 1 de la pagina 11 din „Tentamen criticum" se spune: *Auditur, ferme, ut i in ultimis syllabis: ene, eni, eme, emi, ente, enti, ende, endi, uti: bene, mene, neme, menti, prende, parente, tene* etc. Prin analogie cu aceste exemple au fost transcrise numeroasele forme asemănătoare, mai ales că și unele rime din versurile scriitorului permit o asemenea interpretare.

Așadar o interpretare a ortografiei este absolut necesară și înșiși corifeii latinismului îndreptățesc o asemenea poziție. Acad. Al. Rosetti și B. Cazacu, în studiul „Probleme de fonetică în studiul limbii romîne literare din sec. al XIX-lea", publicat în „Limba romînă", nr. 2 din anul 1955, arată că: *necesitatea interpretării ortografiei și deci a cunoașterii realității fonetice înfățișate într-un anumit fel se pune și pentru cercetătorul limbii romîne literare din sec. al XIX-lea, epocă în care s-au aplicat limbii scrise variate sisteme ortografice (fonetic, latinist, italienizat) etc.*

Exemplul pe care îl dau autorii amintiți, din prefața „Lexiconului" de la Buda, tipărită pe o coloană cu litere latine, pe altă coloană cu caractere chirilice, este de asemenea elocvent pentru distincția între o anumită modă grafică și realitatea fonetică. Dacă în textul scris cu caractere latine întîlnim forme ca: *înantea, nomiti, amblase, intr'ensul*, în celălalt întîlnim forme obișnuite ca: *înaintea, numiți, îmblase într'însul*. Cu toate exagerările pe care le aduc latiniștii de mai tîrziu, considerăm că există numeroase dovezi care pledează pentru o astfel de interpretare a scrierii etimologice practicate de autorul „Peregrinului transilvan".

Sprijinindu-ne pe unele principii din „Tentamen criticum", ținînd seama de unele indicații din „Istoria limbii romîne", vol. VI, scrisă de acad. Al. Rosetti care discută, printre altele, *alternanțele grafice*, am socotit și noi în cazul *anumitor* grafii duble ca: *dominecă — duminecă, coprins — cuprins, ciarlatan — șarlatanism, ambassiată — ambasadorele* că nu este necesar să le păstrăm, considerîndu-le pe cele care nu corespundeau cu evoluția istorică a limbii simple indicii grafice.

Forma *dominecă*, de pildă, este puternic concurată în „Peregrinul transilvan", de *duminecă* care apare la paginile 44, 119, 120 și 126 și altele. Același lucru se întîmplă și cu alte forme.

Dacă în asemenea cazuri considerăm că am procedat just, în numeroase alte cazuri trebuie să recunoaștem că modernizarea textului nu este justificată. Forme ca: *a rizeca, machină, progredem, carneval, limonată, colonată* etc. trebuiau păstrate și observațiile critice ale lui Șerban Cioculescu ni se par întemeiate. Cu o anumită ezitare am transcris însă *stradă* pentru *strata* și *sigur* pentru *secur*.

Precizarea care se face în dicționarul lui Laurian și Massim unde se spune: „*strata rău strada*" (vol. II, p. 1301), „*secur, rău segur sau*

sigur" (vol. II, p. 1129), ni se pare că indică mai degrabă o normă de scriere decît una de pronunție. Optarea pentru forma *sigur* am făcut-o și prin analogie cu *scură* și *scomot*, unde consoana *c* redă în realitate sunetul *g*.

Ținînd seama de considerentul că studiul limbii scrierilor lui Drăgușanu se poate face pe texte publicate în diferite reviste cu criterii relativ diferite de scriere, nu pe manuscrise, noi socotim că stabilirea formelor autentice de limbă din scrierile sale trebuie făcută, pe de o parte, printr-o continuă raportare la limba vorbită în acea vreme, pe de altă parte, prin atenția deosebită acordată unor particularități persistente în lucrările sale din diferite perioade, în pofida unor particularități ortografice întîmplătoare care n-au o largă circulație în opera sa.

Procedeul acesta se impune cu atît mai mult cu cît respectul deosebit acordat de etimologiști regulilor, în practică a dus la pulverizarea lor de la o revistă la alta și, uneori, în cadrul aceleiași reviste. „Organul Luminării', unde își publică Cipariu „Principiile de limbă și scriptură", este un exemplu elocvent de inconsecvență în aplicarea principiilor etimologice.

Diferențele de scriere de la o lucrare la alta și de la o etapă la alta, apreciate prin prisma celor arătate de Șerban Cioculescu, care consideră că imaginea vizuală a cuvîntului impune și o normă de pronunție, duc la concluzia îndoielnică a rostirii diferite în același an sau de la un an la altul a numeroase cuvinte, scrise în mod diferit de la o lucrare la alta și uneori în cadrul aceleiași opere. Că vor fi existat cuvinte pe care scriitorul le rostea într-un anumit fel în 1848, altfel în 1865, și altfel în 1869, nu ne îndoim. Asemenea cazuri se întîlnesc și la Negruzzi și la alți scriitori, dar că acestea ar fi foarte numeroase în limba literară scrisă, nu în cea uzuală, vorbită, e de asemenea greu de presupus, dat fiind faptul că limba literară nu se schimbă cu atîta ușurință într-un timp relativ scurt, mai ales, cînd ideile lingvistice ale scriitorului au rămas aceleași.

În textul „Peregrinului transilvan" din „Concordia" întîlnim forme ca : *lacrime*, *dorere*, *din*, *proiept*, *derepțiune*, *corespundintia*, *capitanul*, *nici*, *bine*. În volumul publicat în 1865 întîlnim forme ca : *lacreme*, *durere*, *den*, *din*, *proiect*, *corespondentia*, *capetanul*, *nice*, *bine* și *bene*, *dereptiune*, *direptiune*, *directiune* etc.

Dacă în „Concordia" întîlnim alături forme ca : *notabilitate* și *raretăți*, *căpitan* și *romanteci*, în scrisoarea din „Peregrin", publicată în „Familia" din anul 1879, sînt frecvente forme ca : *civică*, *diplomatică*, *îndătinat*, spre deosebire de textul „Peregrinului" din 1865, unde sînt predominante grafii ca : *realetate*, *publec*, *spiret*, *curiosetate* etc. Însuși titlul volumului era „Peregrinul transelvan".

În asemenea cazuri noi am mers de cele mai multe ori pe principiul unificării textelor, potrivit formelor corespunzătoare cu evoluția limbii, considerînd că *unele* forme care apar doar sporadic în scrierile sale ca : *natione* și *explicatione* sînt, probabil, impuse de redacțiile revistelor în care scriitorul își publică operele. De altfel examinarea minuțioasă a particularităților scrierilor lui Drăguşanu publicate în „Concordia", „Familia", „Universul", „Foaia pentru minte"... îndrumează pe cercetători spre această concluzie.

(Alte abateri semnalate de Șerban Cioculescu în transcrierea noastră sînt fie rezultatul unor inconsecvențe, fie consecința unor motivări filologice diferite).

Că redacțiile revistelor imprimau textelor scriitorilor pe care îi publicau sistemul lor ortografic, e un lucru cunoscut. Al. Rosetti și B. Cazacu arată, în studiul mai înainte amintit, că unele forme ca : *riu*, *ris* etc., întîlnite în poeziile lui Eminescu din ediția lui Bogdan-Duică nu se găsesc în manuscrise, unde sînt formele obișnuite : *rîu*, *rîs*, redacția „Convorbirilor literare" fiind aceea care le-a introdus în opera lui Eminescu.

De o atenție deosebită din partea criticului Șerban Cioculescu se bucură notele ediției noastre. Că aceste note trebuiau să fie mai numeroase și pe cît posibil ferite de erori, este adevărat și sîntem de acord cu obiecțiile exigentului critic. Dar obiecții de felul celor în care ni se reproșează că am explicat *în sumul grad* prin *cel mai mare*, nu prin *cel mai înalt* sau că am dat ca echivalent al expresiei *„cum mi-i depinse moșul"*, *„cum mi-i descrise moșul"*, nu *cum mi-i zugrăvi*, mi se par minuscule pe lîngă unele probleme mai importante, a căror justă rezolvare ar fi fost de un real folos pentru generația mai tînără de cercetători. De asemenea întreaga teoretizare asupra *„ante gustului meu pentru limba latină"*, provocată de explicarea espresiei *pregust* prin *puțin gust*, pornește de la înțelegerea eronată a textului din partea criticului.

În ediția din 1865, textul cu pricina este astfel : *căpitanul Dobay mă certase pentru nimica cu multă asprime, de tînăr dîndu-mi pregust de disciplina militară, statul spre care de naștere eram menit ; dară și jurai a nu-l îmbrăța nice cînd.*

Pornind de la pasajul citat, Șerban Cioculescu consideră că explicația expresiei *pregust* prin *puțin gust*, este greșită, echivalentul just fiind *a-i da dinainte gust de...*

Reiese însă din pasajul citat de noi că certurile căpitanului Dobay au avut pentru tînărul răzvrătit drept consecință crearea unei evidente antipatii pentru armată. Traducînd în alți termeni expresia de mai sus, în sensul explicației noastre, am spune : *de tînăr dîndu-mi (puțin gust) de disciplina militară*, nota de anterioritate păstrîndu-se prin expresia

de tînăr. Pe cînd dacă transcriem pasajul de mai sus în sensul explicației lui Șerban Cioculescu *de tînăr dîndu-mi* (*dinainte gust*) *de disciplina militară*, sensul exact al expresiei se pierde și formularea este pleonastică.

De altfel explicația noastră se găsește și în dicționarul lui Laurian și Massim și cred că autorii amintiți pot fi învinuiți cu oarecare greutate de *antegust* pentru limba latină. La pagina 743 a vol. al II-lea din dicționarul amintit, *pregustare* este explicat, pe de o parte, prin: 1) *a gusta din ceva înainte de cineva*; 2) *a bea sau a mînca foarte puțin*. Precizăm că a doua explicație figurează la pagina 994 și în dicționarul lui Candrea.

De o atenție deosebită din partea rigurosului critic se bucură și greșelile de tipar din ediția noastră. Țin de la început să precizez că în cazul cînd mi-aș fi întocmit singur *erata*, multe greșeli ar fi putut fi evitate; pe de altă parte, dacă alături de ochiul „puțin limpede" al editorului ar fi existat o mare conștiinciozitate din partea corectorului Barbu Cioculescu, multe erori de tipar ar fi fost înlăturate. Revizuind acum corecturile ediției noastre (menționez că doar a doua mi s-a dat pentru verificare), constat că unele greșeli semnalate de mine persistă în forma definitivă.

În corectura a doua era scris într-un pasaj *ius primae noctis*; s-a făcut corectura și totuși a apărut în textul definitiv *iujus primae noctis*. În aceeași corectură figurau forme ca: *deîntru* pentru *den întru*, *deasupra* pentru *desupra*; *legumeni* fiind invizibil, era încercuit și apare *legumeri* etc. etc.

Dar partea cea mai mare a recenziei lui Șerban Cioculescu este destinată semnalării de lecțiuni greșite, omisiuni, rînduri sărite, inconsecvențe. Și în acest caz numeroase observații sînt îndreptățite. Socotim însă că de la o serie de erori semnalate (unele rezultate din greșeli de ortografie sau de tipar nesezisate, exemplu: *nuditatea feței* pentru *ruditatea feței*) într-o ediție atît de dificilă, pînă la aprecierea criticului că editorul recent al „Peregrinului" a dovedit o totală *incapacitate de lectură*, este o cale foarte lungă. Trec peste faptul că un examen filologic riguros și binevenit, de felul celui făcut asupra ediției pe care am îngrijit-o, aplicat altor lucrări îngrijite de cercetători cu mai multă experiență, ar duce la concluzii ce ridică multe semne de întrebare și mă opresc pentru exemplificare asupra ediției din „Peregrinul transilvan", îngrijită de Șerban Cioculescu, criticul care are în îndelungata sa carieră publicistică și o remarcabilă experiență editorială. Cu toate acestea, lecțiunile greșite abundă și în ediția domniei-sale. În „Însemnarea cuprinsului" întîlnim cuvîntul *amenințări* pentru *amenități* (care e cu totul altceva), *drumul potcovit și șoseaua* (în textul modernizat) pentru *drumul potcovit zi șoseaua* (strada calciată), *post maritim* pentru *cost maritim*

(cuvîntul *cost* este greșit explicat și în glosar) și... *măgarul de la Avignon* pentru *maghiarul de la Avignon*, greșeală care apare și în ediția noastră.

În cadrul ediției întîlnim substantive la plural, în original redate prin forme la singular: *ca și vorba „hoțî" de la barbarii „goțî"* (p. 6, ed. 1865), *ca și vorba „hoț" de la barbarii „goți"* (p. 12, ed. Ș. C.). Redarea formei nearticulate *„săteanu"* (ed. 1865) prin *„săteanul"* apare și în ediția îngrijită de Șerban Cioculescu, nu numai în cea îngrijită de noi. Raportarea aceasta la ediția îngrijită de cunoscutul critic (ediție folosită uneori de noi fără suficient spirit critic) se impune mai ales pentru cititorul neprevenit care, dacă compară unele forme din ediția din 1942 care nu sînt rezultatul *„căii de mijloc"*, pe care mărturisește criticul că a urmat-o, cu cele identice și criticate în ediția noastră, nu știe cînd a greșit rigurosul filolog: atunci sau acum?

Întîlnim, de asemenea, în ediția îngrijită de Șerban Cioculescu înlocuiri de cuvinte nejustificate prin metoda sa de lucru. Exemplu: *In cîntecul* (p. 13, ed. Ș. C.) pentru *La cîntecul* (p. 7, ed. 1865), pe de altă parte, forme curente în limbă ca: *șezurăm* sînt transcrise prin echivalentul arhaic *șezum*, pe cînd forma verbală *sum* e transcrisă prin *sunt*, inconsecvența fiind frapantă.

Tot pe seama inconsecvenței nejustificate trebuie pusă înlocuirea substantivului *Fortuna* prin *noroc* (la p. 213, ed. Ș. C.), unde citim, *norocul dispuse ca* (*noi*) pentru *Fortuna despuse ca* (*noi*), pe cînd la p. 19 editorul păstrează forma din original *după ce-mi surîde Fortuna*. Sînt de asemenea în ediția îngrijită de Șerban Cioculescu omisiuni de cuvinte sau propoziții. În „Însemnarea cuprinsului", bunăoară, citim la pagina 231: *Vecinătatea Londrei, străzi, piețe, grădini*. În original, textul este astfel: *Vecinătatea Londinului. Desbarcarea în Tamisa. Impresiunea ce face Londinul. Strade, plațe, grădini*.

Și cu toate acestea, Șerban Cioculescu consideră că ediția Iorga-Onciu, utilizată de atîtea generații de cititori a constituit un evident eșec, iar ediția noastră prezintă un text deformat; singura ediție *de mare răsunet* care *a rupt vraja nenorocului* este cea îngrijită de dînsul.

Pornind de la o astfel de afirmație, am încercat să ne imaginăm cum ar arăta o viitoare ediție din „Peregrinul transilvan", în lumina unora din principiile pe care Șerban Cioculescu le susține mai mult sau mai puțin deschis în recenzia din „Gazeta literară".

Noul editor ar fi nevoit, după aceste criterii, să reproducă unele forme lingvistice monstruoase care nu pot, la un examen critic minuțios, să fie considerate realități fonetice. Ba, mai mult, și în urma acestei atente analize a ediției din 1865 în comparație cu ediția noastră, exigentul editor, atent la terminația unor verbe, trece cu ușurință peste lecțiuni greșite, existente și în ediția domniei-sale și în ediția noastră.

La pagina 41 din ediția îngrijită de Șerban Cioculescu, citim *Oamenii ospătarului*, în a noastră la fel, pe cînd în ediția din 1865 este vorba de *Oamenii ospodariului* (p. 35), adică ai domnului.

N-am reprodus unele din greșelile ediției îngrijite de Șerban Cioculescu care nu pot fi explicate prin metoda urmată de editor, pentru a-mi atenua sau pentru a-mi scuza greșelile personale. Am intenționat doar să relev dificultățile multiple pe care le ridică o asemenea ediție, dificultăți care — dacă sînt diminuate sau ignorate — pot întoarce împotriva criticului unele afirmații grave pe care le-a făcut pe seama noastră.

Ajuns la capătul acestor considerații, aș vrea să atrag încă o dată atenția asupra cazului cu totul deosebit pe care îl reprezintă în literatura noastră modul de reeditare a „Peregrinului transilvan". Există mai ales din partea filologilor o cerință legitimă de a se publica o ediție din scrierile prozatorului ardelean în care să se respecte pe cît posibil fizionomia textului original. Trecînd însă peste dificultățile multiple legate de stabilirea realității fonetice din scrierile lui Drăgușanu, în stadiul cercetărilor actuale, socotim că trebuie avută în vedere și marea masă a cititorilor pentru care o astfel de ediție nu face decît să scadă succesul bine meritat al prozatorului ardelean.

Pus în fața unei astfel de alternative, m-am străduit, în limita posibilităților, a experienței de care dispuneam și a libertății permise de anumite criterii generale ale editurii, să realizez o ediție accesibilă unor cercuri mai largi de cititori și în același timp să păstrez pe cît posibil fizionomia autentică a textului.

Pentru a nu contraveni unor reguli editoriale în general bune, dar rigide în cazul lui Drăgușanu, n-am consemnat decît foarte vag în „Cuvîntul asupra ediției" unele libertăți pe care mi le-am permis în modernizarea textului pentru a-l face mai accesibil, fără să merg atît de departe cît au mers editorii anteriori. Fără îndoială însă că modernizarea destul de ponderată a textului nu explică alte greșeli, care există în ediția noastră.

Ținînd seama de variatele categorii de cititori, pe care trebuie să-i aibă în vedere editorul unei opere care pune probleme de textologie atît de dificile, socotim că se impunea ca, în primul rînd, să fie publicată o ediție din scrierile prozatorului ardelean accesibilă unor cercuri mai largi, fără să fie necesară modernizarea exagerată din edițiile anterioare.

Abia după familiarizarea generațiilor tinere de cititori cu scrierile lui I. Codru Drăgușanu (dat fiind faptul că edițiile anterioare au apărut la mari distanțe de timp), socotim indicată reeditarea „Peregrinului transilvan" după toate criteriile filologice. O anumită aproximație în interpretarea textelor nu poate fi evitată însă în stadiul cercetărilor actuale în această direcție și lingviștii care studiază istoria limbii noastre literare nu se pot dispensa de consultarea textelor originale.

CRONICĂ

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ DIN MARTIE 1957 A CADRELOR DIDACTICE DE LA FACULTATEA DE FILOLOGIE DIN BUCUREȘTI

Între 17—23 martie a avut loc cea de a V-a sesiune științifică a Universității „C. I. Parhon". Lucrările sesiunii au început cu o ședință festivă în cadrul căreia prof. dr. N. Sălăjeanu a rostit un cuvînt de deschidere, urmat de comunicările acad. A. Oțetea — „Răscoala din 1907" și prof. I. Vitner — „Anul 1907 în literatura noastră actuală". În ziua de 18 martie au început lucrările sesiunii în cadrul secțiilor și al subsecțiilor.

Cu lucrări avînd caracter lingvistic s-au prezentat cadre didactice care aparțin diverselor catedre ale Facultății de filologie. Au fost prezentate comunicări de lingvistică generală, romanistică, gramatică, dialectologie, limbă literară, stilistică, metodica predării.

Unele dintre comunicările citite în cadrul sesiunii științifice vor fi tipărite în publicațiile de specialitate. Prezentăm mai jos cîteva dintre aceste comunicări.

Acad. Al. Graur, în „Caracterul obiectiv al faptelor de limbă", arată că, deși limba are un caracter obiectiv, nu este exclusă totuși posibilitatea intervențiilor subiective neconforme cu structura limbii. Inovațiile care aparțin sau sînt susținute de autorități cu prestigiu în colectivitate au șanse de generalizare. D-sa e de părere că formații improprii ca *planic*, *planitate*, *legitate*, derivate de la substantive cu sufixe cu care, de fapt, se creează cuvinte noi numai din adjective se vor impune în limbă, fiind răspîndite de publicațiile Editurii politice. În partea a doua a comunicării este discutată posibilitatea de a impune ca limbă literară un idiom cu totul străin de colectivitate sau numai de o parte a ei. Limbile artificiale, creații subiective ale unor indivizi izolați, sînt respinse de colectivitate. O autoritate însă poate favoriza condițiile naturale ale unui idiom vorbit de a deveni limbă literară a întregului popor. Este dat, între altele, exemplul dialectului din Pekin, al cărui proces de transformare în limbă literară este înlesnit și grăbit prin hotărîrile guvernului R. P. Chineze.

O problemă de lingvistică generală tratează și asist. Florica Dimitrescu în comunicarea „Conceptul de locuțiune", fragment din dizertația de candidat în științe. După ce definește locuțiunea ca „un ansamblu de cuvinte mai mult sau mai puțin sudate, cu un înțeles unitar determinat care se comportă ca o singură parte de vorbire", autoarea arată că locuțiunile diferă în ceea ce privește gradul de sudură a elementelor componente. Potrivit acestui criteriu, stabilește trei tipuri de locuțiuni. Cercetarea minuțioasă a noțiunii de expresie apare pe deplin motivată, deoarece mulți cercetători consideră expresiile perfect echivalente cu locuțiunile.

Distincția esențială dintre ele, arată autoarea, constă în aceea că locuțiunile sînt fapte de gramatică, iar expresiile fapte de lexic.

O comunicare din domeniul romanisticii prezintă acad. Iorgu Iordan : „Cu privire la lexicul limbilor iberoromanice". Cercetînd în mod comparativ elementele lexicale de origine latină, germanică și arabă în limbile iberoromanice, autorul verifică părerea celor ce consideră că limba catalană „constituie o unitate aparte în cadrul limbilor iberoromanice" și că „spaniola și portugheza sînt mai strîns legate una de alta decît de catalană". Vocabularul catalanei se deosebește de cel al grupului de limbi hispano-portughez cu atît mai mult cu cît ne depărtăm de epoca de formare a acestor limbi. Listele de cuvinte și statisticile întocmite arată deosebirile lexicale existente între catalană, pe de-o parte, și spaniolă și portugheză, pe de altă parte. Faptul că numeroase elemente latinești pe care le conține catalana, dar nu și spaniola și portugheza, se găsesc în provensală și franceză, pledează pentru ideea că, genealogic vorbind, catalana merge cu idiomele galoromanice. Această afirmație poate fi susținută și printr-o comparație, bazată tot pe liste de cuvinte, a spaniolei și a portughezei cu franceza, provensala și italiana ; asemănările între aceste două grupuri de limbi romanice sînt mai puțin numeroase decît cele între catalană și ultimul grup amintit mai sus.

Din catalană au pătruns în celelalte limbi iberoromanice un număr relativ mare de cuvinte de origine latină ; procesul invers nu s-a petrecut aproape de loc. Sînt și alte deosebiri în ce privește lexicul de origine latină, între spaniolă și portugheză, pe de o parte, și catalană, de altă parte, ca de exemplu aceea că o serie de cuvinte au, în spaniolă și portugheză, spre deosebire de catalană, un caracter savant, ele datorîndu-se influenței latine sub forma ei literară. În cele două limbi apare, uneori, termenul latin de bază, iar în catalană un derivat al lui sau invers. Deosebiri vizibile există chiar și în ceea ce privește termenii folosiți pentru desemnarea unor noțiuni curente.

În legătură cu cuvintele germanice și cele arabe, acad. I. Iordan subliniază că primele sînt mai numeroase în catalană, iar celelalte în spaniolă și portugheză.

Cercetarea elementelor arabe din lexicul acestor limbi duce la aceeași concluzie, și anume că limba catalană trebuie privită ca nefăcînd parte din grupul hispano-portughez.

În comunicarea „Procliza în istroromînă". conf. I. Coteanu explică generalizarea proclizei articolului hotărît la genitivul și dativul numelui în istroromînă în felul următor : în istroromînă au pătruns cuvinte de origine sîrbo-croată și slovenă în număr atît de mare încît nu au putut fi incluse ușor în sistemul flexiunii nominale a idiomului respectiv. Slăbirea capacității de adaptare a cuvintelor împrumutate a fost determinată și de existența unor grupuri nominale alcătuite din demonstrativ, pronume posesiv și nume, calchiate după sîrbo-croată, grupuri care, excluzînd articularea enclitică, duceau la reducerea posibilităților enclizei în întreg sistemul flexiunii nominale. Această explicație a generalizării proclizei în istroromînă reprezintă pentru conf. I. Coteanu unul dintre argumentele că istroromîna nu este un dialect al dacoromînei, cum susțin cei mai mulți lingviști, ci o limbă aparte.

Tovarășii lector Al. Niculescu, asist. Matilda Caragiu și asist. Paula Diaconescu, de la catedra de limba romînă, au prezentat comunicări interesante care aduc contribuții la îmbogățirea diverselor capitole ale gramaticii Academiei R.P.R.

Lector Alexandru Niculescu și studenta A. Rocerik prezintă comunicarea : „Pronumele *dînsul* în limba romînă". Urmărind frecvența acestui pronume în limba romînă din secolul al XVI-lea, poate fi întîlnit frecvent în textele religioase de proveniență maramureșeană sau nord-ardeleană. Coroborînd aceste constatări cu datele anchetelor dialectale actuale, autorii susțin că *dînsul* este o formă specifică domeniului nord-estic al teritoriului dacoromîn. Prezența pronumelui *dînsul* în limba literară se datorește menținerii lui în textele tipărite de diaconul Coresi, texte care, circulînd pe tot întinsul țării, au putut generaliza folosirea lui. Printr-o evoluție care l-a eliberat treptat din limitele întrebuințării exclusive la acuzativ, *dînsul* devine pe deplin echivalent cu cealaltă formă pronominală *el* și își cons-

truiește o flexiune proprie : *dînsul — dînsului, pe dînsul.* Tendința de diferențiere semantică a celor două forme pronominale l-a îndreptat pe *dînsul* spre genul personal și în vremea din urmă spre valori de pronume de politețe. Apariția lui *dînsul* în sistemul pronumelor de politețe se poate explica prin următoarele : în urma influenței franceze, alături de *dumneata*, modul de adresare francez cu persoana a II-a plural *vous* a adus și pe *dumneavoastră* la pers. a II-a singular, creîndu-se astfel un sistem de trei trepte de politețe : *tu—dumneata—dumneavoastră*. Pentru a corespunde acestei situații persoana a III-a a îndreptat pe *dînsul* spre valoarea de politețe medie pe care o are, la pers. a II-a, *dumneata*. Astfel, limba romînă are azi un sistem de pronume de politețe cu trei trepte : *tu — dumneata — dumneavoastră ; el — dînsul — dumnealui.*

Aducînd un punct de vedere nou față de „Gramatica Academiei R.P.R.", asist. Matilda Caragiu, în comunicarea : „Sintaxa gerunziului în limba romînă", definește gerunziul ca „o formă verbală invariabilă care exprimă o acțiune sub formă de proces în desfășurare, și care, în majoritatea cazurilor, are funcție predicativă, îndeplinește adică funcția de predicat". Propozițiile cu gerunziu — predicat verbal (gerunziale) sînt de cele mai multe ori dependente. Caracterul verbal pronunțat al gerunziului în limba romînă a făcut ca el să funcționeze și ca predicat al unei propoziții independente, coordonată cu o altă propoziție.

Gerunziul are și o funcție determinativă care derivă din funcția sa predicativ-determinativă. În acest caz, gerunziul devine adverb cînd determină un verb sau adjectiv cînd determină un substantiv. Existența acestor gerunzii cu valoare adverbială și substantivală nu contrazice definiția dată, subliniază autoarea, deoarece în cazul adverbializării sau adjectivizării gerunziului, el încetează de a mai fi o formă verbală și devine o formă nominală. În concluzie se arată că gerunziul este folosit din ce în ce mai mult în limba romînă contemporană, preferința pentru gerunziu predicat-verbal manifestîndu-se mai ales în limba scrisă.

Asist. Paula Diaconescu prezintă comunicarea : „Predicatul nominal". Analizînd rolul elementului verbal în structura predicatului nominal, autoarea arată, pe bază de criterii lexicale și gramaticale, distincția între verbul de relație *a fi* și celelalte verbe de relație care sînt folosite pentru a marca legătura între numele predicativ și subiect.

Rolul copulei verbale este să dea numelui predicativ semnele care indică persoana, numărul, timpul și modul. Dintre cei doi termeni ai predicatului nominal numai numele predicativ atribuie subiectului înțelesul semantic, iar *a fi* are sens exclusiv gramatical. Celelalte verbe de relație, spre deosebire de *a fi*, participă la formarea predicatului și cu sensul lor lexical. Potrivit distincției între copula gramaticală *a fi* și copulele lexico-gramaticale (verbele de relație cu înțeles lexical), se deosebesc în categoria predicatului nominal două subcategorii : *a*) predicatul nominal propriu-zis, format dintr-un nume predicativ și copula gramaticală *a fi*, atribuie subiectului o calitate ; *b*) predicatul nominal verbal, format dintr-un nume predicativ și o copulă lexico-gramaticală, atribuie subiectului o calitate prin intermediul unui proces (ex. : *devine profesor, mă cred capabil, sînt numit profesor*).

Lector Cristea Teodora citește comunicarea : „Substantivizarea frazelor și a fragmentelor de fraze (sintagme) în limba franceză contemporană". Autoarea constată că în limba literară franceză din ultimii ani substantivizarea unor fraze și sintagme a devenit un procedeu de o frecvență deosebită.

Cu interes a fost ascultată și lucrarea tov. lector G. Klaster-Ungureanu : „Problema formării limbii literare germane în Transilvania".

Au fost prezentate și cîteva lucrări de cercetare a stilului individual al unor scriitori.

Lector L. Levițchi, de la catedra de limbă engleză, în „Semnificația repetiției gramatical-stilistice în piesele lui Shakespeare", analizează principalele forme ale acestui procedeu stilistic folosit de Shakespeare pe o scară foarte largă, ca de exemplu elementul anaforic, reluarea aceluiași cuvînt sau a aceleiași construcții, omonimia, polisemia, sinonimia gramaticală și lexicală. În partea finală a lucrării, autorul urmărește rolul

repetiției gramatical-stilistice în desfășurarea intrigii unei piese și caracterizarea personajelor etc.

Lector D. Mladoveanu, de la catedra de italiană, citește comunicarea : „Aspecte din tehnica impersonalizării în stilul lui Verga". Impersonalizarea — problemă de tehnică literară — constă în „retragerea" autorului din text. Ea se realizează prin folosirea unor mijloace sintactice și stilistice „împrumutate din vorbirea populară. în limba personajelor și reluarea lor în limba autorului, în portretizări și peisaje". Dintre aceste mijloace, autoarea se ocupă de comparație, repetiție, atribute, exprimarea paremiologică.

În comunicarea : „Aspecte din stilistica imperfectului la Zola", asist. I. Mavrodin Stănescu demonstrează că în primele opere, Em. Zola, sub influența lui Balzac. folosește atît în descrieri cît și în narațiuni mai ales prezentul și perfectul simplu. Curînd, renunțînd la construcția tradițională a romanului, conceput acum ca o succesiune de tablouri, adoptă noi mijloace stilistice, printre care se relevă întrebuințarea pe scară tot mai largă a imperfectului cu diferite valori stilistice : descriptiv, evocator etc.

Conf. Raisa Cosmovici, lector L. Stroganov, lector G. Zager, lector N. Polisiuc, asist. Inesia Nazarova, asist. E. Zatoviceanu, prezintă comunicări tratînd probleme în legătură cu gramatica și metodele de predare a limbii ruse.

Participanții la discuții au subliniat valoarea unora dintre comunicările prezentate. Discuțiile ar fi fost mult mai rodnice dacă numărul lucrărilor ar fi fost mai mic și dacă în selectarea lor s-ar fi ținut seama de necesitatea de a nu se prezenta lucrări cu caracter prea special care să intereseze direct un număr foarte restrîns de participanți.

G. BRÎNCUȘ și E. ȘERBAN

RECENZII

CONTRIBUȚII LA ISTORIA LIMBII ROMÎNE LITERARE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA, Editura Academiei R.P.R, 1956, 280 p.

Anul trecut s-a publicat o culegere de articole și studii sub titlul „Contribuții la istoria limbii romîne literare în secolul al XIX-lea". Volumul cuprinde un număr de nouă lucrări semnate [1] de Gr. Brîncuș, B. Cazacu și I. Fischer, acad. Al. Rosetti, Dan Simonescu, Gh. Bulgăr, acad. Tudor Vianu, acad. Iorgu Iordan, Gr. Ivănescu, Al. Niculescu și a apărut sub îngrijirea acad. Tudor Vianu, redactor responsabil.

Așa cum ni se arată în prefață, cartea aceasta deschide o serie de volume în care vor fi adunate studii speciale, necesare unei opere de sinteză care va îmbrățișa istoria limbii literare romîne în secolul al XIX lea.

Primul studiu al volumului este „Limba poeziilor lui Barbu Paris Mumuleanu" de Gr. Brîncuș. Pe baza unui material destul de bogat, autorul urmărește formele fonetice, gramaticale și stilistice din opera poetului. Lexicul operei lui Mumuleanu este și el studiat mai ales sub aspectul neologismelor, al calcurilor lingvistice și al traducerilor termenilor străini. Studiul este interesant și relevă o întreagă serie de fapte de limbă care pun într-o nouă lumină creația poetului slătinean, pe nedrept ignorat de critica literară din trecut. În articol au mai rămas totuși multe lipsuri și părți discutabile. Astfel autorul lasă impresia că face confuzie între limba literară și stilul beletristic. După ce arată că „stilul beletristic al limbii literare era încă în formație" — lucru perfect adevărat — în continuare spune că „poeții de la începutul secolului al XIX-lea se izbesc de faptul că limba literară nu era îndeajuns f o r m a t ă " [2] (p. 7—8) [3]. Se pune deci întrebarea: era sau nu era formată limba literară în secolul al XIX-lea? Trebuie să admitem — și aceasta este părerea aproape unanimă astăzi — că limba romînă literară era deja formată în secolul al XIX-lea. Secolul al XIX-lea aduce numai o puternică transformare, o înnoire a limbii literare, care pășește în faza ei modernă, în care își fixează formele și ajunge la culme stilul beletristic.

În acest studiu cercetarea adaptării neologismelor la structura fonetică și gramatical a limbii ar fi trebuit amplificată, deoarece — așa cum arată însuși autorul articolului — „problema esențială pe care o ridică limba literară din prima jumătate a secolului al XIX-lea este problema neologismului" (p. 18). Ca observații mai mărunte notăm că unele fonetisme ca *șăz, răsipesc, rîdic, gînd* etc. nu sînt caracteristice pentru limba vorbită de pretutindeni, ci numai pentru anumite graiuri din țara noastră. De asemenea, apariția sporadică a lui *u* final poate fi motivată

[1] Citez în ordinea în care apar în volum.

[2] Spațierea ne aparține.

[3] Toate citatele la care se indică numai pagina sînt din lucrarea recenzată.

Vezi nota 3 de la p. 28.

de tradiția grafică. Faptul că pronumele relativ *ce* este mai frecvent decît pronumele relativ *care* se explică și prin aceea că aici avem a face cu versuri, în care corpul redus și multiplele valori ale lui *ce* corespund uneori mult mai bine economiei versului. Tot așa la explicația dată pentru așezarea verbului la sfîrșitul versului, credem că ar fi trebuit întregită adăugîndu-se că adeseori această topică convine necesităților de versificație. Întrebuințarea frecventă a perfectului simplu trebuie pusă în legătură și cu faptul că poetul aparține prin originea sa unei regiuni în care acest timp verbal este foarte des folosit. De asemenea construcții ca *nu știe ce răspuns da, ce-ar vrea tocmi* (p. 11) nu sînt rezultatul unor influențe străine, ci redau unele particularități sintactice regionale ale limbii române. O lipsă a lucrării este și prezentarea uneori seacă, lipsită de discuții, a unor fapte de limbă ca formarea cuvintelor sau calcurile după cuvintele străine.

Studiul următor „Neologismele în scrierile lui Anton Pann", de B. Cazacu și I. Fischer este un capitol dintr-o monografie asupra limbii scrierilor lui Anton Pann, pe care așa cum ni se arată în introducere, o pregătesc cei doi autori. Neologismele sînt studiate pe categorii, după domenii de activitate (termeni din domeniul culturii; termeni din domeniul economic, politico-administrativ și militar; termeni din viața mondenă), insistîndu-se asupra sensurilor, a frecvenței și a adaptării lor fonetice și morfologice la structura limbii.

Studiul acesta este un model de cercetare lingvistică în domeniul limbii operei unui scriitor; este sistematic, bogat și cuprinde un material amplu discutat sub toate aspectele. Deși arată precis ce accepțiune se dă termenului neologism [1], totuși credem că ar fi fost mai bine să se întrebuințeze termenul *împrumut* pentru ceea ce autorii numesc *neologism*, sfera acestuia din urmă fiind mult mai cuprinzătoare. Deși foarte greu, dacă nu chiar aproape imposibil, extrem de interesant ar fi fost dacă autorii ar fi încercat să determine care sînt cuvintele introduse în limba română prin opera lui Pann. Cu toate că era oarecum în afara subiectului propus, indicarea limbii de origine a împrumuturilor nu ar fi fost superfluă. În ceea ce privește receptivitatea păturii orășenești față de împrumuturi, credem că ea trebuie interpretată nu numai „ca un rezultat al transformărilor petrecute în societatea vremii... și ca expresie a tendinței de ridicare a micii burghezii pe scara ierarhiei sociale" (p. 55), ci și ca urmare a desprinderii țărilor române din sfera balcanismului turcesc și a trecerii lor sub influența marilor puteri civilizatoare ca Rusia și țările din apusul Europei. Și acum, cîteva observații de amănunt: credem că termenii *copiilor, muzicesc, comedios, publicător, arestui, adorată* și *format* sînt mai de grabă formații apărute pe teren românesc decît împrumuturi; cuvintele *armie* și *polc* nu mai erau simțite ca neologisme în epoca lui Pann, ele fiind intrate în limbă cu cel puțin un secol mai înainte.

Studiul acad. Al. Rosetti, intitulat „Limba scrierilor lui Ion Heliade Rădulescu pînă la 1841", cuprinde o analiză a particularităților limbii scrierilor lui Heliade din perioada anterioară maniei lui italienizante. Aici se arată rolul de făuritor de limbă pe care l-a avut Heliade în rodnica sa activitate literară. Prezentînd concentrat o mare bogăție de material, acad. Al. Rosetti urmărește trăsăturile principale ale limbii scriitorului, în care vede caracteristicile limbii vorbite din Muntenia. Materialul din acest studiu deschide largi perspective de cercetare, pe care autorul nu le epuizează și care pot constitui baza unei monografii lingvistice de mai mare amploare. Faptul că uneori se trece prea repede peste unele chestiuni, îngreuiază înțelegerea materialului expus. Așa de exemplu ar fi fost deosebit de interesant dacă autorul ar fi indicat care sînt afixele cele mai productive în opera lui Heliade. De asemenea ar fi fost util și un studiu asupra adaptării fonetice și morfologice a împrumuturilor din scrierile lui Heliade, avîndu-se în vedere rolul deosebit de însemnat pe care l-a avut scriitorul în introducerea de cuvinte străine în limba noastră. În ce privește îmbinările de cuvinte ca *forță-asalt, duh-femeie, Steaua-amoroasă* etc., socotite de autorul stu-

[1] V. nota 3 de la p. 24.

diului compuse, acestea nu sînt adevărate cuvinte compuse, ci numai alăturări întîmplătoare de cuvinte, care nu s-au impus în uzul comun. Cu toate aceste lipsuri de ordin secundar, studiul acad. Al. Rosetti se distinge prin concepţia lingvistică ce-i stă la bază, prin planul după care a fost alcătuit, metodele de investigaţie folosite şi modul cum sînt alese şi prezentate faptele de limbă.

Articolul următor din culegere este intitulat „Contribuţia lui M. Kogălniceanu la dezvoltarea şi îmbogăţirea limbii literare". Autorul, Dan Simonescu, arată rolul marelui cărturar moldovean în dezvoltarea limbii noastre literare. Prin numeroasele sale părţi care aparţin criticii literare, studiul acesta depăşeşte domeniul lingvisticii. Am putea spune că uneori se neglijează chiar aspectul lingvistic al problemelor în avantajul chestiunilor de istorie şi critică literară. Astfel în cadrul prezentării particularităţilor fonetice din scrierile lui Kogălniceanu se face o lungă discuţie asupra ortografiei, care nu îşi avea locul într-un capitol de fonetică, fiind mult mai potrivită cu conţinutul capitolului în care sînt prezentate teoriile lingvistice ale lui Kogălniceanu.

Interesant ar fi fost de asemenea dacă s-ar fi ilustrat cu exemple afirmaţia că „cuvintele lui [ale lui Kogălniceanu], care exprimă noţiuni de sociologie, economie, agronomie, drept, filozofie, au rămas, în majoritatea cazurilor, în limba literară actuală de specialitate (p. 83)". Şi aici trebuie să ne arătăm regretul că nu s-a dat mai multă atenţie variantelor neologismelor sau situaţiei afixelor din opera lui Kogălniceanu. De asemenea nu este bine să spunem că „limba romînă se îmbogăţea şi trebuia să se îmbogăţească cu noţiuni şi cuvinte noi" (p. 70), deoarece se ştie că limba nu se îmbogăţeşte decît cu cuvinte, forme gramaticale etc. şi nu cu noţiuni. Formele *mîne*, *cîne*, *pîne* etc. trecute doar ca pronunţări regionale sînt adevărate variante regionale. În ce priveşte formele *sînt* şi *sunt*, acestea nu sînt fonetisme moldoveneşti, ci, în cazul lui *sînt* avem de-a face cu forma generală şi etimologică, iar *sunt* este o formă savantă, hibridă, introdusă de latinişti. Nu se poate spune de asemenea că Kogălniceanu „neglijează în mare măsură regulile acordului dintre subiect şi predicat, în ambele sensuri" (p. 75) atunci cînd întîlnim forme şi construcţii sintactice învechite cum ar fi de pildă „aerul au rărit...", „arta au luat..." etc. Faptul că în opera lui Kogălniceanu găsim multe particularităţi regionale nu trebuie explicat doar prin aceea că „acţiunea naraţiunilor lui realiste... şi istorice se petrece în Moldova la Iaşi; personajele înfăţişate sînt moldoveni" (p. 76), ci mai ales prin originea scriitorului care era moldovean.

Un alt studiu al culegerii este intitulat „Particularităţi de limbă şi stil în opera lui C. Bolliac" şi aparţine lui Gh. Bulgăr. Aici ni se prezintă pe larg ideile şi teoriile lui Bolliac privitoare la creaţia artistică şi la problemele limbii. Particularităţile mai însemnate ale limbii şi stilului scriitorului sînt expuse şi ele. Acest articol, ca şi cel precedent depăşeşte cadrul unei discuţii lingvistice asupra limbii unui scriitor prin numeroasele incursiuni în domeniul filologiei şi criticii literare; materialul lingvistic prezentat este uneori chiar neglijat. Astfel ar fi fost interesant să se urmărească ce neologisme a impus Bolliac în limbă şi mai ales în ce fel de contexte, prin ce opere. Un factor important care ajută la impunerea unui neologism este desigur şi contextul, opera în care el apare. Referitor la particularităţile gramaticale din opera lui Bolliac, credem că lipsa articulării substantivelor în exemple ca acelea citate la pagina 100 poate fi atribuită şi necesităţilor versificaţiei. Ar fi trebuit spus de asemenea că determinantul invariabil pe lîngă un vocativ este propriu vorbirii populare, iar forma feminină livrescă a adjectivelor terminate în *-e* ar fi trebuit menţionată ca o influenţă a curentului italienizant şi latinist. Cînd se studiază din punct de vedere lingvistic procedee stilistice ca enumerarea, repetiţia etc., ar fi foarte interesant dacă s-ar urmări şi natura elementelor de limbă care compun aceste figuri de stil, eventual şi evoluţia sensurilor cuvintelor în raport cu folosirea lor figurată. Tot în acest sens ar trebui urmărită şi formarea de expresii, locuţiuni etc. pe bază de creaţii personale.

Acad. Tudor Vianu semnează un studiu intitulat „Observații asupra limbii și stilului lui A. I. Odobescu". Un bogat material de fapte de limbă din opera marelui nostru scriitor este prezentat pe larg și discutat amplu sub raport stilistic și lingvistic. Cu o fină observație și o mare receptivitate pentru formele artistice, acad. Tudor Vianu scoate în evidență bogata contribuție pe care Odobescu a adus-o la formarea limbii prozei noastre artistice. Faptele de stil mai ales, admirabilele perioade și construcțiile maestrului prozei noastre sînt minunat analizate, scoțîndu-li-se în evidență întreaga lor valoare estetică. În discuții dezvoltate de critică literară se pierd observațiile cu caracter strict lingvistic, destul de puține în general. Elementele întîlnite la acela care a desăvîrșit limba prozei noastre artistice ar fi trebuit și mai mult discutate, mai alese din punct de vedere lingvistic, deoarece pe drept cuvînt spune acad. Tudor Vianu că „istoria limbii literare romîne în secolul al XIX-lea poposește în operele lui A. I. Odobescu, ca într-una din etapele ei cele mai importante" (p. 113). Ar fi fost interesant dacă s-ar fi studiat dozarea elementelor lexicale în proza estetică a lui Odobescu, pentru a se vedea cum a reușit el să îmbine atît de fericit cuvintele din uzul comun cu tot felul de regionalisme, arhaisme, neologisme etc. Mai ales prin acest aspect al scrierilor sale, Odobescu a contribuit la dezvoltarea limbii noastre literare. De asemenea ar fi fost bine să se urmărească cuvintele ieșite din uz, care au reintrat în circulație prin opera scriitorului. Și aspectul strict gramatical al limbii acestuia a fost uneori trecut cu vederea; pe lîngă observațiile stilistice privind fraza lui Odobescu, ar fi fost necesară și o mai profundă cercetare strict sintactică. Afirmația că „judecată după lexicul ei, limba lui Odobescu ne apare deci ca o limbă savantă" (p. 122) nu mi se pare potrivită. Limba lui Odobescu este bogată, îngrijită și prezentată într-un stil ales, academic, dar ea nu poate fi socotită savantă — în accepția obișnuită a cuvîntului — fiind accesibilă unei întinse categorii de cititori. Ca scăpări neînsemnate peste care nu putem trece însă, notăm pluralul *boccialîcuri* (p. 16) care s-a dat greșit ca venind de la un singular *boccea* și formularea în care se spune că avem a face cu o consecutivă cu triplu predicat nominal (p. 125) în loc de o consecutivă cu un predicat nominal cu triplu nume predicativ.

Studiul următor „Limba lui Creangă" este semnat de acad. I. Iordan. Deși nu se ocupă decît de un aspect al limbii marelui povestitor — caracterul ei popular — studiul acesta este important atît prin conținutul său, cît și prin metodele de cercetare și de expunere. Cu un deosebit simț lingvistic sînt analizate aici caracteristicile vorbirii populare care apar în opera lui Creangă și care au devenit prin aceasta elemente ale limbii literare, întîlnite și la alți scriitori. O lucrare de factura acesteia contribuie din plin la studiul istoriei limbii literare. Într-o lucrare mai mare asupa limbii lui Creangă — pe care acad. Iordan mărturisește că intenționează să o facă [1] — ar fi foarte bine dacă s-ar arăta și măsura în care opera marelui povestitor moldovean a transmis limbii literare expresii, proverbe, formule fixe etc., contribuind astfel, pe de o parte, la consemnarea tezaurului limbii populare și pe de alta, la îmbogățirea expresivității limbii literare. Și acum o chestiune de amănunt: credem că nu se poate vorbi decît despre o sinonimie îndepărtată între *iaca* și *ia* [2], tocmai din cauză că — așa cum remarcă și autorul studiului — primul se referă la senzații auditive, iar cel de-al doilea la senzații vizuale.

În studiul său „Formarea terminologiei filozofice romînești moderne", prof. Gh. Ivănescu ne prezintă condițiile și factorii care au dus la crearea terminologiei filozofice moderne în limba romînă. Pe baza unui material amplu, cules din scrierile cu caracter filozofic apărute în secolul trecut, autorul arată rolul jucat de fiecare scriitor în formarea acestei terminologii. Bine închegat și bogat în idei, articolului acestuia i s-ar fi cuvenit mai mult spațiu în culegere, pentru ca autorul să nu fi fost silit a trece peste unele chestiuni importante ca terminologia din unele manuale ale secolului al XIX-lea,

[1] Vezi p. 137.
[2] Vezi discuția de la p. 146

aceea din opera lui Conta etc., numai din cauza lipsei de spațiu.

Ca o chestiune generală în legătură cu acest studiu ne punem întrebarea dacă trebuiau studiate cuvintele filozofice care apar în operele poetice. Credem că nu este bine să se analizeze terminologia unei discipline în opere cu conținut artistic, întrucît este știut că în aceste scrieri alegerea cuvintelor este determinată în primul rînd de cauze de natură estetică, lăsîndu-se pe al doilea plan sensul lor strict științific. De asemenea cred că este hazardat să se afirme că „se pare deci că această terminologie filozofică a fost fixată prin scrieri de altă natură decît cele filozofice". ceea ce este firesc, căci foarte mulți termeni filozofici apar în operele literare, istorice etc. (p. 202). Chiar dacă cuvintele sau sensurile lor au fost create în alt domeniu al limbii, terminologia, ca sistem de termeni corespunzător unui sistem de noțiuni bine determinat, a fost creată exclusiv în domeniul disciplinei căreia îi aparține și prin urmare meritul creării ei revine celor mai proeminente figuri din ramura respectivă. În ceea ce privește metodele de cercetare, ne întrebăm dacă n-ar fi fost mai bine să se pornească de la evoluția istorică a termenilor principali, pentru a se putea urmări mai bine istoricul terminologiei. În felul acesta s-ar fi putut arăta mult mai bine și evoluția formelor unui cuvînt transmis de la un scriitor la altul, fapt mai greu de urmărit în studiul de față. Toate cele spuse pînă acum nu ating cu nimic valoarea lucrării pe care dorim să o vedem publicată in extenso, păstrîndu-i-se întreaga bogăție de material și de idei, caracteristică lucrărilor prof. Gh. Ivănescu.

Ultimul studiu „Structura frazei în stilul lui B. Delavrancea" de Alexandru Nicufescu aparține stilisticii. Lucrarea este bine alcătuită și oarecum nouă la noi prin factura ei, observațiile și felul de interpretare al faptelor dovedind un real talent al autorului în chestiunile de stil. Fraza în opera lui Delavrancea este analizată sub diferite aspecte, interpretarea faptelor mergînd uneori pînă la ultimele limite. Desigur că pentru o istorie a limbii noastre literare studiul este mult prea întins, el este însă foarte potrivit pentru un capitol dintr-o monografie asupra limbii scriitorului.

Din punctul de vedere al istoriei limbii literare ar fi fost mai interesant decă s-ar fi examinat mai amplu influențele exercitate asupra stilului lui Delavrancea cît și acelea pe care le-a avut opera scriitorului asupra scrierilor de mai tîrziu. Ca observații de mai mică importanță trebuie să remarcăm faptul că expresivitatea unor construcții ca cele expuse la pagina 207 nu se datorește insuficienței enunțării ci credem noi, conciziunii, concentrării expresiei. De asemenea, afirmîndu-se că „avîntul primelor momente este redat de cele două secundare coordonate (*Și cînd la 16 ani Răducanu încălecă rotașul din stînga și pocni șarpele de bici pe deasupra cailor...*), în timp ce subordonatele finale depărtîndu-se tot mai mult de principală sugerează depărtarea în spațiu în care dispare eroul (*deși ar fi dat și cai și căruță, numai să nu se despartă de Irina, care-l privi pînă-l pierdu din ochi într-un nor de praf și într-un bălăngănit îndepărtat de clopote*)" (p. 212) se merge cam prea departe, deoarece transformîndu-se construcția sintactică nu se pierde efectul. În fraza dată de exemplu mai sus nu vedem care sînt „subordonatele finale" despre care vorbește autorul studiului, deoarece întîlnim numai o singură propoziție finală.

Și acum cîteva cuvinte asupra condițiilor tipografice. Acestea sînt în general bune (prezentare, literă etc.) cu toate că volumul are o serie întreagă de greșeli de corectură (în afara celor enumerate în erată) foarte supărătoare ; de asemenea lipsesc litere, caracterele tipografice nu sînt uniforme în corpul aceluiași cuvînt etc.

În încheierea analizei noastre trebuie să remarcăm că această culegere de studii este foarte utilă și constituie o serioasă bază de plecare pentru istoria limbii noastre din secolul al XIX-lea. Cu ocazia unor astfel de cercetări se simte în special lipsa unui dicționar tezaur al limbii romîne în care s-ar putea urmări istoria fiecărui cuvînt. Elaborarea unei astfel de lucrări nu mai trebuie amînată nici un moment. Ca de orice lucrare de început și de această culegere de studii se leagă unele lipsuri inerente, unele inconsecvențe și greșeli inevitabile. Cele mai multe dintre acestea sînt în legătură cu metodele de cercetare și cu con-

ținutul pe care trebuie să-l aibă astfel de studii. În general, așa cum s-a mai spus pînă acum, baza alegerii materialului trebuie să fie criteriile lingvistice în sensul cel mai larg, să se aplice adică metode de cercetare adecvate și să se discute larg faptele de limbă în ceea ce au ele general și interesant pentru limba literară. Așa cum am arătat la locul potrivit, pentru aceasta avem destule modele demne de urmat în acest volum. Atunci cînd se studiază limba unui scriitor sau unele aspecte ale acesteia este bine să se insiste în special asupra particularităților care s-au impus în limba literară, asupra creațiilor personale care au devenit fapte de limbă. Prin aceasta înțelegem în domeniul lexicului : introducerea de neologisme, sensuri figurate care s-au impus, expresii și formule de tot felul etc. În domeniul gramaticii trebuie urmărite în primul rînd inovațiile morfologice care au devenit curente și, în măsura posibilului, construcțiile sintactice cele mai reușite care pot constitui și au constituit un model de limbă, lărgind posibilitățile expresiei. În felul acesta s-ar putea urmări etapele succesive prin care a trecut limba română literară pentru a ajunge la aspectul ei de astăzi și contribuția pe care a avut-o fiecare scriitor la desăvîrșirea puterii de exprimare și de expresivitate a ei.

C. MANECA

B. DELAVRANCEA, OPERE I, II, E S P L A, București, 1954

Editarea operelor clasicilor noștri constituie azi, prin intensitatea campaniei și calitatea rezultatelor, unul dintre cele mai pozitive aspecte ale revoluției culturale. De mai mulți ani ediții temeinic alcătuite văd lumina tiparului în cadrul celor două mari edituri anume îndreptate spre această activitate, — E.S.P.L.A. și Editura tineretului. Ele au publicat astfel operele lui Gh. Ureche, I. Neculce, A. Pann, I. Budai-Deleanu, I. Ghica, C. Bolliac, B. Delavrancea, C. Dobrogeanu-Gherea și Al. Odobescu. În curînd se vor mai adăuga la acestea, edițiile Gr. Alexandrescu (2 vol.) I. L. Caragiale (7 vol.) și Heliade Rădulescu (2 vol.).

În îndeplinirea acestei sarcini de readucere în contemporaneitate a principalelor valori literare din trecut este necesară, în primul rînd, o bună orientare în istoria și critica literară : astfel vor putea fi puse în lumină cele mai valabile aspecte ale operei. Criticul și istoricul literar trebuie însă dublat de lingvist, care să poată reda trăsăturile specifice ale limbii scriitorului și prin aceasta ale limbii epocii sale. Editura echivalează, așadar, cu o valorificare atît în plan literar, cît și în plan lingvistic.

Nu toate edițiile răspund însă acestei duble cerințe științifice, pentru a pune la îndemîna cititorului un text valabil din toate punctele de vedere. Dacă uneori este în suferință orizontul literar al editorului de cele mai multe ori sînt neglijate problemele limbii textului. Editorul se mulțumește să reproducă grafia textului, fără a discerne între ceea ce aparține ortografiei și ceea ce este real din punct de vedere fonetic, sau să interpreteze grafia și atunci modernizează în mod inadmisibil limba scriitorului.

Ne-au venit în minte aceste observații care nu sînt de loc noi, reluînd după o vreme îndelungată de la apariție, lectura ultimei ediții a operelor lui B. Delavrancea (E.S.P.L.A., 1954) alcătuite de Aurel Martin, unul dintre cei mai activi cercetători ai literaturii noastre moderne. O ediție într-adevăr necesară : ea strînge în două volume opera risipită a marelui prozator și dramaturg de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. În același timp, ea este și o lucrare alcătuită conștiincios ; editorul a respectat limba scriitorului și nu a trecut la unificări și la modernizări dăunătoare. Așa cum spune el însuși în „N o t a i n t r o d u c t i v ă" : „Ortografia a fost modernizată, dar s-au păstrat alternanțele fonetice dialectale, pentru că ele dovedesc de cele mai multe ori realismul limbii lui Delavrancea. Au rămas așadar în text forme ca : *lacrămi, lacrimi, lăcrămi, sprincene, sprincene, mîni, mîini, degete, deșle, sub, subt, supt, sînt, sunt* etc. etc. Formele reconstituite

şi unele inadvertenţe gramaticale au fost aşezate în paranteze drepte".

O cercetare mai atentă a ediţiei de faţă arată însă că ochiului vigilent al editorului i-au scăpat o serie de forme fonetice muntenești, caracteristice limbii lui Delavrancea. Fără să ie convins că ele fac parte din acest aspect al limbii scriitorului, A. Martin a procedat la adaptarea lor la fonetismul literar actual. Iată cîteva din ele : *pereţii* în loc de *părelii* (p. 290) ; *desluşit* în loc de *dăsluşit* (p. 305, 356) ; *se dezleagă* în loc de *se dăzleagă* ; *destul* în loc de *dăstul* (p. 316, 322) ; *desfrînate* în loc de *dăsfrînate* (p. 249) ; *văd* pentru *văz* (p. 317, 321, 322, 343, 371, 372, 376, 379) ; *aprind* în loc de *aprinz* (p. 334) ; *reped* în loc de *repez* (p. 356) ; *să-i audă* în loc de *să-i auză* (p. 356) ; *cred* în loc de *crez* (p. 362) ; *pierd* în loc de *pierz* (p. 364) ; *să cadă* în loc de *să cază* (p. 283) ; *să ard* în loc de *să arz* (p. 290) ; *rămînînd* în loc de *rămînînd* (p. 292). Editorul transcrie în mod regulat *după* în loc de *dupe* şi nu reţine forme ca *pept, peliţă, peptene, perde, perise, peatră, abea, ferbe, fer, verme*, pe care la redă ca în limba literară de azi : *piept, pieliţă, pieptene, pierde, pierise, piatră, abia, fierbe, fier, vierme* (p. 54, 55, 59, 60, 65, 66, 81, 86, 87, 91, 93, 99, 102, 142, 201, 284 etc. etc.) ; sau ca *plapămă*, pe care îl transcrie *plapumă*. În sfîrşit, el scrie *herghelia* (p. 219) în loc de *erghelia*, cum apare în graiul muntenesc şi cum îl foloseşte Delavrancea. Asemenea literarizări privează însă pe cercetătorul limbii textelor editate, de o serie de atestări.

Şi formele populare sînt adeseori neglijate. De ce redă editorul pluralul *fulgerile, colibile, picioruşile, genile, creştetile* (p. 358, 211, 278, 222), născute prin disimilarea lui *e* neaccentuat din penultima silabă sub influenţa lui *e* din articolul hotărît — *le* — în fonetismul lui literar actual : *picioruşele, colibele* etc. ? Nu este respectată de asemenea nici forma populară *dimon*, înlocuită cu *demon* : *demon împielițat* (p. 234), *se agaţă demonii* (p. 285) pentru : *dimon împeliţat, se agaţă dimonii*. La fel, cuvîntul popular *patarama* „păţanie", accentuat pe penultima silabă, este considerat de autor ca avînd o formă greşită în construcţia *parcă n-ar fi ştiut de patarama Sultănichii*, cum apare în ediţia Socec 1908, şi schimbat în : *parcă n-ar fi ştiut de pataramaua Sultănichii* (p. 60). Substantivul *pataramă* care apare în *Dicţionarul enciclopedic* al lui I. A. Candrea glosat cu accentuarea *patarámă*, devine în ediţia lui A. Martin *pataramá*, articulat *pataramaua* !

Se mai pun o serie de probleme pentru formele de limbă mai veche păstrate în limba literară din vremea lui Delavrancea şi folosite de acesta. *Şoptă* şi *şopte* face parte din această categorie de fapte asupra cărora editorul nu trebuia să intervină scriind *toate şoaptele* (p. 212) în loc de *toate şoptele*, şi *o şoaptă acoperită de un acord de orgă* (p. 277) în loc de *o şoptă* etc. Şi *daca*, formă literară veche şi regională, trebuia păstrat ; A. Martin îl modernizează, transcriindu-l *dacă*.

Cu atît mai puţin utile sînt intervenţiile editorului în particularităţile morfologice ale textului. A. Martin elimină astfel evidente trăsături populare şi regionale ale limbii scriitorului nostru. Astfel, fără să ţină seama că lipsa de acord dintre subiect şi predicat este o particularitate a graiului muntenesc, editorul o consideră greşeală şi, conform indicaţiilor din Nota introductivă, reconstituie forma corectă, adăugînd între paranteze drepte dezinenţa de plural : *se încolăci [ră] două fulgere* (p. 240), *îl trecu[ră] năduşelile* (p. 234) sau *picioarele ... depăn[ar]ă* (p. 79), fie înlocuind forma de singular prin cea de plural : *ţîşnesc* (p. 201) în loc de *ţîşneşte*, sau *îngheţară* (p. 207) în loc de *îngheaţă*. Este regretabil însă că A. Martin nu e consecvent în modificările pe care le introduce. De multe ori el lasă neschimbată forma din original : *îl trecu năduşelile* (p. 237), *se văzu oştile* p. 390) sau face adăugiri chiar fără a specifica : *l-au dumicat* (p. 319) în loc de *l-a dumicat*.

Completări de acelaşi fel face editorul şi la unele forme caracteristice limbii literare a secolului trecut. Este bine cunoscut faptul că în limba literară a secolului al XIX-lea pers. a 3-a plural a imperfectului indicativ mai apărea încă fără *-u* final : ei *da*, ei *aducea*, ei *cilea*. Totuşi, A. Martin adaugă între paranteze drepte *u*, socotind probabil că îndreaptă astfel o greşeală de acord. Iată cîteva exemple de acest fel : *braţele le curma[u] trupul*

(p. 52), *fusele dorme[au] somnul mătușii* (p. 58), *aburii se încolăcea[u]* (p. 58), *vrăjile nu-i scăpa[u] copila* (p. 59), *mîinile îi tresărea [u]* (p. 131), *curgea[u] năduşelile* (p. 394), *ei mirosea[u] mîinile* (p. 205), *nu s-a[u]-ncleştat fălcile* (p. 300). Sînt însă şi cazuri cînd editorul face această modernizare fără a specifica : *gîndurile mele erau un fel de ceaţă* (p. 130). Această tendinţă îl duce pe editor la reconstituirea unor forme care nu corespund de loc cu realitatea limbii în care a scris B. Delavrancea. Pentru a da un aspect „corect" construcţiei *şase argaţi nu le da de cap* (p. 42), editorul restabileşte forma de imperfect a verbului *a da*, scriind *d[ăde]a[u]* ! Aceeaşi formă hibridă apare şi la p. 76 : *caii lor le d[ăde]a[u] îîrcoale*. Întrucît e mai corectă forma *dădeau* decît *dau*, pentru ca să merite această operaţie de siluire a limbii scriitorului spre a o face să intre în canoanele fixe ale limbii literare consemnate de „Micul dicţionar ortografic" ? Editorul abuzează desigur de dreptul de intervenţie în limba scriitorului.

Aceeaşi observaţie trebuie făcută şi în ceea ce priveşte completarea formelor de pers. a 3-a pl. a mai mult ca perfectului care în limba literară a secolului trecut apărea fără *-ră*. Şi aici este utilizat în mod inutil procedeul parantezelor drepte ; ele restabilesc ceea ce, de fapt, nu a lipsit niciodată. Exemple : *nu-mi aduceam aminte nimic din cîte-mi trecuse[ră] prin minte* (p. 153), *mai rămăsese[ră] cîteva smochine* (p. 406), *copii le rînduise[ră]* (p. 257), *se aprinsese[ră] două văpăi* (p. 302). Reconstituirea prin paranteze drepte este folosită şi pentru a restabili corectitudinea unor construcţii pe care editorul le socoteşte incomplete, dar care există în limba vorbită de popor. Aşa este, bunăoară, expresia *n-are omul să se mişte de voi*, la care editorul adaugă între paranteze drepte *n-are omul [loc] să se mişte de voi* (p. 69).

Nici unele construcţii nu sînt înţelese de editor. El separă prin virgulă pe *de* în propoziţia : *de hotărît şi mama şi mă-sa ş-au pierdut mintile* (p. 355) scriind *de, hotărît* etc. fără să ştie că astfel a transformat în interjecţie prepoziţia care împreună cu adverbul *hotărît* alcătuiau o locuţiune adverbială de felul celor obişnuite în limba literară mai veche : *de lipsă, de lămurit, de săvîrşit* etc.

În sfîrşit, cîteva cuvinte despre ortografie şi punctuaţie. Editorul păstrează fără nici o justificare forme grafice caracteristice limbii literare mai vechi. Într-adevăr, numai atunci mai era posibilă întrebuinţarea unor forme pronominale neaccentuate fără completarea cu *t-* protetic după consoană. Iată cîteva asemenea cazuri : *cînd'mi ziseşi, satul întreg'i trecea pe dinaintea ochilor, tot'şi vîra mereu tîmplele cărunte sub barişul verde*. Fără a ţine seama că aceste forme nu mai sînt posibile în limba literară de azi, editorul le păstrează în unele din cazurile de mai sus : *satul întreg'i trecea pe dinaintea ochilor* (p. 60), alteori le adaugă elementul vocalic absent între paranteze drepte : *cînd[i]mi ziseşi mamă* (p. 211), sau chiar face această completare fără nici o specificare : *tot îşi vîra mereu tîmplele cărunte sub barişul verde* (p. 332). Această inconsecvenţă nu poate fi admisă într-o ediţie. Cea mai bună soluţie a acestei probleme ortografice ar fi fost adăugarea lui *t*, aşa ca în limba literară de azi, specificînd însă în nota introductivă această modificare a textului.

La fel de nepotrivită este păstrarea şi a altor forme ortografice ale limbii literare a secolului trecut, aşa ca *muiă* (p. 391) la perf. simplu, în loc de *muie* ; *din cotro*, scris în două cuvinte (p. 392).

Cu totul inadmisibilă este însă menţinerea unor greşeli ortografice evidente ale ediţiilor trecute. Editorul arată în acest fel că n-a înţeles textul pe care l-a transcris. Numai astfel se poate explica prezenţa unor grafii ca : *dăi o pădure, dăi două dăi nouă* (p. 399), unde ar fi trebuit să scrie : *dă-i o pădure* ; *mai înainte de-ai putea spune vr-un cuvînt* (p. 123), în loc de : *a-i putea spune vrun* cuvînt, sau : *i-a vezi* (p. 399) pentru *ia vezi*.

În sfîrşit, ediţia Martin menţine şi unele greşeli de punctuaţie care apar în textul pe care l-a urmat : *Strigă Mitrana, de umplu casa* (p. 56) ; *ce e, să nu mai fie* (p. 336) ; *spune drept, Răducane, ţi-e frig, ţie?* (p. 338). (După cum se vede, virgule nepermise, între propoziţia subiectivă şi propoziţia regentă, între propoziţia completivă şi propoziţia regentă, între predicat şi complementul indirect.

Aceste aspecte ale ediţiei de faţă se datoresc în primul rînd faptului că editorul nu a

studiat îndeajuns vorbirea populară și, mai ales, graiul muntenesc, care stă la baza limbii lui B. Delavrancea. Editarea unui scriitor profund legat de limba populară, cum a fost B. Delavrancea pune probleme deosebite mai ales în domeniul limbii vorbite. Formele și construcțiile regionale existente în limba scriitorului nu pot fi interpretate decît de un cunoscător al caracteristicilor fonetice, morfologice și sintactice ale graiului muntean.

Ediția de față — cu toate realele ei calități de concepție și tehnică — este o dovadă a faptului că în munca de editare a operelor scriitorilor noștri din trecut sînt necesare temeinice cunoștințe lingvistice. Să considerăm deci știința limbii nu ca o disciplină rezervată numai „tehnicienilor" lingviști, ci tuturor celor care lucrează pe tărîm literar, în filologie.

AL. NICULESCU

LIMBA FRANCEZĂ, MANUAL PENTRU CLASA A IX-a
Editura de stat didactică și pedagogică, [București], 1956, 324 p.

În al doilea an de franceză elevul trebuie să-și completeze vocabularul și noțiunile de gramatică asimilate în clasa a VIII-a, să intre în anumite detalii și subtilități ale limbii, astfel încît să poată înțelege o conversație sau un text de greutate medie și să poată susține o discuție ușoară în limba respectivă. Acestui scop trebuie să-i corespundă manualul de clasa a IX-a. Și o face. Ca și manualul de clasa a VIII-a, el este îngrijit lucrat și bine întocmit. Așa încît observațiile ce vor urma vor fi mai ales de detaliu.

Vom începe cu cîteva probleme de fonetică și grafie. Socotim extrem de utile și interesante tablourile privind indicații de grafie și pronunție ale sunetelor limbii franceze. Există însă și neglijențe în explicarea fenomenelor de pronunție. E vorba, în unele cazuri, de scăpări care trebuie corectate. De pildă la pagina 144 se afirmă: „Accentul grav (`) se pune ...1 ... 2. Pe *e* deschis final urmat de *s*: *accès, décès, procès, très, progrès.*

Fac excepție monosilabele *ces, des, les, mes, tes, ses, tu es*".

Aceste monosilabe nu fac însă excepție deoarece sunetul *e* din interiorul lor nu este deschis, așa încît accentul grav (`) din cuvîntul *dès* nu servește numai la diferențierea acestui cuvînt de articolul *des* ci la indicarea deschiderii unei vocale.

De asemenea, este adevărat că accentul circumflex în unele cazuri este întrebuințat pentru a se evita confundarea omonimelor; nu este însă cazul lui *pécher* și *pêcher*: *ê* din *pêcher* e datorit unui *s* existent în latină, azi dispărut, (*pêcher* < *piscari*) care nu există în cuvîntul *peccare*, de unde a provenit *pécher*. De asemenea, *â* din *tâche* „sarcină, obligație" poartă un accent circumflex nu pentru a evita confundarea cu *tache* „pată", ci pentru că în primul caz avem de-a face cu un *a* lung, pe cînd în cel de-al doilea e vorba de un *a* scurt.

Partea lecției intitulată „Prononciation" este bine venită. Este însă regretabil că nu sînt explicate toate fenomenele semnalate acolo. De pildă, elevul nu poate înțelege nimic citind la pagina 5 diferitele pronunțări ale grupului *-ill-*. E drept că lucrurile sînt oarecum explicate la tabloul despre care am vorbit. Dar și acolo (p. 137—138) există anumite scăpări. De pildă se afirmă că grupul *-ill-* citit *-ii-* în cuvintele *famille* și *fille* are o poziție interioară. Evident autorul manualului are în vedere imaginea grafică a cuvintelor nu pe cea sonoră — singura veritabilă.

Nu înțelegem de ce autorii manualului nu au explicat încă regula punerii accentului în cazul unui *e* închis urmat de două consoane. Oare problema depășește puterea de înțelegere a unui elev de clasa a IX-a? Nicidecum. Ea ar permite, dimpotrivă, ca acesta să elimine dintru început o parte însemnată (dacă nu foarte gravă), a greșelilor sale de ortografie.

Ar fi fost bine ca manualul să conțină mai multe poezii. În afară de faptul că ele contribuie la dezvoltarea simțului estetic al elevului (atunci

cînd sînt bine alese) poeziile mai au şi o utilitate — să-i spunem lingvistică. Ele ajută foarte mult la deprinderea unei pronunţii franţuzeşti corecte. Cadenţa regulată a versurilor, rimele lor armonioase silesc pe elev să articuleze mai cu grijă şi să observe mai bine greşelile pe care le face. Una din greşelile caracteristice la elevii din şcolile noastre este că vorbesc în vîrful buzelor; declamaţia impune însă o articulare răspicată a fiecărui sunet, ceea ce face ca orice greşeală mai pregnantă de pronunţie să devină supărătoare.

În manualul de clasa a VIII-a s-a încercat, pe cît posibil, să se alcătuiască bucăţile în aşa fel încît fiecare lecţie să permită învăţarea vocabularului dintr-un anumit domeniu al vieţii zilnice. Manualul de clasa a IX-a a renunţat la acest sistem, trecînd mai ales la texte prelucrate după autori francezi. Motivele acestui fapt sînt desigur întemeiate. Dar se ştie că în general elevii nu cunosc suficiente cuvinte pentru a putea vorbi curent franţuzeşte; sau nu le cunosc suficient ca să le poată întrebuinţa. De aceea, ar trebui poate să se recurgă şi la alte sisteme de îmbogăţire a vocabularului decît indicarea familiei de cuvinte şi învăţarea unor expresii pe care manualul le subliniază încadrîndu-le în chenar negru. Propunerea ce va urma poate ridica, desigur, obiecţii întemeiate. Fondul ei ni se pare însă bun, de aceea îndrăznim să o facem. Şi anume: la bucăţile care nu sînt strict axate pe vocabularul unui anumit domeniu să se adauge un mic text sau un grup de fraze care să permită învăţarea sistematică a unui domeniu lexical. S-ar putea, adăuga, de pildă, la textul „En excursion" cinci sau şase rînduri, plasate înaintea exerciţiilor, în care să se explice aproximativ 10—15 cuvinte în legătură cu „montagne", de ex. *chaîne de montagnes, colline, ballon, gorge, défilé, pente, sommet, vallée, funiculaire, pic, roc, aiguille.* Pe baza lor elevii ar putea compune mici lucrări independente de conţinutul bucăţii principale. Nu e cazul să se discute aici utilitatea unor asemenea teme, ea fiind bine cunoscută.

Sistemul propus a fost întrebuinţat în unele manuale de limbi străine. El ne-a fost însă sugerat mai ales de renumele unor dicţionare de tipul dicţionarului analogic Larousse şi mai ales de tipul mixt al noului „Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française" al lui Paul Robert.

Popularitatea lor crescîndă, dincolo de hotarele Franţei, dovedeşte că s-a simţit nevoia grupării cuvintelor pe domenii, indiferent de ordinea alfabetică sau de familia de cuvinte căreia îi aparţin. Principiul ar trebui, după părerea noastră, să fie aplicat nu numai la dicţionare, ci şi în procesul de învăţămînt, căci este cît se poate de util ca elevul să cunoască nu cuvinte izolate, ci oarecum legate între ele prin domeniul căruia-i aparţin.

Cîteva observaţii în legătură cu gramatica. La pagina 31 se spune: „Adjectivele nehotărîte *aucun(e)* şi *nul(le)* „nici unul" însoţite de substantiv, devin pronume nehotărîte şi se traduc prin „*nimeni*".

Formularea conţine două greşeli şi anume: *aucun* şi *nul* adjective, se traduc prin *nici un*, nearticulat: *n'avoir aucune difficulté* a nu avea nici o dificultate. *Nul homme n'est plus joyeux que lui* „nici un om nu e mai vesel ca el". Atunci cînd *aucun* şi *nul* se traduc prin *nici unul* avem de-a face cu un pronume: *Quelqu'un d'entre vous a-t-il répondu?* — *Aucun.* „A răspuns vreunul dintre voi? — Nici unul".

Deci, ca pronume, *aucun* şi *nul* se pot traduce şi prin „nici unul".

La pagina 83 se spune: „Adverbul limitativ *ne que* este format din negaţia *ne* şi conjuncţia *que* cu sensul de „decît". Semnalăm că un adverb nu poate fi format dintr-un adverb şi o conjuncţie. În cazul de faţă avem a face cu o construcţie corelativă cu valoare restrictivă.

Manualul este mult mai bogat în exerciţii decît cel de clasa a VIII-a. Totuşi ar fi bine să se mărească numărul exerciţiilor care insistă asupra unor particularităţi gramaticale franceze necunoscute limbii romîne: mai multe exerciţii cu articolele partitive, cu articolele contractate, cu pronumele adverbiale şi cu *si* condiţional. Soluţia acestor deziderate rămîne alcătuirea unei culegeri de exerciţii despre care am mai vorbit.[1]

[1] Vezi „*Limba Romînă*", nr. 2, an. VI, 1957, recenzia Manualului de limba franceză pentru clasa a VIII-a.

Semnalăm, în încheiere, cîteva chestiuni de topică.

Preferăm construcției: *son climat modéré est attiédi encore* (p. 24), construcția: *son climat modéré est encore attiédi*, mai conformă cu strictele reguli ale gramaticii, privind locul adverbului în propoziție. Din aceleași motive este de preferat construcția: *Emile Zola nous présente un ouvrier qui a cherché du travail mais qui n'a rien trouvé* celei din manual (p.32) *Emile Zola nous présente un ouvrier qui a cherché du travail mais n'a rien trouvé.*

În urma analizei făcute se poate afirma că manualul de clasa a IX-a este mai bine alcătuit decît cel de clasa a VIII-a.

Dovada e că multe din criticile aduse cărții de clasa a VIII-a nu și-au mai avut rolul aici. Sperăm că observațiile făcute în aceste pagini, chiar dacă vor ridica unele obiecții, vor servi totuși la perfecționarea acestui prețios instrument de lucru.

SANDA STAVRESCU

NOTE BIBLIOGRAFICE

ACAD. PROF. IORGU IORDAN, **„Limba romînă contemporană"**
Editura Ministerului Învățămîntului, București, 1956, 831 p.

„Limba romînă contemporană" de acad. Iorgu Iordan este o ediție nouă a manualului pentru instituțiile de învățămînt superior, apărut în anul 1954. În această ediție, după cum se arată în prefață, autorul are prilejul „să înlăture destul de multe afirmații și aprecieri contestabile sau chiar greșite", să dezvolte și să precizeze unele probleme pe baza lucrărilor de specialitate apărute între timp și să adauge un capitol final, consacrat discutării celor mai importante tratate de gramatică românească, apărute în curs de aproape 180 de ani, de cînd Samuil Micu a publicat, la Viena, prima gramatică a limbii române (1780): „Elementa linguae Daco-romanae sive valachicae".

Cartea acad. Iorgu Iordan este alcătuită dintr-o introducere, patru secțiuni (I. Lexicul, II. Fonetica și ortoepia, III. Grafia și ortografia, IV. Gramatica), o încheiere și un foarte bogat indice de materii, nume și cuvinte, absolut necesar pentru consultarea unei cărți de proporțiile acesteia.

În introducere sînt tratate patru probleme de importanță generală: Limba romînă contemporană ca obiect de studiu științific, limba romînă ca limbă națională unică a întregului popor românesc și ca formă a culturii naționale, problema apariției și dezvoltării limbii noastre literare și originea limbii noastre naționale. În ce privește calea de dezvoltare, se arată că în noile condiții sociale, create în țara noastră, limba literară se îmbogățește treptat, nestînjenit și temeinic, prin asimilarea creației lingvistice a maselor populare și în același timp furnizează acestora numeroase și felurite mijloace de expresie. Urmarea acestei interacțiuni „va fi că și limba literară va deveni cu vremea limbă a întregului popor, așa cum este și cum a fost totdeauna ceea ce numim de obicei limba romînă în sens larg" (p. 32).

Partea I (Lexicul) cuprinde șapte capitole, dintre care primele trei sînt consacrate unor probleme de lingvistică generală: cuvîntul considerat ca unitate lexicală, aspectul semantic al cuvîntului și raportul dintre fondul principal de cuvinte și restul vocabularului, cu referiri la vocabularul românesc.

Capitolele IV și V tratează probleme de istorie a vocabularului românesc: împrumuturile din limbi străine, adaptarea neologismelor la sistemul fonetic și morfologic al limbii noastre, pătrunderea cuvintelor regionale și populare în vocabularul limbii literare, dezvoltarea vocabularului după 23 August 1944 etc.

În capitolul VI, vocabularul este privit sub raportul apartenenței la diferitele stiluri ale limbii. Ultimul capitol al părții I este un scurt istoric al dezvoltării lexicografiei românești.

Secțiunea a doua a cărții (Fonetica și ortoepia), în afară de capitolul I, în care se discută o problemă de lingvistică generală (raportul dintre fonetică și fonologie), este consacrată în întregime descrierii sistemului fonologic al limbii române. Remarcăm din această secțiune capitolul VII,unde acad. Iorgu Iordan stabilește direcțiile în care se dezvoltă sistemul fonetic al limbii contemporane.

În partea a III-a (grafia și ortografia) se face un istoric al evoluției scrisului românesc. O mare atenție este acordată diferitelor sisteme ortografice folosite în decursul istoriei, scoțîndu-se în evidență străduința îndelungată de a se ajunge la un sistem ortografic bazat pe principiul fonologic și cel morfologic. Necesitatea aplicării acestor două principii pentru a se ajunge la o ortografie rațională este ilustrată cu numeroase exemple.

Cea mai mare parte a cărții acad. Iorgu Iordan (514 p. din totalul de 830) este consacrată studierii gramaticii limbii române contemporane (morfologia și sintaxa). Remarcăm că studiul sintaxei se bucură în această carte, spre deosebire de gramaticile mai vechi de o mare dezvoltare.

Autorul nu se limitează la o simplă clasificare și descriere a categoriilor sintactice, ci trece dincolo de valorile lor obiective discutînd cu lux de amănunte și valorile afective.

Partea destinată gramaticii este precedată de o introducere în care se arată ce este gramatica și ce raporturi există între ea și celelalte compartimente ale limbii, care sînt categoriile gramaticale ale limbii române și cum se exprimă ele. Acad. Iorgu Iordan procedează și în această secțiune a cărții sale, ca și în celelalte trei anterioare, dînd explicării faptelor concrete de limbă românească un solid fundament teoretic.

Faptul de a găsi studiate la un loc problemele principale ale limbii române contemporane și probleme de importanță lingvistică generală, mărește profitul celor care vor consulta această carte.

De altfel, această nouă ediție, destinată unui cerc mai larg de oameni ce se interesează de problemele limbii noastre, a apărut ca rezultat al interesului cu care a fost primită prima ediție, alcătuită în special pentru studenții Facultății de filologie și pentru membrii corpului didactic.

C. OTOBÎCU

S. ULLMANN, **Precis de sémantique française**
Edition A. Franke S. A. Berne, 380 p.

S. Ullmann a publicat în 1951 „Principles of Semantics" (Principii de semantică), în care a schițat programul și metodele de cercetare ale ultimei discipline lingvistice—în ordinea apariției lor—semantica. Noua sa carte, „Précis de sémantique française", destinată unui public mai larg, este o cercetare a problemelor de semantică ale limbii franceze, după metodele stabilite în „Principles of Semantics". Cu toate că semantica — după cum recunoaște însuși autorul în prefață — n-a atins încă faza de sinteză, Ullmann încearcă totuși o sinteză provizorie a rezultatelor obținute pînă acum în acest important domeniu de cercetare lingvistică. Fără îndoială că o astfel de prezentare a principiilor, a metodelor și a stadiului în care se află cercetările semantice se va bucura de aprecierea în special a celor care vor să abordeze acest domeniu al lingvisticii. Dar nici specialiștii în semantică nu vor fi lipsiți de profit parcurgînd această carte în care Ullmann face numeroase precizări, respinge cu argumente demne de luat în considerație unele teze și aduce multe idei originale.

Interesantă este de asemenea încercarea, cu totul nouă, de a stabili caracteristicile semantice ale unei limbi. Pînă acum, asemenea cercetări se limitau la domeniul fonetic și al structurii gramaticale.

Cartea lui Ullmann cuprinde 12 capitole : I Orientare generală, II Funcțiunile semantice ale sunetelor, III Cuvîntul franțuzesc, IV Cuvinte arbitrare și cuvinte motivate, V Sensul cuvîntului, VI Valorile afective, VII Sinonimia, VIII Polisemia, IX Omonimia, X De ce cuvîntul își schimbă sensul, XI Cum își schimbă cuvintele sensul și XII Structura vocabularului.

La sfîrşitul cărţii se află o bogată listă bibliografică a lucrărilor de semantică generală şi franceză şi un indice alfabetic.

În primul capitol, (Orientation générale) se face un istoric al disciplinei semantice şi se lămuresc noţiunile şi tezele ei fundamentale : semnul lingvistic şi structura lui, raportul dintre limbă şi vorbire (în planul semanticii), deosebirea dintre numele comune şi cele proprii, semnificaţia şi valoarea cuvintelor, raportul dintre semantică şi lingvistică şi dintre semantică şi stilistică. Menţionăm faptul că autorul defineşte semnul lingvistic într-un fel cu totul nou, bazîndu-se pe învăţătura lui I. P. Pavlov despre reflexele condiţionate.

Capitolul II (Fonctions sémantiques des sons français) este o interpretare, pe planul semanticii, a sistemului fonetic al limbii franceze, în lumina fonologiei, care, spre deosebire de fonetica tradiţională, are o orientare net semantică, interesîndu-se numai de opoziţiile dintre sunetele care servesc la diferenţierea cuvintelor.

O problemă de mare importanţă lingvistică este discutată în capitolul al III-lea (Les mots français) : autonomia cuvîntului şi rolul contextului. Se arată aici că singură analiza semantică este de natură să întăţişeze cuvîntul ca unitate lingvistică autonomă. Analiza pur acustică a limbii distinge doar grupuri ritmice, silabe şi sunete. Ullmann combate cu succes teza potrivit căreia cuvîntul nu există decît în context, nu are sens decît în interiorul unui enunţ concret, şi arată care este adevăratul rol al contextului în determinarea semantică a cuvintelor.

Capitolul al IV-lea (Mots arbitraires et mots motivés) tratează problema formei sonore a cuvîntului, arătînd că ea este arbitrară — adică nu este determinată de natura obiectului denumit de cuvînt. Ullmann arată că prin arbitrarul semnului lingvistic nu trebuie să înţelegem că forma cuvîntului depinde de voinţa vorbitorilor, aşa cum au înţeles unii din formularea lui de Saussure. Că forma unui cuvînt nu este determinată de natura obiectului denumit constituie o teză aşa de evidentă, încît, nu mai are nevoie de demonstrare. Altfel, omonimia, sinonimia, folosirea figurată a cuvintelor, denumirea diferită a aceluiaşi obiect în limbi diferite, ar fi de neconceput. Totuşi, în limbă sînt cuvinte a căror formă nu este absolut întîmplătoare. Acestea se cheamă cuvinte motivate, şi există trei feluri de motivări. 1 Motivarea fonetică — caracteristică cuvintelor ale căror sunete imită impresia auditivă care constituie şi sensul cuvîntului (onomatopeele). 2 Motivarea morfologică, care cuprinde cuvintele a căror structură se explică prin elementele componente (derivatele şi compusele). 3 Motivarea semantică, referitoare la sensurile figurate ale cuvintelor. Cele trei feluri de motivări sînt explicate amănunţit în toată complexitatea lor.

Stabilind raportul între cuvintele arbitrare şi cele motivate, Ullmann arată că limba franceză tinde din ce în ce mai mult spre cuvîntul simplu, indecompozabil, nemotivat. Factorii care contribuie la această evoluţie sînt : schimbările fonetice, slăbirea derivării şi compunerii şi împrumutarea unui mare număr de cuvinte latine savante.

În capitolul al V-lea se tratează problema sensului cuvintelor. Ullmann împărtăşeşte ideea mai veche că, luat izolat, cuvîntul nu are un sens precis. Această idee este susţinută cu argumente noi. Se arată, spre exemplu, că impreciziunea sensului se datoreşte, între altele, şi faptului că un oarecare grad de impreciziune este inerent însuşi procesului de abstractizare, ce se află la baza semnificaţiei cuvîntului. Sensul cuvîntului nu este decît o schemă ; el se limitează la elementele comune ale obiectelor aparţinînd aceleiaşi clase şi neglijează diferenţele. O noţiune este totdeauna deschisă şi de aceea cuvîntul este susceptibil de noi şi noi determinări semantice. Această servitute a cuvîntului — faptul de a nu avea un sens precis cînd e luat izolat — dispare de îndată ce cuvîntul este introdus în context. Aici Ullmann face loc unei noi idei originale, potrivit căreia structura semantică a cuvîntului este similară unui poligon ale cărui feţe reprezintă diversele întrebuinţări ale cuvîntului în context.

Capitolul al VI-lea (Les valeurs affectives) este destinat analizei laturii afective a cuvintelor şi determinării procedeelor specifice prin care limba franceză exprimă un conţinut

afectiv. O mare atenție se dă în acest capitol laturii evocatoare și procedeelor de evocare prin cuvinte.

Capitolele VII (La synonomie), VIII (La polysémie) și IX (L'homonymie) cuprind o analiză amănunțită a acestor trei fenomene lingvistice, scoțînd în evidență natura și sursele lor, precum și rolul pe care-l au în dezvoltarea laturii semantice a limbii.

În toate capitolele prezentate pînă aici, sensul cuvîntului, nuanțele lui afective și evocatoare, raporturile sinonimice, omonimice și polisemantice au fost analizate, delimitate și clasificate după criterii sincronice. Autorul recunoaște însă, că punctul de vedere sincronic poate și chiar trebuie să fie îmbinat cu cel istoric, pentru explicarea anumitor situații. Dar aceasta nu înseamnă că cele două puncte de vedere trebuie contopite. A nu ține seama de o asemenea idee înseamnă a falsifica descripția și istoria.

Începînd cu capitolul al X-lea (Pourquoi les mots changent de sens), Ullmann înlocuiește, în analiza faptelor, punctul de vedere sincronic prin cel istoric, pentru a vedea dacă schimbările semantice se produc la întîmplare, după pure capricii, sau se supun și ele unor tendințe profunde și durabile, unor legi semantice.

Capitolul X este destinat analizei condițiilor generale în care au loc schimbările semantice și a cauzelor ce determină aceste schimbări. Cititorul poate afla aici, discutate și respinse sau aprobate, cele mai importante idei emise în decursul anilor referitor la aceste probleme. De o analiză minuțioasă se bucură în capitolul X schimbările semantice explicabile prin cauze de natură psihologică.

Capitolul XI (Comment les mots changent de sens) se ocupă de clasificarea schimbărilor semantice, discutînd pe larg cele două criterii (logic și psihologic) după care s-au făcut aceste clasificări. Ullmann este împotriva clasificării schimbărilor semantice ținîndu-se seama numai de unul din criteriile arătate. O clasificare științifică și complexă poate fi realizată numai pe baza unei sinteze a celor două puncte de vedere.

După ce analizează principalele cauze ale schimbărilor semantice și condițiile generale în care se produc aceste schimbări, Ullmann caută să dea răspuns la întrebarea pusă încă în capitolul X : se înfăptuiesc aceste schimbări pur și simplu la întîmplare sau sînt dirijate de anumite tendințe, de anumite legi ? Ullmann este net împotriva celor care susțin că schimbările semantice sînt haotice. El arată că deși aceste schimbări nu se lasă încadrate în formule spațio-temporale, ca cele fonetice, ele se supun unor tendințe care se întîlnesc de-a lungul epocilor și în limbile cele mai diferite. Mai puțin regulate ca legile fonetice tradiționale, aceste tendințe le depășesc prin generalitatea lor. Și important este nu dacă le numim tendințe sau legi, ci faptul că schimbările semantice nu sînt haotice.

Ultimul capitol al acestui important tratat de semantică se ocupă de problema structurii vocabularului. Ullmann arată că direcția dominantă care deosebește lingvistica secolului al XX-lea de cea a secolului al XIX-lea este orientarea către studiul structurilor, al elementelor lingvistice privite în ansamblul lor și abandonarea studierii fenomenelor particulare și izolate. În această privință Ullmann este în contradicție cu de Saussure care vedea în lingvistica diacronică o istorie a elementelor izolate : sunete, sufixe, cuvinte, forme gramaticale etc., limitînd structuralismul doar la planul sincronic.

Ullmann consideră că vocabularul unei limbi nu este o sumă de elemente izolate, fără nici o legătură între ele. El discută în acest capitol teoria cîmpurilor semantice a lui J. Trier, potrivit căreia vocabularul este alcătuit din cîmpuri semantice, care sînt ansambluri organizate de elemente ce se delimitează reciproc și își scot valoarea din poziția pe care o ocupă în interiorul acestui ansamblu. Admițînd în principiu teoria lui Trier și recunoscîndu-i valabilitatea pentru cercetarea vocabularului, Ullmann arată că ea trebuie acceptată cu unele rezerve și folosită cu prudență, întrucît vocabularul este prea fluid, prea variabil pentru a se lăsa schematizat cu precizie matematică. „Oricît de important ar fi studiul cîmpurilor semantice, el nu va putea înlătura dintr-o lovitură toate teoriile semantice tradiționale. El trebuie văzut ca o complinire, ca un corectiv prețios".

În acest capitol sînt analizate în mod critic metodele cele mai importante — noi sau vechi — de studiere a vocabularului limbilor.

Cu toate implicațiile de ordin teoretic, cartea lui Ullmann urmărește în permanență scopul arătat la început: studierea limbii franceze din punct de vedere semantic. Ultimul capitol rezervă o parte importantă expunerii trăsăturilor semantice caracteristice limbii franceze, așa cum au reieșit din studiul întreprins.

Datorită noutății cercetării și numeroaselor probleme abordate, cartea lui Ullmann va putea fi consultată cu folos atît de către specialiști, cît și de ori ce om de cultură.

C. OTOBÎCU

G. REVÉSZ, **Origine et préhistoire du langage**, Payot, Paris, 1950, 231 p.

Psiholog ca formație, stăruind îndeosebi asupra percepțiilor acustice (o lucrare din 1937, publicată în *Acta Psychologica* se cheamă *Gibt es einen Hoerraum*?), și deci cercetător de predilecție al psihologiei artei muzicale, G. Révész a fost adus de natura preocupărilor sale să-și pună de asemenea, de curînd, problema psihologiei limbajului.

În privința originii acestui mijloc de a se comunica între oameni, Revész, înlăturînd teoria evoluției istorice (Darwin, Spencer, A. Schleicher, O. Jespersen), pornește de la vechea idee, după care *om* și *limbaj* sînt fapte coextensive de creație (W. von Humboldt, Renan, Steinthal, Croce etc.). Din punctul său de vedere, *homo alalus* (denumire a primitivului nevorbitor) este o simplă ficțiune.

Bineînțeles, nici evoluționismul și nici concepția antropologică nu sînt privite fără o anumită rigoare, ceea ce face ca respingerea sau admiterea lor să se producă totdeauna convingător. Astfel, gesticulația expresivă, cu care mulți învățați au populat epoca preistorică a omului, precum și organul de fonație, atestat la toate animalele prin emiterea de sunete, nu pot fi dovezi că omul acelei epoci ca și animalele, rămase în stadiul prelingual pînă astăzi, se aflau și se află în „pragul" vorbirii.

Nici onomatopeea primitivă nu e socotită ca rădăcină posibilă a limbajului, deoarece după expresia paradoxală a unui specialist recent (J. Schmidt) „limbajul începe unde încetează onomatopeea"; și dacă în vorbirea constituită sînt foarte numeroase fonemele reductibile la semnele sonore ale preistoriei limbajului, ele au fost însumate tîrziu, de vorbirea deplin constituită ca elemente întregitoare.

Pentru a se surprinde preformele limbajului fonic, s-a recurs adeseori la paralelismul cu gîngureala copiilor. Dar copilul care gîngurește tinde el către o finalitate exterioară lui, fără de care limbajul nu e limbaj? Vorbirea popoarelor primitive nu instruiește nici ea mai adînc asupra originii vorbirii omenești, deoarece „toate limbile primitive vorbite azi, chiar acelea pe care lingviștii le numesc *limbi-rădăcini*, înfățișează toate caracterele esențiale limbilor foarte evoluate".

O soluție a părut că poate veni din studiul tulburărilor patologice ale graiului omenesc. Dar procesul afazic și — mai cu seamă — ieșirea graduală din afazie reproduce cu oarecare aproximație evoluția limbajului copilăresc, ceea ce ar duce la aberația logică să se ia drept explicație sprijinirea unei presupuneri pe altă presupunere. Pe de altă parte, afazia este însoțită totdeauna de agramatism, lăsînd, prin vindecare, să apară fraze paragramaticale. S-ar putea atunci formula ipoteza că în preistoria genetică a vorbirii ar fi existat cîndva un stadiu paragramatical? Aceasta ar însemna că primitivul, posedînd un capital de cuvinte oricît de redus, ar fi posedat în primul rînd totalul de poziții sintactice și de desinențe flexionale, pe care, întrebuințîndu-le mai întîi greșit, a ajuns cu timpul să le folosească și corect.

În concluzie, „toate încercările de a rezolva problema originii cu ajutorul anumitor paralelisme aparente s-au dovedit iluzorii. Animalele nu dispun de un sistem fonic și motor care să poată fi comparat cu funcțiunea lingvistică.

Copiii sînt odrasle omeneşti, pregătite prin ereditate să vorbească şi înzestrate cu un sens intim al limbajului : nici una dintre expresiile lor nu poate reprezenta o preformă a limbajului fiindcă ei au în sinea lor germenii unei limbi ereditare foarte evoluate, care iese la iveală curînd şi se dezvoltă cu o repeziciune uimitoare. Popoarele primitive au limbi care evoluează poate de sute de mii de ani. În sfîrşit, presupunerea că tulburările patologice ale limbajului ar da indicaţii asupra primelor sale începuturi nu se întemeiază decît pe fapte empirice, care nu arată nici o legătură cu perioada anterioară şi primă a limbajului".

Urmează, spre a lămuri originea limbajului, o teorie zisă „contactuală". „Această teorie a contactului îşi propune ca scop studiul tuturor formelor contactuale folosite de fiinţele vii de a se înţelege reciproc... Aplicînd principiul contactual se ajunge la determinarea formelor principale de comunicare".

Ca să urmărim mai departe susţinerile autorului, contactualitatea a dus la formarea unei limbi primitive. Că, după expresia lui Jacob Boehme, ar fi existat cîndva în preistorie o *lingua adamica* (teorie monogenetică) sau, după alţii, mai multe (teorie poligenetică), faptul nu este prea important. Autorul îşi propune îndeosebi să arate caracterul adamic al limbajului primitiv, urmărit în dispoziţiile psihologice care au guvernat preistoria lingvistică.

„Nu mai e necesar să se demonstreze, zice autorul, că în viaţa socială omul este esenţial însufleţit sau dominat de două dorinţe : pe de o parte el vrea să ceară semenilor lui să se comporte într-un anumit fel, pe de alta să le semnaleze sau să le comunice ceva, Este deci indubitabil că aceste două nevoi sociale au fost mobilurile instinctive cele mai puternice ale naşterii şi dezvoltării limbajului ; aceasta e cu atît mai sigur cu cît orice indicaţie directă sau indirectă asupra stării sau raporturilor unui obiect se leagă în chip necesar de limbaj. Limbile cele mai felurite au un număr considerabil de cuvinte care arată acţiuni şi răspund acestor două nevoi capitale de a invita şi de a comunica ; în domeniul indo-european, categoria care furnizează cel mai mare număr al acestor cuvinte este aceea a verbului".

Reflexia mai adîncită asupra vieţii limbajului duce de aceea la constatarea că „dintre toate modurile verbale două au o importanţă capitală : *imperativul* care *invită* sau porunceşte şi *indicativul* care *semnalează* sau comunică". Herder însuşi recunoaşte încă din 1770 prioritatea verbului ca formă lingvistică asupra celorlalte. Schuchardt şi Bréal, mai tîrziu, nu vor crede altfel. Dar dialogul, ca rezultat al contactului verbal dintre oameni, capătă consistenţă numai prin posibilitatea ca oamenii să se poată întreba. Aşa că la imperativul şi indicativul limbii adamice se adaugă, în aceeaşi măsură de caracteristic, interogativul.

Aceste trei funcţiuni constituie împreună baza „prezumată" a dialogului uman, ele rămînînd deopotrivă de valabile şi în cazul monologului. Este „triada funcţională" a vorbirii omeneşti, funcţiunea imperativă fiind cea mai veche, cu rădăcini în preistorie. Sunetul contactual, „cuvîntul", format după „ţipăt" şi „chemare", are astfel o fază şi o formă „iniţială" căreia îi corespunde „funcţiunea imperativă" şi mai are o fază „istorică", în cadrul căreia autorul deosebeşte „forma primitivă" caracterizată prin „funcţionalitatea limbajului" precum şi ulterior, forma evoluată a „limbajurilor ajunse la maturaţie", acestea caracterizate prin constituirea deplină a sintaxei lor. Scheme sinoptice adăugate la sfîrşitul lucrării vin să rezume şi să sistematizeze expunerea întreagă a profesorului G. Revész.

V. S.

П. Я. ЧЕРНЫХ **очерк руской исторической ле ксикологии, издательство Московского университета, 1956, 143 p.**

Apariţia lucrării lingvistului sovietic P. I. Cernîh „Studii de lexicologie istorică rusă" constituie un eveniment de seamă pentru studiul istoriei limbii ruse. E prima lucrare de acest gen şi vine să umple un gol, existent pînă acum în studiul istoric al limbii ruse. Deşi în lingvistica rusă există multe lucrări valoroase, care tratează anumite probleme ale

istoriei limbii, totuşi diferitele domenii ale acestei ştiinţe sînt studiate inegal. Fonetica şi morfologia au fost studiate aproape în întregime, constituind obiectul unor lucrări de mare valoare ştiinţifică, cum ar fi : „Gramatica istorică a limbii ruse" de P. I. Cernîh, „Istoria limbii ruse vechi" de L. P. Iakubinski, „Gramatica istorică a limbii ruse (morfologia") de P. S. Kuznețov, „Gramatica istorică a limbii ruse (studiu scurt)" de A. S. Nikulin, fără să mai amintim de lucrări mai vechi ale lui Vostokov, Buslaev, Potebnia, Şahmatov. Nu acelaşi lucru se poate spune despre sintaxă şi lexic, care sînt studiate parţial. Unele probleme de sintaxă şi lexic au fost cercetate, dar cele mai multe au rămas încă în afara cîmpului de cercetare.

Destinaţia cărţii lui P. I. Cernîh „Studii de lexicologie istorică rusă" e aceea de a servi ca manual pentru profesorii şi studenţii facultăţilor de filologie rusă. Avînd în vedere scopul, în primul rînd, didactic al lucrării, autorul se menţine în cadrul unei expuneri clare, „popularizate" cum spune el, şi riguros sistematizate a materialului. Lucrarea prezintă însă şi un interes general prin noutatea sa, prin felul cum tratează problemele de lexicologie istorică şi prin faptele noi de limbă pe care le discută.

Cartea conţine un material comparativ din domeniul limbilor indo-europene în general şi din acela al limbilor slave în special. De cîte ori este nevoie, autorul recurge şi la fapte de limbă dialectale cu ajutorul cărora explică anumite fenomene ale istoriei limbii ruse. Trebuie subliniat însă că autorul, avînd în vedere caracterul de manual al cărţii, nu abuzează de comparaţii, ci dozează judicios materialul comparativ, ca să nu îngreuneze expunerea.

Studiul îmbrăţişează numai perioada veche a istoriei limbii ruse (cea mai puţin studiată) pornind de la limba slavă comună şi oprindu-se la începutul secolului al XVII-lea. Cele patru capitole ale cărţii sînt precedate de o introducere în care pot fi urmărite două scopuri bine definite : *a*) lămurirea problemelor teoretice legate de lexicologia istorică şi *b*) expunerea momentelor principale ale dezvoltării lexicologiei istorice ruse.

Chiar de la început autorul se opreşte asupra sarcinii principale care stă în faţa lexicologiei istorice ruse. Această sarcină constă în a lămuri cum a decurs dezvoltarea mijloacelor lexicale ale limbii ruse în diferitele ei sfere de manifestări : limbă literară, dialecte, terminologie profesională ; se arată de asemenea prin cîte etape a trecut această dezvoltare ; care sînt limitele cronologice ale apariţiei unor cuvinte, grupuri sau categorii de cuvinte ; de ce unele cuvinte au dispărut sau şi-au schimbat aproape total forma, iar altele numai în parte sau de loc ; care sînt tendinţele şi direcţiile de dezvoltare a lexicului limbii ruse. Autorul se orientează pe calea descoperirii legilor interne de dezvoltare ale lexicului în legătură cu istoria poporului. P. I. Cernîh socoteşte că fondul principal de cuvinte trebuie studiat istoric, deoarece este o latură a lingvisticii diacronice şi nu a celei sincronice. Potrivit concepţiei lui P. I. Cernîh se pot deosebi două categorii de lexic : *lexicul nominal* sau terminologic şi *lexicul expresiv*, acela în care latura afectivă a comunicării joacă un rol important. Nu e destul de clar însă de ce autorul împarte *grupurile de cuvinte lexicalizate* (лексикализованные словосочетания) în două : cele care conţin cuvinte din limba vie contemporană (собаку съел) şi cele care conţin cuvinte dispărute din uzul curent (бить баклуши). E clar că şi unele şi altele îndeplinesc aceeaşi funcţie, chiar dacă ultimele conţin cuvinte dispărute din limba curentă.

O deosebită valoare (mai ales bibliografică) pentru lingvistică are partea cărţii lui Cernîh care se ocupă de dezvoltarea lexicologiei istorice ruse. Aici sînt analizate critic toate lucrările mai valoroase de lexicologie istorică rusă. Citîm pe cele mai importante : „Material pentru dicţionarul limbii ruse vechi" de I. I. Sreznevski, „Dicţionar etimologic" de A.G. Preobrajenski, „Slavii primitivi în limba, viaţa şi noţiunile lor după date lexicale" de A. S. Budilovici, „Influenţa apuseană în limba rusă în epoca lui Petru I" de N A. Smirnov, Studii de istorie a limbii ruse literare din perioada veche" de S. P. Obnorski, „Studii de istorie a limbii ruse literare" de V. V. Vinogradov.

Capitolul I se intitulează *Lexicul slav comun și dezvoltarea lui în perioada veche rusă.* După ce autorul arată pe scurt cum se integrează slava comună în familia de limbi indo-europene, trece la expunerea principalelor grupuri lexicale, arătînd evoluția lor în limba rusă veche. Făcînd o clasificare semantică a grupurilor lexicale, Cernîh cuprinde aici noțiunile cele mai importante legate de viața omului : omul, lumea animală, natura, munca, cultura materială și spirituală (hrană, îmbrăcăminte, locuință, religie, artă). Pentru a stabili filiera etimologică a evoluției semantice a acestor grupuri de cuvinte, savantul sovietic folosește, în comparațiile pe care le face, material din multe limbi indo-europene, cum ar fi latina, greaca, lituaniana, gotica, sanscrita, vechea iraniană etc. Remarcăm etimologii stabilite cu îndrăzneală și perspicacitate, precum : орёл — *vultur*, înrudit cu latinescul *orior* — a se ridica ; рыба — *pește*, înrudit probabil cu cuvîntul german *Raupe* — *vierme* ; пшеница — *grîu*, provenind din пыхати — *a împinge*. Din păcate, din expunere nu reiese care etimologii aparțin autorului și care altor lingviști.

Capitolul II — *Fenomenele dialectale ale epocii slave comune. Lexicul slav de răsărit* e foarte concentrat (trei pagini). Aici se arată numai că în unele domenii lexicale limbile slave de răsărit prezintă trăsături comune cu limbile slave de apus, iar în altele cu limbile slave de sud.

Capitolul III, *Fenomenele lexicale ale perioadei ruse vechi. Epoca Rusiei kievene* se remarcă nu numai prin analiza unui material lingvistic foarte bogat, dar și prin numeroase implicații teoretice nu mai puțin importante. Autorul presupune că în Rusia kieveană, care se caracterizează printr-o mare varietate de dialecte, ar fi apărut un fel de koine pe baza căruia în secolele al IX-lea și al X-lea s-ar fi format limba rusă literară veche. Nu este diminuat nici rolul influenței limbii slave vechi asupra limbii ruse literare. În continuare Cernîh face istoricul unor grupe lexicale, care cuprind cuvinte caracteristice pentru această epocă, cum ar fi : terminologia social-politică, lexicul legat de arta militară, banii, măsurile de lungime, mijloace de locomoție. Capitolul se încheie cu cîteva considerații generale despre mijloacele de formare a tulpinii, despre schimbări semantice și dispariții de cuvinte.

Ultimul capitol se intitulează : *Schimbări în lexicul limbii ruse în secolele al XVI-lea și al XVII-lea.* În această parte a lucrării sînt expuse transformările prin care a trecut lexicul rus în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, transformări care au dus la formarea lexicului velicorus. Un element nou care deosebește limba rusă din secolul al XVII-lea de limba rusă din perioada anterioară îl constituie printre altele și influențele străine (mai ales cea poloneză și apuseană), care în acest timp se fac simțite tot mai mult. Cernîh combate părerea eronată a multor lingviști că limba rusă a secolului al XVII-lea s-ar deosebi de cea a secolului al XVIII-lea prin aceea că în acest secol influența apuseană încă nu se făcuse simțită. El arată pe bază de fapte că și în secolul al XVII-lea exista o influență apuseană, dar ea nu devenise încă o cucerire a vocabularului *activ*.

Meritele deosebite ale acestei lucrări ne fac să așteptăm cu nerăbdare continuarea ei, adică completarea cu încă un volum care să ducă studiul istoric al lexicologiei ruse pînă în zilele noastre.

I. MOISE

Studii și cercetări științifice Filologie, anul VII, fasc. 1, 1956, Academia R.P.R., Filiala Iași, 167 p.

Fascicula 1, pe anul 1956, a revistei „Studii și cercetări științifice", seria filologie cuprinde șapte comunicări, prezentate de lingviști și istorici literari ieșeni în ședințele din 1954, 1955 și 1956 ale Filialei Iași a Academiei R.P.R.

G. Istrate, în studiul „O problemă controversată : literarizarea", plecînd de la constatarea că „problemele de natură fonetică, pe care le ridică textele scrise în secolul trecut, sînt nu numai numeroase dar și foarte impor-

tante" și că aceste probleme „au constituit și mai constituie încă, puncte de plecare în vederea explicării diferitelor aspecte din operele scrise în secolul al XIX-lea". încearcă să stabilească cauzele care au determinat pe mulți dintre scriitorii veacului trecut să înlocuiască, în operele lor, pe *ă* prin *e* și pe *î* prin *i* (*respuns, resuna, reu, sin, singe, zimbet* etc.).

Citind părerile unor învățați care s-au ocupat de fonetismele amintite, în special în opera lui Eminescu, G. Istrate arată că explicațiile date fenomenului sînt diferite, dar fiecare în parte adevărate. Printr-un bogat material exemplificativ, autorul ne demonstrează că „literarizarea" în operele scrise în secolul al XIX-lea, și mai ales în preajma anului 1840, a avut cauze multiple. Influența textelor vechi, a latinizanților, a italienizanților, a graiurilor populare și a „modei" timpului au contribuit, într-o măsură sau alta, la tendința de a înlocui pe *ă* prin *e* și pe *î* prin *i*. Aceste fonetisme n-au dispărut niciodată din limba scrisă, dar frecvența deosebit de mare a lor în veacul trecut se explică, mai ales, prin tendința exagerată de „literarizare" cauzată de renunțarea moldovenilor la regionalisme, de tendința grafică de la „Convorbiri literare" și de trecerea de la alfabetul chirilic la cel latin.

Autorul, contrar celor susținute de alți cercetători, conchide că fenomenul s-a manifestat înainte de epoca lui Eminescu și se manifestă și azi într-o măsură foarte mică.

Șt. Cuciureanu în „Reflexe eliadiste în poezia de început a lui Eminescu" stabilește unele date „din care rezultă vechimea, caracterul și adîncimea cunoștinței dintre tînărul Eminescu și bătrînul Eliade", propunîndu-și să releve, cu ajutorul unor aplicații pe texte, „reflexe eliadiste" în poezia lui Eminescu.

Printre „reflexele" menționate de autor se numără întrebuințarea de către Eminescu a consoanei duble în cuvinte ca : *immorală, possacă, ommoriîor, pallidă, bellă* etc., a neologismelor *astut, profum, regia, trom* ; folosirea lexicului poetic, a fonetismelor, a calcurilor, a formațiilor personale și a altor fapte de limbă caracteristice lui Eliade. Totodată Șt. Cuciureanu semnalează unele corespondențe de conținut între cîteva poezii scrise de Eliade și Eminescu (*Singurătatea — Lasă-ți lumea, Rugăciune de seară — Melancolie* etc.).

Al. Andriescu încearcă, în studiul intitulat „Valoarea stilistică a expresiilor idiomatice", să arate care este valoarea afectivă a idiotismelor, „pe baza raportului dintre valoarea lor intelectuală, de comunicare obiectivă, strict logică și valoarea lor expresivă".

Obiectul cercetării îl duce pe autor la clasificarea idiotismelor, după puterea de a sensibiliza ideile comunicate, în trei categorii :

1. Expresii idiomatice care au pierdut o parte din valoarea afectivă prin pierderea posibilității de a funcționa ca imagini (*a-i veni de hac, ți-ai mîncat leferia*).

2. Idiotisme care s-au născut în anumite împrejurări istorice, dar care, inițial, nu funcționau ca imagini (*a da bir cu fugiții, a da sfoară în țară*).

3. Expresii care în prezent, ca și la origine, servesc nevoile afectivității ca imagini, într-o măsură sau alta, după gradul de comprehensiune al vorbitorului (*a se face oale și ulcele, a snopi în bătaie*). Această ultimă categorie e împărțită de autor în două subdiviziuni : *a*) după forța lor sugestivă și *b*) după categoria de vorbitori de care sînt rostite.

Al. Dima, în studiul „Periodicele moldovenești din prima jumătate a secolului XIX ca organe de răspîndire a științei", arată rolul pozitiv pe care l-au avut periodicele moldovenești („de la „Albina" și „Foaia sătească" și pînă la „Propășirea") în răspîndirea științei. În periodice s-a dat atenție, în mod special, științelor naturii și științelor tehnice. Problemele sociale, care „turburau regimul feudal" și deci erau supuse unei cenzuri severe, au fost totuși abordate de cercul lui Kogălniceanu.

Mișcarea pentru popularizarea științei prin periodice, susținută pe lîngă Kogălniceanu de către Bălcescu și Asachi, „apare ca unul din aspectele frontului ideologic al epocii".

În studiul «„Junimea" expresie a regimului burghezo-moșieresc», I. Lăzărescu prezintă caracterul conservator, apolitic al societății conduse de Titu Maiorescu. Articolul trece, pe scurt, în revistă domeniile asupra cărora s-a produs influența ideologiei junimiste.

Studiul „Probleme de teoria culturii și istoriei la A. D. Xenopol" al lui D. Bagdasar se referă la activitatea și preocupările lui D. A. Xenopol în perioada cînd a fost colaborator al „Junimei".

Ultimul studiu din fasciculă este «Preocupări de folclor la revista „Convorbiri literare"» de Al. Teodorescu. Autorul arată cauzele care au determinat revista să publice lucrări de folclor și menționează preocuparea pozitivă a „Junimii" în această direcție.

V. ȘUTEU

NOTE

CU PRIVIRE LA DIALECTELE LIMBII ROMÎNE

Importanţa ce o prezintă pentru studiul ştiinţific al limbii romîne chestiunea formării şi a clasificării dialectelor reiese şi din faptul apariţiei în ultima vreme a unui şir de lucrări consacrate în întregime sau parţial rezolvării acestei probleme, şi anume monografia acad. Al. Graur „Studii de lingvistică generală", apărută în 1955 şi articolele cu caracter de discuţie ale prof. D. Macrea şi acad. Al. Graur publicate în numerele 1 şi 4 pe anul 1956 ale revistei „Limba romînă".

Obiectul discuţiei priveşte chestiunea dacă aromîna, meglenoromîna, istroromîna şi dacoromîna trebuie considerate dialecte ale unei limbi romîne unitare sau reprezintă limbi de sine stătătoare.

Cum se prezintă lucrurile în realitate? Lăsînd la o parte chestiunea formării „latinei orientale" (în această noţiune noi nu includem limba dalmată, care s-a format pe un teritoriu cu substrat iliric) şi chestiunea posibilei sale diferenţieri dialectale, e incontestabil că în momentul pierderii de către imperiu a vastului teritoriu de răspîndire a limbii „romano-balcanice" (conform terminologiei acad. V. F. Şişmarev) sau a „latinei orientale" (conform terminologiei acad. Al. Graur) această limbă prezenta o anumită unitate. Care a fost însă soarta ei ulterioară? În această privinţă s-au emis diferite păreri. Al. Graur susţine că „latina orientală s-a scindat în cinci limbi diferite : istroromîna şi meglenoromîna, ambele pe cale de dispariţie astăzi, aromîna, care duce o existenţă precară, şi dacoromîna, din care s-a desprins apoi limba moldovenească"[1]; scindarea aceasta, după părerea lui, s-a produs într-o etapă timpurie de dezvoltare a „latinei orientale", nu mai tîrziu de secolul al VI-lea, cînd se întrerupe contactul teritorial între grupurile etnice vorbind aceste limbi nou formate[2].

D. Macrea, din contra, susţine punctul de vedere că contactul între susnumitele grupuri s-a menţinut activ pînă în secolul al XIII-lea (cu toate că scindarea teritorială s-a produs ceva mai devreme) şi că în perioada din secolul al VII-lea pînă în secolul al XIII-lea avem deja de-a face cu „limba romînă comună primitivă" care, în urma anumitor împrejurări istorice, s-a format mai devreme decît limbile romanice apusene[3].

După D. Macrea, în perioada semnalată se formase deja naţionalitatea „romînă primitivă", a cărei limbă a fost „romîna comună primitivă". În conformitate cu opinia lui D. Macrea, această naţionalitate „romînă primitivă", care n-a ajuns să formeze o unitate statală, la începutul mileniului al doilea în urma anumitor împrejurări istorice (invazia maghiară) se desmembrează, iar „limba romînă comună primitivă" se scindează în patru dialecte despărţite teritorial unul de

[1] Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, Bucureşti, 1955, p. 127.
[2] Al. Graur, *Dialectele limbii romîne*, în „Limba romînă", nr. 4, an. V, 1956 p. 66.
[3] D. Macrea, *Despre dialectele limbii romîne*, în „Limba romînă", nr. 1, an. IV, 1956, p. 7—8.

altul și fără a mai exercita vreo influență unul asupra altuia în procesul dezvoltării lor ulterioare.

Oricum ar fi, soarta acestor dialecte (ale „limbii romîne comune primitive" sau ale „latinei orientale") mai departe a fost diferită. Aromînii, meglenoromînii și istroromînii au intrat pe rînd în diferite formații statale fără să fi ajuns la o formație statală proprie, iar dialectele lor „au rămas pînă astăzi la treapta unor graiuri de conversație în mediul păstoresc și rural .. nu au o literatură proprie"[1] și au păstrat un caracter arhaic.

Alta a fost soarta dialectului dacoromîn, care în procesul ulterior al dezvoltării sale s-a scindat în cinci graiuri : muntean, moldovean, bănățean, crișean și maramureșean[2]. Pe baza graiului muntean (graiurilor regiunii Brașov-Tîrgoviște) s-a format limba romînă literară, care mai tîrziu, absorbind unele trăsături particulare ale celorlalte graiuri, a devenit limba națiunii romîne ; pe baza graiului moldovean, în urma anumitor împrejurări istorice (alipirea Basarabiei de Rusia în 1812), s-a format mai tîrziu limba literară și națională a R. S. S. Moldovenești.

În mod schematic această dezvoltare poate fi reprezentată astfel :

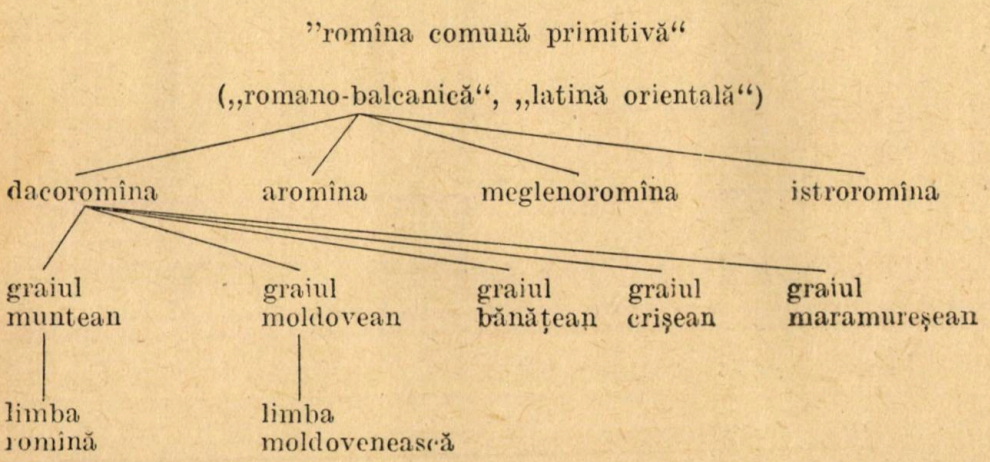

Prin urmare, dacoromîna, aromîna, meglenoromîna și istroromîna pot fi considerate ca dialecte ale unei limbi unitare (fie ale „limbii romîne comune primitive", fie ale „latinei orientale") numai din punctul de vedere al dialectologiei istorice, fiindcă în mod obișnuit astăzi prin „limba romînă" se înțelege dezvoltarea numai a unuia din dialectele „romînei primitive comune" — dialectul dacoromîn. Aromîna, meglenoromîna, istroromîna și dacoromîna s-ar putea numi „dialecte latine orientale" sau „dialecte romîne". Această ultimă denumire rămîne acceptabilă și în cazul negării existenței „romînei comune primitive", deoarece intră în autonominarea grupurilor etnice vorbind aceste dialecte.

VL. KARAKULAKOV (Stalinabad, R.S.S. Tadjikă).

---

[1] *Ibidem*, p. 19—20.

[2] R. Todoran, *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromîne*, în „Limba romînă", nr. 2, an. V, 1956, p. 38—50.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POŞTALE,
PRIN FACTORII POŞTALI ŞI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTREPRINDERI ŞI INSTITUŢII

ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 3
BUCUREȘTI

Lei 2.—

T 8113

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÎNĂ

4

ANUL VI
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

0 IUI 2005

97

I 8113

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

2014

LIMBA ROMÎNĂ

2022

4

ANUL VI
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

25864/9-9

1964

COMITETUL DE REDACȚIE

D. MACREA - *redactor responsabil*; Acad. M. SADOVEANU; Acad. IORGU IORDAN; Acad. AL. ROSETTI; EUSEBIU CAMILAR, membru corespondent al Academiei R. P. R.; G. ISTRATE; V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU; C. OTOBÎCU; SORIN STATI; ST. TOMA.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÎNĂ*
BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., Telefon 3.85.05

SUMAR

VALORIFICAREA MOŞTENIRII LINGVISTICE Pag.

D. MACREA, Petru Maior 5

CULTIVAREA LIMBII

I. GHEŢIE, Observaţii asupra limbii folosite în „Sportul popular" 19
R. OCHEŞEANU, Observaţii asupra folosirii articolului genitival în limba presei actuale 27

LIMBĂ LITERARĂ

I. DUMITRESCU, Analiza stilistică a poeziei „Ce te legeni" 31

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

G. BELDESCU, Pentru un material didactic cu temă ortografică 47

CRONICA

V. D., Sesiunea ştiinţifică a Institutului de ştiinţe pedagogice 54

RECENZII

Două lucrări lingvistice ale Academiei R.P.R. : Gramatica limbii române, vol. I şi al II-lea 1954 şi Limba română (1956) (*Gh. Trandafir*) 57
G. BULGĂR, Scriitorii români despre limbă şi stil. Culegere de texte, introducere, note şi glosar ; Bucureşti, Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, 1957, 327 p. (*I. Gheţie*) 68

NOTE BIBLIOGRAFICE

Revista de folclor, an I, nr. 1—2, 1956, 386 p. (*I. Popescu*) 70
Voprosî iazîkoznaniia, nr. 1, 1957, 98 p. (*Paul Schweiger*) 72
EUGENIO COSERIU, La geografía linguística. Extras din „Revista de la Facultad de Humanidades y Ciencias", Montevideo, nr. 14, 1956, p. 29—69 (*Marius Sala*) 74
C. M. ŞTEFĂNESCU, Transcrierea numirilor geografice străine în text românesc . . . 76
Un articol despre Al. Lambrior (*Florica Dimitrescu*) 80
Contribuţii la cunoaşterea operei lui M. Kogălniceanu (*Gh. Bulgăr*) 82
Primul simpozion de lingvistică al Institutului Riva Agüero, Lima (Peru), iulie-august 1957 83

CONSULTAŢII

Răspuns cititorilor 84

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

PETRU MAIOR

DE

D. MACREA

Numele lui Petru Maior este strîns legat de studiul originii poporului și a limbii romîne, el fiind cel dintîi istoric și lingvist al nostru care a înfățișat un punct de vedere organizat și critic în acest domeniu. Deoarece această problemă, atît de mult discutată în trecut, a fost reluată recent în studiu de către o comisie constituită pe lîngă Prezidiul Academiei, înfățișarea felului în care a văzut-o Petru Maior ne ajută să-i stabilim locul pe care el îl ocupă în istoriografia și lingvistica noastră.

Ideile lui Petru Maior despre originea poporului și a limbii romîne sînt privite, în general, sub eticheta sumară a Școlii ardelene, iar lucrările lui n-au mai fost reeditate de multă vreme. Ultima ediție a lucrării istorice principale a lui Petru Maior, „Istoria pentru începutul romînilor în Dacia", apărută în primă ediție la 1812, cu două anexe, „Disertație pentru începutul limbii romînești" și „Disertație pentru literatura cea veche a romînilor", este din 1883, iar „Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot și unchi", publicat în fruntea Dicționarului de la Buda (1825), nu a fost reeditat niciodată în întregime. Din acest motiv numai specialiștii mai pot consulta direct lucrările lui, pe cînd masele mari de cititori le cunosc doar din extrase reduse, publicate în manualele școlare. La raritatea lucrărilor lui Petru Maior se adaugă ortografia greoaie a timpului cînd au fost scrise, ceea ce împiedică și mai mult cunoașterea lor.

Considerăm o lacună în lingvistica și istoriografia noastră lipsa de grijă pentru reeditarea operelor celor mai de seamă ale reprezentanților Școlii ardelene. Dacă cronicarii noștri au fost mereu reeditați pentru frumusețea limbii lor, opera lui Petru Maior trebuie reeditată pentru că ea reprezintă începuturile lingvisticii și ale istoriografiei noastre moderne. Unele din ideile lui privind limba și istoria noastră sînt, desigur, depășite și eronate, dar multe din ele sînt originale și juste, ele înfruntînd pînă astăzi verificarea progresului științei. Lucrări ca „Istoria pentru începutul romînilor

în Dacia", „Disertație pentru începutul limbii romînești", „Disertație pentru literatura cea veche a romînilor", „Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot și unchi", republicate în ortografia actuală și însoțite de note critice, pot constitui o lectură dintre cele mai instructive pentru cunoașterea primilor pași hotărîtori în formarea culturii noastre moderne.

Regretabilă este de asemenea lipsa unei monografii complete asupra operei lui Petru Maior. În afară de studiile mai vechi ale lui Atanasie Marienescu[1] și G. Bogdan-Duică[2] și de prezentările generale din diferitele istorii ale literaturii romîne, dintre care trebuie să menționăm în mod special pe a lui N. Iorga[3] și pe a lui D. Popovici[4], nu s-au mai publicat asupra operei lui Petru Maior decît articole ocazionale.

Petru Maior a ocupat, pentru timpul său, o poziție înaintată în cultura noastră. În rîndurile de față vom încerca să prezentăm activitatea lui din perspectiva progresului de astăzi al lingvisticii și al istoriei, căutînd să arătăm în ce măsură dezvoltarea științei și a culturii noastre a consacrat ideile lui.

Născut în 1760 la Căpușul de Cîmpie, lîngă Tîrgu-Mureș, viața lui Petru Maior s-a desfășurat în aceleași condiții ca ale marilor lui contemporani, tovarăși de idei și de luptă, Samuil Micu și Gheorghe Șincai. Toți trei au fost exponenți militanți ai aspirațiilor sociale și naționale ale romînilor din Transilvania și factori activi pentru făurirea culturii noastre moderne. Deși educați în colegiile catolice din Roma și Viena, toți trei au fost rebeli față de iezuitismul bisericii catolice, punînd, în activitatea lor, pe primul plan, interesele poporului romîn, iar nu ale politicii papale. Gheorghe Șincai și Petru Maior au părăsit, în 1784, rasa de călugăr, simbolul supunerii față de ierarhia bisericească, pentru a-și putea consacra munca lor de cărturari luptători cauzei poporului nostru. Toți trei au trebuit să părăsească Blajul din cauza persecuțiilor episcopului Ioan Bob, robit intereselor papale.

Dacă Samuil Micu și Gheorghe Șincai au fost legați printr-o strînsă colaborare intelectuală, Petru Maior, deși a lucrat în aceeași direcție spirituală, nu a cunoscut decît parțial opera lor. El s-a dezvoltat independent de aceștia, reușind să se ridice la o înălțime pe care ceilalți doi nu au atins-o. Dintre reprezentanții Școlii ardelene, Petru Maior a fost, fără îndoială, personalitatea cea mai complexă, care a avut cea mai mare influență asupra contemporanilor și a posterității. Spre deosebire de Micu și Șincai, care nu au reușit să-și publice lucrările istorice și lingvistice în timpul vieții, cu excepția gramaticii, „Elementa linguae dacoromanae sive valachicae" (1780), Petru Maior a reușit, în viață fiind, să-și publice operele cele mai importante și astfel să ducă o luptă mai vie pentru impunerea ideilor sale. Acest fapt l-a îndreptățit pe N. Iorga să intituleze cel mai mare capitol din „Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea" : „Epoca lui Petru Maior".

---

[1] At. M. Marienescu, *Viața și operele lui Petru Maior*. Discurs de recepțiune la Academia Română, cu răspunsul lui V. A. Urechea, București, 1883.

[2] G. Bogdan-Duică, în ziarul „*Tribuna*" din Sibiu, 1893, n-rele 33—43.

[3] N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea*, vol II. București, 1901.

[4] D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*. Sibiu 1945.

Cei 20 de ani petrecuți ca protopop la Reghin (1789—1809), departe de biblioteci, au fost folosiți de Petru Maior pentru meditarea operelor lui viitoare și pentru ridicarea culturală a poporului. „Mergea Petru Maior prin sate, scrie el într-un document autobiografic, unde adunînd pruncii făcea examen; pe cei ce știa îi lăuda, pe ceilalți părintește îi dojenea și rînduia mijlociri ca să învețe. Vara umbla pe cîmpuri, prin păduri, unde știa că sînt adunați pruncii a paște vitele și văzîndu-i îi striga la dînsul, care, cunoscîndu-l, îndată alerga într-acolo și el îi întreba ceea ce au învățat și din nou îi mai învăța și îi lumina avînd osebită dulceață de a băilui (= a se întreține) cu pruncii pentru care tuturora era iubit. Atîta au fost aprins Petru Maior voia pruncilor spre învățătură, cît pruncii uitase jucăriile sale și cînd se întîlnea la uliță tot de învățătură grăia și se întreba unul pre altul"[1].

Lucrările istorice și lingvistice cele mai de seamă, Petru Maior și le-a scris abia după 1809, ca cenzor și corector al cărților românești din tipografia de la Buda, loc pe care-l deținuse înainte și Samuil Micu. El s-a dus acolo, cum singur mărturisește, „mai mult să poată sluji neamului întru acea stație"[2].

Operele lui religioase, „Didahii, adică învățături pentru creșterea fiilor, la îngropăciunea pruncilor morți" (Buda 1809), „Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți" (Buda 1809), „Predice sau învățături la toate duminecele și sărbătorile anului" (Buda 1810—1811), nu sînt lucrări ale unui teolog abstract, ci ale unui predicator care a văzut în religie, în primul rînd, conținutul ei moral, menit să contribuie la ridicarea sufletească a omului. „Se cade, scrie el în „Propovedanii", pururea și necurmat a se face poporului învățătură pentru ferirea de păcate și sporirea în fapte bune și a-l deprinde cu măiestria de a se cunoaște pre sine". Același scop îl urmărește și în „Didahii", unde scrie: „Aceasta este ceea ce mă doare mai tare că atîta neștiință stăpînește în lume". „Didahiile", „Propovedaniile" și „Predicele" au constituit modele de retorică și de stilistică destinate preoților pentru a învăța să compună ei înșiși asemenea lucrări.

Puritan în concepțiile lui morale, ca orator religios, Petru Maior reprezintă, din punct de vedere social, atitudinea micii burghezii în ascensiune. El se manifestă ca dușman al nobilimii parazitare și al bogaților, care „țin averea în cercei, în inele, în mărgăritare". În predica „Despre milostenie", el pretinde remunerație dreaptă a muncii lucrătorilor și respectarea demnității lor de oameni, iar negustorilor le spune: „Înmulțiți boltele (= prăvăliile) și negoațele", dar „nu în lipsa și foamea altora".

Despre Petru Maior, ca scriitor religios, s-a vorbit puțin în istoria noastră literară, deși el a fost unul dintre marii noștri oratori bisericești, iar predicile lui au o remarcabilă valoare literară. Prin adîncimea gîndurilor, vigoarea stilului și puterea sugestivă a imaginilor, ele constituie și astăzi o lectură atrăgătoare. Afirmația lui N. Iorga că Școala ardeleană nu a dat nici o valoare literară, că a fost numai o școală de istorici și filologi, care au scris totul pentru minte și nimic pentru inimă, nu este deci exactă[3].

[1] *Răspuns la cîrtirea care s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior*, în „*Revista critică-literară*", Iași, vol. al II-lea (1894), p. 128.

[2] *Ibidem*, p. 125.

[3] Vezi N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea*", vol. II, București, 1900, p. 79 și urm.

Petru Maior este un teolog liberal care n-a servit ierarhia bisericească, ci esența morală a religiei. El vorbește de „dreptul firii", concept al iluminismului vremii folosit și de Samuil Micu, traducător al unei cărți cu titlul „Legile firii sau filozofia cea lucrătoare" (Sibiu 1800).

Lucrarea care definește mai clar poziția lui Petru Maior față de biserică este „Procanonul", scris în 1783 și publicat abia în 1894 de C. Erbiceanu. Această carte reprezintă la noi cea dintîi luare de poziție hotărîtă împotriva monarhismului papal, a setei lui de putere. Petru Maior condamnă titlurile papei și mai ales pretenția lui de infailibilitate, arătînd nulitatea lor dogmatică. El a fost influențat în această atitudine de curentul liberal și laic din Austria și Germania acelei vremi și, în special, de lucrarea lui Justinus Febronius „De statu ecclesiae et legitima potestate romani pontificis" (1763)[1]. De pe aceeași poziție a combătut el cu tenacitate și tendințele de catolicizare ale lui Bob, apărînd tradiția istorică a bisericii românești din Transilvania.

Istoricii noștri literari, cu excepția lui G. Bogdan-Duică și D. Popovici, l-au privit pe Petru Maior mai ales ca scriitor latinist și naționalist, iar nu ca reprezentant al iluminismului, deși acest aspect este esențial pentru înțelegerea activității lui.

El este traducătorul în limba română, după o ediție italiană, a operei lui Fénelon, „Télémaque"[2], cunoscută pentru ideile de toleranță și umanitate, care au făcut ca scriitorul francez să fie alungat de la curtea despotică a lui Ludovic al XIV-lea. Fénelon exprimă prin personajele romanului său ideile de libertate care începuseră să-și facă drum la sfîrșitul secolului al XVII-lea. Sentințe ca : „războiul este rușinea speței umane", „prefer să displac decît să nu respect adevărul", „cine preferă gloria lui personală sentimentelor omenești este un monstru bolnav de orgoliu, iar nu un om" exprimă idei călăuzitoare ale umanitarismului iluminist. Mentor, eroul lui Fénelon, este un dușman al despotismului și al ambițiilor monarhice, din pricina cărora popoarele zac în mizerie și în întuneric. La sfîrșitul cărții a IX-a, Mentor vorbește astfel către regi și împărați : „Întreg genul uman nu este decît o familie împrăștiată pe întreaga suprafață a lumii. Toate popoarele sînt frați și trebuie să se iubească ca atare".

Aceste idei se reflectă cu fidelitate în concepția lui Petru Maior despre raporturile dintre națiuni : „Este adevărat, scrie el, că nimic nu este mai potrivit cu natura decît ca națiile cele cu ajutorul lui dumnezeu cultivate să se îngrijească și pentru luminarea celorlalte nații ce sînt mai puțin fericite, pentru că toți oamenii au deopotrivă trup și suflet, pricepere și voință, deci dar toate națiile firește se cuprind în marea nație a neamului omenesc, iar deosebitele numiri ale singuraticelor nații sînt numai întîmplătoare. Așadar, potrivit cu înțelepciunea este ca toți oamenii, neluîndu-se în seamă întîmplătoarea lor numire, să se iubească unul pre altul ca frații și o nație să alerge cu ajutor alteia spre înaintarea culturii, de la care depinde fericirea pre pămînt ; aceasta dacă o face vreo nație arată că au ajuns la adevărata cultură (luminare) și că trebuie a se zice în adevărat nobilă, iar din contră, dacă cineva într-aceea se silește ca să pună piedici ori culturii sale, ori luminării altei nații, lămurit arată că se află încă și

[1] Vezi G. Bogdan-Duică, în ziarul „*Tribuna*" din Sibiu, 1893, n-rele 33—43 și D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*. Sibiu 1945 p. 105—106.

[2] *Întîmplările lui Telemah de pre limba italienească pre limba românească*, Buda, 1818.

acum în vechea barbarie şi greu păcătuieşte împotriva naturii, mama tuturora, care porunceşte a se îndeplini înţelegerea şi voinţa fiecărui om [1]".

Lupta lui Petru Maior pentru egalitatea socială şi politică a romînilor din Transilvania, care formau, ca şi astăzi, majoritatea covîrşitoare a locuitorilor acestei provincii, cu celelalte naţionalităţi conlocuitoare a avut ca temei ideologic, pe lîngă aceste principii de umanitate şi justiţie, şi pe acelea ale dreptului istoric şi ale dreptului natural. În scrisul său Petru Maior nu lasă niciodată să străbată accente de ură sau de adversitate împotriva minorităţilor conlocuitoare, lupta lui fiind îndreptată împotriva despotismului care ţinea poporul romîn în întuneric. El n-a văzut îndreptarea stării poporului romîn pe cale revoluţionară, ci pe cale legală. „Ba paza legilor, scrie el, şi cercarea dreptăţii pre cale dreaptă şi la cuviinţate judecătorii vîrtos întăreşte liniştea de obşte"[2].

Concepţia convieţuirii paşnice a naţionalităţilor din Transilvania şi înţelegerea realistă a situaţiei lor politice au fost factori care au uşurat răspîndirea ideilor lui Petru Maior. Exprimate cu o subtilă prudenţă, ideile lui n-au întîmpinat opoziţia autorităţilor timpului ca cele ale lui Gheorghe Şincai. Astfel, palatinul Ungariei a refuzat cererea lui Bob de a interzice difuzarea „Istoriei pentru începutul romînilor în Dacia", motivîndu-şi refuzul prin faptul că lucrarea nu conţine atacuri împotriva constituţiei şi că este singura lucrare de pînă atunci care tratează un asemenea subiect.

Petru Maior a fost, în schimb, necruţător cu cei care au manifestat duşmănie sau dispreţ faţă de poporul romîn. Împotriva acestora el a folosit o argumentare strînsă, un viguros spirit polemic şi o ascuţită ironie[3]. În „Istoria pentru începutul romînilor în Dacia", după cum mărturiseşte în Prefaţă, Petru Maior a căutat să răspundă acelora care „fără de nici o dovadă iscodesc minciuni apriate (= dovedite) asupra romînilor şi socotesc că lumea toată e datoare să creadă nălucirilor lor; ba de o bucată de timp, precum măgar pre măgar se scarpină, aşa unii de la alţii împrumutînd defăimările, fără de nici o cercare a adevărului, din nou le dau la stampă (tipar); şi cu cît romînii mai adînc tac, nimic nerăspunzînd nedrepţilor defăimători, cu atît ei mai vîrtos se împulpă (= îndeamnă) pre romîni a-i micşora şi cu volnicie a-i batjocori"[4]. Iar despre cei ce afirmau, ca Paul Solarici, că limba romînă ar fi de origine slavă, Petru Maior scrie: „Vorbele acelora, din ameţeala capului scornite, sînt vrednice de şuierare nu de răspuns"[5].

Cu toate greutăţile pe care le-a întîmpinat Petru Maior în lupta cu adversarii lui, el a mers pînă la capăt. „Istoria pentru începutul romînilor în Dacia" are ca deviză: „Anevoie este a nu grăi adevărul", iar în Prefaţa „Istoriei bisericii romînilor atît a acestor dincoace, precum şi

[1] *Istoria pentru începutul romînilor în Dacia*, ed. II, Buda, 1834, Apendice, p. 36.

[2] *Răspuns la cîrtirea care s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior*, în *„Revista critică-literară"*, Iaşi, vol. al II-lea (1894), p. 71.

[3] Vezi, în special, cele trei broşuri ale sale în care răspunde observaţiilor critice făcute de B. Kopitar „Istoriei pentru începutul romînilor în Dacia": *Animadversiones in recensionem historiae „De origine valachorum"* (Buda 1814), *Reflexiones in responsum domini recensentis viennensis ad „Animadversiones"* (Buda 1815) şi *Contemplatio recensionis...* (Buda 1816).

[4] *Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot şi unchi*, publicat în fruntea Dicţionarului de la Buda, 1825, p. 100.

[5] *Ibidem*.

a celor dincolo de Dunăre" (Buda, 1813), prima lucrare de acest fel apărută în istoriografia noastră, el își afirmă independența față de puternicii zilei, în speță față de Bob, scriind : „Eu totuși pentru dragostea adevărului cu care îmi este învăpăiată inima mai bucuros am fost să sufăr primejdia decît să las sau a se înșela cei viitori cu strălucirile cele nălucite sau a nu ști cauza (pricina) schimbărilor celor în veacul meu întîmplate". „Istoria pentru începutul romînilor în Dacia" are următoarea dedicație : „Poporului romînesc, acelui popor pentru care s-a scris această carte. Acelui popor care și-a păstrat cu scumpătate numele, limba, datinile și virtuțile sale strămoșești. Acelui popor care în decursul atîtor secoli furtunoși cîți au trecut peste capul său și-a menținut continuitatea neîntreruptă în Dacia, în patria sa nouă".

Originalitatea scrisului lui Petru Maior stă nu numai în stilul său plastic de polemist și în logica argumentării, ci și în varietatea formelor de exprimare a ideilor. În „Didahii", „Propovedanii" și „Predici" el folosește stilul oratoric, în „Istoria pentru începutul romînilor în Dacia" este critic și polemist, în „Dialog pentru începutul limbii romîne" folosește forma convorbirii între unchi și nepot, în „Răspuns la cîrtirea care s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior face pe altul să vorbească despre sine. Folosind moduri variate de exprimare, Petru Maior dovedește resurse bogate de imaginație și talent. Nici acest aspect al scrisului său nu a fost scos în evidență de istoria noastră literară.

Petru Maior a pus calitățile lui de scriitor, istoric și lingvist în serviciul celei mai mari cauze din acea vreme a poporului romîn : recunoașterea egalității în drepturi a romînilor din Transilvania și făurirea unei culturi naționale moderne. El este cel dintîi istoric și lingvist al nostru care a reușit să dea o fundamentare științifică drepturilor la egalitate ale romînilor din Transilvania. În lucrările sale istorice și lingvistice, Petru Maior a răsturnat argumentele adversarilor de atunci ai poporului romîn, Eder, Sulzer, Engel și alți exponenți înrăiți ai grofilor, care susțineau că poporul romîn n-ar fi autohton în Transilvania, că el ar fi venit aici din Peninsula Balcanică abia în secolul al XIII-lea și că limba noastră ar fi de origine slavă. Aceste idei erau răspîndite în occident și, în lipsă de alte dovezi, începuseră să prindă rădăcini. Cărturarii romîni nu puteau să rămînă pasivi față de asemenea teze tendențioase. „Cu aspră sete, scrie Petru Maior, dorea toți romînii, împreună cu mine, ca să aibă istoriuță și în partea lor, după atîtea hule de la cei străini asupra romînilor vărsate"[1].

Combaterea argumentelor potrivnice poporului romîn se impunea în acea vreme cu atît mai mult cu cît celelalte naționalități din Transilvania își justificau drepturile și privilegiile pe principiul legitimității istorice. În zadar încercaseră romînii din Transilvania să-și impună drepturile prin răscoala din 1784 condusă de Horia, Cloșca și Crișan sau prin petiții ca „Supplex libellus valachorum" (1791). Aceste încercări s-au zdrobit de rezistența grofilor, care apărau cu dîrzenie sistemul constituțional al Transilvaniei întemeiat pe recunoașterea de drept numai a trei naționalități : maghiară, secuiască și săsească, toate laolaltă în mare inferioritate numerică față de romîni, dar unite în privilejii.

[1] *Răspuns la cîrtirea care s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior*, în „*Revista critică-literară*", Iași, vol. al II-lea (1894) p. 69.

Dîndu-şi seama că drepturile poporului romîn nu puteau fi cucerite atunci nici pe calea armelor, nici a tratativelor, Petru Maior, ca şi Samuil Micu şi Gheorghe Şincai, a adoptat o cale de luptă mai îndelungată, dar mai sigură, aceea a dovezilor istorice şi lingvistice care au creat o legitimitate morală, bogată în consecinţe practice.

Fără să dispună, ca adversarii lui, de o erudiţie deosebită, Petru Maior a avut, în schimb, o judecată sănătoasă, un discernămînt limpede al esenţialului în problemele istoriei şi limbii noastre şi un simţ superior al adevărului. El a dovedit că poporul romîn este urmaşul celui mai mare şi mai puternic popor al antichităţii, poporul roman, a cărui limbă o vorbeşte şi astăzi şi că el este cel mai vechi popor în aceste locuri pe care nu le-a părăsit niciodată.

Pe lîngă temeinicia lui istorică, acest argument a avut şi o mare valoare psihologică, limba latină fiind şi limba bisericii catolice şi a unei mari culturi a trecutului.

Înfăţişarea umilitului popor romîn din acea vreme ca unul din urmaşii direcţi şi autentici ai poporului roman şi dovedirea originii latine a limbii sale a însemnat deschiderea unei căi noi şi hotărîtoare pentru dezvoltarea istoriografiei şi a lingvisticii noastre, cale pe care acestea se află în esenţă pînă astăzi. Timp de 150 de ani, istoriografia şi lingvistica romînească au mers, cu rectificările impuse de progresul cercetărilor, pe drumul deschis de Petru Maior. De aceea, el a fost privit de urmaşii lui, mai ales în Transilvania, cu adîncă veneraţie, iar cărţile lui au constituit o importantă sursă documentară în lupta naţională şi culturală a romînilor de pretutindeni. Tezele istorice şi lingvistice de bază ale lui Petru Maior sînt astăzi adevăruri atît de curente şi de unanim acceptate, încît numele autorului nici nu se mai citează, atît de adînc au pătruns ele în conştiinţa noastră culturală. Acesta este cel mai mare omagiu pe care posteritatea îl aduce memoriei lui Petru Maior.

„Istoria pentru începutul romînilor în Dacia", spre deosebire de Cronica lui Şincai, este o expunere critică şi polemică a problemelor esenţiale ale istoriei poporului romîn : originea lui romană, continuitatea lui în Dacia, contestate de istoricii străini ai vremii, descrierea vieţii lui în evul mediu. Cartea lui Petru Maior nu este o povestire, ci o expunere critică, cu caracter polemic, combativ. Cronicarii povesteau. Petru Maior comentează critic istoria. Ea cuprinde mai mult decît arată titlul. Alături de istoria romînilor din nordul Dunării pînă la venirea ungurilor, lucrarea cuprinde şi istoria romînilor din sudul Dunării pînă la venirea turcilor.

În afară de exagerări ca cea a Daciei pustiite de populaţie la venirea coloniştilor romani şi de puritatea noastră romană, Petru Maior a avut vederi juste asupra începutului istoriei noastre. El este cel dintîi dintre istoricii romîni care a arătat că cea mai intensă colonizare romană a avut loc în Oltenia şi Transilvania, fapt confirmat de cercetările arheologice ulterioare. Continuitatea neîntreruptă a romînilor a fost favorizată în aceste regiuni, după Petru Maior, de bogăţiile lor naturale şi de faptul că ele au fost mai puţin expuse invaziilor de mai tîrziu decît Moldova şi Muntenia, care şi-au primit surplusul de populaţie, ca şi modul de organizare politică, din Transilvania şi Oltenia. „Se cade dară, scrie el, să socotim că în Ardeal mai mulţi coloni romani au rămas ; mai vîrtos fiindcă acolo au fost aură-

riile și alte băi, bunăoară de sare, de fier, care romanii le lucrau precum pînă astăzi prin nepoții lor, adică prin romîni, mai toate se lucră"[1].

El a arătat că romînii au trăit în timpul migrațiunii popoarelor la munte, dar și la șes unde se ocupau cu păstoritul și cu agricultura și, fiind „vînoși și inimoși", adeseori și-au împreunat armele cu ale invadatorilor. Aceștia „aveau plecare spre romîni pentru folosul lor", adică pentru „a lucra pămînturile în toți anii și a păzi meșteșugurile". După el, nici în aceste împrejurări strămoșii romînilor nu s-au amestecat cu străinii, ci au rămas romani puri.

Însuflețit de lucrările lui Petru Maior, preotul I. Teodorovici-Nica a scris poemul „Cîntare despre începutul și starea de astăzi a romînilor" (Buda, 1813). Împotriva afirmațiilor cuprinse în broșura lui Tököly Száva, „Erweiss dass die Vallachen nicht römischer Abkunft sind", apărută la Halle în 1823, în care se susținea originea slavă a poporului și a limbii romîne, Damaschin Bojinca, sprijinindu-se pe lucrările lui Maior, a publicat lucrarea „Animadversio in disertationem hallensem" (Pesta, 1827), iar Eftimie Murgu, „Wiederlegung der Abhandlung dass die Vallachen nicht römischer Abkunft sind" (Ofen, 1830). În lucrarea lui Eftimie Murgu se face, pentru întîia oară în lingvistica noastră, deosebirea limpede între cuvintele „esențiale" și „accidentale", adică între fondul principal de cuvinte și restul vocabularului, subliniindu-se importanța acestei deosebiri pentru stabilirea caracterului latin al limbii romîne[2].

În 1834, Iordache Mălinescu, tipărind ediția a doua a „Istoriei pentru începutul romînilor în Dacia", scrie că ea „nu numai că a pus neînfricată stavilă vrăjmașilor națiunii de a ocărî fără rușine asupră-i și i-au dat caracter înaintea neamurilor străine luminate, ci încă a deșteptat în națiune un spirit îndemnătoriu de a năzui cătră dreapta luminare cu care se îndulcește neamurile celelalte ale Europei". Prefața arată că ediția întîia a lucrării s-a epuizat foarte repede, „încît acum cu anevoie se poate găsi și se simte pipăită lipsa și trebuința ei".

În 1883, Societatea studenților romîni „Petru Maior" din Budapesta a publicat a treia și ultima ediție a cărții, arătînd în Prefață că lucrarea nu se mai găsea în librării de 30 de ani.

★

În lingvistică, Petru Maior a realizat de asemenea o operă pozitivă, rămasă în mare parte valabilă pînă astăzi. Principalele lui lucrări în acest domeniu sînt: „Disertație pentru începutul limbii romînești", publicată, împreună cu „Disertație pentru literatura cea veche a romînilor", ca anexă a „Istoriei pentru începutul romînilor în Dacia" (1812), „Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot și unchi", „Ortographia romana sive latino-valachica una cum clavi qua penetralia originationis vocum reserantur", acestea două publicate în fruntea Dicționarului de la Buda, și Dicționarul de la Buda (1825) pînă la litera H.

Spre deosebire de Samuil Micu și Gheorghe Șincai, care, în fanatismul lor latinist, au susținut că limba romînă continuă limba latină clasică

---

[1] „*Istoria pentru începutul romînilor în Dacia*", ed. II, Buda, 1834, p. 38.
[2] Vezi G. Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*, București, 1937, p. 47.

din care s-a „corupt", Petru Maior stabileşte că limba romînă, ca şi celelalte limbi romanice, este continuatoarea latinei populare. El are meritul de a fi făcut această importantă precizare printre primii lingvişti europeni. În ceea ce priveşte distincţia dintre limba latină clasică sau „gramaticească" şi limba vorbită de popor, Petru Maior scrie : „La romani două limbi au fost : una care o grăia poporul şi aceasta o sugea cu laptele de la mamele sale, adică o învăţa pruncii din auzite ; alta care o învăţa la şcoală cu ajutorul gramaticii şi aceasta se zicea limbă învăţată, deoarece singuri învăţaţii o pot scrie. Întru această limbă scria latinii sau romanii cărţile sale din care multe pînă la noi au ajuns să le cetim"[1].

În esenţa ei, deosebirea făcută de Petru Maior între cele două aspecte ale latinei este justă, fiindcă şi ştiinţa de astăzi face deosebirea între limba populară şi cea literară, nu în sensul că ar fi două limbi diferite, ci în acela că limba literară este forma cea mai îngrijită a limbii naţionale vorbite de întreg poporul. În acest sens a înţeles problema şi Petru Maior, dar exprimarea lui este stîngace şi echivocă, studiile de lingvistică teoretică fiind în acea vreme abia la începuturile lor. Dovada că el n-a susţinut existenţa a două limbi latine cu structuri gramaticale şi fonduri principale de cuvinte diferite o constituie explicaţiile pe care le dă el afirmaţiei din citatul de mai sus. La întrebarea din „Dialog", în ce limbă vorbea Cesar, autor latin clasic, soldaţilor săi, Petru Maior răspunde că acest comandant vorbea în limba poporului, dar scria în limba „gramaticească", deoarece „toată scrierea este în această limbă. Am spus mai sus, continuă el, şi prea cunoscut lucru este că romanii cei vechi în latina cea gramaticească scria. Nimeni nu scria în limba poporului ; care dăinăinte mai multe veacuri şi după încetarea împărăţiei cea de la Roma veche fu ţinută ; ba şi alte gente, cum sînt galii, nemţii, africanii etc. numai în limba latină cea gramaticească scria cărţi. Deci scriindu-se istoriile în limba latină cea gramaticească, şi cuvintele zişilor căpitani, măcar că de dînşii au fost zise către soldaţi în limba latină poporană, se scrise în limba latină cea gramaticească. Alta este a cuvîntare, alta este a scriere"[2].

O altă dovadă că Petru Maior n-a susţinut existenţa a două limbi latine structural deosebite, ci numai a două aspecte ale aceleiaşi limbi, o constituie raportul istoric dintre ele, pe care Petru Maior îl precizează în sensul că limba populară este mai veche decît cea literară, „gramaticească" : „Limba latină cea din gura poporului cu mai multe veacuri înainte de facerea Romei au fost în ţară. Mai veche este firea decît măiestria. Limba latină cea din cărţi e născută din limba latină poporană, adică din limba poporului fu prefăcută, precum orice limbă cultivată din limba poporului au luat începutul său ; după aceea fu pe încet mult avuţită, înfrumuseţată şi cu nouă şi nouă strălucire dreasă pînă în zilele acelui mare orator al romanilor, Cicero, care timp s-au zis eta sau veacul cel de aur al limbii latine cei gramaticeşti. În veacul acesta de aur au încetat a se mai face ceva însemnată adăugire limbii latine cei gramaticeşti" [3].

---

[1] *Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot şi unchi*, p. 55.
[2] *Ibidem*, p. 62.
[3] *Ibidem*, p. 76—77.

Petru Maior arată apoi diferenţierea care s-a produs treptat între latina populară şi cea clasică, „gramaticească", sub influenţa limbii greceşti, „Latinii au început a urma grecilor, a se dare după ştiinţă, şi ca să fie limba lor deajuns spre primirea şi lăţirea ştiinţei lor, au început, după forma limbii cei eline sau greceşti din care scotea învăţăturile, a preface limba sa"[1].

Vederi juste a avut Petru Maior şi cu privire la raporturile dintre limbile învinse şi limbile învingătoare. „Romanii pe încet au învins toate popoarele Italiei; unele cuvinte şi însuşiri de-ale limbilor acestor popoare s-au adaos la limba latină şi aşa s-a întocmit limba romană poporană, care după aceea au fost în limba tuturor popoarelor din Italia"[2]. De aici reiese că Petru Maior nu vorbeşte de „amestec al limbilor", noţiune confuză şi inexactă, ci susţine teza justă a împrumuturilor lexicale şi a unor elemente secundare pătrunse din limbile învinse în cele învingătoare, teză confirmată de lingvistica modernă.

Petru Maior susţine că limba romînă s-a păstrat mai pură decît limbile romanice apusene, care ar fi mai împestriţate cu elemente din limbile „varvarelor ginţi". Astfel, „limba italiană, scrie el, prin longobarzi şi prin ai săi învăţaţi s-au abătut de la limba poporului roman cea veche", pe cînd „limba poporului romanilor celor de demult vecueşte pînă astăzi în gura romînilor noştri"[3]. El adaugă: „Aşa dară limba romînească e acea limbă latinească comună, care pe la începutul sutei a doua era în gura romanilor şi a tuturor italienilor. Limba latinească cea comună, după timpul ieşirii romanilor din Italia în Dacia, cumplite schimbări a suferit în Italia; urmează că limba romînească e mai curată limbă latinească a poporului roman celui vechi decît limba italienească cea de acuma; şi mai cu cădere este a judeca din limba romînească cum a fost limba romanilor celor vechi decît din limba italienească cea de acum"[4].

Spirit critic şi perspicace, Petru Maior recunoaşte că limba romînă este mai săracă în elemente latine decît celelalte limbi romanice. Explicaţia dată de el acestui fapt, într-o vreme cînd nu exista încă lingvistica romanică, este cea justă şi anume că, spre deosebire de limba romînă, pătrunderea elementelor latine culte în limbile romanice apusene s-a făcut în mod permanent prin şcoală, biserică şi administraţie. „În limba italiană şi în celelalte, scrie el, se află multe cuvinte care la romîni nu se aud. Ci trebuie să-ţi aduci aminte că italienii, spaniolii şi frîncii, de cînd au îmbrăţişat credinţa creştină, totdeauna au fost supuşi patriarhului de la Roma; în bisericile lor totdeauna s-au ţinut limba latină cea gramaticească; avea şcoale latine. Între popoarele aceste nu se scria cărţi fără numai în limba latină cea gramaticească. Ce mirare este dacă în zisele limbi se află cuvinte latine cu zisul prilej vîrîte, care în limba romînă nu se aud?... Romînii din veacurile dintîi n-au avut o împărăţie cu romanii şi nici n-au învăţat limba latină cea gramaticească. Pentru aceea în limba lor nu se află alte cuvinte latine, fără acelea cu care veniră strămoşii lor de la Roma în Dacia, adică cele ce erau ale limbii poporului roman mai demult. Limba romînă toată e limbă romană care fu alcătuită din limba

[1] *Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot şi unchi*, p. 77.
[2] *Ibidem*, p. 68.
[3] *Ibidem*, p. 63.
[4] *Ibidem*, p. 69.

latină poporană și din alte distincte limbi ale popoarelor Italici, care fură învinse de romani și făcură un nație cu romanii"[1]. Petru Maior a apreciat deci just, cu cîteva decenii înaintea lui Diez, deosebirea dintre cuvintele care alcătuiesc patrimoniul vechi al limbilor romanice și neologismele împrumutate din latina clasică. De aici, el trage concluzia importantă, însușită astăzi de toți romaniștii, asupra rolului deosebit pe care-l are limba romînă pentru stabilirea elementului popular latin din celelalte limbi romanice. „Cel ce vrea să judece drept despre limba cea de demult a poporului roman, scrie Petru Maior, trebuie să ceară ajutor de la limba romînă. Mulți bărbați învățați, dintru acea scădere că n-au știut limba romînă, strîmbă judecată au făcut despre limba cea veche a poporului roman"[2].

Apărînd puritatea limbii romîne, Petru Maior nu admite existența elementelor de substrat. Deși recunoaște că postpunerea articolului, sunete ca *ă* și *î*, precum și unele cuvinte vechi românești sînt greu de explicat prin latină, el respinge teoria lui B. Kopitar[3] că asemenea particularități ale limbii noastre ar putea fi urme traco-dacice. Atît cuvintele obscure ca etimologie, cît și postpunerea articolului sînt, după el, tot de origine latină, și anume și acestea ar fi particularități aduse de coloniștii romani. Petru Maior ajunge aici într-o contradicție evidentă pe care a relevat-o mai întîi Lazăr Șăineanu : postpunerea articolului în românește el o admite ca fiind de origine latină, dar procliza din limbile romanice apusene o consideră influență germanică[4].

Tot de la coloniștii romani s-ar explica, după Petru Maior, graiurile și dialectele limbii romîne. „Din Italia dară au venit aici în Dacia mulțimea distinctelor dialecte în vorbă, măcar că în cărțile cele bisericești numai o dialectă este la toți"[5].

Obsesia latinistă în explicarea tuturor particularităților limbii romîne îl face pe Petru Maior să susțină că împărțirea romînilor pe provincii, care a fost cauza, după el, a multor slăbiciuni, ar proveni din afinitatea pe care au simțit-o coloniștii romani de a trăi toți cei veniți dintr-o anumită provincie a Italiei la un loc.

Petru Maior constată existența unor influențe străine în limba noastră, dar observă în mod just că aceste influențe n-au atins structura internă a limbii. El face deosebirea importantă între elementele esențiale ale limbii, pe care le numește „țesătura limbii românești cea din lontru" și elementele lexicale neesențiale, intrate în limbă ca urmare a evenimentelor istorice. „Măcar că aceea nu putem nega că în limba românească sînt vîrîte cuvinte de-ale slovenilor, cu care am petrecut împreună, însă slovenii de țesătura limbii românești cea din lontru nici cum nu s-au atins, ci aceea a rămas întreagă precum era cînd întîi au venit romanii, strămoșii romînilor, în Dacia. Ci și cuvintele care sînt de la sloveni vîrîte în limba românească prea lesne se cunosc și ușor ar fi de s-ar învoi romînii spre aceea a le scoate și a fac curată limba românească"[6].

---

[1] *Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot și unchi*, p. 67—68.
[2] *Ibidem*, p. 75.
[3] *Kleine Schriften herausgegeben von Fr. Miklosich*, Viena, 1857.
[4] Vezi L. Șăineanu, *Istoria filologiei romîne*, București. 1895, p. 90.
[5] *Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot și unchi*, p. 70.
[6] *Istoria pentru începutul romînilor în Dacia*, Buda, 1834, p. 297.

Pentru a dovedi că influența slavă asupra limbii romîne se mărginește la lexic, Petru Maior compară declinarea slavă cu cea romînească și italiană, arătînd deosebirea mare care există între declinarea slavă și romînească și asemănarea dintre declinarea noastră și cea italiană. El și-a dat deci limpede seama de realitatea structurii interne a limbii și de rezistența ei față de influențele străine.

Petru Maior este un lingvist modern și în concepția pe care a avut-o asupra neologismelor. El și-a dat seama de necesitatea lor la începuturile culturii noastre moderne. „Unde intră științele cele înalte și nu ne-ar ajunge unele cuvinte, precum grecilor le este slobod în lipsele sale a se împrumuta din limba elinească și sîrbilor și rușilor de la limba slovenească cea din cărți, așa și noi toată cădința avem de a ne ajuta cu limba latinească cea corectă, ba și cu surorile limbii noastre, cu cea italienească, cu cea frîncească și cu cea spaniolească"[1]. Petru Maior cere însă ca introducerea de cuvinte noi să se facă cumpătat și treptat pentru a putea fi asimilate. Întrebuințînd neologisme în scrisul său, el le însoțește de obicei de cuvintele vechi echivalente. Astfel, el vorbește de „slove sau litere", „speranță sau nădejde", „stampă (tipar)", ocazie (prilej)", „cauză (pricină)", „memorie (aducere aminte)" ș.a.

Petru Maior introduce în scrisul său și unele cuvinte aromînești pe care și le-a însușit din relațiile lui personale cu învățații aromîni M. Boiagi și G. Roja și din cărțile acestora. El folosește pe *a vrea* cu sensul aromînesc de „a iubi" (*dulce vrută patrie*), *ma* pentru „dar", *demîndă* pentru „poruncește", *păituiesc* pentru „tocmesc", *atînt* pentru „atît", *geană* pentru „deal", *fărmeca* pentru „a otrăvi" ș.a.[2]

Ideea introducerii de cuvinte noi necesare dezvoltării culturii noastre moderne constituie un merit de necontestat al lui Petru Maior și un cîștig pozitiv pentru limba noastră. Dar urmașii lui pe linie latinistă au ajuns la exagerări ca cele din Dicționarul lui Laurian și Massim (1873—1876), care deveniseră un pericol pentru limba romînă. Insuccesul încercării latiniștilor de a introduce neologisme exclusiv din latină se datorește faptului că ei au mers numai pe linia structurii latine a limbii noastre, fără să țină seama de pașii rapizi pe care începuse a-i face atunci cultura modernă, în orbita căreia intraserăm, și că latina mai era, în acea vreme, doar purtătoarea unei culturi a trecutului. Limba și cultura sînt factori inseparabili în viața popoarelor. De aceea termenii ceruți de nevoile dezvoltării culturii noastre moderne, pe care latiniștii n-au reușit să-i introducă din latină, au pătruns totuși în limba romînă prin intermediul limbii franceze, nu numai din cauza structurii asemănătoare a celor două limbi, ci fiindcă limba franceză devenise în Europa purtătoarea cea mai importantă a culturii moderne.

★

Petru Maior și-a cîștigat mari merite ca întemeietor al lingvisticii noastre și în domeniul lexicografiei. El a adus o contribuție substanțială la elaborarea primului dicționar etimologic al limbii romîne, intitulat „Lexicon romînesc-latinesc-unguresc-nemțesc, care de mai mulți autori în cursul

---

[1] *Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot și unchi*, p. 71.

[2] Vezi Th. Capidan, *Petru Maior și aromînii*, în „*Junimea literară*" 1923, p. 63—65

a treizeci și mai multor ani s-au lucrat", cunoscut sub numele de Dicționarul de la Buda (1825). Acesta cuprinde aproape 10.000 de cuvinte culese între anii 1780—1825 de Samuil Micu, I. Corneli, V. Cologi, Petru Maior, A. Teodori și I. Teodorovici. Prin această lucrare autorii au căutat să răspundă nevoilor impuse de începuturile culturii noastre moderne de a avea, ca toate popoarele civilizate din acea vreme, dicționarul limbii naționale și, în același timp, de a oferi învățaților străini un mijloc de cunoaștere a limbii romîne și de apreciere a latinității ei. Acest scop a și fost atins, deoarece cu ajutorul Dicționarului de la Buda (1825) și al Gramaticii lui Micu și Șincai (1780), numeroși savanți străini au putut studia limba romînă. Cele două opere i-au servit ca bază de studiu al limbii noastre întemeietorului lingvisticii romanice, Friederich Diez. Petru Maior a făcut revizia finală a lucrării și a stabilit etimologia cuvintelor pînă la litera H. În acest din urmă domeniu, el a urmărit scopul caracteristic întregii lui opere și anume evidențierea originii latine a unui număr cît mai mare de cuvinte. De aceea, unele etimologii sînt forțate ca, spre exemplu, cea a lui *abur* din lat. vapor, *ban* din lat. pecunia, *brînză* din lat. prandium, *cimilitură* din lat. similitura, *cleşte* din lat. forceps, *clopot* din lat. campana ș.a. O altă greșeală a lui Petru Maior în stabilirea etimologiilor a fost derivarea cuvintelor romînești exclusiv din vocabularul latinei clasice, deși el are meritul deosebit de a fi formulat, printre primii lingviști europeni, adevărul că limba romînă și toate celelalte limbi romanice sînt continuatoarele latinei populare. Cauza acestei contradicții a lui Petru Maior constă în faptul că latina populară nu era încă studiată în acea vreme. Asemenea exagerări au făcut însă să scadă valoarea acestui dicționar, lucrat în general cu multă grijă și competență.

În ceea ce privește ortografia limbii romîne, Petru Maior a avut de asemenea vederi originale, unele valabile pînă astăzi. El a fost unul dintre cei mai convinși adepți ai scrierii limbii noastre cu caractere latine. Petru Maior a expus normele ortografice stabilite de el în fruntea Dicționarului de la Buda. Lui îi datorăm în ortografia noastră de astăzi semnele diacritice de sub *ș* și *ț*, precum și scrierea, după model italian, prin *ch*(*e*,*i*) și *gh*(*e*,*i*) a ocluzivelor noastre palatale.

De la Petru Maior au rămas și cîteva fragmente de gramatică a limbii romîne, publicate postum de Timotei Cipariu în „Arhivul pentru istorie și filologie" și în „Acte și fragmente". Contribuția Școlii ardelene în acest domeniu fiind împlinită prin „Elementa linguae daco-romanae sive valachicae" (1780) a lui Micu și Șincai, faptul că Petru Maior nu a terminat această lucrare nu-i scade meritele cîștigate în întemeierea lingvisticii noastre moderne.

Apărîndu-se de acuzația de semeție pe care i-a atribuit-o cîrtitorul împotriva sa, Petru Maior își definește singur rolul în cultura noastră: „el niciodată n-au fost iubitor de stăpînire, ci pururea au căutat prilej cum de cum să poată lucra mai mult spre cultura și folosul neamului romînesc"[1]. Rolul lui Petru Maior în cultura noastră a fost acela al unui deschizător de drumuri, care sînt urmate, în esența lor, și astăzi. El recunoaște că

[1] *Răspuns la cîrtirea care s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior*, în „*Revista critică-literară*", Iași, vol. II, 1894, p. 125.

nu a rezolvat definitiv problemele pe care le-a ridicat. „Eu numai cît am aruncat sămînța”[1], scrie el însuși. Meritul lui mare rămîne acela de a fi ridicat problemele esențiale ale istoriei și limbii noastre și de a fi introdus în istoriografia și în lingvistica noastră principiul critic ca bază a cercetărilor. Prin Petru Maior, istoria încetează de a mai fi la noi simplă povestire, ci analiză critică a faptelor și a izvoarelor, iar în lingvistică se introduce metoda istorică în explicarea formării și dezvoltării limbii noastre. Dacă Petru Maior ar fi aplicat în mod consecvent metoda istorică la studiul limbii romîne, progresul lingvisticii noastre ar fi fost, desigur, mult mai rapid. Fanatismul latinist l-a împiedicat însă să aplice în mod consecvent această metodă, ducîndu-l la unele judecăți dogmatice, neștiințifice, ca ipoteza neverosimilă a Daciei pustii la venirea coloniștilor romani, păstrarea purității noastre romane și chiar la ideea eliminării tuturor cuvintelor nelatine din limba noastră. Aceste exagerări, provenite din părăsirea metodei istorice, au dus la compromiterea autorității științifice a Școlii ardelene, deși direcția ei de cercetare a fost recunoscută ca justă de toți istoricii și lingviștii noștri de mai tîrziu. Dar aplicarea inconsecventă a metodei istorice de către Petru Maior se explică nu numai prin fanatismul lui latinist, ci și prin faptul că această metodă nu se impusese încă în acea vreme, nici în alte părți, în cercetările lingvistice. Prin Timotei Cipariu, Școala ardeleană a folosit mai consecvent metoda istorică în studiul limbii noastre, fără a renunța totuși la tendințele artificiale și antiistorice de cultivare a limbii prin eliminarea cuvintelor nelatine, introducerea în limba vie a neologismelor luate aproape exclusiv din dicționarele latine sau a arhaismelor din cărțile noastre vechi.

---

[1] *Istoria bisericii romînilor atît a acestor dincoace precum și a celor dincolo de Dunăre* (Prefață), Buda, 1813.

CULTIVAREA LIMBII

OBSERVAȚII ASUPRA LIMBII FOLOSITE ÎN „SPORTUL POPULAR"

DE

I. GHEȚIE

Interpretarea faptelor de limbă dintr-o publicație de specialitate pretinde criterii întrucîtva schimbate față de cele care sînt folosite în articolele consacrate lucrărilor beletristice sau cotidianelor de informație generală. În cazul lucrărilor sau periodicelor de specialitate, notarea abaterilor de la norma limbii literare trebuie făcută ținînd seama de măsura în care scrierile cercetate exprimă un limbaj propriu unui domeniu de activitate. Indiferent care ar fi revista sau ziarul studiat, formele aberante de limbă trebuie căutate în primul rînd în terminologia tehnică specifică. Fără a neglija importanța greșelilor curente de limbă, cercetătorul trebuie să aibă în vedere înainte de toate raporturile dintre terminologia respectivă și limba literară, scoțînd în evidență aspectele curente ale abaterilor de la normă, care se observă în folosirea termenilor speciali.

Dacă se însumează observațiile făcute asupra limbii unei publicații de specialitate, se remarcă frecvența anumitor forme greșite, care ne permite să stabilim unele caracteristici ale felului cum sînt scrise articolele. De cele mai multe ori, aceste erori „cronice" se leagă direct de terminologie sau de maniera proprie în care se scrie în publicația respectivă. Ele apar aproape la toți autorii, indiferent de subiectul atacat sau de particularitățile stilistice ale articolelor. E o constatare care ne obligă să dăm prioritate acestor greșeli capitale, din dorința de a surprinde aspectele esențiale ale modului în care se scrie în periodicele de specialitate. Îndrumată în felul acesta cercetarea pierde uneori din vedere observațiile de amănunt, dar reține abaterile importante și caracteristice, prin care terminologia de specialitate este împiedicată să se conformeze întrutotul prescripțiilor normelor limbii literare.

Terminologia sportivă s-a format la noi după primul război mondial și a cunoscut timp de cîteva decenii lipsa de fixitate caracteristică oricărui

început. In ceea ce privește originea, marea majoritate a termenilor sportivi provin din franceză sau din engleză. Cuvintele împrumutate au fost redate la început în forma fonetică originală, și aceasta nu numai pentru că termenii erau recent pătrunși în limbă. A existat și există și acum o terminologie sportivă internațională care face ca neologismele să-și păstreze multă vreme aspectul grafic sau fonetic englez ori francez. E adevărat că manifestările sportive pe plan internațional joacă un rol extrem de important. Din această cauză lexicul sportiv internațional, permanent expus îmbogățirii, tinde să devină unitar. Participarea la această unitate a determinat, în parte, neadaptarea fonetică a neologismelor sportive intrate în limba romînă. Observația aceasta privește în special cuvintele englezești care s-au menținut în grafia originală pînă aproape de zilele noastre, deși termenii introduși își cîștigaseră de mult drept de cetățenie în limbă. Perseverența ziarelor apărute între cele două războaie mondiale de a promova grafia străină a cuvintelor a atras după sine o consecință firească. Dincolo de coloanele ziarelor, termenii sportivi pătrunși în mase au suferit un dublu tratament : o mică parte a publicului a continuat să citească corect termenii străini, în timp ce majoritatea a început să folosească cuvintele ignorînd cu desăvîrșire pronunțarea englezească sau franțuzească. Cuvîntul *fotbal* se scria *foot-ball*, dar prea puțini îl pronunțau englezește. Cei mai mulți au citit cuvîntul englezesc romînește și au impus forma consacrată astăzi : *fotbal*. Mai multe dificultăți a pricinuit vorbitorilor *rugbiul*, care se scria *rugby*, dar se pronunța (și se mai pronunță și astăzi) *rugbi*, *rögbi*, *rügbi*, *ragbi* și chiar *ruibi* sau *rüibi*. Exemplele sînt în măsură să ilustreze confuzia care a domnit pînă nu demult în terminologia sportivă romînească. Este meritul ziarului „Sportul popular" și al celorlalte publicații sportive romînești de a fi contribuit la unificarea și, am putea spune, la normarea terminologiei sportive. Începînd din anii 1948—1949, termenii sportivi au fost scriși după ortografia romînească, în conformitate cu pronunțarea lor cea mai răspîndită. În felul acesta o serie de cuvinte care încetaseră de mult să fie simțite ca străine, au primit forma corespunzătoare romînească.

Citind colecția ziarului „Sportul popular" [1] observăm că abaterile de la această normă sînt extrem de rare și poate tocmai de aceea frecvența lor în ultimul timp surprinde. Întîlnim astfel grafia normală *rugbi* alături de forma englezească *rugby* care mai apare pe alocuri (2901/2,2). Oscilarea aceasta se constată și în privința altor cuvinte : *iolă* și *yolă* (2836/2,1) *voleu* și *volée* (2834/3,2), *snaip* și *snipe* (2832/2,2), *iahting* și *yachting* (30 (3006/7,1). Există apoi termeni care, dacă ne aducem bine aminte, n-au fost niciodată transcriși în grafie romînească : *break* (2897/2,4), *knock-out* (2892/3, 4-5), deși întîlnim *aut* (2897/2,2) etc.

În ultimul timp se manifestă în coloanele ziarului o preferință tot mai vădită pentru termenii străini, transcriși uneori fără nici un discernămînt în grafia engleză sau franceză. Afirmăm acest lucru fără să ne gîndim la dubletele curente, cu circulație largă în rîndul vorbitorilor (*lovitură de colț — corner*, *mijlocaș — half*, *unsprezece metri — penalti* etc.), deși

[1] Am pus la contribuție pentru redactarea acestui articol colecția ziarului „Sportul popular" din lunile mai 1956 — mai 1957 ; la fiecare exemplu s-a notat în paranteză numărul din care a fost extras. Prima cifră indică numărul, a doua pagina, iar a treia coloana.

în unele cazuri folosirea termenului autohton ar trebui preferată[1]. Ne surprinde însă numărul tot mai mare de englezisme sau de franțuzisme reînviate în mare parte gratuit și numai în scopuri exhibitive : *draw*, (= *rezultat de egalitate* ; 2897/3, 3-5), *fair* (= *frumos*, 3009/4,2), *out-sider* (= principal pretendent ; 2890/4,3), *cupée* (sic ! ; = numele unei figuri de scrimă ; 2955/4,4), *daviscupman* (= jucător care ia parte la Cupa Davis ; 2999/4, 5-6), *sparing-partener* (= partener de antrenament ; 2836/3,4). Avem a face cu termeni fără circulație reală care, chiar în cazul necesității lor, trebuiau transcriși în grafie românească. Maniei pentru termenii de specialitate străini (sau cel puțin pentru forma străină a termenilor) îi urmează în mod firesc tendința de a apela la limbile străine și în alte privințe : cuvinte ca *ralenti* (2890/6,1) *clou* (2955/4,1), *rendez-vous* (2893/1,5) sau grafia *block-notesul* (2900/2,4) deși Dicționarul ortografic recomandă *blocnotes*.

Lexicul sportiv cunoaște o serie de termeni neologici a căror prezență este justificată prin lipsa unui echivalent românesc precis. Cuvinte ca *rutier*, *sabrer*, *batman*, *paradă-ripostă* etc. fără a participa la lexicul limbii literare sînt indispensabile în terminologia sportivă, deși pot să pară barbarisme unui necunoscător. Calchierea (frecventă în terminologia sportivă maghiară) se întîlnește mai rar și duce adesea la formațiuni care par forțate : *opriri*, *ruperi de distanță* (2955/4,4) etc. Afară de cuvintele împrumutate presa sportivă înregistrează în mod permanent formațiuni noi a căror abundență dovedește lipsa de fixare definitivă a terminologiei sportive. Se constată uneori derivate formate în limba română, în special cu ajutorul sufixului-*ist*, care este extrem de productiv : *spatiști*, *veliști* etc. Receptivitatea largă a terminologiei sportive față de neologisme duce fie la acceptarea unor cuvinte compuse puțin obișnuite (*iahtmeni* în loc de *iahtiști*, cum ar fi fost firesc ; 2901/4,3), fie la crearea unor elemente lexicale discutabile. Pornindu-se de la un cuvînt ca *golaveraj* (= raportul dintre golurile marcate și cele primite) s-a ajuns la lansarea lui *meciaveraj*, al cărui sens rămîne obscur, întrucît în nici o ramură sportivă nu se face un raport între întîlnirile cîștigate și cele pierdute. Un semn de întrebare stăruie și asupra necesității lui *cinci* („Cehoslovacia a folosit „cinciul" de bază", 2830/2,1), a cărui rațiune de a fi o infirmă prezența lui *cvintet*, folosit în diferite ramuri ale limbii literare (de altfel și în terminologia sportivă : *cvintet ofensiv*). Crearea lui *cinci* s-a făcut prin analogie după *unsprezece* (= *echipă de fotbal*) folosit destul de frecvent în formulări ca : *unsprezecele Romîniei a avut o comportare meritorie*.

Discutarea expresiilor specifice limbajului sportiv, din punctul de vedere al corectitudinii îmbinărilor frazeologice realizate, trebuie să țină seama de gradul lor de răspîndire, precum și de măsura în care sînt necesare, în raport cu sintagmele echivalente din limba literară. La o analiză sumară, cercetarea descoperă o serie de expresii copiate direct din franțuzește de multe ori în accepțiuni incorecte. S-a arătat mai de mult [2] eroarea făcută de transplantatorii autohtoni ai sintagmei *mener le train*, care și-a intervertit sensul logic în expresia românească *a duce trena*. Aceeași

[1] Vezi Al. Graur, *Unele probleme ale vocabularelor profesionale* în „*Limba română*", an. II (1953), nr. 6, p. 24.

[2] Al. Graur, loc. cit., p. 26. Tot aici se discută și expresiile *a deschide pe cineva*, *a fi tot timpul peste cineva*.

surpriză ne întîmpină în fața sensului nou pe care l-a primit în limbajul sportiv verbul *a degaja*. Dacă franțuzescul *dégager le terrain* însemnează „a descongestiona, a libera terenul" (trimițînd mingea în partea de teren a adversarului), expresia romînească *a dégaja mingea* atribuie cuvîntului *a degaja* o semnificație improprie. In ambele cazuri ne aflăm în prezența unor unități frazeologice intrate de mult în limbă, a căror răspîndire face aproape imposibilă renunțarea la ele. Aceasta nu ne împiedică, dimpotrivă ne obligă, să pretindem respectarea normelor literare, care nu tolerează forme aberante și sensuri improprii, oricare ar fi răspîndirea acestora.

Vom semnala în continuare cîteva expresii, provenite în majoritate din franceză, care ar putea fi înlocuite cu echivalente de largă circulație din limba literară : *a acoperi distanța* (atletul suedez Nilson... a acoperit distanța în 2 h 22'5/10 sec...", 2901/4,2) ; *a marca pe cineva* („A atacat cu directe și croșeuri care l-au marcat vizibil pe Cișmaș", 2893/1,1) ; *a egala lupta* („Franțuzoaicele nu au reușit niciodată să egaleze lupta sub coș", 2828/1) ; *a sparge plutonul* („Dinamoviștii caută" să spargă „plutonul" 2890/1,4). În cazul primelor două expresii, sinonimele apar fără nici un efort : de ce *a acoperi o distanță*, cînd avem *a parcurge o distanță*, sau de ce *a marca*, atunci cînd există *a atinge*? *A egala lupta* trădează originalul francez, fără să poată face față concurenței lui *a echilibra lupta*, atît de răspîndit în publicațiile sportive. Inovațiile lexicale tentează în presa sportivă, altfel n-am putea explica apariția sintagmei *a sparge plutonul* ale cărei șanse de existență sînt discutabile, din moment ce expresia mai veche *a fărămița plutonul* este de mult încetățenită.

O carieră remarcabilă face în terminologia sportivă verbul *a forța*, prezent în expresia, adoptată și în alte domenii de activitate, *a forța alura* și în formațiunea obținută prin analogie *a forța ritmul*. Pe lîngă acestea, s-a ajuns prin elipsă la sintagme ca *a forța victoria*, sau, mai recent, *a forța rezultatul* („Echipa Bristol a reușit... să forțeze în repriza a doua rezultatul de egalitate" ; 2890/1,3). Construcția e incorectă, întrucît, eliminînd cuvîntul *obținerea* (a forța obținerea rezultatului), se atribuie lui *forța* un obiect pe care sensul verbului nu-l tolerează. Merită să mai fie notată expresia *a încasa o înfrîngere* („Torino... încasează înfrîngere după înfrîngere" ; 2855/4,3), pentru că examinarea ei ne furnizează elemente noi în discuție. Deși originea expresiei e destul de sigură, avem a face după toate probabilitățile cu o etimologie multiplă. Cuvîntul *a încasa*, prezent în terminologia sportivă franceză, se resimte de influența sensului pe care îl are cuvîntul în vorbirea argotică : *a încasa o notă proastă* sau chiar *a încasa o bătaie*. Mult mai evidentă e nuanța argotică a lui *a scoate* a cărui semnificație stilistică e marcată prin ghilimele în propoziția „Yvonne Goldenberg... a „scos" un rezultat remarcabil... (2830/2,5). Ambele cazuri ne arată că e necesară o selectare a termenilor în sensul eliminării elementelor de argou, care tind să se infiltreze tot mai mult în limbajul sportiv. În exemplele citate mai sus, sinonimele literare *a suferi* și *a obține* ar asigura mai multă sobrietate exprimării.

Utilizarea improprie a expresiilor și a cuvintelor depășește însă limitele terminologiei sportive. Se constată adeseori deformarea sensului cuvintelor și a expresiilor din limba comună. Vom cita cîteva exemple, reducînd pe cît posibil comentariile : „Maestre, mi-am uitat paspartuul

în buzunarul de la vestă, *semnalizâ* discipolul" (= semnală; 2831/3,3); „Schimburi de mingi care au fost departe de *conturul* unui tenis modern" (*contur* a primit aici sensul de „cerințe, pretenții"; 2863/2,3); „Cît privește echipa noastră, ea se prezintă într-o *formulă* nouă în care vor intra o serie de jucători tineri" (în *formulă* nu pot intra jucători; 2898/1,4); „Cea mai importantă competiție de oină din acest an... *prezintă* ultimul său act: finala"(evenimentele *trăiesc*, nu prezintă ultimul lor act; 2901/3,1); „A *contracara* sistemul defensiv suedez" (se contracarează acțiuni, nu sisteme; 2834/3,3); „Prezența „mondialelor" de juniori va stimula organizarea concursurilor pentru tineret... pregătind și rodînd pe pentatloniștii de mîine" (se rodează mașinile, nu oamenii; 2953/5,4); „Vă prezentăm participanții: italienii, polonezii, bulgarii și — bine înțeles — romînii, care *au cules* în ultimii ani atîtea *galoane* pe planșele din Budapesta, Varșovia..." (galoanele se cîștigă, se culeg numai laurii; 2890/8,1).

O caracteristică a cotidianelor sportive o constituie legătura strînsă cu evenimentul zilei. Ziarul sportiv fiind în primul rînd informativ, trebuie să urmeze la scurt timp competiția pe care o prezintă. Actualitatea informației aduce după sine și o serie de dezavantaje, dintre care cel mai important e viteza redactării și, firește, neglijențele inerente. Din această cauză, inconsecvențele constatate în ceea ce privește aspectul fonetic al unor termeni ar putea să pară explicabile, dacă n-ar interveni frecvența lor. Numeroase sînt și greșelile de sintaxă, care se pot justifica numai în parte prin graba redactării. Vom lăsa la o parte unele observații de mai mică importanță, pentru a ne ocupa de două cazuri care apar curent în coloanele ziarului „Sportul popular": greșelile de acord și folosirea improprie a prepozițiilor.

Lipsa acordului dintre subiect și predicat ne întîmpină destul de des. Uneori ea poate fi explicată prin particularitățile regionale ale limbii redactorului („Placajele necruțătoare care *i-a entuziasmat* și pe colegii săi de echipă"; 2890/1,5), alteori prin reducerea greșită a două subiecte la unul singur („Federația de box din R.D.G. și R.F.G.... *au căzut* de acord..."; 2901/4,5). Atributele substantivale în genitiv nu sînt consecvent acordate între ele: „În compania campionului lumii (Borisov), a recordmanului și *campion* olimpic (Bogdanov)..." (2897/1,1). Exemplul următor („Măiestria reprezentanților țării africane nu cunoaște egali în lume"; 2898/3,3) prezintă o dublă abatere: considerarea substantivului *egal* (din expresia *a nu avea* sau *a nu cunoaște egal*) ca avînd forme de gen și număr și acordarea lui greșită nu cu subiectul, ci cu atributul care îl determină (reprezentanții).

Utilizarea greșită a prepozițiilor pornește de la necunoașterea semnificației lor și duce de multe ori la formulări improprii. Citâm cîteva exemple notînd în paranteză prepozițiile care se cereau folosite: „*Asupra* echipei germane... ni s-a comunicat..." (corect: „despre" sau „în legătură cu"; 2890/8,3) „Gh. Axioti și Z. Popazu au adevărate coșmaruri *cu* formula viitoarei echipe (corect: „în legătură cu"..., „în privința..." 2955/4,5); „Vînt *de* față, spate și lateral" (corect: „din"; *de* e franțuzism; 2900/6,1); „A cucerit *cu* mare diferență față de ceilalți titlul de campion" (corect: „la"; 2898/1,5); „Jocul era și putea să rămînă foarte bine la nota lui *de* amical"... (în locul construcției prepoziționale trebuia folosit adjectivul singur la feminin; 2863/3,3).

În interiorul propoziţiilor elementele sintactice sînt adesea dezechilibrate de schimbări nejustificate de topică care riscă să altereze sensul formulării : „Constatarea aceasta, cu prea puţine excepţii este valabilă... pentru întreaga noastră echipă reprezentativă (2860/1,1) ; „Tocmai cînd visul ajunsese la apogeu, al naibii deşteptător îşi făcu de lucru, tîrîi prelung, trezindu-l din somn... (2819/3). Propoziţiile incidente, extrem de ramificate, pot face obscure exprimările, separînd elementele propoziţiei principale, care se pierd în interiorul frazei : „Nu pierde niciodată sau foarte rar serviciul, pentru că antrenamentele l-au pus în posesia unei mişcări de atîta perfecţiune şi forţă, încît plasîndu-l în funcţie de aşezarea primitorului, el obţine...” (2829/2). Omiterea verbului în prima propoziţie a unei fraze şi folosirea lui în următoarele dă naştere unor construcţii lipsite de armonie : „În zare, munţi înalţi, tociţi de veacuri, fără sălbatica vegetaţie a înălţimilor europene, iar lîngă noi defilează nesfîrşit acest lut galben, care uneori are nuanţe roşii aprinse”... (2819/8).

Elipsa verbului duce la formulări incomplete din punct de vedere logic şi, deci, sintactic : „Allan Erdman trăgător ale cărui performanţe îl prezintă ca favorit la Jocurile Olimpice” (2897/1,1). Acelaşi procedeu duce la segmentarea frazei în două părţi : subiectul devine titlul articolului, în timp ce restul frazei se transformă într-o propoziţie independentă lipsită de predicat : „Locomotiva Bucureşti — Energia Flacăra Ploeşti. Unul dintre cele mai interesante jocuri ale etapei, intrat în rîndul partidelor de tradiţie ale campionatului” (2890/3,3). Frecvenţa elipsei şi mai ales a dislocării frazelor prin omiterea unui element sintactic ne permite să considerăm procedeul drept caracteristic pentru limbajul ziarelor noastre sportive. Specializarea unor sintagme în forma lor eliptică lipseşte uneori fraza de elemente importante pentru sensul logic, dar pe care cunoscătorul sportiv le subînţelege. În propoziţia „Pentru lovirea intenţionată a adversarului următorii jucători au fost sancţionaţi : Cruţiu (Progresul Bucureşti) 1 etapă, Bodo (Locomotiva Bucureşti) 1 etapă...” (2890/5,3), se remarcă uşor că din formulare lipseşte tocmai sancţiunea care a fost dictată jucătorilor : suspendarea (pe cîte o etapă).

Încheiem rîndurile consacrate sintaxei atrăgînd atenţia asupra unei tendinţe pe care am amintit-o mai sus. Încărcarea excesivă a frazelor prin serii de propoziţii subordonate şi de paranteze explicative creează o adevărată junglă sintactică, prin care mintea îşi croieşte drum cu greutate. Sîntem încredinţaţi că exemplele pe care le furnizăm mai jos ilustrează această afirmaţie : „În speranţa că aceste întreceri vor prilejui în sfîrşit un serios examen la care să participe întreg lotul nostru reprezentativ, antrenorii săi şi toţi cei care au participat la probe, că toţi aceşti factori îşi vor spune deschis părerea privind mai ales lipsurile observate, cauzele lor şi că forurile de conducere (comisia centrală şi inspecţia de specialitate) vor lua măsurile necesare, putem trage concluzia că ediţia a IX-a a campionatelor internaţionale de atletism a folosit sub toate formele atletismului nostru (2892/3,3) ; „În acelaşi timp, o însemnată lacună a organizării, tot în legătură cu depărtarea mare de oraş la care a fost realizată cazarea majorităţii delegaţiilor (la Institutul naţional al sporturilor din pădurea Vincennes) şi cu întocmirea programărilor (minimum 5 reuniuni zilnice şi cel puţin două săli în acelaşi timp, pentru a realiza, bine înţeles, tot atîtea serii de încasări), a constituit-o imposibili-

tatea pentru participanți de a mai rezerva timp și vizitării Parisului" (2890/4,2).

Particularitățile stilistice ale ziarului „Sportul popular" se leagă direct de caracteristicile reportajului sportiv. Am arătat mai sus legătura strînsă pe care cotidianul sportiv o are cu actualitatea. Pe lîngă acest fapt, reportajul sportiv, ca orice reportaj, tinde să redea evenimentele în mișcare, în desfășurare, cu momentele dinamice puternic reliefate. Consecința imediată e abundența termenilor drastici, plini de conținut afectiv, care vizează senzaționalul. Cuvintele „tari" nu pot fi condamnate decît în măsura în care contravin sobrietății prin abundența lor sau distonează cu ansamblul frazeologic în care apar. Cu toate că „Sportul popular" a redus considerabil din exprimarea spectaculoasă a ziarelor sportive mai vechi, preferințele pentru elementele lexicale din arsenalul gazetăresc senzațional se constată pe alocuri. Citățm cîteva exemple : „Bătălia se desfășoară într-o alură *infernală*" (2893/1,3) ; „*Imens* val de comentarii" (2897/3,3) ; „*Inepuizabila* măiestrie" (2863/1,5) ; „Desfășurarea *magnificelor* campionate mondiale" (2890/7,5) ; „Timp *infernal*" (2836/4,3).

Reportajul sportiv a primit în ultimul timp o îndrumare aparte. Afară de obișnuitele comentarii, trimișii ziarelor au început să acorde atenție evenimentelor culturale sau politice din țările vizitate, precum și descrierilor de natură, de orașe etc. Relatările sînt de cele mai multe ori sobre și directe, evitînd exprimarea pretențioasă. Se găsesc însă uneori formulări în care prețiozitatea se asociază cu improprietatea termenilor. Extragem cîteva specimene dintr-un reportaj asupra Chinei : „Și aici noul este *debordant*" (2819/8) ; „Elementele peisajului chinez impun prin *intensitatea* și măreția lor" (ibidem ; elementele de peisaj nu pot fi intense) ; „Apele sînt imense, *placide*, nemișcate" (ibidem ; placiditatea nu e o proprietate a apelor) ; „Sîntem la capătul unei călătorii *imense*" (ibidem ; adjectivul e folosit impropriu lîngă substantivul călătorie). În alte cazuri se apelează la exprimări desuete, dacă nu rizibile („De după un colț de nor bătrînul astru solar și-a aruncat privirile pe stadion" ; 2863/1,4) sau la formulări de un dramatism teatral în care lipsa de gust e evidentă : „Muntele Urgall se prăbușise parcă peste noi... Muntele Urgall cea mai mare înălțime din apropierea oceanului și a orașului San Sebastian nu se prăbușise, dar ei fuseseră martori la una din marile drame ale sportului" (2997/7,2).

În încheierea observațiilor am vrea să ne oprim asupra unor probleme de punctuație. Parcurgerea oricărui număr din „Sportul popular" ne arată că redactorii ziarului (din vina lor sau a tipografiei) ignorează în bună măsură normele de folosire a punctuației și, în special, a virgulei. Lipsa unei logici severe în delimitarea propozițiilor sau a părților de propoziție prin virgulă se îmbină cu ignorarea desăvîrșită a acestui semn de punctuație. Exemplele sînt atît de numeroase, iar detașarea lor se face cu atîta ușurință, încît ne abținem să dăm un singur exemplu.

Ne vom opri în schimb asupra folosirii ghilimelelor. Sintagma *timp „infernal"* citată mai sus poate servi ca punct de plecare pentru a detașa o particularitate a ziarului de care ne ocupăm și, poate, a tuturor rubricilor sportive din celelalte ziare. Sintagma are cel de al doilea termen între ghilimele. Rostul semnului de punctuație este în acest caz să scoată în relief caracterul special, stilistic, al termenului evidențiat. Așadar

timp „infernal” înseamnă nu timp specific infernului, ci timp foarte prost, mizerabil, care poate fi comparat cu iadul. Această accepțiune a cuvîntului este însă de mult statornicită în limbă, așa încît prezența ghilimelelor e inutilă. Folosirea gratuită a ghilimelelor prezentă aproape în fiecare articol, indiferent de autor, se constată în proporție impresionantă. Ziarul nu dă dovadă nicăieri și în nici o privință de atîta consecvență ca în cazul utilizării nesăbuite a ghilimelelor. Adăugăm pentru edificare o listă modestă, care poate fi continuată oricînd „ad libitum”: „N-am avut prea mult de „furcă”... (2835/8,5); „Apărătorii belgieni sînt „la post” (28361/1,5) „Nicolae Linca și Ilie Dragnea au realizat o „ciocnire” violentă” (2893/1,2); „Nu cumva un norișor cît de mic intenționează să le „amenințe” spectacolul pugilistic” (2890/1,2); „Ieri dimineață acceleratul de Timișoara a „depus” pe peronul gării de nord echipa de handbal a R.P.F. Iugoslavia” (2898/1,2) etc. etc.

În toate exemplele avem a face cu termeni care au dobîndit de mult un sens figurat sau care intră în componența unor sintagme definitiv constituite în expresii. Desigur, se întîlnesc și cazuri cînd ghilimelele marchează un termen din limba comună în curs de a-și preciza un sens sportiv („potcoavă”, „schelet” etc.) sau un neologism recent, și în acest caz folosirea lor este îndreptățită.

Observațiile pe care le-am făcut n-au pretenția de a răspunde la toate problemele pe care le implică examinarea limbii folosite în „Sportul popular”. Oricît de incomplete ar fi, constatările făcute ne ajută să tragem cîteva concluzii. Se cuvine să remarcăm de la început că „Sportul popular” înregistrează un progres considerabil, în ceea ce privește felul cum este scris, în comparație cu cotidianele care l-au precedat. Grație mai ales activității acestui ziar, reportajul sportiv cunoaște în prezent sobrietate și moderație în exprimare, calități care trebuie însă promovate necontenit. E necesară apoi o aplicare consecventă a normelor limbii literare în terminologia sportivă. Scrierea termenilor sportivi trebuie făcută fără excepții în conformitate cu principiul fonetic, care stă la baza ortografiei actuale a limbii române. Se impune de asemenea o selectare a cuvintelor străine în curs de a pătrunde în limbă, reținîndu-se numai cele necesare și eliminîndu-se cele care sînt utilizate exclusiv pentru a produce impresie. Din coloanele ziarului trebuie să dispară orice tendință spre reportajul senzațional realizat prin clișee uzate sau prin abundența cuvintelor drastice. Conformarea față de normele limbii literare privește nu numai terminologia sportivă. Înainte de orice se cere respectarea regulilor sintactice, ortografice și de punctuație fără de care se ajunge la confuzie în construcții, la obscuritate în înțeles și la inconsecvențe în scriere. Astăzi, cînd terminologia sportivă cunoaște o răspîndire mereu lărgită, se impune fixarea și difuzarea ei în cele mai corecte forme.

OBSERVAȚII ASUPRA FOLOSIRII ARTICOLULUI GENITIVAL ÎN LIMBA PRESEI ACTUALE

DE

R. OCHEȘEANU

Deși articolul genitival (sau posesiv) nu prezintă în teorie nici o dificultate în ceea ce privește întrebuințarea, în practică, folosirea lui corectă se dovedește a fi grea.

Dificultatea nu vine atît de la numărul și varietatea aspectelor lui morfologice, cît mai ales de la faptul că acest instrument gramatical presupune existența a două cuvinte pe care le leagă. Unul e totdeauna substantiv, celălalt poate fi un pronume posesiv, un substantiv ori un pronume în genitiv sau un numeral ordinal.

Acest articol leagă pronumele posesiv sau cazul genitiv și substantivele pe care le determină ca atribute. El poate fi înlocuit prin articolul enclitic care se alipește la substantivul pe care-l determină. De exemplu sintagma „cărți ale noastre" este echivalentă cu „cărțile noastre".

Formele articolului genitival (sau posesiv) sînt la sg. m. *al*, f. *a*; la pl. m. *ai*, f. *ale*; la m.f.gen.-dat. *alor*. Ele variază după genul și numărul substantivului de care depinde genitivul (sau pronumele posesiv) și care în mod obișnuit ocupă locul întîi în sintagma respectivă.

În principiu acordul articolului genitival este simplu, în practică însă, dată fiind strînsa legătură dintre articol și cuvîntul pe care îl însoțește, vorbitorii sînt înclinați să schimbe aspectul morfologic al articolului după genul și numărul substantivului următor și nu după al celui precedent.

De aici s-a ajuns la o serie de dificultăți, în ce privește acordul acestui articol.

În rîndurile care urmează vom face o grupare a acestor abateri —uneori greșeli propriu-zise—de la regula obișnuită.

Astfel, în limba vorbită, mai ales în Moldova, este foarte răspîndită forma *a* pentru ambele genuri și numere.

Această formă, deși obișnuită în limba secolului al XIX-lea, în special în prima lui jumătate, cînd o întîlnim chiar la scriitorii și mai ales

la poeții noștri mari, ca Alecsandri și Eminescu (de ex. : *Nici ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oști* (Eminescu, O.I. 147) sau *Innegrind tot orizontul Cu-a lor zeci de mii de scuturi* (Eminescu, O. I. 147), constituie totuși o abatere.

Astăzi, cînd limba literară s-a perfecționat și normele ei se impun peste tot, această abatere, răspîndită mai ales în limba vorbită și populară, trebuie evitată. Ea nu poate fi admisă nici chiar la poeți. Din păcate însă, în publicațiile noastre actuale avem destule exemple în care o întîlnim. Ne mulțumim să citățm două dintre ele. Astfel în exemplul : *Aceasta se manifestă după două-trei scurtări* ***a*** *vîrfurilor ramurilor* (Știință și Tehnică 4/1956, p. 17), în care apare această formă unică ***a*** pentru ambele genuri și numere, acordul este evident greșit. Articolul genitival care leagă substantivul *scurtări* de atributul său *vîrfurilor* trebuia să se acorde în gen și număr cu substantivul *scurtări* de care depinde. Deci corect este : ***ale*** *vîrfurilor.*

Aceeași observație pentru exemplul : *Nu făceau parte din domeniul noțiunilor și* **a** *teoriilor* (Gazeta literară 113, 6/3), unde articolul genitival trebuia acordat cu substantivul *domeniul*, deci : *domeniul noțiunilor și* ***al*** *teoriilor.*

De aici se desprinde clară regula că articolul genitival trebuie să se acorde cu substantivul pe care-l determină genitivul și nu cu cel pus în genitiv, indiferent la ce depărtare de genitiv se găsește substantivul determinat.

Pe lîngă această abatere de la regula acordului articolului genitival întîlnim chiar greșeli propriu-zise. Aceste greșeli se pot grupa în două categorii :

1. Acordul articolului genitival se face nu cu cuvîntul pe care-l determină genitivul, ci cu genitivul însuși, care, fiind mai aproape de articol, decît substantivul regent, impune acestuia genul și numărul său. Exemplul : *Pentru ilustrare să analizăm operațiile de găurire* ***ale*** *piesei „bloc motor"* ***al*** *autocamionului* (Știință și Tehnică 4/1956, p. 28) conține de fapt două greșeli de acord : *operațiile de găurire* ***ale*** *piesei și* ***al*** *autocamionului.* Ne vom ocupa mai întîi de partea finală a propoziției, unde acordul articolului genitival s-a făcut cu substantivul *autocamionul.* În acest caz avem a face cu fenomenul acordului prin atracție, care s-a produs cu atît mai ușor cu cît substantivul regent *piesa* este despărțit de atributul *autocamionului* prin cuvîntul „bloc motor". Corect ar fi trebuit spus : *a autocamionului.*

2. Acordul se face greșit, deoarece nu se ține seama de aspectul morfologic al substantivului regent. Această greșeală are loc mai ales atunci cînd articolul stă împreună cu genitivul respectiv după un substantiv determinat el însuși de alt substantiv sau de un infinitiv lung, așa încît nu e clar cu care substantiv trebuie făcut acordul.

Astfel, în exemplul citat mai sus : *operațiile de găurire* ***ale*** *piesei*, articolul genitival ar fi trebuit să ia, conform regulei, genul și numărul substantivului de care depinde genitivul *piesei.* Deci acordul trebuie făcut cu infinitivul substantivat *găurirea* și nu cu substantivul *operațiile*, care e de fapt regentul ambelor atribute. Deci : *„operațiile de găurire* **a** *piesei"* De asemenea în *Procesul de sudare* ***al*** *vîrstelor* (Gazeta Literară 112, 3/5), articolul genitival trebuia să se acorde cu infinitivul substantivat

sudarea și nu cu substantivul *procesul*. Deci trebuia spus : *procesul de sudare* **a** *vîrstelor*.

Desigur că în asemenea exemple intervine uneori și înțelegerea greșită a conținutului exprimat prin construcția respectivă. Aceeași greșeală se observă și în construcția : *studiul formării limbii* **și al** *poporului romîn* (Contemporanul, nr. 102, 3/4), în care, fiind vorba de formarea poporului romîn și nu de studiul poporului romîn, trebuia spus *studiul formării limbii* **și a** *poporului romîn*.

Tot așa, dacă analizăm exemplul următor : *Este necesar ca revista să îmbrățișeze mai larg și mai sistematic întreaga bogăție de aspecte* **a** *activității noastre culturale* (Contemporanul, 1954, nr. 24, p. 1), vedem că este vorba de aspectele activității noastre culturale care sînt multiple, bogate, deci articolul genitival trebuia să se acorde cu substantivul *aspecte* : *bogăția de aspecte* **ale** *activității noastre culturale*.

În alt exemplu : *Nivelul de cunoștințe* **ale** *studenților* (Scînteia, 1954, nr. 2583), acordul articolului genitival s-a făcut greșit cu substantivul cel mai apropiat *cunoștințe*, care e de fapt însoțitorul cuvîntului regent *nivelul*.

Toate aceste exemple ne fac să ne dăm seama și mai bine de rolul important pe care îl are aici înțelegerea justă a conținutului exprimat. Pentru a face acordul corect este deci necesar să analizăm conținutul frazei și să găsim substantivul regent, de care depinde genitivul precedat de articolul genitival, pentru a acorda articolul în gen și în număr cu acest regent.

Există însă cazuri cînd numai contextul hotărăște cum trebuie făcut acordul. Astfel în exemplul *rolul de educare* **al** *cadrelor didactice*, forma articolului poate fi și *a*, după cum este vorba de rolul de educare pe care îl au profesorii (genitiv subiectiv), sau de rolul statului în educarea cadrelor didactice (genitiv obiectiv).

În aceeași categorie a cazurilor discutabile, în ceea ce privește corectitudinea acordului articolului genitival, se pot plasa și următoarele exemple : *Legile de dezvoltare* **a** *societății* sau *legile interne de dezvoltare* **a** *limbii*. Este discutabil dacă acordul se face cu substantivul *dezvoltare* și atunci este corect spus *dezvoltare* **a** *societății*, **a** *limbii* sau se consideră *legile de dezvoltare* ca o unitate, o sintagmă și atunci acordul trebuie făcut cu substantivul *legile* și deci corect : *legile de dezvoltare* **ale** *limbii* sau *legile de dezvoltare* **ale** *societății*.

Pe lîngă greșelile amintite în legătură cu acordul articolului genitival întîlnim foarte des în publicațiile noastre exemple în care acest articol lipsește cu totul. De exemplu, în propoziția : *Consecința firească... a fost negarea însemnătății și rolului istoric al alianței muncitorești țărănești* (Cercetări filozofice, t. III, nr. 4/1955, p. 80), era necesară folosirea articolului genitival *a* înaintea substantivului *rolul* : *negarea însemnătății* **și a** *rolului istoric al alianței...*

De asemenea, în citatul :...*ca urmare a altoirii formelor celor mai înalte ale proprietății și exploatării capitaliste* (Cercetări filozofice III, 4/1955, p. 87), se impune repetarea articolului genitival, deoarece genitivele *proprietății* și *exploatării capitaliste* exprimă două noțiuni diferite care nu alcătuiesc o unitate.

Dacă uneori articolul genitival, deşi necesar, nu este exprimat, după cum s-a văzut din exemplele citate, alteori acest articol apare fără necesitate. În exemplul : ...*datorită sprijinului şi a ostenelii noastre*.. (Scînteia, 1954, nr. 283), printr-un fel de hiperurbanism sintactic apare acest *a*, deşi *sprijinului şi ostenelii* sînt în cazul dativ (cerut de *datorită*) şi nu în genitiv. Articolul genitival nu-şi are deci locul aici.

În alte cazuri, alături de lipsa articolului genitival constatăm şi o acumulare de genitive care îngreuiază stilul. Astfel în exemplul : *Tratarea multilaterală a problemelor de creaţie din domeniul literaturii, teatrului, plasticii, muzicii, cinematografiei* (Contemporanul, 1954, nr. 24, p. 1) sau în citatul : *Popularizarea consecventă şi multilaterală a marilor cuceriri ale culturii, artei şi ştiinţei din Uniunea Sovietică* (Contemporanul, 1954, nr. 24, p. 1), numeroasele genitive care se găsesc în aceeaşi frază puteau fi evitate prin schimbarea construcţiei.

În concluzie trebuie să observăm că, deşi problema articolului genitival în aparenţă este foarte simplă, în practică ea ridică o serie de dificultăţi legate în special de acordul acestuia. Pentru evitarea greşelilor este necesară nu numai cunoaşterea şi folosirea corectă a regulii acordului, cît mai ales analiza şi cunoaşterea exactă a textului pe care vrem să-l redăm.

LIMBĂ LITERARĂ

ANALIZA STILISTICĂ A POEZIEI „CE TE LEGENI"

DE

I. DUMITRESCU

Așa cum evoluează azi, istoria, estetica și critica literară se pătrund tot mai mult de ideea că mijlocul cel mai potrivit spre a învedera obiectiv caracterul și valoarea creațiunilor literare este raportarea lor la materialul primordial al poeziei : limba. Cu alte cuvinte, o legătură strînsă cu lingvistica, cea mai apropiată de știință dintre disciplinele sociale, deoarece, prin stringența ei, oferă mijloace de control și de coordonare pentru lumea de gînduri ce se țese între cititor și operă.

Rezultatele acestei îndrumări n-au întîrziat să se arate în lucrări care, interpretînd fenomenul literar, s-au ținut deopotrivă departe și de impresionism și de dogmatism.

Dar dacă cercetarea literaturii a avut mult de cîștigat din apropierea de lingvistică, nu mai puțin aceasta din urmă și-a îmbogățit perspectiva și mijloacele de investigație în urma confruntării cu marii creatori.

Trăsătura de unire între lingvistică și literatură o constituie stilistica, disciplină care, în adevărata ei accepțiune, evoluează sub ochii noștri.

Problemele stilisticii sînt larg dezbătute. Controversele vii nu lipsesc. Dincolo de controverse, însă, un lucru este sigur : limbile au valori intraductibile ; aceste valori, în care popoarele concentrează intuiții proprii de viață, își limpezesc semnificațiile în opera marilor creatori.

De aci nevoia de a se constitui stilistica fiecărei limbi și aplecarea înțelegerii critice spre acele focare de expresie în care inspirația poetului se împletește cu resursele limbii și le dă relief.

Pe linia aceasta și plecînd de la gîndul că fiecare poezie este o metaforă, vom face cîteva observații asupra elegiei „Ce te legeni".

1. Între poeziile lui Eminescu în formă populară, „Ce te legeni" este cea mai cunoscută.

Cercetătorii s-au oprit în repetate rînduri asupra ei, determinîndu-i izvoarele și căutînd în structurile expresiei un temei de înțelegere pentru asentimentul estetic cu care a fost primită.

Tema poeziei este trecerea ireversibilă, risipirea vieții în timp :

Ce te legeni, codrule,
Fără ploaie, fără vînt,
Cu crengile la pămînt?

De ce nu m-aș legăna,
Dacă trece vremea mea!
Ziua scade, noaptea crește
Și frunzișul mi-l rărește.
Bate vîntul frunza-n dungă —
Cîntăreții mi-i alungă;

Bate vîntul dintr-o parte —
Iarna-i ici, vara-i departe.
Și de ce să nu mă plec
Dacă păsările trec!
Peste vîrf de rămurele
Trec în stoluri rîndurele,
Ducînd gîndurile mele
Și norocul meu cu ele.

Și se duc pe rînd, pe rînd
Zarea lumii-ntunecînd
Și se duc ca clipele,
Scuturînd aripele,
Și mă lasă pustiit,
Vestejit și amorțit
Și cu doru-mi singurel,
De mă-ngîn numai cu el!

Versurile au caracter simbolic. Dincolo de codru, recunoaștem poetul, destinul vieții în genere.

Este aici o poziție străveche, intrată poligenetic în folclorul popoarelor : înclinația omului de a vedea semne și de a căuta tălmăciri în aspectele naturii. Stă în amintirea tuturor templul lui Zeus de la Dodona și codrul de stejari vecin care, prin foșnetul frunzelor, destăinuia voința supremă.

2. Geneza poeziei nu interesează în mod special acum. Totuși, spre a fi pe deplin clare considerațiile ce urmează, se va zăbovi o clipă asupra ei.

Prezentată schematic, intuiția lirică dezvoltă trei structuri distincte : 1) tainica legănare a codrului „fără ploaie, fără vînt" ; 2) motivele acestei legănări : tristețea în fața vremii care trece năruind totul ; 3) tabloul codrului în timp de toamnă, ca expresie a tristeții, ca simbol al destrămării generale.

Plecînd de la apropierea versurilor de doinele de jale, cercetătorii au căutat dintru început să disocieze elementul folcloric pur de adaosul personal al poetului și, sprijiniți pe culegerile lui de texte populare, au ajuns la încheierea că, alături de dezvoltarea în dialog, singură structura

întîia : legănarea fără temei aparent, a fost împrumutată în întregime dintr-un text anonim :

— *Ce te legeni, plopule,*
Fără ploaie, fără vînt
Cu crengile la pămînt?
— *Dară cum să nu mă legăn*
Că ei că s-au vorovit,
Trei băieți din Baia Mare
Ca pe mine să mă taie,
Să mă taie-n trei sfîrtaie
Să mă pună pe trei cară,
Să mă ducă-n Timișoară,
Să mă fac-un fus de moară.

Și a fost împrumutată din primele trei versuri, cuvînt de cuvînt, exceptînd înlocuirea plopului cu codrul, din considerente de ordin expresiv asupra cărora se va reveni.

În ce privește însă cea de a doua structură, motivele legănării, Eminescu se depărtează cu totul de izvorul său popular.

Codrul nu se mai leagănă, fiindcă va cădea pradă securii, ci fiindcă se vede năruit clipă de clipă în bătaia vremii : schimbare esențială, menită să înalțe alegoria la simbol și care explică de ce în centrul simbolului a apărut codrul. Este vorba anume de orizontul deosebit pe care îl imprimă temei trecerii ireversibile împrejurarea că, în genere, de codru se leagă distincția permanenței.

Cît despre cea de a treia structură : peisajul toamnei, ea nu se află în doina anonimă, iar părerea exegeților este că Eminescu a realizat-o fără a fi avut în față un model anume, ci derivînd în formă populară două structuri de expresie, fundamentale nu numai inspirației lui, ci lirismului în genere : căderea frunzelor și plecarea păsărilor migratorii.

În adevăr, în primele două strofe din pastelul lui V. Alecsandri, *Sfîrșit de toamnă.*

Oaspeții caselor noastre, cocostîrci și rîndunele
Părăsit-au a lor cuiburi și-au fugit de zile rele;
Cîrdurile de cucoare înșirîndu-se-n lung zbor,
Pribegit-au urmărite de al nostru jalnic dor.

Vesela verde cîmpie acu-i tristă, vestejită;
Lunca, bătută de brumă, acum pare ruginită;
Frunzele-i cad, zbor în aer, și de crengi se dezlipesc
Ca frumoasele iluzii dintr-un suflet omenesc.

se întîlnește întregul complex de reprezentări care constituie temeiul de jale pentru codrul din „Ce te legeni" : imaginea *păsărilor călătoare*, cu mențiune specială pentru *rîndunele*; urmărirea lor cu *dor*, pînă cînd dispar în zarea fără fund : *căderea treptată a frunzelor* sub bătaia *vîntului*; expresia *vestejirii*. Mai mult, sub forma limpede a comparației, însăși semnificația simbolului : frunzele căzute sînt metafora gîndurilor pustii

Iar Eminescu a folosit în repetate rînduri, şi cu funcţii stilistice complexe, imaginea zburătoarelor pribege :

Stol de cocori
Apucă-ntinsele
Si necuprinsele
Drumuri de nori („Stelele-n cer")

sau :

Dintre păsări călătoare
Ce străbat pămînturile
Cîte-o să le-nece oare
Valurile, vînturile? („Dintre sute de catarge")

După cum a folosit şi pe aceea a frunzelor căzînd :

O toamnă care întîrzie
Pe-un istovit şi trist izvor,
Deasupra-i frunzele pustie
A mele visuri care mor. („Te duci")

sau :

Ca toamna cea tîrzie e viaţa mea, şi cad
Iluzii ca şi frunza pe undele de vad

(„Apari să dai lumină")

Semnificativă imagine a frunzelor prin apropierea ei strictă de versurile citate ale lui Alecsandri şi care îşi păstrează acelaşi sens metaforic, crescut din substrat de iubire, şi în „Ce te legeni" !

Asemenea fapte, al căror registru poate spori, au dus la amintita concluzie că Eminescu a plăsmuit din peisajul toamnei în codru metafora spulberării, fără a fi pornit cu precădere de la un text determinat. Fiindcă ceea ce s-ar putea recunoaşte ca popular în distihul :

Bate vîntul frunza-n dungă
Cîntăreţii mi-i alungă

sînt acorduri izolate, fără altă semnificaţie decît aceea de ecou pierdut în amintire.

Cu toate acestea, simbolul rîndunelelor din poezie pleacă de la un motiv popular cert, existent în culegerea lui Eminescu, dar neadus în discuţie ca izvor. Este vorba de cunoscutul cîntec de dragoste stinsă „Pe deasupra casei mele..." Îl reproducem din ediţia lui *D. Murăraşu* : M. Eminescu „Literatură populară".

Pe deasupra casei mele
Trece un stol de rîndunele
Dar nu-i stol de rîndunele
Ci sînt dragostile mele
Care m-am iubit cu ele.

Relaţia istorică cu pasajul corespunzător din „Ce te legeni" se impune nemijlocit. Poziţia spaţială a stolurilor în trecere faţă de subiectul vorbitor

este aceeași. De asemenea, sensul profund al zborului : rîndunelele sînt metafora fericirii apuse. Fericire la baza căreia a stat, de fiecare dată, substrat de iubire, *mărturisit direct în doina anonimă*, identificabil în elegie prin imaginea *norocului* dispărut. În sfîrșit, lanțul rimelor feminine pivotînd pe vocala *e* și aparținînd unor cuvinte, a căror proporție, din ce în ce mai scăzută spre sfîrșitul lanțului, dă spor de relevanță pierderii în depărtări. Iar dacă atari apropieri nu sînt concludente, adăugăm că, în cea de a doua vîrstă a poeziei, prezentă în manuscrisul 2276, fila 20, în care apar pentru prima oară rîndunelele ducînd cu ele norocul codrului, versul : *Peste vîrf de rămurele* trecea, la un moment dat, prin ipoteza : *Pe deasupra lumii mele*, ipoteză a cărei descendență din : „*Pe deasupra casei mele*" nu mai poate da loc la îndoieli.

Simbolul rîndunelelor, moment genetic hotărîtor prin larga lui dezvoltare și puritatea de vibrație cu care este înfățișat, domină poezia și, de altă parte, fără să-și fi pierdut aderențele la visul de iubire stins existente în izvor, este orientat spre o semnificație mult mai largă : risipirea ireversibilă în timp. Faptul arată cît de mult inspirația poetului se sprijină pe un substrat erotic structural și cu ce simț al artei expresia a fost mlădiată potrivit cerințelor intuiției.

3. Individualizarea poeziei cere o privire de aproape asupra formei. Împrumutate pe de-a-ntregul din cîntecul popular și prezente fără vreo schimbare în toate fazele procesului de plăsmuire, primele trei versuri atestă, prin însești aceste împrejurări, că poetul a aflat în ele valori corespunzătoare intuiției lui.

— Ce te legeni, codrule,
Fără ploaie, fără vînt
Cu crengile la pămînt?

Legănarea fără motiv, poetică în sine datorită aderențelor la mister, este exprimată sugestiv în conturul ei plastic și în nedumerirea pe care o trezește. La repartiția uniformă a cuvintelor în text, cîte patru în fiecare vers, și la ondulațiile proprii ritmului trohaic, se adaugă, într-o sinteză expresivă, sistemul pauzelor la emistih, dispoziția accentelor și rezonanța de adîncime a imaginilor.

Astfel, în primul vers, cezura de după prezentul *legeni*, sporită prin aceea că marchează vocativul și separă două forme lexicale diferite, verbul de substantiv, contribuie la reliefarea contrastului dintre atotputernicia implicată codrului și actul legănării lui, contrast care a uimit pe poet și căruia, pe linia reflexelor secunde, înrudirea dintre *a legăna* și *leagăn* îi dă orizont.

În versul al doilea, fiecare emistih cuprinde cîte două cuvinte ce reiau, în simetrie strictă de orînduire, aceeași categorie morfologică și îndeplinesc aceeași funcție sintactică, încît pauza materializează, prin poziția ei, mișcările ritmice, egale, despre care se vorbește. Efectul este evident : *Fără ploaie — fără vînt ...*

Versul al treilea nu are o pauză firească. Ceea ce pare a o indica după substantivul *crengile* este aliterația întîlnirii celor doi *l* în silabe consecutive și aparținînd la două cuvinte deosebite. Ca atare, în versul de respirație lungă, străbate ceva din dimensiunea plecării pînă la pămînt.

Cu atît mai mult cu cît, dînd un exemplu și din complexul accentelor, este învederat că două principale sînt aci : unul pe *e* din prima silabă a cuvîntului *crĕngile*, celălalt pe *î* din cuvîntul *pămînt*. Față de intuiția lirică și ritmul destăinuirii ei, structura aceasta, cu repartiția semnificativă a celor două accente importante, sugerează limitele spațiale între care codrul se frămîntă. Faptul se impune și la o lectură neprevenită, deoarece natura proparoxitonă a termenului *crĕngile* imprimă întregului vers un ritm descendent. Altfel spus, este concordanță deplină între gîndul cuprins și succesiunea accentelor. Codrul se pleacă spațial, iar poezia îl urmărește melodic, începînd cu primul accent : *crèngile* și merge în jos mereu pînă la cel de al doilea : *pămînt*. Configurația este susținută în substanța ei metaforică și de împrejurarea că sintagma *la pămînt* numește frecvent în limbă, ca în cîntecul popular *Toate trec, toate se duc, toate rămîn la pămînt*, declinul fără revers.

În sfîrșit, versurile anonime, pe lîngă că prilejuiesc codrului destăinuirea, dau și vibrației un dinamism sporit, fiindcă o angajează stilistic pe linie de dialog. Iar, în alt sens, trimit spre particularitatea poetului de a transfigura, potrivit firii lui esențial dramatice, la limita unei acțiuni ușor schițate.

4. Temeiurile legănării sînt redate în imagini simple :

— *De ce nu m-aș legăna*
Dacă trece vremea mea !
Ziua scade, noaptea crește
Și frunzișul mi-l rărește.
Bate vîntul frunza-n dungă —
Cîntăreții mi-i alungă ;
Bate vîntul dintr-o parte—
Iarna-i ici, vara-i departe.

Primele două versuri, ca substrat de gîndire, cer, în limbaj logic, formularea următoare : mă leagăn, fiindcă vremea mea trece. Faptul însemnează că pentru întregirea principalei era firească subordonata cauzală. Cu atît mai mult, cu cît verbul *trece* numește o acțiune sigură și reală, nu una ipotetică. Eminescu, însă, după căutări ce se pot urmări în ediția Perpessicius, și în acord cu spiritul limbii, a redat complexul prin periodul condițional de structură interogativ-negativă. Raționea expresivă a alegerii lui, pentru că plusul obținut este evident, stă în aceea că, principial, în poezie secundară cauzală este mai puțin evocatoare, datorită calității ei care o face atît de frecventă în proză : explică genetic, circumscrie limite. De asemenea, în periodul condițional, raportul dintre principală și subordonată, la fel de strîns ca și în periodul cauzal, păstrează pentru subiectul principalei inițiativa atitudinii, fără ca subordonata să-și piardă caracteristica de a domina ca sens, principala.

Încît, privind stilistic sintaxa, Eminescu a ales, între ipotezele posibile, pe aceea care, de o parte, prezintă viu indiferența vremii față de viață, în ciuda dependenței acesteia de vreme, iar, de altă parte, prin accentul pus pe atitudinea subiectului din principală, dă gestului legănării orizontul propriu funcției de simbol.

În distihul următor, puterea de sugestie a imaginilor, inerentă substratului lor metaforic, este potențată de aspectul progresiv durativ al verbelor : *scade, crește, rărește* care, prin prezentul lor, numesc acțiuni ce nu se săvîrșesc în clipă și nici în mod uniform, ci de-a lungul unei întregi perioade de vreme, și în ritm crescînd. Mai exact, de-a lungul timpului estetic al poeziei, care, după cum arată sensul de plural al substantivelor *ziua* și *noaptea*, cuprinde și trecut și prezent și viitor de felul gramatical obișnuit.

Că Eminescu a urmărit aci o funcție stilistică certă, este mai presus de îndoială. Dovadă, faptul că a renunțat la forma : *Ziua-i scurtă, noaptea-i lungă*, pe care versul al șaselea o avea în manuscrisul 2260, fila 20, și care, fără verbele progresiv-durative, fixa un cadru descriptiv, static, vremii, lipsind-o de nota esențială : permanenta trecere.

Sporul de expresivitate pe care, potrivit cerințelor intuiției, îl realizează forma ultimă nu poate scăpa. El se datorește împrejurării că verbele progresiv-durative, cu bogata concentrare de vreme într-o singură formă morfologică, în prezentul lor indicativ, creează codrului perspectiva necesară pentru a-și contempla de-a lungul ei declinul, care, spre răsunetul tristeții, este surprins în plin mers.

Țesătura metaforică a textului se distinge clar. Din trăsăturile peisajului zugrăvit, reprezentarea reține sensul năruirii pe care îl evocă sugestiv atributele vieții : lumina și frunzișul în continuă împuținare, în vreme ce ale morții : noaptea cu întunericul ei rece cresc mereu.

Lunecarea contemplării în această direcție se produce atît de firesc, încît versul al șaselea participă la atmosfera de năruire cu tendințe spre un înțeles interior, potrivit căruia *ziua* în scădere sugerează viața care, din orice clipă plecînd, mai rămîne de trăit, iar *noaptea* — neființa care surprinde totul din urmă și-l face să dispară în ape ce cresc odată cu vremea. Complex de reprezentări exprimat limpede în „Trecut-au anii", poezie atît de înrudită cu „Ce te legeni ", prin versul de profunde rezonanțe : *Iar timpul crește-n urma mea, mă-ntunec.*

Pătrunse de același sens metaforic, versurile următoare se adîncesc în complexul părăsirii și însingurării codrului. Imaginea lor dominantă este vîntul care, prin bătaia lui aspră, alungă cîntăreții și anunță sosirea iernii.

Apariția imaginii vîntului nu însemnează contradicție față de structura anterioară a legănării fără motiv, pentru considerentul simplu, inclus în verbele progresiv-durative, că din vremea în depănare codrul nu reține clipa, ci întreaga fază de declin.

Sub unghi de peisaj, în vîntul venit dintr-o parte și la a cărui bătaie frunzele zvîcnesc în dungă, se recunoaște crivățul vestitor al iernii. Pe el îl evocă pregnanța expresiilor sugestive și complexele acustice rezultate din succesiunea vocalelor închise, umbrite de nazală. Simbolic, însă, textul vizează iarna vieții, amurgul speranțelor. Cu acest prilej, sînt necesare o serie de precizări. Ele privesc, în special, versul al unsprezecelea : *iarna-i ici, vara-i departe.*

Cercetătorii, pornind de la timpul calendaristic al naturii, au procedat la fel și în înțelegerea timpului estetic al poeziei. Iată, spre exemplu, următoarea propoziție din analizele lui G. Călinescu : „Eminescu orientează imaginile după ideea calendaristică a rotației timpului".

Asemenea afirmație ridică, însă, îndoieli, deoarece structura intuiției din care poezia a purces este dimensiunea trăită a timpului ireversibil. Fapt cuprins fără echivoc în primul distih din destăinuirea codrului :

De ce nu m-aș legăna
Dacă trece vremea mea?

Accentul axiologic al imaginilor stă, dar, pe ce a fost, nu pe viitor. Drept aceea, și vara despre care se vorbește cu nostalgie este cea trecută nu cea care va veni.

Impresia contrară, pe care majoritatea cititorilor și a comentatorilor o au, că răspunsul codrului privește vara care vine, își are obîrșia în observația curentă a rotației anotimpurilor în natură și în împrejurarea că Eminescu a asociat în genere de codru distincția permanenței. Cu atît mai mult cu cît în conștiința obștească poezia „Ce te legeni" stă alături de „Revedere", prin legăturile lor cu folclorul și lirica populară, prin personificarea codrului și dezvoltarea în dialog. În această situație, versurile :

Codrule cu rîuri line,
Vreme trece, vreme vine,
Tu din tînăr precum ești
Tot mereu întinerești.

își au firești ecouri în interpretarea elegiei „Ce te legeni", în care, revenind, aderența la valorile trecutului este atît de exclusivă, încît, chiar consecvent cu interpretarea curentă, vara viitoare pare învăluită în inaccesibil. Către ea codrul privește cu nostalgii din care lipsesc adierile speranței. Temei în plus spre a considera că vara trecută este aceea către care poezia ne îndreaptă și care, făcînd tot una cu esența concepției artistice, eliberează vibrația de contraziceri și-i dă orizont.

Studiul variantelor, de asemenea, îndreptățește pentru imaginea verii, soluția interpretativă propusă. Astfel, în manuscrisul 2276, fila 18, momentul în discuție era înfățișat prin următoarele versuri :

Bate vîntul frunza-n dungă
Jalea-i mare, calea-i lungă
Bate vîntul dintr-o parte
Departe-i puica, departe.

în care nostalgia poetului, sporită de răul toamnei și trădînd în expresie reflexe din doinele haiducești, evocă pătrunzător clipele fericirii apuse. Substratul erotic, ca element primar al intuiției, se verifică și acum.

Dar versul al unsprezecelea este relevant și stilistic. De o parte, pentru semnificația temporală a adverbelor de loc *ici* și *departe*; de alta, pentru felul cum aceste adverbe, prin proporție și configurație sonică, dau relief sensului lor liric profund. În adevăr, primul este forma prescurtată din *aici* și este grupat în jurul vocalei *i*, sunet propriu, prin natura deschiderii, dimensiunilor restrînse : în text, intervalului de vreme care mai desparte codrul de iminența iernii. Secundul, din contră, reprezintă cel mai lung cuvînt din vers și este organizat în jurul vocalei accentuate *a*,

care, prin caracterul ei de maximă deschidere, nu poate decît să înlesnească intuiției captarea zărilor de nostalgie în care frumusețea verii se pierde mereu. De adăugat că predicatul nominal, reducînd verbul *a fi* la un singur sunet, *i*, încorporat în realitatea pronunției, de cele două simboluri principale care sînt sintactic subiect, subliniază stringența raporturilor dintre acestea și adverbe. Rareori opoziția *ici-departe* a cunoscut asemenea valori: *Iarna-i ici, vara-i departe.* Pustiul se simte în preajmă; tinerețea a devenit umbră, s-a stins în amintiri.

5.

Și de ce să nu mă plec
Dacă păsările trec!
Peste vîrf de rămurele
Trec în stoluri rîndunele
Ducînd gîndurile mele
Și norocul meu cu ele.

Trecerea ireversibilă și fără alt sens decît al trecerii aparține deopotrivă universului întreg. Faptul nuanțează tristețea codrului cu luminile înțelegerii și dă un aer de solemnitate gravă gestului legănării, care, sugestiv, este numit acum prin prezentul verbului *a se pleca.* Nu numai din nevoile rimei: *trec — plec*, ci și pentru că în rezonanța acestui verb persistă, ca un ecou al sensurilor lui adiacente, aderențele la resemnare și la ideea părăsirii, atît de organic întreținute în intuiția lirică.

Peisajul păsărilor migratorii, spre a marca pasul de la ursita proprie la cea a tuturor, este fericit ales. Motivul se înțelege. Prin sosirea și plecarea lor periodică, păsările migratorii marchează viu trecerea, devin metaforă a ei. Metaforă căreia, ca să-i dea un conținut cît mai bogat, Eminescu alege dintre păsări rînduneaua, mai puțin prezentă în desișul codrului, dar atît de aproape de om, care o vede cum își face cuibul sub streașină de casă și cum își poartă puii în zbor peste ogradă pînă cînd aripile li se deprind pentru drumul cel lung.

Pentru înțelegerea deplină a momentului, referirea la observațiile lui G. Călinescu este iarăși necesară. Cu atît mai mult, cu cît ele indică, în lumină de o clipă, și una din căile prin care intuiția lui Eminescu se adîncea în figurație. Anume G. Călinescu scrie: „Nu e greu să descoperim aici metoda mitică. Păsările care se duc cu gîndurile sînt copiii pădurii, fenomenele ei, cum reiese dintr-o variantă".

G. Călinescu pleacă neîndoios de la faptul personificării codrului și consideră că Eminescu a plăsmuit imaginea, lăsîndu-se călăuzit de implicațiile firești ale personificării: codrul corespunde poetului, omului; păsările nu pot fi decît copiii codrului. Cu alte cuvinte, adîncire liniară în simbol, pe calea asociațiilor firești, ca în „Povestea codrului", în care, codrul fiind împărat, cerbii devin „curteni", iepurii crainici „purtători de vești", iar privighetorile cîntărețiii care „țin orchestrul".

Cît despre varianta la care Călinescu face aluzie, spre a-și întemeia susținerea, ea se află în manuscrisul 2276, fila 20, și înfățișează plecarea în pribegie a păsărilor precum urmează:

Ce te legeni codrule
Fără ploaie, fără vînt
Cu crengile la pămînt?

Da de ce să nu mă plec
Dacă păsările trec
Și se duc în depărtări,
Peste nouă mări și țări.

Peste goale rămurele
Trec în stoluri păserele,
Cîntăreți cu pene sure
Ce i-am crescut la pădure.

Zboară cuci și rîndurele
Ducînd gîndurile mele
Și norocul meu cu ele.

Se tot duc pe rînd, pe rînd
Din aripe scuturînd
Și mă lasă pustiit
Vestejit și amorțit
Și cu doru-mi singurel
Să mă-ngîn numai cu el.

Ziua scade, noaptea crește
Iar pădurea se rărește
Bate vîntul frunza-n dungă
Păserelele le-alungă
Bate vîntul dintr-o parte
Toamna-i ici, vara departe.

Varianta reprezintă cea de a doua vîrstă a poeziei și a fost citată în întregime. Ca și forma ultimă, ea prinde în două structuri dinamismul trecerii : în zborul păsărilor pribege și în pustiirea adusă codrului de sosirea toamnei cu nopți reci și bătaie aspră de vînt. Spre deosebire însă de forma definitivă, cele două structuri trădează neajunsuri de rotunjire, au ordinea schimbată și se întrepătrund în asemenea mod încît nu pot constitui momente distincte, cu funcție expresivă graduală, în evoluția vibrației, deși virtutea lor în acest sens este limpede, iar poetul a tins perceptibil s-o pună în lumină. Pe plan stilistic, urmarea faptului este că varianta nu mai cunoaște pentru destăinuirea codrului cele două reprize, marcate atît de răspicat în versiunea ultimă, prin dubla apariție a periodului condițional de structură interogativ-negativă, cu aplecare, de fiecare dată, asupra temeiurilor legănării. Și, consecvent, nu mai cunoaște nici mersul ascendent al emoției, cu culminarea în tristețea calmă, pe care, ca un catarsis, o aduce formei ultime confruntarea ursitei proprii cu cea a universului întreg.

Revenind la interpretarea lui Călinescu, este limpede că ea are în vedere, în primul rînd, catrenul :

Peste goale rămurele
Trec în stoluri păsărele
Cîntăreți cu pene sure
Ce i-am crescut la pădure

și socotește că imaginea cîntăreților cu pene sure, despre care se spune precis că sînt copiii codrului, participă sintactic la funcția de apoziție a

stolurilor de păsărele. Mai mult : că stolurile evocate acum sînt aceleași cu păsările din versurile anterioare :

Da de ce să nu mă plec
Dacă păsările trec
Și se duc în depărtări
Peste nouă mări și țări.

O asemenea identitate între simboluri, sugerată de structura sintactică a catrenului luat ca punct de plecare și de prea lunga dezvoltare în diagonală a motivelor legănării, cu reveniri insistente asupra plecării păsărilor și de menținerea vibrației în limitele destinului propriu, se poate susține pentru variantă, dar ea forțează, în mod evident, sensul verbului *a trece*, care însemnează a veni mai de departe și a merge mai departe. Faptul l-a simțit, cu siguranță, Eminescu de îndată ce, în forma definitivă, a modelat imaginea *cîntăreților* de asemenea natură încît, păstrîndu-și calitatea de a prinde viu complexul părăsirii, ea să respecte și sensul verbului *a trece*. De aci separarea ei netă de simbolul păsărilor migratorii, cu corolarul apariției numai în momentul cînd codrul se zugrăvește pe sine.

Cu alte cuvinte, propunerea lui Călinescu se poate susține pentru variantă în limita rezervelor arătate ; ea este însă discutabilă pentru versiunea ultimă, fiindcă lasă la o parte distincția stabilită de poet între simbolul cîntăreților și cel al păsărilor pribege, după cum se depărtează și de idealul de artă spre care el a tins : acela al plăsmuirilor rotunde, în care avîntul inițial al emoției întîlnește în genere o contrapondere cu funcție de catarsis în înălțarea spre meditație.

În sfîrșit, în lumina celor arătate, adîncirea lui Eminescu în figurație se dovedește călăuzită nu de implicațiile schematice ale unei metode, ci de imperativele de expresie, potrivit intuiției, ale fiecărei creațiuni. Linia de dezvoltare simbolică din „Povestea codrului" ne mai fiind urmată în „Ce te legeni", deși atîtea corespondențe se puteau ivi din împrejurarea că poema ultimă evocă năruirea în timp a ceea ce în prima poemă fusese obiect al plenitudinii.

6. Independentă de codru care regăsește în ea, cu funcție de catarsis, întreaga dimensiune a trecerii ireversibile, imaginea rîndunelelor se dezvoltă în forma ultimă precum urmează :

Și se duc pe rînd, pe rînd,
Zarea lumii-ntunecînd,
Și se duc ca clipele,
Scuturînd aripele,
Și mă lasă pustiit
Vestejit și amorțit
Și cu doru-mi singurel,
De mă-ngîn numai cu el !

Versurile au rezonanțe profunde. Spectacolul descriptiv este simplu pretext pentru înălțarea spre simbol. Însă nu în sensul afirmat de G. Călinescu, al proporțiilor colosale, al numărului imens de păsări care trec, ci în acela de sugestie către mister, de destăinuire directă a lui. Distihul prim

este, dar, o metaforă deschisă. Rîndunelele plecate pe rînd întunecă zările vieții, nu zarea concretă a spațiului. Fiindcă, în acest din urmă caz, poetul care a prins fidel și cele mai fine nuanțe ale interferenței dintre umbre și lumini, ar fi întemeiat vibrația pe o viziune lipsită de autenticitate. El ar fi nesocotit anume procesul vizual potrivit căruia zarea aduce pentru obiectul adîncit în ea estomparea și apoi dispariția contururilor, iar nu intensificarea lor. Într-un cuvînt, rîndunelele plecate pe rînd nu pot întuneca zarea; evocă însă neuitat felul cum în bătaia vremii se năruiesc speranțele, se însingurează sufletul.

Dar, din întregul complex al imaginii, versurile care au vorbit cel mai mult sînt următoarele două:

Și se duc ca clipele,
Scuturînd aripele.

Asupra lor s-au oprit cercetători de seamă, lingviști, critici și istorici literari, relevînd darul cu care, dincolo de asperitatea eufonică a primului, prind, în configurații de ritm și rimă, zvonul clipelor ce trec. Zvon cu atît mai pătrunzător cu cît clipa este însăși măsura cu care conștiința lirică interpretează fenomenele. Un fior străbate peste cuvinte făcînd din ele imagini. Iată, în această privință, cazul verbului *scuturînd*. El țese în preajma codrului o atmosferă stranie, crescută din adîncuri ca o obsesie, de care și rîndunelele vor să se separe, cînd zboară grăbite spre alte zări.

Din structurile versurilor următoare, demne de observat sînt cele trei participii trecute, orînduite în lanț. Ele dau expresie aleasă intuiției trecerii, datorită faptului că, spre deosebire de adjectivul pur, static, arată nu numai o calitate, ci și procesul care a dus la ea. Pe această linie, diferența dintre *pustiu* și *pustiit* nu poate scăpa. Fapt în totul valabil și pentru *vestejit* în raport cu *vested*; pentru *amorțit* privit în sine.

7. Aceasta fiind lumea poemei, în mod firesc se naște întrebarea asupra materialului lingvistic folosit.

„Ce te legeni" cuprinde 112 cuvinte, dintre care 103 sînt de origine latină, iar restul, 9, de origine străină: 7 slave, 1 bizantin și 1 unguresc. Toate cele 112 cuvinte aparțin fondului principal al limbii. Nici unul nu este neologism.

Statistic vorbind, elementul latin reprezintă 93% din vocabularul poemului, iar elementele străine restul de 7%.

Această structură etimologică, aparent nesemnificativă, devine grăitoare dacă este raportată la studiul lui D. Macrea, „Fizionomia lexicală a limbii romîne", studiu alcătuit pe baza Dicționarului lui I. A. Candrea și pe baza lexicului poeziilor lui Eminescu, publicate în timpul vieții și cuprinse în volumul I al ediției Perpessicius.

Anume, Macrea a arătat că în lexicul romînesc cuvintele de origine latină totalizează un procent de 20,58%, iar în lexicul lui Eminescu unul de 48,68%. Ceea ce însemnează, pentru elementul latin în „Ce te legeni", o proporție de patru ori și jumătate mai mare decît aceea pe care o deține în sînul limbii romîne și aproape dublă față de aceea pe care o deține în vocabularul lui Eminescu.

Această cvasi-unanimitate a elementului latin în elegie, alături de caracterul ei popular, îi dă fizionomia proprie și ridică întrebarea dacă și

în ce măsură se poate stabili o relație între motivul poetic și materialul lexical privit etimologic. Mai mult, între natura sentimentului, gradul intensității lui, și darul evocator al cuvintelor în funcție de origine.

„Ce te legeni", pe linia celor arătate de D. Mazilu în studiul său despre „Luceafărul", dă, în această privință, un răspuns afirmativ.

S-ar putea obiecta că textele mici nu sînt concludente ; că cu ele se poate demonstra orice. Obiecțiunea însă cade în fața faptului că orice poezie autentică reprezintă o structură unitară, un univers deplin rotunjit, de o parte, iar, de alta, adevărul că însăși linia de direcție în vocabularul lui Eminescu, comparativ cu vocabularul limbii romîne, este aplecarea particulară spre elementul latin.

Privind vocabularul prin prizmă semantică, cinci sînt cuvintele asupra cărora s-ar cădea să ne oprim : *codru*, *noroc*, *clipă*, *dor*, *îngîn*. Fiecare din ele reprezintă în scrisul lui Eminescu o imagine cheie, fiecare merită o monografie. Au fost folosite de poet în repetate rînduri, au asimilat în substanța lor experiențe de cultură și de viață pe care le reflectă sub tot altă zare de lumini.

Iată, spre exemplu, termenul *dor*. Cuvînt de origine latină, ajuns la semnificația de azi după ce o avusese numai pe aceea de suferință fizică, *dor*, prin înrudirea lui cu *durere* și derivatele acestuia, punea la dispoziția poetului, cînd s-a confruntat cu filozofia schopenhaueriană, virtualități aperceptive și de cuprindere fără echivalent în alte limbi. Însoțit uneori de epitetul *nemărginit*, alteori și singur, el este una din expresiile în care Eminescu a transfigurat, la mare înălțime, lamura voinței. Cum stau lucrurile acum? Reprezintă *dor* sensurile tradiționale ale limbii, lumea de nostalgii a doinelor, nuanțată și adîncită de poet, sau face ca peste aceste sensuri și peste această lume să adie, de asemenea, ecouri din sumbra filozofie? Călinescu înclină către cea de-a doua soluție a alternativei : „Dorul cu care se îngînă e „dorul nemărginit" al universului, puterea latentă de germinațiune care va deveni eficientă cu întoarcerea cerului de primăvară". Interpretarea noastră, socotind poezia ca metaforă a trecerii ireversibile, indică pe prima. De accepțiunea dată lui *dor*, se resimt și alte cuvinte din poezie ; în primul rînd *noroc* și *îngîn*. A zăbovi asupra acestor fapte ar însemna să dăm observațiilor de față dimensiuni incompatibile cu scopul pe care și l-au propus.

Reținem însă că *noroc*, *clipă*, *dor* sînt substantive neutrale. În sensul că, deopotrivă cu verbele progresiv-durative, *scade*, *crește* și cu perioadele condiționale interogativ negative, evocă o lume de care este în funcție viața, fără ca ea să se lase înrîurită în vreun fel. Spre această lume a tins mereu cîntarea poetului. Despre ea, se întreținea adesea cu Slavici cînd își spuneau : nu noi ne ducem, ci sîntem duși. Ea reprezintă unul din polii dramatismului său : cel de care se izbesc și se frîng elanurile simțirii.

Ca particularitate fonetică, singura diferență față de uzul limbii literare este forma *rîndurele*. Caracteristică lanțului carpatic al Moldovei, rotacizarea aceasta aduce în cuvînt o licvidă în plus, fapt care, în colaborare cu sensul, contribuie la sugerarea trecerii.

Dintre aspectele morfologice, este de reținut genitivul prepozițional în versul : Peste vîrf de rămurele.

Efectul stilistic transpare. Pe lîngă că înlesnește valorile prozodice, structura aceasta de nuanță veche a genitivului aduce un spor de nostalgie

în destăinuiri, pentru considerentul că, trecînd în umbră raportul de dependență dintre termenii pe care îi apropie : *vîrf* și *rămurele*, îi reține deopotrivă de viu pe amîndoi, ca imagini, în spațiul contemplării.

Sintaxa poeziei este simplă, firească. Sînt în total 18 propoziții, dintre care 15 principale. Legătura dintre principale se face în genere prin juxtapunere. Funcția copulativă a lui *și*, evidentă în versul : *Și frunzișul mi-l rărește*, nu mai este la fel de evidentă în finalul poemului, unde apare pe primul plan funcția stilistică de nuanțare a sentimentului, de gradare a lui.

Fără a ne mai opri la versificație, la expresivitatea anumitor sintagme, la categoriile morfologice cărora aparțin cuvintele, încheiem observațiile asupra materialului lingvistic folosit, relevînd încă o dată caracterul lui profund popular. Le încheiem spre a reveni la ansamblul poeziei, singurul care dă valoare acestui material.

8. Caracterul popular al versurilor nu trebuie să înșele asupra valorilor formale obținute după îndelungate căutări. Gradul în care Eminescu era artist al cuvîntului se observă și acum. El a dat contur intuiției trecerii pe planuri complexe. A făcut să conveargă spre ea structuri melodice și aspecte de morfologie, arhitectonica versurilor cu simetriile lor certe, configurații de sintaxă și de lexic. Unele din ele au fost amintite anterior, altele își au locul acum.

Astfel, pentru materializarea legănării și, prin ea, a intuiției trecerii, nu este indiferent că, cu o singură excepție, motivată de nevoia unui alt acord stilistic, destăinuirea codrului are loc în versuri care se grupează, după criteriul rimei, în serii simetrice de două cîte două. Simetrii cărora, spre final, le sporește relieful apariția, ritmică și ea, a conjuncției *și*, cea organic legată de reprezentarea seriei, a continuității.

Dar simetriile acestea străbat mult mai profund în structura poeziei. Cea mai sugestivă din ele este cuprinsă în metafora rîndunelelor plecînd și rezultă din felul cum metafora grupează cîte patru versuri în jurul fiecăruia dintre cele trei verbe predicative ale ei : *trec*, *se duc*, *mă lasă*. Spațiul și timpul estetic, intuiția lirică și vibrația fuzionează acum într-o sinteză măiestrită. Încadrat în complexul lui de evocări, fiecare verb marchează tot alt punct al spațiului fără sfîrșit, tot altă clipă a timpului fără hotar, tot alt acord de nostalgii în textura emoției.

Sub alt unghi, întregind cele spuse, demn de reținut este faptul că poezia cuprinde numai patru adjective : cele trei de origine verbală amintite și *singurel*. Care este explicația acestei atît de slabe reprezentări a adjectivului? Ea se datorește, desigur, și sobrietății de expresie în care poetul s-a adîncit tot mai mult, *scuturării podoabelor*, cum atît de sugestiv a definit-o T. Vianu în studiul despre epitet. Clasicismului spre care a aspirat. Nu mai puțin, însă, lipsa adjectivului în poezie este și un moment stilistic. Temeiul se înțelege. Din clipa în care adjectivul arată însușirea, felul mai mult sau mai puțin statornic — în care apare ca *datum* un obiect sau un fenomen, absența lui devine, în mod firesc, mijloc de individualizare și de sugestie într-un text metaforă a permanentei treceri. Neexistînd nicăieri popasul în care să prindă contur calitatea numită prin adjectiv, lipsește și adjectivul.

În acest complex, cu atît mai important este să se observe ce a făcut Eminescu cu cele patru adjective pe care totuși le-a folosit. Le-a grupat

în final, atribuindu-le codrului. Mai mult, a sporit lanțul lor cu încă un epitet : o propoziție extinsă peste două versuri. Efectul artistic obținut depășește putința comentarului. Părăsirea codrului ia proporții de mit.

Pentru valorile crescute din dimensiunea cuvintelor și din modul repartiției lor, relevante sînt cele două versuri în care fiecare termen este monosilabic :

Și de ce să nu mă plec...
Și se duc pe rînd pe rînd...

Versurile ocupă certe simetrii în arhitectonica poeziei. Prin ele, poetul dă relevanță maximă unui anumit aspect din structura intuiției. Prin primul : temeiurilor legănării. Prin cel de al doilea : stolurilor care, unul după altul, trec. Și un aspect și celălalt sînt legate de reprezentarea multitudinii și văzute în substanța lor metaforică. Plăsmuirea versurilor pe registru monosilabic nu este întîmplătoare. Dovadă, istoricul poeziei și faptul că în „Revedere", pentru o intuiție funcțional înrudită, s-a ajuns, de asemenea, la versuri formate din cuvinte monosilabice :

Ia, eu fac ce fac de mult
Și mai fac ce fac de mult

Revenind pentru o clipă și la sintaxă, remarcăm faptul că, deși codrul este simbolul central al poeziei, deși în funcții derivate este continuu prezent, ca subiect el apare numai de patru ori. Mai mult. Primele trei din cele patru apariții servesc exclusiv nevoilor formale ale dialogului și numai ultima din ele se încadrează ca element constitutiv în viziunea lirică. Dar, și în acest din urmă caz, este vorba de o propoziție secundară consecutivă — ultima din text — nu de una principală, iar funcția de subiect a codrului este subînțeleasă, nu afirmată direct. Structurile acestea pot fi întîmplătoare ; ele rămîn însă expresive pentru contemplativitatea codrului, pentru atotputernicia vremii care îl risipește în bătaia ei.

Și mai departe, împrejurarea că numai 9 din cele 24 de verbe predicative și nepredicative au subiectul mărturisit deschis, iar restul de 15 îl au subînțeles, apare cercetării ca un acord semnificativ pentru natura vibrației, crescută din tristețe împăcată și săgetătoare nostalgii.

9. Văzută în această lumină, poezia reprezintă, prin toate structurile ei, o metaforă a trecerii ireversibile, a risipirii în timp. Numai raportate la această concepție, care le integrează și le dă unitate, mijloacele stilistice asupra cărora ne-am oprit : ritm, sistem al rimelor, configurații sonice, proporția cuvintelor, aspecte de morfologie și de sintaxă, viață internă a imaginilor, părăsesc stadiul de neutralitate și devin expresive. La baza poeziei, stau izvoare populare certe și o adîncă experiență personală. Factorul modelator al procesului de plăsmuire a fost aspirația spre emoția purificată și stăpînită, spre clasicism.

Problema care se pune acum este integrarea elegiei în ansamblul creațiunii poetului. Cu alte cuvinte, întrebarea dacă sentimentul îndurerat față de risipirea unei deosebite valori reprezintă la Eminescu un acord izolat, o notă întîmplătoare, sau crește din însăși inima inspirației lui.

Nu putem intra în amănunt, dar o repede ochire asupra faptelor nu lasă îndoieli. Poeziile lui Eminescu, cu aparenta excepție a idilelor, sînt toate fețe felurite ale aceluiași sentiment de viață pe care l-am urmărit în „Ce te legeni" și care, în chip firesc, a aflat în complexul stingerii imaginea sa fundamentală.

Ce sînt, în adevăr, poeziile lui Eminescu reduse la expresia cea mai simplă? Spicuim : *Epigonii* — durerea față de risipirea aspirațiilor înalte ale generației anterioare ; *Mortua Est* — sfîșierea față de stingerea ființei iubite ; *Noaptea* — setea de fericire erotică în planul caducității ; *Egipetul* — fragment dintr-o vastă frescă asupra pieirii civilizațiilor ; *Împărat și proletar* — meditație sumbră pe marginea prăbușirii comunei din 1871 ; *Melancolie* — asemănarea dintre propriul suflet și o biserică în ruină ; *Strigoii* — drama stinsă în moarte a unei mari iubiri ; *Scrisoarea I* — durerea stingerii marelui savant în planul stingerii universale ; *Scrisoarea a II-a* — înțelegerea dezamăgită că temeiurile cîntării lui s-au spulberat ; *Scrisoarea a III-a* — sfîșierea și revolta de a vedea cum marile valori ale trecutului sînt contrazise și stinse în politicianismul sterp contemporan ; *Scrisoarea a IV-a* — deznădejdea față de elanurile pure ale iubirii stinse în societatea vremii ; *Luceafărul* — predestinarea geniului la izolare și nefericire, la lipsă de înțelegere pentru puritatea aspirațiilor lui — etc.

Care sînt imaginile fundamentale ale sonetelor? Aici : Veneția — cuib părăsit de istorie ; acolo : anii copilăriei — cetate de nori în destrămare ; dincolo : toamna cu frunze care cad și picături reci de ploaie ; mai departe : iubita, pe veci pierdută, veșnic adorată ; și mai departe : stelele ce ard în înălțime, valurile mării care se înalță și se prăbușesc.

De prisos a continua : fiecare exemplu stă pentru mai multe din poeziile publicate și din postume.

Cît despre încadrarea idilelor și, în primul rînd, a neuitatei „*Călin*", în sentimentul de viață al poetului, în imaginea fundamentală a lui, faptul cere un studiu aparte. Aici reținem numai că în ele stingerea este prezentă ca plan de rezonanță pentru chemarea la fericire și că polaritatea idilă — caducitate este una din dimensiunile creațiunii lui Eminescu. În surdină, polaritatea apare și în „Ce te legeni" : metafora caducității este acum codrul, împăratul slăvit din alte poezii.

PENTRU UN MATERIAL DIDACTIC CU TEMĂ ORTOGRAFICĂ*

DE

G. BELDESCU

II

În această a doua parte vom vorbi despre : a) tipurile de material didactic raportate la o temă ortografică dificilă, întrebuințarea liniuței de unire și b) caracterele pe care le poate căpăta un material didactic cu temă ortografică, privit în modalitățile de a-l alcătui.

§ 3. Am simțit necesară raportarea celor trei tipuri mari de material didactic la o temă ortografică dificilă și de actualitate, *întrebuințarea liniuței de unire*. Semnul acesta este el însuși legat de anumite capitole de fonetică (silabă, accent, diftongi, hiat etc.), de vocabular (derivație, compunere) ori de morfologie (pronume personale și reflexive forme atone, formele *i* și *s* ale verbului *a fi*, formele inversate ale verbelor etc.). Însă frecvența întrebuințării lui în scris și procentul mare de greșeli pe care îl provoacă la elevii noștri ne cer să-i acordăm o atenție deosebită.

Materialul privitor la întrebuințarea liniuței de unire trebuie să fie bogat și variat. Nu poate fi ignorat nici unul din cele trei tipuri mari descrise mai înainte.

Pentru că întrebuințarea corectă a liniuței de unire este direct legată de cunoașterea structurii gramaticale a limbii, t a b l o u r i l e și s c h e m e l e trebuie să explice din punct de vedere gramatical orice caz particular care cere semnul ortografic în discuție. Sînt necesare următoarele tablouri sau scheme privitoare la întrebuințarea liniuței : cele patru situații mari care cer în scris liniuța, reluarea a trei dintre acestea și dezvoltarea lor la nivelul clasei în tablouri sau scheme aparte (se lasă în afară întrebuințarea liniuței între numere) și anume : liniuța la despărțirea cuvintelor în silabe, la scrierea unor cuvinte compuse și apoi la cuvintele rostite

* Continuare la articolul cu același titlu publicat în *„Limba română"* martie-aprilie, 1957, an. VI, nr. 2.

împreună. Propunem două tablouri care explică întrebuințarea liniuței de unire la cuvintele rostite împreună :

Liniuța de unire la enclitice și proclitice.

Liniuța de unire leagă de regulă următoarele enclitice și proclitice :

I. *Formele neaccentuate ale pronumelor personale și reflexive* :

1. enclitice (legarea este necondiționată) :

*Fericească-**l** scriitorii, toată lumea recunoască-**l*** (Scrisoarea III).

*O luptă-**te**-nvălită în pletele-**ți** bogate* (Împărat și proletar)

O, *arată-**mi-te** iară-n haina lungă de mătasă* (Scrisoarea IV).

2. proclitice (numai dacă fac silabă cu cuvîntul de sprijin) :

*Și se tot duce... **S**-a tot dus* (Luceafărul).

*Și inelul scump **i-l** scoate de pe degetul cel mic* (Călin).

*O zi **mi**-era de-ajuns* (Pe lîngă plopii fără soț).

II. *Formele **i** și **s** ale verbului „a fi"* :

1. Enclitice (necondiționat) :

*Totu-**i** vis și armonie* (Somnoroase păsărele).

*Toate-**s** vechi și nouă toate* (Glosă).

2. proclitice (fac totdeauna silabă) :

*Fața — căci adevărul **i**-același la toți dat* (Împărat și proletar).

***Ș**-așa de obosit!* (Gramatica Acad. R.P.R., I. 260).

III. *Auxiliarele la anumite timpuri compuse, inversate* :

numai enclitice (legarea este necondiționată) :

*Șapte ani de cînd plecat-**ai*** (Călin).

*Adormi-**vom**, troieni-**va***

*Teiul floarea-**i** peste noi* (Povestea codrului).

*Jelui-m-**aș** și n-am cui*

Liniuța de unire la contragerea vocalică negeneralizată

Liniuța de unire marchează și rezolvarea negeneralizată a hiatului dintre două cuvinte oarecare, rostite împreună :

1. Rezolvarea hiatului care apare între ultimul sunet al primului cuvînt și începutul cuvîntului următor se face *prin contragere în diftong sau triftong* :

*Punct**u-acela** în mișcare* (Scrisoarea I).

*El este-**al** omenirii izvor de mîntuire* (Rugăciunea unui dac).

*Mulți de-**o** zi pe-**o** lume mică* (Scrisoarea I).

*eu îți zic : Bine-**ai** venit* (Scrisoarea III).

2. Hiatul e rezolvat prin *elidare* :

*Căci caii lor aleargă alătur**ea** [**i**]-nspumați* (Strigoii).

*In coliba împistrită ea să nasc[**ă**]-**un** pui de prinț* (Călin).

*Stelel**e**[**i**]-n ceruri, stelel**e**[**i**]-n valuri* (Lăsă-ți lumea...).

*Ș[**i**]-**a**uzi mîndra glăsuire a pădurii de **a**rgint* (Călin).

N[**u**]-**a**vem oști, dară iubirea de moșie e un zid (Scrisoarea III).

Listele de fapte tipice pot fi încă şi mai variate. Liste de cuvinte izolate se alcătuiesc numai pentru despărţirea în silabe şi pentru cuvinte compuse. În ce priveşte situaţia cuvintelor rostite împreună, evident, nu putem alcătui decît liste din sintagme, propoziţii sau fraze izolate. Temele posibile pentru acestea din urmă sînt : proclitice legate între ele, proclitice legate de un cuvînt accentuat, proclitice care alcătuiesc monosilabice omomorfe, enclitice legate, formele inversate ale verbelor şi cuvinte accentuate legate între ele. Propunem o listă de sintagme izolate şi o listă de propoziţii şi fraze izolate :

Formele inversate ale verbelor

Perf. compus	Viitorul I.	Optativul prezent	
		cu infinitiv lung	cu infinitiv scurt
*plecat-**am***	*pleca-**voi***	*pleçare-**aş***	*pleca-**fi-ai***
*datu-i-s-**a***	*da-o-**vei***	*dare-**aţi***	*da-**vi-s-ar***
*văzut-o-**ai***	*vedea-ne-**vom***	*vedere-**ai***	*vedea-**m-aş***
*fost-**aţi***	*fi-**va***	*fire-**ai***	*fi-**v ar***
etc.	etc.	etc.	etc.

liniuţa la monosilabicele omomorfe

Cu eliziune

c-am	***cam***
*Este drept **c-am** greşit, dar şi voi aţi **cam** exagerat.*	
c-a	***ca***
*Spunea **c-a** mai făcut şi altă dată **ca** acum.*	
c-ar	***car***
*Am auzit **c-ar** fi lucrînd la un **car**.*	
m-ai	***mai***
***M-ai** criticat şi nu voi **mai** greşi.*	
n-a	***na***
***Na**, că **n-a** fost cum ai fi vrut.*	
n-oi	***noi***
***N-oi** putea să te conving, dar **noi** avem dreptate.*	
n-or	***nor***
*Cum de **n-or** fi întîlnit în atîta drum nici un **nor**?*	
s-a	***sa***
*Ionel **s-a** dus la bunica **sa**.*	
s-ar	***sar***
***S-ar** putea să **sar** cît tine.*	
s-au	***sau***
***S-au** certat **sau** le-a fost a glumă?*	
v-a	***va***
***V-a** ajutat şi vă **va** mai ajuta*	
etc.	etc.

Însușirea întrebuințării corecte a liniuței de unire cere exerciții nenumărate, întinse de-a lungul întregului gimnaziu. Formele variate de exerciții vor reclama în primul rînd t e x t e multe și variate. Ne vor trebui nu numai texte privind întrebuințarea liniuței de unire în general, ci texte cu temă limitată, restrînsă pînă la indicațiile temelor posibile pentru listele de fapte tipice, enunțate mai sus. În cuprinsul lucrării am propus și un asemenea text. În situația de față nu folosim însă texte cu omisiuni sau texte cu forme de modificat.

★

§ 4. În partea aceasta analizăm caracterele pe care le poate căpăta un material didactic cu temă ortografică privit în modalitățile de a-l alcătui.

În general, materialul didactic pentru ortografie afirmă regula și o subliniază fie prin organizare sistematică și artificii grafice (grupare sintetică, analiză structurală, izolare a formelor ilustrative, variație în caractere și culori etc.), fie prin acumularea unor fapte ortografice privitoare la o normă oarecare. Unui asemenea material îi spunem *pozitiv*. În lucrarea aceasta am conceput materialul didactic numai sub acest aspect, pe care-l considerăm singurul îngăduit.

S-a mai întrebuințat însă cîndva și poate se mai întrebuințează prin unele părți un material căruia i-am spune *negativ*; de exemplu, o anumită regulă ortografică este contrazisă în mod consecvent de textul pe care elevul trebuie să-l restituie conform celor învățate. Iată o mostră :

Unde ar fi trebuit liniuța de unire?

Fătul meu, bun tovarăș ***fiai***[1] *ales* ! *De* ***tea*** *învățat cineva, bine* ***fia*** *priit, iară* ***deai făcuto*** *din capul tău, bun cap* ***a-i*** *avut. Mergi de acum tot înainte, că tu ești vrednic de împărat.* ***Nu m-ai fine*** *minte sfatul* ***ceți*** *dau* :... (I. Creangă, „Harap Alb").

Un asemenea material nu este indicat. El poate produce efecte inverse bunelor intenții.

§ 5. Natura unor fapte lingvistice la care se referă o normă ortografică sau scopul didactic imediat pot cere numai *enunțarea* sau *concretizarea* regulii sau formei ortografice recomandate. Caracter pur enunțiativ pot avea tablourile, schemele și listele de fapte ortografice ; caracter pur concretizant au textele și pot avea încă listele. În privința tablourilor și schemelor trebuie să facem cîteva observații. Mai întîi, unele reguli ortografice nu se pot enunța la clasele de gimnaziu în forma în care apar în „Micul dicționar ortografic" ; și aceasta pentru că multe amănunte ar fi inutile și imposibil de reținut (de ex. diftongii **ea** și **ia**), sau pentru că, dimpotrivă, anumite dezvoltări ale unor situații prea laconice în raport cu importanța lor didactică se impun (de ex. liniuța la cuvintele rostite împreună) [2]. A doua observație se referă la materialul de fapte care trebuie

[1] În textul pentru exercițiu cuvintele nu sînt subliniate.

[2] Așadar alcătuirea unui material didactic care enunță pur și simplu norma sau care (mai ales) o și explică și motivează poate avea aspect creator chiar în direcția conținutului propriu-zis nu numai în sensul formulării accesibile sau al organizării sugestive și expresive a unor reguli gata confecționate.

să însoțească orice enunțare. O normă ortografică nu creează deprinderi practice decît dacă este asociată de un fapt tipic din limbă, care o ilustrează. Nu putem alcătui deci tablouri, scheme fără exemple care să concretizeze normele enunțate. Situația inversă este încă posibilă, iar, în unele împrejurări, chiar indicată : anumite recomandări ortografice privitoare la fonetică pot fi sugerate numai în liste de cuvinte izolate, printr-o anumită organizare a materialului de exemple (v. § 1 etc.). Lucrul este posibil chiar într-o schemă, unde regula, sugerată printr-un simbol, apare luminată de faptele din exemple (v. despărțirea cuvintelor în silabe, § 9).

Propunem o listă în care regulile, fără să fie enunțate în mod expres, sînt sugerate de faptele care le concretizează :

Consoanele

B	**H**	**J**	**CV, CU, CH**
februarie	*arheolog*	*abataj*	*acvariu*
septembrie	*arhitect*	*avantaj*	*cvartet*
octombrie	*psiholog*	*foraj*	*acuarelă*
noiembrie	*tehnic*	*instructaj*	*ecuație*
decembrie	*hidrogen*	*pavaj*	*ecuator*
C	*hipodrom*	*personaj*	*chintal*
cilindru	*hexametru*	**S**	**Z**
cifră	*hotel*	*pleonasm*	*zgomot*
ciment	*hibrid*	*prisma*	*zbor*
civil	*umor*	*marxism*	*dez-bate...*
viciu	*ipoteza*	*comunism*	*răz-bate..*
obișnuit	*ipocrit*	*socialism*	*iz-goni...*
pașnic	*coeziune*	*autobus*	*bez-metic*
veșnic	*coerent*	*chermeză*	*bazin*
chirurg	**G**	*sesiune*	*viteză*
orchestră	*cortegiu*		*filozof*
chirilic	*omagiu*		*pazmic*
	solfegiu		

În alte împrejurări listele nu pot și indica sau sugera, prin simpla prezență a faptelor înscrise în ele, regula pe care faptele o ilustrează ; enunțarea explicită ar apărea necesară dacă le-am folosi în etapa de predare. De aceea asemenea liste constituie material aplicativ și conțin de obicei fapte care concretizează reguli privitoare la morfologie sau la întrebuințarea liniuței de unire în situația cuvintelor rostite împreună, după cum reiese din primul tablou de la pag. 52.

Pentru tablouri sau scheme caracterul pur enunțiativ al materialului poate fi uneori insuficient ; sînt adică situații, determinate de natura lingvistică a faptelor la care se referă unele norme ortografice, cînd motivarea regulii trebuie să fie parte integrantă din enunțarea ei (v. § 6). A

-i, -ii, -iii la substantive şi adjective

-i	*-ii*	*-iii*
(doi) *fraţi buni*	*fraţii* (*tăi*)	*fiii* (*noştri*)
(*nişte*) *codri mari*	*codrii* (*Vlăsiei*)	*copiii* (*săi*)
(*acestei*) *păci*	(*trei*) *fii*	*cazangiii* (*fabricii*)
(*unei*) *griji*	(*doi*) *copii*	*sacagiii* (*uliţei*)
(*două*) *reguli*	*marii* (*oameni*)	*zurbagiii* (*elevi*)
(*multe*) *sarcini*	*bunii* (*părinţi*)	*cafeniii* (*ochi*)
etc.	(*ochi*) *cafenii*	*propriii* (*mei bani*)
	fii zurbagii	etc.
	studii (*înalte*)	
	(*anul*) *păcii*	
	(*enunţul*) *regulii*	
	istorii vii	
	etc.	

motiva înseamnă a indica temeiul gramatical al formei recomandate. Au caracter *explicativ-motivant* tablourile şi schemele referitoare la morfologie în primul rînd. Propunem o schemă explicativă :

Scrierea cu -i, -ii, -iii la substantive şi adjective

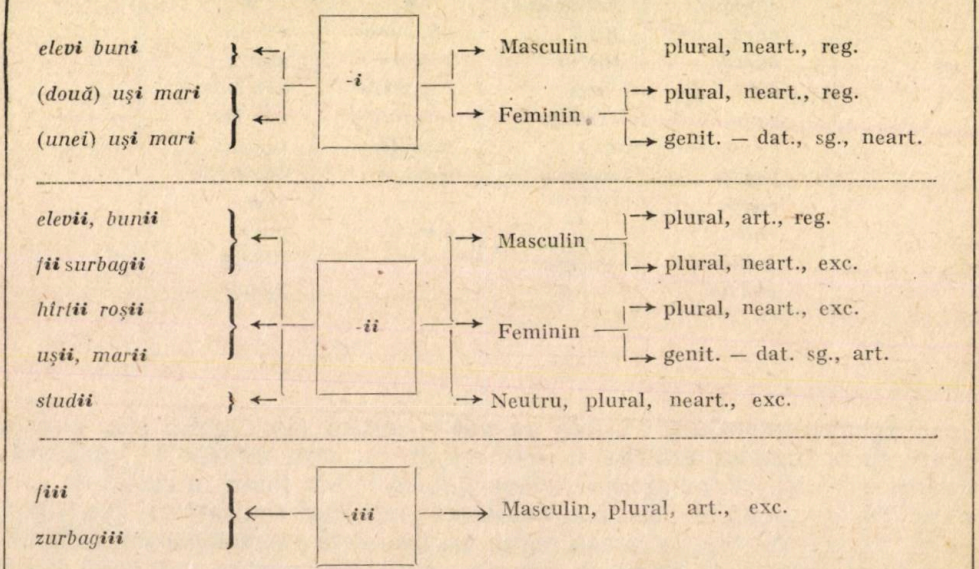

§ 6. După metoda folosită în prezentarea normelor ortografice, materialul didactic poate avea caracter inductiv sau deductiv. Este *inductiv* materialul care formulează regula pe baza unor exemple. Materialul

inductiv poate fi e x p l i c i t cînd, în economia construcţiei materialului există şi exemple şi enunţare a regulilor, exemplele precedînd enunţarea. Materialul inductiv poate fi apoi i m p l i c i t cînd enunţarea, datorită naturii regulii ortografice şi modului de prezentare a faptelor, devine inutilă : regula se subînţelege din simpla grupare sau analiză a exemplelor.

Pot avea caracter inductiv — explicit şi implicit — tablourile şi schemele. Am propus în altă parte atît material explicit, cît şi material implicit (v. § 1, 2 etc. şi § 2,4 etc.). Listele de fapte ortografice au caracter inductiv (şi numai implicit atunci cînd urmărim ca prin faptele grupate să enunţăm o regulă ori să o consolidăm, nu să o aplicăm ; adică nu putem vorbi de un caracter inductiv atunci cînd listele nu pot — prin natura gramaticală a faptelor la care se referă — să şi formuleze regula pe care faptele înscrise o concretizează (v. § 5). Liste cu material inductiv (implicit) au fost propuse în alte părţi (v. § 1, 2, 5 etc.).

Este *deductiv* materialul care formulează întîi regula, apoi o ilustrează cu exemple. Formularea poate fi expozitivă sau numai simbolizată prin semne convenţionale. Materialul deductiv este e x p l i c i t prin natura lui. Pot avea caracter deductiv tablourile şi schemele. Iată o schemă deductivă :

Genitiv-dativul feminin singular articulat la substantive şi adjective

Regula :

Genitiv-dativ singular nearticulat (sau nominativ plural nearticulat) :

—***(l)e*** *(unei, două)* ***case, stele, albe***

-i *(unei, două)* ***uşi, mari***

Genitiv-dativ singular articulat :

—***(l)e*** **+** ***i*** **=** ***(l)ei*** ***casei, stelei, albei***

—***i*** **+** ***i*** **=** ***ii*** ***uşii, marii***

Excepţia :

Nominativ singular nearticulat (forma iniţială) :

—***ie*** *(în hiat)* ***istorie, roşie***

Genitiv-dativ singular articulat :

—***ie*** **+** ***i*** **=** ***iei*** ***istoriei, roşiei***

Nu se poate vorbi de un caracter inductiv sau deductiv al textelor, pentru că aici ne-am referit în privinţa caracterelor enumerate numai la materialul care enunţă regula, care realizează însuşirea teoretică a regulii, şi nu la materialul aplicativ.

CRONICĂ

SESIUNEA ŞTIINŢIFICĂ A INSTITUTULUI DE ŞTIINŢE PEDAGOGICE

Între 11 şi 13 aprilie a.c. a avut loc la Bucureşti cea de a doua sesiune ştiinţifică a Institutului de ştiinţe pedagogice.

Au participat — pe lîngă cercetătorii şi colaboratorii permanenţi ai Institutului din Bucureşti, Cluj, Iaşi — şi peste 400 de cadre didactice din învăţămîntul elementar-preşcolar, mediu şi superior.

Sesiunea a fost deschisă de tov. Ladislau Banyai, membru în Colegiu, care a adus salutul Ministerului Învăţămîntului şi Culturii. După aceea a luat cuvîntul directorul Institutului de ştiinţe pedagogice, prof. univ. Stanciu Stoian. Arătînd importanţa acestei sesiuni ştiinţifice, vorbitorul a subliniat necesitatea de a se aprofunda — în cadrul lucrărilor sesiunii — problemele cele mai actuale pentru munca didactică din ţara noastră.

A urmat apoi darea de seamă prezentată de directorul-adjunct al Institutului, Isidor Cremer, asupra activităţii desfăşurate de Institutul de ştiinţe pedagogice între cele două sesiuni ştiinţifice (ianuarie 1956—aprilie 1957).

Cele 81 de comunicări prezentate la sesiunea ştiinţifică din acest an au cuprins o tematică mult mai bogată şi mai completă decît în anul trecut. O serie de subiecte au fost axate pe cele două teme principale : „Participarea cadrelor didactice la răscoalele ţărăneşti din 1907" şi „I. A. Komensky şi moştenirea sa pedagogică". În afara acestora, s-au mai prezentat lucrări legate de educaţia comunistă a tineretului, de probleme de pedagogie generală şi istoria pedagogiei romîneşti, de psihologie pedagogică şi defectologie, apoi altele referitoare la îmbunătăţirea metodelor de predare pentru diverse discipline din învăţămîntul elementar, mediu şi superior.

În secţia ştiinţelor umaniste, au fost susţinute patru lucrări referitoare la limbă şi două în legătură cu predarea literaturii.

Botez Teofana (I.P.C.D. Timişoara) : „Cu privire la ordinea predării cazurilor declinării în limba rusă la clasa a V-a în şcolile cu limba de predare romînă". Autoarea a ridicat problema schimbării ordinii în predarea cazurilor din limba rusă, în scopul stabilirii unei corelaţii mai logice între formele morfologice şi funcţiile sintactice ale diverselor cazuri, ajungînd la concluzia că ordinea cea mai nimerită ar fi : nominativ, acuzativ, genitiv, dativ, prepoziţional, instrumental.

Beldescu Gheorghe (Buzău) : „Raportul dintre ortografie şi ortoepie". Autorul lucrării, pornind de la constatarea că există mari lipsuri în ortografia elevilor, a examinat cauzele acestor lipsuri, propunînd unele mijloace de remediere. El a distins trei categorii de norme ortografice : a) norme ortografice care corespund normei ortoepice ; b) norme ortografice care contrazic norma ortoepică ; c) norme ortografice independente de modul de pronunţare. Pentru fiecare

din aceste categorii autorul a indicat greşelile mai des întîlnite în scrierea elevilor, propunînd şi unele mijloace de îndreptare, bazate pe ortoepie.

Dumitrescu Viorica (Inst. de şt. ped.) a citit prima parte a lucrării „Predarea comparativă, principiu de bază în studiul limbilor". După o scurtă introducere teoretică, au fost prezentate o serie de gramatici care au apărut sau au circulat pe teritoriul ţării noastre, încă de la finele secolului al XVIII-lea, pentru uzul străinilor care doreau să înveţe romîneşte sau al romînilor ce voiau să-şi însuşească o limbă străină.Ca încheiere la capitolul citit, s-au tras cîteva concluzii în legătură cu importanţa pe care o prezintă studierea unor atari materiale pentru cel ce se ocupă astăzi de întocmirea manualelor sau de metodica predării limbii romîne în şcolile naţionalităţilor conlocuitoare.

Ionescu-Miciora Maria Eliza (Inst. de şt. ped.): „O problemă permanentă a şcolii: vocabularul elevilor". Autoarea a insistat asupra necesităţii de a se organiza în şcoli o muncă sistematică în vederea îmbogăţirii şi activizării vocabularului elevilor. Referenta a arătat unele carenţe tipice din lexicul elevilor şi cauzele acestora, indicînd apoi o serie de metode şi procedee utile pentru preîntîmpinarea ori înlăturarea lor.

Numeroşi participanţi la sesiune au luat apoi cuvîntul la discuţii:

Tov. Cernîşova T. (Min. Înv. şi Cult.) — arătînd că problema cazurilor este una din cele mai spinoase în predarea limbii ruse — a apreciat contribuţia adusă de referatul tov. Botez. Evocînd însă experienţa sa pedagogică, vorbitoarea şi-a exprimat părerea că e mai bine ca după nominativ să se predea cazul prepoziţional, lucru care de altfel este recomandat şi prin noile programe şi manuale pentru clasa a V-a, în curs de apariţie.

Popa V. (Fălticeni) a apreciat favorabil comunicarea tov. Dumitrescu V. care se sprijină pe ştiinţa pavlovistă în explicarea procesului însuşirii unei limbi străine şi a insistat ca profesorii care predau o limbă străină să posede foarte bine şi limba romînă. A arătat apoi că lucrarea tov. Beldescu G. va constitui un ajutor — în special — pentru cadrele din regiunile unde se menţine mai strict vorbirea dialectală. Referindu-se la lucrarea tov. Ionescu-Miciora, vorbitorul a arătat că problema vocabularului ar trebui să preocupe mai serios pe autorii de manuale de la clasa a V-a în sus, unde textele nu sînt totdeauna selectate în funcţie de particularităţile de vîrstă ale elevilor, iar explicaţia dată cuvintelor necunoscute este de multe ori necorespunzătoare.

Váradi M. (Baia Mare) a precizat că problema ordinii în care trebuie predate cazurile e bine să constituie o preocupare şi pentru cadrele ce predau limba romînă în şcolile cu limba de predare maghiară. De asemenea gramaticile comparate, menţionate în comunicarea tov. Dumitrescu V., ar putea fi luate în multe cazuri ca model pentru exerciţiile gramaticale care se dau în manualele de limba romînă pentru şcolile minorităţilor naţionale.

Bărbătescu M. (Bucureşti), referindu-se la lucrarea tov. Botez T., a propus ca în clasă să se folosească, de către toţi profesorii de limbi, o terminologie gramaticală unitară şi anume aceea fixată de Academia R.P.R. (de ex. nu *flexie*, ci *flexiune* etc.). Vorbitorul a arătat apoi că ideea tov. Beldescu de a lega în predare ortografia de ortoepie poate duce la rezolvarea uneia dintre cele mai dificile probleme în predarea limbii romîne.

Comişel E. (Bucureşti) — discutînd pe marginea comunicării tov. Ionescu-Miciora M. E., a scos la iveală şi alte cauze ale deficienţelor vocabularului elevilor: lipsa manualelor, lipsa deprinderii elevilor de a-şi cîntări singuri munca şi de a se exprima liber şi curgător, de a citi şi comenta lecturile făcute etc. El a arătat că este necesară mai multă grijă în alegerea lecturii elevilor, potrivit cu vîrsta.

Observaţii interesante au mai făcut şi tovarăşii: Ghiţă G. (Bucureşti), Fabian L. (Tg. Mureş), Pupu R. (Ploieşti).

Concluziile pe marginea comunicărilor de limbă au fost trase de Faifer Laurenţiu (I.P.C.D. Iaşi), care, după ce a arătat laturile pozitive ale comunicărilor, a făcut o serie de observaţii critice. Astfel, nefiind de acord cu tov. Botez T. că asocierile bazate pe contrast sau diferenţiere ar fi

mecaniciste, a arătat că activitatea elevilor este mai vie cînd li se cere să observe deosebirile dintre fenomene şi nu asemănările. Referitor la comunicarea tov. Dumitrescu V., a propus ca în lucrare să fie introduse unele discuţii privind şi alte metode de predare a limbilor decît cea comparativă. În legătură cu comunicarea tov. Beldescu G., a făcut observaţia că realizarea unităţii între aspectul sonor şi grafic al cuvintelor, plecînd de la analiza fonetică la grafie, este absolut necesară în primele clase ; însă, de la clasa a V-a în sus, e mai nimerit să se procedeze invers, de la grafie la pronunţarea corectă. Privitor la lucrarea tov. Ionescu-Miciora M. E., a fost de părere că aici ar trebui să se vorbească şi despre paronime, care în general sînt neglijate în studiile privind vocabularul.

S-au citit apoi cele două comunicări legate de probleme de literatură :

Faifer Laurenţiu (I.P.C.D. Iaşi) : „Analiza literară în şcoala medie". Autorul a căutat să determine raportul ce trebuie să existe între istoria literară şi analiza literară, accentuînd rolul important pe care îl are activitatea elevilor în procesul predării literaturii. Istoria literaturii este un auxiliar al analizei fenomenului literar în procesul predării. A doua problemă tratată în lucrare a fost analiza şi caracterizarea literară ca procedee de cercetare a faptelor literare. În fine, a treia problemă — de altfel cea centrală — a fost aceea a analizei textului literar şi a diferitelor metode şi procedee ce pot fi folosite cu succes în acest scop.

Chiosa Clara (Inst. de şt. ped.) : „Studiul limbii şi stilului operei literare". Autoarea a stabilit mai întîi două principii de bază în legătură cu analiza limbii şi a stilului operei literare : a) legătura strînsă între conţinutul şi forma operei literare, b) selectarea elementelor caracteristice, pe de o parte, în funcţie de personalitatea artistică a scriitorului, pe de altă parte, în raport cu creaţia literară respectivă, ţinînd seama de genul şi specia literară în care aceasta se încadrează. În lumina acestor principii au fost analizate apoi două opere ale lui M. Eminescu : Scrisoarea III şi Călin.

Pe marginea celor două comunicări au luat parte la discuţii tovarăşii : Golopenţia Şt., Comişel E., Bărbătescu M., Călin C.

La concluzii, prof. Beldescu G. a arătat că amîndouă lucrările constituie un sprijin serios pentru combaterea abuzului de istorism şi a atitudinii sociologizante. În ele se dau sugestii pentru evitarea şablonului în analiza literară, pentru realizarea unităţii dintre fond şi formă. Nou şi important este accentul pus pe participarea efectivă a elevilor la analiza literară, aceasta ajutîndu-le mai tîrziu să se orienteze singuri în aprecierea creaţiei unui scriitor. Comunicarea tov. Chiosa C. a fost apreciată pentru fineţea explicaţiilor de limbă şi stil şi pentru sezisarea dominantelor tehnicii artistice în operele studiate.

★

În timpul lucrărilor sesiunii, participanţii au avut prilejul să viziteze cele două expoziţii organizate în localul Institutului, în legătură cu participarea cadrelor didactice la răscoalele din 1907 şi cu sărbătorirea lui I. A. Komensky.

În concluziile finale, trase în şedinţa plenară, directorul Institutului, prof. Stanciu Stoian, a arătat că lucrările s-au desfăşurat în condiţii mulţumitoare şi au contribuit la promovarea discutării problemelor cu caracter ştiinţific-educativ. Munca de cercetare şi documentare s-a dovedit în progres. Au fost prezentate lucrări bazate pe cercetări proprii, pentru care s-au folosit metode de cercetare mai variate ca pînă acum. Discuţiile au fost purtate cu competenţă şi la un nivel ştiinţific ridicat, reuşind să aducă completări serioase într-o serie întreagă de probleme noi şi acute ale pedagogiei noastre.

V. D.

RECENZII

DOUĂ LUCRĂRI LINGVISTICE ALE ACADEMIEI R.P.R: GRAMATICA LIMBII ROMÎNE, vol. I şi al II-lea, 1954 şi LIMBA ROMÎNĂ, 1956

„Gramatica limbii romîne" a Institutului de lingvistică din Bucureşti al Academiei R.P.R. constituie un remarcabil eveniment cultural, relevat şi prin decernarea a două premii de stat unei bune părţi din redactorii ei.

Ea s-a întocmit pe baza concepţiei marxiste despre limbă, a experienţei lingvistice sovietice şi prin folosirea metodei de muncă în colectiv.

Subliniem în primul rînd amploarea şi noutatea unora dintre chestiunile abordate: foneticii i se rezervă un spaţiu neobişnuit de întins; gradele de comparaţie ale adjectivului se tratează cu deosebită competenţă; studiul verbului prezintă elemente inedite; se aprofundează părţile de vorbire neflexibile; se identifică noi categorii sintactice: atributul pronominal, complementul de agent, complementul circumstanţial instrumental, cel sociativ şi cel de relaţie, confundate de gramaticile tradiţionale cu alte feluri de părţi de propoziţie; figurează pentru prima dată capitole ca: Propoziţia temporală iterativă. Cînd invers, Vorbirea directă legată, Vorbirea indirectă liberă, Cuvintele de umplutură etc.

Cu toate condiţiile favorabile de elaborare, „Gramatica limbii romîne" conţine numeroase deficienţe, de care au fost conştienţi în primul rînd înşişi autorii ei [1].

Prin caracterul lui savant şi exclusiv gramatical, tratatul de „Gramatică a limbii romîne" este accesibil numai specialiştilor. Pentru iniţierea maselor mai largi de cititori în problemele lingvisticii se impunea editarea unei lucrări cu un conţinut mai larg şi de o factură mai populară. Aşa se explică geneza tratatului de „Limba romînă", alcătuit de Institutul de

[1] Vezi Al. Rosetti, *Concluzii fonologice la expunerea asupra diftongului ea*, „*Studii şi cercetări lingvistice*", VI, 1–2, 1955, p. 25–26.

Acad. Emil Petrovici, *Contribuţii la studiul fonemelor limbii romîne*, „*Studii şi cercetări lingvistice*", VI, 1–2, 1955, p. 29–42.

Al. Rosetti, *Fonetica în Gramatica limbii romîne*, „*Studii şi cercetări lingvistice*", VI, 1–2, 1955, p. 161–163.

E. Petrovici, „*Fonetica în Gramatica limbii romîne*", „*Studii şi cercetări lingvistice*", VI, 1–2, 1955, p. 163–165.

Al. Rosetti, *Despre consoanele palatalizate şi consoanele muiate*, „*Studii şi cercetări lingvistice*", VI, 3–4, 1955, p. 199–207.

E. Petrovici, *Rimele romîneşti din punct de vedere fonologic*, *Limbă şi literatură*, 1955, p. 273–284.

E. Petrovici, *Sistemul fonematic al limbii romîne*, „*Studii şi cercetări lingvistice*", VII, 1–2, 1956 p. 7–20.

E. Petrovici, *Fonemele limbii romîne*, „*Limba romînă*" V, 2, 1956, p. 26–27.

Al. Rosetti, *Despre sistemul fonologic al limbii romîne*, „*Studii şi cercetări lingvistice*", VII, 1–2, 1956, p. 21–25.

Em. Vasiliu, *Cîteva observaţii asupra sistemului fonologic al limbii romîne*, *ibid.* VII, 1–2, 1956, p. 27–35.

Acad. Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale*, „*Studii de gramatică*", I, 1956, p. 121–139.

Laura Vasiliu, *Observaţii asupra vocativului în limba romînă*, „*Studii de gramatică*", I, 1956 p. 5–23.

Valeria Guţu, *Semiauxiliarele de mod*, „*Studii de gramatică*", I, 1956, p. 57–81.

Petre Creţia, *Complementul intern*, „*Studii de gramatică*" I, 1956, p. 115–120.

lingvistică din București al Academiei R.P.R. pe baza „Gramaticii limbii romîne", pe care o revizuiește în unele probleme pînă la reeditare.

Ca atare, în expunerea observațiilor noastre asupra „Gramaticii limbii romîne" vom avea în vedere paralel și „Limba română".

★

Capitolul de fonetică din „Gramatică" e redactat de un colectiv condus de academicienii E. Petrovici și Al. Rosetti, care în materie de fonologie au concepții divergente. Din acest fapt derivă inconsecvențe în privința definirii fonemului, o terminologie fluctuantă și unele erori.

Astfel, la p. 55 *fonemul* se confundă cu *sunetul* [„Sunetele (fonemele) limbii romîne"], iar la p. 80 cele două noțiuni menționate se diferențiază („...sunetele limbii... sînt mult mai numeroase decît fonemele propriu-zise").

Teza identității dintre *fonem* și *sunet* este susținută de E. Petrovici în termeni categorici și în alte lucrări ale sale: „Fonemul este sunet... însuși sunetul, cu toate particularitățile articulatorii și acustice" [1].

Aceeași definiție greșită se dă fonemului și în „Dicționarul limbii romîne literare contemporane", II, p. 315: „Cea mai mică unitate fonică a limbii, avînd funcțiunea de a diferenția învelișul sonor al cuvintelor și al morfemelor".

Diferențierea învelișului sonor al cuvintelor are valoare fonologică numai cînd ea comportă și o deosebire de sens a cuvintelor și a formelor gramaticale respective, altminteri avem a face cu simple variante ale aceluiași fonem. De exemplu, *î* din *rîu*, comparativ cu *ă* din *rău*, e fonem, pentru că îndeplinește o funcție semantică, datorită lui cele două cuvinte se disting și ca înțeles, dar al doilea *î* din *pîrîu*, în raport cu *ă* din *pîrău*, nu e fonem, ci o variantă a lui *ă*, deoarece nu are capacitatea de a diferenția după sens cuvintele respective.

Interpretarea fonemului ca „un *tip sonor* care cuprinde tot felul de variații (sunetele vorbite)" caracterizează sistemul fonologic al lui Al. Rosetti [2].

În concluzie, fonemul e o abstracție, ca orice categorie gramaticală, bazată pe variațiile sonore care n-au una față de alta proprietatea de a diferenția înțelesul cuvintelor sau al formelor gramaticale respective.

În tabloul vocalelor limbii romîne (p. 64) figurează și diftongii *ea* și *oa*, disociați în vocala *a* și în timbrul premergător acesteia, respectiv, *e*, *o*, care se atribuie consoanei precedente, conform teoriei fonematice a lui Emil Petrovici (p. 61) [1].

La p. 62 citim: „Deosebirea dintre *toată* și *tată* e constituită de opoziția dintre fonemul *oa* și fonemul *a*". Aceeași afirmație se face și despre *teacă*, compus din fonemele *t* + *ea* + *c* + *ă* (p. 62).

Deci, de data aceasta se susține teza opusă, a unității și valorii fonematice a diftongilor *ea* și *oa*, proprie doctrinei fonologice a lui Al. Rosetti.

În „Gramatica limbii romîne" se consacră un capitol special semivocalelor limbii romîne *i* și *u* (p. 64—65), care sînt denumite cînd semivocale, cînd consoane și care în cele din urmă figurează în tabloul consoanelor (p. 72).

Și această discrepanță în privința naturii și denumirii semivocalelor *i* și *u* decurge tot din concepțiile fonologice diferite ale acad. E. Petrovici și Al. Rosetti, pentru primul ele fiind consoane [2].

Contradicțiile semnalate de noi, ca și cele reieșite din controversa vie și susținută dintre acad. Emil Petrovici și Al. Rosetti [3] ilustrează caracterul hibrid al Foneticii și insuficienta acomodare a redactorilor ei cu munca în colectiv.

În „Limba română", capitolul de fonetică s-a redus simțitor comparativ cu cel din „Gramatica limbii romîne". Problemele sînt prezentate mai simplu, mai clar, mai consecvent. S-au corectat definițiile vocalei, consoanei și fonemului. Tabloul fonemelor vocalice (p. 55) se deosebește de cel din „Gramatica limbii romîne" prin absența diftongilor monofonematic *ea* și *oa*. Semivocalele *i* și *u* nu mai figurează

[1] Vezi: *„Studii și cercetări lingvistice"*, VI, 1—2.
[2] Idem.

[1] Vezi *Rimele românești din punct de vedere fonologic*, Limbă și literatură, p. 275, *Sistemul fonematic al limbii române*, *Studii și cercetări lingvistice"*, VII, 1—2, p. 10, 13.
[2] *„Sistemul fonologic al limbii române"*, *„Studii și cercetări lingvistice"* VII, 1—2, p. 15, pentru celălalt, semivocale *Despre sistemul fonologic al limbii române"*, *„Studii și cercetări (lingvistice"* VII, 1—2, p. 21).
[3] Vezi în special *„Fonetica în Gramatica limbii române"*, *„Studii și cercetări lingvistice"* VI, 1—2, p. 161—165.

între consoane, ci constituie o categorie deosebită. Se admite opoziția fonologică dintre consoane dure și consoane muiate, însă numai la sfîrșitul cuvintelor și fără să se facă distincția dintre termenii *muiat* și *palatalizat*, sau moale, propusă de Al. Rosetti.

Tratatul de „Gramatică a limbii române" își însușește definiția dată gramaticii de I. V. Stalin „Gramatica (morfologia și sintaxa) este un ansamblu de reguli privitoare la modificarea cuvintelor și îmbinarea lor în propoziții" (p. 105). „Limba română", după ce reproduce aceeași definiție, o parafrazează astfel: „Morfologia se ocupă de regulile modificărilor formale ale cuvintelor" (p. 67). Deci, în teorie ambele lucrări exclud părțile de vorbire *neflexibile* din cadrul morfologiei, adică adverbul, prepoziția, conjuncția și interjecția.

În practică, însă, atît „Gramatica limbii române" cît și „Limba română" ignorează definiția și tratează și părțile de vorbire neflexibile.

„Se numesc *diateze* formele verbale care arată raportul dintre subiect și complementul direct, acesta din urmă putînd lipsi". („Gramatica limbii române" p. 109).

Regula este confuză și unilaterală. Ea corespunde numai verbelor tranzitive la diateza activă. Verbele intranzitive și cele tranzitive la diateza pasivă nu comportă complement direct.

„Limba română" definește diatezele după relația dintre „acțiune și autorul ei" (p. 125). Din cuprinsul capitolului respectiv rezultă, însă, că se orientează după raportul dintre subiectul gramatical și acțiune, adică just.

„În *port — purtăm*, alternanța *o/u* deosebește persoanele între ele" („Gramatica limbii române", p. 112). E clar că formele verbale *port — purtăm* se deosebesc între ele prin număr, nu prin persoană.

Clasificarea substantivelor în concrete și abstracte este arbitrară („Gramatica limbii române", p. 123). Nu înțelegem, de exemplu, după ce criteriu se procedează cînd substantivul *revoluție* se consideră concret, iar *luptă*, abstract.

„Forma de genitiv — dativ, cu desinența *-e* (*-le*) sau — *i*, este identică cu a pluralului (*a*) *unei cărți — niște cărți*, (*a*) *unei lăzi — niște lăzi...*" („Gramatica limbii române", p. 149). La p. 133 se susține, dimpotrivă, că *lăzi* e o formă de plural cu consoana finală muiată, nu cu desinența *-i*.

Contradicții asemănătoare se găsesc și în „Limba română" p. 78, unde se afirmă că substantivul *fabrici* are desinența *-i*, iar saci, întru totul analog cu primul, prezintă la finală o consoană muiată. (*ibid.*, 75, vezi și p. 57).

Definițiile „Prin declinarea nearticulată se înțelege declinarea substantivului lipsit de articol enclitic, dar putînd fi însoțit de un articol nehotărît" (Gramatica", p. 149, „Limba română", p. 78) și „Prin declinarea articulată se înțelege declinarea substantivelor însoțite de articol enclitic („Gramatica", p. 151; „Limba română", p. 79) sînt ilogice.

Declinarea nearticulată a unui substantiv nu poate să însemne decît declinarea unui substantiv fără nici un fel de articol (nici hotărît, nici nehotărît), iar declinarea articulată implică prezența unui articol (fie hotărît, fie nehotărît).

În „Gramatica limbii române", — *le* de la vocativ singular este tratat cînd ca desinență a formei nearticulate (p. 149), cînd ca articolul *l* plus desinența *e* (p. 115, 151), cînd ca articol enclitic (p. 162).

„Limba română" menține contradicția dintre *-le* desinență specială pentru cazul vocativ nearticulat (p. 78) și *-le* articol enclitic (p. 79, 85).

„Articolul nehotărît dă substantivului un sens asemănător cu acela pe care îl au adjectivul pronominal nehotărît și numeralul *un, o*"... *un, o* sînt numerale cînd numărăm obiectele (*un om, doi oameni* etc)... Celelalte două valori se confundă: în *un om*, determinantul *un* poate fi considerat la fel de just articol nehotărît sau adjectiv pronominal nehotărît. Deosebirea se poate face numai la plural: *un om*, unii oameni, pronume, *un om, niște oameni*, articol.

Formele articolului nehotărît sînt următoarele : ...masculin, plural nişte, *unii*..." („Gramatica", p. 169).

În pasajul citat se face afirmaţia tranşantă că *unii* are valoarea morfologică de pronume (recte de adjectiv pronominal nehotărît), iar *nişte*, de articol nehotărît.

Totuşi în tabloul articolului nehotărît figurează şi forma *unii*.

Inconsecvenţa „Gramaticii" în această chestiune se agravează prin tratarea formei *nişte* nu numai ca articol nehotărît, ci şi ca adjectiv pronominal nehotărît (p. 222).

Şi „Limba romînă" manifestă incertitudine în această problemă. Se referă la confuzia formelor de singular ale articolului nehotărît şi adjectivului pronominal nehotărît *un* (p. 89), dar renunţă la comentarea celor de plural (unii, nişte), pe care le înserează şi printre articolele nehotărîte (p. 89) şi printre adjectivele pronominale nehotărîte (p. 111).

Denumirea de *adjective determinative* pentru acelea care au şi un corespondent pronominal este improprie („Gramatica limbii romîne" p. 173, 192). O clasificare logică se bazează pe asemănarea obiectelor dinăuntrul unei clase şi pe deosebirea lor faţă de celelalte clase. Deşi „Gramatica limbii romîne" recunoaşte că *determinarea* e o notă comună a tuturor adjectivelor, totuşi limitează denumirea de adjective determinative numai la o categorie dintre ele.

Pe lîngă denumirea consacrată de *adjective calificative*, propunem pe cea de *adjective pronominale* pentru cele cu forme pronominale corelative.

Şi „Limba romînă" menţine denumirea neadecvată de adjective *determinative* (p. 91).

„Formele accentuate ale pronumelui personal apar uneori paralel cu cele neaccentuate, în aceeaşi propoziţie, atunci cînd se impune accentuarea complementului" (Gramatica, p. 194; „Limba romînă" p. 101).

Regula menţionată e greşită. Formele accentuate ale pronumelui personal şi reflexiv sînt *întotdeauna* dublate de cele neaccentuate. Formele neaccentuate, dimpotrivă, se pot construi şi independent de cele accentuate : *Ăst somn nu prea-**mi** place şi o să **i**-o spui.*

„Pronumele posesiv este pronumele care ţine locul numelui unui obiect posedat, înlocuind totodată şi numele posesorului". (Gramatica, p. 203).

„Pronumele posesiv este pronumele care înlocuieşte atît numele obiectului posedat cît şi numele posesorului". („Limba romînă", p. 104).

„Pronumele posesiv are genul, numărul şi în general, cazul substantivului pe care îl înlocuieşte". („Gramatica", p. 203, „Limba romînă", p. 104).

Inadvertenţa e clară : pe de o parte se afirmă că pronumele posesiv are o *dublă* funcţie pronominală (înlocuieşte şi pe posesor şi obiectul posedat), iar pe de altă parte, că are funcţia *unică* pronominală (înlocuieşte numai un substantiv).

În realitate, pronumele şi adjectivul posesiv se acordă în gen, număr şi caz cu obiectul posedat, fie că acesta este subînţeles, (în cazul pronumelui), fie că este exprimat (în cazul adjectivului) :

***Ai mei** pierduţi, sînt, paşă, toţi* (ai mei = copiii şi nevasta), *E calul **meu**.*

O chestiune disputată este şi aceea a formelor de genitiv ale pronumelor personale la persoana a III-a (*lui, ei, lor*) şi raportul lor cu pronumele şi adjectivul posesiv de persoana a III-a.

Cele mai bune gramatici din trecut, orientîndu-se după criteriul semantico-formal, înregistrează formele lui, *ei, lor*, printre pronumele personale de genitiv, menţionînd că ele îndeplinesc şi funcţia posesivă[1].

„Limba romînă" face un pas mai departe în direcţia inconsecvenţei : integrează pe *lor* şi în tabloul pronumelor posesive (p. 104).

În felul acesta se părăseşte criteriul formal în favoarea celui semantic, adică se acordă prioritate sensului cuvîntului.

O caracteristică structurală a pronumelor şi adjectivelor posesive e acordul cu obiectul posedat, pe care pronumele *lor* nu-l respectă.

Adoptarea exclusivă a principiului semantic duce la arbitrar. Pe baza lui ar trebui să considerăm adjectiv posesiv şi forma pronumelui personal *îi* din construcţia *„Privesc*

[1] Vezi H. Tiktin, *Gramatica romînă*, p. 71, 74, 76 : A. Philippide, *Gramatica elementară a limbii romîne* p. 58–59, 69 şi 238.

la surîsu-ți (surîsul tău) rămas încă viu". Sau, la categoria verbului, ar trebui să socotim la diateza pasivă forma ***se ară*** din propoziția: *Pămîntul se ară (este arat) mai bine și mai repede cu tractorul.*

În concluzie, formele *lui, ei lor*, sînt pronume personale cu funcție și de pronume și adjective posesive.

„Adjectivul posesiv se acordă în gen, număr și caz cu substantivul pe care-l determină".

„La frați eu nu cer ajutor
Că n-am ajuns la mila lor
Și fac ce vreau! Și n-am să mor
De grija sorții *mele*" („Limba romînă" p. 105).

Regula citată mai sus este infirmată de însuși exemplul care trebuia s-o ilustreze. După „Limba romînă", forma *lor* e adjectiv posesiv, totuși ea nu se acordă cu substantivul pe care-l determină (*mila*). Mai mult, nici nu e semnalat ca adjectiv posesiv.

Nici „Gramatica limbii romîne", nici „Limba romînă" și nici o altă lucrare gramaticală nu exemplifică pronumele personal de persoana a III-a în genitiv (*lui, ei, lor*) ci numai întrebuințarea lui ca sens posesiv. Faptul acesta este perfect explicabil. Deosebirea între funcția de pronume personal în cazul genitiv și cea de pronume și adjectiv posesiv a formelor (*al, a, ai, ale*) *lui, ei, lor* nu e posibilă.

Înțelesul lexical al adjectivului și pronumelui posesiv coincide cu înțelesul categoriei gramaticale a cazului genitiv, care exprimă în primul rînd un raport posesiv.

Datorită acestei identități funcționale, adjectivul posesiv se folosește pentru genitivul pronumelui personal la persoana I și a II-a (*La capul meu cu grijă tu ramura s-o-ngropi*), la care nu există forme proprii de genitiv, iar pronumele personal de persoana a III-a (*lui, ei*) se întrebuințează paralel cu formele specifice posesive (*al, a, ai, ale*) *său, sa, săi, sale* la persoana a III-a singular sau ca formă unică la persoana a III-a plural (*lor*).

Numai considerente de ordin structural determină includerea formelor de genitiv *lui, ei, lor*, în categoria pronumelor personale și a formelor *meu, mea, tău, ta, său, sa* etc., în categoria pronumelor și adjectivelor posesive în construcții ca acestea: *Căci copilul cu bobocii era chiar copilul* ***lui***, *Iar s-apropie și cu mîna* ***sa*** *el rumpe*; *Din valurile vremii, iubita* ***mea***, *răsai.* Totuși, ignorîndu-se criteriul formal, a fost posibil să se susțină și teza lichidării totale a categoriei adjectivului posesiv prin includerea lui în sistemul pronumelui personal, la cazul genitiv (*Limba romînă*, VI, 1, 1957).

„Numeralul este partea de vorbire flexibilă care exprimă un număr abstract, o determinare numerică a obiectelor sau ordinea obiectelor prin numărare" („Limba romînă", p. 115). O definiție similară conține și „Gramatica limbii romîne", p. 226.

Această definiție nu este adecvată. Ea nu include numeralul *adverbial*, care „arată de cîte ori se îndeplinește o acțiune." („Limba romînă", p. 119) și nici pe cel *multiplicativ*, care exprimă, de cîte ori crește o cantitate sau intensitatea unei acțiuni" (op. cit., p. 119).

„Numeralele sînt cardinale și ordinale... Numeralele cardinale exprimă un număr întreg abstract sau un număr determinat (*trei, opt, cincisprezece, patruzeci și nouă, o sută doi, o mie*) și atunci se numesc numerale *hotărîte* sau un număr nedeterminat de obiecte (*puțini, cîțiva*) și atunci se numesc numerale *nehotărîte*. Numeralele hotărîte care exprimă un grup (*amîndoi, tuspatru*) se numesc numerale *colective*, iar cele care exprimă fracțiuni (*o cincime, două pătrimi*) se numesc numerale *fracționare*. De numeralele cardinale sînt legate și numeralele *distributive* (*cîte doi, cîte zece*), *multiplicative* (*îndoit, înșesit*) și *adverbiale* (*odată, de cinci ori*)" („Limba romînă, p. 115; vezi „Gramatica limbii romîne", p. 225).

În primul rînd observăm că nu e clar fundamentul diviziunii numeralelor în numerale cardinale și în numerale ordinale. De altfel nici nu se definește noțiunea specie „numeral cardinal".

Apoi remarcăm clasificarea numeralelor cardinale în *cardinale hotărîte, cardinale neho-*

tărîte, multiplicative, distributive, și *adverbiale.*

Această diviziune nu corespunde postulatelor logicii, deoarece membrele ei nu se exclud reciproc. Într-adevăr, numerale hotărîte nu sînt numai cardinalele, ci și distributivele, multiplicativele, adverbialele și ordinalele. În acest caz nu mai are nici o rațiune subdivizarea numeralelor „cardinale hotărîte" în *colective* și *fracționare.* Dacă adoptăm ca fundament al clasificării nota determinării, atunci toate numeralele, cu excepția celui nehotărît, devin membre de același grad ale acestei clasificări.

O chestiune controversată a categoriei numeralului este în special aceea a numeralului nehotărît.

Nici ca sens și nici structural așa-numitele numerale nehotărîte nu prezintă trăsături specifice față de unele pronume nehotărîte. Să analizăm următoarea construcție: *N-au venit* ***toți****, căci* ***unii*** *sînt bolnavi, iar* ***cîțiva*** *n-au nici un interes.* Formele *toți, unii* și *cîțiva* indică un număr nedeterminat de persoane nedeterminate. Înțelesul lor numeric, nedefinit, și cel pronominal, de asemenea nedefinit, nu se pot separa. Tocmai de aceea și repartizarea acestor forme între cele două categorii morfologice e arbitrară.

Dintre formele menționate, „Gramatica limbii romîne" (p. 220—221, 234) și „Limba romînă" (p. 111, 118) clasifică pe *toți* și *unii* ca pronume nehotărîte, iar pe *cîțiva,* ca numeral nehotărît, deși, repetăm, nici criteriul semantic și nici cel structural nu justifică această discriminare.

„Gramatica limbii romîne" manifestă incertitudine în privința repartizării acestor forme de pronume. Le consideră forme specifice de genitiv ale pronumelui personal (p. 193), dar la pag. 205 se adaugă: „Paralel cu pronumele și adjectivul posesiv (*al*) *său,* se folosesc pronumele personale de persoana a III-a la cazul genitiv (*al, a, ai, ale*) *lui,* (*al, a, ei, ele*) *ei.* (*Al, a, ai, ale*) *lor* și-a făcut loc pentru posesive".

Prin urmare, se face discriminarea nejustificată între *lui, ei,* pe de o parte, și *lor,* pe de altă parte, pe acesta din urmă tratîndu-l și ca pronume posesiv, dar fără să-l înscreze în tabloul acestora.

Cei care admit existența celor două categorii morfologice comit în mod fatal inadvertențe. Astfel, „Gramatica limbii romîne" consideră pe *tot* pronume nehotărît în vol. I, p. 221 și numeral nehotărît în volumul al II-lea, p. 66.

„Dicționarul limbii romîne literare contemporane", care dă și indicații gramaticale, nu reușește să ne convingă că în versul ***Cîți*** *au trecut al casei prag* avem a face cu un *cîți* numeral nehotărît, iar în construcția: ***Cîți*** *îl văd de el se plîng,* cu un pronume nehotărît (op. cit., II, p. 456).

Ținînd seama de sensul ambiguu al acestor forme, nediferențiate nici formal, unii dintre lingviștii noștri remarcabili suprimă categoria numeralului nehotărît, incluzîndu-l în categoria pronumelui nehotărît[1]. În acest caz, unele pronume sau adjective nehotărîte vor prezenta și o valoare numerică sau cantitativă. Considerăm justă această soluție a problemei numeralului nehotărît.

„Verbele exprimă acțiuni (*a munci, a scrie*) sau prezintă procese sub formă de acțiune: o stare (*a ședea*), apariția unei caracteristici (*a înflori*), modificarea unei caracteristici (*a se întări*), o atitudine (*a se îndoi*)". („Gramatica limbii romîne" p. 241).

Iată o frază care nu poate servi de model nici sub raportul logic și nici sub cel stilistic.

„Proces" și „acțiune" sînt cuvinte sinonime și „procesele sub formă de acțiune" implică procese sub formă de stare, ceea ce constituie un nonsens.

„... apariția unei caracteristici (*a înflori*), modificarea unei caracteristici (*a se întări*), o atitudine (*a se îndoi*)" sînt tot procese fie fizice, fie psihice, deci construcția e tautologică.

„În forme verbale compuse, persoana, numărul, modul și timpul sînt indicate de verbul auxiliar: persoana I singular: *am cîntat* — a II-a *ai cîntat*"... („Limba romînă" p. 129).

Inexact. Înșeși exemplele infirmă regula. Forma de perfect compus activ *am cîntat* are auxiliarul la timpul prezent (*am*), deci

[1] Vezi: A. Philippide, *Gramatica elementară a limbii romîne,* 1897, p. 61—62. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană,* 1956, p. 355—368.

impul verbului auxiliar diferă de al formei compuse.

Pe de altă parte, auxiliarul *a fi* din forma conjunctivului perfect activ, devenită invariabilă, nu indică nici persoana, nici numărul, nici modul și nici timpul.

Regula menționată este valabilă numai pentru diateza pasivă.

Pe de altă parte, denumirea de diateză *reflexivă* nu este adecvată. Ea se justifică prin faptul că „subiectul care face acțiunea îi suferă efectele" („Gramatica limbii române", p. 244), adică pe criteriul semantic, și într-o oarecare măsură și pe cel formal, prin folosirea la persoana a III-a a pronumelui reflexiv.

Avînd în vedere că numai una din cele șase categorii de așa-numite verbe reflexive cu pronumele în acuzativ are sens reflexiv și că toate verbele în discuție aici sînt însoțite de un pronume complement, care nu e reflexiv decît la persoana a III-a, considerăm ca mai indicată numirea de diateză *pronominală*, în loc de reflexivă.

Ea corespunde în și mai mare măsură așa-numitelor verbe reflexive cu pronumele în dativ (*a-și aminti*), care sînt în bloc lipsite de funcție reflexivă propriu-zisă.

„Infinitivul... nume predicativ: *Cea dintîi treabă ce făcu fu de a da drumul din robie cumnaților săi*" („Gramatica limbii române", p. 315).

Interpretarea infinitivului *a da* ca nume predicativ este eronată, De fapt el are funcție sintactică de subiect. Rolul de nume predicativ îl îndeplinește sintagma *cea dintîi treabă*, care în acest caz nu este așezată la locul său obișnuit, adică după verbul copulativ.

În topică normală fraza ar avea structura următoare: *A da drumul* (eliberarea) *din robie cumnaților săi fu cea dintîi treabă ce făcu.*

„*Conjuncția* este partea de vorbire neflexibilă care servește la exprimarea unor raporturi existente între două propoziții ale unei fraze sau între două cuvinte cu același rol sintactic într-o propoziție. („Limba română", p. 176).

Funcția conjuncției e mai largă. Ea leagă și o propoziție cu o parte de propoziție.

Exemplu: *Cînd își aducea aminte* ***de risipa*** *ce s-a făcut cu munca ei și* ***c-au văzut-o cuscrii dormind***... *crăpa de ciudă* (Creangă). Conjuncția *și* coordonează complementul indirect *de risipa* cu propoziția secundară completivă indirectă *c-au văzut-o cuscrii dormind.*

Alt exemplu: *Mie îmi opresc trei lei, fiindcă am avut trei pîini* ***întregi și care erau ca ale tale de mari****, după cum știi.*

Ca atare e defectuoasă și afirmația după care conjuncțiile coordonatoare „leagă două părți de propoziție cu aceeași funcție sintactică sau două propoziții de același fel" („Limba română" p. 177).

„*Felul propozițiilor după înțeles.* Propozițiile se deosebesc între ele după conținutul lor, după scopul cu care sînt rostite și după atitudinea afectivă care însoțește comunicarea conținutului. Deosebim în felul acesta propoziții: 1. enunțiative, 2. optative, 3. interogative, 4. dubitative, 5. imperative, 6. exclamative" („Limba română", p. 186).

Clasificarea de mai sus a propozițiilor nu este adecvată. În primul rînd, ea ingnorează propozițiile principale și pe cele secundare, spre care ne orientează criteriul înțelesului. În al doilea rînd, ea conține defecte de logică: se aplică simultan mai multe criterii (modalitatea și intonația), din care cauză membrele rezultate nu se exclud reciproc, după cum arată însăși lucrarea citată: „Astfel, prima propoziție din fraza *Ce n-aș da să ajung la vreme*, este în același timp exclamativă, optativă și interogativă retorică" (p. 191).

Era indicată o clasificare generală a propozițiilor după criteriile corespunzătoare. În felul acesta s-ar sezisa mai bine particularitățile diferitelor categorii de propoziții, dintre care unele sînt incomplet sau de loc definite (de exemplu: propozițiile principale, cele secundare și cele independente).

Articolul lui Sorin Stati *Contribuții la studiul definiției și clasificării propozițiilor* („Studii și cercetări lingvistice", VI, 3—4, 289—312) marchează un aport remarcabil în acest domeniu, deși prezintă unele deficiențe.

El propune următoarea clasificare a propozițiilor:

1. criteriul *relației*: independente, coordonate și subordonate;

2. criteriul *calității*: afirmative și negative;

3. criteriul *modalității* : enunțiative, optative, potențiale și imperative ;

4. criteriul *intonației* : declarative, interogative și exclamative.

La acestea noi am adăuga :

1. criteriul *înțelesului* : principală și secundară,

2. criteriul *structurii* : simplă și dezvoltată, și am indica următoarea schemă a relației dintre propoziții : *independența* (marcată prin punct), *juxtapunerea* (fără indici de relație lexicală) și *joncțiunea* (cu indici de relație lexicală) : *coordonarea* și *subordonarea*.

Natural că între propozițiile diferitelor clase ale acestor diviziuni există încrucișări. De exemplu, propoziția *Porni luceafărul* este independentă, afirmativă, enunțiativă, declarativă, principală și simplă.

„*Subiectul* este partea de propoziție care arată cine săvîrșește acțiunea exprimată de predicatul verbal sau cui i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată prin numele predicativ. Subiectul este deci partea de prepoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului" („Gramatica limbii romîne", II, p. 64 ; „Limba romînă", p. 195).

Definiția subiectului este incompletă. Ea corespunde numai predicatului la diateză activă și celui nominal. În cazul predicatului la diateza pasivă sau la cea reflexivă cu sens pasiv subiectul arată cine suferă acțiunea redată prin predicat, nu „cine o săvîrșește".

„În propoziții cu construcții sintactice caracteristice limbii romîne, de tipul *mi-e rău, mi-e cald* etc., subiectele gramaticale sînt respectiv *rău* și *cald*"... („Limba romînă", p. 197).

La p. 199, op. cit., se susține teza contrară, că astfel de construcții specifice limbii noastre îndeplinesc funcții de predicat nominal : „Predicatul nominal poate fi exprimat și prin expresii impersonale, care au de cele mai multe ori subiectul exprimat printr-un verb la infinitiv sau printr-o propoziție subiectivă (vezi Propoziția subiectivă) : ***E bine*** *a spune adevărul totdeauna.* ***E greu*** *să arunci cu noroi în obrazul cuiva*".

La p. 168, op. cit., se indică printre expresiile impersonale și *e rău, e greu.*

Dacă *e rău* constituie o expresie impersonală (mai bine : unipersonală), elementele ei componente nu mai pot fi disociate în verb copulativ și subiect (ca la p. 197), ci ele formează o unitate indisolubilă cu o singură funcție, de predicat nominal (ca la p. 199).

„Predicatul verbal poate fi exprimat prin : a. verbe la mod personal și la orice diateză.

Numai verbele la modurile personale pot forma singure predicatul, de aceea aceste moduri se numesc „moduri predicative" („Gramatica limbii romîne", II, p. 70 ; „Limba romînă" p. 198).

Afirmație falsă, căci nu orice verb la mod personal formează un predicat verbal, ci numai cele predicative. Verbele copulative la moduri personale nu pot constitui singure predicatul.

Din locul citat rezultă, de asemenea, că verbele copulative n-au moduri personale, fiindcă ele nu „pot forma singure predicatul". Falsitatea acestui corolar nu mai trebuie demonstrată.

„Predicatul este partea de propoziție care arată că subiectul face o acțiune sau care atribuie subiectului o stare sau însușire. Predicatul este deci partea de propoziție care arată ce face, ce este sau cum este subiectul.

Dar Ileana ***intrase*** *în cuhne și* ***vorbea*** *subțire și năvalnic cu bucătăreasa... Și așa, în această dumbravă frumoasă și veche,* ***s-a zvonit*** *cum că* ***s-ar fi aflînd*** *o zînă cum n-a mai fost... Pe-un pat alb ca un lințoliu zace lebăda murindă.* („Limba romînă" p. 198).

Observăm, în primul rînd, că definiția predicatului este defectuoasă : nu cuprinde și predicatul exprimat printr-un verb la diateza pasivă sau la diateza reflexivă cu sens pasiv. În acest caz, predicatul redă o acțiune pe care *subiectul o suferă, iar* nu „*o face*".

Exemple : *Arendașul de la Dărmănești* ***a fost călcat de cu seară***... *Vestea aceasta* ***se împrăștiase*** *într-o clipă ca o lumină liniștitoare peste cîte trele hotarele bîntuite* (Caragiale).

În al doilea rînd, exemplele nu concordă de definiția respectivă. Printre ele nu este nici unul care să „atribuie subiectului o însușire", adică nominal.

Există, dimpotrivă, altele care infirmă regula. Predicatul *s-a zvonit,* la diateza reflexivă cu sens impersonal, nu comportă un subiect

„care face o acțiune sau care atribuie subiectului o stare sau o însușire", ci o propoziție subiectivă (*cum că s-ar fi aflînd o zînă*).

De asemenea nici predicatele *s-ar fi aflînd* și *n-a fost* nu se conformează definiției menționate, căci nu exprimă acțiunea, starea sau însușirea subiectului, ci existența.

În „Limbă romînă" la p. 198 se afirmă că predicatul *verbal* poate fi exprimat prin *verbe* la mod personal, *locuțiuni verbale*, *adverbe* sau locuțiuni adverbiale și interjecții.

În general denumirea categoriilor sintactice derivă de la numele părților de vorbire prin care sînt exprimate. Astfel există atribute adjectivale, substantivale, pronominale, adverbiale și verbale, după cum acestea constau, respectiv, din adjective, substantive, pronume, adverbe și verbe.

Ca atare, considerăm improprie denumirea de predicate *verbale* și pentru acelea care sînt redate prin *adverbe*, *interjecții* sau *locuțiuni* verbale, fiindcă se ignorează criteriul formal.

Pasajul în care se tratează acordul prin atracție este contradictoriu („Limba romînă" p. 201—202).

Pe de o parte se afirmă că „uneori predicatul nu se acordă cu subiectul lui, ci cu un alt cuvînt din propoziție", iar pe de altă parte se susține și se exemplifică acordul predicatului cu unul din elementele constitutive ale subiectului multiplu, atunci cînd acesta este așezat după predicat.

Incoerența ideilor din acest pasaj se explică prin reproducerea discontinuă a textului corespunzător din „Gramatica limbii romîne" (II, p. 80).

Dar nici Gramatica nu se dovedește suficient de orientată în problema acordului predicatului cu subiectul.

„Cînd verbul copulativ este mai aproape de numele predicativ decît de subiect, construcția e corectă: ***Obiectivul*** *principal al bugetelor țărilor imperialiste* ***sînt înarmările***" („Gramatica", II p. 80).

Propoziția menționată mai sus este într-adevăr corectă, fiindcă verbul copulativ se acordă cu subiectul respectiv, *înarmările*, care nu e nume predicativ, cum greșit se afirmă. În topică firească, construcția ar avea următorul aspect: ***Înarmările*** *sînt obiectivul principal al bugetelor țărilor imperialiste*. De altfel, dacă simplificăm propoziția și verbul copulativ se află între pretinsul subiect (*obiectivul*) și pretinsul nume predicativ (*înarmările*), el se acordă tot cu *înarmările*, adevăratul subiect: *Obiectivul* ***sînt*** ***înarmările*** sau ***Înarmările*** ***sînt*** ***obiectivul***.

„Spre deosebire de celelalte atribute substantivale, apoziția nu este subordonată termenului determinat, ci stă, din punct de vedere logic, pe același plan cu acesta" („Limba romînă", p. 207). „Gramatica limbii romîne" redă aceeași idee și mai precis: ... apoziția presupune o identitate între noțiunea pe care o exprimă ca și noțiunea exprimată de termenul determinat" (p. 17).

Cel puțin în cazul apozițiilor un rol de determinare și a celor cu rol de răstrîngere, sfera apoziției este subordonată față de a determinatului, după cum se poate constata din exemple culese chiar din lucrarea citată: „baba *Cireașa*, un cocon *anume Ștefan*, o cocoană *anume Catrina*, orice romîn, *vînător*" (p. 206—207).

„Atributul pronominal este atributul exprimat fie prin pronume propriu-zise, fie prin adjective de natură pronominală" („Limba romînă", p. 208).

Este o anomalie să se integreze atributele exprimate prin adjective pronominale în categoria atributelor pronominale. Atît considerente formale (acordul cu determinatul) cît și semantice (determinarea unui nume) pledează pentru înglobarea lor în categoria atributelor adjectivale.

„Prepoziția *pe* mai introduce complementul indirect care exprimă obiectul unui schimb:

Pe simbria dintr-un an
Facu-mi casă cu pridvan" („Gramatica limbii romîne", I, p. 369).

După părerea noastră, *pe simbria* îndeplinește funcția de complement circumstanțial instrumental, nu indirect (*îmi fac casă cu simbria... prin simbrie.. datorită simbriei*).

„Circumstanțialul concesiv poate fi exprimat:... b. printr-un substantiv, adjectiv, adverb, verb nepredicativ precedat de adverbul *chiar sau* de conjuncția *deși*:... *Gogu, deși încă neconsolat, credea că... nicăieri n-ar*

avea odihnă mai bună sufletul ei..." („Limba romînă" p. 223).

Acesta este singurul exemplu de complement circumstanţial concesiv exprimat printr-un verb şi constatăm că el este predicativ (*a consola*), dar la un mod nepersonal (*nepredicativ*, cum îl mai denumeşte opera citată, la p. 127).

La capitolul „Complementul", *străbătînd*, verb predicativ la mod nepersonal, este de asemenea interpretat ca verb nepredicativ (op cit. p. 213).

Problema se elucidează dacă se compară definiţia complementului direct din „Gramatica Academiei" („Complementul direct... determină un verb tranzitiv, la un *mod predicativ* sau *nepredicativ...*" p. 114) cu cea din *Limba romînă* („Complementul direct.. determină un *verb* tranzitiv (*predicativ* sau *nepredicativ*)..." p. 213).

Rădăcina erorii rezidă în confuzia pe care o face *Limba romînă* între noţiunile *mod nepredicativ* şi *verb nepredicativ.*

Cazul discutat mai sus demonstrează că inovaţiile din „Limba romînă" marchează uneori un regres faţă de „Gramatica limbii romîne".

„Raportul de coordonare se exprimă: a. prin conjuncţii... b. prin juxtapunere"... („Limba romînă", p. 225).

Prin urmare, noţiunea *juxtapunere* se subordonează faţă de noţiunea *coordonare*; juxtapunerea e o formă a coordonării.

Însă la p. 206, op. cit., se stabileşte alt raport între aceste noţiuni, de opoziţie: „Notă. Cîteodată unul şi acelaşi termen poate avea o serie întreagă de opoziţii, juxtapuse sau coordonate între ele".

Această inconsecvenţă există şi în „Gramatica limbii romîne", p. 94, 153, ca, de altfel, şi în „Limba romînă contemporană" de Iorgu Iordan, p. 522, 688..

„*Coordonarea* este raportul dintre două sau mai multe propoziţii de aceeaşi categorie, fie principale, fie subordonate de acelaşi fel şi depinzînd de aceeaşi regentă... b. propoziţii subordonate de acelaşi fel: *Era şi un sat pe lîngă bisericuţă, dar de n-ar fi fost o babă, **care ne-a dat** să bem apă dintr-o oală şi **care mi-a spus** că este moaşa satului, n-aş fi crezut în existenţa lui... Moş Gheorghe avea caî buni. Îi îndemna cu glas blînd şi simţeam **cum spintecam vîntul cu repeziciune, cum lăsam în urmă fîntîni, case singuratice, toate locurile cunoscute**, pe care acum, prin întunericul mişcător, nu le zăream*" („Limba romînă", p. 224).

Termenul *subordonate* e folosit impropriu, în loc de *secundare*. El indică o noţiune de relaţii şi nu poate fi opus lui *principale*, care exprimă o idee de sens.

Pe de altă parte, noţiunile *subordonat* şi *secundar* nu-s identice. Sfera propoziţiei secundare e mai largă, unele secundare funcţionînd uneori şi ca propoziţii supraordonate (regente). Chiar în frazele citate, majoritatea propoziţiilor secundare coordonate se află simultan în raport de subordonare şi de supraordonare. De exemplu, propoziţia secundară atributivă, subordonată, *care ne-a dat* este regentă faţă de propoziţia secundară completivă dreaptă *să bem apă dintr-o oală*, subordonata sa.

Într-o situaţie analogă se află propoziţiile: *care mi-a spus şi cum lăsam în urmă fîntîni, case singuratice, toate locurile cunoscute.*

Fluctuaţia terminologiei gramaticale are consecinţe şi mai grave. De exemplu, noţiunile *coordonat şi subordonat* se întrebuinţează cu sensuri variate. Astfel, în „Gramatica limbii romîne", II, p. 203, expresia *propoziţie coordonată* are înţelesul de *propoziţie principală* („Un tip de aparentă propoziţie finală, în realitate propoziţie coordonată...") iar la p. 152, *coordonate* înseamnă „raportul dintre două sau mai multe propoziţii de aceeaşi categorie, fie principale, fie subordonate de acelaşi fel..."

Din paragraful 358 al Gramaticii, vol. II, p. 203, ar rezulta, dacă termenul *coordonat* ar fi luat în sensul său consacrat (cum procedează însăşi „gramatica", II p. 152, ca şi „Limba romînă", la p. 224), că nu există propoziţii finale coordonate, ceea ce n-ar fi just.

Dăm un exemplu de propoziţii finale coordonate:

„... *c-a pornit flămîndă gloată,*
Să sloboadă omul de sub jug
Şi să strice blestematul nemeşug"

Un exemplu şi mai elocvent de acest fel găsim în revista „Limba romînă", VI, 1, 1957, p. 98, unde se răspunde unui cititor nedumerit că, în general, este discutabilă existenţa unei categorii de propoziţii cauzale coordonate, iar doi specialişti în materie au ajuns la concluzia netă că „nu există decît propoziţii cauzale subordonate".

Construcţia următoare, în care figurează propoziţii cauzale coordonate, dezminte afirmaţia „consultaţiei": ***„Şi fiindcă era toamnă şi strugurii se copeseră*** şi ***timpul era frumos,*** *părintele Tanda a grăit zîmbind...*" (Slavici).

„Verbul *a fi*, modul indicativ, prezent... *sîntém*, (*sîntem*), *sînteţi* (*sînteţi*) („Gramatica limbii romîne", p. 260 şi „Limba romînă", p. 131).

Prin urmare, „Gramatica" acordă prioritate formelor cu accentul pe silaba ultimă (sîntém, sîntéţi), pe care „Limba romînă" le situează pe acelaşi plan cu cele accentuate pe silaba penultimă (sîntem, sînteţi).

„Dicţionarul ortoepic" (p. 69) recomandă exclusiv formele *sîntem, sînteţi*, se deosebire, de „Micul dicţionar ortografic" (ediţia a II-a, p. 104), unde figurează numai *sîntem, sînteţi*.

Dintre numeroasele divergenţe ale lucrărilor lingvistice ale Academiei R.P.R., mai enumerăm cîteva.

„Dicţionarul limbii romîne literare contemporane" (I, p. 505) şi „Micul dicţionar ortografic (ediţia a II-a, p. 89) recomandă forma *competinţă*, iar „Dicţionarul ortoepic" (p. 49), varianta *competenţă*; „Micul dicţionar ortografic" (p. 132) şi „Dicţionarul ortoepic" (p. 105): *piele* genitiv singular *pielii*, iar „Dicţionarul limbii romîne literare contemporane" (I, p. 321, 589): *piele*, genitiv singular *pieii*; „Gramatica limbii romîne" (I, p. 128, 130) şi „Dicţionarul ortoepic" (p. 118): *sentinelă*, iar „Micul dicţionar ortografic" (p. 143): *santinelă*; Micul dicţionar ortografic (p. 137): *profésor*, iar „Dicţionarul ortoepic" (p. 110): *profesór*; „Micul dicţionar ortografic" (p. 123): *mijlóc*, iar „Dicţionarul ortoepic" (p. 94): *mijloc*; „Micul dicţionar ortografic (p. 123): *mişină*, iar „Dicţionarul ortoepic" (p. 94): *mişină*; „Micul dicţionar ortografic" (p. 113): *întreprid*, iar „Dicţionarul ortoepic" (p. 18) şi „Dicţionarul limbii romîne literare contemporane" (II, p. 539): *întrepíd*; „Dicţionarul limbii romîne literare contemporane" (II. p. 419): *grîu, grîie*, iar „Dicţionarul ortoepic" (p. 75) *grîu*, pl. *grîuri*.

Fără să subestimăm elementele valabile din „Gramatica limbii romîne", superioară, în general, lucrărilor similare din trecut nu putem să nu ne manifestăm surprinderea pentru deficienţele pe care le conţine.

Studiul nostru n-a mai inclus şi obiecţiile celorlalţi critici, numeroase şi importante şi acelea.

După unii, sursa acestor insuficienţe ar rezida în lipsa experienţei de muncă în colectiv (I. Pătruţ, op. cit. p. 115) sau în efectivul relativ mare al redactorilor ei (D. Draşoveanu op. cit., p. 131).

Avînd în vedere faptul că multe soluţii juste din cercetările individuale ale redactorilor „Gramaticii limbii romîne" n-au fost adoptate în opera comună, şi noi vedem rădăcina scăderilor în primul rînd în practicarea defectuoasă a muncii în colecţiv.

Nevoia revizuirii primei ediţii a „Gramaticii limbii romîne" s-a resimţit curînd după apariţia ei. Deocamdată Academia R.P.R. a rezolvat în parte această problemă prin elaborarea unui nou tratat de gramatică, „Limba romînă", cu un conţinut mai simplu şi mai variat, destinat unui cerc mai larg de cititori, dar şi specialiştilor, pentru „corecturile şi precizările" pe care le aduce „Gramaticii limbii romîne". În multe cazuri lucrarea ulterioară rectifică realmente pe cea precedentă, dar la rîndul ei săvîrşeşte noi greşeli, adesea elementare[1]. Aceste erori şi lacune se reflectă şi în manualele didactice de gramatică.

În cuvîntul său introductiv, „Limba romînă" este recomandată elevilor şi profesorilor „ca auxiliar al manualului". Firește că şcoala valorifică lucrările lingvistice ale Academiei şi speră că viitoarele lor ediţii vor contribui în şi mai mare măsură la ridicarea nivelului ştiinţific al învăţămîntului.

GH. TRANDAFIR

[1] Vezi, de exemplu, pasajul referitor la persoana, numărul, modul şi timpul formelor verbale compuse, p. 129, definiţia complementului direct, *Gramatica limbii romîne*, II, p. 144, *Limba romînă*, p. 213, şi pe aceea a propoziţiei subiective, *Gramatica limbii romîne*, II, p. 174, *Limba romînă* p. 229.

GH. BULGĂR, SCRIITORI ROMÎNI DESPRE LIMBĂ ŞI STIL. Culegere de texte, introducere, note şi glosar. Bucureşti, Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, 1957, 327 p.

Apărută scurtă vreme după volumul de „Contribuţii la istoria limbii romîne literare în sec. al XIX-lea", culegerea de texte pe care Gh. Bulgăr a scos-o la lumină vine să ne încredinţeze că interesul pentru problemele limbii literare şi ale stilisticii este mereu prezent în rîndurile cercetătorilor. A devenit un obicei ca lucrările dedicate limbii scriitorilor să înceapă printr-un capitol în care să se consemneze opiniile autorilor studiaţi despre chestiunile fundamentale ale limbii romîne în epoca respectivă. De cele mai multe ori, prezentarea cuprinde în mod egal părerile importante alături de cele minore, fără să se ţină seama că în interiorul lucrărilor consacrate limbii unui scriitor pot avea loc numai opiniile care demonstrează acordul sau contrasensul dintre atitudinea teoretică a scriitorului şi realitatea lingvistică a operei sale Evoluţia uriaşă înregistrată de limba romînă de la 1800 încoace pretinde o cunoaştere adîncă a tuturor factorilor care au determinat-o. În această ordine, marile directive imprimate de creatorii de limbă poetică, precum şi de teoreticienii de valoare au o importanţă de prim rang. Paralel cu studierea aspectelor pe care le prezintă limba literară de-a lungul secolului trecut, e necesară o istorie a îndrumărilor majore, adesea contradictorii, pe care limba romînă le-a urmat sau la care a renunţat ca să primească înfăţişarea de astăzi. Culegerea de care ne ocupăm răspunde pentru întîia dată acestei necesităţi şi de aceea importanţa ei se cere subliniată.

Antologia cuprinde o selecţiune de texte din cei mai importanţi scriitori sau critici literari romîni, consemnînd opiniile importante cu privire la limba romînă literară. Faţă de proporţiile volmului, operaţia de triere a materialului e dificilă, întrucît pretinde nu numai spirit de discernămînt, dar şi capacitatea de a renunţa la o serie de texte care solicită, cu întemeiate drepturi, publicarea. Dacă avem în vedere ceea ce s-a inserat în prezentul volum, trebuie să recunoaştem că autorul a izbutit în majoritatea cazurilor să reţină lucrările fundamentale, din care a transcris fragmente semnificative. Orientarea sigură pe care autorul o dovedeşte în problemele limbii şi ale literaturii romîne l-a ferit, cu mici excepţii, să înregistreze texte de mîna a doua sau să omită vreuna din lucrările importante. Ţinem să remarcăm în mod special selecţiunile făcute din opera lui Eminescu şi a lui Heliade Rădulescu, precum şi reproducerea fragmentului din „Dascălul romînesc,"... a lui Budai-Deleanu, care trebuie să însemneze numai primul pas în punerea completă în lumină a activităţii filologice a scriitorului. Semnificativ pentru cunoaşterea orientării stilistice a lui Delavrancea este articolul „Verbul plastic romînesc...", a cărui reproducere este de asemenea binevenită. Examinarea fragmentelor selectate din opera fiecărui scriitor întăreşte impresia de ansamblu, recomandînd în chip elogios meritele lucrării.

Scriitorii au fost grupaţi în compartimente vaste, a căror enumerare e utilă pentru observaţiile pe care le vom face. Ele sînt următoarele I. *Epoca veche; traduceri şi scrieri religioase; cronicarii despre originea şi înrudirea limbii; II. Problemele limbii în centrul activităţii literare a Şcolii ardelene; III. Primii scriitori moderni despre căile dezvoltării limbii; IV. Generaţia paşoptistă şi dezvoltarea limbii; V. Epoca maeştrilor limbii literare contemporane; VI. Problemele limbii între cele două războaie mondiale; VII. Cultivarea limbii în zilele noastre.* Diviziunile notate mai sus sînt în măsură să ridice o serie de obiecţii. Principalul reproş pe care-l facem autorului este că n-a folosit un criteriu unitar în delimitarea epocilor. Titlul primului capitol (Epoca veche) ne face să credem că autorul va urma, în gruparea scriitorilor, marile diviziuni epocale ale literaturii romîne. Gruparea scriitorilor din Şcoala ardeleană într-un capitol aparte nu se poate face însă decît renunţîndu-se la criteriul care putea fi bănuit la început. Într-adevăr Şcoala ardeleană pare să fie redusă la un rol de tranziţie între literatura veche şi modernă, din moment ce reprezentanţilor

ei li se refuză dreptul de a figura printre scriitorii moderni (vezi titlul celui de-al III-lea capitol). Un alt număr de scriitori este inclus într-o categorie separată pe motivul apartenenței la o generație și a aderării la ideile pe care ea le-a promovat, în timp ce în partea a V-a scriitorii sînt alăturați după un criteriu valoric, acel al realizării artistice a limbii în operele lor. În sfîrșit, autorul scindează ultimii 40 de ani în două epoci, în funcție de evenimente politico-sociale. Delimitate în felul acesta, diviziunile nu corespund marilor directive pe care le-a cunoscut limba literară română în cursul ultimilor 150 de ani. De altfel, în numeroase cazuri încadrarea scriitorilor în grupele de mai sus nu se poate face fără a se trece peste unele particularități esențiale ale concepției lor. În acest sens, locul lui Budai-Deleanu surprinde, dacă ne gîndim că scriitorul este un adept convins al concepțiilor Școlii ardelene, pe care le susține, cu unele interpretări originale, în întreaga lui operă filologică. Desprinderea arbitrară a Școlii ardelene din întregul ansamblu al literaturii române moderne l-a obligat pe autor să-l rupă pe întîiul nostru scriitor într-adevăr modern din unitatea organică în care-și are locul. E greu de asemenea să situăm în aceeași categorie pe Ienăchiță Văcărescu și pe Timotei Cipariu, și aceasta nu numai pentru că trecerea celui de-al doilea în rîndul primilor noștri scriitori este forțată. Ienăchiță Văcărescu este anterior Școlii ardelene în cea ce privește vederile sale lingvistice, în timp ce Timotei Cipariu aparține posterității acestei școli. Nu mai puțin riscantă ni se pare apropierea dintre Heliade și Kogălniceanu (incluși în categoria scriitorilor pașoptiști), ale căror opinii despre limbă și literatură s-au ciocnit de atîtea ori. În general, avem impresia că autorul a căutat să identifice anumite epoci din istoria literaturii române cu unele tendințe importante în efortul de a constitui româna literară modernă sau chiar cu momentele de înaltă sinteză artistică a limbii. Coincidența dintre aceste planuri reușește însă numai în parte. Nu o dată autorul este obligat să suporte tirania criteriului cronologic și să facă încadrări care nu merg (Pann e considerat pașoptist în ceea ce privește părerile sale despre limbă) sau să se sustragă aceluiași criteriu, plasînd arbitrar scriitorii în unele epoci (Codru Drăgușanu printre întîii noștri scriitori moderni).

Nu ne declarăm de acord cu autorul nici cînd reproduce fragmente nesemnificative din operele literare ale scriitorilor, numai pentru a nu lăsa nepomenite cîteva nume sonore. În locul fragmentelor din Moș Ion Roată și Cuza Vodă sau a poeziei lui Vlahuță, care nu ilustrează aproape de loc concepțiile autorilor, trebuiau incluși neapărat în antologie Paul Iorgovici, Ion Ghica și Gheorghe Barițiu care a jucat un rol excepțional, mai ales prin „Foaia pentru minte...", în unificarea limbii literare române.

Culegerea este precedată de un studiu introductiv. Dacă putem să reproșăm autorului că s-a lăsat uneori furat de generalități, exprimate în formule vagi, trebuie în schimb să-i lăudăm remarcabilul spirit de sinteză care l-a călăuzit în redactarea lucrării. Scriind această introducere, autorul și-a asumat fără îndoială o răspundere mult mai mare decît aceea pe care a simțit-o atunci cînd a înmănunchiat textele antologiei. Avem a face cu prima încercare de a surprinde evoluția estetică a limbii române, cu principalele probleme adiacente, de la origini și pînă în zilele noastre. Este unul din meritele lucrării, dar cu siguranță nu cel de frunte. Autorul a reușit să surprindă liniile mari pe care au evoluat concepțiile despre limbă ale oamenilor de litere, notînd în același timp progresul real pe care l-a dus aplicarea îndrumărilor teoretice. Dacă distribuirea textelor din antologie s-a făcut după criterii capricioase, care au creat o serie de inadvertențe, discutarea opiniilor scriitorilor este judicios și competent făcută. În cursul lucrării autorul dovedește pasiune pentru problemele dezbătute. I-am reproșa însă că pe alocuri se lasă condus prea mult de entuziasm, ceea ce n-ar fi rău dacă afirmațiile făcute ar rezista controlului critic. Autorul vorbește cu căldură despre apariția primelor noastre texte tipărite în care vede, cu prea multă bunăvoință, primele încercări de a șlefui limba, de a da nuanță expresivă, stilistică exprimărilor (p. 4—5). Fără a scădea cu nimic din meritele reale ale lui Coresi și celorlalți tipografi, ni se pare exagerat să situăm atît de departe primele sclipiri de conștiință artistică din literatura noastră. Înlo-

cuirea lui *gini, feleleat, fuglu, opu iaste* prin *năroade, răspunsu, legătură, trebuință este* nu pornește de la o tendință de a se elimina regionalismele[1]. Oare putem vorbi de regionalisme într-o epocă în care limba romînă literară nu era încă formată? Se poate vorbi cel mult, dacă admitem una din ipotezele emise despre limba tipăriturilor coresiene, de înlocuirea elementelor maramureșene din textele rotacizante prin cuvinte răspîndite în regiunea Tîrgoviște-Brașov. Chiar în acest caz, *gintu* și *opu iaste* nu erau forme cunoscute într-o parte a țării, ci termeni învechiți, care dispăreau din limbă. Oricum, rațiunea care a dus la adaptarea unor termeni noi în cărțile coresiene nu a fost una de ordin stilistic, după cum afirmația că stilul aceloraşi texte este „curgător, frumos" se cere demonstrată, dacă acest lucru e cu putință. Nu putem afirma împreună cu autorul (p. 10) că răspîndirea cărților populare (Esopia, Alexandria, Halima) i-a făcut pe autori„ să valorifice mai intens tezaurul nostru folcloric, atît de original". S-ar părea din această afirmație că autorul consideră temele romanelor populare drept specifice folclorului romînesc, ceea ce nu se poate susține. Se observă în general că autorul stăruie cu predilecție asupra părților luminoase din activitatea scriitorilor și neglijează să noteze umbrele sau le prezintă în nuanțe atenuate. Se notează de pildă acceptarea neologismelor latine de către Miron Costin și Dimitrie Cantemir, dar nu se amintește despre sintaxa torturată a scrierilor lor, care se datorește imitării fără discernămînt a sintezei latinești. Alteori se exagerează erorile și se subestimează meritele. „Mai greu e să alegem pasaje ilustrative, valabile azi, din opera istorică și filologică a învățaților Școlii ardelene. Erudiția și patriotismul lor ne-au dăruit de fapt nu opere literare propriu-zise, ci cărți științifice de bogată documentare..." Tocmai aceste cărți științifice, și mult mai puțin operele literare, interesează într-un studiu ca al lui Gh. Bulgăr și din ele (mai ales din scrierile lui Maior) se pot extrage multe lucruri interesante și în bună parte valabile și astăzi. Am fi dorit de asemenea să i se acorde lui Heliade Rădulescu importanța excepțională pe care o are în dezvoltarea limbii romîne literare. Directivele pe care le-a imprimat dezvoltării limbii literare în perioada dinainte 1841 se cereau analizate pe larg, deoarece pe baza lor s-a dezvoltat, în linii mari, romîna literară modernă.

Apariția Culegerii „Scriitorii romîni despre limbă și stil" ridică problema editării unei antologii mai largi care „să cuprindă... aproximativ toate opiniile scriitorilor despre limbă și stil" (p. 40). Se impune apoi redactarea unui studiu de proporții care să stabilească toate îndrumările teoretice prezente în opera scriitorilor romîni. Pentru aceasta vor trebui stabilite în primul rînd directivele principale care au determinat dezvoltarea limbii literare contemporane. E necesar de aceea să se pună la contribuție o serie de scriitori de mai mică importanță, ale căror opere conțin însă însemnate precizări în această direcție. Va trebui să se insiste de asemenea cu îndrăzneală asupra îndrumărilor care s-au dovedit mai tîrziu eronate, pentru că evoluția concepțiilor despre limbă nu poate fi înțeleasă decît insistîndu-se în mod egal asupra consonanțelor și a contradicțiilor, a înaintărilor și a stagnărilor succesive.

Dîndu-ne introducerea și culegerea de care ne-am ocupat, Gh. Bulgăr a schițat primul pas către aceste lucrări, pe care credem că nu va întîrzia să le scoată la lumină.

I. GHEȚIE

[2] *Fuglu* nu însemnează *legătură*, ci *prizonier* (magh. *fogoly* „idem").v. *Dicționarul Academiei*, tom. II, p. 186.

NOTE BIBLIOGRAFICE

Revista de folclor, an. I, nr. 1—2, 1956, 386 p.

Apariția, la începutul anului 1957, a Revistei de folclor este un fapt îmbucurător și o dovadă a multiplelor preocupări pe care le au astăzi folcloriștii. Scoasă de Institutul de folclor și sprijinită de Ministerul Învățămîntului și Culturii, revista deschide perspective

noi cercetătorilor și amatorilor de folclor. Scopul revistei este exprimat clar de Sabin V. Drăgoi în „Cuvînt înainte": „Scopul revistei este afirmarea tinerei noastre școli folclorice, informarea cititorilor asupra rezultatelor muncii noastre, dezbaterea problemelor ce preocupă pe folcloriștii noștri și pe cei din străinătate, informarea celor de la noi asupra stărilor de peste hotare în acest domeniu" (p. 8).

Deși revista este publicată de Institutul de folclor, „sub îngrijirea și răspunderea" acestuia, paginile ei sînt larg deschise tuturor acelora care vor să-și publice studiile și să-și exprime convingerile: „noi înțelegem ca ea să fie a tuturor oamenilor de știință din domeniul folclorului care au de spus ceva de interes general, ce poate duce înainte strădaniile noastre... Paginile revistei noastre sînt deschise tuturor specialiștilor, atît din țară cît și din străinătate, în scopul de a cimenta și întări colaborarea cu toate popoarele, atît de necesară și folositoare în domeniul științei. Lupta cinstită de opinii va găsi în paginile revistei noastre loc de frunte. Singura condiție a acceptării lor va fi, permanent, criteriul științific" (p. 8).

Fiind precizate astfel poziția și orientarea revistei, nu ne îndoim că scopul propus va fi atins în întregime.

Problemele tratate în numerele 1—2 sînt foarte variate: studii, materiale culese pe teren, articole de istorie a folclorului, informații asupra mișcării folcloristice din țară și străinătate, recenzii și o bogată bibliografie.

Studiile și materialele culese din diferite regiuni ale țării, care ocupă mai mult de jumătate din volumul revistei, tratează probleme din toate ramurile folclorului: literatură, muzică, coregrafie. Astfel, Ovidiu Bîrlea, în articolul „Cercetarea prozei populare epice", împărtășește cititorilor constatările și metodele folosite pentru strîngerea unor materiale. La sfîrșit reproduce un basm cules din comuna Fundul-Moldovei, regiunea Cîmpulung. Ca și celelalte materiale culese de pe teren, basmul este precedat de informații asupra povestitorului și este transcris cu semnele grafice specifice pentru redarea caracteristicilor fonetice. Nu numai specialiștii, ci și culegătorii amatori pot găsi sugestii utile.

Tot atît de sugestive și interesante sînt studiile: „Cîteva considerațiuni asupra ritmului și notațiilor melodiilor de joc românești" de Pascal Bentoiu și „Despre notarea dansului popular românesc" de Vera Proca, în care recomandațiile și precizările tehnice sînt amplu dezvoltate și exemplificate, putînd să servească drept călăuză cercetătorilor în aceste domenii. Ambele studii abundă în exemplificări, fotografii și descrieri ale tehnicii pe care trebuie s-o stăpînească acei care se dedică unor cercetări de natura aceasta. Deși studiile sînt de strictă specialitate, ele pot fi de folos și amatorilor de folclor, dirijorilor de coruri, conducătorilor de echipe de dansuri, directorilor căminelor culturale, învățătorilor și multora dintre profesorii de limba română.

Amplu și documentat, cu numeroase exemplificări, este studiul lui Gh. Ciobanu „Despre factorii care înlesnesc evoluția muzicii populare". În acest studiu, autorul examinează pe fiecare din cei 5 factori care contribuie la evoluția creației muzicii populare: 1) contactul cu muzica altor popoare; 2) contactul cu creația muzicală cultă; 3) întrepătrunderea diferitelor stiluri regionale; 4) variația; 5) contaminarea.

Bine ales a fost studiul „Problemele și perspectivele folcloristicii noastre" de Mihai Pop. Plasat în primele pagini ale revistei, articolul informează pe cititorii mai puțini familiarizați cu problemele de folclor asupra preocupărilor folcloriștilor noștri după anul 1900 și face cîteva precizări în ceea ce privește poziția și orientarea cercetătorilor de astăzi în acest domeniu atît de vast; apoi cercetează etapele mari ale dezvoltării organizatorice ale folcloristicii noastre în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Interesante sînt și materialele publicate în acest volum: „Cîntece și jocuri de nuntă" din ținutul Pădurenilor, regiunea Hunedoara" de Mariana Rodan Kahane și „Folclorul coregrafic din Sibiel" de Em. Balaci și A. Bucșan. Amănuntele date asupra notației, ritmului, împrejurărilor în care se cîntă sau se joacă etc. dovedesc o metodă riguroasă de cercetare.

În afară de studiile și materialele amintite, interesante sînt și articolele „Din istoria folclorului și folcloristicii" printre care citățm: „Samuil Micu-Clein" de I. Mușlea, „Dr.M.

Gaster folclorist" de J. Byck, „Bela Bartok și folclorul romînesc" de Tiberiu Alexandru etc.

Dintre recenzii remarcăm în special pe a lui Ovidiu Bîrlea la volumul „Balade populare" (p. 329—335), în care sînt făcute observații critice asupra procedeelor neștiințifice după care a fost redată rostirea dialectală a unor cuvinte.

Extrem de valoroasă este „Bibliografia folclorului romînesc pe anii 1944—1950" de Ion Mușlea (p. 345—383). Exemplul Revistei de folclor ar putea fi urmat și de alte reviste de specialitate, care se mulțumesc, la „bibliografie", să dea numai cîteva titluri de opere. Publicarea unei bibliografii complete pe o perioadă determinată poate fi de mare folos cercetătorilor care ar economisi atîta timp irosit cu întocmirea bibliografiei necesare informării lor.

Dorind să informeze și pe folcloriștii din străinătate despre realizările din țara noastră în acest domeniu, revista publică rezumate în limbile rusă și engleză ale tuturor articolelor.

Revista este tipărită în condiții tehnice optime și este redactată destul de îngrijit. Cu toate acestea s-au strecurat multe greșeli de exprimare și de ortografie care ar putea fi evitate în numerele următoare. Astfel, în nota 1, p. 109 găsim : „Comunicarea... întregită ulterior cu cîteva dintre note". *Dintre* n-are nici o rațiune înainte de note. La p. 114, citim : „În timpul înregistrării, un culegător nota cuvintele mai rare din lexicul bucății, pe care le *explica* la sfîrșit *povestitorul* și *asistența*..." (sublinierea noastră) „Introducînd între predicat și subiect complinirea „la sfîrșit", autorul a pierdut din vedere că subiectul este multiplu și a făcut acordul numai cu primul subiect — „explica", în loc de „explicau".

În studiul „Cercetarea prozei populare epice" (p. 109 și urm.) remarcăm o supărătoare inconsecvență în ceea ce privește concordanța timpurilor.

În ceea ce privește ortografia, deși autorii au respectat în general ortografia în vigoare, s-au strecurat unele greșeli : „aceiași pagină" (p. 333), „grije" (p. 9), „noembrie" (p. 9) „acelaș" (p. 293), „dealungul" (p. 294), „adaogă" (p. 296, 329) în loc de : *aceeași pagină, grijă, noiembrie, același, de-a lungul, adaugă.*

Oarecare ezitare se observă și în ceea ce privește scrierea cu majuscule. Întîlnim frecvent „Institutul de Folclor", dar și „Institutul de folclor (p. 3, 299 etc.), „Balade Populare" (p. 3) dar și Balade populare" (p. 329). Cum normele ortografice sînt clare în această privință (Mic. dicț. ort., ed. II, 1954, p. 53), numai primul cuvînt se scrie cu majusculă, celelalte se scriu cu inițială mică — deci : Institutul de folclor, Balade populare etc.

În general ne-am mulțumit cu o prezentare a problemelor dezbătute în paginile revistei, animați de dorința de a informa pe cititorii revistei „Limba romînă" de apariția și conținutul primelor numere ale Revistei de folclor. Lăsăm specialiștilor sarcina de a pătrunde în miezul problemelor și de a face observațiile cuvenite.

I. POPESCU

Voprosî iazîcoznaniia nr. 1, 1957, 98 p.

Cititorii consecvenți ai revistei Institutului de lingvistică de la Moscova au așteptat cu nerăbdare apariția primului număr pe anul 1957 al acestei reviste. Planul tematic pentru acest an prevestea o mai mare varietate tematică și interes sporit pentru problemele lingvisticii contemporane.

Dacă articolele publicate în 1956 discutau problemele structuralismului lingvistic sub aspectul valorii acestui curent (vezi Saumian : „Despre esența lingvisticii structurale", Voprosî... nr. 5, 1956) sau recunoșteau utilitatea și necesitatea analizei structurale în prelucrarea lingvistică a problemelor de teoria traducerilor (rubrica *Experiențele traducerii mecanice*), primul număr pe acest an prezintă contribuția valoroasă a lingviștilor sovietici și străini la elucidarea unor probleme noi de lingvistică.

Articolul Orlovei despre tipurile de întrebuințare a africatelor în limba rusă este o contribuție valoroasă la studiul dialectologiei

ruse. De asemenea interesant este articolul lui Scerbak despre exprimarea valorilor gramaticale în limbile turcice.

Remarcabilă prin conținutul său, ne pare rubrica *Discuții*, la care se publică articolul lingvistului sîrb F. Mikuș, dedicat problemelor lingvisticii structurale și sintagmaticii ca și articolul lui M. I. Steblin-Kamenski, care cere o discuție liberă și deschisă pe temele lingvisticii, discuție care să nu fie închisă prin „instalarea unei dogme noi despre structuralism". La aceeași rubrică apare articolul interesant, însă nu destul de clar în concepția sa fundamentală, „Gîndirea verbală și analiza ei", semnat de G. P. Scedroviţki.

Articolul lingvistului sîrb ne introduce în problematica lucrărilor teoretice de lingvistică generală prin discutarea raportului *semn de limbă* : *semn de vorbire* privit prin prisma raportului saussureian l i m b ă : v o r b i r e. Corelația lor, autorul o vede pe plan funcțional (p. 28). Fără a intra în amănunte, subliniem caracterul discutabil al unora din tezele lui Mikuș: „Aceste descrieri (sintagmatice) se vor efectua pe baza unor scheme unice elaborate ca rezultat al determinării tipurilor sintagmatice universale" (p. 23), ceea ce ar însemna negarea specificului limbii, acceptarea generalizării teoriei behavioriste a lui Bloomfield despre însușirile generale ale limbii. Stadiul actual de dezvoltare al științei lingvistice nu permite acceptarea unei astfel de teorii.

Partea poate cea mai interesantă și mai valoroasă a articolului lui Steblin-Kamenski „Cîteva observații despre structuralism" este precizarea faptului că „Structuralismul este un curent în lingvistică și nu un sistem filozofic" (p. 35). După o sumară expunere a principalului material cu privire la aplicarea teoriei lui F. de Saussure în diferitele domenii ale lingvisticii și a unora din corectivele aduse cu timpul acestei teorii, autorul articolului analizează posibilitățile ei de dezvoltare. O atenție deosebită merită atitudinea pozitivă a lingvistului de la Leningrad față de analiza matematică a faptelor de limbă; el arată că structura gramaticală este sistem, iar teoria sistemelor este studiată de matematică. Silogismul are nevoie de o corectare : sisteme ca cel gramatical încă nu au fost suficient studiate matematic și studiul lor actual necesită precizări și explicații.

Raportul dintre limbă și gîndire este problema centrală a articolului lui Scedroviţki. Autorul în loc să pornească de la o concepție clară despre limbă și gîndire, își construiește întreaga lucrare pe indiscutabilul postulat „ca gîndire vom socoti doar acele forme ale reflectării care se exprimă în limbă, iar ca limbă toate și numai acele sisteme de semnalizare care servesc exprimării gîndurilor" (p. 57). De aici prin înlocuirea terminologiei clare a înțelegerii materialiste a semnului prin „înțelegerea substanțială a naturii sensului semnului" (p. 59) se ajunge la ideea că „gîndirea este nu o formație substanțială și nu însușire a vreunei substanțe, ci o corelație deosebită, ale cărei elemente sînt semnele lingvistice". (p. 65). Astfel se ajunge la negarea teoriei materialiste a primordialității materiei, la negarea teoriei reflectării.

Autorul de la Moscova ajunge în acest fel să conchidă ca și alți lingviști posibilitatea „construirii teoriei s i s t e m u l u i r a ț i o n a l d e l i m b ă cel mai potrivit proceselor reflectării și comunicării" (p. 68). Aceeași „limbă universală" !

O interesantă expunere a problemelor lingvistice ale traducerii mecanice ne este prezentată la rubrica *Experiențele traducerii mecanice* sub forma analizei celor mai recente lucrări din străinătate, consacrate acestor chestiuni.

La alte rubrici se publică valoroase materiale și informații relativ la cele mai diferite domenii de activitate lingvistică.

În încheiere ținem să subliniem atitudinea creatoare ce se manifestă în paginile acestui număr al revistei lingviștilor sovietici, discutarea liberă de orice dogmatism a problemelor teoretice de lingvistică. Cîteva exagerări inerente unei astfel de discuții nu scad valoarea ei. (O astfel de exagerare este, de exemplu, negarea valorii gramaticii tradiționale). Credem că această atitudine creatoare se va păstra și în numerele viitoare în interesul dezvoltării continue a lingvisticii.

PAUL SCHWEIGER

EUGENIO COSERIU, **La geografía lingüística.** Extras din „Revista de la Facultad de Humanidades y Ciencias", Montevideo, nr. 14, 1956, p. 29—69.

Lucrarea lui E. Coseriu prezintă, într-un număr redus de pagini, istoricul dezvoltării și caracteristicile geografiei lingvistice.

În primul capitol (Geografia și lingvistica) autorul explică cele două valori pe care le are termenul *geografie lingvistică* și anume sensul „tehnic" (o metodă dialectologică și comparativă care presupune înregistrarea, pe hărți speciale, a unui număr de forme lingvistice) și sensul „netehnic" (parte a geografiei care se ocupă cu răspîndirea limbilor).

În capitolul următor, Coseriu se ocupă îndeaproape de sensul tehnic al termenului în discuție. Se arată că geografia lingvistică este o geografie „internă" a limbilor care cercetează răspîndirea și repartizarea în spațiu a diferitelor fenomene lingvistice din una sau mai multe limbi. Metoda are caracter geografic (se vorbește despre fapte răspîndite geografic), dar principiile și scopurile ei sînt dialectologice. Din această cauză unii lingviști au crezut că este mai bine să folosească termenul de „lingvistică geografică".

Metoda geografiei lingvistice, datorită caracteristicilor pe care le are, relevă legătura dintre istoria limbii și factorii geografici. Cu ajutorul acestei metode urmărim modul în care pornesc și se răspîndesc inovațiile; acestea au anumite centre și se extind în anumite limite: rîuri, munți, frontiere politice etc. Pornind de la constatarea că zonele izolate și cele laterale păstrează mai bine formele lingvistice vechi, geografia lingvistică ajută și la stabilirea cronologiei relative a acestor forme.

Capitolul următor, o introducere la capitolul al IV-lea, tratează despre geografia lingvistică înainte de Gilliéron.

Capitolul în care autorul se ocupă de „Atlasul lingvistic francez" și de dezvoltarea metodei de cartografiere a faptelor lingvistice este o foarte bună prezentare a atlaselor lingvistice apărute pînă în zilele noastre [1].

Prezintă interes felul în care este scoasă în evidență deosebirea dintre neogramatici și geografia lingvistică în problema limitelor dialectale și a legilor fonetice. Metoda geografiei lingvistice a permis să se observe că între diferitele izoglose nu există coincidențe. De aici însă s-a ajuns în mod greșit la părerea că nu există limite dialectale și că „legile fonetice" se aplică în mod arbitrar și haotic. Însă, în fond, arată Coseriu părerea celor care afirmă că nu există limite dialectale nu se deosebește prea mult de punctul de vedere al celor care susțin existența unor asemenea limite. A nega existența limitelor dialectale înseamnă, implicit, a recunoaște că asemenea limite „*ar trebui*" să existe. Înseamnă a vedea în noțiunea de dialect ceva concret, existent „în sine", înainte și independent de feluritele cercetări lingvistice întreprinse asupra lui.

Dialectele se stabilesc pe baza varietății vorbirii. Diferitele izoglose care se iau în considerare la stabilirea limitelor dialectale nu au aceeași valoare. Din lucrarea lui Coseriu nu rezultă însă destul de clar de ce o izoglosă care cuprinde un teritoriu mai mare este mai importantă decît una care cuprinde un teritoriu mai mic. Credem că la stabilirea limitelor dialectale trebuie să se ia considerare în primul primul rînd, izoglosele care arată răspîndirea unui fenomen fonetic sau morfologic (deci un fenomen care se repetă în mai multe cazuri decît o izoglosă care reprezintă un singur fenomen—de obicei lexical).

Coseriu are o concepție asemănătoare și în privința legilor fonetice, atunci cînd susține că punctul de vedere al neogramaticilor nu diferă prea mult de cel al geografiei lingvistice. Geografia lingvistică se deosebește numai prin aceea că în lumina ei faptele devin mai complexe: ea arată cum schimbările fonetice se răspîndesc prin cuvintele care circulă de la individ la individ,

[1] Socotim util să corectăm unele afirmații în legătură cu „Atlasul lingvistic romîn". Întreruperea temporară a publicării materialului cules pentru ALR a luat sfîrșit și, din 1956, a început să apară materialul cules pentru ALR II de acad. E. Petrovici. Pînă acum au apărut două volume mari care totalizează un număr de 622 hărți și un volum din ALRM II cu 404 hărți. Pentru informații suplimentare, v. recenzia lui D. Macrea, „*Limba română*", 1956, 3, p. 80—83 (despre vol. I) și recenzia noastră la toate trei volumele, în „*Studii și cercetări lingvistice*", VIII (1957), 1, p. 101—112.

ceea ce înseamnă că faptele de limbă nu sînt fenomene fizice (nu se schimbă simultan), ci fenomene sociale și culturale.

În capitolul următor, care tratează despre opera lui Gilliéron, Coseriu dovedește aceeași atitudine de conciliere între neogramatici și doctrina lingvisticii geografice. Geografia lingvistică nu modifică ceea ce neogramaticii au verificat ca „fapt" istoric, ci dă o nouă viziune asupra acestuia contribuind astfel la modificarea interpretării lor. Prin aceasta, geografia lingvistică ajută în mare măsură la constituirea unei concepții istorice a „limbii". Noua metodă a arătat că limba nu există în afară de vorbire, de activitatea lingvistică concretă; altfel spus, ea a dovedit că în vorbire nu domină regularitatea mecanică, ci există lupte între formele vechi și cele noi, zone intermediare, focare de rezistență la inovații etc. Gilliéron a arătat de asemenea că fiecare inovație are o origine individuală. Pornind de la acest punct de vedere, geografia lingvistică este împotriva concepției după care etimologia ar trebui să fie o simplă ecuație fonetică, care nu ia în considerație și istoria cuvintelor.

În lucrarea lui Coseriu există și un capitol consacrat neolingvisticii lui Bartoli. Autorul pornește de la observația că interesul lui Bartoli nu se concentrează în mecanismul expresiei individuale (ca la Gilliéron), ci în momentul cultural, în *limbă*, ca entitate istorică. Bartoli pornește de la principiul că între o schimbare lexicală sau gramaticală și una fonetică nu există diferențe esențiale și de aceea cauza schimbării trebuie căutată în imitarea vorbitorilor cu prestigiu mai mare.

Metoda lui Bartoli, care se rezumă de fapt la *normele ariilor*, este importantă fiindcă a făcut să se înțeleagă un principiu fundamental pentru istoria limbilor și anume acela după care două sau mai multe fenomene echivalente, în dialecte sau limbi din același grup, pot să provină din epoci diferite și să nu continuie forme la fel de vechi, chiar dacă nu se trag dintr-o „limbă-bază". Coseriu recomandă însă o aplicare mai atentă a acestei metode în așa fel încît să se aibă în vedere o seamă de fapte: a) existența variantelor stilistice nu poate fi lămurită nici de geografia lingvistică, nici de normele ariilor; b) trebuie să ne gîndim la contactele directe dintre zonele laterale (de ex. Spania și sudul Italiei); c) trebuie să se țină seamă și de regresiuni, fiindcă o zonă inovatoare poate fi influențată de o zonă arhaică; d) în cazul cînd normele ariilor se aplică la epoci diferite, din care nu avem documente, trebuie să acceptăm, cu limitări, numai norma ariei laterale. În încheierea celor spuse despre Bartoli, Coseriu subliniază că imitarea vorbitorilor cu prestigiu mai mare explică numai răspîndirea schimbărilor lingvistice și nu inovația ca atare.

Ultimul capitol este consacrat analizării meritelor și limitelor pe care le are geografia lingvistică. Se observă, și de această dată, concepția eclectică a lui Coseriu care caută mereu să stabilească anumite legături și asemănări între păreri care sînt oarecum depărtate între ele: concepția neogramatică și geografia lingvistică. Încercările lui Coseriu sînt făcute însă de pe poziția geografiei lingvistice. Este ilustrativă din acest punct de vedere fraza cu care se termină lucrarea analizată: „Nu trebuie să cădem în greșeala de a considera geografia lingvistică identică cu *toată* lingvistica, drept o lingvistică nouă care se substituie lingvisticii vechi, eliminînd-o total. Geografia lingvistică nu este o nouă lingvistică cum cred unii, ci numai o *nouă metodă* a lingvisticii. Geografia lingvistică își are rădăcinile în ideile și concepția autorului și coexistă cu alte metode, la fel de valoroase; nu se opune lingvisticii anterioare, ci se încadrează în ea și o modifică, în parte, și numai în acest mod devine superioară".

Prin acest fel obiectiv de a privi limitele și meritele geografiei lingvistice, lucrarea lui E. Coseriu constituie un ajutor foarte prețios pentru cunoașterea principiilor fundamentale ale lingvisticii geografice.

MARIUS SALA

NOTE

TRANSCRIEREA NUMIRILOR GEOGRAFICE STRĂINE ÎN TEXT ROMÎNESC

DE

C. M. ŞTEFĂNESCU

Scrierea numirilor geografice — ca şi a celorlalte nume proprii — străine în text romînesc a pus în încurcătură şi a creat totdeauna dificultăţi majorităţii geografilor, istoricilor şi publiciştilor. Cauza este faptul că nici unul din forurile competente — vechea Academie, fosta Societate de geografie, facultăţile de geografie — n-a stabilit norme de transcriere.

De cele mai multe ori, pentru numirile din limbile care folosesc alfabetul latin se păstra ortografia limbilor respective, în afară de numirile tradiţionale, cu formă romînească (Londra, Viena etc.). Excepţiile au fost puţine. Aşa, spre exemplu, deseori, mai ales în timpul primului război mondial şi cîţiva ani după aceea, se întîlnea, parţial adaptată la ortografia romînească, grafia Duncherc pentru Dunkerque.

Pentru numirile din limbile care întrebuinţează alt alfabet decît cel latin sau alte sisteme de scriere — mai ales pentru numirile asiatice şi africane — nu exista nici o normă. Ele apăreau în lucrările romîneşti aşa cum le întîlniseră autorii în diferite lucrări străine, neglijîndu-se faptul că aceste numiri erau transcrise după sistemul limbii în care era redactată lucrarea respectivă. Alţii au intervenit greşit, stîngaci, creînd deseori confuzii; astfel s-a întrebuinţat forma greşită *Cuveit* sau *Coveit* în loc de *Coueit*, sau *Saravac*, în loc de *Sarauac* etc.

Din cauză că numirile erau reproduse ca atare din literatura de specialitate engleză, franceză, germană etc., se întîmpla să se folosească una şi aceeaşi numire scrisă în mai multe feluri. Aşa, de pildă, pentru *Sicocu* întîlnim variantele ortografice: Shikoku (engl.), Chikokou (fr.), Schikoku (germ.), Scicocu (ital.), Xicoco (portug.); pentru numirea *Şanhai*: Shanghai (engl.), Changhaï (fr.), Schanghai (germ.), Scianghai (ital.), Şanhai (rus.); numirea *Cifu* se transcria Cheefoo (engl.), Tchifou (fr.), Tschifu (germ.), Cifu (ital.); numirea *Maisur* se grafia Mysore (engl.), Maïssour (fr.), Mais(s)ur (germ., ital.); numirea *Iemen* se găsea sub formele Yemen (engl.), Yemen (fr.), Jemen (germ.), Iemen (ital.); *Chenia* se putea întîlni sub formele Kenya (engl., fr.) Kenia (germ.), Chenia (ital.); numirea *Figi* se întîlnea sub formele Fiji (engl.), Fidji (fr.), Fidschi (germ.) Figi (ital.); numirea *Singapur*: Singapore (engl.), Singapour (fr.), Singapur (germ., ital., span.) etc.

Se ajungea uneori la situaţia de a nu se recunoaşte unele numiri şi de a se considera ca numiri diferite una şi aceeaşi numire.

Au fost totuși mulți, în trecut, care au încercat, pe cît posibil, să le transcrie fonetic — în limitele documentării de la acea vreme și prin intermediul limbilor din vestul Europei în care ne parveneau cele mai multe lucrări de geografie.

Pe lîngă multe numiri scrise greșit sau în grafii străine, în vechile atlase geografice romînești apăreau și numiri transcrise fonetic, pentru a fi accesibile publicului nostru.

Astfel, în atlasul lui D. D. Georgescu — partea I, în atlasul prof. N. Gheorghiu (ediția a III-a, în atlasul lui C. Teodorescu și N. A. Constantinescu, apar numiri ca: *Tugurt, Tat, Caveri, Anam, Tananarivo, Iemen, Singapur, Rangun, Socotra, Ubanghi, Șari, Malaca, Vindia, Beirut, Șiraz* și altele.

Harta oceanului Pacific, lucrată sub conducerea prof. M. Brătilă și tipărită în anul 1898 la București, conține grafiile corecte: *Banca, Pontianac, Lomboc, Chinabalu, Rangun, Curo Șio, Chiușiu, Tochio, Iocohama, Chioto, Figi, Mauna Chea* și altele.

Și atlasul geografic romînesc publicat în 1953 conține o serie de numiri transcrise corect. La p. 18: *Tugurt, Tobruc, Beirut*; la p. 49: *Larisa, Iraclion, Carpatos*; la p. 50: *Stanche Dimitrov, Petrici, Șipca, Colarovgrad, Pazargic, Balcic, Hascovo, Tasos*; la p. 54: *Liubliana, Sebenic, Sisac, Dubrovnic*; la p. 58: *Socotra, Tar, Irauadi, Rangun, Singapur*; la p. 63: *Cenab, Lahor*; la p. 66: *Murzuc, Șari, Ubanghi, Camerun, Cabinda, Beciuana, Tanganica Harar, Careima, Uadi Halfa, Asiut, Beirut.*

Numărul greșelilor de transcriere a numirilor geografice din acest atlas este însă foarte mare, comparativ cu celelalte atlase citate, ținînd cont de anul apariției lui. Să citățm cîteva: *Tell-Aviv* în loc de *Tel Aviv, Amman* în loc de *Aman* (p. 57); *Yemen* în loc de *Iemen, Delhi*, în loc de *Deli, Tsindao* în loc de *Ţintao* (p. 60); *Phenian* în loc de *Piănian, Kanasava* în loc de *Canazaua, Jokohama* în loc de *Iocohama* (p. 64); *Akkra* în loc de *Acra, Abidjan* în loc de *Abigean, Jaunde* în loc de *Iaunde, Kassai* în loc de *Casai, Djibuti* în loc de *Gibuti, Ruvenzori* în loc de *Runzoro* (p. 66) etc.

În manualul de geografia continentelor pentru clasa a VI-a, al Ministerului Învățămîntului, tipărit în 1953, găsim de asemenea numiri scrise corect și numiri scrise greșit. Scrise corect sînt numiri ca: *Malaca* (p. 35), *Hinducuș* (p. 41), *Chenia* (p. 153), *Pachistan și Malaia* (p. 154), *Șanhai* (p. 175), *Sîciuan* (p. 176), *Cobe și Hoccaido* (p. 189), *Tochio, Osaca, Nagoia, Iocohama* (p. 193), *Calahari* (p. 217), *Uruguai* (p. 235), *Mauna Chea* (p. 269). Desigur sînt numeroase și greșelile; *Barenț* și *Spitzberg* în loc de *Barents* și *Spitzbergen* (p. 7), *Curo-Șivo* în loc de *Curoșio* (p. 46), *Singapore* în loc de *Singapur* (p. 153), *Iantzetzian, Hoanho* și *Sitzian* în loc de *Ianți, Huanhă și Sițian* (p. 174), *Tiantzin* și *Hancou* în loc de *Tiențin* și *Hancău* (p. 180), *Phenian* — și încă indicat între paranteze: *Fenian*!? — în loc de *Piănian* (p. 186), *Djamședpur* în loc de *Geămședpur* (p. 205).

★

Toate lucrările, atlasele și manualele citate mai sus au apărut într-o perioadă cînd nu se stabilise nimic precis cu privire la scrierea numirilor geografice străine. După cum reiese din exemplele date, multe numiri au fost scrise corect și în trecut, din inițiativa autorilor, care au căutat să înlesnească pronunțarea lor de către cititori. Alte numiri — și acestea au fost mai numeroase — au fost scrise greșit, în transcrierea engleză, franceză, germană etc., fapt care a dus la denaturarea pronunției lor de către romîni și în unele cazuri, la încetățenirea — din păcate — a unora dintre ele sub o formă diferită de cea reală, corectă. Printre acestea din urmă sînt: *Ceilon* (corect *Silon*), *Calcuta* (corect *Călcăta*), *Havai* (corect, *Hauai*) *Mosul* (corect *Măusel*) etc.

În anul 1953, Academia R.P.R. a publicat noile norme ortografice, însoțite de un bogat index de cuvinte, sub numele de „Mic dicționar ortografic". Noile norme au devenit, odată cu aprobarea lor prin H.C.M. nr. 3135 din 16 septembrie 1953, linia de stat în domeniul scrierii noastre. Ele cuprind două capitole aparte — V (art. 143) și VI (art. 144, 145, 146) — care stabilesc scrierea numelor și a cuvintelor străine în text romînesc. Pentru numele din

limba rusă se prevede transcrierea mai cu seamă după principiul grafic; pentru numele din limbile care folosesc alfabetul latin, transcrierea după principiul grafic — adică respectarea, în scrierea lor, a ortografiei limbilor respective — ; iar pentru cele din limbile care nu folosesc alfabetul latin, exceptînd limba rusă, transcrierea după principiul fonetic — cît mai apropiată de pronunţarea originală. S-a stabilit scrierea fonetică pentru numele din această categorie de limbi atît pentru faptul că în grafia originală ele ar fi inaccesibile cititorilor, iar tipografiile noastre nu dispun de literele şi semnele limbilor acestora, cît şi pentru faptul că ele se transcriu în fiecare ţară altfel, după regulile ortografice ale limbilor respective — franceză, germană, engleză, rusă, italiană etc. Astfel se evită denaturarea pronunţiei lor, iar una şi aceeaşi numire nu va mai fi scrisă în mai multe feluri, — după diverse grafii străine, — ci conform regulilor ortografice ale limbii romîne şi caracteristicilor ei.

Prevederile acestor două capitole nu au fost aplicate decît parţial în tipăriturile noastre din ultimii ani şi aceasta fie din comoditate sau lipsă de pricepere, fie din spiritul de ploconire în faţa scrierii din limbile din occident şi de dezapreciere a ortografiei noastre. Aceasta, cu toate că Institutul de cercetări geografice, de comun acord cu Institutul de lingvistică, a atras atenţia în mod oficial editurilor şi redacţiilor ziarelor în problema ortografiei numirilor geografice străine, indicînd felul corect în care trebuie scrise acestea. S-a atras, de asemenea, atenţia şi Radiodifuziunii romîne în privinţa pronunţării numirilor geografice străine — atît de frecvente mai ales în radio-jurnale — aceasta ca o urmare firească, directă, a felului în care se scriu aceste numiri conform noilor reguli ortografice. Totuşi nu s-a ţinut seama decît parţial de aceste sezisări.

Aşa, spre exemplu, abundă în astfel de greşeli broşura conf. N. Djamo, intitulată „Africa, continent de mari bogăţii şi neagră mizerie", tipărită în 1956; broşura dr. I. Pătruţ, intitulată „Producţia de ţiţei a lumii", tipărită în 1957; lucrarea lui Victor Corvin Papin „Sedimente marine actuale", editată în anul 1957 de către Editura Ştiinţifică, şi o serie de broşuri cu caracter geografic editate de Editura Ştiinţifică.

Pe o linie justă, progresistă, merge, în schimb, Editura de stat pentru literatura politică, care a început să aplice pe scară largă prevederile capitolelor citate mai sus din normele ortografice ale Academiei R.P.R. De exemplu, în publicaţia „Probleme internaţionale" nr. 1, cele mai multe numiri apar scrise corect: *Geacarta, Surabaia, Giochiacarta, Macasar, Palemban* (p. 49), *Cambogea, Ceilon* (p. 60) *Rangun, Bancoc, Bliton, Cucin, Pontianac, Sarauac, Sandacan, Balicpapan, Bangearmasin, Sămaran, Mănado, Geailolo, Seram* etc. pe harta de la pagina 48.

Presa a făcut paşi mai mărunţi în această direcţie şi se constată încă inconsecvenţe. Astfel în ziarul „Scînteia" din 5 iulie 1956 apare forma greşită *Delhi* iar în numărul din 13 iulie 1956, forma corectă *Deli*; în numărul din 26 iunie 1956 forma greşită *Calcutta*, iar în cel din 18 iulie 1956 forma corectă *Calcuta*.

În colecţia ziarului „Romînia liberă" din 1956 apar — de asemenea — sporadic, forme corecte: *Aman* (8 ianuarie), *Caşmir* (4 aprilie), *Pechin* (4 iunie), *Ceilon* (7 iulie), *Deli* (7 iulie), *Geacarta* (16 iulie), *Pachistan* (21 iulie) etc.

Cele mai numeroase greşeli în scrierea numirilor geografice în presă se pot constata în ziarele „Informaţia Bucureştiului" şi „Scînteia tineretului".

Faţă de situaţia arătată, s-a pus problema curmării acestor greşeli, a inconsecvenţelor şi a fluctuaţiilor în scrierea numirilor geografice, prin alcătuirea, pe baza capitolelor V şi VI din regulile ortografice ale Academiei R.P.R., a unui normativ special al scrierii numirilor geografice ca un supliment al Micului dicţionar ortografic.

În acest scop, pe baza consultării de documente, prin consultarea cunoscătorilor limbilor asiatice, a misiunilor diplomatice străine acreditate în ţara noastră, a orientaliştilor şi a unor persoane competente care au vizitat Orientul, a fost elaborat „Micul dicţionar al scrierii numirilor geografice", care apare sub egida Academiei R.P.R. şi stabileşte o grafie unitară a numi-

rilor geografice. Acest mic dicționar constituie o completare a capitolelor V și VI din noile reguli de ortografie, o aplicare a lor la transcrierea numirilor geografice străine, cuprinzînd, în prima parte, cifrul, modul concret în care trebuie făcută transcrierea, cu numeroase exemplificări, iar în a doua parte un index al principalelor numiri și al numirilor cu formă românească care se traduc.

Dat fiind că numirile din limbile care folosesc alfabet latin se transcriu ca în limba respectivă — și deci nu prezintă dificultăți — și că pentru transcrierea numirilor din limba rusă există un amplu tablou de corespondențe în „Micul dicționar ortografic", centrul de gravitate al acestei lucrări se axează mai cu seamă pe transcrierea numirilor din limbile care folosesc alte alfabete, alte sisteme de scriere — pictografic, ideografic, silabic — sau nu au scriere de loc — îndeosebi a celor din Asia și Africa.

Reproducem aici cîteva din prevederile „Micului dicționar al scrierii numirilor geografice". Pentru această de-a doua categorie de limbi, în linii mari, se va scrie :

— *ce* și *ci* în loc de *ch* (engl.), *tch* (fr.), *tsch* (germ.). Ex : *Ceanșa, Citagong.*

— *c, ch* în loc de *k, q* sau *qu.* Ex. : *Cuantun, Chenia, Coeta, Cuinion, Socotra.*

— *f* în loc de *ph.* Ex. : *Florina, Efes, Filipine, Fanran.*

— *ge* și *gi* în loc de *j* (engl.), *dj* (fr.), *dsch* (germ.). Ex. : *Geziră, Gibuti.*

— *i* în loc de *y.* Ex. : *Iemen, Ceilon, Iocohama.*

— *s* în loc de *ss.* Ex. : *Asuan, Asam, Casai, Niasa.*

— *ș* în loc de *sh* (engl.), *ch* (fr.), *sch* (germ.), Ex. : *Șicocu, Șanhai, Șolapur.*

— *ț* în loc de *ts* sau *tz.* Ex. : *Ținan, Tiențin.*

— *v* sau *u* (după caz) în loc de *w.* Ex. : *Sumbava, Havai, Uănsan, Taiuan.*

De asemenea, se mai arată avantajul existenței în limba română a sunetelor și literelor *ă* și *î*, caracteristice limbilor orientale, dar neîntîlnite la cele din Occident — nevoite să folosească *y* sau *e* pentru *î* (*Groznyi* pentru *Groznîi*, *Yangtse* pentru *Ianțî* sau *a, o, u, e, ö* pentru *ă* (*Srinagar* pentru *Srinăgăr*, *Kanker* pentru *Căncăr*, *Wonsan* pentru *Uănsan*, *Punjab* pentru *Păngeab*, *Pjöngjang* pentru *Piănian*). Aceasta ne ajută să redăm și mai fidel pronunția corectă a numirilor din Asia și Africa de nord.

Acest mic dicționar vine să consfințească, odată în plus, și numirile tradiționale, adaptate, în decursul vremii, la specificul limbii noastre, devenite astfel un bun al limbii române — și care trebuie respectate cu mare strictețe — deși nu corespund pronunțării originare. Așa e cazul cu numiri ca : *Țara Galilor, Londra, Bretania, Tuluza, Sena, Marsilia, Provența, Alzacia, Geneva, Bolonia, Florența, Copenhaga, Brema, Colonia, Lipsca, Drezda, Viena, Budapesta, Debrețin, Boemia, Praga, Varșovia, Cracovia, Liov, Vilna, Moscova, Odesa, Rahova, Rusciuc, Plevna, Belgrad, Scoplia, Bitolia, Corița, Salonic, Corint, Adrianopol, Scutari, Smirna, Ierusalim, Meca, Moca, Basora, Teheran, Bombai, Calcuta, Iava, Pechin, Filadelfia, Misisipi, Misuri, Cairo, Alexandria, Maroc, Alger, Cap* și altele.

Aceste forme au fost consacrate de-a lungul deceniilor — unele chiar de veacuri — și s-au înrădăcinat adînc în vorbirea noastră. Foarte puțini au fost aceia care — din același spirit de ploconire, de care am mai amintit, sau din snobism — au folosit formele străine ale acestor numiri. Cei mai mulți însă au respectat formele tradiționale, românești.

Le găsim — în cea mai mare parte — atît în atlasele geografice citate cît și în manualele de geografie mai vechi, ca de exemplu manualele profesorilor S. Mehedinți și V. Mihăilescu, manualele prof. N. Gheorghiu, manualele prof. V. Hilt și altele.

În atlasul geografic românesc tipărit în 1953 sînt, de asemenea, numiri tradiționale : *Copenhaga, Lucerna, lacul Constanța, Debrețin, Seghedin, Belgrad* (p. 44), *Pola, Eubeea, Corint, Rusciuc* (p. 49), *Muzachia, Colonia, Ohrida* (p. 51), marea *Mînecii, Bretania, Normandia, Picardia, Gasconia, Savoia, Burgundia, Colonia* (p. 53), *Filadelfia, Apalași, Havana* (p. 68).

În geografia continentelor publicată în 1953 de Ministerul Învățămîntului, la fel : *Cherci, Crimeea* (p. 4), *Cola, Noua Zemlie* (p. 7), *Tamisa, Sena, Oca, Cama, Geneva* (p. 19), *Camciatca, Iava, Cipru* (p. 36), *Calcuta* (p. 203), *Paraguai, Uruguai* (p. 235) etc.

În unele lucrări și chiar în presă cîteodată, apar anumite numiri traduse greșit în românește de către semicunoscători ai limbilor din care au făcut traducerea. Așa, spre exemplu, în loc să se traducă *Țara Focului, Coasta Aurului, Coasta Fildeșului, canalul Suez* (la fel ca și: canalul *Panama, canalul Volga-Don, canalul Kiel, canalul Bega*), *marea Azov* etc., s-a tradus greșit: *Țara de Foc, Coasta de Aur, Coasta de Fildeș, canalul de Suez, marea de Azov* etc. Alteori au fost folosite greșit, adoptîndu-se transcrierea germană, formele germane *Genua* și *Mantua* pentru *Genova* și *Mantova*.

Tot din necunoașterea suficientă a anumitor limbi de către unii autori s-au tradus incorect unele numiri și termeni geografici, ca de pildă *munții Cordilieri* — formă profund greșită și care înseamnă „munții munți" (sp. cordillera = munți, lanț muntos), în loc de *cordiliera nordamericană*; tot așa, *Anzii Cordilieri*, în loc de *munții Anzi, cordiliera Anzilor* sau *cordiliera andină* (sp. cordillera de los Andes); alt exemplu de traducere greșită este expresia *munții Coastelor* în loc de *munții Coastei* (Coast Range). De asemenea, s-a folosit uneori pluralul spaniolului *pampa* — adică *pampas* — drept singular, creîndu-i pluralul *pampasuri*!? Formele corecte românești sînt *pampa* pentru singular și *pampe* pentru plural. S-a tradus de asemenea greșit *canalul Mînecii* în loc de *marea Mînecii*.

★

Micul dicționar al scrierii numirilor geografice dă și cîteva precizări suplimentare. Astfel se stabilește, printre altele, ca atunci cînd numirea geografică trebuie întregită printr-un substantiv comun care să exprime fenomenul sau obiectul geografic pe care-l reprezintă numirea, acest substantiv se scrie cu inițială minusculă: *munții Alpi, podișul Valdai, vulcanul Vezuviu, cîmpia Padului, delta Nilului, fluviul Volga, rîul Misuri, depresiunea Turfan, deșertul Calahari, capul Finisterre, insula Sicilia, arhipelagul Franklin, strîmtoarea Gibraltar, marea Neagră, canalul Bega, canalul Suez, golful Mexic, marea Barents, marea Neagră, oceanul Atlantic, lacul Tanganica, valea Eufratului, cascada Niagara, orașul Lasa* etc.

Și în această privință, era o adevărată anarhie. Astfel, în lucrarea lui Victor Corvin Papiu editată în 1957 de Editura Științifică și intitulată „Sedimente marine actuale", apar, la p. 36: Oceanul Pacific și Oceanul Atlantic, iar la p. 41: *oceanul Pacific și oceanul Atlantic*; la p. 12: *munții Alpi*, iar la p. 45: *Munții Alpi*; la p. 30: *Marea Baltică*, iar la p. 47: *marea Baltică*.

De asemenea cu minuscule trebuie scrise și adjectivele din componența denumirilor: *Volga superioară, Rinul inferior, Caucazul mare, Orientul apropiat, America de nord, Asia centrală, Alpii orientali, Camerunul francez* etc.

★

Micul dicționar al scrierii numirilor geografice se adresează atît specialiștilor și învățămîntului cît și presei, editurilor și marelui public, care nu au avut, pînă în prezent, nici un îndrumător special în ceea ce privește scrierea corectă a numirilor geografice străine și servește în același timp ca ghid și pentru transcrierea celorlalte nume și cuvinte străine.

Micul dicționar al scrierii numirilor geografice curmă fluctuațiile și inconsecvențele și fixează formele corecte, unice și obligatorii de denumiri, avînd, înainte de toate, un caracter de normă.

UN ARTICOL DESPRE AL. LAMBRIOR

În „Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza" din Iași (seria nouă), secțiunea a treia (științe sociale) tom II, an. 1956, fasc. 1—2, atenția cititorului este reținută, printre altele, de un interesant articol despre Alexandru Lambrior semnat de prof. D. Gafițanu. Importanța acestui articol este mare întîi pentru că se ia în discuție activitatea unuia dintre

cei mai valoroşi lingvişti din trecutul nostru. În al doilea rînd, prin acest articol prof. Gafiţanu pune la dispoziţia tinerelor generaţii de cercetători un material bogat menit să suscite interesul de a se merge la textul atît de interesant al lingvistului răpit vieţii prea de timpuriu.

Articolul prof D. Gafiţanu, intitulat „Concepţia lingvistică a lui Al. Lambrior" corespunde titlului numai în prima parte unde este analizată într-adevăr concepţia despre limbă a lui Al. Lambrior, În această parte credem că autorul ar fi trebuit să pornească de la cunoaşterea întregului material lingvistic lăsat de Lambrior. O serie de articole publicate de Lambrior (de ex. studiul despre „Cuvinte[le] de reverenţă la Romîni" apărut în Convorbiri literare XV) şi în special manuscrisele păstrate în Biblioteca Academiei R.P.R. (dintre care unele de o valoare deosebită prin tematica pe care o abordează : consonantismul, derivaţia improprie, Le verbe *habere*, Nume de plante cu etimologie slavă) nu sînt luate în considerare de prof. Gafiţanu. Desigur că unele dintre aceste lucrări, rămase pe dinafară în studiul profesorului Gafiţanu, ar fi putut contribui la precizarea concepţiei despre limbă a lui Lambrior. În modul acesta au putut scăpa profesorului Gafiţanu unele dintre ideile foarte importante ale lui Lambrior. De exemplu în studiul citat nu se aminteşte nicăieri de o idee considerată de prof. Iorgu Iordan[1] aproape revoluţionară pentru vremea aceea : Lambrior cere ca alături de legile fonetice să se stabilească şi cele semantice. Reiese de aici că Lambrior acorda conţinutului cuvîntului aceeaşi importanţă ca formei lui. În articolul prof. Gafiţanu nu se vorbeşte de legătura pe care o stabilea Lambrior, cu multă dreptate, între diversele faze, mai vechi şi mai noi, ale limbii noastre ceea ce demonstrează ideea scumpă lui Lambrior a unităţii limbii noastre „istorice".

În prima parte a articolului, prof. Gafiţanu analizează cu multă minuţiozitate concepţia lui Lambrior din a doua fază a activităţii lui, faza în care apare ca adept (primul la noi) al şcolii neogramaticilor ; dar într-un articol consacrat întregii activităţi a lui Lambrior ar fi fost necesare şi cîteva indicaţii despre drumul parcurs de Lambrior în prima lui fază, de dinaintea studiilor de la Paris şi a contactului cu filologia romanică.

În partea a doua a lucrării, prof. Gafiţanu ia în discuţie cîteva articole ale lui Lambrior (de ce tocmai acestea şi nu altele? de ce, în raport cu celelalte, introducerii la „Cartea de citire", sinteză a lucrărilor anterioare, i se rezervă un spaţiu atît de redus?). În partea finală, prof. Gafiţanu revine, într-un fel, la tema articolului, de data aceasta discutînd ideile lui Lambrior „pe probleme" : atitudinea lui Lambrior faţă de limba literară şi poziţia lui în problemele ortografiei. Dacă această parte finală prezintă interes prin material şi prin interpretare (se remarcă în special spiritul analitic al autorului în paginile dedicate problemei limbii literare) şi s-ar fi putut încadra în prima parte, simpla „rezumare" a cîtorva lucrări nu era necesară şi dăunează economiei articolului. În schimb ar fi fost interesant de discutat pe larg paternitatea gramaticii (nu „rămasă netipărită" (p. 39) ci editată postum de Gh. Ghibănescu). O cercetare amănunţită a gramaticii l-ar fi dus pe autor la concluzia că gramatica este sau nu este opera lui Lambriori[2]. La o operaţie asemănătoare s-ar fi pretat şi gramatica lui I. Nădejde, acuzat de a fi utilizat lucrările în manuscris ale lui Lambrior[3].

Lipsesc din articolul prof. Gafiţanu şi preocupările etimologice ale lui Lambrior. Dacă în majoritatea cazurilor explicaţiile lui Lambrior sînt valabile pînă astăzi (*stîmbătă, măturâ*) altele au fost revizuite şi înlocuite de cercetările ulterioare (*Iaşi, ceaun*). Acestea din urmă se adaugă la lista de „lipsuri" ale lui Lambrior de la pag. 45. Este de mirare că prof. Gafiţanu, n-a înregistrat aici confuzia — surprinzătoare pentru un lingvist pasionat în primul rînd de fonetică — între literă şi sunet (astfel în „Cartea de citire" la p. XXIII Lambrior vorbeşte de căderea *literei l* de la articol : lupu*l*, iar la pag. LII de cuvinte cu *sunete* care nu se află

[1] „*Cum vorbim*" I, decembrie 1949, p. 20.

[2] De văzut acum, în această privinţă, opinia acad. I. Iordan în ed. a II-a a lucrării *Limba română contemporană*, p. 765–769.

[3] Vezi răspunsul lui I. Nădejde, publicat în „*Contemporanul*" anul III, nr. 15, Iaşi, 1884, p. 661–666.

în *alfabetul* cirilic ! [subl.n.]), deşi la p. 37 r. 4 de jos se dă un citat din Lambrior care s-a-fi pretat la o asemenea discuţie.

În general, considerăn că o astfel de lucrare ar fi trebuit să cuprindă o parte introductivă în care să se fi arătat, pe scurt, starea lingvisticii romîneşti în momentul cînd a activat Al. Lambrior pentru a se putea înţelege mai bine, întrucît, concepţia lui lingvistică este nouă sau continuă o linie mai veche. De asemenea ar fi fost necesar ca la sfîrşitul studiului să apară un succint capitol de concluzii în care autorul să reia o serie de afirmaţii făcute în cuprinsul articolului din care să reiasă locul lui Lambrior printre ceilalţi lingvişti romîni din secolul trecut.

În sfîrşit, cîteva cuvinte despre modul în care este prezentată lucrarea prof. D. Gafiţanu; problemele nu sînt cuprinse în paragrafe şi alineate, ci expuse în fraze scurte —bine redactate de altfel — dispuse unele după altele. În acest mod ideile se fărămiţează şi, mai ales, nu contribuie la reliefarea momentului de trecere de la o problemă la alta.

Cu toate lipsurile semnalate articolul profesorului D. Gafiţanu este binevenit. Meritul prof. D. Gafiţanu este cu atît mai mare cu cît puţini au fost cercetătorii (I. Şiadbei, I. Iordan) care să se fi ocupat de analizarea operei primului nostru lingvist în sensul modern.

FLORICA DIMITRESCU

CONTRIBUŢII LA CUNOAŞTEREA OPEREI LUI M. KOGĂLNICEANU

În ultimul timp au apărut o serie de contribuţii interesante pentru mai buna cunoaştere a activităţii multilaterale a lui M. Kogălniceanu. Cercetările întreprinse asupra operei scriitorului de către prof. Dan Simonescu au pus într-o lumină mai completă anumite laturi puţin cunoscute din activitatea prozatorului moldovean, atît de fecund ca publicist, ca scriitor, ca animator al vieţii culturale din secolul trecut. În recenta ediţie a doua a „Scrierilor alese" editorul de azi, prof. D. Simonescu, a publicat pentru prima dată de la tipărirea lor cu litere cirilice, următoarele opere ale lui M. Kogălniceanu : „Împăratul şi braminul"; „Adunăr dănţuitoare"; „Două femei împotriva unui bărbat"; „Teatru"; „Viaţa lui Hrisoverghi", „Ştefan cel Mare arhitect"; „Un vis a lui Petru Rareş"; „Prefaţa la o „O repetiţie moldovenească sau Noi şi iar noi"" de C. Caragiali, „Discurs la proiectul de constituţie".

În volumaşul apărut în *Biblioteca critică*: „Kogălniceanu despre literatură", s-a subliniat importantul rol al scriitorului ca îndrumător al literaturii şi criticii romîneşti. Aici, acelaşi editor a publicat unele articole ale lui Kogălniceanu rămase uitate în revistele veacului trecut : „Descriere istorică", „Dacia şi Traian", „Calendarele anului 1855", „Jurnalismul romînesc în 1855".

Culegerea „Studii şi materiale de istorie modernă" I, 1957, a publicat „Bibliografia principalelor scrieri ale lui M. Kogălniceanu (articole, broşuri, volume, discursuri)", care depăşeşte cu mult tot ceea ce cunoaştem despre activitatea scriitorului din cele cîteva liste incomplete ale bibliografiei publicate pînă acum. În această nouă şi întinsă bibliografie întocmită de prof. D. Simonescu sînt cuprinse şi „Manuscrisele „Arhiva Kogălniceanu" din Biblioteca Academiei R.P.R., Arhivele statului Iaşi, Biblioteca centrală de stat a R.P.R." — fapt care dă posibilitate cercetătorilor noştri să întreprindă noi investigaţii, pentru mai completa prezentare a vieţii şi operei scriitorului. Cred că autorul acestei bibliografii va putea completa cu un nou material studiul său asupra limbii scriitorului moldovean publicat în volumul I din „Contribuţii la istoria limbii literare romîne în secolul al XIX-lea" (1956).

În fine în revista „Studii" nr. 1/1957, acelaşi cercetător al operei lui Kogălniceanu prezintă un manuscris cirilic cu totul necunoscut pînă acum, cu titlul „Istoria Daciei", care nu este altceva decît versiunea romînească a operei scrise în limba franceză a lui M. Kogălniceanu. Această versiune, anunţată încă de Asachi în „Albina romînească" din 2 iunie 1838

ca fiind necesară elevilor care studiau istoria patriei în Academia Mihăileană din Iaşi, prezintă interesante fapte de limbă pentru istoria limbii noastre din veacul trecut. Ni se dau şi cîteva amănunte asupra particularităţilor lingvistice ale acestui manuscris, textul romînesc fiind pus în paralelă cu textul francez.

Toate aceste lucrări noi sînt de un necontestat folos atît pentru istoricii literari, cît şi pentru cercetătorii limbii, a evoluţiei sale literare în veacul trecut. Materialele semnalate mai sus se adaugă la bogata moştenire culturală a veacului trecut, care aşteaptă să fie valorificată de către cercetătorii noştri.

GH. BULGĂR

PRIMUL SIMPOZION DE LINGVISTICĂ AL INSTITUTULUI RIVA AGÜERO, LIMA (PERÚ), IULIE-AUGUST 1957

La 20 iulie a.c. a avut loc la Lima (Perú) primul simpozion de lingvistică, iniţiat de Institutul Riva Agüero de pe lîngă Universitatea catolică din Peru şi organizat de Seminarul de filologie în colaborare cu Societatea de filozofie şi psihologie din Lima şi cu Şcoala normală superioară. Simpozionul a fost organizat cu prilejul împlinirii a zece ani de existenţă a Universităţii peruviene.

Tematica a cuprins mai ales probleme de lingvistică generală. Dintre cele 12 chestiuni care au fost discutate amintim cîteva : 1. Comunicare şi expresie. Probleme sintactico-stilistice. 2. Conştiinţa şi sentimentul lingvistic, problema traducerii. 3. Patologie lingvistică : alterări în structura frazei şi în evocarea verbală. 4. Generaţiile şi limba. Lingvistica şi metoda generaţiilor. 5. Geografia lingvistică : vitalitate dialectică. Stilistică şi dialectologie. 6. Antinomii lingvistice etc. La simpozion s-a discutat şi măsura în care se poate vorbi despre conceptul de „peruanism". Au avut loc şi discuţii asupra pronunţării limbii latine.

Datele de mai sus le-am luat dintr-un program al Simpozionului, trimis acad. Iorgu Iordan.

MARIUS SALA

CONSULTAŢII

RĂSPUNS CITITORILOR

MIRON RĂDULESCU — Bucureşti.

1. *Intrebare* : De ce s-a introdus în gramatica romînă cuvîntul *diateză*? Din felul cum e redactat capitolul „diateze" din „Gramatica Academiei R.P.R." n-am înţeles dacă există sau nu diateză reflexivă.

Răspuns : Mai întîi, o rectificare a unei formulări care revine de mai multe ori în scrierea dv. : cuvîntul *diateză* n-a fost creat de lingviştii romîni, ci este de origine greacă şi înseamnă, printre altele, „fel de a fi organizat, fel de a fi" ; unii gramatici alexandrini au numit *diathesis* „felul de a fi al verbului", referindu-se la faptul că verbul putea fi în limba elenă, tranzitiv sau intranzitiv, activ, pasiv sau mediu. După cum se vede, e vorba de două lucruri diferite, deoarece : 1. orice verb este sau tranzitiv sau intranzitiv, nici tranzitivitatea, nici intranzitivitatea nu sînt exprimate prin caracteristici formale ale verbelor (nu sînt marcate) : 2. un mare număr de verbe apăreau, în limba elenă, şi ca active, şi ca pasive sau medii. după cum li se ataşau desinenţe active, pasive sau medii.

La fel stau lucrurile şi în alte limbi indoeuropene, printre care limba romînă. Într-adevăr, *a merge* nu poate fi decît intranzitiv, pe cînd *a vedea* — care este tranzitiv — este folosit uneori ca activ (*eu văd*), alteori ca pasiv (*eu sînt văzut*) sau ca reflexiv (*eu mă văd*).

În funcţie de cele două situaţii gramaticale diferite pe care le exprimă, diateza este : 1° calitatea verbului, nemarcată formal, de a putea sau de a nu putea primi complement direct şi 2. calitatea verbului, marcată formal, de a exprima o acţiune care e făcută, suferită sau făcută şi suferită, în acelaşi timp, de subiectul gramatical. Gramatica Academiei R.P.R. înţelege prin *diateză* numai sensul definit mai sus la 2° (aşa cum procedează şi alte lucrări de specialitate din alte limbi, fie că folosesc cuvîntul *diateză*, fie că recurg la o traducere sau la un echivalent al lui) ; pentru sensul 1° nu există încă un termen adecvat. Definiţia 2° ne aparţine şi o socotim mai exactă, cel puţin pentru limba romînă, decît definiţiile date în lucrările Institutului de lingvistică din Bucureşti.

Într-adevăr, cum observaţi şi dv., termenul *diateză* e nou în gramatica romînă ; adăugăm că nici în gramaticile unor limbi străine acest termen nu a fost şi nu este folosit. În loc de diateză, gramaticii latini vorbeau de *genus verbi* („gen" al verbului) sau *vox verbi* („voce" a verbului). Prima formă a fost reluată de lingviştii germani şi folosită paralel cu *diathese*. Cea de a doua se bucură azi de o mare răspîndire, în traducerea franceză (*voix*), italiană (*voce*) sau engleză (*voice*). În rusește cuvîntul grec *diathesis* a fost calchiat, ajungîndu-se la *zalog*. Lucrările romîneşti au recurs la termenii *conjugare*, *formă* sau *formă a conjugării*. Pentru a înlătura aceste fluctuaţii şi pentru a evita confuziile la care dau naştere atît cei trei termeni din romîneşte, cît şi *voce* sau *gen*, autorii „Gramaticii Academiei R.P.R." au recurs la *diateză*.

Cu toată această unificare terminologică, problema diatezei e departe de a fi soluționată. În primul rînd, n-a fost elaborată încă o definiție care să cuprindă toate speciile acestei categorii morfologice, indiferent de limba în care apar. În al doilea rînd, lingviștii romîni nu sînt de acord asupra numărului și speciilor diatezelor în limba romînă (unii consideră reflexivul diateză, alții nu, s-a vorbit și de o diateză medie). În sfîrșit — și de fapt aceasta este problema esențială — se discută dacă pentru definirea unei diateze e indispensabilă existența unui indice formal, a unui „morfem" — și atunci romîna nu are diateză reflexivă — sau dacă primează natura relației dintre subiectul gramatical și acțiune — și atunci la diateza pasivă se încadrează și reflexivele pasive, iar reflexivele medii (cu pronumele în acuzativ sau în dativ) formează o a patra diateză, cea medie.

Așa stînd lucrurile, e firesc ca în „Gramatica Academiei R.P.R." capitolul consacrat diatezei să fie pe alocuri neclar sau inconsecvent. Totuși, în privința numărului diatezelor și a speciilor acestei categorii, concepția lucrării citate este fermă și în acord cu tradiția gramaticilor romînești : în limba romînă sînt trei diateze — activă, pasivă și reflexivă.

2. *Întrebare* : Se poate vorbi de „declinare nearticulată" în cazul substantivelor însoțite de articol nehotărît ?

Răspuns : Observația dv. e justă. E impropriu să se vorbească de declinare *nearticulată* într-un caz ca acesta, cînd substantivul e însoțit, de fapt, de articol. Totuși nu putem fi de acord cu soluția pe care o propuneți : să se deosebească două specii de declinare :

1. nearticulată — cînd substantivul nu e articulat, nici enclitic, nici proclitic.

2. articulată — cînd substantivul e însoțit de articol a) hotărît sau b) nehotărît.

Clasificarea dv. nu e bună, pentru că declinarea de tipul 2a e cu totul diferită de 2b, în schimb 2b e identică cu 1 (nearticulat : N. G. D. Ac. ***tigru*** cu articol nehotărît : N. Ac. *un* ***tigru***, G. D. *unui* ***tigru***). Faptele ne obligă să grupăm în aceeași categorie speciile 1 și 2b, deosebindu-le de 2a. Am putea vorbi atunci, evitînd greșeala semnalată de dv., de :

1. declinare cu articol enclitic (mai sus 2a) și

2. declinare fără articol enclitic (mai sus 1 și 2b).

SORIN STATI

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE.
PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ nr. 3
BUCUREŞTI

Com. 1423

Preţul Lei 2.—

T 8114

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

LIMBA ROMÎNĂ

248

5

ANUL VI
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

0 JUL 2005

I 8114

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

ULLA 2014

LIMBA ROMÎNĂ

2022

5

ANUL VI
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

2587/959

1964

COMITETUL DE REDACȚIE

D. MACREA - *redactor responsabil*; Acad. M. SADOVEANU; Acad. IORGU IORDAN; Acad. AL. ROSETTI; EUSEBIU CAMILAR, membru corespondent al Academiei R. P. R.; G. ISTRATE; V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU; C. OTOBÎCU; SORIN STATI; ST. TOMA.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÎNĂ*
BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., Telefon 3.85.05

SUMAR

Pag.

D. MACREA, Realizări și perspective în lingvistica românească de astăzi 5

CULTIVAREA LIMBII

FLORA ȘUTEU, Însemnări pe marginea anumitor construcții gerunziale . . . 15

LIMBĂ LITERARĂ

PAUL LĂZĂRESCU, Aspecte ale limbii și stilului lui Matei Caragiale 23

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

M. MANOILESCU, Despre funcțiunile numelui predicativ 33
AURELIA STAN, Porecle și supranume din Valea Bistriței 42

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

VASILE NETEA, Ideile despre limbă ale lui George Barițiu pînă la 1848 49

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

N. GOGA, Observații și sugestii teoretice și metodice cu privire la diateza verbală în limba română 64

CRONICĂ

C. OTOBÎCU, Disertații pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice, susținute în anul școlar 1956—1957 73

RECENZII

Limbă și literatură, II, 1956 (368 p.); III, 1957 (316 p.), Societatea de științe istorice și filologice (*Gh. Bulgăr*) 82
G. SCRIDON, Pagini despre Coșbuc, Societatea de științe istorice și filologice, București, 1957, 320 p. (*C. Otobîcu*) 87
Voprosî iazîkoznaniia, an. VI, nr. 2/1957, 106 p. (*Gh. Mihăilă*) 89
MARK TWAIN, Aventurile lui Huckleberry Finn, în românește de Petre Solomon, 1957, Editura Tineretului (*D. Copceag*) 91
KAREL SOCHOR, Příručka o českém odborném názvosloví (Manualul terminologiei de specialitate cehă), Editura Academiei de Științe Cehoslovace, Praga, 1956, 66 p. (*J. Felix*) 97

CONSULTAȚII

Răspuns cititorilor 99

REALIZĂRI ŞI PERSPECTIVE ÎN LINGVISTICA ROMÎNEASCĂ DE ASTĂZI

DE

D. MACREA

Avîntul care a caracterizat, în ultimul deceniu, dezvoltarea tuturor ramurilor ştiinţei în ţara noastră s-a manifestat deplin şi în domeniul lingvisticii.

În primii ani ai regimului democrat-popular, lingvistica romînească a continuat vechiul drum de dezvoltare în jurul catedrelor universitare existente atunci şi al publicaţiilor periodice de lingvistică : *Dacoromania* (Cluj), *Bulletin linguistique* (Bucureşti) şi *Buletinul Institutului de filologie „Al. Philippide"* (Iaşi). O schimbare hotărîtoare, plină de consecinţe pozitive pentru cercetările lingvistice, s-a produs abia după 1948 prin reorganizarea Academiei Romîne, transformată în Academia Republicii Populare Romîne, care îndrumează astăzi întreaga activitate ştiinţifică a ţării. Ca urmare a reorganizării Academiei, s-au înfiinţat, în 1949, institutele de lingvistică din Bucureşti şi Cluj şi colectivul de lingvistică din Iaşi. Menite să elaboreze lucrările mari, care nu se pot alcătui decît printr-o muncă de colaborare, şi să sprijine alcătuirea lucrărilor individuale valoroase, aceste institute au devenit cele mai importante centre ale activităţii lingvistice din ţara noastră. Ele au putut desfăşura o muncă intensă şi rodnică datorită organizării planificate a lucrărilor şi ajutorului material larg acordat de statul democrat-popular, ajutor care, în trecut, nici nu putea fi imaginat. Exemplul cel mai elocvent în această privinţă îl constituie faptul că, timp de 80 de ani, *Dicţionarul limbii romîne*, început de Academia Română, n-a putut fi terminat, nu numai din cauza planului prea vast după care a fost conceput, ci mai ales din lipsa sprijinului material al statului. În schimb, *Dicţionarul limbii romîne literare con-*

temporane a fost elaborat și publicat, sub regimul democrat-popular, în decurs de cinci ani: 1952—1957.

Al doilea factor hotărîtor al dezvoltării creatoare și multilaterale a lingvisticii românești de astăzi l-a constituit orientarea cercetărilor în spiritul învățăturii materialiste despre limbă și al experienței lingvisticii sovietice. Prin această orientare, lingvistica noastră a asigurat cercetărilor ei o trainică temelie științifică și a făcut să sporească considerabil interesul pentru studiul limbii române, marxism-leninismul atribuind o importanță deosebită cercetărilor privitoare la limba națională pentru rolul pe care ea îl are ca mijloc de comunicare în societate și ca instrument de bază pentru formarea și dezvoltarea culturii naționale.

★

Lingvistica românească de astăzi continuă, într-o formă nouă, corespunzătoare nevoilor actuale ale culturii naționale, bogatele tradiții ale lingvisticii noastre din trecut, create de Școala ardeleană, B. P. Hasdeu, H. Tiktin, Al. Philippide, O. Densusianu, Sextil Pușcariu ș. a.

Domeniul în care s-au adus, în trecut, cele mai importante contribuții a fost istoria limbii române, arătîndu-se procesul ei de formare, caracterul ei latin, influențele străine pe care le-a suferit și descriindu-se dialectele și graiurile ei. În acest domeniu s-a adunat un bogat material de fapte din textele vechi românești, din dialectele și graiurile limbii române, care a fost valorificat critic în numeroase studii și în sinteze impunătoare ca: *Histoire de la langue roumaine* de O. Densusianu (vol. I, 1902, vol. II, 1936), *Originea românilor* de Al. Philippide (vol. I, 1925, vol. II, 1928), *Limba română* de Sextil Pușcariu (vol. I, 1940) și *Istoria limbii române* de Al. Rosetti (vol. I—IV și VI, 1934—1943).

Adîncind și lărgind cercetările începute de lingviștii din trecut, lingviștii români de astăzi au introdus preocupări noi, pe care le reclamă necesitățile culturale ale epocii construirii socialismului în țara noastră.

O imagine de ansamblu a orientării și a preocupărilor multiple ale lingvisticii noastre de astăzi o reprezintă organizarea actuală a Institutului de lingvistică din București în cele șase secții ale lui:

I. Secția de limba română, cu patru sectoare: *a*) limba română contemporană; *b*) limba română literară; *c*) limba română veche și gramatica istorică; *d*) dicționarul limbii române;

II. Secția de fonetică și dialectologie, cu un sector de orientalistică (turcologie) și cu un laborator de fonetică experimentală modern utilat;

III. Secția de lingvistică romanică;

IV. Secția de slavistică;

V. Secția de lingvistică generală și de gramatică comparată indo-europeană;

VI. Secția de publicații periodice.

Pe lîngă aceste șase secții, în Institut mai lucrează cinci colective de dicționare bilingve (rus-romîn, francez-romîn, englez-romîn, german-romîn și polon-romîn).

Unele din preocupările acestor secții au fost prezente și în lingvistica noastră din trecut, dar multe din ele sînt cu totul noi. Printre acestea, menționăm: studiul limbii contemporane, al limbii romîne literare, al stilisticii lingvistice, alcătuirea unei *Arhive fonogramice a limbii romîne*, care va constitui o ediție sonoră a *Atlasului lingvistic romîn*, studiul problemelor de lingvistică generală, de gramatică comparată romanică, indoeuropeană și de turcologie.

Un alt aspect nou al activității Institutului de lingvistică din București este rolul său activ în cultivarea limbii naționale, prin lucrările pe care le elaborează, prin contactul permanent pe care-l are cu celelalte institute ale Academiei, cu redacția *Lexiconului tehnic romîn*, cu Comisia de standardizare, pentru precizarea și unificarea terminologiei științifice și tehnice, precum și cu alte instituții și persoane care cer consultații pentru folosirea corectă a limbii romîne.

Unul dintre obiectivele cele mai importante ale politicii culturale a regimului de democrație populară fiind studiul și cultivarea limbii naționale unitare, lingviștii romîni au elaborat mai întîi lucrările cu caracter științific și practic legate de ridicarea nivelului cultural al maselor muncitoare. În 1953, au fost elaborate noile norme ortografice ale limbii romîne, bazate pe aplicarea consecventă a principiului fonetic îmbinat cu cel morfologic. Aceste norme, completate cu un vocabular de circa 10.000 de cuvinte a căror scriere o precizează, sînt expuse în *Micul dicționar ortografic* (1953), apărut pînă acum în trei ediții.

A doua lucrare de bază elaborată de Institutul de lingvistică din București este *Gramatica limbii romîne*, în două volume (vol. I, 1954, vol. II, 1955), care, după încercările făcute timp de două secole, este prima gramatică științifică completă a limbii noastre. Fiecare capitol este precedat de o introducere istorică și, pentru întîia oară, este tratată în mod amănunțit sintaxa limbii romîne. Pe baza acestei lucrări, a fost întocmit un tratat într-un volum, intitulat *Limba romînă* (1956) pentru uzul marelui public. Elaborarea acestor două lucrări a răspuns atît necesității științifice de cunoaștere a structurii limbii romîne, cît și cerințelor practice ale învățămîntului, în care studiul gramaticii, neglijat în trecut, ocupă acum locul cuvenit importanței acestei discipline de bază pentru însușirea corectă a limbii naționale. Adîncirea problemelor mai complexe de gramatică, care nu au putut fi aprofundate îndeajuns în *Gramatica limbii romîne*, este continuată în culegerea *Studii de gramatică*, din care a apărut

pînă în prezent un volum (1956), al doilea se găseşte sub tipar, al treilea în pregătire.

În 1956, a fost publicat *Dicţionarul ortoepic*, prima lucrare de acest fel apărută pînă acum în limba romînă, şi *Îndreptarul de punctuaţie*.

Studiul limbii literare este un domeniu nou de cercetare în lingvistica noastră, deoarece lucrările publicate în trecut în acest domeniu au fost reduse ca număr şi au privit numai unele probleme speciale. Abia în ultimii ani s-a precizat cu limpezime noţiunea de limbă literară, care se confunda înainte cu limba literaturii artistice, reuşindu-se,prin studiile lui Iorgu Iordan, Tudor Vianu, Al. Rosetti, D. Macrea, Al. Dima, Boris Cazacu, Al. Graur, J. Byck, Gheorghe Bulgăr ş.a. să se fixeze obiectul şi metodele stilisticii lingvistice ca disciplină deosebită de stilistica literară şi să se înceapă analiza lingvistică a operelor literare. Problemele limbii literare au fost discutate pe larg în anii 1954 şi 1955 de către lingvişti şi scriitori în revistele *Contemporanul*, *Gazeta literară* şi *Limba romînă*. Facultatea de filologie din Bucureşti a consacrat discutării acestor probleme o sesiune ştiinţifică specială ţinută în lunile aprilie-mai 1955. Secţiunea a VIII-a de ştiinţe istorice, ştiinţa limbii, literatură şi artă a Academiei a ţinut de asemenea, în 1955, o sesiune specială consacrată problemelor limbii literare, în cadrul căreia Mihail Sadoveanu a prezentat două comunicări intitulate *Despre limba literară* şi *Limba povestirilor istorice*. În acelaşi domeniu, Tudor Vianu a publicat lucrarea *Probleme de stil şi artă literară* (1955). S-au publicat de asemenea numeroase studii asupra limbii folosite de marii noştri scriitori : Grigore Ureche, Miron Costin, Dimitrie Cantemir, Ioan Neculce, N. Bălcescu, M. Eminescu, I.L. Caragiale, B. Şt. Delavrancea, O. Goga, M. Sadoveanu, G. Topîrceanu, Zaharia Stancu, Geo Bogza ş.a. În revista *Limba romînă* au apărut, în anii din urmă, studii asupra concepţiei despre limbă a lui M. Kogălniceanu, C. Negruzzi, M. Eminescu, I. Slavici, G. Ibrăileanu, M. Sadoveanu, Gheorghe Bariţ. Recent, Gheorghe Bulgăr a publicat un volum intitulat *Scriitorii romîni despre limbă şi stil* (1957), conţinînd culegeri de texte şi scurte caracterizări.

Pentru cunoaşterea formării şi evoluţiei limbii literare romîne, Institutul de lingvistică din Bucureşti a publicat, în 1956, o culegere de studii intitulată *Contribuţii la studiul limbii romîne literare din secolul al XIX-lea*, care va fi urmată de alte culegeri similare.

Faţă de lingvistica din trecut, în care predomina interesul pentru limba veche, lingvistica materialistă acordă o mare însemnătate studiului limbii contemporane. Importanţei ce i se acordă studiului limbii contemporane se datoreşte introducerea, începînd din 1949, a cursului de limba romînă contemporană la facultăţile noastre de filologie. Iorgu Iordan, care a ţinut un asemenea curs la Facultatea de filologie din Bucureşti,

a publicat, în 1955, o voluminoasă lucrare : *Limba romînă contemporană*, manual pentru învățămîntul superior.

Preocupările de lingvistică teoretică, puțin dezvoltate în lingvistica noastră din trecut, au început să ocupe un loc tot mai mare în publicistica lingvistică de astăzi. Ele sînt reclamate îndeosebi de nevoia de a adînci problemele lingvisticii materialiste, care se găsesc la începutul dezvoltării lor în țara noastră. Dintre încercările făcute pînă acum în acest domeniu, menționăm lucrările lui Al. Graur : *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne* (1954) și *Studii de lingvistică generală* (1956). O lucrare intitulată *Introducere în lingvistică*, redactată de un colectiv de la Facultatea de filologie din București, condus de Al. Graur, se află sub tipar. Al. Rosetti a precizat de asemenea unele probleme de lingvistică teoretică în *Studii lingvistice* (1955).

Dezvoltarea studiilor de lingvistică generală rămîne ca o sarcină de viitor dintre cele mai de seamă ale lingviștilor romîni. Ea este strîns legată și de sarcinile învățămîntului superior, în care, începînd din 1949, au fost introduse cursurile de pregătire teoretică : *Introducere în lingvistică* și *Lingvistică generală*.

În domeniul dialectologiei, Institutul de lingvistică din Cluj a reluat publicarea *Atlasului lingvistic romîn* (partea a doua, ancheta E. Petrovici), din care au apărut în cursul anului 1956 două volume, primul cuprinzînd 274 de hărți, iar al doilea, 347. Ele se referă la terminologia agricolă, economia casnică, pomicultură, viticultură. Pentru studiul graiurilor noastre populare și al procesului de răspîndire a limbii literare s-au întreprins noi cercetări dialectale în Valea Jiului, în Valea Bicazului, în Valea Sebeșului, în văile Crișurilor, în Maramureș și în nordul Moldovei, în vederea elaborării monografiilor acestor graiuri. Un colectiv al Institutului de lingvistică din Cluj lucrează, împreună cu membrii catedrei de limba maghiară de la Universitatea Bolyai, la elaborarea unui atlas lingvistic al graiului ciangăilor din Moldova.

În anul 1957, au fost începute de Institutul de lingvistică din București înregistrările pe teren pentru *Arhiva fonogramică a limbii romîne*.

În domeniul foneticii, pe lîngă numeroase studii publicate în periodicele de lingvistică, au apărut, ca lucrări aparte, *Probleme de fonetică* (1953) de D. Macrea, *Influența slavă asupra sistemului fonetic al limbii romîne* (1956) de E. Petrovici și *Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei* (1957) de I. Pătruț.

Activitatea lexicografică din ultimii ani a fost deosebit de intensă. Institutele de lingvistică din București și Cluj au reușit, între anii 1952 și 1957, să elaboreze dicționarul limbii naționale sub titlul *Dicționarul limbii romîne literare contemporane*, din care au apărut pînă acum trei volume (literele A—R), iar al patrulea (literele S—Z) va apărea în cursul

acestui an. Elaborarea *Dicționarului limbii romîne literare contemporane* a fost însoțită de largi dezbateri cu caracter teoretic și practic asupra problemelor de bază ale lexicografiei, asupra tipului de dicționar și asupra metodelor de lucru. Munca de cinci ani pentru întocmirea acestei lucrări a constituit o școală prețioasă de formare a numeroase cadre de lexicografi, care posedă astăzi o bogată experiență și o calificare științifică superioară, cîștigate în muncă. Ea a fost folosită pentru alcătuirea a numeroase alte lucrări lexicografice. Recent, a apărut *Dicționarul invers al limbii romîne* în care cuvintele sînt înșirate în ordinea alfabetică a terminațiilor, lucrare utilă pentru studiul sufixelor românești și pentru găsirea de rime. A fost terminat și dat la tipar *Dicționarul limbii romîne contemporane, explicativ, etimologic și ilustrat*, ediție prescurtată într-un volum a dicționarului mare. S-au elaborat de asemenea numeroase dicționare bilingve : rus-romîn, german-romîn, francez-romîn, englez-romîn, polon-romîn, dintre care cel rus-romîn și cel german-romîn vor apărea în cursul acestui an, iar celelalte în cursul anului viitor. Institutul de lingvistică din Cluj a întocmit *Dicționarul romîn-maghiar*, iar în colaborare cu colectivul de lingvistică din Iași lucrează la un dicționar de regionalisme. Același institut a reluat lucrările *Dicționarului graiurilor săsești* din Transilvania, început de A. Schullerus acum 50 de ani.

O importantă lucrare lexicografică, prima de acest fel în țara noastră, este *Dicționarul limbii lui Eminescu*, la care lucrează în prezent sectorul de limbă literară al Institutului de lingvistică din București.

O altă preocupare de seamă în lingvistica noastră actuală este reconsiderarea critică, în lumina progreselor de astăzi ale științei, a operei lingviștilor romîni din trecut. Ea face parte din tendința proprie culturii socialiste, care-și însușește tradițiile valoroase ale trecutului, folosind și dezvoltînd tot ce a produs viabil și util cultura epocilor anterioare. Pe lîngă studiile de valorificare a moștenirii noastre lingvistice scrise de D. Macrea și publicate în *Limba română* asupra lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, B. P. Hasdeu, I. Bogdan, M. Gaster, I. Bianu, Gustav Weigand, O. Densusianu și Sextil Pușcariu, este pregătită pentru tipar lucrarea de disertație a candidatului în științele filologice I. Rizescu, intitulată *Contribuția lui H. Tiktin la dezvoltarea lingvisticii românești*, și va apărea în curînd un studiu asupra operei lui Al. Philippide și altul despre lingvistica românească dintre cele două războaie mondiale.

Prețuirea justă acordată operei lingviștilor din trecut se manifestă și prin retipărirea lucrărilor valoroase ale acestora. Pentru a se da posibilitatea unor cercuri cît mai largi să cunoască lucrarea clasică a lui O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, ea a fost tradusă în limba română de Institutul de lingvistică din București și dată la tipar. În curînd va

apărea volumul al doilea din *Limba română* (*Rostirea*) de Sextil Pușcariu, rămas în manuscris la moartea autorului (1948).

Lucrări mai vechi ale lingviștilor romîni de astăzi au apărut într-o formă nouă, reconsiderate în lumina progreselor lingvisticii marxiste. Dintre acestea amintim : Iorgu Iordan, *Nume de locuri în Republica Populară Romînă* (vol. I, 1952), Al. Rosetti, *Influența limbilor slave meridionale asupra limbii romîne* (1954) și *Limba romînă în secolele al XIII-lea — al XVI-lea* (1956).

Intensa muncă lingvistică din țara noastră se reflectă viu în numeroasele și variatele studii care apar în revistele *Limba romînă*, *Studii și cercetări lingvistice*, *Revista universității „C. I. Parhon"* din București, *Studii și cercetări* ale Filialei din Cluj a Academiei R.P.R., *Cercetări de lingvistică* (Cluj), *Analele Universității „Al. I. Cuza"* din Iași și *Studii și cercetări* ale Filialei din Iași a Academiei R.P.R. Aceste publicații au un mare rol în stimularea interesului pentru cercetările lingvistice, pentru ridicarea tinerelor cadre de lingviști, iar bogăția materialelor apărute în ele poate fi apreciată, între altele, din următoarele date referitoare la *Limba romînă* : între 1952 și 1957, această revistă a avut 146 de colaboratori, dintre care 84 sînt cadre tinere care se găsesc la primele studii publicate. Cea mai mare parte dintre colaboratorii revistei sînt cadre ale institutelor de lingvistică, iar restul cadre didactice din învățămîntul mediu și superior.

Publicațiile periodice de lingvistică sînt un factor activ pentru progresul cercetărilor lingvistice și prin luptele de opinii care s-au manifestat în paginile lor. Astfel, în ultimii ani, au avut loc discuții vii asupra genului neutru între Al. Graur, I. I. Bujor și I. Pătruț, asupra dialectelor limbii romîne între Al. Graur, D. Macrea și R. Todoran, asupra existenței corelației de timbru a consoanelor dure și moi în limba romînă între E. Petrovici, Al. Rosetti, Em. Vasiliu, Tamás Lajos (Budapesta) și A. Avram, iar problemele limbii literare au fost larg dezbătute de către cercuri largi de lingviști, scriitori, profesori și publiciști. Este de dorit ca asemenea discuții, care fac parte din lupta de opinii necesară progresului științei, să devină tot mai numeroase, ele integrîndu-se în tradiția lingvisticii noastre, dominată de aprinse controverse creatoare.

Institutele de lingvistică ale Academiei întrețin un strîns contact cu institutele similare din străinătate : Moscova, Praga, Varșovia, Sofia, Budapesta, prin schimb de cercetători și prin colaborarea la dicționarele bilingve. O parte dintre lingviștii romîni au luat parte la conferințele și congresele internaționale de lingvistică ținute în ultimii ani la Florența, Berlin, Moscova, Belgrad, Budapesta, Praga și Oslo. La toate aceste reuniuni internaționale, ei au participat activ la lucrări. Pentru congresul

de la Oslo din august 1957, delegația română a alcătuit și prezentat un volum de 300 de pagini, intitulat *Mélanges linguistiques*, cuprinzînd 22 de studii legate de tematica Congresului. Delegația română a fost singura care a prezentat un asemenea volum de contribuții, elogios apreciat în concluziile Congresului.

★

Realizările lingvisticii românești din perioada de după cel de-al doilea război mondial sînt remarcabile, deși încă modeste în raport cu marile ei sarcini în cultura noastră. Dar perspectivele ei de dezvoltare sînt încurajatoare. Ea dispune astăzi de toate condițiile necesare unui progres continuu. În ultimii ani, au fost ridicate numeroase cadre tinere de lingviști. În afară de personalul didactic al facultăților de filologie, considerabil sporit față de cel de dinainte de război, institutele de lingvistică ale Academiei constituie o treaptă superioară de specializare. Ele dispun în prezent de un personal științific permanent de circa 100 de cercetători, la care se adaugă peste 100 de colaboratori externi. Munca lor este în permanență îndrumată și ajutată de lingviștii mai în vîrstă, care lucrează alături de ei la lucrările colective și în cercurile de studii de pe lîngă fiecare secție. Experiența aspiranturii a contribuit de asemenea la pregătirea temeinică a cadrelor tinere. În anul școlar 1956—1957 au obținut titlul de candidat în științele filologice cinci aspiranți : I. Rizescu, cu disertația *Contribuția lui H. Tiktin la dezvoltarea lingvisticii românești*, Viorica Pamfil-Ilea, cu *Elemente maghiare în lexicul Paliei de la Orăștie*, Teofil Teaha, cu *Graiul de pe cursul superior al văii Crișului Negru*, Florica Dimitrescu-Niculescu, cu *Locuțiunile verbale în limba română*, și Emanuel Vasiliu, cu *Accentul în limba română*. O cale prețioasă de formare a cadrelor noi de lingviști o constituie aspirantura urmată de numeroși tineri români la facultățile de filologie din Uniunea Sovietică. Recent, candidatul în științele filologice Gheorghe Mihăilă și-a susținut, la Moscova, disertația : *Cuvinte de origine slavă veche în limba română*.

Studiul și cultivarea limbii române sînt urmărite de opinia publică cu un pasionat interes, care corespunde dragostei manifestate totdeauna de poporul nostru pentru limba sa. Lucrările și revistele de lingvistică, în care se discută problemele actuale legate de dezvoltarea limbii naționale, apar într-un tiraj pe care nu l-a avut în trecut nici una dintre revistele noastre literare. Revista *Limba română*, spre exemplu, apare astăzi într-un tiraj de 7.500 de exemplare. Presa zilnică și periodicele de cultură generală publică adesea articole critice și informații privitoare la activitatea lingvistică, răspunzînd interesului viu al publicului cititor pentru problemele de această natură. Participarea largă a profesorilor din învățămîntul universitar, mediu și elementar la discutarea problemelor de lingvistică este organizată în cadrul *Societății de științe istorice și filologice*,

care are filiale în toată țara și care publică anual, începînd din 1955, culegerea de studii *Limbă și literatură*.

Rodnica activitate desfășurată în ultimii zece ani în lingvistica romînească nu trebuie să ne împiedice ca să-i vedem și lipsurile, printre care cele mai de seamă sînt : insuficienta adîncire a teoriei materialismului dialectic și istoric despre limbă, lipsa de combativitate față de curentele idealiste din lingvistica burgheză actuală, lipsa studiilor asupra altor limbi moderne decît cea romînă, scăderea interesului pentru limbile clasice. S-a făcut prea puțin legătura necesară între studierea limbii literare și practica creației literare, în sensul că nu s-a analizat îndeajuns limba scriitorilor contemporani, limba presei, a emisiunilor de radio etc., acestor probleme acordîndu-li-se importanța cuvenită abia în ultimul an. Deși revistele noastre de lingvistică au publicat studii despre realizările și problemele lingvisticii sovietice, ale lingvisticii bulgare, maghiare și cehoslovace, un mare interes prezintă cunoașterea acestor probleme și din celelalte țări de democrație populară, ca și din țările capitaliste.

Înlăturarea a numeroase din lipsurile arătate mai sus este prevăzută în planurile de perspectivă ale institutelor noastre de lingvistică pentru perioada 1957 —1960, în parte în curs de realizare, pe care le prezentăm aici în mod sumar, pentru a se putea aprecia amploarea problemelor și lărgirea perspectivelor care se deschid lingvisticii noastre. În cursul anilor viitori se va reedita *Gramatica limbii romîne*, *Micul dicționar ortografic* și *Dicționarul ortoepic*, ținîndu-se seama de observațiile critice făcute pînă acum acestor lucrări. S-a strîns un bogat material de observații asupra volumelor apărute pînă acum din *Dicționarul limbii romîne literare contemporane*, care va ajuta la îmbunătățirea unei ediții viitoare a acestora. În ceea ce privește începerea lucrărilor de elaborare a *Dicționarului general al limbii romîne* există discuții cu privire la calea de urmat pentru realizarea lui. Sînt două puncte de vedere care se înfruntă : 1) să se urmeze calea încercată de Hasdeu, Philippide și Pușcariu, cu o perspectivă de terminare foarte îndepărtată a lucrării ; 2) să se întocmească în prealabil *Dicționarul limbii vechi* și să se termine *Dicționarul de regionalisme* și *Dicționarul limbii lui Eminescu*, acestea integrînd, alături de *Dicționarul limbii romîne literare contemporane* și de *Dicționarul limbii romîne contemporane, explicativ, etimologic și ilustrat*, imaginea vocabularului romînesc din trecut și de astăzi. Elaborarea *Dicționarului general* este, după părerea noastră, mai firească pe această din urmă cale, el urmînd să fie o lucrare nouă, sinteză a experienței și a rezultatelor obținute prin aceste dicționare pregătitoare, temeinic lucrate. Hotărîrea Prezidiului Academiei din iulie 1952 a indicat această din urmă cale.

Planurile de cercetări ale institutelor noastre de lingvistică mai cuprind o bogată și variată tematică din toate ramurile lingvisticii : *Arhiva*

fonogramică a limbii romîne, un nou *Atlas lingvistic romîn*, *Formarea cuvintelor în limba romînă*, *Elementele de substrat din limba romînă*, *Particularităţile latinei dunărene*, *Formarea limbii şi a poporului romîn*, *Toponimia slavă de pe teritoriul ţării noastre*. Trei colective ale Institutului de lingvistică din Bucureşti elaborează în prezent o vastă bibliografie lingvistică, avînd trei teme esenţiale : *a*) lucrările apărute asupra limbii romîne în ţară şi în străinătate ; *b*) lucrările asupra limbii romîne literare ; *c*) izvoarele slave referitoare la limba romînă. Un mare număr de teme aparţin lingvisticii romanice: *Formaţiile diminutivale romanice*, *Formaţiile romanice în domeniul prepoziţiei şi al locuţiunilor prepoziţionale*, *Exprimarea persoanei nedefinite în limbile romanice*, *Problema omonimiei în limbile romanice*, *Nume de meserii şi de unelte casnice în limbile romanice* ş.a. Reluarea preocupărilor filologice se manifestă în pregătirea unei serii de ediţii de texte vechi romîneşti : *Noul testament de la Alba Iulia*, *Pravila de la Govora*, *Istoria ieroglifică a lui Dimitrie Cantemir* ş.a.

Dintre lucrările a căror apariţie este reclamată de nevoile învăţămîntului, menţionăm : *Gramatica istorică a limbii romîne*, *Istoria lingvisticii romîne* şi *Istoria limbii romîne literare*, pentru a căror elaborare există astăzi condiţiile ştiinţifice necesare.

Concepţia materialistă care stă astăzi la baza cercetărilor noastre ştiinţifice, numeroasele cadre de lingvişti din institutele Academiei şi din universităţi şi realizările lor din ultimii ani sînt o garanţie sigură a succeselor viitoare ale lingvisticii romîneşti.

CULTIVAREA LIMBII

ÎNSEMNĂRI PE MARGINEA ANUMITOR CONSTRUCȚII GERUNZIALE

DE

FLORA ȘUTEU

Gerunziul este un mod impersonal care exprimă acțiunea verbului în desfășurare și care se comportă, din punct de vedere sintactic, ca un adverb cu valoare de complement circumstanțial sau ca un adjectiv cu valoare de atribut. Dacă încercăm să înlocuim o construcție gerunzială printr-o construcție predicativă, constatăm că, adeseori, aceluiași gerunziu îi pot corespunde, în același context, mai multe feluri de propoziții subordonate.

În propoziția :

*Văru-meu, **fudulindu-se** cu ciubotele cele nouă, juca numai lîngă fata vornicului* (Creangă),

gerunziul are, în același timp, mai multe înțelesuri : *fudulindu-se **era felul** în care juca* ; *fiindcă se fudulea* ; *în timp ce se fudulea* ; *ca să se fudulească*, sau, în fine, *care se fudulea.*

În alt citat :

[Ursul] *îl și întîmpină **mornăind*** (Creangă),

înțelegem că : *îl întîmpina un urs **care** mornăia* ; *în timp ce ursul mornăia îl și întîmpina* ; *mornăind era **felul** în care îl întîmpina ursul.*

În exemplele de mai sus, sensurile variate ale fiecărui gerunziu în parte concordă între ele și converg spre cristalizarea unei imagini complexe în mintea ascultătorului sau a cititorului.

Uneori însă diferitele interpretări pe care putem să le dăm unui gerunziu se anulează reciproc. Din informația pe care o dă Farfuridi lui Brînzovenescu :

Pe respectabila madam Trahanache am văzut-o ***ieşind*** *de la Caţavencu* (Caragiale), . . .

putem trage două concluzii contradictorii : *madam Trahanache a fost văzută în momentul în care* [***ea*** sau ***Farfuridi,*** subiectul vorbitor] *ieşea de la Caţavencu.*

În primele două exemple, polivalenţa sintactică a gerunziului nu ştirbeşte înţelesul comunicării. Oricît de variat ar fi interpretată din punct de vedere sintactic, ideea exprimată de gerunziu nu are decît un singur unghi de raportare : subiectul propoziţiei (*văru-meu*, respectiv *ursul*). În exemplul ultim, cititorul propoziţiei rupte de context[1] poate fi uşor pus în încurcătură în ce priveşte substantivul la care se referă gerunziul. Acest substantiv poate fi atît subiectul propoziţiei (subînţeles : *Farfuridi*), şi atunci gerunziul este un complement circumstanţial de timp, cît şi complementul direct al propoziţiei (*madam Trahanache*), şi în cazul acesta gerunziul îndeplineşte funcţiunea de atribut.

După părerea mea, o asemenea construcţie gerunzială, ca şi cele din exemplele date mai sus, poate fi interpretată ca avînd valoarea unui *atribut circumstanţial*, denumire folosită în *Gramatica Academiei R.P.R.* numai pentru propoziţiile subordonate [2] şi extinsă de Mioara Avram şi asupra participiilor trecute [3]. Orice construcţie gerunzială atributivă poate fi înglobată în definiţia atributelor circumstanţiale, deoarece şi atributele gerunziale determină un substantiv şi exprimă în acelaşi timp o idee referitoare la predicat. Gerunziul *mornăind* exprimă acţiunea „a mornăi" sub forma unei însuşiri caracteristice subiectului, dar, totodată, el exprimă şi circumstanţa în care se desfăşoară acţiunea exprimată de predicat. Acelaşi lucru se poate spune şi despre celelalte două gerunzii din citatele de mai sus.

Din exemplele de mai sus se poate observa că gerunziul, ca orice categorie verbală, se raportează la un subiect, care poate fi atît subiectul verbului predicativ, cît şi un alt substantiv din propoziţie. Pentru ca să se asigure înţelegerea exactă a comunicării, propoziţiile trebuie astfel construite încît să reiasă „clar care este subiectul fiecăruia din cele două verbe" [4].

Funcţiunea sintactică de atribut a gerunziului este secundară, deoarece ea nu poate apărea decît întovărăşită de o idee circumstanţială. Gerunziul, care se comportă, în marea majoritate a cazurilor, ca un adverb,

---

[1] Ceea ce face neclar citatul din Caragiale este forma incompletă în care apare în *Gramatica Academiei R.P.R.* Fraza întreagă : *Pe respectabila madam Trahanache am văzut-o ieşind de la Caţavencu tot astăzi pe la unsprece cînd mă întorceam din tîrg* înlătură orice echivoc în legătură cu subiectul la care se referă gerunziul. Redat incomplet, citatul devine un exemplu tipic de folosire necorectă a gerunziului, fapt care necesita în Gramatică un comentariu special.

[2] Vezi *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. al II-lea, p. 185.

[3] Vezi Mioara Avram *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, [în] *Studii de gramatică*, vol. I, 1955, p. 160.

[4] *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. I, p. 321.

se caracterizează din punct de vedere sintactic, în primul rînd, ca un circumstanțial. Totuși, funcțiunea atributivă a dus la crearea unor gerunzii care exprimă categoria genului și a numărului și care sînt deci adevărate adjective gerunziale.

Matilda Caragiu, ocupîndu-se de funcțiunile sintactice ale gerunziului [1], arată că numai gerunziile verbelor intranzitive se pot adjectiviza, pentru că numai ele pot exprima, sub forma unui adjectiv, o acțiune ca proces. Totodată Matilda Caragiu subliniază faptul că adjectivizarea este evoluția firească a gerunziilor cu funcțiune determinativă pe lîngă substantive.

În legătură cu această problemă, nu sînt de acord cu *Gramatica Academiei R.P.R.*, care, citînd o sintagmă ca : *femeie suferindă de friguri*, conchide foarte lapidar că adjectivul gerunzial poate avea complement [2]. Afirmația este inexactă. *Suferindă* ca adjectiv primește determinări prin analogie cu *bolnavă*, al cărui sinonim a devenit. Cred însă că o asemenea construcție e nerecomandabilă și nu trebuie generalizată la alte adjective gerunziale. În limba romînă nu se spune : *deasupra orașului se înalță coșurile fumegînde în aer* sau *răni sîngerînde puternic.* Acad. Iorgu Iordan precizează că acordul gerunziului se admite numai atunci cînd atributul gerunzial este nedeterminat [3].

După cum s-a putut vedea, gerunziul pune multe probleme. Explicația o găsim în faptul că, substituindu-se unei propoziții subordonate, concentrînd exprimarea, el elimină elementele de legătură ale unei dependente, dar, bineînțeles, este mai puțin clar decît construcția analitică pe care a înlocuit-o. În ciuda relativei lipse de claritate de care dă dovadă, construcția gerunzială, folosită și de vorbirea populară, însă fără prea multă variație [4], se răspîndește din ce în ce mai mult în scrisul romînesc de astăzi.

Cauza răspîndirii gerunziului trebuie căutată în dorința publiciștilor de a da sobrietate stilului, prin concentrarea ideilor. Sub acest aspect, multiplele valori sintactice care pot fi exprimate prin gerunziu aduc un real serviciu.

---

[1] Lucrarea urmează să apară în volumul al II-lea al *Studiilor de gramatică*, aflat sub tipar.

[2] Vezi *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. II, p. 84.

[3] Vezi acad. Iorgu Iordan, *Limba romînă contemporană*, ed. a II-a. București, 1956, p. 624.

[4] În 200 de pagini din *Graiul nostru*, gerunziul apare de 25 de ori (dar în multe împrejurări gerunziile se înșiră la rînd în versuri unde presupunem că le-au impus nevoile versificației : *Lumea dă el că fuge/Da jalbă la Caragea/Domnia cît mai curînd/ Potera la el* ***mănînd****/ Da Jianu* ***înțelegînd*** etc. p. 175). Valorile sintactice ale gerunziului din textele populare nu sînt prea variate. Predomină sensul temporal și cel cauzal. N-am găsit decît un singur gerunziu atributiv : *Să văz mîndra-n ieșoară /***Sărind** *ca o căprioară* ... (p. 131).

Într-o propoziție ca :

... *își aprinse o țigară, **zăbovind** dinadins cu răspunsul...* (*Flacăra*, nr. 95, p. 14),

gerunziul, fără să precizeze rigid felul raportului dintre cele două acțiuni cu totul distincte (*a aprinde* țigara — *a zăbovi*), sugerează existența unei relații multiple (de scop, de mod, de consecuție) între ele [1].

Alteori gerunziul dă impresia că exprimă modul de manifestare a unei acțiuni, deși, în realitate, el nu exprimă decît modul subiectiv prin care luăm cunoștință de acțiunea respectivă :

*...trenul se apropia **clipind** în noapte din ochii roșii* (*Flacăra*, nr. 95, p. 10).

Dar, spunînd „prea" multe, gerunziul este totodată apt pentru a nu spune *nimic*. Despre aceasta voi căuta să vorbesc în rîndurile care urmează.

★

Am spicuit din publicistica actuală cîteva construcții gerunziale care cred că pot fi discutate sub aspectul corectitudinii și al clarității exprimării. Le analizez cu scopul de a atrage atenția asupra inconvenientelor pe care le prezintă gerunziul și din dorința de a ajuta la corecta lui folosire.

Situațiile analizate pot fi grupate în două categorii distincte :

a) *Fraze cu înțeles neclar din cauza folosirii unei construcții gerunziale.* În numărul 3, 1957, al revistei *Limba română*, Marius Sala semnala faptul că în presa noastră zilnică sînt din ce în ce mai numeroase cazurile de înlocuire a propozițiilor atributive prin construcții cu gerunziu [2]. Afirmația poate fi verificată cu multă ușurință. Ceea ce interesează discuția de față este situația în care folosirea gerunziului atributiv este nerecomandabilă din cauză că umbrește înțelesul frazei, uneori modificîndu-l cu totul.

Dau mai jos un citat ales anume dintr-o lucrare de strictă specialitate, pentru a demonstra cît de mult poate fi modificat înțelesul unui text prin folosirea improprie a gerunziului :

În schimb diftongul ea *se întîlnește numai după consoană **avînd** o articulație palatală* (*Studii și cercetări lingvistice*, VI, 31).

Sînt sigură că, pentru cititorul neavertizat, înțelesul propoziției nu poate fi decît : *diftongul* ea *se întîlnește numai după consoană, deoarece **are** o articulație palatală.*

Un context mai larg și lipsa oricărui semn de punctuație între substantiv și gerunziu lămurește sensul exact al frazei, care ar trebui să fie :

---

[1] O observație asemănătoare face și Matilda Caragiu atunci cînd arată deosebirea dintre modurile indicativ și gerunziu și precizează că acesta din urmă include și ideea de r e l a ț i e, pe care primul n-o poate exprima decît analitic.

[2] Vezi *Limba română*, nr. 3, 1957, p. 41.

diftongul ea *se întîlnește numai după consoană cu articulație palatală* (sau : *după o consoană cu articulație palatală...*).

După cum se poate observa în exemplul de mai sus, gerunziul nu concentrează exprimarea, ci apare ca un element care îngreuiază înțelegerea textului.

Cred că ar fi fost mai clară folosirea unei construcții predicative și în următoarele citate :

Lingviștii romîni consideră limba literară ca o realizare superioară, ***sintetizînd*** *posibilitățile de exprimare ale limbii întregului popor* (*Studii și cercetări lingvistice*, VII, 299).

În realitate pentru cineva ***vorbind*** *românește b e a t este asociat cu pluralul b e ț i, b e t e* (*Studii și cercetări lingvistice*, V, 435).

În ultimul exemplu se creează confuzie prin faptul că în limba română există cristalizată o expresie impersonală care are valoare circumstanțială și folosește gerunziul aceluiași verb : *vorbind pe șleau.*

De altfel toate exemplele date mai sus se înțeleg cu greutate tocmai din cauza valorii exclusiv circumstanțiale pe care cititorii sînt îndemnați, în primul moment, să o acorde gerunziilor respective. În exemplele de mai sus, gerunziile au valoare atributivă pură, fără nici o raportare la verbul predicativ, ceea ce vine în contradicție cu funcțiunea lor sintactică obișnuită, aceea de complemente circumstanțiale[1].

Mai există încă un pericol al propozițiilor care folosesc construcții gerunziale : topica. În general, propozițiile subordonate trebuie așezate în imediata apropiere a elementului sintactic pe care îl determină. În cazul unor propoziții cu verb predicativ, între determinat și determinant pot să apară construcții implicite, fără ca înțelesul să fie știrbit, dar în cazul unor construcții gerunziale, atributive mai ales, topica trebuie respectată cu rigurozitate.

În fața unui exemplu ca următorul :

...fără studierea multiplelor componente ale fenomenului de etnogeneză, ***îmbrățișînd*** *variate domenii științifice... o soluționare convingătoare ...nu este cu putință* (*Contemporanul*, nr. 471, 1/2), mi se pare surprinzător că un *fenomen* poate îmbrățișa domenii științifice. Situația contrară, adică aceea în care domeniile îmbrățișează fenomenul, as fi acceptat-o mai ușor. Autorul, desigur, s-a referit la *studierea* fenomenului de etnogeneză și nu la fenomen în sine.

---

[1] Am remarcat faptul că nu numai gerunziul dă naștere la confuzii în cazul folosirii atributive. În exemplul : *Const. Diță dă drumul în sală cunoscuților și prietenilor, fără a avea bilete de intrare* (*Romînia liberă*, nr. 3428, 2/5), intenția autorului a fost să sublinieze faptul că *prietenii*, pe care Diță îi lăsa în sală, *nu aveau bilete de intrare*. Construcția nominală poate fi însă interpretată ca un circumstanțial de mod cu nuanță concesivă și avînd ca subiect nu complementul propoziției ci subiectul ei (*Diță*).

Păstrarea gerunziului nu era posibilă în contextul de mai sus decît printr-o răsturnare a întregii propoziții: *fenomenul de etnogeneză are multiple componente, fără a căror studiere,* ***îmbrățișînd*** *variate domenii științifice... o soluționare convingătoare nu este cu putință.* În ultima analiză se pare că ar fi fost mai nimerit să se renunțe la acest gerunziu echivoc și să se formuleze ideile astfel:... *fără studierea multiplelor componente ale fenomenului de etnogeneză, cercetat de variate domenii științifice... o soluționare convingătoare nu este cu putință.*

Un caz asemănător este următorul:

[Piesa muzicală] *este îmbogățită în dezvoltare cu a treia temă culeasă de autor „de pe coclaurii muntoși din munții Gorjului", care oferă prin caracteru-i cald, narativ, un contrast binevenit în vastitatea desfășurării primelor două teme,* ***evocînd*** *frumusețea sufletească a oamenilor și poezia locurilor* (*Contemporanul*, nr. 471, 4/1).

Mărturisesc sincer că n-am înțeles ideea din citat. Nu se poate ști dacă primele două teme evocă frumusețea sufletească a oamenilor sau dacă a treia temă „oferă" un contrast „binevenit" prin această evocare. Presupun că ultima soluție e cea exactă, deoarece, după părerea mea, evocarea unor trăsături sufletești trebuie să aibă caracterul cald pe care autorul afirmă că-l găsește în tema a treia. Dar pot avea oare siguranță? Ar fi fost mai bine dacă, într-un text atît de lung și atît de plin de judecăți de valoare, autorul ar fi lăsat la o parte gerunziul și s-ar fi coborît la nivelul unei simple construcții cu predicat verbal: *a treia temă...* ***care evocă*** *frumusețea... oferă...* sau ... *în primele două teme,* ***care evocă*** *frumusețea...*

b) *Folosirea unui număr prea mare de gerunzii într-un context restrîns.* În cazul cînd într-o singură propoziție se succed mai multe construcții gerunziale, acestea solicită multă atenție din partea celui care le folosește. Dacă, din punct de vedere sintactic, între ele există concordanță, folosirea lor poate să strice cel mult armonia lecturii, prin repetarea monotonă a terminației gerunziului: *-înd.*

Una după alta, turmele erau mînate spre malul Dunării și acolo se auzeau oamenii ***prinzînd*** *oile și* ***încărcîndu-le,*** ***numărînd*** (*Tînărul scriitor*, nr. 4, 1956, p. 16).

De altfel tălmăcirile făcute în ultimii ani din La Fontaine și Krîlov, ***renunțînd*** *din principiu la reproducerea verbală și* ***căutînd*** *mutarea „miezului" dintr-o limbă într-alta,* ***îndepărtîndu-se*** *uneori total de originalele lor, ajungeau la producții originale la rîndul lor,* ***purtînd*** *pecetea sigură a poetului romîn* (*Gazeta literară*, nr. 180, 2/2).

Alteori însă gerunziile nu se află într-un raport de coordonare. Primul gerunziu exprimă, de exemplu, cauza acțiunii exprimate de cel de-al doilea:

Își aminti de stiloul Kaweco uitat într-o haină civilă mai bună; jos, în dulap, ***scăpîndu-l*** *printre niște dantele ofilite și-o fleoarță de pălărie cu pene, a babei,* ***scormonind,*** *i-au foșnit hîrtii sub degete* (*Gazeta literară*, nr. 180, 5/1).

În treacăt trebuie să spun că o topică mai înțeleaptă ar fi înlăturat mult din „teribilismul" căutat, pe care îl vădește citatul, ca de altfel întreaga lucrare din care face parte. Dar nu de topică mă ocup, ci de gerunziu. Dacă cineva își ia osteneala să analizeze mai atent fraza, desigur că se dumirește asupra raportului temporal dintre cele două acțiuni. Autorul n-a găsit de cuviință să-și formuleze ideea printr-un verb predicativ, însoțit, eventual, de al doilea la gerunziu (*îl scăpă... și scormonind* ... sau *scăpîndu-l scormoni și* ...), din teama de a nu rămîne fără cititori „atenți".

Există și cazuri cînd construcții gerunziale juxtapuse diferă cu totul din punctul de vedere al valorii lor sintactice: un gerunziu este circumstanțial de mod, iar al doilea atribut, ca în exemplul:

Vai, cîte se trecură, pe lume, nopți ca asta
Găsind *poeți din beznă* ***smulgînd*** *spre zori cuvîntul.*

(*Contemporanul*, nr. 479, 3/4).

Versul vrea să vorbească despre poeții care *smulg* din beznă cuvîntul și pe care noaptea îi găsește la masa de lucru. Din păcate, și cititorul trebuie să depună eforturi pentru a „smulge" din... obscuritate înțelesul poeziei.

O situație asemănătoare apare în exemplul următor:

„... ***primind*** *lovituri —* ***mergînd*** *de la neînțelegeri sincere pînă la minciuni conștiente — leninismul, marxismul epocii contemporane, a ieșit mai puternic, mai oțelit și mai viabil* (*Viața românească*, nr. 4, 1957, p. 5).

Dacă însă se succed mai multe gerunzii, se întîmplă ca textul să devină o veritabilă șaradă:

Daquin a greșit însă acolo unde a modificat... acțiunea romanului, ***arătîndu-ni-l*** *pe Bel Ami în ceartă cu Walter,* ***ratînd*** *încercarea de șantaj asupra acestuia, expulzat din redacția ziarului ca un om eșuat și învins, și* ***refăcîndu-se*** *numai prin lovitura erotico-matrimonială* (!) *dată fiicei speculatorului* (*Flacăra*, nr. 80, p. 16).

Primul gerunziu este un circumstanțial cauzal cu nuanță modală, iar ultimele două sînt atribute pe lîngă complementul direct al acestui gerunziu. Îmi dau seama de exacta valoare sintactică a ultimelor două gerunzii numai datorită faptului că am cunoștință de subiectul filmului analizat. Altfel, aș putea socoti gerunziul *ratînd* ca un atribut pe lîngă substantivul *Walter*, ba chiar tot ca un circumstanțial de mod al predicatului ***a modificat.*** Din această ultimă interpretare s-ar putea trage concluzia

că *Daquin* a greșit de două ori cînd a modificat acțiunea romanului : o dată fiindcă *ni-l arată* pe Bel Ami în ceartă cu *Walter*, a doua oară fiindcă *ratează* o încercare de șantaj asupra acestuia.

★

Neavînd intenția să soluționez problema funcțiunilor sintactice ale gerunziului, m-am mulțumit să semnalez unele cazuri de folosire neiscusită a diferitelor construcții gerunziale. Am căutat să ilustrez situațiile tipice din acest punct de vedere, găsite în presa actuală.

Am constatat în acest sens că ceea ce dăunează clarității unui text este, în primul rînd, contradicția dintre funcțiunea sintactică pe care o acordăm în mod obișnuit gerunziului și aceea pe care i-o acordă autorul, neprecizarea subiectului la care se raportează gerunziul, precum și lipsa de concordanță între valorile sintactice ale mai multor gerunzii care se succed. În ultimă instanță se poate spune că, fără a contraveni vreunei norme gramaticale, abuzul de gerunzii îngreuiază înțelegerea unui text.

Limba romînă preferă, în general, construcțiile predicative. Acestea sînt cu atît mai necesare în propoziții și fraze ample, în care o formă nominală ca gerunziul poate să determine în același timp mai multe părți de propoziție. De aceea, deși extrem de util sub raport sintactic și stilistic, gerunziul trebuie evitat atunci cînd, scurtînd vorbirea, prelungește efortul mintal al cititorului.

LIMBĂ LITERARĂ

ASPECTE ALE LIMBII ŞI STILULUI LUI MATEI CARAGIALE

DE

PAUL LĂZĂRESCU

Analiza problemelor de conţinut ale operei lui Matei Caragiale descoperă pe scriitorul realist cu vădită atitudine critică faţă de societatea pe care o descrie. Ne referim în primul rînd la *Craii de Curtea-Veche*, romanul societăţii disolute bucureştene din anii 1910—1912, adică al acelui Bucureşti care „rămăsese credincios vechii sale datini de stricăciune" [1].

Urmărind aspectele caracteristice ale limbii lui Matei Caragiale, nu putem face abstracţie de conţinutul operei, căci numai în lumina epocii descrise, a personajelor prezentate, a participării sufleteşti a scriitorului la evenimentele care se succed, faptele de limbă şi stil prezintă interes.

Ceea ce izbeşte de la început în lectura operei lui Matei Caragiale este bogăţia lexicală, aglomerarea de termeni contrastanţi într-o sinteză strict personală [2].

Una din condiţiile specifice limbii prozei artistice este o mai mare libertate în folosirea elementelor de vocabular [3]. Matei Caragiale nu face restricţii în întrebuinţarea cuvintelor. Dimpotrivă, pentru a evoca cu maximum de precizie imaginile, întrebuinţează toate denumirile particulare, adică uzează de forme arhaice, exotice, tehnice, populare etc. Sfera

---

[1] Matei I. Caragiale, *Opere*, ed. Perpessicius, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1936, p. 96. Toate trimiterile următoare se referă la această ediţie.

[2] Cf. acad. Tudor Vianu, *Arta prozatorilor romîni*, Ed. Contemporană, 1941, p. 363.

[3] Cf. Gustave Lanson, *L'art de la prose*, Paris, 1909, p. 228.

lexicală a lui Matei Caragiale ne apare ca una din cele mai întinse și variate din literatura noastră. De aceea vom analiza lexicul lui grupîndu-l pe diverse categorii, fără însă a alcătui un glosar complet al operei, ci numai în scopul prezentării elementelor caracteristice.

Pentru a alcătui atmosfera epocii și mediului acțiunii din *Craii de Curtea-Veche* (ca și din celelalte scrieri), revin cu insistență, ca o necesitate a evocării, termenii de origine turcă și neogreacă.

Turcisme : *baldîră* (femeie grasă), *bașca* (separat, în afară de), *belea* (supărare, necaz, încurcătură), *bezevenclîc* (șmecherie), *boiu* (talie, statură), *bidineaua* (cîntec turcesc), *cacialma* (tragere pe sfoară), *calp* (fals), *calpuzan* (falsificator), *cealma* (turban), *chervan* (car mare pentru transport), *ciampara* (cîntec turcesc), *chiolhan* (chef, banchet, veselie), *ciohodar* (lacheu, slugă), *conabiu* (roșu închis, vișiniu), *cucă* (căciulă de catifea aurită, împodobită cu pene de struț, pe care o dăruia sultanul domnului, la urcarea pe tron), *culă* (boltă, turn), *ciufut* (sgîrcit), *dalhauc* (lingău, parazit), *geamale* (pocite), *geamlîc* (perete format din geamuri), *ghiul* (scul, țesătură), *ghiurghiuliu* (trandafiriu), *giolar* (cel care joacă arșice), *hagialîc* (pelerinaj), *huzur* (belșug), *indrușaim* (plantă de podoabă cu flori frumoase și miros plăcut), *işlic* (glugă), *levent* (voinic, zdravăn), *maneaua* (cîntec turcesc), *marda* (lepădătură, pleavă), *masala* (faclă), *matofit* (hodorogit, uzat), *mehenghi* (șiret, viclean), *miambal* (candel), *năstrape* (căni, pocale), *nuri* (farmece), *paceaură* (otreapă), *parmaclîc* (balustradă), *pescheș* (dar, cadou), *sîngeap* (roșu închis), *schembea* (drob de miel), *soitar* (bufon, caraghios), *surguciu* (egretă), *șiboi* (micșunea), *toptangiu* (angrosist), *topuz* (sceptru, insemn), *ursuzluc* (necaz, rea dispoziție), *zaifet* (ospăț, petrecere), *zurba* (răscoală).

Grecisme : *arhon* (domn, boier), *cănăvăț* (țesătură din lînă), *catart* (catarg), *clironomie* (moștenire), *diată* (testament), *ipistat* (subcomisar), *left* (medalion, ban de aur), *meremetisi* (repara), *neramzi* (portocali) *pantahuză* („a umbla cu pantahuza", a se duce din casă în casă, a colporta știri defăimătoare), *paraferne* (averea femeii în afară de zestre), *pardos* (leopard), *schiros* (cancer), *zgripțor* (pajură), *zuliar* (gelos).

Multe dintre cuvintele înșirate mai sus au ieșit din uz și astăzi nici nu mai sînt înțelese. Readucerea lor însă în paginile lui Matei Caragiale, ca mijloc de a evoca epoca, reprezintă un procedeu stilistic important. Dar lexicul lui nu se caracterizează numai prin aceste cuvinte de origine turcă sau neogreacă, ca singur mijloc de evocare a trecutului. Se poate enumera altă categorie de cuvinte învechite, de diferite origini, folosite în același scop :

bez (afară de, orig. sl.), *băsni* (a povesti, a pălăvrăgi, orig. sl.), *caretă* (trăsură, orig. it.), *căvălării* (ordine, decorații, orig. lat.), *gvardie* (gardă, orig. rus.), *herb* (stemă, orig. polon.), *lentă* (cordonul unui ordin,

orig. rus.), *racherie* (cîrciumă, derivat de la *rachiu*), *sameș* (casier, administrator financiar, derivat de la *samă*, cf. *vameș* de la *vamă*), *stepenă* (semn, rang, orig. sl.), *tartane* (soi de vase maritime), *tractir* (birt, cîrciumă, orig. rus.), *urdie* (formă veche pentru *hoardă*), *vistavoi* (ordonanță, orig. rus.), *valtrap* (cioltar, țesătură ce se pune pe spinarea unui animal, orig. rus.).

O altă categorie importantă o formează elementele populare și regionale.

Elemente populare : *aurfaur* (bijutier), *burhai* (ceață rară după ploaie), *cadră* (ramă), *chimiță* (caraghios, nebun), *chițimie* (cocioabă, odăiță mică de tot), *ciobi* (sparge, știrbi), *cioclovină*, *cocoșneață* (termeni peiorativi pentru *cocoană*), *dauri* (compus din *de* + *aur*), *fleorțăi* (a vorbi degeaba, aiurea), *frichini* (a freca), *iasmă* (nălucă, vedenie uricioasă, femeie foarte slabă), *licuri* (a luci, a străluci), *marțafoi* (netrebnic), *misie* (misiune), *năvîrlii* (năbădăi), *osîrdie* (ardoare, zel), *ostoi* (a liniști), *periple* (întîmplări), *policar* (degetul mare de la mînă), *polog* (baldachin, așternut), *pui* (a înmulți), *rișcar* (cel care joacă rișcă), *rostui* (a face rost), *scîrnă* (murdărie), *scorboli* (a căuta, a cerceta), *socri* (a cicăli), *șlampătă* (femeie neglijentă și murdară), *teșmeni* (a ului), *turbă* (turbare), *țingău* (gură-cască), *uitătură* (privire), *ușarnic* (vagabond), *vaer* (vaiet), *zălogi* (a amaneta), *zăticni* (a deranja).

Elemente regionale (muntenisme) : *aciola* (a aciua, a oploși), *boboșat* (bulbucat), *cășuna* (a prinde necaz pe cineva), *cîrcotă* (ceartă), *clină* (povîrniș, coastă), *dăula* (a istovi), *dîrdoră* (poftă, ardoare, foc), *găman* (mîncăcios), *hărtăni* (a sfîșia), *încăibăra* (a se lua la ceartă), *îngăla* (a murdări), *peș* (pieziș), *prefira* (a răspîndi), *scălămbăi* (a strîmba), *surchidi* (a hăitui), *vîlnic* (un fel de fotă largă, alcătuită din două bucăți, lucrată încrețit ca fusta), *zăbranic* (crep, țesătură), *zăcaș* (leneș, trîndav).

Cînd mijloacele vorbirii obișnuite a personajelor lui Matei Caragiale încetează să mai fie întrebuințate și scriitorul vorbește în numele său, descoperim o altă categorie și anume aceea a neologismelor savante : *cavale* (cai), *conceda* (acorda), *laboare* (muncă), *peripatetician*[1] (care urmează doctrina lui Aristotel), *selbă* (pădure), *sibarit* (voluptos, moleșit) *venust* (pur), *vil* (abject, josnic).

Trebuie să subliniem caracterul căutat al acestor termeni. Numărul neologismelor crește simțitor dacă extindem sfera cercetării lexicale la toate scrierile lui Matei Caragiale : *abandon*, *afecționa*, *anomalie*, *aroga*, *bail*, *celibat*, *eclera*, *electiv*, *facilitate*, *ignar*, *impostură*, *inalienabil*, *lezat*, *necroze*, *neofit*, *pasemente*, *precar*, *pueril*, *pietate*, *prohibit*, *transmisibilitate* etc.

---

[1] Derivat de la *peripatetici*, acei filozofi din antichitate care făceau parte din școala lui Aristot și care s-au numit astfel, fiindcă filozoful grec învăța pe discipolii săi plimbîndu-se printre coloanele (gr. *peripator*) clădirii ; de aici prin extindere expresia lui Matei Caragiale „cutreierînd calmi peripateticieni".

Din expunerea acestor categorii se poate observa cu destulă uşurinţă bogăţia şi varietatea lexicului operei lui Matei Caragiale. De la cuvîntul periferic, trivial, la neologismul corespunzător noţiunii abstracte, toate categoriile îşi fac loc pentru a ilustra mai bine ideile şi imaginile scriitorului. Iată un context în care se poate urmări alăturarea termenilor din diversele categorii menţionate :

„Femeile ce slujiseră de matcă — greaca ursuză şi sanchie clocindu-şi cu gura încleştată lunga dambla între hîrdaiele de neramzi şi de gazii, sîrba haină şi dîrjă care, pe patul morţii, scuipase grijania în barba popii şi-şi dase sufletul blestemîndu-şi copiii, braşoveanca zăcaşă şi fătarnică roasă de schiros şi de pizmă — înveninaseră mai mult acel sînge bolnav, îi sporiseră funesta zestre de racile şi de beteşuguri, dar ascuţiseră totdeodată şi deşteptăciunea celor născuţi dintr-însul, acea stearpă deşteptăciune, nesănătoasă şi ea poate, care atinsese o aşa înaltă stepenă de agerime la vlăstarul cel din urmă" (p. 99).

Matei Caragiale este printre puţinii scriitori care fac loc în literatura noastră elementului argotic şi periferic. Denunţarea viciului şi a corupţiei motivează prezenţa cuvîntului trivial, repulsiv. Pentru alcătuirea biografiei personajelor sale autorul nu face economie de date. Gore Pirgu este un *giolar* (cel care joacă arşice), *rişcar* (cel care joacă rişca), *slujnicar* (cel care face dragoste cu slujnicile), *codoş* (mijlocitor între femei şi bărbaţi în scop de desfrîu), *măsluitor* (cel care trişează la jocul de cărţi), un *chimiţă* (caraghios, nebun) *cu suflet de hengher şi de cioclu, cu mutră obraznică de marţafoi* (netrebnic), *o lichea fără seamăn şi fără pereche*. Denumirile noţiunii „femeie uşoară" capătă în limbajul periferic al personajelor lui Matei Caragiale o mare dezvoltare. Începînd cu popularul *muiere*, trecînd la neologismul compromis *damă*, la turcescul *cadînă*, întîlnim : *armăsăroaice, cocoşneţe, cotoşmane, marcoave, otrăvuri, paceaură, paparudă, putoare, pupuică, rable de pripas, răsuflătură, şlampătă, ştoalfă, trezitură* etc. Verbe ca *fleorţăi* (a vorbi degeaba, aiurea), *îmbăloşa* (a umple de bale), *îngăla* (a murdări), *scălămbăi* (a strîmba), formule expresive ca *a-ţi face capul ciulama, îţi sună coliva* (sinonime respectiv cu *a-ţi face capul calendar* şi *îţi sună ceasul morţii*), sînt numai puţine exemple spicuite din paginile lui Matei Caragiale.

Limbajul argotic propriu-zis intervine atunci cînd cuvîntul este folosit direct de Pirgu :

„ — „La mai mare solzoşia ta", se închină cu temenele, „al nostru eşti. Umbli să-ţi laşi lapţii cu folos. Bre, cum te mai înfigeai în undiţă la Masinca, o luaseşi pe coarda razachie, cu sacîz dulce, uşor. Ce pramatie ; faci pe cocoşu, cotoi mare dumneata. Ei, dar ai de învăţat încă multe ; eşti junic ; ca să le fii pe plac maimuţelor trebuie să fii porc, şi cu şoriciul gros. Şi mai ales nu tîrnosi mangalul că te usuci ; de ţi-a mirosit cumva

a pagubă, împinge măgarul mai departe ; știi vorba : malac să fie că broaște ... Dacă vezi însă că ridică coada, nu te pierde, ia-o înainte oblu, berbecește, ca pînă de iarnă să te văz crap îmblănit" (p. 165).

Solzoșia ta, formulă de adresare cu aspect reverențios, dar în realitate formulă ironică și disprețuitoare, prin care se face aluzie la faptul că personajul respectiv este întreținutul unei femei ușoare (cf. termenul argotic *pește* „tînăr întreținut de o femeie mai în vîrstă").

Umbli să-ți lași laptii cu folos, „umbli să profiți".

Te înfigeai în undiță la Masinca, căutai să intri în grațiile Masincăi s-o cucerești, erai prada momelilor ei.

A o lua pe coarda razachie, cu sacîz dulce, ușor, a face pe sentimentalul, conștient astfel de izbîndă în cucerirea personajului feminin.

Ești junic, ești tînăr și lipsit de experiență în comportarea cu femeile.

Maimuțelor, femeilor.

Nu tîrnosi mangalul, nu pierde vremea fără să profiți (cf. expresia argotică *nu arde gazul*).

Să te văz crap îmblănit, aceeași aluzie la faptul că personajul va deveni un întreținut (cf. termenul argotic *pește*) ; *îmblănit*, îmbrăcat din veniturile femeii.

Malac să fie că broaște ..., aluzie la zicala „lac să fie că broaște sînt" ; expresia argotică are sensul : bărbat să fie că femei sînt ...

Această imoderație verbală nu definește vreo dispoziție a lui Matei Caragiale pentru expresia vulgară, trivială, ci are o funcțiune critică pe care expresia decentă n-ar fi putut-o suplini cu același rezultat. Căci prezentarea desfrîului și a descompunerii societății din *Craii de Curtea-Veche* n-ar fi fost tot atît de profundă dacă autorul ar fi lipsit-o de cruzimea și virulența expresiei.

O altă notă caracteristică lexicului lui Matei Caragiale este tendința de a forma cuvinte sau de a folosi anumite derivate. Întîlnim o serie de cuvinte compuse ca : *cavaleri-guarzi*, *paraclis-arzător*, *proviant-maistru*, *soare-apune*, *strejinopți*. (Interesant este, mai cu seamă, exemplul ultim care, deși formație compusă din două substantive, are valoare și flexiune adjectivală : „în jurul nostru foiau și forfoteau jivinele strejinopți ale orașului"[1]). De asemenea observăm deasa folosire a verbelor formate de la substantive cu prefixul *în(m)* — (*îmbăloșa*, *împîcli*, *încercăna*, *încoma*, *înfrigura*, *înroura*, *înstela*, *înstema*, *învolbura*, *învolta*), sau a formațiilor verbale de la teme substantivale și adjectivale de felul lui *codi*, *cercui*, *cuiba*, *gerui*, *perdelui*, *prileji*, *rostui*, *socri*, *spuma*, *tărbăci*, *viforî*, *viteji*.

---

[1] Acad. Iorgu Iordan în *Limba română actuală*, Iași, 1943, p. 225, crede a fi o formație după modelul german *Wachtmeister* (cf. ardelenismul *strajamește*r). Ținîndu-se seamă însă de capacitatea mare de inventivitate lexicală a lui Matei Caragiale, este posibil ca acest compus să fi apărut independent de modelul german.

Un alt fapt demn de remarcat este întrebuințarea superlativului absolut format din *mult* + *pozitivul*: *mult bătrîn*, *mult duios*, *mult mîndre*, *mult înalte*, *mult bogat* etc. Forma aceasta are astăzi o mare răspîndire mai ales în graiul muntenesc. Ea apare și în textele vechi, chiar în cele din secolul al XVI-lea[1]. La sfîrșitul secolului trecut acest superlativ îl găsim și în scrierile artistice. (Cf. Eminescu, „*mult bogat* ai fost odată, *mult* rămas-ai tu *sărac* !").

În sfîrșit, pentru întregirea tabloului lexical sînt interesante unele fonetisme și forme regionale sau arhaice : *bunioară*, *mă consolă* (ind. prez. 3 sg.), *danța*, *dănțuitoare*, *deterăm* (pf. s. 1 pl.), *dîrj*, *doftor*, *estind*, *fantasia*, *fermec*, *flacări*, *jicni*, *mosafiri*, *nedomerirea*, *se oglindă* (ind. prez., 3 pl.), *sorțit*, *troiane*, *tutulor*, *țifru* etc.

Dacă pînă aici am urmărit varietatea și bogăția lexicală, nu mai puțin interesant este de urmărit felul în care Matei Caragiale îmbină aceste elemente lexicale în construcții sintactice. Scriitorul trece adeseori peste normele lingvistice tradiționale, introducînd în domeniul sintaxei numeroase inovații. Semnalăm, bunăoară, cazul prepozițiilor unde constatăm inovații în întrebuințarea lor :

prep. *în* în locul prep. *cu* : „din belșug bătute *în* safire de Ceylan, numai *în* safire de Ceylan" p. 50.

prep. *de* în locul prep. *pentru* : „am *de* Berlin mare slăbiciune" (p. 35), „tovarășul nedespărțit al lui Pașadia, *de* care aveam o evlavie nemărginită" (p. 66), „căci dacă *de* Pașadia aveam evlavie, *de* Pantazi aveam slăbiciune" (p. 81), „slăbiciunea ce-am avut *de* asemenea ființe" (p. 85).

Folosirea unor astfel de construcții, mai ales că ele apar în vorbirea scriitorului nu a personajelor, ne-ar îndemna să credem că ne aflăm în fața unei influențe străine. Compararea textului cu prima versiune publicată în *Viața românească* (anul XIII, nr. 8, august, 1921) unde se folosesc construcțiile firești cu prep. *cu* și respectiv *pentru*, ne trezește însă îndoială. Înlocuirea prepozițiilor firești *cu* și *pentru* prin *în* și *de* este făcută în mod conștient de către Matei Caragiale, este o intervenție voluntară pe primul text.

Tendința de a nu respecta regulile topicei obișnuite se remarcă ușor în paginile scriitorului. Așezarea cuvintelor prezintă numeroase particularități care contribuie la crearea farmecului limbii lui Matei Caragiale. Autorul caută cu minuțiozitate locul fiecărui cuvînt în frază, pentru a exprima prin o anumită așezare a cuvintelor starea sufletească respectivă și totodată pentru a da frazei sale rezonanță și muzicalitate.

Inversiunile cele mai frecvente privesc poziția atributului : „*ciudatul prieten*", „vorbea cu *păgînească evlavie*" „cotropiți de *veninoasă verdeață*",

[1] Cf. Acad. Al. Rosetti, *Limba română în secolele al XIII-lea — al XVI-lea*. Ed. Acad. R.P.R., București, 1956, p. 132.

„*înflorite poene*", „deasupra *negrelor prăpăstii*", „ne fermeca *lina tăcere*", „*albul răsfăţ*", „*verdea întunecime*", „*tainica pierzanie* a nopţilor", „străbăteam *sumbre meleaguri*" şi „*rîpoase singurătăţi*".

Pentru Matei Caragiale principala preocupare este combinarea şi aranjarea cuvintelor în aşa mod, încît nu numai sensul lor să traducă gîndurile sale, ci însăşi muzicalitatea, armonia interioară a frazei să le sugereze. Din această cauză limba lui Matei Caragiale relevă un aspect cu totul particular. Arhitectonica construcţiilor trădează un meşter al cuvîntului, trădează permanenta grijă a autorului pentru forma expresiei. Matei Caragiale este un calofil :

„E o seară prea frumoasă, Domnule, o seară de basm şi de vis.

Asemenea seri se întorc zice-se, de demult ; în taina lor le plăcea meşterilor celor vechi să întruchipeze unele legende sacre, rareori însă penelul celor mai iscusiţi chiar a izbutit să le redea umbra limpede în toată albastra-i străvezime. E seara izgonirii Agarei, seara fugii în Egipt. Pare că fascinată vremea însăşi îşi conteneşte mersul. Şi în văzduhul fluid nici o adiere, în frunzişuri nici un murmur, pe luciul apei nici un fior"... (p. 87).

Limba lui Matei Caragiale dă impresia unei limbi căutate, a unei limbi lucrate cu o minuţie meşteşugărească a detaliilor, împinsă uneori pînă la artificialitate :

„Să fi avut un scop stăruinţa încăpăţînată cu care îşi perdeluia scurtul lui trecut şi viaţa de toate zilele se putea prea bine, era însă, o spun iarăşi, atîta mîndrie în privirea lui, ce pururi nepăsătoare de ce se petrecea pe pămînt, arăta a se pierde aiurea, în depărtările unei lumi de vis, încît ar fi făcut să se risipească orice umbră de neîncredere sau de bănuială" (p. 42).

Cînd lumea desfrînaţilor nu mai este prezentă, cuvîntul obscen şi vulgar nu-şi mai găseşte loc în paginile lui Matei Caragiale. Descoperim în schimb, minunate descrieri de călătorie prin istoria şi literatura mai tuturor ţărilor şi veacurilor, peregrinări imaginare pe mările elene şi latine, pe întinsul oceanului paşnic, prin pădurile întunecoase ale Amazonului. Aceste pagini dezvăluie alte posibilităţi şi alte mijloace stilistice.

Matei Caragiale este un desăvîrşit pictor al serii, al mării, al florilor, al interioarelor. Capacitatea sa de a sugera culorile prin invocarea elementelor care amintesc nuanţele şi tonurile naturale, formează unul din principalele sale procedee. Astfel, postavul are faţa *iascăi*, mătasa e *şofranie*, rochia de lastră *nerămzie*, părul *morcoviu* sau ca *mierea arsă*, lumina unei zile de toamnă e *chihlibărie*. Culorile sînt deci sugerate de elementele naturale din lumea vegetală sau minerală care prezintă cea mai mare varietate de tonuri şi nuanţe. E remarcabil gustul rafinat cu care îmbină culorile : „În lungile mante, cu paloşul la coapsă şi cu cruce pe piept şi afară de

scarlatul tocurilor, învesmîntați și împănoșați în *aur și verde, verde și aur*, așteptam ca surghiunul nostru pe pămînt să ia sfîrșit" (p. 186). Împerecherea aceasta a unei culori cu aurul, metalul care sugerează el însuși o culoare, o găsim folosită ca un procedeu stilistic : „Astfel, cînd trecînd pragul posomorîtului salon Mihnea trase după el ușa, totul era acolo numai *aur și negru* ; *negru și aur*" (p. 242).

La „belșugul de abanos și de mahon", „de mătăsării, de catifele și de oglinzi" în descrierea decorului, Matei Caragiale adaugă aroma mirodeniilor și mireasma florilor de tot felul : *gazii, liliaci, neramzii, orhidee, tiparoase, trandafiri, tufănici.* O singură frază adună atîta floare încît capătă culoare : „*Mușețelul* și *nalba* năpădeau curțile, pretutindeni *leandri, rodii, lămîiță*, la ferestre se înghesuiau ghivecile de *garoafe*, de *mușcate*, de *cercelușI*, de *indrușaim*, de *șiboi*" (p. 120).

Aceste aglomerări de culori și esențe, arta de a întovărăși cuvintele și de a trezi imaginile, contribuie la strălucirea stilului lui Matei Caragiale. La acestea se mai adaugă muzicalitatea, arhitectonica frazei. Prin simetria determinărilor, a accentuării lor, contextul sugerează uneori muzica însăși :

„Lăutarii nu uitară să cînte acel vals *domol*, care era una din slăbiciunile lui Pantazi, valsul *voluptos* și *trist* în legănarea căruia pîlpîia, *nostalgică* și *sumbră* fără sfîrșit, o patimă așa *sfîșietoare* că însăși plăcerea de a-l asculta era amestecată cu suferința. De îndată ce coardele încălușate porniseră să îngîne *amara* destăinuire, întreaga sală amuțise. Tot *mai învăluită, mai joasă, mai înceată*, mărturisind *duioșii și dezamăgiri, rătăciri și chinuri, remușcări și căințe*, cîntarea înecată de dor se îndepărta, se stingea, suspinînd pînă la capăt, *pierdută*, o prea tîrzie și *zadarnică* chemare" (p. 188).

Întregul pasaj e dominat de sugerarea insinuantă a melodiei valsului, cu adînci rezonanțe pe plan moral.

În primul rînd forța de evocare este augmentată de reluarea termenului vals (*vals domol, valsul voluptos și trist*, apoi prin perifrazele *amara destăinuire, cîntarea înecată de dor*) care corespunde în muzică temei pe care se brodează diversele variațiuni. În al doilea rînd, forța de evocare este augmentată de calitatea și modul de dispunere a diverselor determinări.

În prima frază determinările sînt dispuse într-o perfectă simetrie. Astfel accentul de insistență cade pe primul atribut *domol*, apoi în interiorul frazei pe atributul dublat *voluptos și trist* și pe dubla complinire *nostalgică și sumbră*, iar la sfîrșitul frazei pe atributul *sfîșietoare*. (Adică : 1, 2, 2, 1).

În ultima frază procedeul formal e schimbat. Fraza începe prin determinări (triplu atribut adjectival *mai învăluită, mai joasă, mai înceată*,

urmat de un multiplu de două compliniri (3 × 2) exprimate prin substantive abstracte împerechiate ritmic, *duioșii și dezamăgiri, rătăciri și chinuri, remușcări și căințe*) după care urmează subiectul, predicatul etc. În sfîrșit verbele care urmează sînt și ele dispuse în așa fel încît caracterul dinamic al mișcării este atenuat treptat, într-o gradație descendentă (*se îndepărta, se stingea, suspinînd, pierdută*).

Este interesant de relevat paralelismul dintre ceea ce sugerează determinantele așezate într-un perfect descrescendo, și ceea ce evocă verbele din fraza finală, atenuarea mișcării. Există o armonie deplină între conținut și formă, care dă întregului pasaj impresia unei melodii ce se pierde în depărtare.

Alte efecte de stil sînt scoase prin repetarea unui cuvînt în frază, pentru a sugera insistența unui gînd sau a sublinia o anumită nuanță afectivă : „Tot timpul se gîndea la *dînsa*, vorbea numai de *dînsa*, mă ruga să-i vorbesc de *dînsa*, orice, rău chiar, dar să fie de *dînsa*." (p. 177). Sau : „Se făcea că la o curte veche, în paraclisul patimelor rele, cei trei crai, mari egumeni ai tagmei prea-senine, slujeau pentru cea din urmă oară, *vecernia, vecernia* mută, *vecernia* de-apoi" (p. 176).

Unele descrieri din paginile lui Matei Caragiale sugerează vizual tablouri în mișcare, ca pe pînza unui ecran cinematografic :

„Corabia *aluneca* încet între țărmurile lăudate ale mărilor elene și latine ; stîlpii capiștii în ruină *răsăreau* din crîngul de dafini. O grecoaică ne *zîmbea* dintr-un pridvor perdeluit de iasomie, ne *tocmeam* cu neguțătorii armeni și jidovi prin bazare, *beam* cu marinarii vin dulce în tractire afumate unde *jucau* femei din buric. Ne *amețea* forfoteala pestriță de schele scăldate în soare cu legănarea molcomă a catartelor, ne *fermeca* lina tăcere din cimitirile turcești, albul răsfăț al orașelor răsăritene tolănite ca niște cadîne la umbra cedrilor trufași, *lăsam* să ne fure vraja albastră a Mediteranei pînă cînd copleșiți de toropeala cerului său de smalt și înăbușiți de vîntul Libiei, *ieșeam* la ocean" (p. 90).

Realizarea mișcării și duratei se datorește folosirii imperfectului. Imperfectul este un timp care are calitatea de a sugera durata și, în același timp, mișcarea în succesiunea imaginilor. Folosirea imperfectului în astfel de descriere este un alt procedeu stilistic al lui Matei Caragiale. Încercarea de a înlocui imperfectul, printr-un alt timp trecut, duce la diminuarea valorii artistice a textului de mai sus.

*

Cea mai bună caracterizare a lui Matei Caragiale este aceea pe care el însuși a făcut-o unuia din eroii săi : „stăpîn pe meșteșugul de a zugrăvi cu vorba". Grija nemărginită pentru forma expresiei, tehnica construcției, arhitectonica decorativă, geometrică a frazei, ca și limitarea la o serie

de probleme tehnice (lumină, culoare, muzicalitate), ne duc la constatarea că limba și stilul lui Matei Caragiale prezintă un aspect baroc. Noțiunea de baroc definește, în genere, o artă care, stînd pe o structură geometrică, dezvoltă datele stilurilor clasice în cele mai mici amănunte. Este, cu alte cuvinte, îmbogățirea, amplificarea detaliilor prin mijloace de tehnică și meșteșug. Barocul se întîlnește și se recunoaște ușor mai ales în arhitectură și pictură. Apropierea creației literare a lui Matei Caragiale de aceste arte duce și la apropierea de noțiunea baroc. În scrierile sale, Matei Caragiale dă impresia unui artist de atelier, care lucrează, cu o grijă rar întîlnită la alți scriitori, fiecare frază, fiecare propoziție. Preocuparea exclusivă uneori pentru forma expresiei, procedeele stilistice folosite și exploatate la maximum, siluirea uneori a regulilor tradiționale ale limbii, imprimă stilului său aspectul baroc. Peste toate acestea însă, Matei Caragiale rămîne un scriitor realist. Elementele de esență barocă de care el face uz, nu sînt decît mijloace de măiestrie artistică, măiestrie ce are ca ultim scop, oglindirea veridică a realității.

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

DESPRE FUNCŢIUNILE NUMELUI PREDICATIV[1]

DE

M. MANOILESCU

De curînd a apărut, editată de Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, lucrarea lui G. Beldescu, *Contribuţii la cunoaşterea numelui predicativ.*

Lucrarea are — după cum arată însuşi autorul — un caracter descriptiv şi se referă la fapte de limbă literară contemporană. În linii mari, G. Beldescu ia în discuţie următoarele probleme : categorii de „caracteristici“ [2] clasificate după diferite criterii ; funcţiunile numelui predicativ ; numele predicativ multiplu (cu mai multe „caracteristici“) ; numele predicativ în expresii fixe şi unipersonale ; subordonata predicativă ; cazul numelui predicativ ; locul numelui predicativ în propoziţie ; determinanţii numelui predicativ ; numele predicativ în propoziţii coordonate ; numele predicativ construit fără copulă. Alături de valorile gramaticale, G. Beldescu analizează, de cîte ori se iveşte ocazia, valorile stilistice şi afective ale construcţiilor cu nume predicativ.

Lucrarea se încheie cu un îndemn la noi cercetări în domeniul numelui predicativ : „Dar problemele ridicate în prezenta lucrare rămîn încă deschise“ (p. 110).

Urmînd acest îndemn, articolul de faţă îşi propune, pe de o parte, să prezinte cîteva păreri în legătură cu numele predicativ, diferite de cele expuse de G. Beldescu, şi, pe de pe altă parte, să aducă unele completări.

★

[1] Observaţii pe marginea lucrării lui G. Beldescu, *Contribuţii la cunoaşterea numelui predicativ* — Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, 1957. Citatele care apar în articolul de faţă, avînd ca indicaţie numai pagina, se referă la această lucrare. La exemplele împrumutate din lucrarea lui G. Beldescu, n-am mai menţionat autorul ; pagina indicată e cea la care apare exemplul la G. Beldescu.

[2] „Caracteristica este expresia conţinutului noţional atribuit de predicatul nominal subiectului“ (p. 5).

G. Beldescu își începe lucrarea cu clasificarea „caracteristicilor", folosind următoarele criterii :

— sensul lexical exprimat de „caracteristică" : însușire, calitate, ocupație etc. (p. 6 și urm.);

— raportul noțiunii nume predicativ față de noțiunea subiect : noțiune notă, noțiune gen și noțiune echivalențială (p. 9 și urm.);

— existența obiectivă a „caracteristicii" și modul cum devine ea sezisabilă : aspect static-obiectiv, atitudine, aptitudine de a exercita o acțiune etc. (p. 10 și urm.);

— modalitatea de caracterizare : direct, prin comparație sau metaforic (p. 12 și urm.);

— partea de vorbire prin care e exprimată „caracteristica" (p. 13 și urm.).

Observăm că din aceste 5 criterii, 4 sînt extragramaticale : lexicale, logice sau stilistice. (Criteriul existenței obiective nu duce decît la o nouă grupare a valorilor semantice pe care le poate avea numele predicativ). Această proporție între elementele semantico-stilistice și cele gramaticale este caracteristică întregii lucrări. Analizînd funcțiunile numelui predicativ, discutînd cazul „caracteristicii" sau problema determinanților ei, G. Beldescu are în vedere în primul rînd considerente de ordin semantic și abia în al doilea rînd — uneori neglijîndu-le chiar — considerente de ordin gramatical. Intenționînd să analizeze și valorile stilistice ale numelui predicativ, ajunge uneori să le substituie realităților gramaticale.

Așa, de exemplu, ocupîndu-se de numele predicativ în propoziții coordonate, G. Beldescu urmărește „sensurile raportului de coordonare" (p. 86) : simultaneitate, succesiune, alternanță etc. Acestor „sensuri" nu le corespund, în ceea ce privește numele predicativ, nici un fel de indici gramaticali. Singurul criteriu gramatical la care autorul face apel în discutarea acestei probleme nu se referă la numele predicativ, ci la natura propozițiilor coordonate (copulative, adversative, disjunctive etc.).

Metoda aceasta „semantică" de studiere a problemelor de gramatică duce la unele concluzii discutabile și, mai ales, la lipsa oricărei posibilități de organizare a materialului după un criteriu consecvent.

Ocupîndu-se de funcțiunile numelui predicativ (v. mai jos, p. 36 și urm.), G. Beldescu constată că substantivul nearticulat exprimă o noțiune-notă a subiectului, substantivul articulat cu articol nehotărît o noțiune-gen, iar cel articulat cu articol hotărît o noțiune echivalențială ; prin urmare, în funcție de articol, numele predicativ substantival are rol de calificare, de clasificare sau de identificare. Atunci însă cînd „caracteristica" este evocată metaforic, ea are rol de calificare, indiferent dacă substantivul este sau nu articulat. Astfel, în exemple de tipul celor de mai jos, autorul

consideră că „atribuim subiectului o însușire concretizată metaforic și intenția, deci și raportul, sînt de calificare" (p. 16) :

— *Și vorba-i e* ***tunet****, răsufletul* ***ger****,*
Și barda din stînga ajunge la cer,
Și vodă-i ***un munte****.* (p. 16)

— *Voi sînteți* ***roua*** *dimineții*
Ce scînteie neștiutoare. (p. 28)

E adevărat că „clasificarea și identificarea — așa cum subliniază autorul — operează... pe planul figurat, nu real" (p. 16) că, prin urmare, în realitatea obiectivă, *vodă* nu este *un munte*. Dar, din punct de vedere gramatical, nu există nici o deosebire între numele predicative din exemplele *Vodă-i* ***un munte*** și *Acesta-i* ***un Alvanit*** (Sadoveanu, F. J., p. 31) sau *Voi sînteți* ***roua*** *dimineții* și *Domnule Cațavencu, ești* ***candidatul*** *Zoii, ești* ***candidatul*** *lui nenea Zaharia* ... (Caragiale, T., p. 128).

A da întîietate criteriului valorii proprii sau figurate a cuvîntului, neținînd seamă de caracteristicile sale gramaticale, nu este o modalitate recomandabilă în stabilirea funcțiunii numelui predicativ. Rezultatele obținute în urma aplicării acestui procedeu pot să pară arbitrare. Astfel, G. Beldescu dă ca exemplu de identificare :

— *Mai ales noi trei sîntem* ***stîlpii*** *puterii* (p. 60). Întrucît e mai propriu sensul acestui nume predicativ decît al celui din exemplul *Voi* ***sînteți*** ***roua*** *dimineții*... ? Care este funcțiunea numelui predicativ din următorul exemplu ?

— *Dar de-i umbra ei aceea, atunci Ea* ***un înger*** *este*. (Eminescu, O. I p. 51).

Dacă încercăm să luăm drept criteriu modul de reflectare a realității (la propriu sau la figurat), ne vom vedea siliți să ne adresăm unui critic literar pentru lămurirea acestei probleme de gramatică.

Raporturile semantice existente în limbă sînt extrem de variate. Ele pot fi grupate după criteriile cele mai diverse, se pot influența reciproc, pot să varieze în funcție de context și de intenția vorbitorului. Dar, într-un studiu de gramatică, interesează în primul rînd acele realități semantice care își găsesc expresia într-o anumită formă gramaticală. De aceea nu putem vorbi de o categorie sau de un raport gramatical, atîta vreme cît nu-i corespunde nici un indice gramatical (morfologic sau sintactic)[1].

★

[1] Vezi și Mioara Avram — *Despre corespondența dintre propozițiile secundare și părțile de propoziție. Studii de gramatică*, vol. I, p. 159.

În prefață, G. Beldescu afirmă : „În centrul lucrării a stat problema determinării specificului funcțional al numelui predicativ" (p. 3). Aceasta este problema în care lucrarea în discuție aduce cele mai multe contribuții originale[1]. Stabilind că funcțiunea fundamentală a numelui predicativ este „caracterizarea" subiectului, G. Beldescu găsește următoarele patru variante ale acestui raport fundamental :

— raportul de calificare, în care numele predicativ este o noțiune notă a unui subiect noțiune particulară ;

— raportul de clasificare, în care numele predicativ este o noțiune gen a unui subiect noțiune particulară ;

— raportul de identificare, în care numele predicativ este o noțiune echivalențială a unui subiect noțiune particulară ;

— raportul de definire, în care numele predicativ poate fi noțiune notă, noțiune gen sau noțiune echivalențială, cu condiția ca subiectul să fie o noțiune generală.

Considerăm că această împărțire nu corespunde realității și că nu se poate vorbi decît de două aspecte ale funcțiunii fundamentale a numelui predicativ : calificarea și identificarea.

În primul rînd, criteriul urmărit în stabilirea celor patru aspecte funcționale ale numelui predicativ nu este unitar. Pentru primele trei, se ia în considerație variația noțiunii nume predicativ față de noțiunea subiect ; pentru cel din urmă, natura noțiunii nume predicativ nu prezintă nici un interes, funcțiunea fiind determinată de natura noțiunii subiect. Prîn urmare, clasificarea lui G. Beldescu nu poate fi valabilă din punct de vedere logic, căci folosește în același timp două criterii distincte : acela al raportului logic dintre noțiunea subiect și noțiunea nume predicativ și acela al naturii noțiunii subiect.

În al doilea rînd, categoria „definirii" nu se distinge de celelalte categorii prin nici o caracteristică gramaticală. Pentru celelalte categorii, G. Beldescu stabilește — cel puțin în ceea ce privește substantivul — unele semne distinctive gramaticale și anume : numele predicativ substantival calificativ e nearticulat (*Eu nu sînt* ***călugăr, sînt Domn!*** p. 15), numele predicativ substantival clasificator e articulat cu articol nehotărît (*Și în sfîrșit, că măgarul ce zbiară și răcnește/E* ***un autor*** *jalnic ce prost ne sfătuiește.* p. 22), iar cel identificator e articulat cu articol hotărît (*Și mumămea e* ***marea.*** p. 25).

Dacă trecem la categoria definirii și examinăm exemplele date de autor pentru a ilustra acest raport, observăm că numele predicativ sub-

---

[1] Existența unui raport de identitate, de „echivalență" între subiect și numele predicativ a mai fost remarcată în *Gramatica limbii romîne*, Ed. Acad. R.P.R., 1954, vol. II, p. 97, și de acad. Iorgu Iordan, în *Limba romînă contemporană*, Ministerul Învățămîntului, 1954, p. 536 și p. 585, nota 6. Problema a fost discutată însă numai tangențial.

stantival definitor poate apărea : nearticulat (*Lenea e* ***cucoană mare*** */ Care n-are de mîncare.* p. 29), ca și numele predicativ calificativ ; articulat cu articol nehotărît (*O frumusețe prostănacă e* ***un farmec mort.*** p. 29), ca și numele predicativ clasificator ; articulat cu articol hotărît (*Slobozenia din afară e* ***neatîrnarea*** *moșiei* ... p. 29), ca și numele predicativ identificator. Rezultă deci că, spre deosebire de primele trei funcțiuni ale numelui predicativ (calificare, clasificare și identificare), funcțiunea de definire nu e caracterizată gramatical.

Totuși, în anumite împrejurări, se pare că numelui predicativ cu funcțiune de definire îi sunt proprii indici de natură sintactică. Astfel, studiind numele predicativ care reia noțiunea exprimată de subiect, G. Beldescu afirmă că un astfel de nume predicativ trebuie neapărat să fie însoțit de un determinant. Singura excepție de la această regulă o constituie numele predicativ definitor care reia, fără nici o determinare, un subiect noțiune generală.

— *Eu știu, moșule, că* ***sluga-i slugă și stăpînul stăpîn*** ; *s-a mîntuit vorba* (p. 23).

— *O* ***presupunere*** *nu-i decît o* ***presupunere*** (p. 23).

Lipsa determinanților pe lîngă numele predicativ care reia subiectul ar constitui deci un indice gramatical — sintactic — specific funcțiunii de definire. Iată însă un exemplu în care subiectul nu mai exprimă o noțiune generală și, cu toate acestea, numele predicativ care îl reia nu e însoțit de nici un determinant :

—*Dacă-i cu bani,* ***dragostea noastră*** *nu mai e* ***dragoste.*** (Sadoveanu, N. P., p. 209).

Așadar, nici acest indice gramatical al funcțiunii de definire nu este valabil. De aceea, socotim că nu este cazul, din punct de vedere gramatical, să se creeze o categorie a „numelui predicativ definitor".

G. Beldescu face distincția între funcțiunea de calificare și cea de clasificare. Limitele dintre aceste două categorii propuse de autor sînt însă atît de labile, încît cu greu putem vorbi de două funcțiuni gramaticale distincte.

Se știe că din punct de vedere logic noțiunea gen intră — în ceea ce privește conținutul ei — ca notă în noțiunea specie. De aceea, considerăm că numele predicativ poate fi, față de subiect, numai noțiune echivalențială sau noțiune notă. În calitate de noțiune notă, numele predicativ atribuie subiectului o însușire, sau încadrează subiectul într-o noțiune supraordinată lui.

Căutînd să stabilească „sensurile lexicale" pe care le poate exprima pe de o parte numele predicativ calificativ și pe de altă parte cel clasificator, G. Beldescu găsește că a m b e l e f u n c ț i u n i indică : însușirea, calitatea, ocupația, genul sau specia naturală și acțiunea (p. 16 și 22).

Prin urmare, reiese chiar din datele înregistrate de G. Beldescu că, din punctul de vedere al valorilor semantice pe care le exprimă, numele predicativ calificativ nu se deosebește de cel clasificator[1].

Am căutat pînă acum să dovedim, din punct de vedere logic și semantic, unitatea dintre funcțiunea de calificare și funcțiunea de clasificare a numelui predicativ. Vom aduce acum, în sprijinul aceleiași păreri, un argument de natură gramaticală. Substantivul nearticulat și cel articulat cu articol nehotărît pot sta alături (*Domnule Cațavencu, dumneata ești* ***om*** *cuminte,* ***un om*** *practic* ... Caragiale, T., p. 127), sau se pot înlocui reciproc în construcții ca :

— *Gura ei —* ***un hău*** *căscat* (p. 21)
— *Gura ei —* ***hău*** *căscat* (p. 22).

Dacă vrem să articulăm cu articol hotărît substantivul nume predicativ, trebuie să modificăm construcția, fie adăugîndu-i un atribut determinativ (*Gura ei —* ***hăul*** *căscat* ***al nopții***), fie recurgînd la comparație (*Gura ei —* ***ca hăul*** *căscat.* p. 22). Construcția — *Gura ei —* ***hăul*** *căscat* nu e obișnuită în limba romînă.

Rezultă deci că substantivul nearticulat și cel articulat cu articol nehotărît, cu funcțiune de nume predicativ calificativ și, respectiv, nume predicativ clasificator, se pot încadra în aceeași construcție sintactică, opunîndu-se prin aceasta substantivului articulat cu articol hotărît, numele predicativ identificator.

În lumina celor expuse mai sus, putem corecta afirmațiile lui G. Beldescu despre numele predicativ în sensul următor :

Funcțiunea fundamentală a numelui predicativ este funcțiunea de caracterizare. Această funcțiune se prezintă sub două aspecte : calificarea și identificarea.

Numele predicativ cu funcțiune de identificare exprimă o noțiune singulară a cărei sferă logică se suprapune sferei subiectului, propoziția respectivă fiind expresia gramaticală a procesului de echivalare a celor două noțiuni. Numele predicativ de identificare se caracterizează prin indici gramaticali care au rolul de a indica gradul cel mai înalt de individualizare a noțiunii. Acești indici gramaticali sînt : nume propriu, substantiv articulat cu articol hotărît, pronume personal, pronume demonstrativ, numeral ordinal, verb la infinitiv și propoziție predicativă introdusă prin conjuncțiile *că, să, ca ... să.*

---

[1] Trebuie menționat că, prin „sensurile lexicale" pe care le exprimă, numele predicativ calificativ și cel clasificator se deosebesc de numele predicativ identificator : acesta din urmă indică însușirea, calitatea, ocupația, numele, genul sau specia naturală, apartenența și acțiunea (p. 26).

Numele predicativ cu funcțiune de calificare atribuie subiectului o notă, fie că indică o însușire, fie că exprimă o încadrare a subiectului într-o noțiune supraordinată, o noțiune gen. El poate fi exprimat prin : substantiv nearticulat, substantiv articulat cu articol nehotărît, substantiv în genitiv, substantiv în acuzativ cu prepoziție, adjectiv, locuțiune adjectivală, participiu trecut, pronume posesiv, numeral cardinal, numeral multiplicativ, numeral nehotărît, verb la supin[1], adverb pronominal și propoziție predicativă introdusă de un adverb relativ, de un adverb de comparație sau de conjuncția *oricît.*

Plecînd de la principiul că, în ceea ce privește numele predicativ, unei funcțiuni gramaticale îi sînt proprii anumiți indici gramaticali și că un indice gramatical e specific pentru o singură funcțiune a numelui predicativ, nu putem fi de acord cu G. Beldescu, care încadrează pronumele demonstrativ atît în funcțiunea de calificare (*Tu ești oaie din turmă ... să știi că* ***asta*** *ești tu.* p. 17), cît și în funcțiunea de identificare (*S-a gîndit, a chibzuit și singura soluție este* ***asta.*** p. 26)[2].

Nu sîntem de acord cu G. Beldescu nici în ceea ce privește funcțiunea numelui predicativ exprimat printr-un substantiv în genitiv sau printr-un pronume posesiv. G. Beldescu socotește că apartenența este indicată de numele predicativ identificator, cu următoarea rezervă : „O asemenea echivalență nu duce la identificarea practică, reală a subiectului ... În aceste situații, între numele predicativ și subiect există numai un raport de echivalență" (p. 27).

Rezultă deci că numele predicativ genitival și cel exprimat printr-un pronume posesiv nu se încadrează — după părerea lui G. Beldescu — în nici una din funcțiunile numelui predicativ, deși funcțiunea lui se apropie de funcțiunea de identificare.

Considerăm că numele predicativ genitival și cel exprimat printr-un pronume posesiv indică o notă a subiectului, întocmai ca numele predicativ exprimat printr-un substantiv în cazul acuzativ cu prepoziție. Prezența articolului posesiv nu e un argument în favoarea funcțiunii de identificare a numelui predicativ genitival, deoarece el nu are valoarea unui articol hotărît. Articolul posesiv nu se poate asimila, ca valoare, nici cu articolul hotărît, nici cu articolul nehotărît : dovadă faptul că, la orice substantiv în genitiv cu funcțiune de nume predicativ, apare atît articolul posesiv cît și unul din celelalte articole (hotărît sau nehotărît) :

---

[1] Trebuie făcută distincția între construcția *a fi* + supin cu funcțiune de predicat nominal (*Agitația este* ***de nedescris***) și construcția identică din punct de vedere formal, în care verbul *a fi* are rolul unui semiauxiliar de mod (*Puține sînt de spus și multe de făcut*). Cf. Valeria Guțu — *Semiauxiliarele de mod* — *Studii de gramatică*, vol. I, p. 74.

[2] Poziția noastră față de felul cum privește G. Beldescu funcțiunea numelor predicative care redau realitatea în mod figurat, am expus-o la începutul articolului de față (vezi p. 34 și urm.).

— *Cartea este a prietenului meu.*
— *Cartea este a unui prieten.*

Acordul articolului posesiv cu subiectul nu poate indica echivalența noțională a celor doi termeni — așa cum susține G. Beldescu (p. 27) — deoarece acordul în gen și număr cu subiectul nu este obligatoriu pentru numele predicativ identificator (de ex. : ***Banii sînt preocuparea ei principală***).

★

Trecînd în revistă părțile de vorbire prin care poate fi exprimat numele predicativ și grupîndu-le după capacitatea lor de a indica funcțiunea de calificare sau funcțiunea de identificare, n-am amintit nimic despre pronumele interogativ-relativ (*ce, cine, care*). Stabilirea funcțiunii numelui predicativ exprimat printr-un pronume interogativ-relativ pune unele probleme speciale. De aceea, socotim util să aducem cîteva precizări în legătură cu faptele prezentate în lucrarea pe care o discutăm.

G. Beldescu afirmă : „Nu putem ști întotdeauna care este obiectul întrebării pe care pronumele interogativ îl substituie, deci nu putem aprecia în orice împrejurare funcțiunea unui pronume interogativ în numele predicativ. Dacă răspunsul există... contextul ne arată adevărata funcțiune a pronumelui interogativ ... De obicei, cu *ce*? cerem calificarea sau clasificarea subiectului, iar cu *cine*? și *care*? identificarea lui ; pentru definire folosim *ce*?" (p. 24).

Încercînd să stabilim din ce cauză *ce* substituie, de preferință, un nume predicativ calificativ, iar *cine* și *care* unul identificator, am ajuns la următoarele concluzii :

La analiza funcțiunilor predicative ale pronumelor interogative, trebuie să ținem seama de particularitățile specifice întrebuințării acestor pronume, și anume : *cine* se referă la ființe, *ce* la lucruri ; „*ce* întreabă de felul lucrului"[1], prin *ce* atributiv și predicativ „ne informăm ... de cantitate și calitate"[2]. Prin urmare, *ce* se referă la caracteristici calificative ale subiectului.

Din interacțiunea acestor particularități ale pronumelor interogative, rezultă că atunci cînd numele predicativ substituit este o ființă, *cine* are funcțiune de identificare (***Cine ești dumneata, părinte*** ? — ***Eu sînt Stratonic*** ... Sadoveanu, F. J., p. 35) și *ce* funcțiune de calificare (***Ce sînteți dumneavoastră, mă rog*** ? ***Vagabonți de pe uliță*** ? Caragiale, T., p. 108), iar atunci cînd numele predicativ substituit este un lucru, *ce* poate

[1] Tiktin — *Dicționar romîn-german*, vol. I, p. 318.
[2] Acad. Română — *Dicționarul limbii romîne*, București, 1940, t. I, partea 2, p. 241.

avea fie funcțiune de calificare, fie funcțiune de identificare. Numai răspunsul poate da indicații precise în această privință :

— *Ce e literatura de nu chiar* ***expresia*** *vieții unei nații* ? (p. 32) (identificare).

— *Ce-s războaiele* ? *Ce-s averile* ? *Ce-s boieriile* ? ***Deșertăciuni*** *sînt* . . . (Sadoveanu, F. J., p. 34) (calificare).

Cu alte cuvinte, *cine* substituie întotdeauna un nume predicativ cu funcție de identificare (și nu „de obicei" cum afirmă G. Beldescu)[1], iar *ce* poate substitui atît un nume predicativ identificator (nume de lucru) cît și un nume predicativ calificativ. Faptul că sînt mai frecvente cazurile în care *ce* e calificativ îl face pe G. Beldescu să afirme că „de obicei cu *ce* ? cerem calificarea sau clasificarea subiectului" (p. 24).

Pronumele *care* are, ca nume predicativ, funcțiune de identificare ; cu ajutorul lui, punem întrebarea atunci cînd vrem să obținem izolarea unui anumit obiect (ființă sau lucru) dintr-un grup de obiecte asemănătoare, deci individualizarea lui. La întrebarea *care* (ca nume predicativ) răspundem prin nume predicative purtînd indici gramaticali specifici identificării :

— *Știți* ***care*** *este opinia mea în privința revizuirii* ? . . . *Opinia mea este* ***aceasta*** . . . (Caragiale, T., p. 141).

★

În lucrarea sa, *Contribuții la cunoașterea numelui predicativ*, G. Beldescu analizează cu finețe o mare varietate de probleme legate de acest subiect. În articolul de față ne-am oprit numai asupra uneia din aceste probleme și anume asupra funcțiunilor numelui predicativ[2].

Lăsînd la o parte corectările de amănunt aduse concepției lui G. Beldescu despre numele predicativ — corectări care, la rîndul lor, pot fi discutabile — putem desprinde din articolul de față un principiu cu valoare generală : un studiu de gramatică nu trebuie să se mărginească la înregistrarea unui număr cît mai mare de raporturi și nuanțe logice sau semantice (așa cum se întîmplă, în mare măsură, în studiul lui G. Beldescu), ci trebuie să descopere și să explice raporturile gramaticale care corespund acestor realități semantice. Putem vorbi de un raport gramatical atunci cînd acesta se caracterizează prin indici gramaticali distinctivi.

---

[1] Uneori, numele predicativ exprimat prin pronumele *cine*, avînd sensul de „ce fel de om", poate implica o notă de calificare (*Tu nu știi cine-i mămuca, n-ai mîncat niciodată moarea ei.* Creangă, P. p. 8). Funcțiunea lui rămîne însă cea de identificare.

[2] În tot cursul articolului am avut în vedere numai predicate nominale a căror copulă o constituie verbul *a fi*.

PORECLE ŞI SUPRANUME DIN VALEA BISTRIŢEI

DE

AURELIA STAN

În cursul anilor 1955 şi 1956, în cadrul cercetărilor complexe întreprinse în Valea Bistriţei[1], o echipă de cercetători de la Institutul de lingvistică din Cluj, a efectuat cercetări de onomastică, culegînd un bogat material toponimic şi antroponimic. În cele ce urmează vom discuta o parte din acest material, anume poreclele şi supranumele individuale.

Avînd în vedere că în lucrările de specialitate consacrate, în întregime sau parţial, problemei respective, terminologia nu este unitară, se impun anumite precizări. Este vorba de termenii : supranume şi poreclă. Pentru precizarea conţinutului fiecăruia dintre aceşti termeni ne bazăm pe distincţia făcută de prof. Şt. Paşca[2] precum şi pe materialul pe care îl prezentăm.

Supranumele şi poreclele sînt două noţiuni diferite, care, în sistemul numelor de persoană, au funcţiuni specifice : porecla este un element cu conţinut afectiv, în timp ce supranumele n-a avut niciodată un astfel de

---

[1] În localităţile : A = Audia (sat, com. Hangu); B = Buhalniţa (sat, com. Izvorul Alb); Bo = Boboteni (sat, com. Hangu); Bs = Bistricioara (sat, com. Ceahlău); C = Ceahlău (comună); Cl = Călugăreni (sat, com. Poiana Teiului); Co = Coroiu (sat, com. Poiana Teiului); Dr = Dreptu (sat, com. Galu); F = Firţigi (sat, com. Hangu); G = Galu (comună); H = Hangu (comună); Po = Potoci (sat, com. Bicaz); Pr = Poenari (sat, com. Izvorul Alb); P. F. = Pîriul Fagului (sat, com. Galu); P. L. = Poiana Largului (sat, com. Poiana Teiului); P. T. = Poiana Teiului (comună); R = Ruseni (sat, com. Galu); Rg = Ruginești (sat, com. Izvorul Alb); S = Secu (sat, com. Izvorul Alb); Sv = Săvineşti (sat, com. Galu); T = Topoliceni (sat, com. Galu).

[2] Vezi Şt. Paşca, *Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului*, Bucureşti, 1936, p. 44.

conținut, sau, chiar dacă l-a avut la început, cu timpul l-a pierdut. Așadar, este necesar ca și termenul „supranume" să fie utilizat, deoarece el are un rol exclusiv antroponimic, în timp ce porecla, pe lîngă rolul antroponimic de a deosebi sau de a identifica persoane poate să aibă și un conținut afectiv[1]. Nu sîntem de acord cu cele spuse de A. Candrea[2], în privința deosebirii care ar exista între supranume și poreclă și anume „dacă porecla dată cuiva de către o persoană este repetată și de alții la adresa aceleiași persoane, ea devine supranume". Porecla, chiar dacă este repetată și de alții la adresa aceleiași persoane, rămîne și mai departe tot poreclă, atîta timp cît are o nuanță ironică. Astfel *Gheorghică Ion* este tot atît de bine cunoscut cu numele ca și cu porecla *Tinerelu* (Sv), după cum *Ciucan Gav. Simion* este la fel de bine cunoscut după nume ca și după porecla *Cartuș* (S). În aceeași situație sînt și *Miron El. Mihai* căruia i s-a dat porecla *Ouț* (S), *Iosub V. Simion* poreclit *Șperlă* (H) sau *Chiorbeja Alex. Octav* care are porecla *Talancă* (G) și alții. Porecla devine supranume numai atunci cînd își pierde conținutul ironic. Aceasta se întîmplă, mai ales, cînd poreclele, fiind indisolubil legate de numele unor persoane, trec și asupra celorlalți membri ai familiei, devenind chiar ereditare. Toate poreclele pot deveni supranume, dar nu toate supranumele au fost la origine porecle. Atît poreclele cît și supranumele pot face parte integrantă din numele unei persoane, al unei familii, al unui sat, al locuitorilor unor regiuni sau chiar țări. Existența poreclelor și a supranumelor a fost explicată în mod diferit.

Ținînd seamă de faptul că poreclele conțin, aproape în mod consecvent, o notă sarcastică[3], existența lor a fost explicată, în primul rînd, ca rezultat al dorinței de a ironiza, de a batjocori defecte personale, familiare sau colective, fizice sau psihice, unele ocupații, felul de a vorbi, deci numeroase aspecte ale vieții indivizilor[4]. Individul caută defectele semenilo săi, defecte pe care le remarcă mai bucuros decît calitățile, chiar dacă acestea din urmă sînt mai evidente[5].

Despre supranume s-a spus că apar dintr-o necesitate socială și antroponimică, de a identifica mai ușor o persoană, în sistemul numelor de persoană[6].

Atît supranumele cît și poreclele au un important rol antroponimic, deoarece prin varietatea lor și mai ales prin calitatea lor de a fi expresive, sugestive, servesc, pe lîngă nume, ca un mijloc în plus de deosebire și de

---

[1] Cf. Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 44.
[2] Cf. A. Candrea, *Poreclele la romîni*, București, 1896, p. 8.
[3] Cf. Șt. Pașca, *Supranume colective intercomunale*, în „*Dacoromania*", VIII, p. 200.
[4] *Ibid.*
[5] Cf. A. Candrea, *Op. cit.*, p. 8.
[6] Cf. A. Dauzat, *Les noms de personnes*, Paris, 1925, p. 165, cf. și Șt. Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, p. 54.

identificare a indivizilor, mai ales cînd două sau mai multe persoane au același nume de familie. Dăm cîteva cazuri întîlnite în regiunea cercetată, cînd persoane cu același nume de familie sînt deosebite de localnici prin supranume și porecle. Astfel, două persoane al căror nume de familie este *Calistru*, se deosebesc prin poreclă sau prin supranume: *Harpalău* și *Sostea Guligoandă*; cinci persoane, care au numele de familie *Miron*, se deosebesc tot datorită supranumelui sau poreclei: *Patarică*, *Ciută*, *Pliurd*, *Cerb*, unul dintre ei avînd chiar două porecle: *Ouț* și *Lupu cu mătușa*; două persoane cu numele de familie *Daraban*, dar unuia i se mai spune *Crapat*, iar celuilalt *Șchiap*; și, dintre cele două persoane cu numele de familie *Nistor* unuia i se spune *Cristel*, celuilalt *Mînzari* (S).

În alte cazuri, nu numai numele de familie sînt identice, ci chiar și prenumele. În astfel de situații necesitatea poreclelor și a supranumelor este și mai imperioasă. Astfel, două persoane avînd numele *Lăcătușu Vasile*, se deosebesc prin porecle, unul fiind numit *Zurgălău*, celălalt *Mucenicu*. Pe acesta din urmă îl găsim și ca nume. În cazul nostru nu avem posibilitatea de a ști dacă este poreclă, supranume sau nume (C).

Afirmația că supranumele și poreclele au important rol antroponomastic este susținută și prin faptul că, în numeroase cazuri, ele au fost introduse chiar în registre, primind, în felul acesta, o recunoaștere și deci și o valoare oficială. Găsim în registre: *Rotaru Ion* zis *Oșlobanu* (F), *Lăcătușu Vasile* zis *Zurgălău* (C), *Vasile Manolesc Papuc* (S), *Irimescu V. Gheorghe* zis *Coșlovițe* (Bs).

Atît poreclele cît și supranumele, fie că sînt rezultatul unei necesități antroponomastice, fie că sînt rezultatul dorinței de a ironiza, apar ca o necesitate socială și psihologică, de a determina și de a indica individul prin calificativul cel mai distinctiv, prin unul din obiceiurile sale, prin una din trăsăturile sale fizice sau morale și, în sfîrșit, prin una din întîmplările din viața sa, de obicei cea mai memorabilă.

Poreclele și supranumele sînt — în marea lor majoritate — cuvinte din lexicul curent. În mod obișnuit, elementul lexical, în aceste cazuri, prezintă o sumă de nuanțe semantice. E firesc deci, că e greu a preciza după care anume din trăsăturile caracteristice s-a dat porecla sau supranumele. Astfel porecla *Vulpe* nu știm după care anume trăsătură a animalului s-a dat. Ea s-ar putea referi atît la părul roșu pe care-l are, cît și la viclenia caracteristică.

★

În interpretarea poreclelor și a supranumelor ne-am bazat, în parte, pe comunicările informatorilor, anume, cînd acestea ni s-au părut verosimile. De cele mai multe ori, însă, informațiile primite nu le-am putut lua în considerare, ele fiind date la întîmplare, fără a se putea face o asociație

logică între sensul poreclei sau al supranumelui și purtător. Astfel, despre supranumele *Blăjnoaia* informatorul ne-a spus că „s-a dat unei femei cam zurlie" (A). În acest caz nu găsim nici o asemănare semantică între supranume și un cuvînt oarecare asemănător, care să aibă acest sens. El e un derivat de la *Blăjan*, nume de familie frecvent în localitatea respectivă. Tot neverosimilă considerăm explicația dată poreclei *Paripa* „aripa satanei, om rău, bețiv"; credem că este o formație din ung. p a r i p a, subs. = cal iute și sprinten indicînd un om iute (S). De asemenea, e cazul să fie primite cu rezervă explicațiile pe care le avem în legătură cu următoarele: *Boț* „în copilărie mînca mereu boț cu brînză" (S); *Borșoaică* „umplea mult borș" (S); *Friptu* „era atît de sărac, încît mînca bob fript pe plită" (A).

Informațiile acestea, chiar dacă nu sînt verosimile, sînt, totuși, sugestive. Ele reflectă atitudinea personală afectivă a informatorului față de persoana numită, deci prezintă, din punct de vedere lingvistic, interes. Este vorba de înțelesul subiectiv al apelativelor care stau la baza poreclelor și supranumelor, înțeles curent în vorbirea colectivității respective.

Am spus că poreclele și supranumele sînt — în marea lor majoritate — cuvinte comune din lexicul curent. În cele ce urmează analizăm poreclele și supranumele, ținînd seama și de acest considerent, precum și de informațiile primite.

a) Porecle și supranume care se referă la defecte sau la particularități fizice: *Buftea* (= om gras și buhăit; S. C); *Buzatu* (= om cu buze mari, groase; A); *Babă turcească* (= stafie, sperietoare; H); *Chioru* „se uită cruciș" ne spune informatorul (G); *Cioncu* și *Cioanca* (cf. c i o n t=ciung; Rg, B); *Cîrnu* (G); *Cruciș* „se uită de-a hăisa" ne spune informatorul; *Cucoș american*, într-un caz s-a dat ca supranume „unui om cu pete pe față" (P. F.), în al doilea caz numește „un individ mic" (G); *Fărmătură* (Dr). *Gălușcă* numește pe „unul mic" (Dr, Rg); *Gușă roșie* „are gît gros și roșu, cu gîlci" ne spune informatorul (Dr); *Gușat* (G), *Gușata* (Dr, F, Rg); *Harbuz*, numit astfel, deoarece „e roșu la obraz" (Dr); *Pleșu* = chelul (Sv); *Pătlăgică* „e roșie", ne spune informatorul (Dr), *Ridiche* numește pe „cineva mic" (F); *Spînu* (Sv. G); *Strîmbu* „cu gura strîmbă", după informația primită (F); *Surdu* (Sv); *Șchiopu* (Dr, Sv, P, L, Pr) și *Șchioapa* (Bs, S); *Șpanghi* (cf. ș p a n c h i adj. sașiu; T); *Șovîrnog* și *Șovîrnoagă* (cf. ș o f î r n o g, adj. = olog; Sv); *Șonog* (= șchiop; Sv); *Tremurici*, atestat în numele topic local, „la stînă la Tremuriceni" (A).

b) O altă categorie este aceea a poreclelor și supranumelor care lustrează particularități psihice, anumite trăsături de caracter, ca: *Încăpățînatu* (G); *Moaliș* (cf. m o l a t i c; G). Zgîrcenia și lăcomia sînt ilustrate prin poreclele: *Hapsîn* (T); *Zgîrcita* (Pr) și *Cocliță* (cf. c o c l i t adj. = zgîrcit, avar; Pr).

c) Bogată este lista poreclelor şi a supranumelor care indică anumite obiceiuri, anumite deprinderi. Dintre acestea amintim : *Cîra* (cf. cîrîi, vb. IV = a cicăli ; H) ; *Lăieşiţa* „pe toate le batjocoreşte", ne spune informatorul (B) ; *Clonţoasa* „rea de gură" (T) ; *Rîzătoarea* „rîde de toată lumea", ne spune informatorul (Dr) ; *Zurgălău* „vorbeşte şi rîde într-una" (Cl) ; *Talancă* „rîde şi vorbeşte fără nici un rost" (G) ; *Cioi* (cf. c i o f, adj. = (om) afurisit, ticălos" (P. F.) ; *Pîrlea* (= cel care fură, Rg) ; *Şperlă*[1] (H) ; *Beţivu* (T) şi *Beţiva* (Sv) ; *Cîntăreaţa* (Sv) ; *Fofoloaca* „umblă cam dezordonată" (T) ; *Cocheta* (Pr) ; *Uşărnica* (*B*) ; *Fîşniţă* (cf. f î ş n e ţ, adj. = neastîmpărat) (Rg)[2].

d) O categorie interesantă şi destul de bogată o constituie poreclele şi supranumele provenite de la nume de animale, păsări şi plante. Acestea fac aluzie la caracterul fizic sau psihic al persoanelor. Este destul de greu de precizat defectul pe care-l vizează, de aceea, fără a mai discuta sensul probabil al fiecărei porecle, le înşirăm : *Barză* (S) ; *Boboc* (H) ; *Buhă* (S) ; *Bursuc* (B) ; *Ciută*, *Cerb* (S) ; *Curcan* (A) ; *Capău* cf. c o p o i (S) ; *Furnică*. „e strîngătoare", ne spune informatorul (Pr) ; *Găină* (Rg) ; *Gaiţă* (Rg) ; *Guzan* (Co) ; *Lup* (S) ; *Molie* (Pr) ; *Răţoi* (Po) ; *Sturz* (Rg) ; *Ţapu* (P, L, C. S) ; *Ursu* (C) ; *Veveriţă* (Rg) ; *Vulpe* (H).

e) Poreclele şi supranumele provenind de la cuvintele care indică o îndeletnicire nu au o viaţă lungă, în mod obişnuit, trăind doar atît cît trăiesc persoanele care le poartă, uneori — foarte rar — dispărînd chiar mai repede, o dată cu încetarea exercitării îndeletnicirii respective[3]. Cele mai multe dintre aceste determinative nu au sens depreciativ, ele fiind adoptate şi utilizate de sistemul antroponomastic. Nuanţa, coloritul afectiv pe care-l pot primi, apoi, se datoreşte de cele mai multe ori psihologiei colectivităţii în care trăiesc indivizii. Uneori acestea sînt exprimate prin cuvinte care indică direct ocupaţia sau funcţia purtătorului ca : *Baciu* (C) ; *Mînzariu* prin haplologie de la m î n z ă r a r = cel care păzeşte oile

---

[1] Cf. expresia *a da prin şperlă* = a prinde cu minciuni.

[2] Unele porecle şi supranume care ilustrează particularităţi fizice şi psihice sînt cuvinte derivate cu diferite sufixe augmentative şi diminutivale, de la substantive. Cu suf. *-aş* : *Ceaunaş* cf. ceaun, indicînd „o persoană brunetă" (Dr) ; cu suf. *-el* : *Mătăsel*,, umblă spilcuit" (P T) ; cu suf. *-ilă* : *Borţilă* cf. borţ (P P) ; *Buzilă* (P L) ; cu suf. *-oc* : *Bîrtoc* cf. bîrtă (C Pr) sau cu corespondentul lui feminin *-oacă* : Bîrtoacă cf. bîrtă (A) ; cu sufixul *-oi* : *Năsoi* (P L) sau cu corespondentul lui feminin *-oaie* : *Băbătoaie* cf. băbătie (T), *Buhoaie*, indicînd „o persoană care nu vede bine" (P L) ; cu suf. *-os* : *Dărdăhănos* cf. bărdăhan (prin asimilare), (F) sau cu corespondentul lui feminin *-oasă* : *Durligoasă* cf. durligi = picioare (i se spune astfel unei femei „cu picioare groase") (F) ; cu suf. *-uşcă* : *Răţuşcă* „umblă ca o raţă" (S).

Derivate de la adjective : *Jimba* cf. jimb. jimbat, adj. = colţat (Dr) ; cu suf. *-el* : *Mărunţel* (S) ; cu suf. *-ica* : *Mărunţica* (S), *Negreica* (F) ; cu suf. *-uca* : *Mitiluca* (G) ; cu suf. *-uţa* : *Roşcuţa* „cu părul roşu", ne spune informatorul (Dr).

În aceeaşi categorie de porecle şi supranume intră şi cele derivate din verbe, ca *Boldita* cf. a boldi, vb. = a holba ochii (Dr), *Clipa* şi *Clipici* cf. a clipi (H) ; *Fornăita* cf. fornăi vb. (B) ; *Gîngăita* cf. gîngăvi vb. (B) ; *Mija* cf. miji vb. „parcă umblă dormind" (G) ; *Răpăd* cf. a se repezi (C) ; *Scîlciază* cf. scîlcia (P. F.) ; *Zbîrci* cf. zbîrci vb. (S).

[3] Cf. Şt. Paşca, *op. cit.*, p. 95.

cu lapte ; de altfel, informatorul ne spune că „a stat la oi" (S). Alteori ele s-au dat în ironie, sînt deci porecle, ca : *Doctor* „în armată a fost agent veterinar", spune informatorul (S) ; *Chelnăru* „servește la nuntă, face pe chelnărul", după cum ne spune informatorul (Sv).

f) Alteori, poreclele și supranumele indicînd ocupația sau funcția cuiva sînt cuvinte care evocă obiecte din domeniile de activitate ale indivizilor respectivi, ca : *Crupa* cf. c r u p e = urluială, „avea moară și se spunea că face numai crupe în loc de făină" (Sv) ; *Colacu* „dascăl la biserică" (T) ; *Găleată* „făcea găleți pentru stîni", dar, în același timp, informatorul ne spune că „are capul mare, cît o găleată" (A) ; *Moară* (H) ; *Punguță* (H) ; *Tocilă* (S).

g) Destul de frecvente sînt cazurile cînd poreclele și supranumele își au originea în felul de a vorbi al indivizilor. Astfel, utilizarea în vorbire a unor cuvinte neobișnuite în graiul respectiv, pronunțarea necorectă (obișnuită, în graiul copiilor), repetarea unor cuvinte sau forme stereotipe, folosirea unor interjecții și a unor forme onomatopeice, sînt exploatate pentru a crea porecle și supranume, ca : *Broscoi* „își oprește boii spunîndu-le o a h ! (Co) ; *Haram* „boilor le zicea hăis h a r a m în loc să le spună pe nume" (Sv) ; *Gigi* „cînd era copil, în felul acesta îi spunea vișinei" (S) ; *Grînză* „așa îi spunea brînzei" (C) ; *Hăitie* „nu are dinți și din această cauză hîrtiei îi spune în acest fel" (S) ; *Moșu Muscă* „albinelor le spune muște" (A) ; *Dragu meu* „cînd vorbește, repetă mereu aceste cuvinte" (A) ; *Fecioru babii* „baba care l-a crescut îi spunea în acest fel" (Sv) ; *Doamne, maica Domnului* „se îmbată, înjură și apoi spune : Doamne, maica Domnului, iartă-mă" (S) ; *Cartuș* „la cîrciumă cere un cartuș de *țuică*" (S) ;

h) Bogată și interesantă este categoria poreclelor care-și datoresc existența unei întîmplări memorabile din viața celor care le poartă. Dintre acestea amintim : *Catrința Neamțului* (Neamțu fiindu-i numele de familie) „la o clacă a furat catrința unei fete" (P. F.) ; *Proasta* „deoarece este tînără și s-a căsătorit cu un bărbat care are 64 de ani și a cărui poreclă e *Tinerelu*" (Sv) ; *Prepeleac* „a furat un prepeleac" (G).

i) Crearea poreclelor și a supranumelor poate să aibă și alte cauze decît cele amintite pînă acum. Astfel, simpla asemănare fizică a unui individ cu altul este, uneori, un motiv suficient ca să i se dea primului porecla sau supranumele celui de-al doilea : *Iancu Jianu* „are mustața răsucită ca haiducul" (A) ; *Popolea*, nume de familie al unui șchiop s-a dat ca supranume unui alt șchiop (B).

După cum vedem, la baza alegerii poreclelor și supranumelor sînt criterii foarte variate.

★

În mod obișnuit poreclele sau supranumele nu trec și asupra celorlalți membri ai familiei. Totuși, sînt și cazuri cînd trec și asupra acestora,

supraviețuind purtătorilor inițiali. Uneori ele își păstrează forma : *Broscoi* (Sv) ; *Bîdăi* (Dr), altele sînt însă derivate cu ajutorul unor sufixe, variabile după genul purtătorului, mai ales cînd soțiile sînt cele care primesc porecle după ale soților lor, ca : *Boboceasca* (< B o b o c, Co) ; *Cristeaua* (< C r i s t e l, S) ; *Cucoșica* și *Cucoșoaia* (< C o c o ș, Dr) ; *Cujbărița* (< C u j b ă, Bo) ; *Jălăoaica* (< J ă l ă u, P L) ; *Maniuca* (< M a n e a, Dr) ; *Pîrleoaie* (< P î r l e a, Rg) ; *Veveriței* (< V e v e r i ț a, Rg).

★

Nu întotdeauna prima poreclă dată cuiva este cea mai de efect, cea care are cel mai mare succes. Adeseori colectivitatea ezită între două sau chiar mai multe porecle sau supranume pe care le dă unei persoane, mai ales în cazurile cînd individualitatea celui care primește porecla nu e destul de lămurită, destul de precizată în conștiința colectivității respective. Uneori, unele din ele dispar păstrîndu-se una singură, considerată ca fiind cea care îl caracterizează mai bine. Alteori sînt păstrate două sau chiar trei porecle sau supranume care, prin transparența lor, atrag atenția asupra unor defecte sau particularități în plus. Persoane cu două porecle sînt : *Ouț* „fură ouă" și *Lupu cu mătușa* „a găsit un lup mort și s-a lăudat mătușii sale că el l-a omorît, cu parul" (S) ; *Ghiță iapă* și *Ghiță Mornea* (P P) ; *Bursuc* și *Franc* (S) ; *Țigănici* și *Zurgălău* (C) ; *Buha* și *Cartuș* (S). Întîlnim și cazuri cînd aceleiași persoane i s-au dat trei porecle : *Dascălu*[1], *Paraslic* și *Clomp* (S).

Cercetările de onomastică în Valea Bistriței nu sînt încheiate. Materialul care se va culege în viitoarele anchete va da posibilitatea să se tragă concluzii mai multe și mai sigure.

---

[1] Care ar putea fi și supranume. Nu avem nici o indicație din care să reiasă că a avut această funcție.

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

IDEILE DESPRE LIMBĂ ALE LUI GEORGE BARIȚIU PÎNĂ LA 1848

DE

VASILE NETEA

1. Foile lui Bariţiu — *Foaia pentru minte, inimă şi literatură* şi *Gazeta de Transilvania* — au apărut într-un moment (1838) în care principala preocupare a exponenţilor vieţii culturale romîneşti, atît a celor de peste Carpaţi, cît şi a celor din Ardeal şi Banat, era fixarea unei limbi literare şi a unei ortografii unitare, pe care să le accepte, să le urmeze şi să le cultive romînii de pretutindeni.

În centrul dezbaterilor se afla Ion Heliade Rădulescu, care deţinea primatul literar al epocii, şi care, datorită *Gramaticii* tipărite la Sibiu în 1828, activităţii literare de la *Curierul de ambe sexe* şi de la „Societatea Filarmonică", precum şi străduaniilor sale editoriale, în urma cărora literatura romînească se îmbogăţise cu cîteva însemnate culegeri de versuri şi cu o seamă de traduceri din scriitorii clasici, atrăgea în spre sine privirile celor mai mulţi dintre literaţii şi publiciştii romîni. Cel care, în această epocă, se apropie mai mult de Heliade, prin această apropiere accelerîndu-se şi uşurîndu-se însăşi punerea bazelor limbii literare şi ale ortografiei comune în publicaţiile transcarpatine, este C. Negruzzi, datorită căruia, cu toate împotrivirile lui G. Săulescu, ideile şi îndemnurile lui Heliade vor pătrunde şi în Moldova. În 1836, cînd Bariiţiu şi Cipariu vizitară pe Heliade, acesta îşi începuse corespondenţa publică cu scriitorul de la Iaşi pe care o va tipări apoi în *Muzeul Naţional* (1836, nr. 36, 4 noiembrie) sub titlul: *Corespondenţă între doi romîni, unul din Ţara Romînească, altul din Moldova.*

Bariţiu citi aceste rînduri îndată după apariţia lor în *Muzeu*, dar atunci, în toamna anului 1836 şi apoi în 1837, pînă în momentul cînd ştiu

că va avea de condus o publicație, el nu-și putu manifesta interesul pentru conținutul lor decît în calitate de cititor cu adîncă luare-aminte.

Scrisorile lui Heliade și ale lui Negruzzi rodiră însă în sufletul său și-l îndemnară, îndată după apariția *Foii literare*, să deschidă și el o corespondență cu Timotei Cipariu, pe care o publică în trei numere succesive sub titlul *Corespondenții între doi ardeleni asupra ortografiei* (1838, nr. 6—8, 5—19 februarie).

După terminarea schimbului de idei cu Cipariu, Bariț iu se grăbi apoi să publice și *Corespondența între cei doi romîni* (1838, nr. 9—12, 19, 26 februarie—19 martie, 7 mai) și căută să intre el însuși în legătură cu „Romînii", care îi și răspund. Publicarea acestor scrisori a deschis îndată gustul spre polemică la numeroși cărturari ardeleni și bănățeni care se grăbiră să trimită la Brașov articole despre ideile lor asupra limbii și literaturii romîne.

Ignorați pînă atunci de către ziarele și revistele transcarpatine, iar acasă neavînd nici un jurnal, acești cărturari, care de ani întregi se zbuciumau deasupra cărților de istorie și limbă ale lui Petru Maior, Samuil Micu-Klein și George Șincai, se iviră brusc în publicistică, unde aveau să rămînă vreme îndelungată, susținînd nesfîrșite polemici, apărînd cu tenacitate și erudiție un crez care, cu toate flăcările frumoase ce izbucneau din el și cu toată influența binefăcătoare ce a avut-o în prima fază a luptelor pentru limbă, a sfîrșit prin a deveni o erezie combătută cu înverșunare și, în cele din urmă, abandonată.

2. Astfel, pe lîngă Cipariu, la care Bariț iu însuși a făcut apel din primul moment, în paginile revistei de la Brașov se întîlniră grabnic N. M. (Nicolae Maniu), protopopul Sibiului, care îndrăzni să polemizeze cu cei doi „romîni" (1838, nr. 14—15, 2 și 3 aprilie), fapt ce determină pe Heliade să-i reproducă articolul în *Curierul romînesc* (1838, nr. 17—18), Vasile Pop (1838, nr. 18, 20 și 21, 30 aprilie—21 mai) reprodus și el de Heliade în *Curierul de ambe sexe* (I, p. 285 ș.u.), din nou T. Cipariu cu *Reflexii asupra ortografiei d-lui P.* (1838, nr. 2—4, 9—22 iulie), Ioan Rusu discutînd pe același Pop (1838, nr. 10, 3 septembrie), Ioan Maiorescu (1838, nr. 23—25, 3—17 decembrie), care discută tot ce s-a publicat pînă atunci în foaie asupra ortografiei, Meletie Dreghici (1839, nr. 5, 21 ianuarie), P. Vasici (1839, 9—11, 26 februarie—12 martie), August Treboniu Laurian (1839, nr. 40, 2 octombrie), Nicolae Tincu Velia (1844, nr. 27, 3 iulie), Aron Pumnul mai tîrziu (1845, nr. 42—48, 12 octombrie—26 noiembrie) etc. etc.

Dincolo, peste munți, polemica se desfășura cu înverșunare între G. Săulescu prin *Albina* (1839, nr. 51, 23 iunie ș.u.) și Heliade Rădulescu prin *Curierul romînesc* (1839, nr. 149, 27 septembrie), cuprinzînd în matca ei și pe C. Negruzzi.

În fața atîtor polemiști care își găsiseră tocmai revista lui, după sfatul lui Cipariu (1838, nr. 7), ca loc de întîlnire și discuție, evident că nici Barițiu n-ar fi putut rămîne în afara dezbaterilor, cu atît mai mult cu cît, pentru el, ca redactor, polemica nu avea numai o valoare științifică, ci, în primul rînd, una practică, imediată, trebuind să știe cum avea să-și redacteze foile și ce îndrumări să dea corespondenților săi.

El era obligat astfel, înainte de a aștepta sfîrșitul discuțiilor, să se fixeze asupra unor puncte de vedere clare și statornice, care, mai întîi, să dea satisfacție cititorilor, aceștia fiind cei care susțineau foile și numai apoi, după mulțumirea lor, să se gîndească la opiniile literaților și ale publiciștilor.

Înainte de a arăta care au fost liniile de orientare ale lui George Barițiu în aceste dezbateri, socotim însă necesar să înfățișăm ideile sale despre natura și semnificația limbilor în general și despre caracterul limbii romînești în special.

3. În articolul intitulat *Despre limbă* (1845, nr. 1, 1 ianuarie) Barițiu discută, întemeiat pe „unii scriitori clasici ai veacului nostru", dintre care Condillac și Rottek [1], profiturile și neajunsurile pe care le-ar avea omenirea dacă ar vorbi o singură limbă, înțeleasă și adoptată de toate popoarele, și cele pe care le dobîndește prin cultivarea limbilor naționale.

Barițiu, cum e și firesc, combate ideea unei limbi universale, pronunțîndu-se pentru pluralitatea limbilor naționale, fiindcă, deși pluralitatea limbilor a împiedicat înfrățirea universală, totuși, pe de altă parte, această pluralitate „a întărit și a strîns cu atît mai bine baierile care leagă pre mădularii națiilor unii către alții". Aici se află „focul patriotismului" și izvorul tuturor virtuților care decurg dintr-însul. „Fără limbi felurite nici n-ar mai fi nații, ci numai nește grămezi mai mari și mai mici de oameni, pe care le-a adunat la un loc sau întîmplarea, sau sila unui domnitor sau subjugator".... „Lîngă acestea — continuă Barițiu — despărțirea oamenilor prin mai multe limbi este un prea puternic zid apărătoriu asupra planurilor pe care le-au pus unii despoți de a subjuga și a robi pe toată lumea"... pentru că, spre a face robia vecinică, ar trebui să se stîrpească cu totul limba celor învinși, ceea ce „este foarte cu anevoie, sau tocmai peste putință". În sprijinul limbilor naționale Barițiu mai aduce apoi încă un argument, acesta în legătură cu dezvoltarea științelor și a artelor, fiindcă „e cunoscut că nu fiecare limbă este pentru fiecare ram al științelor întocmită, ci una pentru unele, alta pentru altele, prin urmare fiind mai multe limbi, științele și artele fac sporiu (cu) atît mai sănătos, care mai ales la urmă devine proprietate pentru toate popoarele".

---

[1] Vezi și nota din nr. 5 (29 ian.) a *Foii pentru minte* din 1845.

În cadrul acestui articol Bariţiu subliniază faptul, citînd pe Rottek, că „limba este la oricare popor productul chipului de a cugeta şi simţi... din bogăţia sau sărăcia limbii, din fineţea sau asprimea ei noi avînd putinţa de a judeca şi caracterul şi cultura şi simţămintele unei naţii, (fiindcă) un popor ce are limbă săracă, e sărac şi de idei". Limba unei naţiuni este dealtfel ea însăşi o creaţie a poporului, fiindcă „genii cei mari îndreaptă cu adevărat şi îmbogăţesc limba contemporanilor, dar nu o fac, nu o plăsmuesc din nou".

Bariţiu se dovedeşte aşadar un adept al limbii naţionale, în cultivarea şi perfecţionarea acesteia văzînd el însuşi posibilitatea propăşirii culturale şi naţionale a poporului romînesc.

Redactorul de la Braşov, nefiind un spirit îngust, îşi dădea însă prea bine seama de importanţa întîlnirii romînilor şi cu diferite limbi străine, fiindcă, în acelaşi articol, el preciza că „noi pentru a putea face cu vremea sporiuri dorite în limba noastră, avem cea mai neapărată trebuinţă de a ne cîştiga cunoştinţa şi a altor limbi... Prin buna pregătire şi prin necurmata şi niciodată obositoarea cultivare a limbei noastre romîne avem să ajungem la un period de trecere din starea de acum a culturii la alta spre care privim numai din depărtare şi numai între oftări".

Adept al limbii naţionale, Bariţiu nu putea fi, în cazul limbii romîneşti, decît adept al latinităţii acesteia, în spre o asemenea convingere conducîndu-l nu numai cunoaşterea originii romane a neamului nostru, acceptată în sensul ideilor lui Petru Maior, ci însăşi asemănarea, confirmată de ochi şi de urechi, cu limba latină scrisă şi vorbită.

4. Pentru Bariţiu latinitatea limbii romîne era atît de evidentă şi de clară, încît, în 1843, cînd profesorul I. K. Schuller de la Sibiu publicase în *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* (vol. I, nr. 1, p. 67—108) o disertaţie despre limba romînilor, susţinînd originea germano-gotică a acesteia, reluînd de altfel o temă pe care o susţinuse şi în 1831 în studiul *Argumentorum de latinitate lingvae valachicae s. rumunicae epicrisis*, redactorul, în răspunsul pe care îl dă în *Foaie pentru minte* (1843, nr. 35, 30 august) îşi întemeiază argumentarea pe o simplă confruntare de cîntece, tipărite atît în romîneşte, cît şi în latineşte.

Însăşi intervenirea în discuţie, deşi Schuller afirmase că romînii seamănă a fi un amestec de goţi, Bariţiu o face cu o neaşteptată blîndeţe, şi „nu că doară romînilor ar trebui să le fie ruşine, dacă s-ar trage ori din goţi, ori din daci, ci singur pentru iubirea de adevăr". Iar acest adevăr, Bariţiu prin nimic nu-l poate face mai luminos decît prin „o mică alăturare a limbei romîneşti către latină, pentru ca şi cititorii, care nu cunosc pe aceasta din urmă sau pe cea dintîi, să poată judeca fără patimă, cine va fi

avînd dreptate, d. Schuller sau romînii, care văd bine cu care limbă este rudită limba lor".

Pentru „mica alăturare" Bariţiu recurge apoi la lucrarea nemţească a lui Eftimie Murgu *Widerlegung der Abhandlung...*, tipărită la Buda în 1830, de unde ia unul din cîntecele, presupuse populare [1], pe care îl dă atît în versiune romînească, cu slove chirilice, „pentru ca să nu poată zice nimini că l-am îmbrăcat în litere latine numai ca să bată mai tare la ochi, mulţumindu-ne că el tot bate la urechi", cît şi într-o versiune latină.

Iată demonstraţia lui Bariţiu :

De pe munte-n vale vin,
În vale vin, la rîul lin,
Ca cu apa lui prea clară,
Limpede şi bunişoară,
Setea lungă să mi-o stîng,
Care nu puteam s-o frîng.
Vadul nu era în cale,
Ci în lături, mai la vale ;
Setea mînea, urgea foarte,
Pieptu-mi strîngea pîn-la moarte.

2

Inimos culeg virtutea,
Şi pre cale pururea,
Ce între petrii în jos ducea
Răpide curînd ating,
Locul unde setea-mi sting,
Inima-mi eu stîmpărînd,
Şi viaţa-mi întregind.

De monte in vallem venio,
In vallem venio ad rivum lenem,
Ut ipsius aqua perclara,
Limpida et satis bona,
Sitim longam extinguam,
Qualem non poteram frangere.
Vadum non erat in calle,
Sed ad latus magis in valle ;
Sitis monet, urget fortiter,
Pectus mihi stringit usque ad mortem.

2

Animosus calligo vires
Et per calle continuo,
Quae intro petros deorsum ducebat
Rapide currendo attigi,
Locum, ubi sitim extingi,
Animum mihi temperando,
Et vitam integrando, etc.

În continuare, Bariţiu, care în acea epocă funcţiona şi ca profesor, remarcă uşurinţa cu care elevii romîni de la şcoala din Braşov, îndată ce apucă gramatica latină în mîini, trecînd numai repede peste formele declinărilor, ale comparaţiilor şi ale conjugărilor traduc texte de felul acestora : „Campi sunt virides, montes sunt alti, Caelum et terra, sol, luna et stellae, a Domino Deo facta sunt. Montes, vaccae, buboli, oves, caprae, agnelli, haedi pascuntur. Tauri mungiunt, canes latrant, lupi ululant. Caput, facies, oculi, nasus, dentes, barba, humeri istius hominis sunt sana. Ursi, lupi, lepores, cervi, leones, vulpes, tigrides sunt animalia silvestria" etc.

Şcolarii, accentuează Bariţiu, iau „profesorului vorba din gură... atîta este de mare asemănarea între aceste două limbi".

[1] Vezi asupra acestei chestiuni Gh. Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*, Bucureşti, 1937, p. 50—51.

Nefiind filolog, Bariţiu nu duce mai departe cercetarea şi nu intră în analiza celor 139 de cuvinte romîneşti, pe care profesorul sas le indicase ca fiind de origine germană, lăsînd o asemenea sarcină lui Timotei Cipariu şi apoi, acesta neintrînd în polemică, lui Ioan Maiorescu, care peste cîţiva ani, în 1847, va răspunde cu remarcabilă stăruinţă, denunţînd totodată, în termeni violenţi şi dedesubtul politic al studiului săsesc (nr. 15—22, 14 aprilie—2 iunie).

Bariţiu indicase însă metoda cea mai eficace pentru dovedirea latinităţii limbii romîne şi, mai tîrziu, cînd în arena dezbaterilor lingvistice va apare B. P. Hasdeu, avînd, incontestabil, o altă erudiţie şi o vastă aparatură critică, ea va fi aceea care va fi utilizată cu mai mult succes.

În anul 1845, rugînd „pe cititorii literaţi să nu uite că (el) nu scrie acestea pe seama d-lor" şi că deci nu face „demustrări critice şi istorice", Bariţiu scrie un articol despre formarea şi natura limbii romane, anunţîndu-şi totodată intenţia de a „cuvînta pe scurt" şi despre fiecare din cele cinci limbi romanice : romîna, italiana, franceza, portugala, spaniola şi dialectele romane din munţii elvetico-itali (1845, nr. 2, 8 ianuarie).

Multiplele preocupări l-au împiedicat însă de a-şi realiza planul.

5. Deşi adept al romanităţii, Bariţiu n-a fost însă un fanatic al „purismului" limbii, dovedind, în ceea ce priveşte „slavonismele", o largă înţelegere, atît pentru procesul de formare a limbii romîne, cît şi pentru adevăratele ei posibilităţi de absorbire şi primenire în sensul înnoirii ei.

În această direcţie el se apropie de la început de Heliade şi Timotei Cipariu, acesta din urmă susţinînd în corespondenţa cu redactorul [1] că cele mai multe dintre „slavonisme" au devenit elemente esenţiale ale limbii romîne, „sfinţite" de „traiul de obşte", care nu vor putea fi „îndepărtate cu sila".

Însuşindu-şi această concepţie, Bariţiu, la 24 decembrie 1838, prin *Cîteva răspunsuri ale redacţiei la nişte întrebări şi pretinderi a unor cetitori şi literaţi romîneşti* (nr. 26), care cereau îndepărtarea slavonismelor şi a altor cuvinte străine, precizează următoarele : „Domnilor, eu vă rog aşa să trăiţi, astîmpăraţi-vă puţintel, că nu e vremea la toate deodată. *Să nu stricăm zidul vechiu, pînă nu avem materialuri, bune sănătoase pentru altul nou, căci astfel ne punem în primejdia de a rămînea sbiciulaţi şi năpăditi de toate elementele subt ceriul slobod adecă de a rămînea fără limbă*". El recomandă apoi recitirea articolului lui Cipariu, şi arată că înlocuirea bruscă a slavonismelor nici n-ar fi posibilă fără o serioasă zdruncinare a publicului cititor, care, în marea lui majoritate, nu ştia nici latineşte, nici franţuzeşte sau italieneşte. Pentru a-şi ilustra această afirmaţie, Bariţiu

[1] Vezi articolul *Despre slavonismuri* (1838, nr. 14).

dă și un exemplu concret, sub forma unei informații de presă : „*Amatul legat al Maestății sale fu liberat dintră murii citadelei inimicului și la port s-a îmbarcat în navă*". Cîți cititori — întreabă redactorul — vor putea să înțeleagă aici că : amat va să zică *iubit*, legat = *sol*, liberat = *slobozit*, muri = *ziduri*, citadelă = *cetățuie*, inimic = *vrăjmaș*, port = *liman*, îmbarcat în navă = *intrat în corabie*?

În încheierea acestui răspuns, Barițiu se pronunță în favoarea unui împrumut de cuvinte, în care să se poată exprima și „ideile care pînă în veacurile noastre n-au prea fiert în capul romînului, prin urmare nici n-a știut cum să le numească".

Și mai categoric a vorbit Barițiu despre chestiunea slavonismelor în anul 1841, în articolul *Răspunsuri cu care eram dator de multă vreme* (nr. 20, 18 mai), după ce Meletie Dreghici își făcuse „Rugarea către literatori" (*Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1838, nr. 5, 29 ianuarie) și apăruse *Tentamenul* lui Laurian (1840) prin care se cerea eliminarea din limbă a tuturor cuvintelor intrate după secolul al XII-lea.

„Eu — scrie el — dînd iarăși un exemplu practic — am spus din capul locului la tot publicul nostru, cumcă prietenul slavonismelor nici de cum nu sînt, *însă nici vrăjmaș exaltat nu le pot fi*; aceasta ar fi după mine rezultatul unei ure naționale, care eu niciodată n-am cunoscut-o... Cumcă cîteva slavonisme întrebuințez, pe care le-aș putea părăsi, aceea nu o tăgăduesc ; însă cumcă vremea de a părăsi încă nu mi-au sosit, aceasta încă o știu foarte bine. Ce am zis înainte cu trei ani, zic și acuma : salto mortale nu se poate face. Domnilor așa vă rog, cercați a compune sau a traduce un articol numai de o coală, spre pildă politicesc, a cărui idei să fie vrednice de tot publicul fără deosebire, într-aceea scriind țineți în ochi pe plasa cea mai numeroasă a cititorilor, ca acea să vă înțeleagă ; alungați totodată toate slavonismele și le explicați în parantesuri atît pe acestea cît și zicerile cu totul nouă, de care noi romînii avem neapărată trebuință, și mă rămășesc cumcă nu veți scăpa nici cu cincizeci de parantesuri. Scurt prietenilor, genii(le) curăță limba împreună cu nația, iar gramaticii, redactorii și toți criticii arată mai mult numai în chipuri negative că ar trebui curățită".

6. Această acțiune era susținută în coloanele *Foii pentru minte* și de C. Negruzzi, sub a cărui semnătură (K. N-ți) a apărut în toamna anului 1841, la cinci luni după publicarea articolului lui Barițiu (nr. 46, 16 noiembrie), cunoscuta *Scrisoare* (despre slavonisme), în care nuvelistul de la Iași aruncă o privire asupra formării limbii romîne și asupra părerilor care fuseseră emise în această privință pînă la el.

În problema slavonismelor, Barițiu a avut ca și Negruzzi o atitudine moderată și rezonabilă.

Aceeaşi atitudine moderată, care, despărţindu-l de Cipariu îl apropie de Heliade, a avut-o şi cînd a fost vorba să se stabilească un punct de plecare pentru alcătuirea şi scrierea limbii literare propriu-zise.

T. Cipariu, în prima din scrisorile sale despre ortografie (1838, nr. 6, 5 februarie) afirmase : „Eu aşi vrea ca un scriitoriu, mocan, cîmpean, mărginean şi a., să scrie tocmai mocăneşte, cîmpeneşte, mărgineşte — şi pentru ce să scrie el bucureşteneşte ori moldoveneşte?... bucureştenii, moldovenii ş.c.l. au întru toate pronunciaţie mai bună şi mai romînească decît mocanii şi ceilalţi? Eu mă îndoiesc foarte...

„Pagubă numai — arătase Cipariu — că în alfabeturile cu care trăim nu avem atîtea slove sau litere cîte ne sînt de lipsă spre însemnarea tuturor sunetelor ce se aud în dialecturile noastre". Dar, conchide filologul de la Blaj, „scriind să nu scriem ce nu grăim".

Evident că o astfel de teorie — deşi Cipariu se pronunţa împotriva oricărei latinizări sau italienizări, după planul lui Körösi sau al lui Budai-Deleanu, iar de vreo orientare spre nemţi sau unguri nici vorbă nu putea fi — nu făcea decît să izbească în Heliade, care în corespondenţa cu Negruzzi, vorbise de limba întreagă a romînimii, care nu se poate inspira decît din limba bisericească, aceeaşi şi la romîni şi la moldoveni şi la transilvăneni.

Bariţiu — care încă din primul număr al foii, în nota ce însoţea articolul despre *Traducere*, precizase că el se orientează după cărţile bisericeşti şi după reformele propuse de „Societatea literară" din Bucureşti — în răspunsul pe care-l dădu lui Cipariu (1838, nr. 8, 19 februarie) îmbrăţişă punctul de vedere al lui Heliade. „Voiu să scriu — precizează el — cum şi vorbesc, dar nu după dialectul unde m-am născut, nici în cel unde m-am crescut, nici unde am petrecut mai mulţi ani la învăţătură, nici în cel unde petrec acuma,... nici în cel de la Bucureşti, nici în cel de la Iaşi, ci singur în acela care place mai mult urechilor mele, care însă foarte mult se apropie de limba cărţilor bisericeşti".

7. În acelaşi răspuns, care constituie însăşi temelia orientării ortografice a lui Bariţiu, în această primă fază a activităţii sale, redactorul ţine să precizeze că el deosebeşte „foarte strîns" între *litere şi pronunţie* fiindcă „simboluri, semne sînt literele, iar duhul e graiul". „Eu sub nume de ortografie — lămureşte Bariţiu — înţeleg numai literele, ortograful fiind obligat a întipări sunetele prin litere, aşa cum le aude".

Cercetătorii ortografiei timpului încurcîndu-se însă unii pe alţii şi lucrînd numai după preferinţe proprii, ajunseseră să dea un adevărat „galimatias" de ortografii, care greu mai putea împăca aşteptările cititorilor, şi ale publiciştilor romîni de pretutindeni.

Haosul acesta crește și mai mult, cînd unii scriitori și gramatici transcarpatini, pornind de la *Gramatica* lui Heliade, au început a simplifica tot mai îndrăznet alfabetul cirilic, eliminînd anumite slove cu explicația că „sînt prea multe", unele din ele reprezentînd al doilea semn pentru același sunet".

Pasiunea simplificării îl cuprinde și pe redactorul brașovean, care pune astfel la îndoială utilitatea celor „patruzeci și atîtea de slove".

Bariţiu, urmînd îndeaproape pe Heliade, credea că nu și-ar putea servi mai bine foile decît făcîndu-și o seamă de reguli proprii, fără a „îndatora" pe altcineva să le aplice, dar care, dat fiind că el scria cel mai mult, au devenit însești regulile redacției de la Brașov.

În aceste reguli Bariţiu, luînd poziție împotriva tradiției școlii latiniste ardelene, susținătoare a principiilor etimologice, afirmă că „voiu să scriu cum și vorbesc", apropiindu-se prin aceasta de cerințele cititorilor și dînd un mare avînt posibilităților de pătrundere a jurnalelor în toate straturile societății românești.

În acest răspuns Bariţiu trebui să-și precizeze punctul de vedere și față de introducerea alfabetului latin, întrucît Cipariu, în scrisoarea sa, afirmase că „departe sîntem încă de acea epocă, cînd să vedem o ortografie cu litere latinești bine întemeiată și de toți primită".

„Eu nu țin — scrie redactorul, anunțînd totodată că în curînd va tipări „ceva" și cu litere latinești [1] — de greutate așa nespusă, după cum își închipuiesc unii a scrie românește cu litere latinești, ca să ne înțelegem unii pe alții, și ca să se poată folosi și cei care nu știu latinește".

„Una am dori — continuă el — și prin aceasta se apropie din nou de Cipariu, care afirmase că ortografia nu se poate stabili înainte de alcătuirea unei gramatici ieșită din confruntarea ideilor tuturor învățaților neamului — ca și pînă atunci spre acest scopos învățătura gramaticei românești să se lățiască mai tare prin școlile noastre ; căci aceasta este rușine de a nu cunoaște, cumcă numai noi nu ne învățăm limba noastră după reguli, fiind mulțumiți cu învățarea cea mehanică din pruncie".

Pe aceeași linie cu Cipariu se găsește și cînd se ridică împotriva celor care în ortografie „ne schimonosesc limba ungurind-o, nemțind-o, lătinind-o, frîncind-o și cîte altele".

Heliade, în corespondența cu Negruzzi, exprimase de altfel, înaintea ardelenilor, aceleași păreri : „Noi n-avem să ne pilduim la ceea ce se atinge de natura limbei nici de la francezi, nici de la italieni, ci să urmăm după cum ne învață însăși limba".

---

[1] Bariţiu se gîndea la traducerea sa din Schiller *Intrigă și amor*, pe care intenționa să o tipărească în cursul anului 1838 cu litere latinești. Lipsa de „prenumerați" (abonați) l-a împiedicat să realizeze acest plan.

8. Bariţiu se înşela însă atunci cînd socotea că n-ar fi „greutate aşa nespusă" a scrie cu litere latineşti şi a întocmi o ortografie bazată pe acestea. Şi, deşi îşi găsi îndată aliaţi destoinici pentru realizarea acestui plan, în frunte cu Vasile Pop, C. Negruzzi şi Ioan Russu, Bariţiu se văzu în curînd nevoit, ţinînd seama de atitudinea cititorilor, să-şi schimbe punctul de vedere.

Cititorii obişnuiţi, din aproape toate regiunile romîneşti, doreau ca foile să apară cu slovele vechiului alfabet. Aşa îi scria din Banat Meletie Dreghici, aşa îl povăţuia de la Bucureşti Nifon Bălăşescu („să nu îndrăzniţi a scrie cu litere că vă pierdeţi toţi prenumeraţii") acesta era şi sfatul lui Damaschin Bojinca de la Iaşi : „vorbiţi cît mai puţin împotriva literelor chirilice, ca nu cumva voind să folosim să stricăm" [1].

Bariţiu se văzu deci silit să răspundă părtinitorilor alfabetului latin că încă n-a sosit vremea şi că nu se poate face „salto mortale" atîta timp cît „pe unii romîni îi cuprind fiori văzînd literele romane ca pe turci înainte cu cîţiva ani" (1838, nr. 26, 24 decembrie).

Abia în 1844, la 3 ianuarie, îndrăzni Bariţiu să introducă unele litere latine printre cele chirilice, scriind astfel cu semichirilice, la alfabetul latin ajungînd numai la 1852.

Acelaşi lucru, provocat de un optimism prematur, avea să i se întîmple lui Bariţiu şi în ceea ce priveşte întocmirea grabnică a unei ortografii.

Într-adevăr, de unde, la începutul primului său an de activitate publicistică, redactorul vorbise de „galimatiasul" ortografiilor, pe care le dorea strînse cît mai repede în reguli statornice, dîndu-şi şi el pentru această strîngere contribuţia sa, la sfîrşitul anului (1838, nr. 26, 24 decembrie) Bariţiu, mai liniştit acum, se adresează astfel cititorilor săi : „Domnilor, d-voastră încă fiţi buni mai aşteptaţi de la vremi. Pînă atunci vă mai mîngîiaţi cu pildele altor naţii, văzînd cum spre pildă franţuzii, naţia aceasta stăpînă pe atîţia clasici nici pînă astăzi n-are ortografie de treabă ; nemţii mai ieri alaltăieri ţinură sesii grele pentru *şi* şi aşa mai încolo. Pînă se va forma ortografia limbii noastre, să ne străduim a-i aduna cuvintele, cele risipite ; avîndu-le aceste, le vom scrie noi oare cumva" (1838, nr. 26, 24 decembrie).

9. Ca să arate cît de puţin se statornicise ortografia şi în anii următori, Bariţiu publică în anul 1845 un articol despre punctuaţie, *Intrepunţiile* (nr. 10—11, 5—12 martie) arătînd cum „şi în zilele noastre unii scriitori, de altfel buni, amestecă şirul ideilor, cum prelungesc perioadele pe hîrtie de sus pînă jos, cum vîră paranteze în paranteze, răzemîndu-le pe toate cu semne de în puncţii ca şi nişte graduri cu proptele (pe care scriitorii noi le au semănat şi prin clasici)... fiindcă fiecare are o întrepunţie proprie".

[1] *Tribuna* 1903 nr. 44 *Luceafărul*, Timişoara 1940, nr. 1—3, p. 60.

Explicația acestei confuzii redactorul o vede în primul rînd în influența pe care în Ardeal și în Banat o aveau școlile germane, iar în Muntenia și Moldova cele franceze, punctuațiile acestora fiind „mult deosebite", și apoi în faptul că gramaticii n-au fixat regule „mult mai stabile pentru întrebuirea" punctelor și a virgulelor.

Totuși — continuă Barițiu — „dacă scriitorul știe cuget regulat; dacă ideile lui se pogoară din cap pe hîrtie într-un șir cerut de logica cea mai sănătoasă : are cea mai puțină trebuință de regulele întrepunțiilor prescrise de gramatici", fiindcă „cel care cugetă limpede și regulat, nu mestecă niciodată propozițiile, nici nu încurcă perioadele ca și niște lațuri și mreji ci ideile sale curg cu dulceață și cu plăcere".

Pentru a contribui la stabilirea unei ordini în punctuație, Barițiu înfățișează „unele regule de întrepunții", privite însă numai ca „semne osebitoare între propoziții".

Regulele date de el sînt în număr de șapte și cuprind virgula, punctul și virgula, două puncte, punctul, linia cugetării, semnul întrebării și semnul strigării. De altfel — sfîrșește Barițiu — „o îndelungată și serioasă deprindere cu citirea celor mai buni autori din zilele noastre ajută foarte mult spre a ne cîștiga un tact și o îndemînare la punerea și păzirea întrepunțiilor : căci pentru tot felul de întorsături și țesături mai fine ale propozițiilor și perioadelor nici un gramatic nu e în stare a da regule".

Vom reproduce, spre a sublinia felul de a explica al lui George Barițiu, regula pentru întrebuințarea semicolonului (punctul și virgula) :

„Semicolonul sau coma cu punct (;) se pune preste tot acolo unde punctul ar fi prea mult și coma prea puțină și anume : între membrii perioadelor fie din protasis, fie din apodosis, apoi iarăși între propozițiile ce ar fi tot de un rang și de o natură, mai vîrtos dacă acele sînt cam lungi și dacă cuprind vreo arătare de pricină, vreo deslușire, vreun contrast, vreo deducere (corolar) ș.a. ca acestea, adică înaintea conjuncțiilor, căci, pentru că, încă, dacă, așa-dacă, deci, din contră, într-aceia, totuși, numai, altmintrelea, astfel, ci mai vîrtos ș.a. Spr. p. „Dulce este a-ți răzbuna ; însă mult este mai dulce a ierta".

Peste cîteva luni, după ce, între timp, apăruse *Organul* lui Cipariu de la Blaj, în care acesta începuse a-și publica *Principiile despre limbă*, care îl stîrniră la o nouă polemică pe Ioan Maiorescu, George Barițiu, pornind de la o satiră a lui N. Istrati (*Corespondențe între doi amorezi*), socotea că poate afirma : „Acum sau niciodată au sosit timpul, în care să ne înțelegem înainte de toate în principii, încît limba să nu ne mai devie jucărie în mîinile atîtor nechemați" (1847, nr. 21, 26 mai).

Barițiu a apreciat însă greșit situația lingvistică.

Timpul încă nu sosise, iar dezbaterile mai aveau să continue peste douăzeci de ani.

Cu acest articol se încheie însă intervențiile publice și directe ale lui George Barițiu — în perioada 1838/1848 — pentru clarificarea problemelor de limbă și ortografie, așa încît se poate rosti și aprecierea necesară asupra activității lingvistice a redactorului brașovean.

10. Înainte de a încheia reproducem însă două fragmente din scrierile din această perioadă ale lui George Barițiu, pentru a înfățișa astfel în mod concret nivelul și formele limbii și stilului său.

Primul fragment e ales din evocarea *O privire peste ținutul Hațegului în Transilvania*, publicată în anul 1838 (*Foaia Literară*, nr. 3, 15 februarie) într-o vreme cînd nu apăruseră încă nici istoria lui Bălcescu despre Mihai-vodă Viteazul, nici *Cîntarea* lui Alecu Russo și nici *Cuvîntul* lui Kogălniceanu pentru deschiderea cursului de istorie națională.

„Frumoasă Transilvanie, dulce patrie, clasică, pămînt sfînt, maică cu durere!... Între hotarele tale se cuvine pretutindenea patriotul călătoriu să păşiască cu evlavie, dar nici într-o parte nu mai mult, ca împrejura ruinelor Ulpii Traiane acolo, unde Augustul Erou, străbătînd prin îngustimea Porții de fier, biruitor asupra nedumeritului, dar destul de mărinimosului rival, și-a întemeiat scaunul măririi sale. Care însuflat de cerescul duh a poezii a cercat să cînte vreodată asupra dărîmăturilor acestii capitale un Ilias sau un Eneis? Unde este un Eremie, care să fi plîns pe aceste ziduri, după ce pe lîngă toată nedreptatea și dușmănia ce avură să sufere de la cincisprezece veacuri, totuși ele au mai rămas încă atîtea cîte să poată fi în stare a aprinde focul cel mîntuitor al patriotismului în vinele privitorilor. La Densuș să călătorim patrioți buni și toți adevărații romîni! Aici să ne facem hagii asupra cenușei maimarilor noștri; aici aflăm cel mai întreg monument din cîte ne-au rămas în tot cuprinsul Dacii de la domnitorii lumii pînă astăzi ca să cunoaștem și în faptă mărimea lor".

În continuare Barițiu descrie vechea biserică de la Densuș, și apoi exclamă:

„...Iată că ținutul repedelui Streiu, poate să ne astîmpere dorul de a petrece lîngă Tibru în mijlocul ruinelor Romei cei vechi! Sau că doară aici nu vei avea de unde să întîmpini umbrele Bruților, Camililor, Scipionilor; dar cetățuia Hunedoarei ne înfățișează un astfel de nume; și pentru că din nenorocire eroii patriei noastre vrednici de nemurire în toată viitorimea, n-avură parte niciodată să le fie descrisă viața și faptele de un Xenofon, Tacit ori Sallustie, oare să cuvine să-i dăm uitării? O, vai! Dar la noi pînă acum mai mult așa s-a întîmplat".

Al doilea fragment e luat dintr-un articol din anul 1845, *Stilul de jurnale: stil de saloane?* (*Foaia pentru minte, inimă și literatură*, nr. 6, 5 februarie) și reprezintă o contribuție a lui Barițiu la efortul de a se crea un stil ziaristic în Transilvania, bazat pe concizie în exprimare și pe obli-

gația criticii politice de a-și susține afirmațiile prin exemple concrete, punînd în lumină *personalități*, depășind astfel cadrul academic al discuțiilor abstracte. Combătînd, după cum s-a văzut mai sus, scrisul haotic, exprimat în perioade interminabile, Barițiu înțelegea să arate cum aplica el însuși concizia, claritatea și logica.

„Noi romînii precum în altele, așa în jurnalistică sîntem numai începători — da, începători, pentru că 10—15 ani din viața nații fac abia cît 10—15 luni din viața unui ins (individ).

„Totuși în scurtul restimp ce trecu de cînd și romînii începurăm a citi gazete romînești avură unii vreme a arunca și acea întrebare, dacă se cuvine ca publiciștii noștri în scrierile lor efemere totdeodată, să păzască un ton mai delicat, mai cruțătoriu, mai de saloane, sau să dea și mai pe întregul.

„Pînă acum ne-am învoit cu toții — deși n-am păzit-o cu toții — ca să ne ferim de p e r s o n a l i t ă ț i. Foarte bine; această regulă ar fi de dorit a se păzi, însă cînd? și unde se începe personalitatea? unde este hotarul mustrării? căci a nu mustra nu se poate. Unde se începe vătămarea caracterului moral?

„— Toate aceste întrebări lăsăm ca să le dezlege simțul cel bun al fieșcăruia, o logică sănătoasă ce dă tact la scriere.

Este mult mai greu a ținea linie neatinsă între caracterul privat și caracterul public al oamenilor. Un domnitor, o patrie, o comunitate, un public nu e mulțămit cu administrația unui sau a unor deregători publici, pentru că aceia pot fi sau leneși, sau răpitori, sau trădători de binele public, dar de altmintrelea familiști buni, economi buni pe seama lor; sau că ei nu sînt nici de una nici de alta. Într-aceea binele public, interesul tuturor cere cu glas mare, ca unii ca aceștia să se demaște neapărat, pentru ca patria să nu sufere mai îndelungat relele pricinuite de ei. Însă toți oamenii saloanelor ar striga: cruțare, cruțare, numai la personalități să nu vă sloboziți. Dar cînd vinovații nu voiesc a ști de complimente nici de cuvintele cruțătoare? Atunci urmează ca acela care are curaj, să stea în față, să dea pruncului numele cel adevărat, să lase ori ce complimente la o parte; însă apoi vază cum va dovedi ceea ce au scăpat din gură sau din condei. Pentru aceea fricosul, iepurele tacă mai bine și înghiță pînă în sfîrșit, decît să se compromită și să nu știe încătrău da.

„Mulți însă sînt așa delicați, încît nici cînd vorbim sau scriem cum zic ritorii *per locos communes*, fără a numi pe nimini, fără a da cel mai mic semn de a pricepe cine e vinovatul, nu vor a auzi termini cevaș mai aspri, mai trîntitori, ci li se pare, că tot ce n-are loc în saloane, între dame ș.a., nu se cuvine a se întrebui nici în sala cea mare a certelor politice. Noi recunoaștem, că ar fi prea de dorit, ca oamenii din lumea toată atît în viața

publică, cît şi privată şi familiară să se aibă numai bine unii cu alţii, să vorbiască tot numai în termini aleşi de salon. Ce să facem însă, dacă mulţi din noi am luat o creştere şi avem un caracter care este surd pentru ori care delicateţă?"

11. Bariţiu n-a avut în discuţiile asupra limbii nici marea pasiune şi iscusinţă a lui Ion Heliade-Rădulescu, nici simţul ascuţit al lui C. Negruzzi — şi nici erudiţia lingvistică a lui Timotei Cipariu.

Mai mult însă decît toţi aceştia, Bariţiu — fără a fi lipsit de o largă orientare în domeniul filologiei — a avut simţul practic al trebuinţelor publice, tendinţa spre echilibru, statornicie în idei şi atitudini, răbdare şi perseverenţă, şi pe lîngă acestea o stăruinţă în publicistică, o stăruinţă nebiruită, care i-a îngăduit ca printr-o muncă îndelungată să exercite o reală influenţă asupra dezvoltării limbii literare ciscarpatine.

Din acest punct de vedere se cuvine să subliniem că, în timp ce în Muntenia şi Moldova un Heliade sau un C. Negruzzi, în acţiunea lor pentru cultivarea limbii romîne, nu aveau de luptat decît cu ideile şi opiniile altor confraţi, tot atît de interesaţi ca şi ei, deşi susţinînd alte puncte de vedere, în problema dezvoltării limbii naţionale, George Bariţiu în Transilvania trebuia să lupte pentru însuşi dreptul la existenţă al acestei limbi, drept pe care opresorii îl contestau şi, din punct de vedere oficial, îl interziceau chiar prin legi speciale, aşa cum a făcut Dieta din Cluj în anul 1842 [1].

Puternic influenţat de Heliade şi de Cipariu, el a adoptat, în ceea ce priveşte unificarea limbii, părerile celui dintîi, jucînd astfel în Ardeal, ca ziarist, rolul lui C. Negruzzi în Moldova, fapt ce a impus întregii lumi romîneşti concepţia despre limbă a lui Heliade; faţă de înnoitorii grăbiţi, gata să imiteze latina, franceza sau maghiara, a susţinut părerile filologului de la Blaj, iar în chestiunea introducerii alfabetului latin a manifestat o prudenţă care s-a arătat într-adevăr fericită.

Pe Heliade, de altfel, l-a imitat din primul moment, în însuşi titlul foii literare, pe care a numit-o „Foia pentru Minte, Inimă *shi* Literatură" tocmai cum se numea şi „Curierul" celui dintîi care la 1838 era „Gazetă politică, comercială *shi* literară".

Datorită moderaţiei şi prudenţei sale, Bariţiu, deşi cu mijloace lexice modeste, aflîndu-se departe de strălucirea lui Heliade, a atras înspre foile sale an de an tot mai numeroşi cititori, care s-au împărtăşit din partea

---

[1] Vezi în legătură cu această luptă articolele lui George Bariţiu: *Romînii şi maghiarismul*, «*Foaia pentru minte*», (1842, nr. 9—11, 2—23, martie; *Despre dietă*», *Gazeta de Transilvania*», 1842, nr. 1, 5 ianuarie), *Privire peste disputele lingvistice de azi*, 1842, nr. 13, 13 martie etc., precum şi *Părţi alese din istoria Transilvaniei*, I, p. 621—627.

redactorului de o neîntreruptă comunicare de informaţiuni şi idei, sfîrşind prin a crea în Ardeal şi Banat însăşi opinia publică romînească.

Fără ponderatele sale idei despre limbă şi ortografie, această operă n-ar fi fost posibilă.

Mai mult decît prin ideile mărturisite, George Bariţiu a servit însă limba şi cultura naţională prin opera sa scrisă şi prin faptul de a fi întemeiat cele dintîi gazete transilvane apărute în limbă romînă, foile sale fiind cele mai puternice organe pentru afirmarea, apărarea şi cultivarea acestei limbi.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

OBSERVAȚII ȘI SUGESTII TEORETICE ȘI METODICE CU PRIVIRE LA DIATEZA VERBALĂ ÎN LIMBA ROMÎNĂ

DE

N. GOGA

O parte din morfologie, tratată superficial în gramaticile vechi, e și aceea a verbului în general și a diatezei în special.

Aceasta se explică uneori prin lipsa unei terminologii gramaticale precise, iar alteori prin bogăția de sensuri acordată unuia și aceluiași termen. Adeseori se resimte nevoia unei terminologii adecvate, proprie fiecărei noțiuni, pentru delimitări cît mai precise în cadrul procesului de însușire a cunoștințelor.

Pînă la apariția *Gramaticii limbii romîne* a Academiei R.P.R., nu aveam o denumire aparte pentru ceea ce azi numim d i a t e z ă. Se întrebuința, în general, termenul de „formă" (forma activă, reflexivă, pasivă), termen care era întrebuințat și pentru a denumi felul acțiunii verbale (forma tranzitivă ori intranzitivă), ori pentru a denumi sensul paradigmelor verbale (forma afirmativă, negativă) sau diferitele forme ale timpurilor (trecut : forma imperfectului, perfectului simplu etc. ; viitor : forma viitorului I, a viitorului al II-lea).

Această frecventă întrebuințare a termenului, prin bogăția sa de sensuri, aducea inconveniente serioase în predarea și analiza morfologică a verbului. Trebuia să se găsească termeni noi și potriviți anumitor noțiuni gramaticale. Introducerea noului termen, d i a t e z ă, credem că înlătură o parte a acestui neajuns.

Diateza este definită în *Gramatica limbii romîne*, editura Academiei R.P.R., vol. I, ca marcînd „raportul dintre subiect și complementul direct"[1].

[1] Vezi par. 73, al. f ; p. 109 ; par. 220, p. 243.

Adevărat însă, că explicarea și exemplificarea fiecărei diateze în parte se fac corect, tocmai pentru că nu sînt conforme definiției date, deoarece nicăieri nu se specifică raportul dintre *subiect* și *complementul direct* [1], ci raportul dintre acțiune și subiect, autorul acțiunii respective [2]. În *Limba romînă* — fonetică, vocabular, gramatică (Ed. Academiei R.P.R., Institutul de lingvistică, București, 1956), acest neajuns al definiției este înlăturat [3].

Cele două definiții ne dau, în mare, privirea de ansamblu a diatezei. Cea mai strînsă relație, care nu trebuie să scape nici unei definiții elementare, e relația dintre verb, acțiunea verbală și subiect. Ținînd seama numai de această relație, putem avea o idee totuși mai clară, decît dacă am lua în considerație numai verbul și obiectul. Pentru o formulare precisă și închegată trebuie să luăm în considerație toate cele trei elemente: subiectul (logic și gramatical), verbul — acțiunea verbală — și complinirea (compl. direct, indirect etc.). Angrenajul celor trei elemente e deosebit de la o diateză la alta, precum și de la o variantă la alta în cadrul aceleiași diateze — a celei reflexive.

★

Înainte de a trece la analiza diatezei, e bine să precizăm problema verbelor tranzitive și intranzitive, care ne va ajuta să înțelegem mai bine diateza în limba romînă, și de ce anume nu toate verbele pot să aibă cele trei aspecte ale diatezei; de ce unele au numai diateza activă etc.

Cînd se face analiza morfologică a verbului, raportîndu-ne la sensul lui (sens în înțelesul de felul cum se desfășoară, cum se răsfrînge acțiunea verbală asupra obiectului determinant), se are în vedere felul acțiunii verbale respective. Cînd acțiunea verbală se răsfrînge direct asupra obiectului, verbul e tranzitiv. Ex.: Chirurgul *operează pe bolnav.* Tractorul *ară pămîntul.*

Grafic, această relație — acțiune verbală, obiect — acest transfer al acțiunii verbale asupra obiectului, se poate arăta astfel:

Tractorul	Chirurgul	(S)	o [4]
↓	↓	↓	↓
ară	operează	(V)	≷
↓	↓	↓	↓
pămîntul	bolnavul	(Ob.)	△

Fig. 1

---

[1] Vezi despre aceasta și L. Onu, *Un monument important în studiul limbii romîne*, în *Steaua*, an. V, 1954, nr. 6, p. 83.

[2] Vezi par. 221, 222, p. 243 și par. 224, p. 244.

[3] Vezi p. 125.

[4] Notăm subiectul acțiunii verbale (S) cu o, verbul, acțiunea verbală (V) prin ≷, obiectul, complementul direct (Ob.) △ și celelalte complemente (C) cu ◇. Aceste semne le păstrăm și pentru celelalte scheme, în tot parcursul prezentării noastre.

Cînd acțiunea verbală nu trece direct asupra unui obiect, cînd nu poate să aibă un complement direct, felul actului verbal e *intranzitiv*. Ex. : *Elevul iese la tablă. Vaporul pleacă în larg.*

Grafic se prezintă astfel :

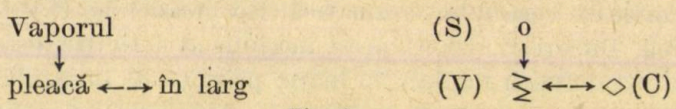

Fig. 2

Se întîmplă adeseori ca verbele tranzitive să fie folosite într-un context, fără să mai aibă obiectul direct prezent, deci fără să fie evidentă și concretă trecerea acțiunii verbale asupra unui complement direct, arătîndu-se numai circumstanțele, împrejurările în care această acțiune verbală se desăvîrșește. Ex. Tractorul *ară adînc*. Bunicul *povestește frumos*. Oare în aceste cazuri mai putem vorbi de felul actului verbal ca tranzitiv ?

Și în aceste cazuri, cînd verbul e folosit absolut, desprins de obiectul său (în mod formal, deoarece în realitate, deși complementul direct nu este enunțat, el este simțit totuși ca prezent) rămîne tot tranzitiv, întrucît posibilitatea de a avea un obiect, asupra căruia să se răsfrîngă acțiunea, rămîne imanentă. Cînd spunem că „bunicul povestește frumos", cu toate că nu specificăm ce anume, ne dăm seama că povestește *ceva*, un basm, o întîmplare, o amintire sau altceva.

Grafic, aceste propoziții le-am prezenta astfel :

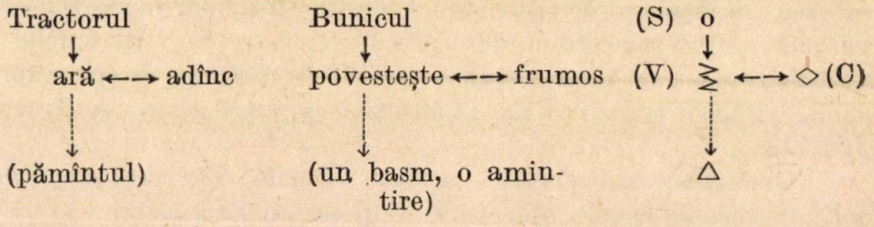

Fig. 3

Uneori și verbele intranzitive pot să aibă sens tranzitiv, în cazul complementului intern. *A merge* e un verb intranzitiv, dar într-un context frecvent în basmele noastre populare ca „mai merse ea ce merse, merse o cale lungă..." are sensul desfășurării acțiunii verbale ca tranzitivă. La fel în exemplul „umblă drumurile-n lat și-n curmeziș".

În acest caz, prezentarea grafică este la fel ca cea din fig. 1 :

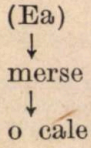

Cu toate acestea, împărțirea verbelor, după felul acțiunii verbale, în tranzitive și intranzitive, rămîne justificată. Exemplul verbelor tranzitive folosite fără complementul direct — în mod absolut — nu infirmă încadrarea lor în categoria tranzitivelor, după cum verbele *a merge*, *a umbla* etc. — intranzitive — deși au uneori complement direct (în cazul complementului intern), rămîn totuși la categoria intranzitivelor.

Reiese de aici că pentru a preciza felul acțiunii verbale în mod absolut, desprins de context, de o anumită relație dată, va trebui să găsim o formulă care să generalizeze raportul, relația despre care am vorbit, în mod absolut.

Folosindu-ne tot de schemele date pînă acum și generalizînd subiectul și obiectul prin neutrul pronumelui nehotărît și făcînd apoi relația dintre ele (subiect — obiect), prin verbul respectiv (subiect — verb — obiect), definim în mod general felul acțiunii verbale astfel :

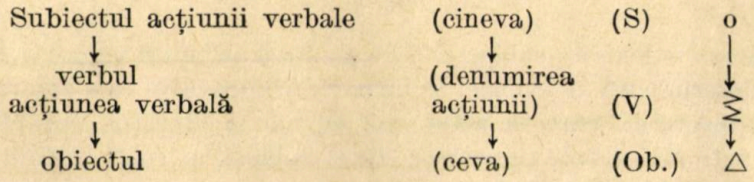

Fig. 4

Astfel, pentru a stabili felul cum se desfășoară acțiunea la anumite verbe, e suficient să le trecem prin schema arătată în fig. 4. În cazul că aceste verbe pot forma, în combinații și expresii folosite frecvent relația, expresia sintactică dată, ele sînt tranzitive, în caz contrar, intranzitive.

În cazul unor verbe ca : *a citi*, *a desena*, *a bea*, *a culege*, *a iubi*, *a dobori* etc. avem de-a face cu verbe tranzitive, deoarece, conformîndu-ne schemei indicate (fig. 4), putem alcătui expresii, combinații frazeologice conforme uzului general din limba noastră : *cineva citește*, *desenează*, *bea* sau *culege ceva* ; *cineva iubește*, *doboară ceva* sau *pe cineva*.

Procedînd la fel cu verbe ca : *a fi*, *a curge*, *a hoinări*, *a ședea*, *a alerga*, *a apărea*, *a oscila* etc., ne dăm seama că, înscriindu-le prin anumite formulări care să corespundă formal schemei din fig. 4, deci să aibă un complement direct, ajungem la forme și combinații nefirești, neconforme exprimării corecte, de unde se vede că ele nu pot forma relații sintactice din care să rezulte acțiunea lor tranzitivă, și ca atare sînt și rămîn intranzitive.

★

Bazați pe aceste observații, lămurirea diatezelor e mult mai ușoară.

Cum schemele sînt instructive și ajută la intuiția relațiilor gramaticale, le vom aplica și aici, pornind, cu anumite observații, de la *Metodica predării limbii romîne* la clasele V—VII (Ed. de Stat didactică și pedagogică, 1955).

Se spune în acest manual, căutînd să se explice diateza activă, că „subiectul face acțiunea și altcineva (complementul direct) o suferă" (p. 258). Or, chiar dacă acțiunea nu se răsfrînge asupra cuiva, deci chiar dacă nu are sens tranzitiv, tot diateză activă rămîne [1].

Diateza activă: subiectul determină, face acțiunea verbală, indiferent ce se întîmplă cu această acțiune, că trece sau nu asupra unui obiect. Deci atît verbele cu sens tranzitiv, cît și cele cu sens intranzitiv, pot să aibă diateză activă. Ex.: Publicul aplaudă (tranzitiv). Lichidele curg (intranzitiv). Schematic, diateza activă poate să fie realizată ca în fig. 5:

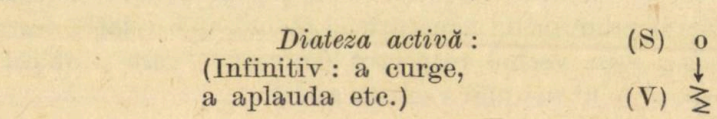

Fig. 5

Diateza reflexivă: subiectul face și suferă acțiunea verbală. Acțiunea verbală determinată de subiect se întoarce asupra celui ce a determinat-o, asupra subiectului, care în acest caz devine și obiectul, complementul direct al acțiunii verbale respective. Ex.: Soldații se spală (infinitiv „a se spăla"). Prezentarea grafică se face în fig. 6.

Diateza reflexivă:
(infinitiv: a se spăla)

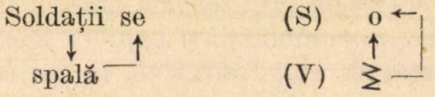

Fig. 6

Cum însă subiectul gramatical este și obiectul acțiunii verbale, în exprimare, această valoare dublă e redată prin alăturarea la subiect a pronumelui reflexiv *care*. Aceasta permite să observăm că acțiunea se răsfrînge asupra subiectului, respectiv a pronumelui — care-i ține locul [2].

Dacă ar lipsi pronumele reflexiv care identifică subiectul, am avea „Soldații spală", ceea ce nu exprimă conținutul pe care vrem să-l redăm. Iar dacă înlocuim pronumele cu ceea ce el reprezintă, am avea „Soldații soldații spală", un fel de exprimare care-și găsește pe de-a-ntregul conținutul în formularea ceva mai abstractă: „Soldații se spală" [3].

---

[1] Adevărat că autoarea voia să opereze cu un astfel de verb (tranzitiv), deoarece numai acesta poate să aibă toate aspectele diatezei verbale și să folosească astfel, în exemplele date pentru toate diatezele, unul și același verb. Era însă cazul să exemplifice și printr-un verb intranzitiv diateza activă. Autoarea revine mai tîrziu teoretic (p. 259), fără însă să exemplifice ori să redea grafic cum procedase cu celelalte.

[2] Această situație e valabilă numai pentru reflexivul propriu-zis, reflexivul obiectiv.

[3] În cazul formelor reflexive unde subiectul acțiunii pare că lipsește: „Te speli", „Mă voi bărbieri" etc., subiectul acțiunii se află în desinența care arată persoana.

Situația diatezei cu pronumele reflexiv în dativ e puțin deosebită. Aici complementul direct nu este identic cu subiectul acțiunii verbale, ci aparține numai subiectului respectiv. Acțiunea subiectului respectiv, care în cazul diatezei reflexive cu pronumele în acuzativ, revine asupra sa, în cazul diatezei reflexive cu pronumele în dativ, trece asupra unui obiect și indirect asupra subiectului acțiunii.

„Pantofarul *își face* o pereche de *sandale*". Conținutul enunțării noastre nu arată numai că „pantofarul face sandale", ci că aceste sandale pe care el le face îi aparțin, sînt ale lui, le face pentru el.

Diateza reflexivă cu pronumele în dativ :

(Infinitiv : a-și face, a-și legăna etc.)

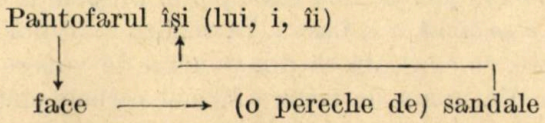

Schematic am arăta-o astfel :

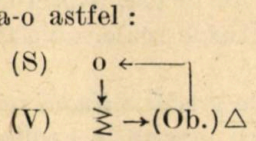

Fig. 7

Înainte de a trece la prezentarea diatezei pasive, se impune încă o precizare. Nu există acțiune verbală în afara unui autor, agent, subiect care să determine acea acțiune.

În consecință, trebuie să deprindem pe elevi (chiar și pe studenți) să facă distincție între subiectul acțiunii verbale — subiectul logic — și între subiectul gramatical. În cazul diatezei pasive avem în vedere ambele subiecte.

Diateza pasivă : subiectul (e vorba de subiectul gramatical care în cazul dat nu este identic cu cel al acțiunii verbale) suferă lucrarea, acțiunea verbală. Ex. : *Iarba este cosită.*

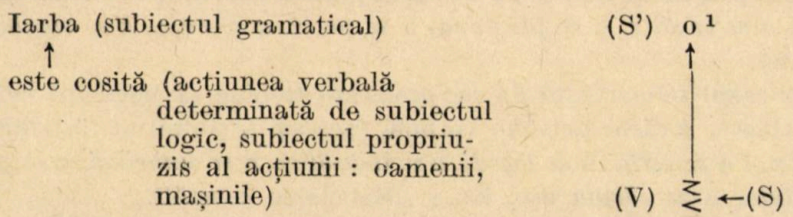

Fig. 8

[1] Din schemele de pînă acum s-a putut observa că săgeata mergea dinspre subiect spre verb, ceea ce însemna că subiectul gramatical era și autorul, subiectul acțiunii verbale, subiect logic. În schema din fig. 8, direcția acțiunii verbale e dinspre verb spre subiectul gramatical (S'). Acțiunea verbală se răsfrînge asupra unui subiect care nu este identic cu subiectul acțiunii verbale. Aici avem două subiecte, unul care face acțiunea, subiectul logic, și al doilea subiect, despre care se vorbește în propoziție, care suferă acțiunea, subiectul gramatical.

Din cele prezentate pînă aci reiese clar că numai acele verbe a căror acțiune se răsfrînge asupra cuiva pot avea diateză reflexivă ori pasivă. În consecință numai tranzitivele pot să primească toate aspectele diatezelor.

Verbe intranzitive ca : *a agoniza, a abdica, a absenta, a abuza, a adera, a bubui, a capitula, a clipi, a delira, a depinde, a dormi, a intra, a locui, a mînea, a orbecăi, a țipa* etc. nu pot avea toate formele flexionare ale diatezelor pasive sau reflexive, dar unele din ele pot primi — la persoana a III-a — forma reflexivă impersonală : „Se absentează pe-ntrecute", „Se abuzează prea mult", „Aici se doarme bine", „Se intră pe aici" etc.

★

În ceea ce privește explicarea funcțiunilor diferite ale reflexivului se poate porni de la exemple. Se dau exemple în propoziții cu verbe ca *a se spăla, a se culege, a se bizui, a se însera.* În analiza relațiilor care se stabilesc în propozițiile date, se constată că din punctul de vedere al conținutului sînt deosebiri, iar din punct de vedere formal verbele sînt asemănătoare. De aici tragem concluzia că nu forma, aspectul exterior, determină felul diatezei, ci conținutul, raporturile reale, obiective și logice, care apar în cadrul comunicării respective.

În manualul de *Metodica predării limbii romîne*, amintit mai înainte, s-au strecurat unele greșeli cu privire la explicarea diferitelor funcțiuni ale reflexivului, greșeli ce vor trebui să fie evitate în edițiile viitoare.

Exemplificarea reflexivului obiectiv — reflexivul propriu-zis — se face cu următorul exemplu : „Făt-Frumos *se sui* în luntre", iar explicarea, ce pare că depășește logica realității, e dată sub exemplu, în paranteză : „el *se* sui *pe sine*" (vezi p. 259).

Este evident că paradigma personală *se sui* a diatezei reflexive are sens activ ; e un reflexiv dinamic, cum îl numesc gramaticile despre care a fost vorba. „Făt-Frumos (se sui) urcă, intră în luntre". Verbe asemănătoare sînt : *a se gîndi, a se înroși, a se odihni* etc.

Exemple de *verbe reflexive obiective* sînt cele care se încadrează schemei din fig. 6 [1], ca : *a se acoperi, a se bandaja, a se bărbieri, a se dezbrăca, a se încinge, a se încălța, a se pieptăna, a se peria, a se ruja, a se machia, a se spăla* etc.

În cazul reflexivului de reciprocitate trebuie să participe cel puțin două subiecte a căror acțiune verbală (aceeași acțiune) se răsfrînge reciproc. Ex. : *a se certa, a se logodi, a se îmbrățișa, a se îmbrînci, a se pălmui, a se saluta, a se săruta* etc. Ex. : „Babele se ceartă".

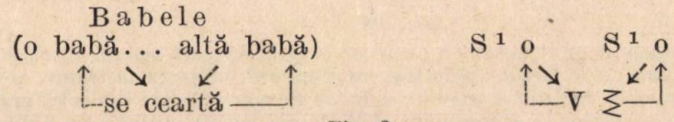

Fig. 9

[1] Unde am analizat de fapt diateza reflexivă obiectivă.

Schema reflexivului pasiv nu e cu nimic deosebită de cea a diatezei pasive de la fig. 8 pentru că același este și înțelesul. Tocmai pentru că înțelesul este același, aceste forme reflexive pot să fie transformate în forme pasive. Ex. : *a se nota* (a fi notat), *a se premia* (a fi premiat), *a se consuma* (a fi consumat) etc. „Răspunsul elevului se notează". „Porumbul se culege toamna". (Răspunsul elevului este notat. Porumbul este cules toamna).

Răspunsul (elevului)
↑
se notează (de către învățător sau profesor).

Ceea ce au scăpat din vedere ambele gramatici cu privire la această categorie de reflexive e faptul că *reflexivul pasiv* îl avem ca sens și formă numai la persoana a III-a, ca și *reflexivul impersonal* : *se cangrenează, se însereză, se întîmplă, se pare* etc.

Nu ne ocupăm de reflexivul „eventiv" („Gramatica limbii romîne", vol. I, paragr. 225, p. 244) și „participativ" („Limba romînă", p. 126), deoarece, după părerea noastră, ele nu pot constitui o categorie aparte a reflexivelor, întrucît astfel de verbe sînt mult prea puține pentru a putea forma o categorie aparte a reflexivelor. Categorisirea aceasta e făcută după mici nuanțe de sens. Ele se pot încadra însă foarte bine în una din categoriile mari ale reflexivului.

Mult mai potrivit era să se vorbească de verbele p r o n o m i n a l e din limba romînă, despre care nici una din gramaticile amintite nu pomenește nimic. Denumirea unor astfel de verbe își confirmă existența prin numărul lor destul de bogat, în primul rînd, și apoi prin alte caracteristici pe care le vom arăta mai jos.

Pronominalele [1] formează acea categorie de verbe care nu se pot întrebuința și nici nu se întrebuințează fără pronumele în acuzativ ori dativ. Iată cîteva : *a se bizui, a se bosumfla, a se căciuli, a se căina, a se codi, a se bucura, a se cruci, a se cuibări, a se cumînți, a se deda, a se înhăita, a-și închipui, a se interesa, a se îmbujora, a se înfiora, a-și însuși, a se înfuria, a se întrema, a se rușina, a se împietri, a se asocia, a se oțărî, a se împrieteni* etc.

Străinii cînd învață limba romînă, tocmai pentru că n-au cunoștință de această categorie de verbe, întrebuințîndu-le în expresii frazeologice, fac numeroase greșeli. Ei spun : „*Eu interesez de tine* pentru *eu mă interesez de tine, Noi îngrozisem de examene* pentru *noi ne îngrozisem de examene, Tu ai înfuriat pe el* pentru *tu te-ai înfuriat pe el. Noi închipuiam că este ușor* pentru *noi ne închipuiam că este ușor* etc.

★

[1] Nu le spunem „reflexive pronominale" deoarece toate reflexivele sînt pronominale. Dacă am voi să rămînă totuși o categorie a reflexivelor le-am putea spune „reflexive întărite". Mult mai corect e să fie numite simplu p r o n o m i n a l e.

Este clar că aceste verbe nu se pot identifica cu „reflexivele" decît formal. Tocmai această asemănare formală ne face să vorbim de ele, atunci cînd tratăm reflexivele. Problema lor a fost adusă aci numai tangențial. Sperăm că pe viitor în edițiile care vor urma, gramaticile noastre se vor ocupa și de categoria unor astfel de verbe.

★

Deși problema verbului în limba romînă s-ar părea la început că e ușoară, cercetată mai atent e complexă și pe alocuri dificilă, mai ales cînd e vorba ca noțiunile legate de ea să fie predate în școală. Incontestabil că introducerea termenului de *diateză* a atras după sine o examinare mai atentă și în consecință și clarificarea multor probleme legate de aceasta.

CRONICĂ

DISERTAȚII PENTRU OBȚINEREA TITLULUI DE CANDIDAT ÎN ȘTIINȚELE FILOLOGICE SUSȚINUTE IN ANUL ȘCOLAR 1956—1957

În anii de democrație populară s-a acordat o grijă deosebită formării unor specialiști cît mai bine pregătiți în toate domeniile științifice. În acest sens, printre altele, a fost instituită aspirantura.

În ultima vreme, în lingvistică, și-au susținut disertațiile șase aspiranți: I. Rizescu, Teofil Teaha și Em. Vasiliu, avînd conducător științific pe prof. D. Macrea, directorul Institutului de lingvistică din București, Pamfil-Ilea Viorica pe acad. E. Petrovici, Florica Dimitrescu pe acad. Iorgu Iordan, și Gh. Mihăilă, care a făcut aspirantura în Uniunea Sovietică, pe cunoscutul romanist R. A. Budagov.

Prima disertație pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice, susținută în fața Consiliului științific al Institutului de lingvistică din București, a fost aceea a lui I. Rizescu. Subiectul disertației este *Contribuția lui H. Tiktin la dezvoltarea lingvisticii românești*. Pentru a putea contura o imagine autentică și cît mai completă a activității lingvistice de aproape o jumătate de secol a marelui învățat romîn, I. Rizescu se folosește nu numai de operele lui publicate, ci și de însemnările și lucrările rămase în manuscris, găsite la familia lui Tiktin, în arhiva personală a lui G. T. Kirileanu și la Institutul de lingvistică din Cluj.

Primul capitol al disertației cuprinde o privire generală a vieții lui Tiktin, insistîndu-se asupra activității științifice pe care o desfășoară pînă în 1905, la Iași, iar după 1905 la Berlin, ca profesor de limba romînă la seminarul de limbi orientale.

În ce privește concepția despre limbă, I. Rizescu a arătat că H. Tiktin, format la școala neogramaticilor, este un adept al ideilor lor.

În celelalte capitole ale disertației, I. Rizescu urmărește contribuția lui Tiktin la studiul gramaticii istorice și descriptive a limbii romîne și la dezvoltarea lexicografiei și lexicologiei românești. Astfel, în capitolul al II-lea sînt prezentate critic lucrările lui Tiktin în domeniul gramaticii istorice a limbii romîne. În ce privește fonetica sînt analizate lucrările: *Studien zur rumänischen Philologie*, *Der Wokalismus des Rumänischen* și *Der Konsonantismus des Rumänischen* și se scot în evidență numeroasele date noi aduse de Tiktin în legătură cu evoluția vocalelor *e*, *ă*, *i*, *u*, cu transformările suferite de *o* neaccentuat și cu situația diftongilor *ea* și *ia*. Sînt remarcate de asemenea explicația dată de Tiktin influenței lui *ș* și *j* asupra vocalelor învecinate (despre care Al. Philippide a spus că „este o frumoasă descoperire pe terenul limbii românești") și observațiile în legătură cu evoluția consoanelor *l*, *n*, *r*.

Ocupîndu-se de studiile de morfologie istorică, I. Rizescu scoate în evidență datele noi, referitoare la evoluția conjugării și a declinării românești, aduse de Tiktin în schița istorică a

limbii noastre *Die rumänische Sprache* și în studiile *Un fenomen morfologic în limba romînă Cărții sau cărței?*, *Die Bildung des rumänischen Konditionalis* etc.

În partea finală a acestui capitol se arată că, în raport cu studiile de fonetică și morfologie, în domeniul sintaxei istorice contribuția lui Tiktin este redusă. În afară de studiul despre topica formelor neaccentuate pronominale și verbale, el n-a elaborat alte lucrări, ci numai observații în *Die rumänische Sprache*, *Rumänisches Elementarbuch* și *Gramatica romînă* (vol. II).

Trecînd la analiza unui alt domeniu al activității lingvistice depuse de Tiktin, I. Rizescu face de la început observația că, dacă în domeniul gramaticii istorice, marele învățat ne-a lăsat contribuții importante fără a fi scris însă o operă completă, în schimb, în ceea ce privește gramatica descriptivă, el a elaborat cele două volume ale *Gramaticii romîne*, socotită cea mai bună lucrare de acest fel pînă la apariția *Gramaticii Academiei R.P.R.* Pentru a da contururi mai pregnante meritelor gramaticii lui Tiktin, I. Rizescu o compară, în analiza pe care i-o face, cu cele similare, apărute în aceeași epocă. Acolo unde a fost cazul, aspirantul a completat sau a corectat interpretarea dată de Tiktin unor fapte lingvistice. Problemele pentru a căror lămurire aspirantul a adus contribuții importante, sînt, între altele: formarea condiționalului în limba romînă, topica formelor verbale și pronominale neaccentuate și articularea numelor proprii.

În ultimul capitol este analizată lucrarea cea mai importantă din întreaga operă a lui Tiktin, căreia marele învățat i-a închinat patru decenii de muncă. Această lucrare, fundamentală pentru lingvistica românească, este *Dicționarul romîn-german*. I. Rizescu, în analiza pe care o face, urmărește în special modul cum a fost reflectat lexicul limbii romîne în acest dicționar și principiile care i-au stat la bază. Spre a face o apreciere cît mai judicioasă a acestei valoroase opere a lui Tiktin, I. Rizescu o compară în problemele esențiale cu *Etymologicum Magnum Romaniae*, cu dicționarul lui Damé și cu alte lucrări lexicografice ale timpului. Meritul dicționarului — subliniază I. Rizescu — constă mai cu seamă în analiza semantică a cuvintelor și în clasificarea sensurilor într-o filiațiune logică, pe baza criteriului istoric.

În ultima parte a disertației se precizează locul pe care-l ocupă Tiktin în lingvistica românească și de peste hotare, precum și influența exercitată de opera lui asupra dezvoltării lingvisticii romînești.

Referenții oficiali acad. E. Petrovici, prof. Șt. Pașca și prof. J. Byck au fost cu toții de acord că I. Rizescu s-a orientat bine în problema pe care și-a ales-o și a reușit să înfățișeze just meritele lui H. Tiktin în dezvoltarea lingvisticii romînești. Disertația dovedește că aspirantul este în stare să desfășoare o muncă științifică personală și să elaboreze lucrări. După ce au scos în evidență meritele disertației, referenții s-au oprit și asupra unor lipsuri. S-a remarcat, de exemplu, că, rezumînd și discutînd cu egală minuțiozitate cuprinsul tuturor lucrărilor lui Tiktin, aspirantul a insistat prea mult asupra unor lucrări și mai ales a unor amănunte de interes secundar. Din această cauză nu toate capitolele lucrării au o valoare egală.

Cele mai multe observații critice au fost însă de amănunt și s-au referit la explicațiile discutabile pe care aspirantul le-a dat unor fapte lingvistice comentate în disertația sa.

În urma discuțiilor la care au participat, făcînd unele observații, acad. Al. Graur, acad. I. Iordan și acad. Al. Rosetti, și după ce aspirantul a răspuns la întrebările care i s-au pus și la observațiile care i s-au făcut, Consiliul științific al Institutului a aprobat în unanimitate disertația susținută de I. Rizescu pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice.

Teza de disertație a tov. Pamfil-Ilea Viorica, susținută la 20 nov. 1956, în fața Consiliului științific al Institutului de lingvistică din București, este un capitol dintr-o lucrare mai mare asupra limbii *Paliei de la Orăștie* și se intitulează *Elemente maghiare în lexicul „Paliei de la Orăștie" și glosarul.*

Încă de la începutul introducerii, aspiranta a făcut mențiunea că din *Palia de la Orăștie*, tipărită în 1582, se cunosc pînă în prezent numai cinci exemplare, iar disertația sa a fost întocmită pe baza exemplarului de la Biblioteca Academiei R.P.R., singurul exemplar complet și

nestudiat încă. A arătat apoi că *Palia de la Orăştie* este o traducere românească a *Vechiului Testament* după o versiune maghiară tipărită în anul 1551, de Gáspár Heltai la Cluj. Ipoteza că la baza traducerii româneşti se află un text maghiar, susţinută mai întîi de Mario Roques şi Iosif Popovici şi reluată acum de Pamfil-Ilea se sprijină pe numărul relativ mare de cuvinte maghiare, unele neatestate în textele din secolul al XVI-lea şi al XVII-lea şi pe numeroasele calcuri şi fenomene sintactice maghiare aflate în textul *Paliei*. Autoarea disertaţiei a arătat însă că în afară de textul maghiar, traducătorii *Bibliei* în româneşte au cunoscut şi versiunea slavonă, dovada făcînd-o denumirea unor capitole cu termeni slavoni ca *Ritia*, *Ishod*, *Cisla* etc., precum şi unele cuvinte ca *a nămisti*, *a proidi* etc., care nu au avut niciodată circulaţie în limba noastră, dar care se află atestate în textul *Paliei*.

În încheierea introducerii se subliniază rolul *Paliei de la Orăştie* în evoluţia scrisului românesc din secolul al XVI-lea.

În capitolul *Elemente maghiare* sînt studiate peste 80 de cuvinte de origine maghiară atestate în paginile *Paliei*. Ţinînd seama de aria lor de răspîndire, aspiranta le împarte în mai multe categorii : cuvinte care au pătruns în limba comună, regionalisme, cuvinte arhaice, care astăzi nu se mai păstrează nici regional şi neologisme de origini diferite (greacă, latină sau ebraică), pătrunse în scrierile noastre religioase prin filieră maghiară. O altă categorie de cuvinte studiate o formează calcurile. Pentru fiecare cuvînt studiat aspiranta stabileşte răspîndirea geografică şi vechimea lui în limba română. Pentru a determina aceste două coordonate, aspiranta s-a folosit de materialul cules pentru *Atlasul lingvistic român*, de diferite monografii şi documente vechi scrise.

Urmărind latura semantică a elementelor maghiare din *Palia de la Orăştie*, Pamfil-Ilea a arătat nu numai sensurile pe care le-a găsit atestate în *Palie*, ci şi pe acelea atestate în alte texte vechi, ca şi pe cele din limba contemporană. În acest scop s-a folosit de dicţionarele istorice ale limbii române şi maghiare, şi de glosarele care cuprind elemente ale limbii vorbite în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. Pentru a realiza o imagine mai precisă a elementelor maghiare din *Palia de la Orăştie*, aspiranta a folosit comparativ şi alte versiuni româneşti ale *Bibliei:* prima *Biblie* românească tipărită la Bucureşti în 1688, *Biblia* tipărită la Blaj în 1795 şi ultima traducere făcută în 1938 de Vasile Radu şi Gala Galaction.

În concluzie, se arată că în comparaţie cu celelalte texte vechi *Palia de la Orăştie* cuprinde cele mai multe elemente maghiare, fapt explicabil în parte prin influenţa versiunii *Bibliei* lui Gáspár Heltai, utilizată de traducătorii români.

Stabilind un raport între elementele de origine maghiară, slavă şi latină din lexicul *Paliei de la Orăştie*, aspiranta arată că numărul cuvintelor împrumutate din maghiară estel relativ mic faţă de cele latine şi slavone. Din glosarul pe care îl dă la sfîrşitul disertaţiei, compus din o mie de cuvinte, peste 600 sînt latine, 250 slavone şi abia 80 maghiare.

Referenţii oficiali, acad. Al. Rosetti , prof. Şt. Paşca, G. Blédy şi G. Ivănescu au arătat că lucrarea prezentată de tov. Pamfil-Ilea ca disertaţie constituie o contribuţie personală folositoare la studiul istoric al limbii noastre vechi şi face dovadă că aspiranta şi-a însuşit-o bună metodă de cercetare. Observaţiile critice făcute de referenţi au vizat în special planul lucrării şi unele chestiuni de amănunt. G. Ivănescu a fost de părere că menţinerea „glosarului" ca parte separată a lucrării este nepotrivită, deoarece aici se reia fără rost ceea ce a fost deja studiat în capitolele anterioare, iar cercetarea lexicului *Paliei* pe categorii împărţite după criteriul originii cuvintelor nu este indicată pentru studiul limbii unui text. De asemenea, G. Ivănescu, ca şi Şt. Paşca, au arătat că aspiranta n-a făcut bine adoptînd sistemul de redare cu caractere latine a alfabetului chirilic, recomandat de *Asociaţia pentru editarea textelor vechi*, fără să-l supună unui examen critic.

Acad. Al. Rosetti şi Şt. Paşca au fost de părere că afirmaţia despre „frumuseţea şi claritatea limbii *Paliei de la Orăştie*" este exagerată. Şi în *Palie*, ca şi în celelalte traduceri religioase, abundă stîngăciile de exprimare.

Între alte observații, G. Blédy a remarcat lipsa din bibliografia disertației a unor lucrări românești și maghiare de la care autoarea ar fi avut de profitat. De asemenea, el a arătat că lipsa unui capitol de fonetică lasă multe nedumeriri în privința stabilirii unor etimologii.

În urma discuțiilor și a răspunsurilor date de aspirantă întrebărilor care i s-au pus, Consiliul științific al Institutului a aprobat în unanimitate disertația pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice, prezentată de Pamfil-Ilea Viorica.

Disertația susținută de Teofil Teaha, în fața Consiliului științific al Institutului de lingvistică din București, la 7 iunie 1957, se intitulează *Graiul de pe cursul superior al văii Crișului Negru*, și este întocmită pe baza unei anchete la fața locului, întreprinsă în 12 localități din raionul Lunca Vașcăului. Materialul lingvistic din aceste localități a fost adunat în mai multe etape, în cursul anilor 1955—1956. Aspirantul a folosit un chestionar de 3 000 de întrebări, cuprinzînd fapte de fonetică, morfologie și lexic. Sistemul de transcriere fonetică este cel al *Atlasului lingvistic român*.

Aspirantul discută faptele de limbă înregistrate în ordinea consacrată în monografiile dialectale, astfel că disertația cuprinde următoarele capitole: *Fonetica*, *Morfologia*, *Sintaxa*, *Formarea cuvintelor* și *Lexicul*. Disertația începe printr-o scurtă prezentare geografică și istorică a regiunii anchetate, care constituie o unitate lingvistică la izvoarele Crișului Negru. Tot aici se arată pe scurt dezvoltarea economică, socială și culturală a regiunii de la poalele munților Bihorului, unde a existat din timpuri străvechi o masivă populație românească. În a doua jumătate a secolului al XIII-lea ajung în aceste părți și unguri și germani atrași de exploatările miniere de la Băița și încep penetrații între limbile lor și cea românească.

În a doua parte a introducerii, aspirantul dă o prezentare critică a cercetărilor lingvistice anterioare făcute în acele locuri de către Miron Pompiliu, Gustav Weigand, Șandru și acad. E. Petrovici.

Trecînd la analiza faptelor lingvistice înregistrate de el, aspirantul se ocupă în primul rînd de sistemul fonetic al graiului, scoțînd în evidență caracteristicile fonetice ale vocalelor și consoanelor. În urma acestei analize se ajunge la concluzia că graiul de pe cursul superior al Crișului Negru se integrează, în general, în sistemul fonetic al graiului crișan, iar în prezent asupra lui, ca asupra tuturor graiurilor românești, acționează intens limba literară.

În capitolul *Morfologia*, aspirantul se ocupă în special de categoria numelui și a verbului, întrucît acestea prezintă cele mai multe particularități specifice graiului cercetat. Sînt relevate astfel: trecerea unor substantive de la o declinare la alta, forme de plural deosebite de cele din limba comună, forme specifice de articol proclitic genitival, frecvența mare a perfectului simplu, prezența unor forme specifice de imperativ și de conjunctiv perfect și a unor timpuri verbale perifrastice caracteristice limbii vechi.

În ce privește *Sintaxa*, particularitățile specifice graiului de pe cursul superior al văii Crișului Negru sînt puține. Analiza faptelor de morfologie și sintaxă îl duce pe aspirant la concluzia că în privința structurii gramaticale, graiul cercetat se deosebește puțin de limba comună.

Din analiza faptelor lexicale, aspirantul scoate la iveală numeroase particularități care contribuie la individualizarea graiului de pe cursul superior al văii Crișului Negru. Este semnalată astfel prezența unui număr mare de cuvinte vechi de origine latină, dispărute azi din celelalte graiuri ale limbii române. De asemenea, sînt analizate numeroase cazuri de evoluție semantică specifică acestui grai.

În altă ordine de idei este semnalată prezența unui mare număr de neologisme și cuvinte specifice altor graiuri, explicabile prin faptul că locuitorii acestor regiuni, ocupîndu-se cu lucrul la pădure, umblă mult prin alte părți ale țării.

O parte a capitolului *Lexicul* este rezervată influenței maghiare și germane, explicabile prin numărul relativ mare de maghiari și germani veniți în aceste locuri o dată cu dezvoltarea

industriei miniere, şi prin dominarea îndelungată şi a acestei părţi din Ardeal de imperiul austro-ungar.

În capitolul consacrat concluziilor se arată că ţinutul de la poalele munţilor Bihorului prezintă o serie de particularităţi fonetice, morfologice şi lexicale, care conturează aria acestui grai din cadrul graiului crişan. Menţionăm că în tot cursul cercetării, aspirantul compară faptele de limbă discutate cu corespondentele lor din celelalte graiuri şi din limba literară. La sfîrşitul lucrării se află un glosar de 2.400 de cuvinte şi o culegere de texte redate în transcriere fonetică.

Referenţii oficiali, acad. E. Petrovici, acad. Al. Rosetti, prof. G. Istrate şi conf. B. Cazacu au fost de părere că lucrarea prezentată ca disertaţie de Teofil Teaha este o bună monografie a graiului de pe cursul superior al văii Crişului Negru. Ea oferă dialectologilor şi istoricilor limbii noastre un bogat material dialectal cules cu pricepere, ceea ce demonstrează că aspirantul are o bună pregătire teoretică şi practică. A fost remarcată îndeosebi grija cu care aspirantul a notat cît se poate de fidel pronunţarea bihoreană.

Referindu-se la lipsurile lucrării, acad. E. Petrovici observă că la sfîrşitul capitolului *Fonetica* ar fi fost necesară prezentarea sistemelor fonologice coexistente în graiurile de pe valea Crişului Negru. Acad. Al. Rosetti, G. Istrate şi B. Cazacu au arătat că faptele lingvistice sînt prezentate mai mult descriptiv, interpretarea unor fenomene fonetice nu este exactă, iar explicaţiile unor evoluţii semantice sînt neconvingătoare. Scăderile relevate în referate nu au fost însă de natură să împiedice aprecierea favorabilă a lucrării de către toţi referenţii.

La discuţii au mai făcut unele observaţii de amănunt şi acad. Al. Graur, prof. J. Byck, conf. Pandele Olteanu şi G. Şerban. În încheiere, aspirantul a răspuns la întrebările care i s-au pus şi la observaţiile participanţilor la discuţii. Cu zece voturi pentru şi unul contra, lucrarea susţinută de Teofil Teaha a fost admisă ca teză de disertaţie pentru obţinerea titlului de candidat în ştiinţele filologice.

Disertaţia susţinută de Florica Dimitrescu, la 17 iunie 1957, în faţa Consiliului ştiinţific al Facultăţii de filologie din Bucureşti a tratat un subiect de gramatică : *Locuţiunile verbale în limba romînă*. Pornind de la constatarea că termenul *locuţiune* este folosit în lucrările de specialitate vechi şi noi cu numeroase înţelesuri improprii (denumeşte : timpurile compuse ale verbului, formele gramaticale simple, construcţiile corelative, proverbe, îmbinări libere de cuvinte, expresii), aspiranta consacră primul capitol al lucrării definirii conceptului de locuţiune, avînd în vedere toate categoriile de locuţiuni existente în limba romînă. Locuţiunea este înţeleasă ca „un ansamblu de cuvinte mai mult sau mai puţin sudate, cu un înţeles unitar determinat, care se comportă din punct de vedere gramatical ca o singură parte de vorbire".

În celelalte cinci capitole ale lucrării, subiectul disertaţiei este limitat la locuţiunile verbale. În capitolul al II-lea, locuţiunile verbale sînt discutate sub aspectul lor morfologic. Astfel, din punct de vedere al elementelor componente, aspiranta distinge în limba romînă opt tipuri de locuţiuni verbale :

1. Verb (+ pronume) + substantiv (+determinativ) : *a face faţă, a-şi lua calea, a da o raită, a da ortul popii* etc.
2. Verb (+ pronume) + prepoziţie + substantiv : *a-şi ieşi din pepeni, a se lua la harţă, a lua în ris* etc.
3. Verb (+ pronume) + substantiv + prepoziţie + substantiv : *a-şi lua lumea în cap, a da bir cu fugiţii* etc.
4. Verb + pronume (+ prepoziţie) + adverb : *a se duce de-a rostogolul, a o lua razna, a se da ios* etc.
5. Verb (+ prepoziţie) + interjecţie : *a face sfîrr, a da cu huideo* etc.
6. Verb + prepoziţie + numeral : *a lua la trei, a face în două* etc.
7. Verb + pronume (+ prepoziţie) + adjectiv : *a o lua de bună* etc.
8. Verb (+ pronume) + substantiv (+ prepoziţie) + adverb : *a(-l) lua gura pe dinainte.*

Spre deosebire de celelalte locuțiuni, în care prezența părților de vorbire pe care le reprezintă nu este absolut necesară, în locuțiunile verbale, prezența verbului este indispensabilă. Verbele din locuțiuni seamănă într-o oarecare privință cu cele copulative. Ca și acestea, ele au mai ales rolul de a preciza persoana, momentul și modalitatea acțiunii, deci rol gramatical și într-o foarte mică măsură și sens lexical. Tot în acest capitol aspiranta studiază și raporturile dintre elementele componente ale locuțiunilor.

Capitolul al III-lea este consacrat analizei sintactice a comportării grupului de cuvinte din care este alcătuită o locuțiune verbală. Aspiranta grupează caracteristicile sintactice ale ocuțiunilor verbale în două mari categorii : caracteristici *comune* tuturor locuțiunilor verbale și caracteristici *particulare*, aparținînd numai unora din locuțiunile verbale. Dintre caracteristicile comune sînt enumerate : caracterul tranzitiv și intranzitiv, faptul că sînt determinate de toate complinirile specifice verbului și că majoritatea aparțin unei diateze (iar altele pot trece de la una la alta). Dintre caracteristicile sintactice particulare sînt analizate : caracterul impersonal și nuanța aspectivă. În concluzie se arată că există o corespondență deplină între caracteristicile gramaticale ale verbelor și acelea ale locuțiunilor verbale.

În capitolul al IV-lea, Florica Dimitrescu studiază rolul locuțiunilor verbale în formarea cuvintelor. Se arată aici că procedeul cel mai productiv de formare a noi cuvinte de la locuțiunile verbale este schimbarea funcției gramaticale. În majoritatea cazurilor, dintre cele două elemente componente principale ale unei locuțiuni, verbul este acela care își schimbă categoria gramaticală, întrebuințîndu-se fie ca substantiv, fie ca adjectiv : *aducere aminte, nebăgare în seamă* etc.

Un alt procedeu, mai puțin productiv însă, este derivarea prin sufixe : *băgător de seamă* etc.

În capitolul V, *Originea locuțiunilor verbale*, aspiranta examinează mai întîi sub raport teoretic cele două ipoteze generale despre originea locuțiunilor cu răspîndire în mai multe limbi : monogeneza și poligeneza. Înclinînd spre cea de-a doua ipoteză, ea grupează locuțiunile verbale ale limbii romîne, după origine, în două categorii : locuțiuni autohtone și locuțiuni comune cu alte limbi. Faptele examinate în acest articol au permis aspirantei să tragă concluzia că din punct de vedere numeric, în limba romînă predomină locuțiunile născute prin poligeneză.

În concluziile generale ale disertației se arată că locuțiunea este o categorie proprie tuturor limbilor și a apărut din nevoia de a exprima noțiuni încă nedenumite și din nevoia de a exprima mai plastic, mai pregnant unele noțiuni deja cunoscute. Printre diferitele tipuri de locuțiuni, cele verbale ocupă un loc deosebit, în special prin preponderența numerică.

Cei trei referenți oficiali : acad. Al. Rosetti, acad. E. Petrovici și prof. G. Istrate au arătat că aspiranta a tratat bine un subiect inedit, alcătuind o monografie exhaustivă asupra locuțiunilor verbale din limba romînă. Prin materialul lingvistic bogat și prin interpretarea lui, disertația aspirantei Florica Dimitrescu a fost considerată o lucrare temeinică și o contribuție la studiul limbii romîne.

Observațiile critice care i s-au făcut au fost puține și au vizat chestiuni de amănunt.

Consiliul științific al Facultății de filologie din București a aprobat în unanimitate lucrarea tov. Florica Dimitrescu prezentată ca disertație pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice.

Disertația tov. Em. Vasiliu, susținută în ziua de 17 iunie 1957 în fața Consiliului științific al Facultății de filologie din București, este intitulată *Accentul în limba romînă*. La începutul lucrării, aspirantul face observația că n-au fost elaborate încă o istorie și nici o descriere a sistemului de accentuare al limbii romîne. Constatările izolate făcute pînă acum în diverse lucrări nu pot să țină locul acestora. Em. Vasiliu își propune să facă în disertația sa o descriere a sistemului de accentuare al limbii romîne literare contemporane. Remarca făcută în *Gramatica Academiei*, că accentul în limba romînă este „liber", este insuficientă, întrucît, dat fiind caracterul sistematic al limbii, accentul, ca orice alt element al sistemului, se află în interdependență cu celelalte elemente. În virtutea acestui principiu, aspirantul își propune să studieze accentul în raport cu elementele componente ale cuvîntului : radical, desinențe, sufixe și prefixe.

Disertația are șase capitole : *Accent și vocalism, Accentuarea radicalelor, Descrierea radicalelor paroxitone, Accent și flexiune, Accent și derivație* și *Sistemul de accentuare* (un capitol de sinteză, în care se dă o prezentare de ansamblu a sistemului de accentuare al limbii române).

Deși aspirantul cercetează sistemul de accentuare al limbii literare contemporane, pentru a-și întemeia anumite observații, el face și scurte incursiuni în domeniul istoriei limbii.

Materialul lexical supus analizei este cel oferit de *Dicționarul limbii române* al lui I. A. Candrea. Au fost lăsate la o parte regionalismele, termenii tehnici cu circulație foarte restrînsă, neologismele care nu au circulație mare, cuvintele arhaice și cele care nu au aparținut niciodată decît jargoanelor (grecisme, turcisme, franțuzisme etc.). Aspirantul consideră că erorile cauzate de subiectivismul inerent acestei trieri sînt corectate de faptul că statisticile alcătuite se bazează pe un număr destul de mare de cuvinte.

Examinînd raportul dintre accent și radical, accent și morfeme, accent și sufixe lexicale, Em. Vasiliu ajunge la următoarele concluzii :

Datorită mobilității sale, accentul în limba română are rolul de a diferenția radicale (*còpil — copíl*), de a diferenția forme gramaticale (*cîntă — cîntă*), de a diferenția cuvinte (*tipic — tipíc*).

În limba română, accentul stă în majoritatea cazurilor pe ultima silabă a radicalului, atunci cînd la radical nu se adaugă un sufix sau un morfem accentuat. Cazurile de proparoxitonie sînt foarte rare.

Accentul stă pe prima silabă a unui sufix sau a unei desinențe, atunci cînd sufixul sau desinența sînt polisilabice.

Cînd la radical se atașează o serie de morfeme, dintre care unul e accentuat, acest morfem ocupă primul loc în serie, adică stă imediat după radical.

În cazul cînd la radical se atașează o serie de sufixe lexicale, accentul depinde de regimul de accentuare a ultimului sufix : dacă acesta face parte din categoria sufixelor accentuate, el este accentuat, chiar dacă sufixul precedent face parte din aceeași categorie. Cînd ultimul sufix este neaccentuat, accentul stă pe sufixul penultim.

Dacă cuvîntul este construit din radical + sufixe lexicale + morfeme (între care unul e accentuat), accentul trece pe morfemul accentuat : *încredințáse* (constituit din *în* + *cred* + *inț* + *a* + *se*, unde *-inț-* reprezintă sufixul lexical, *-a-* sufixul perfectului, *-se* sufixul mai mult ca perfectului ; *ință*, deși face parte din categoria sufixelor accentuate, își pierde accentul, care trece pe primul morfem al seriei, *-a*).

Cînd într-un cuvînt există mai multe elemente (radical, sufixe etc.) din categoria celor accentuate, accentul stă totdeauna pe ultimul element ; cele precedente își pierd accentul.

Comparînd modul de accentuare a derivatelor și a formelor gramaticale, Em. Vasiliu face încă două constatări :

1. Cînd la radical se atașează o serie de sufixe, accentul se deplasează către sfîrșitul cuvîntului derivat, pe ultimul sufix, dacă acesta este accentuat, pe penultimul, dacă ultimul este neaccentuat. Deplasarea accentului este un indice de derivație ca și sufixul.

2. În cazul formelor flexionare situația este diferită. Cînd forma flexionară include mai multe morfeme, numai un singur morfem face parte din categoria morfemelor accentuate, iar celelalte fac parte din categoria morfemelor neaccentuate și se află totdeauna așezate după morfemul accentuat.

Accentul primului morfem al unei serii de morfeme delimitează segmentul constituit de morfeme față de radical. Situația este asemănătoare în cazul în care accentul rămîne pe radical, deoarece în marea majoritate a cazurilor, accentul se află pe ultima silabă a radicalului.

Concluzia pe care o trage de aici aspirantul este că accentul, prin situarea lui pe ultimele silabe ale segmentului constituit din lexeme sau pe prima silabă a segmentului constituit din morfeme, are o funcțiune de delimitare între aceste două segmente : *electrific//áseră — deșteptătór//ilor.*

De asemenea, se poate considera — arată Em. Vasiliu — că accentul îndeplinește și funcțiunea de delimitare între temă și ultimul sufix, dat fiind că el nu stă decît pe ultimele silabe ale temei sau pe prima silabă a ultimului sufix : *clerical // ism, leoái // că* etc.

Concluzia generală a disertației este că accentul are în limba română două funcțiuni : *a*) o funcțiune paradigmatică, aceea de a diferenția cuvinte și forme gramaticale și *b*) o funcțiune sintagmatică, aceea de a delimita morfemul față de lexem sau sufixul față de temă.

Părerile referenților oficiali acad. Al. Graur, acad. Al. Rosetti și prof. G. Istrate asupra disertației susținute de Em. Vasiliu au fost împărțite. Acad. Al. Graur a arătat că în ce privește interpretarea faptelor, aspirantul se află pe poziția structuraliștilor, care consideră că rolul lingvisticii nu este decît acela de a descrie o situație dată, neținînd seama decît de această situație și neglijînd faptul că limba are și un trecut. Din această cauză, d-sa a considerat antiistoric fondul disertației lui Em. Vasiliu, arătînd că aspirantul prezintă o analiză a formelor actuale fără a ține seama de trecutul lor. Astfel, verbe ca *edifie, modifie* etc., împrumutate de noi făcute gata, sînt considerate de Em. Vasiliu derivate primare românești. *Petrolier*, format în franceză din *pétrole*, cu sufixul — *ier* este prezentat ca derivat românesc dintr-o rădăcină inexistentă *petroli*, cu sufixul — *er* etc. etc.

Acad. Al. Graur a arătat că și partea statistică dă naștere la neînțelegeri. Și aici, în mod antiistoric, se pun pe același plan cuvinte ca *paieric* și *reostatic, trepetnic* și *cinetic* și se trag concluzii pentru limba română contemporană, deși unele dintre ele sînt arhaisme, iar altele neologisme puțin răspîndite. Acad. Al. Graur a conchis că lucrarea nu poate fi acceptată ca disertație.

Ceilalți referenți, acad. Al. Rosetti și prof. G. Istrate, ca și participanții la discuții : acad. E. Petrovici, acad. I. Iordan și prof. J. Byck au considerat dimpotrivă că lucrarea lui Em. Vasiliu este alcătuită după o metodă al cărei caracter științific nu poate fi contestat. Studierea modului cum se prezintă un fenomen lingvistic la o anumită dată nu înseamnă antiistorism. Aspirantul a exprimat în disertația sa idei personale, matur gîndite, iar majoritatea concluziilor și demonstrațiilor sînt juste. Unele scăderi de amănunt pe care le-au semnalat nu i-au împiedicat să accepte ca disertație lucrarea susținută de Em. Vasiliu.

După ce aspirantul a răspuns obiecțiilor aduse de acad. Al. Graur, Consiliul științific al Facultății de filologie din București, cu 12 voturi pentru și 4 contra, a admis ca disertație pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice lucrarea susținută de Em. Vasiliu.

O altă lucrare de disertație susținută anul acesta (16 aprilie) este aceea a lui G. Mihăilă, care a făcut aspirantura în Uniunea Sovietică. Disertația este intitulată *Cuvinte de origine slavă veche în limba română* și a fost susținută în fața Consiliului științific al Facultății de filologie a Universității „Lomonosov" din Moscova.

La începutul disertației, aspirantul face o succintă prezentare a rezultatelor de pînă acum, la care au ajuns oamenii de știință care s-au ocupat cu studierea elementelor slave din limba română. Remarcăm în această privință că informarea bibliografică este aproape exhaustivă.

În cuprinsul disertației, aspirantul nu-și propune ca sarcină să cerceteze aspectele generale istorico-lingvistice ale influenței slave asupra limbii române, ci, pornind de la rezultatele lucrărilor anterioare, să studieze fondul vechi de împrumuturi slave în limba română. Grupînd elementele vechi slave din limba noastră în serii tematice, așa cum au făcut-o înainte O. Densusianu, A. I. Iațimirski, B. Țonev, T. Capidan, Al. Rosetti ș.a., Gh. Mihăilă dă un tablou mai complet al acestor împrumuturi și le studiază în același timp „în funcțiunea lor", insistînd adică asupra răspîndirii teritoriale și a evoluției lor semantice. În acest scop autorul s-a folosit de *Atlasul lingvistic român* și de dicționarele și textele vechi și moderne de limbă română. Elementele slave vechi din limba română sînt studiate în comparație cu corespondentele lor în limbile slave meridionale, orientale, și într-o măsură mai restrînsă și cu elementele slave occidentale.

Datorită scopurilor urmărite și metodelor folosite de aspirant, partea I a lucrării, intitulată *Componența elementelor lexicale vechi slave în limba română*, are aspectul unui „dictionnaire raisonné", cu indicații etimologice și considerații cultural-istorice.

Pentru a împinge mai departe cercetările care au ca scop fixarea epocii de pătrundere a primelor elemente slave vechi în limba română, Gh. Mihăilă arată în disertația sa că, în afară de criteriile fonetic și morfologic, trebuie folosite și alte criterii, neglijate pînă acum, cum ar fi, de pildă, răspîndirea teritorială și evoluția semantică. Bogăția de sensuri, devierea de la sensul inițial, etimologic, ca și circulația cuvintelor, pot fi, alături de caracteristicile fonetice și morfologice, un indiciu în privința datei la care au pătruns în limba română diferitele elemente slave.

În disertația sa, Gh. Mihăilă nu se oprește la înregistrarea cuvintelor vechi slave din limba română, ci alcătuiește și un tablou al evoluției lor semantice. Observații sporadice de această natură se află și în prima parte a lucrării, dar ele devin obiectul cercetării și prezentării sistematice numai în partea a doua, intitulată *Observații lexico-semantice*. În această parte, aspirantul stabilește unele tendințe generale ale evoluției semantice a cuvintelor vechi slave din limba română. Bazîndu-se, în ce privește teoria și metoda de lucru, pe lucrările de semasiologie cunoscute, Gh. Mihăilă caută să explice condițiile specifice ale evoluției sensului cuvintelor vechi slave și arată pe baza unui material concret cum s-au produs diversele procese semantice (lărgirea sau restrîngerea sensului inițial și devierea totală de la acesta) și ce legătură există între ele. Studiul evoluției semantice a elementelor vechi slave din limba română se face tot timpul în paralel cu evoluția semantică a corespondentelor lor în limbile slave.

La sfîrșitul lucrării, într-un subcapitol special *Despre numărul și circulația cuvintelor de origine slavă* se face o scurtă analiză critică a teoriilor statistice privitoare la numărul și circulația elementelor slave în raport cu celelalte elemente componente ale lexicului limbii române. Această analiză era necesară, întrucît pe baza diferitelor statistici s-au tras concluzii nejuste, unii cercetători exagerînd însemnătatea elementului slav pentru limba română, iar alții minimalizînd-o.

Disertația se încheie cu un indice al cuvintelor studiate, după care urmează bibliografia lucrărilor consultate.

După susținerea disertației, au luat cuvîntul R. A. Budagov, conducătorul științific al aspirantului, S. B. Bernstein și N. I. Tolstoi, referenți oficiali. R. A. Budagov a făcut o caracterizare a întregii activități științifice a aspirantului, iar cei doi referenți au discutat despre calitățile și lipsurile disertației. Amîndoi au fost de părere că lucrarea prezentată de Gh. Mihăilă ca disertație aduce în discuție mult material nou și oferă un tablou bine conturat al istoriei semantice a împrumuturilor slave din limba română. Ei au arătat de asemenea că numărul mare al observațiilor noi și lipsa de prejudecăți naționaliste dă lucrării un caracter obiectiv și științific.

Referindu-se la modul concret în care a fost făcută analiza evoluției semantice a împrumuturilor slave, N. I. Tolstoi s-a exprimat că aspirantul are un simț fin al cercetării în acest domeniu și este pregătit pentru specialitatea pe care și-a ales-o.

Cei doi referenți au făcut și observații critice, arătînd că unele lipsuri ale lucrării se datoresc faptului că aspirantul a abordat un subiect prea vast și n-a putut cuprinde toate problemele care se cereau analizate, pentru lămurirea deplină a temei tratate. S. B. Bernstein a fost de părere că lipsa unui capitol de fonetică și morfologie a făcut imposibilă rezolvarea unei probleme cardinale care sta în fața aspirantului: care limbi slave și cînd au acționat asupra limbii române? Celelalte observații ale referenților au fost de amănunt.

Membrii Consiliului științific au aprobat în unanimitate lucrarea prezentată de Gh. Mihăilă ca disertație pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice.

C. OTOBÎCU

RECENZII

LIMBĂ ŞI LITERATURĂ, II, 1956 (368 p.); III, 1957 (316 p.), Societatea de ştiinţe istorice şi filologice

În cele două volume apărute deodată au fost adunate la un loc cîteva studii care reprezintă o parte din contribuţia ştiinţifică a membrilor „Societăţii de ştiinţe istorice şi filologice" la elucidarea unor probleme de limbă, literatură şi folclor. La seria de studii publicate de cercetătorii Academiei şi ai universităţilor noastre se adaugă, prin tipărirea anuală a acestor culegeri, rezultatele muncii multor cercetători de diferite categorii, printre care şi profesori din învăţămîntul mediu şi elementar, încadraţi în cele 26 de filiale ale Societăţii, existente în oraşele mai importante ale ţării. Se dă astfel acestor cercetători posibilitatea, pe de o parte, de a menţine legătura cu oamenii de ştiinţă de înaltă calificare de al căror ajutor pot beneficia, pe de alta, sînt încurajaţi să studieze mai temeinic problemele legate de specialitatea lor.

În cele două volume ale culegerii *Limbă şi literatură*, un număr considerabil de studii se ocupă de problemele limbii; asupra acestor studii ne vom opri mai mult; pe cele de istorie literară şi de folclor le vom pomeni numai pentru a atrage atenţia cititorilor asupra lor.

Studiile de limbă pot fi grupate în cîteva categorii mari: *a*) lingvistică generală; *b*) limbă veche; *c*) limbă literară şi limbă poetică; *d*) scriitorii şi limba; *e*) probleme de fonetică, de gramatică, de toponimie.

În *Raporturile dintre logică şi gramatică* prof. D. Papadopol consideră dezvoltarea legăturii dintre gîndire şi limbă ca un proces specific uman, ca o manifestare istorică a progreselor pe care le-a obţinut prin *muncă* omul cu forţa lui productivă, reflexivă şi comunicativă. Munca a stimulat judecata, reflexia sa; acestea s-au manifestat prin limbă. Apoi progresul gîndirii şi al limbii a atins o nouă treaptă, un nou nivel: „Nivelul gramatical la care se ridică limba, ca şi cel logic la care se ridică concomitent gîndirea, în mersul lor progresiv, ca aspecte ale procesului cunoaşterii, constituie factori ai muncii desfăşurate adîncit..." (II, 255). Autorul demonstrează apoi cum s-a realizat istoric şi practic acest nivel, cum s-au consolidat categoriile logice şi cele gramaticale, cum „limbile urmează în procesul dezvoltării lor acelaşi drum, drumul unei tot mai înaintate abstractizări şi simplificări"(281). Interesantă ni se pare şi analiza raporturilor dintre judecată şi propoziţie şi constatarea că „judecata logică simplifică şi restrînge realitatea la scheme statice. În schimb limba lărgeşte şi îmbogăţeşte judecata făcînd-o să oglindească realitatea mai corespunzătoare situaţiei de fapt în care se produc procesele ei".

Studiul e o demonstraţie mai mult filozofică decît lingvistică. Mai ales în partea introductivă şi în cea finală am fi aşteptat mai multe exemple din domeniul limbii. Raportul dintre propoziţie şi judecată nu ne oferă exemple concrete. În acest sens studiul mai poate fi îmbunătăţit pentru a fi adus mai aproape de realitatea concretă a faptelor de expresie.

Problema legăturilor dintre muncă, viața socială și aspectele dezvoltării limbii e cercetată și de acad. Witold Doroszewski (Varșovia) în articolul: „Limba — comunitate de muncă". Cu exemple din limba polonă, lingvistul din Varșovia demonstrează cum înțelegerea justă a legăturii dintre *teorie și practică*, cum *atitudinea conștientă* a celor ce folosesc la fiecare pas limba ca principal factor de înțelegere și de progres, poate asigura continua cultivare a limbii. Așa cum istoric, prin muncă, s-au dezvoltat ramurile progresului, inclusiv limba, azi prin efort conștient, bine orientat, se poate atinge un nivel mai înalt al capacității expresive a limbii, „pentru că cel care dorește să vorbească bine este acela care în atitudinea sa față de limbă, vrea să facă o muncă, și desigur numai ea este unitatea de măsură a tuturor valorilor" (III, 54).

Problemele acestea fundamentale ale limbii au fost discutate mult în toate vremurile iar realizările treptate în organizarea mereu mai perfecționată a structurii lingvistice au fost ilustrate teoretic și practic de oamenii de știință, de gînditorii, de scriitorii, de filologii foarte diferiți ca orientare, aparținînd diferitelor popoare și epoci. Antichitatea încă ne oferă destule exemple de aplicație erudită la studiul și analiza faptelor de limbă, la cercetarea aspectului logic și gramatical al exprimării prin cuvinte. În studiul *Probleme de limbă și gîndire la filozofii stoici*, Felicia Vanț demonstrează originalitatea și temeiul științific al concepției despre limbă și gîndire a stoicilor, uneori atît de apropiați de concepția științifică actuală. „Logosul..înseamnă la om ratio et oratio", gîndire și limbă... Părțile de vorbire sînt nu numai categorii lingvistice, ci și logice" (II, 324).

Prof. N. I. Barbu aduce cîteva precizări interesante și subtile în *Observații asupra expresiilor realității,posibilității și irealității în greacă și latină*, demonstrînd că în limba latină, „așa cum conjunctivul prezent exprima, înainte de apariția imperfectului, procese ireale, dacă se avea în vedere viitorul, tot așa imperfectul conjunctiv a exprimat acțiuni ireale, de vreme ce realitatea obiectivă trecută era cunoscută" (II, 47). Unele inovații în construirea modurilor s-au impus treptat, coexistînd o vreme cu formele vechi gramaticale. Din punct de vedere stilistic însă, toate formele sînt utile — vechi și noi — pentru a diferenția straturi și niveluri variate ale limbii unui popor. În limbile vechi, se știe că rigiditatea anumitor norme gramaticale a fost treptat înfrîntă de o tot mai mare libertate și varietate de construire sintactică și morfologică.

În alte studii se oglindesc problemele actuale ale lingvisticii și în considerabilă măsură aspectele studierii limbii literare. Probleme de principiu și o analiză critică a muncii desfășurate în acest sector cuprinde articolul *Cum se studiază limba literară* de acad. Al. Graur. Autorul articolului e preocupat de patru probleme esențiale: „cînd apare limba literară în Romînia? limba poeziei populare este literară? baza dialectală a limbii romîne literare; cum se studiază la noi limba literară" (III, 115). Desigur nu putem reproduce șirul întreg de argumente folosite de acad. Al. Graur pentru a-și susține tezele sale, altele decît cele ale unor lingviști care s-au ocupat la noi de limba literară. Iată însă răspunsul dat la aceste patru chestiuni: *a*) „Cred că nu putem limita limba literară la textele tipărite, și nici măcar la cele scrise. Din momentul în care exista o literatură orală, trebuie să socotim că exista și o limbă literară" (III, 119); *b*) „dacă examinăm astăzi o poezie populară, constatăm nu numai unele asemănări cu limba literară și unele deosebiri față de limba „populară", ci și asemănări cu cea de a doua și deosebiri față de prima. Iată de ce astăzi poate părea curios să se afirme că literatura populară este compusă într-o limbă literară" (123); *c* „baza pe care s-a format norma limbii literare, unificarea limbii, apoi limba literară modernă a fost dialectul muntenesc, apoi „vorbirea din București" (124, 126); *d*) „Nu cumva este adevărat că progresul în limbă îl aduc tocmai scriitorii, așa cum se afirmă de obicei? În orice caz, de la acest punct de vedere nemărturisit pornesc astăzi mai toate cursurile și lucrările care studiază limba noastră literară. De aceea limba literară se reduce la limba scriitorilor și de aceea pe lingviștii noștri îi interesează elementul individual,

personal, în limba scriitorilor" (132). Evident, e combătută preocuparea lingviștilor de a analiza numai limba scriitorilor, „latura artistică a textelor", de a înregistra, în anumite particularități individuale, inovații ale scriitorilor; de acestea trebuie să se ocupe critica literară.

Credem însă că tocmai în opera literară apar, cu precădere, semnele progresului în limbă; scriitorul prin arta și cunoașterea limbii este un factor esențial în găsirea celor mai bune soluții cerute de nevoia de perfecționare, de cultivare și îmbogățire a limbii literare. Ca exponent al capacității expresive a limbii comune, ca măsură a forței — latentă adesea — de continuă creștere, creația literară constituie o principală sursă de documentare a istoricului limbii noastre. De aceea opera literară preocupă azi pe atîția lingviști.

Un aspect important, cu toate că mai restrîns, al evoluției limbii literare române prezintă articolul *Despre formarea limbii literare române moderne — însemnătatea și forma elementelor franceze* de Werner Bahner (Leipzig). Paginile din volum au constituit obiectul comunicării cercetătorului german făcută în cadrul celui de al VIII-lea Congres al romaniștilor de la Florența, în 1956. Autorul articolului, un prieten al țării noastre și un bun cunoscător al limbii române, scoate în lumină procesul de pătrundere și de adaptare a neologismelor, mai ales de origine franceză, care s-au impus pe măsura modernizării culturii, literaturii și a limbii române.

Volumul masiv al elementelor lexicale de origine franceză s-a impus în mai multe etape și în mai multe straturi ale limbii (înlocuirea termenilor de origine slavă, turcă sau neogreacă; înlocuirea unor termeni regionali; împrumuturi masive în terminologia științifică, în limbajul profesional; cuvintele de lux — adesea termeni abstracți — uneori, necesari, alteori avînd sinonime în limba română; elemente de jargon).

Discutarea și concluziile problemei prezintă un caracter sintetic, concentrat, de aceea instructiv și bogat în sugestii pentru cercetări viitoare.

Puncte de vedere noi și un bogat material demonstrativ aduce studiul lui G. Ivănescu: *Limba poetică românească*. După considerații generale teoretice și după o privire istorică asupra etapelor evoluției acestui aspect important al limbii române care este latura artistică, poetică, a ei („limbajul poetic românesc s-a născut din cele trei surse care procură scriitorilor și limbajul de caracterizare: din limba veche, din cea populară și din neologisme, bineînțeles cînd toate aceste se deosebesc de limba curentă" II, 214), autorul discută rolul important al generației pașoptiste, apoi, mai ales, al lui Eminescu, al generației de scriitori care au activat între 1880 și 1920 și în fine al lui Arghezi, în perfecționarea și continua îmbogățire a limbii noastre poetice.

Ca primă cercetare mai adîncită care privește teoretic și istoric problema limbii poetice, contribuția lui G. Ivănescu e binevenită, prețioasă prin interpretarea originală, curajoasă, a faptelor și a tezelor în discuție. Firește că acest aspect particular al limbii literare nu se poate discuta decît judecînd lucrurile *estetic*. Aș face însă o rezervă, în legătură cu raportarea la *psihologie* a datelor limbajului poetic. Sînt oare esențiale pentru acest limbaj „cele două game de sentimente ale omului: iubire, ură; simpatie, antipatie; admirație, dispreț; entuziasm, scîrbă"? Aceste sentimente pot explica „în întregimea lui" (209) limbajul poetic?

Sînt convins că există destule exemple în literatură cînd sentimentele de iubire, de simpatie, de entuziasm au fost exteriorizate printr-un limbaj strident, dar (cf. Arghezi și multe pagini de proză contemporană) și invers. Un amănunt însă: aș numi termenii normali, banali, aflați între cele două extreme — frumos, urît — nu limbaj dur, aspru, termen care mi se pare impropriu, ci cuvinte neutre, uzuale sau de circulație curentă (pe 224).

Multe studii privesc arta literară a scriitorilor, ele conțin deci analiza limbii, a stilului sau a unor aspecte ale creației poetice. Contribuția scriitorilor de seamă la progresul limbii române prezintă desigur multe laturi originale, demne de relevat. În cercetarea acestor probleme au fost atrași în ultimul timp și unii profesori din diversele orașe ale țării

un fapt pozitiv în activitatea „Societății de științe istorice și filologice".

E aproape suficientă enunțarea titlului studiilor publicate în aceste 2 volume despre limba scriitorilor, pentru a ne da seama de varietatea temelor analizate de autori. Mitu Grosu se ocupă de un capitol literar vechi: *Radu Popescu — considerații asupra artei literare*; cronicar apropiat „în multe privințe" de contemporanul său Ioan Neculce (III, 133 și urm); I. Șiadbei pune în lumină o latură puțin cercetată a activității lui Alecsandri, autor al unei gramatici, publicată la Paris sub pseudonimul V. Mircesco: *Grammaire de la langue roumaine* (1863), prin care scriitorul „a urmărit în primul rînd să contribuie la cunoașterea limbii romîne în Franța (II, 314). Paula Diaconescu, într-un amplu studiu, se ocupă de „repetiția, procedeu artistic în poezia lui Eminescu" (III, 27 și urm.). Alte cîteva studii din domeniul cercetării limbii scriitorilor se referă la opera unor scriitori contemporani: Al. Andriescu scrie despre *Sobrietatea stilistică și realismul lui Liviu Rebreanu*; B. Cazacu: *Arta descriptivă a lui Mihail Sadoveanu*; Ștefan Munteanu: *Însemnări despre stilul lui G. Topîrceanu*; Gh. Bulgăr: *Gala Galaction și limba noastră artistică*. Citind la rînd aceste studii, căpătăm o amplă și variată imagine despre bogăția de forme lexicale, gramaticale, stilistice, pe care le-au folosit, uneori le-au valorificat din fondul vechi al limbii, scriitorii de seamă ai epocii contemporane. Între stilul simplu, dar dens ca fond de idei, al lui Rebreanu (care mărturisise în „Cred" — vol. *Amalgam*, că de dragul unei figuri stilistice nu va sacrifica niciodată ideea, comunicarea directă) și fantazia sclipitoare, regenerînd lexicul și figurile de stil, a lui Topîrceanu, între originala folosire a elementelor limbii religioase, a textelor sacre de către Galaction și fraza poetică plină de variante populare, folclorice, a lui Mihail Sadoveanu, există vaste arii de experiență, de inovații, de căutări și de îndrăzneli scriitoricești. Acestea reprezintă, în realitate, adînca frămîntare a limbii în cadrul procesului de creație artistică. Din deasa întîlnire a muncii cu inspirația poetică au răsărit minunile armoniei versurilor sau ale prozei artistice moderne. Autorii studiilor pomenite ilustrează prin citate concludente măsura în care scriitorii mari au contribuit la continua „creștere" a limbii romînești.

O interesantă exemplificare a tendințelor inovatoare existente la scriitori, mai ales la poeți, găsim în studiul lui I. Coteanu: *Creația lexicală în poezia noastră nouă*. Sînt luate în considerație și analizate „din punctul de vedere al structurii lor... formațiile recente, construite din elemente vechi" (II 95). În categoria acestor formații recente intră: derivatele cu prefixul *ne—*, cu *în—*; cele cu *— tor*, postverbalele (ca *licăr, învăț, spulber, alint* etc.), „unirea a două substantive pentru a se reda prin ele o singură imagine" (*inimi — — furnale, case — săgeți, ani—șopîrle, girafe— macarale, umeri — munte* etc.). Toate acestea „corespund unor frămîntări, unor căutări, unei încercări de a se găsi mijloace poetice noi pentru o tematică nouă" (107). Cred însă că aceste inovații, în bună parte reiau procedee vechi, frecvente în limbă. Pe la 1830—1848 derivatele cu *ne* — sînt, în textele literare, dese și neașteptate; formațiile regresive apar frecvent în creația populară (Coșbuc a creat singur cîteva zeci, mai ales în traducerea *Eneidei*); compusele din două substantive sînt, cum spune I. Coteanu, artificiale, o metodă a anilor trecuți; cred că azi e mult în descreștere această tendință.

Trebuie apoi remarcate și studiile de gramatică; în acestea se vede dorința de a îmbunătăți anumite capitole ale masivei lucrări apărute anii trecuți sub egida Academiei R. P. R.: cele 2 volume ale *Gramaticii limbii romîne*. În *Problema structurii frazei din punct de vedere gramatical și stilistic*, M. Gabrea stabilește „patru moduri de exprimare gramaticală, patru unități sintactice: *a*) propoziția independentă; *b*) fraza formată prin juxtapunere; *c*) fraza formată prin coordonare; *d*) fraza formată prin subordonare (sau subordonare cu coordonare)" (III, 86). Sînt analizate în parte și ilustrate prin exemple toate aceste moduri, însă n-am înțeles de ce în concluzii „pulverizarea unităților (frazei) amplе în unități din ce în ce mai simple, pînă la propoziționea independentă" duce la „rea-

lizarea stilului discontinuu" (90). Am arătat, în articolul citat de cîteva ori de autoarea acestui studiu, că „izolarea subordonatelor în proza contemporană" duce la crearea unui şir de propoziţii scurte, formal independente. pentru că legătura logică, subordonarea ca sens, rămîne clară. Între crearea artificială oarecum, de propoziţii independente, şi stilul discontinuu, nu există decît un raport formal, inovaţii stilistice,nu invenţii gramaticale,

O completare şi o precizare binevenită, în legătură cu un alt capitol al *Gramaticii*, aduce Leontin Ghergariu în studiul *Articularea substantivului după prepoziţie în limba romînă*. Sînt analizate cu o bună documentare cazurile de : articulare a substantivului precedat de prepoziţie şi neînsoţit de atribut ; cazuri cînd e însoţit de un atribut şi cînd e însoţit de mai multe atribute. Autorul ia în considerare „numai prepoziţiile primare simple" (II, 94). Spre deosebire de *Gramatică*, autorul conchide că „între comportarea substantivului precedat de prepoziţia *cu* şi substantivele precedate de alte prepoziţii şi însoţite de un atribut sau de mai multe, nu este nici o deosebire" (III, 112).

În vol. al II-lea (1956) apare şi un important şi documentat „scurt istoric al principalelor lucrări de gramatică romînească", în care acad. Iorgu Iordan analizează atît concepţia, cît şi valoarea gramaticilor publicate pînă azi, subliniind meritele incontestabile ale recentei lucrări, apărută în cadrul Academiei R. P. R.

Studiul acad. E. Petrovici : „Corespondentele (nu corespondenţele, cum greşit s-a tipărit la sumar) romîneşti ale grupurilor bulgare *st* şi *zd*", se ocupă de o problemă specială de fonetică. Pandele Olteanu cercetează o problemă de toponimie (în volumul pe 1957) : *Numiri slave în Transilvania de nord*. Autorul discută aici un mare număr de toponimice, folosind numeroase lucrări care au apărut mai înainte despre toponimicele din nordul ţării.

Amintesc doar cu titlu informativ celelalte articole de istorie literară şi de folclor : *Aspecte din dramaturgia populară; teatrul popular de haiduci*, de V. Adăscăliţei ; *Satira „bonjurismului" în literatura rusă şi romînă* de V. Ciobanu ; *Contribuţia lui Iosif Vulcan şi a „Familiei" la dezvoltarea teatrului din Ardeal* (se împlinesc în acest an 50 de ani de la moartea lui Iosif Vulcan) de Lucian Drimba ; *Legături literare romîno-ruse* de Petre Haneş ; *Recitind pe Bacovia* de Emil Manu ; *Delavrancea şi folclorul* de Emilia St. Milicescu ; *Apropieri folclorice între un sat ardelean şi unul muntean* de D. Şandru ; *Cîteva considerţii critice în marginea unor noi cercetări privitoare la viaţa şi opera lui J. Racine* de Elena Vianu ; un documentar : *Despre începuturile presei romîneşti — „Courrier de Moldavie" —* de C. Ciuchindel. Toate acestea au apărut în vol. al II-lea, pe 1956. La aceste variate studii se adaugă apoi cele care apar în vol. al III-lea, pe 1957 : *Înţelesul suferinţei umane în tragediile lui Eshil* de A. Frenkian ; *Despre manuscrisele şi tipăriturile orientale din fondul „T. Cipariu,* de M. Guboglu ; *Cîteva observaţii în problema genurilor literare,* de Ovidiu Papadima ; *Scrieri inedite din tinereţea lui Odobescu* de D. Păcurariu ; *O fază marxistă la începutul activităţii lui G. Ibrăileanu* de Al. Piru ; *Călătoria fratelui mort sau motivul Lenore în folclorul sud-est european* de G. Vrabie ; un documentar : *Reviste botoşănene din trecut,* de Ileana Turuşancu.

În ansamblu, cele două volume recente *Limbă şi literatură*, alături de alte cărţi tipărite, sînt o bună dovadă că „Societatea de ştiinţe istorice şi filologice" a reuşit să iniţieze, să stimuleze şi să publice lucrări valoroase, contribuţii originale la progresul studiilor filologice, de istorie literară şi de folclor.

Pentru viitor ar trebui asigurată şi executarea tehnică la un nivel mai înalt ; supravegherea tipăririi va trebui întărită pentru a evita greşelile de tipar rămase în paginile volumelor discutate.

Cele două volume recent apărute reprezintă o realizare şi un efort ştiinţific care merită atenţia atît a filologilor, cît şi a scriitorilor, a celor ce lucrează la catedră şi a cititorlior preocupaţi de progresul limbii şi al literaturii noastre.

Gh. Bulgăr

GAVRIL SCRIDON, **Pagini despre Coşbuc,**
Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, Bucureşti, 1957, 320 p.

Prin conţinutul său, lucrarea lui G. Scridon reprezintă o nouă contribuţie la cunoaşterea vieţii şi operei marelui scriitor ardelean. Remarcăm în special capitolul intitulat *Cercetări*, în care autorul ne dă informaţii inedite despre manuscrisele lui Coşbuc, despre activitatea la Societatea „Virtus romana rediviva" (al cărei statut este publicat în întregime în anexa de la sfîrşitul cărţii), despre pasiunea lui Coşbuc pentru cunoaşterea şi traducerea marelui poet italian Dante etc. Dar cea mai mare parte din acest capitol este consacrată activităţii filologice a lui Coşbuc. Această latură a operei sale era de altfel cea mai puţin cunoscută pentru cititorii de azi.

Descoperind în revistele şi ziarele vremii articolele filologice, cît şi numeroasele însemnări rămase în manuscris, Gavril Scridon arată că asidua preocupare a lui Coşbuc pentru problemele dezvoltării limbii noastre nu este izvorîtă dintr-un capriciu al scriitorului şi nu ne apare deci ca un act izolat, ci se încadrează în puternicul front de luptă împotriva tendinţelor de stîlcire a limbii, pe care l-au format toţi scriitorii noştri mari, contemporani cu Coşbuc.

Aceste lucrări ale marelui nostru poet, numeroase şi variate, după cum ne informează G. Scridon, nu se întemeiau numai pe simţul său lingvistic deosebit, ci şi pe o bogată cultură de specialitate. Coşbuc cunoaşte în afară de lucrările lui Eliade Rădulescu, Laurian, Massim, Cihac, Zanne, Hasdeu etc. şi lucrări ale unor lingvişti străini ca: Diez, Max Müller, Darmestetter, Brunot etc. Aceasta i-a îngăduit să discute cu competenţă, pe lîngă probleme de cultivare a limbii sau de vocabular şi gramatică romînească, şi probleme mai dificile de lingvistică generală.

Pentru a arăta diversitatea preocupărilor şi seriozitatea cunoştinţelor şi ideilor lingvistice ale lui Coşbuc, Gavril Scridon nu respectă în expunerea sa ordinea cronologică a materialelor rămase, ci le grupează pe probleme. Cu toate că nu întotdeauna se face o delimitare strictă a problemelor, acest mod de a ne înfăţişa preocupările lingvistice ale lui Coşbuc este, fără îndoială, cel mai potrivit.

În subcapitolul *Probleme de lingvistică generală*, ne sînt prezentate două articole *Logica particulară* şi *Conservator şi revoluţionar*. În aceste articole Coşbuc discută idei fundamentale în lingvistică: specificul fiecărei limbi naţionale, permeabilitatea vocabularului în ce priveşte influenţele străine, stabilitatea structurii gramaticale şi greutatea ei specifică în determinarea caracterului unei limbi, lupta dintre nou şi vechi ca factor esenţial în dezvoltarea limbilor etc. Iată cum este discutată această ultimă idee: „Limbile se nasc, trăiesc şi pier cîrmuite fiind de două puteri, una conservatoare şi alta revoluţionară. Una tinde la ţinerea statului-quo, apără cu îndărătnicie formele din trecut şi se sileşte să le lase neştirbite viitorului, ca un „fond inalterabil" şi se împotriveşte înnoirilor care pot zgudui temelia limbii şi-i pot schimba caracterul". Puterea cealaltă „tinde spre o necontenită primenire, distruge formele vechi şi creează altele; de o parte uniformizează excepţiunile, iar de alta împrăştie ceea ce a fost unitar, primeşte cu uşurinţă ceea ce este nou şi oricînd e învoită cu schimbările radicale, fie acestea în conformitate ori nu cu progresele culturale ale poporului". Aceste două puteri „totdeauna există în limbă deodată, merg totdeauna paralel, controlîndu-se, făcîndu-şi concesiuni ori piedici".

Observaţii la fel de interesante face Coşbuc şi cînd discută probleme de gramatică sau de vocabular. În articolele lui găsim remarca, înregistrată astăzi în toate gramaticile noastre, că „verbele create se grupează ori la conjugarea I (cele în *—ez*), ori la a IV-a (cele în *—esc*). Nu putem însă grupa nici un verb creat la conjugarea a II-a şi a III-a. Conjugarea a treia e cea mai refractară parte a limbii noastre". Nu mai puţin valoroase sînt

observațiile despre rolul accentului în deosebirea unor forme gramaticale și despre folosirea unor prepoziții.

Dar cea mai mare parte a preocupărilor lingvistice ale lui Coșbuc este consacrată problemelor de vocabular și de cultivare a limbii. În articolele sale, el discută despre numeroase aspecte ale vocabularului; diminutive, neologisme, etimologii, regionalisme, explicarea expresiilor și zicătorilor etc. Gavril Scridon reproduce, însoțite de un comentariu inteligent, o bună parte din articolele și însemnările rămase nepublicate, în care Coșbuc discută astfel de probleme. Foarte interesante și instructive sînt, între altele, explicațiile date de Coșbuc pe marginea unor expresii populare ca: *Nici în clin, nici în mînec, A prins prepelița de coadă, Brașoave, Lasă-l în moarea lui, La botul calului, Cu cățel cu purcel, Opt cu a brînzei, I-a suflat în borș, Burtă de popă, Tîrța-pîrța, Altă căciulă* etc. Coșbuc spunea că „zicătorile, ca și limba, sînt istoria unui popor, o istorie mai vrednică de atenție decît cronologiile regilor și înșirarea faptelor".

Citind lucrarea lui G. Scridon, ne dăm seama că pasiunea lui Coșbuc pentru cunoașterea și explicarea subtilităților limbii a fost într-adevăr mare, iar activitatea lui în această direcție surprinzător de bogată. Și dacă cineva s-ar întreba care este izvorul acestei autentice pasiuni, găsește răspunsul căutat chiar într-o mărturisire a marelui nostru poet: „Urmărind pe Diez în studiul său asupra limbii romîne eram zăpăcit de bucurie, că acest om ne scoate la iveală și vorbește cu atîta entuziasm de noi. Și am cetit, am cetit tot mai mișcat, tot mai nervos, și cînd am ajuns la formula solemnă în care Diez își rezumează toate concluziile sale asupra limbii noastre: „Poporul romîn e popor latin" — am închis cartea și am început să plîng".

Fără intenția de a diminua în vreun fel valoarea lucrării lui G. Scridon, apreciată, cred, de toți iubitorii operei lui Coșbuc, vrem, în încheierea acestor rînduri, să atragem atenția asupra unor inadvertențe gramaticale și stilistice, care, dacă ne gîndim că citim o carte despre lupta lui Coșbuc pentru o exprimare frumoasă și corectă, s-ar putea să pară și altora nedorite. Este vorba de unele cazuri în care lipsește acordul dintre subiect și predicat („...Slavici și cercul Tribunei *dădea* o deosebită atenție limbii", p. 81, „...primăriile nu *avea* asemenea preocupări", p. 150 etc.), de folosirea formei unice a articolului genitival în locul celei flexionare („Georgică *a* popei", p. 7, „popoarele antice din *a* căror limbi s-au dezvoltat...", p. 90 etc.) sau de introducerea unei prepoziții înaintea articolului genitival („opere de valoare *de* ale scriitorilor noștri", p. 8, „cîteva poezii *de* ale lui Coșbuc", p. 28 etc.). Notăm că G. Scridon este de acord cu Coșbuc cînd acesta condamnă expresia „mă pregătesc pentru la bal", arătînd că *la* este aici de prisos (p. 99). În alte cazuri, G. Scridon, pentru a varia probabil stilul, renunță nu numai la prepoziție, lucru de altfel bun, ci și la articolul posesiv; și astfel scrie: „Găsim alte manuscrise Coșbuc la Cluj", p. 27 sau „Manuscrisul Drăganu", p. 29 etc., dar și „Manuscrisele lui Coșbuc", p. 25, „Manuscrisul lui Drăganu", p. 42.

Altă dată folosește articolul adjectival în locul pronumelui demonstrativ: „...scrisorile către părinți și *cele* trimise lui Slavici...", p. 10.

Poate că nu tocmai potrivite cu stilul unei expuneri despre Coșbuc sînt și exprimările: „Coșbuc era foarte tare la limba romînă", p. 9, sau în altă parte, vorbind despre colegii lui Coșbuc spune că erau „modești candidați la înțelepciune", p. 8. Altădată, vrînd probabil să facă o comparație de efect sau înteleaptă, G. Scridon scrie despre sentimentul de dragoste reflectat în opera lui Coșbuc: „Dragostea e ca și hrana, ca pîinea de toate zilele, un aliment necesar pentru inimă și trup din care trebuie să mănînci la vreme". Gîndindu-ne la sensibilitatea și finețea cu care Coșbuc vorbește despre dragoste în poeziile sale, comparația lui Scridon nu ni se pare potrivită; e poate chiar puțin vulgară.

Trecînd însă peste aceste inadvertențe stilistice, peste multe altele pe care nu le-am mai semnalat, ca și peste greșelile de tipar cu care cartea lui Scridon este bogat înzestrată

(*postul* în loc de poetul, p. 8, *credința* orală, în loc de creația orală, p. 16, *testul* vieții, în loc de restul vieții, p. 52, *sufivele*, în loc de sufixele, p. 104—105 etc.) apreciem munca utilă prin care autorul a scos la lumină o latură mai puțin cunoscută a operei marelui nostru poet.

C. Otobîcu

VOPROSÎ IAZÎKOZNANIIA, an. VI, nr. 2, 1957, 106 p.

Numărul 2 al revistei sovietice *Voprosî iazîkoznaniia* cuprinde un material bogat, referitor la diferite compartimente ale lingvisticii: lingvistică generală, indoeuropenistică, slavistică, studiul limbii ruse și al limbii engleze etc., numeroase recenzii și note bibliografice, precum și cronica vieții științifice.

În primele pagini ale revistei e publicat interesantul articol al lui N. D. Andreev, *Periodizarea istoriei indoeuropenei comune* (p. 3—18). Mergînd pe linia noilor cercetări din indoeuropenistica contemporană (E. Benveniste, J. Kurylovicz ș.a.), bazate pe aplicarea metodei *reconstrucției interne*, autorul face o prezentare detaliată a principalelor trăsături ale indoeuropenei comune în diversele etape istorice ale dezvoltării sale. N. D. Andreev stabilește trei mari perioade în istoria indoeuropenei comune: perioada veche, medie (superioară și inferioară) și tîrzie (superioară și inferioară). Iată cîteva din caracteristicile fiecăreia dintre ele, stabilite de autor:

Perioada veche: structura limbii e izolantă; rădăcina constînd dintr-un morfem e egală cu cuvîntul; lipsește flexiunea cuvintelor; valorile gramaticale se exprimă fie prin ordinea cuvintelor, fie prin mijlocirea cuvintelor ajutătoare; părțile de vorbire nu se deosebesc din punct de vedere formal.

Perioada medie superioară: tema cuvîntului e bimorfemică, rădăcina fiind morfemul de bază; are loc un început de gramaticalizare a temelor derivate. *Perioada medie inferioară*: apare flexiunea, diferită pentru nume și verb; se formează un gen comun și unul neutru etc.

Perioada tîrzie superioară: structura gramaticală devine flexionară dezvoltată (de tipul arabei clasice); tema cuvîntului e trimorfemică; numărul la nume se exprimă cu ajutorul flexiunii. *Perioada tîrzie inferioară*: tema cuvîntului fuzionează cu flexiunea (structura gramaticală e de tipul indianei vechi); apare genul feminin etc.

În concluzie, autorul arată că, numai după studierea amănunțită a preistoriei antice a limbii comune semito-hamitice ca și a indoeuropenei comune, vor putea fi comparate rezultatele obținute pentru a se stabili dacă limbile respective se înrudesc la origine.

Într-un amplu articol, A. M. Muhin se ocupă de *Categoria cazului în limba engleză contemporană* (p. 19—30).

La rubrica *Discuții*, cititorii găsesc articolul lui I. I. Revzin *Lingvistica structurală, semantica și problemele studierii cuvîntului* (p. 31-41). „Redacția revistei „Voprosî iazîkoznaniia" — spune autorul — a procedat just deschizînd discuția asupra problemelor legate de *metodele structuraliste* în lingvistică. E absolut necesară în prezent discuția fără patimă, serioasă, a problemelor structuralismului ca un curent științific în lingvistică, ca un complex de teze verificate științific, pe de o parte, și de ipoteze, căutări și excese polemice, pe de altă parte" (p. 31). Făcînd o scurtă incursiune în istoria studierii cuvîntului (autorul citează printre altele și lucrările acad. Al. Rosetti: *Le mot*, 1947; *Sur la définition du mot*, BL, XII, 1944), I.I. Revzin militează pentru apropierea dintre lingvistică și matematică, pentru aplicarea metodelor gîndirii logice în lingvistică. Dacă în studierea formelor aplicarea metodelor structurale asigură o exactitate și severitate matematică, apoi în studierea valorilor aceste metode sînt insuficiente. Aici vine însă în ajutor — după părerea autorului — logica matematică, aplicată de semanticieni (Carnap ș.a.).

În aceeași rubrică S. L. Rubinstein reia discuția asupra „problemei limbii, vorbirii

și gîndirii" (p. 42—48), pornind de la cunoscuta delimitare dintre limbă și vorbire a lui F. de Saussure, dar tratînd-o din alt punct de vedere. V. N. Komissarov se ocupă de *Problema definirii antonimului* (p. 49—58), aducînd o serie de idei noi în ceea ce privește corelația dintre elementele logice și cele lingvistice în semasiologie, în particular în problema stabilirii antonimelor.

În legătură cu discuția despre structuralism, un deosebit interes îl prezintă articolul, publicat postum, al regretatului profesor de la Universitatea din Moscova G. O. Vinokur. *Un episod din lupta de idei în lingvistica occidentală* (scris în 1947; p. 59 — 70). Autorul prezintă în mod critic polemica dintre L. Bloomfield, unul dintre întemeietorii lingvisticii descriptive americane, și L. Spitzer, cunoscut reprezentant al curentului „mentalist" în lingvistică, polemică ce a avut loc în 1944, în paginile revistei americane *Language*.

Dintre materialele publicate la rubrica *Comunicări și note*, semnalăm articolul prof. A. B. Șapiro *În legătură cu clasificarea părților secundare ale propoziției în limba rusă* (p. 71—85) și notele etimologice ale lui O. N. Trubaciov (p. 86—95) despre cîțiva termeni slavi de rudenie. Foarte documentate și propunînd soluții noi, aceste note sînt o mărturie a interesului crescînd pentru cercetările etimologice în U. R. S. S. [1]

Ultimele numere ale revistei ne-au obișnuit cu o rubrică bogată de *critică și bibliografie*. Prezentul număr lărgește și mai mult cercul lucrărilor recenzate, dintre care multe apărute în alte țări. Astfel prof. P. S. Kuzneţov face o recenzie amplă lucrării lui Ferdinand Liewehr, *Slavische Sprachwissenschaft in Einzeldarstellung* (Viena, 1955); L. Kopecký (Praga) analizează noua lucrare lexicografică sovietică *Russkoe literaturnoe proiznoșenie. Opît slovaria-spravochnika* (sub red. lui R. I. Avanesov și S. I. Ojegov, circa 50.000 de cuvinte, Moscova, 1955), subliniind valoarea ei nu numai pentru U. R. S. S. ci și pentru alte țări; V. M. Illici Svițici prezintă cartea slavistului ceh. V. Machek *Česká a slovenská jména rostlin* (Nume de plante cehe și slovace, Praga, 1954), o lucrare de etimologie, interesantă nu numai pentru slaviști, ci și pentru lingviștii din țara noastră. Alte note critico-bibliografice sînt consacrate unor lucrări de paleografie și istorie a limbii ruse vechi, de frazeologie rusă, unor cărți noi sovietice de istoria limbii engleze, precum și unor dicționare etimologice (J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Berna, 1950 și urm.; A. Iohannesson, *Islandisches etymologisches Wörterbuch*, Berna, 1951—1956) etc.

Cronica vieții științifice cuprinde, printre altele, relatarea lui A. V. Kalinin despre *Conferința interuniversitară a lingviștilor*, ținută în octombrie 1956 la Universitatea din Moscova sub auspiciile Ministerului învățămîntului superior din U. R. S. S. La conferință, care a avut drept scop discutarea principiilor de predare și organizare a cursurilor la materiile lingvistice în învățămîntul superior din U. R. S. S. au prezentat referate acad. V. V. Vinogradov (*Unele probleme ale istoriei limbii ruse literare*), docent V. A. Zveghințev (*Unele probleme ale lingvisticii sovietice în legătură cu predarea disciplinelor de lingvistică generală*), prof. E. M. Galkina-Fedoruk (*Sarcinile și conținutul cursului de limbă rusă literară contemporană în sistemul învățămîntului lingvistic*), prof. T. P. Lomtev (*Sarcinile și conținutul cursului de gramatică comparată a limbilor slave răsăritene*), prof. P. S. Kuzneţov (*Despre organizarea cursului de gramatică istorică a limbii ruse*); au fost prezentate de asemenea tezele referatului prof. S. B. Bernstein, *Principiile de organizare a cursului de gramatică comparată a limbilor slave* [2].

Vorbind despre noile programe ale cursurilor de *Introducere în lingvistică*, *Istoria lingvisticii* și *Lingvistică generală*, V. A. Zveghințev a arătat pe scurt sarcinile celor care predau aceste discipline. Referatul s-a oprit îndeosebi asupra relațiilor dintre principiile metodologice ale

[1] Vezi de asemenea: O. N. Trubaciov, *Slavianskie etimologhii 1—7*, *Voprosî slavianskogo iazîkoznaniia* (Institut slavianovedeniia), fasc. 2, Moscova, 1957, p. 29—42.

[2] Vezi de asemenea: S. B. Bernstein, *Osnovnie zadaci, metodî i printsipî „Sravnitel'noi grammatiki slaviansk. iazîkov"*, *Voprosî slavianskogo iazîkoznaniia* (Institut slavianovedeniia), fasc. 1, Moscova, 1954, p. 5—23; idem, *Ocerk srovnitel'noi grammatiki slavianskih iazîkov (Prospekt)*, *Kratkie soobșcenilia"* (Institut slavianovedeniia), nr. 18, Moscova, 1956, p. 3—26.

lingvisticii sovietice şi metodele speciale de cercetare ştiinţifică. Caracterizînd metodologia ca un complex de principii filozofice care determină calea de cunoaştere a realităţii, iar metoda ca un complex de procedee de cercetare ştiinţifică, V. A. Zveghinţev a arătat că metoda e subordonată metodologiei. Una şi aceeaşi metodă poate fi folosită în mai multe ştiinţe : metoda comparativ-istorică, metoda structurală etc. Nici o metodă nu poate fi universalizată, ci totdeauna e nevoie de mai multe metode de cercetare.

Referatul s-a ocupat de asemenea de unele aspecte ale luptei împotriva dogmatismului în lingvistică, în special împotriva dogmatizării unora din tezele cuprinse în lucrarea lui I. V. Stalin *Marxismul şi problemele lingvisticii*. V. A. Zveghinţev a arătat că această lucrare a avut un rol pozitiv cu ocazia discuţiei lingvistice din 1950, dar că multe din tezele juste expuse în ea constituiau de mult un bun al lingvisticii (de ex., definiţia limbii, definiţia gramaticii).

Un mare număr dintre participanţii la conferinţă au luat cuvîntul, aducînd în discuţie atît probleme de ordin metodic, cît şi chestiuni de teoria lingvisticii. Astfel, prof. R. A. Budagov a vorbit despre necesitatea unui schimb larg de vederi şi a luptei împotriva dogmelor, spunînd printre altele ; „Numai pentru faptul că I. V. Stalin aminteşte „limba moldovenească", a apărut problema limbii moldoveneşti de sine stătătoare, deşi majoritatea lingviştilor socotiseră pînă atunci că romînii şi moldovenii vorbesc aceeaşi limbă" (citat după rezumatul cuvîntării, p. 154).

Au fost de asemenea ascultate cu interes intervenţiile lingviştilor A. S. Cikobava, A. A. Reformatski, V. N. Iarţeva, V. Gheorghiev (Bulgaria), A. I. Efimov ş. a.

În paginile revistei se relatează de asemenea despre referatul doctorului în ştiinţe filologice E. A. Bokariov, *Tipologia limbilor artificiale internaţionale*, ţinut la Institutul de lingvistică din Moscova (noiembrie 1956) [1].

Cercul larg de probleme tratate, spiritul profund ştiinţific al materialelor prezentate fac ca revista *Voprosî iazîkoznaniia* să se bucure de tot mai multă apreciere nu numai în U. R. S. S., ci şi peste hotare.

[1] Despre un alt referat al lui E. A. Bokariov, *Starea actuală a problemei limbii internaţionale auxiliare*, vezi *Voprosî iazîkoznaniia*, 1956, nr. 4, p. 158–159 ; v. şi O. S. Ahmanova şi E. A. Bokariov, *Limba internaţională auxiliară ca problemă lingvistică*, *Voprosî iazîkoznaniia*, 1956, nr. 6.

G. Mihăilă

MARK TWAIN, Aventurile lui Huckleberry Finn, în romîneşte de Petre Solomon, 1957, Editura Tineretului

A-l traduce pe Mark Twain nu este nicidecum o problemă uşoară. Limba marelui scriitor american are un pronunţat specific personal, e bogată în elemente dialectale şi argotice, în efecte umoristice, în posibilităţi variate de a reda cele mai complexe şi mai greu sezisabile aspecte ale realităţii, de la descrierea minuţioasă şi sugestivă a elementelor lumii materiale, pînă la exprimarea celor mai subtile manifestări ale gîndirii şi sentimentului. Şi toate acestea într-o frază energică, viguroasă, mînuită cu îndemînare şi precizie.

Iată deci o întreagă serie de factori care fac ca tălmăcirea operelor sale să constituie pentru traducător o sarcină grea şi delicată.

Greutatea constă, mai întîi, în redarea exactă a conţinutului, întrucît puţine limbi au posibilităţile de exprimare pe care le are engleza, cu marea ei uşurinţă de a forma cuvinte compuse (procedeu slab reprezentat în limbile romanice). De aceea, traducătorul romîn se vede nevoit să recurgă mereu la perifrază şi să redea prin propoziţii întregi — adesea greoaie şi supărătoare din punct de vedere stilistic — conţinutul unui singur cuvînt englezesc. În felul acesta se ajunge, fatal, la o îndepărtare a stilului tălmăcirii de acela al originalului. Limba traducerii devine forţată, nefirească şi, bine înţeles, cu totul deosebită, din punct de vedere stilistic, de limba folosită în original. Iar dacă,

dimpotrivă, traducătorul pune accentul pe latura stilistică şi caută să ne dea o tălmăcire cît mai frumoasă, ajunge, adesea, la denaturarea mai mult ori mai puţin gravă a conţinutului, sacrificînd astfel fondul pentru formă. Or, idealul constă în îmbinarea armonioasă a fondului cu forma, în redarea cît mai exactă atît a conţinutului, cît şi a stilului operei respective. Pe lîngă conţinut, o traducere bună trebuie să redea, măcar în parte, stilul originalului, să oglindească aspectele specifice ale acestui stil, să reproducă pe cît posibil, ceea ce se numeşte „atmosfera generală" a cărţii tălmăcite.

Analizînd, în lumina celor spuse mai sus, versiunea romînească a cărţii lui Twain, putem afirma că traducătorul a izbutit să dea cititorilor o tălmăcire exactă şi în acelaşi timp frumoasă. Conţinutul cărţii americane este reprodus fidel în romîneşte ; iar stilul originalului, cu savoarea lui specifică, cu umorul lui atît de greu de redat, se oglindeşte, într-o anumită măsură, şi în stilul traducerii.

Lucrarea prezintă şi unele aspecte negative — e drept, puţine şi de mică importanţă — dar totuşi suficiente pentru a ne împiedica s-o considerăm perfectă. Găsim astfel unele abateri neînsemnate de la original, cîteva greşeli gramaticale, cîteva cuvinte cu o ortografie discutabilă şi, în sfîrşit, ici-colo cîte o imperfecţiune de ordin stilistic.

Trec acum la înfăţişarea cîtorva exemple concrete, menite să ilustreze afirmaţiile de mai sus.

În primul rînd, s-ar putea semnala existenţa cîtorva greşeli de fond, constînd în redarea inexactă a sensului unor cuvinte sau expresii englezeşti — nemotivată prin necesităţi de ordin stilistic. Dacă asemenea necesităţi nu apar, orice abatere de la original — fie ea cît de neînsemnată — trebuie considerată greşeală. Or, în lucrarea despre care vorbim există unele greşeli de acest gen, însă înţelegerea justă a conţinutului nu suferă cu nimic sau aproape cu nimic din pricina lor. De exemplu :

1. „Cică era profesor la un *colegiu*..." [1] (p. 31). Traducătorul redă cuvîntul englezesc *college* prin „colegiu", scăpînd din vedere faptul că în Statele-Unite ale Americii acest termen are sensul de „universitate"[2]. Prin urmare, în speţă nu este vorba despre un profesor secundar, cum se înţelege din traducere, ci despre un profesor universitar.

2. „Ce să păzească ? *Cabina pilotului* [3] ?" (p. 70). Corect : „Ce să păzească ? *Puntea* şi *timoneria* ?" [4] În pasajul reprodus mai sus traducătorului i se poate imputa o dublă greşeală : în primul rînd omiterea cuvîntului *texas* [5] — termen tehnic, marinăresc, care desemnează una din punţile vaporului — şi în al doilea rînd, traducerea cuvîntului *pilot-house*, — care înseamnă „timonerie", — adică încăperea în care se află timona sau roata cîrmei — prin „cabina pilotului". Acest din urmă termen ar putea da naştere la o înţelegere echivocă, făcîndu-l pe cititor să-şi închipuie că este vorba despre cabina în care locuieşte pilotul (prin analogie cu „cabina căpitanului", „cabinele ofiţerilor" etc.), şi nu despre încăperea care adăposteşte cîrma.

3. „Şi în aceeaşi clipă îmi aruncă *drugu l* în poală" [6] (p. 63). Cuvîntul *drug* [7] evocă în mintea cititorului romîn imaginea unui obiect masiv, de proporţiile unui par sau ale unei bîrne. De aceea, faptul că cineva izbuteşte să prindă un asemenea obiect în poală, apare, pe drept cuvînt, destul de ciudat. Or, termenul englezesc în discuţie este *lump*, căruia dicţionarul Oxford [8] îi dă definiţia de „masă compactă cu sau fără o formă determinată", şi care poate fi tradus în romîneşte, după împrejurări, prin „bucată", „bulgăr", „cocoloş", „căpăţînă" (de zahăr) etc.,

---

[1] Pentru cititorii care ştiu englezeşte reproduc pasajul corespunzător din original : „They said he was a p'fessor in a *collegea*".

[2] v. V. K. Müller, *Anglo-russkii slovar*, Moscova, 1943 şi Muret Sanders, *Encyclopedic English-German and German English Dictionary*, Berlin-Schönenberg.

[3] „....there ain't nothing to watch but the *texas* and the pilot-house...".

[4] Cuvînt romînesc, folosit în limbajul tehnic al marinarilor.

[5] Traducerea exactă a cuvîntului *texas* este „puntea superioară a timoneriei".

[6] „So she dropped the *lump* into my lap just at that moment...".

[7] v. *Dicţionarul limbii romîne literare contemporane*, vol. II, 1956 şi Candrea-Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat*, Cartea Romînească.

[8] *The concise Oxford Dictionary of Current English*,... Third Edition, Oxford, 1934.

În exemplul de care ne ocupăm, este vorba de o bucată de plumb, cu care unul din personaje aruncă după șobolani. Negăsind un termen romînesc potrivit pentru exprimarea acestei noțiuni, traducătorul a recurs la cuvîntul drug, avînd în vedere cu siguranță, un sens învechit al lui, și anume, sensul de „lingou" sau „bucată de metal", pe care însă cititorii romîni din zilele noastre nu-l mai cunosc.

4. „După miezul nopții de bună seamă că negrul o să doarmă, iar ei o să-l poată căuta în voie prin pădure, dacă și-o fi făcut *sălaș* acolo. Cu cît va fi mai întuneric, cu atît vor putea căuta mai bine, fără ca el să-i simtă" (p. 62)[1]. Traducerea cuvîntului *camp-fire* (textual : „foc de tabără") prin „sălaș" denaturează într-o anumită măsură ideea exprimată de autor în original. Într-adevăr, din fragmentul englezesc corespunzător, rezultă că negrul fugar despre care este vorba putea fi găsit mai ușor pe întuneric, tocmai datorită *focului* aprins de el în pădure. Prin urmare, cuvîntul *foc* — indispensabil pentru justa înțelegere a conținutului frazei englezești — trebuia introdus și în tălmăcirea romînească.

5. „Adusese un sac cu vreo douăzeci și cinci de *kile* de *făină*..."[2] (p. 30). Pasajul reprodus suferă de două neajunsuri. În primul rînd, este inexactă traducerea englezescului *corn meal* prin „făină" (fără nici un determinativ), întrucît în Statele-Unite cuvîntul *corn* înseamnă „porumb", spre deosebire de Anglia, unde același cuvînt este un nume generic dat tuturor cerealelor (și mai ales grîului). Deci, în cazul de față englezescul *corn meal* (*meal* = făină) trebuia redat prin „făină de porumb" sau „mălai". În al doilea rînd, este discutabilă traducerea englezescului *pounds* prin „kile", nu atît datorită inexactității pe care o conține (între 50 de *„funți"*[3] sau *„livre"* —cantitatea din original — și 25 de „kile" — cantitatea din traducere, e o diferență de aproape 3 kilograme), cît datorită faptului că ea denaturează culoarea locală a romanului. De altfel, observația se poate extinde la alte pasaje din carte, unde traducătorul redă feluritele unități de măsură anglo-americane (*mile, yarzi, funți* etc.) în unități de măsură romînești (*kilometri, kilograme, metri* etc.). Să nu uităm însă că acțiunea romanului se petrece în Statele-Unite, unde unitățile de măsură nu țin, după cum se știe, de sistemul metric, ci de cel englezesc (cu mici variații locale). De aceea, socot că aceste unități trebuie lăsate și în traducere, eventual cu note explicative. Altminteri, traducătorul riscă să denatureze atmosfera locală a romanului. Să ne gîndim cît de curios ne-ar părea dacă i-am vedea, de pildă, pe eroii romanelor istorice ale lui Sadoveanu, măsurînd distanțele cu kilometrul sau greutățile cu kilogramul.

Inexactități de tipul celor reproduse mai sus se mai întîlnesc, ici-colo, în paginile cărții. Totuși, față de greutatea pe care o prezintă textul englezesc, numărul lor este foarte redus, iar importanța—destul de mică.

Pe lîngă greșelile de fond, am mai putea semnala existența cîtorva fapte de ordin *gramatical*, care merită să fie luate în discuție. De pildă :

1. „ — *Oi* fi lihnit, așa-i?"[4] (p. 46) — îl întreabă eroul principal — Huckleberry Finn — pe negrul Jim. La persoana a doua singular, forma orală a modului prezumtiv[5] este „ăi fi..." și nu „oi fi", cum scrie traducătorul.

2. „Tocmai atunci Jim începu să răsufle greu, apoi sforăi ;"[6] (p. 9). *A sforăi* este, în romînește, un verb durativ[7], adică un verb care arată numai acțiunea în desfășurare și nu începerea ei (cf. *a dormi — a adormi*). De aceea, în cazul de față era ne-

---

[1] „After midnight he'll likely be asleep,and they can slip around through the woods and hunt up his *camp-fire* all the better for the dark, if he's got one".

[2] „There was a fifty-*pound* sack of *corn* meal..."

[3] Unitate de măsură folosită mai demult și la noi. Cuvîntul *„funt"* și sinonimul său *„livră"* figurează atît în Dicționarul Academiei R.P.R., cît și în dicționarul Candrea-Adamescu.

[4] „Well, you must be most starved, ain't you?"

[5] *Gramatica limbii romîne*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R. București, 1954, p. 261 și 315. Faptul că unii romîni săvîrșesc, cîteodată, greșeala pomenită mai sus, nu ne îndreptățește s-o adoptăm și în traduceri.

[6] „Just then Jim begun to breathe heavy; next he *begun to snore*..."

[7] *Gramatica limbii romîne*, vol. I, București, 1954, p. 243 și 254.

voie de prezența auxiliarului *a începe*, care, de altfel, figurează și în textul englezesc.

3. „Tom îi răspunse însă că o să i le deseneze și *că n-o să aibă nimic altceva de făcut* decît să le copieze întocmai" [1] (p. 256). În acest exemplu avem de-a face cu două propoziții completive eliptice de subiect, legate între ele prin conjuncția „și". Asemenea construcții sînt admisibile în romînește numai atunci cînd subiectul, exprimat în propoziția principală, este *același* în toate propozițiile secundare. Cînd însă una dintre ele are un alt subiect, acesta nu poate rămîne subînțeles. Altminteri se pot naște confuzii. Într-adevăr, din felul în care e construită fraza în discuție, s-ar părea că „cel care n-o să aibă nimic de făcut" este tot Tom (subiectul propoziției principale), și nu negrul Jim despre care este vorba în realitate. Traducătorul are însă o scuză : faptul că fraza englezească corespunzătoare suferă de același cusur.

Pe plan *stilistic* propriu-zis i s-ar putea reproșa traducătorului unele exagerări în ce privește folosirea regionalismelor și a arhaismelor, unele încercări prea îndrăznețe de reproducere în scris a fenomenelor fonetice proprii limbii vorbite și, în sfîrșit, cîteva pasaje neclare, din care cititorul nu izbutește să desprindă limpede ideile exprimate în original.

Evident, prezența regionalismelor și a arhaismelor nu poate fi condamnată ca atare, întrucît pentru rezolvarea numeroaselor și grelelor probleme care i se puneau, traducătorul a fost nevoit să recurgă la toate resursele stilistice ale limbii romîne. Ceea ce supără însă pe alocuri este folosirea unor cuvinte vechi sau regionale prea rare, necunoscute de către majoritatea cititorilor din zilele noastre, cum ar fi, de pildă „zămos" [2] (cu sensul de „pepene galben"; p. 69). „drug" (cu sensul de „lingou"; p. 65), „terfelog" (cu sensul de „registru"; p. 30) etc.

În ce privește regionalismele, i s-ar mai putea obiecta traducătorului faptul că introduce în text — adesea chiar în vorbirea aceluiași personaj — unele elemente eterogene, luate din mai multe graiuri romînești. Astfel, alături de moldovenisme ca „chelbos" (p. 122), „gîtiță" (p. 37), „matale" (la nominativ; p. 78), „harbuz" (p. 69), întîlnim și elemente specifice graiului muntenesc : „dește" (p. 23), „p-ormă" (p. 33), „albinele împunge" (p. 49), „eu văz" (p. 24), „aia", „ăla" etc. O asemenea împerechere de regionalisme eterogene, neîntîlnită în vorbirea romînilor, poate da cititorului cu spirit lingvistic mai dezvoltat impresia de artificialitate. Aceeași impresie i-o pot da și unele împerecheri de regionalisme cu neologisme sau termeni cărturărești. De exemplu : „Vorbele lui mi-au dat *taman ideea* pe care o căutam" (p. 36).

Cît despre reproducerea în scris a fenomenelor proprii limbii vorbite, menționăm suprimarea — foarte inconsecventă — a lui „l" final din unele forme articulate masculine. Astfel, pe lîngă cuvintele a căror scriere fără „*l*" a devenit oarecum obișnuită în lucrările beletristice („domnu'", „săracu' ", „prostu' " etc.), întîlnim grafii ca „singuru' " (p. 216), „capu' " (p. 95), „cazu' ", „locu' " (p. 125), adesea în aceeași frază cu alte substantive sau adjective masculine, scrise normal. În sfîrșit, ici-colo găsim și cîte un caz de scriere bizară (de exemplu : „cin'șpe — șai'șpe", p. 261 ; „nu'ș'ce, p. 110), sau de-a dreptul neinteligibilă : „stăpîna, *va'zi că* domnișoara Watson cicălit și canonit pe mine, dar mereu spus că nu vinde pe mine" [3] (p. 47). Cu siguranță, — din contextul reprodus mai sus — puțini cititori vor izbuti să-și dea seama că prin *va'zi că* traducătorul a vrut să spună „vasăzică", „adică".

Ca exemple de stilizare defectuoas ă mergînd uneori pînă la redactarea neclară a ideii exprimate de autor în original, citățm :

1. „...fericit și încîntat ca o *putinică din care* se scurge zerul..." [4] (p. 196). E drept că și în englezește pasajul în discuție sună destul de ciudat (textual : „fericit și satisfăcut

---

[1] „....Tom said he would block them out for him, and then he wouldn't have nothing to do but just follow the lines".

[2] Moldovenism cu o arie de circulație redusă.

[3] „Ole missus — dat's Miss Watson — she pecks on me all de time, en treats me pooty rough, but she awluz said she wouldn'sell me down to Orleans".

[4] „....happy and satisfied, like a *jug that's googlin out buttermilk*..."

ca un ulcior din care ţîşneşte zerul"), ceea ce nu îndreptăţeşte totuşi soluţia adoptată de traducător, care trebuia să găsească o figură de stil accesibilă înţelegerii cititorilor romîni.

2. „— Pentru cine-i mîncarea asta?... Pentru cîini?... Negrul surîse...

— Da, dom' Sid, — spuse el, — cîine, cîine *curios*" [1] (p. 235). În speţă, englezescul *curious* trebuia tradus prin „ciudat", „neobişnuit", „nemaivăzut" etc., nu însă prin „curios", care ar putea fi interpretat de către cititorul romîn ca „dornic de a şti ceva".

3. „Negrul avea o faţă blajină şi surîzătoare, iar *zulufii-i* erau legaţi cu aţă..."[2] (p. 234). Traducerea englezescului *wool* (textual: „lînă") prin „zulufi" pune în faţa cititorului o imagine inexactă şi în acelaşi timp neobişnuită, întrucît părul lînos şi creţ al negrilor n-are nimic comun cu ceea ce în romîneşte se înţelege prin „zulufi".

În sfîrşit, menţionăm şi cîteva dintre numeroasele aspecte pozitive ale traducerii:

1. Ori de cîte ori în dialoguri apare vreun cuvînt sau vreo formă gramaticală care prezintă două variante — una specifică limbii scrise, iar cealaltă limbii vorbite — traducătorul o alege cu grijă pe cea din urmă. De pildă, viitorul verbelor romîneşti format din auxiliarul *a voi* („voi face, vei face" etc.) este sistematic ocolit, întrucît, după cum se ştie, această formă gramaticală caracterizează limba scrisă, neapărînd decît incidental în vorbirea de toate zilele a romînilor[3]. Folosirea ei în dialoguri ar produce o impresie nefirească, pe care traducătorul caută — şi izbuteşte — s-o evite. În schimb, cele două variante orale ale viitorului — adică varianta moldovenească („am să fac, are să facă" etc.) şi varianta muntenească („o să fac, o să facă" etc.), ne întîmpină la tot pasul. Acelaşi lucru se poate spune şi despre folosirea prezentului cu sens de viitor, fenomen foarte frecvent în vorbirea romînească. Iată cîteva exemple: „A spus că ne *toarnă*" (p. 73); „La cea dintîi lumină pe care o *zărim, tragem* la mal..." (p. 75); „...*o să fie bine*..." (p. 76); „...o să mă plătească..." (p. 78); „...*am să fac*..." (p. 191), „...*n-am să te uit*..." (p. 193) etc., etc.

O observaţie similară se poate face cu privire la folosirea în dialoguri a demonstrativelor romîneşti, care apar, de obicei, în forma lor orală. Frecvente sînt mai ales variantele specifice graiului muntean („ăla", „aia", „ăia"[4] etc.

În sfîrşit, tot în dialoguri, structura frazei este cea specifică limbii vorbite (propoziţii scurte, juxtapunere, subordonare redusă la minimum etc.).

2. Traducătorul este conştient de faptul că redarea mecanică a preteritului englez prin perfectul simplu sau imperfectul romînesc poate constitui, adesea, o gravă greşeală stilistică. De aceea, atunci cînd e cazul, nu ezită să-l traducă prin perfectul compus. De exemplu: „*Am strigat* de ne-a ieşit sufletul, dar apa e-aşa de lată pe-acolo, că nu ne-*a auzit* nimeni. Tătucu *a zis* că unul dintre noi trebuie să meargă la mal să ceară ajutor" [5] (p. 77).

În textul englez verbele corespunzătoare celor romîneşti subliniate sînt la *preterit*, ceea ce nu-l împiedică pe traducător să folosească *perfectul compus*.

3. Remarcabil este felul în care traducătorul izbuteşte să redea nuanţele stilistice proprii vorbirii haimanalelor, precum şi nota de umor care se desprinde, în genere, din limba lui Twain. De exemplu: „— *Arde-mi* un *chiştoc*, Hank.— *Tufă*. N-am decît unu..."[6] (p. 142) „... o văzu stînd lîngă *mandea*..." (p. 223); *Mormînt*, asta să ne fie deviza acum" [7] (p. 186).

Unii critici mai exigenţi ar putea, eventual, să-i reproşeze traducătorului faptul că pune în gura unor personaje care trăiesc pe la mijlocul secolului al nouăsprezecelea, cuvinte şi expresii specifice vorbirii din zilele noastre,

---

[1] „Yes, Mars Sid, a dog. *Cur'us* dog, too". (ultima parte a fragmentului reprodus mai sus).

[2] „....his *wool* was all tied up... with thread"

[3] v. Iorgu Iordan, *Limba romînă contemporană*, 1954, p. 445.

[4] Uneori alături de regionalisme moldoveneşti, ceea ce constituie o greşeală.

[5] Well, we *hollered* and took on, but it's so wide there, we couldn't make nobody hear. So pap *said* somebody got to get ashore and get help somehow".

[6] „Gimme a *chaw'v* tobaker, Hank

— Cain't; I hain't got but one chaw left".

[7] „....*mum's* the word for us".

cum ar fi, de pildă : *„a da paşaport cuiva"* (p. 253), *„a trage un şut"* (p. 32), *„a scoate din circulaţie pe cineva"* (p. 73) etc. Este adevărat că elementele de acest fel sînt anacronisme lingvistice, în genere condamnabile. Totuşi, ţinînd seama de faptul că ele reprezintă unul din mijloacele stilistice cele mai adecvate pentru a reda specificul limbii lui Twain, socot că în cazul de faţă prezenţa lor este pe deplin îndreptăţită, ba pe alocurea chiar indispensabilă.

În sfîrşit, pentru a scoate în evidenţă felul de a stiliza al traducătorului, reproduc mai jos un pasaj din carte — cu incontestabile merite, dar şi cu unele scăderi — alături de traducerea lui textuală :

Stilizat	*Textual*
„Miss Watson îi tot dădea înainte cu raiul. *Aşa-i era felul : cînd începea să-i turuie gurița nu era chip s-o opreşti* [1]. În rai — zicea ea — *oamenii n-au altă treabă* decît să se plimbe toată ziulica şi să cînte la harfă, în vecii vecilor. După părerea mea nu era *cine ştie ce pricopseală*, însă nu i-am spus nimic. Am întrebat-o numai ce crede : Tom Sawyer ar putea nimeri şi el în rai? *Fireşte*, că nu ! mi-a răspuns ea. M-am bucurat *din cale-afară* ; nu de alta, dar voiam să fiu împreună cu Tom". (p. 7)[1].	„Acuma pornise şi continua mereu şi-mi povestea totul despre locul cel bun. Ea spunea că tot ceea ce avea de făcut un om acolo era să se plimbe toată ziua cu o harfă şi să cînte în vecii vecilor. Aşa că nu mi-a părut ceva prea deosebit. Dar n-am spus nicidecum aşa. Am întrebat-o dacă socotea că Tom Sawyer se va duce acolo. Şi ea a spus nu, nici pe departe. Am fost bucuros de aceasta, pentru că voiam ca eu şi el să fim împreună"[2].

De altfel, în tot cuprinsul cărţii materialul lingvistic romînesc este selecţion cu grijă după valoarea lui stilistică. Aporape la fiecare pagină găsim cuvinte şi ex resii sugestive ca : „iscoadă" (pentru „spion", p. 17), „a-şi lua lumea-n cap" (p. 119), „colac peste pupăză" (p. 28), „bată-te dumnezeu" (p. 124), „a-şi lua tălpăşiţa" (p. 122), „cai verzi pe pereţi" (p. 199) etc. Destul de frecvente sînt însă şi cazurile de „hiperstilizare", cînd traducătorul face exces de zel, folosind metafore sau alte figuri stilistice, acolo unde autorul vorbeşte în cuvinte obişnuite. De exemplu : „dăduse ortul popii" în loc de „era mort" (p. 146 ; în englezeşte : *he was dead*, „era o namilă de vapor" pentru „era un vapor mare" (p. 97 ; englezeşte : *she was a big one*) etc.

Piedicile pe care traducătorul le-a întîmpinat în munca lui au fost adesea extrem de serioase, întrucît cartea lui Twain e plină de elemente argotice şi dialectale, care nu figurează în cele mai bune dicţionare englezeşti (Webster, Muret-Sanders, Oxford etc.), — inclusiv dicţionarele de *slang* [3].

Deosebit de grele sînt şi pasajele în care autorul comite, intenţionat, greşeli elementare de gramatică engleză, folosind totodată o ortografie neobişnuită, menită să redea felul stîlcit de a vorbi al negrilor [4] sau particularităţile fonetice care caracterizează graiurile din sudul Statelor-Unite.

Toate acestea fac ca într-o serie de cazuri să întîlnim cuvinte şi expresii care, la prima vedere, par de nerecunoscut. De aceea, cred că nu exagerez afirmînd că traducătorul a fost adesea nevoit să facă o dublă operaţie :

---

[1] Fraza sună frumos romîneşte, totuşi traducătorului i se poate reproşa faptul că merge prea departe cu stilizarea, hipertrofiind ideea exprimată în original. Cît despre celelalte fragmente subliniate, cred că „din cale-afară" e prea tare faţă de original ; în schimb „fireşte" e prea slab. Foarte bună e redarea englezescului *because* prin „nu de alta", a lui *I didn't think much about it* prin „nu era cine ştie ce pricopseală" şi a lui *all a body would have to do* prin „oamenii n-au altă treabă".

[2] „Now she had got a start, and she went on and told me all about the good place. She said all a body would have to do where was to go around all day long with a harp and sing, forever and ever. I asked her if she reckoned Tom Sawyer would go there, and she said no by a considerable sight. I was glad about that, because I wanted him and me to be together".

[3] Argou.

[4] De pildă : „Wunst I had foteen dollars... Den I reck, n'd I'd inves'de thirty-five dollars right off en keep things a-movin'. Dey wuz a nigger name' Bob... I'uz gwyne to spen'it..." (p. 255).

întîi să transpună textul lui Twain în engleza literară şi de abia după aceea să-l redea în romîneşte.

Felul în care au fost rezolvate numeroasele probleme de natura celor semnalate mai sus, ne îndreptăţeşte să afirmăm că traducătorul şi-a îndeplinit sarcina bine — în multe privinţe chiar foarte bine — dînd dovadă de o temeinică cunoaştere a ambelor limbi şi în acelaşi timp, de un netăgăduit simţ artistic [1].

Dumitru Copceag

KAREL SOCHOR, Příručka o českém odborném názvosloví (Manualul terminologiei de specialitate ceh), Editura Academiei de ştiinţe cehoslovace, Praga, 1956, 66 pag.

Dezvoltarea rapidă a ştiinţei şi a tehnicii se reflectă mai în toate domeniile activităţii umane, cerînd limbii completarea vocabularului cu un mare număr de cuvinte, mai ales termeni tehnici. În limba cehă, de exemplu, aceştia din urmă constituie cel puţin 90% din noile creaţii lexicale. În majoritatea cazurilor, îmbogăţirea vocabularului se face spontan, ceea ce duce deseori la incorectitudinea şi improprietatea noilor termeni. Problema care se desprinde din această situaţie nu este numai pur lingvistică, căci folosirea termenilor necorespunzători (inexacţi sau greşit formaţi) poate pricinui şi serioase pagube de ordin economic. Iată de ce publicul ceh a salutat cu bucurie apariţia lucrării lui K. Sochor, membru al Institutului de limbă cehă de pe lîngă Academia de ştiinţe cehoslovacă, lucrare menită să iniţieze cercurile de specialişti nefilologi în teoria lexicologică şi astfel să îndrumeze crearea noilor termeni tehnici.

Cartea este împărţită în patru capitole.

În *primul capitol* (p. 7—12) se explică pe scurt cum se produc schimbările în lexic şi se definesc noţiunile de bază (termen tehnic, terminologie, nomenclatură). Este accentuată strînsa legătură între terminologia tehnică şi restul vocabularului.

Capitolul al doilea (p. 13—31), cuprinde o expunere a formării termenilor tehnici şi ştiinţifici în limba cehă. Se constată faptul că actuala terminologie cehă e bazată, în cea mai mare parte, pe materialul de limbă indigen. Este drept că termenii de origine străină sînt fără echivoc, cu însă o sferă de circulaţie restrînsă, unii dintre ei nu se adaptează la sistemul morfologic al limbii cehe şi provoacă dificultăţi ortografice.

În *capitolul al treilea* (p. 32—44), autorul se ocupă cu cultivarea terminologiei tehnice şi ştiinţifice şi cu dezvoltarea ei viitoare. Arată mai întîi în ce constau lipsurile unor termeni tehnici (formarea lor este în contradicţie cu structura limbii, sînt derivaţi de la cuvinte nepotrivite, aparţin limbajului neliterar). Mai departe, ocupîndu-se de influenţa limbii ruse asupra terminologiei cehe, autorul ajunge la următoarea concluzie: în măsura în care această influenţă nu alterează sistemul terminologic ceh şi nu introduce în el elemente improprii, ea contribuie la îmbogăţirea terminologiei tehnice a limbii cehe, continuînd astfel tradiţia care datează încă din secolu al XVIII-lea, din perioada renaşterii naţionale. Cultivarea terminologiei tehnice înglobează în ea şi rezolvarea problemei sinonimelor, în primul rînd a acelora care iau naştere o dată cu introducerea unor termeni tehnici noi. Aşa, de pildă, pentru „fabricarea pe bandă" s-au ivit în cehă şapte formaţii sinonime (proudová výroba — pásová výroba — výroba na pásu — plynulá výroba — výroba s plynulým pracovním tokem — stálá plynulá výroba — výrobní tok). Asemenea sinonime trebuie, firește, suprimate, deoarece ştirbesc stabilitatea limbajului tehnic şi ştiinţific. Într-un text de specialitate, orice termen lipsit de precizie şi care oferă interpretări multiple

[1] Evident, în rîndurile de mai sus n-am izbutit să epuizez materialul, întrucît o asemenea expunere ar fi depăşit cu mult cadrul unui articol de revistă. Lista pasajelor (mai ales a celor bune) care merită să fie luate în discuţie ar putea fi considerabil lungită.

devine inconvenient. De aecea, fixarea terminologiei este absolut necesară. În plus, termenii trebuie supuşi unei examinări şi din punctul de vedere al proprietăţii lor. Astăzi, de exemplu, nu poate fi considerată ca justă introducerea termenilor de origine străină în locul numirilor indigene încetăţenite în limbă, şi invers : termenii deja existenţi, fie şi împrumutaţi din altă limbă (traktor, elektřina, televise etc.), nu pot fi înlocuiţi cu orice preţ cu neologisme indigene. La crearea termenilor noi este avantajos să se dea prioritate derivaţiei şi acelor formaţii de la care se pot obţine uşor derivate necesare. Această afirmaţie se întemeiază pe structura limbii cehe şi are în vedere faptul că în prezent numeroşi termeni tehnici pătrund în vorbirea maselor. Prin urmare, ei trebuie să fie nu numai exacţi, ci şi uşor de înţeles şi reţinut [1]. Dezvoltarea şi cultivarea terminologiei tehnice cehe sînt îndrumate de colectivul Secţiei de terminologie a Institutului de limbă cehă din cadrul Academiei de ştiinţe cehoslovace.

În *ultimul capitol* găsim informaţii privitoare la întocmirea dicţionarelor tehnice. Cît despre enciclopediile tehnice, specialiştii cehi dispun de o lucrare de mare amploare (Teyssler-Kotyška, *Technický slovník naučný*, Praga 1927—1949, 17 volume). Le lipseşte însă un dicţionar modern portativ de felul *Dicţionarului tehnic* publicat în Editura tehnică din Bucureşti. Este recomandabil ca alcătuirea dicţionarelor tehnice să pornească de la condiţiile de producţie existente în ţara respectivă ; simpla adaptare a operelor străine are drept consecinţă împestriţarea inutilă a vocabularului cu termeni necorespunzători, „născuţi morţi". Mult mai numeroase sînt dicţionarele tehnice bilingve [2] sau în mai multe limbi (amintim de exemplu, excelentul dicţionar chimic *Chemický slovník česko-německo-francouzsko-anglicko-italsko-ruský* de profesorul Emil Votoček). Acestea trebuie să redea exact atît sensul, cît şi valoarea stilistică a termenilor traduşi. În sfîrşit, se atrage atenţia asupra unor dicţionare explicative (inexistente pînă acum) care să definească şi să stabilească toţi termenii ştiinţifici şi tehnici cehi, pe ramuri de producţie.

Oricare cititor al cărţii prezentate aici poate constata că ea prezintă o binevenită lucrare a „lingvisticii aplicate".

J. Felix (Praga)

---

[1] Am avut ocazia să vorbim cu unii romîni (muncitori, mineri, tractorişti) stabiliţi de vreo 10 ani în Cehoslovacia. Ei declară că le vine uşor să deducă sensul termenilor cehi, derivaţi deseori de la cuvintele uzuale.

[2] Editura de Stat pentru literatură tehnică din Praga a pregătit pentru tipar şi un dicţionar tehnic ceh-romîn romîn-ceh.

CONSULTAŢII

RĂSPUNS CITITORILOR

Prof. SIMION ILIE — Poiana Sibiului.

1) *Întrebare*: a) În fraza alcătuită prin imitarea construcţiei din limba franceză: *Se apropiase mult de un bărbat ciudat, care bărbat era o enigmă pentru noi*, cuvîntul *care* este adjectiv pronominal relativ? b) Se poate vorbi despre existenţa acestui fel de adjective în limba romînă, bazîndu-ne numai pe o situaţie ca aceasta?

1) *Răspuns*: a) În fraza de mai sus, *care* este adjectiv pronominal relativ, deoarece însoţeşte un substantiv pe care-l determină.

b) Exemplul dv., ca şi altele de acelaşi fel, ne îndreptăţeşte să vorbim despre existenţa adjectivelor pronominale relative în limba romînă.

Această construcţie, adică repetarea substantivului determinat de o atributivă, este folosită atunci cînd prezenţa altor părţi de vorbire între substantiv şi pronumele relativ poate da naştere la confuzii cu privire la substantivul determinat.

În următoarea frază din Creangă: *Se duce de o toarnă în fîntîna din grădina Ursului, care fîntînă era plină de apă pînă la gură.* (citată de *Gramatica limbii romîne*, p. 211), repetarea cuvîntului *fîntînă* era necesară, deoarece altfel s-ar fi putut crede că atributiva introdusă prin pronumele relativ determină substantivul mai apropiat, *grădina*.

Afirmaţia dv. că această construcţie este imitată după limba franceză nu ni se pare justă, pentru că: a) în această limbă ea este foarte rară şi *b*) în limba romînă o întîlnim la scriitori asupra cărora nu s-a exercitat influenţa limbii franceze, cum ar fi Creangă (vezi citatul de mai sus) sau Ureche (*Au intrat în Moldova cu trei oşti...cu un polc de Podoleni era Buciaţkii, iară pre altă oaste Conetpolski, care oaste au trecut Nistrul la Hotin.* Gr. Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Craiova, 1934, p. 25.

2) *Întrebare*: În fraza *Trimise deci oameni prin toate ţările şi răvaşe prin oraşe ca să dea de ştire că oricine se va găsi să scoată soarele şi luna de la zmei acela va lua pe fie-sa de nevastă şi încă jumătate din împărăţia lui, iară cine va umbla şi nu va izbîndi nimic acela să ştie că i se va tăia capul*, în care propoziţia *iară acela să ştie* este fără îndoială o propoziţie principală, conjuncţia adversativă *iară* nu leagă două grupuri de propoziţii?

2) *Răspuns*: O primă observaţie: propoziţia *iară acela să ştie* nu este o propoziţie principală, ci o completivă directă, pe lîngă *să dea de ştire*, la fel cu propoziţia *acela va lua pe fie-sa de nevastă...*

O a doua observaţie în ceea ce priveşte conjuncţia adversativă *iară*: în exemplul dv. s-ar părea că *iară* leagă două grupuri de propoziţii şi nu două propoziţii, cum se afirmă în definiţia dată conjuncţiilor de *Gramatica limbii romîne*. În realitate însă, teoria *Gramaticii* nu e contrazisă de cazul citat de dv., deoarece opoziţia se stabileşte numai între propoziţiile completive *acela va lua pe fie-sa de nevastă* şi *acela să ştie*, independent de propoziţiile care le determină.

Într-adevăr, dacă din fraza discutată eliminăm determinativele: *oricine se va găsi*

să scoată soarele și luna de la zmei și *cine va umbla și nu va izbîndi nimic*, raportul adversativ dintre propozițiile completive amintite mai sus rămîne neschimbat.

3) *Întrebare*: Apoziția „Alecu" din propoziția: *Făcurăm o vizită conului Alecu* se află în cazul dativ?

3) *Răspuns*: Se știe că apoziția în limba română stă în cazul nominativ, indiferent de cazul termenului determinat, sau — mai rar — se acordă în caz cu acesta.

În exemplul dat de dv., apoziția fiind exprimată printr-un substantiv propriu invariabil, e greu de spus dacă e în cazul dativ, deci acordat cu substantivul determinat, sau în cazul nominativ. E de presupus însă că e în cazul nominativ, deoarece construcția cu apoziția acordată cu termenul determinat nu se mai folosește în limba contemporană decît ca element arhaic. În mod curent se folosește apoziția în nominativ. De aceea, dacă am înlocui în exemplul dv. apoziția *Alecu* cu un nume propriu declinabil, am spune: *Făcurăm o vizită cucoanei Maria* și nu *cucoanei Mariei*, deci cu apoziția în cazul nominativ și nu în cazul dativ.

SASU ION — Beclean, regiunea Cluj

1) *Întrebare*: În fraza *Cînd trebuia citeodată, simbătă după amiază, să ne citească din povestirile lui Creangă, ne privea întîi blînd, cu un zîmbet liniștit, ținînd cartea la piept în dreptul inimii, și în bănci se făcea tăcere adîncă*, ce fel de propoziție este *„să ne citească din povestirile lui Creangă"*?

1) *Răspuns*: Verbul *a trebui* poate fi *a*) predicativ și *b*) nepredicativ (auxiliar de mod). Pînă în prezent nu s-au stabilit cu exactitate care sînt cazurile în care verbul în discuție se află în prima sau în a doua situație. De aceea, răspunsul la întrebarea dv. depinde de punctul de vedere pe care-l adoptăm în această problemă. Vă indicăm pe scurt soluțiile posibile:

a) Dacă considerăm că în fraza de mai sus verbul *a trebui* este predicativ, propoziția care urmează, *să ne citească din povestirile lui Creangă*, poate fi interpretată fie ca o completivă directă, fie ca o subiectivă.

Prima interpretare este posibilă numai atunci cînd verbul *a trebui* este folosit ca verb personal, în construcții, puțin recomandabile, de tipul: *eu trebuiam să citesc, tu trebuiai să citești* etc.

Interpretarea propoziției din exemplul dv. ca o propoziție subiectivă se sprijină pe faptul că verbele unipersonale (și *a trebui* este folosit de obicei ca verb unipersonal) sînt urmate de propoziții subiective (cf. *Gramatica limbii române*, vol. II, p. 176). Pe de altă parte, dacă într-un exemplu ca: *Pentru această lucrare trebuie experiență*, în care știm precis că substantivul *experiență* este subiectul lui *trebuie*, înlocuim acest substantiv cu o propoziție, vom obține fraza *Pentru această lucrare trebuie să ai experiență*, în care propoziția *să ai experiență* nu poate fi decît o propoziție subiectivă.

b) Pe lîngă cele două răspunsuri amintite care se pot da la întrebarea dv., mai există și un al treilea, dacă ținem seamă de o teorie mai nouă cu privire la unele verbe ca *a trebui, a putea, a avea* etc.

În *Gramatica limbii române* (vol. I, p. 253, în lucrarea acad. I. Iordan *Limba română contemporană* (ed. 1954, p. 423) ca și în studiul mai nou al tov. Valeria Guțu intitulat *Semiauxiliarele de mod* (în *Studii de gramatică*, vol. I, p. 57 urm.), aceste verbe sînt considerate ca fiind nepredicative atunci cînd sînt urmate de un alt verb la conjunctiv sau la infinitiv. În acest caz ele sînt auxiliare de mod, arătînd doar modalitatea verbului pe care-l însoțesc și formînd împreună cu acesta o unitate.

După această teorie, în exemplul dv. nu avem decît o singură propoziție: *Cînd trebuia citeodată, simbătă după amiază, să ne citească din povestirile lui Creangă.*

2) *Întrebare*: În propoziția: *In bănci se făcea tăcere adîncă* ce este ca parte de propoziție substantivul *tăcere*?

2) *Răspuns*: În propoziția de mai sus, substantivul *tăcere* este subiect, iar *se făcea* este predicat verbal avînd sensul de *a se produce, a apărea, a se lăsa.*

Nedumerirea dv. pare a veni de la faptul că verbul *a se face* poate fi în unele cazuri verb copulativ, formînd cu substantivul urmă-

tor un predicat nominal, dar aceasta implică existența unui subiect al cărui atribut să fie numele predicativ. În exemplul *Sora mea s-a făcut profesoară*, „*s-a făcut*" e verb copulativ, iar *profesoară* e numele predicativ.

În exemplul dv., nu există un alt substantiv în funcție de subiect, al cărui atribut să fie numele predicativ *tăcere*; *se face* nu poate fi deci considerat verb copulativ, deoarece nu îndeplinește funcția de a lega numele predicativ de subiect, iar *tăcere* nu poate fi nume predicativ, ci subiect.

Rovena Șenchi

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POŞTALE
PRIN FACTORII POŞTALI ŞI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTREPRINDERI ŞI INSTITUŢII

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ nr. 3
BUCUREȘTI

Com. 1799

Prețul Lei 2.—

T 8115

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÎNĂ

6
ANUL VI
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

0 IIII 2005

I 8115

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

2014

LIMBA ROMÎNĂ

2022

6

ANUL VI
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

2588/959

1964

COMITETUL DE REDACŢIE

D. MACREA - *redactor responsabil*; Acad. M. SADOVEANU; Acad. IORGU IORDAN; Acad. AL. ROSETTI; EUSEBIU CAMILAR, membru corespondent al Academiei R. P. R.; G. ISTRATE; V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU; C. OTOBÎCU; SORIN STATI; ST. TOMA.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacţia revistei *LIMBA ROMÎNĂ*
BUCUREŞTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., Telefon 3.85.05

SUMAR

Pag

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

D. MACREA, Lexicografia sovietică şi influenţa ei asupra dezvoltării lexicografiei noastre actuale 5
I. ŞIADBEI, Lexicografia romînă şi istoria cuvintelor 14
VLADIMIR STREINU, Dicţionarul Eminescu 31

BIMILENARUL LUI OVIDIU

EUSEBIU CAMILAR, La Pontus Euxinus 40
GH. BULGĂR, Însemnări despre stilul lui Ovidiu 61

DISCUŢII

D. MACREA, Problema elaborării „Dicţionarului general al limbii romîne" . 73

CRONICĂ

STELA TOMA, Comunicările de lingvistică prezentate la Sesiunea ştiinţifică a Academiei R.P.R. 78
ILEANA ZAMFIRESCU, Despre activitatea colectivului de texte vechi al Institutului de lingvistică din Bucureşti 83

RECENZII

I. COTEANU, Cum dispare o limbă (istroromîna), cu o prefaţă de acad. Al. Graur, Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, Bucureşti, 1957, (*C. Otobicu*) 84
Cercetări de lingvistică, anul I, 1956, nr. 1—4 (ianuarie-decembrie), Academia Republicii Populare Romîne, Filiala Cluj, Institutul de lingvistică (*T. Teaha*) 86
Studii de gramatică, vol. II, 1957, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, Bucureşti (*M. Mitran*) 90
Probleme de limbă şi literatură în „Revista de pedagogie" (*I. Popescu*) . . . 94
R. A. BUDAGOV, Unele particularităţi ale formării pluralului substantivelor în limba romînă (*Valeria Guţu*) 99

NOTE BIBLIOGRAFICE

I. PĂTRUŢ, Fonetica graiului huţul din Valea Sucevei, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1957 (*C. Otobicu*) 102
O nouă revistă romînească de lingvistică (*Sorin Stati*) 102
O ediţie defectuoasă (*Gh. Bulgăr*) 103
O nouă antologie de texte literare (*Gh. B.*) 104
Regulamentul Organic şi problemele limbii romîne literare (*Mircea Seche*) . . . 105
Preocupări lingvistice la Contemporanul (*Emil Manu*) 105
Răspuns cititorilor 107

D. MACREA, *Ştefan Paşca* 108

O precizare 109
Cuprinsul revistei Limba Romînă pe anul 1957 110

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

LEXICOGRAFIA SOVIETICĂ ŞI INFLUENŢA EI ASUPRA DEZVOLTĂRII LEXICOGRAFIEI NOASTRE ACTUALE

DE

D. MACREA

Influenţa lingvisticii sovietice a constituit, în ultimul deceniu, un puternic factor stimulator în dezvoltarea tuturor ramurilor lingvisticii noastre. Ea s-a manifestat în concepţia generală asupra limbii, asupra metodelor de cercetare lingvistică, în studiul gramaticii, al limbii literare, al stilisticii lingvistice, în atenţia acordată studiului limbii contemporane faţă de cel al limbii vechi, în importanţa dată studiului metodicii predării limbilor în şcoli, în precizarea terminologiei ştiinţifice şi tehnice, în lexicografie şi lexicologie.

În rîndurile de faţă vom analiza rolul lexicografiei sovietice în dezvoltarea lexicografiei noastre de astăzi.

Vechea Rusie a avut o bogată tradiţie lexicografică. La sfîrşitul secolului al XVIII-lea, Academia Rusă de Ştiinţe a publicat *Dicţionarul limbii ruse*, în 6 volume (1789—1794)[1], operă cu pronunţat caracter purist şi normativ, care a avut şi o a doua ediţie, apărută între 1806 şi 1822. În 1847, a publicat *Dicţionarul limbii slave bisericeşti şi al limbii ruse*, în 4 volume (ediţia a doua în 1867—1868)[2], iar în 1891 a început, sub conducerea lui I. K. Grot şi apoi a lui A. A. Şahmatov, redactarea *Dicţionarului limbii ruse*, general şi istoric, la care s-a lucrat pînă în 1928, cînd lucrările au fost întrerupte, dicţionarul, considerat necorespunzător, rămînînd neterminat[3].

[1] *Slovari Akademii Rossiiskoi (slovoproizvodnîi)*, 1—6, SPB, 1789—1794.

[2] *Slovari ţerkovnoslavianskogo i russkogo iazika*, sostavlennîi Vtorîm otdeleniem Akademii Nauk, t. 1—4, St. Pb., 1847; 2-e izd. St. Pb., 1867—1868.

[3] *Slovari russkogo iazika*, sostavlennîi Vtorîm otdeleniem Akademii Nauk, t. 1—6, St. Pb., 8—9, St. Pb., 1891—1930 (neterminat).

Dintre dicționarele apărute în afara Academiei, un mare renume și-a cîștigat *Dicționarul limbii ruse populare*, în 4 volume (1863—1866)[1], alcătuit de V. I. Dal. El a fost reeditat, în epoca rusă, de patru ori, a treia și a patra ediție fiind revizuite și completate de Baudouin de Courtenay (ed. IV, 1912—1914). În epoca sovietică a fost retipărit de două ori, în 1935 și în 1955, după ediția a doua a autorului (1880—1882).

Cele mai de seamă dicționare etimologice au fost alcătuite, în vechea Rusie, de N. Goriaev, *Dicționarul etimologic comparativ al limbii ruse*, apărut în 1892 (ediția a doua în 1896)[2] și de A. G. Preobrajenski, *Dicționarul etimologic al limbii ruse*, a cărui primă fasciculă a apărut în 1910, iar ultima în 1949[3]. Acest din urmă dicționar a fost reeditat în întregime în Statele Unite ale Americii, în 1951, și în Republica Populară Chineză, în 1956.

Activitatea lexicografică din vechea Rusie s-a caracterizat prin predominarea punctului de vedere istoric, specific în acea epocă lexicografiei din toate țările europene, avînd ca scop elaborarea dicționarului general și istoric al limbii naționale.

Însușindu-și bogata tradiție a lexicografiei ruse, lexicografia din epoca sovietică a pășit pe o cale nouă, corespunzătoare nevoilor societății și culturii socialiste. În 1920, V. I. Lenin a subliniat necesitatea întocmirii unui dicționar al limbii ruse literare contemporane, de la Pușkin pînă la Gorki, menit să înlocuiască dicționarul învechit al lui Dal. V. I. Lenin cerea de asemenea alcătuirea unui dicționar al limbii ruse contemporane, tip *Micul Larousse*, destinat maselor largi. Din îndemnul lui Lenin s-a început de îndată munca, de care el s-a interesat îndeaproape. În 1923, lucrările au fost însă suspendate, fiind considerate nesatisfăcătoare. Structura dicționarului care se întocmea era nedefinită. El nu putuse să se desprindă de tipul vechiului dicționar general, cu caracter istoric, și nu reflecta noile elemente lexicale, care începuseră, în epoca sovietică, să se statornicească în limbă.

Abia în 1928, cînd temeliile societății sovietice erau create și cînd se precizaseră mai pregnant noile elemente de vocabular, s-a putut fixa tipul nou de dicționar al limbii ruse, cerut de Lenin. Principiile acestui dicționar au fost schițate de V. V. Vinogradov, iar elaborarea lui a fost încredințată lui D. N. Ușakov și colectivului compus din G. O. Vinokur, B. A. Larin și B. A. Tomașevski. Munca la acest dicționar, care conține 90.000 de cuvinte, a durat 12 ani (1928—1940), iar publicarea lui, în patru

[1] V. I. Dal, *Tolkovîi slovari jivogo velikorusskogo iazîka*, t. I—IV, St. Pb., 1863—1866.

[2] N. Goriaev, *Sravnitel'nîi etimologhiceskii slovari russkogo iazîka*, Tiflis, ed. 1, 1892; ed. 2, 1896.

[3] A. G. Preobrajenski, *Etimologhiceskii slovari russkogo iazîka*, 1—14, M. 1910—1916; vîpusk poslednii, *Trudî Instituta russkogo iazîka*, I, Moscova, 1949.

volume, a avut loc între 1935 și 1940. El a fost intitulat *Dicționar explicativ al limbii ruse*[1], fiind prima lucrare de acest fel apărută în epoca sovietică. Dicționarul a îndeplinit sarcina grea de a preciza căile noi de dezvoltare a vocabularului limbii ruse, semnalînd dispariția elementelor perimate și înregistrînd formele noi lexicale create de noile condiții de viață. Fiind prima încercare de analiză a folosirii cuvintelor de către societatea sovietică în formație și de către intelectualitatea sovietică, dicționarul a căutat să reflecte procesele vii lexicale în care se evidențiau noile relații ideologice și sociale, adică să precizeze locul lexicului activ și pasiv din limba literară, precum și noile lui nuanțe stilistice. Caracterul normativ al dicționarului s-a definit prin : selecționarea cuvintelor după criteriul actualității lor, ierarhizarea sensurilor după criteriul circulației lor, indicațiile stilistice care stabilesc sfera și limitele utilizării cuvintelor, citatele din autorii ruși și sovietici care arată condițiile de folosire a cuvintelor în limba literară, indicațiile gramaticale, ortografice și ortoepice.

Alcătuirea unui dicționar explicativ și normativ al limbii ruse contemporane era o necesitate firească pentru Uniunea Sovietică, care pășea pe calea unui mare avînt cultural.

Lexicografii sovietici nu s-au mărginit, ca cei din trecut, să urmărească și să înregistreze în mod pasiv vocabularul limbii ruse, ci, ca vorbitori și participanți activi la dezvoltarea lui, s-au străduit să promoveze noile formații lexicale ivite în epoca sovietică. Ei au înlăturat lexicul învechit, legat de vechiul fel de viață și de vechile concepții, dar au menținut arhaismele justificate din punct de vedere stilistic în limba literară contemporană. De asemenea, au fost înlăturate cuvintele de circulație regională restrînsă, cele cu sensuri dușmănoase clasei muncitoare și cele obscene. Terminologia specială științifică, tehnică și meșteșugărească a fost introdusă în dicționar numai în măsura în care pătrunsese într-o sferă de circulație mai largă.

Elaborat între anii 1928 și 1940, dicționarul lui D. N. Uşakov a rămas pînă astăzi o operă de mare valoare lexicografică, deși trecerea timpului a scos la iveală caracterul lui neomogen, deoarece epoca în care a fost elaborat s-a caracterizat prin oscilații în lexic, datorite marilor prefaceri care au avut loc, în acea vreme, în societatea sovietică. El a avut o nouă ediție în 1948.

Pe baza acelorași principii normative de redactare, a fost elaborat, în 1948, *Dicționarul limbii ruse*, într-un volum, de către S. I. Ojegov și S. P. Obnorski, cuprinzînd 52.000 de cuvinte și fiind destinat maselor largi[2]. Alcătuit în timpul în care normele limbii literare ruse din epoca

[1] *Tolkovîi slovari russkogo iazîka* pod red. prof. D. N. Uşakova, Moscova, 1935—1940.

[2] *Slovari russkogo iazîka*, sostavil S. I. Ojegov, pod obșcei red. akad. S. P. Obnorskogo M. 1949.

societății socialiste se definiseră mai precis și folosind experiența colectivului condus de D. N. Uşakov, dicționarul lui S. I. Ojegov și S. P. Obnorski a însemnat o cucerire de seamă a lexicografiei sovietice, care a pus la dispoziția maselor largi o lucrare științifică valoroasă și de mare folos pentru vorbirea și scrierea îngrijită. Dicționarul și-a dovedit marea lui utilitate prin faptul că în 1952 a apărut în ediția a doua, revizuită și îmbunătățită, iar în 1953 a fost retipărit în ediția a treia.

În 1948, Institutul de lingvistică al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice a început munca pentru elaborarea unui mare *Dicționar al limbii ruse literare contemporane* de la Puşkin pînă astăzi, conceput în 16 volume, din care au apărut pînă acum cinci volume, cuprinzînd literele A—K[1]. Același Institut elaborează în prezent *Dicționarul limbii ruse literare contemporane*, în patru volume, menit să înlocuiască pe cel al lui D. N. Uşakov, și care cuprinde, în plus, neologismele ultimilor douăzeci de ani. Din acest dicționar a apărut, în 1957, primul volum, cuprinzînd literele A—I[2]. Alte dicționare importante elaborate în ultima vreme în Uniunea Sovietică sînt : *Dicționar de cuvinte străine* de I. V. Lëhin și F. N. Petrov[3], *Dicționarul ortoepic al limbii ruse*, cuprinzînd circa 50.000 de cuvinte, de R. I. Avanesov și S. I. Ojegov [4], *Dicționarul ortografic al limbii ruse*, cuprinzînd 110.000 cuvinte, de S. I. Ojegov și A. B. Şapiro[5], *Mic dicționar de sinonime* de V. N. Klineva[6]. În prezent, se pregătește editarea *Dicționarului comparativ al limbilor slave*, elaborat de slavistul rus G. A. Ilinski, iar pe lîngă catedra de limba rusă a Facultății de filologie din Moscova a fost organizat un cabinet al dicționarului etimologic, unde se fac lucrări pregătitoare pentru întocmirea unui *Dicționar etimologic al limbii ruse*, la nivelul științei de astăzi, care să înlocuiască pe cel al lui A. G. Preobrajenski.

O operă lexicografică originală și de mare importanță științifică, care se elaborează de către Institutul de lingvistică din Moscova, este *Dictionarul limbii lui Puşkin*, început în 1933 și conceput în patru volume, dintre care primul volum a apărut în 1956[7]. Elaborarea acestui dicționar este deosebit de prețioasă pentru istoria limbii literare ruse, deoarece Puşkin, ca și la noi Eminescu, a avut un mare rol în dezvoltarea și perfecționarea

---

[1] *Slovari sovremennogo russkogo literaturnogo iazika*, t. I—V, (A—K); Moscova-Leningrad, 1950—1956.

[2] *Slovari russkogo iazika*, t. I, (A—I), Moscova, 1957.

[3] *Slovari inostrannih slov*, pod red. I. V. Lëhina i F. N. Petrova, 5-e izd., M., 1955.

[4] *Russkoe literaturnoe udarenie i proiznoşenie*. [Opît slovaria-spravocinika, pod red. R. I. Avanesova i S. I. Ojegova, M., 1955.

[5] *Ortograficeskii slovari russkogo iazika*, pod red. S. I. Ojegova i A. B. Şapiro, M., 1957.

[6] *Kratkii slovari sinonimov russkogo iazika*, M., 1956.

[7] *Slovari iazika Puşkina*, t. I, M., 1956.

ei, îmbogățind-o cu noi procedee de îmbinare artistică, luate din limba și poezia populară.

În curs de elaborare se mai află la Institutul de lingvistică din Moscova *Dicționarul limbii vechi ruse*, de la primele scrieri rusești pînă în secolul al XVII-lea, urmînd ca pentru secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, pînă la Pușkin, să se întocmească un alt dicționar.

În afară de aceste lucrări lexicografice de mari proporții și concepute pe o bază teoretică și metodologică nouă față de dicționarele rusești din trecut, lexicografii sovietici au depus o intensă muncă în domeniul elaborării de dicționare bilingve. Pentru numeroasele popoare din Uniunea Sovietică, s-a ridicat, odată cu fixarea scrierii limbilor unora dintre acestea, problema întocmirii de dicționare ale diferitelor limbi naționale și de dicționare bilingve, care să le pună în legătură cu cultura marelui popor rus și a altor popoare. Numai în perioada dintre 1928 și 1952, în Editura pentru dicționare străine și naționale din Moscova, au apărut 293 de dicționare, în cincizeci de limbi, pentru limbile popoarelor din Uniunea Sovietică, limbile europene, asiatice și limbile clasice, unele dintre aceste dicționare avînd numeroase ediții. Elaborarea lor lărgește orizontul științific al lingviștilor de pretutindeni, mai ales acelea care au adus în circulația științifică lexicul unor limbi puțin dezvoltate și puțin studiate. Ele statornicesc elementele limbilor literare ale acestor popoare și ajută cunoașterea limbii și culturii ruse în rîndul maselor largi din republicile unionale. Aceste dicționare au devenit pîrghii ale culturii, verigi esențiale ale procesului social și cultural care are loc în Uniunea Sovietică. Însemnătatea culturală și politică a dicționarelor și munca pentru elaborarea lor au depășit astfel limitele interesului strict lingvistic.

Interesul manifestat de lingviștii sovietici pentru limba română s-a concretizat prin apariția dicționarelor rus-român și român-rus de M. V. Serghievski și X. A. Marțîșevskaia, apărute în 1936 și cuprinzînd fiecare cîte 30.000 de cuvinte, a *Dicționarului român-rus* de B. A. Andrianov și D. E. Mihalci, apărut în 1952 și cuprinzînd 42.000 de cuvinte, a *Dicționarului politehnic rus-român* de B. A. Andrianov, R. E. Kotlear, I. N. Finkelstein, M. H. Manole, M. N. Rosenfeld și A. A. Sedețki, apărut în 1953 și cuprinzînd 50.000 de termeni aparținînd îndeosebi științelor fizico-matematice, a *Dicționarului român-rus* alcătuit de N. G. Corlăteanu și E. M. Rusev, apărut în 1954 și cuprinzînd 46.000 de cuvinte.

Concepția nouă a lexicografiei sovietice, precum și bogata activitate lexicografică din Uniunea Sovietică, a fost firesc să aibă o influență binefăcătoare asupra lexicografiei românești, necesitățile noastre în acest domeniu corespunzînd celor ale începuturilor culturii sovietice.

Țara noastră a avut pînă la cel de-al doilea război mondial o tradiție lexicografică de un secol și jumătate. Cei mai mari lingviști ai noștri

din trecut, Samuil Micu, Petru Maior, B. P. Hasdeu, Al. Philippide, O. Densusianu, Sextil Puşcariu, au fost şi lexicografi de seamă, animaţi de datoria patriotică de a alcătui *Dicţionarul general al limbii romîne*. Ei nu au reuşit decît parţial în încercările lor, din două motive importante : lipsa sprijinului material din partea statului şi structura prea vastă în care au conceput dicţionarul. Lexicografia noastră din trecut a fost în întregime stăpînită de concepţia dicţionarului general, cu o accentuată privire spre trecutul limbii. Cu toată utilitatea lui ştiinţifică, tipul conceput de dicţionar general, pe lîngă lipsa unui caracter normativ bine definit, avea şi dezavantajul că nu răspundea necesităţilor maselor largi, spre ridicarea nivelului cultural al cărora trebuie să tindă orice dicţionar. Nu este întîmplător faptul că numai acei lexicografi ai noştri care au înţeles să se desprindă de concepţia lexicografică academică au putut realiza lucrări lexicografice care să aibă un rol de seamă în viaţa noastră culturală. Aceştia au fost : Lazăr Şăineanu, al cărui *Dicţionar universal al limbii romîne* (1896) a avut numeroase ediţii, H. Tiktin cu *Dicţionarul romîn-german*, istoric şi etimologic, şi I. A. Candrea cu *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Romînească"* (1932), devenit, la puţin timp după apariţia lui, o raritate bibliografică.

Lexicografia noastră academică a putut depăşi punctul mort în care se afla în 1944, cînd după decenii de muncă la *Dicţionarul limbii romîne* se redactase şi se publicase abia o treime din el, numai prin adîncirea şi însuşirea concepţiei şi experienţei lexicografiei sovietice. Desigur, nu a fost vorba de o însuşire mecanică, lipsită de spirit critic, a acesteia, ci de o adaptare a ei la necesităţile specifice culturii noastre socialiste începătoare.

Lexicografia sovietică ne-a arătat că munca pentru alcătuirea dicţionarelor nu este, ca în trecut, o operaţie de inventariere pasivă a materialului lexical, ci o sarcină selectivă şi normativă de evidenţiere, în primul rînd, a procedeelor lexicale actuale şi productive. De aceea, prioritatea în munca lexicografică o are, în mod firesc, dicţionarul limbii contemporane. Necesităţile revoluţiei culturale din ţara noastră impuneau deci, ca şi la începuturile culturii sovietice, elaborarea acestui tip nou de dicţionar, iar nu a unui dicţionar general de tipul celui academic din trecut, care lîncezea de zeci de ani. Primul rezultat de seamă al însuşirii concepţiei sovietice despre rolul şi sarcinile culturale ale lexicografiei a fost elaborarea *Dicţionarului limbii romîne literare contemporane*, pe care institutele de lingvistică din Bucureşti şi Cluj, folosind tradiţiile lexicografiei noastre şi bucurîndu-se de sprijinul statului democrat-popular, au reuşit să-l redacteze şi să-l publice în decurs de cinci ani : 1952—1957. Buna primire de care se bucură lucrarea este o dovadă că acesta era dicţionarul aşteptat şi că modelul sovietic a corespuns pe deplin cerinţelor ştiinţifice şi necesităţilor practice ale culturii noastre actuale.

Concepția și experiența lexicografiei sovietice au stat de asemenea la baza elaborării *Dicționarului limbii romîne moderne, ilustrat și etimologic*, într-un volum, care va apărea în primul trimestru al anului 1958, la baza *Dicționarului limbii lui Eminescu*, care se întocmește după modelul *Dicționarului limbii lui Pușkin*, a *Micului dicționar ortografic*, a *Dicționarului ortoepic*, a *Îndreptarului de punctuație*, ca și a dicționarelor bilingve care s-au elaborat sau sînt în curs de elaborare la institutele de lingvistică din București și Cluj.

Influența lexicografiei sovietice nu s-a limitat la concepția generală a tipului de dicționar, ci a avut un mare rol în rezolvarea sarcinilor concrete ale alcătuirii dicționarelor. Ea a fost, pentru lexicografii romîni, de un ajutor neprețuit în fixarea principiilor de selecție a cuvintelor, în fixarea ordinei de redare a sensurilor acestora, pornind de la cel mai general răspîndit spre cele mai rare, în definirea terminologiei științifice și tehnice și, mai ales, în definirea noțiunilor cu caracter social, politic și filozofic, legate de construirea culturii socialiste. Numai cei care au lucrat în acești ani la dicționarele amintite și care cunosc greutățile mari ale elaborării lor pot aprecia cu adevărat sprijinul deosebit pe care l-au avut în cunoașterea și însușirea experienței lexicografice sovietice.

Experiența lexicografică de pînă acum din Uniunea Sovietică și de la noi a arătat caracterul rațional și practic al tipurilor de dicționare elaborate. Necesitatea acestor dicționare este dovedită de larga utilizare pe care ele o au printre scriitori, în presă, școală, pentru emisiunile radiofonice, ca și pentru marele public. Aceste dicționare contribuie la fixarea și perfecționarea normelor vorbirii și scrierii literare și la ridicarea nivelului cultural general.

După terminarea lucrărilor lexicografice privind limba contemporană, lexicografia romînească trebuie să pășească la realizarea *Dicționarului general al limbii romîne*, pe care l-au încercat în trecut, — după modelul vremii lor, reprezentat de dicționarul lui Littré — , B. P. Hasdeu, Al. Philippide și Sextil Pușcariu. Calea pentru realizarea lui ne este indicată tot de lexicografia sovietică. Așa precum în Uniunea Sovietică nu se lucrează în prezent la un dicționar general, ci la dicționare speciale : al limbii contemporane, al limbii vechi, la un dicționar etimologic, la dicționare ale limbii marilor scriitori, pentru ca mai tîrziu să se treacă, pe baza acestor lucrări pregătitoare, la elaborarea dicționarului general, tot astfel, după părerea noastră, aceasta ar fi calea cea mai sigură de reușită a elaborării *Dicționarului general al limbii romîne.*

Pornită pe o cale nouă și servind ca punct de sprijin pentru ridicarea nivelului cultural al maselor, lexicografia romînească a făcut, sub influența celei sovietice, mari progrese. Ea mai are însă sarcini grele care îi stau în față. Experiența bogată cîștigată pînă acum în activitatea lexicografică

românească nu a fost încă teoretizată. Este necesar ca aceasta să se facă de aici înainte, deoarece munca pentru elaborarea dicționarelor nu este un meșteșug empiric, ci o activitate științifică de seamă. Lingviștii sovietici, ca și lingviștii ruși din trecut, consideră munca de elaborare a dicționarelor de mare importanță științifică. I. K. Grot, A. A. Șahmatov, A. G. Preobrajenski, V. F. Șișmarev, V. V. Vinogradov și alții au participat sau participă direct la elaborarea dicționarelor, așa cum au făcut și marii noștri lingviști din trecut : Samuil Micu, Petru Maior, B. P. Hasdeu, H. Tiktin, Al. Philippide, I. A. Candrea, O. Densusianu, Sextil Pușcariu.

Pînă acum, problemele teoretice ca și cele practice ale muncii lexicografice nu s-au discutat, în general, la noi, decît în introducerile diferitelor dicționare apărute și în recenziile despre acestea. Abia recent au început discuții teoretice în acest domeniu, deocamdată cu privire la problemele definirii cuvintelor în dicționarele explicative[1]. Subaprecierea activității teoretice și metodologice, teama de generalizări, chiar cînd există un bogat material de fapte, duce la scăderea nivelului ideologic al muncii lexicografice, la empirism factologic, care caracterizează obiectivismul burghez. Calea de dezvoltare a științei este aceea care duce de la practică la generalizare și de la teorie din nou la practică.

Lexicografia sovietică ne ajută să învingem și aceste greutăți prin studiile teoretice, publicate pînă acum, în special în *Voprosî iazîkoznaniia*[2], iar începînd din anul acesta într-un buletin special, intitulat *Leksikograficeskii sbornik*, editat de Institutul de lingvistică din Moscova. El cuprinde studii despre structura diferitelor tipuri de dicționare și sarcinile legate de aceste tipuri, despre principiile de selecționare a cuvintelor, despre determinarea și clasificarea sensurilor lor, despre caracterizarea lor stilistică, fonetică și gramaticală, despre problemele omonimelor și sinonimelor, despre pătrunderea în limba comună a terminologiei științifice, tehnice și a regionalismelor, despre probleme de semantică, despre granițele dintre lexicul literar și regional, despre problema etimologiilor, precum și informații asupra muncii lexicografice din Uniunea Sovietică și din alte țări.

În lingvistica sovietică au loc, în prezent, vii discuții teoretice de lexicologie, treaptă superioară a lexicografiei. Lexicologia este știința care elaborează bazele teoretice ale studierii vocabularului, a legilor dez-

---

[1] Vezi D. Macrea, Despre definirea cuvintelor în *Dicționarul limbii române literare contemporane*, în *Limba română*, nr. 3, 1957, p. 5—11 și Iorgu Iordan, *Principes de définition dans les dictionnaires unilingues*, în *Mélanges linguistiques*, București, 1957, p. 223—235.

[2] Vezi N. I. Feldman, *O spețifike nebol'șih dvuiaztcinth slovarei „Voprosî iaztkoznaniia"*, 1952, nr. 2; R. A. Acearian, *O sostovlenti etimologhiceskogo slovaria slavianskih iaztkov „Voprosî iaztkoznaniia"*, 1952, nr. 4 ; V. I. Abaev, *O prințipah etimologhiceskogo slovaria „Voprosî iaztkoznaniia"*, 1952, nr. 5 ; M. N. Peterson, *O sostavlenii etimologhiceskogo slovaria russkogo iaztka, „Voprosî iaztkoznaniia"*, 1952, nr. 5.

voltării lui, a legilor semanticii, a raportului dintre cuvînt şi noţiune, a tipurilor de unităţi frazeologice şi a corelaţiei lor cu sensul cuvintelor.

Activitatea viitoare a lexicografilor romîni trebuie să se intensifice în domeniul teoretic, deoarece exigenţele faţă de dicţionare au fost în toate epocile foarte ridicate, iar munca pentru alcătuirea lor impune o continuă pregătire teoretică.

LEXICOGRAFIA ROMÎNĂ ŞI ISTORIA CUVINTELOR

DE

I. ŞIADBEI

În prezentarea vocabularului unei limbi a existat în trecut, ca în istoria tuturor ştiinţelor, o adevărată evoluţie de la simplu la complex. Am avut la început o fază descriptivă, înfăţişată prin glosare explicative, în care se dădeau echivalentele în aceeaşi limbă sau într-o limbă străină. Şi aceste din urmă forme au evoluat de la lexicul bilingv la dicţionarele poliglote, de folos practic netăgăduit pentru cei care le întrebuinţau, dar şi pentru dezvoltarea ştiinţei. De la faza descriptivă s-a trecut însă, în secolul al XIX-lea, la o fază nouă, mai aproape de metoda ştiinţifică, acea a prezentării istorice a vocabularului ; faza echivalenţelor a fost depăşită prin urmărirea cuvîntului de la originea lui pînă în prezent.

La citirea textelor din secolele trecute sîntem surprinşi nu atît de deosebirea formelor gramaticale ori de alcătuirea frazelor, cît de schimbările de cuvinte. Vocabularul variază de la un secol la altul : unele cuvinte dispar, fiind înlocuite cu altele noi, după împrejurările istorice prin care trece poporul a cărui limbă o luăm în considerare. Studiul istoric al vocabularului, arătînd evoluţia cuvintelor în decursul timpului şi explicînd totodată această evoluţie, formează scopul ştiinţific al lexicografiei ; simpla descriere a fazei actuale, prezentarea sincronică, poate servi totuşi ca material informativ, găsindu-şi locul potrivit în monografii dialectale ori în glosare la anumite opere tipărite.

Urmărind în trecut schimbările de înţeles şi cele formale ale cuvintelor, ne apropiem însă de originea lor. Constatarea şi explicarea schimbărilor în înţelesul cuvintelor formează o disciplină lingvistică numită *semasiologie* sau *semantică* (termen prin care, în timpul din urmă, s-au înţeles

tot felul de studii, străine de adevărata știință); iar cercetarea originii cuvintelor și explicarea evoluției lor formează o altă disciplină, numită *etimologie*, sub care se înțelege — pe scurt — și originea unui singur cuvînt. Această disciplină utilizează în primul rînd fonetica istorică a unei limbi, explicînd evoluția formală a cuvîntului de la origine.

La noi, cercetările de etimologie și semasiologie au un trecut de mai bine de un secol și jumătate. În acest interval, prin munca a numeroase generații de învățați, alături de ipoteze care s-au dovedit greșite, s-a format o bază sigură pentru studiile viitoare; peste această bază nu se mai poate trece astăzi, fără sancțiunea morală a muncii zadarnice.

Cum s-a ajuns la constituirea acestei baze; care e starea actuală a celor două discipline, etimologia și semasiologia romînă și cîteva soluții pentru o orientare mai bună, vor încerca să arate rîndurile următoare.

I

Încă de la cele dintîi preocupări ale romînilor despre originea limbii și neamului lor, vedem că s-a pus problema „asemănărilor" dintre cuvintele limbii romîne și cele latine ori străine corespondente. Astfel cronica Ureche-Simion Dascălul, într-un capitol special intitulat *Pentru limba moldovenească*, afirmă că avem cuvinte: „De la rîmleni, ce le zicem latini: pîne, ei zic panis; carne, ei zic caro; găina, ei zic galena; muiere, mulier; femeie, femina; părinte, pater; al nostru, noster și altele multe din limba latinească, și de am socoti pre amăruntul, toate cuvintele le-am înțelege. Așijderea și de la frînci: noi zicem cal, iar ei zic caval; de la greci: noi zicem straste, iar ei stafad; de la leși: noi zicem prag, iar aceștia prog; de la turci: m-am căsătorit; de la sîrbi: cracatiță, și alte multe ca acestea, din toate limbile, carele nu putem să le însemnăm toate"[1]. Este evident că nu totdeauna autorii cronicii au nimerit adevărul: *femeie* nu are de-a face cu *femina* decît aparent, fiind un derivat din lat. *familia*; *părinte* provine din lat. *parens,-tis*, iar nu din *pater*. *Cal* este tot latin, iar nu „de la frînci"; *straste*, cu înțelesul de „durere, patimi", e slav, nu grecesc; *prag* e sud-slav, cum arată și fonetismul cuvîntului, nu polonez. În fine, *a căsători*, considerat turcism, este un derivat din vechi romîn *căsătoriu* și acesta din *casă*, care e tot latin; iar *c(a)racatiță* este rus. *karakatica* (acesta provenit din *krak* „picior"), limba sîrbă avînd o formă mai îndepărtată: *krakatnica*. Dar făcînd abstracție de erorile arătate, important e faptul că asemenea probleme, care se puneau în acea vreme în alte părți, se puneau și la noi pe la mijlocul

[1] *Letopisețul Țării Moldovei pînă la Aron-Vodă* (1359—1595) întocmit după Grigore Ureche vornicul, Istratie logofătul și alții de Simion Dascălul, ed. Const. Giurescu, București, 1916, p. 7.

secolului al XVII-lea, semnalîndu-se influenţe străine alături de cuvintele de origine latină, care mărturiseau că „de la Rîm ne tragem".

Cîteva decenii mai tîrziu, Miron Costin scria şi el — după Toppeltin — în opera lui despre originea romînilor, cît de apropiată este limba romînă de cea latină, exemplificînd această afirmaţie cu probe de natură lexicală : „graiul de casă al ardelenilor mai mult are în sine însemnarea graiului rîmlenesc şi latinesc, de cît a graiului de acum a italienilor. Şi cu vreme îndelungată, ce strică şi astupă vestite împărăţii, crăii şi domnii, aşa şi graiul romînilor pe aceste locuri, cu îndelungată vreme şi risipă a locuitorilor romani de pe aceste locuri . . . s-au stricat şi graiul. Că unde zicea latineşte *deus*, noi zicem dzeu sau dumnedzeu, *meus* al meu ; aşişderea *coelum* cer, *homo* om, *frons* fruntea, iar nici unele cuvinte să nu fie protivnice cu latineşti, sau la început, la mijloc, sau la sfîrşit ; iar unele stau neclătite, cumu-s şi *barba* barba, *luna* luna şi altele ca acestea : *vinum* vin, *panes* pîne, *manus* mîna, *culter* cuţit"[1]. După cum se constată, etimologiile lui Miron Costin şi ale lui Toppeltin sînt mai exacte, cu excepţia lui *cuţit* (probabil un lat.**cotitum*, de la *cos, -tis*).

Cu mult mai cunoscător în materie de „etimologhiceşti" potriveli, pe care le deprinsese şi de la Scaliger, ne-a dat Cantemir un capitol întreg în *Descriptio Moldaviae* despre raporturile dintre limba romînă şi cea latină. El era preocupat de ceea ce ar fi putut lăsa în limba romînă şi popoarele autohtone, presupunînd că ar fi cuvinte dace : *cărare* (< lat. *carraria*) şi *pădure* (< lat. *padule* = *palus*, *-udem*), *grăiesc*, *nemeresc*, *privesc* şi *stejar* (toate de origine slavă) şi chiar *hăleşteu*, un element de origine maghiară. A căutat să demonstreze, cu argumente lingvistice, împotriva părerilor emise de unii învăţaţi străini, că limba romînă nu provine din italiană, fiindcă aceasta nu are cuvinte pe care romîna le-a moştenit direct din latineşte : „pe *incipio* italianul îl exprimă cu cuvîntul barbar *commincio*, moldoveanul cu cuvîntul corupt din limba latinească *încep* ; *albus*, italieneşte *bianco*, moldoveneşte *alb* ; *civitas*, italieneşte *città*, moldoveneşte *cetate* ; *dominus*, italieneşte *signore*, moldoveneşte *domn* ; *mensa*, italieneşte *tavola*, moldoveneşte *masă* ; *verbum* italieneşte *parola*, moldoveneşte *vorbă* ; *caput*, italieneşte *testa*, moldoveneşte *cap* ; *venatio*, italieneşte *caccia*, moldoveneşte *vînat*"[2]. Dacă argumentul general este valabil, detaliile au nevoie de precizări, întrucît afară de *bianco*, cuvintele italieneşti sînt şi ele de origine latină, arătînd diferenţieri încă din latina vulgară ; iar originea cuvîntului *vorbă*, şi azi discutată, e mai probabil slavă.

Cantemir era convins că „limba latinească este mama curată şi adevărată a limbii moldoveneşti". Numai contactul de mai tîrziu cu grecii,

[1] Miron Costin, *Cronicele Romînieiˢ*, ed. Kogălniceanu, I, Bucureşti, 1872, p. 28.

[2] Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Bucureşti, [1938] p. 256.

turcii și polonii a adus în limba noastră „mai multe cuvinte", din care dă ca exemple cîteva venite din greacă, cu prototipul lor : *pedeapsă, chivernisire, procopie, blestem, azimă, drum, pizmă.* După expunerea argumentelor aduse de învățații străini despre latinitatea ori italienitatea limbii romîne, Cantemir nu-și afirmă însă categoric opinia sa : „După ce dar am expus argumentele amînduror părților, care din ele se apropie mai mult de adevăr, nu îndrăznim să spunem, de teamă ca nu cumva iubirea de patrie să nu întunece ochii și să scape privirii noastre lucruri care s-ar arăta ușor la lumini străine. Lăsăm dar judecata pe seama binevoitorului cititor, mulțumindu-ne a adăuga acel unic lucru zis de Covatius. Este de mirat, zice el, că limba moldovenilor și muntenilor are mai multe cuvinte latinești decît cea italienească, măcar că italianul locuiește în același loc unde locuia odinioară romanul". Acestor chestiuni, care-l preocupau atît pe Cantemir, li s-a dat dezlegare abia după două secole și nu e aici locul să insistăm asupra lor.

Iubirea de neam, ale cărei efecte le evita Cantemir, a fost însă temeiul activității scriitorilor latiniști, începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Ei au cunoscut opera lui Cantemir, atît *Descrierea Moldovei* (în traducerea germană), cît și o copie manuscrisă a *Hronicului.* Motivele care-l determinau pe Cantemir să fie reticent n-au mai fost luate în considerare, deoarece altele erau împrejurările în Ardeal și altele nevoile pentru care scriau învățații romîni de peste munți. Eforturile acestora în materie lingvistică s-au concretizat într-o lucrare voluminoasă, intitulată *Lesicon românescu-latinescu-ungurescu-nemtescu quare de mai multi autori, în cursul a trideci si mai multor ani s-au lucratu,* Budae, 1825. Dicționarul acesta, superior ca bogăție de cuvinte și ca informație celui apărut cu cîțiva ani înainte la Cluj (1822), a pus la îndămîna cititorilor vocabularul romîn curent, în alfabet latin și chirilic, cu echivalente romîne, latine, maghiare și germane. Din acest punct de vedere, dicționarul de la Buda este o continuare a vocabularelor poliglote străine din secolul trecut. Ca parte inovatoare el aduce însă etimologia cuvintelor, prin urmare punctul de vedere istoric. În conformitate cu concepțiile istorice ale scriitorilor latiniști, cele mai multe cuvinte au origine latină sau — mai rar — greacă (de ex. *aflu* < gr. αλφω, *invenio*, hisp. *hallar*). Cuvintele dificile ori cele slave sînt explicate într-o notă mai dezvoltată, cu scop să lămurească o etimologie, care, de cele mai multe ori, ajunge tot latină[1]. E semnificativă, în această privință, etimologia dată cuvîn-

[1] De ex. la cuvîntul *slobozire* : „nu poate fi îndoială, cum că acest cuvînt și romînii și slovenii l-au luat de la latinescul *solvo*" (p. 648). Explicația a dat-o Petru Maior în *Orthographia romana sive latino-valachica,* Budae, 1819 : „*Slobozesc* a lat. *solvo* per metathesim videtur, majores nostros pro *solutum* dixisse *solvolum* ; mutato deinde *v* in *b* more solito, ac *l* in *d*, dixerunt, *solbodum* ; inde *slobozescu* libero ; et *solbodu* liber".

tului *slavă*: „a Lat. *salve* forma salutandi; vel a Lat. *ex*, quod apud Valachos mutari solet in *s*, et Graeco : εὐλαβεία, religio, reverentia, est igitur slávescu quasi religione, sive reverentia prosequor, per Metathesim" (p. 647). Alături de cuvintele comune, dicționarul cuprinde multe regionalisme ardelenești (*baiu*, *bitang*, *deplău*, *nată*, *odorbirău* etc.); iar explicațiile sînt date, uneori, tot prin cuvinte regionale (ex. *pustă* : podereu, care însă lipsește în dicționar). Etimologiile cuvintelor regionale, de ex. maghiarismele, care puteau fi ușor identificate, sînt date tot din latină (de ex. *lepedeu*, căruia i se dă totuși echivalentul maghiar : *lepedö*) : „*dimin. a Lat. laquear*" (p. 351). Cu toate acestea, Lexiconul budan conține peste o mie de etimologii latine rămase valabile și constituie începutul serios al etimologiei românești. Publicarea lui a avut urmări din cele mai fericite pentru studiul limbii române, căci fiind redactat într-o limbă cunoscută, a putut fi utilizat de către Fr. Diez în *Gramatica* (1836) și *Dicționarul etimologic* al său (1853); iar B. Kopitar, cel mai mare slavist al timpului, și-a însemnat părerile sale pe marginea acestui lexicon și a celui de la Cluj[1], păreri care au determinat în mare parte cariera de lingvist a lui Hasdeu.

Elementul latin precizat de Lexiconul de la Buda a fost aprofundat și sistematizat mai tîrziu de Timotei Cipariu. Erudiția sa extraordinară, unică în acea vreme la români, a ajutat pe Cipariu să poată face triajul critic între etimologiile posibile și cele determinate de ideologia și de voința autorilor dicționarului budan. Cipariu cunoștea limbile slave și pe cea maghiară. El a cules chiar texte de la șcheii de lîngă Blaj, azi românizați, texte pe care le-a comunicat lui Miklosich, fiind publicate de acesta în lucrarea sa asupra slavilor din Transilvania[2]. Cu toate acestea, în paginile de fonetică istorică românească scrise de Cipariu, pe lîngă fapte care au rămas de atunci ca adevăruri depline, găsim cîte o etimologie care surprinde și chiar indispune, cînd știm ce muncă înverșunată se află îndărătul fiecărui rînd din opera lui. Astfel vedem de exemplu că Cipariu explica un cuvînt de origine evident slavă, cum este *coajă* (scris *coja*) din lat. *caude* și admitea[3] că lat. *scindula* s-a păstrat în românește în două forme : una în forma *scandula*, din care derivă romîn. *scîndură* și cealaltă din *scindila* (în forma *scindilla*, ca *scintilla*), al cărui descendent ar fi cuvîntul romîn *șindilă*, uitînd că acesta provenea din magh. *zsindely*,

---

[1] cf. *Wiener Jahrb. d. Litteratur*, t. 46, 1829, p. 59—106, articol reprodus în Kopitar *Kleinere Schriften*, Wien, 1857, p. 238 sqq.

[2] Miklosich, *Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen*, Wien, 1856, și Miletič, *Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižina*, XIII, 1896, p. 153.

[3] Tim. Cipariu, *Elemente de limba romînă după dialecte și monumente vechi*, Blaj, 1854, p. 61; 60 și 64.

care, la rîndul lui, e germ. *Schindel*. Din fericire, exemplele acestea nu sînt prea numeroase.

Dar meritele lui Cipariu sînt deosebit de mari în studiul istoric al limbii noastre. În afară de cercetarea istorică a morfologiei, derivării şi ortografiei romîne[1], el a tipărit pentru prima dată o culegere din textele vechi romîneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, pe care voia să o continue într-un al doilea volum, rămas nerealizat, după cum n-a avut norocul „a eda" nici un „Glosariu " al limbii vechi romîneşti, promis în mai multe rînduri[2] şi care ne lipseşte şi astăzi.

Cipariu nu era un latinist fanatic, deşi convingerile sale le susţinea totdeauna cu tărie. Nu acelaşi lucru se poate spune despre autorii celei din urmă opere a şcolii latiniste. *Dictionarulu Limbei romane dupo insercinarea data de Societatea Academica Romana* (Bucuresci, 1871, t. I; Bucuresci, 1876, t. II : I—Z). Ei au fost A. T. Laurianu şi J. C. Massimu, iar la al doilea volum au mai colaborat Iosefu Hodosiu şi G. Baritiu. Această lucrare cuprinde în cele 2864 de pagini elementele latine moştenite ale limbii romîne şi elementele latine pe care autorii doreau să le vadă introduse cît mai repede în limba noastră. Motivul principal pentru această colaborare voită cu limba romînă era necesitatea înlocuirii cuvintelor străine consemnate în *Glossariu* (Bucuresci, 1871, 584 de pagini) şi care dădeau limbii un aspect hibrid.

Dicţionarul acesta, care trebuia să corespundă — pentru limba noastră — dicţionarului francez al lui Littré, a adus totuşi un folos studiilor etimologice; în el se găsesc, pentru prima dată, etimologiile latine ale unor cuvinte romîneşti: *căpistere, ceaţă, ciumă, deştept, împlînta, măsaiu, năsut, sapă, sugrum, suguş, sul* şi *tindeche*. Pentru cele 3448 de pagini, desigur că nu e prea mult. Iar *Glossariul* este o continuă polemică cu „învăţatul" Miklosich, combătînd în mod inutil originea slavă a unor cuvinte romîneşti. Printre etimologiile propuse, sînt unele de-a dreptul neserioase (cum e acea de la *saltea*, „mai bine *saltella*", care n-ar fi turcesc, ci „provine din *saltu* de la verbul *salire* '= *sarire*"); ele au atras, pe bună dreptate, ridicolul asupra întregului corp din însărcinarea căruia a fost redactată lucrarea.

Înainte de apariţia acestei „opere", o lucrare remarcabilă prin preciziunea şi bogăţia ei a fost *Dicţionarul romîn-francez* al lui Raoul de Pontbriant[3]. În cele aproape 800 de pagini pe două coloane, autorul ei, deşi venit în ţară de puţină vreme ca profesor de limba franceză la liceele din Bucureşti, se arată la curent cu publicaţiile similare anterioare, indicînd pe scurt şi etimologia cuvintelor, de cele mai multe ori exactă;

---

[1] În *Principia de limbă şi de scriptură*, Blaj, 1866 etc.

[2] *Ibid.*, p. 400.

[3] *Dicţiunaru romăno-francesu*, Bucuresci — Göttinge[n], Paris-Leipzig, 1862 (VI, 794 pp).

cînd aceasta nu-i era cunoscută, dicționarul nu dă nici o indicație, semn de prudență (de ex. la *sgriburi*, *sgorní* etc.), dar și deficiență de informație (de ex. la *șoim* etc.). La unele cuvinte se arată etimologia originară, nu cea imediată (ex. la *baracă* — span. *barraca*, în loc de fr. *baraque* < it. *baracca*).

Cu un an înainte și-a început Fr. Miklosich activitatea sa privitoare la studiul limbii romîne, cu monografia asupra elementelor slave[1]. Față de lucrările anterioare asupra subiectului, aceasta a fost o adevărată binefacere și a rămas fundamentală pînă azi. Mai puțin reușite și precise sînt lucrările istoricului austriac Robert Roesler asupra elementelor grecești, turcești și ungurești din limba romînă[2].

Utilizînd lucrările anterioare, dar mai ales ale lui Raynouard (*Lexique roman ou dictionnaire de la langue des Troubadours, comparée avec les autres langues de l'Europe latine*, Paris, 1838—44, 6 vol.) și ale lui Diez (*Etymologisches Wörterbuch der roman. Sprachen*, ed. a 2-a, Bonn, 1862) pentru partea romanică, cum și numeroasele opere ale lui Miklosich (încă nu apăruse *Dicționarul etimologic al limbilor slave*, care e din 1886) pentru partea slavă, ne-a dat A. de Cihac primul dicționar etimologic al limbii daco-romîne[3]. Autorul, fără o pregătire specială, cu pasiune pentru asemenea cercetări asupra limbii țării adoptive, în care tatăl său și-a exercitat profesiunea de medic al oștirii abia întemeiate, n-a cunoscut limba romînă decît ca o limbă *învățată*, ceea ce explică multele sensuri eronate din opera sa. Primul volum, publicat la 1870, aduce în afară de etimonul latin și paralele romanice; sub cuvîntul-titlu arată și derivatele romînești, abuzînd de reconstrucții imposibile (de ex. *acrișor* din „L. **acriciolus* pour *acriculus*"; *acriu* din „L. **acrivus*, amîndouă derivate din *acru* cu sufixele romînești *-ișor*, *-iu* etc.). Impresia lăsată de primul volum, cu toate scăderile lui mari din punctul de vedere fonetic, a fost în general bună[4]. Nu același lucru se poate spune despre al doilea volum, mai ales despre partea privitoare la elementele slave și cele așa-zise albaneze. După cum a observat de mult Hasdeu, A. de Cihac n-a utilizat măcar dicționarele mari ale timpului, cel polon al lui Linde, cel ceh al lui Jungmann, cel vechiu sîrbesc al lui Danićić ori cel al Academiei rușești, astfel că citează cuvinte care nu se găsesc în limbile slave respective. El

---

[1] *Die slavischen Elemente im rumunischen*, Wien, 1861 (în *Denkschriften der Kaiserl. Akad. der Wiss.*, phil.—hist. Klasse, XII).

[2] *Die griechischen und türkischen Bestandtheile im romänischen*, Wien, 1865; — *Das magyarische im romänischen* în *Romänische Studien*, Leipzig, 1871, p. 347 sqq.

[3] *Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Eléments latins.* Francfort s.M., 1870; — *Eléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais*, Francfort s.M., 1879.

[4] Cf. Hasdeu, *Istoria critică*, I[1], p. 85, n. 245: „d. Cihac în escellintele său *Dictionnaire*... Mayence, 1870".

dă forma veche slavă urmată de corespondentele din limbile slave moderne, fără să precizeze din care anume provine cuvîntul romînesc. Dă ca de origine slavă unele cuvinte evident latine (de ex. *ceață* < . vsl *čadu* (**čadica*) „fumus", fiindcă în croată *čadina* înseamnă și „brouillard, vapeur", deși de multă vreme fusese explicat din lat. *caecia* „caligo oculorum" — ori pus în legătură cu lat. *caecus*, încă în Lex. Buda etc.) și adesea, contrazice afirmațiile sale din primul volum (v. de ex. cazul lui *voiesc*, *voință* în vol. I, p. 319 și vol. II, p. 461—2 etc.), fără să facă rectificările cuvenite. La elementele zise albaneze, găsim clasate cuvinte de origine latină care s-au transmis și albanezei, fără a fi împrumuturi ulterioare (de ex. *codru*, *curcubeu*, *fin*, *încăla*, *îngăima*, *sat*, *șcheau*, *toacă*, *urmă*, *văpaie*) ori chiar forme paralele (*abur*, *broască*, *năpîrcă*, *vatră*). La etimologiile propuse de A. de Cihac a fost nevoie de critica a două generații pentru a arăta ce se poate accepta și ce nu. Rezultatele acestei îndelungate puneri la punct se găsesc în primul volum din *Histoire de la langue roumaine* a lui Ov. Densusianu, care, în domeniul romîn, încheie epoca diletantismului etimologic.

Între 1886 și 1897 a publicat B. P. Hasdeu începutul dicționarului său intitulat *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a romînilor* (3 vol. [*a — bărbat*] și vol. 4, introducerea), dîndu-i proporții de enciclopedie, sub formă de miscellanea, departe de felul cum sînt redactate obișnuit lucrările lexicografice. Hasdeu făcea istoria cuvintelor și își dădea osteneala să arate filiația sensurilor. Privirile sale erau îndreptate — după cum arată și subtitlul lucrării — spre limba veche și spre limba populară, pentru care a întreprins o anchetă dialectală specială prin corespondență, după un chestionar întocmit prealabil, una din primele anchete dialectale de acest fel. Multe din etimologiile propuse de Hasdeu n-au fost însă acceptate, fiindcă, după cum s-a arătat de mult[1], el nu aplica în mod riguros fonetica istorică a limbii romîne și nu era nici consecvent cu propriile sale păreri[2]. În opera lingvistică și filologică a lui Hasdeu se găsesc însă împrăștiate materiale documentare și etimologii din toate epocile istoriei limbii romîne, care se pot considera ca un aport serios la studiul lexicului nostru.

În același timp cu Hasdeu au lucrat în lexicografia romînă A. Philippide, succesorul său la redactarea dicționarului Academiei Romîne, H. Tiktin și L. Șaineanu. Philippide a dat în volumul său *Principii de istoria limbii* (care trebuia să fie introducerea la *Istoria limbii romîne*, lucrare părăsită din cauza redactării dicționarului) o privire de ansamblu

[1] Philippide, *Principii de istoria limbii*, Iași, 1894, p. 288—307.

[2] De ex. în *Cuv. din bătrîni*, II, București, 1879, pp. 61 și 484—5 afirmă că *femeie* provine din lat. *familia*; în *Cuvinte din bătrîni*, I, Buc., 1878, p. 279 și *Etym. Magnum*, IV, Buc., 1897, p. CXXXVIII credea însă că *femeie* < lat. *feminea*.

asupra lexicului romînesc, de la originea cuvintelor (în capitolul : *Amestecul vorbirilor*), pînă la formarea cuvintelor (capitolele : *Analogia* şi *Izolarea*) şi la evoluţia sensurilor (capitolul : *Alunecarea înţelesului*). Din 1897 pînă la 1906 a lucrat la Dicţionarul Academiei, strîngînd materialul necesar redactării din textele vechi, noi şi populare şi reuşind să redacteze definitiv partea de la *a* la *de*. Din dicţionarul lui Philippide (păstrat şi azi în manuscris) s-au publicat două extrase în versiuni diferite [1] : versiunea I (*a — abia*; *c — cabaret*) este anterioară şi diferită de versiunea a II-a (*a — acord*; 5 + 32 pag., fără dată, ante 1905). Philippide a dat o mare atenţie derivării sensurilor, mai ales la adverbe, prepoziţii şi conjuncţii, care au o deosebită dezvoltare. Partea etimologică, la cuvintele dificile, conţine chiar o discuţie a prototipelor propuse de alţii sau de autor (de ex. la *abur* şi *acaţ*). Dacă ne limităm numai la verbul *a bate*, publicat de Philippide în *Specialistul romîn* (p. 25—31), vedem bogăţia de sensuri pe care le constata în dicţionarul său, spre deosebire de ceea ce poseda lexicografia noastră înainte de el. În opera sa ulterioară, Philippide a adus contribuţii importante la etimologia romînă, propunînd numeroase explicaţii la cuvinte de origine latină, greacă, albaneză şi turcă [2].

După o îndelungată strîngere de material documentar, a început H. Tiktin să publice, de la 1895 înainte, un dicţionar bilingv romîn-german [3]. Dintr-un dicţionar care ar fi urmărit mai ales scopuri practice, ca şi cel romîno-francez al lui Fr. Damé [4], a rezultat totuşi o lucrare ştiinţifică cum şi era de aşteptat de la spiritul sistematic şi prudent al lui Tiktin. Tipărit într-un interval de trei decenii, dicţionarul a suferit fluctuaţiile ortografiei oficiale, amestecîndu-se pe deasupra şi propria ortografie a autorului (astfel avem : *îngerii păcatelor* [p. 310, s. *catastif*] şi *căţelul pămîntului* [p. 311, s. *căţel*]; *în inima bătrînului rămăsese câte ceva* [p. 311, s. *câte*] însă *decît* [p. 516] etc.). Aceste fluctuaţii ortografice fac, de ex., ca un cuvînt *încă* să fie trecut după *anatomist* şi *înger* după *angara* şi *angelic*. La înşirarea defectuoasă a cuvintelor se adaugă şi lipsa de unitate a lucrării, deoarece după litera *c* nu mai sînt înregistrate neologismele, ceea ce contribuie ca dicţionarul lui Tiktin să nu înfăţişeze lexicul romîn curent în limba scrisă şi vorbită. În afară de aceasta, dacă vom compara lucrarea voluminoasă a lui Tiktin (1834 pagini in- 4°), cu un

[1] Amîndouă aceste extrase din dicţionar lipsesc în bibliografia operei lui Philippide şi nu le avea nici Biblioteca Academiei Romîne.

[2] V. de ex. *Rumänische Etymologien* (*ZRPR.*, XXXI, 1907, p. 287—309), *Altgriechische Elemente im Rumänischen*, Halle a.d.S., 1905; — *Originea romînilor*, I—II, Iaşi, 1923—1928.

[3] *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Bucureşti, 1895—1925. Dicţionarul a apărut în fascicule (29), la intervale inegale şi cu o mare întrerupere între 1915 şi 1924. Pentru vol. I, cf. Philippide, *Specialistul romîn*, Iaşi, 1907, p. 11—59.

[4] *Nouveau dictionnaire roumain-français*, Bucureşti, 1893—1895; cf. Philippide, *ZRPh.*, XXXI, 1907, p. 282—3.

dicţionar mic, însă mai complet, ca al lui Scriban, vedem de ex., că între cuvintele *gúreș* şi *gvárdie* lipsesc 17 cuvinte (Tiktin are 34 de cuvinte, Scriban 51). Făcînd cîteva sondaje în materialul utilizat de Tiktin, observăm că el nu este publicat totdeauna exact (de ex., s. *amurg* [p. 63], citatul din Gane, *Conv. lit.*, XIII, 331 : „Într-o zi *spre amurgul* veni temnicerul" — în loc de *spre amurg*; la *cîrni* : „maică-sa-l suceşte, îl cîrneşte [*pe băiatul*] că ce are..."; s. *hazna* [p. 727] : „ai pus preţ pe aurul *haznelei*" din Gane, *Conv. lit.*, VIII, 459 — în loc de *haznalei* etc.). Un citat, de ex. la *grijă* (p. 701), ca fiind din Creangă (*Conv. lit.*, XIV, 95 : „Huţu pe care dascălul îl însărcinase cu purtarea de grijă...") e în realitate din Slavici.

Prudenţa lui Tiktin se observă mai ales în partea etimologică, unde formula sa obişnuită este : *Unbek.* (adică : necunoscut). Dar iată, de ex., la cuvintele *dîrloagă* şi *dîrlog*, pentru Tiktin etimologia este necunoscută. În vestul teritoriului daco-romîn apar şi formele *dălog* (Bihor), *dolog*, care arată tocmai cuvîntul vsl. *do-log* „adaus". — În privinţa cuvîntului *gligan*, Tiktin are două cuvinte deosebite : *găligán* (p. 660), cu înţelesul „lung şi tare", avînd exemple din Ion Ghica şi Jipescu ; şi *gligán* (p. 667), cu înţelesul de „mistreţ, porc sălbatic ; golan". La primul cuvînt Tiktin spune că etimologia este necunoscută ; la al doilea, afirmă că ar fi poate onomatopeic şi citează spre comparaţie gr. γρύζω, lat. *grunnio*, german *grunzen* etc. Constatăm deci următoarele fapte : acelaşi cuvînt este tratat sub două titluri deosebite ; înţelesurile sînt lăsate neexplicate şi aceasta din cauza necunoaşterii etimologiei, care e bulg. *gligan* „mistreţ" (din *glik* „colţ, dinte"). Asemenea cazuri sînt însă rare şi consultarea dicţionarului lui Tiktin este necesară şi azi pentru partea privitoare la sensuri.

Cu scopuri mai puţin înalte a scris şi publicat la 1896 dicţionarul său „universal" L. Şaineanu [1]. Mereu îmbogăţit şi corectat, după aspre critici la apariţia lui, dicţionarul lui Şaineanu a fost multă vreme şi prin indicarea etimologiei (de la ed. a 2-a, din 1906) un instrument de lucru nepreţuit pentru tinerimea din şcolile romîneşti. Ultimele ediţii, de care nu s-a mai ocupat autorul, n-au mai fost puse la curent cu starea etimologiei din vremea apariţiei lor. Pe lîngă această lucrare, Şaineanu şi-a cîştigat merite deosebite prin cercetările sale asupra influenţei orientale în limba romînă, lucrare la care au adăugat, cu timpul, contribuţii noi : N. Iorga, Teofil Döbel, W. Rudow, V. Bogrea şi Philippide.

De la începutul secolului nostru am avut activitatea de lexicografi a lui Sextil Puşcariu, I.A. Candrea (uneori împreună cu Ov. Densusianu) şi Aug. Scriban. Sextil Puşcariu a dat întîi o lucrare de tinereţe, azi învechită, totuşi singura terminată, asupra elementului latin din limba ro-

[1] *Dicţionar universal al limbei romîne*, Craiova [1896] ; ed. a 6-a, 1929 ; a 8-a, s.d.

mînă [1]. Ea înregistrează unele elemente dubioase (de ex. *festucă, leu* etc.) ori pe care lexicograful mărturisește că nu le cunoaște (de ex. *prat, rută* etc.). În afară de unele inadvertențe, pentru care a fost aspru criticat [2], dicționarul lui Pușcariu, venit la trei decenii după lucrarea lui de Cihac, aduce desigur contribuții noi și indicații precise. Superior, însă necomplet (cuprinde cuvintele de la *a-* pînă la *putea*), este dicționarul similar al lui I.-A. Candrea [3]. În timp ce Pușcariu are în tot lexicul de origine latină 1947 de cuvinte, Candrea are pînă la *putea* 1491. Apărută după dicționarul lui Pușcariu, lucrarea lui Candrea dă numeroase explicații de ordin fonetic ori semantic, fără să fie însă lipsită de numeroase inadvertențe. Ea dă derivatele românești sub cuvîntul rămas din latină și o bogată exemplificare a cuvintelor cunoscute și în celelalte limbi romanice ori în albaneză; de asemenea, dicționarul indică și cuvintele din limbile străine provenite din elementele de origine latină ale limbii române. Completarea acestor elemente (de la *putea* înainte), se găsește în *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, publicat de I.-A. Candrea în 1931, și care, pe lîngă înțelesuri, dă pe scurt și etimologia cunoscută a cuvintelor. Fără să aducă o prea mare inovație în acest domeniu, el reprezintă totuși — de cele mai multe ori și cu critica necesară — starea științei etimologice române la apariția lui [4].

Adause la această parte, nu totdeauna acceptabile, cum și numeroase cuvinte regionale, se găsesc în dicționarul lui August Scriban, *Dicționaru limbii românești* (Iași, 1931). Cu toate că neologismele, după mărturisirea autorului, au definiția tradusă după *Petit Larousse*, și cu toate părerile preconcepute în privința elementelor vechi germane și maghiare, acest dicționar[5] prezintă informații de natură geografică, arătînd precis aria de răspîndire a cuvîntului pe teritoriul daco-român.

Tot lui S. Pușcariu (cum și altor colaboratori ai săi, indicați în prefețele diferitelor volume) se datorește *Dicționarul limbii române*, publicat de Academia Română între 1907 și 1949. Din acest dicționar au apărut pînă la întreruperea lucrării, în 1949, următoarele părți: *a— descuraja* și *f — lojniță*. El aduce numeroase distingeri de sensuri, după materialul

---

[1] *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, I. *Lateinisches Element*, Heidelberg, 1905 (XV, 235 pp.).

[2] Philippide, *ZRPh.*, XXXI, 1907, p. 285—287.

[3] I. — A. Candrea și Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine*, București, 1907—1914. I. - A. Candrea mi-a declarat, în 1943, că partea apărută e în întregime a sa, restul, neapărut, trebuind să fie lucrat de Densusianu.

[4] V. recenzia lui Densusianu în „Grai și suflet", VI, 1931, p. 361—364 și obiecțiile lui A. Scriban în „Arhiva Iași", 1934, p. 131—138; 1935, p. 69—74, 197—203; 1936, p. 150—156, 185—200.

[5] Cf. recenzia lui I. Iordan, „Bul. Philippide", Iași, VII—VIII, 1940—1941, p. 349—354.

documentar bogat de care au dispus colaboratorii ; iar redactorul principal propune numeroase etimologii noi, care n-au fost trecute însă pînă acum prin examenul criticii. Primul volum (*a-b*) are o redactare deosebită de a celorlalte, în care derivatele sînt date sub cuvîntul primitiv, iar la locurile lor respective găsim numai trimiterile necesare. La partea etimologică a acestui dicționar se dau și numeroasele contribuții publicate în reviste speciale de genialul Vasile Bogrea, de pătrunzătorul N. Drăganu, de ingeniosul Th. Capidan și alții. Căci înainte și după începerea redactării dicționarului, o întreagă pleiadă de cercetători au lucrat la îmbogățirea etimologiei romîne și au adus contribuții pozitive (Gustav Meyer, G. Weigand, S. Mîndrescu, G. Murnu, I. Borcia, G. Pascu, Pericle Papahagi, Chr. Geagea, C. Diculescu, G. Giuglea, I. Iordan, A. Rosetti, Em. Petrovici, T. Papahagi, A. Graur, A. Lombard, Șt. Pașca etc.) ; cele mai multe din aceste contribuții n-au fost încă utilizate de vreun dicționar, deși ele sînt de natură să schimbe — în multe privințe — istoria cuvintelor romînești.

II

O sinteză a tuturor acestor rezultate ar fi fost de așteptat de la ultima ediție a dicționarului etimologic al limbilor romanice publicată în 1935 de W. Meyer-Lübke [1], pe atunci încă în viață. Deși în prefață constată că elementul latin în romînă este „atît de mic", vedem că dicționarul este departe de a cuprinde măcar toate elementele acestea, descoperite și publicate pînă atunci (căci de celelalte n-ar putea fi vorba, dată fiind forma de dicționar latino-roman pe care a menținut-o Meyer-Lübke de la predecesorul său Körting).

În schimb găsim cuvinte rău plasate din punctul de vedere al originii (de ex., rom. *miță*, *mițos* care provin din lat. *agnicia* — *agnus*, cu sensul de „lînă de miel", le vedem plasate sub *mi* [no. 5557] „Koseform und Rufform für die Katze", cu care nu are nimic comun etc.) ori cuvinte care nu au ce căuta între elementele latine (*asturcan*, *astrucan* „cal persan", a cărui etimologie a fost dată de Bogrea [nu de Serra] în „Dacoromania" II,650, e pus sub lat. *asturco*, *-one* [no. 749ª] cu adaosul „Și *-an* este de mirat", ceea ce ar arăta tocmai un intermediu turcesc ; de asemenea sub *libertus* [no. 5014 a] vedem apărînd ca derivat cuvîntul romîn *iortoman*, veritabil turcism, după o nefericită încercare „explicativă", acceptată fără critică și numai cu un semn de întrebare etc.). Aceste lipsuri și erori nu se găsesc numai în partea privitoare la domeniul romîn [2].

---

[1] *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, 3. Auflage, Heidelberg, 1935 (XXXIII + 1204 pp.).

[2] O semnalare a celor mai multe dintre ele a făcut A. Graur în „Bulletin linguistique", Paris—București, V, 1937, p. 80—124.

Ele au determinat pe cîțiva învățați să completeze și să rectifice această utilă lucrare, ori să redacteze ei înșiși dicționare etimologice pentru fiecare limbă romanică în parte. Astfel, este în curs de apariție dicționarul etimologic al limbii franceze al lui W. von Wartburg [1]. Împreună cu răposatul Oscar Bloch, von Wartburg a publicat mai de mult (prima ediție în 1932, apoi retipărit în 1950) un dicționar etimologic al limbii franceze în două volume, aducînd inovația primei atestări în scris a cuvîntului, deci oarecum actul lui de naștere. Cu scop informativ pentru publicul mare a publicat și Albert Dauzat un *Dictionnaire étymologique* (ed. 1, 1938; retipărit de mai multe ori, ed. a 10-a, 1954), la curent cu ultimele cercetări în privința etimologiilor și datărilor. De asemenea E. Gamillscheg a publicat în limba germană un *Etymologisches Wörterbuch der franz. Sprache* (Heidelberg, 1928), încercînd multe etimologii noi.

Nici italienii nu s-au lăsat întrecuți și astfel, de unde înainte ei nu aveau un dicționar etimologic, au apărut de cîțiva ani excelente lucrări ca Angelo Prati, *Vocabulario etimologico italiano*, Milano, 1951; dicționarele etimologice, în colaborare, ale lui Bruno Migliorini cu Cappuccini și cu Duro (*Prontuario etimologico della lingua italiana*, Torino, 1953); lucrarea lui Dante Olivieri (*Dizionario etimologico italiano*, Milano [1953], 811 pp.), care urmărește mai departe, în domeniul indoeuropean, originea cuvintelor italiene; și, în fine, marele *Dizionario etimologico italiano* (4 vol., Firenze, 1950—54) al lui G. Alessio și C. Battisti.

Pentru limba spaniolă și pentru celelalte limbi iberice au apărut excelente lucrări, cum sînt cea a lui V. Garcia De Diego (*Diccionario etimológico español e hispanico*, Madrid [1954] XIV + 1069 pp.) și cu deosebire opera profesorului catalan Ioan Corominas (*Diccionario critico etimológico de la lengua castellana*, Bern, Francke, 3 vol. 1954—1956, pînă la RE).

Este drept că noi am avut, începînd de la Cihac, dicționare etimologice cînd unele dintre celelalte popoare romanice nu aveau; dar aceasta nu înseamnă că ce a fost bun altădată rămîne etern și că ne putem dispensa de asemenea instrumente de lucru. Chiar la popoarele vecine nouă, după ce dicționarul etimologic al limbilor slave de Bernecker a fost întrerupt prin moartea autorului și după ce s-a constatat că ediția anastatică dată vechiului dicționar al lui Miklosich nu mai corespunde științei actuale, am văzut apărînd pe rînd dicționare etimologice separate pentru fiecare limbă slavă. Astfel pentru limba poloneză a apărut mai de mult lucrarea lui A. Brückner (*Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków, 1927) și, de curînd, opera în curs de apariție a lui F. Sławski (*Słownik etymolo-*

[1] *Französisches etymologisches Wörterbuch, Eine Darstellung des galloromanischen Wortschatzes*, apărînd acum la Basel (ultima fasciculă, 48, cuprinde cuvintele dintre *nobilis* și *oculus*; vol. VI, cu litera *M*, n-a apărut încă).

giczny języka polskiego, Cracow, 1952—54, *a- graf*). Pentru limba bulgară a dat S. Mladenov un dicționar etimologic avînd însă și scopuri ortografice (*Etimologiceski i pravopisem rečnik na bălgarskija knižoven jezik*, Sofia, 1941). De asemenea cehii, pînă la publicarea unui mare dicționar etimologic, în pregătire, au o lucrare remarcabilă în opera lui Josef Holub și František Kopenčny (*Etymologicky slovník jazyka českého*, Praze, 1952, 561 pp.). Iar pentru limba rusă, bătrînul maestru Max Vasmer a dat sinteza științei sale acumulată în cursul unei vieți laborioase, o adevărată capodoperă (*Russisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1953—57, 3 vol. în curs de terminare).

Toate acestea constituie dovezi că studiile asupra istoriei vocabularului sînt acum urmărite pretutindeni cu deosebită atenție; același lucru reiese din faptul că și revistele de specialitate sînt în mare parte consacrate cercetărilor de etimologie.

La noi și în alte părți aceste studii privitoare la limba romînă au fost părăsite. Din această cauză vedem apărînd etimologii anacronice, ori care nu pot decît să producă surprindere. Vom da aici cîteva exemple care sînt, credem, edificatoare.

Într-o cercetare serioasă asupra terminologiei religioase din limba romînă [1], un cunoscut și vechi romanist H. Hatzfeld susține că cuvîntul *întrupare* ar proveni din lat. *in-trunculare*, deși se știe că verbul a *întrupa* provine din cuvîntul *trup*, iar acesta este bulg. *trup*, cu însemnările de „trunchiu, membru, cadavru". Prin urmare nici cuvîntul *netrupește* nu poate fi lat. *non-truncus* + sufix, cum se afirmă. Avem aici o confuzie gravă între cuvintele *trup* și *trunchi*, acesta din urmă într-adevăr provenit din lat. *trunc(u)lus*, cum putea găsi Hatzfeld în Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I, 189 ori în Pușcariu, *Etym. Wb.*, no. 1765.

De asemenea autorul articolului despre limbile romanice din Enciclopedia mare rusă scrie [2] că din lat. *vita* — „vizni", am avut „franț. *vie*, ispan. *vida*, ital. *vita*, rom. *viață*". Dar încă de la 1870, Cihac a afirmat că lat. *vita* a rămas în rom. *vită* „bête, bétail, animal" (I, p. 317); însă, tot el, afirmă greșit că și cuvîntul *viață* ar avea același etimon (I, 318), uitînd să ne explice diferența de tratament fonetic. În Pușcariu, *Etym. Wb.*, no. 1910 se putea vedea însă că drom. *viață*, arom. *yatsă* provin dintr-un derivat lat. **vivitia* (<*vivus*).

Și fiindcă sîntem în preajma cuvîntului latin *vivere* „a trăi", nu trebuie să lăsăm nesemnalată și opinia unui alt însemnat învățat german, profesorul Gerhard Rohlfs, de la Universitatea din München, după care verbul *vivere* a fost înlocuit în romînă de verbul *a trăi*, fiindcă — după

[1] *Ecclesiastical Terms in Rumanian and their semantic Implications* (în „Boletin del Instituto Caro y Cuervo", Bogota, V, 1949); cf. și „Romania", 1952, p. 133.

[2] *Bolšaja sovetskaja enfiklopedija*, ed. a 2-a, Moskva, 1955, t, 36, p. 652.

Puşcariu — a existat omonimie între unele forme ale verbului *vivere* şi cele ale verbului *venire*. Să presupunem că ar fi existat cîndva această omonimie. Ceea ce nu putem crede şi nici accepta este însă etimologia — poate găsită prin Lexiconul de Buda, şi nici acolo — după care verbul *a trăi* ar proveni din **tragere* (*trahere*) [1]. Pentru susţinerea acestei etimologii Rohlfs citează expresia ital. *tirare avanti* în sensul toscanului „campare". Dar **tragere* s-a menţinut pînă azi în toate dialectele romîne şi detaliile necesare se puteau găsi la Puşcariu (*Etym. Wb.*, no. 1752). Din orice dicţionar romîn, care înseamnă etimologiile, se putea afla că verbul *a trăi* în romîneşte provine din vsl. *trajati* „a dura" (bulg. *traja* „vivre", sîrb. *trajati* „durer, rester"; cf. Cihac, II, 419).

Dar erorile nu sînt decît în parte instructive şi, de aceea, nu mai insistăm. Vom mai cita totuşi cîteva cazuri, pentru a arăta necesitatea cercetării istorice a cuvintelor. Ne vom referi la recentul *Dicţionar al limbii romîne literare contemporane*, în curs de terminare. Făcînd abstracţie de etimologie, în numeroase cazuri găsim tratate sub un singur titlu, cuvinte diferite ca origine şi semnificaţie.

Să luăm, de ex., cuvîntul *buluc* (I, p. 294). Acest cuvînt după *Dicţ. l. rom. lit. contemp.* are două sensuri principale : 1. „Număr mare de oameni strînşi la un loc ; mulţime, grămadă, droaie, gloată". 2. (În vechea organizare a armatei din Ţările Romîneşti) „Unitate tactică, detaşament corespunzînd aproximativ efectivului unei companii de soldaţi ; p. e x t. ceată de oameni înarmaţi". La primul sens se constată şi întrebuinţarea adverbială a cuvîntului, cu sensurile : *a*) „În masă (compactă), în rînduri strînse, cu grămada, cu droaia, grămadă" ; *b*) „Unul peste altul, toţi deodată, năvălind, îmbulzindu-se, înghesuindu-se ; p. e x t. repede, iute". De asemenea un sens figurat : „belşug". La o simplă privire, se pare că între sensul 1 şi sensul al 2-lea există o legătură, întrucît indică „o grămadă de oameni, o mulţime" ; în acest caz, sensurile sînt evident înrudite. În limba turcă, de unde provine cuvîntul, găsim două cuvinte *beuluk* : unul care înseamnă „trupă, bandă, escadron" ; şi altul (de la *beulmek* „a separa") avînd mai multe înţelesuri : 1. „diviziune, grup parţial, porţiune (de pămînt), trupă ; 2. „o trupă de o sută de oameni" ; 3. „şeful unui detaşament de poliţie" [2]. Din acestea se vede că primul sens romîn provine din primul cuvînt turcesc *beuluk* ; iar sensul al doilea, din postverbalul *beuluk*. Candrea, *Dicţ.*, p. 182—3, despărţea sensurile : substantivul ca sens 1 şi adverbul ca sens 2, ambele din turc. *böluk*. Dar este evident că întrebuinţarea adverbială în romîneşte derivă de la primul cuvînt. Pe lîngă cele două cuvinte arătate, în limba turcă mai există

[1] *Die lexikalische Differenzierung der romanischen Sprachen* („Sitzungsber. d. Bayerischen Akad. d. Wissensch.," phil.-hist. Klasse, 1954), p. 62.

[2] A. C. Barbier de Maynard, *Dictionnaire turc-français*, I, Paris, 1881, p. 344.

cuvîntul *bolluk* care înseamnă : „depărtare" ; „mărime" ; „belşug" [1]. Acest cuvînt explică sensul „figurat" romînesc. Sînt prin urmare *trei* cuvinte *buluc*, de origine turcă, însă cu etimologie diferită.

Un alt exemplu îl avem în cuvîntul *jirébie* (II, p. 700). Şi acest cuvînt are în *Dicţ.* două înţelesuri : 1. „Grup de treizeci de fire de tort, formînd o unitate de măsură la urzit, depănat" etc. 2. „Bucată (mai mult lungă şi îngustă) de pămînt ; fîşie, limbă de pămînt". Curios amestec de sensuri mai are şi acest cuvînt ! Candrea, *Dicţ.*, p. 679, dădea sensurile tot sub acelaşi titlu, însă în ordine inversă, după etimologia din vsl. *žrěbij*. Dar ori 1,2 ori 2,1, e acelaşi lucru : ce legătură are „jurubiţa" cu „bucata de pămînt" ? De fapt şi aici sînt două cuvinte distincte : primul este magh. *zsereb* ; al doilea este vsl. *žrěbij*.

Şi nici forma adevărată a cuvîntului, adică cea originară, nu poate fi cunoscută fără confruntarea cu prototipul străin. Aşa, de ex., *Dicţ.*, *l. rom. lit. contemp.* dă forma [2] *lăuză* (II, p. 736). După un citat din Galan, care cuprinde această variantă regională, se dă ca variantă *lehuză*, din Alecsandri, deşi aceasta este forma literară (cunoscută şi în *Biblia* de la 1688), corespunzînd şi formei originare, ngr. λεχοῦσα. Adică tocmai invers de cum o dă *Dicţ. l. rom. lit. contemp.*, iar mai înainte Candrea şi *Dicţ. Acad.* (II, II, p. 120).

III

Din cele de mai sus rezultă, credem, că şi în lingvistică prezentarea descriptivă a fenomenelor este numai un stadiu iniţial al cercetării ştiinţifice. Ştiinţa caută, în toate domeniile, să ajungă la explicarea fenomenelor ; iar în materie de limbă, nu poate să existe explicaţie în afară de considerarea diacronică a faptelor. Numai urmărind istoric un fapt de limbă, a cărei evoluţie ne este atestată de textele vechi, ori folosind metoda comparativă acolo unde ne lipsesc mărturiile documentare, putem întrevedea cauzele care au dus la schimbarea unui sunet, a unui cuvînt sau a unei fraze. Orice stare prezentă se explică prin numeroasele faze care au precedat-o ; şi, fără îndoială, e o tendinţă unilaterală, lipsită de temeiuri valabile, separarea totală între cercetarea sincronică şi cea diacronică a limbii.

Lucrările de lingvistică geografică ale lui J. Gilliéron au arătat cum se produc unele schimbări în limbă, cu deosebire cele privitoare la vocabular. Ele au pus în evidenţă cîteva cauze ale schimbărilor, negînd uneori pe nedrept punctul de vedere istoric care predominase în explicaţii pînă la începutul secolului nostru. Adîncirea cauzelor schimbării nu înseamnă

---

[1] Zeki Cemal Bakiçelabioglu, *Türkçe-Almanca Yani lugat*, Istambul, 1941, p. 64.

[2] Tot aşa *Mic dicţionar ortografic*, Bucureşti, 1953, p. 128.

însă părăsirea totală a cercetărilor istorice de lexicografie sau de altă natură, după cum se poate constata și din starea înfloritoare a studiilor etimologice din ultimele decenii.

Cercetarea originii cuvintelor se urmează la noi de aproape două secole ; alături de afirmații valabile, la unii scriitori se găsesc și numeroase erori, provenite fie din idei preconcepute, fie din lipsa de metodă și de informație. Am avut astfel o curbă, mereu ascendentă, reprezentînd progresul realizat în acest domeniu pînă în timpul dintre cele două războaie. Pentru a nu rămînea multă vreme în urma celorlalte popoare neolatine, ar fi de dorit ca studiile acestea să fie reluate ; să arătăm printr-o critică luminată ceea ce se poate socoti pozitiv ori ceea ce este caduc la predecesori și, cu ajutorul instrumentelor de lucru superioare de care dispunem, să pornim la explicarea celor peste patru mii de cuvinte românești rămase pînă azi obscure sau fără etimologie sigură.

DICȚIONARUL EMINESCU

DE

VLADIMIR STREINU

Afirmația că Eminescu este poetul romîn cel mai de seamă a trecut prin felurite încercări. Formulată din timpul vieții poetului, ea a și fost contestată cu o violență depășind măsura laudei. Posteritatea imediată o selectează însă nestingherit, impunînd-o chiar după istoricizarea formulei lirice eminesciene. Un moment, s-a părut că lucrurile[1] căpătaseră o așezare temeinică, încît nimeni nu le va mai putea zdruncina. Pentru cîte un modernist, Eminescu devenise predecesor, într-o privință, al simbolismului și, de mai multe ori, unitate supremă de măsură a poeților ulteriori. Arghezi era astfel „un nou Eminescu". În noul moment, afirmația că el este poetul romîn cel mai de seamă rămînea intactă, deoarece servea de criteriu al valorificării altora, dar în același timp ideea egalizării lui posibile o submina în ascuns. Venind timpul să se repare nedreptatea de epocă față de alt mare poet, Macedonski, s-a afirmat că a susține superioritatea lui Eminescu în comparație cu autorul „Nopților", al „Avatarului" etc. ar fi fără sens, deoarece poeții autentici nu se pot întrece unii pe alții, valoarea estetică fiind, în absolut, aceeași. Macedonski ar fi deci egalul lui Eminescu, Goga ar fi deci egalul lui Eminescu, Arghezi ar fi deci egalul lui Eminescu și tot astfel mai departe, pînă unde am vedea că, în cele din urmă, ni se ruinează cu totul convingerea despre cel mai de seamă poet al nostru. Deși adevărat că valorile poetice sînt coextensive în cuprinsul lor absolut, nu e totuși mai puțin adevărat că Lermontov și Block, Gérard de Nerval și Verlaine, Longfellow și Coleridge nu sînt, respectiv, Pușkin, Baudelaire, Edgar Poe. Și în același fel, privitor la Macedonski, Goga și Arghezi de o parte, iar Eminescu de altă parte, necesitatea ierarhizării persistă și se impune. Oricum, opera poetului nostru cel mai de seamă aprinde și pune în stare de vibrație un incomparabil volum liric, o etero-

genie de materiale și valori de cultură a căror convergență, pornită din zări foarte depărtate, pronunțîndu-le caracterul de cosmicitate și transcendență, se vădește ca forță de recompunere a lumii, ca o neașteptată și altă gravitație. Sfericitatea poeziei lui Eminescu și cuprinderea ei îl deosebesc dintr-odată de toți ceilalți. El singur privegheză încă istoria culturii romîne ca o clopotniță pusă la începuturi, cum privegheză de asemenea Dante, Shakespeare și Goethe, tot de la începuturi, istoria cîte unei culturi naționale. Așadar, s-a putut reselecta în liniște afirmația că el este poetul nostru cel mai de seamă.

Cu aceeași liniște, Eminescu poate fi privit ca poet unic în cadrul conceptului goethean de „literatură universală". Căci nimeni ca el, nici chiar dintre marii romantici, n-a însumat într-o sinteză lirică mai cuprinzătoare *toate* aspirațiile romantice (dintre care nu uităm nici aspirația religioasă), pe care apoi să le fi încredințat într-un timp mai scurt tiparelor clasice. El este astfel și cel mai de seamă poet post-romantic de oriunde. Unicitatea lui, împotriva atîtor elemente identificabile anterior în poezia germană și mai puțin, dar nu de loc, în cea engleză, franceză și italiană, constă în imaginea romantismului său orbicular. Dacă străinii nu pot cunoaște prin el această nouă ipostază de romantism, lucrul e firesc. Limba, a numai patrusprezece milioane de oameni, în care s-a exprimat Eminescu, îi separă dureros de un aspect al poeziei universale ; și cum numai limba nutrește această valoare, crescînd-o pînă la dimensiunea unicității ei, tot ea o și limitează la cunoștința insuficientă a conaționalilor puțini. Nefirescul începe cu credința că ar exista numai ceea ce putem cunoaște fiecare și, din nenorocire, străinii aparținători marilor culturi sînt foarte înclinați la acest nefiresc. Mijlocul ca Eminescu să fie selectat și integrat în „literatura universală" nu-l vedem încă și poate că nici nu există. Poetul nu rămîne însă pentru aceea mai puțin dominant, în orice perspectivă, dintre cele două, l-am cuprinde.

Fără îndoială că Academia R.P.R., hotărînd întocmirea unui „Dicționar al limbii poeziilor lui Eminescu" i-a reflectat însemnătatea în termeni de gîndire similari, de îndată ce n-a propus examinării științifice limba altui scriitor mai întîi și a înțeles totodată să-l alăture în acest fel poeților lumii, pentru care culturile naționale posedă mai de mult sau sînt pe cale să dobîndească asemenea lucrări. Dar dincolo de faptul că Institutul de lingvistică, punînd în lucrare hotărîrea academică, va așeza pe Eminescu lîngă Shakespeare, Goethe, Pușkin, D'Annunzio și alții, a căror limbă s-a și studiat sau se studiază contemporan, „Dicționarul Eminescu" e menit să răspundă, în primul rînd nevoilor noastre de cultură. Cînd fiece cuvînt folosit de poet va fi înfățișat sub formă de articol lexicografic, cu specificarea categoriei gramaticale, a zonei de limbă căreia îi aparține, a funcției sintactice din context, a sintagmei care îl cuprinde,

a coroanei de valori figurative, a omofoniei lui prin rimă, precum și a frecvenței care îl ierarhizează, abia atunci se va putea conspecta *material* aria lingvistico-stilistică, pe care lucra Eminescu. Cîte o lucrare privind unele din scopurile dicționarului, cum este aceea a profesorului D. Macrea (*Fizionomia lexicală a limbii romîne*, 1943) e o prețioasă premisă.

Cercetarea categoriei gramaticale a lexicului unui poet pare, la prima reflecție, o îndeletnicire de viteză sportivă; în fapt, ea bate cu necesitate pînă în natura ireductibilă a experienței poetice. Numai rațiunea, cu conduita ei aristotelică, operează în categorii gramaticale certe; poezia, ca și limba nativă, aflătoare adică în stadiul ei oral, rezistă puternic încercărilor de gramaticalizare. Este drept că studiul gramaticii a părăsit de un bun timp rigoarea strict formală, care o caracteriza în trecutul mai depărtat, simțind deci tot mai mult nevoia să cuprindă și să disciplineze chiar faptele de creație lingvistică; cu toate acestea gramatica nefiind viață, proces creator continuu, cum sînt poezia și limba vorbită, un rest indisciplinabil și nou scapă totdeauna aplicării ei celei mai exacte la o materie atît de improprie.

Limba poetică, în clipa producerii ei, sub nevoia de expresivitate, prezintă incongruități de la cele mai simple pînă la cele mai declarat incorecte. Eminescu poate scrie astfel în *Singurătate*: „În această dulce pace / Îmi ridic privirea-n pod / Și ascult cum învelișul / *De la* cărți ei [șoarecii] mi *le* rod". În ultimul vers, observăm două incongruități de limbă. Prima („...învelișul / *De la* cărți...") s-ar explica, în definitiv, prin vechea formă prepozițională a genitivului romînesc, latență cunoscută a limbii noastre („la colț *de* stradă", „ministerul *de* finanțe", „la mijloc *de* codru des"), pe care se întemeiază, dezvoltînd-o destul de neplăcut. Cea de-a doua însă e de-a dreptul de neînțeles („... învelișul / De la cărți ei mi *le* rod"). Cititorul cel mai liber de preocupări gramaticale se așteaptă pe bună dreptate ca, înainte de verbul care încheie versul respectiv, să dea peste un pronume expletiv („... învelișul / De la cărți ei mi-*l* rod"), dar poetul îl surprinde cu un pronume personal fără putința nici unei raportări substitutive. („... învelișul / De la cărți ei mi *le* rod"). Titu Maiorescu s-a și simțit de aceea autorizat să treacă peste prima incongruitate, dar să corecteze pe a doua și versurile au căpătat astfel în ediția lui aspectul următor: „... învelișul / De la cărți *încet mi-l* rod". În adevăr, e mai gramatical. Este însă și mai frumos? Nu știm. Parcă am zice că nu. Incorectitudinea eminesciană este act poetic; ea lasă, în cazul de față, percepția estetică să fluture într-o indeterminație care o favorizează. În *Scrisoarea II*, avem de asemenea versurile: „Acea tainică simțire, care doarme-n a ta arfă, / În cuplete de teatru s-o desfaci ca pe o marfă, / Cînd cu sete cauți forma ce să poată să *le*-ncapă, / Să *le* scrii cum cere lumea vreo

istorie pe apă?" Pronumele subliniate sînt evident incongrui. Cel dintîi a fost rezolvat de anumiți editori, care l-au simțit în ciudățenia lui gramaticală, înlocuindu-l cu pronumele personal *te*, care în romîneşte, cum se ştie, are şi întrebuințări impersonale („Cînd cu sete cauți forma ce să poată să *te*-ncapă"). De altminteri, nu altfel apăruse în *Convorbiri Literare* şi nu altfel se află în unele variante ale *Scrisorii*. Cît priveşte pe al doilea, incongruitatea n-a putut fi rezolvată în nici un fel („Să *le* scrii cum cere lumea vreo istorie pe apă?"). Nuanța colectivă a singularului „lume", ca singură formă în legătură cu care poate fi gîndit pronumele în chestiune, nu are totuşi puterea să anuleze în conştiința cititorului forma de singular şi atunci ceea ce gramatical pare şi este insolit favorizează prin indeterminare percepția estetică. Cazurile de limbaj incongruu sînt la Eminescu numeroase. De aceea contemporani, foarte învățați altfel, de-ai poetului, au putut scrie şi semna că Eminescu ar fi un „stricător de limbă". Bărbații aceia, deşi foarte învățați (Hasdeu, Anghel Demetriescu etc.), nu frecventaseră, se vede, adîncimea negramaticalizabilă a spiritului, în care *expresia* se articulează numai după nevoia ei de relevanță şi spațiu estetic.

Aceleaşi observări sînt înlesnite de studiul formelor sintactice. Cîte un vers propune funcțiuni de o nebănuită incertitudine; altul conține poziții pe care sintaxa, chiar lărgită pînă la a cuprinde toate posibilitățile limbii, prin urmare şi pe cele poetice, cum se învață de un bun timp, nu le-a putut nici prevedea. Inversiunea, acest procedeu cu care poeții se ajută să scrie o altă limbă (metaforic !) decît aceea care subvine trebuinții practice a fiecăruia dintre noi, face adesea ca un cuvînt sau o locuțiune să fie în acelaşi timp şi atributivă şi complementară. Un fals complement, datorit inversiunii, practicat cu bună ştiință sau fără de orice poet adevărat, se află în *Împărat şi proletar*: „Trecea *cu barba albă* / pe fruntea-ntunecată / Cununa cea de paie îi atîrna uscată — / Moşneagul rege Lear". Este, credem, neîndoios că expresia „cu barba albă" se raportează sintactic la „moşneagul rege Lear", fiind un atribut rupt numai formal de vecinătatea lui firească (deci gramaticală), pentru a se învecina nefiresc şi a părea, la prima examinare, complementul verbului „trecea".

Dar lipsa de punctuație corectă în poezie, ceea ce, dimpreună cu alte preocupări cam tot atît de capitale, formează pîinea celor mai mulți editori, duce în adevăr, nu numai aparent, la dubla funcție sintactică a multor locuțiuni. Şi editorii aceştia, vrînd să clarifice gramatical textul, pun ca o murdărie de muşte punctuația lor fatală. Un poet ca Guillaume Appollinaire ştia ce face cînd nu-şi punctua versurile. Fără exemple de sprijin, deşi nu ne lipsesc, vom spune numai că, sub voltajul curentului poetic, gramatica, morfologie şi sintaxă, intră într-o trepidație, care stă în raport direct cu frecvența electrică a poeziei, devenind vibratilă şi incertă; vom spune de asemenea că vibratilitatea şi incertitudinea grama-

ticală dezvoltă un spațiu estetic necesar, acest spațiu constînd din amplitudinea de vibrații atît a categoriilor morfologice, cît și a funcțiunilor sintactice ; și, însfîrșit, că termenii sau limitele trepidației, între care spiritul cititorului e lăsat să se legene, traduc în plan gramatical, ca un adjuvant al expresiei poetice propriu-zise, termenii logodiți de poet în cuprinsul metaforei. E o altă ipostază a procedeului metaforic în poezie. Ca o scoică alcătuită structural dintr-un număr incalculabil de scoici infinitezimale, poezia este un compus metaforic de la viziune, mit, simbol, metaforă, comparație, calificativ pînă la ritm, rimă și cuvînt, acesta sub dubla lui considerare gramaticală, morfologică și sintactică.

Să ne reținem însă de la alte dezvoltări inaplicate și să susținem cu un exemplu ceea ce teoretic am avansat de mai înainte. Am afirmat că versurile poeților autentici scot la iveală funcțiuni sintactice, pe care gramatica nu le-a prevăzut încă. Eminescu, în *Inger și demon*, după ce situează aceste două ficțiuni în antinomia lor spațială (unul e în lumină, altul în întuneric), spirituală (unul *este* lumină, altul întuneric, îngerul — adorație, demonul — blasfemie) și socială (ordine — anarhie, statu quo — revoluție), are versul : „Te iubesc, era să strige demonul *în a lui noapte*". Topica cea mai strictă ar putea face să se creadă că este aici cazul unui atribut, care se gîndește fără stînjenire și ca un complement ; ar fi deci o funcțiune sintactică ambiguă cum de atîtea ori se întîlnește în poezie. Dar orice modificare topică am aduce versului („Te iubesc, demonul în a lui noapte era să strige" sau „În a lui noapte, demonul era să strige te iubesc"), raportul expresiei „în a lui noapte" cu verbul nu poate fi nimicit. Este deci un complement. Chiar numai posibil ca limită a ambiguității unei funcțiuni sintactice jucăușe, curiozitatea de a ști ce fel de complement este, rămîne activă. Gramatica nouă folosește, față de cea clasică, o apreciabilă serie nomenclaturală pentru a izola toate nuanțele de complement. Pe lîngă complementul direct, indirect, circumstanțial de timp, loc, mod, cauză și scop, cunoscute mai din vechi, ea dispune azi de complementul de materie, de origine, de cantitate, de agent, de instrument, de concesie, de sociație și de relație. Speciile aparent noi dezvoltă de fapt complementul indirect, pe cel de cauză și pe cel de mod. Fiind cu toatele izolări de nuanțe analitice ale unor funcții cunoscute, nici unul nu este substanțial nou. Totuși, care dintre vechi și noi ar putea încadra fără resturi exemplul eminescian ? „În a lui noapte", ca expresie complementară, conține oarecum o indicație spațială, această aparență făcîndu-l încadrabil în chipul cel mai expeditiv. Dar nuanța nu e spațială sau, în orice caz nu numai spațială. Și poate că nici nu este vorba atît de o nuanță, ci de o sumă, pe care o sintetizează. Căci „în a lui noapte" se referă mai curînd la complexul de negațiuni pe care „demonul" le simbolizează față de complexul de afirmații din ființa-„înger". Din analitic, cum sînt toate celelalte, noul

complement se declară sintetic şi specia lui, deşi folosită în limbajul poetic[1], a rămas neprevăzută de gramatică. Nu altul este cazul din următoarele versuri ale *Scrisorii V* : „Nu e mică, nu e mare, nu-i subţire, ci-mplinită, / / Încît ai ce strînge-*n braţe* — numai bună de iubită", ale *Scrisorii I* : „Şi *în noaptea nefiinţii* totul cade, totul tace, / Căci *în sine* împăcată stăpînea eterna pace", ale *Luceafărului* : „Şi era una la părinţi / Frumoasă-*n toate cele*, / Cum e fecioara *între sfinţi* / Şi luna *între stele*" din acela al *Scrisorii IV* : «Te-aş privi o viaţă-ntreagă *în cununa ta de raze*» etc. etc.... Incorectitudinea şi plusurile expresiei poetice în general şi la Eminescu în particular ne învaţă, fără îndoială, că limba se creează la nivelul poeziei întocmai ca şi la nivelul limbii vorbite. La noi, profesorul acad. Iorgu Iordan (*Stilistica limbii romîne*, 1944) a intuit acest dublu proces de naştere al limbii prin popor şi prin poeţi.

Ar fi, se înţelege, nepotrivit să dăm loc tuturor problemelor de limbă pe care cercetarea lexicografică a poeziilor lui Eminescu le propune şi nu ne închipuim că dicţionarul, la care se lucrează în prezent, le va şi rezolva ; este sigur însă că el le va conţine implicit servind ca material de noi studii viitoare. În privinţa zonelor limbii din care provin cuvintele poetului, statistica dicţionarului va învedera astfel predilecţia neologistică a începuturilor şi retragerea din această zonă pe măsură ce inspiraţia i se clasicizează. Neologismele, bineînţeles, vor rămîne să susţină versurile satirice, imprecaţiile şi proza publicistică, dar mişcarea vocabularului eminescian, ca proces, nu va fi mai puţin limpede de la cuvîntul nou la cel vechi, arhaic sau arhaizant, acesta avînd funcţiunea şi puterea de a adînci în timp, de a lărgi, perspectiva estetică. Din punctul de vedere strict lingvistic, e regretabil că, pentru un motiv sau altul, dicţionarul, fiind numai al poeziilor, nu va întruni capitalul întreg de cuvinte, de care dispunea acest unic scriitor. Lipseşte încă pentru aceasta ediţia-bază a prozei lui publicistice, a cărei necesitate nu se poate eluda, cum se eludează în cazul prozei zisă literară. Oricum însă, lucrarea va reprezenta, în ceea ce are mai instructiv, actul creaţiei lingvistice la Eminescu, expus în desfăşurare ca şi actuală.

În intimitate aproape inanalizabilă cu aspectul lingvistic stă însă aspectul stilistic al dicţionarului. Lucrări importante vor conduce în acest sens efortul colaboratorilor. Profesorul acad. Tudor Vianu, căruia i-a revenit coordonarea lucrării, este, după cum se ştie, autorul primului studiu estetic al poeziei eminesciene (*Eminescu*, 1930) precum şi, între altele, al eseului stilistic *Epitetul eminescian* (în *Probleme de stil şi artă literară*, 1955). Acad. G. Călinescu, pe de altă parte, e bine cunoscut prin larga exegeză în spirit nou a operei poetului (*Opera lui Mihai Eminescu;* 5 vol. 1932—1936). Aceste lucrări fructifică de pe acum în

[1] Există, totuşi, chiar şi în proza unui Rebreanu sau Slavici.

rezultatele cele mai semnificative, ale muncii colaboratorilor. Zicem «rezultatele cele mai semnificative», pentru că aspectul stilistic este scopul ultim al dicționarului, scop care comandă, vrem-nu vrem, aspectul lingvistic. De altfel, o asemenea afirmație nu este ea superfluă după cele de mai sus și mai cu seamă după studiul amintit al profesorului acad. Iorgu Iordan? Chiar numai din puținele exemple propuse mai sus, apare limpede că secționarea lingvistică pe de o parte și stilistică pe de alta, a dicționarului, e un simplu mod de expunere, că lucrarea se prezintă ca un întreg indivizibil în sine, de îndată ce stilistica însăși, după cum s-a văzut, operează pînă în certitudinea categoriilor gramaticale. Cu atît mai decisiv va apărea aspectul stilistic în considerarea specială a semnificațiilor ce se leagă de fiece cuvînt și fiece sintagmă expresivă. Din acest punct de vedere (încă o dată, numai teoretic și metodologic disociat de cel lingvistic), lexicul lui Eminescu își va pune în lumină toată capacitatea de figurație care va duce pe cercetătorii ulteriori la putința de a cuprinde integral volumul metaforic al limbii poetului.

Prefacerea cuvîntului comun în expresie este, la el, putere de a-i prolifera sensurile cunoscute, ajungînd cîteodată chiar la înțelesuri opuse. Versurile din *Mortua est*: „Văd sufletu-ți candid prin spațiu cum trece; / Privesc apoi lutul *rămas*... alb și rece / Cu haina lui lungă culcat în sicriu, / Privesc la surîsu-ți *rămas* încă viu..." conțin adjectivul verbal „rămas", pe care versul patru îl repetă întocmai cum se află în versul doi. Repetiția, la un atît de scurt interval, ar urma să indispună esteticește, mai cu seamă că se repetă nu numai cuvîntul, ci și categoria gramaticală. Nimeni totuși, din cauza ei, nu se oprește din lectură. Dimpotrivă, urgența cu care se succed reprezentările, e semn că sensurile care le susțin sînt noi chiar în cazul cuvîntului repetat. Și, în adevăr, „rămas" din „lutul rămas... alb și rece" însemnează „lăsat în urmă", „părăsit", „*lepădat*", iar cel din „surîsu-ți rămas încă viu" tinde să însemneze, poate, „pus de o parte", „ținut", „*păstrat*" și variația de sens, prin polarizare, cum se spune lingvistic, anulează sentimentul repetării. S-ar putea obiecta că polarizarea sensurilor este aci numai aparentă, că sintagmele diferite, în care se află cuprins cuvîntul, decid de sensul lui, că sensul contrar este al versului întreg și nu al cuvîntului, „rămas" însemnînd oricînd și oriunde „lăsat în urmă", „părăsit", „lepădat". Se știe însă azi limpede valoarea de factor lingvistic al sintagmei, cuvintele de care ne servim cu toții nefiind decît fragmente purtătoare de sensurile întregurilor expresive, din care s-au rupt. Așa că aparentă este obiecția, ce s-ar încerca, nu polarizarea arătată. Sub forma lui de repetiție înșelătoare, „rămas" e un cuvînt nou pe cale de a se naște, cuvînt încă placentar, poeticește posibil, dacă nu chiar real. Un caz însă de inchestionabilă polarizare a sensurilor se află în *Egipetul*: «Și prin tufele de mături, ce cresc verzi, *adînce*, dese, /Păsări îmblînzite-n

cuiburi distind penele alese». *Adînc* poate însemna aci altceva decît *înalt*?

Cercetarea stilistică a operei lui Eminescu pune de asemenea în vedere vocabule și sintagme, pe care frecvența cu care apar și puterea lor de germinație figurativă le dovedește ca singure în stare să tragă și să măsoare hotarul de originalitate și cuprindere al sensibilității poetului. Ele sînt semnalabile de la versurile de adolescent pînă la acelea ale maturității. Astfel cuvîntul „marmură" îi nălucește atît inspirația de tinerețe (*Amorul unei marmure* — 1868, *Inger și demon* — 1870) cît și inspirația din urmă (*Luceafărul* — 1883, *Pe lîngă plopii fără soț* — 1883, *Scrisoarea V* — 1886). Spațiul estetic vast, pe care îl străbate această reprezentare, înfățișează unul dintre cele mai interesante procese de eminescianizare ale imaginii : începînd prin a semnifica simpla răceală a femeii, care nu răspunde iubirii poetului („Căci mie mi-a dat soarta... / O piatră să ador" din *Amorul unei marmure*), ea sfîrșește, în stadiul eminescianizat, să susțină ideea neparticipării femeii iubite la un mare vis de artă, greșeala de a trece oarbă pe lîngă norocul imortalității ei, ca în *Pe lîngă plopii fără soț* : „Dîndu-mi din ochiul tău senin / O rază dinadins / În calea timpilor ce vin / O stea s-ar fi aprins ; /*Și-ai fi trăit în veci de veci / Și rînduri de vieți, / Cu ale tale brațe reci / Înmărmureai măreț / Un chip de-a pururi adorat / Cum nu mai au perechi / Acele zîne ce străbat / Din timpurile vechi*". Zîne înmărmurite pentru vecie cu brațe reci și adorate de generații după generații în puterea lor de a lumina calea „timpilor ce vin" nu pot fi decît pietrele venuste ale antichității. Marmura lui Eminescu este așadar virtualitatea statuară a femeii iubite. Poetul se închipuie și exprimă un patos sublim de alt Pygmalion, un Pygmalion însă al mutării frăgezimilor incarnadine în Afrodită eternă. Visul acestei mutații a efemerului în sempitern e aspirație lirică fundamentală putînd fi urmărită sub felurite forme în toată poezia lui. Pentru Eminescu, femeia devine astfel nu o Galatee albă și pieritoare ca spuma laptelui, ci o Pentelee, albă și eternă ca marmura statuilor.

Cu aceeași frecvență, cu aceeași putere de germinație și același proces de eminescianizare, cuvîntul „demon" apare din primele poezii (*Înger și demon* — 1870, *Înger de pază* — 1871) pînă la ultimele (*Luceafărul* 1883, *Scrisoarea V* — 1886). Spirit al negațiunii teologale, dar și sociale, „demonul" lui Eminescu paralelizează numai un timp satanismul celui din Byron, Lermontov, Baudelaire, fiind fără nici un raport cu estetismul celui din Macedonski. Pînă la urmă, „demonul" eminescian nu e Satan. Îi și lipsește pentru a se identifica cu acesta o mai precisă atmosferă creștină ; iar stilizarea estetistă din Macedonski nu e niciodată preocuparea lui. Ficțiunea vine cu mult mai mult, deși byronismul o colorează durabil, din concepția anticilor și pe măsură ce frecvența o scoate mereu la iveală,

se asociază cu ideea și cuvîntul de „geniu", în înțeles tot antic, pentru ca în sfîrșit, după marea întîlnire cu filozofia lui Schopenhauer, filozofie de fapt congeneră melancoliei poetului, să se eminescianizeze radical, „demonul - geniu" devenind sugestie și simbol al răului existenței, ipostază a Demiurgului însuși. Un Dumnezeu necreștin pare a fi pantocratorul universului eminescian și poetul îl numește „demon". Tratarea lexicografică a cuvintelor „marmură" și „demon" ca și a altora („neființă", „codru", „geniu", „luceafăr" etc.), conturîndu-le volumul metaforic, le va arăta ca rădăcini de mituri eminesciene.

Dar studiul acestei noi mitologii, pe baza dicționarului inițiat de Academia R.P.R., e rezervat, dimpreună cu ierarhia figurației eminesciene (calificativ, comparație, metaforă, simbol, mit, viziune) și atîtea altele încă, ce nici nu pot fi prevăzute, cercetătorilor viitorimii.

BIMILENARUL LUI OVIDIU

LA PONTUS EUXINUS

DE

EUSEBIU CAMILAR

I

Evocarea este prietena şi ajutoarea de căpetenie a oricărui om care are de deşteptat umbre. Fără sprijinul ei, poate n-ar fi existat artă şi istorie, iar faptele, care constituie biografia umanităţii, ar fi pierit, anonime gorgane în întinderea infinită a timpului.

Cred că dacă am privi lumea numai prin unghiul trecerii necontenite, lucrurile ar căpăta o poezie de o tristeţe şi de o grandoare cosmică. Detunînd un munte, vedem cum s-au suprapus straturile şi ne gîndim cum pe fiecare strat s-au suprapus potopuri de lumină, ploi şi frunze, căzute în miliarde de anotimpuri. Epocile sînt mai trecătoare ca o clipire din geană, iar sbaterile care la vremea lor au însemnat rîvnă spre soare şi aer, mai scurte ca un suspin.

Mai înainte cu un miliard de nopţi, pe stratul de piatră aflat tocmai în adîncul muntelui, au trecut paşii faunelor ce nu mai sînt, au alunecat rîuri, şi s-au zbuciumat colburile furtunilor. Toate se amestecă şi încremenesc supunîndu-se liniştii celei mari, dar poezia e singura lucire fără stingere; ea va trăi pînă ce umerii munţilor colosali vor coborî la nivelul pitic al umerilor omeneşti.

Poezia lui Publius Ovidius Naso a intrat în fluviul etern al poeziei universale, şi odată cu ea a intrat în istorie şi poporul romîn, prin strămoşii lui, geţii de la Pontus Euxinus. Publius Ovidius Naso a trăit şi a adormit între păstorii noştri din adîncul vremurilor, pulberea trupului său firav s-a amestecat cu pulberea pămînturilor noastre. Acelaşi Acvilon sălbatic, care pe vremea lui reteza turnurile Tomisului, bate şi azi, cînd se

stîrnesc furtunile pe ariile întunecate ale Pontului Euxin. Dacă ne cunoaştem mai bine începutul spiţei, o datorăm şi lui Publius Ovidius Naso, care a notat şi a oglindit viaţa strămoşilor noştri din Sciţia Minor, în imagini plastice magistrale. Sărbătorirea aceasta e o cunună a recunoştinţei noastre, pe fruntea lui, care în ultimii ani ai vieţii a cunoscut numai cununile tristeţii, şi în locul cuvintelor calde, numai hohotele de rîs ale sarmaţilor şi iasigilor, şi numai zăngănitul armelor.

Lui Publius Ovidius Naso, care a fost izgonit de acasă şi a gemut atît, cîntînd cele mai zguduitoare simţăminte umane, îi durăm sălaş de aur în inimile noastre. Strănepoţii geţilor pe care el i-a cîntat, calcă cu sfială pulberea de la Pontus Euxinus, căci în firele ei minuscule s-a amestecat pulberea chinuită a poetului nefericit. Ar trebui să ne ducem să culegem roua pontică, pe năframe pure de borangic, căci am culege lacrimile sfinte ale nefericitului. Spiritele marilor poeţi reînvie, mai strălucitoare, din generaţie în generaţie, şi vor reînvia necontenit, pînă la stingerea definitivă a tuturor ciclurilor.

II

În anul VIII al timpurilor noastre, într-o zi de sfîrşit de toamnă, pe ariile Pontului Euxin, în dreptul cetăţii Tomis, s-a arătat o navă. Pe o astfel de vreme, Pontul Euxin era plin de ceţuri şi bîntuit de furtuni premergătoare iernii. Flotele negustătorilor elini se trăgeau către adăposturi, la Apollonia, Odesson sau Messambria, aşteptînd primăvara, cu liniştirea apelor şi cu întoarcerea cocorilor din Libia. Nava arătată în zare venea din sud, dinspre Callatis, şi poate din porturile depărtate ale Eladei sau Asiei. Cu cît se apropia, pe ţărm se adunau păstori sarmaţi îmbrăcaţi în plăci de fier, daci şi geţi îmbrăcaţi în cojoace, negustători greci cu ochii mari, negri. Mai cu seamă sarmaţii duhneau a vin, rîdeau în hohote. Dar au tăcut toţi, cînd nava s-a apropiat de-a binelea. Au văzut la proră o imagine a zeiţei Minerva, cu scut şi sandale aurite şi cu pletele blonde, aşa cum şi-a închipuit-o bătrînul Homer. Îndată, au coborît pe ţărm cîţiva legionari romani, apoi un bărbat înalt, supt la faţă, palid şi neînchipuit de trist. După ce s-a uitat la strînsura omenească, la cetatea cu poarta deschisă, prin care se vedeau stradele pline de o mulţime pestriţă şi se zăreau coloane şi acoperişuri de temple, după ce s-a uitat pe rînd şi la sarmaţii pietroşi, şi la geţi, şi la greci, străinul şi-a mai întors o dată privirea spre ariile Pontului Euxin, şi-a acoperit faţa cu mîinile, apoi a izbucnit în lacrimi. Soldaţii îl priveau păstrînd o tăcere respectuoasă. După aceea, pesemne, un centurion l-a poftit printr-un semn din mînă, către poarta cetăţii.

— Cine-i? Ce se întîmplă cu omul acesta? — întrebau privitorii, însă soldaţii tăceau. Străinul s-a întors să mai vadă nava cu imaginea

Minervei, şi a văzut-o pentru ultima dată, aşa cum avea s-o descrie mai tîrziu :

Călătoresc pe-o navă, mă-nstrăinez, sperînd,
Să fiu pe-aceeaşi navă, spre ţară, în curînd...
La proră, e pictată, căci protectoare i-i,
Minerva cea cu cască şi bucle aurii...

Îndată s-a aflat că străinul e cetăţean roman, că îl cheamă Publius Ovidius, şi că asupra capului său căzuse înalta urgie imperială...

În timp ce Ovidius sta pironit în poarta cetăţii, uitîndu-se din ce în ce mai trist spre cîmpiile mării, comandantul Tomisului i se închina cu respect, poftindu-l în cetate, căci îl luase în primire, de la soldaţi, după litera edictului. Apoi, foarte repede după aceea, poarta către mare s-a închis, nu s-a mai văzut nici nava, nici drumul întunecos al ceţurilor. Ovidius sta în faţa unei căsuţe simple şi sărăcăcioase, şi în timp ce comandantul cetăţii îl poftea să intre, el auzea oameni grăind într-o limbă ciudată, în care, uneori, recunoştea cuvinte şi fragmente de o muzicalitate amintind elina. Hotărît, îşi da seama în cele dintîi clipe, că aici, la Tomis, nu se va putea înţelege deocamdată cu nimeni, decît doar prin semne. Cîţi ani va trebui să trăiască printre aceşti barbari? Ce fel de oameni erau ei? Deznădejdea îi era aşa de puternică, încît nu-şi putea aduna gîndurile. Cum a intrat în locuinţă, s-a aşezat într-un colţ şi a izbucnit de-a binelea în lacrimi. Comandantul cetăţii plecase. Publius Ovidius avea simţămîntul că intrase de viu în acest mormînt rece, aflat atît de departe în Barbaria, dincolo de munţii Haemus, marginea relativă a lumii civilizate. Auzea afară pe strade larma trecătorilor, rîsete puternice, strigăte, tînguirea vîntului, şi mai departe, zbuciumul mării. Se lăsa încet noaptea peste seminţiile pletoase abia pomenite în istoriile lui Herodot, şi care uneori năvăleau spre sud, ispitite de strălucirea şi bogăţiile imperiului.

Doar cu cîteva săptămîni în urmă, Publius Ovidius era unul din cei mai alintaţi oameni ai Romei. Talentul lui excepţional îi dăduse aură de împărat al poeziei, iar averea îi îngăduia să trăiască împărăteşte. În grădina lui din vecinătatea Capitoliului, se desfăşurau ospăţuri şi simpozioane, amintind, poate, marile nopţi platoniene. Cununi şi mirezme de verbină, stoluri de sclave dănţuitoare, cîntăreţe din harpă, toate încununate de uriaşul farmec al poemelor, în timp ce luna se arată la creasta Capitoliului, parcă din geneza Metamorfozelor. Avusese parte să trăiască într-o vreme de aur dominată de luminoasa figură a lui Augustus, prietenul, protectorul şi părintele poeţilor. Celebrul împărat îl poftise de mult în preajma sa, să-i împodobească şi el domnia, alături de atîtea alte valori artistice.

În toamna anului VIII, într-o noapte, s-au auzit pe stradă paşii surzi ai unei gărzi pretoriene. Un pumn greu a bătut curînd în poarta casei lui Publius Ovidius. Nu mult după aceea, marele poet sta împietrit şi alb de spaimă, ascultînd edictul imperial. Încă înainte de a se zări de ziuă, trebuia să părăsească Roma, pentru totdeauna. Iată cum descrie el noaptea aceea neuitată şi îngrozitoare :

Cînd mi-amintesc de noaptea grozavă de demult,
Simt cum mă copleşeşte al plînsului tumult,
Potopitoare lacrimi se scurg şirag, şirag...
Atunci eu părăsit-am pe veci al Romei prag.
Trecuse miezul nopţii, cînd, peste casa mea,
Ca trăznetul, edictul imperial cădea...
Cînd mi-am venit în fire, priveam în jur, apoi :
Din mulţii mei prieteni au fost rămas doar doi,
Şi nu găseam cuvinte să-i mîngîi, să-i implor,
Plecam pe totdeauna spre Sciţia Minor!
Soţia, disperată, întîi ca piatra sta,
Copila mea, departe în Africa era.
Plîngeau cu toţi ai casei în hohot, în delir,
Mă petreceau ai casei cu toţi, la cimitir...
Potopitoare lacrimi curgeau, şirag, şirag.
Lăsam pe totdeauna al casei mele prag.
Ca la căderea Troiei în casa mea era.
Şi luna peste Roma urca şi lumina.
Nu mai erau pe uliţi nici trecătorii rari.
Mîna pe ceruri luna superbii telegari,
Şi m-am întors spre luna de aur, să mă-nchin,
Apoi spre Capitoliul cu casa mea vecin;
„Îngăduiţi-mi astăzi, ca în trecute dăţi,
Să vă slăvesc, lăcaşuri, eterne zeităţi,
Îngăduiţi-mi astăzi, ai Romei Lari şi Mani,
Să vă înalţ cîntare, voi zeilor romani!
De strălucirea voastră departe eu voi sta!
Eternităţi de-a rîndul să străluciţi aşa!"
Mîna pe ceruri luna superbii telegari.
Soţia mea, spre ceruri plîngea cu lacrimi mari,
Şi sta îngenunchiată şi se ruga gemînd,
Şi săruta soţia altarele, pe rînd,
I s-auzea în casă suspinul disperat.
Şi se ruga cu părul pe umeri revărsat...

Locul exilului era această cetate aproape fabuloasă, Tomisul, pomenit în legendele Argonauţilor. Deci, cum s-a arătat luceafărul de ziuă, Publius Ovidius a pornit spre Brindisium, unde s-a suit pe o navă, să înfrunte marea în furtună spre Grecia, spre Asia, şi spre ţinta finală, Tomisul mitic. Nava,

„Plutea înaripată, pe valuri de argint,
Cînd eu am părăsit-o în Golful Corint,
Și mă rugam, spre țărmii necunoscuți, străini,
Să fie apărată de zeii paladini,
Cu bine să străbată întinsu-n lung și-n lat,
Furtunile zborșite și vîntu-nvolburat,
Spre geticele ape să-i fie drumul lin,
Cu bine să străbată întinsul Euxin...
Călătorea într-una spre nesfîrșitul Pont,
Și rătăcind o vreme prin Marea Helespont,
Atins-a țărmul Troiei, croind un drum spumos,
Dar a cotit la stînga spre țara lui Imbros,
Și a atins carena, mai greu, mai greu trudind,
Pămîntul Samotrace, la țărmul din Zerind...
Încetiniți austrul cel mînios, voi, zei,
Cînd va pătrunde nava în stînci la Cyanei,
Prin Thynias străbată fluidele cărări,
Cetatea lui Apollo să i s-arate-n zări,
Înalte metereze să vadă-n Anhial,
Messambria, Odesson, lucească-n țărmi, pe deal,
Ivească-se departe și alte cetățui,
Cu numele lui Bachus, spre preamărirea lui,
Ivească-se și alte cetăți de zid, sub cari,
Coloni din Alcatoia și-au pus pribegii lari...

Iată cum descrie o furtună:

„Mi-a mai rămas tărie să vă implor din zări,
Voi zei ai înălțimii și-ai neguroasei Mări,
Spre nava sbuciumată să pogorîți veghind,
În coaste să n-o bată furtuna bubuind...
Pe negrul drum al Mării, îngrozitor, străin,
Nu-ndepliniți pedeapsa cezarului divin!
Îi osîndeau, adese, pe oameni, niște zei,—
Alți zei veneau, sub scuturi să-i ocrotească ei!
Era-mpotriva Troiei străvechiului Mulciber,
Dar o cruța Apollo cel luminos, din cer;
Cîndva, Athena blondă în contra ei tuna,
Dar Venus prea frumoasa sub scut o apăra!
Junona, pe Eneias îl și credea pierdut,
Dar Venus prea frumoasa îl apăra sub scut!
De nu-l păzea Minerva în alte vremi adînci,
Neptunus, pe Ullysse îl sfărîma de stînci;
Așa și noi, prin timpuri îndepărtați de ei,
Vă implorăm, ai Mării, și-ai Înălțimii zei...

Pe lungul drum al Mării de vînturi răscolit,
Cuvîntul rugii mele se pierde-n nesfîrșit!
Vă chem, voi zei ai Mării, din zori și pînă-n zori,
Pînă-mi răsar pe față șiroaie de sudori,

Şi stropii mari de ploaie încep a şiroi,
Cînd vîntul Notus vine vuind din Miază-Zi,
Şi îmi întoarce glasul şi strigătul spre zei,
Nicicînd să nu ajungă, sfîşietor, la ei...
Şi se zborşeşte coama grozavei vijelii,
Şi poate-o să atingă şi astrele-n tării...
Sub zbucium creşte valul cît munţii uneori,
Zborşiţi se-nalţă munţii şi înspăimîntători!
Şi din văzduhuri munţii în stropi amari se cern,
Şi cad pînă-n adîncul cel negru din Infern...
Şi cum mă uit departe în larg, văd îngrozit,
Cum numai cer şi ape se-ntind în infinit,
Cum între cer şi ape, într-un cumplit frămînt,
Din val în val aleargă nestăvilitul vînt,
Şi vine cu o groază de valuri împrejur,
Din Răsăritul roşu sălbatecul Eur,
Şi cînd mi-acopăr faţa de vijelii răpus,
Zefirul rece vine urlînd de la Apus,
Şi de sub Ursa Mare porneşte glacial,
Pe suprafaţa Mării şi vîntul Boreal,
Şi rugă disperată spre voi, o, zei, îndrept,
Cînd luptă Borealul cu Notus, piept la piept...
Şi nava e o frunză zvîrlită-n infinit.
Se uită-n noaptea Mării cîrmaciul îngrozit.
Şi cîrma nu ascultă de nici un meşteşug.
Şi valuri mari cît munţii sub vînturi fug, şi fug...

Cîmpii se-ntind pe ape şi munţi necunoscuţi.
Sîntem în noaptea Mării pe veşnicii pierduţi.
Îi leagănă furtuna pe deznădăjduiţi.
Privim în noaptea Mării cu ochii îngroziţi.
Şi cum răcnesc spre ceruri, voi zeilor trufaşi,
Furtuna-mi bate-n faţă cu pumnii uriaşi,
Şi cum răcnesc spre ceruri în deznădejdea grea,
Amară apa morţii pătrunde-n gura mea...
O zei, pămînt şi ape, de-acuma bun rămas!
Exilul doar, mi-l plînge soţia mea, acas...
Nu ştie cum, pe-o navă, prin negrele vîltori,
Pătrund în gura morţii de zeci de mii de ori...
Vă mulţumesc, voi ceruri întunecoase, zei,
Că n-au urcat pe nava aceasta paşii Ei,
Nefericire mie, sălbatece vîltori!
Mi-a hărăzit Fortuna să pier de două ori,
De bucurie altă viaţă aş avea,
Că nu s-abate astăzi pericolul spre Ea...

Dar iată că lumina s-a arătat, brăzdînd
Adîncul întuneric şi Marea fremătînd!
S-a liniştit furtuna. Pieriră munţii grei.
Nu mai bătea în navă cu tunetele ei,

Precum balista bate în zidurile tari.
Cădeau pe puncte stropii din ce în ce mai rari.
Veneau domoale valuri acum, spre nava grea.
Din unsprezece, unul mai tare se izbea.
Curînd în zări lumina a prins a străluci.
Nu mă-ngrozește moartea ci felul de-a muri!
O binecuvîntare e moartea mea, oricînd,
Dar cum să pier pe apa printre furtuni gemînd?
Îi pizmuiesc atîta pe oamenii ce pier,
Sau urmăriți de soartă, sau doborîți sub fier,
Nefericiți pier alții și mai îngrozitor,
Dar pot avea norocul să doarmă-n țara lor,
Deplînși la cimitire, de-ai lor părinți și frați.
Îngrozitor pier alții de-ai Mării pești mîncați...
Să spun: mi se cuvine să pier, de mii de ori!
Dar sînt pe nava asta atîția călători!
Ce-s vinovați, furtună, toți oamenii acești,
Să piară-n noaptea Mării și înghițiți de pești?
Opriți-vă mînia acestei răzb unări,
O, zei ai Înălțimii și ai neguroasei Mări,
Vă strig, dar ce vă pasă, o zei? Port în zadar
Ca pe-un păcat, mînia divinului cezar,
Vă strig, dar ce vă pasă că sînt pe-aici pierdut,
Că merg pe Mări departe înspre necunoscut?
O, zei ai Înălțimii și-ai neguroasei Mări,
De v-ați pleca spre mine cu sfintele-ndreptări,
Ar suspina de jale și cel ce m-a proscris,
El însuși s-ar convinge că nu pot fi ucis...
N-ar fi avut nevoie de-al vostru ajutor,
De mă zvîrlea în fluviul Infernului să mor,
Și sîngele să-mi ceară putea, altfel, oricînd,
Nu să mi-l vadă astăzi așa de crud curgînd!
Nu-mi geme conștiința sub nici o vină grea!
Vă rog, voi zei, priviți-mi nenorocirea mea,
Scăpați-mă! Dați lumii dintr-un prea sfînt îndemn,
Un om cu fruntea prinsă de negrul morții semn!
Și totuși, zei ai Mării și-ai cerului, ce-o fi,
Cînd și furtuna asta deplin s-o domoli,
Și-oi asculta, pe ape cum line vînturi bat?
Nu o să fiu și-atuncea același exilat?
O, nu brăzdez aceste teribile vîltori,
Spre mari cetăți din lume ca să adun comori,
Nu merg în spre Athena, acum, ca mai de mult,
Setos de-nvățătură magiștri mari s-ascult,
Alexandrie mîndră, tu Asia, nu vin,
Spre voi, ca altădată, nu merg să mă închin,
Să văd serbări măreție pe malul tău, o, Nil!
Mă duce drumul Mării spre ponticul exil...
Mă duce vîntul Mării spre un ținut străin,
Departe-n țărmul vestic, la Pontul Euxin,

Prea repede mă duceți să mă înstrăinați,
La Tomisul din neguri, la-ntunecoși Sarmați!
Și-aș vrea ca drumul Mării să fie lung, mai lung,
Pe la Sarmați sălbateci cît mai tîrziu s-ajung,
O, zei ai Înălțimii și-ai apelor, fiți buni,
Să-mi ocolească nava grozavele furtuni,
Și-aș vrea ca drumul Mării să fie lung, mai lung,

Să merg pe drumul Mării, oricît, dar să ajung...
Plutim de-atîta vreme în vîntul negrei Mări,
Dar țărmul ausonic se tot arată-n zări:
Mînați mai tare, vînturi, spre negrul infinit,
Nu-ntîrziați pe-aicea un om nenorocit!
August o cere, oare, sau ce putere vrea,
Să tot zăresc atîta, degeaba, țara mea?
Curînd voi fi, o, Cezar, precum ai decretat,
La Tomisul din neguri, la sumbrul neam sarmat...
Mă duc în noaptea Mării, și cît aș mai spera,
Dar nu-i nici o speranță în îndurarea ta!
O știi prea bine, Cezar, că sînt nevinovat,
Dar ale noastre fapte ajung la zei vreodat'?

Mi-a mai rămas tărie să vă implor din zări,
Voi zei ai Înălțimii și-ai neguroasei Mări,
Fiți milostivi cu mine, acum! Vă îndurați!
Mă duce drumul Mării degeaba, la Sarmați,
Căci n-am greșit! Cu ochii de-al crimei sînge grei,
Eu n-am umblat, o, Cezar! Adese, ochii mei,
Sfioși, ca spre un templu priveau spre casa ta,
Voința ta, a Romei voință întrupa,
Și a crescut, sub semnul frumoasei tale firi,
Tot secolul acesta bogat în fericiri...
Cu inima cuprinsă de un îndemn sfios,
Eu am aprins tămîia în temple bucuros;
Acesta sînt! Și totuși, o zei, mă osîndiți!
Nefericiții lumii pe negre mări pieriți...
Visez, pierdut pe ape, spre voi, o, zei, gemînd,
Sau valurile grele se liniștesc pe rînd?
Visez, gîndind la mila Cezarului divin,
Sau s-a lăsat pe ape, aevea, vîntul lin?
Într-adevăr, furtuna a dispărut în zări,
O zei ai Înălțimii și-ai neguroasei Mări,
Că-n drumul meu spre țara pletosului sarmat,
Eu v-am chemat atîta și-atît de disperat!

Publius Ovidius Naso mai străbătuse acest drum, cu foarte mulți ani înainte, cînd se ducea să cunoască Grecia, și să ia lumină de la marii ei înțelepți. Dar pe atunci era tînăr, abia ieșit din adolescență, și era îndrăgostit pînă la patimă și pînă la durere, de poezie și de toate frumusețile nepieritoare ale lumii. Acum era în culmea vîrstei, poate trecuse

de cincizeci de ani, și străbătea drumul spre Grecia și Asia, ca un călător pe veșnicie pierdut. Plîngea, privind cum rămîn în urmă țărmurile Italiei. Unicul reazim în restriște, îi era talentul. Chiar de la Brindisium, s-a cufundat în scrierea Elegiilor, în timp ce nava străbătea largurile, îndepărtîndu-l de tot ce-i era neînchipuit de scump.

„Și-n vuietul furtunii mă-nchipuiam, scriind,
Prin versurile mele Cycladele uimind,
Și inima și marea s-au frămîntat atît,
Încît mă mir că geniul nu mi l-au omorît,
Îmi dam prea bine seama și mă înspăimînta,
La nebunie dusă pasiunea mea era!
Cum mai puteai, tu, spirit, spre vers să te întorni,
Cînd te izbeau cu ură ploioșii Capricorni,
Cînd steaua Steriope zvîrlea orcane tari,
Și copleșea lumina puterea Ursei Mari,
Sub ploile de noapte, sub vîntul austral,
Cînd nava zguduită pierea adînc sub val,
Cum mai puteai, tu, spirit, să te ridici așa?
Scriam fără-ncetare și mîna-mi tremura...
Acum, vuiește valul cît muntele crescînd,
Cu acvilonul luptă otgoanele vibrînd,
Spre cer făgăduiește cîrmaciul disperat,
Că nu va pune mîna pe-o cîrmă, niciodat...”
. . . . . .
În ura ta, spre mine te opintești în van!
Eu știu că ești mai tare, sălbatec uragan,
Dar îndrăznesc și-acuma să-ți strig în față: nu!
Mă voi opri din cîntec cînd te-i opri și tu...”

După ce a străbătut istmul Corintului într-un car, s-a urcat pe o altă navă, iar mai tîrziu guvernatorul militar al Traciei, Sextus Pompeius, l-a luat sub grija sa, i-a dat un pîlc de soldați, să-l însoțească pînă la țintă. Ovidiu ajunsese pe coastele Traciei, poate în cele mai negre lipsuri, căci același Sextus Pompeius l-a ajutat cu niște bani, poate ca ultim omagiu pentru marele poet ce urca pentru totdeauna la cetățile pontice. Iată-l curînd, intrînd în tărîmurile întunecoase ale Sciției! Nava a plutit spre Apollonia, a urcat mai departe spre Messambria, spre Odesson și Tirizis, iar într-un tîrziu s-au zărit columnele și marile monumente de la Callatis. Apoi s-a zărit Tomisul, cu sarmații, cu geții, cu dacii pletoși și cu grecii adunați pe țărm.

Oamenii locului erau aspri ca și timpul din preajma iernii, ca și pămîntul din Sciția Minor. Erau ciopliți din topor, iar pe stradele înguste ale cetății scîrțîiau care grele, încărcate cu femei și copii. Ce prăpastie, între ce afla aici, și luxul orbitor al Romei...

„Sînt drumurile pline. Se duc și vin din zări,
Foiesc, foiesc pe drumuri, sarmați și geți călări,

Săgeţile din tolbe au vîrf îngălbenit,
Muiate în veninul de viperă, cumplit;
Se duc şi vin, cu arcuri grozave, cu săgeţi,
Imaginea lui Marte sînt ne-mblînziţii geţi,
Prin glasul lor sălbatec şi prin înfăţişări...
Foiesc, foiesc pe drumuri, se duc şi vin din zări,
Şi cred că nici o mînă străină n-a umblat,
Nu le-a tăiat din plete şi nici din bărbi, vreodat'...
Şi-nfig uşor, cu dreapta, fără-a clipi măcar,
Cuţitul, ce şi-l poartă la şold, orice barbar...
. . . . . .
Iar oamenii de-aicea, o, cine-a dăruit
Cu numele de oameni, acest popor cumplit?
Cu fiarele sînt una, la fire şi la trup!
Au, oamenii aceştia, apucături de lup!
Ei nu respectă legea, o sfarmă sub picior!
Justiţia cetăţii se pleacă forţei lor!
Aici dreptatea zace sub pumnul lor gemînd!
Aici dreptatea piere sub armele sunînd!
Şi dacă bate gerul din istriene lunci,
Se-mbracă-n piei de fiare şi-n cioareci lungi, atunci,
Al lor obraz întruna le e acoperit,
E apărat de geruri, de părul lung, zburlit..."

III

Încă din primele zile la Tomis, Ovidius ar fi vrut să iasă la lărgime, să cugete asupra nefericirii lui, însă străjerii de la porţile cetăţii l-au oprit, cu vorbe aspre. Nimeni nu cunoştea latina, iar el nu cunoştea nici o boabă din graiurile pontice. Era, cum avea să se plîngă mai tîrziu, un barbar printre barbarii Pontului.

Avea să afle că porţile cetăţii Tomis se deschideau foarte rar şi pentru scurt timp, mai ales iarna, cînd îngheaţă fluviul Istros. Atunci, pe gheaţă, dădeau năvală, către aşezările civilizaţiei pontice, seminţiile septentrionului întunecos:

De n-aţi uitat de Naso, de-l pomeniţi arar,
De mai trăieşte-n Roma cu numele măcar,
Să ştiţi că el se află departe la sarmaţi,
Sub nişte aştri palizi şi-atît de depărtaţi,
Că în oglinda Mării nicicînd nu se răsfrîng!
Barbaria mi-i ţara şi sînt străin şi plîng...
În jurul meu, sălbateci, roiesc sarmaţii beţi,
Şi mă-nconjoară Vezii, şi mă-nconjoară geţi...
Se-ntîmplă că adese trăim mai liniştiţi,
Dinspre pletoase neamuri de Istros ocrotiţi,
Cît vînturile calde bat line pe la noi,
Ne ocroteşte Istros de groaznicul război,

Dar cum se lasă iarna, cum gerul diafan
Întinde peste fluviu un pod marmorean,
Cînd lucitoare drumuri se-ntind din mal în mal,
Sub Ursa Mare bate doar vîntul boreal,
Şi în foşnirea largă a stufului pletos,
S-arată neamuri negre din nordul neguros!
Zăpezile, pe cîmpuri, rămîn neîncetat;
Nici soarele nici ploaia nu le topesc vreodat';
În loc să se înmoaie la vreme, val cu val,
Se întăresc mai tare sub vîntul boreal
Şi vin zăpezi, şi-adese abia se ia un rînd,
Şi se arată altul, văzduhu-ntunecînd,
Şi ţine iarna asta adeseori, doi ani,
Şi îngroziţi se uită barbarii tomitani,
Cînd vine Acvilonul înspăimîntat urlînd,
Smulgînd acoperişuri şi turnuri retezînd...

Bărbaţii de pe-aicea, sub gerurile iuţi,
Se-mbracă-n piei păroase şi-n cioarecii cusuţi,
Doar faţa li se vede, cînd trec spre Pont în jos,
Acoperiţi de pielea veşmîntului păros,
Şi trec, cu promoroaca în bărbi, şi trec rîzînd,
Cu ţurţurii de gheaţă în plete răsunînd,
Şi să tot vezi bărbaţii, la chefuri, cîteodat',
Spre bărbi săltînd ulcioare cu vinul îngheţat!
Să-i vezi pe pragul casei ulcioarele izbind;
Solidul vin, barbarii îl sfarmă-n dinţi, scrîşnind...
Înlănţuieşte rîuri cumplitul iernii ger,
Şi curge largul Istros spre negrul mării cer,
Se varsă, larg ca Nilul, prin numeroase guri,
Şi îl îngheaţă vîntul cu aspre lătrături,
Albastrul fluviu-ngheaţă, curînd, din mal în mal,
Sub Ursa Mare bate doar vîntul boreal,
— Treceau mai ieri corăbii pe fluviul luminos,
Şi-acum, barbari şi vite în cîrduri trec pe jos, —
Şi auzim adese copitele cum bat...
Se zvîrcoleşte Istros spre Mare ne-ncetat,
Sub gheaţa albă: cete, barbari înfricoşaţi,
S-arată-n care trase de surii boi sarmaţi...

O, nu vă cer să credeţi ce spun! E dureros,
Dar sînt, acestor locuri un martor credincios!
Şi am văzut oglinda imensei negre mări,
Sub gheaţă argintie cuprinsă pînă-n zări,
Pe suprafaţa mării am mers, şi-am încercat,
Şi apa ei, piciorul nici nu mi l-a udat!
De nimereai pe-aicea, o, Leandru, nu piereai!
De-a ta pieire marea n-o învinovăţeai...
Îngheaţă pînă-n zare tot Pontul Euxin,
Nu se mai zvîrlă-n aer sălbatecul delfin,

Sub Ursa Mare bate doar vîntul boreal,
De ger încremenite stau navele la mal;
Şi aşa străin, de gheţuri, de frig, asediaţi...
Lopeţi nu taie Marea spre ţărmi îndepărtaţi...
Văzut-am peşti în gheaţa lucioasă cum se zbat.
Cînd geme Acvilonul pe Pontul îngheţat,
Şi cînd îngheaţă Istros sub gerul diafan,
Cînd undele l-acopăr sub pod marmorean,
Cînd lucitoare drumuri se-ntind din mal în mal,
Sub Ursa Mare bate doar vîntul boreal,
Şi în foşnirea largă a stufului pletos
S-arată ginţi barbare din Nordul friguros,
Şi vin, şi vin ca vîntul, barbari necunoscuţi,
În cetele pletoase gonind pe osii iuţi,
Şi zbîrnîie în vînturi cumplitele săgeţi,
Şi-i cutropesc barbarii pe liniştiţii geţi...
Văzduhul sîngerează spre Istros, ca un rug.
Vin cetele sarmate şi pămîntenii fug,
Din biata lor strînsură s-alege vînt şi praf,
Vin cetele sarmate la-ngrozitorul jaf,
Trec cete peste Istros în groaznic uragan,
Şi-i jefuit la sînge sărmanul pămîntean...
Iar cînd se-torc spre Istros năvălitori sarmaţi,
Duc vite şi duc care şi mii de prinşi legaţi,
Trec prinşii şi se uită furiş, ucişi de dor,
Spre ţarina săracă şi spre căminul lor...
Şi se tot duc spre Istros, gemînd, şi unii pier,
Izbiţi de vijelia săgeţilor de fier,
Şi vin ca o furtună, ca vijelia vin,
Săgeţi încîrligate şi unse cu venin...
Şi nimicesc barbarii, strigînd sub cerul şters,
Tot ce nu iau cu dînşii şi tot ce cade-n mers,
Şi se zborşeşte cerul, cînd, crunt, din loc în loc,
Peste colibe trece mistuitorul foc...
Aşa, mereu, de groaza barbarului sarmat,
Cum să-şi mai scoată plugul în ţarini, la arat,
Sărmanul get?! Şi-i timpul adese liniştit,
Dar tremurăm, de spaima războiului cumplit!
Nu ştie pămînteanul de-atîtea ori prădat,
De unde-l mai pîndeşte sălbatecul sarmat,
Şi-şi părăseşte cîmpul, aşa, încet-încet,
Şi-aşa se-nţeleneşte mereu, pămîntul get...
S-ar chinui degeaba pe-aici nişte tîlhari,
Să fure noaptea struguri pietroşi de sub lăstari,
Şi ar veni degeaba pe-aici un băutor,
Căci n-o să afle vase cu must clocotitor...
Acontius! Vreodată pe-aici de-ar fi să vii,
Ai căuta degeaba un măr, pe el să-i scrii
Iubitei: n-avem arbori, pămîntu-i pustiit.
Şi nu-l poftesc aicea pe omul fericit...

Gîndiți-vă: pămîntul e-atît de lung și lat,
Și eu, în țara asta mă aflu exilat...

Pe vremea aceea, în nordul fluviului Istros, în Dacia, se ridicase la cîrmă, poate, viforosul rege Cotiso, un mare dușman al Imperiului Roman. Faima lui de năvălitor ajunsese la Roma ca o spaimă, încît într-o vreme întrebarea care cutremura cetatea eternă, era:

„Ce mai e nou, ce se mai aude dinspre Dacia?"

August trimisese în Moesia legiunile lui Lentulus care dobîndise o strașnică biruință asupra seminților neliniștite din nordul Istrului. Însă dacii și toate celelalte seminții din nord nu s-au liniștit; au început să atace și Pannonia, proaspătă provincie romană. Acelius Catos, un alt comandant roman, a venit și el împotriva Daciei, și a trecut cu pajurile latine peste Istros, zdrobindu-i pe daci într-o bătălie celebră. Însă, nu mult timp după aceea, Imperiul Roman avea să treacă printr-o mare zguduire, și anume răscoala Dalmației și a seminților pannonice. Acvilele latine cu greu puteau face față împrejurărilor. Folosind acest prilej, seminții de la Septentrion năvălesc din nou peste Istros, băgînd în groază cetățile Pontului Euxin. Dacii, sarmații de pe rîul Thyretus, iasygii și geții, unindu-și puterile sub drapelul dac, cu gură de lup și cu trup de balaur, au dat Romei o lovitură ce nu s-a uitat așa de repede. Poate că acestor năvăliri ale dacilor, sarmaților, geților și iasygilor, le-a fost martor marele exilat Ovidius, și datorită descrierilor lui au ajuns pînă la noi, în toată plasticitatea și dramatismul. Va fi tremurat de spaimă, cînd vor fi pătruns în cetatea Tomis sarmații îmbrăcați în vestitele și strălucitoarele lor amprafractarii, alcătuite din mari plăci de fier: firavul și nobilul cavaler roman va fi văzut pentru prima dată cum dă năvală o mare și înspăimîntătoare cavalerie barbară.

Cam cu cinci veacuri înainte, Herodot, cel dintîi biograf al omenirii, pomenise în cîteva fraze din celebrele lui istorii, despre locurile, oamenii și obiceiurile pontice. Însă Ovidius avea să vadă cu ochii lui spectacole de o impunătoare măreție, demne de simpla și dramatica viață a geților. Așezați la răscrucea tuturor furtunilor, poate singura semințe statornică din acele locuri, geții din Sciția Minor erau ținta tuturor năvălirilor, de pe uscat și de pe ariile mării. După cum mărturisește Ovidius, acești nefericiți geți, cu o mînă țineau plugul, cu cealaltă țineau spada, gata oricînd de luptă. Erau neîntrecuți arcași. Ca ploaia curgeau săgețile lor otrăvite în venin de viperă. Erau aprigi la petreceri, mari iubitori de vin și de femei, și poate de aceea coborau *polisteii*, vestiții anahoreți ai lui Zamolxis și Gebeleizis, tocmai de pe înălțimile de la Cogaion, să-i pedepsească și să le amintească legile fericirii eterne, care nu se dobîndește prin desfrîu, ci prin cumpătare aspră. Le aminteau sfinții și palizii anahoreți,

că trebuie să se uite la vin cu scîrbă, să nu ia carne în gură, ci numai poame, atît de plăcute lui Zamolxis, zeul cumpătării și al veșnicei vegetații... Ascultau geții, cu capetele plecate, așa cum e frumos să se stea în fața înțelepților ; dar îndată după plecarea lor, viața intra în curgerea firească, petreceau mai cu aprindere, pînă ce se trezeau iar, într-un tîrziu, cu preasfinții și palizii anahoreți de pe muntele Cogaion... Judecînd mai adînc, putem vedea în felul de viață al geților, și o mare disperare, căci la ei totul era vremelnic, tot ce era azi liniște și așezare, mîine se spulbera în flăcări, sau sub copitele cavaleriilor năvălitoare. Ovidius a văzut, de bună seamă, de atîtea ori, ciudata și înălțătoarea săgetare a furtunilor, unul din cele mai grandioase spectacole ale antichității și ale tuturor timpurilor, depășind strălucirea homerică și tot ce a avut omenirea frumos în preamărirea zeilor. Cum se arătau furtunile din depărtările mării, sau dinspre munți și cîmpii, cei mai vestiți și mai îndrăzneți arcași geți, se adunau într-o alcătuire compactă, și la un semn porneau strigătele împotriva furtunii, iar din arcuri țîșneau mii și mii de săgeți, pierzîndu-se în înălțimea văzduhului, amestecîndu-se cu trăznetele, cu fulgerul și cu bubuiturile colosale ale tunetelor. Așa îl ajutau geții pe marele lor Gebeleizis, zeul seninătății și al luminii, să biruiască întunecimile, în timp ce la picioarele lor se zbătea marea în furtună și fremătau holdele cîmpiilor răzvrătite. Dar cînd trimiteau solie către Zamolxis ? De obicei, se alegea cel mai frumos fecior din așezare, și era aruncat în sus, așa fel încît să cadă drept în sulițe. Vai de cel ce nu pierea ! Era izgonit din obște, ca un ticălos, căruia marele zeu n-a vrut să-i dea intrare și loc în împărăția vieții fără sfîrșit. Disprețul de moarte al geților noștri, era uimitor, și-i făcea de neînvins. Au simțit acest dispreț și marele rege persian Darius, și Alexandru cel Mare, și Lysimachos. Getul Dapyx a scris în istoria vitejiei o pagină nemuritoare, cînd s-a bătut cu legiunile romanului Crassus. Poporul lui Dapyx, cu femeile, cu copiii, cu carele și cu vitele, s-au închis în peștera de la Cassianum, și au pierit înăbușiți, după ce romanii năvălitori i-au zidit acolo de vii. Osemintele lor, amestecate cu osemintele vitelor, cu spițele și cu butucii roților, au fost descoperite tîrziu, ca o uimire. În ce sta disprețul de moarte al geților, o arăta credința lor, că, murind, trec *dincolo*, și trăiesc în fericire eternă, în același trup și înfățișare. Pentru ei, pămîntul era socotit gazdă vremelnică spre tărîmurile bucuriei fără sfîrșit.

IV

E adevărat că Publius Ovidius a avut prea puține cuvinte de laudă pentru zbuciumații și simplii locuitori ai Sciției Minor ! Nici nu îndrăznim să-i mustrăm nefericita și nemuritoarea umbră, amestecată cu pulberea

generațiilor noastre! El a trăit între geți, zece ani plini de amărîciune, și cîntările lui elegiace alcătuite aici, aveau rostul de a înmuia inima împietrită a imperatorului.

Iată cum se tînguia către soția sa:

Epistola aceasta te va mira, socot...
A scris-o altă mînă, fiindcă eu nu pot:
Sînt istovit de boală pe-acest pămînt străin,
Și-s osîndit pieirii, la Pontul Euxin...
Aici, pe-aceste ținuturi de boală mă usuc.
Printre sarmați sălbateci și geți, cumplit o duc,
Și bate vîntul aspru în țarini de pelin,
Și apa e amară la Pontul Euxin,
Și nu-mi prieste locul acesta părăsit,
Căci sînt bolnav și-n casă e frig necontenit,
Și nu-mi prieste pîinea și nici un medic nu-i,
Să-mi stingă suferința la anii mei destui,
Cu-nalta lui știință! Și nici prieteni nu-s,
Să uit în lungi taifasuri amarul meu apus,
Nici să nu simt cum trece la sfatul cald și lin,
Întunecoasa vreme la Pontul Euxin...
Răpus de suferință, departe exilat,
Mereu mă duce gîndul atît de întristat,
Spre cei rămași acasă, și în atîtea dăți,
Mi te aduce gîndul și-n preajmă mi te-arăți,
Și mă-nsoțești oriunde pe-acest meleag străin.
Trec nopți, trec zile negre, la Pontul Euxin...
O, numele tău dulce în van îl ocolesc!
Pe buze mi-i într-una și-ntr-una îl rostesc,
Iar cînd îmi pierd puterea sub boala asta grea,
Străinii duc pocalul cu vin spre gura mea...
M-aș ridica, iar tînăr și-atît de fericit
De m-ar vesti străinii, cîndva, că mi-ai sosit!
Ești singura nădejde pe-acest meleag străin!...
Trec nopți, trec zile negre, la Pontul Euxin...
O, știu, soție scumpă, că poate tu petreci,
Și-i fi uitat de omul ce nu te uită-n veci,
La capătul vieții s-ajung curînd mi-i scris.
Și-ades îmi dă tîrcoale potopitorul vis,
Mă copleșește sctea fierbinte, ceas cu ceas,
De-a putrezi în glia Italiei, acas'...
O, zei! Nu v-a fost milă de-al vostru sclav umil,
Să piară înainte de a porni-n exil,
Să fi pierit acasă, sub cerul nostru lin,
Și nu aici departe, la Pontul Euxin,
Căci voi pieri pe-aicea! Și parcă simt umblînd
Prin preajmă, umbra morții, și m-o lua curînd,
Și n-am nici un prieten să-mi stea la căpătîi,
Italie, cu umbre de rămuroși lămîi...

Hai vino! Prelungește-mi acest adînc amurg!
Simt lacrimile tale pe fața mea cum curg.
Hai, vino! Și-mi ascultă și ultimul suspin,
Căci sînt atît de singur la Pontul Euxin,
Hai, vino! În amurgul adînc să mă mîngîi,
Ca-n țara mea cu ceruri de aur și lămîi,
Hai, să-ți aud suspinul de cete potopit,
Cînd voi cădea în somnul cel fără de sfîrșit...

Aici, lipsit de fală, pe-acest meleag străin,
M-or îngropa barbarii la Pontul Euxin,
Și-oi auzi la groapă barbarii cum se strîng,
Cum geme apa mării, cum vînturile plîng...
Și oare ce vei spune aflînd că nu mai sînt;
Îmi vei păstra credință dincolo de mormînt?
Parcă te văd pe-o culme privind amurgul lin,
Cu brațele întinse spre Pontul Euxin,
Spre groapa unde astăzi străini barbari se strîng,
Și geme apa mării și vînturile plîng...

Iubita mea! Hai, lasă! Doar liniște îți cer!
Știi bine că acuma a doua oară pier,
Căci am pierit, cînd brațul Caesarului divin,
M-a exilat aicea la Pontul Euxin...
Și moarte-ngrozitoare fu moartea cea dintîi,
Italie, cu ceruri de aur și lămîi...
Te bucură, iubito, și nu mă căina...
Eliberare dulce înseamnă moartea mea,
De chinurile lumii pe veșnicie fug...
Vreau, spiritul să-mi ardă cu trupul meu, pe rug,
Nimic să nu rămînă pe-acest tărîm străin,
Să-mi spulbere cenușa pe Pontul Euxin,
Căci dacă-i drept ce spus-a Pythagoras, cîndva,
Că spiritul rămîne nemuritor, așa,
Eternități de-a rîndul, la Pontul Euxin,
Va rătăci o umbră străină, de latin,
Va rătăci o umbră printre spini mari, uscați,
Doar printre mani sălbateci și umbre de sarmați...

Te rog, să ceri la vreme cenușa ce-a rămas!
Măcar așa, în urnă, să mă întorc acas'...
Această datorie s-o împlinești îți cer!
De-ar fi stăpîn chiar Creon cu brațul lui de fier,
Tot te-ar lăsa, în urnă cenușa mea să mi pui...
O, nu uita, chiar Creon, în strășnicia lui,
Lăsat-a Antigonei, la urmă, dreptul sfînt,
Sărmanului ei frate să-i caute mormînt...
Parfumuri tari în urnă, din plin, întîi să pui,
Și în pămîntul Romei s-o-ngropi! Apoi, să spui,
Pietrarilor, să sape pe pietre de mormînt,

Pentru drumeți din vremuri acest modest cuvînt:
„SUB PIATRA ASTA DOARME OVIDIUS ZIS NASO
CE-A PREAMARIT IUBIREA! TALENTUL L-A UCIS...
DAC-AI IUȚIT VREODATĂ, UN PIC CARAREA LAS-O,
ȘI SPUNE: FIE-I SOMNUL MAI MOALE CA UN VIS...”
Mă mulțumesc cu-atîta! Căci doar lăsat-am cărți
Ce-n viitor vor bate pămîntu-n patru părți,
Și-or înfrunta al vremii adînc necunoscut,
Să afle generații cum ele m-au pierdut...
Și să nu uiți, iubito, la datini vechi să ții,
Și-n zilele din datini la cimitir să vii,
Cu flori, adînc stropite cu lacrimi. Scrumul meu
Simți-va pietatea prinosului, mereu...

Și multe ți-aș mai scrie și ți-aș mai înșira,
Dar mi-i uscată gura și nu mai pot dicta,
Și-ți spune sănătate, cel părăsit, străin,
Răpus de suferințe la Pontul Euxin...

Greu îi va fi fost nefericitului Publius Ovidius, în iernile întunecoase de dincolo de munții Haemus, dar tot ce a adăugat și tot ce va fi exagerat, era izvorît dintr-o nețărmurită tristețe și nostalgie, din nebiruitul dor de a se întoarce cît mai curînd în Italia lui cu lămîi și cu ceruri luminoase. Aștepta, zi cu zi, iertarea imperială sau poate moartea, prin otravă, prin tăierea vinelor, sau prin sugrumare, după obiceiurile sălbatice din acele timpuri.

Nu s-a resemnat, în nefericirea lui, cu toată trecerea timpului, după cum mărturisește în a patra carte a Tristelor, elegia a VI-a:

„Și taurul, cu timpul, se pleacă domolit,
Grumazul să și-l vîre în jugul îndoit,
Se domolește calul cel nărăvit de tot,
Strunit în frîul aspru și cu zăbala-n bot,
Devine blînd, cu timpul, și leul din Atlas,
Din marea lui cruzime te-ntrebi ce-a mai rămas,
Dresorului, își pleacă grumazul, an cu an,
Chiar pîn'și elefantul sălbatec, indian,
Și tot cu timpul, mîzga ascunsă-n rădăcini,
Ridică bogăție de struguri pe ciorchini,
Tot timpul, îndulcește și fructul. De sub glii,
Din bobi, aruncă valuri de spice aurii,
Încet, el roade fierul ce brazde zvîrle-n jur,
Silexu-l netezește și diamantul dur...
Uităm de morți. Se trece, mînie și blestem,
El potolește inimi ce sub durere gem,
Supune tot, Vechimea, venind încet, ușor,
Doar inima mea geme și mai îngrozitor...

Foiesc în juru-mi sciții, foiesc întunecați,
Foiesc în juru-mi geții, în cioareci îmbrăcați.
Mă-mbolnăvesc mai tare, atîtea petrecînd...
Dar am doar o speranță că voi muri curînd,
Și am doar o speranță, că poate n-o s-ajung,
Exilul meu și chinul să-mi fie și mai lung..."

În decursul timpului, Publius Ovidius Naso s-a rugat și prietenilor lui, prin elegii sfîșietoare. Pe alții i-a dojenit, cum se vede din a treia carte a Tristelor, elegia a XI-a:

Știam că n-ai în tine nimic, nimic uman,
N-ai inimă sub coaste, ci doar un bolovan!
Mai poate-avea restriștea un și mai negru val?
Mă latră Borealul sub Ursa lui Menal,
Și dușmănos e țărmul, aici la Euxin!
Sălbatecă e țara, și-s singur, și-s străin...
Nu mă-nțeleg cu nimeni, prin grai, aici pierdut!
Mereu, mereu e locul de spaime străbătut,
Mă încolțesc vrăjmașii din nordul rece scurși,
Și tremur, precum cerbul cel urmărit de urși,
Mă simt, între atîția războinici duri și cruzi,
Ca mielul prins de haita sălbatecă pe munți...
Eu, mi-am pierdut iubita și patria! Iar cei
Iubiți odinioară, lipsesc din ochii mei,
Dar din atîtea rele grozave, cîte sunt,
Mînia-mpărătească e răul cel mai crunt...

O, poate fi oricine la vorbă iscusit,
Să poată să zdrobească un om de mult zdrobit!
Să lupte, caracterul cel nobil și înalt,
Să ieie metereze și ziduri, cu asalt,
Căci numai ticăloșii cei mari în stare sînt,
Să sape ce e gata să cadă la pămînt...
Și-am fost gonit din Roma, de-acasă, de prisos...
Surghiunul mă mănîncă la Pontul dușmănos!
Prea mică e pedeapsa aceasta? În călău,
Văzîndu-mă, ar plînge de milă-n locul tău...

Ajută-mă mai bine, de poți! Și lasă, deci,
Nevindecata rană să se închidă-n veci,
Gîndește-te mai bine și la al tău destin:
Pe drumul lui nesigur atîți se duc și vin...
Dar întrucît de grijă tu cel mai tare-mi porți,
Și vrei să vezi că-n vîntul îngrozitoarei sorți,
Voința lui Augustus s-a-nfăptuit deplin,
S-ajungi și tu odată la Pontul Euxin...

După cum mărturisește în alte elegii, Publius Ovidius Naso a început să uite limba ausonică, și încet-încet a învățat graiurile geților și sarmaților. A scris poeme în limba getă, și le-a citit poate vecinilor, poate în

adunările cetății. De bună seamă, geții îl vor fi răsplătit din plin, după legile simple, aducîndu-i poame și vin, lucruri atît de rare la ei, pești cu solzi ruginiți din apele Euxinului sau din Istros, sau poate îi vor fi adus veșmînt călduros de lînă, țesut rudimentar de către simplele și bunele păstorițe gete. De bună seamă, nefericitul exilat n-a aflat în cetățile pontice medici, de înălțimea științifică a medicilor din Cetatea Eternă. Pe aici, prin Sciția Minor, ca și prin Dacia, știința vindecării se afla în depărtata fază a empiricului, pe seama buruienilor de leac sau, cum s-ar spune astăzi, pe seama babelor descîntătoare. Era cunoscută puterea narcotică pentru bolnavi, a seminții de cînepă, după cum arată scurte însemnări contemporane.

Geții noștri aveau strălucitoare eresuri privind întunecările de soare, credeau că astrul dătător de lumină și de viață, era mîncat din vreme în vreme de niște balauri. Prin pămîntul lor, trecea fluviul cel mare Istros, drum din risipite milenii, al negoțului și civilizației. Unii autori ai antichității spun că expediția argonauților n-ar fi mers numai la legendara Colchida, ci ar fi apucat și în sus, pe Istros, către inima Daciei, poate la Abiuttus, și că s-ar fi înapoiat prin Adriatica. Noi spunem că versiunea aceasta ar fi plauzibilă, cunoscînd cum căutarea averilor a descoperit din întuneric oceane și mări, a mînat fenicienii din geneza istoriei, pînă la Cartagina și Spania, iar alții au pus temeiul atîtor colonii pe țărmurile Pontului Euxin și pînă în adîncul lumii abia cunoscute. Navele elinilor urcau pe Istros pînă la cetățile dace, ducînd vase scumpe, vinuri celebre din Elada, stofe și arme, și luînd în schimb aur, dar mai cu seamă sclavi. Alte drumuri de comerț coborau din Dacia pe rîurile Phyretus și Hyerasus, iar altele coborau tocmai de la semințiile din pădurile marcomane. Tomis, împreună cu cetățile vecine, erau puternice artere prin care pulsa viața și civilizațiile acelor vremuri.

Ne vine a crede că în orice parte a imperiului roman ar fi fost surghiunit, Publius Ovidius ar fi fost la fel de trist, ar fi gemut cu aceeași nealinată durere, după cetatea lui cu columne de marmură albă și peristiluri armonioase. După cum s-a arătat mai sus, elegiile lui urmăreau înmuierea inimii imperatorului. A tot nădăjduit, an cu an. La o vreme, își va fi dat seama că totul era pierdut. Se succedau anotimpurile pontice, și nu se mai arăta mult așteptatul edict de iertare. Ovidius îmbătrînea. Se apropia de al șaizecilea an. Într-o zi, a primit știrea că imperatorul Augustus murise, iar el și-o fi pus nădejdea iertării în Tiberius. Apoi, de bună seamă, și-a luat nădejdea că se va mai întoarce vreodată acasă. Bătrîn și bolnav, locuind într-o casă friguroasă, se gîndea la moarte, la inscripția de pe piatra mormîntului.

Rar a creat geniul uman o poezie atît de tristă, atît de zguduitoare și atît de frumoasă, ca a treia elegie din a treia carte a Tristelor...

Poezia aceasta, fragmentar citată mai sus, va stoarce lacrimi pînă şi din inimile de mult iertate de toate furtunile. Lui Ovidius, îi venea vremea să-şi ia rămas bun pentru totdeauna, de la Roma, de la soţia lui şi de la anotimpurile pontice, avînd de trecut printr-un amurg, către anotimpul cel fără de sfîrşit. Avea să se amestece cu pulberea furtunilor de pe la noi, spiritul lui avea să rătăcească de-a pururea printre daci, geţi şi iasigi, printre sarmaţi, şi printre atîtea seminţii ce s-au vînturat pe ariile istoriei. El s-a stins cu ultimul gînd îndreptat către pămîntul Romei. Slăbit de boală, îşi dicta ultimele gînduri. Mîna lui ostenită nu putea nici urca spre gură ulciorul cu vin înviorător.

Tînguirile lui au amuţit de mult, sub pulberea celor două mii de ani, care au trecut ca nişte clipiri din gene şi s-au risipit în largul timpului ca nişte străluciri de fulger.

Îmi cer tîrziu iertare pentru aceste cuvinte atît de precare, şi-mi cer umilită iertare de la umbra marelui şi nefericitului Ovidius, că poate i-am sărăcit frumuseţile elegiilor, traducîndu-le în limba romînească, în limba strănepoţilor simplilor geţi de la Pontul Euxin. N-am stăruit asupra cauzelor exilului, acest lucru urmînd să-l lămurească specialiştii şi oamenii cu înaltă rutină. Însă, fie că a profanat misterele zeiţei Issis de la Nil, după cum spun unii, fie că şi-a atras duşmănia Iuliei, cum spun alţii, fie că l-a pierdut chiar opera lui închinată iubirii, Ovidius a plătit înspăimîntător de scump greşeala lui, însă a rămas poet pînă la capăt...

Mi-aş îngădui să-i poftesc pe amicii poeţi ce chinuiesc muzele căutîndu-le prin abstract, să deschidă şi să aprofundeze cărţile acestui om extraordinar, dacă vor să înveţe ceva despre tărîmurile unde se află nepieritoarele izvoare ale poeziei! Vor vedea cum a ştiut Ovidius, poreclit Naso, să extragă aur de cele mai subtile carate, din amănuntele vieţii, cele mai neînsemnate în aparenţă: vor vedea cum a ştiut îmbina în versuri fără moarte, sudoarea getului, vitejia sarmatului, pelinul tăpşanurilor pontice şi furtuna mării. Operele lui, scrise la Tomis, sînt pledoarii pentru cultul neprecupeţit al frumuseţii eterne, pentru linişte în lume, singurul temei al tuturor lucrurilor şi monumentelor. Ar fi bine să se plece cît mai des asupra Tristelor şi Epistolelor pontice, toţi cei intraţi în cîmpiile artei clandestin, şi să afle că poetul e numai sensibilitate, numai inimă, numai credinţă pînă la fanatism în frumosul veşnic, în elementele cele mai simple ale vieţii. Ar fi bine, să se plece mai des asupra operelor lui, lacrimogenii, şi să vadă cum inima cea mai sfîşiată de durere a rămas mare şi demnă, ridicîndu-şi lacrimile pînă la frumuseţea constelaţiilor... Astfel, vom învăţa toţi, de la Publius Ovidius, ce înseamnă a rămîne poet pînă la capăt! Poezia lui stîrneşte cele mai fierbinţi lacrimi ale sincerităţii, e clară şi proaspătă, ca o dimineaţă getică. Ovidius este un mare poet modern, cu toate cele douăzeci de secole aşternute pe stra-

turile pămîntului, odată cu potopurile de lumină, cu viforele, cu furtunile mării, cu paşii faunelor dispărute şi ai semnţiilor ce nu mai sînt. A murit în amurgul antichităţii, s-a amestecat cu ţărîna getică. A cîntat pămîntul nostru, şi pentru asta ne întoarcem spre amintirea lui, şi-i dăm laudă şi înălţare, şi-l numărăm între înaintaşii noştri iluştri.

Ovidius Naso, strănepoţii barbarilor te salută!

Unde ţi-i umbra, Ovidius? Sîntem încredinţaţi că nu ţi-i frig între umbrele geţilor, căci doar ei erau aşa de simpli şi primitori, şi aşa de buni, iar noi te învelim cu mătasea caldă şi moale a inimilor noastre! Vara, cînd se ridică furtunile pe Pontul Euxin, la ţărm se înalţă colburile geţilor. Se văd în fulgere săgeţi şi arcuri luminoase. Se aud pe mare strigăte de biruinţă. Zeul luminii, Gebeleizis, se arată iar, strălucind, şi pulberile geţilor se culcă la loc pe ţărmuri, în aşteptarea altor furtuni. Ovidius Naso, noi te zărim printre săgetători. Te auzim strigînd în limba getă, împotriva întunecării cerului şi Euxinului! Lacrimile tale s-au scurs în pămîntul getic şi sînt şi astăzi acolo, în infinite generaţii de ierburi. Din braţele tale obosite vor fi crescut doi arbori, iar din inima ta va fi crescut un plop înalt, în inima singurătăţilor pontice, să te uiţi mereu cum picură pe arii clătinătoare luceafărul de ziuă... Dar, Ovidius Naso, pentru tine se face ziuă în orice generaţie, căci prea copleşitoare ţi-i lumina!

Poezia adevărată nu are moarte; ea e sufletul omenirii, merindea ei de toate zilele, pe urcuşul timpului nemăsurat. Între efemeri deşi funigei, ea e mereu proaspătă, ca o dimineaţă getică, şi ca o trezire din pulberi a arcaşilor lui Gebeleizis.

ÎNSEMNĂRI DESPRE STILUL LUI OVIDIU

DE

GH. BULGĂR

Opera poetică a lui Ovidiu s-a bucurat de o prețuire deosebită printre contemporanii săi, datorită atît temelor noi abordate într-un spirit liber, degajat de canoanele tradiției clasice, cît și calităților specifice ale artei, ale stilului său poetic. Despre fondul de idei al numeroaselor opere scrise de Ovidiu s-a vorbit adesea, mai ales că aceste opere s-au împletit strîns cu istoria vieții scriitorului latin, care izgonit, către sfîrșitul vieții sale, la Tomis (Constanța de azi) a rememorat unele episoade trăite ; el a respins acuzarea imperială că ar fi fost în contratimp cu preocupările reformatoare, cu planul asanării morale întreprinsă de August.

Dacă orientarea tematică a poeziei lui Ovidiu e originală, aproape total diferită de opera contemporanilor săi, arta, procedeele exprimării, stilul său sînt, în general vorbind, pe linia dezvoltării mai libere a limbii poetice latine din vremea consolidării imperiului roman. În ansamblul mișcării literare din timpul lui August, se știe că fiecare scriitor de seamă a adus o contribuție originală la dezvoltarea mijloacelor expresive ale limbii latine literare. Nu poate fi neglijată, vorbind despre poeți, vigoarea epică a lui Vergiliu, adesea comparat cu Homer, nici îndrăzneala inovației stilistice la Horațiu, pe care Ovidiu l-a numit „numerosus" — cel bogat în teme literare, în mijloace expresive, în construcții sugestive. Într-o scrisoare din Tomis (Triste, IV, 10) poetul latin își amintește cu recunoștință și prețuire de maeștrii săi, a căror operă stă la temelia clasicismului latin.

Ovidiu venea în literatura Romei către începutul declinului artei clasice propriu-zise. Pentru acest poet canoanele rigide nu mai sînt atît de constrîngătoare ca pentru înaintașii săi. Una din trăsăturile caracte-

ristice ale stilului lui Ovidiu este tocmai îmbinarea originală a tradiției clasice cu avîntul înnoitor care tindea spre descătușarea literaturii de făgașul deprinderilor învechite. Precum lumea imperiului, consolidat prin extinderea dominației romane pînă aproape de marginile lumii cunoscute atunci, aspira la tot mai multă libertate și bunăstare, literatura reflectînd tendințele politice, sociale, economice ale vremii, se îndrepta și ea spre o înnoire, cu tot programul imperial de a face din ea un aliat al năzuințelor regeneratoare; reformele preconizate de August tindeau să repună în circulație norme și deprinderi vechi, tradiționale, nu să schimbe ceva în structura socială, economică sau culturală a imperiului.

★

Pe nedrept, adesea arta literară a lui Ovidiu a fost considerată ca un joc al imaginației sale exuberante, ca un divertisment lipsit de adîncime, de ținută clasică. Tematic, Ovidiu aducea preocupări noi și trata subiecte apreciate de lumea aristocrată; el vorbea despre mentalitatea și preocupările la ordinea zilei; predominau în versurile poetului tonul galant, optimismul și bucuria de a trăi, de a iubi. Expresia artistică, stilul autorului nu puteau rămîne la nivelul vechi, la mijloacele și rutina înaintașilor. Coborînd în mijlocul realităților și în sînul semenilor săi, poetul avea să li-se adreseze într-un limbaj adecvat mediului, într-un limbaj adesea îmbogățit cu termeni noi, simplu, natural. Sub acest raport, Ovidiu, mai des decît contemporanii săi, a apropiat stilul literar, poetic, de cel al limbii comune, păstrînd spontaneitatea construcțiilor din limba de toate zilele. Această particularitate explică și buna primire făcută versurilor lui de către contemporani, fapt despre care vorbește scriitorul în exil, un amănunt de care-și amintește cu tristețe adîncă:

Mă-ndemni cu poezia să-mi potolesc aleanul,
Ca nu cumva s-adoarmă, să piar-al meu talent.
E greu să-mi spui amice: zglobia poezie
Vrea zile însorite, vrea suflet liniștit.
Furtuni vijelioase îmi vînzolesc viața,
Și nu-i destin pe lume mai trist decît al meu.
Cum? Priam vrei la moartea copiilor să joace?
Niobe-nlăcrimată să ducă mîndre hori?
Ce crezi? Să facă versuri ori jalei să se deie
Cel surghiunit în capul pămîntului, la geți?

(*Triste*, V, 12, 1—10)[1]

Buna dispoziție, optimismul, viața fără griji și mediul aristocratic, apoi ușurința versificării (*Quodquod tentabam scribere versus erat* — orice-n-

[1] Citez după traducerea, în general excelentă, a lui T. Naum. O recenzie critică asupra ei am publicat în *Viața romînească*, 9/1957.

cercam a scrie, se prefăcea în vers) au fost împrejurări specifice care au favorizat creaţia poetică mai liberă, într-un ton mai familiar, cu construcţii mai degajate de normele limbii clasice. Acest fapt nu excludea însă readucerea în cîmpul stilistic a unor vechi procedee artistice, cum ar fi comparaţia mitologică, evidentă chiar în fragmentul citat, ca să nu mai vorbim de larga ei întrebuinţare în *Metamorfoze*.

Existau în personalitatea artistică a lui Ovidiu două tendinţe opuse, vizibile în stilul poeziei sale. Pe de o parte poezia-divertisment liric al societăţii aristocratice a Romei de atunci, fapt care l-a dus în direcţia oglindirii mediului în care a trăit poetul pînă în momentul condamnării lui; pe de alta, influenţa marilor maeştri ai literaturii clasice, prestigiul tradiţiei artistice eline şi latine, care au constituit pentru orice scriitor roman o şcoală, cea mai înaltă şcoală a deprinderilor poetice, a perfecţionării talentului artistic, în cazul lui Ovidiu, o frînă a exuberanţei lirice. În momentul de apogeu al puterii romane şi de maximă înflorire a imperiului sub conducerea lui August, Ovidiu avea să facă o originală sinteză a acestor două influenţe sub care se desfăşura creaţia lui artistică. În versurile lui vom întîlni atît exprimarea densă, sugerînd o mare bogăţie metaforică, cît şi amplificările detaliului, cumulul de elemente descriptive, observaţia subtilă, rafinamentul nuanţelor atît de preţuite în epoca elenistică.

★

Observarea manifestărilor individuale şi latura morală a vieţii individuale şi sociale sînt izvoare de cronică punctată de spirit satiric sau de reflexii morale subtile. Horaţiu a înfierat nu odată păcatele omului de rînd, Vergiliu a slăvit trecutul şi gloria romană şi s-a aliniat, din convingere, intenţiilor reformatoare ale împăratului. Lucru ciudat: Ovidiu îşi permite săgeţi la adresa cercurilor aristocrate:

Carmina laudantur, sed munera magna petuntur:
Dummodo sit dives barbarus ipse placet.
(*Ars amandi*, II, 276—277)

adică: „sînt lăudate poeziile, dar toţi aspiră la daruri mari: numai fie bogat şi un barbar chiar li-e pe plac".

Viaţa de lux, de opulenţă, starea de venalitate a secolului de aur sînt caracterizate prin insistenţa poetului asupra unui cuvînt de mare circulaţie în societatea aleasă a contemporanilor:

Aurea sunt vere nunc saecula, plurimus auro
Venit honos, auro conciliatur amor.

„sîntem cu adevărat într-un secol de aur, aurul mult aduce demnităţile, cinstea, cu aur se cumpără şi iubirea". Cele două versuri cuprind succint, în cuvinte pline de înţeles, ţinta supremă a aspiraţiilor aristocrate : aur, cît mai mult aur (plurimus auro venit honos). Demnităţi, funcţii de prestigiu, distracţii, desmăţ, totul se cîntărea în aur. Cum se vede, puterea romană, voinţa atotputernică a împăratului n-au putut nimici în poet spiritul critic, ironia contra celor mai înalte vîrfuri ale societăţii contemporane.

În cele mai diverse situaţii, în cadrul unor subiecte determinate, sub influenţa peisajului uman (ca în *Amores*, *Ars amandi*, *Remedia amoris*), sub impresia fabulosului sau în mediul miturilor din *Metamorfoze*, dar mai cu seamă sub apăsarea tristeţii şi a singurătăţii din timpul petrecerii sale la Tomis, meditaţia, reflexia filozofică, observaţia morală se concretizează în versuri lapidare, ca o maximă săpată în stîncă, mărturie pentru posteritate despre adîncimea şi frumuseţea artei unui poet inspirat. În categoria *aforismelor* pot fi rînduite versuri ca :

Nec minor est virtus quam quaerere, parta tueri (*Ars*, II, 13) — „a păstra cele dobîndite nu cere mai puţină virtute ca faptul de a le cîştiga".

Consilium resque locusque dabunt (*Triste*, I, 1, 93) — „locul şi împrejurarea te vor sfătui (ce să faci)".

Quo quisque est maior, magis est placabilis (*ib.*, III, 5, 31) — „cu cît e cineva mai mare, cu atît este mai blînd".

Adesea rezumînd învăţăminte rezultate din experienţă sau din studiul vieţii, al cărţilor mai vechi, poetul s-adresează tinerilor :

Venturae memores iam nunc estote senectae :

Sic nullum vobis tempus abibit iners (*Ars*, III, 59—60) „amintiţi-vă mereu că vine bătrîneţea : astfel nu vă va trece zadarnic timpul". Sînt apoi interesante unele parafrazări ale aforismelor celebre, ca : *inter arma silent musae* — „în vreme de război muzele tac". Ovidiu completează astfel ideea că orice creaţie are nevoie de reculegere :

Carmina secessum scribentis et otia quaerunt (*Triste*, I 1 41) „poezia cere linişte şi singurătate". Cunoscutul vers al lui Vergiliu : *Felix qui potuit rerum cognoscere causas* — „fericit e cel ce poate cunoaşte pricina lucrurilor" — îşi are un corespondent în Ovidiu :

Felix qui quod amat defendere fortiter audet (*Amores*, II, 5, 9), adică : „ferice de cel ce îndrăzneşte să apere curajos ceea ce iubeşte".

Cugetarea coboară — cum se întîmplă adesea în opera lui Ovidiu — din sfera filozofiei, a abstracţiunilor, în lumea sensibilă, în mediul vieţii cotidiene, pentru a reţine într-o originală şi densă construcţie stilistică un adevăr, o idee demnă să figureze în registrul aforismelor adînci, care totdeauna vor rămîne aproape de inima oamenilor.

În descrierea mediului galant nu lipseşte nici reflexia asupra naturii umane. Femeile vin la spectacole „ca să vadă şi ca să fie văzute" :

Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsae (*Ars*, I, 99)

Obişnuinţa, dar şi exerciţiul de voinţă, joacă un însemnat rol în viaţă şi la fel şi în iubire :

Intrat amor mentes usu, didiscitur usu ;
Qui poterit sanum fingere sanus erit. (*Remedia*, 503)

„iubirea ne înlănţuie judecata, dacă ne obişnuim cu ea ; ne dezbărăm de ea tot prin obişnuinţă. Cine-şi poate imagina că este sănătos, chiar se va face sănătos".

Tradiţia poeziei latine, care încă de la Plaut, Terenţiu, Catul, Lucreţiu, făcuse din filozofie, din reflecţia morală, un sprijin al descrierilor, al evocării, al caracterizării, n-a fost deci părăsită de Ovidiu. Poetul, mai ales în a doua parte a vieţii sale, a exprimat în construcţii stilistice sobre, dense, adevăruri valabile, eterne, care ţin de natura umană, de realităţi psihologice vechi. Adesea i-a fost deajuns o simplă trăsătură, o enunţare lapidară printr-un epitet semnificativ, capabil să îngroaşe linia peisajului sau a portretului.

★

Epitetul a căpătat la Ovidiu o largă şi multiplă întrebuinţare. În mod tacit, adeziunea, simpatia sau, dimpotrivă, repulsia, critica decisă a poetului izbucnesc într-o determinare, într-un epitet nou, original. În raport cu alţi poeţi clasici ai Romei, Ovidiu nu e zgîrcit de loc în distribuirea epitetelor menite să pună un accent deosebit asupra laturii esenţiale a lucrurilor. Imaginaţia sa exuberantă se dezvăluie şi prin asocierile inedite, bogate, în serii neaşteptate, pline de pitoresc şi de vigoare plastică. Epitetele aduc determinări şi nuanţe aproape intraductibile, totuşi sensibil expresive : pentru poet fluviile sînt iubite de popor, au malurile locuite de mult popor (*flumina popularia*, *Metam.*, I, 577) ; rîul Sperchios curge printre mulţime de plopi (*populifer Sperchios*, *ib.* 579), mugetul răsună ca un strigăt de jale (*luctisono mugitu*, *ib.* 723), poeziile sînt tinereşti (*carmina juvenalia*, — *Triste*, IV, 10, 57) ; Horaţiu e un poet productiv, bogat în teme şi ritmuri noi (*numerosus Horatius*, *ib.* 49), limba încremeneşte de o teamă care te îngheaţă (*lingua gelido retenta metu*, *Heroid*, XI, 82), gîndul a rămas întru totul cum a fost în trecut (*mens tantum pristina mansit*, *Metam.*, III, 203), cuvintele au fost lăsate să zboare spre urechea prietenilor (*datus este verbis ad amicas transitus aures*, *ib.* IV, 77).

Nu rareori e folosit *cumulul de epitete* ; procedeul anunţă patosul romanticilor. Năvala de culori, de nuanţe, de hiperbole, apoi metaforele

şi personificările deschid noi perspective de îmbogăţire expresivă a lirismului latin, mai degajat, mai apropiat de zbuciumul cotidian al omului. Seninătatea şi echilibrul în fond şi în formă, în conţinut şi în limbă, specifice clasicismului rămîn tot mai mult un tezaur şi un document al trecutului. Acest adevăr reiese limpede din oricît de succinta analiză a operei lui Ovidiu. Iată cîteva epitete, în numai trei versuri :

Hic color aprica pendentibus *arbore pomis*,
Aut ebori tincto *est aut sub candore* rubenti,
Cum frustra resonant aera auxiliaria *lunae*.
(*Metam.*, IV 331).

Una din eroinele descrise de poet e menită „să rătăcească în mizerie, fără vreo speranţă, pătată de sîngele crimei sale" (Erret *inops*, *expes*, caede *cruenta* sua ! (*Heroid*, VI, 162).

Epitetele pot fi uneori c o n c o r d a n t e, din aceeaşi serie de determinări pozitive sau negative, accentuînd impresia sau sentimentul care le generează : Vidit et *obscurum timido* pede fugit in antrum (*Metam.*, IV, 100) — „îi vede şi cu pasul şovăielnic fuge în peştera întunecoasă". Contrastul dintre determinări sugerează caracterul dramatic, încordat, al unor stări sufleteşti, subliniind adesea natura morală a faptelor.

Mollibus *et verbis* aspera *fata leves* (*Pont.* III, 5, 14) — „cu vorbe blînde tu îmbunează destinul aspru". Şi Horaţiu scrisese astfel, folosind epitetele c o n t r a s t a n t e : *Vitae summa* brevis *spem nos vetat inchoare* longam — „scurtimea vieţii ne opreşte să nutrim o speranţă lungă". Existau, cum se ştie, o serie de procedee clasice comune scriitorilor epocii de înflorire clasică a literaturii latine, procedee pe care Ovidiu le-a preluat adăugîndu-le de multe ori construcţii originale.

Un interesant rol de epitet joacă şi *apoziţia* construită pentru a caracteriza o întreagă categorie de fiinţe :

Sunt tamen et doctae, rarissima turba, *puellae* (*Ars*, II, 282) „mai există totuşi şi fete cuminţi — gen rar de tot (de fete)". Alteori, pentru a întări comparaţia, apoziţia cu rol de epitet reţine aspectul fundamental al unei categorii de fiinţe :

Ut fugiunt aquilas, timidissima turba, *columbae*,
Ut fugit visos aqua novella lupos (*Metam.*)

— „cum fug porumbeii — speţă foarte fricoasă — de vulturi ; cum fuge mielul tînăr cînd vede lupii"...

Atributul, apoziţia, subiectul multiplu, joacă un însemnat rol stilistic, pentru că ele atrag uneori variantele sinonimice şi alte mijloace gramaticale (incidenţa, subordonarea, elipsa), puse în slujba expresivităţii, a construcţiilor poetice mereu înnoite şi sugestive. Astfel, în legătură

cu *turba*-„mulțime", citat mai sus ca exemplu de variație sinonimică, reproduc un singur vers din Ovidiu :

Vulgus *adest Scythicum bracataque* turba *Getarum* (*Triste*, IV, 6, 47) — „vezi doar poporul scitic și mulțimea geților îmbrăcați în cioareci".

★

Un rol însemnat ocupă r e p e t i ț i a în ansamblul procedeelor stilistice folosite mai des de Ovidiu. Reluarea cuvîntului (sau a sintagmei) urmărește fără îndoială potențarea ideii, a amănuntului exprimat prin elementul lexical repetat. Acest procedeu, comun poeziei epice și celei lirice, imprimă un caracter familiar exprimării, apropiind-o de dezvoltarea modernă a poeziei. Exemple pot fi luate din toate cărțile lui Ovidiu :

Naides ignorant, ignorat *et Inachus ipse* (*Metam.*, I, 642)
Perque vices modo „Persephone!" modo „filia" clamat,
Clamat *et alternis nomen utrumque ciet.* (*Fast.*, IV, 483—4)

— „pe rînd „Persefone", „fiica mea" strigă ; le strigă tot pe nume chemînd pe fiecare". Mai extins e procedeul în versurile :

Spectabat terram, terram spectare decebat
Maesta erat in *vultu, maesta decenter erat.* (*Amores*, II, 5, 43—4)

„privea pămîntul, se cuvenea să-l privească ; avea înfățișarea tristă, era de o tristețe demnă".

Poetul insistă aici asupra cîtorva cuvinte pe care le repetă, întregind sensul lor chiar cu termeni din familia respectivă de cuvinte : *tristețea* (maesta) ; *privirea* (spectabat, vultus) ; ceea ce *se cuvenea* (decebat, decenter) ; privirea *în pămînt* (terra). Seria de repetiții converg în aceste două versuri spre a accentua aspectul tristeții copleșitoare. Într-o altă stare de suflet, acea de groază, de teamă, se află poetul însuși, căruia în Tomis toate i se par teribile, ca în mijlocul sălbăticiei :

Omnia barbariae *loca sunt vocisque* ferinae
Omniaque hostilis *plena* timore *soni.* (*Triste*, V, 12, 55)

„peste tot barbarie și urlete de fiară ; peste tot groaza de larma dușmanului". Judecat strict formal, citatul conține doar repetarea lui *omnia* ; în realitate accentul stilistic cade pe *barbar, dușman* și pentru a întări acest conținut folosește cuvinte : *barbaria, vox ferina, timor hostilis sonus.* Deci aparent, avem varietate de termeni, cu înrudiri sinonimice, în realitate o întreagă grupare de *epitete concordante*, în fond o repetare de termeni sinonimici, pentru a întări ideea de teamă, de groază, de primitivism. În asemenea mediu desigur că poetul suferea cumplit ; și dorea înainte de toate să sugereze compatrioților săi suferința sa. Deosebit de procedeul de mai sus,

asocierile pot fi uneori formale, iar ca sens să avem un contrast. Repetiția poate îmbrăca cele mai variate forme :

„Supplicium patitur non *nova* culpa *novum*" (*Trist.*) — vers pe care-l traduc prin : „Rabd o pedeapsă *nouă* pentru-o greșeală *veche*". Negarea unuia dintre cuvintele repetate ; (*novus*) duce la un sens exact opus : *veche*. Figura aceasta stilistică numită litotă, poate fi întîlnită destul de des în creația clasică antică. Ovidiu o folosește pentru a crea contraste vii, cu sens de superlativ ; e un mod de a reda de multe ori exagerarea poetică, ca în alt vers tot din *Triste* :

> *Sic me quae* video *non* videoque *movent.* (IV, 6, 47) —
> „la fel mă chinuiește ce văd și ce nu văd".

Folosirea acestor procedee care par adesea familiare, deosebite în tot cazul de inovațiile și asocierile atît de neașteptate și de uimitoare la Ovidiu, nu demonstrează sărăcie de imaginație. Repetiția, mai rară la alți poeți latini, denotă o mai mare apropiere a limbii scrise de limba vorbită. Poetului îi plăcea să se afle printre contemporanii săi, vorbindu-le într-un stil ușor de înțeles, stil care totuși, nu e lipsit de noutate expresivă, de adîncime, de concentrare. Mai puțin clasic decît înaintașii săi, mai puțin lucrat ca sti , versul lui Ovidiu e mai modern prin deschiderea sensibilității sale către tumultul conștiinței și al afectelor mărturisite direct, într-un ton patetic.

★

Aceste particularități ale limbii poetice a lui Ovidiu constituie o îmbogățire a experienței artistice, o anticipare a modalităților stilistice moderne. Nu e cu totul greșită afirmația celor care văd în poetul latin pe primul romantic al literaturii mondiale (G. Călinescu). Degajarea lui de canoanele stilului clasic, libertatea relativă în folosirea *oricăror* procedee stilistice pentru a ilustra mai veridic, mai natural, infinitul stărilor sufletești ale omului frămîntat de neliniști și dorinți, anunță descătușarea și patosul creației moderne, complexă, infinită.

Particular la Ovidiu, în raport cu alți poeți, mi-a părut, pînă la un punct, felul în care el a folosit participiul, ca formă a concentrării, ca determinant comod, totuși dens și expresiv, ca reflex al stilului popular pe cale de a pătrunde tot mai adînc în limba și stilul literaturii. În *Triste*, IV, elegia a X a, citim : *emendaturis* ignibus ipse dedi (v. 62) — „le-am pus (versurile) pe foc care le va îndrepta" (adică fiind proaste, după poet, le va arde), iar ceva mai jos : quaedam *placitura* cremavi — (v. 63) — „pe unele, care puteau plăcea, le-am ars". În poemul *Ibis* : plura leges et nomen *habentia* verum (643) ; non *mentituro* quid libet ore legat (66), iar în *Metam.*, I : *motura* tonitura ; ventos *facientes* fulgora (v.55—56), construcții

care au avantajul scurtimii şi al nuanţării colorate a contextului. Procedeul aminteşte de o fază mai veche a limbii latine, de epoca lui Plaut, deci de un stil oral, popular, cînd construcţia participială era de asemenea des folosită. Probabil că e vorba şi de o influenţă greacă, pentru că participiul a avut o largă întrebuinţare în opera scriitorilor greci antici.

Acelaşi caracter de stil oral, de construcţie liberă, îl au apoi complementele introduse prin prepoziţii : finita *per* plurima vulnera vita (*Metam.*, III, 251), în loc de formula clasică : finita plurimis vulneribus vita — „viaţă sfîrşită din cauza numeroaselor răni primite". Tot mai larga întrebuinţare a prepoziţiilor în stilul lui Ovidiu anunţă lenta dar sensibila schimbare structurală a sintaxei clasice, devenind cu timpul din sintetică tot mai analitică, aspect moştenit de limbile romanice. În exemplul de mai sus, *per* introduce un circumstanţial de cauză ; în alt loc el poate introduce alte numeroase circumstanţiale ; lacrimaeque *per* ora non fluxerunt (*ib.*, 202—203), un complement de loc ; alteori tot aşa de bine : de timp, instrumental, de mod, de scop. Stilul lui Ovidiu oglindeşte deci nu numai libertăţile asocierilor, ale sintagmelor sau determinărilor inedite, dar şi unele schimbări sintactice care merg în acelaşi sens al apropierii de expresia omului contemporan.

Pentru reţinerea unor particularităţi stilistice specifice artei lui Ovidiu, mi se pare concludentă compararea a două pasaje avînd aproximativ un conţinut de idei similar : unul din elegiile exilatului de la Tomis, altul din opera lui Horaţiu. Punînd alături cîteva versuri care descriu un peisaj de iarnă vom putea constata reacţia sensibilităţii poetului elegiac, manifestată prin desele epitete folosite ca întărire a culorii locale, în raport cu ţinuta sobră, lipsită de exuberanţă, în fraze care constată realitatea aspră, la Horaţiu. Am putea spune că versurile triste ale lui Ovidiu manifestă reacţia unui suflet mai stăpînit de afecte, mai puţin rezervat, gata să mărturisească în cuvinte multe mîhnirea care-l copleşeşte, iar versurile lui Horaţiu aduc o reflecţie stăpînită a unui gînditor care-şi controlează şi-şi estompează reacţiile sufleteşti în faţa faptelor. Ovidiu scrie deci în cunoscuta elegie a X-a din cartea a III-a a Tristelor :

At cum tristis hiems squalentia protulit ora,
Terraque marmoreo est candida facta gelu,
Dum patet et boreas et nix iniecta sub arcto,
Tum patet, has gentes axe tremente premi.
Nix, iacet, et iactam ne sol pluviaeque resolvant
Indurat bores perpetuamque facit . . (v. 9—14).

Traducerea recentă, din care am citat şi pînă aci, deşi nu putea reda absolut fidel toate nuanţele textului original, este preţioasă pentru că demonstrează, în primele versuri, tocmai ceea ce ne propunem să subliniem

ca particularitate de stil la Ovidiu : preferința acestuia pentru epitete, cum spuneam mai sus :

Cînd însă vine iarna cea tristă *și* cumplită,
Și geru-mbracă țara în albul *lui veșmînt*
Și cînd la miazănoape e crivăț și ninsoare,
Atunci să-i vezi pe barbari de viscol doborîți !
Nici soarele, nici ploaia nu pot topi zăpada,
Și crivățul o-ngheață : ea-n veci nu se mai ia...

La Horațiu, aspectul iernii e descris prin amănunte concrete : cerul întunecat, zăpezi, ploi, marea și pădurile vuiesc de crivăț : unde Ovidiu preferă determinarea adjectivală, deci calificarea abstractă prin precizarea unor anumite însușiri : iarna *tristă*, *urîtă* la față (squalentia ora), gerul e *marmorean*, iar pămîntul devenit *alb* (terra candida facta), zăpada eternă (nix perpetua) — Horațiu cumulează tocmai elementele sensibile fundamentale, cuprinse în metafore ingenioase :

Horrida tempestas caelum contraxit et imbres
Nivesque deducunt Iovem ; nunc mare, nunc silvae
Threicio Aquilone sonant.
(*Epoda* XIII, 1—3)

„O vreme îngrozitoare întunecă cerul ; ploi și zăpezi curg din cer, acum marea și pădurile vuiesc de suflarea Acvilonului năpraznic".

Un singur epitet în succinta descriere a iernii ; în schimb, admirabilul contur al peisajului zugrăvit de o mînă sobră și sigură.

★

Fiecare poet, în felul său, reprezintă o contribuție certă la îmbogățirea mijloacelor stilistice, poetice, ale literaturii universale. Modelele de stil, devenite celebre, au circulat apoi în literatura altor popoare și au constituit stimulentul unor sporite activități creatoare, din ce în ce mai perfecționate. Scriitorii clasici ai antichității au fost o sursă importantă pentru autorii noștri, mai ales la începuturile culturii noastre moderne, oferindu-le atît o tematică bogată, originală, complexă, cît și forme expresive perfecționate de-a lungul unor secole de intensă muncă literară. Am dat cîteva exemple din elegia lui Ovidiu, în care deplînge rigorile climei pontice și descrie în chip original iarna la Tomis. Pentru a vedea în ce chip textul clasic a dat de lucru traducătorilor noștri, cum bogăția stilistică a originalului a sugerat în romînește diverse construcții poetice noi, reproduc traducerile lui Hasdeu (*Columna lui Traian*, 1872, nr. 29, din 15 aug., sub titlul „*Ovidiu la gurile Dunării*) și a lui Șt. Bezdechi (în vol.

Tristia, Cluj 1930); pasajele corespund textului latin reprodus la p. 34. Iată întîi cum a tradus Hasdeu :

Vai însă, cînd soseşte posomorîta iarnă
Rînjind grozava-i buză şi cînd începe gleba
A încărunţi cu-ncetul sub marmura de ger !
Şi crivăţul porneşte şi neaua umple nordul
Şi cade, cade, cade ; nici soarele nici ploaia
N-o mai topesc acuma, căci frigul o-mpietreşte...

Acelaşi text latin apare în traducerea din 1930 a lui Şt. Bezdechi în metru original, astfel tălmăcit :

Însă cînd iarna mîhnită şi-arată hidoasa ei faţă,
Iară pămîntul de ger marmorean e-nălbit,
Cînd troienită-i zăpada de viforc, vezi că pe-aceste
Ginţi le-asupreşte din greu Polul bătut de furtuni.
Neaua pe jos aşternută, de crivăţ pe veci înghetată,
Cît nu se poate topi nici de căldură, nici ploi...

Diferenţele de lexic şi de stil sînt vizibile, fapt care dovedeşte în ce măsură un text clasic, bogat în nuanţe şi în invenţii stilistice, poate inspira traducătorului formule diverse, construcţii originale, capabile să redea cît mai fidel, cît mai expresiv originalul. Opera clasicilor e un domeniu de vastă experienţă artistică, valabilă peste timp, pentru că reprezintă cvintesenţa gîndirii şi a expresiei, o oglindire a realităţii sociale, a adevărurilor perene. Stilul original al lui Ovidiu, concentrat uneori pînă la formula aforismului, alteori bogat, amplu pînă la cumularea de epitete, de metafore, de repetiţii sau de personificări, prezintă interes pentru scriitori şi pentru cercetători datorită modului propriu în care poetul realizează sinteza dintre tradiţie şi inovaţie, într-un moment specific al dezvoltării limbii şi a literaturii latine.

Imaginea cuprinzătoare pe care Ovidiu ne-a transmis-o despre viaţa societăţii romane a vremii sale, prezenţa poetului în mijlocul frămîntărilor contemporane, tendinţa de a se situa la înălţimea cerinţelor lumii aristocrate, beneficiară a culturii şi civilizaţiei eline, în momentul de apogeu al puterii romane, reclamau o înnoire a meşteşugului, o prelucrare a particularităţilor stilului familiar, aristocrat uneori, la nivelul înţelegerii semenilor săi. Poezia lui Ovidiu e mai puţin rodul meditaţiei filozofice, cît mai ales reacţia unei sensibilităţi poetice vii, capabile să exprime imediat, fără efort deosebit, idei şi sentimente izvorîte din contactul nemijlocit cu realitatea. Iar cum realitatea înconjurătoare era străbătută de aspiraţii şi contradicţii adînci, alimentate de huzurul şi opulenţa aristocraţiei, o realitate diferită de cea a înaintaşilor săi, Ovidiu nu putea fi decît interpretul vremii sale, exponentul frămîntărilor care i-au răscolit şi lui inima.

Poetul care versifica atît de ușor, care avea în imediata sa apropiere maeștri de talia lui Horațiu și Vergiliu, dar care în același timp era un răsfățat al palatelor aristocrate și al casei imperiale, legături care pînă la urmă l-au năpăstuit într-atît, este deci, sub unele raporturi, un inovator în domeniul artei literare, în domeniul stilului. Îndrăznelile și libertatea stilului, a limbii în care exprima idei și sentimente comune omului de totdeauna, au arătat posterității însemnătatea valorificării *tuturor* resurselor limbii, cu scopul de a oglindi mai veridic realitatea și mai cu seamă emoțiile adînci, infinite, ale sufletului omenesc. În acest sens opera poetică a lui Ovidiu e un document original, care ne permite să cunoaștem una din cele mai autentice experiențe literare. Stilul lui Ovidiu cu nenumăratele-i construcții, cu modelările atît de neașteptate, cu asocierile de cuvinte atît de sugestive, e făurit parcă pentru un om al vremii noastre. Adeziunea cititorilor de azi la arta lui Ovidiu e cea mai bună dovadă că poezia exilatului de la Tomis a cristalizat în sine o parte a adevărurilor și a frumuseții eterne.

DISCUȚII

PROBLEMA ELABORĂRII DICȚIONARULUI GENERAL AL LIMBII ROMÎNE [1]

DE

D. MACREA

Dicționarul limbii romîne literare contemporane, în 4 volume, *Dicționarul limbii romîne moderne, ilustrat și etimologic*, într-un volum, dicționarele bilingve sub tipar și cele care urmează să fie date în curînd la tipar reprezintă prima etapă de realizări a lexicografiei noastre de astăzi. Aceste dicționare, lucrate după cerințele științifice ale lexicografiei moderne, răspund nevoilor de început ale culturii noastre socialiste, al cărei obiectiv permanent este ridicarea nivelului cultural al maselor prin punerea la dispoziția acestora a instrumentelor de cultivare a limbii naționale și de cunoaștere a limbilor și culturilor străine.

După terminarea acestor dicționare, în fața lexicografilor romîni se ridică sarcini noi, printre care cea mai importantă și mai grea este elaborarea *Dicționarului general al limbii romîne* sau, cum i se mai spune cu o denumire pe care nu o credem potrivită, a *Dicționarului tezaur*. Acest dicționar va integra și completa cu elemente noi *Dicționarul limbii romîne literare contemporane*, *Dicționarul limbii romîne moderne, ilustrat și etimologic*, *Dicționarul limbii lui Eminescu*, în curs de elaborare la Institutul de lingvistică din București și *Dicționarul de regionalisme*, care se lucrează de către Institutul de lingvistică din Cluj și de către colectivul de lingvistică din Iași. El urmează să cuprindă întreg materialul lexical din trecut și de astăzi, literar și regional, privit sub toate aspectele : semantic, gramatical, stilistic, istoric și etimologic. De asemenea, fără a

[1] Expunere prezentată, ca bază de discuții, în ședința din 28.IX.1957 a Consiliului științific lărgit al Institutului de lingvistică din București.

depăși limitele unui dicționar propriu-zis, el va cuprinde termenii tehnici intrați în uzul limbii comune.

Dicționarul general nu este o lucrare de utilitate curentă. El este destinat, în primul rînd, lingviștilor romîni și străini, pentru a-i ajuta să cunoască istoria fiecărui cuvînt vechi sau nou al limbii noastre de la origine pînă astăzi.

Pe lîngă utilitatea lui științifică de necontestat, realizarea unui asemenea dicționar este o chestiune de prestigiu național. Toate popoarele de cultură înaintată au alcătuit sau alcătuiesc asemenea dicționare, menite să înfățișeze întregul vocabular din trecut și de astăzi al limbii lor naționale. Pînă acum, astfel de dicționare au fost elaborate pentru limbile franceză, engleză, germană, sîrbo-croată ș.a.

Lingviștii romîni din trecut au depus o rîvnă demnă de toată veneratia pentru elaborarea *Dicționarului general al limbii romîne.* Sînt prea bine cunoscute încercările Academiei Romîne de a alcătui această operă de importanță națională, ca să le mai expunem aici altfel decît printr-o mențiune sumară : *Dicționarul limbii romîne* (1873—1876) al lui A. T. Laurian și I. C. Massim, *Etymologicum Magnum Romaniae* (1880—1897) al lui B. P. Hasdeu și *Dicționarul limbii romîne* început în 1906 de Sextil Pușcariu. Nici unul dintre aceste dicționare academice nu a satisfăcut, din motive diferite, nevoile noastre culturale. Dicționarul lui Laurian și Massim este o lucrare tendențioasă latinizantă care nu a redat imaginea reală a vocabularului romînesc. *Etymologicum Magnum* al lui Hasdeu cuprinde numai cuvintele începătoare cu litera A și cele de la începutul literei B, pînă la cuvîntul *bărbat.* Din *Dicționarul limbii romîne*, lucrat sub conducerea lui Sextil Pușcariu, n-a apărut, timp de 38 de ani, decît o treime. Pînă în prezent, noi sîntem lipsiți deci de o operă care să cuprindă întreaga bogăție a vocabularului din trecut și de astăzi al limbii noastre, deși elaborarea ei făcea parte din obligațiile fundamentale ale lingviștilor romîni. Dicționarele alcătuite în afara Academiei de H. Tiktin, Lazăr Șăineanu și I. A. Candrea au fost lucrări de merit pentru vremea cînd au apărut, dar primul a lăsat aproape complet la o parte neologismele care se impuseseră totuși în limbă, iar celelalte două au căzut în exagerarea contrară, introducînd din dicționarele franceze cuvinte și sensuri care nu existau atunci în uzul limbii romîne.

În condițiile pe care statul nostru democrat-popular le oferă astăzi activității științifice se impune începerea lucrărilor pentru elaborarea *Dicționarului general al limbii romîne.* Realizarea lui este în funcție directă de înlăturarea cauzelor care i-au stînjenit, în trecut, apariția. Aceste cauze au fost următoarele : 1. concepția neștiințifică asupra limbii (în cazul latiniștilor) ; 2. legarea dicționarului de competența unei singure persoane, care, prin puterile ei, oricît de impunătoare ar fi fost, nu putea

duce la bun sfîrșit o lucrare atît de vastă; 3. lipsa sprijinului material din partea statului.

Aceste piedici pot fi astăzi înlăturate prin condițiile în care se desfășoară munca lingvistică de la noi, și anume: 1. însușirea concepției materialist-istorice asupra limbii și a experienței lexicografiei moderne; 2. existența unui numeros colectiv de lexicografi formați în munca de elaborare a *Dicționarului limbii romîne literare contemporane*, a *Dicționarului limbii romîne moderne, ilustrat și etimologic*, a *Dicționarului limbii lui Eminescu*, a *Dicționarului de regionalisme* și a dicționarelor bilingve; 3. existența unui vast material documentar rămas de la *Dicționarul limbii romîne* de sub redacția lui Sextil Pușcariu, folosit numai în parte la elaborarea *Dicționarului limbii romîne literare contemporane* și a *Dicționarului limbii romîne moderne ilustrat și etimologic*; 4. înțelegerea și sprijinul statului democrat popular pentru lucrările privitoare la limba romînă.

În ceea ce privește modul de elaborare a *Dicționarului general* se impun cîteva precizări de ordin practic.

Dicționarul urmează să fie lucrat de institutele de lingvistică din București și Cluj și de colectivul de lingvistică din Iași, pentru o justă distribuire a muncii. El va avea, după aprecierea noastră, 10—12 volume a cîte 800—900 de pagini fiecare, a căror elaborare și publicare va dura, dacă se trece imediat la elaborarea lui, aproximativ 20 de ani, deci va apărea un volum cam la doi ani.

Durata lucrării, surprinzătoare la prima vedere, este explicabilă prin complexitatea și amploarea operelor de acest fel. Toate dicționarele similare au fost elaborate în decurs de decenii. Prima ediție a *Dicționarului Academiei franceze*, începută în 1638, a fost terminată abia în 1694, deci după 56 de ani, situație care a provocat numeroase ironii și critici. Timp de 250 de ani, acest dicționar a avut 7 ediții la intervale de aproximativ 30—40 de ani. La Dicționarul Academiei Germane, *Deutsches Wörterbuch*, început de frații Grimm în 1852, s-a lucrat aproape un secol. Dicționarul limbii engleze, cunoscut sub numele de *Dicționarul de la Oxford*, început în 1882 de James Murray, a fost terminat abia în 1928. *Dicționarul limbii sîrbo-croate* al Academiei din Zagreb a fost început în 1880 și nu s-a terminat nici astăzi. Academia Rusă de Științe a început în 1891, sub redacția lui I. K. Grot și apoi a lui A. A. Șahmatov, *Dicționarul limbii ruse*, general și istoric, la care s-a lucrat pînă în 1928, cînd lucrările au fost întrerupte, dicționarul, considerat necorespunzător, rămînînd neterminat. În Uniunea Sovietică, s-a început, după cel de-al doilea război mondial, elaborarea *Dicționarului limbii ruse literare contemporane*, în 16 volume, din care n-au apărut pînă acum decît 5 volume, ceea ce înseamnă că apariția completă a lucrării nu este prea apropiată. În Republica Populară Ungară se lucrează

la un mare dicționar al limbii literare maghiare, care va cuprinde evoluția lexicului maghiar de la epoca renașterii literaturii maghiare (1772) pînă astăzi. Acest dicționar, început în anul 1953, va avea 20 de volume, publicarea lor în întregime fiind prevăzută pentru anul 1975, deci într-o perioadă de 22 de ani.

Durata atît de îndelungată, de 20 de ani, a elaborării *Dicționarului general al limbii române*, este inerentă unei lucrări de acest fel, care reclamă o uriașă muncă de culegere de material, de redactare și de revizie, la care se adaugă faza finală, cu caracter tehnic, a tiparului. De aceea, greutățile legate de elaborarea *Dicționarului general* trebuie, de la început, bine cunoscute și just apreciate, pentru a se evita eșecurile din trecut. Lucrările pentru acest dicționar pot începe numai dacă sînt asigurate, pentru toată perioada de elaborare, condițiile realizării lui. Pentru aceasta, considerăm că este necesar ca, pe lîngă voința fermă de a-l alcătui, să se obțină și asentimentul deplin al factorilor de care depinde munca lingvistică, și anume Prezidiul Academiei și organele de partid și de stat care sprijină și îndrumează întreaga activitate științifică ce se desfășoară astăzi în țara noastră.

În ceea ce privește modul de realizare redacțională a *Dicționarului general* sînt două căi care pot fi urmate : 1. să se reia calea încercată de Hasdeu, Philippide și Pușcariu de a se elabora în mod direct ; 2. să se întocmească, în prealabil, *Dicționarul limbii vechi* și să se termine *Dicționarul de regionalisme* și *Dicționarul limbii lui Eminescu*. Elaborarea *Dicționarului general* este, după părerea noastră, mai firească pe această cale, el urmînd să fie o sinteză a experienței și a rezultatelor obținute în prealabil prin aceste dicționare pregătitoare, temeinic lucrate. Hotărîrea Prezidiului Academiei din iulie 1952 a indicat această din urmă cale. În favoarea acestei metode de lucru pledează și următoarele rațiuni de ordin practic : 1. în timpul în care se vor elabora *Dicționarul de regionalisme*, *Dicționarul limbii lui Eminescu* și *Dicționarul limbii vechi*, se va putea scoate o nouă ediție revizuită a *Dicționarului limbii române literare contemporane* ; 2. se va putea completa fișierul existent prin fișe noi scoase din edițiile critice ale textelor noastre vechi în curs de pregătire, mai ales din cronicari și din documentele istorice, precum și din edițiile noi ale clasicilor noștri. Trebuie fișat din nou I. L. Caragiale, după ediția Zarifopol-Cioculescu, de asemenea Tudor Arghezi, G. Călinescu, N. Iorga, E. Lovinescu, Camil Petrescu ș.a., din opera cărora fișierul existent conține prea puțin material ; 3. se va putea dactilografia manuscrisul vechiului dicționar, care, în starea de astăzi, nu va putea fi folosit fără riscul distrugerii lui.

În ceea ce privește mijloacele materiale pentru realizarea directă a *Dicționarului general*, după aprecierea noastră, ele pot fi evaluate, menținîndu-se schema actuală, la circa 400 000 lei anual, fond nescriptic pentru

Institutul de lingvistică din Bucureşti sau prin sporirea actualei scheme cu 25 de posturi noi de cercetători.

Dacă se adoptă însă metoda elaborării în prealabil a *Dicţionarului limbii vechi*, a *Dicţionarului limbii lui Eminescu* şi a *Dicţionarului de regionalisme*, actualul colectiv de lexicografi de la Institutul de lingvistică din Bucureşti, completat cu circa 10 posturi de cercetători, va putea asigura elaborarea *Dicţionarului limbii vechi* şi a *Dicţionarului limbii lui Eminescu* în curs de 2—3 ani. În acelaşi timp ar termina şi Institutul de lingvistică din Cluj, împreună cu colectivul din Iaşi, *Dicţionarul de regionalisme*. Începerea redactării *Dicţionarului general* s-ar amîna astfel cu 2—3 ani, dar în acest caz ar fi asigurată calitatea lucrării, s-ar putea reduce durata realizării ei la 12—15 ani şi s-ar putea elabora în întregime cu schema actuală, mărită pentru Institutul de lingvistică din Bucureşti, cu cele 10 posturi menţionate. Mărirea schemelor pentru Cluj şi Iaşi va fi în funcţie de sarcinile pe care şi le vor asuma colectivele lexicografice respective.

Supun Consiliului ştiinţific lărgit discutarea, în şedinţa de astăzi (28.IX. 1957), a problemelor de natură principială şi practică, expuse mai sus, în legătură cu elaborarea *Dicţionarului general al limbii romîne*.

CRONICĂ

COMUNICĂRILE DE LINGVISTICĂ PREZENTATE LA SESIUNEA ŞTIINŢIFICĂ A ACADEMIEI R. P. R.

În zilele de 26, 27 şi 28 septembrie 1957 a avut loc în Bucureşti Sesiunea generală ordinară ştiinţifică a Academiei R.P.R.

În cadrul subsecţiei de limbă şi literatură, după o scurtă dare de seamă asupra activităţii pe anul 1957, au fost prezentate mai multe comunicări, unele privind probleme de limbă, altele — probleme de literatură.

Prof. J. Byck a ţinut, cu acest prilej, comunicarea intitulată: *Sintaxă şi vocabular*. Autorul a arătat cum anumite împrejurări sintactice duc la schimbarea calităţii unor cuvinte, acestea primind sensuri sau valori lexicale noi. Astfel:

1) Prepoziţia *la*, folosită mai întîi pentru a exprima raportul obiectului direct cu verbul de care depinde, ajunge să capete un sens nou, acela de „mult": *A mînca* la *pîine*.

2) Verbul *a pofti* „a dori" are şi sensul de „a invita", datorită unei anumite situaţii sintactice (folosirea pluralului majestăţii *poftim*).

3) Un grup de adverbe, derivate din locuţiuni adverbiale, au putut deveni adjective: *de sătul* („a mînca de sătul" = „a mînca pînă la saţ") a devenit adverbul *destul* (a mînca destul) apoi adjectivul *destul,ă*, calificativ al substantivului nume de acţiune (*mîncare destulă*) şi, în sfîrşit, adjectiv calificativ al indiferent cărui substantiv (*minte destulă*).

Concluzia la care ajunge autorul este că între diversele elemente care alcătuiesc o limbă (fonetice, morfologice, sintactice, lexicale) există o strînsă dependenţă şi că istoria vocabularului nu se poate cunoaşte cu adevărat decît ţinînd seama mereu de faptul că evoluţia lui e legată de tot felul de împrejurări sintactice.

Discuţiile purtate pe marginea lucrării au subliniat interesul comunicării prezentate de prof. J. Byck. Acad. Al. Graur luînd cuvîntul a arătat la fel ca şi acad. I. Iordan, că prepoziţia *la* nu şi-a pierdut valoarea afectivă şi ca atare nu are funcţiunea de numeral. Prepoziţia *la* poate avea sensul de „mult" numai atunci cînd stă pe lîngă un substantiv la plural.

Gh. N. Dragomirescu e de părere că această prepoziţie poate fi considerată ca un aşa-zis adverb de regim, deoarece ea are raporturi funcţionale, semantice, cu adverbul. Poate fi socotită deci drept un adverb care nuanţează ceea ce urmează după ea, ca un adverb de cantitate (*A mînca* la *pîine*).

Colectivul Secţiei de fonetică a Institutului de lingvistică din Bucureşti a prezentat comunicarea intitulată: *Cercetări experimentale asupra diftongului romînesc* oa.

Cercetările întreprinse în laboratorul de fonetică experimentală din Bucureşti în cursul anilor 1954—1955 şi înscrierea sunetelor la chimograf şi pe peliculă cinematografică, au arătat că: o din diftongul *oa* este o vocală care poate fi delimitată cu precizie. Mutată în alt cuvînt,

este auzită ca un *o* normal cu totul diferit de *u*. Durata diftongului *oa* este mai lungă în cuvintele izolate decît în cuvintele în frază.

Em. Vasiliu a prezentat comunicarea : *Observaţii asupra neutralizării opoziţiilor fonematice*. După ce examinează raportul dintre neutralizare şi diferitele tipuri de distribuţie (defectivă, complementară şi contrastivă), autorul ajunge la concluzia că fenomenul de neutralizare se poate realiza în oricare din cele trei tipuri de distribuţie, ceea ce înseamnă că neutralizarea nu depinde de un anumit tip de distribuţie, ci de distribuţia termenilor, în general. Neutralizarea nu poate fi identificată deci cu un anumit tip de distribuţie, ci reprezintă cazuri particulare ale diferitelor tipuri de distribuţie.

Numai neutralizarea realizată în cadrul distribuţiei defective dă indicii asupra naturii opoziţiilor neutralizate : în acest caz se neutralizează numai opoziţiile privative şi echivalente. Celelalte tipuri de neutralizare nu dau nici un indiciu asupra naturii opoziţiilor neutralizate.

În comunicarea *Elementul regent în raportul de subordonare*, S. Stati, urmărind modul în care se definesc de obicei părţile propoziţiei, observă că atributul se distinge de complement în funcţie de categoria morfologică a elementului regent. În sintaxa frazei se delimitează în acelaşi chip propoziţiile atributive de cele completive. De aceea : 1) părţile de propoziţie (propoziţiile subordonate), care determină nume (substantive, adjective, pronume şi numerale) sînt atribute (respectiv propoziţii atributive) şi 2) părţile de propoziţie (propoziţiile subordonate) care determină verbe sînt complemente (respectiv propoziţii completive). Mai multe argumente invocate de autor îl îndreptăţesc să considere ca atributive propoziţiile care determină adjective. În continuare examinează raportul diferit în care se află regenta faţă de atributive şi completive, şi faţă de subiective şi predicative. În ultima situaţie, raportul e de predicaţie (predicativ) de aceea termenul „subordonare" e impropriu. După ce compară între ele toate categoriile de subordonate (inclusiv cele improprii), trage concluzia că funcţiunea lor sintactică nu e marcată formal, aceeaşi formă putînd îndeplini pînă la patru funcţiuni sintactice diferite (subiect, predicat, atribut sau complement).

Referitor la structura elementului regent, arată că el constă totdeauna dintr-un singur cuvînt (cu rol de parte de propoziţie) ; nu există propoziţii subordonate care să depindă de regentă în întregimea ei.

La discuţii, I. Rizescu a scos în evidenţă meritul lucrării, propunînd în acelaşi timp necesitatea conturării criteriilor după care se poate stabili elementul regent.

Rita Marinovici a pus în discuţie *Cîteva probleme în legătură cu verbele privite sub raport semantic*. De la început autoarea a arătat că scopul lucrării nu este cel urmărit de dicţionare (înşirarea sensurilor pe care le are un verb), ci cercetarea analitică a elementelor unui sens, a sferei acestui sens.

Analizînd verbele sub raport semantic, se observă că elementul esenţial care exprimă acţiunea propriu-zisă se întîlneşte adesea în sfera semantică a unor verbe diferite ; astfel acţiunea vorbirii stă la baza verbului „a spune" sau „a şopti", care exprimă în plus, faţă de verbul „a vorbi", scopul acţiunii, respectiv modul în care se săvîrşeşte ; acţiunea exprimată de verbul „a iuţi" stă la baza verbului „a ardeia" care exprimă în plus substanţa cu care se provoacă efectul exprimat de verbul „a iuţi".

După ce a analizat mai multe verbe sub raport semantic, autoarea a subliniat că această analiză a verbelor poate servi atît în vederea unor lucrări de lexicologie — cum ar fi gruparea verbelor după criterii de ordin semantic — cît şi în vederea explicării unor fapte de ordin gramatical din domeniul morfologiei — de pildă, rolul semanticii în stabilirea valorii participiului — sau din domeniul sintaxei — ca studiul rolului semanticii în raporturile sintactice.

Aspecte morfologice în graiurile din Valea Sebeşului este titlul comunicării Lidiei Sfîrlea. Lucrarea se ocupă de sistemul fonematic al graiului din Valea Sebeşului oglindit în morfologie. Ca observaţie generală, se constată lupta dintre formele vechi ale graiului şi formele noi literare. 1. Spre deosebire de limba literară, unele substantive masculine şi feminine fac plu-

ralul în consoană nepalatalizată. În sistemul mai nou, substantivele masculine terminate la singular în *s*, *ț*, *z* confundă singularul cu pluralul. 2. Substantivele feminine și neutre, a căror temă se termină în una din cele trei consoane, fac pluralul în *-ă* (Se înregistrează totuși plurale feminine în *-e*) 3. Morfemul genitiv-dativului singular al substantivelor feminine este *-ț-i*. 4. Persoana a II-a a prezentului indicativ se poate termina în consoană nepalatalizată, după vechiul sistem (*cînt*), sau în consoană palatalizată, după sistemul nou. 5. Vocala de legătură la persoana a IV-a și a V-a pentru verbele cu teme în *s*, *z*, *ț* este *-ă-* sau *-ț-* : *țesăm*; *țesăț* și foarte rar *-e-* sau *-i-* ca în limba literară. 6. Desinența persoanei a V-a este mai adesea un *ț* nepalatalizat, corespunzător vechiului sistem consonantic și numai sporadic un *ț* palatalizat corespunzător noului sistem. 7. Alternanța vocalică *e* — *ea* din tema cuvintelor se reduce în graiul din Valea Sebeșului la (*a*) *-ă-e*) atunci cînd consoana precedentă este *ș*, *z* sau *ț*. Rar se înregistrează varianta literară a alternanței.

Majoritatea deosebirilor morfologice ale graiului din Valea Sebeșului față de limba literară trebuie puse în seama vechiului sistem fonematic.

Din continua concurență a formelor s-au născut serii întregi de dublete pentru fiecare categorie gramaticală : Forme duble : de gen, de singular și de plural, de caz, de articulare a substantivului, forme verbale cu și fără desinență, forme iotacizate și neiotacizate.

Formele verbului „a fi" reflectă suprapunerea a trei sisteme morfologice : *a*) sistemul specific graiului ; *b*) sistemul, așa-zis literar și *c*) sistemul morfologic al graiului vecin.

Gr. Rusu a prezentat comunicarea : *Sistemul fonematic al subdialectului crișean.* Bazat pe materialul *Atlasului lingvistic*, autorul a studiat sistemul fonematic al subdialectului crișean, luînd ca bază pentru delimitarea acestui subdialect — pronunțarea africatei *ğ*.

Sistemul fonematic al subdialectului crișan se deosebește de cel al limbii literare în ce privește numărul fonemelor vocalice (are doar 3 foneme vocalice : *i*, *ă*, *a*).

În subdialectul crișean consoanele au timbrul fonologic propriu și acest fapt oferă fonemelor vocalice posibilitatea de a se realiza în variante îndepărtate unele de altele din punct de vedere fiziologic și acustic.

În privința sistemului fonemelor consonantice, acestea posedă — ca și în limba literară — două corelații de timbru : corelația palatală și corelația labială. După timbrul fonologic se împart în patru serii : seria consoanelor neutre (cu nuanțe *i*, *ă*), palatalizate (cu nuanța *i*, *e*) labializate (cu nuanțe *u*, *o*) și labiopalatalizate (cu nuanțe *ü*, *ö*).

Spre deosebire de limba literară și alte subdialecte și graiuri, subdialectul crișan posedă în anumite arii foneme labializate și labio-palatalizate și la sfîrșit de cuvînt.

Față de limba literară subdialectul crișean posedă un număr mai redus de foneme consonantice.

Asupra subdialectului crișan, ca și asupra celorlalte subdialecte și graiuri ale limbii române, se manifestă o puternică influență din partea limbii literare și în urma acestei influențe sistemul fonematic al subdialectului crișean este pe cale de a fi schimbat. Consoanele finale tind tot mai mult să-și piardă caracterul labializat. Acest fapt va permite vocalelor *o* și *u* să-și recapete autonomia.

La discuții, acad. I. Iordan a pus problema dacă graiurile pot avea sisteme fonologice diferite.

Comunicarea lui N. A. Ursu e intitulată *Formarea terminologiei geografice în limba română.*

Primele texte românești de geografie datează din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Majoritatea sînt traduceri din grecește sau rusește.

Cel mai vechi manuscris de geografie, dintre cele cunoscute pînă acum, datează din anul 1766. Terminologia de specialitate poartă amprenta limbilor greacă și rusă : *acrotirion* „promontoriu", *horográfie*, *idrográfie*, *imisférion* „continente", *mapamond* și *mapamondă* „harta lumii", *lățime* „latitudine", *lungime* „longitudine" etc.

La 1787 apare o traducere din italiană. Mai importantă însă este *De obşle gheográfia* de la 1795 — tradusă de Amfilohie Hotiniul, care înlocuieşte aspectul grecesc al unor termeni cu aspectul italian. Cel dintîi manual de geografie la noi este *Gheografia sau scrierea pămîntului* 1814—1815.

În jurul anului 1830 începe o nouă fază în evoluţia terminologiei geografice romîneşti. După această dată izvoarele după care se traduc sînt franceze, italiene sau germane.

În 1834 apare în Moldova manualul de geografie al lui Vasile Fabian şi în Muntenia al lui Florian Aaron.

După un an apare la Bucureşti lucrarea lui Iosif Genilie care poate fi socotit pe drept cuvînt creatorul terminologiei geografice în limba romînă.

Cercetarea lui N. A. Ursu se opreşte la 1860, cînd se poate vorbi de o terminologie elementară proprie geografiei şi cînd se putea socoti că se dispune de elemente necesare unei discuţii de specialitate într-un limbaj ştiinţific adecvat.

Discuţiile au scos în evidenţă bogata documentare a autorului.

Au adus completări valoroase Gh. Bulgăr şi P. Olteanu.

V. Arvinte tratează tot o problemă de lexic în lucrarea *Elemente ucrainene în terminologia forestieră.*

Pornind de la constatarea că în lexicul forestier de pe Valea Bistriţei, din Maramureş şi din Bucovina există un număr remarcabil de elemente slave, autorul face mai întîi un scurt istoric al pătrunderii elementelor ucrainene.

Printre termenii studiaţi amintim : *bocor* sau *bocur* cu sensul de „plută", *perednic* (prima tablă a plutei), *serednic* (a doua tablă a plutei), *zadar* (ultima tablă a plutei), *perepustă*, *plavaşcă plusă*, *pleşcă* sau *pilhă* etc.

Autorul dă variantele cuvintelor în diferite localităţi — cu sensurile respective şi de asemenea — atestarea termenului de origine ucraineană cu sensul din limba de baştină, apoi modificările semantice în graiurile romîneşti unde influenţa limbii ucrainene e mai slabă.

Concluzia la care ajunge V. Arvinte este că terminologia exploatării forestiere şi a plutăritului este rezultatul unui mare amestec lexical. Acest amestec se poate explica numai dacă se ţine seama de condiţiile istorice, sociale, etnografice şi lingvistice ale acestui colţ de ţară cu ultimele şapte sau opt decenii.

P. Olteanu, referindu-se la comunicarea lui V. Arvinte, a arătat că ar fi fost necesar ca autorul să se oprească mai mult asupra elementelor fonetice ca cel mai nimerit mijloc pentru stabilirea originii ucrainene a cuvintelor luate în discuţie. De asemenea a pus la îndoială unele etimologii susţinute de V. Arvinte.

În cadrul sesiunii s-au purtat vii discuţii în legătură cu macheta *Dicţionarului graiurilor limbii romîne.*

V. Breban a prezentat — ca bază de discuţii — aspecte din munca de elaborare a dicţionarului amintit. Vorbitorul a arătat că scopul discutării machetei este de a solicita observaţii îndeosebi cu privire la problemele principale. De pildă în privinţa selecţionării cuvintelor (s-a socotit necesar să fie introduse toate cuvintele regionale şi populare inclusiv cele învechite — ieşite din uz ; formele corupte ; cuvinte fără înţeles din bocete şi jocurile de copii ; formele morfologice şi variantele regionale ale unor cuvinte din limba comună — variante care au rezultat dintr-o evoluţie fonetică accidentală).

O problemă care a provocat dispute în cadrul colectivului de lucru a fost aceea a sinonimelor. S-a hotărît să se dea sinonimele regionale sau populare o singură dată în articolul în care se tratează unul dintre aceste cuvinte — în principiu cel mai răspîndit — urmînd ca la celelalte să se facă numai trimitere.

A existat şi părerea să se dea sinonimele la corespondentul lor literar.

În privinţa etimologiei s-a hotărît să se dea etimologia numai la cuvintele regionale.

Gh. Bulgăr a prezentat observaţiile făcute de un colectiv de la Institutul de lingvistică din Bucureşti, care a remarcat că macheta oglindeşte un material bogat. Se impune fixarea unui

criteriu ferm de selectare a materialului, avîndu-se în vedere importanţa pentru studiul istoric al limbii. In acest dicţionar nu ar trebui să intre cuvintele care au fost explicate în *Dicţionarul limbii romîne literare contemporane*; de asemenea sinonimia într-un dicţionar al graiurilor trebuie să se refere doar la regionalisme. Alte propuneri ale colectivului din Bucureşti s-au referit la neologismele corupte şi la indicarea vechii împărţiri administrative ca fiind mai uşor de urmărit.

Materialul lexical regional ar fi mai util vărsat într-un dicţionar general tezaur al limbii romîne, creîndu-se astfel o imagine mult mai completă a evoluţiei cuvintelor.

Luînd cuvîntul D. Macrea a arătat că pentru ca acest material să se verse într-un dicţionar tezaur ar trebui ca dicţionarul de regionalisme să existe. Chiar dacă elaborarea lui ar necesita doi ani va scurta perioada de redactare a dicţionarului general.

Acad. Al. Graur a subliniat necesitatea întocmirii dicţionarului de regionalisme arătînd însă că va trebui să-l ferim de a deveni o enciclopedie; să nu se dea etimologia decît la cuvintele care nu pot fi cunoscute din altă parte; să se găsească un mijloc de a indica faptul că acest dicţionar e numai o completare a dicţionarului limbii literare; să nu se dea expresii care sînt cunoscute peste tot.

În vederea strîngerii materialului, propune organizarea acestei munci prin publicaţiile institutelor de cercetări şi prin societatea de ştiinţe istorice şi filologice.

Ceilalţi vorbitori au fost de acord cu planul redactării unui astfel de dicţionar şi au făcut diferite propuneri în vederea efectuării unei lucrări cît mai complete.

S-a putut remarca în sesiunea de care ne-am ocupat preponderenţa comunicărilor prezentate de tinerii cercetători ai Academiei, fapt care oglindeşte continua sporire a numărului de specialişti în domeniul studierii problemelor de lingvistică.

În ansamblu, sesiunea a constituit un bun prilej de schimb de idei şi sugestii care vor stimula cercetările viitoare.

STELA TOMA

DESPRE ACTIVITATEA COLECTIVULUI DE TEXTE VECHI AL INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

Un colectiv al Institutului de lingvistică din Bucureşti al Academiei R.P.R., sub conducerea ştiinţifică a prof. J. Byck, lucrează încă din 1950 la editarea şi studierea unor vechi monumente de limbă românească din secolele XVI—XVIII.

Editarea şi studierea textelor vechi româneşti prezintă o importanţă deosebită, atît pentru cunoaşterea fazelor de evoluţie ale limbii române, cît şi pentru explicarea unor anumite fapte lingvistice din limba contemporană. Apariţia acestor lucrări, precedate de studii asupra particularităţilor lor fonetice, lexicale, morfologice şi sintactice şi de glosare, va constitui un preţios ajutor în munca de alcătuire a gramaticii istorice a limbii române. Fişele extrase pentru glosar vor servi ca material documentar şi ca citate la redactarea Dicţionarului general al limbii române.

Metoda de transcriere folosită este aceea a transliteraţiei, metodă care permite cititorului să-şi dea perfect seama de valoarea fonetică a fiecărui sunet redat în original în alfabetul chirilic. O transcriere interpretativă ar putea da naştere la unele nedumeriri care să necesite consultarea originalului sau la interpretări eronate cu privire la realitatea fonetică oglindită în vechile noastre texte.

Menţionăm unele lucrări care se află într-o fază mai avansată de lucru şi care, alături de altele abia începute, sînt incluse în planul de muncă al Institutului: *Tetraevanghelul lui Coresi* (Florica Niculescu), *Pravila de la Govora* (Lidia Sadoveanu), *Psaltirea Hurmuzachi* (Georgeta Marin şi Finuţa Hassan), *Istoria hieroglifică de Dimitrie Cantemir* (Stela Toma), *Indreptarea legii* (Ionel Rizescu), *Noul Testament al lui Simion Ştefan* (Ileana Zamfirescu), *Praxiul lui Coresi* (Georgeta Ianovic şi Iulia Manoliu), *Cazania I-a a lui Coresi* (Laura Vasiliu), *Pravila lui Eustratie Logofătul* (Rovena Stenchi), *Fiziologul* (Stela Cismaş), *Didahiile lui Antim Ivireanu* (Co stantina Căplescu şi Alexandru Georgescu) etc.

Ediţiile acestor texte vor fi precedate, după cum am menţionat, de studii introductive în care se vor consemna toate particularităţile lor fonetice, lexicale, morfologice şi sintactice, precum şi de glosare. Glosarele vor cuprinde absolut toate cuvintele existente în text, cu toate atestările lor; aceasta va constitui un preţios ajutor, atît la stabilirea evoluţiei semantice a cuvintelor, cît şi la diversele lor valori sintactice sau stilistice în decursul timpului.

Transcrierea şi studierea vechilor noastre texte româneşti nu se pot face în condiţii optime fără o temeinică pregătire a fiecărui membru din colectiv. În acest scop au loc şedinţe bilunare de seminar, în care se studiază diferite texte sau documente vechi. Se ţin de asemenea şi scurte comunicări, în care se prezintă fapte caracteristice şi interesante din lucrările în studiu. În felul acesta cercetătorii îşi perfectează continuu cunoştinţele de gramatică istorică şi se deprind cu metode riguros ştiinţifice de studiu.

Se poate afirma că o generaţie nouă de filologi se formează la Institutul de lingvistică din Bucureşti, sub îndrumarea ştiinţifică a prof. J. Byck spre a putea duce mai departe acea tă disciplină a lingvisticii, iniţiată şi il..strată la noi de înaintaşi de frunt ca T. Cipariu, B. P. Hasdeu, M. Gaster, I. Bianu, O. Densusianu, N. Drăganu, I. A. Candrea etc.

ILEANA ZAMFIRESCU

RECENZII

I. COTEANU, **Cum dispare o limbă (istroromîna)**, cu o prefață de acad. Al. GRAUR, Societatea de științe istorice și filologice, București, 1957, 47 pag.

Folosind materialul pe care îl oferă studiile elaborate pînă acum asupra dialectu'ui istroromîn și supunînd unui examen critic atent părerile care au fost emise de autorii acestor studii cu privire la raporturile dintre dacoromînă și istroromînă, I. Coteanu urmărește să afle ce efect a avut izolarea istroromînei și prin ce se caracterizează acest idiom. Scheletul lucrării pe care o prezentăm este alcătuit din trei probleme importante de lingvistică generală: delimitarea dialectelor față de limbi, existența limbilor mixte și felul cum moare o limbă.

În ce privește delimitarea dialectelor față de limbi, I. Coteanu arată că aceasta este posibilă numai dacă admitem teza acad. Al. Graur, după care „un dialect este totdeauna subordonat unei limbi, adică face parte dintr-o grupare de mai multe dialecte"[1]. Dacă un dialect scapă la un moment dat de sub influența limbii cu care fusese în strînse relații, el trebuie considerat limbă, chiar dacă nu începe o evoluție proprie.

Dacă linia de evoluție — arată I. Coteanu — nu este nici ea esențială pentru stabilirea caracterului unui idiom, în schimb, izolarea unui dialect sau a unui grai de limba lui înseamnă independență lingvistică, indiferent dacă rezultatul va fi întărirea sau dispariția idiomului respectiv. Trebuie să admitem deci, că numai raportul de dependență sau de independență dintre dialecte, graiuri și limbi le poate acorda acestora o calitate sau alta

În concluzie, cînd se pune problema delimitării unui dialect față de o limbă, esențială este chestiunea subordonării, iar înțelegerea și structura dialectului sînt secundare.

Analizînd situația istroromînei în lumina tezei de mai sus, I. Coteanu arată că acest idiom, izolîndu-se de dacoromînă și neavînd condiții favorabile, nu a devenit limbă națională și a început o evoluție descendentă, fragmentîndu-se în permanență. Istroromîna depinde, în momentul de față, într-o oarecare măsură, de sîrbo-croată, nemaifiind capabilă să adapteze, din punct de vedere gramatical, elementele gramaticale împrumutate din aceasta.

Pentru un dialect care s-a desprins de limba sa există două posibilități: ori devine limbă națională, ori dispare. Dar între dialectul care se stinge izolat și acela care dispare întărind limba națională este o deosebire radicală — arată I. Coteanu — căci primul piere în mod independent, deci ca limbă. În concluzie, un dialect care s-a izolat de limba sa, chiar dacă dispare, el nu mai poate fi socotit dialect al limbii din care s-a desprins, ci limbă independentă.

Pentru a vedea ce efect a avut izolarea istroromînei de dacoromînă și deci care sînt caracteristicile istroromînei, I. Coteanu ana-

[1] Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, București, 1955, p. 124.

lizează situația fondului principal lexical și a structurii gramaticale. În urma acestei analize se constată că peste 30—35% din elementele fondului principal al istroromînei sînt de origine croată și slovenă și că din fondul principal lexical al istroromînei lipsesc cuvinte vechi grecești, ungurești, turcești, neogrecești și cuvinte internaționale, care există în dacoromînă. În ce privește structura gramaticală, „istroromîna și-a constituit și își constituie o structură gramaticală întemeiată pe legile ei proprii de dezvoltare, care îi dau o înfățișare specifică. S-a redus și se reduce opoziția dintre singular și plural, dintre cazul direct și cazul oblic, a apărut la adjective o desinență nouă pentru neutru, s-a generalizat articolul proclitic de genitiv-dativ, s-a dezvoltat aspectul devenind categorie gramaticală și reducînd timpurile trecutului, infinitivul a luat o mare extindere, topica s-a transformat profund" (p. 34). Iată și concluzia pe care o trage I. Coteanu pe baza acestor constatări: „Istroromîna este o limbă romanică ieșită probabil din dacoromînă în momentul izolării ei de aceasta din urmă. De atunci încoace diferențele față de dacoromînă s-au adîncit și se adîncesc și, cu toată evoluția ei descendentă, cu tot mersul ei rapid spre dispariție, ea rămîne în locul în care se mai vorbește un exemplu interesant pentru evoluția latinei balcanice" (p. 35).

Căutînd un răspuns la întrebarea dacă istroromîna este sau nu o limbă mixtă, I. Coteanu pornește de la ideea că „problema limbilor mixte este problemă de sistem gramatical văzut în mișcare și nu de prezența sau absența unui număr de forme mixte, care își pierd independența de îndată ce nu mai au legătură cu limba care le sprijinea" (p. 38). Numărul mare de cuvinte străine nu conferă unei limbi un caracter mixt, dacă ele sînt adaptate la sistemul gramatical al limbii respective. Formele mixte lexicale capătă importanță numai cînd sînt sprijinite de forme mixte din structura gramaticală. Acesta este cazul istroromînei, în care formele mixte gramaticale, dezvoltate sub influența sîrbocroatei, sînt numeroase. Ținînd seama și de faptul că numărul acestor forme mixte crește mereu, I. Coteanu ajunge la concluzia că istroromîna este o limbă mixtă.

Folosindu-se de propriile sale observații asupra situației în care se află istroromîna, ca și de cele ale lui Oscar Bloch, privitoare la pătrunderea limbii franceze în diversele graiuri din Vosgii meridionali[1], I. Coteanu arată că o limbă nu dispare din cauza destrămării treptate a structurii gramaticale prin nenumărate forme mixte — deși faptul acesta contribuie la dispariție —, ci din cauză că vorbitorii ei, considerînd-o mai slabă decît limba care o influențează, o părăsesc la un moment dat.

Problemele discutate de I. Coteanu în această lucrare sînt foarte importante și, așa cum arată acad. Al. Graur în prefață, sînt susceptibile de a constitui puncte de plecare pentru dezbateri largi.

Deocamdată vrem să atragem atenția asupra unor contradicții strecurate în argumentația cu care I. Coteanu susține ideea delimitării dialectului față de limbă și ideea existenței limbilor mixte. În ce privește prima idee, I. Coteanu, însușindu-și teza acad. Al. Graur, susține că criteriul „subordonării" este decisiv (p. 9). Admițînd că această teză ar fi justă, nu o putem invoca totuși pentru a dovedi că istroromîna este limbă și nu dialect, deoarece istroromîna, după ce a scăpat de subordonarea față de romînă, a intrat sub influența sîrbo-croatei, din care a împrumutat și împrumută încă multe elemente, așa cum a arătat I. Coteanu. Istroromîna nu se află deci într-o stare de nesubordonare. Un dialect scăpat de sub influența limbii căreia îi aparținea se transformă în limbă independentă numai cu condiția să nu intre sub influența altei limbi. Dacă aceasta se întîmplă, el se degradează și cu timpul dispare. Este tocmai cazul istroromînei.

Dacă nu ținem seama de această condiție, ajungem la concluzia, evident falsă, că istroromîna s-a transformat din starea de dialect al dacoromînei în limbă romanică independentă pentru motivul că a suferit o puternică influență slavă.

Neținînd seama de condiția amintită mai sus, I. Coteanu ajunge la o concluzie contra-

[1] Oscar Bloch, *La pénétration du français dans le parler des Vosges méridionales*, Paris, 1920, p. 135.

dictorie : istroromîna este o limbă romanică (p. 36) şi în acelaşi timp o limbă mixtă (p. 40). Este evident că istroromîna nu poate fi şi limbă romanică şi limbă mixtă. Teoretic, aceasta ar fi posibil într-un singur caz : dacă elementele noi pe care le-a primit după despărţirea de dacoromînă ar proveni dintr-o altă limbă romanică. Or, acestea, aşa cum arată I. Coteanu, sînt din sîrbo-croată.

În ce priveşte limbile mixte, I. Coteanu afirmă : „problema limbilor mixte este problemă de sistem gramatical văzut în mişcare şi nu de prezenţa sau absenţa unui număr de forme mixte care îşi pierd importanţa de îndată ce nu mai au legătura cu limba care le sprijinea" (p. 9). Dacă aşa ar trebui să stea lucrurile pentru ca o limbă să fie mixtă, se pune întrebarea, de unde ştim că elementele mixte din istroromînă n-ar deveni pasive dacă aceasta şi-ar pierde legătura cu sîrbocroata ? Înseamnă deci, că avînd ca fundament teoretic ideea lui I. Coteanu, mai sus citată, nu putem încă spune dacă istroromîna e o limbă mixtă sau nu. Nu putem fi siguri că dacă s-ar izola de sîrbocroată nu s-ar întîmpla şi cu istroromîna ce s-a întîmplat cu dacoromîna, despre care I. Coteanu spune : „În perioada bilingvismului slavo-romîn, sistemul gramatical al limbilor slave meridionale a exercitat asupra limbii romîne o influenţă puternică. În această vreme formele mixte erau desigur mai numeroase decît astăzi. După aceea, cînd cele două sisteme lingvistice s-au izolat, n-au mai apărut forme mixte, iar cele vechi, rămînînd fără sprijin, au devenit pasive" (p. 38).

Dacă I. Coteanu ar fi dat exemplu o limbă care nemaifiind sub influenţa alteia păstrează totuşi forme mixte active, atunci ar fi dovedit că există într-adevăr limbi mixte. Cu istroromîna nu se poate susţine însă această idee, pentru că, aşa cum am arătat mai înainte, istroromîna nu se află în stare de independenţă şi nu este limbă. Dacă ar fi fost o limbă independentă, bine formată şi susţinută de o cultură şi o literatură naţională, contactul cu sîrbocroata n-ar fi împins-o spre degradare.

C. Otobicu

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ, anul I (1956), nr. 1—4 (ianuarie-decembrie), Academia Republicii Populare Romîne, Filiala Cluj, Institutul de lingvistică.

Revista clujeană *Cercetări de lingvistică*, organ al Institutului de lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei R.P.R., este o continuare a revistei *Studii şi cercetări ştiinţifice*, I—IV (1950—1955), publicată de aceeaşi filială.

Prin contribuţia sa la dezvoltarea activităţii lingvistice din ţara noastră, recenta publicaţie clujeană vine să umple un gol în viaţa culturală şi ştiinţifică a Clujului. Alături de celelalte periodice de specialitate, *Limba romînă* şi *Studii şi cercetări lingvistice*, care apar la Bucureşti, *Studii şi cercetări ştiinţifice* de la Iaşi, această revistă va contribui, desigur, la progresul lingvisticii romîneşti.

Scopul revistei este exprimat clar în *Cuvînt înainte*, în care redacţia arată că : „Preocuparea noastră constantă este de a pune la baza cercetărilor concepţia materialist-dialectică despre limbă şi de a lărgi cîmpul de cercetare, abordînd şi domenii sau aspecte lingvistice în parte neglijate în trecut (probleme de limbă literară şi de gramatică, probleme privind influenţa slavă, maghiară etc. asupra limbii romîne, probleme de fonetică experimentală etc.) sau mai puţin reprezentate în revistele actuale din ţară (probleme de onomastică, studii asupra monumentelor vechi de limbă etc.)".

Tot aici se subliniază că activitatea ştiinţifică a lingviştilor clujeni „... este în bună parte o continuare a muncii desfăşurate timp de trei decenii de fostul *Muzeu al limbii romîne*, care a avut în această perioadă (1921—1948) o publicaţie de seamă, *Dacoromania*.

Prima fasciculă a acestei reviste cuprinde cercetări din diverse domenii ale lingvisticii: gramatică, fonetică şi fonologie, dialectologie, ortografie, filologie etc.

Studiul acad. E. Petrovici, *Echivalenţa morfologică a variantelor fonemelor vocalice romîneşti*, porneşte de la ideea că două sau mai multe sunete asemănătoare din punct de vedere articulatoriu şi acustic nu pot constitui un singur fonem, dacă nu sînt echivalente din punct de vedere morfologic. Acad. E. Petrovici îşi propune să cerceteze dacă diferitele variante ale fonemelor vocalice romîneşti sînt sau nu echivalente din punct de vedere morfologic. Concluzia este afirmativă. Identitatea funcţională a variantelor unui fonem (fără identitate funcţională, variantele n-ar constitui un singur fonem ci ar fi simţite ca forme diferite) se manifestă şi în elementele formale ale cuvintelor, în morfeme: desinenţe, terminaţii, sufixe. Autorul subliniază faptul că schimbările pe care le suferă fonemul sau fonemele care constituie morfemul sînt numai variante poziţionale ale fonemelor respective, deoarece modificarea nu influenţează funcţiunea morfemului care rămîne aceeaşi.

Acad. E. Petrovici, pentru a-şi susţine teoria, se ocupă de următoarele probleme: 1) *echivalenţa morfologică a lui a, ea* (*ia*), *oa* şi *eoa* (*ioa*), pe care le consideră ca variante combinatori ale fonemului vocalic *a*. Astfel, în exemple ca: *a cînta, a veghea*, cele două variante ale fonemului vocalic [*a*], varianta fundamentală *a*, care apare după consoană nepalatală şi varianta poziţională *ea*, care apare după consoană palatală, sînt echivalente din punct de vedere morfologic: ele au funcţiunea morfologică de a constitui sufixul infinitivului (şi al imperfectului) verbelor de conjugarea I; 2) *echivalenţa morfologică a lui o, eo* (*io*) pe care le consideră variante combinatorii ale fonemului vocalic *o*. De pildă, *Petro-Petrea* (desinenţa vocativului numelui de persoană *Petra* şi *Petrea*, în transcriere fonologică *Petr'a* vocativ: *Petr'o*); 3) *echivalenţa morfologică a lui u, iu*, care sînt deopotrivă variante ale fonemului vocalic *u*; 4) *echivalenţa morfologică a lui î* şi *i*. Aceste vocale (fonemele vocalice „î/." şi „ă/e") au totdeauna funcţiuni morfologice identice (ex. *băgînd-veghind, băgăm-veghem*); 5) *echivalenţa morfologică a lui ă* şi *e*.

Acad. E. Petrovici ajunge la concluzia că, examinînd toate procedeele morfologice şi de derivaţie, atît ale limbii romîne literare, cît şi ale graiurilor populare, se poate afirma că nu există nici un caz în care variantele *a -ea, oa-eoa* (*ioa*), *o-eo* (*io*), *u-iu* şi *î-i* să îndeplinească funcţiuni morfologice diferite. Autorul menţionează însă că la variantele *ă' e*, se pot ivi unele îndoieli. Dar şi aceste variante, în ciuda aparenţelor, sînt echivalente din punct de vedere morfologic.

Pornind de la ideea că limba romînă are numai cinci foneme vocalice *a, o, u*, „*ă/e*" şi „*î/i*" acad. E. Petrovici arată că situaţia fonologică actuală se datoreşte unor multiple schimbări fonetice şi mai ales acţiunii consoanelor asupra vocalelor următoare. Faptul acesta a avut ca urmare contopirea în cîte un singur fonem a varietăţilor vocalice apropiate articulatoriu şi acustic şi echivalente din punct de vedere morfologic.

Considerînd că problema genului neutru, care a preocupat pe mulţi dintre lingviştii romîni şi străini, nu este încă satisfăcător rezolvată, I. Pătruţ prin articolul *Despre genul „neutru" în limba romînă* aduce o contribuţie la clarificarea acestei probleme.

Autorul este de părere că nu e potrivit să se vorbească de un gen neutru în limba romînă, întrucît neutrul romînesc este total diferit de genul neutru din limbile slavă, germană, latină, greacă etc. I. Pătruţ crede că acceptarea termenului neutru de către toţi lingviştii noştri se datoreşte faptului că a fost admisă părerea că în limba romînă neutrul s-a menţinut şi consolidat sub influenţa neutrului slav. Întrucît nu împărtăşeşte aceeaşi părere, el crede că e mult mai nimerit să vorbim despre substantive ambigene în limba romînă, iar nu despre neutre. I. Pătruţ este de părere că nu se poate vorbi de o contribuţie slavă la menţinerea neutrului latinesc şi la consolidarea lui în limba romînă. Substantivele neutre slave au intrat în limba romînă în grupa femininelor, nu a neutrelor; neutrele romîneşti împrumutate din slavă sînt, la origine, masculine.

Autorul susține că originea neutrelor românești trebuie căutată în evoluția sistemului gramatical, mai ales al declinării, din limba latină populară în română și că între neutrele românești și cele din italiană există o legătură genetică.

Articolul *Observații în legătură cu întrebuințarea și valoarea numărului substantivelor în limba română și în limba maghiară* de Rita Marinovici înfățișează unele aspecte ale întrebuințării numărului substantivelor în limba română și în limba maghiară și explică diferențele care există, în această privință, între cele două limbi.

P. Neiescu abordează în articolul *Contribuții la studiul variației de durată a fonemelor limbii române* o problemă insuficient studiată pînă în prezent. Autorul își propune să studieze modificările de durată ale fonemelor limbii române. Pornind de la constatările unor lingviști străini cu privire la modificările de durată, P. Neiescu se sprijină în constatările sale pe cercetările experimentale făcute la chimograf. El constată că o silabă accentuată este mai lungă decît aceeași silabă neaccentuată și că această lungire influențează în mai mare măsură vocala decît consoana. De asemenea, într-un cuvînt monosilabic, durata vocalei e mai mare decît durata aceleiași vocale într-un cuvînt cu mai multe silabe.

În continuare, pe baza înregistrărilor făcute, autorul constată că vocala și silaba care preced o ocluzivă surdă sînt mai scurte decît aceeași vocală sau silabă precedînd o ocluzivă sonoră și, invers, vocala care urmează o ocluzivă surdă este mai lungă ca aceea care urmează o ocluzivă sonoră. De asemenea, P. Neiescu constată că silaba care conține o ocluzivă surdă este mai lungă decît silaba conținînd o ocluzivă sonoră și că ocluzivele sînt mai lungi decît fricativele. Tabelele care însoțesc textul articolului vin să argumenteze fiecare din concluziile trase de autor.

În studiul intitulat *Contribuții la istoria începutului scrisului românesc* prof. Șt. Pașca pune în discuție problema începutului scrisului la români. Pornind de la ideea că limba română a păstrat, conform „legilor" de transformare fonetică obișnuită, termenii latini *a scrie*, *scriptură* (v. rom. *scriptă*) și *carte* și cu aceleași sensuri ca în latină, autorul își propune să aducă o contribuție la clarificarea problemei începutului scrisului românesc. Autorul susține că păstrarea acestor termeni este o dovadă că la noi au existat preocupări în meșteșugul scrisului de-a lungul evului mediu. După organizarea statului și a bisericii în cele două principate românești meșteșugul scrisului se practica și dincoace de Dunăre, mai ales în școlile mănăstirești (Tismana, Neamțul, Peri din Maramureș etc). Prof. Șt. Pașca presupune că pentru uzul practic al învățămîntului la noi s-au elaborat versiuni bilingve slavo-române, servind ca material didactic pentru preoții începători. Faptul acesta a promovat îndeletnicirea scrisului în limba română tocmai prin răspîndirea textelor manuscrise bilingve și prin utilizarea lor în scopul practic al însușirii unor cunoștințe de limbă slavă și al înțelegerii cuprinsului textelor bisericești.

În continuare, autorul arată că la data apariției primelor monumente scrise de limbă română (sec. al XVI-lea), alfabetul chirilic apărea bine adaptat spre a putea reda foneme caracteristice limbii române. Astfel, fonemul *ĝ* era notat cu slovele chirilice Г, Ч, Ж, și pe urmă cu Ꙗ *î* era notat Ѫ, prin Ѧ, (Ѣ), *î* nazal notat prin Ѧ și *dz* prin Ѕ. Slovele chirilice Ѫ și Ѧ au fost adoptate în practica scrisului de la noi cel mai tîrziu în secolul al XIV-lea. Slova chirilică Ѫ își pierduse, începînd cu secolul al XIV-lea, valoarea fonetică de *î* nazal. După ce a încetat să mai reprezinte în scrisul bulgar valoarea fonematică cu timbrul nazal, a încetat, cu foarte rare excepții, să mai redea acest timbru și în cuvintele românești atestate în documentele slavo-române, în timp ce Ѧ a devenit semnul obișnuit spre a reda un fonem de timbru nazal, caracteristic limbii române. Șt. Pașca consideră că exemplele relativ puține în care Ѫ redă în textele românești vechi pe *î* nazal pot fi interpretate fie ca neglijențe ale scrisului, fie ca o confundare a lui Ѧ din pricina asemănării formale între cele două semne.

Autorul încheie împărtășind părerea exprimată de acad. Al. Rosetti că „de fapt, trebuie să se fi scris românește întotdeauna, sporadic și pentru nevoi particulare".

R. Todoran în articolul *Cu privire la o problemă de lingvistică în discuție: limbă și dialect*, aduce unele noi precizări în legătură cu aceste noțiuni.

Autorul începe prin expunerea sintetică a cîtorva date despre dialecte și apoi abordează problema limitei dintre limbă și dialect, problemă care a preocupat în ultimul timp pe acad. Al. Graur și prof. D. Macrea. Expunîndu-și pe larg punctul de vedere și discutînd într-un spirit critic cîteva din problemele ridicate de acad. Al. Graur și prof. D. Macrea, R.Todoran împărtășește părerea acad.Al.Graur că criteriul genetico-structural (de care se folosește prof. D. Macrea pentru a susține că aromîna, meglenoromîna și istroromîna, sînt dialecte ale limbii romîne) nu are valoare absolută, ci un caracter limitat. R. Todoran combate însă părerea acad. Al. Graur care susține valabilitatea absolută a criteriului istorico-politic. Acest criteriu este tot așa de unilateral și relativ ca și cel genetico-structural. R. Todoran aduce o serie de argumente în sprijinul părerii sale (prezența dialectului corsican în limba italiană și dialectul ciangău, vorbit de maghiarii din Moldova). Aceste două dialecte nu se dizolvă în limba națională, dar nici nu sînt limbi independente. R. Todoran împărtășește punctul de vedere susținut de prof. D. Macrea că delimitarea limbii de dialect se poate face numai pe baza ambelor criterii: genetico-structural și istorico-politic. Autorul subliniază faptul că aceste două criterii nu se exclud, ci se completează, deși nu sînt în toate cazurile hotărîtoare.

În continuare, R. Todoran arată că noțiunile de limbă și dialect sînt noțiuni relative, mai mult sau mai puțin convenționale.

Încercînd să răspundă la întrebarea: care sînt dialectele limbii romîne, R. Todoran se sprijină în argumentarea sa pe afirmația lui S. Pușcariu că „toate trăsăturile caracteristice ale limbii romîne, tot ce deosebește limba română de limba latină pe de o parte și de celelalte limbi romanice pe de altă parte se găsește în cîteși patru dialecte". Recunoscînd „caracterul relativ și unilateral al criteriului pe care s-a bazat acad. Al. Graur în concluziile d-sale", autorul conchide: „nimic nu ne împiedică să considerăm, cum au considerat și consideră cei mai mulți dintre lingviștii noștri și mulți dintre lingviștii străini, că limba română, continuatoare a latinei populare orientale, are patru dialecte: dacoromîn, aromîn, meglenoromîn și istroromîn, dintre care unul, cel dacoromîn, s-a dezvoltat în limbă națională. Nu se poate tăgădui că aceste patru idiomuri prezintă identități în structura lor gramaticală, în fondul lor lexical și în structura fonetică, deși nu înlesnesc posibilitatea comunicării între vorbitorii lor".

Ținînd seama de criteriul propus de acad. Al. Graur, R.Todoran distinge două feluri de dialecte: *tipice*, care se varsă în limba națională și *atipice* care nu se varsă în limba națională. Pe baza acestor categorisiri, dialectele romînești sud-dunărene ar intra în ultima categorie.

La rubrica *Lingviști și filologi din trecut*, prof. Șt. Pașca în articolul *Activitatea lui Moses Gaster în domeniul lingvisticii și filologiei romîne* înfățișează, cu ocazia comemorării centenarului nașterii lui Moses Gaster, personalitatea și activitatea științifică a acestui savant în domeniul lingvisticii și filologiei romîne. În domeniul lingvisticii romînești Gaster a abordat succesiv diferite sectoare ale limbii: lexicografie, lexicologie, fonetică și gramatică istorică, ortografie etc. Ca filolog a editat un mare număr de texte vechi și populare. Lucrarea care l-a consacrat ca filolog romîn de seamă a fost *Crestomația romînă*. Șt. Pașca evocă cu recunoștință figura acestui om de știință care a contribuit în mod substanțial la progresul lingvisticii și filologiei romîne — subliniind faptul că el a fost ales în 1929, la propunerea lui S. Pușcariu, membru de onoare al Academiei Romîne.

La rubrica *Articole și note*, I. Pătruț, în articolul *Probleme de morfologie și ortografie în legătură cu i în limba română*, face o serie de observații interesante și utile totodată cu privire la unele discordanțe între scriere, morfologie și derivație în limba română — discordanțe cauzate de nenotarea iotului (*i*).

Bazîndu-se pe o serie întreagă de situații în care iotul nu e notat, autorul insistă asupra

implicațiilor în morfologie care se ivesc din cauza neglijării iotului. I. Pătruț conchide că iotul este o realitate fonologică și morfologică, de care trebuie să se țină seama în prezentarea științifică a morfologiei și derivației românești.

În continuarea acestei rubrici, R. Todoran prezintă cîteva *Note morfologice*, prin care aduce unele noi precizări în legătură cu problemele pe care le discută. Astfel explică 1) forma adverbială *amúia* pe care o întîlnim și în Bihor în afară de regiunile menționate de R. Todoran: 2) formele analogice *fint* și *iest* ale verbului „a fi"; 3) varianta *miu* a pronumelui posesiv de persoana I singular și 4) terminația de plural *-(e)ánă* a substantivelor neutre cu singularul în *-ău* și *-éu*.

Tot la această rubrică, M. Zdrenghea, în nota intitulată *Articulat—nearticulat* ia în discuție problema declinării articulate în limba română. Autorul nu este de acord cu interpretarea pe care o dă acestei probleme *Gramatica limbii române* a Academiei R.P.R. În consecință, el crede că „un substantiv (sau un echivalent al său) este articulat, fie că este însoțit de articolul hotărît, fie că este însoțit de cel nehotărît, și este nearticulat cînd nu primește nici un articol, indiferent că e determinat sau nu de vreun alt cuvînt".

Gr. Rusu explică etimologia cuvîntului *cășiță* pe care-l consideră de proveniență bulgară. Din limba română, *cășiță* a intrat în graiul huțulilor și în limba maghiară.

În afara studiilor și articolelor prezentate mai sus, revista mai cuprinde o *Cronică* de I. Stan, care înfățișează sumar problemele și preocupările din ultimul timp ale membrilor și colaboratorilor institutului. Cronica este binevenită, deoarece oferă o imagine clară a muncii științifice ce se desfășoară astăzi în cadrul Institutului de lingvistică de la Cluj.

Ultima rubrică este consacrată recenziilor și dărilor de seamă care sînt destul de bogate ca număr (8). Conform planului enunțat în cuvîntul introductiv „Publicația aceasta va căuta, în limita posibilităților, să dea cititorilor cît mai multe informații asupra activității lingvistice din țară și din străinătate, recenzînd în special lucrări consacrate limbii române". În cadrul acestei rubrici sînt recenzate printre altele *Dicționarul limbii române literare contemporane* vol. I—II, *Atlasul lingvistic român*, Serie nouă, vol. I—II; *Micul Atlas lingvistic român*, serie nouă, vol. I, *Studii și cercetări lingvistice* VI (1955) nr. 1—2 și 3—4, *Limbă și literatură* vol. I (1955) editat de Societatea de științe istorice și filologice etc. O interesantă dare de seamă prezintă Viorica Pamfil în legătură cu problemele privind limba română dezbătute în paginile revistei *Voprosî iazîkoznaniia.*

Volumul se încheie cu un indice de autori și de opere, un indice de materie și un indice de cuvinte.

Nu putem totuși încheia aceste rînduri fără a sublinia faptul că studiile din acest prim volum, deși reprezintă contribuții valoroase în problemele discutate, nu oglindesc decît în parte varietatea de preocupări enunțată în *Cuvînt înainte.* Astfel, nu găsim, în acest prim volum, nici un studiu care să trateze probleme de limbă literară, probleme de onomastică etc., studiile publicate reprezentînd contribuții disparate ale diferiților cercetători.

T. TEAHA

STUDII DE GRAMATICĂ, vol. II, 1957, Editura Academiei Republicii Populare Române, București.

Volumul al doilea de studii publicat de colectivul de gramatică al Institutului de lingvistică — apărut de curînd — oglindește aceeași grijă pentru pregătirea unei noi ediții îmbunătățită din punct de vedere științific a Gramaticii Academiei R.P.R., afirmată încă de la primul număr al publicației. În cele 12 studii cuprinse în volum sînt dezbătute probleme variate din domeniul morfologiei și sintaxei. La începutul volumului, acad. Al.

Graur semnează un studiu de gramatică generală — *Note asupra structurii morfologice a cuvintelor* — în care discută pe larg problema înțelegerii și definirii juste a unor noțiuni importante de morfologie. Pornind de la capitolul respectiv din Gramatica Academiei R.P.R., autorul dezvăluie unele formulări confuze și unele greșeli ce se fac curent în interpretarea noțiunilor de morfem, temă și desinență; articolul tratează de asemenea în paragrafe speciale problema alternanțelor vocalice și consonantice și a accentului cu rol de afixe, și despre afixe zero.

Un deosebit interes prezintă acele părți din articol în care autorul discută modul în care trebuie să apreciem categoriile gramaticale marcate numai parțial și problema raportului dintre stările din trecut și faptele actuale din limbă (sau, mai exact spus, „în ce măsură trebuie să ținem seama de istoricul formelor atunci cînd analizăm situația actuală").

Folosind ca argumente fapte care vorbesc de la sine, acad. Al. Graur arată că, chiar dacă este marcată numai parțial, o anumită categorie gramaticală trebuie considerată ca existentă „în toată întinderea ei"; dacă în limba romînă conjunctivul diferă de indicativ prin desinență numai la persoana a III-a, nu vom spune că modul conjunctiv are o singură persoană; cu toate că limba engleză nu are formă specială decît pentru persoana a III-a singular a prezentului, și nu la toate verbele, vom admite că engleza cunoaște formele personale, deoarece există situații unde ele sînt diferențiate. În asemenea cazuri totul pare evident și simplu; importanța acestei idei se relevă abia în situații mai complicate, în care chiar specialiști de seamă se hotărăsc cu greu să indice o rezolvare.

În aprecierea raportului dintre stările din trecut și faptele actuale de limbă nu trebuie neglijate faptele actuale, care își au originea într-un trecut mai mult sau mai puțin îndepărtat, din moment ce ele continuă să existe în limbă și invers, nu avem dreptul să considerăm faptele actuale, în ciuda existenței lor în limbă, așa cum erau într-o altă epocă istorică, din moment ce în procesul evoluției limbii ele s-au schimbat. Atît neglijarea prezentului, de dragul trecutului, cît și neglijarea istoriei, renunțarea la explicarea istorică a situației actuale, sînt atitudini la fel de greșite și pot duce la teze aberante, la denaturarea adevărului științific.

Alte cîteva articole din volum se remarcă prin contribuții noi și originale, aduse în studiul unor importante probleme de gramatică. Sorin Stati, în articolul *Dependența semantică a propozițiilor și rolul lor sintactic*, propune o interesantă clasificare a propozițiilor din punctul de vedere al felului cum e marcată gramatical dependența semantică și din punctul de vedere al relației. Se face apoi o clasificare combinată rezultînd din îmbinarea celor două criterii de mai sus ajungîndu-se astfel la următoarea schemă:

autosemantice, sinsemantice, heterosemantice { principale { absolute, relative; rective { regente, subordonate

Mai departe, autorul dezvoltă ideea că în afară de indicii de relație — despre care a scris într-un alt articol[1] — există și indici semantici (sau ai valorii semantice) propunînd și o clasificare a lor.

Matilda Caragiu semnează un amplu și judicios studiu despre *Sintaxa gerunziului romînesc*. Pornind de la critica definiției modurilor nepersonale dată de Gramatica Academiei R.P.R., autoarea arată că aceasta (definiția) nu cuprinde și gerunziul; după părerea sa, gerunziul nu este un mod nepersonal, cum a fost considerat pînă acum în toate gramaticile, ci „este o formă verbală invariabilă, care exprimă o acțiune sub formă de proces", și, care, deși invariabilă, „exprimă toate categoriile verbale caracteristice acestei părți de vorbire, inexistente la nume și anume: diateza, persoana, timpul și modul". Noi sînt și ideile despre funcțiunea predicativă și predicativ-determinativă a gerunziului în limba romînă; argumentele prezentate de autoare în sprijinul acestor idei sînt convingătoare în cea mai mare măsură. Se consideră că gerunziul este predicat în propoziție deoarece: 1) „*Acțiunea exprimată de gerunziu are un autor*

[1] *Contribuții la studiul definiției și clasificării poziților* în *Studii și cercetări lingvistice*, VI, 1955, nr. 3–4.

care, din punct de vedere logic și gramatical, este subiectul ei. 2) *Raportul dintre gerunziu și subiectul său este identic cu raportul dintre un predicat-verb la un mod personal și subiectul său*". Ar fi fost însă necesară și o incursiune în trecutul limbii pentru a explica istoric funcțiunea predicativă a gerunziului.

Gerunziul cu valoare de predicat în propoziție a fost mult mai frecvent și își are originea în limba romînă veche, unde, sistemul mijloacelor de realizare a subordonării (conjuncții, locuțiuni conjuncționale și adverbe relative cu valoare de conjuncție) era mult mai sărac decît cel actual. De aceea cele mai frecvente raporturi de subordonare (cauzale, temporale și condiționale) erau exprimate cu ajutorul gerunziului, care cuprindea pe lîngă sensul verbal propriu și valoarea conjuncțiilor.

Elena Slave dezvoltă în studiul său despre prezumtiv ideea că limba romînă, în afară de conjugările cunoscute în gramatica tradițională, posedă o nouă conjugare : conjugarea prezumtivă. Deși la începutul studiului scrie : „Cred că la o analiză mai atentă a faptelor se poate vorbi nu numai de un mod prezumtiv, ci și de o *tendință* către o conjugare aparte", autoarea vorbește în tot restul articolului de *existența* conjugării prezumtive în limba romînă, care are toate modurile și toate timpurile. N-ar fi fost rău să se fi stabilit clar pentru una din aceste poziții. De fapt, avînd în vedere argumentele cuprinse în articol, numai prima teză pare a fi convingătoare.

Maria Rădulescu, în studiul *Numele predicativ circumstanțial*, discută această nouă parte de propoziție necunoscută în gramaticile de pînă acum. Pornind de la propoziția : fetița aleargă *voioasă*, în care adjectivul *voioasă* nu este complement de mod, așa cum era considerat mai înainte, susține că este nume predicativ circumstanțial. După cum se poate observa, adjectivul se acordă cu substantivul-subiect *fetița*. Acordul ne arată, după cum remarcă autoarea, că „determinare directă există între adjectiv și substantiv". Autoarea are de asemenea dreptate cînd scrie că „adjectivul *voioasă* se referă concomitent la substantivul *fetița* și la verbul *aleargă*".

Într-adevăr, adjectivul are în această propoziție un dublu rol sintactic, de determinant al substantivului și de determinant al verbului, ambele roluri marcate gramatical prin acord și, respectiv, prin topică. Este însă discutabilă metoda prin care autoarea încearcă să-i convingă pe cititori că asemenea adjective sînt în propoziție nume predicative circumstanțiale. Și, evident, metodele influențează rezultatele la care se ajunge prin folosirea lor.

Pornind de la propoziția : fetița aleargă *voioasă*, autoarea procedează la dezvoltarea acesteia în frază : fetița aleargă și *este voioasă*, pentru a face din adjectivul *voioasă* nume predicativ pe lîngă verbul copulativ *a fi* a cărui existență în propoziție este presupusă. Apoi se arată că „prin condensarea gîndirii se realizează : fetița aleargă voioasă". Metoda este defectuoasă, pentru că nimic nu garantează că acesta este singurul mod în care se poate dezvolta propoziția în frază. S-ar putea, spre exemplu, spune : fetița aleargă fiind voioasă, și s-ar ajunge la alte rezultate. În al doilea rînd, datorită acestui procedeu, autoarea ajunge la o contrazicere : după ce afirmă mai întîi că prin dezvoltarea propoziției obținem o frază în care adjectivul *voioasă* este numele predicativ în propoziția (fetița aleargă și) *este voioasă*, numai la distanță de cîteva rînduri, tovarășa Maria Rădulescu, pornind de la unele afirmații ale lui A. Sechehaye și Alf Lombard, ajunge la concluzia că adjectivul este nume predicativ pe lîngă verbul respectiv din propoziție (*aleargă*) care „capătă puțin caracterul unei copule, deși mai expresive"[1]. Or, aceasta e altceva. Analizînd unele propoziții de același tip cu cele date de autoare ca acestea :

Ioana vine acasă bolnavă; Maria stă în pat gînditoare; Elena pleacă repede abătută și tristă, sau chiar exemplele sale :

Domnu.,. se plimbă încet, cu mîinile la spate, singur și trist. Sadoveanu a III 50 (cf. lucrarea citată p. 137) cred că este mai potrivit cu situația reală să spunem că adjectivele : *bolnavă, gînditoare, abătută, tristă* etc. nu sînt nume predicative ci atribute circumstanțiale, arătînd adică o însușire a subiectului într-o circumstanță, o calitate pe care substantivul o

[1] Citat de autoare din Alf Lombard, „*Les membres de la proposition française*".

posedă anume numai în momentul acțiunii exprimate de verb.

În asemenea cazuri ceea ce face ca adjectivul să nu poată fi interpretat ca nume predicativ, ci ca atribut circumstanțial, este existența unui complement așezat imediat după verb; existența complementului face ca verbul să nu mai capete cîtuși de puțin caracterul unei copule ci, dimpotrivă, să fie simțit ca un predicat verbal de sine stătător.

Pe de altă parte îndepărtarea adjectivului de verb face să nu mai fie simțită decît într-o măsură mult mai mică legătura dintre acesta și verb.

Deși nu tratează o temă nouă în articolul său *Perfectul simplu în dialectul daco-romîn*, Al. Georgescu aduce păreri proprii în legătură cu raportul dintre perfectul simplu și perfectul compus și cu evoluția perfectului în limba română. Autorul arată, pe bună dreptate, că perfectul simplu exprimă o acțiune recentă, relatînd fapte întîmplate în cursul aceleeași zile: *„Fusei azi la moară"* se spune în acele regiuni unde este frecventă folosirea perfectului simplu; niciodată însă: *„Fusei ieri* la moară".

Articolul cuprinde relatări noi și despre situația perfectului simplu în dialectele limbii române, despre durata acțiunii exprimate de acesta, ca și despre folosirea perfectului simplu în scrisori și documente și în proza artistică; autorul arată că echivalențele perfectului simplu, în graiurile care nu-l cunosc și în limba literară, sînt perfectul compus și prezentul.

Din moment ce și-a intitulat unul din capitolele studiului *Perfectul simplu în dialectele limbii române*, firesc ar fi fost ca titlul articolului să fie *Perfectul simplu în limba română* și nu ... *în dialectul daco-romîn*, cum apare în volum.

Mioara Avram aduce noi *Observații asupra coordonării*. Precizarea că se coordonează nu numai părțile de propoziție între ele, sau propozițiile între ele, ci și o parte de propoziție cu o propoziție subordonată corespunzătoare ca rol sintactic, completează studiul său *Corespondența între părțile de propoziție și propozițiile subordonate*, publicat în *Studii de gramatică*, vol I. Întemeiată este și critica adusă de autoare definiției coordonării și în genere întregului mod de prezentare a problemelor coordonării în gramaticile de pînă acum.

Fulvia Ciobanu ne oferă un foarte amănunțit studiu intitulat *Observații asupra prepozițiilor și locuțiunilor prepoziționale în limba romînă*, încercînd o clasificare a locuțiunilor prepoziționale după elementele care intră în compunerea lor.

Studiul semnat de Finuța Hasan despre *Atributul pronominal în dativ* înlătură unele confuzii frecvente în legătură cu funcțiunea sintactică a pronumelui în dativ. Autoarea arată că pronumele cu sens posesiv — arătînd al cui e obiectul exprimat prin substantiv — determină substantivul și are funcțiune de atribut, indiferent dacă e plasat imediat lîngă substantiv sau dacă stă lîngă verb.

În citatul: „Directorul se duce la o extremitate a peronului și-*și* aruncă privirile la mulțimea adunată pînă în cealaltă extremitate" (Caragiale, O.,I., 80) pronumele reflexiv *și* nu poate fi interpretat, după părerea autoarei, decît ca echivalentul adjectivului posesiv *sale* și, deci, ca atribut: aruncă privirile *sale* — și în nici un caz complement indirect: cui aruncă privirile? lui își aruncă — cum îl consideră Gramatica Academiei.

Elena Carabulea în articolul *Unele observații asupra termenilor comparativului și superlativului relativ în limba romînă*, descrie cei doi termeni ai comparativului și ai superlativului relativ, arătînd prin ce este introdus al doilea termen al comparativului, ce fel de complemente și propoziții determină, precum și situațiile în care acesta nu este exprimat. Între altele, autoarea arată că există un criteriu de deosebire a superlativului relativ de comparativul cu articol. Acest criteriu ne ajută să înlăturăm o confuzie frecventă. Ținînd seama de faptul că al doilea termen al superlativului nu poate fi introdus prin *decît*, ne putem da seama ușor că atunci cînd în primul termen apare *cel mai*, iar în al doilea *decît*, avem a face cu un comparativ cu articol și nu cu un superlativ relativ.

V. Guțu discută în articolul *Propoziții relative* accepțiunile diferite ale termenului

relativ în Gramatică, pentru a sublinia că folosirea lui nu este unitară în terminologia gramaticală; autoarea aduce idei proprii în discuţia despre propoziţiile relative, făcînd şi unele observaţii asupra cuvintelor relative şi rolului lor sintactic. Autoarea ajunge la concluzia că se impune extinderea termenului de propoziţie relativă de la propoziţiile atributive la toate subordonatele introduse printr-un cuvînt relativ; extinderea termenului de propoziţie relativă este îndreptăţită de existenţa unui tip special de subordonate a căror expresie o constituie cuvintele relative.

Paula Diaconescu, în articolul *Rolul elementului verbal în componenţa predicatului nominal*, fundamentează pe lîngă unele idei noi şi interesante şi lucruri care nu mai constituie de mult o noutate şi nu meritau atîta atenţie din partea autoarei.

Reproducem în întregime concluziile studiului care redau în linii generale conţinutul articolului:

1. În afară de verbul *a fi*, există numeroase verbe nepredicative care se construiesc cu un nume predicativ.

2. Păstrîndu-şi *înţelesul semantic*, aceste verbe nu au numai rolul de legătură între numele predicativ şi subiect, ci includ şi sensul lor lexical la formarea predicatului.

3. Urmat de un nume predicativ, verbul *a fi* este o copulă gramaticală — are înţeles lexical zero. Copula gramaticală împreună cu numele predicativ formează în propoziţie un predicat nominal propriu-zis.

4. Celelalte verbe nepredicative urmate de un nume predicativ al subiectului sînt copule lexico-gramaticale — păstrează cel puţin în parte sau în întregime înţelesul lor lexical. Copula lexico-gramaticală împreună cu un nume predicativ al subiectului formează în propoziţie un predicat nominal-verbal.

5. Predicatul nominal-verbal atribuie subiectului o calitate prin intermediul unui proces".

★

Multe din problemele ridicate de autori în articolele din volumul prezentat ar fi necesitat o dezbatere mai amplă. Probabil că acest lucru se va face în viitor. În cadrul unei scurte prezentări a volumului nu am putut decît să semnalez acele părţi din studii care mi s-au părut mai interesante, şi care prin ele însele atrag atenţia cititorilor.

M. Mitran

Probleme de limbă şi literatură în Revista de pedagogie

Pentru a ţine permanent la curent pe profesori şi pe învăţători cu problemele noi de pedagogie şi metodologie, *Revista de pedagogie* publică articole variate de pedagogie generală, de istoria pedagogiei, de metodică, discuţii, consultaţii, informaţii privitoare la învăţămîntul elementar, mediu şi superior, aprecieri asupra manualelor şi asupra programelor şcolare, cronici, recenzii şi note bibliografice.

În cursul anului 1957, redacţia *Revistei de pedagogie* a acordat o atenţie specială muncii profesorilor de limba romînă, publicînd în fiecare număr articole destinate îmbunătăţirii muncii acestora. De aceea, considerăm util să semnalăm cititorilor revistei *Limba romînă* cîteva din articolele apărute în numerele 1—11 din 1957.

În nr. 1, prof. Clara Chiosa a semnat un articol substanţial şi bogat în sugestii: *Cum cercetăm unele greşeli de gramatică şi de ortografie ale elevilor noştri* (p. 52—59).

Articolul se axează pe trei probleme: însuşirea cazurilor, distingerea modurilor şi înlăturarea unor greşeli mai frecvente de ortografie. În legătură cu prima problemă, autoarea arată importanţa cunoaşterii sintaxei pentru lămurirea noţiunii de caz în general, pentru înţelegerea fiecărui caz şi pentru deosebirea cazurilor care se aseamănă ca formă (nominativul cu acuzativul, genitivul cu dativul). Întrucît înţelegerea cazurilor se bazează pe anumite procese de comparare şi de diferenţiere, „este necesar ca elevii să fie puşi în situaţia de a urmări concomitent diferite substantive cu aceleaşi funcţiuni sintactice,

precum şi diversele funcţiuni sintactice pe care le poate avea acelaşi substantiv în propoziţie" (p. 53). Deci, la exerciţiile de declinare, trebuie să se menţioneze nu numai categoria morfologică, ci şi funcţiunea sintactică. Autoarea dă apoi un exemplu de exerciţiu sugestiv, în care substantivele: musafirul, mama, mi gea şi băieţelul sînt întrebuinţate cu funcţiuni sintactice diferite (p. 53). Tot atît de bine alese sînt şi exerciţiile folosite pentru diferenţierea cazurilor asemănătoare ca formă (p. 54).

De asemenea, stăruie asupra analizei comparative a unor texte cu ajutorul cărora elevii pot fi obişnuiţi să-şi însuşească d feritele forme ale verbului care adesea se confundă. În ultima parte dă indicaţii privitoare la corectarea unor greşeli mai frecvente de ortografie; scrierea substantivelor cu doi sau trei *i* (ex. *muncitorii, copiii* etc.) şi scrierea cuvintelor cu liniuţă de unire (ex. *ducîndu-l, dă-mi, nu-i, m-ai* etc. p. 57).

În legătură cu ultima problemă se putea menţiona şi articolul lui G. Beldescu, *Cu privire la predarea liniuţei de unire* (*Limba romînă*, nr. 1, 1956, p. 66—85).

Tot în acest număr a apărut şi articolul prof. El. Dărmînescu: *Discutarea în clasă a lucrărilor de control, mijloc de adîncire a cunoştinţelor şi de îmbunătăţire a exprimării elevilor.*

Articolul este interesant, atît prin sugestiile pe care autoarea le dă cu privire la modul în care trebuie să se discute, în clasă cu elevii, lucrările de control la limba romînă, cît şi prin recomandările referitoare la munca desfăşurată înainte de darea acestora şi în timpul executării lor. În ceea ce priveşte discutarea lucrărilor de control în clasă, se pune accentul atît pe examinarea conţinutului, cît şi pe exprimare şi pe ortografie. Exemplele date sînt elocvente, fără a constitui o noutate pentru profesorii de limba romînă. Cred că articolul ar fi fost şi mai interesant dacă autoarea indica unele metode practice prin care a reuşit să le facă pe eleve să scrie corect. Singura metodă indicată este aceea a ţinerii unei evidenţe a greşelilor cu ajutorul fişelor. Articolul se încheie cu recomandarea că „secretul izbînzii într-o astfel de muncă se concretizează într-un singur cuvînt: *perseverenţă*" (p. 37). Credem însă că nu acesta este singurul secret, ci mai mult decît perseverenţa contează în această acţiune iscusinţa cu care profesorul reuşeşte să facă accesibile elevilor toate cunoştinţele de gramatică necesare însuşirii conştiente a scrierii corecte.

De un real folos în munca la clasă este şi articolul prof. A. Niculiu: *Unele aspecte ale repetării materiei la limba romînă* (nr. 4, p. 59—63). După consideraţii privitoare la repetare în general şi la formele ei, autoarea dă un model de repetare curentă la gramatică. Tratînd despre propoziţia subiectivă la clasa a X-a, ea s-a sprijinit pe cunoştinţele dobîndite de elevi, în lecţiile anterioare, despre subiect, predicat şi propoziţia subordonată. Deşi autoarea arată ce s-a realizat prin actualizarea acestor cunoştinţe, era mai util dacă se dădea şi un plan, din care să se vadă cum a procedat în desfăşurarea lecţiei.

A doua parte a articolului tratează despre repetarea materiei la orele de literatură. Autoarea se ocupă apoi de repetarea pe teme, discutînd-o în special pe cea de la sfîrşitul anului şcolar. Pentru aceasta a luat tema: *Natura patriei în operă poetică a scriitorilor clasici studiaţi* — la clasa a VII-a. Problemele alese pentru tratarea temei sînt gradate de la pastelul *Sfîrşitul iernii* de V. Alecsandri la ultimul tablou din *Călin — file de poveste* — de M. Eminescu.

Articolul este concis şi bine închegat. Era bine însă dacă ar fi dat şi un exemplu de repetare periodică la sfîrşitul unui capitol sau după studierea unui autor la istoria literaturii în şcolile medii, avînd în vedere că cele mai mari dificultăţi le întîmpină, cu prilejul repetării materiei, profesorii de la şcolile medii, unde se cere multă măiestrie pentru a reîmprospăta cunoştinţele dobîndite într-un şir de lecţii, aducînd însă şi elemente noi.

Repetarea materiei la sfîrşitul anului şcolar formează şi obiectul articolului: *Observaţii în legătură cu repetarea substantivului la sfîrşitul clasei a IV-a* de Ionescu Elena şi Predescu Adriana, asistente la I.I.P.C.D. — Bucureşti (nr. 3, p. 48—56). Folosind experienţa a două învăţătoare care au predat la clasa a IV-a, autoarele au arătat că există

mai multe posibilităţi de repetare a substantivului la clasa respectivă în perioada de încheiere a anului şcolar. Întrucît au dat în text nu numai indicaţii asupra procedeelor folosite, ci şi planurile lecţiilor, au reuşit să ridice o problemă interesantă, atît pentru cadrele didactice care predau la clasa a IV-a, cît şi pentru profesorii de limba romînă de la clasa a V-a. Aceştia îşi pot da seama de cunoştinţele transmise elevilor în orele de gramatică în anul precedent şi sînt datori să ţină seama de acesta cu prilejul recapitulării de la începutul anului următor.

Este regretabil că în tabloul de la p. 51 s-a strecurat o greşeală de gramatică. Substantivul „căţelul" a fost trecut cu rol de complement, cînd de fapt el este subiectul propoziţiei.

Reproducînd două planuri şi două scheme deosebite şi expunînd metode diferite, autoarele ar fi trebuit să analizeze planurile şi schemele, arătînd avantajele şi dezavantajele pe care le oferă fiecare dintre ele şi să fi precizat care metodă este cea mai indicată sau pentru care opinează ele. În afară de aceasta, aveau datoria să completeze schema de la p. 51, ca să concorde cu tabloul în care s-a dat analiza textului ales. În tablou substantivul „Patrocle" este dat ca o „strigare", deci fără vreun rol în propoziţie, iar substantivul „casă" este analizat ca nume predicativ. În schemă însă la „rolul în propoziţie" au fost trecute numai subiectul, complementul şi atributul. Întrucît în textul analizat a figurat şi un substantiv cu rol de nume predicativ, era necesar ca în schemă să fie trecut şi numele predicativ. De asemenea, fiindcă substantivul „Patrocle" a fost analizat ca o strigare, trebuia specificat că uneori substantivul poate să nu aibă nici un rol în propoziţie. Procedînd astfel, schema ar fi fost mai completă şi rezultatele recapitulării mai bune.

Redacţia revistei a căutat să vină şi în ajutorul profesorilor care predau istoria literaturii în şcolile medii. În acest scop a fost publicat articolul: *Unele aspecte ale limbii şi stilului lui Zaharia Stancu* de Al. Bojin (nr. 3, p. 77—84). Limitîndu-se la textele din *Culegerea de texte literare*, vol. II, pentru clasa a X-a, autorul a insistat asupra cîtorva probleme privitoare la limba şi stilul lui Zaharia Stancu. În prima parte s-a ocupat de lexicul folosit de scriitor, în special de aspectul regional al unor cuvinte şi de unele turcisme. Mai departe scrie: „Este foarte interesant ca elevii să înţeleagă că asupra scriitorului s-a exercitat cu putere influenţa limbii populare. Aceasta se poate constata uşor în cuprinsul romanului" (este vorba de romanul *Desculţ* — p. 79). Ca exemplu însă dă numai o frază din care se poate vedea influenţa descîntecelor. Cu aceasta n-a spus însă totul, deşi era necesar să se demonstreze elevilor cu mai multe exemple. Nu ne putem da seama ce a voit autorul să spună în alineatul imediat următor celui la care ne-am referit. „Iar în alte locuri (*op. cit.* pag. 72), scriitorul, prin gura unui personaj, foloseşte expresii închise, atît de specifice limbii romîne: — „Brrr! E frig al dracului, Darie, frig al dracului!" Despre care aspect al limbii romîne este vorba şi ce înţelege autorul prin expresii închise? Era necesară adîncirea problemei. Ceva mai clară este problema neologismelor.

Mai departe, recomandă profesorilor să insiste asupra modului în care Zaharia Stancu construieşte propoziţiile şi frazele. În consecinţă se ocupă de construcţia paratactică şi de elipsă, stăruind asupra conciziei stilului lui Z. Stancu şi asupra altor procedee stilistice folosite de scriitor. Articolul se încheie cu compararea unor pasaje din prima şi ultima ediţie a romanului (a V-a), din care se poate desprinde preocuparea scriitorului de a-şi îmbunătăţi conţinutul şi forma.

Deşi limitat la nevoile profesorilor care predau la clasa a X-a, articolul poate constitui sîmburele unor cercetări mai întinse şi mai adîncite asupra limbii şi stilului lui Zaharia Stancu.

Despre unele aspecte ale stilului lui Zaharia Stancu a scris şi B. Cazacu (*Limba romînă*, nr. 3, 1954, p. 36—48). Cred că ar fi fost util să menţioneze şi acest articol.

Un loc aparte între articolele privitoare la limbă, publicate în paginile *Revistei de pedagogie*, îl ocupă cel al profesoarei Maria Gabrea, *Cîteva chestiuni de gramatică şi predarea lor* (nr. 11). Pornind de la discutarea

unor definiții incomplete, strecurate în manualele de gramatică pentru clasele V—VII, face observații juste și propuneri interesante, pe baza unor confruntări între diferite manuale și gramaticile științifice : Gramatica Academiei R.P.R. și gramatica acad. Iorgu Iordan — *Limba romînă contemporană*. Acolo unde consideră nesatisfăcătoare definițiile date de aceste gramatici, se folosește de exemple bine alese pentru a demonstra utilitatea unor noi formulări. Prima problemă ridicată este definiția prepoziției. Pe baza exemplelor analizate propune ca, în manualul de gramatică pentru clasa a V-a, definiția prepoziției să fie formulată astfel : „Prepoziția este partea de vorbire neflexibilă, care exprimă un raport între atribut sau complement și cuvîntul lămurit". Această definiție nu diferă prea mult de cea dată în manualul de gramatică pentru clasa a VI-a (G. N. Dragomirescu și Ștefania Golopenția, *Gramatica limbii romîne pentru clasa a VI-a*, Editura de stat didactică și pedagogică, 1957, p. 195). Întrucît articolul s-a publicat după apariția gramaticii, autoarea a socotit necesar să menționeze acest amănunt, deși, probabil, ea ajunsese la formularea noii definiții înainte de apariția manualului.

A doua problemă ridicată este aceea a atributului pronominal. In această privință autoarea susține, spre deosebire de manualele de gramatică pentru învățămîntul elementar și de Gramatica Academiei, că atribut pronominal este numai cel exprimat printr-un pronume propriu-zis, iar cel exprimat prin adjective de natură pronominală este atribut adjectival, așa cum este considerat și cel exprimat printr-un numeral sau printr-un participiu cu valoare adjectivală. Cred că în această privință punctul de vedere al prof. Maria Gabrea este just.

Mai departe face cîteva observații întemeiate în legătură cu definiția dată coordonării în Gramatica Academiei și în manualul de gramatică pentru clasa a V-a, propunînd următoarea definiție completă a propozițiilor coordonate secundare : „Se numesc propoziții secundare coordonate propozițiile de același fel, care determină aceeași regentă și au același determinant în regenta respectivă" întrucît exemplificarea este convingătoare, completarea definiției este justificată.

În ultima parte a articolului ridică o problemă de metodică : „schema în analiza sintactică a frazei".

★

Problema manualelor școlare a constituit o preocupare specială pentru colectivul de redacție al revistei. Spre deosebire de felul cum s-au discutat manualele școlare pînă acum, *Revista de pedagogie* a folosit de data aceasta o cale mai indicată să ajute la îmbunătățirea lor. Astfel, în loc să discute manuale deja elaborate și puse în circulație, a adus în discuția cadrelor didactice un manual în curs de elaborare — cel de istoria literaturii pentru clasa a X-a. Inițiativa aceasta este cu atît mai lăudabilă, cu cît era mai greu să se refacă manuale care căpătaseră forma definitivă. De fapt, nu știu dacă dintre m anualele discutate pînă acum în diferite reviste a apărut vreunul la reeditarea căruia să se fi ținut seamă de sugestiile făcute de participanții la discuție. În general, editura s-a mulțumit să ia cunoștință de ceea ce s-a scris și să ignoreze propunerile făcute, chiar atunci cînd acestea puteau să ducă la înlăturarea unor lipsuri serioase. (Ex. manualul de limbă latină pentru cl. a VIII-a apărut în 1956 și reeditat în aceeași formă în 1957. Aceeași este și situația manualelor de istoria literaturii romîne pentru clasele a VIII-a și a IX-a).

La cele arătate mai sus se adaugă și faptul că acum se elaborează primul manual de istoria literaturii pentru clasa a X-a. Supunînd discuției manualul în curs de elaborare, s-a cunoscut, în unele privințe, opinia cadrelor didactice, de care editura și autorii au datoria să țină seama.

Discuția a fost deschisă de Al. Bojin, redactor șef al Editurii de stat didactică și pedagogică, prin articolul : *Pentru un nou manual de literatură romînă* (nr. 2, p. 86—90), în care schițează, în linii mari, cum este conceput manualul. Articolul a prilejuit multe discuții, deși autorul lui n-a dat noua programă școlară după care este elaborat manualul, ci a trimis pe cititori la cea din 1952, iar în ceea ce pri-

veşte metoda de lucru n-a dat destule amănunte. În cinci numere consecutive s-au publicat articole substanţiale, cu observaţii interesante şi utile.

Astfel, Eugen Campus, în articolul *Să nu pierdem din vedere esenţialul* (nr. 3, p. 65—69), ridică mai multe probleme, insistînd însă asupra faptului că atît editura cît şi autorii nu trebuie să piardă din vedere că elaborează un manual, nu un tratat de istorie a literaturii. Acest punct de vedere a fost susţinut şi de ceilalţi participanţi la discuţie: G. Beldescu, *Pentru un manual de literatură util elevilor* (nr. 4, p. 81—86), A. Foreanu, *Pentru un bun manual de istoria literaturii romîne pentru clasa a X-a* (nr. 5, p. 86—89), A. Hazgan, V. Ghibu, I. Iftinchi, M. Costandache, L. Pop, *Unele probleme în legătură cu manualul de literatură romînă pentru clasa a X-a* (nr. 6, p. 76—80), Tr. Marcu, *In aşteptarea manualului de istoria literaturii pentru ultima clasă a şcolii medii* (nr. 7, p. 66—69). Participanţii la discuţie au subliniat necesitatea introducerii în manual a unor scriitori ca: O. Goga, T. Arghezi, Panait Istrati, Al. Brătescu-Voineşti, G. Bacovia, I. Teodoreanu, C. Sandu-Aldea şi chiar: G. Murnu, N. Dunăreanu, Şt. Petică etc. De asemenea, au subliniat importanţa revizuirii atitudinii faţă de curentele moderniste, în special faţă de simbolism. S-au făcut propuneri cu privire la structura manualului, la introducerea textelor de analizat în manual, la tratarea unitară a unor scriitori a căror activitate s-a desfăşurat înainte şi după 23 August 1944, s-a insistat asupra necesităţii valorificării manualelor vechi etc.

Cei mai mulţi profesori au stăruit să se ţină seama şi de forma în care va fi redactat manualul, nu numai pentru a fi accesibil, ci şi pentru a fi un model de limbă literară, contribuind astfel la educarea estetică a elevilor. „Într-un manual formularea corectă din punct de vedere ştiinţific, simplă şi clară, îngăduie elevilor să pătrundă cu uşurinţă miezul problemelor expuse. Dar ea constituie, totodată, un model de limbă literară, exercitînd o puternică influenţă educativă, modelînd treptat nu numai capacitatea de exprimare a elevilor, dar şi sufletul acestora. Căci, să nu uităm: un manual de literatură bine scris poate şi trebuie să dezvolte dragostea elevilor pentru literatură, pentru frumos, pentru înaltele valori morale care constituie substanţa operelor de artă autentice" (nr. 3, p. 68—69).

Alţii combat grandilocvenţa şi cer cu insistenţă să se folosească o limbă corectă şi aleasă. „Rugăm pe autorii viitorului manual să fie simpli în expunere, sistematici şi însufleţiţi fără grandilocvenţă. Să scrie într-o limbă corectă, aleasă, dar potrivit (sic) cu nivelul elevului" (nr. 5, p. 89. A se vedea şi nr. 6, p. 78).

Concluziile pe marginea celor discutate au fost trase de redacţia revistei (nr. 8, p. 62—66). Rezumînd propunerile făcute, redacţia împărtăşeşte pe cele mai indicate, susţinînd necesitatea elaborării nu a unui tratat de istoria literaturii, ci a unui manual în care „materialul să nu apară sub formă de colecţie de studii disparate, ci organizat metodic pe capitole, subcapitole şi paragrafe, repartizat, în măsura în care este posibil, pe sisteme de lecţii şi lecţii — în sensul dozării lui în raport cu capacitatea de predare şi de asimilare în cadrul unei singure ore de clasă şi cu posibilităţile de pregătire individuală ale elevului pentru o singură lecţie" (nr. 8, p. 63).

Şi în ceea ce priveşte limba, redacţia îşi însuşeşte punctul de vedere al majorităţii participanţilor la discuţie. „Redacţia noastră e de acord că manualul de literatură — mai mult decît alte manuale... — trebuie să instruiască, dar şi să exercite o puternică influenţă educativă şi estetică, nu numai prin valoarea fondului operelor şi prin arta acestora, ci şi prin stilul în care e redactată partea care aparţine autorilor. Model de limbă literară, manualul să fie astfel întocmit încît să dezvolte treptat capacitatea de exprimare a elevilor, ca şi sufletul lor, să le insufle, pentru toată viaţa, dragostea pentru literatură, pentru artă, pentru înaltele valori ale acestora" (nr. 8, p. 65).

Rezervînd un spaţiu atît de mare discuţiei angajate pe marginea manualului de istorie a literaturii romîne pentru clasa a X-a, colectivul de redacţie n-a neglijat însă nici celelalte manuale. Astfel, prof. Clara Chiosa face ob-

servații interesante, deși cam sumare, asupra manualului de teorie literară pentru clasa a VIII-a (*Noțiuni de teoria literaturii*, nr. 7, p. 73—75). Întrucît acest manual comportă multe discuții, ar fi bine dacă redacția ar publica și alte articole în care să se adîncească analiza conținutului și a formei, precum și aspectul pedagogic.

Deși manualele de istoria literaturii romîne pentru clasele a VIII-a și a IX-a au mai fost discutate, articolul: *Observații asupra manualului de istoria literaturii romîne pentru clasa a IX-a* (nr. 11) ridică și alte probleme decît cele puse pînă acum, mai ales în ceea ce privește exactitatea interpretării unor scrieri sau a poziției scriitorilor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea: I. Slavici, G. Coșbuc, B. Șt. Delavrancea, Al. Vlahuță.

La cele de mai sus se poate adăuga și discutarea abecedarului tătar: *Noul abecedar tătar, carte de căpătîi pentru dezvoltarea culturală a populației tătare din țara noastră* de V. Dumitrescu (nr. 3, p. 87—92). În afară de observațiile făcute asupra abecedarului, se dau și informații în legătură cu activitatea desfășurată de specialiști în vederea fixării alfabetului tătar, muncă destul de dificilă, dacă se ține seama că populația tătară din Dobrogea folosește trei graiuri deosebite.

★

Nici programele școlare n-au fost neglijate. Găsim însă că era necesar ca acestea să fi fost discutate mai adînc și mai critic. Este bine cunoscut că programele școlare au tot atîtea lipsuri ca și manualele. Însuși faptul că ele se modifică sau se reduc de la un an la altul este un indiciu că ar trebui să se organizeze discuții mai multe pe marginea lor.

În numerele examinate aici, numai M. Varadi a făcut observații critice pe marginea programelor școlare (*Programa de limba și literatura romînă pentru școlile cu limbile de predare ale naționalităților conlocuitoare* — nr. 4, p. 87—89); Maria Manta și Cornelia Prichea se mărginesc la compararea programelor noi cu cele vechi (*Noile programe școlare pentru clasele I—IV* — nr. 9, p. 56—62).

Din cele de mai sus se poate constata că *Revista de pedagogie* este de un real folos profesorilor de limba romînă și chiar cadrelor didactice de la clasele I—IV.

Ținînd seama de importanța pe care o are studiul limbii și al literaturii romîne în școală, redacția ar trebui să continue publicarea și a altor articole de felul celor discutate aici.

Fiindcă, începînd cu anul școlar 1956—1957 s-a introdus în școlile elementare studiul limbilor moderne — franceza, germana și engleza — iar în școlile medii, acela al limbii latine, credem că ar fi necesar ca redacția să reflecteze la greutățile întîmpinate de cadrele didactice care predau aceste obiecte, mai ales că mulți profesori n-au mai lucrat de atîția ani în specialitate, și să publice articole de metodică pentru aceste limbi, precum și recenzii critice asupra manualelor respective.

I. Popescu

R. A. BUDAGOV, Unele particularități ale formării pluralului substantivelor în limba romînă

În cursul acestui an, a apărut la Leningrad *Filologia romanico-germanică*, un volum omagial închinat cunoscutului occidentalist sovietic V. F. Șișmarev cu ocazia împlinirii, la 26 martie 1954, a 80 de ani de viață. Alcătuit prin colaborarea numeroșilor discipoli și prieteni ai celui sărbătorit, volumul cuprinde, pe lîngă articole consacrate unor probleme ale limbilor și literaturilor romanico-germanice, o bibliografie a lucrărilor publicate de acad. V. F. Șișmarev între 1893—1955, mărturie a unei rodnice activități de mai bine de jumătate de secol.

În afară de două articole din domeniul germanisticii (M. I. Steblin-Kamenski, *Saga islandeză* și M. L. Tronskaia, *Discuția din jurul anilor 1780 în legătură cu limba și literatura germană*) și de unele lucrări (A. V. Desnițkaia, *Unele probleme ale studierii foneticii limbii albaneze contemporane*, B. A.

Larin, *Despre studierea şi traducerea poeticei vechi indiene* etc.) care depăşesc limitele impuse de titlul volumului, toate celelalte studii se ocupă de diverse probleme ale limbilor şi literaturilor romanice.

Articolele cu caracter lingvistic sînt mai numeroase decît cele de literatură. Cele mai multe sînt consacrate unor probleme speciale ale limbilor franco-provensale (T. A. Abrosimova, *In problema sensului factitiv al unor verbe în limba franceză*, M. A. Borodina, *Soarta formelor provensale şi franceze în graiurile franco-provensale (din 1900 pînă în 1947)*, A. K. Vasilieva, *Infinitivul după substantiv în limba franceză contemporană*, M. S. Gurîceva, *Din istoria propoziţiilor condiţionale în grupul limbilor gallo-romanice*, E. A. Referovskaia, *Tranzitivitate şi intranzitivitate în limba franceză*, N. M. Steinberg, *Despre o construcţie verbală compusă în limba franceză contemporană*, O. M. Şvarţ, *In problema raportului dintre frazeologie şi lexic şi gramatică*) şi ibero-romanice (O.K.Vasilieva-Şvede, *In problema categoriei aspectului în limbile iberoromanice (verbul „estar" + gerunziu)*, V. D. Fedorov, *Exprimarea stării predicative în limbile spaniolă şi portugheză*, H. H. Gomes, *Despre dezvoltarea istorică a sufixelor adverbiale „mente", „guisa", „cosa"*, E. D. Panfilov, *Corectare a unui capitol al „Gramaticii istorice a limbii spaniole" de F. Haussen*, G.V. Stepanov, *Elemente ale limbii vorbite şi populare în lexicul lui Cervantes*).

Subiectele abordate aparţin, cum se poate vedea şi din titlurile enumerate, unor domenii foarte variate. În studiile de gramatică, cele mai numeroase, un loc central ocupă problema verbului sub diverse aspecte.

Limba italiană, spre deosebire de literatura italiană, nu este prezentă în volum prin nici un articol.

Limbii române îi e consacrat studiul *Unele particularităţi ale formării pluralului substantivelor în limba română* de R. A. Budagov.

Romanistul sovietic pleacă de la constatarea că în lucrările de specialitate se opun, din punctul de vedere al formării pluralului, limbile romanice occidentale, caracterizate prin desinenţa de plural *-s* celor orientale, care formează pluralul cu *-i*.

Desinenţa *-i*, deşi nu e unica marcă a pluralului, e totuşi reprezentativă („tipică") pentru limba română, întrucît e singura desinenţă comună tuturor genurilor (pentru masculin ca unica posibilă, iar pentru celelalte două genuri coexistînd cu *-e*, *-le* şi *-uri*) şi apoi întrucît tinde să înlăture pe ceilalţi concurenţi (de ex. desinenţa *-e* la feminin), înlocuindu-i treptat. Astfel *-i* devine un mijloc general de exprimare a pluralului substantivelor.

Autorul articolului explică (alăturîndu-se opiniei acad. I. Iordan[1]) extinderea acestei desinenţe la un număr tot mai mare de substantive, prin marea influenţă modificatoare pe care *-i* o exercită asupra rădăcinii. Prin alternanţele fonetice care însoţesc desinenţa *-i*, prin asocierea unei flexiuni interne flexiunii externe, se ajunge la o exprimare clară a numărului, realizîndu-se astfel nişte forme de plural net deosebite de cele de singular.

Acest fenomen morfologic exprimă necesitatea de a distinge categoria numărului mult mai puternică în conştiinţa vorbitorilor decît aceea a genului.

Pentru a ilustra această afirmaţie, autorul discută alternanţa *ea* > *e* (*e* > *ea*) asociată desinenţei atît în distingerea femininului de masculin, cît şi a singularului de plural.

Astfel integrarea unor neologisme ca *suprem — supremă*, *concret — concretă*, în categoria fără alternanţe *ager — ageră*, *veşted — veştedă* şi nu în aceea, mai numeroasă şi mai apropiată prin poziţia accentului, *drept — dreaptă*, *sec — seacă*, dovedeşte slăbirea categoriei gramaticale a genului, fapt care permite renunţarea la alternanţe sub influenţa etimonului francez şi a categoriei existente : *ager — ageră*.

Alternanţa discutată, folosită în exprimarea numărului, este după opinia lui R. A. Budagov, mult mai puţin supusă „analogiei gramaticale sau influenţelor străine".

Ilustrarea acestei afirmaţii provoacă o serie de nedumeriri. Surprinde, în primul rînd, faptul că toate exemplele aparţin fondului de cuvinte vechi : *cocean*, *moldovean*, *dimineaţa*,

[1] *Pluralul substantivelor în limba română*, Bul. Philippide, vol. V, 1938 şi *De quelques traits caracteristiques du roumain actuel*, Mélanges Bally, 1939.

bucătărească, într-o situație în care numai neologismele ar putea constitui o probă convingătoare. Neconcludentă din această cauză este apoi afirmația că „Excepțiile de tipul *ocean-oceane* în sfera categoriei numărului sînt cu totul izolate" întrucît diftongul *ea* apare în majoritatea covîrșitoare a cazurilor în cuvinte terminate în *-ean*. Această terminație reprezintă, cu rare excepții, vechiul sufix românesc *-ean*, pentru care prezența alternanței *ea* > *e* este cu totul normală. În alte terminații : *-eal, -ial, -ear, -iar, -iac* (mai ales în neologisme : *ideal, boreal, social, maniac, cardiac* etc.) *ea* notează de obicei un hiat, nu un diftong, așa încît alternanța nu se mai produce. *Ocean* nu a putut fi considerat un derivat în *-ean*, de aceea, ca neologism, păstrează la plural diftongul *ea*. (De altfel în limba literară continuă să existe pronunțarea cu hiat alături de cea cu diftong a cuvîntului *ocean*.

Formularea, „La plural *ea* devine *aton* și trece la *e*" care apare în cursul discuției este eronată, întrucît *e* de la plural este tonic ca și *ea*. alternanța explicîndu-se istoric nu prin poziția față de accent, ci prin calitatea vocalică a silabei următoare.

În continuare, R. A. Budagov arată că preponderența categoriei gramaticale a numărului asupra celei a genului nu este un fapt specific limbii române, ci un fenomen romanic : în toate limbile romanice flexiunea nominală manifestă o mai mare persistență a categoriei numărului față de categoria gramaticală a genului și, în parte, a cazului. Acest fenomen general romanic își găsește în limba română expresia în extinderea desinenței de plural *-i*.

Articolul romanistului sovietic reia o problemă cunoscută și discutată, dar prezentarea faptelor în lumina sistemului limbii române și în perspectivă romanică permite considerații și explicații interesante și uneori noi.

Valeria Guțu

NOTE BIBLIOGRAFICE

I. PĂTRUŢ, **Fonetica graiului huţul din Valea Sucevei**, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1957, 93 pag.

Aşa cum autorul însuşi arată în prefaţă, această lucrare este alcătuită pe baza materialului cules de la huţuli în anii 1936 şi 1937 de acad. E. Petrovici, pentru *Atlasul lingvistic romîn*. În expunerea materialului, I. Pătruţ a păstrat, în general, transcrierea fonetică originală, făcînd numai cîteva modificări a căror necesitate o arată chiar de la începutul lucrării.

În introducere sînt prezentate cele cîteva teorii care au fost emise cu privire la originea huţulilor. I. Pătruţ arată că nici una dintre ele nu este întemeiată pe fapte reale şi deci nu pot fi acceptate. Astfel, problema originii huţulilor rămîne încă deschisă. Autorul acestei lucrări nu propune o soluţie nouă.

În cele două capitole ale lucrării, *Vocalism* şi *Consonantism* I. Pătruţ compară caracteristicile fonetice ale graiului studiat cu ale graiurilor din alte regiuni locuite de huţuli şi cu cele ale altor graiuri ucrainene, mai ales carpatice. Comparaţia aceasta se face în limita informaţiilor pe care autorul le-a putut obţine din lucrările de dialectologie ucraineană consultate.

Pentru că numărul variantelor fonetice înregistrate de anchetator era foarte mare, autorul lucrării a adoptat, în interpretarea materialului, punctul de vedere istoric, căutînd corespondenţele stadiilor vechi, slave comune sau ruse vechi, ale sunetelor, din graiul huţulilor. Acolo unde a fost posibil, s-a luat ca punct de plecare un stadiu mai nou, ucrainean comun.

După ce a analizat foarte amănunţit caracterele vocalelor şi consoanelor huţule, I. Pătruţ rezumă, la sfîrşitul lucrării, sub formă de concluzii, trăsăturile foneticemai importante ale graiului huţul din valea Sucevei. În încheiere el arată că din materialul pe care s-a bazat în alcătuirea acestei lucrări se observă că graiul huţul de pe valea Sucevei nu are „nici o trăsătură fonetică caracteristică, străină limbii ucrainene. Influenţele străine, dintre care cea romînească e mai accentuată, destul de însemnate în domeniul lexical, n-au alterat sistemul fonetic, ucrainean, al graiului huţul".

C. Otobicu

O nouă revistă romînească de lingvistică

Curînd după *Cercetări lingvistice* editate de Filiala din Cluj a Academiei R.P.R., o nouă revistă romînească de lingvistică — a patra — şi-a făcut apariţia. E vorba de o publicaţie anuală, al cărei prim volum a apărut în două ediţii : una în limba franceză (*Revue de linguistique*), a doua în limba rusă (Журнал языкознания).

Fiecare număr al revistei va publica traducerile articolelor de lingvistică mai reprezentative apărute în romîneşte în decursul unui an. Se dă preferinţă articolelor cu caracter mai general, care, tocmai din cauza aceasta, interesează un cerc mai larg de specialişti de peste hotare. De fapt, nu este vorba de simple

traduceri : judecînd după materialele primului volum, autorii şi-au revăzut lucrările, îmbunătăţindu-le prin corectări sugerate de recenzenţi, dezvoltînd sau reducînd unele pasaje, dînd explicaţii suplimentare, note, referinţe bibliografice etc. *Revue de linguistique* (Журнал Языкознания) publică şi articole de sinteză, precum şi dări de seamă sau recenzii care nu au mai fost tipărite în romîneşte şi care interesează în special pe străini. Rezultatele cercetărilor făcute de lingviştii noştri ajung astfel în discuţia specialiştilor care nu cunosc limba romînă şi care nu aveau pînă acum la dispoziţie decît rezumatele în limbile rusă şi franceză publicate în *Studii şi cercetări lingvistice*. Noua revistă a Academiei R.P.R., alături de alte publicaţii editate de acelaşi for, în limbi de circulaţie universală, umple un gol simţit tot mai mult în ultimii ani în activitatea ştiinţifică din ţara noastră.

Din sumarul volumului I, desprindem mai întîi articolele cu caracter mai general : *Autour du phonème* de acad. Al. Rosetti, *Quelques problèmes de la langue littéraire* de acad. Iorgu Iordan, *Contribution à l'étude de la définition et de la classification des propositions* de Sorin Stati, *Le principe de l'adaption au contexte* de Tatiana Cazacu. Articolul acad. Al. Rosetti aduce noi precizări în legătură cu concepţia autorului asupra structurii psihofiziologice a fonemului ; cel al acad. Iorgu Iordan e consacrat unor probleme care, după numeroase discuţii, sînt încă foarte actuale şi nesoluţionate definitiv, nici sub aspectul teoretic, nici în privinţa aplicării teoriei la faptele romîneşti. Concepţia acad. I. Iordan se întemeiază pe unele idei ale lui Ibrăileanu, ca şi pe cercetările lingviştilor sovietici.

Studiul Tatianei Cazacu porneşte de la ideea că fenomenele limbii pot fi cercetate cu succes şi din punctul de vedere fiziologic ; autoarea, pe baza unui mare număr de experienţe, ajunge la concluzii interesante în legătură cu variabilitatea semantică a cuvintelor (factorii de care depind şi limitele în care se realizează schimbările de sens).

Sumarul mai cuprinde două articole de fonologie, care tratează în mod diferit, ajungînd la concluzii opuse, problema diftongului romînesc *ea* ; ne referim la *Recherches expérimentales sur la diphtongue roumaine ea* redactat de un colectiv condus de acad. Al. Rosetti şi la *La fonction phonologique des diphtongues roumaines ea, ia et leur rapport avec les phonèmes consonantiques palatalisés* de acad. Emil Petrovici. Controversa poate fi urmărită de altfel şi în mai multe fascicule din *Studii şi cercetări lingvistice*.

Mai semnalăm în sfîrşit noua clasificare a vocalelor romîneşti făcută de A. Avram pe baza datelor *Atlasului lingvistic romîn*, ca şi darea de seamă, semnată de Al. Niculescu privind contribuţia adusă de lingviştii romîni la lucrările Congresului de romanistică de la Florenţa (1956).

Revue de linguistique (Журнал Языкознания) mai cuprinde recenzii şi note bibliografice, acestea din urmă în legătură cu ultimele lucrări romîneşti de lingvistică.

S. Stati

O ediţie defectuoasă

După mai bine de un deceniu a apărut o nouă *culegere* din poeziile lui Octavian Goga. Ediţia recentă, deşi nu s-a făcut la repezeală, a apărut însoţită de o inadmisibil de lungă listă de greşeli de tipar. Cititorul surprins se poate întreba : cum, greşeli de tipar într-o culegere de versuri ale unui vechi şi cunoscut poet, despre care prefaţa ne spune că ocupă un loc însemnat în istoria literaturii noastre moderne ? Greşeli de tipar grave, multe denaturînd cu totul sensul versurilor lui Goga au putut totuşi apărea într-o asemenea culegere (responsabil de carte : Elis Buşneag). Este penibilă chiar enumerarea cîtorva din aceste greşeli de tipar la o carte de poezii recent tipărită. Iată de ce natură sînt aceste erori : *luminii* în loc de „lumii" ; *coaste* pentru „coate" ; *aminteşte* — „amuţeşte" ; *neînfrînata* — „neînfrînta" ; *căutarea* — „căutătura" ; *uitate* — „unite" ; *mir* — „mirt" ; *urma* — „urna" ; *hoţi flămînziţi* — „iloţi flămînzi" ; *ursit* — „urnit" etc. (Cuvintele *cursive* sînt greşite).

În ceea ce privește alegerea materialului, observăm că nu s-au mai reprodus din *Poezii* (1906) bucăți deosebit de valoroase ca : *Dascălul, Dorința, Zadarnic, De-o să mor* etc.

În *Poeziile* apărute în colecția *Biblioteca poporală a „Asociațiunii"* (Sibiu, 1910) Goga a tipărit o poezie admirabilă și plină de semnificații sociale, intitulată *Cîntecul muncii*, care putea fi reținută pentru culegerea recentă, mai ales că poetul apare aici animat de un elan revoluționar demn de subliniat. Poezia „Cîntecul muncii" se încheie cu versurile :

Strigați să știe largul mării,
S-auză toți cîți trag în jug :
Că focul roș al răzbunării
Topește fierele de plug !

Volumele din care s-au *ales* poeziile întrunite în această nouă ediție sînt indicate și prin anul apariției : 1905, 1909, 1913 etc. Trebuie precizate aici două lucruri : 1. *Poezii* — primul volum, a apărut în primăvara lui 1906, cum indică și coperta exterioară a volumului tipărit la Budapesta, și cum se știe și din raportul pentru premiere, la Academie, făcut de Titu Maiorescu ; o spune și prietenul poetului, Oct. Tăslăuanu. 2. Textul tipărit acum, *nu* reproduce însă textul original al ediției princeps. De ex. poezia *Bătrînii* e mult diferită de textul apărut în 1906. Se știe că poetul a modificat în edițiile succesive textul unor poezii ; trebuia o notă de editură care să arate cînd au apărut respectivele volume, cu precizarea că s-au folosit însă edițiile mai recente, cele din urmă, controlate de autor. Altfel cine compară textul de azi cu cel din volumele vechi, cu edițiile prime, e surprins de modificările, uneori adînci, intervenite în text.

Se impune o nouă ediție mai îngrijită și mai completă a operei poetice a acestui reprezentativ scriitor al nostru.

Gh. Bulgăr

O nouă antologie de texte literare

Inițiativa de a include în *Culegerea de texte literare* vol. I, pentru ultima clasă a școlii medii, scurte și semnificative extrase din principalele reviste literare care au apărut la începutul acestui secol, merită a fi subliniată și considerată ca excelentă. Materialul prezentat de cei doi autori, Dan Hăulică și I. D. Bălan, e de un real folos elevilor, pentru că, pe de o parte, ilustrează în chip mai cuprinzător, mai pe larg, mișcarea de idei a epocii 1900—1920, pe de alta, scoate la lumină pe unii autori mai puțin cunoscuți, unele personalități care, fără a ajunge scriitori consacrați, au jucat totuși un rol important în mișcarea literară a epocii. Paginile antologice din revistele *Sămănătorul, Luceafărul, Viața românească, Literatorul, Viața nouă* (a lui O. Densusianu), *Facla, Evenimentul literar, Viitorul social*, sînt instructive pentru că oglindesc viu și multilateral frămîntarea spirituală de la începutul acestui veac, confruntarea dintre tradiție și inovație și tendințele inovatoare, moderniste, ale epocii, influențele venite din mișcarea culturală a diverselor țări de veche tradiție literară. Reconstituirea istorică a procesului literar aduce astfel la suprafață alături de Coșbuc, Goga, Vlahuță, Ibrăileanu, Arghezi, Macedonski și pe N. Iorga, C. Stere, Pantazi Ghica, Ovid Densusianu, deopotrivă animați de dorința de a îmbogăți tematica literară și artistică cu noi elemente capabile să reliefeze mai pregnant viața omului modern ; ei au fost solidari și în propagarea ideilor generoase, patriotice, în cultivarea limbii naționale.

La materialul adunat în această antologie firește că s-ar mai putea adăuga multe alte pagini importante privind dezvoltarea literaturii și a limbii noastre poetice. Dintre reviste ar fi fost util să se dea cîteva pagini semnificative și din revistele *Ramuri* (Craiova), *Zburătorul, Familia* (Oradea). Aș fi inclus neapărat 2—3 poezii din Mihail Săulescu, poetul erou mort în primele zile ale războiului, pe granița de la Predeal. Din Agîrbiceanu mai putea fi dat un fragment din romanul *Arhanghelii* publicat în 1914, din N. Gane trebuiau date măcar o schiță și o nuvelă, căci opera lui e demnă de luat în seamă. Măcar din I. Chendi puteau fi reținute cîteva pagini de critică ; de altfel nici un critic al acestei epoci nu figurează în prezenta antologie. Se putea însă renunța la o parte din materialul luat din articolele lui Pantazi Ghica (3 titluri).

Gh. B.

Regulamentul Organic și problemele limbii române literare

Regulamentul Organic este primul document oficial în care se încearcă legiferarea studiului limbii literare române în școală. Lucrările din anul 1832 ale Obicinuitei Obștești Adunări din Muntenia constată că „limba părintească de tot simplă cu care tinerimea vine în școală este foarte neregulată și greșită". Pentru a remedia această stare de lucruri „trebuie a să îndeletnici fiecare spre a o îndrepta, a o curăți". Se enunță astfel ideea de „cultivirea limbii patriei", cum o numește Regulamentul Organic din Moldova. Îndreptarea și curățirea limbii, afirmă mai departe Regulamentul Organic muntenesc, trebuie făcute „fără a sili duhul ei". Afirmația aceasta este extrem de importantă într-o epocă în care curentul de „purificare" a limbii recomanda înlocuirea elementelor neromanice ale limbii românești cu elemente latine sau întoarcerea la limba textelor vechi. Obștească Adunare din Muntenia din 1832 hotărăște să se fixeze „cîteva regule după care să se poată deosebi limba corectă din cea greșită". Dar elevii trebuie nu numai să vorbească *corect* ci și *ales*. Pentru realizarea acestui țel se recomandă două căi de urmat; cea dintîi, practică, constă în cunoașterea acelor cărți ale literaturii universale care sînt un exemplu de limbă aleasă: elevii „să vor îndemna a citi adese bucăți alese din autorii cei mai vestiți pentru stil curat", iar profesorii vor arăta elevilor „deosebitele calități ale stilului și ale cugetării în cărțile autorilor"; cea de-a doua, teoretică, constă în expunerea profesorului asupra diverselor caracteristici ale stilului, în înmănuncherea acestor caracteristici în reguli mai generale. „Profesorul va vorbi pentru (= despre) poezia de obște, pentru facerea versurilor, pentru limba poetică", însoțind prezentarea teoretică „prin exzempluri din limba națională"[1].

Cercetătorul istoriei limbii noastre literare din secolul al XIX-lea nu poate face abstracție de datele atît de prețioase oferite de Regulamentul Organic. Mai mult chiar, un studiu despre limba și stilul Regulamentului Organic ni s-ar părea nu numai interesant, dar și foarte util.

Mircea Seche

[1] S-a citat din: *Ale Obicinuitei Obștești Adunări*, lucrările din anul 1832, p. 77, 78, 80; *Regulamentul Organic*, București, Zaharia Carcalechi, 1847, p. 375, 376, 380; *Regulamentul Organic*, Iași, Institutul Albinei, 1846, p. 242.

Preocupări lingvistice la Contemporanul

De la apariție chiar, revista nu s-a revoltat numai împotriva plagiatului, n-a luptat numai pentru onestitate în reproducerea ideilor și datelor științifice, ci s-a preocupat îndeaproape chiar și de problemele limbii. Ion Nădejde e autorul unei *Istorii a limbii și literaturii române* (1886), Th. Speranță e autor de manuale didactice, dr. M. Gaster e colaborator al revistei, iar Ed. Gruber reproduce, după sumare note de altfel, cursurile lui Lambrior.

Chiar dacă la *Contemporanul* nu s-au dezbătut problemele limbii române ca subiecte de prim plan, nu poate fi neglijată contribuția revistei în acest domeniu. La *Contemporanul*, scriitorii erau „executați" și pentru necunoașterea limbii, nu numai pentru plagiat sau lipsă de idei.

De la articolele și notele mărunte semnate „X" sau „Un elev al D-lui Lambrior" și pînă la studiile mari, întinse pe mai multe numere, poate fi urmărită cu succes această preocupare. În nr. 9 și 10 din anul I, Ion Nădejde recenzează lucrarea *Explicări amănunte pentru ortografia română* de Vasile Ionescu. Nădejde are prilejul să critice orientarea idealistă a autorului, care susține că sunetele dure sînt caracteristice popoarelor puternice și vitale. Concluzia recenzentului, puțin forțată, argumentează materialist că legăturile dintre foneme și biologie e o teză care nu se susține suficient. Nu e deajuns, spune Nădejde, să legiferezi o reformă a ortografiei sau gramaticii, ca să îndrepți poporul pe plan fizic și moral.

Este menționabilă și recenzia lucrării *Essai sur le vocalisme roumain* de Gh. D. Georgian[1].

Chiar în cadrul unor discuții de altă natură, revista stăruie și asupra problemelor de limbă

[1] *Contemporanul*, I, 12, p. 433.

pe care le implică. Unui profesor din Turnu Severin, autor al unei lucrări de geografie, redacția îi pune întrebarea: „Ce deosebire este între limba locuitorilor de la șes și a acelora de la munte"?[1].

Lingvistul romîn elogiat de *Contemporanul* este Al. Lambrior, ale cărui lucrări sînt recenzate, reproduse și comentate[2]. Revista apreciază și contribuțiile lui Al. Philippide în domeniul istoriei și filologiei, și studiile lui O. Densusianu[3] și Hasdeu[4]. Pentru apărarea lui Lambrior redacția se amestecă și în polemici angajate de alte publicații[5].

Articolele lui Lambrior publicate în diverse reviste sînt rezumate; un exemplu îl constituie articolul: *Ceva despre conjunctivul romînesc* publicat în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, condusă de Grigore Tocilescu (II, 9, p. 356). La moartea lingvistului, revista publică un necrolog, iar după moarte Eduard Gruber, fostul lui student, transcrie, după notițe, „două lecțiuni ținute la Universitatea din Iași" (VI, 8, p. 169). Sînt redate cîteva pasaje din cursul *Originea ideilor și cîteva chestiuni de gramatică romînă*, tratînd limba literară. Tot Gruber se va îngriji de publicarea în volum a manuscriselor „răposatului Lambrior".

La rubrica *Monstruozități științifice și literare*, rubrică citită cu interes atunci, se discută, pe lîngă problemele de fond, și aspectele stilistice. Mordax, după cît se pare Ion Nădejde, citează uneori „perle" ale poeziei contemporane, în care limba este sacrificată monstruos:

Dar nu mai ești fidelă
O roză ai mirosit
Și-acum ca... damicelă
In lume ai ieșit.

(*Incercări poetice* de A.M.A. București, 1881)[6]

Autorul recenziei nu observă însă că și în *Contemporanul* se scriau versuri sub orice critică stilistică:

O boieri, magnați ai lumii, cuconași cu ochi de steclă[1]
Voi ce vă dîrziți pe stradă, cu obrazul ca o sfeclă.
(*Monologul unui cobzar* de *A. C. Cuza*)

Începînd cu anul 1882, după ce Nădejde își încheie lungul său articol despre *Studiul științific al limbii romîne*, *Contemporanul* începe să publice lucrări de specialitate mai adîncite. Astfel Ion Nădejde se ocupă de *Manuscrisul de la Voroneț*, despre *Faptele Apostolilor*[2], despre *Scrisoarea la Egipteni*[3] sau despre *Declinația cu două cazuri în romînește*[4]. Manuscrisul de la Voroneț l-a preocupat pe profesorul ieșan și mai tîrziu. În cadrul preocupărilor de folclor revista primește multe „probe de limbă"[6], transcrieri fonetice interesante care rămîn însă fără comentarii ample[5].

În notele polemice, sub *Verax*, titlul *Vai de limbă*[6] se critică traducerile proaste, cu o limbă stîlcită. Ion Nădejde își apără manualele sale[7] sau atacă pe filologii ardeleni Manliu, Străjanu și Cipariu[8]. Alteori redactorul pentru partea științifică face combinații de studii străine despre *Cum s-a învățat și se învață a scrie și a ceti*[9].

Theodor Speranță, autor de manuale didactice cunoscut și apreciat de contemporani, publică: *Curs practic de citire și compoziții* (1892), *Exerciții gramaticale* (1894), *Tablou ortografic* (1894), *Curs practic și teoretic în limba latină* (1898) etc.

Cercetările lui Ion Nădejde merită o discuție mai amplă. Atît *Studiul științific al*

---

[1] *Contemporanul*, I, 11, p. 423.

[2] *Ibidem*, 1, 13–25 și II, 1–25, *Studiul științific al limbii romîne* de Ion Nădejde; I, 21, p. 764 *Cartea D-lui Lambrior* de Ion Nădejde.

[3] *Contemporanul*, I, 21, p. 781 și II, 5, p. 174, *Vocalismul latin și romîn*.

[4] *Ibidem*, II, 18, p. 698, *Estetica în sintază* de Hasdeu.

[5] *Ibidem*, I, 23, p. 862 și I, 24, p. 916, *Dl. Găvănescul* (*în legătură cu polemica Găvănescul-Lambrior*) de Ion Circoavă.

[6] *Ibidem*, I, 16, p. 553.

[1] *Ibidem*, p. 555.

[2] *Ibidem*, II, 8, p. 299 și II, 10, p. 392.

[3] *Ibidem*, II, 11, p. 333 (semnează „X").

[4] *Ibidem*, II, –11, p. 571.

[5] *Ibidem*, II, 17, p. 656, *Probă de limbă de pe Someșul Mare de Someșanul* și II, 18, p. 708, *Ascăparea ali Dince* în versuri în dialect macedonean de Ion Nădejde; VII, 1, p. 66, 75, *Graiul din Sălaj și Cohalm-Ardeal*.

[6] *Contemporanul*, III, 10, p. 393, *Nana* de Emil Zola.

[7] *Ibidem*, III, 17, p. 661, *Gramatica mea* de Ion Nădejde și V, 9, p. 212; VI, 3, p. 222.

[8] *Ibidem*, V, 10, p. 364.

[9] *Ibidem*, V, 5, p. 453.

limbii romîne cît şi *Dialectul moldovenesc*[1] sînt lucrări meritorii deşi depăşite azi. De asemenea trebuie menţionate articolele sale despre *Limba literară*[2], *Limba moţilor*[3], şi *Originea cuvîntului rîie după Dl. Burlă*[4].

Dr. M. Gaster, învăţatul cercetător al limbii şi folclorului nostru, izgonit din ţară de către reprezentanţii burghezo-moşierimii, a colaborat la *Contemporanul* în august 1886, publicînd *O scrisoare inedită a regelui Iacob I, din 1610, privitoare la un domn al Moldovei*[1]

★

Varietatea preocupărilor lingvistice ale *Contemporanului* poate fi remarcată cu uşurinţă. Fără să fie studii şi cercetări de adîncime, articolele indicate de noi, în această notă, au marcat, la vremea lor, începuturile orientării cercetărilor de limbă, pe făgaşul unei concepţii materialiste.

Emil Manu

[1] *Ibidem*, V, 2, p. 141.
[2] *Ibidem*, V, 12, p. 543 şi VII, 4–5.
[3] *Ibidem*, VI, 11, p. 451.
[4] *Ibidem*, II, 24, p. 921.

[1] *Ibidem*, V, 2, p. 141.

RĂSPUNS CITITORILOR

Acad. Al. Graur

Întrebare: În *Limba romînă* 4/1957, p. 58, Gh. Trandafir ne arată că „Diferenţierea învelişului sonor al cuvintelor are valoare fonologică numai cînd ea comportă şi o deosebire de sens a cuvintelor şi a formelor gramaticale respective şi, ca exemplu, se spune că „al doilea *î* din *pîrîu*, în raport cu *ă* din *pîrău*, nu e fonem, ci o variantă a lui *ă*".

Vă rog să mă lămuriţi: 1) din cîte foneme e format cuvîntul *pîrîu*, din patru, sau din cinci? 2) Ceea ce într-un cuvînt e fonem într-alt cuvînt nu e fonem? 3) După ce se cunoaşte că *î* e o variantă a lui *ă* şi nu invers?

Răspuns: 1) Cuvîntul *pîrîu* e format din cinci foneme: *p—î—r—î—u*. 2) Ceea ce într-un cuvînt e fonem trebuie să fie fonem şi într-alt cuvînt. Dacă cuvintele *rîu* şi *rău* se deosebesc prin fonemele *î—ă*, atunci şi variantele *pîrîu* şi *pîrău* se deosebesc prin aceleaşi foneme. Deosebirea dintre variantele aceluiaşi cuvînt constă în aceea că ele nu sînt constituite exact din aceleaşi foneme.

Unul sau chiar mai multe foneme pot fi deosebite. Astfel în *cangrenă — gangrenă* avem în prima variantă fonemul *k* iar în a doua fonemul *g*. Iată şi alte exemple: *turburat — tulburat, mănunchi — mărunchi, premisă — premiză, peteală — beteală, dormim — durumim, femeie — fomeie, mahramă — maramă — năframă* etc. In ultimul exemplu, varianta *mahramă* are un fonem în plus (*h*) faţă de varianta *maramă*, iar *năframă* are primele trei foneme (*n—ă—f*) deosebite de primele trei foneme (*m—a—h*) ale variantei *mahramă*. E evident că *n* nu este o variantă a lui *m*, nici *f* a lui *h* ş.a.m.d. 3) Vocala *i* nu este niciodată, în sistemul fonologic al limbii romîne, varianta lui *ă*. Gh. Trandafir, bazîndu-se pe faptul că dicţionarul ortoepic şi cel ortografic recomandă varianta *pîrău*, a crezut, probabil, că poate considera pe *î* din a doua silabă a variantei *pîrîu* ca varianta a lui *ă*.

Acad. E. Petrovici

ȘTEFAN PAȘCA

În luna noiembrie 1957, s-a stins din viață, după o grea suferință, Ștefan Pașca, profesor de limba romînă la Universitatea „Victor Babeș" din Cluj, membru corespondent al Academiei R.P.R. și director adjunct al Institutului de lingvistică din Cluj.

Activitatea științifică a lui Ștefan Pașca este strîns legată de fostul Muzeu al limbii romîne din Cluj. El a fost unul dintre colaboratorii activi la lucrările acestui Institut : *Dicționarul limbii romîne*, în redacția lui Sextil Pușcariu, *Atlasul lingvistic romîn*, partea a II-a (pentru care a făcut ancheta la istroromîni) și „*Dacoromania*".

Domeniul special de cercetare pe care l-a adîncit Ștefan Pașca a fost onomastica în care a publicat, în 1931 : *Denominazioni sardo-logodorezi dei secoli XI-XIII* (în „*Ephemeris dacoromana*", buletinul fostei școli romîne din Roma), iar în 1936, lucrarea sa principală : *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului* (375 p.), premiată de Academia Română cu premiul „I. Heliade Rădulescu", căreia i-au urmat, în „*Dacoromania*", studiile : *Sufixe care indică apartenența locală*, *Nume compuse de persoană în Țara Oltului* și *Supra nume colective intercomunale*. În același buletin i-au mai apărut : *Terminologia calului* (părțile corpului), *Din argot-ul romînesc*, *Note istroromîne*, *Contribuții toponomastice* și numeroase recenzii. Alte lucrări ale lui Ștefan Pașca sînt : *Glosar dialectal* (1928, 62 p.) și *O tipăritură munteană din secolul al XVII-lea : cel mai vechi ceaslov romînesc* (1939).

Ca director adjunct al Institutului de lingvistică din Cluj, Ștefan Pașca a condus lucrările de adunare de material pentru *Onomasticonul romînesc* și de începere a redactării *Dicționarului de regionalisme*. În noul buletin al acestui Institut, „*Cercetări de lingvistică*" (vol. I, 1957), al cărui redactor responsabil a fost, Ștefan Pașca a publicat ultimele sale două studii : *Activitatea lui M. Gaster în domeniul lingvisticii și al filologiei romîne* și *Contribuție la istoria începutului scrisului romînesc*.

Prin moartea, la 56 de ani, în plină putere de muncă, a lui Ștefan Pașca, lingvistica noastră și Facultatea de filologie și istorie a Universității din Cluj au suferit o regretabilă pierdere.

D. MACREA

O PRECIZARE

În legătură cu articolul *Aspecte ale limbii și stilului lui Matei Caragiale*, semnat de Paul Lăzărescu și publicat în revista *Limba Romînă* nr. 5/1957, p. 23—32, am fost informați de Decanatul Facultății de filologie din Iași că acest articol ar fi un plagiat după o comunicare cu același subiect făcută de lector Ecat. Teodorescu la Sesiunea științifică a Universității „A. I. Cuza" (Iași) în anul 1956, comunicare ce urmează să apară în *Analele Universității „A. I. Cuza" din Iași* la începutul anului 1958.

Cum redacția revistei *Limba Romînă* nu avea de unde cunoaște acest fapt, face cuvenita precizare.

REDACȚIA REVISTEI LIMBA ROMÎNĂ

CUPRINSUL REVISTEI LIMBA ROMÎNĂ PE ANUL 1957

GRAMATICA ŞI VOCABULAR

BERCEANU B. B., Observaţii şi propuneri privind *Gramatica limbii romîne*: sistemul pronumelui personal şi al pronumelor înrudite, nr. 1, p. 19—35

IACOB L., Note sintactice, nr. 2, p. 34—44

IACOB ŞT., Determinare şi individualizare, nr. 3, p. 14—21

MACREA D., Despre definirea cuvintelor în *Dicţionarul limbii romîne literare contemporane*, nr. 3, p. 5—13

MACREA D., Realizări şi perspective în lingvistica românească de astăzi, nr. 5, p. 5—14.

MACREA D., Lexicografia sovietică şi influenţa ei asupra dezvoltării lexicografiei noastre actuale, nr. 6, p. 5—14

MACREA D., Problema elaborării *Dicţionarului general al limbii romîne*, nr. 6, p. 73—78

MANOILESCU M., Despre funcţiunile numelui predicativ, nr. 5, p. 33—41.

STAN A., Porecle şi supranume din Valea Bistriţei, nr. 5, p. 42—48

STREINU VL., Dicţionarul Eminescu, nr. 6, p. 31—40

ŞIADBEI I., Lexicografia română şi istoria cuvintelor, nr. 6, p. 14—31

VALORIFICAREA MOŞTENIRII LINGVISTICE

BYCK J., Din istoria filologiei romîne, nr. 1, p. 11—18

MACREA D., Necesitatea unei istorii a lingvisticii, nr. 1, p. 5—10

MACREA D., Rolul lui Ovid Densusianu în dezvoltarea lingvisticii româneşti, nr. 2, p. 5—21

MACREA D., Petru Maior, nr. 4, p. 5—18

NETEA V., Ideile despre limbă ale lui Gheorghe Barițiu pînă la 1848, nr. 5, p. 49—63

LIMBA LITERARĂ

BULGĂR GH., Limba poetică a lui Octavian Goga, nr. 3, p. 22—37

CAZACU B., Despre valoarea stilistică a adjectivelor demonstrative în romanul *Nicoară Potcoavă*, nr. 2, p. 45—49.

CRUCERU C., Propoziţia exclamativă în proza lui I. L. Caragiale, nr. 1, p. 36—45

DUMITRESCU I., Analiza stilistică a poeziei *Ce te legeni*, nr. 4, p. 31—46

LĂZĂRESCU P., Aspecte ale limbii şi stilului lui Matei Caragiale, nr. 5, p. 23—32

CULTIVAREA LIMBII

GHEŢIE I., Observaţii asupra limbii folosite în *Sportul popular*, nr. 4, p. 19—26
IORDAN I., Limba romînească în publicaţiile Academiei R.P.R., nr. 2, p. 22—33
OCHEŞEANU R., Observaţii asupra folosirii articolului genitival în limba presei actuale, nr. 4, p. 27—30
SALA M., Observaţii asupra limbii folosite în *Informaţia Bucureştiului*, nr. 3, p. 38—44
ŞUTEU FL., Însemnări pe marginea anumitor construcţii gerunziale, nr. 5, p.15—22
VASILIU L., Unele probleme de topică în limba presei actuale, nr. 1, p. 46—52

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

BELDESCU G., Pentru un material didactic cu temă ortografică, nr. 3, p. 53—62
BELDESCU G., Pentru un material didactic cu temă ortografică, nr. 4, p. 47—53
BUIUM S., Cu privire la predarea recţiunii verbelor în limba rusă, nr. 1, p. 53—66
CHIOSA CLARA GEORGETA, Cîteva observaţii în legătură cu analiza limbii şi a stilului operei literare în şcoala medie, nr. 2, p. 50—58
GOGA N., Observaţii şi sugestii teoretice şi metodice cu privire la diateza verbală în limba romînă, nr. 5, p. 64—72
MOISE I., Despre întrebuinţarea genitivului şi acuzativului după verbe cu negaţie în limba rusă, nr. 1, p. 67—74
POPESCU I., Pe marginea manualului de limbă latină, nr. 3, p. 45—52

BIMILENARUL LUI OVIDIU

BULGĂR GH., Însemnări despre stilul lui Ovidiu, nr. 6, p. 61—73
CAMILAR EUSEBIU, La Pontus Euxinus, nr. 6, p. 40—61

DĂRI DE SEAMĂ

BRÎNCUŞ GR. şi ŞERBAN E., Sesiunea ştiinţifică din martie 1957 a cadrelor didactice de la Facultatea de filologie din Bucureşti, nr. 3, p. 72—75
BULGĂR GH., Conferinţele prof. Alf Lombard (Suedia) la Bucureşti, nr. 1, p.75—77
* * * Consfătuirea revistei *Limba romînă* cu cititorii şi colaboratorii ei, nr. 2, p. 59—61
OTOBÎCU C., Disertaţiile pentru obţinerea titlului de candidat în ştiinţele filologice susţinute în anul şcolar 1956—1957, nr. 5, p. 73—81
STATI S., După o vizită în Republica Cehoslovacă, nr. 1, p. 78—80
STATI S., Latina „vie", o nouă limbă internaţională (Lucrările Congresului internaţional de latină vie, Avignon, 2—6 septembrie 1956), nr. 2, p. 62—64
ŞERBAN E. şi BRÎNCUŞ G., vezi Brîncuş G.
TOMA STELA, Comunicările de lingvistică prezentate la Sesiunea ştiinţifică a Academiei R.P.R., nr. 6, p. 78—83
V. D., Sesiunea ştiinţifică a Institutului de ştiinţe pedagogice, nr. 4, p. 54—56
ZAMFIRESCU ILEANA, Despre activitatea cercului de texte vechi, nr. 6, p. 83—84

RECENZII

BUDAGOV R. A., Unele particularităţi ale formării pluralului substantivelor în limba romînă, nr. 6, p. 99—102 (Valeria Guţu)
BULGĂR GH., Scriitorii romîni despre limbă şi stil. Culegere de texte, introducere, note şi glosar; Bucureşti, Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, 1957, nr. 4, p. 68—70. (I. Gheţie)

* * * Cercetări de lingvistică, anul I, 1956, nr.1 —4 (ianuarie-decembrie), Academia Republicii Populare Romîne, Filiala Cluj, Institutul de lingvistică, nr. 6, p. 86—90 (T. Teaha)

* * * Contribuţii la *Istoria limbii romîne literare în sec. al XIX-lea*, Editura Academiei R.P.R., 1956, nr. 3, p. 76—81 (C. Maneca)

DELAVRANCEA B., Opere, I, II, ESPLA, Bucureşti, 1954, nr. 3, p. 81—84 (Al. Niculescu)

* * * Două lucrări lingvistice ale Academiei R.P.R. : *Gramatica limbii romîne*, vol. I şi al II-lea, 1954 şi *Limba romînă*, 1956, nr. 4, p. 57—67 (Gh. Trandafir)

Limba romînă (fonetică, vocabular, gramatică) Editura Academiei R.P.R., 1956, nr. 1, p. 81—83 (M. Iliescu)

Limba franceză, manual pentru clasa a VIII-a, Editura de stat didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1956, nr. 2, p. 78—81 (Sanda Stavrescu)

Limba franceză, manual pentru clasa a IX-a, Editura de stat didactică şi pedagogică Bucureşti, nr. 3, p. 84—86 (Sanda Stavrescu)

Limba şi literatură, II, 1956; III, 1957, Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, nr. 5, p. 82—86 (Gh. Bulgăr)

OBNORSKI P. S., Die Kultur der russischen Sprache, Halle, 1955, trad. de Christine Patzer, nr. 1, p. 89—91 (R. Ocheşeanu)

Probleme de limbă şi literatură în *Revista de pedagogie*, nr. 6, p. 94—99 (I. Popescu)

SCRIDON G., Pagini despre Coşbuc, Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, Bucureşti, 1957, nr. 5, p. 87—89 (C. Otobîcu)

SOCHOR KAREL, Prirucka o ceskem odbornem nazvoslova (Manualul terminologiei de specialitate cehă), Editura Academiei de Ştiinţe Cehoslovace, Praga, 1956, nr. 5, p. 97—98 (J. Felix)

Studii de gramatică, vol. II, 1957, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, Bucureşti, nr. 6, p. 90—94 (M. Mitran)

Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor, IV, 1955; V, 1—2, 1956, nr. 2, p. 65—69 (Gh. Bulgăr)

Studii şi cercetări lingvistice, 1956, an. VII, nr. 2, p. 69—72 (St. V. Toma)

The New Imperial Reference Dictionary, Georges Newnes Limited, nr. 1, p. 66—69, Great Queen Street, London, W.C. 2 (f.a.); *The Concise Oxford Dictionary of Current English*, Oxford, at the Clarendon Press, ed. IV-a, 1954, 1540; A World Treasury of Proverbs, Cassel et Company LTD, London, 1955, nr. 1, p. 91—95 (Valeria Pop)

TWAIN MARK, Aventurile lui Huckleberry Finn, în romîneşte de Petre Solomon, 1957, Editura Tineretului, nr. 5, p. 91—97 (D. Copceag)

Un nou manual şcolar de gramatică, nr. 1, p. 84—89, (C. Otobîcu)

Voprosî iazîkoznaniia, an. VI, 1957, nr. 2, nr. 5, p. 89—91 (Gh. Mihăilă)

WEISKOPF F. C., Verteidigung der deutschen Sprache. Versuche. (Apărarea limbii germane. Eseuri) Berlin, Aufbau-Verlag, 1955, nr. 2, p. 73—78 (Flora Şuteu)

NOTE BIBLIOGRAFICE

AVRAM ANDREI, Pe marginea unui glosar la opera lui Pavel Dan, nr. 2, p. 89—92

P. I. CERNÎH, Ocerk russkoi istoriceskoi lecsikologhii, izd, M, G. U. 1956, nr. 3, p. 91—93 (I. Moise).

COTEANU I., Cum dispare o limbă (istroromîna), cu o prefaţă de acad. Al. Graur, Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, Bucureşti, 1957, nr. 6, p. 84—86 (C. Otobîcu)

Contribuţii la cunoaşterea operei lui M. Kogălniceanu, nr. 4, p. 82—83 (Gh. Bulgăr)

COSERIU EUGENIO, La geografia linguistica. Extras din *Revue de la Facultad Humanidades y Ciencias*, Montevideo, nr. 4, p. 74—75 (M. Sala)

KARAKULAKOV VL., (Stalinabad, R.S.S. Tadjică, Cu privire la dialectele limbii române, nr. 3, p. 96—97)
IORDAN I., Limba română contemporană, Editura Ministerului Învățământului, București, 1956, nr. 3, p. 86—87 (C. Otobîcu)
MARTIN ALONSO : Ciencia del lenguaje y arte del estilo (cuarta edicion, editorial, Aguilar, Madrid, 1955, nr. 1, p. 95—96 (I.C.I.).
O ediție defectuoasă, nr. 6, p. 103—104 (Gh. Bulgăr)
O nouă antologie de texte literare, nr. 6, p. 104—105 (Gh. B.)
O nouă revistă românească de lingvistică, nr. 6, p. 102—103 (Sorin Stati)
O precizare, Redacția revistei Limba română, nr. 6, p. 109.
OTOBÎCU C., O problemă de lingvistică mult discutată în zilele noastre : Sensul cuvîntului, nr. 2, p. 82—88
PĂTRUȚ I., Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei, Editura Academiei R.P.R., București, 1957, nr. 6, p. 102—103 (C. Otobîcu)
Preocupări lingvistice la *Contemporanul*, nr. 6, p. 105—107 (Emil Manu)
Primul simpozion de lingvistică al Institutului Riva Agüero, Lima (Peru), iulie-august, 1957, nr. 4, p. 83 (M. Sala)
Regulamentul Organic și problemele limbii române literare, nr. 6, p. 105—106 (Mircea Seche)
ROSETTI AL., Limba română în secolele al XIII-lea — al XVI-lea, București, 1956, nr. 2, p. 81—82 (M. Sala)
Revista de folclor, anul 1, nr. 1—2, 1956, nr. 4, p. 70—72 (I. Popescu)
Revész G., Origine et préhistoire du langage, Payot, Paris, 1950 , nr. 3, p. 90—91 (V.S.)
Studii și cercetări științifice, Filologie, Academia R.P.R., Filiala Iași, anul VII, fasc.1, 1956, nr. 3, p. 93—95. (V. Șuteu)
ȘTEFĂNESCU C. M., Transcrierea numirilor geografice străine în text românesc, nr. 4, 76—80
ULLMANN S., Précis de sémantique française, Editions A. Francke, S.A. Berne, nr. 3, p. 87—90 (C. Otobîcu)
Un articol despre Al. Lambrior, nr. 4, p. 80—82 (Florica Dimitrescu) Voprosî iazîkoznaniia, nr. 1, 1957, nr. 4, p. 72—73 (Paul Schweiger). Wörterbuch der ägyptischen Sprache, im Auftrage der deutschen Akademien herausgegeben von Adolf Erman und Hermann Grapow Unveränderter Neudruck vol. I—V, Berlin, 1955, nr. 1, p. 96—97 (Aram M. Frenkian)

NECROLOG

D. MACREA, *Ștefan Pașca*

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POŞTALE
PRIN FACTORII POŞTALI ŞI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTREPRINDERI ŞI INSTITUŢII

ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 8
BUCUREȘTI

C 2206

Lei 2.—